Mikraot Gedolot

חלק שביעי

יהושע שופטים שמואל

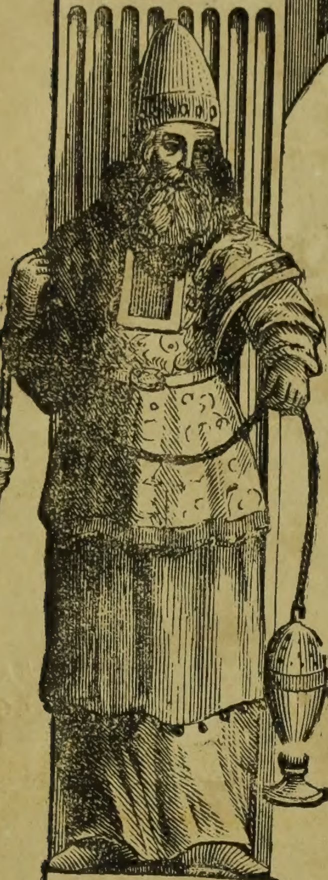
מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו . ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מוה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ

т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь

ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера

наулице Налевки № 2242

1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד

תורה ומורים מדם הורה משיבי נפשות

נער לא ימיש מתוך האהל :

ויהי

ומשרתו יהושע בן נון

(א) ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ . מנהג הלשון לכתוב במקומו וי"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר ולדם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע . ויהי איש אחד מן הרמתים . ויהי בשלשים שנה . ויהי בימי שפוט השופטים . ויהי בימי אחשורוש . וכן ווין אחרי׳ בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו הזאת הוא כפי"ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיו בספר מכ"ל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר היו"ד כמשפט׳ להסתיר אותיות אהו"י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו׳ ונקדו שו"א ה"א יהיה והחי"ת יחי׳ תחת אות הנוספ׳ בחיר"ק האות הנוספ׳ ביהי יחיה תחת הה"א והחי"ת : אחרי . לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו ורבוי מלת אחרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל גורת האדם

(א) ויהי אחרי מות משה . מחובר על סדר התורה המסויימת בפטירת משה וזה

(א) אַחֲרֵי מ֖וֹת ° מֹשֶׁ֣ה ° עֶ֣בֶד יְהוָ֑ה נ"י ד׳ דסמי׳ א וַיֹּ֣אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן

(א) וַהֲוָה בָּתַר דְמִית מֹשֶׁה עַבְדָא דַיְיָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויהי אחרי מות אברהם ויברך . ויהי אחרי מות משה עבד יי׳ . ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל . ויהי אחרי מות שאול . וסימן בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא . ונמסר גם בסדר חיי :

תולדות אהרן ויסי וגו׳ מגלה לא קודשין לא תמורה ע"ז :

רלב"ג

א ויהי אחרי מות משה . ראוי שנקדים כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה היא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיו׳ ובדברינו בשני מספר מלחמות ה׳ ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו׳ . רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידין כי השם יתברך להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד ה׳ אלהי הרוחות וגו׳ אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנביא לישראל אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ה׳ אז

ביאור הגר"א

א (א) משרת משה . פי׳ שזכה לכך בשביל שהיה משרת משה . וקאמר משרת ולא תלמיד מפני שגדולה שמושה יותר מלמודה : לאמר . כל לאמר שבמקרא הוא בהתחלת המאמר פי׳ כ"ד לאמר הודיע הכתוב שדבר ה׳ עם יהושע וממלת

מצודת דוד

א (א) ויהי באה הוי"ו להוסיף ולחב׳ לסה שהשלימה התורה בספור מיתת משה

מצודת ציון

א (א) בן נון. בחיר"ק כמו בן בסגו"ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות הקל הקריאה בחיר"ק מבסגו"ל

רד"ק

האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויתן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל שתאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם אחוריהם אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי לפני בא יום ה' אחרי ואחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו ר"ל לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד ה'. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד ה' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול: משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקב"ה לעבור הירדן עם ישראל: לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האל"ף עם הלמד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמו' להם עם ה' וגו' ויהי באמור יהושע בהגעת האל"ף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו': (ב) קום עבור. קום ענין זרוז וכן קום משחהו. קומו ועברו. קום התהלך: להם וגו'. לבני ישראל כמו יביאו את תרומת ה'. ותראהו את הילד: (ג) כל מקום אשר תדרוך וגו'. כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים. ובדרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ: (ד) מהמדבר. הוא מדבר סין שהוא גבול נגב: והלבנון הזה. הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אע"פ שהוא מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני. זה עני. לויתן זה: כל ארץ החתים. כי באותה הפאה היה יושב החתי: מבוא השמש הים הגדול. הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד

רש"י

וזה מחובר לה: (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים טו הייתי חסן ורבותינו דרשוה על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר לא וטורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך. כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך אף חוצה לארץ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם: (ד) מן הלבנון והמדבר. הוא מדבר קדש מדבר צין של ידי אדום שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ שנאמר והנה אנחנו בקדש וגומר. ומניין שהיה בדרומית מזרחית שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לצפון: כל ארץ החתי' בכלל הזה: ועד ים הגדול מבא השמש. לארכה מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל: רק

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה׃ ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם׃ ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ׃ ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת

(ב' דסמי' מבחוריו. ו' דסמי'. ו' דסמי' ט' ר"פ. אורייתא כל המקום. כ' ה' ד' מ"ל ד' וא' חסר. ד'. ט' ר"פ כספ'. אורי' כפנין. ב' פתח ואמר דוד)

מְשַׁמְּשָׁנֵיהּ דְּמֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מִית וּכְעַן קוּם עִיבַּר יַת יַרְדְּנָא הָדֵין אַתְּ וְכָל עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג כָּל אַתְרָא דְּתִדְרַךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן בֵּיהּ לְכוֹן יְהַבְתֵּהּ כְּמָא דְּמַלֵּילִית עִם מֹשֶׁה׃ ד מִמַּדְבְּרָא וְלִבְנוֹנָא הָדֵין וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא דִּפְרָת כֹּל אֲרַע חִתָּאֵי וְעַד יַמָּא רַבָּא מַעֲנֵי שִׁמְשָׁא יְהֵא תְּחוּמְכוֹן׃ ה לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ כְּמָא דַּהֲוָא מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְּמֹשֶׁה כֵּן אֱהֵוֵי עִמָּךְ לָא אֲשַׁבְקִינָּךְ וְלָא אַרְחֲקִינָּךְ׃ ו תְּקֵיף וְאִילַּם אֲרֵי אַתְּ תַּחְסֵין יַת עַמָּא הָדֵין יַת אַרְעָא דְּקַיֵּימִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבר. משה עבד יי' ובני ישראל הכום: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: תדרך ה' וחסר וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה. וחברו כל מקום דיהושע. ואתה על במותימו תדרך. ואתה אתה תדרך זית ולא. על שחל ופתן תדרך. ונמסר גם בסדר עקב: והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר בסדר אלה הדברים: ממנו ו' סבירין כבנה וסי' נמסר סד' צו:

תולדות אהרן משה עבדי מת. קדושין לח הדר"נ יב:

רלב"ג

אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה ממה שיורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל: (ב) משה עבדי מת. ראוי שיובן מזה כי עבור ישר' את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעביר את הירדן לסבה התבאר' בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר התבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על ידי יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכל באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה

ביאור הגר"א

ומלת לאמר התחלת מאמר שאחריו: (ד) מהמדבר. זה מדבר צין שהוא בדרומו של א"י דהיינו דרומית מזרחית: והלבנון. זה מזרחו של א"י לצד דרום ושם היו עומדים לכן אמר הזה: ועד הנהר כו'. הוא לצפון של א"י: כל הרץ החתים. הוא מזרחו של א"י לצד לפון: עד הים הגדול. הוא מערב של א"י נמצא כלל כאן כל א"י: הים הגדול מבוא השמש. אמר שני סימנים לפי שבא"י יש כמה ימים אמר ים הגדול שגדול מכל הימים שבא"י: מבוא השמש. שהוא במערבי של א"י: (ה) לא ארפך ולא אעזבך. הבטיח לו שני דברים. לא ארפך. הבטחה שינלח את המלחמה. ולא אעזבך. אחר המלחמה. ועד שינחיל א"י כמ"ש כי אתה תביא וגו' ואתה תנחיל: (ו) חזק ואמץ. חזק בגוף ואמץ בלב דהיינו שיאמץ את לבו

מצודת ציון

מבכנו"ל: (ב) קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י'): (ג) תדרוך. מלשון דרך וענינו הליכה וצעידה: (ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה: מבוא. ענין בקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): (ו) ואמץ. אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ

מקום: (ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: (ה) לא יתיצב. ר"ל לא יתגבר להיות נצב בקומה: לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני: (ו) חזק ואמץ

מצודת דוד

משה ואמר שאח"ז אמר ה' אל יהושע וכו': (ב) משה עבדי מת. ר"ל אילו היה עדיין הי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו': (ג) בו. מוסב על תחלת המקרא אכל

רש"י

(ז) רק חזק ואמץ מאד. בתורה כמו שהוא או' לשמור ולעשות ככל התורה: תשכיל. תצליח: (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והתבוננת בו כל הגיון שבתורה בלב כד"א והגיון לבי לפניך. לכך יפנה אימה: (ט) הלוא צויתיך חזק ואמץ. במלחמה כמ"ש אל תערוץ ואל תחת והיכן צוהו בימי משה שנאמר ויצו את יהושע בן נון וגו': (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי בכי אבל משה: (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שאם אתה אומר במאכל ובמשתה הרי היו מסתפקים במן שבכליהם עד ט"ז בניסן וכה"א וישבות המן ממחרת (מ"ר): בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים בעוד שתהיו

רד"ק

עד היום האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת: (ז) אל תסור ממנו. שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר התורה והמסרה סבירין ממנה: תשכיל. פירוש תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אונקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח: (ח) לא ימוש. נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כן ילמוד החכמות: ופי' והגית בו יומם ולילה. אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך ה' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו: תצליח את דרכך. חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שכשמרו מצות ה' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך: ואז תשכיל. זה תרגם יונתן תכשר לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכפול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה: (ט) הלא צויתיך. מלת זרוז וכן הלא שמעת כתי הלא שלחתיך והדומים להם: כי עמך ה' אלהיך. כמו ואל משה אמר עלה אל ה' ואת יפתח ואת שמואל: (יא) הכינו לכם צדה. פי' מיני מאכלים זולתי הלחם כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז"ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד ט"ז בניסן: בעוד שלשת ימים. כתרגומו בסוף תלתא יומין: (יג) זכור. מקור: (יד) נשיכם טפכם. חסר וי"ו

מקרא

להם: ז רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך: ח לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל: ט הלוא צויתיך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך:

י ויצו יהושע את שטרי העם לאמר: יא עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה: יב ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר: יג זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת: יד נשיכם טפכם ומקניכם

ג' מת. זכות — ג' סבירין מתנס — ט' ר"פ בספר' — ג' חס'. ד' — ו' דסמיכי — כ' נתתי — י"ד וסמי' בסי' — ל' ר"פ. ל' דסמיכי אורי' וטפכם

תרגום

להון: ז לחוד תקיף ועלם לחדא למטר למעבד בכל אוריתא דפקדך משה עבדי לא תסטי מינה לימינא ולשמאלא בדיל דתצלח בכל אתר דתהך: ח לא יעדי ספרא דאוריתא הדין מפומך ותהי הגי ביה יימם ולליא בדיל דתטר למעבד ככל דכתיב ביה ארי בכן תצלח ית דרכך ובכן תכשר: ט הלא פקידתך תקיף ועלם לא תדחל ולא תתבר ארי בסעדך מימרא דיי אלהך בכל אתר דתהך: י ופקיד יהושע ית סרכי עמא למימר: יא עברו בגו משריתא ופקידו ית עמא למימר אתקינו לכון זודין ארי בסוף תלתא יומין אתון עברין ית ירדנא הדין למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון למירתה: יב ולשבט ראובן ולשבט גד ולפלגות שבטא דמנשה אמר יהושע למימר: יג הוו דכירין ית פתגמא דפקיד יתכון משה עבדא דיי למימר יי אלהכון מניח לכון ויהב לכון ית ארעא הדא: יד נשיכון

ודרכך ג' חס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך ואדעך למען. כי אז תצליח את דרכך. העבר עיני מראות שוא בדרכך. ונמסר גם בסדר כי תשא: ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו. ואז ירצו את עונם. ואז חיל מלך בבל צרים. ואז תשכיל. ונמסר גם בסדר בא:

תולדות אהרן רק חזק. קדושין ל"ח ברכות ל"ב סנהדרין מ"ט עקידה שער ע"ו: לא ימוש. ברכות ל"ה סנהדרין נ"ט ע"ב יט מנחות נ"ט: והגית (ברכות ג פלה טו סנהדרין כ). ענה בקרב המחנה וגו'. קדושין ל"ח:

רלב"ג

תורה גם כי התאנף ה' בגללכם והנה הזהירו השם ית' לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה' ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברי' המעשיים ממנה ויחשב כי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתיישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד ואת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא ייסיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא השלם שבפנים להיישיר המעיין בו אל השלימות האנושי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה. כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מושגח מאתו ית' ויצליחו דרכיו בכל עת. וצוהו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבו בטוח בה' אשר יעדו שכבר יגלה אותם: (י) ויצו יהושע את שוטרי וגו'. אחשוב שזה הענין היה אחר ששלח יהושע המרגלים והעד על זה שכבר נתחבאו המרגלים ג' ימים ובאו לפי פשטי הכתובי'

ביאור הגר"א

לבבו שלא ירך: (ז) רק חזק ואמץ. חזק בגוף בעשה ואמץ בלב שהוא בנפש בל"ת: לשמור. הוא ל"ת: לעשות. הוא עשה: ימין. שלא תוסיף על עשה: ושמאל. שלא תגרע מל"ת: למען תשכיל עי"ז שתשמור את המצות יהיה לך שכל ועצה במלחמה כמ"ש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל: (ח) לא ימוש וגו'. הן ג' דברים בפיך ובלבבך לעשותו כי והגית הוא בלב כמ"ש והגיון לבי כי הלימוד יביאך למעשה כי תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביא לידי זריזות והם תורה ל"ת ועשה וזהו למען תשמור לעשות: תצליח את דרכך. בעשר התורה: ואז תשכיל. בעבור המצות ופי' תשכיל איך להצליח: (ט) חזק. בתורה. ואמץ בדרך ארץ וד"א הוא ביראת שמים: אל תערוץ. במלחמה: ואל תחת. קודם המלחמה שלא יבא בלבך פחד המלחמה כי עמך ה' אלהיך ע"כ לא תחת: בכל אשר תלך. ע"כ לא תערוץ: (י) ויצו יהושע וגו'. לאמר. כנ"ל מה צוה להשוטרים עברו וגו'. ולאמר שבפסוק י"א הוא התחלת מאמר השוטרים: (יא) כי בעוד שלשת ימים. פירש"י בתוך אבל משה. אבל קשה לפ'

מצודת דוד

ואמץ. בהנהגת העם כראוי: (ז) רק וגו'. כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי: למען. בעבור שמירת התורה תשכיל: (ח) הזה. האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה: למען. בעבור השמור. כי כשימוש מפיך פן תשכח מה: כי אז. כשתשמור לעשות וגו' אז תצליח: (ט) צויתיך. אני מצוה לך חזק במלחמה מול

מצודת ציון

מאמץ כח (משלי כ"ד): (ז) תשכיל. ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א י"ח) כי ההצלחה נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל: (ח) ימוש. יסור כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט): והגית. פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (שם מ"ט): (ט) הלוא. המלה ההיא תורה לזרז ולחזק כמו הלא שלחתיך (שופטים ו'): תערוץ. ותחת. שתיהם ענין פחד כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז') וכו' ואל תחת (שם א'): (י) שוטרי.

יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים
לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם
אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם
כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם
לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ
אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:
טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל
אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר
תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ
אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ
וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־
תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:
ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים
שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר
לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ

טַפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן יִתְּבוּן
בְּאַרְעָא דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַתּוּן
תִּעְבְּרוּן מְזָרְזִין קֳדָם
אֲחוּכוֹן כֹּל גִּבָּרֵי חֵילָא
וְתִסְעֲדוּן יָתְהוֹן: טו עַד
דִּינִיחַ יְיָ לַאֲחוּכוֹן כְּוָתְכוֹן
וְיֵירְתוּן אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְכוֹן
וּתְתוּבוּן לַאֲרַע יְרוּתַתְכוֹן
וְתֵירְתוּן יָתַהּ דִּיהַב לְכוֹן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא:
טז וַאֲתִיבוּ יָת יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר
כֹּל דְּפַקֵּדְתָּנָא נַעֲבֵד וּלְכָל
אֲתַר דְּתִשְׁלְחִנָּנָא נְהָךְ:
יז כְּכֹל דְּקַבֵּלְנָא מִן מֹשֶׁה
כֵּן נְקַבֵּל מִנָּךְ לְחוֹד יְהֵי
מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָּךְ
כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעְדֵּיהּ דְּמֹשֶׁה:
יח כָּל גְּבַר דִּיסָרֵב עַל
מֵימְרָךְ וְלָא יְקַבֵּל יָת
פִּתְגָּמָךְ לְכֹל דְּתִפְקְדִנֵּיהּ
יִתְקְטִיל לְחוֹד תְּקַף וְעֱלַם:
א וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
מִן שִׁטִּין תְּרֵין גּוּבְרִין מְאַלְּלִין בְּרָז לְמֵימַר אֱזִילוּ חֲזוֹ יָת אַרְעָא וְיָת יְרִיחוֹ

ל' · ד' כליש' וחסר · ה' דסמי' · ל' · ה' דמטעי' דסנירי' לכס · ל' · י"ד בסיפרא · מ"ז ר"פ · ל' · ל' · ט' ר"פ בסיפ' · ד' · ל' · ב' ועד הגלגל · ב' מלעיל בתרי נוס' וגלל · ל'

חמשים ד' חס' בליש' בקריא' וסי' וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים . ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי . חמשים תעברו לפני . וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים . ונמסר גם בס' בשלח : כל איש אשר ימרה . כל ט' ראשי פסוקים בספ' וסי' כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם . כל איש אשר ימרה את פיך . כל יושבי ההר מן הלבנון . כל ממלכת עוג . כל ערי בני אהרן הכהנים . כל ערים עשר ומגרשיהן . כל ערי חלוים בתוך . כל ערי הגרשני . כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד' וסי' בס' וארא :

תולדות אהרן כל איש וגו' . סנהדרין מט : רק חזק וגו' . עקידה שער טו :

רדק

וי"ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : חמושים . כמו חלוצים : (יז) רק יהיה ה' אלהיך עמך . כלומר שתלך בדרך משה שיהיה ה' עמך כאשר היה עם משה : (יח) רק חזק ואמץ . דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפי' לדבר עבירה ת"ל רק אכין ורקין מיעוטין הן : ב (א) שנים אנשים . פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר . הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם . כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיצליחו בשליחותם וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות . ובדרש חרש כמו חרש הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם : את הארץ וגו' . הארץ בכלל ואת יריחו בפרט

רלבג

שהכתובים כי ביום הד' ולמחרת היום הרביעי השכים יהושע וכל ישראל ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו . ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שלוה יהושע שוטרי העם הזה שלח המרגלים , והנה לא היה היום ההוא ממנין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימים ר"ל אחר היום ההוא . והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא נשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לנסיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים . וכן מ"ש ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : (יא) בעוד שלשת ימים וגו' . הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עולם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה בעובר על דברי הנביא וכ"ש יהושע שהיה מלך ונביא : (יח) והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג בכל

רשי

שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו : (יד) כל גבורי החיל . שבכם יעברו חלוצים: (טו) מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן: (יח) ימרה. יקנים את דבריך: ב (א) וישלח יהושע וגו' . על כרחי אני צ"ל שבתוך ימי אבל משה שלחם שהרי לסוף ג' ימים שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמת משה בז' אדר כשאתה מונה ל"ג למפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וע"כ משנשתלחו המרגלים לא עברו את הירדן עד יום החמישי שנ' וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבוקר ויסעו מהשיטים הרי יום ד' וילינו שם טרם יעברו נמצא שלא עברו עד יום ה' : חרש . ברז כך ת"י אמר להם עשו עצמכם כחרשים כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם ד"א חרש חרש הטעינו עצמיכם קדרות כדי שתהיו נראין כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו . והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הספר . וכיוצא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כולם . כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיה מחבבה כנגד כולם וכלפי חטא שהחטיאה אותו יותר מכולן כך שנויה בספרי : פסה

ביאור הגר"א

לפי דא"כ לא מוכח שבז' באדר מת משה כיון שאין אנו יודעין כמה ימים היה זה בתוך אבל משה . ונראה שבאותו יום שתמו ימי אבל משה דהיינו יום ו' בניסן באותו יום שלח מרגלים ובאותו היום באו אל רחב ושלחה אותם תחלת ליל שביעי וישבו בהר יום ז' ויום ח' וליל ט' הרי שלשת ימים ובאותה הלילה הלכו ליהושע וישכם יהושע בבוקר ביום ט' וילינו שם טרם יעברו ליל י' וביום י' עברו את הירדן :

מצודת ציון

הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם כמו שוטים ושוטרים (שם ט"ז): (יא) צדה. מזון כמו להם לצדה (לקמן ט'): בעוד . תרגומו כסוף : (יד) חמושים . מזויינים כמו וחמושים עלו (שמות י"ג) : (יח) ימרה . מל' מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א) : ב (א) מרגלים . ענין חיפוש כמו לחקר ולהפך ולרגל (דה"א י"ט) : חרש

מצודת דוד

האויב ואל תירא: כי עמך ה' גו' . ולא אמר כי עמך אני אף שה' היה המדבר ודוגמתו וישלח כו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והמדבר היה שמואל : (יא) וצוו וכו' . אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים מ"מ ע"כ הצווי היה אח"ז כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו אצל הירדן וממחרת עברו הירדן: הכינו . עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה בידם מפרי האדמה ממה שהביאו להם תגרי עובדי כוכבים ואת זה צוה להכין : (יג) זכור . עליכם לזכור : מניח . נותן לכם מקום מנוחה בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה : (טו) עד אשר יניח . עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם : וירשתם . ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי : מזרח השמש . בעבר המזרחי : (יז) רק וכו' . ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו' אבל לא בזולת זה : (יח) רק חזק . לענש המורדים ולא למחול על כבודך : (א) מרגלים חרש . מחפשים מחשבות סבריות אם נמס לבבם : לאמר . ר"ל וכה אמר :

ותפשו

רש"י

אשה זונה. תירגם יונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות: (ב) לחפור. לרגל כמו משם חפר אוכל: (ד) ותצפנו. יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמיהרה בהצפנתם ונמקרא לך כאילו הי' יחידי ומדרש אגדת תנחומ' יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך. ד"א ותצפנו כל אחד יאחד בפני עצמו ודוגמתו מצינו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב: (ו) בפשתי העץ. פשתים בגבעוליהן: (ז) על המעברות. מקום מעבר המים. שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם: השער סגרו. השוערים: ולא

רד"ק

כפרש לפי שהיתה עיר גדולה: זונה. כמשמעה או מוכרת מזון כמו שתי' פונדקיתא והוא בשקל טובה והאמת דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו במקומות לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרג' מקצתי נפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל: וישכבו שמה. להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם: (ב) ויאמר. בפתח האמ"ם כמו תסבר ותשכב ותעצר המגפה והדומים להם: (ג) לחפור. כמו לתור כי חפר מחפש דבר: (ד) ותקח האשה. כבר לקחה אותם וצפנתם טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגיש' שנודע הדבר למלך: ותצפנו. כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג. ובדרש אלו שני המרגלי' היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו: (ה) ויהי השער לסגור. עומד לסגור שחשך היום: (ו) והיא העלתם הגגה ותטמנם. כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנם להודיע איך טמנה אותם: בפשתי העץ. ר"ל שהיו עדיין הפשתן בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עלי פשתים וכן שני תולעת תולעת שני: הערוכות. הפשתים לשון נקיבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן: (ז) והאנשים רדפו אחריהם. לפי מחשבתם: על. כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן ינהגנו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות: המעברות. בשוא הבית מגזרת מעבר בצרי ואם לא נמצא המעברות נתפשו בקמץ הבית מגזרת מעבר בקמץ: סגרו. המרגלים

מקרא

וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב
וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃
ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ בָּאוּ׃ ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ
אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה
וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ
עַל־הַגָּג׃ ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים

תרגום

נַאֲזַלוּ וַעֲלוּ לְבֵית אִתְּתָא
פּוּנְדְּקִיתָא וּשְׁמַהּ רָחָב
וּשְׁכִיבוּ תַמָּן׃ ב וְאִתְאֲמַר
לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ לְמֵימַר הָא
גּוּבְרַיָּא אֲתוֹ הָכָא בְּלֵילְיָא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַלָּלָא יָת
אַרְעָא׃ ג וּשְׁלַח מַלְכָּא
דִירִיחוֹ לְוָת רָחָב לְמֵימַר
אַפִּיקִי גֻבְרַיָּא דַאֲתוֹ לְוָתִיךְ
דַעֲלוּ לְבֵיתִיךְ אֲרֵי לְאַלָּלָא
יָת כָּל אַרְעָא אֲתוֹ׃
ד וּדְבָרַת אִתְּתָא יָת תְּרֵין
גֻבְרַיָּא וְאַטְמַרְתִנּוּן וַאֲמָרַת
בְּקוּשְׁטָא אֲתוֹ לְוָתִי גֻבְרַיָּא
וְלָא יְדַעִית אִי מְנָן אִינוּן׃
ה וַהֲוָה עִדָּן לְמֵיחַד תַּרְעָא
בְּקַבְלָא וְגֻבְרַיָּא נְפַקוּ לָא
יְדַעִית לְאָן אֲזַלוּ גֻבְרַיָּא
רְדָפוּ בִּפְרִיעַ בָּתְרֵיהוֹן אֲרֵי
תַדְבְּקוּנוּן׃ ו וְהִיא אַסְּקַתְנוּן
לְאִגָּרָא וְאַטְמַרְתִנּוּן בִּטְעוּנֵי
כִתָּנָא דְסַדִירִין לַהּ עַל
אִגָּרָא׃ ז וְגֻבְרַיָּא רְדָפוּ
בָּתְרֵיהוֹן אוֹרַח יַרְדְּנָא עַד מְגִזָּתָא וְתַרְעָא אֲחָדוּ בָּתַר דִּנְפַקוּ רָדְפַיָּא בָּתְרֵיהוֹן׃

מסורה

להפר ג' וחסר וסי' הנה אנשים באו הנה הלילה: כי להפר את כל הארץ באו. לחפר פרות ולעטלפים: שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר שופטים: יצאו ח' קמצין בקריאה וסי' ויהי השער לסגור בחושך. ויאמר שאול אל ה'. ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק. שמעו זאת בית יעקב הנקראים. וידרכו את לשונם קשתם: מהאש יצאו והאש תאכלם. באמר להם עם ה' אלה ומארצו: והאנשים ח' ר"פ וסי' בלשון ארמי רעיא דפליקו למשלח לרדופיא טבין לנחשא מיתיא תולדות אהרן סעלתם סגנס. ברכות מג שבת כז:

רלב"ג

ככל דברי התורה כי אם יגוס לעבור על דברים לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי שעה וזה שהוא והם מחויבים לחזוק התורה. או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בחריצות ולא יעזוב הנהגת' כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמ"ש משה ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה: (א) וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הצואה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלים מה ענין אלו המרגלים והנה איך שתהיה תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אותם כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי הש"י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישראל על דבר המרגלים אשר שלח משה ואנחנו אומרים בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני דרכים. הדרך הא' לחקור אם יתכן שישתדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערים הבמחנים אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים. והאופן מדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יעזור עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש"י עד שכבר שלח החיל הבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י ועכ"ז לחזק לבו על דבר המלחמה צוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה. וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפני הם. ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שיראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישראל עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרסם' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא

ביאור הגר"א

(ד) ותצפנו. כמו ותצפון והוא מן אותיות האמנתיו נוספות כמו בנו בעור אבל לחכמים יש דרש כמו שדרשו שם בנו בעור שהיה בנו בנביאות מחמת יתור הוי"ו כן דרשו

מצודת דוד

(ד) ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים. אשר תשאלו עליהם: ולא ידעתי. בעת בואם: (ה) ויהי השער. ר"ל בעת בוא זמן סגירת שער העיר כאשר חשך היום: כי תשיגום. היות זה מקרוב יצאו: (ו) ותטמנם. הוסיפה להטמינם במקום יותר נסתר: בפשתי העץ. בפשתים שהם עדיין בתוך העץ והם הקנים של פשתן: הערוכות. בכדי שלא ירגישו שיש שם טמון שם: (ז) אחריהם. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: סגרו. לפי שרצו לבקשם עוד בעיר ג"כ סגרו שומרי

מצודת ציון

חרש. ענינו מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): זונה, מוכרת מזון: (ב) הנה. לעיר הזאת: לחפור. לרגל ולחפש כמו יחפרו בעמק (איוב ל"ט) ע"ש שהמחפש דבר מה בקרקע חופר בה: (ד) ותצפנו. הסתירה אותו כמו יצפון לישרים (משלי ב'): כן. ענינו אמת כמו כן דברת (שמות י'): מאין. מאיזה מקום: (ה) אנה. לאיזה מקום: (ו) הערוכות. מלשון עריכה וסדור: (ז) על. ענינו כמו עד וכן וירכתו על צידון (בראשית)

אַחֲרֵיהֶם׃ ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן
וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ ט וַתֹּאמֶר
אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה
לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם
עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵיכֶם׃ י כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם
לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הַחֲרַמְתֶּם
אוֹתָם׃ יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־
קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־
נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד
וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד
וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃ יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־
אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחוֹתַי
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־
נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים
נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ
אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת־יְהוָה לָנוּ
אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

י' ר"פ . ב' וערק · ל' · ד' וחס' · ג' ומ"ע · ל' · ל' · ג' דחסר · כ' דסמיכי · ג' · י"ג חסר' כנו"ע · אחיותי קרי וס' כליש' · תניינא תגידי וסימן דודי

ח ואינון עד לא שכיבו
והיא סליקת לותהון לאגרא:
ט ואמרת לגבריא ידענא
ארי יהב יי לכון ית ארעא
וארי נפלת אמתכון עלנא
וארי אתברו כל יתבי
ארעא מן קדמיכון: י ארי
שמענא ית דיבש יי ית מי
ימא דסוף מן קדמיכון
במפקכון ממצרים ודי
עבדתון לתרין מלכי
אמוראה די בעברא דירדנא
לסיחון ולעוג די גמרתון
יתהון: יא ושמענא ואתמסי
לבנא ולא אשתארת עוד
רוחא באנש מן קדמיכון
ארי יי אלהכון הוא אלהא
דשכינתיה בשמיא מלעילא
ושליט על ארעא מלרע:
יב וכען קיימו כען
לי במימרא דיי ארי עבדית
עמכון טיבו ותעבדון אף
אתון עם בית אבא טיבו
ותתנון לי את דקשוט:
יג ותיחון ית אבא וית אמא
וית אחי וית אחתי וית כל
דילהון ותשזבון ית
נפשתנא ממותא: יד ואמרו
לה גבריא נפשנא מסירא
חלף נפשתיכון לממת אם
לא תחוון ית פתגמנא דין ויהי כד יתן יי לנא ית ארעא ונעבד עמך טיבו

רשי

(יא) ולא קמה עוד רוח באיש, אפי' לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל ארבעים שנה : (יב) אות אמת. שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו האות ותחיוני : (טו) ותורידם בחבל בעד החלון. באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול

רדק

המרגלים או אנשי הבית והוא הנכון כי הם לא ירדו מהגג מפחדם להם ושם שכבו להם : אחרי וגו'. אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף בצאתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישי' הרודפים כי המרגלי' נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר : (ח) והמה טרם ישכבון. טרם שישנו : עלתה עליהם. כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ודברתי על הנביאים כמו אל הנביאים. ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל: (יא) ונשמע וימס לבבנו ולא קמה. כי האדם המפחד כאלו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת: (יב) כי עשיתי עמכם חסד. החסד הוא הטובה שיעשה אדם עם אחר שאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך אמרה. לכם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החייתה אותם ובהחיות' בית אביה היא חסד לפי' אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה : אות אמת. האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בי : (יד) נפשנו תחתיכם למות. אנו נמסור עצמינו תחתיכם למות למי שירצה להמית אתכם : תגידו. הראשון בוי"ו כנגדה וכנגד בית אביה כי אי אפשר שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא היתה יושבת יחידה או אפשר שאמרו כנגד בית אביה ואע"פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכם למות והשני תגידי ביו"ד כנגד' והסימ' דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היות' שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא

רלבג

ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגול' היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולי יתחזק בזה לב אנשי המלחמ' כי זה המורך לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיות כן כמו שביארנו בששי מספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר איוב ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שסביב העת אשר יובלו עברות להם שישיגם פחדם מה והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו ר"ל שיראו מחשבותם באיזה אופן שיתכן להם זה בו והנה ספר שסופר זה למלך יריחו והסתירה אותם רחב בחכמתה למלט את נפשה ונפש בית אביה. והנה נספר אמר זה בזכרנו תועלותיה מה היה מאופן החכמה בדבריה : (ד) ותצפנו. ר"ל שצפנה כל א' מהם במקום מיוחד שאם ימצא האחד ינצל השני והיה לה התנצלות בזה לפי שכבר זכרה שהיה חשך בעת שיצאו ולזה אפשר שיצא האחד ונשאר השני והיא לא ידעה. (ח) והיא עלתה עליהם. ר"ל אצלם כמו ועליו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים : (יא) כי ה' אלהיכם הוא אלהים. ולזה הוא שליט על כל אשר יחפוץ וינצח מי שהיה במערכתו שלא ינוצח בהלחמו עם ישראל או שינצח' ; (יד) אם לא תגידו. הנה התנו בזה לפי שכבר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה בה' והנה אם היתה מגדת דבריהם

בהימנותא ופירוש' נמסר בסדר ויגש. הוא אלהים ד' וסימן ונשמע וימס לבבנו. וה' אלהים אמת. דעו כי ה' הוא אלהים. ויאמר ה' אלהי אבותינו. והחיתם ג' חסרים יו"ד בלישנא חיות וסי' ויאמרו החיתנו נמצא חן. והחיתם את אבי ואת אמי. לי החיתם אתם. ונמסר גם בסדר ויגש : אחותי ה' חסר יו"ד בליש' בקריאה וסי' והחיתם את אבי ואת אמי. בצדקתך אחותך. ואחותיהם צרויה ואביגיל

תולדות אהרן כי שמענו. סוטה לד זבחים קטו : וימס לבבנו. סוטה לד : ולא קמה. זבחים קטו : אות אמת. זוהר ויחי :

ביאור הגר"א

דרשו ג"כ שלאחר הלפינה מיתור הוי"ו : (יב) עמכם חסד וגו'. כי מה שתעשו עמי הוא אמת ועם בית אבי הוא חסד. וזהו מה שאחז"ל המאכיל לחבירו עדשים מאכילו ספומים כי מה שאדם עושה טובה לזולתו בחנם הוא חסד ושלום טובה הוא הנקרא אמת כי אמת הדבר שמחוייב לשלם אבל מהראוי לעשות חסד כמו שעשה עמו ע"כ יאכילנו ספומים לכן אמרה והחייתם את בית אבי זהו חסד אבל מה שתחיו את נפשי זהו אמת וזש"ה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כי הבטחה החדשה שהיתה לאברהם הוא הנקרא חסד אבל ליעקב הוא אמת שמאמת הבטחתו שהבטיח לאברהם : (יד) ועשינו עמך וגו'. מה שנחיה אביך זהו חסד ומה שנחיה אותך הוא אמת : כי

מצודת ציון

(בראשית מ"ט) : שמעברות. מקום מעבר הירדן : (ח) עליהם. שענינו כמו אליהם באל"ף : (ט) אימתכם. מלשון אימה ופחד : נמגו. נמסו. (י) הוביש. מל' יבש : החרמתם. ענין

מצודת דוד

השער את השער שלא יצאו מעתה : (ח) והמה. המרגלים : (ט) וכי נפלה וכו'. ולא נעצר כח להלחם בכם : (יא) ולא קמה וכו'. ר"ל כל איש רוחו נמוכה ושפלה: הוא אלהים. א"כ היכולת בידו על כולם : (יב) ועתה. הואיל והדבר ברור : חסד. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה : ועשיתם וכו'. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם : אות אמת. סימן אמיתי למען ידעו כל ישראל לבל ישלחו בנו יד : (יד) נפשנו וכו'. אם מי ירצה לשלוח בכם יד נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם : את דברנו זה. את השאלה שאתה מבקש ונתנס

רשי

תמחול לי: (טז) עד שוב הרודפים. ראתה ברוח הקודש שישובו לסוף שלשת ימים: (יז) נקיים אנחנו. הרי אנו תולין הדבר כיך לעשות האות הזה: (יח) את תקות. לשון קו וחבל: (יט) דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשנו. עון הריגתו תהא עלינו:

ויעברו

טו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה
בקיר החומה ובחומה היא יושבת:
טז ותאמר להם ההרה לכו פן־יפגעו
בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת
ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו
לדרככם: יז ויאמרו אליה האנשים
נקים אנחנו משבעתך הזה אשר
השבעתנו: יח הנה אנחנו באים בארץ
את־תקות חוט השני הזה תקשרי
בחלון אשר הורדתנו בו ואת־אביך
ואת־אמך ואת־אחיך ואת כל־
בית אביך תאספי אליך הביתה:
יט והיה כל אשר־יצא מדלתי ביתך
החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים
וכל אשר יהיה אתך בבית דמו
בראשנו אם־יד תהיה־בו: כ ואם־
תגידי את־דברנו זה והיינו נקים
משבעתך אשר השבעתנו: כא ותאמר
כדבריכם כן־הוא ותשלחם וילכו

ג׳ וקד׳ תורדם נבחר · כ׳ כתוך עמי · י״ג . ג׳ · ג׳ וחסר א׳ · כ׳ חס׳ אצוב אליך · ג׳ חס׳ בליש׳ כ׳ וחסר ג׳ · ג׳ · ג׳ . ג׳ · ח׳ · ג׳ . י״ח · י״ג בטע׳ פזר · י״ו ג׳ חס׳ בליש׳ · כ׳ ותבליס · ג׳ חס׳ ובענין · ג׳ וחסר . ג׳ · ג׳

תרגום

וקשוט: טו ושלשלתנון
באטונא מן חרכא ארי
ביתה בכותל שורא
ובשורא היא יתבה:
טז ואמרת להון לטורא
אזילו דלמא יערעון בכון
רדפיא ותטמרון תמן
תלתא יומין עד דיתובון
רדפיא ובתר כן תהכון
לאורחתכון: יז ואמרו לה
גבריא זכאין אנחנא
ממומתיך הדא דקיימת
עלנא: יח הא אנחנא עלין
בארעא ית תורא דחוט
זהוריתא הדין תקטרי
בחרכא דשלשלתנא ביה
וית אבוך וית אמך וית
אחיכי וית כל בית אבוך
תכנשין לותיך לביתא:
יט ויהי כל דיפוק בר
מדשי ביתך לברא חובת
קטוליה ברישיה ואנחנא
זכאין וכל די יהי עמך
בביתא חובת קטוליה
ברישנא אם יד אנש תהי
ביה: כ ואם תחוין ית פתגמנא הדין ונהי זכאין ממומתיך דקיימת עלנא:
כא ואמרת כפתגמיכון כן הוא ושלחתנון ואזלו וקטרת ית תורא דזהוריתא

רלבג

דבריהם זה היה אפשר שיתערבו עם יתר אביה רבים מבני יריחו ותכריחם שבועתם שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם בסבת זה: (יז) ויאמרו אליה האנשים נקיים אנחנו משבועתך. ר״ל אנחנו רוצים להיות נקיים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין לסדר הענין באופן שנוכל להשמר בו מהמכשול בה והנה אנחנו נותנים לך אות אמת יוכר בו הבית הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקות וגו׳. והנה אין שבועתינו שנמלט ממות בית אביך אם ימלט אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקש׳ בזה באופן הנה יתחייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להסכים עליו כי הוא סותר למה שצותה התורה עליו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא יסכימו להיות לנו למס ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיות כי אם הנמצאים בזה הבית: (כ) ואם תגידי את דברינו זה. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שכבר נשבענו להחיות הנמצאים בו לא תקפרנו שבועתינו להחיותם:

והנה

רדק

מה אמרו לה שלא תגיד דבר האות שהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שהיה להם בית בחומה להנצל והם יטעו בדבר זה: (טו) ותורידם בחבל. כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אותו בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט: ובחומה היא יושבת. אף על פי שהיה לה בית בחומה היה אפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמ׳ ובחומה היא יושבת: (טז) ונחבתם שמה. חסר אל״ף נחבא או שרשו חבה בה״א כי נמצאו בשורש הזה בה״א: שלשת ימים. ארז״ל מגיד שסרתה רוח הקדש על רחב שישובו לסוף שלשת ימים. שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם והפירתם וחפוש בכל הדרך יהיו שלשת ימים: שוב. בחילם: (יז) נקיים אנחנו. פי׳ בתנאי זה: הנה אנחנו באים. כלו׳ הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו״ד הרבים מהמכתב והיו״ד הכתוב למ״ד הפעל ונדגש׳ כמו יו״ד עניים והם בשקל נחתי׳ שעפים: משבועתך הזה. פי׳ מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בה׳ היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה: השבעתנו. בקמץ התיי״ו ומשפטו בחירק ויש אומרים כי מפני הספסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות: (יח) את תקות חוט השני. פי׳ קו שזור ועשוי מחוטי שני וי״ת תורא דחוט זהוריתא ותרגום שפה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי׳ תקות חוט השני שפת בגד אדום ואמרו שזה שראו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל: הורדתנו. בא התיי״ו בצרי במקום חירק כי יבאו זה במקום זה כמו יפעיל ויפעל: (יט) דמו בראשו. הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו: (כא) ותשלחם.

בדבור

וקראו לשלשת אחותיהם. ויבאו אליו כל אחיו וכל אחותיו. ההרה י״ג וסי׳ נמסר בסדר דברים ובסדר שופטים סוף סימן א׳, שמה ו׳ בספרא ו׳ וסימן ושמה רחב וישכבו שמה. ונחבתם שמה שלשת ימים אל תיגע שמה את כל העם. ויעלו מן העם שמה. לנוס שמה רוצח אשר. ותברו לנוס שמה אל עיר. והיה י״ג בטעם פזר בקריאה וסימן והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה. והיה בהגיח ה׳ אלהיך לך. והיה בשמעו את דברי האלה. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך. והיה כנוח כפות רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם. ויאמר ה׳ אל גדעון עוד. ואנ״י הצעי״ר המאס״ף נרא״ה לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי לא נמנה אלא י״ג במסורת בטעם פזר ואח״כ ברוב ספרים ישנים ג״כ בדקתי והוא בפזר ויש גמגום ובמסרה אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים. והיה כאשר יחלם הרעב. והיה כי תרבו ופריתם. והיה אם למוד ילמדו. ויאמר אליהם ירמיהו. והמשה ועשרים

תולדות אהרן בקיר החומה. ערכין לב (ברכות ח סנהדרין כח): את תקות. מגלה יד:

ביאור הגר״א

(טו) כי ביתה בקיר החומה וגו׳. פי׳ שהיו לה ב׳ בתים א׳ בתוך חלל החומה ואחד דבוק אל החומה לפיכך כשהורידה את האנשים הורידה מן החלון שבבית אשר בתוך חלל החומה והיא היתה יושבת עם בני משפחתה בשעת נפילת חומת העיר בבית הדבוק לחומה ולכן כשנפלה החומה נשאר ביתה קיים וז״א כי ביתה בקיר החומה פי׳ בית הדבוק לחומה שם עיקר דירתה ובחומה היא יושבת לפעמים וכשהורידה האנשים בעד החלון היתה שם: (טז) שלשת ימים. דהיינו היום שרודפין ויום שחוזרין ובליל ג׳ הלכו הרי שלשת ימים:

מצודת דוד

נתנה לך כי״א תגיד לגלות האות הרבה יעשוהו להציל עצמם: חסד ואמת. היום אתה עשית עמנו חסד אבל לפית התשלום גמול אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול: (טו) בעד החלון. כי שערי העיר סגרו: בקיר החומה. פני החלון אל מחוץ לחומה: (טז) פן יפגעו. כשתלכו עתה לדרככם פן יפגעו בכם הרודפים בשובם: שמה. בהר: (יז) נקיים. ר״ל רוצים אנחנו להיות נקיים מעון בטול שבועה ולזה נפרש הדבר היטב: (יח) אנחנו באים. ר״ל בעת נבוא בארץ: הזה. אשר הורדתנו בו. תקשרי. להיות לאות וסימן: בו. מוסב על החלון ור״ל דרך בו: (יט) דמו ב׳... ר״ל עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו: ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה: (כ) זה. הסימן ובאות הזה: (כא) כן

מצודת ציון

ענין מיתה וכליון: (טו) בקיר. בכותל. (טז) יפגעו. ענין פגישה: ונחבתם. מלשון מחבואה ור״ל הסתרו במקום המחבואה: (יח) תקות. מלשון קו והבל וכן נטה קו (ישעיה מ״ד): השני. ר״ל לבוע בצבע אדומה כמו ותולעת שני (שמות כ״ה): תאספי. ענין הכנסה

רדק

בדבור בלומר אמרה להם לכו לשלום . ותקשר . לא קשרה אותו עתה אחר שילאו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שלוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר : (כג) וישובו . שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג' ימים ילאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכם : (כד) ויאמרו אל יהושע כי נתן ה' . זהו סוף דבריהם ממה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם אל הקודם : (ב) מקלה שלשת ימים . הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל וגו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישראל את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם מהשטים . ואמרו רז"ל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד חשוב אחרי ז' ימים באדר שלשים יום ימי אבל משה תמצא שנשלמו השלשים יום בשבע' בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין לידה נמלא סוף אותן שלשת ימים הוא עשרה בניסן וכו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עברם את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומר כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מלינו בדברי רז"ל כי יש מהם שאמרו בז' בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה ונר' כי הקבלה נכונה כן הוא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלים אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו לוה הקב"ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהי' פי' אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שור' על אבל ועל עלב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו' ואמר ביעקב אבינו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז' בניסן אמר הקב"ה ליהושע קום עבור וכו ביום לוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם לידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והוא עשר' בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי' מקלה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג' ימים למה שלוה הכינו לכם לידה אבל המרגלים שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטים בתשעה בניסן ולינו שם על שפת הירדן וכו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר"ל בעשרה בניסן יעשה ה' עמכם נפלאות . תוספ"ת כתב הרב רבי יהודה ז"ל בענין לדקדק שאומרין בשבת במנחה יש אומרים לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של לדוק הדין לפי שנפטר משה רבינו עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין ע"י חשבון מכח אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחודש אחר כי נסעו ללכת על יריחו וירדו גלכדה בשבת וכאשר נשלך החשבון למפרע נמלא ש'א מת בשבת : (ג) ויצוו את העם לאמר כראותכם וגו' . ואתם תסעו ממקומכם וגו' והלכתם אחריו אמרו רז"ל ת"ר כילד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופרש"י ז"ל נשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמר ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום וגו' . ובענן יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אוהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגומר ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון

תרגום

בְּחַרְבָּא׃ כב וַאֲזַלוּ וַעֲלוּ לְטוּרָא וִיתַבוּ תַמָּן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דְּתָבוּ רָדְפַיָּא וּבְעוֹ רָדְפַיָּא בְּכָל אָרְחָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ׃ כג וְתָבוּ תְּרֵין גֻּבְרִין וּנְחִיתוּ מִן טוּרָא וַעֲבָרוּ וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵיהּ יָת כָּל דְּעָרַעָא יָתְהוֹן׃ כד וַאֲמַרוּ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵי מְסַר יְיָ בִּידָנָא יָת כָּל אַרְעָא וְאַף אִתְּבָּרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמָנָא׃
א וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּנְטַלוּ מִשִּׁטִּין וַאֲתוֹ עַד יַרְדְּנָא הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבָתוּ תַמָּן קֳדָם דִּי יַעְבְּרוּן׃ ב וַהֲוָה מִסּוֹף תְּלָתָא יוֹמִין וַעֲבָרוּ סָרְכַיָּא בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא׃ ג וּפַקִּידוּ יָת עַמָּא לְמֵימַר בְּמֶחֱזֵיכוֹן יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ אֱלָהָכוֹן וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי נָטְלִין יָתֵיהּ וְאַתּוּן תִּטְּלוּן מֵאַתְרֵיכוֹן

מקרא

וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃
כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם
שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים
וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא
מָצָאוּ׃ כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ
מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־
נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃
כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה
בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־
יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ׃
ג א וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ
מֵהַשִּׁטִּים וַיָּבֹאוּ עַד־הַיַּרְדֵּן הוּא
וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּלִנוּ שָׁם טֶרֶם
יַעֲבֹרוּ׃ ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים
וַיַּעַבְרוּ הַשֹּׁטְרִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה׃
ג וַיְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר כִּרְאֹתְכֶם
אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם
תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וַהֲלַכְתֶּם

י"ג · ד' · ל' · ל' · וי"ג דסמי' ד' וחסר · ת' · ל' · ל' וחס' · ס' דכמי' · ב ג ו ד' · ל' חסר · ג' · ל'

אלף . והיה כאשר הייתם קללה בגוים . וחד וליהונתן בן שאול . שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר שפטים . נמגו ד' וחס' וסימן נמסר בסדר בשלה . וכל בני ו' וסי' נמסר בסדר כי תשא

רשי

(כג) ויעברו . את הירדן : (ג) והלכתם אחריו . נשתנה המסע הזה משאר מסעות שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה : והכהנים הלוים . לפי שילאו כולם מלוי (אבי) אבי עמרם נקראו לוים כמו שפירשו רבותינו בכ"ד במ"ח מקומות (ביבמות פ"ו עמוד ב'. ובכורות ג' . ובחולין כ"ד . ותמיד כ"ז. אי' בכ"ד מקומות) נקראו הכהנים לוים וזה טעמו של דבר

רלבג

(כג) והנה שבו שני האנשים ביום הג' לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יהושע במה שאמר בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה לה' ובאו עד הירדן הוא וכל ישראל ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא' כי הש"י רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונתו בו יתברך וביהושע נביאו יותר חזקה ולזה חייב להמתין עבור הירדן עד בקר יום הד' והשני הוא שהש"י רצה שיהיה המופת הזה כדי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום . והשלישי הוא שרצה הש"י שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שייעיר' להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלנו שם טרם יעברו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג' ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו את הירדן בתחלת הלילה שאחריה ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבאר יותר לדורות הבאים אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיני לוה יהושע לשנים העשר איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל על דבר זה המופת : (ג) והנה לוו השוטרים את העם במלות יהושע שילכו אחר ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הולרכו לזאת הלואה כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי ה' מלד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא וכדי שיראו כלם

מצודת ציון

הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (כג) המולאות . מה שקרה להם : מתמול

מצודת דוד

הוא . ר"ל זהו הדרך הנכון : ותשלחם . לפי שהלכו אל ההר בעלחה אמר ותשלחם : ותקשר . בעת שבאו ישראל בארץ : (כד) כי נתן . במקרא שלפניו נאמר שספרו המולאות אותם וכאשר תמו לספר אמרו הנה תכלית הדבר הוא דע כי נתן ה' וכו' : (א) שם . אצל הירדן : (ב) שלשת ימים . וכמ"ש בעוד שלשת ימים כו' ... ארון ברית ה' . הארון שבו הלוחות שכרת ה' ברית עם

רשי

דבר מיר: (ד) אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: וביניו. כמו ובינו ידומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד"א ב' ארונות היו של שכינה ושל יוסף שהלכין יחד: כאלפים אמה. כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך מפורש במדרש תנחומא לפי שידע שעתידין להיות צרים לפני יריחו בשבת: למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו: כי לא עברתם בדרך. לא הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום השלישי ויום ג' של אבל היה ראשון לג' הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. בעברכם את הירדן: נפלאות. ת"י פרישן: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחרת: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים: (ח) כבאכם עד קצה מי הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמדו. עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני: (ט) גשו הנה. לכנס את כולם בין שני בדי ארון זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (י) בזאת תדעון. במה שאתם רואים שהלכם מצומצמין כאן: הברית

רדק

ארון הברית וגו'. עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר מלשון ויעבור את הכושי לישנא דאקדומי הוא ע"כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהנים להקדישו יותר מפני הנס שנעשה לפניו עתה ואמרו רז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנאמר וישב צדוק ואביתר הכהן את ארון אלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקום אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שנתנוהו במקומו הי' שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: (ד) ובינו. ובינו כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים ויש בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינה והיו מהלכין יחד כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתית לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כה"ו תמלאון אותו השבעה לי כיום ורוחב המי' היה אז שני' עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שצוה שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שצוה להם רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו צוה להם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת אל תרחיקו מן הארון ויותר מאלפים אמה לכל

יהושע ג

אַחֲרָיו׃ ד אַ֣ךְ ׀ רָח֣וֹק יִהְיֶ֗ה בֵּֽינֵיכֶם֙ וּבֵנָ֔יו (וביניו קרי) כ' כתיב כן.
כְּאַלְפַּ֥יִם אַמָּ֖ה בַּמִּדָּ֑ה אַֽל־תִּקְרְב֣וּ (ג' דגש)
אֵלָ֔יו לְמַ֤עַן אֲשֶׁר־תֵּֽדְעוּ֙ אֶת־הַדֶּ֙רֶךְ֙
אֲשֶׁ֣ר תֵּֽלְכוּ־בָ֔הּ כִּ֣י לֹ֧א עֲבַרְתֶּ֛ם
בַּדֶּ֖רֶךְ מִתְּמ֥וֹל שִׁלְשֽׁוֹם׃ (ג')
ה וַיֹּ֧אמֶר יְהוֹשֻׁ֛עַ אֶל־הָעָ֖ם הִתְקַדָּ֑שׁוּ כִּ֣י
מָחָ֗ר יַעֲשֶׂ֧ה יְהוָ֛ה בְּקִרְבְּכֶ֖ם נִפְלָאֽוֹת׃
ו וַיֹּ֤אמֶר יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ אֶל־הַכֹּהֲנִ֣ים לֵאמֹ֔ר (ב')
שְׂאוּ֙ אֶת־אֲר֣וֹן הַבְּרִ֔ית וְעִבְר֖וּ לִפְנֵ֣י
הָעָ֑ם וַיִּשְׂאוּ֙ אֶת־אֲר֣וֹן הַבְּרִ֔ית וַיֵּלְכ֖וּ
לִפְנֵ֥י הָעָֽם׃
ז וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֔עַ הַיּ֣וֹם הַזֶּ֗ה
אָחֵל֙ גַּדֶּלְךָ֔ בְּעֵינֵ֖י כָּל־יִשְׂרָאֵ֑ל אֲשֶׁר֙ (ג' ב' קמץ וא' פתח קל"ע)
יֵדְע֔וּן כִּ֗י כַּאֲשֶׁ֛ר הָיִ֥יתִי עִם־מֹשֶׁ֖ה
אֶהְיֶ֥ה עִמָּֽךְ׃ ח וְאַתָּ֗ה תְּצַוֶּה֙ אֶת־הַכֹּ֣הֲנִ֔ים (ב' ר"פ את בני ישראל)
נֹשְׂאֵ֥י אֲרוֹן־הַבְּרִ֖ית לֵאמֹ֑ר כְּבֹאֲכֶ֗ם (ג' חס')
עַד־קְצֵה֙ מֵ֣י הַיַּרְדֵּ֔ן בַּיַּרְדֵּ֖ן תַּעֲמֹֽדוּ׃
ט וַיֹּ֥אמֶר יְהוֹשֻׁ֖עַ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל גֹּ֣שׁוּ (ג')
הֵ֔נָּה וְשִׁמְע֕וּ אֶת־דִּבְרֵ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ (ד' דסמיכי)
י וַיֹּ֣אמֶר יְהוֹשֻׁ֔עַ בְּזֹאת֙ תֵּֽדְע֔וּן כִּ֛י אֵ֥ל (ה')
חַ֖י בְּקִרְבְּכֶ֑ם וְהוֹרֵ֣שׁ יוֹרִ֣ישׁ מִ֠פְּנֵיכֶם (כ' לא הוריש)
אֶת־הַכְּנַעֲנִ֨י וְאֶת־הַחִתִּ֜י וְאֶת־הַחִוִּ֗י (כתימפ"ס סי')

תרגום

ותתכון בתרוהי׃ ד ברם רחיק יהי ביניכון ובינוהי כתרין אלפין אמין במשחתא לא תקרבון לותיה בדיל דתידעון ית אורחא די תהכון בה ארי לא עברתון באורחא מאתמלי ומדקדמוהי׃ ה ואמר יהושע לעמא אזדמנו ארי מחר יעבד יי ביניכון פרישן׃ ו ואמר יהושע לכהניא למימר טולו ית ארון קימא ועברו קדם עמא ונטלו ית ארונא דקימא ואזלו קדם עמא׃ ז ואמר יי ליהושע יומא הדין אשרי לרבותך בעיני כל ישראל דידעון ארי כמא דהוה מימרי בסעדיה דמשה כן יהי מימרי בסעדך׃ ח ואת תפקיד ית כהניא נטלי ארונא דקימא למימר כממטיכון עד קצת מי ירדנא בירדנא תקומון׃ ט ואמר יהושע לבני ישראל אתקריבו הלכא ושמעו ית פתגמיא דיי אלהכון׃

ואמר יהושע בדא תדעון ארי אלה קים אתרעי לאשראה שכנתיה ביניכון ותרכא יתרך מן קדמיכון ית כנענאי וית חתאי וית חואי וית פריזאי וית

רלבג

כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: (ז) והנה זכר אחר זה שכבר צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם: (ז) חכר שכבר אמר השם יתברך ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שיתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו
חה

תולדות אהרן אחל גדלך. תענית כ ע"ג כה:

התקדשו ג' קמצין וסי' ויאמר יהושע אל העם התקדשו. כי כל הכהנים הנמצאים. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסי' ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אחל. כל תפלה כל תחנה דמלכים ודבתריה. שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו' את בני ישראל. את הכהנים נשאי. גשו ג' וחסר וסי' ויאמר יהושע אל בני ישראל

רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"ש במדה בפתח הבי"ת שמור' על הידיע' ר"ל במד' הידועה אצלם במלאכת המשכן: תדעו את הדרך. כדי שלא תכנסו בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו. דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלומר שיבקעו לפניכם המים: (ה) התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכם וכל דבריכם: מחר. בעברכם את הירדן. יעשה ה' בקרבכם נפלאות. והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והאיך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם יתברך היום הזה אחל גדלך עד למחר כי ם עברם אלא כשאמר לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאות שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלש' ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן עברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעשו' לחדש: (ז) כי כאשר הייתי עם משה. כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך: (ח) עד קצה מי הירדן. עד קצה העבר השני שילאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם והמקום ההיא סביבות מצב רגלי הכהנים לקחו שתים עשרה אבנים והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: (ט) גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקו' שהיה שם יהושע והשמיע' את דברי ה': (י) בזאת תדעון. טעמו לפניו שהארון יעבור לפניהם ויכרתו מי הירדן ובזאת הגדול הזה ידעון

מצודת דוד

מצודת ציון

עם ישראל בעת אשר נתנם: ואתם. ואז אתם תסעו: (ד) וביניו. ובין הארון: (ד) מתמול. כמו מאתמול: שלשום. יום השלישי שלפני היום הזה: (ז) אחל. מלשון
כאלפים. אלפים מצומצמים שנאמר במדה והכ"ף באה לאמיתת הדבר וכן מכרה התחלה: (י) והורש יוריש
כיום (בראשית כ"ה): למען וכו'. מוסב למקרא שלפניו לומר לכו אחר הארון למען תדעון הדרך כי לא עברתם בה מעולם: (ה) כי מחר וכו' נפלאות. ולזה
מסראוי להיות אז קדושים ומהורים מטומאה: (ז) אשר ידעון. על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידו: (ח) עד קצה. בקצהו המערבי: בירדן תעמודו. ולא תלאו
מיד אל החרבה: (י) בזאת. בהפלאה שהולך ומסרם: הארון

ידעון כי האל יתברך בקרבם ויוריש הגוים מלפניהם ובדרש כי טעמו למ״ם גשו הנה הכניסם כלם בין שני בדי הארון וזה א׳ מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה. ואמר להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מצומצמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר בכתוב: (יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון אדון על כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית אדון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר אדון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם ה׳ צבאות עליו וכן קראו שם הארון ה׳ כשהיו אומרין בנוסעו קומה ה׳ ובנוחה ה׳ פטחו וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר אדון כל הארץ כי ע״י הארון הראה האל יתברך שהוא אדון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: (יב) ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו: (יג) ויעמדו נד אחד. פי׳ שלא יתפשטו הנה והנה בהסרתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יצאו מגדות הירדן: (יד) הארון הברית. הברית חסר ופי׳ הארון ארון הברית: (טו) על כל גדותיו. על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו בעשור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום ותפשר השלג אשר בהרים וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו: (טז) הרחק מאד מאדם העיר. העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד
להודיע

גִּרְגְּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וִיבוּסָאֵי׃
יא הָא אֲרוֹן קְיָמָא דְרִבּוֹן כָּל
אַרְעָא עָבַר קֳדָמֵיכוֹן
בְּיַרְדְּנָא׃ יב וּכְעַן דַּבָּרוּ לְכוֹן
תְּרֵי עֲסַר גֻּבְרִין מִשִּׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא
חַד לְשִׁבְטָא׃ יג וִיהֵי כְּמִנַּח
פַּרְסַת רַגְלֵי כָּהֲנַיָּא נָטְלֵי
אֲרוֹנָא דַיְיָ רִבּוֹן כָּל אַרְעָא
בְּמֵי יַרְדְּנָא מֵי יַרְדְּנָא יִפָּסְקוּן
מַיָּא דְנָחֲתִין מִלְעֵילָא
וִיקוּמוּן רוּקְבָא חַד׃ יד וַהֲוָה
כַּד נְטַלוּ עַמָּא מִקִּרְוֵיהוֹן
לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וְכָהֲנַיָּא
נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא קֳדָם
עַמָּא׃ טו וּכְמִמְטֵי נָטְלֵי
אֲרוֹנָא עַד יַרְדְּנָא וְרַגְלֵי
כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא טְבִילָא
בִּקְצַת מַיָּא וְיַרְדְּנָא מְלֵי עַל
כָּל כֵּפּוֹהִי כָּל יוֹמֵי חֲצָדָא׃
טז וְקָמוּ מַיָּא דְנָחֲתִין
מִלְעֵילָא קָמוּ רוּקְבָא חַד
רְחִיקִין לַחֲדָא מֵאָדָם קַרְתָּא
דְבִסְטַר צָרְתָן וּדְנָחֲתִין
לְיַמָּא דְמֵישְׁרָא לְיַמָּא
דְמִלְחָא שְׁלִימוּ פְּסָקוּ וְעַמָּא
עֲבָרוּ לָקֳבֵיל יְרִיחוֹ׃ יז וְקָמוּ
כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא
דַיְיָ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַרְדְּנָא
מְתַקְּנַיָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרִין
בְּיַבֶּשְׁתָּא עַד דִּשְׁלִימוּ כָּל עַמָּא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא׃

וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַיְבוּסִי׃ יא הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן׃
ו׳ דסמי׳ יב וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
י״ב בטעם סח. ב׳ עניכם אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ יג וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה
פ׳ אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן
ב׳ יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה
ל׳ כ׳ סארון וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד׃ יד וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָעָם
מֵאָהֳלֵיהֶם לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי
ג׳ הָעָם׃ טו וּכְבוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד־הַיַּרְדֵּן
וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ
ג׳ בִּקְצֵה הַמָּיִם וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־
גְּדוֹתָיו כֹּל יְמֵי קָצִיר׃ טז וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם
הַיֹּרְדִים מִלְמַעְלָה קָמוּ נֵד־אֶחָד
מאדם ק׳ הַרְחֵק מְאֹד בָּאָדָם הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד
כ׳. י״ד כלים צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עַל יָם הָעֲרָבָה יָם־
הַמֶּלַח תַּמּוּ נִכְרָתוּ וְהָעָם עָבְרוּ נֶגֶד
י׳ יְרִיחוֹ׃ יז וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן
בְּרִית־יְהוָה בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן
ג׳ בענין. ל״ס כמנעות. הָכֵן וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בֶּחָרָבָה עַד
ד׳ ומ״ל אֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת־

(יא) הברית אדון כל הארץ. ברית של הקב״ה שהוא אדון כל הארץ. ואל תתמה על הה״א של הברית שהרבה מקראות מדברי׳ כך כמו המסגרות המכונו׳ העמק הסגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: (יב) קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אותם כשתעברו את הירדן: (יג) המים היורדים מלמעלה. למטה כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו נד אחד. כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגדשין ועולין למעלה כיפין ע״ג כיפין: נד. כמו כונס כנד. נד קציר. לשון גובה וכן חברם מנחש: (טו) גדותיו. לשון שפה גבוה: כל ימי קציר, שימי ניסן ימי קציר הם: (טז) הרחק מאד. ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר. כך שמה: והיורדים. אותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה: תמו נכרתו. עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו: (יז) ויעמדו הכהנים. אצל שפת הירדן: בתוך הירדן, וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה: הכן. מכוונים ונצבים זה כנגד זה:
שנים

רלבג

וזה אמנם יהיה בזה האופן שהישירו הש״י איך יעשה זה המופת: (יד) והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם יהיה כשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגרע להם דבר מן המים היורדים מלמעלה ולזה צוה שיעמדו רגלי הכהנים בירדן עד עבור כל העם והודיעם שתכף שיסירו הכהנים רגליהם משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי שזה הזמן הוא בלתי מוגבל כי אפשר שיהיה זמן עבור העם הירדן ארוך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הנע׳ רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחד שיהושע היה יודע זמן הכר׳ הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אולי יביא זה ספק מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר מעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת: (טו) והנה ספר שכן היה הענין
ר״ל

ג שו. ויאמר שאול גשו. ויען יחזקיהו ויאמר: וכבוא ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא והוא דין וסימן נמסר בסדר צא: והירדים על ים כל לשון ירידה אל ב״מ י״ד על וסי׳ במסרה רבתא: לעבור ד׳ מלאים בקריאה ת

תולדות אהרן ארון הברית. סוטה לג עקרים מב כח: והיה כנוח. סוטה שם זבחים קיט: וכבוא נשאי הארון. סוטה לד: ויעמדו המים. סוטה לד (סוטה כא): תמו נכרתו. שבת נה: ויעמדו הכהנים. ברכות נד:

מצודת דוד

יורים מענין גרושין. כמו ויורש משם (שם א׳): (יג) נד. תל וקבוץ אחת וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט״ו): (טו) גדותיו. הם שפתי הנהר סביב המים כמו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח): (טז) תמו. מלשון תם

מצודת ציון

(יא) אדון וכו׳. ר״ל של אדון וכו׳: (יב) קחו לכם. להיות הם במקום כולכם לעמוד קרוב לארון ויראו הם כי כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים: (יג) והיה כנוח. מוסב למעלה לומר שהמה יראו כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם: ויעמדו. המים אשר יבואו לאח״ז אל מקום הכריתה יעמדו שם נד אחד: (טו) בקצה המים. בעבר המזרחי: והירדן מלא. בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו: (טז) ויעמדו. מוסב למעלה לומר הנה עם כל רבוי המים עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד: הרחק מאוד. הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם העומדת בצד צרתן: והיורדים. המים שירדו קודם הכריתה לצד ים הערבה והוא ים המלח: תמו נכרתו. המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם ונשאר המקום חורב יבש: (יז) ויעמדו. לא יצאו מיד מן הירדן רק עמדו כעבר המערבי עד עברו כולם וכאשר צוה: הכן. ר״ל עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע עד עברו כולם
פתוך

רשי

(ב) שנים עשר אנשים. הם שנבחרו למעלה להיות נכונים: (ג) והעברתם אותם עמכם. כמאמר משה לבנות להם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה וכו ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל: (ה) עברו לפני ארון וגו'. הכנסו עתה בירדן ועברו עד לפני הכהנים: (ז) והיו האבנים האלה. בגלגל לזכרון זה: (ט) ושתים עשרה אבנים. אחרות הקים יהושע

רלבג

ר"ל שבבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים. מלמעלה כמו נד אחד כרחק מאד מן העיר ששמה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו נהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו: (ב) ולפרסם זה המופת צוה לי"ב איש אשר הכין מבני ישראל איש. אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת: (ט) וזכר עוד ששתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים ויתפרסם להם שאצל מקומם

רדק

להודיע כי לא נתפשטו המים היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחילה: והירדים. פירוש והמים היורדים אשר מתחת מקום הכריתה ירדו אל הים כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו ביבשה בריוח כי לא היו מים אלא למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתוב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאדם העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מהעיר: (יח) בתוך הירדן הכן. מקור ר"ל מוכנים ומתוקנים כתרגומו מתקנין וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום שיהיו מוכנים ומתוקנים בו: (א) ויאמר ה' אל יהושע. וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישראל קחו לכם וצוו אותם: (ה) עברו לפני ארון ה'. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעביר כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחים יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שני' עשר' איש שהכין שהיו עמו ואמר להם שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי הדבר הא' אשר יצאו ממנו ואמר להם שירימו איש אבנו על שכמו ויעבירום עמם: (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים הע"ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים: (ט) הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצות האל יתברך עשה: תחת מצב. מקום מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל

הַיַּרְדֵּן׃ ד א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי
לַעֲבוֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן ׀ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב קְחוּ לָכֶם מִן־
הָעָם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ־אֶחָד
אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ג וְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר
שְׂאוּ־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם
וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר־תָּלִינוּ
בוֹ הַלָּיְלָה׃ ד וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־שְׁנֵים הֶעָשָׂר אִישׁ אֲשֶׁר
הֵכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ
עִבְרוּ לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֶל־תּוֹךְ הַיַּרְדֵּן וְהָרִימוּ לָכֶם אִישׁ
אֶבֶן אַחַת עַל־שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ ו לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת
בְּקִרְבְּכֶם כִּי־יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר
לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם׃
ז וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מֵימֵי
הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מֵי הַיַּרְדֵּן וְהָיוּ
הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַד־עוֹלָם׃ ח וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂאוּ שְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבִרוּם עִמָּם אֶל־
הַמָּלוֹן וַיַּנִּחוּם שָׁם׃ ט וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן
תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן

פיסקא באמצע פסוק. ס' ר"ס. כ'. ג' ומ"ג. כ'. כ'. ג'. ג' בענין ומ"ג. כ"ג דסמי'. תניין אשר ישאלון ואפ"ס כי אשר ראיתם את מגרים. ב' סרגו. ז'. ג'. ח' כ' חס'. מ"ב. ג'. ג' דסמי'. ג' וחסר יו"ד. ה' חס' כנ"ס.

א וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא
לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
לְמֵימָר׃ ב דַּבָּרוּ לְכוֹן מִן
עַמָּא תְּרֵי עֲסַר גֻּבְרִין גַּבְרָא
חַד גַּבְרָא חַד מִשִּׁבְטָא׃
ג וּפַקִּידוּ יָתְהוֹן לְמֵימַר טוּלוּ
לְכוֹן מִכָּא מִגּוֹ יַרְדְּנָא מֵאֲתַר
מֵיקַם רִגְלֵי כָהֲנַיָּא מְתַקְּנָא
תַּרְתֵּי עַסְרֵי אַבְנַיָּא
וְתַעְבְּרוּנוּן יָתְהוֹן עִמְּכוֹן
וְתַחֲתוּן יָתְהוֹן בְּבֵית מְבָתָא
דִּתְבִיתוּן בֵּיהּ בְּלֵילְיָא׃
ד וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לִתְרֵי עֲסַר
גֻּבְרָא דְּאַתְקֵין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד
מִשִּׁבְטָא׃ ה וַאֲמַר לְהוֹן
יְהוֹשֻׁעַ עֲבָרוּ קֳדָם אֲרוֹנָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן לְגוֹ יַרְדְּנָא
וַאֲרִימוּ לְכוֹן גְּבַר אַבְנָא
חֲדָא עַל כַּתְפֵיהּ לְמִנְיַן
שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו בְּדִיל דִּתְהֵי דָא אָת
בֵּינֵיכוֹן אֲרֵי יִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחָר לְמֵימַר מָא אַבְנַיָּא
הָאִלֵּין לְכוֹן׃ ז וְתֵימְרוּן
לְהוֹן דִּי פְּסָקוּ מֵי יַרְדְּנָא מִן
קֳדָם אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ
בְּמֶעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא פְּסָקוּ מֵי
יַרְדְּנָא וִיהֶוְיָן אַבְנַיָּא הָאִלֵּין
לְדָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
עָלְמָא׃ ח וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי פַּקֵּד יְהוֹשֻׁעַ
וּנְטַלוּ תַּרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא
מִגּוֹ יַרְדְּנָא כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ
עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַעְבְּרוּנוּן
עִמְּהוֹן לְבֵית מְבָתָא
וְאַצְנְעוּנוּן תַּמָּן׃ ט וְתַרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא אֲקֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּגוֹ יַרְדְּנָא בְּאַתַר מֵיקַם רִגְלֵי כָהֲנַיָּא נָטְרֵי אֲרוֹנָא

תולדות אהרן שאו לכם. סוטה לד: והעברתם אותם. סוטה לו: הרימו לכם. סוטה לד (סוטה כא): למען תהיה. סוטה לד: הקים יהושע. סוטה לה:

ופי' עד אשר תמו כל הגוי. ותנינא כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל. שבטי בני ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימן והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים. איש אבן אחת על שכמו למספר. ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע: סימן קדמ' כי ישאלון בניכם. תנינא אשר ישאלון בניכם. קדמא מחר לאמור: תניינא מחר את אבותם לאמר. קדמ' מה האבנים האלה לכם. תנינא מה האבנים האלה. קדמא שנים עשר איש לשבט. תנינא שנים עשר אנשים: לזכרון ח' ב' חסר ומי' נמסר בזכריה סימן ו': ויעברום ח' חס' בלישנא וסימן ויקחם ויעברם: יעברום עמם אל המלון. מעברים עם ה'. ויקרא ישי אל אבינדב ויעברתו. והוא ירה החצי להעברו. ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח. וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב. ויעברו את המלך ואת ביתו. וכל גבי נר"ן דכוות' במ"ג מ"ל וסימן והעברני עליהם סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני.

מצודת דוד

ד (ג) מתוך הירדן. צוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו ממנו: ממצב. ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן כי נשאו רגליהם ולקחו האבנים אשר תחתיהם: (ד) אשר הכין, לעמיד קרוב לארון לראות אשר מיד כמוח רגלי הכהנים יכרתו המים כמ"ש למעלה: ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו כאמור: (ו) אות. סימן לזכרון: מחר. ר"ל לאחר זמן: (ט) ושתים וכו'. אלו היו אחרים: עד היום הזה. ר"ל עד עולם כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו אומר עד היום הזה והוא

מצודת ציון

תם ושלמה: ד (ה) והרימו. והגביהו: (ט) תחת. במקום: חלוצי

רד"ק

כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתוב עד תם כל הדבר: (י) עד תם כל הדבר. הקמת האבנים בירדן והעברת האבני' האחרות אל המלון: אשר צוה ה' את יהושע. כמו שכתוב למעלה: ככל אשר צוה משה את יהושע. כמו שכתוב בתורה והיה ביום אשר תעברו את הירדן: וימהרו. הקמת האבנים והעברתם ואחר כן עברו: (יא) ויהי כאשר תם כל העם וגו' לפני העם. פי' הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם. או פי' כאשר תם כל העם לעבור המתינו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו. או יהיה פי' לפני העם לעיני העם. ורז"ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קצה מי הירדן בירדן תעמדו בקצה אשר נכנסו ממנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה אשר בנגדם והיא השפה אשר נכנסו ממנה וחזרו לאחוריהם אל החרבה וזה שאמר ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפ' כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להרא' להם נס אחר' נמצאו ארון וכהני' מצד אחד וישראל מצד אחר והירדן מלא ביניהם נשא ארון את נושאיו ועבר שנ' ויעבור ארון ה' לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי' קצה מי הירדן בשפה אשר נכנסו ממנה כאשר תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם והנה ראו שהארון מצד זה וישראל מצד זה ומה צריך לשאת ארון את נושאיו ולעבור ואם היה גם כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כמשמעו שמפרש עד קצה מי הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהשפה אשר יצאו ממנה אלא פי' מצד זה שהארון היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים וזהו כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם, איך אמר ויעבור לפני העם אלא נשא ארון את נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכם לזה הנס וכי קשה הוא לפרש שהמתינו אותו ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפירשנו והם שאמרו ידעו מה שאמרו כי דעתם רחבה מדעתנו: (יג) כארבעים אלף. הכ"ף כ"ף שיעור: (יד) גדל ה'. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה: (טו) ויאמר ה' אל יהושע וגו' צוה את הכהנים. וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון ה' ועתה ספר היאך עבר כי הקב"ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן: (יח) ויהי בעלו' הכהנים. בבי"ת כתיב וקרי בכ"ף והענין אחד: וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו. בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירידתם ויציאתם

רש"י

יהושע בתוך הירדן: (י) עד תום כל הדבר. כמו ששנינו במסכת סוטה עודם בירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו': (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון וגו'. לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אצלה וחזרו המים לאחוריהם לילך כתמול שלשום נמצא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה נשא הארון את נושאיו ועבר: לפני העם. לעיני העם: (טז) צוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך עבר ארון ה' והכהנים לפני העם וגו': ויעלו מן הירדן. ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי נאמר למעלה נטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים: (יח) נתקו כפות רגלי הכהנים. מן המים אל החרבה שאצלם וישובו המים למקומם נמצא ארון מצד זה וישראל מצד זה נשא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נענש עוזא כשאחז בארון. נושאיו נשא עצמו

יהושע ד

הַבְּרִית וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
י וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ
הַיַּרְדֵּן עַד־תֹּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְמַהֲרוּ
הָעָם וַיַּעֲבֹרוּ׃ יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּם כָּל־
הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן־יְהוָה
וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם׃ יב וַיַּעַבְרוּ בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
חֲמֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה׃ יג כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָה
לַמִּלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃
יד בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
יָרְאוּ אֶת־מֹשֶׁה כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר׃ טז צַוֵּה אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
הָעֵדוּת וְיַעֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן׃ יז וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן׃
יח וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ
כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה
וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ
כִתְמוֹל־שִׁלְשׁוֹם עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃

תרגום

דְקְיָמָא וַהֲווֹ תַמָן עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ י וְכַהֲנַיָא נַטְלֵי אֲרוֹנָא
קַיְמִין בְּגוֹ יַרְדְנָא עַד דִשְׁלִים
כָּל פִּתְגָמָא דְפַקֵיד יְיָ יַת
יְהוֹשֻׁעַ לְמַלָלָא עִם עַמָא
כְּכֹל דְפַקֵיד מֹשֶׁה יַת יְהוֹשֻׁעַ
וְאוֹחִיאוּ עַמָא וַעֲבָרוּ׃
יא וַהֲוָה כַּד שְׁלִים כָּל עַמָא
לְמֶעְבַּר וַעֲבַר אֲרוֹנָא דַייָ
וְכַהֲנַיָא קֳדָם עַמָא׃
יב וַעֲבָרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי
גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶׁה
מְזָרְזִין קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּמָא דְמַלֵיל עִמְהוֹן מֹשֶׁה׃
יג כְּאַרְבְּעִין אַלְפִין מְזָרְזֵי
חֵילָא עֲבָרוּ קֳדָם עַמָא דַייָ
לִקְרָבָא לְמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃
יד בְּיוֹמָא הַהוּא רַבֵּי יְיָ יַת
יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל
וּדְחִילוּ מִנֵיהּ כְּמָא דַהֲווֹ
דַחֲלִין מִן מֹשֶׁה כָּל יוֹמֵי
חַיוֹהִי׃ טו וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
לְמֵימָר׃ טז פַּקֵיד יַת כַּהֲנַיָא
נַטְלֵי אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא
וְיִסְקוּן מִן יַרְדְנָא׃ יז וּפַקֵיד
יְהוֹשֻׁעַ יַת כַּהֲנַיָא לְמֵימָר
סַקוּ מִן יַרְדְנָא׃ יח וַהֲוָה כַּד
בְּעוֹ לְמִסַק כַּהֲנַיָא נַטְלֵי
אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ מִגוֹ יַרְדְנָא
אִתְנְגִידָא פַּרְסַת רַגְלֵי
כַּהֲנַיָא וּנְחָא עַל יַבֶּשְׁתָּא
וְתָבוּ מֵי יַרְדְנָא לְאַתְרֵיהוֹן וַאֲזַלוּ כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְקַדְמוֹהִי עַל כָּל כֵּפוֹהִי׃

יעבירוני עד אשר אבא אל יהודה: ויעברו ב' וחס' וסימן וימהרו העם ויעברו. עלה הפרץ לפניהם. וא' יגעשו עם ויעברו: חמשים ד' וחס' וסימן נמסר לעיל בסיפרא בסימן א' ובסדר בשלח: צוה ג' בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי ארון. צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון, צוה ישועות יעקב: ארון העדות י"ב דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא. ויעלו ג' רפין בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי. יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. והשמיעו עליה בקולם. גדותיו ד' וסימן וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו והירדן מלא. ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו. אלה הם אשר תולדות אהרן כאשר תם. סוטה לג. נתקו כפות. סוטה לג:

רלב"ג

מקומם יעמדו מי הירדן נד אחד: (יא) והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג וידמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אילו היה מוגבל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג הי' ראוי כשמהרו לעבור שישארו מי הירדן כך זמן מה אחר עברם והנה ספר שתכף עבור העם עבר ארון ה' לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה נס כן היה במצות הש"י כדי שיתפרסם לישראל עולם זה המופת ר"ל שכבר צוה הש"י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מהירדן תכף עבור העם:

והנה

מצודת ציון

(יג) חלוצי. מזוין כמו חלוצים תעברו (דברים ג): ערבות. ענינו כמו מדבר: (יח) נתקו. נעתקו

מצודת דוד

והוא כלל גדול בדברי הנביאים: (י) לדבר אל העם. ארז"ל שהשם צוה לו לדבר אל העם לאמר דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ והדבר ההוא בעצמו צוה לו משה: וימהרו. בעבור כבוד הארון שעמד עד עברם: (יא) ויעבור ארון ה'. אחר שצוה יהושע לכהנים לעלות מן הירדן כמ"ש למטה אז עבר הארון ללכת לפני העם: (יג) לפני ה'. ר"ל בשליחותו של מקום: למען

ולאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו : (יט) ויחנו בגלגל . והוא המלון אשר צוה ה' להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע ובו ביום שעברו באו הגלגל שנאמר במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז"ל כי יותר משסים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע"י נס הלכו הדרך ההוא אנשים ונשים וטף יותר משסים מיל באותו היום : (כא) אשר ישאלון בניכם . הנולדים הקטנים ואשר יולדו : (כג) אשר הוביש ה' את מי הירדן מפניכם . דברי יהושע לבני ישראל ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש מפנינו אנחנו שיצאנו ממצרים :

רשי

עמו לא כל שכן : (כ) הקים יהושע בגלגל . הוא המלון אשר לנו בו הלילה : (א) אשר בעבר הירדן ימה . לצד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי : (ב) חרבות צורים . כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו

יט וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים
יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ כא וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם
מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה׃ כב וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר
בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃
כג אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי
הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־
הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ כד לְמַעַן
דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי
חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃
ה א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי
אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה
אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־
עָבְרָנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד
רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃
ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל

ס"ג · ג' דסמי' · ל' · ג' · ד' מ"ע · ו' פסו' למען, למען · ל̇ · ו' דסמי' · עברם ק' כ"ה · ג' וכעינו מ"ל ז'

יט וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא
בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה
וּשְׁרוֹ בְגִלְגְּלָא בְּסִיָּפֵי מַדְנַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְיָת תַּרְתָּא עַשְׂרֵי
אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּנְסִיבוּ מִן
יַרְדְּנָא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא׃
כא וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימָר דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחָר יָת אֲבָהַתְהוֹן לְמֵימָר
מָה אַבְנַיָּא הָאִלֵּין׃
כב וּתְהוֹדְעוּן יָת בְּנֵיכוֹן
לְמֵימָר בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר
יִשְׂרָאֵל יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃
כג דִּיבֵּשׁ יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת מֵי
יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד
דַּעֲבַרְתּוּן כְּמָא דַּעֲבַד יְיָ
אֱלָהֲכוֹן לְיַמָּא דְסוּף דִּי יַבֵּשׁ
מִן קֳדָמַנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃
כד בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי
אַרְעָא יָת גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ אֲרֵי
תַקִּיפָא הִיא בְּדִיל דְּתִדְחֲלוּן
יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃
א וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכֵי
אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאָה
דִּי עַל יַמָּא יָת דִּיבֵּשׁ יְיָ יָת
מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבָרוּ וְאִתְמְסֵי
לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן
עוֹד רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ עֲבֵד לָךְ אִזְמְלָוָן חֲרִיפִין וְתוּב גְּזַר יָת בְּנֵי

עברו את. הו̇יש ד' מ"ל וסימן כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר"פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כל הובא"ש על עם כן כתיב: למען ו' פסוק' אית בהון למען למען וסימניה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. כי מאת ה' היתה לחזק: למען דעת כל עמי הארץ. ואמ̇מא אתם במתנותם. למען תינקו ושבעתם. למען טבח טבח. ונמכר גם בסדר וירא: וכל מלכים ו' וסי' ויהי כשמוע כל מלכי האמרי. ויראו גוים את שם ה'. הא̇ בע̇י̇ה פסח כמהו. וכל מלכי הארץ מבקשים דד"ה. לבד

תולדות אהרן בעבור להודם. ר"ס יג יבמות עא קדושין לח: שתים עשרה האבנים. סוטה לה לו: ויהי כשמוע. זבחים קטז: את אשר הוביש. (סוטה כ"ב): עוד רוח: זבחים קטז: חרבות צורים. יבמות עא (ר"ה נט):

רדק

יראתם . לגזרת פעל כי יראתם לגזרת פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו: (א) עד עברנו . עד עברם קרי והם דברי הכותב : (ב) בעת ההיא . בעוד שהיו בגלגל צוה לו האל למול כדי שיעשה פסח כי בי' לחדש עברו וכג' ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי' היו בהם ושיהיו נמולים כלם כדי שיקריבו הפסח בי"ד וארז"ל כי בי' לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונה שהיא הזאת ג' ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז' שהרי צריך בין הזאה להזאה ד' ימים ומלו באלו ד' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר ארז"ל כי מ' שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרו ענני כבוד לפי' לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכת דם וזולתה סכנה ואמר ביומא דעיבא וביומא דשות' לא מהלינן ולא מסוכרינ' פי' אין מלין ואין מקיזין שותא היא רוח קדים כי היא סכנה למוציא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שארז"ל ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שער הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומר מצפון זהב יאתה ועם שאר הרוחות ימצאו העננים לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא טפילה להם אבל בהיותה גוברת היא מפזרת העננים ולפי שבדבר לא נשבה בטלו המילה ורז"ל לא אמרו טעם למה אין נשמרים עתה מלימול ביומא דשות' אבל אמרו כיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' ואם יאמר אדם יכול היה הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך ויתעלה והוא ית' המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התירם מהם ולא הזהירם למול הילודים כל אותן שנים לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב"ה מנהג העולם כי אע"פ שמשנה מנהג

רלבג

(יט) והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י"ב האבנים אשר הרימו השנים עשר שהכין מבני ישראל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותו כמו הענין בצנצנת המן ובמטה אהרן שנתבאר בתורה שהושמו לפני משכן ה' למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה איפשר שיעשוהו שם שלא היה שם המשכן : (כ) והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי סבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר הקימם יהושע בגלגל . והשנית שהוא ראוי שיהיה הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכר בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברים שהיו לזכרון לאלו המופתים במקום אחד עם שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר יהיה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי צנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שעושה בו המופת בעצמו ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכור ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל ברגלים שלש פעמים בשנה ויכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד עולם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כי

מצודת דוד

(כד) למען יראתם . כמו ולמען יראתם ותחסר הוי"ו וכמוהו רבים : ה (א) ולא היה וכו' . אמר בדרך הפלגה ונוטה כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד : (ב) ושוב מול וכו' שנית . אמר שנית כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד כן ארז"ל

מצודת ציון

נעתקו וסרו ממקומם : ה (ב) צורים . החדודים כמו אף תשיב צור חרבו (תלים פט) :

כי די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז"ל ממה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה שלשים יום כי אז היו מקדשין החדש ע"פ הראיה וכן ביום שמת משה התחיל מספר שלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא וכן ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יחוייב שנאמר שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וככר נתפרסם זה המופת לכולם מגד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש"י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו : והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר הפרישו ז"ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא ה' מפני מ"ש אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי זה יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעצר בבטנה איד מהעשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה' שיעשהו הטבע בזמן ארוך וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש"י דבר חדש אבל הנמצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה ונחש יחד וכן לא יתואר בעשית דבר מה שהיה מציאתו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשים המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש"י לעשות זה המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי אש והוא אש אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אם הלא תראה שהאנשים שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במופת הטבע האש"י מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יוזקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע · ונאמר שכבר ידמה שנאמר שאין הנחת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקום ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה אל מה שיחבר אל המצאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת . והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם יתברך לשנות הטבע מגד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתברך איננו שונה הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הגמיה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה אז כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפשר ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה . ובכאן הותר זה הספק :

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב :

התועלת הראשון הוא בעיון והוא שכבר היה הנבואה לנביא להשגחה על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יחוייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך לישראל ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה :

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד הנאות לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניינים התוריים ולזה תמצא שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמר שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה :

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בעבור ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי ה' לבלתי הקדישו בענין מי מריבה נאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי התאנף ה' בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בש"י מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפנים על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' והוא מבוא' שאם היה זה עושה ע"י משה היה משה משתדל בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן :

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתם בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים היו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלכת הטובות ביותר שלם שבפנים ואע"פ שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהי' שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עכ"ז הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה האנושית הוא מושלת ע"ז כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות ה' ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו' :

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה והמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישראל בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו :

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל א' לתועלת מה והוא אפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלות האפשריות וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליח בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על נצוחם והגעת ירושת הארץ על ישראל בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנפלה אימתם על כל הגוים ההם שהם באים להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה הישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם :

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שירחה עצמו בדבריו כאלו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף . ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונדקית שהוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אלו ידעה היותם מבני ישראל היתה מגלה זה למלכות ולעט כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה :

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגא

אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ 3 וַיַּעַשׂ־לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת׃ 4 וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל ׀ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ 5 כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃ 6 כִּי ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם אֶת־

יִשְׂרָאֵל תִּנְיָנוּת׃ 3 וַעֲבַד לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ אִזְמְלִין חֲרִיפִין וּגְזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִבְעֲתָא וּקְרָא לֵיהּ גִּבְעַת עָרְלָתָא׃ 4 וְדֵין פִּתְגָמָא דִּי גְזַר יְהוֹשֻׁעַ כָּל עַמָּא דִּנְפַק מִמִּצְרַיִם דְּכוּרַיָּא כֹּל גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִיתוּ בְּמַדְבְּרָא בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃ 5 אֲרֵי גְזִירִין הֲווֹ כָּל עַמָּא דִּי נְפַקוּ וְכָל עַמָּא דְּאִתְיְלִידוּ בְּמַדְבְּרָא בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם לָא גְזָרוּ׃ 6 אֲרֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין הֲלִיכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עַד דְּסָף כָּל עַמָּא גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ מִמִּצְרַיִם דְּלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָא דַיְיָ דְּקַיֵּים יְיָ לְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאַחֲזָיוּתְהוֹן יַת

כ.ג. כ״צ ר״פ · נ׳ וחסר · ג׳ במנעות פסוק ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל · נ׳ ומ״ע

מאנשי התרים דמלכים . וחברו דד״ה : וזה הדבר ד׳ ר״פ וסימן אשר תעשה להם לקדש . אשר מל יהושע . אשר תעשה . וזה הדבר אשר הרים יד . הילודים ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ וכל העם תולדות אהרן כי מולים היו . יבמות עא כריתות ט :

רשי

חרבו (תהלים פ״ט) . כשהתריפות מוסף לגדין ואינו חותך יפה . וכן כל כלי יוצר עליך (ישעיה נ״ד) : שנית . שמא תאמר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנית שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום טוח למול כמו ששנינו ביבמות . ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה לאברהם אבינו : (ג) גבעת הערלות . על שם המאורע נקרא שעשה כמין גבעה : (ד) וזה הדבר . על ידי דבור מל אותם אמר להם סבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך נאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמור וגו׳ ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית י״ז) : כל העם היוצא . לא היה אחד מהם כאן שכלם מתו והם היו מולים שנאמר כי מולים היו : (ה) לא מלו . כמו שפירשתי שלא נשבה רוח צפונית וכו

רלבג

נו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם וכרה לזה מאמר יהיה לה התגלות בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניהם ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך :

התשיעי והוא במדות הוא שכשיבוא הכרח שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומו׳ מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני :

העשירי והוא במדות הוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפיסת המרגלים אם כשהשאל מהם זה ותצלחם בשלום ואולם בתפיסת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מעוצ׳ יכלת אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם הפרדם ממנה :

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי׳ איך דקדקו באלו התנאי׳ עם רחב באופ׳ שלא ישיג בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שביארנו :

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש א׳ על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י״ב למספר שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל : (ב) בעת ההיא אמר ה׳ אל יהושע עד או יבנה יהושע . חרבות צורים הרצון בו חרבות החדים

רדק

מנהג העולם בקצת הנסים בקריעת ים סוף הירדן ועמידת השמש לא יעשה כן ברוב הנסים כי אפי׳ בנצוח המלחמות ועזרו לאוהביו היה עושה ע״י סבה כמנהג העולם במלחמות כמו שצוה מלאכת יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין צרים על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמת העי שים לך אורב לעיר מאחריה כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמות אחרות ולא נוכל לומר כי שלא ברצון השי״ת נמנעו מלימול הילודים במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי׳ מקצת מעכבת מעשות הפסח שנ׳ המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדבר וסמכו זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש לפרש ג״כ כי לפי׳ לא מלו כל אותן השנים לפי שנ׳ על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע״ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמר כי לא מלו אותם בדרך וא״ת הנה ראינו שנענש משה על עכוב המילה ההיא כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו עד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הדבור כי אע״פ שאמר לו הקב״ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והי׳ לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח״כ ללכת מצרים במצות הבור׳ ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנה השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני : עשה לך . תקן והכן כמו וימהר לעשות אותו ופי׳ לך לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורי׳ ואילו היה הוא המל לבדו די היה בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמ׳ לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמר וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומים להם : חרבות צורים . כתרגומו אזמלון חריפין איזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו ונסמך המתואר אל התואר כמו מי המרים בני שלשים או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי׳ חרבות שיהיו להם חדודים : ושוב מול את בני ישראל שנית . חזר פעם אחר פעם במחנה למול ולצותם למול ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתי׳ לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית ה׳ שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמים וכן ועם שונים אל תתערב שחוזרין פעם אחר פעם לרשעות כמה פעמים ויש מרז״ל שאמרו כי אמר שנית על הפריע׳ כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ונדחו דברים אלו ואמרו כי שנית ר״ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו : (ג) אל גבעת הערלות . כמו בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא משקל אחד כי מן ערלה יאמר ערלו׳ כמו מן חכמה יאמר חכמות : (ד) וזה הדבר

מצודת דוד

פרש״ל : (ג) אל גבעת . בגבעת הערלות ונקרא שם המקום על שם המאורע : (ד) וזה הדבר . ר״ל זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את כל העם ולא מלו או זה את זה כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול : כל העם . היוצא ממצרים שהיו נמולים וראוים למול הלא הם מתו במדבר ואינם למול נמולתם : (ה) כי מולים היו . ר״ל כי לבד העם היוצאים היו נמולים אבל לא

מצודת ציון

(ג) אל גבעת . בגבעת וכן ואל הארון (שמות כ״ה) ומשמעו ובהארון : זנב

היולדים

רדק

הדבר אשר מל יהושע. וזה הדבר שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודים במדבר לא מלו אותם לפי' נצטוה יהושע למולם: כל אנשי המלחמה. ר"ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים וזהו שאמר כי מולים היו והטעם להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצות מילה במצרים אז התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי' לדברי בעל הדרש שאו' שהת־שלו במילה במצרים וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר"ל שתי דמים דם פסח ודם מילה אעפ"כ בצאתם מלו כולם קוד' שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרים שנה ומטה נשארו מולים ולא הוצרך יהושע למול אלא הילודים במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו ופיר' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא: (ז) הקים. אשר הקים וכן לעם עליה בעבור זה עשה ה' לי והדומים להם שיחסרו שי"ן או מילת אשר וטעי' הקים כי הקב"ה הקים אותם תחת אבותם לירש הארץ כמו שאמר להם אתכנה והם יירשוה: (ח) תחתם. במקומם כמו שבו איש תחתיו: חיותם. הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי: (ט) חרפת מצרים. לפי שיצאו האבות ממצרים והיו הבנים ערלי' כמו המצריים והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו: גלגל. נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי יאמרו גלל וכן דרך ליהקדש בשמו' הלקוחים מן הפעל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו נח מן ינחמנו שמואל כי מה' שאלתיו וגם להפך סדר האותיו' כמו יעבץ מן עצב: (יא) ויאכלו מעבור הארץ. מהיום אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת העומר בט"ז בניסן ואפילו למצות מצה אסור מן החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן היתה כתוב' בלדה ומאין היה להם ישן ממה שהיו תגרי אומות מוכרים להם ומצת מעבו' מוכיח שהוא מן הישן כי אמר כי נקר' עבור הדגן שהוא משנים שעברה ושנה הבאה נקרא תבואה: ממחרת הפסח. הוא ליל חמשה עשר בניסן ויומו כי הפסח קרב בארבעה עשר ומחרתו הוא יום חמש' עשר וכן בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל

רשי

והם שמלו עכשיו: (ז) ואת בניהם הקים תחתם. ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע: וישבו תחתם באתרהון ולא צרו על העיר: עד חיותם. מן המכה: (ט) גלותי. הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם יודעים שהוא דם מילה וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם הוסרה אותה החרפה שעדיין ערב רב שעלו עמהם היו מונים להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי. הסירותי כמו גל מעלי חרפה. ויגל את האבן: (יא) ממחרת הפסח. יום הנפת העומר שהקריבו עומר תחלה ומז' באדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא מ' שנה חסר שלשים יום שהרי תחלת ירידת המן בט"ו באייר אמור מעתה בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן

תרגום

אַרְעָא דְקַיֵם יְיָ לַאֲבָהַתְהוֹן
לְמִתַּן לָנָא אַרְעָא עָבְדָא
חֲלַב וּדְבַשׁ׃ ז וְיַת בְּנֵיהוֹן
דְקָמוּ בַתְרֵיהוֹן יַתְהוֹן גְזַר
יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי עַרְלִין הֲווֹ אֲרֵי
לָא גְזָרוּ יַתְהוֹן בְּאָרְחָא׃
ח וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא
לְמִגְזַר וִיתִבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן
בְּמַשְׁרִיתָא עַד דְאִתַּסִיאוּ׃
ט וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא
דֵין אַעְדֵית יַת חִיסוּדֵי
מִצְרָאֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן וּקְרָא
שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא גִלְגְלָא
עַד יוֹמָא הָדֵין׃ י וּשְׁרוֹ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגְלָא וַעֲבַדוּ יַת
פִּסְחָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא
בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃ יא וַאֲכַלוּ
מֵעֲבוּרָא דְאַרְעָא מִבָּתַר

מקרא

הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם
לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃
ז וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל (ד' ו' חסר')
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ
אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ (ג' כטע' ר"פ)
כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם
בַּמַּחֲנֶה עַד חֲיוֹתָם׃ (י"ה בטע' מאריך ס"ע)
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת (ג' ומ"ע)
מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם (ס' דסמי')
הַהוּא גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י וַיַּחֲנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ (דאורייתא' כראשון)
בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ יא וַיֹּאכְלוּ
מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת (ג' וכענין)

הילודים במדבר בדרך בצאתם. במקום הזה. בירושלים דד"ת. כתראה מלא: ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב. ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע. ויעשו האנשים. ואת בני המכי' לא המית, ונמסר גם בסדר ואתחנן. אתם ו' חס' בספרא וסי' אתם מל יהושע כי ערלים. עמק עכור. וישרפו אתם. ויסקלו אתם. ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים. והוריש ה' מלפניכם. עד חיותם י"ד בטעם מאריך וסי' נמסר בסדר תבא· לחדש בערב ד' וסי' תולדות אהרן ויעשו את הפסח. יבמות עא זבחים קיח: מעבור הארץ. ר"ה יג קדושין לו:

רלבג

החדי' והם הנעשים מהנחשת אצייר בלע"ז. ואמנם צוהו כדי שיפגש יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו אלו החרבות שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין: ושוב מול את בני ישראל שנית. שב אל כלל העם וזה שכבר נמולו בצאתם ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ וכאשר חטו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמר בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישראל דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם הש"י זאת ההטבה והתגינה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה: (ג) גבעת הערלות. נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר"ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי ה' היו חונים כמו שהתבאר בתור' ואולי יצטרכו ליסע ביום הג' למילה והיא הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כולו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה: (ט) היום גלותי. הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישראל להעתיק מהאמונות ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהיה הרצון בזה המשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצים בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה התאר הוא מבואר שבענין המילה תסיר מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורי' בענין המשגל ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפ' ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמי' אשר הגיעו אלינו את דבריהם: (יא) ויאכלו מעבור הארץ. הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד ממחרת הפס' ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת יניפנו הכהן הרצו בו ממחרת הפסח והוא י"ו בניסן לא ממחרת השבת בראשי' כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר שכבר קרה אז שהיה פסח ביום השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לו' כי טעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי אפשר ואם היה בשבת הנה לא היה ראוי שייחסהו אל

מצודת ציון

(ו) זבת. מל' זיבה ונטיפה: (ח) תחתם. במקומם: חיותם. ענינו רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח): (ט) גלותי. מלשון גלגל וסבוב: (יא) מעבור. תרגום של דגן הוא עבורא: וקלוי

מצודת דוד

הילודים במדבר ולא היו הם א"כ ראוים למול: (ו) עד תום וכו'. וא"כ לא היה מן המנמולים להיות ראוי והגון למול זולתו: אשר נשבע. אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי וכו': (ז) הקים תחתם. אשר הקים תחתם: אותם מל יהושע. ולא מולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך ולא היו א"כ נמולים להיות הגון וראוי להמול זולת יהושע: (ט) היום גלותי. עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר הלא הם ערלים כמונו וחרפה יחשב לישראל כמ"ש כי חרפה היא לנו (בראשית ל"ד): (י) בערב. אחר חצות היום קרוי ערב כי אז נוטה החמה לבית מערבי: (יא) ממחרת הפסח. ממחרת יום א'

מן : (יב) ולא היה עוד לבני ישראל מן . לפיכך ויאכלו מעבור הארץ אם היה להם מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן היה מה להם משל אומר לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר ולא היה עוד וגו' : (יג) בהיות יהושע ביריחו . מכאן לעיבורי׳ של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו : הלנו אתה . הלמסעדנא אתיתא : (יד) עתה באתי · לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנאמר אם אין פניך הולכים וגו' : (טו) שר צבא ה'. ישראל שהוא צבא לה' ומיכאל היה שנאמר ומיכאל שרכם : (א) סגרת ומסגרת. כתרגומו אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין

ישראל : (יב) וישבת המן ממחרת . מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי רז"ל שאמרו כי עד י"ו בניסן אכלו המן יהיה פי' ממחרת פסח והוא י"ו כי אע"פ שאכלו בט"ו מצות וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י"ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכל וזה"ש ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו . בגבול יריחו ומכאן סמכו ז"ל שעבורה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי נסעו מהגלגל אחר שנמולו שם הערל׳ ועשו הפסח ובאו להם ליריחו לכבש' וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו ליהושע כדי לחזק לכבשה ולבשרו ונרא' לו כדמות איש וחרבו שלופ' בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה . (ד) ויאמר לא . כלומר אינני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך ה' וזהו שאמר שר צבא ה' שר לצבאות מעל' ומטה כמו שנאמר על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא : עתה באתי. בעת שראיתני מה שאין כן בבשר ודם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפקידם על בטול תורה ושל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבים א"ל יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלו' על בטול תורה שאתם בטלי' עתה מיד וילן יהושע בתוך עמק שלן בעומק של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמה שעת ת"ת ועוד כי פסוק וילן יהושע היא

יב וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא׃

יג וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃

יד וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ׃

טו וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃

ו א וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא׃

ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־

ב' כ"ום · בסבירי · ב' · כ"פ · ס' חס' את · ו' דסמי' · וישתחוו ב' קמץ אף ישיק וכל אתנחתא · ס' חס' כלוט' · ל' · ל' · נ"ע מ"ל

וְקַלִּי בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ יב וּפְסַק מַנָּא מִיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי בְּמֵיכַלְהוֹן מֵעִיבוּרָא דְאַרְעָא וְלָא הֲוָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מַנָּא וַאֲכָלוּ מֵעַלְלַת אַרְעָא דִכְנַעַן בְּשַׁתָּא הַהִיא׃ יג וַהֲוָה כַּד הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַבְרָא קָאִים לְקִבְלֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הַלְמִסְעֲדָנָא אֲתֵיתָא אִם לְבַעֲלֵי דְבָבָנָא׃ יד וַאֲמַר לָא אֲרֵי אֲנָא מַלְאָךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ כְּעַן אֲתֵיתִי וּנְפַל יְהוֹשֻׁעַ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד וַאֲמַר לֵיהּ מָה רִבּוֹנִי מְמַלֵּיל עִם עַבְדֵּיהּ׃ טו וַאֲמַר מַלְאֲכָא דִשְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ שְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִי אַתְּ קָאִים עֲלוֹהִי קַדִּישָׁא הוּא וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃ א וִירִיחוֹ אֲחִידָא הֲוַת בְּדָשִׁין דְּפַרְזְלָא וּמְתַקְּפָא בְּעַבְרִין דִּנְחָשׁ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְּנָפֵק מִנַּהּ לְמֶעְבַּד קְרָבָא וְלֵית דְּעָלֵל בְּגַוַּהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא׃ ב וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יַת יְרִיחוֹ וְיַת מַלְכַּהּ גִּבָּרֵי חֵילָא׃

נמסר בסדר בא. וישא ה' חס' את וסימן נמסר בריש סדר וירא: רגלך ה' חסר' בלישנא בקריאה וסי' של נעלך מעל רגלך דיהושע. והם תכו לרגלך ישא מדברותיך. ונעלך תחלץ מעל רגלך. אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך. ימבעו בבוץ רגלך. וכל כתובים דכוות' חסרים במ"א מלא.

תולדות אהרן ויהי בהיות. ערובין סג מגלה ינדרים פו סנהדרין מד (נדרים מ) : וישתחוו לאפיו. מגלה ג י: עתה באתי. ערובין סג מגלה ג סנהדרין מד עקרים מב כה: של נעליך. עקידה שער לה : ויריחו סוגרת. נדרים נו עקידה שער עו (נדרים מ): יריחו ואת מלכה. עקידה שער עו:

רלבג

אל מה שהוא במקרה אבל ראוי שייחסהו אל מה שהוא בעצם ויאמ' ממחרת השבת כי הם לא עשו זה לפי זה הדע' מפני היות היום ההוא מחרת הפסח אבל מפני היותו ממחרת השבת ולזה הוא מבואר שמ"ש בתורה ממחרת השבת אין רצון בו שבת בראשי' אבל הרצון בו ממחרת הפסח כי הפסח תקרא שבת ר"ל היום החמשה עשר : (יב) וישבת המן ממחר'. הנה תמצא בזה דעת לרמ' ז"ל קצת אמ' שלא ירד המן אחר שמת משה אלא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן ועשו ממנו חלות וקצת אמ' שכבר ירד המן עד היו' ההוא ואחשוב שאשר הביא קצו' שלא ירד המן אח' שמת משה אל זה המאמ' הוא היותו מרחיק היותו מסורה מהנבי' מופת אחר מותו ולפי שזה המופ' הנפלא א"א שיהי' על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הספי' שהי' נעש' אח' זה על יד יהושע ואשר נר' לנו לפי מה ששרשנו מענין המופתים בסוף המאמ' הו' מספר מלחמו' ה' הוא שזה המופ' הנעש' על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תרא' כי מופת שמן המשח' היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אומר וישבת המן ולא אומ' ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה ועוד כי בתורה כשנזכר' ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכב' ביארנו בספר מלחמו' ה' איך יתכן זה : (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו. ראוי שתדע שזה הענין היה במרא' הנבוא' ויורה על זה מ"ש תכף ויאמר ה' אל יהושע כי הוא רחוק הראו' המלאך בהקיץ ובהשתמש החושים על מנהגיה' והנה הרצון באמרו ויהי בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה לאחרית העם היושב

רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כותב הדרש הזה טעה בפסוק ויל. כי ב' פסוקים הם וילן יהשע סופו בתוך העם והפסו' האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנא' הנה אנכי שולח מלאך וראה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה איני חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע אל פניו ארצה : אל פניו. כמו על וכן אל ההרים לא אכל : (א) ויריחו סוגרת ומסוגרת. סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ומסוגרת לרב הסגירה כמו שאמר התרגום אחידא בדשין וכו' : (ב) ויאמר ה' אל יהושע. עי' המלאך הנראה לו

מצודת דוד

של פסח שהוא זמן הקרבת העומר וקרבו העומר והדר אכלו : (יב) וישבות המן. אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד מ"מ היו נזונים בגם ממן שבכליהם ונאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד : ויאכלו. התחילו לאכול : (יג) ביריחו. ר"ל בגבול יריחו : הלנו. בהיא השאלה לומר אם באת לעזור לנו מול האויב או לעזור לאויבי ישראל כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה' ומה שלא ראיתני עד הנה הוא בעבור כי טובה באתי ולא מאז : מה אדוני מדבר. ר"ל דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקיים דברי האדון : (טו) קדש הוא. ומהראוי לעמוד עליו יחף : ו (א) סגרת ומסגרת

מצודת ציון

וקלוי. שבלים קלוים כמו אביב קלוי באש : (ויקרא ב') : בעצם היום. ר"ל בגופו של יום כמו עד עצם היום הזה (שם כ"ג) ור"ל לא בלילה שלפניו עם כי הלילה הולך אחר היום : (יב) וישבות. ענין בטול כמו שבת נוגש : (יג) שלופה. חלוצה מתערה כמו שלף ויצא מגוה (איוב כ') : (יד) אל פניו. לפניו ר"ל לפני העומד לנגדו : (טו) של. הסר וכן במשה של נעליך. (שמות ג') : הקיף

לו והוא נקרא בשם ה' השולח אותו כן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו א"ר ז' מעון בן לקיש מלמד שהקב"ה משתף שמו על כל מלאך ומלאך: (ב) גבורי החיל. פי' אנשי יריחו ומלכ' ואעפ"י שהם גבור החיל נתתים בידך: (ג) הקיף את העיר. כתב ביו"ד כמו אם היה בחירק ואע"פ שהוא בצר"י וכן ותגד לבני ישראל יג ד דבר: כה תעשה ששת ימים. אין לשאול טעם לסבות הבורא למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ותפול החומה תחתיה למען ידעו כל עמי הארץ כי ה' נלחם לישראל לא בחרב ובחנית ומספ' השבע' ידוע סודו אצל מביני מדע וכן שבעה מזבחות וז' פרים וז' אלים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשים ובשני': (ד) היובלים. האילי' ומדברי רז"ל א"ר עקיבא כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא: (ה) במשוך. בהאריך התקיעה: בשמעכם את קול השופר. כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין א': ונפלה חומת העיר תחתיה. יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם נאמ' כי נפלה ונגלת היא ובית אביה זה לא יתכן כי אם היה גם כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונ' והוציאו משם את האשה וגו' כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנראה בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה את פני העיר נגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היתה בחומה מצד אחר שלא נפל ומ"ש תחתיה ר"ל שנבלעה במקומה תחת הארץ ונר' ממנה מעט על פני הארץ לזכרון הנס: (ז) ויאמר אל העם. כתיב בוי"ו ופי' יהושע והכהנים וקרי בלא וי"ו ופי' יהושע: (ח) ויהי כאמר. בכ"ף: (ט) והחלוץ. פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם: תוקעי. כן כתיב בוי"ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא: והמאסף. אמר בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון בדגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות: הלוך ותקוע. אינו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא כמו שאמר המתרגם וכהניא אזלין ותקעים בשופריא: עד

תולדות אהרן. במשוך. בקרן. ר"ה כו:

מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל: ג וְסַבֹּתֶם אֶת־
הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־ יתיר יו"ד
הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת
יָמִים: ד וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה ושבעה קדמ' ותמי' ושבעה כהנים ושלשה ושבעה כהנים
שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר
שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ
בַּשּׁוֹפָרוֹת: ה וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן ב' סוכל
הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר קרי' כשמעכם וחד מן י"ח מלין דכתיב ב' וקרי' כ'
יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה
חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ
נֶגְדּוֹ: ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־ ב' חס' כסף
אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ
שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה: ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ ויאמר ק'
אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה: ח וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־ ל'
הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה
שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה
עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם:
ט וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תֹּקְעוּ תקעי ק'
הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי ל'
הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת: י וְאֶת־ י"ב
הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ
וְלֹא־תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא ג' ומ"ו

ג וְתִסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא כָּל
גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקֵיף יָת
קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין
תַּעְבֵּד שִׁתָּא יוֹמִין:
ד וְשִׁבְעָא כָהֲנַיָא יִסְבוּן
שִׁבְעָא שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן
דִּכְרַיָא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה תִּסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא
שְׁבַע זִמְנִין וְכָהֲנַיָא יִתְקְעוּן
בְּשׁוֹפְרַיָא: ה וִיהֵי בְּמִנְגַד
בְּקֶרֶן דִּכְרַיָא בְּמִשְׁמַעְכוֹן
יָת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל
עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל
שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע
תְּחוֹתַהּ וְיִסְקוּן עַמָּא גְּבַר
לָקֳבְלֵיהּ: ו וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
בַּר נוּן לְכָהֲנַיָא וַאֲמַר לְהוֹן
טוּלוּ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ
וְשִׁבְעָא כָהֲנַיָא יִטְלוּן שִׁבְעָא
שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן דִּכְרַיָא קֳדָם
אֲרוֹנָא דַייָ: ז וַאֲמַר לְעַמָּא
עִבְרוּ וְאַקִיפוּ יָת קַרְתָּא
וּמְזָרְזֵי חֵילָא יַעְבְּרוּן קֳדָם
אֲרוֹנָא דַייָ: ח וַהֲוָה כַּד
אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשִׁבְעָא
כָהֲנַיָא נָסְבִין שִׁבְעָא
שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן דִּכְרַיָא קֳדָם
אֲרוֹנָא דַייָ עָבְרִין וְתָקְעִין
בְּשׁוֹפְרַיָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַייָ
אָזֵיל בָּתְרֵיהוֹן: ט וּמְזָרְזֵי חֵילָא
אָזְלִין קֳדָם כָּהֲנַיָא תָּקְעֵי
שׁוֹפְרַיָא וְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן
אָזֵיל בָּתַר אֲרוֹנָא וְכָהֲנַיָא
אָזְלִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפְרַיָא:
י וְיָת עַמָּא פַּקֵיד יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר לָא תְיַבְּבוּן וְלָא תַשְׁמְעוּן יָת קָלְכוֹן וְלָא יִפּוֹק

נד אשית אויביך הדום. יוצא ט' מלאים בקריאה וסי' במסרה רבתא. שופרות היובלים חד מן י' אגין מן ד' תניינא משביא וסי' נמסר במסרה רבתא דאסדרנא ברי"ש הא"י חבור"א בער"ך ש"ין.

בעברין דנחש: (ד) היובלים. אילים: (ה) במשוך. בתקיעה אחרונה בהאריך התוקע את הקול: תחתיה. במקומה: (ט) והחלוץ. בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמו שנאמר וטרף זרוע

רלבג

היושב בה ומפני זה נדמה לו דבר מעניני המלחמה וראה המלאך כאלו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג"כ שאל לו במראה' הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים וענהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא ה' והשר הוא הממונה להשגיח ביש' הוא אשר באמצעותו יביא הש"י הנבואה לנביא מאת הש"י ואמר לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקום שהוא בו כי הוא קדש וענין נביאיי אלהי לא סופל דמיוני ואז הרגיש יהושע בזאת ההשגה היא השגה נביאיי וזכר הנבואה שהגיע לו בזה המקום וקודם שיתחיל בזכרון הנבואה הסיפ ספר שיריחו היתה סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל באופן שלא יוכל אחד לצאת משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסבה נצטרכו בהחרמת' לזה המופת שהיש"י אותו אליו השם יתעלה בזאת הנבואה. (ג) והנה הסכים הש"י לעשות כל אלו המופתים עם ארון ה' להיישיר ישראל לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים הסם בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה הש"י לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר"ל שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרות היובלים וביום הז' הקיפו ז' פעמים שזכרנו כמספר הז' שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטות וז' שבתות שנים וז' ימים וז' פעמים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסכים הש"י שיעשה זה המופת באמצעות זאת התרועה הגדולה כדי שיתעוררו ישראל ויקונו מסכת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומות למען יראו את ה' עם שים לגזרועה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע האוי' תנועה חזקה אלא שלא יתכן שיגיע מזאת התנועה כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומה החזקה תחתיה אם לא יחוב' לזה המופת: (י) והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואעפ"י שהיה אפשר לש"י לשמרם מזה

מצודת ציון

(ג) הקיף. ענין סבוב כמו הקיפו על יחד (תהלים פ"ח): (ד) היובלים. האילים כן תרגומו: (ה) במשוך. בהאריך הקול: (ז) והחלוץ. הם ב"ר וב"ג וחצי שבט מנשה כולם היו מזויינים ביותר כמ"ש בהם חלוצים תעברו (דב' יוס ג'): (ט) והמאסף. דגל מחנה דן נקרא מאסף ע"ש

מצודת דוד

ומסגרת. ר"ל מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה שלא יודע מבואת העיר: (ב) גבורי החיל. ר"ל עם שהם גבורי חיל: (ג) כה תעשה. להקיף פעם אחת ביום: (ד) יתקעו. בכל יום בעת יקיפו: (ה) את קול. ר"ל הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת: איש נגדו. לא יצטרכו להקיף ולעלות בה כי כל החומה תפול: (ח) ויהי כאמור. ר"ל כן עשו כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה כו': (ט) תקעי השופרות

(י) עד יום אמרי אליכם. יש מפרשים כמו עת כמו יום לעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי: (יא) ויסב ארון ה׳ את העיר. פירוש יהושע הסב הארון את העיר: הקף. ארון ה׳ את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז״ל כי ביום ז׳ שנלכדה יריחו יום שבת היה ואע״פ שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבת צוה לחלל שבת בכבישת יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישראל צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות בשבת: (יג) הולך ותקוע. כתיב הולך ר״ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירוש אחד: (טו) וישכימו כעלות השחר. כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף: כמשפ׳ הזה שבע פעמים. כמשפט הזה שעשו בששת הימים. והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו׳ כי הקיפו העיר שבע פעמי׳: (יז) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה. היא שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב״ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמ״הו רבים ורז״ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מרצונו ולא אמר לו הקב״ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישראל נוציאנה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכם כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש לה׳ אוצר ה׳ יבא ואף עפ״י כן הקב״ה הסכים על ידו ומניין שהקב״ה הסכים על ידו שנא׳ חטא ישראל וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג׳ שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב״ה עמהם: כי החבאתה. בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרת׳ וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש׳ בספר מכלל והכפל הנה לפי שהחביאה אותם יפה: (יח) שמרו מן החרם. שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמר חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניהם שלא יקח אדם מכל העיר דבר: פן תחרימו. פירושו ולקחתם מן החרם: (יט) אוצר ה׳ יבא. באהל מועד שהיה שם הקדש

מכלל

רלבג

זרוע אף קדקד: (יג) והמאסף. שבט דן הנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים כאחרונים: (טו) ביום השביעי. שבת היה: (יז) והיתה העיר חרם. הקדש כי היום שבת קדש וראוי לאות קדש שלל הנשלל בו: (יח) ועכרתם. לשון

לפי

מזה על דרך המופת הנה אין מדרך הש״י שיעשה המופתי׳ לבטלה ובמקומות שאפשר בזולת מופת: (יז) והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא יהנו ממנו בדבר כדי שלא יפשו ישראל במה שיגיע להם מהכללה׳ אחר זה ויחשבו אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו שאמונתם היתה מובה עד שנם מקניהם ונכסיהם מביאי׳ ההצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה בעינם קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין בהיות כל בניו חיים ולא ישאר לו בהשלמתו כי אם לעי׳ בניו וי מה שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מגונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוי׳ עם שזאת הקללה לא היתה

כשמעכם י״א מלין כתיב ב׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ במסרת רבתא: אתת ו׳ זקפין פתחין בקריאה וסי׳ קח צנצנת אתת ותן שמה מלא. ויסבו העיר ביום השני. ויאמר אבישי אל דוד. ויחלק לכל העם לכל המון. ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים. והנה כבר עפרת רוכביה. וסי׳ בלשון תרגום צלוחית מקח אבישי פלג פלגות ענילי. וכל חקת מדה שנה תורת דכוו׳ חמשת סי׳ במ״א נקי יהיה לביתו שנה. ונמסר גם בסדר בשלח: ולקחתם ו׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש:

מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם: יא ויסב ארון־יהוה
את־העיר הקף פעם אחת ויבאו
המחנה וילינו במחנה:
יב וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים
את־ארון יהוה: יג ושבעה הכהנים
נשאים שבעה שופרות היבלים
לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו
בשופרות והחלוץ הלך לפניהם
והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך
ותקוע בשופרות: יד ויסבו את־העיר
ביום השני פעם אחת וישבו המחנה
כה עשו ששת ימים: טו ויהי ביום
השביעי וישכמו כעלות השחר
ויסבו את־העיר כמשפט הזה שבע
פעמים רק ביום ההוא סבבו את־
העיר שבע פעמים: טז ויהי בפעם
השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל־העם הריעו כי־
נתן יהוה לכם את־העיר: יז והיתה
העיר חרם היא וכל־אשר־בה ליהוה
רק רחב הזונה תחיה היא וכל־אשר
אתה בבית כי החבאתה את־
המלאכים אשר שלחנו: יח ורק־אתם
שמרו מן־החרם פן־תחרימו ולקחתם
מן־החרם ושמתם את־מחנה ישראל
לחרם ועכרתם אותו: יט וכל כסף
וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא
ליהוה אוצר יהוה יבוא: כ וירע העם

ג׳ אשכחם · כ״ז · ל׳ חס׳ · הלוך קרי · ו׳ וכל חמש״ת דכו׳ במ״א נקי · כ׳ חס׳ כ׳ כתי׳ וקרי כ׳ · ג׳ · ד׳ · כ״ד מ״ג · ג׳ מ״ג בספר׳

מפומכון פתגמא עד יומא דאימר לכון יביבו ותיבבון: יא ואסחר ארונא דיי ית קרתא אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא ובתו במשריתא: יב ואקדים יהושע בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא דיי: יג ושבעא כהניא נסיבו שבעא שופריא דקרן דכריא קדם ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין בשופריא ומזרזי חילא אזלין קדמיהון ושבטא דבית דן אזיל בתר ארונא דיי וכהניא אזלין ותקעין בשופריא: יד ואסחרו ית קרתא ביומא תנינא זמנא חדא ותבו למשריתא כדין עבדו שתא יומין: טו והוה ביומא שביעאה ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו ית קרתא כהלכתא הדין שבע זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו ית קרתא שבע זמנין: טז והוה בזמנא שביעיתא תקעו כהניא בשופריא ואמר יהושע לעמא יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא: יז ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תתי היא וכל דעמה בביתא ארי אטמרת ית אזגדיא די שלחנא: יח ולחוד אתון אסתמרו מן חרמא דלמא תחרמון ותסבון מן חרמא ותשוון ית משריתא דישראל לחרמא ותעכרון יתיה: יט וכל כספא ודהבא ומני נחשא וברזלא קודשא אינון קדם יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון: ויביבו עמא ותקעו

תולדות אהרן העיר חרם: מ״ק יז סנהדרין קיג: כשמע העם. ברכות נד:

מצודת ציון

בשופרות. חוזר על הכהנים: הלוך ותקוע. ר״ל לא עמדו הכהנים בעת תקיעה כי אם הלכו ותקעו: (יב) וישכם. ביום השני: (יג) הלוך ותקוע. כפל הדבר לומר שלא פסקו מלתקוע: (טו) כעלות השחר. להיות הזמן מספיק להקיף שבעה פעמים: רק וכו׳. ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: (טז) תקעו. ר״ל תקיעה נמשכת וארוכה: (יז) חרם. לאבדון וכריתה: היא וכו׳. ר״ל העיר עצמה ומה שבה מהדברים שאינם ראוים להביא לאוצר ה׳: לה׳. ר״ל לשם ה׳ ולכבודו: (יח) שמרו. את עצמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם: פן תחרימו ולקחתם וכו׳. פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי כולם יאבדו וזהו ושמתם וכו׳: (יט) וכל כסף כו׳. שהם הדברים הראוים לאוצר ה׳: (כ) וירע העם. וחוזר

מצודת דוד

ע״ש שהלכו באחרונה והיו מאספים כל הנכשלים מהמחנות שהלכו ראשונים: (טו) השחר. הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יעלה השמש: כמשפט הזה. ר״ל כמנהג הזה: (יז) חרם. פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש ופעם תשמש על כריתה ושממון: החבאתה. הסתירה: (יח) ועכרתם. מענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית לד): (כ) וירע. מלשון תרועה

רד"ק

משלל מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: (כג) ויבאו הנערים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער ואלו האנשים המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל: מחוץ למחנה. ישראל הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל כמ"ש ותשב בקרב ישראל עד היום הזה: (כה) החיה יהושע. שצוה לשמור לה השבועה שנשבעו לה המלאכים כמו שאמר רק רחב הזונה וגו'. ויש לפרש עוד החיה שנתן להם מחיה ממון או נחלה במה שיחיו וזהו שאמר ותשב בקרב ישראל וזהו הפי' הנכון ויש בו דרש כי יהושע לקח רחב לאשה וזהו החיה כי כיון שראו שיהושע לקח רחב לאשה נדבקו בבית אביה מגדולי ישראל ואף על פי שכתוב בשבעה אומות לא תתחתן בם אמרו כי רחב ובית אביה נכרים היו בארץ ולא היו משבעה גוים ויש מי שאומר כי כשנכנסו מרגלים שלח יהושע ביריחו נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ וכל זה למי שאמר כי כתיב לא תתחתן בם בגיותן כתיב: (כו) את העיר הזאת את יריחו. תוספת ביאור ורז"ל פירשו שלא יבנו אותה ויקראו אותה בשם עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת ויקראו שמה יריחו ומה שהחרים יהושע שלא תבנה עוד העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק והיתה העיר חרם. והחכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל פירש הטעם להיות המופת קיים שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה כי כל מי שיראה החומה שוקעת בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת בנין נהרס כך אבל נשתקע במופת. ובצעירו. שימותו כל בניו מהבכור ועד הצעיר תוך הזמן הזה מהוסד העיר עד הצבת דלתיה: (כז) שמעו. והנפרי שומע בשקל אורח

רש"י

לשון מים עכורים: (כג) ויבאו הנערים המרגלים. כאן היו צריכים וידוו ונעשו כנערים זריזים ובלילה הראשון היו כמלאכים שמסרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים: (כו) בבכורו ייסדנה ובצעירו. בתחלת יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד סימות הצעיר בגמר המלאכה כ"פ

וַיִּתְקְעוּ בַּשֹּׁפָרוֹת וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הָעָם
ד' מ"ג אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ וַיַּעַל
ח' חד לשון עזרה הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדּוֹ וַיִּלְכְּדוּ אֶת־
הָעִיר: כא וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּעִיר
מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן
וְעַד שׁוֹר וָשֶׂה וַחֲמוֹר לְפִי־חָרֶב:
כב וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְרַגְּלִים אֶת־
הָאָרֶץ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ בֹּאוּ בֵּית־הָאִשָּׁה
ו' בקרי' הַזּוֹנָה וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת־הָאִשָּׁה
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתֶּם
לָהּ: כג וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים
י"ב וַיֹּצִיאוּ אֶת־רָחָב וְאֶת־אָבִיהָ וְאֶת־
אִמָּהּ וְאֶת־אַחֶיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ
ל' מ"ג. ב' חד חס' וי"ו וְאֵת כָּל־מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ הוֹצִיאוּ וַיַּנִּיחוּם
מִחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל: כד וְהָעִיר שָׂרְפוּ
בָאֵשׁ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ רַק הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב
ל' וּכְלֵי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבַּרְזֶל נָתְנוּ אוֹצַר בֵּית־
ל' יְהוָה: כה וְאֶת־רָחָב הַזּוֹנָה וְאֶת־בֵּית
ל' אָבִיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ הֶחֱיָה
י"ב יְהוֹשֻׁעַ וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד
ל' הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הֶחְבִּיאָה אֶת־הַמַּלְאָכִים
אֲשֶׁר־שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת־יְרִיחוֹ:
ד' כו וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת
הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְהוָה
אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
ל'. ל'. אֶת־יְרִיחוֹ בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ
ל' וכל ארמית דכוו' יַצִּיב דְּלָתֶיהָ: כז וַיְהִי
ט' יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל־
הָאָרֶץ: ז א וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מַעַל
בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶן־

בְּשׁוֹפְרַיָּא וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
עַמָּא יַת קָל שׁוֹפְרָא וְיַבִּיבוּ
עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וּנְפַל
שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְאִתְבְּלַע
תְּחוֹתוֹהִי וּסְלִיק עַמָּא
לְקַרְתָּא גְּבַר לְקִבְלֵיהּ
וּכְבָשׁוּ יַת קַרְתָּא:
כא וּגְמָרוּ יַת כָּל דִּבְקַרְתָּא
מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא מֵעוּלֵימָא
וְעַד סָבָא וְעַד תּוֹר וְאִמַּר
וַחֲמָר לְפִתְגַם דְּחָרֶב:
כב וְלִתְרֵין גֻּבְרַיָּא דְּאַלִּילוּ
יַת אַרְעָא אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ עֲלוּ
לְבֵית אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא
וְאַפִּיקוּ מִתַּמָּן יַת אִתְּתָא
וְיַת כָּל דִּי לַהּ כְּמָא
דְּקַיֵּמְתּוּן לַהּ: כג וְעָלוּ
עוּלֵמַיָּא מְאַלְּלַיָּא וְאַפִּיקוּ
יַת רָחָב וְיַת אֲבוּהָא וְיַת
אִמַּהּ וְיַת אֲחוּהָא וְיַת כָּל
דִּי לַהּ וְיַת כָּל זַרְעִיָתְהָא
אַפִּיקוּ וְאַשְׁרוּנוּן מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא דְּיִשְׂרָאֵל:
כד וְקַרְתָּא אוֹקִידוּ בְנוּרָא
וְכָל דִּי בַהּ לְחוֹד כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא וּמָאנֵי נְחָשָׁא
וּבַרְזְלָא יְהַבוּ בְּאוֹצַר
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ: כה וְיַת
רָחָב פּוּנְדְּקִיתָא וְיַת בֵּית
אֲבוּהָא וְיַת כָּל דִּי לַהּ קַיֵּם
יְהוֹשֻׁעַ וִיתִיבַת בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל
עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אַטְמְרַת
יַת אִזְגַּדַּיָּא דִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא:
כו וְאוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא
קֳדָם יְיָ דִּיקוּם וְיִבְנֵי יַת
קַרְתָּא הָדָא יַת יְרִיחוֹ
בִּבְכוֹרֵיהּ יְשַׁכְלְלִינַהּ וּבִזְעֵיר
בְּנוֹהִי יְקִים דַּשָּׁהָא:
כז וַהֲוָה מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדֵּיהּ דִּיהוֹשֻׁעַ וַהֲוָה שְׁמַעֵיהּ סַגִּי בְּכָל אַרְעָא: א וְשַׁקַּרוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁקַר בְּחֶרְמָא וּנְסֵיב עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִּי בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה מִן חֶרְמָא

מנחת שי

העירה ט' בלישנא וסי' ויקרעו שמלותם. ויעמס. וירע העם ויתקעו בשופרות. ונס אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דר"ה. העירה והקיצה. והוציאו ו' בקריאה וסי' והוציאו את בתולי הנער אל זקני. והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה. והוציאו את רחב הזונה. והוציאו אלי את חמשת. והוציאו את הנדה מן הקדש: ויוציאו י"ב בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י"ב וסימן נמסר בסדר וישב: וישבע ה' וסימן נמסר בסוף סדר ויחי: שמעו ט' ה' בפרשת נדרים וד' וסי' ויהי ה' את יהושע. מארץ רחוקה מאד באו עבדיך. שמענו את שמעי רפו. כי גדול מרדכי בבית:

רלב"ג

לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי ונוה אותם שיצילו רחב הזונה וכל אשר אתה בבית כאשר נשבעו לה המרגלים: (א) וספר שכבר מעלו בני ישראל מעל בחרם וביאר שזה המעל היה שכבר לקח עכן מן החרם מזה החמא חרון אף על בני ישראל עם שמתו מהם שלשים וששה איש לפני יושבי העיר וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן בזה בחק המשפט האלהי לענוש על חטא עכן בני ישרא' וכבר נותה התורה שלא ימותו האנשים כי אם איש על חטאו ימות וזה הספק בעינו יפול במה שזכרה התורה פוקד עון אבות על בנים ועוד שכבר זכרו ירמיה ויחזקאל שכבר יגיע עת שלא יאמר עוד אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וזה סותר למה שזכרה התורה מזה בחק השם יתברך ולא יתכן שנאמר שעד העת ההיא יהיה נוהג השם יתברך לענוש הבנים על חטא אבותם ואחר כך ישנה מנהגו כי זה מבואר הבטל וכהיות הענין כן יהיה העיון בזה מי יתן ואדע ונאמר שכבר יותר זה הספק בשנאמר שהשם בלתי פוקד עון אבות על בנים בעונש כי זה יהיה עול אבל אפשר מזולת עול שימשך במקרה עונש מה לבנים בחט' האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל. והמשל אם חטא אדם למלכות ונענשו בדין לאבוד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שהיו עתידין לירשם וכמו זה

מסורת הש"ס

תולדות אהרן ותפול החומה, ברכות כד:
הנערים המרגלים. (ברכות ח סנהדרין כח): וישבע יהושע. סנהדרין קיג שבועות לו: בבכורו ייסדנה (סנהדרין עג): ויהי ה' את יהושע. מגלה י:

מצודת ציון **מצודת דוד**

תרועה: (כא) לפי חרב. כחדוד של החרב נקרא פה בלשון המקרא: ז (א) וימעלו. ענין חטא וחזור. ומסרם כשמוע העם קול השופר כשהיא מארכת בתקיעה אז הריעו: (כו) וישבע. האדור תקרא שבועה: בבכורו ייסדנה. כאשר יקים יסוד ימות בכור בניו ויתרם ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתיה ימות לצעיר בניו ויהמו א"כ כולם: ז (א) וימעל וכו'

היא סננת סדלתות : (ב) עם בית און . אצל בית און : מקדם לבית אל , ממזרח לבית אל : (ה) עד השברי' . עד דתברונון : (ז) ולו הואלנו . הלואי נמלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה כבר : (ט) ומה תעשה לשמך . המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שילא כבר ועתה יאמרו תשש כחו

אורח : (ב) עם בית און . סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך : מקדם . ממזרח לבית אל ובזכרו סימנין אלו נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידוע לפיכך הכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובעזרי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי : (ה) כשלשים וששה איש . ארז"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם שלשים וששה איש אלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' וכ"ף כשלשים כ"ף השיעור ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשים וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמהם נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר : לפני השער עד השברים . חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם מאותו מקום רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תירגם עד דתברינון : ויכום במורד . מקום היה לבני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקום הכום בנוסם : (ז) למה העברת . הה"א נקודה בצרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול וכא כמוהו כלה בחכה העלה : (ט) ומה תעשה . בצרי השי"ן שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל . ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' והרי שמך כאילו

זָ֣רַח לְמַטֵּ֣ה יְהוּדָ֔ה מִן־הַחֵ֑רֶם וַיִּֽחַר־אַ֥ף
יְהוָ֖ה בִּבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
ב וַיִּשְׁלַ֣ח יְהוֹשֻׁ֣עַ אֲנָשִׁ֔ים
מִֽירִיחוֹ֙ הָעַ֗י אֲשֶׁ֨ר עִם־בֵּ֥ית אָ֙וֶן֙ מִקֶּ֣דֶם
לְבֵֽית־אֵ֔ל וַיֹּ֧אמֶר אֲלֵיהֶ֛ם לֵאמֹ֥ר עֲל֖וּ
וְרַגְּל֣וּ אֶת־הָאָ֑רֶץ וַֽיַּעֲלוּ֙ הָאֲנָשִׁ֔ים
וַֽיְרַגְּל֖וּ אֶת־הָעָֽי׃ ג וַיָּשֻׁ֣בוּ אֶל־יְהוֹשֻׁ֗עַ
וַיֹּאמְר֤וּ אֵלָיו֙ אַל־יַ֣עַל כָּל־הָעָ֔ם
כְּאַלְפַּ֣יִם אִ֗ישׁ א֚וֹ כִּשְׁלֹ֣שֶׁת אֲלָפִ֣ים
אִ֔ישׁ יַעֲל֖וּ וְיַכּ֣וּ אֶת־הָעָ֑י אַל־תְּיַגַּע־
שָׁ֙מָּה֙ אֶת־כָּל־הָעָ֔ם כִּ֥י מְעַ֖ט הֵֽמָּה׃
ד וַיַּעֲל֤וּ מִן־הָעָם֙ שָׁ֔מָּה כִּשְׁלֹ֥שֶׁת
אֲלָפִ֖ים אִ֑ישׁ וַיָּנֻ֕סוּ לִפְנֵ֖י אַנְשֵׁ֥י הָעָֽי׃
ה וַיַּכּ֨וּ מֵהֶ֜ם אַנְשֵׁ֣י הָעַ֗י כִּשְׁלֹשִׁ֤ים
וְשִׁשָּׁה֙ אִ֔ישׁ וַֽיִּרְדְּפ֞וּם לִפְנֵ֤י הַשַּׁ֙עַר֙ עַד־
הַשְּׁבָרִ֔ים וַיַּכּ֖וּם בַּמּוֹרָ֑ד וַיִּמַּ֥ס לְבַב־
הָעָ֖ם וַיְהִ֥י לְמָֽיִם׃ ו וַיִּקְרַ֨ע יְהוֹשֻׁ֜עַ
שִׂמְלֹתָ֗יו וַיִּפֹּל֩ עַל־פָּנָ֨יו אַ֜רְצָה לִפְנֵ֨י
אֲר֤וֹן יְהוָה֙ עַד־הָעֶ֔רֶב ה֖וּא וְזִקְנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֑ל וַיַּעֲל֥וּ עָפָ֖ר עַל־רֹאשָֽׁם׃
ז וַיֹּ֣אמֶר יְהוֹשֻׁ֗עַ אֲהָ֣הּ ׀ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֡ה לָ֠מָה
הֵֽעֲבַ֨רְתָּ הַעֲבִ֜יר אֶת־הָעָ֤ם הַזֶּה֙ אֶת־
הַיַּרְדֵּ֔ן לָתֵ֥ת אֹתָ֛נוּ בְּיַ֥ד הָאֱמֹרִ֖י
לְהַֽאֲבִידֵ֑נוּ וְל֣וּ הוֹאַ֔לְנוּ וַנֵּ֖שֶׁב בְּעֵ֥בֶר
הַיַּרְדֵּֽן׃ ח בִּ֖י אֲדֹנָ֑י מָ֣ה אֹמַ֔ר אַ֠חֲרֵי אֲשֶׁ֨ר
הָפַ֧ךְ יִשְׂרָאֵ֛ל עֹ֖רֶף לִפְנֵ֥י אֹיְבָֽיו׃
ט וְיִשְׁמְע֣וּ הַֽכְּנַעֲנִ֗י וְכֹל֙ יֹשְׁבֵ֣י הָאָ֔רֶץ
וְנָסַ֣בּוּ עָלֵ֔ינוּ וְהִכְרִ֥יתוּ אֶת־שְׁמֵ֖נוּ מִן־
הָאָ֑רֶץ וּמַֽה־תַּעֲשֶׂ֖ה לְשִׁמְךָ֥ הַגָּדֽוֹל׃

וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : ב וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ גֻּבְרִין מִירִיחוֹ לְעַי דְּעִם בֵּית אָוֶן מִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר סַקוּ וְאַלִּילוּ יַת אַרְעָא וּסְלִיקוּ גֻּבְרַיָּא וְאַלִּילוּ יַת עָי : ג וְתָבוּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַרוּ לֵיהּ לָא יִסַּק כָּל עַמָּא כִּתְרֵין אַלְפִין גֻּבְרָא אוֹ כִּתְלָתָא אַלְפִין גֻּבְרָא יִסְקוּן וְיִמְחוּן יַת עָי לָא תַרְגֵּישׁ לְתַמָּן יַת כָּל עַמָּא אֲרֵי זְעִירִין אִנּוּן : ד וּסְלִיקוּ מִן עַמָּא לְתַמָּן כִּתְלָתָא אַלְפִין גֻּבְרָא וְאַפִּיכוּ קֳדָם אֱנָשֵׁי עָי : ה וְקַטִּלוּ מִנְּהוֹן אֱנָשֵׁי עַי כִּתְלָתִין וְשִׁתָּא גֻּבְרָא וּרְדָפוּנוּן קֳדָם תַּרְעָא עַד דְּתַבְּרוּנוּן וּמְחוֹנוּן בְּמַחֲתָנָא וְאִתְמְסֵי לִבָּא דְּעַמָּא וַהֲוָה לְמַיָּא : ו וּבְזַע יְהוֹשֻׁעַ לְבוּשׁוֹהִי וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ עַד רַמְשָׁא הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן : ז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים לְמָא אַעֲבַרְתָּא אַעֲבָרָא יַת עַמָּא הָדֵין יַת יַרְדְּנָא לְמִמְסַר יָתָנָא בִּידָא דֶּאֱמוֹרָאָה לְאוֹבָדוּתָנָא וּלְוַי פּוֹן דִּשְׁרֵינָא וִיתֵיבְנָא בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא : ח בְּבָעוּ אֲדֹנָי מָה אֵימַר בָּתַר דְּאַחֲזָרוּ יִשְׂרָאֵל קְדָלְהוֹן לְמֶהְפַּךְ קֳדָם בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן : ט וְיִשְׁמְעוּן כְּנַעֲנָאֵי וְכָל יָתְבֵי אַרְעָא וְיִסְתַּחֲרוּן עֲלָנָא וִישֵׁיצוּן יַת שְׁמָנָא מִן אַרְעָא וּמָה תַּעְבֵּד בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא :

ג' דסמי' · כ'נכסי' רפים · כ' אמס · ג'. ג' · ו' בספר' · כ' דסמי' · ג'. י"א. ג' · ג' וחד למים · כ"ו דסמי' · י"א · ג'וכל לסעביר דכוות' · כ"ב · פ' דסמי' · ח' דסמי' · ג' · ד'

רלבג

וזה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטא היינו שרויים על אדמתינו אחרי הנקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אלו היינו שם וכזה כאופן יקרא שהשם יתברך פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרא באופן אח' שישיג עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי או שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בהשיגם עונש גדול על זה ולזה יקרא ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם יתברך שבע על חטאתיהם ולותה עם זה לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שערי באחריתו יהיה נבל ויהיה סבה זה כי השי"י לא יביא אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק השי"י ר"ל שיהיה העונש יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה והשגחה ואין זה עול אבל הוא חנינה והטבע המשל שאם רצה אדם לפרוע ביום עם שיירה זה והיה סוף השיירה ההיא לפגוע ביום הנה אם יביא עליו השי"י ייסורים ימנעוהו מלכת בשיירה ההיא לא

שמלתיו ו' וסי' נמסר בסדר עקב: וכל יושבי ח' דסמיכי בקריאה וסי' וישמעו הכנעני וכל ישבי. זקנינו וכל יושבי ארצנו. ויעל המלך בית ה' דמלכים. ואמרת אליהם שמעו דבר ה' מלכי יהודה. ואתת פשחור. כי חמס לבנון. כי אתה שלות גוים. חרים רעשו ממנו רגתום :

תולדות אהרן כשלשים וששה. ב"ב קכא סנהדרין מד : העברת העביר. סנהדרין מד : ולו הואלנו. סנהדרין מד : לשמך הגדול. (תענית סס) :

מצודת דוד

וכו' . על שלא שמרו ואע"פ מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם מעלו : (ג) אל יעל . ר"ל אין צורך בכולם : (ז) ולו הואלנו . הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן ולא היה באה עלינו הצרה הזאת : (ח) מה אומר . אחר שהרבים בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה' חזר ואמר מה אומר אם לא כדבר הזה הואיל וישראל הפך עורף בנוסם ואצעק מכאב לב : (ט) וישמעו . אשר השוב ירדהם : ומה תעשה לשמך . לבל יחולל באמרם מבלי יכולת ה' הלכדו :

מצודת ציון

חטא ופשע : (ד) עם בית און . סמוך לבית און כמו עם באר לחי ראי (בס כ"ה) : (ג) תיגע , מלשון יגיעה : (ד) לפני . מלפני : (ה) השברים . שם המקום נקרא ע"ש המאורע על כי נשברו שם : במורד . במקום הירידה מההר : (ז) אהה . ענין לשון צעקה ויללה כמו אהה אדוני (מ"ב ו') : ולו . הלואי וכן לו מתנו (במדבר י"ד) : הואלנו . ענין רצון כמו הואל נא ולין (שופטים י"ט) : (ח) בי . ענין לשון בקשה כמו בי אדוני (בראשית מ"ד)

רדק

כאילו נתמשמש אצלם : (י) למה זה אתה נופל על פניך . על דרך מה תצעק אלי כלומר אינך צריך בקשה ותחינה ישמידו החרם ואסלח להם : (יא) חטא ישראל . ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרתה בינו ובינם בהר סיני לעשותם כל אשר צויתים ואצוה וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם והם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וצוה משה רבינו מפי הגבורה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמר להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית שלקחו משלל העיר : וגם לקחו מן החרם . כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאלו צוה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו הברית כ"ש כי בידם החרם : וגם גנבו . כי לו לקחו בפרהסיא לא היה כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא : וגם כחשו . או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד לה' : וגם שמו בכליהם . וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנה טמונים . ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה : (יג) קדש התקדשו . ענין זימון : אשר ילכדנו ה' . אמרו כי העבירם לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל : (יד) יקרב למשפחות . פי' לגברים לראשי משפחות : תקרב לבתי' . לראשי בתי

רשי

כחו . (י) קום לך . קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת לפני והזכרת . ד"א עמדת לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניהם יצליחו , ואם לאו לא יצליחו . ד"א קום לך. בשבילך זאת להם לא אמרתי לך להקדים שלל העיר : (יד) לבתי'. יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות : לגברים . לראשי גולגולת כל אנשי הבית יבאו לגורל

י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ:
יא חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם
וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם:
יב וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי
הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם
אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם:
יג קֻם קַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ
לְמָחָר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוּכַל לָקוּם
לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם
מִקִּרְבְּכֶם: יד וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר
לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־
יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת
וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה
תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ

י ואמר יי ליהושע קום
לך למה דנן את רמי על
אפך : יא חטא ישראל ואף
עברו על קימי דפקדית
יתהון ואף נסיבו מן חרמא
ואף גנבו ואף כדיבו ואף
שויאו במניהון : יב ולא
יכלון בני ישראל למקם
קדם בעלי דבביהון קדלהון
יחזרון למפך קדם בעלי
דבביהון ארי הוו לחרמא
לא אוסיף למהוי מימרי
בסעדכון אם לא תשיצון
חרמא מביניכון : יג קום
זמן ית עמא ותימר אזדמנו
למחר ארי כדנן אמר יי
אלהא דישראל חרמא
בינך ישראל לא תכול
למיקם קדם בעלי דבבך
עד דתעדון חרמא
מביניכון : יד ותתקרבון
בצפרא לשבטיכון ויהי
שבטא דיתאחד מן קדם
יי יקרב לזרעין וזרעיתא
דיתאחד מן קדם יי תקרב לבתין וביתא דיתאחד מן קדם יי יתקרב

יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל לקום. אמתצם ולא יוכלו קום. ויהונתן ואחימעץ עמדים. צפיו עורים כלם. ונלחמו אליך ולא יכלו לך. ונתתיך לעם הזה. על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר ה' הנני מביא רעה. ונח עגלך שומרון. נעו עורים בחצות נגאלו בדם. מים רבים לא יוכלו לכבות : קם ט' ראשי פסו' בקריאה וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש הס' : למחר ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא :

תולדות אהרן קום לך. תענית יד מגילה כב סנהדרין יא מד (תענית סס) : חטא ישראל. סנהדרין מג עקידה שער מו (ברכות יד): עברו את בריתי. סנהדרין מד : לקחו מן החרם. סנהדרין מד :

רלבג

לא יהיה זה עונש אבל הסבה והכונה וכן אם נסתכן אדם בעבירות סנוך תה ושיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש"י ייסורין יוסר בהם בהמשך אחר הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הטבה והכונה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמרה התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות על בנים . ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שנזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם יתברך בענין ההוא וכבר באו בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עול וזה שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם יתברך השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל חשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה משולח ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו אלו השלשים וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים ששמו עצמם במקום סכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם אולם שינזק קבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האדם יזוק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא ינזק בו כלל הקבוץ וכאן הותר כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתברך ליהושע שיבוא העונש הראוי על חטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם ויחס החטא לכל ישראל באמרו חטא ישראל מפני שזה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתברך שיהקרו מי היה החוטא בגורל ויהם משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו . וידמה שהיתה הטלת זה הגורל לפני ה' כמו הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר . והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה ע"פ נביא או שהיו נשאלים באורים ותומים לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעשה זה . והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מה' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהשרשנו וביארנו בספר מ"י כי בענינים אשר בקרי הדור והגבלה ואולם בזה המקום לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו ע"י נביא לפני ה'

מצודת ציון

פ"ד) : (יא) בריתי. ענינו בכ"מ דבר המתקיים וגם שבועה היא דבר המתקיים וחרם כשבועה: שמו . נתנו : (יג) קדש. הזמן כמו קדשו מלחמה (יואל ד') : נגלה

מצודת דוד

(י) למה זה וכו' . ר"ל אין צורך בתפלה כ"א לבער עובר החרם : (יא) חטא ישראל . אף שהאיש אחד חטא מ"מ על שלא שמרו זא"ז מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו : וגם עברו את בריתי . בא להגדיל מעשה הנבלה היא לומר הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה והמה אף כי לא חששו ועברו בריתי שעברו על החרם שהיא כשבועה : וגם לקחו . ר"ל אף העובר אחת משאר מצות ה' ענש יענש והמה גם לקחו מחרמי גבוה חלק ה' : וגם גנבו . אלו לקחו לעין כל היו עכ"פ משוים כבוד המקום לכבוד ב"ו אבל המה גנבו להשמר מבני אדם ומה' לא יראו : וגם כחשו . הן לא יבוזו לגנב אם ישוב וינחם ומודה בה ומחזירה אבל המה גם כחשו : וגם שמו בכליהם . ר"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר לא להוציא לשבור רעבון נפש וא"כ מעשה הנבלה היא כפולה ומוכפלת : (יב) כי היו לחרם . ר"ל היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין ולא שמרו זא"ז : החרם . העובר החרם : (יג) התקדשו . לחלוף לפני הארון לדעת בשל מי הרעה הזאת : (יד) ונקרבתם. מול הארון : לשבטיכם . כל שבט לבד: ילכדנו ה' . להיות נלכד לפני הארון לבל יוכלו לזוז ממקומו לפי שפט

רשי

לגורל : (טו) (תוס') ישרף באש. האהל והמטלטלין : אותו ואת כל אשר לו . כדין המפורש לעיר הנדחת אותו והבהמה בסקילה ושוקף שהוא על באש מוכיח שהוא נפרד מאותו שכן מצינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפרש למטה : אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור למטה וזה מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פי' מה יהיה לו ובדברי הימים פי' והיה לראש אף כאן לא פי' מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פירש : (טז) ויקרב את ישראל. לפני החשן מקום שהשבטים כתובים ותסר לו הקדוש ב"ה סימן שהשבט בחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה : (יז) ויקרב את משפחת יהודה. לגורל אחד קרב ראשי המשפחו' אדם אחד מכל המשפחה והפילו גורל על מי יפול ואח"כ על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם א' מכל בית אב לגורל ואח"כ בא כל אנשי אותה הבית : (יט) שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתם ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל הגורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק : (כ) ויען עכן . ראה בני יהודה נאספים למלחמה אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל : וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה שנאמר והחרמתי את עריהם : (כא) וארא בשלל . התבוננתי במה שכתוב בתורה (דברים כ') ואכלת וגו' : אדרת שנער. תרגמו איצטלא (דמילתא) בבלי שכל מלך שלא קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקרר' דעתו במלכותו שנאמר ואתן לך ארץ

רדק

בתי המשפחה: יקרב לגברי'. לאנשי הבית: (טו) ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אבל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אות' תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העובר על החרם וכל אשר לו שהוא חרם : (י) ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות וזכר משפחה במקום שבט וקצר למשפחות הכל לקצר כי כן דרך המקרא : וילכד את משפחת הזרחי . זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ושאר וילכד מן נפעל ופי' וילכד הארון לבדו : לגברים . לאנשי ראשי בתי המשפחה : וילכד זבדי. שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן : (יט) בני שים נא כבוד לה' . בקש ממנו שיתודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן למדנו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כופר עונו מדכתיב יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקלים' הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז"ל שאמ' עכן יהושע בגורל אתה בא עלי את' ואלעז' הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל : (כ) וכזא' וכזאת עשיתי . פירושו לפניו וארא בשלל ורז"ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומרי' בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של מדין. בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם . ובמדין שנתנו הזהב קדש לה'. בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזונו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל לה' ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מפני מה אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות לה' אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שענש על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו : אדרת שנער . בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער . רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרפרא

יהושע ז

יהוה יקרב לגברים: טו והיה הנלכד
בחרם ישרף באש אתו ואת־כל־
אשר־לו כי עבר את־ברית יהוה וכי־ ס'
עשה נבלה בישראל:
טז וישכם יהושע בבקר ויקרב את־
ישראל לשבטיו וילכד שבט יהודה: ב' כעמן
יז ויקרב את־משפחת יהודה וילכד
את משפחת הזרחי ויקרב את־
משפחת הזרחי לגברים וילכד זבדי: כל קרי' כן במ"א לגברי' ויספר יסלוי'
יח ויקרב את־ביתו לגברים וילכד
עכן בן־כרמי בן־זבדי בן־זרח למטה
יהודה: יט ויאמר יהושע אל־עכן בני
שים־נא כבוד ליהוה אלהי ישראל
ותן־לו תודה והגד־נא לי מה עשית
אל־תכחד ממני: כ ויען עכן את־
יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי כ"א פתחין ב' וגם אמל'
ליהוה אלהי ישראל וכזאת וכזאת ב'
עשיתי: כא וארא בשלל אדרת שנער יתיר ה"א
אחת טובה ומאתים שקלים כסף
ולשון זהב אחד חמשים שקלים ס'
משקלו ואחמדם ואקחם והנם ג'. ג'
טמנים בארץ בתוך האהלי והכסף ג'. ג'
תחתיה: כב וישלח יהושע מלאכים

תרגום

לגבריא: טו ויהי דיתאחד
בחרמא יתוקד בנורא
יתיה וכל די ליה ארי עבר
על קימא דיי וארי עבד
דלא כשר בישראל:
טז ואקדים יהושע בצפרא
וקריב ית ישראל לשבטוהי
ואתאחד שבטא דבית
יהודה: יז וקריב ית זרעית
יהודה ואחד ית זרעית
זרח וקריב ית זרעית זרח
לגבריא ואתאחד זבדי:
יח וקריב ית ביתיה לגבריא
ואתאחד עכן בר כרמי בר
זבדי בר זרח לשבטא
דיהודה: יט ואמר יהושע
לעכן ברי שוי כען יקרא
קדם יי אלהא דישראל
והב קדמוהי הודאה וחוי
כען לי מה עבדתא לא
תכסי מיני: כ ואתיב עכן
ית יהושע ואמר בקושטא
אנא חבית קדם יי אלהא
דישראל וכדין וכדין
עבדית: כא וחזית בבזתא
אצטלי בבלי חד שפיר
ומאתן סלעין דכסף ולישנא
דדהבא חד חמשין סלעין
מתקליה ורגגתינון
ונסבתנון והא אנון טמירין
בארעא בגו משכני וכספא תחותא: כב ושלח יהושע אזגדין ורהטו למשכנא

ולשון ד' בקריאה וסי' ולשון זהב אחד חמשים שקלים . ולשון עלגים תמהר לדבר צחות . ולשון תהפוכות . ולשון חכמים מרפא . וללמדם ספר ולשון כשדים :

תולדות אחרן עשה נבלה . סנהדרין מד : וילכד עכן . (סנהדרין כג) : עכן . סנהדרין מד : ותן לו תודה . סנהדרין מג : ויען עכן . סנהדרין מג עקידה שער מו : וכזאת וכזאת . סנהדרין מג : וארא בשלל . סנהדרין מד עקידה שער מו :

רלבג

ה' כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנשתד' בסיתרו מצד שאר הגורלות : (טו) והנה היתה מלות השם ית' שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אבל השם יתברך שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצינו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואי אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא' שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית' הוא ממה שלא אפשר שיפול בעניינו ספק ולא

מצודת דוד

יקרב למשפחות . אחר יזיזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות : לבתים. כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות : לגברים . לאנשים יחידים : (טו) הנלכד בחרם . הנלכד לפני הארון בעבור שמעל בחרם : (יז) משפחת יהודה . גם השבט נקרא משפחה : לגברים . איש איש ראש לבית אב : וילכד זבדי . הוא היה הראש לבית האב : (יח) לגברים . לאנשים יחידים : (יט) כבוד לה' . כי כאשר יראו שבדין נלכדת יהיה כבוד לה' : ותן לו תודה . תן הודאה שאמת הדבר שמעלת בחרם : מה עשית . ר"ל מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם : (כ) וכזאת עשיתי . אר"ז"ל שאמר עשיתי עוד וכדומה זה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין כי גם במלחמת הכנעני נאמר והחרמתי את עריהם : (במדבר כ"א) ובמדין ג"כ נתנו הזהב קדש לה': (כא) והנם . האדרת ולשון הזהב : תחתיה . תחת האדרת :

מצודת ציון

(טו) נבלה . דבר מגונה כמו נבלה ידבר (ישעיה ל"ב) : (יט) תודה . הודאה : תכחד . ענינו העלמה כמו ולא כחדו (איוב ט"ו) : (כ) אמנה . באמת . (כא) אדרת . טלית חשובה והוא מלשון אדיר : שנער . עשוי בשנער והוא בבל : ולשון. ר"ל

רדק

פרסאה בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר אילמילא דמילתא ושמואל אמר כרבלא דגריסאה: האהלי. בשתי ידיעות כמו והאליו הערכך והדומים לו. תחתיה. תחת האדרת: (כב) וירוצו האהלה. טעם וירוצו לשמחה שנגלה עון החרם על מי היה וישראל נקיים ורבי' שלמה כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוס משם כדי להכחיש הגורל: טמונה. האדרת: לשון הזהב. ר"ל שבט זהב שדומה ללשון: (כג) ויציקום לפני ה'. ויעמידום לפני ה' כדי שיראו אותם כל ישראל וידעו כח החרם. ויזכרו מן החמדה ומן החרם ורז"ל אמרו ויציקום בא יהושע וחבטן בקרקע לפני המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפול רובה של סנהדרין: (כד) את עכן בן זרח. סמך אותו לאבי אביו לקצר כי זרח היה ראש משפחה: ויעלו אותם עמק עכור. היה לו לומר ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך הזה וירד הסלע: (כה) וירגמו. ואח"כ אמר וישרפו ואח"כ ויסקלו וכתב אדני אבי ז"ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי' וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפה היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואחר כן ויסקלו אותו באבנים כסוס באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבנים גדול להיות לאות. ורז"ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם באש בממונו הכתוב מדבר שכך נאמר לו מפי הגבורה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי ששבת נגב והוציא מיריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין שבשבת נלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו רז"ל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: (ב) כאשר עשית ליריחו ולמלכ'. כי הכל הרגו לפי חרב: תבוזו לכם

תרגום

וְהָא טְמִירִין בְּמַשְׁכְּנֵיהּ וְכַסְפָּא תְּחוֹתָא׃ כג וּנְסִיבוּנוּן מִגוֹ מַשְׁכְּנָא וְאַיְתִיאוּנוּן לְוָת יְהוֹשֻׁעַ וּלְוָת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתִּיכוּנוּן קֳדָם יְיָ׃ כד וּדְבַר יְהוֹשֻׁעַ יָת עָכָן בַּר זֶרַח וְיָת כַּסְפָּא וְיָת אִצְטְלָא וְיָת לִישְׁנָא דְדַהֲבָא וּדְבַר יָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵיהּ וְיָת תּוֹרֵיהּ וְיָת חֲמָרֵיהּ וְיָת עָנֵיהּ וְיָת מַשְׁכְּנֵיהּ וְיָת כָּל דִּילֵיהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ וְאַסִּיקוּ יַתְהוֹן לְמֵישַׁר עָכוֹר׃ כה וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנָא יַעְכְּרִנָּךְ יְיָ בְּיוֹמָא הָדֵין וּרְגָמוּ יָתֵיהּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַבְנַיָּא וְאוֹקִידוּ יַתְהוֹן בְּנוּרָא בָּתַר דִּרְגִימוּ יַתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא׃ כו וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין וְתָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר עָכוֹר עַד יוֹמָא הָדֵין׃ א וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר דְּבַר עִמָּךְ יָת כָּל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא וְקוּם סַק לְעַי חֲזֵי דִמְסָרִית בִּידָךְ יָת מַלְכָּא דְעַי וְיָת עַמֵּיהּ יָת קַרְתֵּיהּ וְיָת אַרְעֵיהּ׃ ב וְתַעְבֵּיד לְעַי וּלְמַלְכַּהּ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכַּהּ לְחוֹד עֲדָאָה וּבְעִירָהּ תִּבְזוֹן לְכוֹן אַתְקֵן לָךְ כְּמָנָא לְקַרְתָּא

מקרא

ס' וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ כג וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי
ל' חס' דחס' יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־
ג. ל' חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־
ו' חס' כספר' אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם
כ"ד עֵמֶק עָכוֹר׃ כה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה
ל'.ל'.ו' דסמי' עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ
ו' חס' כספר' אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים׃
כו וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד
ג' בטעמ' הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
ב' קמץ מדכריסס וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ אֵת כָּל־עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי רְאֵה ׀ נָתַתִּי
ז' בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־
ח' עִירוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ׃ ב וְעָשִׂיתָ לָעַי וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ

האהל' ח' וסי' נמסר בספר שופטים סי' ד': ביום הזה ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: ואת עמו ז' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ח' דסמיכי בקריאה וסי'

תולדות אהרן ויציקם. סנהדרין מד: ואת האדרת. סנהדרין מד: וכל ישראל עמו. סנהדרין מד. מה: עכרתנו. סנהדרין מג מד: וישרפו אותם. סנהדרין מד: לעי ולמלכה. סנהדרין מד:

רשי

ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. והיה למלך בבל פלטרין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותם: (כב) וירצו האהלה, שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל: (כג) ויצקם. ואתיכון ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו רובן של סנהדרין: (כד) ואת בניו וגו' וכל ישראל. לראות ברדויו ויוסרו מלעשות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמה שנאמר והיה כל הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו: (כה) וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת. וישרפו אותם. האהל והמטלטלין: ויסקלו אתם. השור והבהמה. (ב) תבוזו לכם. ואל תחרימו השלל

רלבג

ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא ביה המשפט כלל כמו שהוסרש בפ' משפטים ולזה ידמה שכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שכבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל כשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשים צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומ' והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שכבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שכבר שלחם שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן: (כג) ויצקום לפני ה'. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת והכסף היה תחתיה והיו בו מאתים שקלי' וכשהביאו זה אל יהושע וישראל הנה פשט אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה הדברי' שהודה עכן: (כד) ויקח את עכן. הנה יספק מספק למה נענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם כשנאמר שכבר היו קטנים והיו בזה במכשת קנינו שאוה השם שיאבדו או שנאמר שלא הובאו שם בניו ובנותיו להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל המגונה לא יעשו וממה שיורה על זה שכבר אמר אחר זה: (כה) וירגמו אותו בני ישראל אבן. ויקימו עליו גל אבנים גדול להורות שלא מת שם אדם זולתו ומ"מ וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו וצאנו וספר שנשרפום באש אחר שסקלו אותם באבנים ולא כלל יחד סקילת הבעלי חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא יוכללו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים: (א) והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי לפי שכבר היה אפשר לסתרים

מצודת ציון

ר"ל ארוכה ומשוכה כלשון: (כג) ויציקם. מלשון יציקה ושפיכה: (כה) וירגמו. ענין אורך
השלכת אבנים: (כו) גל. תל גבוה:

מצודת דוד

(כב) וירוצו. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונו: (כג) ויצקם. ר"ל סדרם לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדבר: (כד) עמו. הלכו עם יהושע: ויעלו. עם כי הלכו לעמק אמר ויעלו כי הרם בואם להעמק עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור ע"ש המאורע: (כה) מה עכרתנו. ר"ל מה מאוד עכרתנו ולזה יעכרך ה': וישרפו אותם. האדרת והלשון והאוהל וכו': ויסקלו אותם. בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמ"ש רז"ל (סנהדרין מ"ד) ולא גלו הדבר לכן נסקלו גם הם אולם רז"ל לא אמרו כן): (כו) עליו. על קברו: עד היום הזה. ר"ל עד עולם עומד הוא בגדלו: על כן וכו' עד היום הזה. ר"ל עדיין שמו עליו: ח (א) אל תירא. לפי שכבר נפלו בזה המקום היה ירא לגשת עוד לזה אמר לו אל תירא: כל עם. לזה לעשות כל הסכנות והתחבולות

רשי

הפלא עוד: (ו) התיקנו אותם. לשון נתק שנתקם מתוך העיר דישפורייר בלעז ויש לפותרו לשון נתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה: (ז) והורשתם. יתתרכון: (ט) מים לעי. שהעי מקדם לבית אל ובית אל מים לעי: וילן יהושע בתוך העם. להיות נכון בהשכמת הבקר: (י) ויעל. הוא. כמו שאמר לו במקום אם הוא עובר לפניהם עוברין ואם לאו אין עוברין: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. אורב אחר אורב אחד קרוב לעיר מחבירו: (יג) וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנאמר בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו. כמו ויעקבני: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שלן בעומק'.

רדק

לכם. כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבוזו אותה לכם לכל צרכיכם שלא יבא ממנה' אוצר ה': (ו) התיקנו. פרשו נתק ר"ל עד שנתק אותם מן העיר ברדפם אחרינו: (ז) ואתם תקומו מהאורב. שם כמו והמארב וכמוהו שם בזה כמשקל מגרע ואת היותר בחרמנו. ויפעהו שורק: והורשתם את העיר. את יושבי העיר תגרשום ותכלום: (ח) כתפשכם. מקור בכ"ף: כדבר ה' תעשו. שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ויריחו שרפו באש: ראו צויתי אתכם. כלומר שתהיו זריזים: (ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם. באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרוז כלם להשכי' בבקר ולערוך המלחמ': (י) ויפקד. השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכנים למלחמ': (יא) וכל העם המלחמ' חסר הנסמך ומשפט העם עם המלחמה כמו הארון הברית: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. שיהיו גם כן אורב אולי שם אות' סמוך לעי יותר מן הראשונים: (יג) וישימו. האורב והמחנה שמו עצמם. ויקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אומר במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר: ואת עקבו. כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ויעקבני כי המארב הוא ערמ': וילך יהושע בלילה ההיא בתוך העמק. כלומר הלך הוא ואחרי' עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים

לכם שים-לך ארב לעיר מאחריה:
ג ויקם יהושע וכל-עם המלחמה
לעלות העי ויבחר יהושע שלשים
אלף איש גבורי החיל וישלחם
לילה: ד ויצו אתם לאמר ראו אתם
ארבים לעיר מאחרי העיר אל-
תרחיקו מן-העיר מאד והייתם
כלכם נכנים: ה ואני וכל-העם אשר
אתי נקרב אל-העיר והיה כי-יצאו
לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו
לפניהם: ו ויצאו אחרינו עד התיקנו
אותם מן-העיר כי יאמרו נסים לפנינו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
ז ואתם תקמו מהאורב והורשתם את-
העיר ונתנה יהוה אלהיכם בידכם:
ח והיה כתפשכם את-העיר תציתו
את-העיר באש כדבר יהוה תעשו
ראו צויתי אתכם: ט וישלחם יהושע
וילכו אל-המארב וישבו בין בית-
אל ובין העי מים לעי וילן יהושע
בלילה ההוא בתוך העם:
י וישכם יהושע בבקר
ויפקד את-העם ויעל הוא וזקני
ישראל לפני העם העי: יא וכל-העם
המלחמה אשר אתו עלו ויגשו
ויבאו נגד העיר ויחנו מצפון לעי
והגי בינו ובין העי: יב ויקח כחמשת
אלפים איש וישם אותם ארב בין
בית-אל ובין העי מים לעיר: יג וישימו
העם את-כל-המחנה אשר מצפון
לעיר ואת-עקבו מים לעיר וילך
יהושע בלילה ההוא בתוך העמק:

מאחוראה: ג וקם יהושע
וכל עמא עבדי קרבא
למיסק לעי ובחר יהושע
תלתין אלפין גברא גברי
חילא ושלחינון בליליא:
ד ופקיד יתהון למימר חזו
דאתון כמנין לקרתא
מאחורי קרתא לא
תרחיקון מן קרתא
לחדא ותהון כולכון
מתקנין: ה ואנא וכל
עמא דעמי נתקרב לקרתא
ויהי ארי יפקון לקדמותנא
כד בקדמיתא ונפוך
קדמיהון: ו ויפקון בתרנא
עד דנגוד יתהון מן קרתא
ארי יימרון תבירין קדמנא
כד בקדמיתא ונפוך
קדמיהון: ז ואתון תקומון
מכמנא ותתרכון ית
קרתא וימסרנה יי אלהכון
בידכון: ח ויהי כמיחדכון
ית קרתא תדלקון ית
קרתא בנורא כפתגמא
דיי תעבדון חזו דפקדית
יתכון: ט ושלחינון יהושע
ואזלו לכמנא ויתבו בין
בית אל ובין עי מערב
לעי ובת יהושע בליליא
ההוא בגו עמא: י ואקדים
יהושע בצפרא ומנא ית
עמא וסליק הוא וסבי
ישראל קדם עמא לעי:
יא וכל עמא עבדי קרבא
דעמיה סליקו ואתקרבו
ואתו לקביל קרתא ושרו
מצפונא לעי וחילתא
בינוהי ובין עי: יב ודבר
כחמשא אלפין גברא ושוי
יתהון כמנא בין בית אל
ובין עי ממערב לעי: יג ושויאו עמא ית כל משריתא דמצפונא
לקרתא וית כמניה מערב לקרתא ואזל יהושע בליליא ההוא בגו מישרא:

רלבג

להערימם בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם ישכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישראל לפי שבפעם הראשונה נצחום והנה השי"ת לא יעשה מופת ללא צורך: (יג) וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישראל לפני העם ולזה היה יהושע

מצודת דוד

והתחבולות האלו להטעות העובדי כוכבים ומזלות למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת ובזה יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברב יועצים ובזה יהיה טובה לישראל כי אז כולם יבאו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בם: (ב) מאחריה. לא מן העבר אשר תבואו אליה: (ד) נכונים. ללכת מהר בעת המצטרך: (ה) ונסנו. בכדי להטעותם: (ו) ויצאו. ואז יצאו לרדוף אחרינו: עד התיקנו. ר"ל הניסה תועיל עד אשר נעתק אותם מן העיר לרדוף אחרינו כי יאמרו שבאמת בעבור הפחד נסים הם כאשר במלחמה הראשונה: ונסנו. ונוסיף לנוס עוד להרחיקם מן העיר: (ז) מהאורב. מהמקום שתהיו אורבים: את העיר. את הנשארים בעיר: (ח) כדבר ה'. שצוה לשרפה כמ"ש למעלה ועשית לה כאשר עשית ליריחו: ראו צויתי. ר"ל הזהרו ואל תמרו פי: (י) ויפקוד. השגיח בהם אם המה מוכנים למלחמה: (יב) וישם אותם אורב. שם עוד אורב אחד יותר קרוב אל העיר: (יג) וישימו העם. העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו' וגם הזמינו את עקבו והוא האורב: בתוך העמק. להתקרב אל העיר:

נמסר בסוף סדר חקת התורה: וכל עם ז' דסמיכי בקריאה וסימן ויקם יהושע. ויעל יהושע. ויבא יהושע. וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עמד על העמוד כמשפט דמלכים. וחברו דד"ה. שרי יהודה ושרי ירושלם. וסי' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא: תקמו ב' וחס' וסי' ואתם תקמו מהאורב והורשתם ונפלו ולא תקמו: וישלחם ד' וסי' וישלחם יהושע וילכו. ויקם יהושע וכל עם. וישלחם לבנונה. ויקח אסא את כל: סימן קדמ' וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם. תנינא וילך יהושע בלילה הוא בתוך העמק ואפ"ס אל עם עמקי:

תולדות אהרן בתוך העמק. ערוכין סג מגלה ג סנהדרין מד:

מצודת ציון

ח (ב) אורב. יושב במסתור המארב: (ה) ונסנו. מלשון ניסה ובריחה: (ו) התיקנו. ענין העתקה והסרה: (ז) והורשתם. ענין גרושין: (ח) תציתו. תבעירו כמו ויצת אש בציון (איכה ד'): (ט) מים ממערב: (י) ויפקוד. ענין השגחה: (יא) והגי. והעמק. (יג) וישימו. ענין הזמנה למלחמה כמו שימו אל העיר (מ"א כ): עקבו. תרגמו מארבו והוא מלשון ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ז)

רשי

בעומקה של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שנועדו יחד שאתמול באותו שעה יצאו שהיו מנחשים ומעוננים: (טו) וינגעו. לשון נגע ואתברו. הראו עצמן כאלו הם נגפים לפניהם: (יח) נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב לצאת מן המארב כראותו הכידון נטוי על העיר. כידון שפיד"ו בלע"ז: (כ) ידים. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמר למעלה נהפך להלחם אל הרודף: (כג) והלה יצאו מן העיר. האורב שהצית את העיר

רדק

עריס או ישנים פן יצאו אנשי העי פתאום עליהם והכום: (יד) למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומ' שהכין המלך ואמר בשעה פלונית נהיה מוכנים כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: (טו) וינגעו. הראו עצמם נגועים ונסים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר ובין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעד' בתוך הדברו והוא מתרגם וינהגו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: (טז) ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' נאמר בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל הנשארים בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי ונגולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובבית אל: (יח) בכידון. כתרגומו ברומחא: (כ) ידים. מקום כמו רוצות על ידיהם או כח כתרגומו חילא: אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם בשדה. במדבר השדה כולל מקום זרע

יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃ טו וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃ טז וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ יז וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃ יט וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃ כ וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף׃ כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי׃ כב וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט׃ כג וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ׃

יד והוה כד חזא מלכא דעי ואוחיאו ואקדימו ונפקו אנשי קרתא לקדמות ישראל לאגחא קרבא הוא וכל עמיה לזמנא דמתקן ליה קדם מישרא ואינון לא ידעין ארי כמנא להון מאחורי קרתא: טו ואתברו יהושע וכל ישראל קדמיהון ואפכו לאורח מדברא: טז ואתכנישו כל עמא די בקרתא בעי למרדף בתריהון ורדפו בתר יהושע ואתנגידו מן קרתא: יז ולא אשתאר אנש בעי ובית אל דלא נפקו בתר ישראל ושבקו ית קרתא כד פתיחא ורדפו בתר ישראל: יח ואמר יי ליהושע ארים ברומחא די בידך על עי ארי בידך אמסרינה וארים יהושע ברומחא דבידיה על קרתא: יט וכמנא קם בפריע מאתריה ורהטו כדארים ידיה ועלו לקרתא וכבשוה ואוחיאו ואדליקו ית קרתא בנורא: כ ואתפניאו אנשי עי לאחוריהן וחזו והא סליק תננא דקרתא לצית שמיא ולא הוה בהון חילא למערק לכא ולכא ועמא דאפיך למדברא אתחזר על רדפא: כא ויהושע וכל ישראל חזו ארי כבש כמנא ית קרתא וארי סליק תננא דקרתא ותבו ומחו ית אנשי עי: כב ואלין נפקו מן קרתא לקדמותהון והוו לישראל במציעא אלין מכא ואלין מכא ומחו יתהון עד דלא אשתאר להון שאר ומשיזב: כג וית מלכא דעי אחדו כד חי וקריבו יתיה לות יהושע:

רלבג

יהושע והזקנים במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעיני לפי מה שאחשוב שככר לן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום היותר שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות בדבר המלחמה והנה לקח יהושע מהשלשים אלף שבחר חמשה אלפים איש היה אורב בין ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הנה והיו הנשארים קרובים להם באופן שנתקבצו כולם בעת ההיא ויבואו אל העיר וילכדוה: (יד) והנה זכר וככר יצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שבכמו העת שביום שיצאו לקראתם בפעם הראשונה יצאו עתה כי זה ממה שיחזק לב אנשי ישבי העי ויחשבו שכמו שנצחו אז ינצחו עתה ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנצחים בפעם הראשונה או אומר לפני הערבה כי מהמקום ההוא יתכן שלא היו יכולין לראות האורב אשר מאחרי העיר ובזאת התחבולה שנכונה נצחום בקלות כי בראותם עשן

חוא וכל עמו ד' וסי' ויפנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתינו ונפן ונעל דרך הבשן. כראות מלך העי: לא נשאר ד' דסמיכי בקריאה וסי' לא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעוה דד"ה. ואני נשארתי לבדי. והאורב ג' מלאים בלישנא וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצלנו מכף אויב דעזרא: וילכדוה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה: ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמאה ובתראה ונמסר גם בסדר מטות: השמימה י"א בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: בתוך ה' וסי' נמסר בסדר לך לך: ויקריבו י' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר ויקרא:

מצודת ציון

כ"ו שהוא ענין ערמה: (יד) למועד. לזמן כמו למועד אשוב אליך (שם י"ח): (יח) בכידון. ברומח: (כ) ידים. מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): (כב) בתוך. באמצע כמו והעיר נתוך (במדבר ל"ה): שריד. שיור ושארית כמו שרידי חרב (ירמיה ל"א): ופליט. גם הוא ענין

מצודת דוד

(יד) למועד. לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: (טו) וינגעו. הראו עצמם כאלו היו מנוגעים ר"ל מוכים ונחלשים: (טז) ויזעקו. נתקבצו מזעקת המאסף: (יח) נטה בכידון. לעשות סימן להאורב לבא אל העיר: (כ) אל הרודף. הם אנשי העי שהיו מתחלה רודפים לישראל: (כב) ואלה. אנשי האורב ויצו

כד ויהי ככלות ישראל להרג את־כל־
ישבי העי בשדה במדבר אשר
רדפום בו ויפלו כלם לפי־חרב עד־
תמם
וישבו כל־ישראל העי ויכו
אתה לפי־חרב: כה ויהי כל־הנפלים
ביום ההוא מאיש ועד־אשה שנים
עשר אלף כל אנשי העי: כו ויהושע
לא־השיב ידו אשר נטה בכידון עד
אשר החרים את כל־ישבי העי: כז רק
הבהמה ושלל העיר ההיא בזזו
להם ישראל כדבר יהוה אשר צוה
את־יהושע: כח וישרף יהושע את־העי
וישימה תל־עולם שממה עד היום
הזה: כט ואת־מלך העי תלה על־העץ
עד־עת הערב וכבוא השמש צוה
יהושע ויורידו את־נבלתו מן־העץ
וישליכו אותה אל־פתח שער העיר
ויקימו עליו גל־אבנים גדול עד
היום הזה:

ג' · פיסק' במצעות פסו' · כ' חס' כספר' · ג' · כ'/שממה חס · ד' · ג' · ד' מ"ל וכל כתו' דכות' כמ"א חסר

כד והוה כד שיצי ישראל לקטלא ית כל יתבי עי בחקלא במדברא די רדפונון ביה ואתקטלו כולהון לפתגם דחרב עד דשליטו ותבו כל ישראל לעי ומחו יתה לפתגם דחרב: כה והוו כל דאתקטלו ביומא ההוא מגבר עד אתתא תרי עשר אלפין כל אנשי עי: כו ויהושע לא אתיב ידיה דארים ברומחא עד דגמר ית כל יתבי עי: כז לחוד בעירא ועדי קרתא ההיא בזו להון ישראל כפתגמא דיי דפקיד ית יהושע: כח ואוקיד יהושע ית עי ושויה תל חריב לעלם לצדו עד יומא הדין: כט וית מלכא דעי צלב על צליבא עד עידן רמשא ובמיעל שמשא פקד יהושע ואחיתו ית נבלתיה מן צליבא ורמו יתיה במעלנא תרע קרתא ואקימו עלוהי דגור אבנין רב עד יומא הדין: ל בכן בנא יהושע מדבחא קדם יי אלהא דישראל בטורא

רש"י

העיר: (ל) אז יבנה וגו'. פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיום שעברו את הירדן עשה כן

רלב"ג

שמן העיר עולה השמימה אשר שם עשה והיה להם לא נשאר להם כח ולא רצון לעמוד והשיעור להלחם עם ישראל באופן ראוי וזה מבואר מאד: (כט) והנה תלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה התורה גם בהרוגי בית דין שלא לעשות כאויר והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי שיתפרסם. זה לשאר מלכי הענין וייראו מהלחם עם ישראל:

ואולם התועלות המתגלות מזה הספור הם י"ד:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שזכר מענין המילה ומזה המקום למדנו שמי שאיחר עשיית מצוה מהראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אפשר שיחנו בו עד שחיים מכתם צוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל מזה נתבאר' להם כי תוך שלשה ימים ישעו לעבור הירדן כמו שנזכר בזה שקדם ומזה המקו' יתבאר שמי שלא מל בשמיני לאיזה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו שימתין עליה אחרי מצאו מקום לעשייתה: הב' הוא במדות והוא שראוי כשיבאנו הענין לעשות פעולה מצטרת הנה ראוי שיעשה אותה באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מאפשר ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבות צורים וימול בהם בני ישראל: הג' הוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שכבר נמנעו מלימול במדבר בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלות הענן יצטרכו ללכת כי ע"פ ה' יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת המילה ותהיה בזה סכנה לתינוק ולמולים ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישראל תחתם עד חיותם: הד' והוא בענין תועלת המצות הוא ללמדנו שיש למצות המילה רושם בהתמדת ההשגחה בישראל עד שהיו נכנסים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדים מצות המילה קודם שישתדלו בענין המלחמה ולזה ג"כ אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמר איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה: הה' הוא במצות והוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ' הצדוקים: הו' הוא בעיון והוא שהשי"ת לא יעשה מופת ללא צורך ולזה אמר שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: הז' הוא בעיון והוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך אליה והוא בשישים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר"ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו: הח' והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיונות יקרה במקצת דברים שמגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו: הט' הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית' וייראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשיי' עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלות' בה עתה: הי' הוא במדות והוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישלם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החבאתה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועת' לה כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן סיפר בסוף הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישראל כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה ע"י המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: הי"א הוא במדות והוא שהוא ראוי לכל כלל מתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מתאוה לשיה' כי כבר ימקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צוה התורה הוכיח את עמיתך: הי"ב הוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ואע"פ שצוה בזה מפי הגבורה אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יתקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה והמחלוקת ואעפ"י שכבר היה איפשר לו להשלים מצות השי"ת בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאחד מבני ישראל למרות את פי הנביא כמו שאמרו אליו כל איש אשר ימרה את פיך וגו' ולזאת הסבה צוה יהושע ג"כ למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הציקום והרום לפני ה' כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברים שהודה עכן: הי"ג והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבות המביאות התכלית אשר יכוין ומלהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם למלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקום ההוא שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק להם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק להם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות ממש וגיהם ואבוד קניניהם ועבר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת' שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כולם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול לירא הנשארים: הי"ד והוא בדעות הוא שהשם יתברך לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשות מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה

תמצא

רד"ק

זרע הענוד ומקום מרעה הבהמות גם כן להיכך פי' במדבר אשר רדפום בו: (כט) וכבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מצות הכתוב

ואת מלך ד' וסי' ואת מלך העי תפשו חי. ואת מלך העי תלה. ואת מלך מעכה והברו. וכבא ג' בקריאה וסי' והיה לפנות ערב ירחץ במים. וכבוא נשאי הארון. וכבא השמש צוה יהושע. מציעתא מלא. ונמסר גם בסדר תצא:

מצודת דוד

(כד) ויכו אותה. הנשים והטף שבה

מצודת ציון

ענין שארית כמו להשאיר לנו פליטה (עזרא ט'): (כח) תל. מלשון תילין ותגורין להיות כן עד עולם לבלי אפשר לבנות והוא ענין גובהה והפלגה: (כט) נבלתו. הוא גוף אדם המת

רדק

בכתוב : (ל) אז יבנה . אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתיב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו׳ והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו׳ ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז״ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבנים ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה נתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבאנה אז יקהל שלמי׳ : (לב) את משנה תורת משה . מן ושננתם לבניך אף על פי שאינו מפרשו ופירושו לשון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז״ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז״ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אותו׳ בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שירצו אותם : (לג) חציו . ו׳ שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין ושבט להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהנים והלוים והארון עומדים למטה שהכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונה וכן הוא מפורש בתורה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו זכרם לברכה והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה : והחציו . כמו האהלי הערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז״ל דרשו בו כי בא הה״א למעט כי מעטים היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו׳ ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה ונאמר להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר׳ אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא אינה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל וכירוש׳ לדברי רבי אליעזר מהו הר גריזים והר עיבל ב׳ גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזים ולאחד קראו הר עיבל : (לד) ואחרי כן . הברכה

לא אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל׃ לא כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים׃ לב וַיִּכְתָּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לג וְכָל־יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־גְּרִזִים וְהַחֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה׃ לד וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה כְּכָל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה׃

(הערות הגליון: ל ג׳ דסמיכי · לא י״ד כסס׳ · ג׳ דסמי׳ · ז׳ · לב ד׳ · לג כ׳ · י״ג דסמי׳ · ג׳ · ג׳ · ט׳. ג׳ · י״ד חס׳ · לד ג׳ כתו׳ וכנגי׳)

דְּעֵיבָל׃ לא כְּמָא דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּייָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שַׁלְמִין דְּלָא אֲתָרִים עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִּיקוּ עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וּנְכִיסוּ נִיכְסַת קוּדְשִׁין׃ לב וּכְתַב תַּמָּן עַל אַבְנַיָּא יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה דִּכְתַב קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לג וְכָל יִשְׂרָאֵל וְסָבוֹהִי וְסָרְכוֹהִי וְדַיָּנוֹהִי קַיְמִין מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא דַּייָ כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דְּעֵיבָל כְּמָא דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּייָ לְבָרָכָא יָת עַמָּא יִשְׂרָאֵל בְּקַדְמֵיתָא׃ לד וּבָתַר כֵּן קְרָא יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בִּרְכָן וּלְוָטִין כְּכָל דִּכְתִיב

רשי

כן : (לב) ויכתב שם על האבנים . הן הנה האבנים האמורים למעלה לאחר מששה זה קפלו הסיד מעליהם והביאום הגלגל : (לג) לברך את העם ישראל בראשונה . להקדים ברכות לקללות ברוך האיש אשר לא

רלבג

תמצא כי מפני שהיה אפשר בחרמת יושבי העי בקלות כמו אלו התחבולות מלד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים הש״י שיעשה זה בדרך מופת : (ל) אז יבנה יהושע מזבח לה׳ . עד והארץ שקטה מאלחמה . זכר שכבר בנה יהושע מזבח לה׳ אלהי ישראל בהר עיבל : (לא). כאשר צוה משה וגו׳ . אבנים שלמות אשר לא הניף עליהם ברזל . כמו שלותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר נתבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתוב בתורת משה וזהו מ״ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה שברכה והקללה . וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם אי אפשר אלא שיודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה ובכלל הנה אם היה בגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז״ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית . והנה זה הוא הנראה בעיני ר״ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשרת הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמזים קצרים מתרי״ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגו לקראם בחג השבועות שיש בהם רמזים קצרים מתרי״ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבנים

בספר תורת משה ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ כאשר צוה משה עבד ה׳ דיהושע . וחזקתם מאד לשמור ולעשות את. ואת בני המכים לא המית דמלכים : עליהן ז׳ בקריאה וסי׳ ותנו בהן אש ושימו עליהן . וכתבת עליהן כל דברי . כאשר צוה משה עבד ה׳ דיהושע . ורגמו עליהן אבן . המתנבאות מלבהן . אשר קוניהן יהרגון . ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם . וכל ואת שתי הכליות וכל תכלית דכו׳ : משנה ד׳ קמצין וסימן והיה כשבתו על כסא : ויכתב שם על האבנים את . ויהרג זכרי גבור ד״ה . ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה : הכהנים הלוים י״ג וסי׳ נמסר בסדר שפטים : לברך ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק :

תולדות אהרן אז יבנה . שבת נו סנהדרין לט (מגלה עב) : ושוטרים ושופטיו . סוטה לב : נגד הכהנים . (סוטה כח) : והחציו סוטה לו :

מצודת ציון

שמה נקרא גבלה : (לב) משנה . מלשון שנים : (לג) כאזרח . הם ישראל גמור מלידה : מול . נגד. ובשפלה

מצודת דוד

(לב) משנה תורת משה . ספר אלה הדברים קרוי משנה תורה כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניו : (לג) נגד הכהנים הלוים . הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה : חציו . ששה שבטים : לברך וכו׳ בראשונה . בתחילה פתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וכו׳ ואחר זה אמרו ארור האיש וכו׳ וכן כל הארורים : (לד) קרא . יהושע היה הקורא כמ״ש במקרא שלאחריו : את כל דברי התורה . וחוזר ומפרש שקרא הברכה

לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם׃ לה

ט א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
ב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃
ג וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃
ד וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃
ה וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃
ו וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃
ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית׃

לה לָא הֲוָה פִּתְגָמָא מִכֹּל דִי פַּקִיד מֹשֶׁה דְלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָא וְטַפְלָא וְגִיוֹרַיָא דְאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמַעוּ כָּל מַלְכַיָא דִי בְעִבְרָא דְיַרְדְנָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֶלְתָא וּבְכָל סְפַר יַמָא רַבָּא דִי לָקֳבֵיל לִיבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ב וְאִתְכְּנַשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ ג וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמַעוּ יָת דִי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וּלְעָי׃ ד וַעֲבַדוּ אַף אִינוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדְּוָדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִּין בְּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַחֲמַר בְּלָן וּמְבַזְעִין וּמְצָרְרִין׃ ה וּמְסָנַן בְּלָן וּמְרַקְעָן בְּרִגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בְלָיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כִסָנִין׃ ו וַאֲזַלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָלָא וַאֲמַרוּ לֵיהּ וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתֵינָא וּכְעַן גְזָרוּ לָנָא קְיָם׃ ז וַאֲמַרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָּאָה דִלְמָא בֵינָנָא אַתּוּן יָתְבִין וְאֵיכְדֵין

לחמוריהם ג' מ"ל בלישנא וסי' ויקחו שקים בלים. וגם תבן וגם מספא : ואת חמוריהם יקח. ושלמות ד' מ"ל וסי' ושלמות בלות . ובשלמות הרבה מאד . והמה מביאים איש מנחתו . וחברו דר"ה : בקרבי י"א בקריאה וסי' וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים. אולי בקרבי אתה יושב . אף רוחי בקרבי אשחרך . לנביאים נשבר לבי בקרבי : חם לבי בקרבי בהגיגי. ורוח נכון חדש בקרבי . ברוב שרעפי בקרבי. לבי יחל בקרבי . ולבי חלל בקרבי . נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי . סלה כל אבירי אדני
תולדות אהרן מארץ רחוקה . נעין מז :

רשי

לא יעשה פסל ומסכה: (ד) ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו בני יעקב בערמה בחמור אבי שכם שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין : ויצטירו. עשו עצמם כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח . וכל תיבה שתחלת יסודה צד"י כשהיא מתפעלת בלי מתפעל או נתפעל באה טי"ת בתוכה וחולקת את אותיות שרשי התיבה כמו מה נצטדק מגזרת צדק שאומר נצטדק וכן נשמים יצטבע מגזרת צבע : שקים בלים. שיהיו נראים כבאים מארץ רחוקה : ומצוררים. לשון מבוקעים ב' ארמי ציריא דחיטי דמצרי זיקי : (ה) נקודים. ארשיי"ן בלע"ז לו' מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין : (ז) אולי בקרבי אתה יושב , שמא מיושבי הארץ אתה

רלבג

המכנים את כל דברי התורה הואת באר היטב אם מורה מה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם . והנה זכר שעשו שם כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא נפל דבר ממה שנזכר מזה בפרשת כי תבא : (א) עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכי' אשר בעבר הירדן מה שעשה יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה להתחבר יחד כדי שיעזרו קצתם לקצתם ולא ינוצחו אחד אחד כמו שהגיע הנצוח ליריחו ולעי מפני היותם יחידים והנה זאת היתה העצה שלקחו בזה אלו המלכים והתחכמו בה : (ד) וחבר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל והנה אמרו גם הם כי הראשונים עשו מה שעשו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישראל ואלו לקחו עצה אחרת והערימו בזה האופן שזכר : ויצטירו . הוא מענין ציר נאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאלו הם שלוחים באים ממרחק : (ה) נקודים . הוא הפת היבש שמתפרר מגד יבשו לפירורין דקים : (ו) מארץ רחוקה באנו . יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישר' שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליה' אם לא ישכימו להשלים עמהם וכבר שלח אליהם יהושע בכללות ר"ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלא

רדק

הברכה והקללה . הוא שאמרו בדרך שאמר אחר שאמר או פי' והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע : (לה) לא היה דבר . נראה מהפסוק כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה : והגר ההולך בקרבם . כמו שכתוב בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך : ואמר ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל מסעיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים : (ב) פה אחד. בהסכמ' אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת"י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה : (ד) גם המה . דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם בתרמה כמו שאומר במרמה וידברו והם היו החוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי כי הם עשו עם בני ישראל להשמר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגרת או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם להשלים עמהם . ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שסלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי סופם לגלות להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן : ויצטירו . עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התימה שתירגם אותו יונתן כמו בדלת איזדודו מן צדה שתרגמו זוודין: (ה) נקודים. י"ת כסנין ודברי רבותינו ז"ל פת הבאה בכסנין והוא פת עושים אותו כענין יבשין וכוססין אותו בבית המשתה ועוד מפרשים אותו מענין נקוד וטלוא כלומר מעופש היה והלחם המעופש הוא נקודים כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודים . (ז) ויאמרו . כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על הכלל כמו שאמר איש ישראל : אל החוי . מבני החוי היו גבעון והערים הסמוכות להם שהיו בזאת העצה . ונדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי' נחש כלומר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה : אולי בקרבי אתה יושב . שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורים לכרות להם ברית שנאמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בשלום

מצודת דוד

הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת והיה אם שמוע תשמעו וכו' והיה אם לא תשמע וכו' האמורות בסדר כי תבא והדומים להם : (לה) לא היה דבר . מן הברכה והקללה : אשר צוה . ר"ל האמור בתורה : ט (א) כשמוע . אשר כבשו את העי ברוב עם ובתחבולה : (ב) ויתקבצו . להיות גם הם עם רב ויועצים הרבה להתחכם במלחמה עמהם : (ג) ליריחו ולעי . ר"ל ששמעו שני דברים הפכים כי יריחו כבשו בנס והעי בתחבולות וברוב עם ולזה הבינו הדבר שבערמה עשו להטעותם כאמור למעלה : (ד) ויעשו גם המה בערמה . כמו שעשו ישראל : ויצטירו . עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק כי שם ציר הונח על השלוח למרחוק וכמ"ש ותשלחי ציריך עד מרחוק (ישעיה נ"ז) : בלים . להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו : ומצוררים . מקושרים סביבות הבקיעים : (ה) ומטולאות . כי בעת שתייבשן המנעלים יתחלפו בכמה גוונים : נקודים . כי בהתייבשן הלחם יתעפש ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים : (ו) מארץ רחוקה לא מארץ כנען אשר הוחרמה בלא תחיה כל נשמה ולזה כרתו לנו ברית להחיותנו : (ז) בקרבי .

מצודת ציון

ט (א) ובשפלה . בעמק : חוף . שפת : (ב) פה אחד . ר"ל בעצה אחת : (ד) ויצטירו . עשו עצמם כשלוחים כמו ציר אמונים (משלי י"ג) : בלים . מורקבים . ונאדות הם כלי היין : ומבוקעים . מלשון בקיעה : ומצוררים . מקושרים כמו צרור כספו (בראשית מ"ב) : (ה) ונעלות . מנעלים שברגליהם : ומטולאות . ענין חלוף הגוונים כמו במות טלאות (יחזקאל ט"ז) : צידם

בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מצותם וזה אסר' התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון וגו' מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע"ג מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי משמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע"ז ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עבדים לישראל ונכבשים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם שנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנאמר רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קוראים להם שלום תחלה שנ' וקראת אליה לשלום ואפי' שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם א"כ אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגים אותם בני ישראל לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה בדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אף על פי שהיתה השבועה בטעות אם לא יקיימוה היה בדבר חלול השם כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקשו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעונים שלא הכום בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבעונים לא חלה השבועה עליהם כלל שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגום מפני קידוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם שבועת ה' כי אפילו נעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקי' מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית השבועה ברבים אין לו היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבועה ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה קצף היה בזה ואמרו רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצה לפנות יפנה מי שהאמין בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמר בדרש כי הכנעני הוא שפנה מפני זה זכה להקרא לארץ ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפריזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון להערים וקבלו השלום לפי שיהושע שלח בכלל לכולם ויושבי גבעון חשבו הלא גם כן שלח לירחו ולעי להשלים והנה הכה אותם אולי לא יקיים הבטחתו ליושבי הארץ הזאת ובמרמה הוא שולח להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוקה הם כדי שיכרתו להם ברית: (ח) ויאמרו אל יהושע וגו'. מארץ רחוקה מאד. כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. זכרו מצרים וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שהיה דבר מצרים וסיחון ועוג מימים קדמונים ודבר הירדן היה מזמן קרוב כלומר הראו ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כל כך היא רחוקה ארצם: (יא) וזקינינו. נכתב ביו"ד באמצע בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג ובדרש א"ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו: (יב) הצטידנו אותו. לשון ספוק מזון מן צדה לדרך וסי' לקחנו אותו מבתינו להצטיד בו הדרך: (יד) ויקחו. יש מפרשים אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והביטו מצידם

ח וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנָחְנוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאַיִן תָּבֹאוּ׃ ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־שָׁמַעְנוּ שָׁמְעוֹ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרָיִם׃ י וְאֵת׀ כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וּלְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּעַשְׁתָּרוֹת׃ יא וַיֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ זְקֵינֵינוּ וְכָל־יֹשְׁבֵי אַרְצֵנוּ לֵאמֹר קְחוּ בְיֶדְכֶם צֵידָה לַדֶּרֶךְ וּלְכוּ לִקְרָאתָם וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם עַבְדֵיכֶם אֲנַחְנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ יב זֶה׀ לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ בְּיוֹם צֵאתֵנוּ לָלֶכֶת אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהָיָה נִקֻּדִים׃ יג וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקָּעוּ וְאֵלֶּה שַׂלְמוֹתֵינוּ וּנְעָלֵינוּ בָּלוּ מֵרֹב הַדֶּרֶךְ מְאֹד׃ יד וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם וְאֶת־פִּי יְהוָה לֹא שָׁאָלוּ׃ טו וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שָׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית לְחַיּוֹתָם

ס / ט' ה' מנהון בפרשת נדרים / מ"ע. ס' / כ' / ל' / ל' / ל' / ל'. ד' / ג' קמץ / ל' ומד ולמיותם

גְּזַר לְכוֹן קְיָם׃ ח וַאֲמַרוּ לִיהוֹשֻׁעַ עַבְדָּךְ אֲנַחְנָא וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ מַן אַתּוּן וּמְנָן אֲתֵיתוּן׃ ט וַאֲמַרוּ לֵיהּ מֵאֲרַע רְחִיקָא לַחֲדָא אֲתוֹ עַבְדָּךְ לִשְׁמָא דַייָ אֱלָהָךְ אֲרֵי שְׁמַעְנָא יָת שְׁמַע גְּבוּרְתֵּיהּ וְיָת כָּל דַּעֲבַד בְּמִצְרָיִם׃ י וְיָת כָּל דַּעֲבַד לִתְרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְסִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן וּלְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן דִּבְעַשְׁתָּרוֹת׃ יא וַאֲמַרוּ לָנָא סָבָנָא וְכָל יָתְבֵי אַרְעָנָא לְמֵימַר סַבוּ בִּידֵיכוֹן זְוָדִין לְאוֹרְחָא וְאֱזִילוּ לְקַדָּמוּתְהוֹן וְתֵימְרוּן לְהוֹן עַבְדֵיכוֹן אֲנַחְנָא וּכְעַן גְּזוּרוּ לָנָא קְיָם׃ יב דֵּין לַחְמָנָא כַּד חַמִּים אִזְדְּוַדְנָא יָתֵיהּ מִבָּתָּנָא בְּיוֹם מִפְּקָנָא לְמֵיתֵי לְוָתְכוֹן וּכְעַן הָא יָבֵשׁ וַהֲוָה כִּסְנִין׃ יג וְאִלֵּין זִיקִין דַּחֲמַר דִּי מְלֵינָא כַּד חַדְתִּין וְהָא אִתְבְּזַעוּ וְאִלֵּין תּוֹתְבָנָא וּמְסָנָנָא בְּלִיאוּ מִסְּגֵי אוֹרְחָא לַחֲדָא׃ יד וְקַבִּילוּ גַּבְרַיָּא לְפִתְגָמֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ טו וַעֲבַד לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ שְׁלָם וּגְזַר לְהוֹן קְיָם לְקַיָּמוּתְהוֹן

בקרבי. ומאין ח' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יהושע. ויבא ישעיה הנביא דמלכים. וחברו דישעיה. ויאמר אליו הגידה נא לנו דיונה. וישא את עיניו וירא את האיש הארח. שמעו ט' קמצין ח' מנהון בפרשת נדרים וד' סימן נמסר לעיל בספרא בסי' ו': זה ג' ר"פ בטעמא מונח לפני לגרמיה וסי' זה יתנו כל העבר על הפקודים. זה לחמנו הם הצטידנו אתו. זה רע בכל אשר נעשה. אנ"ך. ונמסר גם בריש סדר כי תשא: שאלו ג' קמצין וסי' ויקחו האנשים מצידם. ההולכים לרדת מצרים. נדרשתי

אתם: (יב) הצטידנו. לשון צדה כשהוצאנוהו לצדה לדרך: (יד) ויקחו האנשים מצידם. קבלו דבריהם שצדום בפיהם לשון ואשר לא צדה: או

רלבג

שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שנזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה ה' את משה ולזה יתחייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קוד' שיבכים להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז"ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום: (טו) ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם ונשבעו להם לחיותם ונשבעו להם נשיאי העדה והנה היתה סבת טעות ישראל ונפלם בזה הענין כי לא שאלו את פי ה' עם היות אצלם יהושע שהיה נביא ואלעזר הכהן שהיו אצלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע"פ שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל העע"ג ויחשדו שאין יראת ה' בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אילו היו משלימין עמהם תחלה כי התורה

מצודת ציון

ציד. מזון: נקודים. מנומר בתברבורות כמו נקודים וברודים (בראשית ל"א): הצטידנו. מלשון

מצודת דוד

בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען: (ח) עבדים אנחנו. כאומר אין לנו עסק עם כל העם הזה כי הלא לא לכולם נהיה עבדים כ"א לך לבדך כאומר ואדוני הלא יוכל לדעת שאין אנו מארץ כנען: מי אתם. מאיזה עם: ומאין. מאיזה מדינה: (ט) רחוקה מאוד. ולא יהיה א"כ ניכר לך לא העם ולא המדינה: לשם ה'. בעבור פרסום שם ה': (יא) עבדיכם אנחנו. לסבלות את המס: כרתו לנו ברית. לפחיותינו: (יב) זה לחמנו. אשר תראו בידינו הנה בהיותו עדיין חם לקחנו אותו צידה לדרך: הנה יבש. בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך: (יג) חדשים. בעת מלואם היו חדשים: (יד) ויקחו. ר"ל לקחו

שהתורה אמרה והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך אלא שכבר הכבידו ענין עבדות הזה וזה שכבר היה אפשר לפי משפטי התורה אלו היו התקים שיעשו מס עם ישראל ויספרו מעבדות אחר אלא שיעמדו ביניהם שפלים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם שיעבדום בגופם באלו השעבודי׳ הכבדי׳ ר״ל שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה וזה היה אפשר עם קיום תנאיהם כי הם עשו עצמם עבדים לישראל ועם כל זה רצו להראות להם לכבוד השם שלא עשקו אתם חקם הראוי להם מפני בואם עמהם בברית כי כבר רמו אותם באמרם שהיו מארץ רחוקה והם מפני זה בלתי משועבדים להם לעשות חסד להם אחר זולתי מה שיזכרהו בו מצד שבועתם להם. ולפי שהשבועה והברית היה לחיותם ושיהיו הם עבדים לישראל הנה כבר קיימו תנאם עמהם בזה האופן. והנה הוסיף יהושע על עבודתם שהסכימו עליו הנשיאים שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה׳ ולזה היו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה ולמזבח ה׳:

אדוני

וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה: טז וַיְהִי
מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־
כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים
הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים: יז וַיִּסְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן
וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים:
יח וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ
לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־
הַנְּשִׂיאִים: יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הַנְּשִׂיאִים
אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם
בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא
נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם: כ זֹאת נַעֲשֶׂה
לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ
קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ
לָהֶם: כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים
יִחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם
לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם
הַנְּשִׂיאִים: כב וַיִּקְרָא לָהֶם
יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לָמָּה
רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ
מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים:
כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא־יִכָּרֵת
מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם
לְבֵית אֱלֹהָי: כד וַיַּעֲנוּ אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ
אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
וּלְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ

וקיימו להון רברבי
כנשתא: טז והוה מסוף
תלתא יומין בתר דגזרו
להון קים ושמעו ארי
קריבין אינון ליה ובגיהון
אינון יתבין: יז ונטלו בני
ישראל ואתו לקרויהון
ביומא תליתאה וקרויהון
גבעון וכפירה ובארות
וקרית יערים: יח ולא
מחונון בני ישראל ארי
קיימו להון רברבי כנשתא
במימרא דיי אלהא
דישראל ואתרעמו כל
כנשתא על רברביא:
יט ואמרו כל רברביא לכל
כנשתא אנחנא קיימנא
להון במימרא דיי אלהא
דישראל וכען לא נכול
לאנזקא בהון: כ דא
נעביד להון ונקים יתהון
ולא יהי עלנא רגזא על
קימא די קימנא להון:
כא ואמרו להון רברביא
ייחון והוו מלקטי אעין
וממלן מיא לכל כנשתא
כמא דמלילו להון רברביא:
כב וקרא להון יהושע ומליל
עמהון למימר למא
שקרתון בנא למימר
רחיקין אנחנא מנכון לחדא
ואתון בינגא יתבין: כג וכען
ליטין אתון ולא יפסקון
מנכון עבדין ומלקטי אעין
וממלן מיא לבית מקדשא
דאלהי: כד ואתיבו ית יהושע ואמרו ארי חואה
אתחוא לעבדך ית דפקד יי אלהך ית משה עבדיה
למתן לכון ית כל ארעא ולשיצאה ית כל יתבי
ארעא מן קדמיכון ודחילנא לחדא לנפשתנא

מצידם שהיה יבש כי אמת אמרו. ויש לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו מצידם אוכל ממנו בברית כדי שיבטחו בהם ויונתן תרגם וקבילו גבריא לפתגמיהון: (כ) והחיה אותם. מקור: (כא) יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה. זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרו יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אמר דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח הוי״ו לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאים וזה מעיד כי כן אמר להם הנשיאים ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי הא כיצד כל זמן שהיו העדה במחנה עד שלא נחלקה הארץ היו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה אבל לאחר שנחלקה הארץ והיו ישראל בעירו ובנחלתו נעשו הם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהים בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון ובית עולמים כמו שאמר אל המקום אשר יבחר ואמרו רבותינו ז״ל כי כיון שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים גזר עליהם שלא יבאו בקהל כלומר שלא יתחתנו ישראל בהם ותלה אסורן בזמן שבית המקדש קיים שהרי אמר לבית אלהי משמע כל זמן שהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי והו כל זמן שבית המקדש קיים בא דוד וגזר עליהם לעולם וכן כתיב בספר עזרא ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים: (כד) ונעשה את הדבר הזה. בגרי שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים להם

תולדות אהרן ולא סכום. כתובות פס גפין
מו: אחרים אתם. (קדושין סס):

ללא שאלו. ובקרבו ג׳ בקריאה וסי׳ ובקרבו הם ישבים. ובקרבו ישים ארבו ובקרבו ישית מרמה. לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ נמסר בסדר וירא: יחיו ז׳ וסי׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. ה׳ עליהם יחיו: וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו: רחוקים ז׳ מלאים בקריאה וסי׳ רחוקים אנחנו מכם מאד. ורחוקים המה מצידונים. שמעו רחוקים אשר עשיתי. אבירי לב הרחוקים מצדקה. ורחוקים יבאו ובנו בהיכל. הקרובים והרחוקי׳ דסגלה. רחוקים איש מאחיו דעזרא. ארורים ג׳ בקרייה וסי׳ ועתה ארורים אתם ולא יכרת. ואם בני אדם ארורים הם כי גרשוני. גער׳ זדים ארורים. ולהשמיד ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תבא: את כל יושבי הארץ ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ והורשתם את יושבי הארץ דיהושע. ולהשמיד את כל יושבי הארץ. הנני ממלא את כל יושבי הארץ. כי כלה אך נבהלה יעשה דצפניה:

מצודת דוד

מצודת ציון

עופות ודאי׳ מיובש צידם והאמינו להם. או לקחו מצידם ואכלו לקיים ברית מלשון צידה ומזון: (יח) וילנו. מלשון תלונה ותערומות: (כא) חוטבי. ענין כריתה וחתוך וכן הכבה: (כ) זאת. ר״ל הדבר הזאת להחיות אותם בע״כ נעשה להם שלא יקצוף
פי על במול השבועה: (כא) ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. ר״ל הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות: ויהיו גו׳. ר״ל בגמול היה שהיו חוטבי כו׳ כאשר גזרו הנשיאים כי כל העדה שמעו להם: (כג) ועתה. ר״ל עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל העדה

מפניכם ונעשה את־הדבר הזה׃
כה ועתה הננו בידך כטוב וכישר
בעיניך לעשות לנו עשה׃ כו ויעש
להם כן ויצל אותם מיד בני־ישראל
ולא הרגום׃ כז ויתנם יהושע ביום
ההוא חטבי עצים ושאבי־מים
לעדה ולמזבח יהוה עד־היום הזה
אל־המקום אשר יבחר׃
י א ויהי כשמע אדני־
צדק מלך ירושלם כי־לכד יהושע
את־העי ויחרימה כאשר עשה
ליריחו ולמלכה כן־עשה לעי
ולמלכה וכי השלימו ישבי גבעון
את־ישראל ויהיו בקרבם׃
ב וייראו מאד כי עיר גדולה גבעון
כאחת ערי הממלכה וכי היא
גדולה מן־העי וכל־אנשיה גברים׃
ג וישלח אדני־צדק מלך ירושלם
אל־הוהם מלך־חברון ואל־פראם
מלך־ירמות ואל־יפיע מלך־לכיש
ואל־דביר מלך־עגלון לאמר׃ ד עלו־
אלי ועזרני ונכה את־גבעון כי־
השלימה את־יהושע ואת־בני
ישראל׃ ה ויאספו ויעלו חמשת ׀ מלכי
האמרי מלך ירושלם מלך־חברון
מלך־ירמות מלך־לכיש מלך־עגלון
הם וכל־מחניהם ויחנו על־גבעון
וילחמו עליה׃ ו וישלחו אנשי גבעון
אל־יהושע אל־המחנה הגלגלה
לאמר אל־תרף ידיך מעבדיך עלה
אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו
כי נקבצו אלינו כל־מלכי האמרי
ישבי ההר׃ ז ויעל יהושע מן־הגלגל
הוא וכל־עם המלחמה עמו וכל
גבורי החיל׃
ח ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא
מהם כי בידך נתתים לא־יעמד איש
מהם בפניך׃ ט ויבא אליהם יהושע
פתאם כל־הלילה עלה מן־הגלגל׃

מן קדמיכון ועבדנא ית
פתגמא הדין׃ כה וכען הא
אנחנא מסירין בידך כמא
דתקין וכמא דכשר בעינך
למעבד לנא עבד׃ כו ועבד
להון כן ושזיב יתהון מיד
בני ישראל ולא קטלונון׃
כז ומנינון יהושע ביומא
ההוא לקטעי אעין ומלן
מיא לכנשתא ולמדבחא
דיי עד יומא הדין לאתרא
די יתרעי׃ א והוה כד
שמע אדני צדק מלכא
דירושלם ארי כבש יהושע
ית עי וגמרה כמא דעבד
ליריחו ולמלכה כן עבד
לעי ולמלכה וארי אשלימו
יתבי גבעון עם ישראל
והוו ביניהון׃ ב ודחילו
לחדא ארי קרתא רבתא
גבעון כחדא מקרוי
מלכותא וארי היא רבא
מן עי וכל גברהא גברין׃
ג ושלח אדני צדק מלכא
דירושלם לות הוהם מלכא
דחברון ולות פראם מלכא
דירמות ולות יפיע מלכא
דלכיש ולות דביר מלכא
דעגלון למימר׃ ד סקו
לותי וסעדוני ונמחי ית
יתבי גבעון ארי אשלמת
עם יהושע ועם בני ישראל׃
ה ואתכנשו וסליקו חמשא
מלכי אמוראה מלכא
דירושלם מלכא דחברון
מלכא דירמות מלכא
דלכיש מלכא דעגלון אינון
וכל משריתהון ושרו על
גבעון ואגיחו קרבא עלה׃
ו ושלחו אנשי גבעון לות
יהושע למשריתא לגלגלא
למימר לא תרשל ידך
מעבדך סק לותנא בפריע
ופרוק לנא וסעדנא ארי אתכנשו עלנא כל מלכי
אמוראה יתבי טורא׃ ז וסליק יהושע מן גלגלא
הוא וכל עמא עבדי קרבא עמיה וכל גברי חילא׃
ח ואמר יי ליהושע לא תדחל מנהון ארי בידך
מסרתינון לא יתעתד אנש מנהון קדמך׃ ט ואתא
לותהון יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן גלגלא׃

ד׳. כ׳ ג׳ · כ״ג · ג׳ · כ׳ · ס׳ קמץ וסימ׳ שבגה״ס · ג׳ · כ׳, ספחתיך. ג׳ · ג׳ ז׳ וחסר׳ · ג׳ · ג׳ מ״ל כספר׳ · ג׳ וחסר. ג׳ · י״ב · ג׳. י״א מ״ע · כ׳ נכן אמתך · יתיר יו״ד

רדק

לאם כספר מכלל׃ (כה) ועתה הננו בידך. קל ובשוא הנו״ן הראשונה׃ (א) אדני צדק. כל מלכי ישראל היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוא ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם סכו ונקראו כן בעבור ירושלם שהוא מקום צדק

למזבח ב׳ וסי׳ ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי. ולמזבח הקטרת׃ יבחר ה׳ קמצין בקריאה וסי׳ שלש פעמים בש״ה יראה כל זכורך. בבוא כל ישראל לראות את פני. ולמזבח ה׳ עד היום כיהושע. המסכן תרומה עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא. וסימן שבז״הם׃ גברים ז׳ חס׳ וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים. איך נפלו גברים. אתה ידעת את אביך. והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב׃ ויאספו י״ב בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא׃

תולדות אהרן ויתנם יפ׳שע. יבמות עש (קדושין סם)׃

רלבג

(א) אדוני צדק מלך ירושלם. מצאנו שמו בתורה מלכי צדק וידמה שכל מלכי ירושלם היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים פרעה והנה זכר כי ה׳ מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה וכבר שלחו אנשי גבעון ליהושע שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים עליהם וידמה ששאל יהושע את פי ה׳ על זה ועלה מן הגלגל הוא וכל עם המלחמ׳ עמו וכל גבורי החיל וכבר אמר השם יתברך אל יהושע קודם זה בשאלו את פיו על דבר זאת המלחמה שלא יירא מהמלכים האלה וממחניהם כי בידו יתנם והוא מיהר לבא עליהם כל הלילה ויהומם ה׳ לפני י׳ ויכה

מצודת דוד

העדה אבל לבית ה׳ תהיו לעולם עבדים ולא יכרת הדבר׃ (כו) ויעש להם כן. כמ״ש הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה ולבית ה׳ לעולם׃ ולא הרגום. כאשר חשבו בתחלה׃ (כז) לעדה ולמזבח וכו׳ עד היום הזה. ר״ל לעדה בעת המלחמה ולמזבח ה׳ עד היום הזה׃ אל המקום. במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו אם בשילה וכו׳ אם בירושלים׃ י (א) ויהיו בקרבם. התחברו עצמם עם ישראל׃ (ב) כי עיר גדולה. ועכ״ז לא עצרו כח להלחם והמסו בזה לב אנשי המלחמה׃ (ד) כי השלימה. וסרפו לעשות כי הכיאו מורך בלב כל׃ (ו) אל תרף ידיך. לעזוב אותנו בידם׃ (ט) כל הלילה. למען לא ירגישו ויבא פתאום׃ רך

מצודת ציון

וכן לחטוב עצים (דברים י״ט)׃ י (א) אדוני צדק. כך שמו׃ (ו) תרף. מלשון רפיון׃ (ט) פתאום. ענין מהירות מבלי הרגשה מקודם ויסותם

(יב) אז ידבר. אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום. דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם עומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום ל' המתנ' כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום לה': וירח בעמק אילון. אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן: כלה

רד"ק: (יב) אז ידבר יהושע. תרגם בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר שהתפלל היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אותה בדרש זו השירה נמנית עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד לה' את דברי השירה. ויאמר בתפלתו לעיני ישראל שמש בגבעון דום כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיענו אליכם כלומר שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו: וירח בעמק אילון. ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכם מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היום כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין עמידתו ומרוצתו היה כיום תמים והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הדומה בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח

י וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־
גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה
בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־
מַקֵּדָה׃ יא וַיְהִי בְּנֻסָם ׀ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ
עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם
עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ
בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃
יב אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם
תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר ׀ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ
בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

ג' · י"ד פסו' עד ועד · ב' ח' מ"ע · ב' וא' ב' חסר · ח"ו סגיין · ג' · ס'

י ותברינון יי קדם ישראל ומחנון מחתא רבא בגבעון ורדפונון באורח מסקנא דבית חורון ומחנון עד עזקה ועד מקדה: יא והוה במפכיהון מן קדם ישראל אינון במחתנא דבית חורון ומן קדם יי אתרמיאה עליהון אבנין רברבן מן שמיא עד דאתו לעזקה ומיתו סגיאין דמיתו באבני ברדא מדקטילו בני ישראל בחרבא: יב בכן שבח יהושע קדם יי ביומא דמסר יי ית אמוראה קדם בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמשא בגבעון אוריך וסיהרא

תולדות אהרן ויהי בנוסם. ברכות נד ע"ב כה: אז ידבר יהושע. עקדה שער יג: ביום תת. תענית כה ע"ב כה:

רלב"ג

ויכם ישראל מכה גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה בית חורון וגו' ויהי בנוסם מפני בני ישרא' נלחם ה' בם מן השמים והמית מהם באבני הברד. יותר מאשר הרגו בני ישראל בחרב: (יב) אז ידבר יהושע לה'. בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם האחד הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעור מהמופתים שנעשו ע"י משה וזה כי המופתים ההם היו בשנוי טבע הנמצאות אלו השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו אלו הנמצאות הנכבדות לשנות את תפקידם משלום על הנמצאות השפלות אלו לשנות ענין סדורם כי בהם בשלמות מחסרון הסדר והיושר מה שלא יעלם והכלל הנה זה ממה שאין צריך ביאור למי שעיין באלו הפסוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו' מספר מלחמות ה' ואם היה העינין כן הנה זה סותר מה שאמרה התורה שלא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל הנה נשאר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהושע בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום עם שאם היה העינין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה מלספר זה המופת הנפלא כי אמנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיבוא להאמין בשם יתברך כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנו' ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירות התנועה והמאמר שזה דרכו יחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמר בכמו המאמרים השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנועה לא היה לו רושם בענין המלחמה כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש"י לא יעשה מופתים כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא מכר בכאן רושם בזה המופת באחד מאלו הנדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות ה' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונים ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספו' ואם יספק עלינו מספק על מה שהשרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמר ישעיה לחזקיה כשאמר מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה' ויענהו הלך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמר לו כי כשיעיין היטב במאמרים שבאו בזה המקום יתחייב שלא היה זה המופת בהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמר שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברים ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמר כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחירה בזה המופת לחזקיה ואמר שזה האות יהיה באחד מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלות יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומר והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירשם בהם גילוגות ויראו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקום שהוא עם שכבר יראה או נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וכד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה אז מהעננים ומצד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון או מצד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמר ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אשר הנני משיב את צל המעלות ובכאן סותר זה הספק ואם יראה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה הטעות כי זה מגדיל לפי מחשבתו שם השם יתברך ויכלתו ואחר שנתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה

מצודת דוד

(י) דרך מעלה. בדרך שעולה לבית חורון: עד עזקה. כי ברחו דרך גם הרדפום והכום בדרך עד עזקה וכו': (יא) הם במורד. כשהם ירדו במורד ההר: אבנים. אבני ברד: עד עזקה. בכל הדרך אשר נסו ממורד בית חורון עד בואם לעזקה נפלו עליהם אבני הברד: רבים. מרובים במספר: (יב) לה'. בשם ה' ובשליחותו. ויאמר. הוא כדבור האמור למעלה ועל שהפסיק בדברים אמר שוב ויאמר: שמש בגבעון דום. כי בעת ההיא עמד השמש נוכח גבעון והשמש מן יפסק בטוחנו ולא יוכל לרדוף אחרי האויב בלילה ולזה אמר להשמש שלא ילך מהלכו וימתין עוד נוכח גבעון במקום שהוא עומד: וירח בעמק אילון. כי אז כבר עלתה הירח ועשתה

מצודת ציון

(י) ויהומם. מלשון מהומה ובלבול: (יב) תת. מלשון נתינה: דום. ענין המתנה כמו דומו עד הגיענו

רדק

וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת הפליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב״ה יתברך נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' כמו שפירש א״א ז״ל כי שתי אותות אמר לו בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות ונתן לו אות קרוב להאמי' באות רחוק ונדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד המלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהושע שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו למעלה שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות : (יג) עד יקום גוי אויביו. כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר : (יד) ולא היה כיום ההוא. ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת ונתנו השם בעבור שיאמין חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי ה' נלחם לישראל : (יז) נחבאים. בשוא הבי״ת : במערה במקדה. במערה שהיתה בגבול מקדה : (יט) וזנבתם. הכריתו זנבם הוא סוף המחנה : (כ) ויבאו. וי״ו ויבואו כס״א רפה כלשון ישמעאל וענין הפסוק כן והשרידים אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר : (כא) מקדה בשלום. למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה כאשר אמר ליהושע כי המלכים נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קלה המחנה וזהו ממה שאומר שנוה ואחר שזנבו אותם שבו מקדה וזה להמית את

תרגום

במישר אילון : יג ואוריך שמשא וסיהרא קם עד דאתפרע עמא ישראל מבעלי דבביהון הלא היא כתיבא על ספרא דאורייתא וקם שמשא בפלגות שמיא ולא דחק למיעל כיום שלים :
יד ולא הוה כיומא ההוא קדמוהי ובתרוהי דאתקבלת קדם יי צלות אנש ארי במימריה יי מגיח קרבא לישראל :
טו ותב יהושע וכל ישראל עמיה למשריתא לגלגלא :
טז ואפכו חמשא מלכיא האלין ואטמרו במערתא במקדה : יז ואתחוא ליהושע למימר אשתכחו חמשא מלכיא טמירין במערתא במקדה : יח ואמר יהושע קריבו אבנין רברבין קדם פומא דמערתא ומנו עלה גברין למטרהון : יט ואתון לא תקומון רדופו בתר בעלי דבביכון ותדבקון יתהון לא תשבקונון למיעל לקרויהון ארי מסרינון יי אלהכון בידיכון : כ והוה כד שיצי יהושע ובני ישראל לממחיהון מחתא רבתא לחדא עד דשלימו ומשיזביא אשתזיבו מנהון ועלו לקרוין כריכן : כא ותבו כל עמא למשריתא לות יהושע למקדה בשלם לא הוה נזקא לבני ישראל למרחק

מקרא

ב' קמץ וכמוסב לגוים יג וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי
ג' אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר
הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם
ח' בליש. י״א וְלֹא־אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים: יד וְלֹא הָיָה
ד' פסו' את כסון פנים ואחור כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ
יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם
לְיִשְׂרָאֵל:
ל״ח במליעות טו וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־
ז'. ג' הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה: טז וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיֵּחָבְאוּ בַמְּעָרָה
כ״ד בְּמַקֵּדָה: יז וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר
נִמְצְאוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבְּאִים
ב' בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה: יח וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ
ס' אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה
ל' וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים לְשָׁמְרָם:
יט וְאַתֶּם אַל־תַּעֲמֹדוּ רִדְפוּ אַחֲרֵי
ל'. ל' אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם אַל־תִּתְּנוּם
לָבוֹא אֶל־עָרֵיהֶם כִּי נְתָנָם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם: כ וַיְהִי כְּכַלּוֹת
יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מַכָּה
ל' גְדוֹלָה־מְאֹד עַד־תֻּמָּם וְהַשְּׂרִידִים
ל' שָׂרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר:
כא וַיָּשֻׁבוּ כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־
ל' יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ לִבְנֵי

רשי

(יג) הלא היא כתובה. דבר זה יכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים יהיה מלא וגו' אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע ונתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים : (יח) גולו. גלגלו אבנים אל פי המערה : (כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו. וכן אז תחרץ דדוד. תקרא חנעק קול

רלבג

בפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שמרם שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמר אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע ה' וגו' לפי שלא יעדו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים : (יג) והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כן ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירושים לרבותינו ז״ל וראוי שתדע כי השמש יחדש היום ולזה נאמר שהיום ירד מאד כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמש ומה שיהיה בו אור השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי השמים הנה זה מבואר בנפשו מן החוש וזה יתבאר יש כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום ר״ל שאורו יוסף עד נכון היום כן אורח צדיקים מתישר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת [illegible]

כיום י״א וסי' במסרה רבתי : כיום ההוא לפניו ולאחריו ד' פסוקים אית בהון לפניו ולאחריו וסי' נמסר בסדר בא : הגלגלה ו' בקריאה וסי' וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמאה ובתראה דיהודה. וישב המלך ויבא עד הירדן. ויעבר המלך הגלגלה וכמהן. ואלישע שב : גלו ב' וסי' ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת. גלו אלי היום אבן גדולה :

תולדות אהרן וידום השמש. ברכות ס תענית כ עקרים מד נב : עד יקום. פ״א כה : ויעמד השמש ע״ג ע״א : לשמוע ה'. שם עא עקדה שער ג סב :

מצודת ציון

בגיענו אליהם (ש״א י״ד) : (יג) אויביו. מאויביו : אץ. ענין מהירות כמו ואץ ברגלים (משלי יט): לבוא. לשקוע כמו כי בא השמש (בראשית כ״ח) : תמים. מלשון תם ושלם : (טז) ויחבאו. נסתרו והוא מלשון מחבואה : (יח) גולו. גלגלו : והפקידו. מלשון פקיד וממונה : (יט) וזנבתם. מלשון זנב ור״ל סוף המחנה כזנב הזה שהוא סוף הגוף : (כ) והשרידים שרדו. הנשארים נשארו כמו פליט ושריד (איכה ב'): (כא) חרץ. ענין תנועה כמו

מצודת דוד

ועמדה נוכח עמק אילון ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה ואולי חשש שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפיל אור השמש : (יג) וידום השמש. ר״ל כן היה שעמדו השמש וירח במקומם : עד יקום. עד אשר השלימו ישראל להתנקם מאויביו : הלא היא. הדבר הזה הלא כתובה בהבטחה בספר הישר והיא התורה שנאמר בה על אפרים וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מ״ח) והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו ונתמלא כל העולם שמעו : ויעמוד השמש. עכשיו מפרש המקום שעמד בה : בחצי השמים. ר״ל לפי הנראה בהאופק ההוא : ולא אץ לבוא. לא היה ממהר לשקוע כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו ללכת בהתמדה מבלי עמידה : כיום תמים. ר״ל נתעכב לעמוד במקום א' כשעור יום שלם שהוא כ״ד שעות : (יד) כיום ההוא. להיות בו פלא כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח : כי ה'. הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל ובעבורם עשהו : (טו) וישב יהושע. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו : (יח) גולו אבנים. לבל יצאו פתאום וינוסו : (יט) וזנבתם אותם. ברצו שהולכים בסוף המחנה : (כ) עד תומם. כי הנהרגים היו מעט מן המעט וכאלו תמו כולם : והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר : (כא) לא חרץ וגו'

היות השמש בחצי השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מאד בכלי המכש כמו האצטרולבייו ורביע העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו הכלים בכמו חצי שעה ולזה אמר שהכר עמד השמש או בחצי השמים כי כן היה מחויב כי הם היו אצל גבעון והיו רואים השמש על גבעון ולא מהר השמש לרדת כמו שדרך היום התמים שלא ימהר השמש לרדת בו ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אצל חצי היום למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמאד הנסייה הנראית לו מצד הירידה לא יצא שלא יראה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה צר כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אצל סמיכות היום . ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה : (טו) וזכר אחר זה חריצות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעונה הצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם והנו אמרו על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו : (כד) וטוה הושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען ייראו הנשארים מלהלחם בישראל ולזאת הסבה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה : (כח) עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר באופן שהכם יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן קצר מדוקק כאין הפסק והנו אמרו ואת

את המלכים : לאיש את לשונו . תיי לא הוה נזקא לבני ישראל למדחק גבר ית נפשיה וכן תרגם אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא ימחק כלבא בלישניה אבל י"ת לשונו נפשיה . והמפרשים פירושו כי למ"ד לאיש נוספת ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ"ד זו כלמ"ד הרגו לאבנר . והשלישי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ"ד לאיש משמשת ופי' לאיש מבני ישראל כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים האלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוי' את לשונו : (כד) ההלכוא. באל"ף נח נוסף עם הוי"ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שבמקרא וה"א ההלכוא במקום אשר כמו ה"א ההקדים שמואל והדומים לו כי לא תבוא הי"א הידיעה על העוברים : (כז) ויהי לעת בא השמש . מפני טומאת הארץ היו הנתלים נקברים אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך צוה כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ : (כח) כאשר עשה למלך יריחו . להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אחר כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגים כמו שאמר ויכה לפי חרב

יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת־לְשֹׁנוֹ׃ כב וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ פִּתְחוּ אֶת־פִּי הַמְּעָרָה וְהוֹצִיאוּ
אֵלַי אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־
הַמְּעָרָה׃ כג וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיּוֹצִיאוּ אֵלָיו אֶת־
חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה
אֵת ׀ מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶת־מֶלֶךְ חֶבְרוֹן
אֶת־מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶת־מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶת־
מֶלֶךְ עֶגְלוֹן׃ כד וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֶת־
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֶל־קְצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא
אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם עַל־
צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרְבוּ
וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־צַוְּארֵיהֶם׃
כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ
וְאַל־תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה
יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם
נִלְחָמִים אוֹתָם׃ כו וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־
כֵן וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים
וַיִּהְיוּ תְּלוּיִם עַל־הָעֵצִים עַד־הָעָרֶב׃
כז וַיְהִי לְעֵת ׀ בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ
וַיֹּרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־
הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ
אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־
עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃
כח וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא
וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם
אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא
הִשְׁאִיר שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ׃
כט וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה׃
ל וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ

ז' ז' י"ב מלין כתי' א' בסוף תיבותא ולא קריי' ג'. ב' ל' ל' ל' וכ"כ. ד' חס' ד' חס' ל' ג'. ג' חס' ו' בספרא כ"ע יחידאין ל"ה כמלעות פסוק ג' בענין ל' דסמי'

גבר ית נפשיה: כב ואמר
יהושע פתחו ית פומא
דמערתא ואפיקו לותי ית
חמשא מלכיא האלין מן
מערתא: כג ועבדו כן
ואפיקו לותיה ית חמשא
מלכיא האלין מן מערתא
ית מלכא דירושלם ית
מלכא דחברון ית מלכא
דירמות ית מלכא דלכיש
ית מלכא דעגלון:
כד והוה כד אפיקו ית
מלכיא האלין לות יהושע
וקרא יהושע לכל אנש
ישראל ואמר לשלטוני
גברי מגיחי קרבא דאזלו
עמיה קרבו שוו ית רגליכון
על צוארי מלכיא האלין
וקריבו ושויאו ית רגליהון
על צואריהון: כה ואמר
להון יהושע לא תדחלון
ולא תתברון תקיפו ועלימו
ארי כדין יעבד יי לכל
בעלי דבביכון דאתון
מגיחין קרבא בהון:
כו ומחנון יהושע בתר כן
וקטלינון וצלבינון על
חמשא צליבין והוו צליבין
על צליביא עד רמשא:
כז והוה לעידן מיעל שמשא
פקד יהושע ואחיתונון מעל
צליביא ורמונון למערתא
דאטמרו תמן ושויאו
אבנין רברבן על פומא
דמערתא עד כרן יומא
הדין: כח וית מקדה כבש
יהושע ביומא ההוא ומחא
לפתגם דחרב וית מלכה
גמר יתהון וית כל נפשתא
די בה לא אשאר משיזיב
ועבד למלכא דמקדה כמא
דעבד למלכא דיריחו:
כט ועבר יהושע וכל ישראל
עמיה ממקדה ללבנה ואגיח קרבא עם לבנה: ל ומסר יי אף יתה בידא
דישראל וית מלכה ומחה לפתגם דחרב וית כל נפשתא די בה לא אשאר

ויציאו י"ב ד' מנהון מלאים וסי' נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בספרא סימן ו': בוא י"ג מ"ל וסי' נמסר בישעיה סימן ב'. וישמו ד' חס' בקריאה וסי' וישמו אבנים גדולות על פי המערה. את ארון ה' על העגלה. אל האבן הגדולה . וישמו לה ידים דמלכים . ונמסר גם בסדר מקץ : עד עצם היום הזה ג' וסי' ולחם וקלי וכרמל : ויהי לעת בא השמש דיהושע . המה ואבתם פשעו בי דיחזקאל : ויכה ג' וסימן ואת מקדה לכד יהושע . ויתן ה' גם אתה . ויתן ה' את לכיש :

מצודת ציון

כמו אז תחרץ (ש"ב ה') : (כד) קציני . ענין שררה כמו קצין קטים

מצודת דוד

וגו' לאיש . ר"ל אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ עליו מי לשונו לדבר מאומה רע כי נפל פחדם על כל : (כז) עד עצם וגו'. ר"ל והמה מונחים שם עד עת ס

שריד ויעש למלכה כאשר עשה
למלך יריחו׃
לא ויעבר יהושע וכל־ישראל עמו (נ״ס במלעות לא פסוק)
מלבנה לכישה ויחן עליה וילחם
בה׃ לב ויתן יהוה את־לכיש ביד
ישראל וילכדה ביום השני ויכה
לפי־חרב ואת־כל־הנפש אשר־בה
ככל אשר־עשה ללבנה׃
לג אז עלה הרם מלך גזר לעזר את־ (ל׳ וחס׳)
לכיש ויכהו יהושע ואת־עמו עד־ (ז׳)
בלתי השאיר־לו שריד׃
לד ויעבר יהושע וכל־ישראל עמו
מלכיש עגלנה ויחנו עליה וילחמו (ל׳ וחסר.)
עליה׃ לה וילכדוה ביום ההוא ויכוה (ה׳ ג׳ מנהון מ״ל)
לפי־חרב ואת כל־הנפש אשר־בה
ביום ההוא החרים ככל אשר־עשה
ללכיש׃ לו ויעל יהושע (ל׳)
וכל־ישראל עמו מעגלונה חברונה (פ׳)
וילחמו עליה׃ לז וילכדוה ויכוה־
לפי־חרב ואת־מלכה ואת־כל־עריה
ואת־כל־הנפש אשר־בה לא־השאיר
שריד ככל אשר־עשה לעגלון ויחרם (כל עניגא כן במ״א דלבנה)
אותה ואת־כל־הנפש אשר־בה׃
לח וישב
יהושע וכל־ישראל עמו דברה (ג׳ וחס׳)
וילחם עליה׃ לט וילכדה ואת־מלכה
ואת־כל־עריה ויכום לפי־חרב (י״א)
ויחרימו את־כל־נפש אשר־בה
לא השאיר שריד כאשר עשה
לחברון כן־עשה לדברה ולמלכה
וכאשר עשה ללבנה ולמלכה׃
מ ויכה יהושע את־כל־הארץ ההר (י׳. י״ג)
והנגב והשפלה והאשדות ואת כל־
מלכיהם לא השאיר שריד ואת כל־
הנשמה החרים כאשר צוה יהוה
אלהי ישראל׃ מא ויכם יהושע מקדש
ברנע ועד־עזה ואת כל־ארץ גשן (נ׳)
ועד־גבעון׃ מב ואת כל־המלכים האלה
ואת־ארצם לכד יהושע פעם אחת (נ׳)

בה משיזיב ועבד למלכה
כמא דעבד למלכא
דיריחו׃ לא ועבר יהושע
וכל ישראל עמיה מלבנה
ללכיש ושרא עלה ואגיח
קרבא בה׃ לב ומסר יי
ית לכיש בידא דישראל
וכבשה ביומא תנינא
ומחה לפתגם דחרב וית
כל נפשתא דבה ככל
דעבד ללבנה׃ לג בכן
סליק הורם מלכא דגזר
למסעד ית לכיש ומחהי
יהושע וית עמיה עד דלא
אשתאר ליה משיזיב׃
לד ועבר יהושע וכל ישראל
עמיה מלכיש לעגלון ושרו
עלה ואגיחו קרבא עלה׃
לה וכבשוה ביומא ההוא
ומחוהא לפתגם דחרב וית
כל נפשתא דבה ביומא
ההוא גמר ככל דעבד
ללכיש׃ לו וסליק יהושע
וכל ישראל עמיה מעגלון
לחברון ואגיחו קרבא עלה׃
לז וכבשוהא ומחוהא
לפתגם דחרב וית מלכה
וית כל קרוהא וית כל
נפשתא דבה לא אשאר
משיזיב ככל דעבד לעגלון
וגמר יתה וית כל נפשתא
דבה׃ לח ותב יהושע וכל
ישראל עמיה לדביר ואגיח
קרבא עלה׃ לט וכבשה
וית מלכה וית כל קרוהא
ומחונון לפתגם דחרב
וגמירו ית כל נפשתא די
בה לא אשאר משיזיב כמא
דעבד לחברון כן עבד
לדביר ולמלכה וכמא
דעבד ללבנה ולמלכה׃
מ ומחא יהושע ית כל
ארעא טורא ודרומא
ושפלתא ומשפך מרמתא
וית כל מלכיהון לא אשאר
משיזיב וית כל נשמא גמר
כמא דפקיד יי אלהא
דישראל׃ מא ומחנון יהושע מרקם גיאה ועד עזה
וית כל ארע גושן ועד גבעון׃ מב וית כל מלכיא האילין וית ארעהון כבש יהושע בזמנא הדא אדי

רדק

חרב ואת מלכה: (לב) ביום השני. ביום השני לחנייתם עליה: (לז) ואת מלכה. והנה היה מלך חברון מחמשת המלכים שתלו אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון: ואת כל עריה. ואת כל הערים ואנשי הערים אשר על גבולה הקרואי׳ על שמה: (לח) וישב יהושע. נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי ראה לנלחם בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: (מ) והנגב. כתרגומו ודרומא: והאשדות. כמו אשדות הפסגה כתרגום משפך מרמתא והוא מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר נשפכים מן ההר דרך מדרון: (מא) ארץ גושן. אין זה של מצרים: (מב) פעם אחת. כלומר שלא הוצרך לצור על עיר ולא האריכו ימי המלחמה אלא

רשי

קול השואות המלחמה: (מ) והאשדות. מקום שפי הגבעות שופכי׳: (מא) מקדש ברנע ועד עזה. מצד דרומי של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספי׳ לכבוש כל המיצר ונשאר מעזה עד הים הוא שאמר למטה ואת הארץ הנשארת העזתי והאשדודי וגו׳

רלבג

ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישראל אל המחנה הגלגל כי שם היה המשכן

מצודת דוד

עלם וכו׳ ר״ל עד עולם: (לז) ואת מלכה. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר כי למעלה נאמר שיהושע המית מלך חברון: ואת כל עריה. הערים הסמוכים לה: (מב) פעם אחת. לפי שהעי לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת: וישב

מצודת ציון

תסיס לנו (ישעיה ג׳): (מ) והנגב. מקום נגוב ויבש כי חרבו פני האדמה (בראשית ח׳) תרגומו נגבו וכן ארץ הנגב נתתני (לקמן ט״ו): והשפלה. כעמק: והאשדות. מדרון ההרים שהמים נשפכים ויורדים שם וכן אשדות הפסגה (דברים ג׳) כי שפך

וילכדוה ח׳ וסי׳ נמסר לעיל בספרא בסי׳ ח׳: חברונה ט׳ ח׳ מלאים ואחד חס׳ וסי׳ ויעל יהושע דמעגלונה ויאמר דוד אנה אעלה. ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד. ושלאחריו ויבאו כל זקנ׳ ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו׳ דמלכים. ויאמר לו המלך לך בשלום. ויקבצו כל ישראל אל דוד חברונה דד״ה. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסוק. כל אלה אנשי המלחמה דד״ה. ואלה מספר ראשי החלוץ לצבא באו דד״ה: דברה ג׳ וחס׳ וסי׳ וישב יהושע וכל ישראל. ושל אחריו וילכדה ועלה הגבול דברה: ואת ארצם ג׳ בקריאה וסי׳ ואת כל המלכים האלה ואת ארצם. אמנם ה׳ תתיבו דמלכים והברו דישעיה.

כי יהוה אלהי ישראל נלחם
לישראל: מג וישב יהושע וכל־ישראל
עמו אל־המחנה הגלגלה:
יא א ויהי כשמע יבין מלך־
חצור וישלח אל־יובב מלך מדון
ואל־מלך שמרון ואל־מלך אכשף:
ב ואל־המלכים אשר מצפון בהר
ובערבה נגב כנרות ובשפלה
ובנפות דור מים: ג הכנעני ממזרח
ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבוסי
בהר והחוי תחת חרמון בארץ
המצפה: ד ויצאו הם וכל־מחניהם
עמם עם־רב כחול אשר על־שפת־
הים לרב וסוס ורכב רב־מאד:
ה ויועדו כל המלכים האלה ויבאו
ויחנו יחדו אל־מי מרום להלחם עם־
ישראל:
ו ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא
מפניהם כי־מחר כעת הזאת אנכי
נתן את־כלם חללים לפני ישראל
את־סוסיהם תעקר ואת־מרכבתיהם
תשרף באש: ז ויבא יהושע וכל־עם
המלחמה עמו עליהם על־מי מרום
פתאם ויפלו בהם: ח ויתנם
יהוה ביד־ישראל ויכום וירדפום
עד־צידון רבה ועד משרפות מים
ועד־בקעת מצפה מזרחה ויכם עד־
בלתי השאיר־להם שריד: ט ויעש
להם יהושע כאשר אמר־לו יהוה
את־סוסיהם עקר ואת־מרכבתיהם
שרף באש:
י וישב יהושע בעת ההיא וילכד את־

ל״ס במלעות פסו׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳. ל׳ ר״פ · סי׳ כמת׳ פסוק · ל׳ בספר׳ וכל קרי׳ דכו׳ כמ״ב אחרי׳ ויהודה ל״ג קמץ · ג׳ · ג׳ · ל׳ וכל קרי׳ חלוף · ל׳ · ג׳ · ג׳ · י״א · י״א · ל׳. ג׳

יי אלהא דישראל במימריה
אגיח קרבא לישראל:
מג ותב יהושע וכל ישראל
עמיה למשריתא לגלגלא:
א והוה כד שמע יבין
מלכא דחצור ושלח לות
יובב מלכא דמדון ולות
מלכא דשמרון ולות מלכא
דאכשף: ב ולות מלכיא
דמצפונא בטורא ובמישרא
דרום גינוסר ובשפלתא
ובפלכי דור מערבא:
ג כנענאה ממדינחא
וממערבא ואמוראה
וחתאה ופריזאה ויבוסאה
בטורא וחואה בשפולי
חרמון בארע מצפיא:
ד ונפקו אינון וכל
משריתהון עמהון עם סגי
כחלא דעל כיף ימא לסגי
וסוסון ורתיכין סגי לחדא:
ה ואזדמנו כל מלכיא האלין
ואתו ושרו כחדא על מי
מרום לאגחא קרבא עם
ישראל: ו ואמר יי ליהושע
לא תדחל מן קדמיהון ארי
מחר כעידנא הדין אנא מסר
ית כולהון קטילין קדם
ישראל ית סוסותהון תעקר
וית רתיכיהון תוקד בנורא:
ז ואתא יהושע וכל עמא
עבדי קרבא עמיה עליהון
ואינון שרן על מי מרום
בתכיף ונפלו בהון:
ח ומסרינון יי בידא
דישראל ומחונון ורדפונון
עד צידון רבתא ועד חרצי
ימא ועד בקעת מצפיא מדינחא ומחונון עד דלא
אישתאר להון משיזיב: ט ועבד להון יהושע כמא
דאמר ליה יי ית סוסותהון עקר וית רתיכיהון אוקיד בנורא: י ותב יהושע בעדנא ההיא וכבש ית

רשי

וגו׳: (ב) נגב כנרות. דרום גינוסר: ובנפות דור. פלכי דור קונטדו״ש בלע״ז: מים. מערבה: (ח) משרפות מים. תרגם יונתן חרצי ימא שעושין חריצין ומי הים יוצאין לתוכן ונשרפין מחום השמש ונעשים מלח

רדק

אלא בפסוק אחד לכלול כולם ואת אחרי זאת בלא הפסק: (ב) אשר מצפון. בשו״א ופיקרו בקמץ כי אינו סמוך ויתכן לפרשו סמוך לבית בהר ובערבה כאילו אמר מצפון ההר כי כן דרך הלשון לסמוך על אות השמוש כמו השוכני באהלים וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל: נגב כנרת. לדרום כנרת וכנרות קבוץ כנרת וזה ים תרגום גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורבותינו ז״ל הפליגו בספור טובת פירותיהם והקבוץ ר״ל שהיו מקומות נחלקים וכלם היו שמנים: ובנפות דור. האחד ממנו נפה והסמוך לנפת דור וענינם מחוז מחוזים וכת״י פילכי: (ג) והחוי תחת חרמון. פירוש החוי שהיה יושב תחת חרמון ואמר תחת כי חרמון היה הר כמו שכתוב עד הר חרמון ופי׳ בארץ המצפה כי חרמון זה בארץ המצפה או פירושו כי כל המלכים נועדו בארץ המצפה להלחם עם יהושע ואפשר שזה המקום הוא המצפה שהיו מתקבצים שם ישראל תמיד ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם כי במלחמה האחרת שעשה יהושע עם חמשי׳ המלכים אף על פי שהיתה תשועה גדולה לא היו אלא חמשת מלכים ואלו היו מלכים רבים ואפשר כי בנה שם יהושע מזבח מפני התשועה הגדולה שהיתה שם ומפני זה היו ישראל נקבצים שם בעת שהיו צריכים למלחמה או לדבר גדול וכן מצאנו ביפתח לפני ה׳ במצפה וכן בדבר פלגש בגבעה אל ה׳ המצפה וכן אמר שמואל במלחמ׳ פלשתים קבצו אלי כל ישראל המצפתה וכן כשהמליך שאול ויצעק שמואל את העם אל ה׳ המצפה נראה מכל אלה הפסוקי׳ כי מזבח היה שם ובית מקודש לתפלה ולקבוץ ישראל באותן הימים: (ח) צידון רבה. רבת עם ידמה שהיתה צידון אחרת קטנה ממנה: משרפות מים. ת״י חריצי ימא והם המלחיות שעושין חריצין ומושכין עליהם מים מלוחים ונשרפים לשמש ונעשים מלח: (ט) את סוסיהם עקר. להודיע כי מה שאמר לו השם את סוסיהם תעקר דרך מצוה אמר לו. ויש לשאול מה טעם אמר לו מצוה זאת במלחמה זו מה שלא צוה לו במלחמה אחרת ויש לפרש כי במלחמות האחרות לא היו בהם סוס ורכב כי אם בלכידת העיירות היו המלחמות גם חמשת המלכים על גבעון באו ללכדה ולא היו צריכין לסוס ורכב אבל זו המלחמה היתה מערכה שערכו מלחמה עם רב להלחם עם ישראל והיו צריכים לסוסים ולרכב והיו עושים לרוב כמה שכתוב וראית סוס

רלבג

כמשכן כמו שזכרנו: (א) עוד זכר שכאשר שמע זה יבין מלך חצור שלח אל יובב מלך מדון ואל מלך שומרון ולמלכים רבים זולתם להתקבץ יחד ולהלחם עם ישראל כדי שלא יפלו בידם אחד אחד כמו שעשו שאר המלכים ובאו עם רב כחול אשר על שפת הים להלחם עם ישראל: (ו) ויעד הש״י ליהושע שלא יירא מהם ומהמונם כי כעת מחר יתנם הש״י חללים לפני ישראל. וצוה לעקור סוסיהם ולשרוף מרכבותיהם שלא יקחום ישראל ויבטחו בם בענין המלחמות ושלא יאמרו שכחם ועוצם ידם עשה להם את החיל אבל יהיה מבטחם בש״י ויתבאר להם כי הוא מנצח הגוים האלה ולא הם: (י) וזכר אחר זה שכבר לכד יהושע את חצור ושרפה כי ממלך חצור היתה התחלת זאת המלחמה והנה כל העם אשר בה לא השאיר כל נשמה ואת כל ערי המלכים האלה ואת כל

ויועדו ג׳ וסי׳ כל המלכים לעבור אל בני עמון. לנוד לו ולנחמו: אל מי ג׳ בקריאה וסי׳ ומחה אל מי המרים. ויבאו ויחנו יחדיו אל מי מרום. אל מי עין שמש: תשרף באש ג׳ דסמיכי וסי׳ ואת בשר הפר. ואת מרכבותיהם תשרף באש ואת העיר הזאת תשרף. ונמסר גם בסדר תצוה:

תולדות אהרן סוסיהם תעקר. ע״ג י״ג:

מצודת דוד

(מג) וישב יהושע. היא ההשבה עצמה האמורה למעלה: יא (ג) תחת חרמון. תחת הר חרמון: בארץ המצפה. הר חרמון היה בארץ המצפה: (ח) משרפות ים

מצודת ציון

שוטף דם (בראשית ט׳) תרגומו דישוד דמא: יא (ב) ובערב׳. במישור: נגב כנרות. לדרום כנרות והוא שם מקום: ובנפות דור. מחוזות וגלילות של דור כמו יפה נוף (תהלים מ״ח): (ה) ויועדו. מלשון וועד ואסיפה: (ו) תעקר. הסיר העיקר כמו וכל תבואתי תשרש (איוב ל״א) ומשפטו הסיר השורש ממקומו ור״ל שיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד [illegible] נפשם:

חצור יאת־מלכה הכה בחרב כי־
חצור לפנים היא ראש כל־
הממלכות האלה׃ יא ויכו את־כל־
הנפש אשר־בה לפי־חרב החרם לא
נותר כל־נשמה ואת־חצור שרף
באש׃ יב ואת־כל־ערי המלכים־האלה
ואת־כל־מלכיהם לכד יהושע ויכם
לפי־חרב החרים אותם כאשר צוה
משה עבד יהוה׃ יג רק כל־הערים
העמדות על־תלם לא־שרפם
ישראל זולתי את־חצור לבדה שרף
יהושע׃ יד וכל שלל הערים האלה
והבהמה בזזו להם בני ישראל רק
את־כל־האדם הכו לפי־חרב עד־
השמדם אותם לא השאירו כל־
נשמה׃ טו כאשר צוה יהוה את־משה
עבדו כן־צוה משה את־יהושע וכן
עשה יהושע לא־הסיר דבר מכל
אשר־צוה יהוה את־משה׃ טז ויקח
יהושע את־כל־הארץ הזאת ההר
ואת־כל־הנגב ואת כל־ארץ הגשן
ואת־השפלה ואת־הערבה ואת־
הר ישראל ושפלתה׃ יז מן־ההר
החלק העלה שעיר ועד־בעל גד
בבקעת הלבנון תחת הר־חרמון
ואת כל־מלכיהם לכד ויכם
וימיתם׃ יח ימים רבים עשה יהושע

חצור וית מלכה קטל
בחרבא ארי חצור מלקדמין
הוא ריש כל מלכותא
האלין׃ יא ומחו ית כל
נפשתא די בה לפתגם
דחרב גמירא לא אשאר
כל נשמא וית חצור אוקד
בנורא׃ יב וית כל קרוי
מלכיא האלין וית כל
מלכיהון כבש יהושע
ומחנון לפתגם דחרב גמר
יתהון כמא דפקד משה
עבדא דיי׃ יג לחוד כל
קרויא דקימין על תוקפיהון
לא אוקדינון ישראל אלהין
ית חצור בלחודה אוקיד
יהושע׃ יד וכל עדי קרויא
האלין ובעירא בזו להון
בני ישראל לחוד ית כל
אנשא מחו לפתגם דחרב
עד די שיציאו יתהון לא
אשארו כל נשמא׃ טו כמא
דפקיד יי ית משה עבדיה
כן פקד משה ית יהושע
וכן עבד יהושע לא בטיל
פתגמא מכל דפקד יי ית
משה׃ טז ואחסין יהושע
ית כל ארעא הדא טורא
וית כל דרומא וית כל
ארעא דגושן וית שפלתא
וית מישרא וית טורא
דישראל ושפלתיה׃ יז מן
טורא פליגא דסליק לשעיר
ועד מישר גד בבקעת לבנן
שפולי טורא דחרמון וית
כל מלכיהון כבש ומחנון וקטלינון׃ יח יומין סגיאין עבד יהושע ית כל מלכיא

תולדות אהרן צוה משה. יבמות נו סנהדרין מד (פאה טו שקלים מב) :

רש"י

מלח : (יג) העומדות על תלם . שלא נהרסה חומתם כמו ירימו שנפלה חומתם וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה : זולתי את חצור לבדה . במסורה שרפה משה צוה לו ומסר כן בבראשית רבה בוישלח יעקב : (יז) בעל גד . מישר גד : ההר החלק . טורא שעיע מחליק עד בעל גד במישר המזרחי ולא הספיק לכבוש בחייו את כל המישר עד הצפון תוספתא : (יח) ימים רבים עשה יהושע . בנגונו ספר הכתוב שהיה מתכוון לדחות את כבוש הארץ כדי

רד"ק

סוס ורכב עם רב ממך ולא תמצא שאמר בן במלחמות אחרות וצוה הקב"ה לאבד הסוסים והרכב שהיו הגוים נלחמים בהם ובטחו ברכבם כי רב ולא ידעו כי שקר הסוס לתשועה וישראל בלא רכב וסוס נלחום והפילום חללים כי לה' התשועה לפיכך לא רצה האל ית' שיבואו ישראל להם הסוסים והמרכבות כדי שלא יבטחו בהם גם הם ויחשבו בלבם כי עם הסוסים יעשו המלחמות לפיכך צוה יהושע לעקר הסוסים ולשרוף המרכבות ולא צוה להמית הסוסים כי לא היה דבר שאסור בהנאה ושאר הבהמות שהיה בהם כמו רכב חמור רכב גמל לא צוה לעקור אלא שיקחום לצרכם אבל הסוסים שאינם אלא למלחמה אותם צוה לעקור כדי שלא יקחום ויבטחו בהם ולא אמר להרגם דרך השחתה כי אסור להשחית הנבראים אם לא לצורך או לאסור בהנאה והעיקור הוא לנשר פרסות הבהמה מן הארכובה ולמטה ולא תמות הבהמה בזה הדבר אלא שלא תוכל ללכת ואם תמצא מרעה במקומה תחיה : (יג) על תלם. ת"י תקפיהון כלומר שהיו עומדות בחזקתם שלא הפילו חומותיהם בלכדם אותם ולא שרפם זולתי חצור לפי שהיתה ראש הממלכות ויפחדו הנשארים ובדרש כי משה מסר לו שישרוף חצור ועל פיו עשה יהושע ששרף חצור וכן אמרו ר' אליעזר אומר במסורה שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע ועוד אמרו בקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה והיכן נתכנסו בחצור לפיכך שרפה וזה אחד משלשה מקומות שנתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניחם הקב"ה : (טז) ארץ הגשן אין . זה גושן של מצרים ובדרש אומר כי היה גשן של ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך ערי ישראל כמו שאמר ויעל לקראת אביו גושנה מלמד שהיא בעלייה כלפי ארץ ישראל ובזכות שהלך יהודה בשליחות אביו להורות לפניו זכה שיהיה לחלקו ארץ גשן שהיא טובה : ואת הר ישראל ושפלתה. הר"א במקום וי"ו כה"א הלזה ופירושו הר יעקב אבינו ששכן שם והוא נקרא על שמו : (יז) מן ההר החלק. ת"י טורא פליגא כלומר שהיה נחלק חציו הנה וחציו הנה וי"מ כמו אנכי איש חלק כלומר שלא היו בה אילנות : בעל גד. כתרגומו מישר גד : (יח) ימים רבים. ולמעלה אמר לכד יהושע פעם אחת ר"ל כי כל המלכים ההם שזכר לכד בפעם אחת בלי הפסק קודם ששבו אל המחנה הגלגלה ואחר כך עשה מלחמה ימים רבים עם שאר מלכי הארץ עד שלקח הכל ויש בו דרש שנענש יהושע על שנתעצל במלחמת המלכים כמ"ש שנאמר ימים רבים שהרי א"ל הקב"ה כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ולמה חסרו משנותיו י' שנים אלא אמר יהושע אם אני מנחיל הארץ במהרה לישראל ועושה להם המלחמ' מיד אמות אמר הקב"ה לא כך עשה משה רבך כשאמרתי לו נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך מיד וידבר משה אל העם החלצו ואתה עלה בלבך הנני

רלב"ג

כל מלכיהם כלם לכד יהושע ויכה האדם אשר בהם לפי חרב עד השמידם אותם לא השאירו כל נשמה : (יח) וזכר כי ימים רבים עשה יהושע מלחמה את כל המלכים האלה וזה לאות שכבר נתעצל יהושע בענין זאת המלחמה ובראשונה היה משתדל בזריזות ולזה אמרו רז"ל שכבר עשה זה כדי להאריך חייו כי כבר ייעדו השם כי הוא ינחיל לישראל את הארץ : וזכר שלא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון שהשלימו עמהם בערמה כמו שזכר וזה מורה כי אפילו שבעה עממים אם השלימו עם ישראל היה מחוייב להם שלא יהרגום אבל יקבלו על עצמם להיות להם למס ועבדום ולזה הוא מבואר כי מ"ש בפרשת שופטים כי תקרב אל עיר להלח' עליה לתפשה הוא כלל לכל עיר היה או שתהיה משבעה עממין או מזולתם ואולם ההבדל בזה בין שבעה עממין ובין זולתם הוא שאם לא ישלימו והיו משבעה עממין יתחייב להם שלא יחיו כל

וכל שלל ג' פסוקים אית בהון וכל כל כל ב' במצע' פסו' וא' ר"פ וסי' וכל שלל הערים האלה. והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם. ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם: השמדם ה' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר עקב : העלה ג' בקריאה וסי' מן ההר החלק העלה שעירה. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. הראתם את האיש העלה הזה וגלית הפלשתי. מצעית' מל' וסימן מלכים מלאים :

מצודת ציון

(י) לפנים. בימים הקדמונים : (יג) תלם. מלשון תל וגובה : (יז) בעל. תרגומו מישר : החלק

מצודת דוד

מים. חריצים שמי הים נקווים בהם והחמה שורפתן ונעשים מלח : (י) כי חצור כו'. ולזה פתח בה תחלה : (יג) על תלם. ר"ל בגבהם שלא נפלו חומותיהם בכבוש : (טז) ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אביו ונקרא על שמו : (יז) ההר החלק. שהיה נחלק לשנים אחת הנה ואחת הנה: העולה. אשר עולה עד שעיר לבלתי

כנגד מחשבה משנותיך אמר דוד עליו השלום רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום : (כ) לחזק את לבם . זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה עונש עונש כמו בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה ה' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ וגו' . ואמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה . כמו חנינה ורחמנות : (כא) ויכרת את הענקים . ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן לו את ההר ועוד יראה בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישראל חברון והענקים אשר בהר חברון הכל הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי ה' נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמה ההיא ופי' וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון שנאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהודה בירושלים פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא בחשבון ל"א מלכים שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודה . נקרא כן ע"ש סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל . כמו שפירשנו למעלה : (כב) רק בעזה . ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהושע עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : (כג) והארץ שקטה ממלחמה . שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמות וגם ישראל עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן יהושע אמר לו האל יתברך שיזרז ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אותה בחייו והתחיל בשני השבטים שהם יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולים חשבו כי כל הארץ נכבשת כי שמערב

כדי להאריך ימיו לפי שנאמר ואשב תנחילנה אותם במדרש תנחומא : (א) אשר הכו בני ישראל

רלב"ג

כל נשמה ואם יהיו מזולתם יהיו להם השבים והכסף : (כא) עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים וכו' והנה נזכר במה שיבא כי כלב בן יפונה הכרית הענקי' מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבכאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה כראש המנהיג אותם בזה : (כג) והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה מדין מן הארץ לרשתה אלא שעכ"ז כבר חלקה להם יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו שזכר אחר זה . וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישראל עמם ואע"פ שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה :

ואולם התועלות המגיעים בזה הספור הם אלו :

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח הר עיבל ומה שנלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה היא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם והיא שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה היסרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישראל ויהיו מפני זה יותר ראויים לירושת הארץ :

אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה׃
יט לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי
גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקְחוּ בַמִּלְחָמָה׃
כ כִּי מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם
לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה
כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃
כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־
הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר
מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר
יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ׃
כב לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד
נִשְׁאָרוּ׃ כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה
מִמִּלְחָמָה׃
יב א וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־

הָאִלֵּין קְרָבָא׃ יט לָא הֲוָת
קַרְתָּא דְאַשְׁלֵימַת עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן חִוָּאָה יָתְבֵי
גִבְעוֹן יָת כּוֹלָא נְסִיבוּ
בִּקְרָבָא׃ כ אֲרֵי מִן קֳדָם
יְיָ הֲוָת לְתַקָּפָא יָת לִבְּהוֹן
לְסַדָּרָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל
בְּדִיל לְגַמָּרוּתְהוֹן בְּדִיל
דְּלָא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רַחֲמִין
אֲרֵי בְּדִיל לְשֵׁצָיוּתְהוֹן
כְּמָא דְפַקֵּד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
כא וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא
הַהִיא וְשֵׁיצֵי יָת גִּבָּרַיָּא
מִן טוּרָא מִן חֶבְרוֹן מִן
דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכֹּל טוּרָא
דִיהוּדָה וּמִכֹּל טוּרָא
דְיִשְׂרָאֵל עִם קִרְוֵיהוֹן
גַּמְרוּנוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ כב לָא
אִשְׁתְּאַר גִּבָּרַיָּא בְּאַרְעָא
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד בְּעַזָּה
בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד אִשְׁתְּאָרוּ׃
כג וּנְסִיב יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל
אַרְעָא כְּכֹל דִּי מַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה וִיהָבַהּ יְהוֹשֻׁעַ
לְאַחֲסָנָא לְיִשְׂרָאֵל
כְּפַלְגוּתֵיהוֹן לְשִׁבְטֵיהוֹן
וְאַרְעָא שְׁדוֹכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא׃ א וְאִלֵּין מַלְכֵי אַרְעָא דִּמְחוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

למען ו' פסו' למען למען וסי' נמסר בסדר וירא גם לעיל בספרא סימן ד' : וירשו ד' חס' וסי' ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל . ויצא גבול בני דן . ויבואו מלך אשור מבבל . ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה : ועד ים ד' יהידאין וסי' נמסר בסדר משפטים : הישמות ג' חלוקים באתיהון וסי' נמסר בסדר מסעי : משה ג' ר"פ וסי' נמסר בריש האי סיפרא : ובני ישראל ט"ו מצעו' פסו' וסי' נמסר בסדר פנחס : העולה ג' ב' חס' וא' מלא נמסר לעיל בסי' י"א : לנחלה ט"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן כי מאת ה' . עקדה שער לו :

והשני והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא למהר בעשייתם בזולת עצה ואע"פ שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין : השלישי והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין אינה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקויים עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם : הרביעי והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואעפ"י שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם : החמישי הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ובתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע נשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי ה' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והאותות זכרו גם שיסיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיד כי לנחץ ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשי' לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע : הששי והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שיזכר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נצח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שמהרו בענין הלא קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל

מצודת דוד

(כ) בלתי היות להם תחנה . מן בני ישראל : כי למען השמידם . כי חיזק לבבם למען השמידם : (כא) מן חברון . אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע לפי שבימיו הורישם וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על הצבא : (כג) כמחלקותם . כפי המחלוקת האמורה למטה . לשבטיהם .

מצודת ציון

(כ) תחנה . חנינה ורחמים : (כא) הענקים . בני אדם גבהי הקומה : (כג) שקטה . נחה כמו ארץ

יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן
עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה׃
ב סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן
מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד
יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃
ג וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד
יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה
דֶּרֶךְ בֵּית הַיְשִׁמוֹת וּמִתֵּימָן תַּחַת
אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה׃ ד וּגְבוּל עוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הַיּוֹשֵׁב
בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי׃ ה וּמֹשֵׁל בְּהַר
חֶרְמוֹן וּבְסַלְכָה וּבְכָל־הַבָּשָׁן עַד־
גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַחֲצִי הַגִּלְעָד
גְּבוּל סִיחוֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן׃ ו מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִכּוּם וַיִּתְּנָהּ
מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה יְרֻשָּׁה לָראוּבֵנִי
וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃
ז וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן יָמָּה מִבַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן
וְעַד־הָהָר הֶחָלָק הָעֹלֶה שֵׂעִירָה
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְרֻשָּׁה
כְּמַחְלְקֹתָם׃ ח בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבָעֲרָבָה
וּבָאֲשֵׁדוֹת וּבַמִּדְבָּר וּבַנֶּגֶב הַחִתִּי
הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי׃ ט מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד מֶלֶךְ הָעַי
אֲשֶׁר־מִצַּד בֵּית־אֵל אֶחָד׃ י מֶלֶךְ
יְרוּשָׁלִַם אֶחָד מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶחָד׃
יא מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶחָד מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶחָד׃
יב מֶלֶךְ עֶגְלוֹן אֶחָד מֶלֶךְ גֶּזֶר אֶחָד׃
יג מֶלֶךְ דְּבִר אֶחָד מֶלֶךְ גֶּדֶר אֶחָד׃
יד מֶלֶךְ חָרְמָה אֶחָד מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד׃
טו מֶלֶךְ לִבְנָה אֶחָד מֶלֶךְ עֲדֻלָּם אֶחָד׃
טז מֶלֶךְ מַקֵּדָה אֶחָד מֶלֶךְ בֵּית־אֵל אֶחָד׃
יז מֶלֶךְ תַּפּוּחַ אֶחָד מֶלֶךְ חֵפֶר אֶחָד׃

וירתו ית ארעהון בעברא דירדנא מדנח שמשא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון וכל מישרא מדינחא: ב סיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון שליט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וגו נחלא ופלגות ארע גלעד ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון: ג ומישרא עד ים גינוסר מדינחא ועד ימא דמישרא ימא דמלחא מדינחא אורח בית ישמות ומדרומא תחות משפך מרמתא: ד ותחום עוג מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב בעשתרות ובאדרעי: ה ושליט בטורא דחרמון ובסלכה ובכל מתנן עד תחום גשוראה ואפקירוס ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון מלכא דחשבון: ו משה עבדא דיי ובני ישראל מחונון ויהבה משה עבדא דיי ירותא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ז ואלין מלכי ארעא די מחא יהושע ובני ישראל בעברא דירדנא מערבא ממישר גד בבקעת לבנן ועד טורא פליגא דסליק לשעיר ויהבה יהושע לשבטא ישראל ירותא כפלגותהון: ח בטורא ובשפלתא ובמישרא ובמשפך מרמתא ובמדברא ובדרומא חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחואי ויבוסאי: ט מלכא דיריחו חד מלכא דעי דבסטר בית אל חד: י מלכא דירושלם חד מלכא דחברון חד: יא מלכא דירמות חד מלכא דלכיש חד: יב מלכא דעגלון חד מלכא דגזר חד: יג מלכא דדביר חד מלכא דגדר חד: יד מלכא דחרמה חד מלכא דערד חד: טו מלכא דלבנה חד מלכא דעדלם חד: טז מלכא דמקדה חד מלכא דבית אל חד: יז מלכא דתפוח

רש"י

ישראל. בימי משה: (ב) ועד יבק הנחל. שמשם גבול ארץ בני עמון סוף מיצר ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מושלים: (ה) וחצי הגלעד גבול סיחון. שמשם היה מיצר ממשלת סיחון כשאמרנו למעלה שחצי הגלעד היה שלו וזה

רדק

שהערבה היה הגבול גבולו והמזרח הירדן וים כנרת לפיכך נתעצלו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו חוששין כיון שהיו הגבולים בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערים הרבה לשבת בארץ הנכבשת וכאשר באו לשילה אחר י"ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יפילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי ה' לשבעה השבטים: (ט) מלך יריחו אחד. כל אלה שלשים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל

שעירה ג' בקריאה וסי' וישב ביום ההוא עשו. יעבר נא אדני לפני עבדו. ועד ההר החלק העולה שעירה. ונמסר גם בסדר וישלח: ובמדבר ג' בקריאה וסי' ובמדבר אשר ראיתי אשר. אשר עשיתי במצרים ובמדבר. בהר ובשפלה ובערבה. החוי והיבוסי ו' דסמיכי וסימ' ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי. כי החרם תחרימם החתי. ויהי כשמע כל מלכי האמורי. בהר ובשפלה דיהושע. ותעברו את הירדן דסוף יהושע. כל העם הנותר דמלכים. ושארא והחוי והיבוסי ונמסר גם בסדר כי תשא:

רלבג

כשהתרשל בזה לא נלאה בימים רבים כי אם י"א מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכי' ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש: (א) ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר. זכר תחלה מה שנעשה ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה עמהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד ה' ובני ישראל עשו זה והנה לא הזכיר בזה תחלה שם משה להורות כי משה אעפ"י שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוחו אלה המלכים בזכות ישראל מצד ברית השם יתעלה כרות עם אבותיהם כמו שנזכר בתורה. ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה ושכבר נתנה יהושע לשבטי ישר' ירושה כמחלקות' לפי האופן הנזכר בתורה: והנה

מצודת דוד

לכל שבט ושבט חלק לבד
יב (ב) יבק הנחל. שם מקום סמוך להנחל והיה מגבול בני עמון: (ג) והערבה. גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן. ומפאת הדרום משל תחת אשדות הפסגה: (ד) גבול עוג וכו'. רצה לומר גם גבול עוג ירשו: (ה) גבול סיחון. אצל גבול סיחון כי חצי הגלעד השנית של סיחון היתה: (ט) מלך יריחו אחד. מוסב על המקרא שלפני פניו ואלה מלכי הארץ וכו' מלך יריחו וכו': מלך

מצודת ציון

יב (ד) הרפאים. שענקים על שמרפים ידי רואיהם כי יפחדו מהם ארץ ירפאה ושקטה (תהלים ע"ה)

ביאור הגר"א

יב (ז) ואלה מלכי הארץ. הל"א מלכים. מלך יריחו. ומלך העי. וה' מלכים שעלו על גבעון היינו ירושלים חברון. ירמות. לכיש. עגלון הרי ז'. ומקדה ולבנה, ודביר. שכתוב בהם את מלכה. והורם מלך גזר, הרי י"א וההר. הנגב והשפלה. והאשדות שכתוב בהם את מלכיהם הרי ט"ו. ומלך חצור. ומדון. שמרון אכשף. הרי י"ט. ואשר מצפון בהר. ובערבה. נגב כנרות ובשפלה ובנפת דור מים הרי כ"ד. הכנעני ממזרח ומים. פי' הכנעני מזרח. וכנעני מים והאמורי. והחתי. והפריזי. והיבוסי. והחוי. הרי ל"א מלכים: (יג) מלך גדר. הוא אשדות מפני שהוא נקום משופע לכך עשו גדר: (יד) מלך חרמה. הוא ההר שכן כתיב וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה: מלך ערד. הוא הנגב. שכן כתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב. (טו) עדולם. הוא שפלה שכן חושב בערי יהודה שבשפלה עדולם: (טז) בית אל. תפוח. חפר. אפק. לשרון. הם

וזה חצי השני של עוג: (כג) לנפת דור. לשלכי דור: (א) והארץ נשארה הרבה מאד. ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשת' שלא נכבשה: (ב) גלילות. מרקאי"ש בלע"ז: (ג) מן השיחור. הוא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך להחוס מקצוע דרומי' מערבית של א"י כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מיצר הדרומי אלא ממדבר צין הוא שער החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה: ועד גבול עקרון צפונה. העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרים: לכנעני תחשב. מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא: חמשת סרני פלשתים וגו'. הוא סוף גמר המיצר עד הים הגדול שבמערב: העזתי והאשדודי האשקלוני וגו'. ששה סרנים הוא מונה ומתחלתן קראן חמשת אמר ר"י אידונריקי שלהם ה' החשובים חמשה היו שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובי' ועוד יש לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים: (ד) מתימן כל ארץ הכנעני. פסוק ראשון מנה מצר הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע המוצר ליכנס כמה הוא מן הדרום לצפון: מתימן כל ארץ הכנעני. מתימן זו מערה לצידונים עד האפקה עד האמורי: (ה) והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש. ובמיצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המיצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת וזהו כל מיצר הצפוני שלבוא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי: (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך: הפלה לישראל בנחלה. ויכבוש לאחר זמן כל

תולדות אהרן חמשת סרני פלשתים חולין ס:

יח מֶלֶךְ אֲפֵק אֶחָד מֶלֶךְ לַשָּׁרוֹן אֶחָד:
יט מֶלֶךְ מָדוֹן אֶחָד מֶלֶךְ חָצוֹר אֶחָד:
כ מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן מְראוֹן אֶחָד מֶלֶךְ אַכְשָׁף
אֶחָד: כא מֶלֶךְ תַּעְנַךְ אֶחָד מֶלֶךְ מְגִדּוֹ
אֶחָד: כב מֶלֶךְ קֶדֶשׁ אֶחָד מֶלֶךְ־יָקְנְעָם
לַכַּרְמֶל אֶחָד: כג מֶלֶךְ דּוֹר לְנָפַת דּוֹר
אֶחָד מֶלֶךְ־גּוֹיִם לְגִלְגָּל אֶחָד: כד מֶלֶךְ
תִּרְצָה אֶחָד כָּל־מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד:
יג א וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה זָקַנְתָּה בָּאתָ
בַיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד
לְרִשְׁתָּהּ: ב זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאָרֶת כָּל־
גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי:
ג מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם
וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי
תֵּחָשֵׁב חֲמֵשֶׁת ׀ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי
וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים: ד מִתֵּימָן כָּל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים
עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי:
ה וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
עַד לְבוֹא חֲמָת: ו כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר
מִן־הַלְּבָנוֹן עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־
צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה

נ' לא קרי' · נ' כספר' · ל' · ב' · חצי הספר · ב' חד חס' וחד מ"ל דיהושע מ"ל דשמואל חסר · ד' · ג' · ב' · ל' · ל' · ח' ר"פ · ל' · ט' ר"פ בספר' · ל' חס' · ל' · ו' חס' בליש'

חַד מַלְכָּא דְחֵפֶר חַד: יח מַלְכָּא דַאֲפֵק חַד מַלְכָּא דְלַשָּׁרוֹן חַד: יט מַלְכָּא דְמָדוֹן חַד מַלְכָּא דְחָצוֹר חַד: כ מַלְכָּא דְשִׁמְרוֹן מְראוֹן חַד מַלְכָּא דְאַכְשָׁף חַד: כא מַלְכָּא דְתַעְנַךְ חַד מַלְכָּא דִמְגִדּוֹ חַד: כב מַלְכָּא דְקֶדֶשׁ חַד מַלְכָּא דְיָקְנְעָם לְכַרְמְלָא חַד: כג מַלְכָּא דְדוֹר לְפִלְכֵי דוֹר חַד מַלְכָּא דְעַמְמִין לְגִלְגָּלָא חַד: כד מַלְכָּא דְתִרְצָה חַד כָּל מַלְכַיָּא תְּלָתִין וְחַד: א וִיהוֹשֻׁעַ סִיב עַל בְּיוֹמִין וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אַתְּ סַבְתָּא עַלְתָּא בְּיוֹמִין וְאַרְעָא אִשְׁתְּאַרַת סַגִּיאָה לַחֲדָא לְמֵירְתַהּ: ב דָא אַרְעָא דְאִשְׁתְּאַרַת כָּל תְּחוּמֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל גְּשׁוּרָאֵי: ג מִן שִׁיחוֹר דִי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם וְעַד תְּחוּם עֶקְרוֹן צִפּוּנָא עַל אַרְעָא כְנַעֲנָאֵי תִּתְמְנֵי חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַזָּתָאֵי וְאַשְׁדּוֹדָאֵי אַשְׁקְלוֹנָאֵי גִּתָּאֵי וְעֶקְרוֹנָאֵי וְעַוָּאֵי: ד מִדָּרוֹמָא כָּל אַרְעָא כְנַעֲנָאֵי וּמְעַרְתָּא דִי לְצִידוֹנָאָה עַד אֲפֵק עַד תְּחוּם אֱמוֹרָאָה: ה וְאַרְעָא גִבְלִי וְכָל לִבְנָן מַדְנַח שִׁמְשָׁא מִמֵּישַׁר גָּד שְׁפוּלֵי טוּרָא דְחֶרְמוֹן עַד מֵעַלְנָא דַחֲמָת: ו כָּל יָתְבֵי טוּרָא מִן לִבְנָן עַד חֲרִצֵי יַמָּא כָּל צִידוֹנָאֵי בְּמֵימְרִי אֲתָרְכִינוּן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד פְּלִיגְהָא לְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא וּכְמָא

כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכתו והיה מושל על עיירות וכפרים אחרים: (ב) גלילות. כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים: (ג) מן השיחור. הוא נילוס נחל מצרים והוא למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין הוא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה: חמשת סרני פלשתים. הוא גמר המצר עד הים הגדול שבמערב וסרנים ענינם שרים: חמשת סרני. והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו ממנינם. ובדברי רבותינו ז"ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם חמשה אמר ר' יוחנן אידונריקי שלהם חמשה פי' אידונריקי החשובים שבהם היו חמשה והעוים אינו מן הסרנים החשובי' ועוד בדבריהם עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו: מתימן. ולפי פשט הפסוק מתימן פי' מדרום כלומר מצד דרום נשארה כל ארץ הכנעני: (ה) והארץ הגבלי. חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית

רלבג

(א) והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלים המלחמה עם מלכים הנשארים וצוה מאת הש"י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר"ל לט' השבטים וחצי שבט מנשה כי הב' שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקנינם כמו

ועד גבול ד' בקריאה וסי' מן השיחור אשר על פני מצרים. ושלמה היה מושל. ויהי מושל בכל הממלכות. ממגדל סונה ועד גבול כוש: והארץ ח' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית: הפלה ו' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר נשא:

ביאור הגר"א

הם האמורי והחתי. והפריזי. והיבוסי והחוי: (כא) מלך תענך. מגידו. קדש יקנעם. דור לנפת דור. הם המלכים אשר מצפון בהר. ובערבה. נגב כנרות ובשפלה. ובנפת דור מים: (כג) מלך גוים. ומלך תרצה. הם הכנעני ממזרח. ומים: יג (ג) והעוים. ואיתא בגמרא חמשת סרני פלשתים וחשיב ששה ומשני עוים מתימן באו ופירשו התוספת שהעוים אינו קאי על הפלשתים אלא קאי על

מצודת דוד

(כב) מלך יקנעם לכרמל. יקנעם שם עיר המלוכה והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה תחשב וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו': יג (א) זקן בא בימים. זקן יאמר לשון בני אדם המוחש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים מקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים: הרבה מאד. ולא תוכל לכבוש הכל בחייך: (ג) לכנעני תחשב. והלא ארץ הכנעני נתתי לישראל: והעוים. שמה לא מפלשתים: (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך אני אגרשם לפניהם: הפילה. הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו

מצודת ציון

מהם: (כג) לנפת דור. לאחוז דור: גוים. מקום נקרא שמה מכמה עו"ג וכן תדעל מלך גוים (בראשית י"ד): יג (ב) גלילות. מחוזות: (ג) השיחור. שם הנהר: סרני

ל' כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ ז וְעַתָּה חַלֵּק אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת
ל' הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃
ד' ר"פ ח עִמּוֹ הָרֻאוּבֵנִי וְהַגָּדִי לָקְחוּ נַחֲלָתָם
אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
י"ד נסיפ' מִזְרָחָה כַּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה׃ ט מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל
ג' מ"ע וְכָל־הַמִּישֹׁר מֵידְבָא עַד־דִּיבוֹן׃
י וְכֹל עָרֵי סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
י"ב דסמי' מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד־גְּבוּל בְּנֵי־עַמּוֹן׃
יא וְהַגִּלְעָד וּגְבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי
ב' וגבע' וספלו וְכֹל הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה׃
ט' ר"פ בספרי יב כָּל־מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־
מָלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי הוּא
נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וַיַּכֵּם מֹשֶׁה
ל' וחס' וַיֹּרִשֵׁם׃ יג וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב
גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ יד רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן נַחֲלָה
ט' כתיב יו"ד אִשֵּׁי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתוֹ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ טו וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
ס' מ"ע לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃
טז וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־
שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
ל' הַנַּחַל וְכָל־הַמִּישֹׁר עַל־מֵידְבָא׃
ל' ר"פ יז חֶשְׁבּוֹן וְכָל־עָרֶיהָ אֲשֶׁר בַּמִּישֹׁור
דִּיבוֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית בַּעַל מְעוֹן׃
ל' חס'. ל' יח וְיַהְצָה וּקְדֵמֹת וּמֵפָעַת׃ יט וְקִרְיָתַיִם
ל'. ל' וְשִׂבְמָה וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק׃
כ וּבֵית פְּעוֹר וְאַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה וּבֵית
י"א ר"פ וכל וכל הַיְשִׁמוֹת׃ כא וְכֹל עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־
מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ
וְאֶת־נְשִׂיאֵי מִדְיָן אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם
וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע נְסִיכֵי
ג' סִיחוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כב וְאֶת־בִּלְעָם
ל' ומ"ג בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם׃ כג וַיְהִי גְּבוּל

דְּפַקֵּידְתָּךְ׃ ז וּכְעַן פְּלֵיג יַת אַרְעָא הָדָא בְּאַחְסָנָא לְתִשְׁעָה שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ ח עִמֵּיהּ שִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְשִׁבְטָא גָד קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא כְּמָא דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ׃ ט מֵעֲרוֹעֵר דְּעַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְּגוֹ נַחֲלָא וְכָל מֵישַׁר מֵידְבָא עַד דִּיבוֹן׃ י וְכֹל קִרְוֵי סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי מְלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן׃ יא וְאַרְעָא גִלְעָד וּתְחוּם גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּיקִירוֹס וְכָל טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְכָל מַתְנָן עַד סַלְכָה׃ יב כָּל מַלְכוּת עוֹג בְּמַתְנָן דִּי מְלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי וְהוּא אִשְׁתְּאַר מִשְּׁאָר גִּבָּרַיָּא וּמְחָנוּן מֹשֶׁה וְתָרְכִינוּן׃ יג וְלָא תָרִיכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת גְּשׁוּרָאָה וְיַת אַפִּיקִירוֹס וִיתֵיב גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּיקִירוֹס בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל עַד יוֹמָא הָדֵין׃ יד לְחוֹד לְשִׁבְטָא דְלֵוִי לָא יְהַב אַחְסָנָא קוּרְבָּנַיָּא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִינוּן אַחְסַנְתֵּיהּ כְּמָא דְמַלֵּיל לֵיהּ׃ טו וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא דִבְנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ טז וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְּגוֹ נַחֲלָא וְכָל מֵישְׁרָא עַד מֵידְבָא׃ יז חֶשְׁבּוֹן וְכָל קִרְוָהָא דִּי בְּמֵישְׁרָא דִּיבוֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית בַּעַל מְעוֹן׃ יח וְיַהֲצָה וּקְדֵמוֹת וּמֵפָעַת׃ יט וְקִרְיָתַיִם וְשִׂבְמָה וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּטוּרָא דְמֵישְׁרָא׃ כ וּבֵית פְּעוֹר וּמְשְׁפַּךְ מְרָמָתָא וּבֵית יְשִׁמוֹת׃ כא וְכֹל קִרְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל מַלְכְוַת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּמְלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן דִּמְחָא מֹשֶׁה יָתֵיהּ וְיַת רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת אֱוִי וְיַת רֶקֶם וְיַת צוּר וְיַת חוּר וְיַת רֶבַע רַבְרְבֵי סִיחוֹן יָתְבֵי אַרְעָא׃ כב וְיַת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר קָסָמָא קְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַרְבָּא עַל קְטִילֵיהוֹן׃ כג וַהֲוָה תְּחוּם בְּנֵי רְאוּבֵן

רדק

הברית: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי שלא זכרו לפי שזכר החצי האחר אמר עמו כאילו זכרו: (יט) בהר העמק. כתרגומו בטורא דמישרא: (כא) נסיכי סיחון יושבי הארץ. אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו סיחון והאמרי יושבי הארץ קודם שלכדום ישראל היו אלה נשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם: (כב) הקוסם. להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך ה' לדבר הנבואות ההם. ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתיב וילך וישב למקומו אלא שחזר שם לבקש שכרו על העצה שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף ה' בהם וזהו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדבר בלעם וכשראה שנתקיימה עצתו הלך למואב ולמדין לבקש שכרו מהם: אל חלליהם. עם חלליה' וכמוהו רבים ובתורה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו. ויש

ביאור הגר"א

על הפסוק שאחריו דכתיב ומתימן וגו' וכאלו הי' כתוב מתימן עוים: (ח) עמו הראובני. פי' חצי שבט מנשה נפל עם ראובן וגד הוא כמו שכתוב שני פעמים חצי שבט מנשה דהיינו לתשעת וחצי שבט המנש' וחצי שבט מנשה עמו הראובני כו' והוא נקרא מסדר שנחלק בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי וכמו שסטוים קאי על הפסוק שלאחריו:

רשי

כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי הראשון של מנשה הראובני והגדי לקחו נחלתם: (ט) מערועער אשר על שפת וגומ'. מונה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח"כ מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלוני ופלוני: (יב) מיתר הרפאים. שהרג כדרלעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים: (יט) בהר העמק. בטורא דמישרא: וחצי

אשי ט' כתיב יו"ד וסי' נמסר בסדר צו: וכל ערי י"א פסוקים ריש ומציעא וכל וכל וסימנהון נמסר בסדר צו. ואת בלעם ג' דסמיכי וסי' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ואת בלעם בן בעור הקוסם. ואת יבלעם ואת מגרשה דד"ה. ונמסר גם בסדר מטות:

תולדות אהרן בלעם בן בעור. סנהדרין קו:

מצודת דוד

כבשו עדיין וכל שבט יכבוש את חלקו: כאשר צויתיך. כמ"ש ולו את יהושע וכו' הוא ינחיל (דברים ג'): (ז) ועתה חלק. ר"ל בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחלה כמנין השבטים הנוחלים ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי: (ח) עמו ר"ל לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה עכ"ז אמר עמו הואיל והזכיר חצי האחד): כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם ור"ל מאז כאשר נתן להם משה הנחלה היית לקחו אותה ונתרצו בה וא"כ הדבר קיים ואין לתת להם עוד בעבר הזה: (יד) אשי ה'. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו על האש: לו. למשה: (טו) למשפחותם. ר"ל לא נתן משה להם ביחד שהם עצמם יחלקו ביניהם רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: (יט) בהר העמק. בההר שעמד בתוך העמק: (כא) יושבי הארץ. מתושבי ארץ סיחון: (כב) אל חלליהם. עם שאר החללים ודומה להם

מצודת ציון

סרני. ענין שררה: (ט) המישור. מקום ישר ושוה: (יח) ויהצה. גרשם: (כא) נסיכי. ענין שררה:

[illegible]

בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת
בְּנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃ כד וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
לְמַטֵּה גָד לִבְנֵי־גָד לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃
כה וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעְזֵר וְכָל־עָרֵי
הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד־
עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי רַבָּה׃
כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד־רָמַת הַמִּצְפֶּה וּבְטֹנִים
וּמִמַּחֲנַיִם עַד־גְּבוּל לִדְבִר׃ כז וּבָעֵמֶק
בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹן
יֶתֶר מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַיַּרְדֵּן וּגְבֻל עַד־קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת עֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ כח זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־גָד
לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם׃
כט וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי
שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ ל וַיְהִי גְבוּלָם
מִמַּחֲנַיִם כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת ׀
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְכָל־חַוֹּת יָאִיר אֲשֶׁר
בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עִיר׃ לא וַחֲצִי הַגִּלְעָד
וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלְכוּת עוֹג
בַּבָּשָׁן לִבְנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לַחֲצִי
בְנֵי־מָכִיר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ לב אֵלֶּה
אֲשֶׁר־נִחַל מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה׃
לג וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם׃
יד א וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר נִחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת
הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב בְּגוֹרַל
נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה
לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה׃
ג כִּי־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי הַמַּטּוֹת
וַחֲצִי הַמַּטֶּה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְלַלְוִיִּם
לֹא־נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם׃ ד כִּי־הָיוּ
בְנֵי־יוֹסֵף שְׁנֵי מַטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם
וְלֹא־נָתְנוּ חֵלֶק לַלְוִיִּם בָּאָרֶץ כִּי אִם־

יַרְדְּנָא וּתְחוּמָא דָא אַחֲסָנַת בְּנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָא וּפַצְחֵיהֶן׃
כד וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא דְגָד לִבְנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
כה וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא יַעְזֵר וְכָל קִרְוֵי גִלְעָד וּפַלְגוּת אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר דִּי עַל אַפֵּי רַבָּה׃
כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד רָמַת מִצְפְּיָא וּבְטוֹנִים וּמִמַּחֲנַיִם עַד תְּחוּם לִדְבִיר׃
כז וּבְמֵישְׁרָא בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצִפּוּנָא שְׁאָר מַלְכוּת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ עַד סְיָפֵי יַם גִּינוֹסַר עִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא׃
כח דָא אַחֲסָנַת בְּנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָא וּפַצְחֵיהֶן׃
כט וִיהַב מֹשֶׁה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
ל וַהֲוָה תְּחוּמֵיהוֹן מִמַּחֲנַיִם כָּל מַתְנָן כָּל מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְכָל כַּפְרָנֵי יָאִיר דִּבְמַתְנָן שִׁתִּין קִרְוִין׃
לא וּפַלְגוּת אַרְעָא דְגִלְעָד וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי קִרְוַיָא מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג בְּמַתְנָן לִבְנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְפַלְגוּת בְּנֵי מָכִיר לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
לב אִלֵּין דִּי אַחְסֵין מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָא דְמוֹאָב מֵעִיבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִּינְחָא׃
לג וּלְשִׁבְטָא דְלֵוִי לָא יְהַב מֹשֶׁה אַחְסָנָא מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִינּוּן אַחְסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל לְהוֹן׃
א וְאִלֵּין דְּאַחְסִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן דְּאַחְסִינוּ יַתְהוֹן אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב בְּעַדְבָא אִתְפַּלְגַת לְהוֹן אַחְסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְתִשְׁעַת שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא׃
ג אֲרֵי יְהַב מֹשֶׁה אַחְסָנַת תְּרֵין שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא מֵעִיבְרָא לְיַרְדְּנָא וּלְלֵוָאֵי לָא יְהַב אַחְסָנָא בֵּינֵיהוֹן׃
ד אֲרֵי הֲווֹ בְּנֵי יוֹסֵף תְּרֵין שִׁבְטִין מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם וְלָא יְהַבוּ חוּלָק לְלֵוָאֵי בְּאַרְעָא אֱלָהֵן קִרְוִין לְמִתַּב

רשי

(כה) וחצי ארץ בני עמון. חצי מה שכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: (כז) הירדן וגבל. ירדנא ותחומיה כמרים על שפתו: (כח) הערים וחצריהם. הערים המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי בלא חומה: (א) אשר נחלו אותם. אשר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני ממות תחת שבט

רדק

ויש בו דרש שהיו מלכי מדין עוסים כשפים עם בלעם וכורחים מפני חרב ישראל ופורחין באויר כיון שהראה להם פנחס את הציץ נפלו על חלליהם וכוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות ב״ד ועוד אמרו כי פנחס הרגו: (כג) הירדן וגבול. כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו: (לא) לחצי בני מכיר. כי החצי האחר והם בני גלעד שבא בתי אבות לקחו נחלתם בארץ כנען: (ד) כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעה מטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י״ב ואם לוי אינו נמנה היאך היו י״ב לפי׳ אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות

מצודת דוד

להם ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: (כג) וגבול. ר״ל גם גבול הירדן והם הערים הסמוכים לירדן גם המה לגבול ראובן יחשבו: למשפחותם. הנחלק לכל משפחה חלק לבד: (לא) לבני מכיר. חצי הגלעד וכו׳ נתן לבני מכיר לא לכולם כ״א לחצי בני מכיר: (לב) אלה אשר נחל. אלה השבטים אשר הנחילם משה: (לג) ה׳ אלהי וכו׳. ר״ל מותר אשי ה׳ היא נחלתם: יד (א) ואלה. ר״ל אלה הערים האמורים בסוף הענין: (ב) בגורל נחלתם. בגורל חלק להם נחלתם: (ג) כי נתן משה. יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי וללוים לא נתן נחלה כי אין לתת להם כאשר צוה ה׳ ולא נשארו א״כ ראויים לנחלה כ״א שמונת המטות וחצי ע״כ הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: (ד) כי היו. ר״ל לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות והיו ט׳ כ״א

מצודת ציון

(כג) וחצריהן. עיירות פרוזות בבלי חומה העומדים סביב עיר חומה: (ל) חות יאיר. תרגומו כפרני יאיר: יד (א) המטות. השבטים: (ד) ומגרשיהם. הם הבניינים

שבט מנשה ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויתן משה לחצי שבט מנשה. וישלחו בני ישראל ויבאו אל בני ראובן. וחד השבט המנשה. ועתה חלק את הארץ. וב׳ באוריתא שבט המנשה. וסי׳ ממלכת עוג נתתי לראובני. שבט המנשה גלעדה: עוג בבשן ד׳ בקריאה וסי׳ נמסו בסדר דברים: נחלו ד׳ קמצין וסי׳ אלה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת. וחד ונחלו לעולם: בגורל ה׳ רפין וסימ׳ בגורל נחלתם ר״פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ. אלה הנחלות. זה הדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה:

רדק

מסות: למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולניתיהון ר"ל הבהמות הגסות ובהמות דקות: (ו) כאשר עם לבבי. נראה כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדברי' כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר כדבריהם כשאמר ויהס כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והם חשבו כי מסייע היה להם ושתקו: (ח) המסיו. נכתב ביו"ד שהוא במקום למ"ד הפועל והיה משפטו המסיו בשורק הוי"ו על דרך נסיו רגלי והדומים לו ובא היו"ד נחה והוי"ו נעה שלא כמנהג וי"ו הרבים בלשון הקדש אבל בלשון ארמי ובא כמו כן אשתיו במרא ורבי אחי רבי משה ז"ל כתבו בשקל הפעיל והוי"ו מקום למ"ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: (ט) אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו' כלומר אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי' אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שאמר כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: (י) החיה ה' אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמשה. כי דבר המרגלים היה בשנה השנית לצאתם ממצרים והנה נשארו להם במדבר שלשים ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו רז"ל כי בז' שנים כבשו הארץ וז' שחלקו ראו מפסוק בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטו' אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש ואיזו היא שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל לא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשרה שנה אחר חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י"ד שנה משנכנסו עד שמנו והם שבע שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר ה'. כי במצות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר.. טעמו לזה מ' וחמש שנה שזכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר ה' עד היום לפי שהלך ישראל במדבר ל"ח שנה בעון המרגלים וי"ת דאזל עם ישראל במדברא פי' טעם אשר הלך עם משה:

רשי

שבט לוי: (ז) כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם וכשבא השיבם וזהו שנאמר שם עקב היתה רוח אחרת עמו שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: (י) זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהוא בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים נשארו שלשים ושמנה שהלכו במדבר

יהושע יד

עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם
וּלְקִנְיָנָם׃ ה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחְלְקוּ
אֶת־הָאָרֶץ׃ ו וַיִּגְּשׁוּ
בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי אַתָּה
יָדַעְתָּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים עַל אֹדוֹתַי
וְעַל אֹדוֹתֶיךָ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃
ז בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל
אֶת־הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר
עִם־לְבָבִי׃ ח וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי
הִמְסִיו אֶת־לֵב הָעָם וְאָנֹכִי מִלֵּאתִי
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי׃ ט וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם־לֹא הָאָרֶץ
אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ לְךָ תִהְיֶה
לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי־מִלֵּאתָ
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי׃ י וְעַתָּה הִנֵּה הֶחֱיָה
יְהוָה אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר זֶה אַרְבָּעִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הָלַךְ יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן־
חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

כל סיפ' מגרשיהן ב"מ · ל' · ג' חס' כסיפ' · ל' · כ' וכענין · ל' · ט"ז · כ' כענין · ל' וכל חס"ף דכוו'

תרגום

ורוחיהון לבעיריהון
ולגיתיהון׃ ה כמא דפקיד
יי ית משה כן עבדו בני
ישראל ופליגו ית ארעא׃
ו וקריבו בני יהודה לות
יהושע בגלגלא ואמר ליה
כלב בר יפנה קניזאה את
ידעתא ית פתגמא דמליל
יי עם משה נביא דיי על
עסק דילי ועל עסק
דילך ברקם גיאה׃ ז בר
ארבעין שנין אנא כד
שלח משה עבדא דיי יתי
מרקם גיאה לאללא ית
ארעא ואתיבית יתיה
פתגמא כמא דהוה עם
לבי׃ ח ואחי דסליקו עמי
תברו ית לבא דעמא ואנא
אשלמית בתר דחלתא
דיי אלהי׃ ט וקים משה
ביומא ההוא למימר אם
לא ארעא די דרכת
פרסת רגלך בה דילך
תהי לאחסנא ולבנך עד
עלמא ארי אשלימתא
בתר דחלתא דיי אלהי׃
י וכען הא קים יי יתי
כמא די מליל דנן ארבעין
וחמש שנין מעידן דמליל
יי ית פתגמא הדין עם
משה דאזל ישראל במדברא וכען הא אנא יומא דין בר תמנן וחמש

כל סיפר' מגרשיהן במ"א מגרשיהם וסימן כי היו בני יוסף שני מטות. וכל קריאה דכוו' במ"א מגרשיהן וסימן [כל הערים אשר: משה איש האלהים ו' בלישנא וסימן וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש.

תולדות אהרן כאשר צוה ה'. עקדה שער נד: בן ארבעים שנה. סנהדרין סט זבחים קיח ערכין יג: אנכי היום. סנהדרין סט זבחים קיט ערכין יג:

רלבג

כמו שלוה הש"י את משה בתורה: (ו) והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי נשיא היה עליהם ויורה על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה כי שבעה שנים היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותי' ז"ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים נמנו ישראל כמו שנזכר בפרשת במדבר סיני ואחר מנינם שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרע' עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ' בעמדו לפני פרע' הנה. נשארו מעת בא המרגלים עד יום מותו ל"ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי שיובן ממה שאמר בתורה שיעמדו מ' שנה על חטא המרגלים יחס' מלא עד והוא ל"ט שנה ולזה הו' מבואר שמעת מיתת משה רבינו ע"ה עד שאמר כלב זה המאמר היו ה' שנים וחלק מהשנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אחר זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה

הנה

וככתי

מצודת ציון

הבנוי' הסמוכים להעיר מחוץ לחומה וכאלו נגרשו ממנה: למקניהם. הם בהמות גסות ולקנינ'. הם בהמות דקות: (ו) אודותי. תרגומו עסק דילי וכן על כל אודות (ירמיה ג'): (ח) המסיו. מלשון המסה: מלאתי. ענין השלמה וגמר: (ט) דרכה. צעדה והוא

מצודת דוד

א"כ תשעה וחצי לבד הלוים אבל ללוים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: לשבת. ר"ל לבד לדור בהם ולא להיות שלהם לגמרי: (ה) כאשר צוה ה'. שלא לתת נחלה ללוים: ויחלקו. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללוים: (ו) ויגשו בני יהודה. לעזור לכלב בשאלת בקשתו: על אודותי וכו'. שנחיה ונבוא אל הארץ ולא נמות במדבר: (ז) עם לבבי. כי בפיו היה בעצה אחת עם יתר המרגלים כי פחד מהם ובבואו לפני משה כחש אותם: (ח) ואחי. המרגלים כולם המסו לב העם: מלאתי. השלמתי להחזיק דבר ה': (ט) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך וגוזם ולא אמר וכן אם לא על פניך יברכך (איוב א'): אשר דרכה רגלך בה. זה חברון שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י"ג) וכלב לבד בא לחברון: (י) אשר הלך וכו' במשך השנים
האלו

רש"י

במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש : (טו) האדם הגדול בענקים הוא · אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע הי' שמו . ד"א על שם האב וג' בניו שכן קורא אותם ילידי הענק : והארץ שקטה ממלחמה . מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכבשו סביבותיהם ·נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו : (א) אל גבול אדום . סמוך למיצר אדום נגבה . בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל : מקצה תימן . בסוף

רד"ק

(יא) וככחי עתה . באו שני כפי"ן הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן כעבד כאדניו כאילו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן כחי עתה ככחי אז וכחי אז ככחי עתה הכל בשוה : (יב) ה' אותי . כמו עמי, וכן ואדברה אותך והדומים להם . (יג) ויתן את חברון לכלב . פי' שדה העיר וחצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים : (טו) קרית ארבע . ארבע הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקים : שקטה ממלחמה : כי התעצלו בני ישראל להוריש הנשארים : (א) נגבה . בקצה תימן מדבר צין היה לצד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו : מן הלשון . לשון הים וי"ת כיפא דמיתפני דרומא
ר"ל

יא עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה ככחי אז וככחי עתה למלחמה ולצאת ולבוא : יב ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר יהוה ביום ההוא כי אתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם וערים גדלות בצרות אולי יהוה אותי והורשתים כאשר דבר יהוה : יג ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב בן יפנה לנחלה : יד על כן היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא אחרי יהוה אלהי ישראל : טו ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא והארץ שקטה ממלחמה :

טו א ויהי הגורל למטה בני יהודה למשפחתם אל גבול אדום מדבר צין נגבה

ל' והוא מן ח"ב רבתי · ל' . ד' · ל' וכל קריי' גדלות ובצרות · ע"ז · י"ג ר"פ · ל'

שנין : יא עד כען אנא יומא דין תקיף כביומא דשלח יתי משה כחילי כבכן וכן חילי דכען לאנתא קרבא ולמפק ולמיעל : יב וכען הב לי ית טורא הדין דמליל יי ביומא ההוא ארי את שמעתא ביומא ההוא ארי גברין תמן וקרוין רברבן כריכן מאים יהא מימרא דיי בסעדי ואירתינון כמא די מליל יי : יג וברכיה יהושע ויהב ית חברון לכלב בר יפנה לאחסנא : יד על כן הות חברון לכלב בר יפנה קנזאה לאחסנא עד יומא הדין חלף דאשלים בתר דחלתא דיי אלהא דישראל : טו ושום חברון מלקדמין קרית ארבע אנש רב בגבריא הוא וארעא שדוכת מלמעבד קרבא : א והוה עדבא לשבטא דבני יהודה לזרעיתהון על תחום אדום מדברא דצין

יעמדו על עמדם . ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא . תפלה למשה איש האלהים : ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית : ושם י"ג ז"פ וסימנו נמסר בסדר בראשית:

רלב"ג

הנה זה מבואר שכבר יתכן שהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו רבותינו ז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם וידמה שכבר קבלו זה בקבלה : ועל"ה

ביאור הגר"א

טו (א) ויהי הגורל למטה בני יהודה . כי יהודה נטל תחלה מפאת דרום נגד כל ארץ ישראל לכן נקרא בש"ס כל חלק הדרום ארץ יהודה שהוא היה חלק יהודה . ובנימין נכלל בשבט יהודה ונקרא תמיד על שם יהודה . ומחלק יוסף ואילך נקרא גליל והיא צפון וכמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו מצפון (יהושע י"ח) : אל גבול אדום . פי' שמקצוע צפונית מערבית של אדום היה נוגע בקצה דרום של א"י ומשם היתה התחלת גבול דרום של יהודה . ורש"י פי' (בגבולין של מסעי) שאדום היה בדרום כולו ומואב למעלה מאדום וא"א לומר כן לפי דעתו הי' מדבר צין למעלה מארץ אדום (כמ"ש רש"י בפ' מסעי ל"ד ג' מדבר צין כו') וכתיב ויבאו בני ישראל מדבר צין היא קדש וכתיב וישלח ישראל מקדש אל מלך אדום וא"כ ע"כ מדבר צין קודם לארץ אדום . ועוד הכתיב ויסעו ב"י מהר ההר וגו' לסבב את ארץ אדום ולפי פירש"י היה הר ההר אחר ארץ אדום בעבר השני כי כן כתיב (בפ' מסעי ל"ג ל"ו) ויסעו וגו' ויחנו במדבר צין היא קדש ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר. נמצא הר ההר למעלה מקדש ולפי פירש"י ז"ל שמדבר צין היא קדש למעל' מארץ אדום כנ"ל כ"ש הר ההר . ועוד שרש"י בעצמו מביא מדרש רז"ל לפי שנתקרבו לאדום בהר ההר נחסר אהרן הצדיק ולפי דעתו אפי' מדבר צין היה בעבר השני וכ"ש הר ההר כנ"ל . (עיין בביאור הגאון פ' בלק מהדורא תניינא דף מ"ח ע"ב פ' ל"ו ד"ה אשר על גבול ארנון כו' ובפ' חוקת דף מ"ו ע"א פ"א ד"ה מדבר צין היא קדש שמאריך מאוד מזה) וכבר עברו גבול אדום וא"כ היאך נתקרבו לאדום בהר ההר .

אלא עיקר הענין שאדום היה במקצוע דרומית מזרחית של א"י . זוית צפונית של אדום בדרומית של ארץ ישראל והר ההר למטה ממנה וקדש עוד למטה ממנה קצת ומדבר צין עוד למטה ממנ' קצת וקדש הוא קצה גבול ארץ אדום (עיין בביאור הגאון הנ"ל שכתב שם שקדש היתה עיר בקצה מדבר צין כו' ר"ל בקצה מדבר צין שלצד אדום. לפי זה מה שכתב כאן ומדבר צין עוד למטה כו' הוא כל האורך של המדבר עד צינה ונתקרבו קצת להר ההר שם מת אהרן ונסעו משם לסבב ארץ אדום והלכו בצד) דרום של ארץ אדום עד שבאו לאובות ובדרך הזה היה צלמונה ופונון . ואובות היה בסוף גבול אדום ולכן לא כתיב בפרשת חוקת רק נסיעתן מהר ההר לאובות ולא חשיב צלמונה ופונון לפי שנכללין בדרך הזה ולא חשיב רק ב' הקצוות של ארץ אדום ונסעו מאובות באלכסון קצת עד שבאו לעיי העברים שהיה נגד מדבר מואב ומואב היה כעין דלי"ת שהלך מואב נגד המזרח של ארץ אדום והלך גם בצד צפון של ארץ אדום כרצועה רחבה עד ארץ ישראל . ונסעו מעיי העברים עד נחל זרד ונחל זרד היה אצל ארץ מואב נגד גבול צפוני של ארץ אדום שהוא נגד גבול דרום של ארץ ישראל ומחמת שלא רצו מואב להניח לעבור ישראל בגבולם הוכרחו לעבור את נחל זרד ובאו לנחל ארנון אשר הוא גבול בין מואב ובין האמורי . וזה הנחל זרד נקרא והב שמשם התחלת ירושת ישראל והוא נקרא דיבון גד כי עד שם לקח גד ולכן כתיב וטרף זרוע אף קדקוד שלקח כמו זרוע כי עד ארץ מואב אשר לקח סיחון לקח כל הרוחב
עד

מצודת דוד

באלו : (יא) עודני היום חזק . לפי שבא לשאול את חברון חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך ואיך תכבוש את חברון לזה אמר עודני חזק כמאז : ככחי אז . כמו הכח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להלחם בעצמי הן לצאת ולבוא לפני העם לסדרם תכסיסי המלחמה : (יב) ההר הזה . זה חברון : ביום ההוא . אשר הלכנו לתור את הארץ : כי ענקים שם . ומי יעצר כח להלחם בם : אולי ה' אותי . אולי יהיה ה' עמי לכבשם ולגרשם כאשר דבר לתת לי : (יג) ויברכהו . שיצלח בהלחמו בם : את חברון . שדה העיר וחצריה אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט והיא ומגרשיה היו לכהנים כמ"ש למטה : (יד) על כן . ר"ל לא באה לו בחלקו וגורלו בתוך בני משפחתו ושבטו כ"א בעבור זה באה לחלקו חוזר ומפרש יען אשר מלא וכו' : (טו) קרית ארבע . קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים ור"ל גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגובה הקומה : והארץ שקטה ממלחמה . כאילו אמר הנה הדבר הזה עם שנכתב פה אחר כל המלחמות מ"מ נהיה הדבר בזמן המלחמה ולאח"ז שקטה הארץ ממלחמה : טו (א) למשפחותם. מה שחלקו למשפחותם כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד ולא היו מעורבבים אלה באלה : אל גבול אדום . לגבול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה של ארץ ישראל : מדבר צין נגבה . ר"ל מדבר צין היתה מיצר הדרומי של יהודה וחוזר ומפרש מקצה תימן ור"ל לא שהיתה מדבר צין כל אורך מיצר הדרומי ש"א מקצה

מצודת ציון

והוא מלשון דרך : (יב) בצורות . חזקות והוא מל' צור : אותי . עמי אף כי הוא בחול"ם וכן ואדברה אותך (יחזקאל ב') : והורשתים . וגרשתים : (יד) יען . בעבור : (טו) קרית . מלשון קריה ועיר : טו (א) גבול . מיצר וסוף : הלשון

מִקְצֵה תֵימָן׃ ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב
מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח מִן־הַלָּשֹׁן הַפֹּנֶה
נֶגְבָּה׃ ג וְיָצָא אֶל־מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה
עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְעָלָה מִנֶּגֶב
לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעָבַר חֶצְרוֹן וְעָלָה
אַדָּרָה וְנָסַב הַקַּרְקָעָה׃ ד וְעָבַר
עַצְמוֹנָה וְיָצָא נַחַל מִצְרַיִם וְהָיָה
תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה זֶה־יִהְיֶה לָכֶם
גְּבוּל נֶגֶב׃ ה וּגְבוּל קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח
עַד־קְצֵה הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה
מִלְּשׁוֹן הַיָּם מִקְצֵה הַיַּרְדֵּן׃ ו וְעָלָה
הַגְּבוּל בֵּית חָגְלָה וְעָבַר מִצְּפוֹן לְבֵית
הָעֲרָבָה וְעָלָה הַגְּבוּל אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־

ג' חס' · י"א כסף' · ג' . ג' · והיו קרי · ג'

דְרוֹמָא מְסִיָפֵי דְרוֹמָא׃
ב וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא
מְסִיָפֵי יַמָא דְמִלְחָא מִן
כֵּיפָא דְמִתְפְּנֵי לְדָרוֹמָא׃
ג וְנָפֵק לְמִדָרוֹמָא לְמַסְקָנָא
דְעַקְרַבִּין וַעֲבַר לְצִין וּסְלֵיק
מִדָרוֹמָא לִרְקַם גֵיאָה וַעֲבַר
לְחֶצְרוֹן וּסְלֵיק לְאַדָר
וּמִסְתְּחַר לְקַרְקָעָה׃ ד וַעֲבַר
לְעַצְמוֹן וְנָפֵק לְנַחְלָא
דְמִצְרַיִם וַהֲווֹ מַפְקָנוּהִי
דִתְחוּמָא לְמַעַרְבָא דֵין
יְהֵא לְכוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא׃
ה וּתְחוּם קִידוּמָא יַמָא דְמִלְחָא עַד סְיָפֵי יַרְדְנָא
וּתְחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִכֵּיף יַמָא מִסְיָפֵי יַרְדְנָא׃
ו וְסָלֵק תְּחוּמָא לְבֵית חָגְלָה וַעֲבַר מִצִפּוּנָא לְבֵית
מֵישְׁרָא וּסְלֵיק תְּחוּמָא לְאֶבֶן בּוֹהַן בַּר רְאוּבֵן׃

רד"ק

ר"ל לשון סלע: (ג) אל מנגב. אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים: (ד) זה יהיה לכם גבול נגב. היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה ספור דברים הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שנאמר בתורה הזה יהיה לכם גבול נגב: (ו) אבן בהן בן ראובן. אדני המקום היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום

רש"י

בסוף כל המיצר: (ב) ויהי להם גבול. מיצר דרומי של יהודה: מקצה ים המלח. הוא מקצוע דרומית מזרחית של א"י כאלה מסעי: מן הלשון. של ים: (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. ואינו אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב למעלה עקרבים בדרום של מעלה עקרבים נמצא שלמעלה עקרבים לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב: צנה. צין וכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: ועלה. כל מה שהוא עולה מן המזרח לצד ירושלים הוא עולה ומירושלים והלאה הוא יורד כאן למדנו שירושלים גבוה מכל ארץ ישראל וירושלים אינה מזכר' במיצר זה שבמיצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין: ועלה מנגב לקדש ברנע. החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצאת קדש לפנים מן החוט: ועבר חצרון. לצד המערב הוא מונה והולך עד והיו תצאותיו הימה: (ד) תצאות. סופו של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל ארכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומ' של ארץ ישראל: (ה) וגבול קדמה. חוט המתוח למיצר מזרחי של יהודה: ים המלח. שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ כאלה מסעי: עד קצה הירדן. רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר באלה מסעי במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע: וגבול לפאת צפונה. חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שמשם כלה רוחב גבול מיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערב' נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: (ו) ועלה הגבול וגו' אבן בהן. כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה

והיה תתצאות הגבול ז' כתיבין והיה וקרינן והיו וסימן למעלה עקרבים דוידבר. נחל מצרים דיהודה. בית און. בית חורון. בית חגלה דבנימין. צאן אבדות חיו עמי. ולא יהיו עוד לשני גוים. ונמסר גם בסדר מסעי: לפאת צפונה ג' בקריאה וסי' וגבול קדמה. ויהי להם הגבול. וזת גבול הארץ דיחזקאל:

ביאור הגר"א

עד הירדן ואצל ארץ מואב לקח רצועה קצרה עד נחל זרד. ולכן נקרא והב מלשון יהב שמשם התחלת יהיבה וכן נקרא בשירת ישראל מתנה שמשם התחלת המתנה שהיא ארץ ישראל שניתן לישראל וז"ש ממדבר שהוא עיי העברים מדבר מואב נסעו למתנה וממתנה נחליאל שהוא נחלי ארנון ובמות הוא אשר יקרא במלחמות ה' אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים והגיא נקרא ערבות מואב ומשם בארה הוא ראש הפסגה ונשקפה כו' כי שם נטמן הבאר ומראש הפסגה היה נראה הבאר ע"פ הישימון הוא בית הישימות שכתוב בפ' מסעי ושם במסעי כתוב שני פעמים ויחנו והיינו החנייה האחת כפשוטו והב' הוא התפשטותן שנתפשט חנייתן על כל ערבות מואב. ולא נכתבו בפ' מסעי רק מ"ת מסעות הגם שהיו מ"ב כידוע ונכתבה חנייה תחתיה ומסע המ"ב נכתבה ביהושע ויסעו מהשיטים (ג' א') ושם לא נכתבה חנייה רק וילינו שם טרם יעבורו: מדבר צן. היא תחת אדום אצל גבול דרום של ארץ ישראל: מקצה תימן. לפי שארץ אדום נתחלקה למשפחות בני עשו ומשפחות תימן היא הראשונה שבאדום כמ"ש אלוף תימן כו' ונטל בתחלת ארץ אדום במקצוע צפונית מערבית ולכך היה תימן נוגע בגבול דרומית ארץ ישראל ולכך נקרא דרום תימן ונקרא נגבה לפי שהחמה מהלכת שם תמיד בקיץ ובחורף ומייבשת לכן נקרא נגבה לשון יובש. וצפון נקרא ע"ש שהחמה צפונה בבואה לשם. ומזרח שמשם מתחלת לזרוח ומערב שהחמה שוקעת שם ונתערב החשך עם האור ולזה נקרא ערב: (ב) מן הלשון. מפני שדרך הנהרות לקצר משני קצותיו כלשון לכך אמר מן הלשון: הפונה נגבה. כלומר מאותו צד הלשון הפונה לדרום שם מתחיל גבול יהודה ומשם חוצב והולך כל פאת דרום של יהודה: (ג) ויצא אל מנגב וגו'. שמור זה הכנחה כל מקום שנאמר ויצא פירש שהגבול היה יוצא מקו המישור לקו השיפוע קצת ובמקום שכלה השיפוע שם התחיל להלוך במישור ונמצא נתרחב הגבול. וכל מקום שנאמר ועבר פי' שעבר הגבול באמצע העיר וכל מקום שנאמר ונסב פי' שקו הגבול היה מתרחב רק כנגד אותו המקום ומסבב אותו עד שבא במישור כנגד קו שהתחיל להתרחב וכל מקום שנאמר ותאר פי' שקו הגבול הולך במישור ואינו סר לא לימין ולא לשמאל והוא מלשון במחוגה יתארהו. וכל מקום שאמר ועלה. פירש שעולה למקום גבוה כהר. וכ"מ שנאמר וירד פי' שירד קו הגבול לשפלה ולעמק: ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. פי' שהגבול היה מתרחב עד שהיה הגבול בדרום לעבר מעלה עקרבים ומעלה עקרבים נכנס בערי א"י: ועבר צנה. פירש שעבר דרך אמצע העיר של צינה ונקראת צנה מפני שהיה שם ציני הר הברזל ולפיכך היתה נקראת מדבר צין מדבר של עיר צין: ועלה מנגב לקדש ברנע. שקדש ברנע בדרום של א"י והיה בהר לכך נאמר ועלה: ונסב הקרקעה. שקו הגבול היה הולך סביב הקרקע' כחצי עגול: (ד) ועבר עצמונה. באמצע העיר: ויצא נחל מצרים. שהנחל היה הולך ממצרים עד ארץ ישראל והוא נילוס והגבול היה מתרחב עד קצה הנחל ומשם הולך הקו במישור עד הים הגדול: (ה) מלשון הים. פי' שגבול צפון יהודה הי' מתחיל מקצה ים המלח מצפונה המתקצר כלשון: (ו) ועבר מצפון לבית הערבה. פירוש שהגבול

מצודת דוד

מקצה תימן היתה וממנה היה מתחיל מיצר הדרומי: (ב) גבול נגב. מיצר הדרומי ממזרח כלפי המערב: מקצה ים המלח. אשר עמד במזרחו של ארץ ישראל ומשם התחיל מדבר צין: מן הלשון. של הים ההוא: (ג) ויצא. הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים א"כ היתה מעלה עקרבים לפנים מן הגבול וליהודה תחשב (כ"מ שנאמר ויצא ר"ל חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה ההיא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה וכ"מ שנאמר ונסב או ותאר ר"ל חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואח"ז חזר חוט המיצר לרוחב הראשון או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת וכ"מ שנא' תוצאות או ר"ל שם כלה הגבול לגמרי או ר"ל שם כלה ויצא רוחב הראשון כי משם והלאה נתקצר הנחלה וכאשר יראה בצורה): ועבר צנה. משם עבר הגבול לצין כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כ"מ שנא' ועבר ר"ל במקום ישר ושוה וכ"מ שנא' ועלה ר"ל שעלה במעלה הר וכ"מ שנא' וירד ר"ל שירד במורד הר): מנגב לקדש ברנע. והיתה א"כ נחלת בני יהודה: (ד) תוצאות הגבול. סוף הגבול כלה אל הים הגדול נמצא החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב: זה יהיה לכם. ר"ל זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור: (ה) וגבול קדמה. מדרום כלפי הצפון: ים המלח. כל אורך הים היה הגבול וברוחב כל נחלתו: עד קצה הירדן. קצהו הדרומי הנופל בהים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול כן אמרז"ל (בכורות נ"ה) ובזה ניחא מ"ש ויסע לוט מקדם (בראשית י"ג) כי פנה למערב לככר הירדן שכלפי המערב וניחא מ"ש ויבאו כו' אשר בעבר הירדן (שם נ') ור"ל בעבר הירדן שכלפי המערב כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי): וגבול לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב: מלשון הים. הפונה לצפונה והוא מקצה הירדן הפונה לדרום: (ו) בית חגלה. ר"ל מצפונה כמוזכר בגבולי בנימין: מצפון וכו'. א"כ בית הערבה היתה

רש"י

עולה: (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור. שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר: וצפונה פונה אל הגלגל. וכשהגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוץ המיצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר במעלה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה: מנגב לנחל עמק ומדרון הי' בלא מים: אל עין רוגל. מעין הכובסים תרגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל ע"ש שבועט את בגדי שאמר ברגליו פולוס בלשון: (ח) ועלה וגו' גי בן הנם. עודנו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד והוא שאמרו רבותינו ז"ל בשחיטת קדשי' סבור למ ייתו כמין עיטם שהוא גבוה מירושלים מעט: אל כתף היבוסי מנגב. נמצאת ירושלים חוץ מן החוט ואינה בגבול יהודה אלא בגבול בנימין שהיא בצפונו של יהוד': (ט) ותאר לשון ונסב בעוגל כמו ובמחוגה יתארהו וי"ת את כלם ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון. החוט יוצא לצד הצפון והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא הבליטה לצד צפוי: (י) ונסב הגבול מבעלה ימה עכשיו חוזר למימו הראשון מן המזרח למערב: אל כתף הר יערים מצפונה. שהיה החוט בצפונה של

תולדות אהרן ותאר הגבול. זבחים נז:

יהושע טו

ראובן: ז ועלה הגבול | דברה (ג' חס')
מעמק עכור וצפונה פנה אל־הגלגל (ס' חד מנהון חס')
אשר־נכח למעלה אדמים אשר
מנגב לנחל ועבר הגבול אל־מי־
עין־שמש והיו תצאתיו
אל־עין רגל: ח ועלה הגבול גי בן־ (כ' סיפר' חס' א')
הנם אל־כתף היבוסי מנגב היא
ירושלם ועלה הגבול אל־ראש ההר
אשר על־פני גי־הנם ימה אשר בקצה
עמק־רפאים צפונה: ט ותאר הגבול
מראש ההר אל־מעין מי נפתוח ויצא (ד' פתחין)
אל־ערי הר־עפרון ותאר הגבול
בעלה היא קרית יערים: י ונסב
הגבול מבעלה ימה אל־הר שעיר (י"ז וכל הר הכרמל דכוו')
ועבר אל־כתף הר־יערים מצפונה

וצפונה ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: פנה ג' וחס וסימן אשר לבבו פונה היום. וצפונה פנה אל הגלגל. אשר פנה דרך הקדים. ונמסר גם בריש סדר נצבים: מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתוח. והברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר:

תרגום

ז וסליק תחומא לדביר
ממישר עכור וצפונא
מתפני לגלגלא דלקביל
מסקנא דאדמים דמדרום
לנחלא ועבר תחומא למי
עין שמש והון מפקנוהי
לעין קצרה: ח וסליק
תחומא לחילת בר הנם
דלעיבר יבוס מדרומא
היא ירושלם וסליק תחומא
לריש טורא דעל אפי חילת
הנם מערבא דבסיפי
מישר גבריא צפונא:
ט ויסחר תחומא מריש
טורא למבועי מי נפתוח
ונפק לקרוי טורא דעפרון
ויסחר תחומא לבעלה היא
קרית יערים: י ומסתחר
תחומא מבעלה לימא
לטורא דשעיר ועבר
לעיבר טור יערים מצפונא

רד"ק

המקום: (ז) אל הגלגל אשר נכח למעלה אדמים. נקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לענין ידוע אצלם ואדומים גם כן שם מקום נקרא כך לענין ידוע אצלם. וכת"י למסקנא דאדמים: אל עין רוגל. ת"י לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל הוא כובס חקל משטח קצריא ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו בעת שמכבסם: (ח) גי בן הנם. ת"י חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו והוא ששם אדוני המקום מוקדם בן הנום והנום. ומה שנאמר ועלה הגבול והמקום היה גי אינו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומר ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים. ת"י מישר גבריא והוא שנאמר עליו כמלקט שבלים בעמק רפאים והיה המקום ההוא מאז מקום הגבורים הענקים: (ט) ותאר הגבול. כל ותאר ת"י יסחור כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב: מעין מי נפתוח. הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם

רלב"ג

(ח) ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם. ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמר לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם. וממה שאמר בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלוקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא. כבר יפול ספק במה שזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה

ביאור הגר"א

שהגבול עבר בתוך העיר אפס לא באמצע אבל נמשך יותר לצד צפון ולכן חשב בית חגלה ובית הערבה גם בין ערי בנימין: (ז) מעמק עכור. ע"כ צריך לומר שעמק עכור היה הולך דרך רוחב כל ארץ בנימין עד שבא קצהו לארץ יהודה דהא כשעמדו ביריחו סקלו את עכן בעמק עכור ונקרא על שמו ויריחו הוא בצד צפון של ארץ בנימין וכאן הזכיר שקו הגבול יהודה הולך דרך עמק עכור אלא שצ"ל שעמק עכור הולך עד כנגד יריחו דרך כל ארץ בנימין עד שפגע בגבול יהודה: וצפונה פונה אל הגלגל. היינו שצפון דביר כנגד גלגל: אשר נוכח למעלה אדומים. פי' שגלגל הוא נכח מעלה אדומים: אשר מנגב לנחל. שמעלה אדומים הי' מנגב לנחל: והיו תוצאותיו אל עין רוגל. פי' מן עין שמש עד עין רוגל היה הגבול מתרחב לפאת צפון ובמקום שכלה השיפוע הלך שוב במישור: (ח) ועלה הגבול גי בן הנם. פי' שגי בן הנם הי' מנגב ליבוסי שהיא ירושלים כמו שחושב בין ערי בנימין יבוס היא ירושלים ונקראת ציון: ועלה הגבול אל ראש ההר. פי' שההר היה במערבה של גי בן הנם. וזה דחשיב כאן תחלה גי בן הנום ויבוסי ואח"כ ההר ובגבול בנימין חשב תחלה ההר ואח"כ גי בן הנם ואח"כ יבוסי מפני שביהודה חושב ממזרח למערב ובגבול בנימין חשב ממערב למזרח ויבוסי הנזכר כאן ושם הוא סימן לגי בן הנום והוא עומד נגד גי בן הנום לצד צפון והוא אינו סימן לקו הגבול אלא על מקום הגי שהוא מנגב של יבוסי והוא בגבול בנימין: אשר בקצה עמק רפאים צפונה. שההר היה בצפון עמק רפאים: (ט) ותאר הגבול. שהלך שוב במישור ויצא אל ערי הר עפרון ומשם ואילך מתרחב הגבול עד הר עפרון: (י) ונסב הגבול מבעלה ימה. פי' שהיה הגבול מסבב הים כחצי עגול. וזה דכתיב בבנימין מקצה קרית יערים ויצא הגבול ימה ושם חושב ממערב למזרח הרי היה הים במזרחה של קרית יערים וע"כ צריך לומר שהים היה מסבב את קרית יערים ממזרח למערבה דרך דרומה ולכן בערי יהודה חושב אותו לצד שבמערבה ובערי בנימין חושב אותו לצד שבמזרחה של קרית יערים: אל הר שעיר. כמו איש שעיר מפני ששם היו גדלים קנים קטנים והוא מסוכך בהם כמו שעיר בשערות שלו ולכן היה נקרא עשו איש שעיר

מצודת דוד

היתה לפנים מן המיצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנה היא בנחלת בנימין צ"ל שנים היו בשם אחד והיה לאחת שם לווי להבדיל ביניהן ולא הוזכר במקרא וכ"כ צ"ל בכ"מ שנזכר פעמים ושלם שם מקום אחד מן בנחלת שבט אחד מן בנחלת שני שבטים): (ז) מעמק עכור. כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור עם שלא נזכר ומעצמו יובן: וצפונה פונה. כשבא הגבול מול הגלגל היה חוץ המיצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל אשר היא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים והנחל היה מן החוץ המיצר ולחוץ שלא בגבול יהודה: ועבר הגבול. ממעלה אדומים: והיו תוצאותיו וכו'. בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוץ המיצר לפנים ונתקצר הנחלה: (ח) ועלה הגבול. מעין רוגל נכנס הגבול לפנים לצד הדרום ועלה במעלה ההר לגי בן הנם אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (וירושלים עצמה היתה מנחלת בנימין אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים) ואמר לי ועלה כי ירושלים היתה גבוה מכל א"י זולת עין עיטם: היא ירושלים. על היבוסי יאמר: ועלה הגבול אל ראש ההר. עודנו עולה עד מעין מי נפתוח והוא עין עיטם המוזכר בדרז"ל: ימה. ההר היה במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים נמצא העמק היה מגבול יהודה: (ט) ויצא אל ערי הר עפרון. ר"ל בעבר הצפוני והיו משל יהודה: (י) ימה. כלפי המערב: מצפונה

מצודת ציון

(ג) הלשון ראש הים המשוך כלשון: (ה) לפאת. לצד ורוח: (ו) אבן בוהן. הוא שם מקום: בן ראובן. שם איש שנקרא ראובן וכן מבין סיחון (ירמיה מ"ח): (ז) נוכח. נגד: כמו (ט) ותאר. ענין הקפה וסבוב

עיטם:(יב)הימה הגדול וגבול.וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול. היה. כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהודה לצד מערב וכת"י ותחומיה: (טו) ושם דביר לפנים קרית ספר.ארז"ל כי בלשון פרסי קורין דביר לספר:(יז)עתניאל בן קנז אחיו כלב. אמרו רז"ל כי אחיו מאמו הי' כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז.ומה שאמר על כלב

של הר יערים נמלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: (יא) וסיו תלאות הגבול. סוף המיצר: ימה. אל ים הגדול שהוא מצר מערבי: (יג) אל פי ה' ליהושע כמה שאמר הקב"ה ליהושע: (יד) וירש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר שופטים ולא

היא כסלון וירד בית־שמש ועבר
תמנה: יא ויצא הגבול אל־כתף
עקרון צפונה ותאר הגבול שכרונה
ועבר הר־הבעלה ויצא יבנאל והיו
תצאות הגבול ימה: יב וגבול ים
הימה הגדול וגבול זה גבול בני־
יהודה סביב למשפחתם: יג ולכלב
בן־יפנה נתן חלק בתוך בני־יהודה
אל־פי יהוה ליהושע את־קרית
ארבע אבי הענק היא חברון:
יד וירש משם כלב את־שלושה בני
הענק את־ששי ואת־אחימן ואת־
תלמי ילידי הענק: טו ויעל משם
אל־ישבי דבר ושם־דבר לפנים קרית־
ספר: טז ויאמר כלב אשר־יכה את־
קרית־ספר ולכדה ונתתי לו את־
עכסה בתי לאשה: יז וילכדה
עתניאל בן־קנז אחי כלב ויתן־לו
את־עכסה בתו לאשה: יח ויהי
בבואה ותסיתהו לשאול מאת־אביה
שדה ותצנח מעל החמור ויאמר־לה
כלב מה־לך: יט ותאמר תנה־
לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה
לי גלת מים ויתן־לה את גלת
עליות ואת גלת תחתיות:
כ זאת נחלת מטה בני־יהודה
למשפחתם: כא ויהיו
הערים מקצה למטה בני־יהודה אל־
גבול אדום בנגבה קבצאל ועדר

היא כסלון ונחית לבית
שמש ועבר לתמנא:
יא ונפק תחומא לעבר
עקרון לצפונא ויסחר
תחומא לשכרון ועבר
לטור בעלה ונפק ליבנאל
והוון מפקנוהי דתחומא
לימא: יב ותחום מערבא
ימא רבא ותחומא דין
תחום בני יהודה סחור
סחור לזרעיתהון: יג ולכלב
בר יפנה יהב חוקקא בגו
בני יהודה על מימרא דיי
ליהושע ית קרית ארבע
אבוהון דגבריא היא חברון:
יד ותריך מתמן כלב ית
תלתא בני גבריא ית ששי
וית אחימן וית תלמי בני
גבריא: טו וסליק מתמן
לות יתבי דבר ושום דבר
מלקדמין קרית ארכי:
טז ואמר כלב דמחי ית
קרית ארכי ויכבשינה
ואתן ליה ית עכסה ברתי
לאתו: יז וכבשה עתניאל
בר קנז אחוהי דכלב ויהב
ליה ית עכסה ברתיה
לאתו: יח והוה במיעלה
ואמלכתיה למשאל מן
אבוהא אחסנתא
ואתרכינת מעל חמרא
ואמר לה כלב מה ליך:
יט ואמרת הב לי אחסנתא ארי לארע דרומא יהבתני
ותתן לי אתר בית שקיא דמיא ויהב לה ית בית
שקיא עילאה וית בית שקיא תחתאה: כ דא
אחסנת שבטא דבני יהודה לזרעיתהון: כא והוה קרויא מסיפי לשבטא דבני יהודה על תחום אדום בדרומא

הקנזי ייחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאים שתי שמות לאדם אחד והנכון אצלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפחה אליו ובאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו למשפחת האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערי' שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן: (יח) ויהי בבואה. באות' בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור כלומר הפילה עצמה מעל החמור שהיתה רוכבת עליו. ות"י ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: (יט) ברכה. ת"י אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ צמאה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגיבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקות ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי. ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בצרי וי"ת ארץ הנגב ארי לארע דרומא יהבתני. ופי' גלות מים מעיינות כמו גל נעול או פירוש בריכות מים המכונסין וי"ת בית שקיא: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה

נכתבה כאן אלא מפני החלוקה; (טו) קרית ספר. רבותינו אמרו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפילפולו: (יז) אחי כלב. מאמו: (יח) ותצנח. ואתרכינת השפה עצמה ליפול ברגליו: (יט) תנה לי ברכה. פרנסה: ארץ הנגב. חרבה כמו חרבו פני האדמה ומתרגם נגיבו שייקא בלע"ז בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה; נתתני. נתת לי כמו דברו לשלום דבר אליו. בני יצאוני יצאו ממני. ובשלם בשל להם: גלות. מעינות: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע אלא עיירות

שלושה ד' מלאים בנביאים וסימן ויורש משם כלב את שלושה בני הענק. ויולדו לאבשלום, שערים שלושה. ותאו שלושה מפו דיחזקאל. וכל מגלת אסתר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימן ויהי בבאה ותסיתהו לשאול. וחברו דשפטים. ותקח יעל אשת חבר את יתד האוהל: גלת ז' חס' בקריאה וסי' ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ג' בפסו'. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמא דפסוק חסר וי"ו: תחתיות ז' בקריאה וסי' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור תחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה ה'. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם. וכל המונה. קראתי שמך ה' מבור:

תולדות אהרן ולכלב. המורס טז: עכסה. שם שם. וילכדה עתניאל. שם שם: ותסיתהו. שם: תנה לי ברכה. שם:

ביאור הגר"א

שעיר: ועבר אל כתף הר יערים מלפונה. פי' שהגבול היה עובר בתוך הר יערים אבל לא באמצע העיר אלא משוקקלת לצד לפון: (יא) ויצא הגבול אל כתף עקרון לפונה. פי' שהיה הגבול מתרחב והולך לצד לפון של עקרון:

מצודת ציון

כמו ובמחוגה יתארהו (ישעיה מ"ד): (יח) ותצנח. ענין נטילה כמו והצנח בארץ (שופטים ד') ור"ל הפילה עצמה בכח וכאלו נטלה בארץ: (יט) ברכה. מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א): נתתני. נתת לי.: גלות. מעין כמו גל נעול (ש"ה ד') ונקרא כן ע"ש סבובו

מצודת דוד

מלפונה. נמלא הר יערים היא כסלון לפנים מן הגבול ומשל יהודה היתה: (יא) לפונה. והיה עקרון לפנים מן הגבול: תולאות. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (יב) וגבול ים. גבול המערבי מן הלפון אל הדרום: הימה הגדול. הים הגדול היה לגבול: וגבול. ר"ל אף איי הים יחשבו גם הם לגבול יהודה ונחלתו היו: סביב למשפחותם. ר"ל המסבב נחלת כל משפחותם: (יג) אל פי ה'. ר"ל לא מעצמו נתנו יהושע לכלב כ"א ע"פ ה': אבי הענק. ר"ל ארבע היו אבי הענק ר"ל הגדול שבענקים: (יח) בבואה. בבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה את בעלה ופתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה: ותצנח מעל החמור. הפילה עצמה מעל החמור לנפול בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לשאול עליו: (יט) כי ארץ הנגב נתתני. חלקת השדה אשר נתת לי מאז היא ארץ נגובה מבלי מעיני מים: ונתתה לי. לזה אשאל אשר תתן לי חלקת שדה ובה מעין מים: את גלות. נתן לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת: (כ) למשפחותם. הנחלק לכל משפחה לבד: (כא) מקצה. העומדים

רש"י

עיירות העומדות על הגבולים : (לב) כל ערים עשרים ותשע . ובפרטן אתה מוצא שלשים וח' אלא אלה היתרות נפלו בני שמעון מחבל בני יהודה ומכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולד' חצר שועל ועצם ואלתול' וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן : (לו) ערים ארבע עשרה , ובפרטן חמש עשרה אומר אני תפוח והעינים א' הוא וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח : (מז) והים הגדול וגבול . נהר שהים שקורין פלשי"ש

רד"ק

יהודה פירוש כמו הסוף ויהי מקצה הערים למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקדו בצרי לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז"ל לא מנה יהושע אלא הערים העומדות על הגבולים : (לב) כל ערים עשרים ותשע . ובפרטם תמצא ל"ח והתשע היתרים היו לבני שמעון והסרם בנחלת בני יהוד' בפרט לפי שהיו בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה ושם כתיב אלה הערים היתרים לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואלתולד ובתול זהו וכסיל שכתוב הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא נאמר כי בלה אינו בעלה ובתול אינו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים ספורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספורות בנחלת בני שמעון והם עתר ועשן כמו שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזוכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואים כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישראל בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא והלאה : (לה) שוכה ועזקה . ועוד זוכר למטה שוכה וכן אשנה זוכר אותה בב' מקומות נקראים בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב : (לו) ערים ארבע עשרה . ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת : (מז) והים הגדול וגבול . כתיב הגבול כלומר

יהושע טו

וְיָגוּר׃ כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה׃
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן׃ כד זִיף וָטֶלֶם
וּבְעָלוֹת׃ כה וְחָצוֹר ׀ חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר׃ כו אֲמָם וּשְׁמַע
וּמוֹלָדָה׃ כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט׃ כח וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שֶׁבַע
וּבִזְיוֹתְיָה׃ כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעֶצֶם׃ ג׳ ולא מפיק
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה׃ לא וְצִקְלַג
וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה׃ לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים
וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן׃ לג בַּשְּׁפֵלָה
אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה׃ לד וְזָנוֹחַ ג׳ מ״ע
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׃ לה יַרְמוּת
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה׃ לו וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד׃ ל׳. ז׳ פתחין
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל׃ לט לָכִישׁ
וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן׃ מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס
וְכִתְלִישׁ׃ מא וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
מב לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן׃
מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב׃ מד וּקְעִילָה
וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים תֵּשַׁע כ׳ בספר׳
וְחַצְרֵיהֶן׃ מה עֶקְרוֹן
וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ׃ מו מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל ג׳ חס׳ ג׳
אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד וְחַצְרֵיהֶן׃
מז אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ
עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם
וְהַיָּם הַגְּבוּל וּגְבוּל׃ הגדול׳ קרי
מח וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה׃ מט וְדַנָּה כו קרי
וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר׃ נ וַעֲנָב ל׳. כל חס׳ כמ״א
וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים׃ נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה ל׳ וחס׳
עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
נב אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן׃ נג וְיָנִים וּבֵית־ ל׳. וינום ק׳
תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה׃ נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת

תרגום

קַבְצְאֵל וְעֵדֶר וְיָגוּר׃
כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה׃
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן׃
כד זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת׃
כה וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר׃
כו אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה׃
כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט׃ כח וַחֲצַר שׁוּעָל
וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה׃
כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעֶצֶם׃
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה׃
לא וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה׃
לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן
וְרִמּוֹן כָּל קִרְוַיָּא עַשְׂרִין
וּתְשַׁע וּפַצְחֵיהֶן׃
לג בִּשְׁפֶלְתָּא אֶשְׁתָּאוֹל
וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה׃ לד וְזָנוֹחַ
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׃
לה יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה
וַעֲזֵקָה׃ לו וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרוֹתַיִם
קִרְוִין אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד׃
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל׃
לט לָכִישׁ וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן׃
מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ׃
מא וּגְדֵרוֹת בֵּין דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה קִרְוִין שִׁית עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן׃ מב לִבְנָה וָעֶתֶר
וְעָשָׁן׃ מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה
וּנְצִיב׃ מד וּקְעִילָה וְאַכְזִיב
וּמָרֵאשָׁה קִרְוִין תְּשַׁע
וּפַצְחֵיהֶן׃ מה עֶקְרוֹן
וְכַפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא׃
מו מֵעֶקְרוֹן וּמַעַרְבָא כָּל
קִרְוַיָּא דְעַל תְּחוּם אַשְׁדּוֹד
וּפַצְחֵיהֶן׃ מז אַשְׁדּוֹד
כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַזָּה
כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַד
נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְיַמָּא רַבָּה
וּתְחוּמֵיהּ׃ מח וּבְטוּרָא
שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה׃ מט וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא
דְבִיר׃ נ וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים׃ נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה
קִרְוִין חֲדָא עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃ נב אֲרַב וְרוּמָה וְאֶשְׁעָן׃
נג וְיָנוּם וּבֵית תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה׃ נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת אַרְבַּע

רלבג

היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על פי ה' האם נעלם ממנו דבר עד שינתן בתחלה לשבט יהודה יותר מראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת

מצודת דוד

העומדים מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום בדרומה של יהודה : (כה) וחצור וכו'. ארבע עיירות במקרא זה חצור א' חדתה ב' קריות ג' חצרון היא חצור ד' נ"א זהו חצור האמור בתחלת המקרא ולא זהו האמור במקרא שלפני פניו : (לב) עשרים ותשע . ובפרטן תמצא ל"ח וזהו לפי שהשעה מהן לא נשארו לבני יהודה כי בני שמעון לקחום מחבל יהודה ומכרות הנה בנחלת בני שמעון והם באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד וחרמה וצקלג ועין ורמון : וחצריהן . ומלבד חצר הן : (לו) והגדרה וגדרתים . היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות : (לז) צנן וכו'. גם אלו עמדו בשפלה אולם במחוז אחרת ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן וכ"כ נאמר בכ"מ שמנה אלו לבד ואלו לבד : (מא) וגדרות בית דגון . הן ב' עיירות האחת גדרות והשנית בית דגון : (מו) מעקרון וימה וכו'. שעקרון לצד המערב היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד וגם חצרי הערים ההם : (מז) עד נחל מצרים . שהיה בדרומה של יהודה : והים הגדול . ר"ל ועד הים הגדול שהיה במערבו : וגבול . גם גבול הים הם האיים אשר בים אף הם

מצודת ציון

סבוכו וגלגולו : אח . שם : עליות . מלשון עליון : (מב) ובנותיה . הכפרים הסמוכים אליה : (מו) על יד

אשתאול ג' מלאים וסי' בשפלת אשתאול וצרעה . וירדו אחיו וכל בית . ותחל רוח ה' לפעמו . ומגדל ז' בקריאה וסי' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר : צנן וחדשה ומגדל גד . ויראון ומגדל אל הרם . ומגדל עז היה בתוך העיר . יסוב כל הארץ בערבה מגבע לרמון . ומעל לשער אפרים . ועל שער ב' בו דעזרא : ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' ויפתח ואשנה. ויפתח הגלעדי . ויפתח שפתיו עמך . חד שום קרתא חד שום גברא חד לישן פתיחא וימה ג' וסימן בס' לך לך בהר יוצאים בבקעה ובהר . ובהר שמיר ויתיר . בתרא ר"פ וקדמא ס"פ :

תולדות אהרן וקינה ודימונה גיטין ז : זיף עלם סוטה מח : וצקלג ומדמנה גיטין ז : תפוח והעינם סוטה י :

רד״ק

כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול: (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם. כתיב יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שיבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז״ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם בוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקו׳ ההוא ומגדל המקום הזה הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום הזה ולדעת רז״ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתוב בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישראל בממכר זהב בכתב לאות זת עולם שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו׳. ועוד אמרו כי השבועה היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עת הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהודה להורישם אולי היתה סבה מאת ה׳ שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישראל כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כתב כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מצאנו שהיו שם: (ב) מבית אל לוזה. זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו

רש״י

אלשי״ש בלע״ז: (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם. שנינו בספרי רבי יהושע בן קרחה אומר יכולין היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך. ויבוסי זה לא על שם האומה היה אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתים היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז:

(א) ויצא הגורל לבני יוסף. במילר גלוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמ״ש למטה ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף שנפלו שאר השבטים אחריהם (ר״ל ביניהם) כמו שמצינו בשבט בנימין ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף: מירדן יריחו למי יריחו מזרחה. התחיל הגבול למזרח. המדבר עולה מיריחו. אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא

אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן׃ נה מָעוֹן ׀ כַּרְמֶל
וָזִיף וְיוּטָּה׃ נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ׃
נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה עָרִים עֶשֶׂר
וְחַצְרֵיהֶן׃ נח חַלְחוּל בֵּית־
צוּר וּגְדוֹר׃ נט וּמַעֲרָת וּבֵית־עֲנוֹת
וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃
ס קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן׃
סא בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה
מִדִּין וּסְכָכָה׃ סב וְהַנִּבְשָׁן וְעִיר־הַמֶּלַח
וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃
סג וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִַם לֹא־יוּכְלוּ בְנֵי־יְהוּדָה
לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
יְהוּדָה בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
טז א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ
לְמֵי יְרִיחוֹ מִזְרָחָה הַמִּדְבָּר עֹלֶה
מִירִיחוֹ בָּהָר בֵּית־אֵל׃ ב וְיָצָא מִבֵּית־
אֵל לוּזָה וְעָבַר אֶל־גְּבוּל הָאַרְכִּי
עֲטָרוֹת׃ ג וְיָרַד יָמָּה אֶל־גְּבוּל הַיַּפְלֵטִי
עַד־גְּבוּל בֵּית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן וְעַד־גָּזֶר
וְהָיוּ תֹּצְאֹתָו יָמָּה׃ ד וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־
יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ ה וַיְהִי גְּבוּל

(מסורה: ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ ר״פ · ל׳ · ל׳ · ל״ד מ״ל · יכלו קרי · כל נביאים יריחו וכל אוריתא ירחו · ל׳ · י״ח פסוקים עד עד · תיו קרי · ב׳ ר״פ בטעמ׳)

תרגום

הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר קִרְוִין
תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן׃ נה מָעוֹן
כַּרְמֶל וְזִיף וְיוּטָּה׃
נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ׃
נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה קִרְוִין
עֲסַר וּפַצְחֵיהֶן׃ נח חַלְחוּל
בֵּית צוּר וּגְדוֹר׃ נט וּמְעָרַת
וּבֵית עֲנוֹת וְאֶלְתְּקֹן קִרְוִין
שִׁית וּפַצְחֵיהֶן׃ ס קִרְיַת
בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים
וְהָרַבָּה קִרְוִין תַּרְתֵּין
וּפַצְחֵיהֶן׃ סא בְּמַדְבְּרָא
בֵּית מֵישְׁרָא מִדִּין וּסְכָכָה׃
סב וְנִבְשָׁן וְקִרְיַת מִלְחָא
וְעֵין גֶּדִי קִרְוִין שִׁית
וּפַצְחֵיהֶן׃ סג וְיָת יְבוּסָאֵי
יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לָא יְכִילוּ
בְּנֵי יְהוּדָה לְתָרָכוּתְהוֹן
וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי
יְהוּדָה בִּירוּשְׁלֵם עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ א וּנְפַק עַדְבָא לִבְנֵי
יוֹסֵף מִיַּרְדְּנָא דִירִיחוֹ לְמַיָּא
יְרִיחוֹ מַדִּינְחָא לְמַדְבְּרָא
דְסָלֵיק מִירִיחוֹ בְּטוּרָא
לְבֵית אֵל׃ ב וּנְפַק מִבֵּית
אֵל לְלוּז וַעֲבַר לִתְחוּם
אַרְכִּי לַעֲטָרוֹת׃ ג וּנְחִית
לְיַמָּא לִתְחוּם יַפְלֵיט עַד
תְּחוּם בֵּית חוֹרוֹן אַרְעָאָה
וְעַד גֶּזֶר וִיהוֹן מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא׃ ד וְאַחְסִינוּ בְּנֵי יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ ה וַהֲוָה

רלב״ג

לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומי בזה האופן ואנחנו נאמר בביתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש״י היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נתנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה

לוזה ד׳ בקריאת וסימן ויבא יעקב לוזה אשר. ויצא מבית אל לוזה. ועבר משם הגבול לוזה ב׳ בפסוק:

ביאור הגר״א

טז (א) ויצא הגורל לבני יוסף. מפני שיהודה ואפרים הם ראשי השבטים בכ״מ בין בסדר הדגלים וכן מלכים הראשונים היו מהם וכן לעתיד ב״ב יהיה משיח בן דוד ומשיח בן יוסף הגואלים והראשים ולכן נקרא כלל ישראל יהודה ואפרים ולכן בחילוק א״י נטלו גם הם תחלה: מירדן יריחו למי יריחו מזרחה. פי׳ שהלך הגבול מירדן שכנגד יריחו עד מי יריחו שבמזרח יריחו: המדבר. פי׳ כשבא קו הגבול נגד יריחו לא נטה ליריחו אלא הלך במישור דרך המדבר: עולה מיריחו בהר בית אל. פי׳ ועלה הגבול משם להר בית אל ויריחו נשאר בגבול בנימין: (ב) ויצא מבית אל לוזה. לוז הוא שקרא יעקב בית אל ויעקב קרא לג׳ מקומות בית אל א׳ קרא בית אל לבד, והב׳ קרא אל בית אל, והג׳ קרא אלהים בית אל כמ״ש בפ׳ ויצא ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. ובפ׳ וישלח נאמר ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל ואח״כ כשברך ה׳ את יעקב כתיב ויקרא יעקב וגו׳ אלהים בית אל וכן כתיב בשאול כאשר משח אותו שמואל ומצאוך שם וגו׳ עולים אל האלהים בית אל. והר בית אל (שבפ״א) הוא ההר שקרא אותו אברהם בית אל ולוז היא שקראו יעקב בית אל ומפני שצריך להזכיר ההר בית אל לכן יזכיר לוז שקרא יעקב בית אל לוזה: (ג) וירד ימה. פי׳ שירד לים א׳ שהיה שם. או שירד הגבול למערב: עד גבול בית חרון תחתון. עד שבית חורון התחתון הוא סמוך לדרום של יוסף: (ד) וינחלו בני יוסף. פי׳ עד כאן ביאר הכלל שירשו בני יוסף מנשה ואפרים

מצודת דוד

הם לנחלת יהודה יחשבו: (נה) וזיף. אין זה זיף האמור למעלה: (סג) היבוסי. שם האומה · לא יכלו בני ישראל להורישם. כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין כמ״ש רז״ל רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו׳: טז (א) לבני יוסף. הם מנשה ואפרים ונפלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד וגם נחלתם מלאו כל האורך של א״י ממזרח למערב וכמו נחלת יהודה: מירדן יריחו. מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב: המדבר עולה מיריחו. ר״ל ממי יריחו עלה אל המדבר ובא בהר בית אל ולא זהו בית אל שקרוים לוז: (ב) לוזה. ר״ל מנגב לוז כמ״ש בגבול בנימן: (ג) ימה. לצד המערב: עד גבול וכו׳, ר״ל מנגב לבית חורון תחתון: תוצאותיו. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (ד) וינחלו. בסרטעה ההיא נתנו מנשה

רשי

ונגב לו לצד מערב לבית אל: (ה) מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל מעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו: (ו) ויצא הגבול הימה. ארכו היתה לצד המערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך התחום: ונסב הגבול. מתפשט רוחב התחום לצד צפון והתחום יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה: ועבר אותו. ועבר הגבול את תאנת שילה ועבר התחום ממזרח של ינוח כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ומשם עיר ושמה תפוח ומשם ישוב התחום למדת אורך הגבול ימה לנחל קנה: (ט) והערים המבדלות. וגם זה עוד מנחלת אפרים ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה: (א) למכיר בכור מנשה. לפיכך נטל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן

רדק

ולוז שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל ללוז ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומר בנחלת בנימין ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל: (ט) המבדלות. בחירק המ"ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערים המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרים אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה: (א) כי הוא בכור יוסף. כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור ג"כ ובטבורו רמז

פסוקים

בְּנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל כול' חס' במ"א מ"ע
נַחֲלָתָם מִזְרָחָה עַטְרוֹת אַדָּר עַד־בֵּית
חֹרוֹן עֶלְיוֹן׃ ו וְיָצָא הַגְּבוּל הַיָּמָּה ו' כספר'
הַמִּכְמְתָת מִצָּפוֹן וְנָסַב הַגְּבוּל מִזְרָחָה כ'
תַּאֲנַת שִׁלֹה וְעָבַר אוֹתוֹ מִמִּזְרַח לו קרי ד' מ"ע
יָנוֹחָה׃ ז וְיָרַד מִיָּנוֹחָה עֲטָרוֹת
וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירִיחוֹ וְיָצָא הַיַּרְדֵּן׃ ס
ח מִתַּפּוּחַ יֵלֵךְ הַגְּבוּל יָמָּה נַחַל קָנָה
וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט וְהֶעָרִים
הַמִּבְדָּלוֹת לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת כ'
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃
י וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב כל סופ' מ"ל במ"א חס' ורכב ברזל
בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד׃ כ' ויע שכמו
יז א וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה
כִּי־הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר
מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ
מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃
ב וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים כו' מ"ל במ"א
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־ כול' חס' במ"א מ"ל
חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם
וְלִבְנֵי־חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי

תרגום

בְּנֵי אֶפְרַיִם תְּחוּם
לְזַרְעִיַתְהוֹן וַהֲוָה תְּחוּם
אַחְסָנְתְּהוֹן מָדִינְחָא עַטְרוֹת
אַדָּר עַד בֵּית חוֹרוֹן עִילָאָה׃
ו וּנְפַק תְּחוּמָא לְיַמָּא
לְמִכְמְתָת מִצִּפּוּנָא
וּמְסְתְּחַר תְּחוּמָא
מִמָּדִינְחָא לְתַאֲנַת שִׁלֹה
וְעָבַר לֵיהּ מִמַּדְנַח לְיָנוֹחַ׃
ז וּנְחֵית מִיָּנוֹחַ לַעֲטָרוֹת
וּלְנַעֲרָתָה וּמְעָרַע בִּירִיחוֹ
וּנְפַק לְיַרְדְּנָא׃ ח מִתַּפּוּחַ
אָזֵיל תְּחוּמָא לְיַמָּא לְנַחֲלָא
דְקָנָה וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי לְיַמָּא
דָא אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי
אֶפְרַיִם לְזַרְעִיַתְהוֹן׃
ט וְקִרְוַיָּא דְמִפְרְשָׁן לִבְנֵי
אֶפְרַיִם בְּגוֹ אַחְסָנַת
בְּנֵי מְנַשֶּׁה כָּל קִרְוַיָּא
וּפַצְחֵיהֶן׃ י וְלָא תָרִיכוּ
יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתֵיב בְּגָזֶר
וִיתִיבוּ כְנַעֲנָאֵי בְּגוֹ בֵּית
אֶפְרַיִם עַד יוֹמָא הָדֵין
וַהֲווֹ לְמַסְקֵי מִסִּין פָּלְחִין׃ א וַהֲוָה עַדְבָא לְשִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה אֲרֵי הוּא בּוּכְרָא דְיוֹסֵף לְמָכִיר בּוּכְרָא
דִמְנַשֶּׁה אֲבוּהִי דְגִלְעָד אֲרֵי הוּא הֲוָה גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין
וַהֲוָה לֵיהּ אַרְעָא גִלְעָד וּמַתְנָן׃ ב וַהֲוָה לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
דְאִשְׁתְּאָרוּ לְזַרְעִיַתְהוֹן וְלִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי חֵלֶק וְלִבְנֵי
אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי שֶׁכֶם וְלִבְנֵי חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אִלֵּין

ביאור הגר"א

ואפרים. ועתה מזכיר פרטם: (ה) ויהי גבול נחלתם מזרחה. פי' שבני יוסף נטלו רצועה לאורך כל א"י וחלקו אותו לב' חלקים לאפרים ולחצי שבט מנשה והיה חלקו של אפרים במזרחה וחלק של מנשה במערבה: עטרות אדר. פי' שהיה גבול של אפרים עד עטרות אדר וזה לארכו ולרחבו מעטרות אדר עד בית חורון עליון ובית חורון עליון היה למנשה: (ו) ויצא הגבול הימה המכמתת מצפון. פי' כשעבר הגבול נגד בית חורון. יצא קו הגבול לצד מערב מצפון למכמתת ומכמתת היה למנשה: ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה. פי' אחר שעבר הגבול נגד מכמתת חזר קו הגבול לצד מזרח והלך כן במישור עד תאנת שלה ותאנת שלה היה קרוב לנגד יריחו ומשם נסב הגבול להלוך מצפון לדרום: יתבר ממזרח ינוחה. פי' שהלך הגבול כן מצפון לדרום עד שעבר ינוחה והגבול היה במזרח ינוחה וינוחה היה לאפרים: (ז) ופגע ביריחו. והלך כן במישור עד שהגיע קרוב ליריחו ומשם חזר הגבול לצד מזרח עד הירדן: (ח) מתפוח ילך הגבול ימה. פי' שרצועה היתה יוצאה לאפרים בנגב של מנשה עד הים ובכאן מפרש אותם שמתפוח ילך הגבול של אפרים למערב עד נחל קנה וגו' ותפוח היה במקצוע דרומית של מנשה: זאת נחלת מטה בני אפרים. פי' מה שחושב עד תפוח היא נחלת מטה בני אפרים: (ט) והערים המבדלות. פי' מתפוח ואילך היו ערים שייך לאפרים בתוך חלק מנשה: יז (א) ויהי הגורל. למטה מנשה וגו' פי' שהגורל היה על שם מנשה כי הוא בכור יוסף: ויהי לו הגלעד והבשן. פי' שכשן לקח מכיר וגלעד לקח אותו גלעד בן מכיר: (ב) הזכרים. לפי שגם בנות צלפחד לקחו חלק בארץ ישראל לכן כתיב הזכרים

מצודת דוד

מנשה ואפרים: (ה) למשפחותם. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם: מזרחה. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר שעמדה בצפונו של בנימין עד בית חורון עליון שעמדה בנחלת אפרים ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כמ"ש בענין א"כ גם שם היה גבול ברוחב לזה אמר מזרחה ר"ל גבול הרוחב הפונה למזרח ולא הגבול הפונה למערב: (ו) ויצא הגבול הימה. מבית חורון עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה: ונסב הגבול. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה ועבר את כל אורך תאנת שלה ולא עבר סמוך לה כ"א ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה ולא היה מנחלת אפרים לא תאנת שלה ולא ינוחה ומנחלת מנשה היו: (ז) וירד. כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות: ופגע ביריחו. הגבול פגע ביריחו ר"ל בחי יריחו ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן: (ח) מתפוח. היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה אבל היתה לאפרים כמ"ש בענין וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה ר"ל הגבול האמור במקראות שלפניו סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה: (ט) והערים המבדלות. ר"ל הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה בהגבול האמור במקרא שלפניו: כל הערים. אשר עמדו באורך הגבול ההיא המה וחצריהן היו של בני אפרים: (י) ולא הורישו. חוזר על בני אפרים כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים: למס עובד. ר"ל לא מס ממון כ"א מס עבודה בגוף: יז (א) כי הוא בכור. ר"ל אף שהוא הבכור והיה א"כ מהראוי לקחת גורלו ראשון מ"מ נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה ואח"ז היה הגורל למטה מנשה וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר: למכיר בכור מנשה. ר"ל אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור לזה לקח הבכור תחלה: אבי הגלעד. ע"ש בנו גלעד היה נקרא. או ר"ל שר הגלעד ואמר ע"ש סופו: איש מלחמה. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה לראות העו"ג את גבורתו ולזה היה לו הגלעד והבשן: (ב) ויהי. ר"ל ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים לכל משפחה ומשפחה: הזכרים. לפי שנאמר

רד"ק

רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה . בפתח הה"א ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חצי שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונפלו ששה חלקי' ובנות צלפחד נטלו ד' חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רבותי' ז"ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביהם אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו : (ז) מאשר המכמתת . הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהוא שם מקום והוא הי' על פני שכם

רש"י

והכנען : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה . ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שתטלנה כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצאים ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהי' גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים . ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדב' בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בב"ב ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכורה ולהודיע שא"י חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק : (ו) וארץ הגלעד . שבעבר הירדן היתה לבני מנשה הנותרים : (ח) ארץ תפוח . הכפרים והחצרים ותפוח עצמה העיר היתה לבני אפרים : אל גבול מנשה . על מיצר מנשה לסוף גבולו : (ט) ערים האלה . מתפוח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה : (י) נגבה לאפרים . אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים: וצפונה למנשה . מנשה נטל לצד

מקרא

מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
ג וְלִצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־ ל'
מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי
אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה שחמ"ץ סימן
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃
ד וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי ׀
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים
לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ
נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי ב'
יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן׃ ז'
ה וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד ה' וכל בחבלי דכוו'
מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר
לַיַּרְדֵּן׃ ו כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה ד'
בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־
מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים׃ ז וַיְהִי גְבוּל־
מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־ כ' וכסיפ'
פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין י"ז פסוק' על אל אל
אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה
אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה ג' ב' מל' וא' חס'
לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה
נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם
בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה
מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃ כ' קנה לקוס
י נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי כ"א ס'
הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן ל'

תרגום

בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף דְּכוּרַיָא לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ ג וְלִצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין אֱלָהֵן בְּנָן וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ד וְקָרִיבָא קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְקֳדָם רַבְרְבַיָא לְמֵימַר יְיָ פַּקֵּיד יָת מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא אַחֲסָנָא בְּגוֹ אַחָנָא וִיהַב לְהוֹן עַל מֵימְרָא דַייָ אַחֲסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן׃ ה וּנְפַלוּ עַדְבֵי מְנַשֶּׁה עַסְרָא בַּר מֵאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַתְנַן דְּמֵעִיבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ ו אֲרֵי בְּנַת מְנַשֶּׁה אַחְסִינוּ אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנוֹהִי וְאַרְעָא גִלְעָד הֲוָת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְּאִשְׁתְּאָרוּ׃ ז וַהֲוָה תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר לְמִכְמְתַת דִּי עַל אַפֵּי שְׁכֶם וַאֲזַל תְּחוּמָא לְיַמִּינָא לְיָתְבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הֲוָת אֲרַע תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ עַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְנָחֵית תְּחוּמָא לְנַחֲלָא דְקָנָה לְדָרוֹמָא לְנַחֲלָא קִרְוַיָא הָאִלֵּין לְאֶפְרַיִם בְּגוֹ קִרְוֵי מְנַשֶּׁה וּתְחוּם מְנַשֶּׁה מִצִּפּוּנָא לְנַחֲלָא וַהֲווֹ מַפְקָנוֹהִי לְיַמָּא׃ י דָּרוֹמָא לְאֶפְרַיִם וְצִפּוּנָא לִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה יַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּבְאָשֵׁר מְעָרְעִין מִצִּפּוּנָא

ביאור הגר"א

הזכרים:(ג)ולצלפחד בן חפר וגו', חשב כאן להודיע שהיה צדיק בן צדיק : מחלה . חשב כסדר חכמתן : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה מששה בנים ובנות צלפחד לקחו ד' חלק צלפחד וב' חלקים של חפר מפני שהיה צלפחד בכור . וגם ירשו את אחי אביהם שמת בלא בנים . והודיע הכתוב אף שאין הבנות בכלל בכורה אך בעבור ירושה נטלו ב' חלקים : (ז) ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת . פי' שהיה גבול אשר מצד צפון שלו שאשר במערבה של א"י ואמר מאשר עד המכמתת שהוא ממערב עד מזרח הוא גבול צפון של מנשה: על פני שכם . פי' שהיתה מכמתת נגד שכם ושכם בצד עליון של מכמתת . ושכם היה במזרחו של א"י שהיה בין ערי המקלט : אל יושבי עין תפוח . שרוחב הגבול היה מגיע עד תפוח : (ט) וירד הגבול נחל קנה . ודרום של מנשה היה הגבול אל נחל קנה : נגבה לנחל . פי' בדרום של הנחל היה ערים לאפרים : בתוך ערי מנשה . פי' שעד בית חורון הוא נקרא גבול אפרים ומן בית חורון ולמטה נקרא ערי מנשה. וגבול מנשה היה מצפון לנחל ולז"א בתוך ערי מנשה (א"ה ומ"ש למעלה סי' פ"ז ח' עד תפוח אפשר לפרש היינו שתפוח ובית חורון סמוכין זה לזה) : (י) נגבה לאפרים . פי' שקאי על הנחל : ויהי הים גבולו . פי' מן המערב היה הים ואשר מצפון ויששכר ממזרח דהיינו כשפגע מנשה במכמתת שם פגע ביששכר וזהו שאמר וביששכר ממזרח

מסורה

ד' פסוקים : אית בהון בנות צלפחד ומשניין באתיהון וסימן נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי : אל פי ה' דסמיכי בקריאה וסימן גלו אבנים גדולות אל פי המערה . ולכלב בן יפנה נתנו חלק . ותקרבנה לפני אלעזר . ויתנו בני ישראל ללוים . לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי : נחלו ד' קמצין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד : אשר על פני שכם י"ד פסוקים על אל אל וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו : ותפוח ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' למנשה היתה ארץ תפוח . ותפח והעינם רמן גם תמר ותפוח :

תולדות אהרן חבלי מנשה ב"ב קיח קיט (שם טז) :

מצודת ציון

יד . על מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח) : יז (ה) חבלי . המחוזות יקראו חבלים ע"ש כי בחבל יחולק נחלה : (י) יפגעון . יפגשון : (יב) ויואל . ענין רצון כמו ולו הואלנו

מצודת דוד

שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה לז"א הזכרים שבמשפחותם : (ד) אחינו. ר"ל אחי אבינו : אל פי ה', על פי ה' במצותו: (ה) חבלי מנשה עשרה. בא"י עצמה לקחו עשרה מחוזות : (ו) כי בנות מנשה וכו' . ר"ל לפי שבנות מנשה גם המה לק־ו נחלה ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד לזה היה ראוי וכגון שיקחו בא"י עצמה אלו העשרה מחוזות לא פחות ולא יותר כי החשבון הזה הוה ראוי להם : (ז) ויהי גבול מנשה . הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת אפרים לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית : והלך הגבול . מן המערב כלפי המזרח בצד הצפון : אל הימין . פונה היה באלכסון אל הדרום ובא אל יושבי עין תפוח : (ח) ארץ תפוח . המקומות אשר סביב תפוח אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה עכ"ז היתה לאפרים : (ט) וירד הגבול . ר"ל הגבול אשר ירד מתפיח לנחל קנה מדרום לנחל האמור למעלה הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים עם שעמדו בתוך ערי מנשה וכמ"ש למעלה : תוצאותיו . סוף גבול מנשה כלה אל הים : (י) נגבה לאפרים . בהרצועה שלקחו בני יוסף לקח אפרים בדרומה ומנשה בצפונה : גבולו . של מנשה : ובאשר . בגבול אשר

רשי

לגר גשון : (יא) שלשת הנפת . תלתא פלכין ושלשת הנפת הנזכרים כאן של דאר ושל עין דור היו כמו שאמור למעלה בספר זה מלך דור לנפת דור ובפסוק אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך הוא אומר ואת יושבי דאר ובנותיה שלשת הנפת שהיו לה : (יב) ויואל . ויאבה : (יד) וידברו בני יוסף . שבט מנשה : עד אשר עד כה ברכני ה' . עד אשר ראית שנתרבה מניני ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כה בגימט' במנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר במדבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות . ד"א עד אשר עד כה ברכה נאמר' לאברהם כה יהיה זרעך נתקיימה בי ולפי פשוטו עד אשר עד כה . עד אשר כך כאשר אתה רואה :

אם

יהושע יז

וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃ יא וַיְהִי לִמְנַשֶּׁה
בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ
וְיִבְלְעָם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר ט'.ד'כתי' א
וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר וּבְנוֹתֶיהָ ג' חסר
וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ
וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃ יב וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי ל'
מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ ו' ד' מ"ל וכ' חס'
יג וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ ג' קמץ
אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא ב' בספר'
הוֹרִישׁוֹ׃
יד וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה
גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב ב' קמץ . ל'
עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃ ל' . ל'

תרגום

וּבְיִשָּׂשכָר מִמַּדִינְחָא׃
יא וַהֲוָה לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר
וּבְאָשֵׁר בֵּית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא
וְיִבְלְעָם וְכַפְרָנָהָא וְיַת
יָתְבֵי דֹאר וְכַפְרָנָהָא
וְיָתְבֵי עֵין דֹּר וְכַפְרָנָהָא
וְיָתְבֵי תַעְנַךְ וְכַפְרָנָהָא
וְיָתְבֵי מְגִדּוֹ וְכַפְרָנָהָא
תְּלָתָא פִּלְכִין׃ יב וְלָא
יָכִילוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְתָרָכָא
יַת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁרֵי
כְּנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא
הָדָא׃ יג וַהֲוָה כַּד תְּקִיפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנִּיאוּ יַת
כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין
וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן׃
יד וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם
יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין
יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא
חַד וְחוּלַק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לְסַגֵּי בָּרְכַנִי יְיָ׃

רדק

שכם : (יד) וידברו בני יוסף . שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרים עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותיו שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו . ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הפסולים שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה נתחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרים בשעת חילוק הארץ ומה שאומר גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישראל נתחלקה לשבטים ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו' לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי ה' ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספים ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספים למי שהיה לו חלק רע . ועי"ז הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה עמו וטרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש עוד ואומר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט והשבט היה מחלק חלוקות לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואע"פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואע"פ שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואף על פי שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי ה' על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלק והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים וזהו שאמר כי אין לך הר אפרים כלומר אם דחוק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים

רלבג

מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שבארנו שם : (יד) והנה זכר שנחלו בני יוסף באלה יחד עד שכבר נכללה בגבולות אחרים כמו שנזכר פה . וזכר אחר זה שכבר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' ולכן יתכן שיתוסף ורעם מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר המוכרים בפרשת פינחס שכבר היו יותר ממשה לראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו . או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שכבר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת

דאר ד' כתיב א' וסימן ויהי למנשה ביששכר קדמאה דפסוק . וממטה נפתלי את עיר מקלט . בן אבינדב . נשמדו בעין דאר . ויואל ז' בטעמא מלעיל ה' חס' וב' מלאים וסי' נמסר בסדר שמות : תולדות אהרן וידברו בני יוסף. סופס לו כ"ב קים :

ביאור הגר"א

ממזרח : (יד) וידברו בני יוסף וגו' . לפי שהוציאו לעז על הגורל אלא אמרו שיהושע עשה שלא כדין . דכתיב בפרשת פנחס (כ"ו נ"ג) לאלה תחלק הארץ כו' לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו אך בגורל יחלק את הארץ כו' עד ע"פ הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט והפסוקים רבו הדקדוקים ונראה שכוונתו שיש לתמוה על הגורל היאך סמכו עליו מתחלה והלא היו צריכים ליתן ליהודה חלק גדול ואם חתכו בתחלה חלק גדול שמא יפול חלק זה לאחר . ונראה שחתכו מתחלה לז' חלקים שוין ואח"כ כשהפילו הגורל נטלו מן המועטים והוסיפו על המרובים ואח"כ חלקו את הנוסף למשפחות והפילו גורל ואח"כ חתכו מן המשפחה שיש בה מעט בתי אבות והוסיפו על המשפחה שיש בה הרבה וכשהוסיפו על השבט הוסיפו מן השבט הסמוך לו ולכך לא היו הגבולין במישור אלא פעם מתקצר ופעם מתרחב וזהו שכתב לאלה תחלק הארץ וכו' אך בגורל וכו' פי' שתתן לפי המרובין ולפי המועטין וז"ש בפ' מסעי (ל"ג נ"ד) לרב תרבה את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטו' כו' פי' מה שאמרתי למרובים תוסיף על נחלתו לא תוסיף ממקום אחר אלא על אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה נחלתו פי' ממקום שסמוך לו תתן לו ועי"ז עלתה צעקת בני יוסף אנחנו מרובים צריך אתה להוסיף לנו עוד יותר

מצודת דוד

אשר : יפגעון . מנשה עם אשר בצפון מנשה : ממזרח . כי נחלת יששכר היתה אצל הירדן למזרחה של מנשה : (יא) ויהי למנשה וכו' . ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר שהיו סמוכים אליו : שלשת הנפת . בשלש מחוזות עמדו הערים האלה : (יד) נתתה לי . לכל בני יוסף למנשה ולאפרים : נחלה גורל אחד . ר"ל נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד ומדה אחד : עם רב . ואין די לי בהנחלה הזאת : עד כה .

מצודת ציון

הואלנו (לעיל ז') : (יג) והורש . ענין גרושין : (יד) כה . ר"ל כמו שאתה רואה ונראה :

טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב
אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ
שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ
לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ טז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף
לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־
הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר
בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק
יִזְרְעֶאל׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־
רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ
גּוֹרָל אֶחָד׃ יח כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר
הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־
תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ
כִּי חָזָק הוּא׃
יח א וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה
וַיַּשְׁכִּינוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ
נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ ב וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם

טו ואמר להון יהושע אם
עם סגי אתון סקו לכון
לחורשא ותתקן לך תמן
אתר בארע פרזאי וגבריא
ארי עק לכון טורא דהר
אפרים׃ טז ואמרו בני
יוסף לא יספק לנא טורא
ורתיכין דפרזלא בכל
כנענאי דיתבין בארע
מישרא לדי בבית שאן
וכפרנהא ולדי במישר
יזרעאל׃ יז ואמר יהושע
לבית יוסף לאפרים
ולמנשה למימר עם ס[גי]
אתון וחיל סגי לכון לא
יהי לכון עדבא חד׃
יח ארי טורא יהי לך ארי
חורשא הוא ותתקניניה
ויהי לך מפקנוהי ארי
תתרכון ית כנענאי ארי
רתיכין דפרזלא ליה ארי
תקיפין אינון׃ א ואתכנשו
כל כנשתא דבני ישראל
לשלה ואשריאו תמן ית משכן זמנא וארעא אתכבישת קדמיהון׃
ב ואשתארו בבני ישראל דלא פליגו ית אחסנתהון

אץ ד׳ וסי׳ ולא אץ לבוא כיום תמים. כי אץ לך הר אפרים. כל אץ אך למחסור. חוית איש אץ
תולדות אהרן לס עס רב אתה. סוטה לו ב״ב קיט׃

רדק

הסמוכים : (טו) ובראת והיה לך. פי׳ תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר הסגא לישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה ישוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוס ף בערי הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרים אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכך צריך שתתחזק עד שתורישנו : ובראת. ענין כריתה וכן וברא אותהן בחרבותם וי״ת ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשי׳ ענין בחירה מענין ברו לכם איש : (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י״ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי״ד שנים אלו היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז״ל כי עשו בית של אבנים מלמטה והיריעות מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראו זה מן הכתוב שאמר ותביאהו בית ה׳ שילה

רשי

(טו) אם עם רב אתה. יש בך כח לכרות יערות ולשנותה כעין שקורין אישרטייר בלע״ז ושם תבנה ערים : ובראת, לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרטרא״ש בלע״ז : אץ. דחוק : לא ימצא לנו ההר. כי אץ הוא לנו כאשר אמרת : (טז) לא ימצא. לא יספיק : ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפריזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו. ואל תתמה אם קראו לפריזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו : (יח) כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה : כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויסגוהו : ובראתו. אתה שאתה עם רב : והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב : כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר השבטים כדאי להלחם בו : כי חזק הוא. ואתה יש בך היכולת ותורישנו. ורבותינו פירשו עלה לך היערה החביאו עצמכם ביערות שלא תשלוט בכם עין הרע : (א) וישכינו שם את אוהל מועד. שעשו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שנינו בשחיטת קדשים : והארץ נכבשה לפניה׳. משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם : (ב) שבעה שבטים. שכבר קבלו נחלתן ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נטל גורל

רלבג

לשבת בו : (טו) ועוד אמר להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו ועמו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל : (יז) והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו : (יח) וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מהצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך : (א) והנה זכר אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו

ביאור הגר״א

יותר : (טו) עם רב אתה. פי׳ מדבריך שאתה אומר כי עם רב אתה מסורת הדין לא יתנו לך יותר : (יח) כי הר יהיה לך. פי׳ שההר לא יהיה אלא לך : כי יער הוא ובראתו. מפני שיש לך חיל רב : כי תוריש את הכנעני. כי הם לא יוכלו להוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו אבל אתה שיש לך עם רב וכח גדול תוכל להורישם ולכן לא יהיה לך גורל אחד :
יח (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל. שיוסף ויהודה חלקו קודם שבאו לשילה וזהו שאמרו

מצודת ציון

(טו) ובראת. ענינו כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם (יחזקאל כ״ג) : אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (לעיל י׳) ור״ל המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה : (טז) ימצא. ענין די הספוק כמו ומצא להם (במדבר י״א) : יח (א) ויותרו. מל׳

מצודת דוד

עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה : (טו) עלה לך היערה. ר״ל א״כ שאתה עם רב תוכל לעלות ביער של הפריזי והרפאים לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת כי אלו היית מתי מספר לא היית יכול לעצור כח לכרות כ״כ אילני יער אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל : כי אץ לך. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו : (טז) לא ימצא לנו ההר. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים : ורכב ברזל. ר״ל ואם תשיב לומר הלא נחלחם גם העמק ועמו הלא יספיק ע״ז נשיב אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר ואנשי הרכב המה כברזל וא״א לכבשם : לאשר בבית שאן וכו׳. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו׳ הניתן לנחלת מנשה : בעמק יזרעאל. כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר ולבד העמק היתה מנחלתם : (יז) עם רב אתה. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך שלא יהיה לך נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד : (יח) כי הר יהיה לך. ר״ל היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי מורח רב כי יער הוא ולא ימצאו בה הרבה אנשים להלחם עמך : ובראתו. ואתה תכרות האילנות לשבת בה ובזה יהיה לך תוצאותיו ר״ל הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה : כי תוריש. כי במה שתשב בהר תוכל בקלות לירש את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו׳ : כי רכב. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק :
יח (א) והארץ נכבשה. מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה בנחלת בני יוסף עזרם ה׳ וכבשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ״ש למעלה : (ב) אשר לא

שִׁבְעָה שְׁבָטִים: ג וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אָנָה אַתֶּם מִתְרַפִּים לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם:
ד הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לַשָּׁבֶט וְאֶשְׁלָחֵם וְיָקֻמוּ וְיִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְיִכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וְיָבֹאוּ אֵלָי:
ה וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל־גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל־גְּבוּלָם מִצָּפוֹן:
ו וְאַתֶּם תִּכְתְּבוּ אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֲלָקִים וַהֲבֵאתֶם אֵלַי הֵנָּה וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:
ז כִּי אֵין־חֵלֶק לַלְוִיִּם בְּקִרְבְּכֶם כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ וְגָד וּרְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה:
ח וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים לִכְתֹּב אֶת־הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וּפֹה אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה בְּשִׁלֹה:
ט וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לֶעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה:
י וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֶּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם:
יא וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי־

שבעה שבטין : ג ואמר יהושע לבני ישראל עד אימתי אתון מתרשלין למיעל למירת ית ארעא דיהב לכון יי אלהא דאבהתכון : ד הבו לכון תלתא גברין לשבטא ואשלחינון ויקומון ויהלכון בארעא ויכתבון יתה לפום אחסנתהון וייתון לותי : ה ויפלגון יתה לשבעה חולקין דבית יהודה יקומון על תחומיהון מדרומא ודבית יוסף יקומון על תחומיהון מצפונא : ו ואתון תכתבון ית ארעא לשבעא חולקין ותיתון לותי הלכא וארמי לכון עדבא הלכא קדם יי אלהנא : ז ארי לית חולק לליואי ביניכון אלהן מתנן דיהב להון יי אינון אחסנתהון וגד וראובן ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון מעברא לירדנא מדינחא דיהב להון משה עבדא דיי : ח וקמו גבריא ואזלו ופקיד יהושע ית דאזלו למכתב ית ארעא למימר איזילו והליכו בארעא וכתובו יתה ותובו לותי והכא ארמי לכון עדבין קדם יי בשלה : ט ואזלו גבריא ועברו בארעא וכתבוה לקרויא לשבעא חולקין על ספרא ואתו לות יהושע למשריתא לשלה : י ורמא להון יהושע עדבא בשלה קדם יי ופליג תמן יהושע ית ארעא לבני ישראל כפלגותהון : יא וסליק עדבא שבטא דבני בנימן

רשי

גורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה, הרי ה' שבטים : (ג) מתרפים . מתרשלין : (ד) לשבט . לכל שבט מן השבעה : לפי נחלתם . לשבעה חלקים ולא בשוה אלא לפי השבטים הראויין לחלק' לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגומר : (ה) והתחלקו אתה לשבעה חלקים . אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש : יהודה יעמד על גבולו מנגב ארץ ישראל ששם נפל לו גורל כל המיצר הדרומי: ובית יוסף וגו' מצפון . לצפוני למה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש לד' המיצר מבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במיצר לצפוני והז' שבטים יחלקו אותה שבין יהודה ליוסף ואותה העומדת ליכבש : (ו) ויריתי . והשלכתי כמו ירה בים

רלבג

וחלקו אותה לשבטים הנזכרים שיצאה נחלתם בכללה תוך המקום שנכבש ואולם השבטים הנשארים לא נתבררה נחלתם עדין בכללות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ שנכבש' ולזה אמר שכבר נותרו בבני ישראל אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וכו' : (ד) לזה צוה יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנתחלקה הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אהל מועד מהגלגל ולזה אמרו רז״ל שכבר עמד שם י״ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבעה חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרב נחלתו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעים מספר כל שבט ושבט אשר להם

תולדות ואהרן גורל לפני ה'. זבחים קיח (סנהדרין טז) :

רדק

שילה אלמא בית הוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם אלמא אהל היה הא כיצד מלמד שלא הי' שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס״ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם : (ב) שבעה שבטים . כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון : (ה) והתחלקו אתה פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקים שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים באותה הארץ : יהודה יעמוד על גבולו . כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישראל וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרים בארץ הנכבשת ואשר עתידה להכבש : (ו) ואתם . אמר כנגד השלוחים לכתוב הארץ : ויריתי . והשלכתי : (ז) כי כהונת ה' נחלתו . כמו שאמר בכתוב אשי ה' ונחלתו יאכלון והם כהונת ה' : (ח) ויקומו . וכאשר קמו האנשים ללכת הזהירם ואמר להם כך וכך תעשו :

מדברה

בדבריו . וב' ואץ וסימן ואץ ברגלים חוטא . ואץ להעשיר לא ינקה : ויבאו ו' רפין בקריאה וסי' ואתה הרם את מטך ונטה את ידך . ואני הנני מחזק את לב מצרים . קום לך למסע . הבו לכם שלשה אנשים : על הר נשפה בימים ההמה ילכו . ויבאו אליך במבוא עם . בתרא מלא . ונמסר גם בסדר עקב . ובישעיה ריש סימן י״ג : ואתם ד' בטעם שני גרישין וסי' ואתם תכתבו את הארץ . ואתם קמתם על בית אבי . ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו . ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת וסי' בלשון ארמי קטון בטוריא וכתבן בשבתא : גורל ד' פתחין בלישנא בקריאה וסי' ומגורל נחלתינו יגרע . נחלתם דשבט הלוי . ויעל גורל מטה בנימן . על גורל הצדיקים . ונמסר גם בסדר מסעי :

מצודת דוד

לא חלקו היות כי לא ידעו עדיין גבולת הארץ לחלקה בגורל : שבעה שבטים . כי לחמשה כבר חלקו כי משה חלק לב״ר ולב״ג ולחצי מנשה ויהושע חלק לבני יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה : (ג) עד אנה וכו' אשר נתן וכו'. ר״ל הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה כי תחשבו אם כ״א יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר ולז״א עד מתי יהיה לכם רפיון ידים הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ וא״כ אף בשלא יעזור האחד לחבירו תוכלו להם כי ה' ילחם לכם : (ד) לפי נחלתם. לפי מספר החלקים המצטרך להנחיל : (ה) לשבעה חלקים . כי עוד לשבעה ינחילו כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב א״י ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש ונשארו עוד שבעה : (ו) ואתם . ר״ל השלוחים ההולכים במקום כולכם : (ז) כי אין חלק . יבאר עוד למה שבעה חלקים ואמר כי אין חלק ללוים וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו' והלא ליהודה ולבית יוסף חלק הו' ונשארו עוד שבעה : כהונת ה'. הראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם : (ח) האנשים . השלוחים : ויצו יהושע . ר״ל זרז אותם על זאת : (ט) לערים. לפי גודל הערים עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות : (י) כמחלקותם . כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו :

מצודת ציון

מל' טהר : (ג) עד אנה . עד מתי : מתרפים . מל' רפיון : (ד) הבו. ענינו הזמנה כמו הבה נלבנה (בראשית י״א) : (ו) הנה. להמקום הזה : ויריתי . והשלכתי כמו ירה בים (שמות)

בים : (יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה . ויהי מיצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועולה אל כתף יריחו מצפון ועולה משם אל המערב אל עבר יריחו ומושך החוט בצפונה של יריחו נמצאת יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און . למדבר של בית און : (יג) ועבר משם . לצד המערב : לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל . שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שאצל העי שהרי אומר בגבול יוסף ויצא מבית אל לוזה למדנו ששנים היו ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי חוט המיצר מלוז ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל כתף לוזה נגבה. החוט הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין : (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה . בעטרות אדר כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של בנימין ובא לו החוט מצפון לדרום : והיו תוצאתיו . מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה נמצא רוחב גבול בנימין נוטל כל רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפונית של יהודה ושם היתה ירושלים כמו שאמור למט' בענין לפיכך היה לשני השבטי' חלק בה וגבול צפוני של בנימין ודרומי של אפרים נוגעין זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילה ונומר וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ואף לבנימין היה בו חלק וכן שנינו בשחיטת קדשים בג' מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימין : זאת פאת ים . רוח מערבי מעטרות אדר עד קרית יערים : (טו) ופאת נגבה . מיצר דרומי לבנימין והוא צפוני של יהודה. וכל התחומין המנויין כאן נמנו בצפונה של יהוד' וכל מקום שכ' כאן וירד כתוב ביהודה ועלה

בנימן למשפחתם ויצא גבול גורלם
בין בני יהודה ובין בני יוסף:
ג' יב ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן־
הירדן ועלה הגבול אל־כתף יריחו
והיו קרי מצפון ועלה בהר ימה והיה
תצאתיו מדברה בית און:
ד' כ' בפסוק יג ועבר משם הגבול לוזה אל־כתף
לוזה נגבה היא בית־אל וירד הגבול
ד' עטרות אדר על־ההר אשר מנגב
לבית־חרון תחתון: יד ותאר הגבול
ונסב לפאת־ים נגבה מן־ההר אשר
והיו קרי על־פני בית־חרון נגבה והיה
תצאתיו אל־קרית־בעל היא קרית
יערים עיר בני יהודה זאת פאת־ים:
טו ופאת־נגבה מקצה קרית יערים
ד' פתחין ויצא הגבול ימה ויצא אל־מעין מי
ו' נפתוח: טז וירד הגבול אל־קצה ההר
בכל סיפ' חס' א' אשר על־פני גי בן־הנם אשר בעמק
רפאים צפונה וירד גי הנם אל־כתף
היבוסי נגבה וירד עין רגל: יז ותאר
מצפון ויצא עין שמש ויצא אל־

לזרעיתהון ונפק תחום
עדביהון בין בני יהודה
ובין בני יוסף : יב והוה
להון תחומא לרוח צפונא
מן ירדנא וסליק תחומא
לעיבר יריחו מצפונא
וסליק בטורא לימא והון
מפקנוהי למדבר בית
און : יג ועבר מתמן
תחומא ללוז דלעבר דלוז
דרומא היא בית אל ונחית
תחומא עטרות אדר על
טורא דמדרום לבית
חורון ארעאה : יד ותאר
תחומא ומסתחר לרוח
מערבא לדרומא מן טורא
די על אפי בית חורון
דרומא והוון מפקנוהי על
קרית בעל היא קרית
יערים קרתא דבני יהודה
דא רוח מערבא : טו ורוח
דרומא מסיפי קרית
יערים ונפק תחומא לימא
ונפיק למבועי מי נפתוח :
טז ונחית תחומא לסטר
טורא די על אפי חילת בר הנם די במישר גבריא
צפונא ונחית לחילת בר הנם לעיבר יבוס דרומא
ונחית לעין קצרא : יז ותאר מצפון ונפק לעין

(יב) מדברה בית און . סמוך לבית און לפיכך הבי"ת פתוחה
ר"ל

והית ו' כתיב והיה וקרינן והיו וסי' נמסר בסדר מסעי ולעיל בהאי סיפרא סימן ט"ו : מעין ד' פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט"ו : אל קצה ו' דסמיכי בקריאה וסי' ובני ישראל אכלו את המן ארבעים . וירד הגבול אל קצה ההר . ועבר הגבול אל כתף בית חגלה . וירד הוא ופורה נערו . צא נא לקראת אחז אתה ושאר . הנה ה' השמיע אל קצה הארץ . ונמסר גם בסדר בשלח : ו' פסוקין אל על אל בקריאה וסי' ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר . ויאמר האיש אל יואב . ויאמר אוריה אל דוד . פתח הצלע התיכונה אל כתף . וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי המים האלה . ונמסר גם בסדר נח : לוזה ד' וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ו : על ההר ד' וסי' נמסר בסדר שמות : גי בגי ט' חס' א' בקריאה וסי' על גי הצבעים . הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים . וטמא את התפת . כי יום מהומה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. וחוסמת היא את העוברים קדמא דפסוק. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו ילד ואונו גי התחרשים .

תולדות אהרן ועלה הגבול . זבחים נד בכורות נה: ותאר הגבול. זבחים נד בכורות נה :

ביאור הגר"א

שאמרו שבע שחלקו אבל שאר השבטים בשילה וזהו שאמר והארץ נכבשה היינו רוב הארץ נכבשה כי אחר מיתת יהושע כבשו שאר הארץ : (יב) לפאת צפונה מן הירדן . שהגבול צפון של בנימין מתחיל מן הירדן : אל כתף יריחו מצפון . פי' שהגבול הולך מצפון של יריחו ויריחו עצמה מעברי של בנימין : בהר ימה . פי' על ההר היה ים ועלה ה גבול על ההר להים : והיו תוצאתיו מדברה בית און . פי' שנתעקם קו הגבול למדבר בית און . ובית און לאו בית אל הוא (א"ה ר"ל לאו היינו בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול בני יוסף סי' ט"ז . ומפני שכאן הזכיר מבית און ללוז ולעיל פ"ב כתיב מבית אל לוזה ואפשר לטעות ולומר שבית אל של אברהם זהו בית און לכן פי' ובית און לאו בית אל הוא) מפני שבית אל הוא בדרום ובית און הוא בצפון הגבול כי כאן כתיב ועבר משם הגבול לוזה היינו שהלך במישור מבית און ללוז ובגבול אפרים כתיב ויצא מבית אל (היינו זה שקרא אברהם כמ"ש סי' ט"ז ס"ב) לוזה והיינו שנתעקם הגבול מצפון לדרום ונתרחב הגבול של אפרים ולפי מה שביארנו הוא על נכון ומה שדרשו רז"ל הוא ע"ד הדרש : (א"ה והוכרחנו לומר שבית און הוא סמוך ללוז וגם מ"ש לעיל ויצא מבית אל לוזה הוא לאו דוקא עד לוז ממש אלא עד בית און סמוך ללוז. והוא דומה למ"ש פ"א עולה מיריחו בהר שהוא לאו דוקא אלא מהמדבר כמ"ש בפ"א בד"ה המדבר ומ"ש שנתעק' קו הגבול למדבר בית און ר"ל שנתעקם לפנים ונתמעט הגבול בנימן שהרי בגבול אפרים קראו ויצא. אך מ"ש כאן והיו תוצאותיו אינו מובן לפ"ז . כי תוצאותיו משמע שנתרחב הגבול כמ"ש סי' ט"ו פ"ז ד"ה והיו תוצאותיו אל עין רוגל כו' . ומה שהזכיר כאן בפסוק ועלה בהר ימה זה הר בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול יוסף וזהו שכתב כאן ועלה ובסי' ט"ז פ"א כתיב ג"כ עולה עכ"ה): (ג) וירד הגבול עטרות אדר על [illegible] . פי' שירד הגבול עד עטרות אדר ומשם עלה אל ההר והוא הר בית חורון : (יד) לפאת ים . הוא גבול מערבי : נגבה מן ההר . פי' שהגבול הולך מנגב של ההר לכל לד מערב עד נגבה של בנימין שהוא בעל קרית יערים : (טז) אל כתף היבוסי , פי' שגי בן הנום הוא בצד דרום של יבוסי כמו שבארנו בגבול יהודה : (יז) אל גלילות . הוא גלגל המוכר בערי יהודה:
א"ה

מצודת דוד

(יא) למשפחותם . הנחלק לפי המשפחות : (יב) לפאת צפונה . מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן : מצפון . א"כ היתה יריחו לפנים מן הגבול ומשל בנימין היתה : בהר . הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף : ימה . לצד המערב : תוצאתיו . סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפנים ונתקצר נחלתו : (יג) נגבה . א"כ לא היתה לוז מנחלת בנימין ומשל אפרים היתה : היא בית אל . כי יעקב קרא ללוז בית אל כמו שאמור בתורה ולא זה הוא בית אל שעמדה אצל העי אשר היתה מנחלת בנימין : על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון . ולא היתה א"כ מנחלתו ומשל אפרים היתה : (יד) ותאר הגבול . הגבול סיבב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום : מן ההר . הגבול נמשך מן ההר וכו' העומד בצפון והלך כלפי הדרום וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים שהיא במיצר הצפוני של יהודה : (טו) ופאת נגבה . גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים : ימה . אל הים ולא זהו ים הגדול העומד במערב והים הזה היה מצפון יהודה ומה כי לא הוזכר למעלה וכ"כ ימצא בהרבה מקומות שבאחד יזכיר ולא בשני עם שהיה גבולם זה אצל זה : (יז) ויצא הגבול . כי ממעין מי נפתוח

[illegible]

רשי

ופנה לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם מונה מן המזרח למערב : יצא הגבול ימה. אל ים א' ולא ידעתי איזה ים הוא : (יט) אל לשון ים המלח צפונה. בלשונו של לשון מגלה כל הלשון בחלקו של יהודה : אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים המלח והוא מונה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין : (כ) והירדן יגבול אתו לפאת קדמה. הירדן היה לו לבנימין מצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח : (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חשב הרים בפסוק זה : (א) ויצא הגורל השני. שני לבנימין שגורל בנימין היה ראשון לשבעה השבטים שאמר יהושע לשלוחיו והתחלקו אותה לשבעה חלקים שכבר נטלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד על גבולו מנגב וגו' מכאן ואילך מונה

הכנחה בכל גבולי א"י : יט (א) בתוך נחלת בני יהודה. והיינו שלא נטלו חלק בארץ ישראל לא שמעון ולא לוי משום קללת יעקב אפס לשמעון אמר אחלקם ביעקב דהייט שיטול חלק בתוך שבט אחר אבל ללוי אמר ואפיצם בישראל שלא יטול חלק אפי' תוך שבט אחר אלא נפוץ על פני כל אחיו מעט מזה ומעט מזה : (ב) באר שבע ושבע ומולדה

רלבג

לכם תחלק הארץ ולפי היחס הסות היו כותבים החלקים הנה לא יהיה רושם לירית הגורל אחר זה כי לא יתכן שיניע לשבט ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היחס והנכון בעיני ששבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר זה . יהושע לפני ה' בשילה ומשם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו כחלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו. ואחר

וכל יהושע דכוותא חסרים אל"ף האלף ג' וסימן נמסר בסדר פקודי :

תולדות אהרן והירדן יגבול : כטורום גם :

גלילות אשר־נכח מעלה אדמים
וירד אבן בהן בן־ראובן : יח ועבר
אל־כתף מול־הערבה צפונה וירד
הערבתה : יט ועבר הגבול אל־כתף
בית־חגלה צפונה והיה | תוצאותיו
הגבול אל־לשון ים־המלח צפונה
אל־קצה הירדן נגבה זה גבול נגב :
כ והירדן יגבל־אתו לפאת־קדמה זאת
נחלת בני בנימן לגבולתיה סביב
למשפחתם :
כא והיו הערים למטה בני־בנימן
למשפחותיהם יריחו ובית־חגלה
ועמק קציץ : כב ובית הערבה וצמרים
ובית־אל : כג והעוים והפרה ועפרה :
כד וכפר העמני והעפני וגבע ערים
שתים־עשרה וחצריהן :
כה גבעון והרמה ובארות :
כו והמצפה והכפירה והמצה :
כז ורקם וירפאל ותראלה : כח וצלע
האלף והיבוסי היא ירושלם
גבעת קרית ערים ארבע־עשרה
וחצריהן זאת נחלת בני־בנימן
למשפחתם :
יט א ויצא הגורל השני לשמעון
למטה בני־שמעון למשפחותם ויהי
נחלתם בתוך נחלת בני־יהודה :
ב ויהי להם בנחלתם באר־שבע ושבע

יהודה ועלה אבן כהן · ל' · והיו קרי תוצאות קרי · יתיר ו' · ד' כ' חס' וב' מ"ל · ב' חד חס' · ל' · העמונה קרי ל' · ל' חס' · ל'. ל'. ל' · ג' · כו"ל חס' במ"ס · ל' דסמי'

שמש ונפיק לגליליא די
לקביל מסקנא דאדמים
ונחית לאבן בוהן בר
ראובן : יח ועבר לעיברא
דלקביל מישרא צפונא
ונחית לערבתה : יט ועבר
תחומא לעיבר בית חגלה
לצפונא והוון מפקנוהי
דתחומא לכיף ימא
דמלחא צפונא | לסיפי
ירדנא דרומא דין תחום
דרומא : כ וירדנא תחומא
ליה לרוח קידומא דא
אחסנת בני בנימן
לתחומהא סחור סחור
לזרעיתהון : כא והוה קרויא
לשבטא דבני בנימן
לזרעיתהון יריחו ובית
חגלה ומישר קציץ :
כב ובית מישרא וצמרים
ובית אל : כג והעוים
והפרה ועפרה : כד וכפר
העמונה והעפני וגבע
קרוין תרתא עסרי
ופצחיהן : כה גבעון ורמתא
ובארות : כו ומצפיא
וכפירה והמצה : כז ורקם
וירפאל ותראלה : כח וצלע
אלף ויבוסאי היא ירושלם
גבעת קרית קרוין ארבע
עסרי ופצחיהן דא אחסנת
בני בנימן לזרעיתהון :
א ונפק עדבא תנינא
לשמעון לשבטא דבני
שמעון לזרעיתהון והוה אחסנתהון בגו אחסנת בני יהודה : ב והוה להון באחסנתהון באר שבע

רדק

ר"ל למדבר בית און : (כח) וצלע האלף . הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימין בצלע וכתיב וצלע אלף וכן גבעת קרית הם שתי ערים : והיבוסי היא ירושלם . ובגורל בני יהודה אמר ג"כ כי היבוסי היא ירושלם נחלק יהודה והנה אמר כי היא לבנימין כן הוא כי לכל אחד מהם היה לו חלק בה ואמרו רז"ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבלעה שנאמר חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימין שנ' ובין כתפיו שכן וי"א כי בין שניהם היה המזבח והנה יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אשר בקצה עמק רפאים ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הוא עין עיטם הנזכר בדברי רז"ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימין היה יורד אל קצה ההר אשר בגי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד : (ב) באר שבע ושבע . עיר

מצודת ציון

(שמות ט"ו) : פה . במקום הזה : (יד) ותאר . וסבב : (יז) נכח . נגד : (יט) לשון . קצה הים המשוך כלשון

ביאור הגר"א

(א"ה ואינו מובן מאי ויצא . וגם שם אינו מזכיר גלגל על הגבול כ"א דביר וגלגל היה מצפון דביר כמ"ש סי' ט"ו פ"ז וצ"ל שמ"ש על הגלילות הוא לאו דוקא אלא סמוך לו הייט לדביר) : (יח) וירד הערבתה . סימן אל שדות של עיר הערבה : (יט) אל קצה הירדן נגבה . פי' צד נגב של הירדן : (כח) ערים ארבע עשרה ובפרטן אתה מונה י"ג מפני שלא חשיב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה ובכללות חשיב כל הערים הגדולות אף שאינן מוקפות חומה תשמור א

מצודת דוד

שהיא עין עיטם היתה במקום הגבוה שבכל א"י לזה אמר וירד : אשר בעמק רפאים . ההר עמד בעמק רפאים בצפונה : אל כתף . אשר עמדה בכתף היבוסי מנגב א"כ היבוסי היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין : (יז) ותאר מצפון . הגבול בא בפאת מערב וסיבב את עין רוגל מצפונו והיתה א"כ מנגב יהודה : ויצא עין שמש . מן עין רוגל יצא לעין שמש : אל גלילות . היא גלגל האמור בגבול יהודה בצפוני ובשתי השמות נקראה ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום ונתרחב נחלת בנימין : (יח) ועבר . משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה בצד הצפוני ולא היתה א"כ מנחלת בנימין : הערבתה . היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה והגבול היה מצפונו : (יט) בית חגלה צפונה . וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין בית חגלה היא עיר אחרת ששמה כשמה) : לשון ים המלח וכו' . ר"ל במקום שהירדן נופל בים המלח והוא קצה הדרומי מהירדן וקצה הצפוני מהים : זה גבול נגב . ממערב כלפי המזרח : (כ) יגבול אותו . יהיה לו לגבול בפאת המזרחי : לגבולותיה . את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחותם : (כא) למשפחותיהם . הנחלק למשפחותיהם : (כח) וצלע האלף . ה' עיירות במקרא זה צלע א' האלף ב' ירושלים ג' גבעת ד' קרית ה' : יט (א) בתוך וכו' . היה מובלע נחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה : (ב) באר שבע ושבע . היא עיר אחת ובשתי השמו' נקראה .

ומולדה : ג וחצר שועל ובלה ועצם :
ד ואלתולד ובתול וחרמה :
ה וצקלג ובית־המרכבות וחצר סוסה :
ו ובית לבאות ושרוחן ערים שלש־עשרה וחצריהן : ז עין רמון ועתר ועשן ערים ארבע וחצריהן :
ח וכל־החצרים אשר סביבות הערים האלה עד־בעלת באר ראמת נגב זאת נחלת מטה בני־שמעון למשפחתם : ט מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי־היה חלק בני־יהודה רב מהם וינחלו בני־שמעון בתוך נחלתם :
י ויעל הגורל השלישי לבני זבולן למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד־שריד : יא ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת ופגע אל־הנחל אשר על־פני יקנעם : יב ושב משריד קדמה מזרח השמש על־גבול כסלת תבר ויצא אל־הדברת ועלה יפיע :
יג ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה :
יד ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו תצאתיו גי יפתח־אל : טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם ערים שתים־עשרה וחצריהן : טז זאת נחלת בני־זבולן למשפחותם הערים האלה וחצריהן :
יז ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני יששכר למשפחותם : יח ויהי גבולם יזרעאלה והכסולות ושונם : יט וחפרים ושיאון ואנחרת : כ והרבית וקשיון

ושבע ומולדה : ג וחצר שועל ובלה ועצם : ד ואלתולד ובתול וחרמה : ה וצקלג ובית המרכבת וחצר סוסה : ו ובית לבאות ושרוחן קרוין תלת עסרי ופצחיהן : ז עין רמון ועתר ועשן קרוין ארבע ופצחיהן : ח וכל פצחיא די בסחרנות קרויא האלין עד בעלת באר ראמת דרומא דא אחסנת שבטא דבני שמעון לזרעיתהון : ט מעדב בני יהודה אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני שמעון בגו אחסנתהון : י וסליק עדבא תליתאה לבני זבולן לזרעיתהון והוה תחום אחסנתהון עד שריד : יא וסליק תחומהון לימא ומרעלא ומערע בדבשת ומערע בנחלא די על אפי יקנעם : יב ותב משריד לקידומא מדנח שמשא על תחום כסלות תבור ונפיק לדברת וסליק ליפיע : יג ומתמן עבר לקדומא מדינחא גתה חפר לעתה קצין ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה : יד ומסתחר ליה תחומא מצפונא לחנתון והוון מפקנוהי לחילת יפתח אל : טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם קרוין תרתא עסרי ופצחיהן : טז דא אחסנת בני זבולן לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן : יז ליששכר נפק עדבא רביעאה לבני יששכר לזרעיתהון : יח והוה תחומהון יזרעאל וכסלות ושונם : יט וחפרים ושיאון ואנחרת : כ והרבית

רדק

עיר אחת : (ט) רב מהם היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כבשו הרבה מהארץ ובני שמעון עלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שפטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו וגו׳ : (יג) גתה חפר . הוא גת החפר אשר משם היה יונה בן אמתי הנביא כמו שנאמר עליו אשר מגת החפר : המתואר . כתרגומו דמסתחר : (טו) ובית לחם . אינו בית לחם אשר ליהודה כי תמצא ערים נקראים בשם אחד בשני מקומות כמו שכתבנו וכן מצאנו בית לחם אשר ליהודה מבית לחם יהודה נראה כי אחד היה :

מצודת ציון

כלשון : יט (ט) מחבל . ענין מחוז : (יג) המתאר . המסבב מגלר

ביאור הגר״א

ומולדה . באר שבע ושבע הוא באר שבע ובזויתיה האמור ביהודה פ״ו כ״ח : (ג) ובלה . הוא בעלה שם כ״ט : (ד) ובתול . הוא כסיל האמור שם למ״ד : (ה) ובית המרכבות וחצר סוסה . הוא מדמנה וסנסנה האמור שם ל״א. וזהו שאמרו בגמרא גיטין ד׳ ז׳ אמר רב הונא בר נתן לרב אשי מאי דכתיב קינה ודימונה ועדעדה א״ל מתוותא דא״י קא חשיב א״ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דא״י קא חשיב אלא ר״ה מארגיז אמר בה טעמא כל שיש לו קינה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א״ל אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנ׳ ה״נ כו׳ וע״ש . ולכאורה קשה אם נחא לו לדורשן אף אם נאמר מתוותא דא״י קא חשיב א״כ מאי קשיא ליה אלא מעתה צקלג וכו׳ וכי משום דדורש הני צריך למדרש כולהו ועוד מפני מה נקט צקלג הלא יש כמה וכמה עיירות עד צקלג אלא שהענין הוא שבד״ה וכאן קורא אותן בשמות אחרים ואם אתה דורש אותן אפילו אם נאמר מתוותא דא״י קא חשיב טפי אית לך למדרש הני שנשתנה שמותן בד״ה ולהכי פריך מהני טפי מאידך כולהו : (ו) ובית לבאות ושרוחן . הוא לבאות וכלוחים האמור שם ל״ב : (ז) עין רמו׳ . גם הם בערי יהודה המזכרים בגבולו שם . ועיין ורמון : (יא) לימה ומרעלה . פי׳ שרצועה יוצאה משריד והולכת עד ימה ומרעלה ודבשת ויקנעם ואחר שב הגבול לשריד ומשם יצא הגבול עקום לצד ימין שנקרא היום הנעה : (יד) מצפון חנתון . פי׳ אח״כ הולך לצד צפון מצפון חנתון וחנתון נשאר מערי זבולון עד גי יפתח אל . והא דכתיב וירכתו על צידון וכתיב זבולן לחוף ימים ישכון ע״פ צ״ל שגבול זבולון מפסיק באמצע הגבול אשר והולך על צידון רבה ושם מתפשט קצת לרוחב כתבנית ירך וז״ש וירכתו על צידון וגי יפתח אל הוא המפסיק בין גבול אשר : (טו) וקטת ונהלל . הם הערים שבמזרח של אשר שבדרום גי יפתח אל : (יח) ויהי גבולם יזרעאלה והכסלות . הערים האלה

רשי

סוגה והולך ז׳ גורלות : (ט) ת[illegible] מהם . מן הראוי להם : (יב) כסלות תבור . אומר אני שהוא ל׳ כסלים פלנק״ש בלע״ז לא בגובהו ולא בשיפולו אלא בשיפועו וסמוך לאמצעו קרוב לצד אחורים ומלצד פניו כדרך שהכסלים עומדות בבהמה ובמקום שהוא אומר אזנות תבור סמוך לראשו הוא במקום האזנים : (יג) קדמה מזרחה גתה חפר . ממזרח לגת החפר . שם עירו של יונה בן אמתי : עתה קצין . שם העיר עתה קצין : המתואר הנעה . המוסב אל

ועתר ב׳ קמצין ובסיפרא וסימן לבנה ועתר ועשן . עין רמון ועתר ועשן : ועשן ה׳ שום קרתא סי׳ לבנה ועתר ועשן . עין רמון ועתר . ולאשר בכורו עשן . ותכן ועשן . ואת עשן ואת מגרשיה : על גבול ח׳ וסי׳ נמסר בסדר תוקה : ומשם ט׳ וסימן נמסר בסדר תוקה . למשפחותם ח׳ מלאים בספר יהושע וסי׳ קדמא ובתרא דראובן. ובתרא דמנשה. קדמא דשמעון ובתרא דזבולן. קדמא ובתרא דיששכר . למטה בני אשר למשפחותם וכל כתובים דכוו׳ מ״ל : ועין ח׳ בקריאה וסי׳ וזנות ועין גנים תפוח . והנבשן ועיר המלח ועין גדי . ועין גנים והנבשן וקדש ואדרעי ועין חדה . וקדש ואדרעי ועין חצור . ועין ימינו כהה . ועין נואף שמרת נשף . ועין אלהיהם הות על שבי יהודיא . ח׳ קדמאי שום קרתא : חדה ה׳ בקריאה וסי׳ ועין גנים ועין חדה . וישם פי כחרב חדה . קח לך חרב חדה . ולשונם חרב חדה . חדה כחרב פיות קדמאה שום קרתא :

מצודת דוד

(ז) עין רמון . הם ב׳ עיירות האחת עין והשנית רימון : (ח) ראמת נגב . מקום הרם והגבוה בפאת הדרום : (ט) מחבל . מהמחוז שניתן בתחלה לבני יהודה נתנו אח״כ לבני שמעון לנחלה : כי היה . כי הנחלה שניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם ולזה נחלו בני שמעון בתוכם : (י) עד שריד . העומדת בסוף גבול א״י במקצוע לפונית מערבית . (יא) ועלה גבולם . משריד בפאת המערבי מצפון כלפי הדרום : לימה . אל הים ומשם למרעלה וכו׳ : (יב) ושב משריד . ושב הגבול משריד ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הצפונה והלך על גבול כסלות תבור וכו׳ : (יג) ומשם . ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר והיתה א״כ מנחלת זבלון : עתה קצין . ר״ל ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין והוא שם מקום : המתאר הנעה . אשר היה מסבב את הנעה : (יד) ונסב אתו . הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רימון א״כ רימון וחנתון והנעה היו משל זבלון : והיו תוצאותיו סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל אשר עמדה בגבול צפוני של אשר : (טו) וקטת וכו׳ . ר״ל עם קטת וכו׳ היה שתים עשרה כי במקרא זה חשב ה׳ עיירות ושבעה מאותן שזכר בהגבול והנשארים היו לבני השבט שמלדו : (יח) ויהי גבולם . הגבול הלך

רשי

אל נפה כלומר משם תאר הגבול לנפה וכן תרגם יונתן ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה : (כט) מבצר צר. קרוין כריכן קרוי תוקפא : צר. לשון צור : מחבל אכזיבה. מעבר אכזיבה מגורל חיב : (לה) וערי מבצר. היו לנפתלי הצדים צר

יהושע יט

ואבץ : כא ורמת ועין־גנים ועין חדה ובית פצץ : כב ופגע הגבול בתבור ושחצומה ובית שמש והיו תצאות גבולם הירדן ערים שש־עשרה וחצריהן : כג זאת נחלת מטה בני־יששכר למשפחתם הערים וחצריהן :

כד ויצא הגורל החמישי למטה בני־אשר למשפחותם : כה ויהי גבולם חלקת וחלי ובטן ואכשף : כו ואלמלך ועמעד ומשאל ופגע בכרמל הימה ובשיחור לבנת : כז ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבולן ובגי יפתח־אל צפונה בית העמק ונעיאל ויצא אל־כבול משמאל : כח ועברן ורחב וחמן וקנה עד צידון רבה : כט ושב הגבול הרמה ועד־עיר מבצר־צר ושב הגבול חסה ויהיו תצאתיו הימה מחבל אכזיבה : ל ועמה ואפק ורחב ערים עשרים ושתים וחצריהן : לא זאת נחלת מטה בני־אשר למשפחתם הערים האלה וחצריהן :

לב לבני נפתלי יצא הגורל הששי לבני נפתלי למשפחתם : לג ויהי גבולם מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד־לקום ויהי תצאתיו הירדן : לד ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא משם חקקה ופגע בזבולן מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח השמש : לה וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת : לו ואדמה והרמה וחצור : לז וקדש ואדרעי ועין חצור : לח ויראון ומגדל־אל חרם

וקשיון ואבץ : כא ורמת ועין גנים ועין חדה ובית פצץ : כב ומערע תחומא בתבור ושחצימה ובית שמש והוון מפקנוהי דתחומהון לירדנא קרוין שית עסרי ופצחיהן : כג דא אחסנת שבטא דבני יששכר לזרעיתהון קרויא ופצחיהן : כד ונפק עדבא חמישאה לשבטא דבני אשר לזרעיתהון : כה והוה תחומהון חלקת וחלי ובטן ואכשף : כו ואלמלך ועמעד ומשאל ומערע בכרמלא לימא ובשיחור לבנת : כז ותב ממדנח שמשא בית דגון ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל לצפונא בית מישרא ונעיאל ונפיק לכבול משמאלא : כח ועברון ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה : כט ותב תחומא לרמתא ועד קרוין כריכן קרוי תוקפא ותב תחומא לחוסה ויהון מפקנוהי לימא מעבר אכזיב : ל ועמה ואפק ורחוב קרוין תרתין ועשרין ופצחיהן : לא דא אחסנת שבטא דבני אשר לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן : לב לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה לבני נפתלי לזרעיתהון : לג והוה תחומהון מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום והוון מפקנוהי לירדנא : לד ותב תחומא לימא לאזנות תבור ונפק מתמן לחקקה ומערע בזבולן מדרומא ובאשר יערע ממערבה וביהודה ירדנא מדנח שמשא : לה וקרוין כריכן הצדים צר וחמת רקת וכנרת : לו ואדמה והרמה וחצור : לז וקדש ואדרעי ועין חצור : לח ויראון ומגדל אל חרם

מצודת דוד

הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמ"ש למעלה : והכסלות. ומיזרעאל הלך לכסלות וכו' : (כב) ובית שמש. לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי היושב בצפון יששכר ולא זהו שהיה בגבול יהודה : גבולם. על שני הגבולים יאמר על הצפוני ועל הדרומי שניהם כלו אל הירדן : (כה) ויהי גבולם. הגבול הלך בפאת המערב מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו' : (כו) ופגע. הגבול פגע בכרמל העומדת במערב : (כז) ושב. הגבול שב ממערב כלפי המזרח בפאת הצפוני והלך אל בית דגון : בזבולן. בגבול זבולן שהיה בצפונו : ובני יפתח אל צפונה. מצפון לגי יפתח אל והיתה א"כ מנחלת אשר ולמולה כלתה רוחב גבול זבולן כמ"ש למעלה : בית העמק. מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו' : משמאל. מצפון כבול והיתה א"כ משל אשר : (כח) ועברון. משמאל כבול בא לעברון : (כט) ושב הגבול. מצידון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו' : ושב הגבול חוסה. מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב אל חוסה : מחבל אכזיבה. כי מחוסה בא הגבול לחבל אכזיבה ומשם כלה הגבול אל הים הגדול : (ל) ועומה ואפק ורחוב. ר"ל עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היה לו ערים עשרים ושתים והם שלש אלו וי"ט מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אלו : (לב) לבני נפתלי למשפחותם. הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה : (לג) ויהי גבולם. גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב כלפי המזרח מחלף וכו' : (לד) ושב הגבול ימה. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני ובא לאזנות תבור : מנגב. מנגב של זבולון והוא צפונה של נפתלי : מים. ממערבה של נפתלי והוא מזרחה של אשר: וביהודה הירדן. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה א"כ פגע בגבול יהודה בסוף הירדן והיא שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי מ"מ פגע גם בו : (לה) וערי מבצר. ר"ל ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו' :

רדק

(כט) עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור נבוה : (לד) אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבולן אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו

תולדות אהרן ועד עיר מבצר. מגלה ה מכות י
מחלף. (מגלה ט) :

מצודת ציון

(כט) מבצר צור. מבצר הבנוי בצור : ויכשו

ביאור הגר"א

הם כסדר הזה מגבול זבולן עד הר תבור מלמטה למעלה : (כב) ופגע הגבול בתבור. שהר תבור היה בגבול יששכר ואזנות תבור היה בגבול נפתלי וכסלות תבור היה בגבול זבולן דהיינו שהיה מתחיל מנפתלי ונכנס לזבלון דרך יששכר בעקום : ושחצימה ובית שמש. הם היו מתבור עד הירדן מלמטה למעלה (כה) וחלקת וחלי. הם היו בגבול אשר בדרום דהיינו בדרום של גי יפתח אל. ובדרום של הגבול מן הים הגדול : (כו) בכרמל הימה. פי' בים הכרמל : ובשיחור לבנת. בנהר לבנת : (כז) ושב מזרח השמש. ואח"כ שב הגבול למזרחה של אשר והולך עד בית דגון : ופגע בזבולן. פי' שלא הלך הגבול דרום של זבולון שזה עם גבול אשר אלא מבית דגון התחיל דרום של זבולון : ובני יפתח אל צפונה. פי' שפגע שם בצפון של גי יפתח אל ויפתח אל היה מפסיק באמצע הגבול אשר והיה לאשר ב' חלקים שבני יפתח אל מצפון ומדרום ובחלק שבצפון היה שם אותן הערים בית העמק כו' : כבול משמאל. פי' ואח"כ הלך לצפון של אשר לכבול : (כח) ורחב וחמון. הוא רחוב הנזכר בפ' שלח לך עד רחוב לבוא חמת כי הם הלכו אז לארכו ולרחבו כי מדבר צין היא מזרחית דרומית. וחמת היא מערבית צפונית. וחמת אינו מערי ארץ ישראל ולעתיד לבוא יהיו גם הם מערי ארץ ישראל כמ"ש מדמשק עד חמת דהיינו מדמשק שהיא בצפונית מזרחית עד חמת שהיא בצפונית מערבית. והם הלכו לרגל עד רחוב שהוא סוף צפון א"י ואמר עד רחוב לבא חמת לפי שיש עוד רחוב שנית כמ"ש ואפיק ורחוב אמר כאן אותו רחוב שעל דרך חמת שהיא צפונית מערבית של ארץ ישראל:עד צידון רבה.וצידון הוא בגבול אשר שנא אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון : (כט) ושב הגבול הרמה. הוא מזרחה של זבולון שזבולון נפל כמין ירך ונתפשט לרוחב והוא מזרחה עד מבצר צור ומשם הולך במישור עד הים הגדול : מחבל אכזיבה. מכזיב הולך עד הים הגדול : (לג) ויהי גבולם מחלף. הערים העומדים בגבול צפון של נפתלי מגבול אשר עד הירדן : (לד) ושב הגבול ימה. פי' נגד הים

רד"ק

לו לפנין ידוע אצל' : (מד) ונבתון ובעלת . אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה"א וזה בעלת בתי"ו ורז"ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן : (מז) ויצא גבול בני דן מהם . פחות מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שער השבטים והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיה להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז"ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן שיורד מדן : (נא) וראשי האבות למטות . כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז"ל סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין שהיו בא"י הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו :

תמו

רש"י

לר : (מא) צרעה ואשתאול . משל יהודה היה ונפל גורל בני דן סמוך להם : (מז) ויצא גבול בני דן מהם . כאן נטלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין בנתים : וילחמו עם לשם . לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמה שנאמר בספר שופטים : לשם . היא ליש האמורה בספר שופטים : (נא) אשר נחלו . הנחילו :

עד

יהושע יט

וּבֵית־עֲנָת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תֵּשַׁע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ לט זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ ס
מ לְמַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי׃
מא וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וְעִיר שָׁמֶשׁ׃
מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן וְיִתְלָה׃
מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃
מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃
מה וִיהֻד וּבְנֵי־בְרַק וְגַת־רִמּוֹן׃
מו וּמֵי הַיַּרְקוֹן וְהָרַקּוֹן עִם־הַגְּבוּל מוּל יָפוֹ׃
מז וַיֵּצֵא גְבוּל־בְּנֵי־דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי־דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם־לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ ׀ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם׃
מח זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃
מט וַיְכַלּוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ לִגְבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בְּתוֹכָם׃
נ עַל־פִּי יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
נא אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן ׀ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ בְּגוֹרָל ׀ בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃

תרגום

וּבֵית עֲנָת וּבֵית שֶׁמֶשׁ קִרְוִין תְּשַׁע עַשְׂרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃ לט דָא אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיַתְהוֹן קִרְוַיָא וּפַצְחֵיהֶן׃ מ לְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן לְזַרְעֲיַתְהוֹן נְפַק עַדְבָא שְׁבִיעָאָה׃ מא וַהֲוָה תְּחוּם אַחְסַנְתְּהוֹן צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וְקִרְיַת שִׁמְשָׁא׃ מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָלוֹן וְיִתְלָה׃ מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃ מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃ מה וִיהֻד וּבְנֵי בְרַק וְגַת רִמּוֹן׃ מו וּמֵי הַיַרְקוֹן וְרַקּוֹן עִם תְּחוּמָא דִי לָקֳבֵיל יָפוֹ׃ מז וּנְפַק תְּחוּם בְּנֵי דָן מִנְהוֹן וּסְלִיקוּ בְּנֵי דָן וַאֲגִיחוּ קְרָבָא עִם לֶשֶׁם וּכְבָשׁוּ יָתָהּ וּמְחוֹ יָתָהּ לְפִתְגַם דְּחָרֶב וִירִיתוּ יָתָהּ וִיתִיבוּ בָהּ וּקְרוֹ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן׃ מח דָא אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי דָן לְזַרְעֲיַתְהוֹן קִרְוַיָא הָאִלֵין וּפַצְחֵיהֶן׃ מט וְשֵׁיצִיאוּ לְאַחְסָנָא יָת אַרְעָא לִתְחוּמָהָא וִיהָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אַחְסָנָא לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בֵּינֵיהוֹן׃ נ עַל מֵימְרָא דַיְיָ יְהָבוּ לֵיהּ יָת קַרְתָּא דִי שְׁאַל יָת תִּמְנַת סֶרַח בְּטוּרָא דְאֶפְרָיִם וּבְנָא יָת קַרְתָּא וִיתִיב בָּהּ׃ נא אִילֵין אַחְסְנָתַיָא דִי אַחְסִין אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אַבְהָתָא לְשִׁבְטַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַדְבָא בְּשִׁלֹה קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְשֵׁיצִיאוּ מִלְפַּלָּגָא יָת אַרְעָא׃

רלב"ג

(נ) ואחר זה זכר שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה ע"פ ה' להעיד שלא היה מאוה פרס בענין ירושת

וירשו ז' חס' יו"ד בלישנא וסי' וירש זרעך את. וירשות וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וירשו אתה ולא דירטה. וירשו את שמרון. וידשו את ערי הנגב: כשם ד' בקריאה וסי' כשם בנו חנוך. כשם דן אביהם דיהושע. ותברו דשפטים. כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית: ויכלו ג' וסי' ויכלו מחלק הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים: שאל ג' קמצין בקריאה וסי' את העיר אשר שאל. ויהי משקל נזמי הזהב. ויקרא יעבץ:

ביאור הגר"א

היא דהיינו לצד מערב וזהו גבול דרום. כמ"ש בפסוק ופגע בזבולן מנגב: חקוקה. הוא מצד שמי של אזנות תבור: וביהודה הירדן. מפני שכל הירדן שייך לנפתלי וקצה הירדן הוא ביהודה לכן אמר וביהודה הירדן: (מז) וילחמו עם לשם. הוא מצד צפון של ארץ ישראל ולכן נקראו יהודה ודן גור אריה מפני שהם היו בשני קצותיו של א"י ושאר השבטים היו מפסיקין בין יהודה לדן וכדן כתיב יזנק מן הבשן מפני שבכל השבטים היה מפסיק בינם לגלעד ובשן הירדן אבל דן שנטל לשם ותאמצא לשם הוא מערת פמיים ששם מתחיל הירדן אם כן אותו לד שלא היה הירדן לא היה מפסיק כלום בינם לבשן ונכנס גבול דן לבשן וזהו יזנק מן הבשן שנטל קצת הבשן:

וידבר

תולדות אהרן ללשם דן. בכורות נה: תמנת סרח.
ב"ב קכב: אלה הנחלות. יבמות פט גיטין לו:

מצודת ציון

(מז) ויכתו. מלשון יכותם המקלט

מצודת דוד

(לח) תשע עשרה. ר"ל עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה ששה עשר ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט שאללו : (מא) צרעה ואשתאול. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה ונחלת דן היה במקצוע דרומית מערבית של יהודה : (מג) ועקרון. לא זהו שהיה בגבול יהודה : (מו) עם הגבול וכו'. ר"ל הערים ההם היו מנחלת דן עם הגבול של מול יפו : (מז) ויצא גבול בני דן מהם. ר"ל גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם ולא הספיק להם ולזה עלו לאח"ז להלחם בלשם והוא ליש האמורה בספר שופטים והיתה מחוץ לגבול א"י ולא בגבולה (ובמקצוע צפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי כי אמרז"ל ירדן נקרא ע"ש שיורד מדן והוא לשם והירדן הלא יתחיל במקצוע צפונית מזרחית וז"ש מדן ועד באר שבע (ש"א ג') ור"ל מקצה א"י עד קצהו באלכסון כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא) : (מח) הערים האלה. האמורים למעלה : (מט) לנחול. להנחיל ע"י הגורל : לגבולותיה. לפי הגבולים האמורים למעלה : (נ) על פי ה'. שאלו באורים ותומים וע"פ נתנו לו את העיר אשר שאל והיא תמנת סרח : (נא) נחלו. הנחילו לישראל בגורל : וראשי האבות למטות. ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל : בגורל. חוזר לתחלת המקרא לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל : ויכלו מחלק. השלימו חלוקת הארץ בגורל :

לכם

יהושע כ כא

כ א וידבר יהוה אל־יהושע לאמר׃
ב דבר אל־בני ישראל לאמר תנו לכם
את־ערי המקלט אשר־דברתי
אליכם ביד־משה׃ ג לנוס שמה
רוצח מכה־נפש בשגגה בבלי־דעת
והיו לכם למקלט מגאל הדם׃
ד ונס אל־אחת ׀ מהערים האלה ועמד
פתח שער העיר ודבר באזני זקני
העיר־ההיא את־דבריו ואספו אתו
העירה אליהם ונתנו־לו מקום וישב
עמם׃ ה וכי ירדף גאל הדם אחריו
ולא־יסגרו את־הרצח בידו כי בבלי־
דעת הכה את־רעהו ולא־שנא הוא
לו מתמול שלשום׃ ו וישב ׀ בעיר
ההיא עד־עמדו לפני העדה למשפט
עד־מות הכהן הגדול אשר יהיה
בימים ההם אז ׀ ישוב הרוצח ובא
אל־עירו ואל־ביתו אל־העיר אשר־
נס משם׃ ז ויקדשו את־קדש בגליל
בהר נפתלי ואת־שכם בהר אפרים
ואת־קרית ארבע היא חברון בהר
יהודה׃ ח ומעבר לירדן יריחו
מזרחה נתנו את־בצר במדבר
במישר ממטה ראובן ואת־ראמות
בגלעד ממטה־גד ואת־גולן בבשן
ממטה מנשה׃ ט אלה היו ערי
המועדה לכל ׀ בני ישראל ולגר
הגר בתוכם לנוס שמה כל־מכה־
נפש בשגגה ולא ימות ביד גאל הדם
עד־עמדו לפני העדה׃

כא א ויגשו ראשי אבות
הלוים אל־אלעזר הכהן ואל־יהושע
בן־נון ואל־ראשי אבות המטות

תרגום

א ומליל יי עם יהושע למימר׃ ב מליל עם בני ישראל למימר הבו לכון ית קרוי שיזבותא דמלילית עמכון בידא דמשה׃ ג למערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו בלא מדעיה ויהוין לכון לשיזבא מגאל דמא׃ ד ויערוק לחדא מקרויא האלין ויקום במעלנא דתרע קרתא וימליל קדם סבי קרתא ההיא ית פתגמוהי ויכנשון יתיה לקרתא לותהון ויתנון ליה אתר ויתיב עמהון׃ ה וארי ירדוף גאל דמא בתרוהי ולא ימסרון ית קטולא בידיה ארי בלא מדעיה קטל ית חבריה ולא שני הוא ליה מאתמלי ומדקדמוהי׃ ו ויתיב בקרתא ההיא עד דיקום קדם כנשתא לדינא עד דימות כהנא רבא די יהי ביומיא האינון בכן יתוב קטולא וייעול לקרתיה ולביתיה לקרתא די ערק מתמן׃ ז וזמינו ית קדש בגלילא בטורא דבית נפתלי וית שכם בטורא דבית אפרים וית קרית ארבע היא חברון בטורא דבית יהודה׃ ח ומעיברא לירדנא דיריחו מדינחא יהבו ית בצר במדברא במישרא משבטא דראובן וית ראמות בגלעד משבטא דגד וית גולן במתנן משבטא דמנשה׃ ט אלין הואה קרויא דמזמנן לכל בני ישראל ולגיוריא די יתגיירון ביניהון למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו ולא ימות בידא דגאיל דמא עד דיקום קדם כנשתא׃ א וקריבו רישי אבהת ליואי לות אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון ולות רישי אבהת שבטיא לבני ישראל׃

רשי

(ו) עד עמדו וגו' לא . אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו . בימי משה שנ' את בצר במדבר וגו': (ט) המועדה . ההזמנה ליסודות

רדק

(ב) תנו לכם את ערי. אחר שנאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא נצטוו בה על ידי משה גם כן אלא אחר ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית ה' אלהיך וגו: (ד) ונתנו לו מקום. פירשו רז"ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום: (ו) עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול. הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו רז"ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצר לפני המאריך ר' אומר הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגורם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה: (ט) ערי המועדה. שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסדה מן מוסדות הגבעות

ביאור הגר"א

כ (א) וידבר ה' אל יהושע. בגמ' למה פתח בלשון עז מפני שהיא של תורה. פי' כי לא מצינו בכל הנביאים לשון וידבר שהוא לשון קשה ועז כמ"ש דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מ"ב ל') ומשני מפני שהיא של תורה. פי' שהפרשה הזאת כבר כתובה בתורה בזה הלשון לכך פתח כאן בזה הלשון:

רלבג

ירוש' הארץ: (ב) ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר לירדן כמו שבאה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לספר בזה המקום דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללוים ערים לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם יתברך ובזה נשלם לג"ס מה שאמר אחלקם ביעקב וגו'

ערי המקלט ד' דסמיכי וסי' נמסר בסדר מסעי: רוצח ד' מלאים בקריאה וסי' לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה. לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע. אז ישוב הרוצח. לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון. ונמסר גם בסדר ואתחנן: עמדו ד' בקריאה וסי' והיו לכם הערים למקלט. וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני. אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר. ויעמד המלך על עמדו. ונמסר גם בסדר מסעי: ויקדשו ג' חסר' י' בליש' בקריאת וסימן ואיש כי יקדש את ביתו קדש. ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים. והקדשתם ליום הרגה. וכל מקדשים דכו' חס': ואת ראמות ג' וסי' את בצר במדבר. ומעבר לירדן יריחו מזרחה דיהושע. ואת ראמות ואת:

תולדות אהרן והכר ס'. מכות י"א: דבר אל בני ישראל. סוטה י"א: זקני העיר. שם:

מצודת דוד

כ (ב) לכם. להנאתכם: (ג) למקלט. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם לבל יהרגנו כאשר יחם לבבו: (ד) את דבריו. איך שגג בהריגתו: ואספו אותו. עם שלא ידעו שהאמת אתו: (ה) גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמתו: אחריו. אל עיר מקלטו: ולא יסגירו. ר"ל אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם: כי בבלי דעת. אם הרג בבלי דעת: ולא שונא. לומר שהיה מערים בדבר: (ו) למשפט. לדונו אם הוא חייב גלות וכאשר יצא חייב יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול: אז. אחרי מות הכהן הגדול: (ט) עד עמדו. עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה וכאשר יצא חייב אז ביד גואל הדם להמיתו:

מצודת ציון

ב (ב) המקלט. ע"ש שקולטת את הרוצחים שאין מדרך עיר אחרת להניח להרוצחים לדור בה: (ג) לנוס. ענין בריחה: בבלי דעת. בלא כוונה: מגואל. מלשון גאולה כי בהנקם נקמת הנרצח נגאל ולא תחשב לו: (ד) ואספו. ענין הכנסה כמו מאסף אותם (שופטים י"ט): (ה) יסגירו. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): שלשום. יום השלישי מהיום הזה: (ז) ויקדישו. ויזמינו כמו קדשו קהל (יואל ב'): בגליל. בארץ הגליל והוא שם מדינה בא"י: (ט) המועדה. מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים כמו בשר מועד (ישעיה י"ד)

לבני ישראל: ב וידברו אליהם
בשלה בארץ כנען לאמר יהוה צוה
ביד־משה לתת־לנו ערים לשבת
ומגרשיהן לבהמתנו: ג ויתנו בני־
ישראל ללוים מנחלתם אל־פי יהוה
את־הערים האלה ואת־מגרשיהן:
ד ויצא הגורל למשפחת
הקהתי ויהי לבני אהרן הכהן מן־
הלוים ממטה יהודה וממטה
השמעני וממטה בנימן בגורל ערים
שלש עשרה:
ה ולבני קהת הנותרים ממשפחת
מטה־אפרים וממטה־דן ומחצי מטה
מנשה בגורל ערים עשר:
ו ולבני גרשון ממשפחת מטה־
יששכר וממטה־אשר וממטה נפתלי
ומחצי מטה מנשה בבשן בגורל
ערים שלש עשרה:
ז לבני מררי למשפחתם ממטה ראובן
וממטה־גד וממטה זבולן ערים
שתים עשרה:
ח ויתנו בני־ישראל ללוים את־הערים
האלה ואת־מגרשיהן כאשר צוה
יהוה ביד־משה בגורל:
ט ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני
שמעון את הערים האלה אשר־יקרא
אתהן בשם: י ויהי לבני אהרן
ממשפחת הקהתי מבני לוי כי להם
היה הגורל ראישנה: יא ויתנו להם את־
קרית ארבע אבי הענוק היא חברון
בהר יהודה ואת־מגרשה סביבתיה:
יב ואת־שדה העיר ואת־חצריה נתנו
לכלב בן־יפנה באחזתו:
יג ולבני אהרן הכהן נתנו את־עיר

ס' כלוס' · כול' כ"כ במ"א · ס' דסמי' · חס' בנכי' · ו' דגשים · ג' בטע' בעניו · ו' דגשים · ג' חס' בנכי' · ו' דגשים · ג' בטע' כענין · לווי כיד משה ו' דסמי' · דד"ס יקראו אתהם · ראשונה קרי · ל' ומ"ל · ג'

ב ומלילו עמהון בשלה
בארעא דכנען למימר יי
פקיד ביד משה למתן לנא
קרוין למתב ורוחיהן
לבעירנא: ג ויהבו בני
ישראל ללואי מאחסנתהון
על מימרא דיי ית קרויא
האלין וית רוחיהן: ד ונפק
עדבא לזרעית קהת והוה
לבני אהרן כהנא מן לואי
משבטא דיהודה ומשבטא
דשמעון ומשבטא דבנימן
בעדבא קרויא תלת עשרי:
ה ולבני קהת דאשתארו
מזרעית שבטא דאפרים
ומשבטא דדן ומפלגות
שבטא דמנשה בעדבא
קרוין עשר: ו ולבני גרשון
מזרעית שבטא דיששכר
ומשבטא דאשר ומשבטא
דנפתלי ומפלגות שבטא
דמנשה במתנן בעדבא
קרוין תלת עשרי: ז לבני
מררי לזרעיתהון משבטא
דראובן ומשבטא דגד
ומשבטא דזבולן קרוין
תרתי עשרי: ח ויהבו בני
ישראל ללואי ית קרויא
האלין וית רוחיהן כמא
דפקד יי בידא דמשה
בעדבא: ט ויהבו משבטא
דבני יהודה ומשבטא דבני
שמעון ית קרויא האלין
דאתפרשא בשמהן: י והוה
לבני אהרן מזרעית קהת
מבני לואי ארי להון הוה
עדבא בקדמיתא: יא ויהבו
להון ית קרית ארבע אבוהון
דגבריא היא חברון בטורא
דיהודה וית רוחהא
סחרנהא: יב וית חקל
קרתא וית פצחהא יהבו
לכלב בר יפנה: יג ולבני אהרן כהנא יהבו

רדק

הגלגלות: (ז) לבני מררי. בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב ויש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו נראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם: (ט) אשר יקרא אתהן. מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ומניינם כמו שהיו קוראים אותו באותו הזמן ופי' אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומים לו: (י) כי להם היה הגורל ראשו'. נכתב באל"ף וביו"ד האל"ף שרש והיו"ד למשך וכן הראשון אדם תולד באל"ף וביו"ד: (יא) אבי הענק. שם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אליך הנביא והדומים להם

ביאור דגר"א

כא (ד) ויצא הגורל למשפחות הקהתי. כל ערי המגרש והשנויים שבכאן לאותן הכתובים בדברי הימים ומה שחסרים שם הכל כתוב על דברי הימים סימן ו' ל"ש ע"ש היטב:

תולדות אהרן ואת שדה העיר. ב"ב קכב מכות י':

רשי

היעודות לכך: (ה) ולבני קהת הנותרים. הם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל ממשפחת מטה אפרים. מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלה הערים שבכל שבט ושבט נפלו כמה שנאמר מאת הרב תרבו ומאת הממעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים: (ט) אשר יקרא אתהן בשם. לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקרא

אל פי ה' בקריאה וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא בסימן י"ז: למשפחת ג' חס' בנביאים וסימן ויצא הגורל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן. לבני קהת הנותרים. ולבני גרשון. וכל אורייתא דכו' חס' בס"א מ"ל וסי' ואחר נפצו משפחות הכנעני: בגרל ד' דגשים וסי' וממטה בנימן בגרל. ולבני קהת הנותרים. ולבני גרשון ממשפחת. ויתנו בני ישראל ללוים. וכלהון חסרים וי"ו: צווי ביד משה י' דסמיכי בקריאה וסימנהון נמסר בסוף סדר צו: אתהן יש בקצת ספרים נמסר אתהם ה' וטעות כי הוא אתהם בשמות דר"ה וכן בכל ספרי המסרה המדוייקים: בנימין י"ו מלאים בקריאה וסימן ואביו קרא לו בנימין. ואת בנימין אחי יוסף. ואל שדי יתן לכם רחמים. וירא יוסף אתם את בנימין. וישא עיניו וירא את בנימין אחיו. והנה עיניכם רואות ועיני. בנימין זאב יטרף. וממטה בנימין דיהושע. אחריך בנימין בעממיך. ויעברו בני עמון את הירדן. ויהי איש מבן ימין כתיב. ויבחר לו שאול. וידבר גם אבנר קדמאה דפסוק. אמר אל רחבעם דמלכים. ויבא אלי חנמאל בן דודי. תקעו שופר בגבעה. ומן הלוים מחלקות. ונמסר גם בסדר וישלח: סימן מן ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם עד ויתן ה' לישראל בין ר"פ בין מצע' פסוק ואת פלוני ב"פ כ"ח את פלוני וסי' ואת קרית ארבע. את חברון. את בית שמש. את גבעון. גבע. ענתות. שכם. אלתקא. גבתון. אילון. גת רמון קדמא. תענך. גלון. קשיון. דברת. ירמות. עין גנים. משאל. עברון. חלקת. קדש. יקנעם. קרתה. דמנה. נהלל. רמות בגלעד. חשבון. יעזר:

מצודת ציון

י"ד): כב (ד) הגית. מל' מנוחה: (ח) בנכסים. זה מלשון ידוע בדרז"ל כלול בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו' וכן עושר ונכסים (קהלת ה'): ובשלמות. ובבגדים ויתפסך משמלה שמלה כמו מכבש כבש: (י) על. אצל: (יב) לנכח. כמו בנכח. ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת

מצודת דוד

כא (ב) לתת לנו וכו'. ר"ל ולזאת תנו לנו: (ג) אל פי ה'. על פי מצותו: האלה. האמורות למטה: (ד) מן הלוים. שהיו מן הלוים מבני לוי: ממטה יהודה. הגורל בא להם ממטה יהודה וכו': (ה) הנותרים. כי בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו' והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': (ו) בבשן. ר"ל החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הכנען: (ז) למשפחותם. הנחלק לשבת כהן משפחה משפחה לבד ופי' באחד וכמו כן בכולן: (ח) בגורל. מי מהשבטים יתן למי מן הלוים: (ט) אשר יקרא. ר"ל אשר למטה בענין יפרש השמות: (י) ממשפחות. אשר היו ממשפחות הקהתי: כי להם וכו'. ראשונה. ר"ל לפי שבא להם הגורל ראשונה לזה לקחו ראשונה ולא בעבור מעלת הכהונה: (יב) באחוזתו. בחלק נחלתו: (יג) ולבני וכו' נתנו. את

רש"י

יקרא אתכן בשם: (יח) ואת עלמון. ובדברי הימים ואת עלמות הוא בחורים שיונתן מתרגם אותם עלמות: את מגרשיה

ביאור הגר"א

לקוטים מהגר"א על השינוים שבערי המגרש מיהושע כ"א לד"ה א' סימן ו' ומקומם אמתי הוא כאן אחר פסוק ד'. וז"ל:

ד (נד) לבני אהרן למשפחות הקהתי. פי' כי משפחות הקהתי נחלק לשתי משפחות כהונה ולויה: כי להם היה הגורל. פי' ראשונה ובספר יהושע (כ"א פ"י) כתיב ראשונה: (מד) ואת עשן. הוא עין האמור שם (פ"ז) ולא מנה כאן אלא שמונה ערים ושם (ביהושע) נמנה תשע ערים דהיינו את יוטה ואת מגרשיה (שם) ובבנימן לא מנה כאן אלא שלש ערים ושם (ביהושע) נמנה ארבע דהיינו גבעון ואת מגרשיה (שם י"ז) וה"ג לקחו י"ג ערים דהיינו ט' מיהודה ושמעון וד' מבנימן ובתוכם עיר מקלט אחד דהיינו חברון: (מו) ולבני קהת הנותרים הו' היינו שאר לוים שמבני קהת: ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר: ולא הזכיר כאן אפרים ודן. ובספר יהושע. (כ"א כ') מזכרו: (נג) ואת יקמעם הוא קבצים האמור שם (כ"ב): (נד) ואת אילון. הוא ממטה דן ולא מאפרים אלא שקיצר כאן ולא פירש וגם קיצר כאן שתי עיירות אלתקא וגבתון המזכרים (שם כ"ג): (נה) ענר ובלעם. הוא תענך וגת רימון האמור בספר יהושע (שם כ"ה): (ח) קדש. הוא קשיון (שם כ"ח): (נח) ראמות. הוא ירמות (שם כ"ט): (נט) משל. הוא מישאל (שם ל') (ס) חוקק. הוא חלקת (שם ל"א): (סא) חמון. הוא חמת דאר (שם ל"ב). קריתים. הוא קרתן (שם): (סב) את תבור. הוא נהלל (שם ל"ה) וחסר כאן שתי עיירות יקנעם וקרתה: והלו הן המ"ח עיר. בני אהרן נטלו שלש עשרה דהיינו ממטה יהודה תשעה עם מטה שמעון וממטה בנימן ארבע' ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו חברון. ובני קהת הנותרים נטלו עשר ערים ממטה דן וממטה אפרים ומחצי מנשה ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו שכם בהר אפרים. ובני

יהושע כא

מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ: יד וְאֶת־יַתִּר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ: טו וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ: טז וְאֶת־עַיִן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה:
יז וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ: יח אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע: יט כָּל־עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן:
כ וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת
הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי
גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם: כא וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ: כב וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־בֵּית חוֹרֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע: כג וּמִמַּטֵּה־
דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ: כד אֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע:
כה וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה
מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־
גַּת רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם:
כו כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת
בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים:
כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם
מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט
הָרֹצֵחַ אֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם:
כח וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ:
כט אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין

(מסורה: כ"מ ל' ב' חס' | י"ח מ"ע | ט' ר"ס בסס' | ל' ד"ס ויהי ערי גבולם | כ"ח בענין וסא' ואת | ג' כתיב א' וחד כתיב ס' | כ"ח | כ"ח בענין | כול' מ"ע במ"ב | ג' חס' בנבי' | גולן קרי | ל | ל | ב)

תרגום

יַת קִרְיַת שְׁזָבוּת קָטוֹלָא יַת
חֶבְרוֹן וְיַת רְוָחַהָא וְיַת לִבְנָה
וְיַת רְוָחַהָא: יד וְיַת יַתִּר
וְיַת רְוָחַהָא וְיַת אֶשְׁתְּמֹעַ
וְיַת רְוָחַהָא: טו וְיַת חֹלֹן
וְיַת רְוָחַהָא וְיַת דְּבִר וְיַת
רְוָחַהָא: טז וְיַת עַיִן וְיַת
רְוָחַהָא וְיַת יֻטָּה וְיַת רְוָחַהָא
יַת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְיַת רְוָחַהָא
קִרְוִין תְּשַׁע מִן תְּרֵין שִׁבְטַיָּא
הָאִלֵּין: יז וּמִשִּׁבְטָא
דְבִנְיָמִן יַת גִּבְעוֹן וְיַת
רְוָחַהָא יַת גֶּבַע וְיַת רְוָחַהָא:
יח יַת עֲנָתוֹת וְיַת רְוָחַהָא
וְיַת עַלְמוֹן וְיַת רְוָחַהָא קִרְוִין
אַרְבַּע: יט כָּל קִרְוֵי בְּנֵי
אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא תְּלָת עַשְׂרֵי
קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן: כ וּלְזַרְעֲיַת
בְּנֵי קְהָת לֵוָאֵי דְּאִשְׁתְּאָרוּ
מִבְּנֵי קְהָת וַהֲוָאָה קִרְוֵי
עַדְבֵיהוֹן מִשִּׁבְטָא דִבְנֵי
אֶפְרָיִם: כא וִיהָבוּ לְהוֹן יַת
קִרְיַת שְׁזָבוּת קָטוֹלָא יַת
שְׁכֶם וְיַת רְוָחַהָא בְּטוּרָא
דְבֵית אֶפְרָיִם וְיַת גֶּזֶר וְיַת
רְוָחַהָא: כב וְיַת קִבְצַיִם וְיַת
רְוָחַהָא וְיַת בֵּית חוֹרוֹן וְיַת
רְוָחַהָא קִרְוִין אַרְבַּע:
כג וּמִשִּׁבְטָא דְדָן יַת אֶלְתְּקֵא
וְיַת רְוָחַהָא יַת גִּבְּתוֹן וְיַת
רְוָחַהָא: כד יַת אַיָּלוֹן וְיַת
רְוָחַהָא יַת גַּת רִמּוֹן וְיַת
רְוָחַהָא קִרְוִין אַרְבַּע:
כה וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
יַת תַּעְנַךְ וְיַת רְוָחַהָא וְיַת גַּת
רִמּוֹן וְיַת רְוָחַהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין: כו כָּל קִרְוִין עֲשַׂר
וּרְוָחֵיהוֹן לְזַרְעֲיַת בְּנֵי קְהָת
דְּאִשְׁתְּאָרוּ: כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן
מִזַּרְעֲיַת לֵוָאֵי מִפַּלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יַת קִרְיַת
שְׁזָבוּת קָטוֹלָא יַת גּוֹלָן
בְּמַתְנַן וְיַת רְוָחַהָא וְיַת
בְּעֶשְׁתְּרָה וְיַת רְוָחַהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין: כח וּמִשִּׁבְטָא
דְיִשָּׂשכָר יַת קִשְׁיוֹן וְיַת
רְוָחַהָא יַת דָּבְרַת וְיַת
רְוָחַהָא: כט יַת יַרְמוּת וְיַת
רְוָחַהָא יַת עֵין גַּנִּים וְיַת

רד"ק

להם; (יח) ואת עלמון. הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימים והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד: (כד) את גת רמון. וכן נזכר במחצית שבט מנשה דן ומחצית מטה

כל ט' ר"פ בספרא וסי' כל מקום אשר תדרך כף רגלכם. כל איש אשר ימרה את פיך. כל יושבי ההר מן הלבנון. כל ממלכת עוג. כל ערי בני אהרן הכהנים. כל ערים עשר ומגרשיהם. כל ערי הגרשני. כל ערי הלוים בתוך. כל הערים לבני מררי. ונמסר גם: לעיל בריש סיפרא בסוף סי' א'

ובני גרשון נטלו שלש עשרה ערים דהיינו מחצי מטה מנשה שבעבר הירדן וממטה יששכר וממטה נפתלי וממטה אשר ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי. ובני מררי נטלו שתים עשרה ערים דהיינו ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את בצר במדבר לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי: (ע"כ שם בכתבים):

גַּנִּים וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
ל וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
לא אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
לב וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־עִיר ׀ מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃
לג כָּל־עָרֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
לד וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
לה אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
לו * וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
לז אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃
לח כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃
לט כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
מ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃
מא וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
מב וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃
מג לֹא־נָפַל דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃

ג׳ בטע׳ קדמא וא׳ לא בעניין · ג״כ יתיר א׳ · ס״ר״פ בספר׳ · כ״ח בעניין · ג׳ · ג׳ דסמי׳ · ס״ר״פ בספר׳ · ס״ר״פ בספר׳ · ג׳ ר״פ · ג׳ ומ״ב · ז׳ חס׳ וי״ד · ז׳ · ג׳ · ר״פ בספר׳ · י׳

רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ ל וּמִשִּׁבְטָא דְאָשֵׁר יָת מִשְׁאָל וְיָת רְוָחָהָא יָת עַבְדוֹן וְיָת רְוָחָהָא׃ לא יָת חֶלְקַת וְיָת רְוָחָהָא וְיָת רְחוֹב וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ לב וּמִשִּׁבְטָא דְנַפְתָּלִי יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת קֶדֶשׁ בְּגָלִיל וְיָת רְוָחָהָא וְיָת חַמּוֹת דֹּאר וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּן וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין תְּלָת׃ לג כָּל קִרְוֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּלָת עַסְרֵי קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן׃ לד וּלְזַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לֵוָאֵי דִּי אִשְׁתְּאָרוּ מִן שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן יָת יָקְנְעָם וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּא וְיָת רְוָחָהָא׃ לה יָת דִּמְנָה וְיָת רְוָחָהָא יָת נַהֲלָל וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ (* וּמִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא וְיָת רְוָחָהָא יָת יַהְצָה וְיָת רְוָחָהָא׃ לו יָת קְדֵמוֹת וְיָת רְוָחָהָא יָת מֵיפָעַת וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע) לו וּמִשִּׁבְטָא דְגָד יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת רָמוֹת בְּגִלְעָד וְיָת רְוָחָהָא וְיָת מַחֲנַיִם וְיָת רְוָחָהָא׃ לז יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת רְוָחָהָא יָת יַעְזֵר וְיָת רְוָחָהָא כָּל קִרְוִין אַרְבַּע׃ לח כָּל קִרְוַיָּא לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן דִּי אִשְׁתְּאָרוּ מִזַּרְעֲיַת לֵוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן קִרְוִין תַּרְתֵּי עַסְרֵי׃ לט כָּל קִרְוֵי לֵוָאֵי בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְוִין אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ מ יֶהֶוְיָן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין קִרְוֵי קִרְוֵי וּרְוָחָהָא סַחְרָנָהָא כֵּן לְכָל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃ מא וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יָת כָּל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לְמִתַּן לַאֲבָהַתְהוֹן וְאַחְסְנוּהָ וִיתִיבוּ בַהּ׃ מב וְאַנִיחַ יְיָ לְהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיֵּים לַאֲבָהַתְהוֹן וְלָא קָם אֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ בִּידֵיהוֹן׃ מג לָא בְטֵיל פִּתְגָמָא מִכֹּל פִּתְגָמוֹהִי תַּקְנַיָּא דִּי מַלֵּיל יְיָ עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן אִתְקַיָּמוּ׃

רדק

מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר ששמה גת רמון . ולתלי

וירשות ז׳ חס׳ י׳ בלישנ׳ בקריאה וסי׳ וירש זרעך את שער אויביו . וירשוה וישבו בה . ירשו את ערי הנגב . אשר הכו בני ישראל . וירשו את שמרון. וילחמו עם לשם . ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה . ונמסר גם לעיל סי׳ י״ט: וינח ז׳ רפין בקריאה וסימן וינח הארבה על כל ארץ . וינח ביום השביעי וחברו דמשנה תורה . וינח ה׳ להם מסביב . ויאמר ליהודה נבנה . וישמחו כל יהודה . ותשקט מלכות יהושפט . ונמסר גם בסדר בא : ולא עמד ג׳ נמסר בסדר ויגש : לא ז׳ ר״פ בסיפ׳ וסי׳ לא יתיצב איש לפניך . לא ימוש ספר התורה . לא היה דבר מכל . לא היתה עיר . לא נותר ענקים . לא נפל דבר מכל . לא עזבתם את אחיכם :

* יש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר וגו׳ ובכל הספרים המדוייקים הישנים לא נמצא ועיין בפי׳ הקמחי וגם במסרה עיין כי בשמונה כ״ח את לא נמצא אלו בכללן וזו ראי׳ גדולה :

רשי

מגרשים סביבותיה . אלפים אמה

רלבג

ונזמר כי היו מפוזרים בכל השבטים : (מג) ואח״ז זכר שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה׳ אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן עדין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שנזכר בזה המקום כי כל הגוים אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בסבה עצלות יהושע וישראל לא בסבת העדר השגחת השם ית׳ מהם

מצודת דוד

כל מספר הערים האלה : (מ) תהיינה . להלוים : עיר עיר . לכל עיר ועיר מגרשים סביבותיה : (מב) וינח ה׳ . נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו בהם השונא : ולא עמד . לא נתקיים : (מג) לא נפל דבר . לא נחסר שום דבר : אשר

יהושע כב

כב א אז יקרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה:
ב ויאמר אליהם אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה עבד יהוה ותשמעו בקולי לכל אשר צויתי אתכם:
ג לא עזבתם את אחיכם זה ימים רבים עד היום הזה ושמרתם את משמרת מצות יהוה אלהיכם:
ד ועתה הניח יהוה אלהיכם לאחיכם כאשר דבר להם ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אחזתכם אשר נתן לכם משה עבד יהוה בעבר הירדן:
ה רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה עבד יהוה לאהבה את יהוה אלהיכם וללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם:
ו ויברכם יהושע וישלחם וילכו אל אהליהם:
ז ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן ולחציו נתן יהושע עם אחיהם מעבר הירדן ימה וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם:
ח ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל איביכם עם אחיכם:
ט וישבו וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד אל ארץ אחזתם אשר נאחזו בה על פי יהוה ביד משה:
י ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען ויבנו בני ראובן ובני

תרגום

א בכן קרא יהושע לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ב ואמר להון אתון נטרתון ית כל דפקיד יתכון משה עבדא דיי וקבילתון למימרי לכל די פקדית יתכון: ג לא שבקתון ית אחוכון דנן יומין סגיאין עד יומא הדין ונטרתון ית מטרת תפקידתא מימרא דיי אלהכון: ד וכען אניח יי אלהכון לאחוכון כמא די מליל להון וכען אתפניאו ואזילו לכון לקרויכון לארעא אחסנתכון דיהב לכון משה עבדא דיי בעברא דירדנא: ה לחוד אסתמרו לחדא למעבד ית תפקידתא וית אוריתא די פקיד יתכון משה עבדא דיי למרחם ית יי אלהכון ולמהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי ולאתקרבא לדחלתיה ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל נפשכון: ו וברכינון יהושע ושלחינון ואזלו לקרויהון: ז ולפלגות שבטא דמנשה יהב משה במתנן ולפלגיהון יהב יהושע עם אחיהון בעברא דירדנא למערבא ואף ארי שלחינון יהושע לקרויהון וברכינון: ח ואמר להון למימר בנכסין סגיאין תובו לקרויכון ובבעירא סגי לחדא בכספא ובדהבא ובנחשא ובפרזלא ובלבושין סגי לחדא פליגו בזת בעלי דבביכון עם אחיכון: ט ותבו ואזלו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה מלות בני ישראל משלה די בארעא דכנען למיזל לארעא דגלעד לארעא אחסנתהון דאחסינו בה על מימרא דיי בידא דמשה: י ואתו לגלילי ירדנא די בארעא דכנען ובנו בני ראובן ובני

רשי

אמה לכל רוח: (ז) וגם כי שלחם יהושע. לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד: (ח) עם אחיכם. בני ראובן ובני גד ויש פותרין עם אחיכם שנשארו לשמור את הטפים עם הנשים והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצים גם הם:

רלבג

(א) ואחר זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התורה וברכם ושלחם לאהליהם בנכסים רבים ומקנה רב וזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמות הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שזכר בתורה: (י) עוד זכר שבשוב לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלוח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מתבעת השבטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן ה׳ וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד בה׳ כי הכונה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורות על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה הפך מה שעשו ישראל כשנשקעו בע״ז עד שהמצא שכבר היו להם בתי עבודת אלילים בכל עריהם אמר הנביא מספר גנותן כי מספר עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליה׳ לצבא להוכיחם על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיהם על

רדק

(ז) ולחצי שבט המנשה. ואף על פי שזכרו בשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך חצי שבט עם בני גד ובני ראובן: וגם כי שלחם. יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר אף על פי שאמר ויברכם יהושע וישלחם חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמר להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסים רבים שובו ונדרש לאחר שנטלו רשות נשתהו שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו׳: (ח) חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. אם אמר לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו

מסורה

מצות ה׳ ג׳ וסי׳ לא עזבתם את אחיכם. ויאמר שמואל אל שאול נסכלת. מצות ה׳ ברה מאירת עינים. וסי׳ בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזוהרא: וישלחם ח׳ וסי׳ מעל יצחק. יצחק וילכו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה. ויכרת את מדויהם. וחברו דד״ה. ביד פשעם. ויכרה להם כירה: בכסף ט״ו רפין וסימן בכסף מלא בנכסים רבים. כי קנה אקנה דשמואל. וחברו דד״ה. תנה לי מקום הגרן. והעלות עולות. תנה לי את כרמך. אשר מאן לתת לך. ולא בכסף תגאלו. בכסף ובזהב ייפהו. תרשיש סחרתך ונביאיה בכסף יקסמו. ויוציאם בכסף וזהב. מימינו בכסף שתינו. וכל הנשאר דריש עזרא. וא׳ הנה צרפתיך ולא בכסף. וא׳ יכבד

מצודת דוד

(ב) אשר צוה. שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: (ד) הניח. נתן להם מקום ממוחה: פנו ולכו. פנו מכאן ולכו וכו׳: (ה) רק שמרו מאד. אף אם תרחיקו ממשכן ה׳: (ז) ולחצי שבט המנשה. בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם בני ר׳ ובני ג׳: וגם כי שלחם. ר״ל וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר שנאמר במקרא שלאחריו: (ח) אליהם. לבני ר׳ ולבני ג׳ ולחצי שבט מנשה: עם אחיכם. הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש: (י) אשר בארץ כנען. ר״ל בשפת עבר הירדן המערבי שהוא מארץ כנען: למראה. ר״ל להיות למראה עינים לא לעולה וזבח:

יהושע כב

גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על־
הירדן מזבח גדול למראה: יא וישמעו ד' ב' פתחין וב' קמצין
בני־ישראל לאמר הנה־בנו בני־
ראובן ובני־גד וחצי שבט המנשה
את־המזבח אל־מול ארץ כנען אל־
גלילות הירדן אל־עבר בני ישראל: ב'
יב וישמעו בני ישראל ויקהלו כל־
עדת בני־ישראל שלה לעלות ב'
עליהם לצבא:
יג וישלחו בני־ישראל אל־בני־ראובן
ואל־בני־גד ואל־חצי שבט־מנשה
אל־ארץ הגלעד את־פינחס בן־
אלעזר הכהן: יד ועשרה נשאים עמו ד' כ"כ בכתו' ובנבי'
נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל
מטות ישראל ואיש ראש בית־
אבותם המה לאלפי ישראל: טו ויבאו ג' דסמי'
אל־בני־ראובן ואל־בני־גד ואל־
חצי שבט־מנשה אל־ארץ הגלעד ב' בספר'
וידברו אתם לאמר: טז כה אמרו כל כ"ט
עדת יהוה מה־המעל הזה אשר
מעלתם באלהי ישראל לשוב היום כ"ה מיחדין
מאחרי יהוה בבנותכם לכם מזבח ב' קדמ' מ"ל תנין חס'
למרדכם היום ביהוה: יז המעט־
לנו את־עון פעור אשר לא־הטהרנו ג'
ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת
יהוה: יח ואתם תשבו היום מאחרי
יהוה והיה אתם תמרדו היום
ביהוה ומחר אל־כל־עדת ישראל ז'
יקצף: יט ואך אם־טמאה ארץ אחזתכם ג' ב' מנהון ר"פ
עברו לכם אל־ארץ אחזת יהוה
אשר שכן־שם משכן יהוה והאחזו ב'
בתוכנו וביהוה אל־תמרדו ואתנו ב'
אל־תמרדו בבנתכם לכם מזבח ב' דין חס'

גד ופלגות שבטא דמנשה
תמן מדבחא על ירדנא
מדבח רב למחזי: יא ושמעו
בני ישראל למימר הא בנו
בני ראובן ובני גד ופלגות
שבטא דמנשה ית מדבחא
לקביל ארעא דכנען בגלילי
ירדנא דלעבר בני ישראל:
יב ושמעו בני ישראל
ואתכנישו כל כנשתא
דבני ישראל לשלה למיסק
עליהון לחילא: יג ושלחו
בני ישראל לות בני ראובן
ולות בני גד ולות פלגות
שבטא דמנשה לארעא
גלעד ית פנחס בר אלעזר
כהנא: יד ועשרא רברבין
עמיה רבא חד רבא חד
לבית אבא לכל שבטיא
דישראל וגבר ריש בית
אבהתהון אינון לאלפיא
דישראל: טו ואתו לות
בני ראובן ולות בני גד
ולות פלגות שבטא דמנשה
לארעא דגלעד ומלילו
עמהון למימר: טז כדין
אמרו כל כנשתא דיי מא
שקרא הדין די שקרתון
במימרא דאלהא ישראל
למיתב יומא דין מבתר
פולחנא דיי במבנכון לכון
מדבחא למרדכון יומא דין
במימרא דיי: יז הזעיר
לנא ית חובא דפעור דלא
אדכינא מניה עד יומא
הדין והות מחתא בכנשתא
דיי: יח ואתון תתובון יומא דין מבתר פולחנא דיי
ויהי אתון תמרדון יומא דין במימרא דיי ומחר על
כל כנשתא דישראל יהי רוגזא: יט וברם אם מסאבא
ארע אחסנתכון עברו לכון לארע אחסנת עמא דיי
די שרא תמן משכנא דיי ואחסינו בינוא ובמימרא
דיי לא תמרדון ובנא לא תמרדון במבניכון לכון

רש"י

שם נטלו חלק בגוש (יב) לעלות עליהם לצבא. לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה: (יט) אם טמאה ארץ אחוזתכם. שלא בחר הקב"ה להשרות בה שכינתו: ואותנו אל תמרודו. כמו ובנו אל תמרודו:
אל

רלב"ג

על דבר הפילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשארים וייראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה הנשארים ויסתבכו כלם בזה הפועל המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד ונמשכו אחריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונשקעו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף וגו': (יח) ואתם תשובו היום מאחרי ה' והיה אם אתם תמרדו בה' היום ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף והנה אמרו זה כי אולי זה העון משך לב קצת העם עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדין כי קצתם למדו מזה ונסתבכו בחטא ההסתבכות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת ה' בעבור חטא היחידים מצד ההתאחדות שהיו מתאחדים בו כלל העם יקרה עונש לכלל בעבור חטא היחיד כמו שבארנו הסבה בזה בעון עכן ולזה יקרה שישובו היום מאחרי ה' ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף אם מפני ההתאחדות שיהיה סבה לסור ההשגחות השם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרא מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצתם ולזה אמרו אותנו אל תמרדו כי מרדם בה' יהיה
מרד

רד"ק

כמו שאמר בנכסים רבים שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים הבזה ומי שמפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיהם וטפם הוא שהניחו: (יב) לעלות עליהם לצבא. כמו בצבא כמו ושבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפלגי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבאו למזבח ה' לשילה או כאשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שנינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמות באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד בה': (יד) ואיש ראש בית אבותם. כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל: (יט) ואך אם טמאה. פירוש אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה': ואתנו אל תמרדו. כמו ובנו אל תמרדו
וכן

בזהב ובכסף: ומחר ו' בקריאה וסי' ויאמר ה' אל משה לך אל העם. ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף. ומחר אתה ובניך עמי. שב בזה גם היום ומחר אשלחך. ומחר אתן ויש אתך. ומחר אעשה כדבר המלך ונמסר גם בסדר וישמע יתרו:

תולדות אהרן מזבח גדול. עקדה שער י:
המעט לנו. עקדה שער פה:

מצודת ציון

הבי"ת וכן לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) ומשפטו בחרב: (טז) המעל. החטא ופשע: (יח) ומחר. יש מחר שהוא לאחר זמן רב וכן כי ישאלך בנך מחר (שמות י"ג): (יט) ואותנו. ענינו כמו ובנו: מבלעדי. ענינו כמו זולת וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים

מצודת דוד

(יב) לצבא. אם לא יתקנו את אשר עותו כי הם חשבו שעשאוהו לעולה וזבח: (יג) וישלחו. טרם עלו לצבא שלחו להוכיחם כי אולי ישובו: (יד) ואיש. כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל:

(טז) מה המעל. ר"ל למה מעלתם בה': בבנותכם. במה שבניתם: למרדכם. לעשות בזה מרידה בה': (יז) המעט. ר"ל וכי העון שבידנו מאז האם קל הוא עון פעור. העון שעבדו לפעור: לא הטהרנו. ר"ל לא נתכפר מכל וכל: בעדת ה'. אף באלו שלא חטאו היה הנגף על שלא מיחו: (יח) אתם תמרודו. ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון; ומחר. ר"ל לאח"ז בעת התשלומין יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו ונהיה כולם נלקים ע"י א"כ בע"כ צריכין אנו למחות בידכם: (יט) ואך אם טמאה. אם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק על ידי אמצעית השר השורר ואליו תעשו המזבח לעולה וזבח. עברו לכם. הנה זאת עשו עברו הנה והאחזו נחלה בתוכנו: ובה' אל תמרודו. כי גם בדבר זה יחשב למורד בה': ואותנו אל תמרודו. כי הואיל ועל ידכם יבוא הקצף
על

(כב) אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא במרד וגו' והכפל לומר ב' פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו. כלפי השכינה אמרו: (כג) הוא יבקש. יפרע ממנו: (כד) מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר חרפה עשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניכם מחר לאחר את בנינו כשילכו להקריב במשכן שילה שמה יאמרו מה לכם ולה' והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן זו דאגנו ועשינו כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו אני דואג את הסודיים דלדקיהו: (כו) כי עד הוא. שלא סילקו עצמנו מתורה

(כ) מעל מעל. הראשון סגול עבר חציו קמץ וחציו פתח והשני הם כלו פתח ושניהם מלעיל הראשון מפני השני: לא גוע בעונו. לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן: (כב) אל אלהים. כמו מלך מלכים ואלהים הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ואדוני האדנים ואמר שני פעמים לחזק הדבר ולהעמידו: הוא יודע. פי' הוא יודע הלבבות ויודע כוונתנו: וישראל הוא ידע. מכאן ואילך ידע ישראל כי כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל: אל תושיענו. כנגד השם יתי': (כד) מדאגה מדבר. דאגתנו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו: (כח) ואמרנו. כאילו אמר ואמרו בנינו כי האבות במקום הבנים והבנים במקום האבות כמו ואותנו

מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
כ הֲלוֹא׀ עָכָן בֶּן־זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצֶף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֺנוֹ׃
כא וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃
כב אֵל׀ אֱלֹהִים׀ יְהוָה אֵל׀ אֱלֹהִים׀ יְהוָה הוּא יֹדֵעַ וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה׃
כג לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יְבַקֵּשׁ׃
כד וְאִם־לֹא מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
כה וּגְבוּל נָתַן־יְהוָה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד אֶת־הַיַּרְדֵּן אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי יְרֹא אֶת־יְהוָה׃
כו וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ לִבְנוֹת אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח׃
כז כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבִזְבָחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא־יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה׃
כח וַנֹּאמֶר וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאֶל־דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ רְאוּ אֶת־תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבַח

ג' ר"פ · ג' כסיפ' · ל' · פסיק. פסיק · פסיק. פסיק · לג. י"ח · כ' · ג"מ"ע כסיפ' · ל' · כ' סוס מוכל · כ' וחס' · ל' · ג"מ"ע כספר' · ל' · כ' דסמיכי · ג"מ"ע כספר'

מַדְבְּחָא בַּר מִמַּדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהָנָא׃ כ הֲלָא עָכָן בַּר זֶרַח שְׁקַר שִׁקְרָא בְּחֶרְמָא וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָה רוּגְזָא וְהוּא גַּבְרָא חַד לָא מִית בְּחוֹבֵיהּ׃ כא וַאֲתִיבוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וּמַלִּילוּ עִם רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ כב אֵל אֱלָהִים יְיָ אֵל אֱלָהִים יְיָ קֳדָמוֹהִי יְדִיעַ וְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹפָא יְדַע אִם בְּמַרְדָּא וְאִם בְּשִׁקְרָא שְׁקַרְנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא תִפְרְקִנַּנָא יוֹמָא הָדֵין׃ כג לְמִבְנָא לָנָא מַדְבְּחָא לְמֵיתַב מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְאִם לְאַסָּקָא עֲלוֹהִי עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְאִם לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי נִכְסַת קוּדְשִׁין יְיָ הוּא יִתְבַּע׃ כד וְאִם לָא מִיּוּצְפָא מִפִּתְגָם עֲבַדְנָא יָת דָא לְמֵימַר מְחַר יֵימְרוּן בְּנֵיכוֹן לִבְנָנָא לְמֵימַר לֵית לְכוֹן חוּלַק בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כה וּתְחוּמָא יְהַב יְיָ בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יָת יַרְדְּנָא לֵית לְכוֹן חוּלַק בְּמֵימְרָא דַיְיָ וִיבַטְּלוּן בְּנֵיכוֹן יָת בְּנָנָא בְּדִיל דְּלָא לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ׃ כו וַאֲמַרְנָא נַעְבֵּיד כְּעַן לָנָא לְמִבְנֵי יָת מַדְבְּחָא לָא לַעֲלָתָא וְלָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כז אֲרֵי סָהִיד הוּא בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין דָּרָנָא בַּתְרָנָא לְמִפְלַח יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ קֳדָמוֹהִי בַּעֲלָוָתָנָא וּבְדִבְחָתָנָא וּבְנִכְסַת קוּדְשָׁנָא וְלָא יֵימְרוּן בְּנֵיכוֹן לִבְנָנָא מְחַר לֵית לְכוֹן חוּלַק בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ כח וַאֲמַרְנָא וִיהֵי אֲרֵי יֵימְרוּן לָנָא וּלְדָרָנָא מְחַר וְנֵימַר חֲזוֹ יָת דְּמוּת מַדְבְּחָא דַיְיָ דִּי עֲבַדוּ אֲבָהָתָנָא לָא לַעֲלָתָא וְלָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי סָהִיד

רלבג

מרד כחפא ויהיה מרד בהם כי ידאגו הם יהיו כשוגם ומלד כאחר היה מרד גם כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל אם היתה סנהדרי גדולה אשר כל הכהנים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה: (כה) וזהו היתה תשובתם כי לא עשו זה לא לעולה ולא לזבח אך להיות לזה זכר כי הם מעם ה' ואמרנו ילאו והמעבר היה רק בינם ובין ארץ ישראל ולזאת הסבה קראו שם המזבח כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים: ויפר

מצודת דוד

על עולם סרי הוא כאלו מרדתם בנו: בבנותכם. במה שבניתם: (כ) לא גוע בעונו. תחסר מלת לבד ור"ל אף שהיה רק איש אחד ולא כדבר הגזל ה' מ"מ לא גוע הוא לבד כי הקצף היה על כולם: (כב) אל אלהים ה'. ר"ל ה' שהוא אל על כל אלהים והם המלאכים הקרואים אלהים וכפלו הדברים לחזק מאמרם: הוא יודע. מאז יודע הוא שלבבינו נאמן לפניו: וישראל הוא ידע. ר"ל ובאחריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כנים אנחנו: אל תושיענו. הסבו הנביים כלפי מעלה ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל אזי אל תושיענו היום הזה ולא תאריך אפך: (כג) לבנות. ר"ל אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב מה' וכו': ה' הוא יבקש. אם הכוונה היתה על זאת אזי יבקש ה' מאתנו וישלם גמול: (כד) ואם לא. מוסב למעלה לומר ואם לא עשינו את זאת מחמת דאגה ופחד מדבר אחר אזי ה'

מצודת ציון

סנעריס (ברא"שית י"ד): (כה) והשביתו. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): (כח) תבנית. ענין תבנית תלוים

ואם להעלות ח' פסוקין בקריאה ואם ואם וסי' ואם את משפטי תגעל תמאסו. ואם את משפטי תגעל ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. ואם לא יגאל. ואם מכר את השדה. ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי. ואם נביאים הם. ואם יחבאו בראש הכרמל. ואם אב אני איה כבודי. ואם תדרשהו ימצא לכם. ונמסר גם בסדר בחקתי: עולה ג' מ"ל בספרא וסימ' ויאמר נעשה. והיה כי יאמרו אלינו לבנות לנו מזבח. ונמסר גם בסדר נשא. עבדת ה' ג' דסמיכי וסי' והניף אהרן את הלוים תנופה לפני. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבדת ה' אנ"ך: ונמסר גם בסדר בהעלתך

תולדות אהרן לא גוע בעונו. עקדה שער פג: אל אלהים. (ברכות יב מגלה עה סקלים מב):

הוא יבקש: לאמר. עתה מפרשים דבריהם ואומרים כי אמרנו פן לאחרים יאמרו בניכם וכו': מה לכם וגו'. כאלו יאמרו מה לכם לה' ומה לה' לכם ר"ל אין לכם חלק בה' ולא ה' בכם: (כה) והשביתו. ובזה ימנעו את בנינו מליראה את ה': (כו) ונאמר. ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח אולם לא לעולה וזבח: (כז) כי עד הוא. כי רק להיות עד בינינו שגם אנחנו נעבוד את ה' כי גם לנו חלק בו כי המזבח אשר בינינו דומה הוא למזבח ה' ולזה יחשב לעד: ולא יאמרו. ולא יוכלו עוד לומר כזאת: (כח) ונאמר. בהיות המזבח בנוי נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת אז נשיב להם ראו תבנית המזבח השמד לעד כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח

כי־עד הוא בינינו וביניכם: כט חלילה
לנו ממנו למרד ביהוה ולשוב היום
מאחרי יהוה לבנות מזבח לעלה
למנחה ולזבח מלבד מזבח יהוה
אלהינו אשר לפני משכנו:
ל וישמע פינחס הכהן ונשיאי
העדה וראשי אלפי ישראל אשר
אתו את־הדברים אשר דברו בני־
ראובן ובני־גד ובני מנשה וייטב
בעיניהם: לא ויאמר פינחס בן־אלעזר
הכהן אל־בני־ראובן ואל־בני־
גד ואל־בני מנשה היום ידענו
כי־בתוכנו יהוה אשר לא־
מעלתם ביהוה המעל הזה אז
הצלתם את־בני ישראל מיד יהוה:
לב וישב פינחס בן־אלעזר הכהן ׀
והנשיאים מאת בני־ראובן ומאת
בני־גד מארץ הגלעד אל־ארץ כנען
אל־בני ישראל וישבו אותם דבר:
לג וייטב הדבר בעיני בני ישראל
ויברכו אלהים בני ישראל ולא
אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת
את־הארץ אשר בני־ראובן ובני־גד
ישבים בה: לד ויקראו בני־ראובן ובני־
גד למזבח כי־עד הוא בינתינו כי
יהוה האלהים:
כג א ויהי מימים רבים אחרי אשר־הניח
יהוה לישראל מכל־איביהם מסביב
ויהושע זקן בא בימים: ב ויקרא
יהושע לכל־ישראל לזקניו ולראשיו
ולשפטיו ולשטריו ויאמר אלהם
אני זקנתי באתי בימים: ג ואתם
ראיתם את כל־אשר עשה יהוה
אלהיכם לכל־הגוים האלה מפניכם
כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:
ד ראו הפלתי לכם את־הגוים

הוא בינגא וביניכון: כט חס
לנא מננא מלמחטי קדמוהי
מלמרד במימרא דיי
ולמיתב יומא דין מבתר
פולחנא דיי למבני מדבחא
לעלתא למנחתא ולנכסת
קודשיא בר ממדבחא דיי
אלהנא די קדם משכניה:
ל ושמע פינחס כהנא
ורברבי כנשתא ורישי
אלפיא דישראל די עמיה
ית פתגמיא די מלילו בני
ראובן ובני גד ובני מנשה
ושפר בעיניהון: לא ואמר
פינחס בר אלעזר כהנא
לבני ראובן ולבני גד ולבני
מנשה יומא דין ידענא ארי
בינגא שריא שכינתא דיי
דלא שקרתון במימרא דיי
שקרא הדין בכן שיזבתון
ית בני ישראל מיד מימרא
דיי: לב ותב פינחס בר
אלעזר כהנא ורברביא
מלות בני ראובן ומלות בני
גד מארעא גלעד לארעא
דכנען לות בני ישראל
ואתיבו יתהון פתגמא:
לג ושפר פתגמא בעיני
בני ישראל ואודיאו קדם יי
בני ישראל ולא אמרו
למיסק עליהון לחילא
לחבלא ית ארעא דבני
ראובן ובני גד יתבין בה:
לד וקרו בני ראובן ובני
גד למדבחא ארי סהיד הוא
בינגא ארי יי הוא אלהים:
א והוה לזמן יומין סגיאין
בתר דאניח יי לישראל
מכל בעלי דבביהון מסחור
סחור ויהושע סיב על
ביומין: ב וקרא יהושע
לכל ישראל לסבוהי ולרישוהי ולדינוהי
ולסרכוהי ואמר להון אנא סיבית עלית ביומין:
ג ואתון חזיתון ית כל דעבד יי אלהכון לכל
עממיא האלין מן קדמיכון ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון: ד חזו די פלגית לכון ית עממיא די

רשי

מתורת מזבח: (לג) ויברכו אלהים. והודאו קדם ה׳ בני ישראל: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד: (ד) ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה: הנשארים. ליכבש ולגרשם:

רלבג

(ל) וייטב הדבר בעיני פינחס ובעיני הנשיאים וישבו מאתם אל בני ישראל וברכו בני ישראל את השם הנכבד ששמר אותם מעלות לצבא: (ב) ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישראל רוצה לומר למנהיגים אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחלה והם הסנהדרין לפי מה שאחשוב כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיאים שכל א׳ מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר והם השופטים והשוטרים והודיעם מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב׳ אותו ולזה הזהיר׳ מהתחתן בגוים הנשארים בזמן ההוא כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית ה׳ ולעבוד אלהים אחרים והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל הארץ הטובה אשר נתן להם ה׳ ולזה אותם לאהבה את ה׳ ולדבקה בו ושיחזקו מאד לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין

מצודת דוד

ונכח ואם לא להיות לעד על מה נבנה: (כט) חלילה לנו ממנו. שמרד בה׳ הוא חולין לנו מצד עצמינו. מבלי דבר שתוכחה: מלבד. להיות עוד אחד זולת המזבח אשר לפני משכן ה׳: (לא) היום ידענו וכו׳. כאשר בלבבנו להזכר מכוח בדמי׳ ולד. ר תחלה פא״פ כי רואים אנו אשר לא מעלתם המעל הזה אשר חשבנו ואדרבה או בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל מיד מכת ה׳ כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניכם מליראה את ה׳ ולא יענשו מעתה אם השביתו כי או לא היו נגולים מעונם: (לב) דבר. תשובה על דברי השליחות: (לג) ויברכו אלהים. על אשר נתן בלבם לשלוח להם טרם ילחמו: ולא אמרו. לא חשבו עוד לשלחם בם כי קבלו דבריהם הנאמרים באמת: (לד) ויקראו וכו׳ למזבח. תחסר מלת עד ור״ל ויקראו וכו׳ למזבח עד כי עד הוא בינינו ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן המערבי אשר ה׳ הוא האלהים וכמוהם כמונו מאמינים את זאת באמונה שלימה: כג (א) מימים רבים. מסוף ימים רבים: (ג) הגוים האלה. אשר כבר כבשתם: (ד) הפלתי וכו׳. ר״ל הפלתי

רדק

ואותנו סולא מהם: (כט) חליל׳ לנו ממנו. לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מחמת עצמנו היינו חדלים מלמרוד בה׳ הניחו המרד שהיינו מורדים בכם: (לד) ויקראו. פי׳ קראו למזבח עד כי עד הוא בינותינו וכן ת״י וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא ארי סהיד הוא בינגא

ולשוב ג׳ בקריאה וסי׳ חלילה לנו ממנו: ולא יהיה פליט ושריד. כי בשובכם אל ה׳ דד״ה ביחזקיהו: ולא אמרו ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ לעלות עליהם לצבא. איה המעלה אתנו מארץ. נירא נא את. העברים ברכת ה׳ אליכם. ה׳ האלהים י׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם ה׳ האלהים לכו אחריו. ענני ה׳ ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דד״ה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. ויברך עזרא. אשר בחרת באברם: ויהי מימים ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אחרי אשר הניח ה׳ לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר

תולדות אהרן וישמע פנחס. זבחים קא: ולא אמרו לעלות. עקדה שער פה:

מצודת ציון

(כט) חלילה. היא מלשון חולין ונגאי: (ל) לכם. בשבילכם: מבוא

רשי

(יג) ולשוטט בצדיכם. ישוטטו לכם ולשטול סביבותיכם: ולצנינים. לשון מחנות וכן ובאו אליך הצן עגלה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עוטרים

יהושע כג

הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם
מִן־הַיַּרְדֵּן וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִכְרַתִּי
וְהַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃ ה וַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא יֶהְדֳּפֵם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ
אֹתָם מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־אַרְצָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָכֶם׃
ו וַחֲזַקְתֶּם מְאֹד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת אֵת
כָּל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה
לְבִלְתִּי סוּר־מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול׃
ז לְבִלְתִּי־בוֹא בַּגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים
הָאֵלֶּה אִתְּכֶם וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא־
תַזְכִּירוּ וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא תַעַבְדוּם
וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם׃ ח כִּי אִם־בַּיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם תִּדְבָּקוּ כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ט וַיּוֹרֶשׁ יְהוָה מִפְּנֵיכֶם
גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצוּמִים וְאַתֶּם לֹא־
עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיכֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
י אִישׁ־אֶחָד מִכֶּם יִרְדָּף־אָלֶף כִּי ׀ יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
לָכֶם׃ יא וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
יב כִּי ׀ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיֶתֶר
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה
אִתְּכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבָאתֶם
בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם׃ יג יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי לֹא
יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ אֶת־הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח
וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים
בְּעֵינֵיכֶם עַד־אֲבָדְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ יד וְהִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם
בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וִידַעְתֶּם בְּכָל־
לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל ׀ הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם
הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר
אֶחָד׃ טו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־בָּא עֲלֵיכֶם כָּל־
הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲלֵיכֶם כֵּן יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־

תרגום

אשתארו האלין באחסנא לשבטיכון מן ירדנא וכל עממיא די שיציתי וימא רבא מעלני שמשא: ה ויי אלהכון הוא יתברינון מן קדמיכון ויתרך יתהון מן קדמיכון ותירתון ית ארעהון כמא די מליל יי אלהכון לכון: ו ותתקפון לחדא למטר ולמעבד ית כל דכתיב בספר אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי מיניה לימינא ולשמאלא: ז בדיל דלא לאתערבא בעממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ובשום טעותהון לא תדכרון ולא תקימון ולא תפלחונון ולא תסגדון להון: ח אלהן ברחלתא דיי אלהכון תדבקון כמא דעבדתון עד יומא הדין: ט ותריך יי מן קדמיכון עממין רברבין ותקיפין ואתון לא קם אנש קדמיכון עד יומא הדין: י גברא חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון כמא די מליל לכון: יא ותסתמרון לחדא לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון: יב ארי אם מיתב תתובון ותדבקון בשאר עממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ותתחתנון בהון ותתערבון בהון ואינון יתערבון בכון: יג מדע תדעון ארי לא יוסיף מימרא דיי אלהכון לתרכא ית עממיא האלין מן קדמיכון ויהון לכון לתביר ולתקלא ולסיען נטלן זין לקבליכון ולמשרין סחרנכון עד דתיבדון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון: יד והא אנא אזיל יומא דין באורח כל ארעא ותדעון בכל לבכון ובכל נפשכון ארי לא בטיל פתגמא חדא מכל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כולהון אתקימו לכון לא בטיל מנכון פתגמא חדא: טו ויהי כמא דאתקימו עליכון כל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כן ייתי יי עליכון ית כל

רדק

בינוא: (ד) והים הגדול. פי' ועד הים הגדול כמו שכתוב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: (ה) יהדפם. בקמץ חטף הדלי"ת: (ז) ולא תשביעו. פי' איש את חברו: (י) ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבי' כמוהו: (יג) ולשוטט. כמו ולשוט מן שוט לסוס: (יד) וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם. כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובים שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכוונת מכוין אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דברו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל: (טו) עד השמידו

חסים: בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסי' כאשר צוה משה עבד ה'. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לא המית דמלכים. ונמסר גם בספרא דא בסימן ה': לא עמד ג' וסי' ויורש ה' מפניהם: מדוע נסחף אביריך אשרי האיש אשר: ונשמרתם ה' בקריאה וסי' בסדר ואתחנן: והנה אנכי ת' וסי' נמסר בסדר

מצודת דוד

הפלתי הגורל לכם וכו': הנשארים. אשר עדיין לא כבשתם: בנחלה. לחלקם בנחלה לשבטים: מן הירדן. היושבים מן הירדן והלאה כלפי המערב: וכל הגוים וכו'. גם הם חלקתים בגורל: והים. מוסב על מן הירדן לומר מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש: (ה) יהדפם. את הנשארים: (ו) ימין ושמאל. הוא ענין מליצה והושאל מההולך דרך ישר שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל: (ז) לבלתי בוא בגוים. שלא תבואו לכללם להיות כמוהם: ולא תשביעו. ר"ל את הזולת: (ט) ויורש. ובעבור זה נרש ה' וכו': ואתם. ר"ל ואתם הלא ראיתם אשר לא עמד וכו': (י) איש אחד. כי אחד מכם היה רודף אלף: (יא) לנפשותיכם. בעבור קיום נפשותיכם: (יב) שובו. מאחרי ה' ובאתם בהם לקחת מבנותיהם: (יג) והיו לכם. הפ"ג שאלה: ולשוטט. ר"ל יכאיבו לכם כמכת השוט וכקוץ המנקר העין: (יד) בדרך כל הארץ. בדרך אשר כל הבריות הולכים שם ור"ל הנה אמות ככל בני אדם ולא אראה בכל אשר יקרא אתכם לאחר זמן: וידעתם וכו'. ר"ל עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את הקורות כי הלא לא נפל דבר מהדברים הטובים אשר דבר ה': (טו) והיה וכו'. וכמו שהיה כל דבר

מצודת ציון

(ד) מבוא. ענין שקיעה כמו פי בא השמש (בראשית כ"ח): (ה) יהדפם. ענין דחיפה והכאה כמו תדפנו רוח (תהלים א): והוריש. יגרש: (יב) והתחתנתם. מלשון חתון: (יג) לפח. לרשת: ולמוקש. למכשול: ולשוטט. ענין שבט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) והכפלה למ"ד הפעל: ולצננים. ענין קוצים וכן ולצננים בצדיכם (במדבר ל"ג): ואגוף

השמידו אותכם . בחולם האל"ף וכן וכרא אותהן ישמטו אותהם : (א) ויאסוף יהושע . פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע לכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה . ויתיצבו לפני האלהים . נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבור עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו שיזכרו אותו וידבקו בה' לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם : (ג) וארב. כתיב בלא ה"א וקרי וארבה בה"א ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתיב הוא לשון ריב ומסה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם : ואתן לו את יצחק . ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה : (ה) כאשר עשיתי בקרבו . הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו : (ו) ותבאו הימה . כנגד אותם זקנים שעברו ים סוף וכן ותראינה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו

כג

15 הדבר הרע עד השמידו אותכם מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לכם יהוה אלהיכם׃ 16 בעברכם את ברית יהוה אלהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יהוה בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר נתן לכם׃

כד

1 ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה ויקרא לזקני ישראל ולראשיו ולשפטיו ולשטריו ויתיצבו לפני האלהים׃ 2 ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר יהוה אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים׃ 3 ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארב את זרעו ואתן לו את יצחק׃ 4 ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים׃ 5 ואשלח את משה ואת אהרן ואגף את מצרים כאשר עשיתי בקרבו ואחר הוצאתי אתכם׃ 6 ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב

תרגום

פתגמא בישא עד דישיצי יתכון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון׃ טז במעברכון ית קימא דיי אלהכון דפקיד יתכון ותהכון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון ויתקיף רוגזא דיי בכון ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא דיהב לכון׃

א וכנש יהושע ית כל שבטיא דישראל לשכם וקרא לסבי ישראל ולרישוהי ולדיינוהי ולסרכוהי ואתעתדו קדם יי׃ ב ואמר יהושע לכל עמא כדנן אמר יי אלהא דישראל בעבר פרת יתבו אבהתכון מעלמא תרח אבוהי דאברהם ואבוהי דנחור ופלחו לטעות עממיא׃ ג ודברית ית אבוכון ית אברהם מעבר פרת ואובלית יתיה בכל ארעא דכנען ואסגיתי ית בנוהי ויהבית ליה ית יצחק׃ ד ויהבית ליצחק ית יעקב וית עשו ויהבית לעשו ית טורא דשעיר למירת יתיה ויעקב ובנוהי נחתו למצרים׃ ה ושלחית ית משה וית אהרן ומחית ית מצראי כמא דעבדית ביניהון ובתר כן אפקית יתכון׃ ו ואפקית ית אבהתכון ממצרים ואתיתון לימא ורדפו מצראי בתר אבהתכון ברתיכין ובפרשין לימא

רש"י

שוטרים סובבים : (ג) וארבה את זרעו . חסר ה"א . כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד

רלבג

ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ' על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנה כי בזה יהיה נוטה מדרכי התורה : (א) ועוד זכר אחיו שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית ה' שקיימו וקבלו עליהם שנית לעבוד את ה' והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו אלהים אחרים כי נגלה לו מגד הנבואה כי סופם ללקות בזה והנה יוסיף זה להם בחזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ולולי זה לא היה צריך לזה . כי במה שנקשרו ישראל במעמ' הר סיני נקשרו אלו הבאים אחריהם : (ב) והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי ע"ג והיה מושב' בעבר הנהר והש"י לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם : (ג) והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות רבי' מהנה היו ובכלם באה אליו הנבואה להורות על שלמות הארץ ההיא למי שהיה מוכן אל השלמות : (ד) והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכיר שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק זכר שנתן לו את יעקב ואת

מסורה

ויצא : בעברכם ב' דסמיכי וסי' והיה בעברכם את הירדן. בעברכם את ברית ה' : ויתיצבו ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך : ואולך ד' בקריאה וסי' ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר . ואולך אותו בכל ארץ כנען . ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת . ונמסר גם בסדר בחקתי : ירדו מצרים ירידה מצרים ד' בליש' בקריאה וסי' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו . ויעקב ובניו ירדו מצרים . ההלכים לרדת מצרים . הוי הירדים מצרים לעזרה . ונמסר גם בסדר תבא : הימה ו' בספ' וסי' ויצא הגבול הימה . מתפות ירד הגבול . וירד הגבול נחל קנה . ופגע בכרמל הימה . מחבל אכזיבה. ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה :

תולדות אהרן ויאסוף יהושע . (הוריות: מח) : בעבר הנהר . זוהר אמר (פסחים לו) : ואקח . שם : ויעקב ובניו . עקדה שער פט .

מצודת דוד

דבר הטוב כן יהיה כל דבר הרע : (טז) בעברכם. כאשר תעברו את ברית ה' וכו':

כד (א) לזקני ישראל וכו' . שיעמדו הם במקום כולם : לפני האלהים. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית וכמ"ש בסוף הענין : (ב) בעבר הנהר וכו'. הזכיר החסדים שעשה עמהם ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר ומאד נשתקעו באמונות כוזבות כאנשי הארץ ההיא: תרח אבי וכו' . ר"ל הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור ושניהם האב ונחור בנו עבדו ע"ג : (ג) ואקח . בחסדי משיתי לבו מדרך אביו ואחיו ואקח אותו מביניהם שלא יהי' נמשך אחר דעתם הכוזב : ואולך אותו וכו' . על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : וארבה. ר"ל אף שהרביתי זרעו מישמעאל כמ"ש וגם את בן האמה וכו' כי זרעך הוא (בראשית כא) והוא הלא רק עליו שאל כמ"ש לו ישמעאל יחי' לפניך (שם יז) מ"מ עוד נתתי לו את יצחק כאשר הבטחתיו : (ד) את יעקב ואת עשו . כי למובה יחשב ליעקב שהי' עם עשו בכרס אחד כי הוא שאב כל הזוהמא ויעקב יצא נקי : ואתן לעשו וכו' . ר"ל מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו כי גר יהיה זרעך וכו' ודור רביעי ישובו הנה (שם טו) : ויעקב וכו'. להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה : (ה) ואגוף . ע"י משה ואהרן : אשר עשיתי . ר"ל כאשר ידוע לכם.

שהיו פדיין בחיים : (ז) ויבא עליו את הים . על הרשה ואע"פ שלא זכרו הרי זכר מצרים או אמר עליו דרך כלל על מצרים ובדרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים אחד שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל מורדו לים : (ח) ואביאה . כתיב בה"א וקרי בלא ה"א והענין אחד : (ט) וילחם בישראל . והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם ישראל גם יפתח אמר אם נלחם בם אלא פירושו זו המלחמה עשה ששלח לבלעם לקלל אתכם והראה מתוך מעשיו כי אילו היה יכול להלחם אתכם היה נלחם כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו המחשבה חשבה הכתוב למעשה : (יא) בעלי יריחו . והנה לא ראינו שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל הכתוב אומר ויריחו סוגרת ומסוגרת

רש"י

עד שלא נתתי לו זרע : (ז) ויבא עליו את הים . על כל יחיד ויחיד שבהם שאם הי' היחיד בורח שלא ליכנס בים גל של ים רודף אחריו וקולטו : (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגומר . כל שבעה העובדי כוכבים מכרין כאן לפי שיריחו שמדת על הספר והיתה נגרה ומנעולה של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה העובדי כוכבים גבורי

רלב"ג

ואת עשו ולא תמנע מלהזכיר עשו לפי שהיה לו צורך להזכיר כי נתן לו את הר שעיר לירושה ומנעו ישראל מלהלחם עמם עליה כמו שנזכר בתורה ואולם מבני אברהם לא היה אחד שהזכירתו התורה מלהלחם עמה : ואחר שיעקב ובניו ירדו מצרים והוציאם משם הש"י ע"י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מצרים ואחר זה רמו עליהם ורדפו אחריהם המצרים בחיל גדול וברכב ובפרשים והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית' חסדו עמהם ושם ענן חשוך מאוד בין ישראל ובין מצרים והנה שטבעו המצרים בים באופן שנזכר בתורה והנה עיני קצת הדור ההוא ראו' בזמן ההוא אלו האותות והמופתים אשר עשה הש"י במצרים ואחר זה ישבו במדבר ימים רבים בסבת המרגלים ואחר זה הביא אותם אל ארץ האמרי היושב בעבר הירדן והוא ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמרי וירשו ישראל ארצם מצד העזר האלהי לא בחרבם ולא בקשתם ואחר זה השתדל בלק בן צפור להלחם בישראל כשקרא לבלעם בן בעור לקלל אותם ולא אבה הש"י לשמוע אל בלעם ויברך ברוך אותם והצילם השם ית' ממנו כמו שנזכר בתורה . ואח"ז עברתם את הירדן ובאת' אל יריחו וירשתם אותה ואח"ז נלחמו בהם בעלי יריחו והם מלכי האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי שנלחמו עם ישראל כמו שנזכר בזה הספר וזה ממה שיורה שכל אחד מהמלכים ההם היה לו חלק מה ביריחו כמו שזכרו רז"ל : (יב) והנה שלחתי לכם הצרעה . ר"ל שחדש להם נזקין הזיקו בהן זולת חרב המלחמה : (יד) ואחר שזכר כל הטובות שחנן הש"י את ישראל צוה אותם לירא את ה' ולעבוד אותו ולהסיר את

מקרא

וּבפרשים ים־סוף : ז ויצעקו אל־יהוה ז'
וישם מאפל ביניכם ׀ ובין המצרים ל'
ויבא עליו את־הים ויכסהו ותראינה
עיניכם את אשר־עשיתי במצרים ג'
ותשבו במדבר ימים רבים : ח ואביאה ואביא ק'
אתכם אל־ארץ האמרי היושב בעבר
הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם
בידכם ותירשו את־ארצם ואשמידם
מפניכם : ט ויקם בלק בן־צפור מלך
מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא
לבלעם בן־בעור לקלל אתכם :
י ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך
ברוך אתכם ואצל אתכם מידו : ל' . ג' ב' חס' וחד מ"ל
יא ותעברו את־הירדן ותבאו אל־יריחו
וילחמו בכם בעלי־יריחו האמרי
והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי
החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם :
יב ואשלח לפניכם את־הצרעה ותגרש ג'
אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא
בחרבך ולא בקשתך : יג ואתן לכם ב' . ג'
ארץ ׀ אשר לא־יגעת בה וערים אשר
לא־בניתם ותשבו בהם כרמים מז' פסו' לא לא
וזיתים אשר לא־נטעתם אתם אכלים :
יד ועתה יראו את־יהוה ועבדו אתו ג'
בתמים ובאמת והסירו את־אלהים ל' וכל קריא' באמת ובתמים
אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר

תרגום

דסוף : ו וצעיקו קדם יי ז'
ושוי קבלא ביניכון ובין ל'
מצראי ואיתי עלוהי ית
ימא וחפנון וחזאה עיניכון
ית די עבדית במצרים ג'
ויתיבתון במדברא יומין ואביא ק'
סגיאין : ח ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב
בעברא דירדנא ואגיחו
קרבא עמכון ומסרית
יתהון בידכון וירתתון ית
ארעהון ושיציתינון מן
קדמיכון : ט וקם בלק בר
צפור מלכא דמואב ואגיח
קרבא בישראל ושלח
וקרא לבלעם בר בעור
למילט יתכון : י ולא
אביתי לקבלא מן בלעם
ובריך ברכא יתכון ושיזבות
יתכון מן ידיה : יא ועברתון
ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי
יריחו אמוראי ופרזאי
וכנענאי וחתאי וגרגשאי
חואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון : יב ושלחית
קדמיכון ית ערעיתא
ותרכית יתהון מן קדמיכון
תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך :
יג ויהבית לכון ארעא די
לא לאיתון בה וקרוין די
לא בניתון ויתיבתון בהון
כרמין וזיתין די לא
נציבתון אתון אכלין : יד ובען דחילו מן קדם יי ופלחו קדמוהי בשלמותא
ובקושטא ואעדו ית טעותא די פלחו אבהתכון בעבר פרת ובמצרים

רד"ק

מפני בני ישראל אלי יצאו מיריחו מגדולי העיר אל מלכי כנען להזהירם ובין כך נלכדה יריחו והם היו עם המלכים שנתקבצו אחר כן להלחם עם יהושע פה אחד ואם נאמר כי משבעה גוים שזכר הנה נתקבצו ליריחו לפי שהיתה עומדת על הספר היא מנעולה של ארץ ישראל ונתקבצו שם להלחם עם ישראל הנה לא ספר הכתוב מלחמה זאת ואם היתה למה לא ספר אותה הכתוב וזהו דבר תימה אלא הנכון כמו שפירשנו : (יב) שני מלכי האמורי . פי' וגרשה שני מלכי האמורי גם כן והם סיחון ועוג וכן אמרו רבותינו ז"ל שתי צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע והצרעה הוא מין זבוב רע מטיל ארס ואמרו כי היתה הצרעה מכה בעיניהם ומסמא עיניהם ולא היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותם כמו שאמר לא בחרבך ולא בקשתך ותרגום צרעה ארעיתא ואמר למה נקרא שמה ארעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה בפניו כדמתרגמינן אשר קרך דארעך : לא בחרבך . פי' אם לא היה עזר האל והוא על דרך כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני: (יד) בתמי'. שם לא תואר וכן אם באמת ובתמים : והסירו את אלהים . פי'

המצרים ה' בקריאה וסי' והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו . ויראו המצרים את האשה . וירעו אותנו המצרים ויענונו . כי לא יוכלון המצרים לאכול . וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך : הצרעה ג' וסי' נמסר בסדר עקב יראו ג' וסי' ועתה יראו את ה'. יראו את ה' קדשיו . אך תולדות אהרן יראו את ס' : כל ספרים עד כי את השם נעמד עקדה שער סט :

מצודת דוד

לכם מה עשיתי בקרבו : (ז) וישם מאפל . כמ"ש ויהי הענן והחשך (שמות י"ד): ויבא וכו' . ובזה הביא עליו את הים כי לא היה האופל היה א"כ רואה אשר ישראל הולכים בים ביבשה ולא היה א"כ רודף אחריהם בראות הנם ההוא ולא היה א"כ נטבע במי הים אבל לפי שהלך בחושך לא ידע מכל זה ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא ובבואו נטבע בו : (ט) וילחם בישראל . חוזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בזה: (י) לשמוע לבלעם . הפסיק בידו לקלל כפי מחשבתו : ויברך . ועוד ברך אותם בברכה: מידו . מיד בלק שערך מלחמה בפיו של בלעם : (יא) בעלי יריחו . וחזר ומפרש האמורי וכו' כי כל מלכי הע"ז ההם היו אדונים ביריחו כמ"ש רז"ל שכ"א היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבתה וכולם נתקבצו להלחם בישראל ונפלו בידם : (יב) את הצרעה . היא הטילה בהם ארס ולא יוכלו להלחם וכאלו היא גרשה אותם וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג ; לא בחרבך . כי בדרך הטבע לא הייתה יכול לעמוד כנגדם : (יג) אתם אוכלים . את פריהם : (יד) ועתה . הואיל והרבה להטיב

מצודת ציון

(ס) ואגוף . ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ"א) : (ז) מאפל . מלשון אופל וחושך : (י) אביתי . ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (יא) בעלי יריחו . אדוני יריחו כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : (יב) הצרעה . אחז"ל שהוא מין שרץ

פי' אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו בערים אשר כבשו ובמצרים כמו שכתוב ביחזקאל: (יט) אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו אלהי' וכן ישמח ישראל בעושיו איה אלוהי עושי: (כב) עדים אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדים בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' ויש' עדים אתם בכם הנשמה והגוף וכן האזינו השמי' ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף

רשי

גבורי החיל: (יט) אלהים קדושים. כרוב מקומות נקרא כל ל' רבנות לשון רבים כמו אדני הארץ אדני יוסף אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדות לפי שהשם הזה שם שררה הוא: (כב) עדים אתם בכם. ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כעובדי כוכבים לפיכך הכביד עליהם עכשיו ולכך הוצב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגומר חי אני אם לא ביד חזקה וגומר כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי

וּבְמִצְרַיִם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה׃ טו וְאִם רַע (ג' ר"פ כסמ')
בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם
הַיּוֹם אֶת־מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת־אֱלֹהִים (ל')
אֲשֶׁר־עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר (מעבר ק')
הַנָּהָר וְאִם אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְאָנֹכִי וּבֵיתִי (כ' דסמיך)
נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ טז וַיַּעַן
הָעָם וַיֹּאמֶר חָלִילָה לָּנוּ מֵעֲזֹב אֶת־
יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ יז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ וְאֶת־ (ל')
אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־הָאֹתוֹת (דסז' מי')
הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הָלַכְנוּ בָהּ וּבְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר
עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם׃ יח וַיְגָרֶשׁ יְהוָה
אֶת־כָּל־הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב
הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ גַּם־אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד אֶת־ (ס')
יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ׃
יט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא תוּכְלוּ
לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־אֱלֹהִים קְדֹשִׁים (ל')
הוּא אֵל־קַנּוֹא הוּא לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם (ג' וחד ולא ישא אלהי')
וּלְחַטֹּאותֵיכֶם׃ כ כִּי תַעַזְבוּ (ל' וד' מ"ל)
אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נֵכָר וְשָׁב
וְהֵרַע לָכֶם וְכִלָּה אֶתְכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר־ (ל'. ר')
הֵיטִיב לָכֶם׃ כא וַיֹּאמֶר הָעָם
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת־יְהוָה נַעֲבֹד׃ (כול' חס')
כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם
בָּכֶם כִּי־אַתֶּם בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת־
יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֵדִים׃ (ד' מ"ל בספ')

ופלחו קדם יי׃ טו ואם
ביש בעיניכון למפלח קדם
יי בחרו לכון יומא דין
קדם מן תפלחון אם ית
טעותא די פלחו אבהתכון
דבעיברא דפרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון
יתבין בארעהון ברם אנא
ואנש ביתי נפלח קדם יי׃
טז ואתיב עמא ואמר חס
לנא מלמשבק ית פולחנא
דיי למפלח לטעות
עממיא׃ יז ארי יי אלהנא
הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים
מבית עבדותא ודי עבד
לעינגא ית אתיא וית
רברבתא האלין ונטרנא
בכל אורחא די הליכנא
בה ובכל עממיא די עברנא
ביניהון׃ יח ותריך יי ית
כל עממיא וית אמוראה
יתיב ארעא מן קדמנא
אף אנחנא נפלח קדם יי
ארי הוא אלהנא׃ יט ואמר
יהושע לעמא לא תוכלון
למפלח קדם יי ארי אלהא
קדישא הוא אל קנא הוא
מן קדם דין דקשוט לא
ישבוק לחוביכון
ולחטאיכון׃ כ ארי
תשבקון ית פולחנא דיי
ותפלחון טעות עממיא ויתוב ויבאיש לכון וישיצי
יתכון בתר דאוטיב לכון׃ כא ואמר עמא ליהושע לא
אלהן קדם יי נפלח׃ כב ואמר יהושע לעמא
סהדין אתון בנפשתכון ארי אתון בחרתון לכון
ית פולחנא דיי למפלח קדמוהי ואמרו סהדין.

יראו את ה': ואשר עשה ז' דסמיכי וסי' נמסר בסדר עקב: ואת האמרי ד' דסמיכי בקריאה וסי' וכנען ילד את צידון בכורו. וחברו דד"ה. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי. ויגרש ה' את כל העמים. ונמסר גם בסדר לך לך. קנוא ד' ב' מלאים וב' חסרים וסי' לא תוכלו לעבוד את ה'. אל קנוא ונוקם ה' דנחום. קנא קנאתי לה' וחברו. ותרויהון אלין ב' בתראי דאליהו חס': חטאותיכם ד' מלאים בלישנא בקריאה וסי' אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם וחטאותיכם הסתירו מכם פנים. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו' בקריאה וסי' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה סעפיה. וכלה את מדות הבית. ונמסר

תולדות אהרן אלהים קדושים. (ברכות יג):

מצודת ציון

פרן עוף שסטולה בכסם אדם: (יט) קנוא. מתנקם ליפרע: ישא. ענין כפרה ומחילה כמו נושא עון פשע

רלבג

את אלהי הנכר מקרבכם: (טו) ולפי שידע מתכונתם אז שלא לעבוד ע"ג עם מה שמשך לבם אל זה בדברים אלו אמר להם שאם רע בעיניהם לעבוד את ה' יבחרו להם אלהי אבותיהם אשר מעבר הנהר שהרחיקם הש"י מזה בכל עז ולזה לקח את אברהם משם והוליכו אל ארץ כנען שלא לעבד אלהי האמרי אשר הביאם הש"ית לשבת בארצם כשהורישום את ארצם והנה אמונותיה' הכוזבו' ומנהגותיה' הפחותים היו סבה שהקיאה הארץ אותם כמו שנזכר בתורה כי ברשעי' הגוים ההם ה' מורישם מפניהם וזה היה ג"כ סבה להרחיק ישראל מאלהיה' לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם אך הוא וביתו יעבדו את ה' כדי להרחיקם עוד מלבחור בע"ג. והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע"ג כי זה היה ראוי שירחיקם יותר מהמשך אחר ע"ג אחרי מות יהושע ועכ"ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים: (טז) ויען העם וגו'. והנה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שחננם הש"י: (יט) והנה להרחיקם עוד מעבוד ע"ג אמר להם כי אחר שיכנסו לעבודתו יתברך תקשה להם מאד עבודתו כי לא ישא לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע"ג אך
יכלה אותם אחר אשר היטיב לכם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי ה' כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ג כמו שזכרנו שם שכבר היה יודע מטוב תכונת' בעת ההיא שהם לא יסכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש"י ואחר זה אמר להם

מצודת דוד

עמכם: והסירו וכו'. ר"ל הסירו מהלב מכל וכל מחשבת ע"ג: ובמצרים. כי רבים מהם עבדו במצרים ע"ג כמ"ש ואת גלולי מצרים לא עזבו (יחזקאל כ'): (טו) בחרו לכם וכו'. חשב כאשר יבחרו מי אז יביא טענה למאס אותם: ואנכי וכו'. ולא נהיה נמשכים אחריכם: (יח) גם אנחנו. כמו אתה וביתך: (יט) לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באר היטב ולקשרם במוסרי הברית ואומר דבריו להטעותם שיבחרו כאלו הבחירה בידם לבחור מי שירצו הם ולדעת מה ישיבו: אלהים קדושים. קדוש בכל מיני קדושות ומאד קשה להיות נזהר בעבודתו: אל קנוא הוא. נוקם הוא מעוברי רצונו ולא ישא הפשעים: (כ) כי תעזבו. וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. ר"ל ותהיה א"כ הרעה כפולה כי האדם הרגיל בטובה כפול צערו ממי שלא ראה בטובה מעולם: (כא) לא. ר"ל לא נעזוב אותו כי את ה' נעבוד כל הימים ונהיה נזהרים בעבודתו: (כב) עדים אתם בכם. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה':
ויאמרו

רשי

בימי יהושע כמו נכנסתם וקבלתם: (כה) וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע וגומר. תרגום יונתן וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה' ובמסכת מכות נחלקו אמוראי חד אמר אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שהרי היה חסר והשלימו וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התור': תחת האלה. תחות אלתא היא מזוזות הפתח כמו שנאמר האיל מזוזת חמישית ומדה אחת לאלים וי"א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמון אותם יעקב תחת האלה: אשר במקדש ה'. כלפי שהביאו שם את הארון כמה שנאמר למעלה ויתיצבו לפני האלהים: (כז) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו'. הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' דמליל עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותו של מקום: (ל) בתמנת סרח. כך שמה ובמקום אחר הוא קורא אותה תמנת חרס על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו לומר זהו שהעמיד החמה וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. וי"א תמנת חרס שמה ולמה נקרא שמה תמנת סרח על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: (לא) האריכו ימים. ימים האריכו שנים לא האריכו שנענשו

רדק

והנוף מן הארץ: (כה) וישם לו חק ומשפט. פי' לו לעם וענינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כלל חקי התורה והמשפטים וקבלום עליהם או פי' וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט: בשכם. על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה ששם לעדים ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים וי"ת ויהושע כתב ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דה'. ובדברי רז"ל ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמונה פסוקים שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפשט לא זה ולא זה והאמת הוא שת"י: (כו) תחת האלה. הדגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם. ובמדרש כי הוא הא"ה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטמא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו האיל מזוזת השער ומדה אחת לאלים שתרגם אלון אליא: אשר במקדש ה'. הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש לקדושת הארון שהיה שם לשעה: (כז) אשר דבר עמנו. ת"י הפסוק כן ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' די מליל עמנא וגו'. ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר"ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכ' לא מלבי כי הם אמרי ה' אשר דבר עמנו בהר סיני. ופי' כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי: (ל) בתמנת סרח. ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבו' דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי"א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן: מצפון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון

כג וְעַתָּה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה ל'
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־ ג' דסמי'
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד
וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ כה וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ ב' חד מ"ל וחד חס'
בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ
חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת ל' דסמי'
אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם ל' חס' וכס"א מדוייק מ"ל
תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃ ל'. כ' דסמי'
כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־
הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־בָּנוּ
לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי ג'
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם
לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃ ג'. ל'
כח וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ כ"ג
לְנַחֲלָתוֹ׃ כט וַיְהִי אַחֲרֵי ג' וסי' אתיליד ואתכחיש ומית
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־
נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃
ל וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם
מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל שפטים ויעבדו העם
אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי ל'
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי
יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה

כג וּכְעַן אַעְדוֹ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָא דִי בֵינֵיכוֹן וְאַפְנוּ יָת לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲמַרוּ עַמָא לִיהוֹשֻׁעַ יָת יְיָ אֱלָהַנָא נִפְלַח וּלְמֵימְרֵיהּ נְקַבֵּיל׃ כה וּגְזַר יְהוֹשֻׁעַ קְיָם לְעַמָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְשַׁוִי לֵיהּ קְיָם וְדִין בִּשְׁכֶם׃ כו וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ יָת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וְאַצְנְעִינוּן בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא דַיְיָ וּנְסֵיב אַבְנָא רַבְּתָא וַאֲקִימָהּ תַּמָן תְּחוֹת אַלְתָא דִי בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ כז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָא הָא אַבְנָא הָדָא תְּהֵי לָנָא כִּתְרֵין לוּחֵי אֶבֶן קְיָמָא אֲרֵי יָתַהּ עֲבַדְנָא לְסַהֲדוּ אֲרֵי פִּתְגָמַיָא דִכְתִיבִין עֲלַהּ מֵעֵין כָּל פִּתְגָמַיָא דַיְיָ דִי מַלֵיל עִמָנָא וּתְהֵי בְכוֹן לְדָכְרָן וּלְסַהֲדוּ דִלְמָא תְכַדְבוּן קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃ כח וְשַׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יָת עַמָא גְבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כט וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא דַיְיָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ ל וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת סֶרַח דִי בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם מִצִפּוּנָא לְטוּר גָעַשׁ׃ לא וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְדִי יְדַעוּ יָת כָּל

גם בסדר אחרי מות: לעדה ג' וסי' נמסר בסדר וירא: וישלח [מ"ב וסי' נמסר בסדר נח: ויהי אחרי הדברים האלה ג' וסי' ויגד לאברהם. אביך חולה. וימת יהושע. ונמסר גם בסדר וירא: וכל ימי ג' וסי' והזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל:

תולדות אהרן ויכתוב יהושע. מכות יא: וימת יהושע. ב"ב טו: ויקברו אותו. שבת קה: בתמנת סרח. מגלה י"ד: וכל ימי. שבת קה:

רלבג

להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את ה' להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע"ג: (כג) ואמר להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל ה' אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בשתי מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שילכדו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את ה' אלהי ישראל. וישמעו בקולו: (כה) ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים את ה' ולהשאי' זכר לזה המעשה למען יבושו ישראל אם יסורו מאחרי ה' כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה' להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתי' את ה': (ל) אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנים וקברו אותו בגבול נחלתו: (לא) וזכר עוד שכבר עבדו ישראל

מצודת דוד

ויאמרו עדים. ר"ל נהיה עדים בעצמינו: (כג) ועתה הסירו. הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו עדים ואח"ז חזר יהושע לגמור דבריו ואמר ועתה הסירו מלב מכל וכל מחשבות ע"ג: (כד) ויאמרו העם. חזרו העם לגמור דבריהם שאמרו נהיה עדים בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: (כה) ויכרת וכו'. לקבל עבודת ה' מאהבה: וישם לו. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: (כו) את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם: בספר וכו'. ת"י ואצנעינון בספר אורייתא דה' ר"ל נתנה במקום שמונח בה התורה: במקדש ה'. היא שכם ולשעתו קראו מקדש לפי שהיה שם הארון: (כז) כי היא שמעה. ר"ל במקום הזה נאמר וכאלו שמעה היא: אמרי ה'. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו ולא מלבו: (לא) אשר האריכו [illegible] מיום שעמד יהושע כ"כ בס"ע: ואשר

מצודת ציון

(שם לד): (כו) האלה. הוא שם אילן מה: (כז) לעדה. לשון עד בלשון נקבה: בחלקת

סימון בשם ריב"ל חזרנו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש ע"י שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקב"ה להגעיש עליהם ההר ר"ל שנעשה ההר ביום קבורתו : (לב) אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף ממנו הוא הזהיר את בני ישראל להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו . ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת ע"ש האחרון ממי אתה למד ממשה דכתיב ויעל משה את עצמות יוסף עמו ונסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו : קברו בשכם.

דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם וזהו שאמר לך כי כבר זכר הגבורה שנתן לו שימלו בניו שני חלקים: ויהיו בני יוסף לנחלה . וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם : (לג) אשר נתן לו בהר אפרים . אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן סמכו לירושת הבעל ומהם אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם ית' כמו שנתנו להם

וזהו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ומצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנת רבים אינה חוזרת ואת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

עוֹבָדָא דַיְיָ דִי עֲבַד
לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְיָת גַרְמֵי
יוֹסֵף דְאַסִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִצְרַיִם קְבַרוּ בִשְׁכֶם
בְּאַחְסָנַת חַקְלָא דִקְנָא
יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי
דִשְׁכֶם בִּמְאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ
לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחֲסָנָא׃
לג וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית
וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בְּגִבְעֲתָא
דְפִנְחָס בְּרֵיהּ דְאִתְיְהִיבַת
לֵיהּ בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם׃

יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְאֶת־
ז' דסמי' עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל ׀ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם
בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת
ס' יתיר' ג' בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה
וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה׃ לג וְאֶלְעָזָר בֶּן־
אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת
ב"ו פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם׃

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסימנו ותרן לשון אלם, וסדריו י"ד, היתה עלי יד ה' סימן, ופרקיו עשרים וארבעה, וסימנו כד הקמח לא תכלה, וחציו ומחשבון עד רמת המצפה:

במאה ה' רפין בקריאה יסי' ויקן את חלקת השדה אשר . ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים . אין חפץ למלך במהר. תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף . ונמסר גם בסדר וישלח : קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח :

תולדות אהרן ואת עצמות יוסף. סוטה יג : ויהיו לבני יוסף. סוטה יג : ולאלעזר. ב"ב טו קיא קיב קיג (ב"ב עז) : פנחס בנו ב"ב קיג :

גנעשו : (לב) קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם החזירוהו : (לג) בגבעת פינחס בנו . מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש מאשתו :

רלבג

ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל והם יוצאי מצרים כי זולת' לא ידעו את כל המעשי' וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אותו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי תכף שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותינו ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו :

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הא' הוא לפרסם עוצם השגחת הש"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרעם שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהארץ ע"י משה וע"י יהושע והמלכים הרבים אשר נפלו בידם : הב' הוא במדות הוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי ע"פ ה' היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזה תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר יבקש אותו מאח' השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו ג"כ לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים : השלישי הוא בזכירה המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין הארץ הנה מה שנזכר בזה המקום מהמגיע לחלק מהם ישמרם מהקטטה : הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד הש"י לכלב באשר מלא אחרי ה' ולא הלך בעצת שאר המרגלים בהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו : החמישי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד הש"י בשבט שמעון ולוי במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם מסודרות כמו שזכרנו : הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקלט ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם והנה קבצנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוים הנשארות בזה המספר ואמר בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקישן זו לזו ולזה תהיינה כלם קולטות : השב' עי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים שלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את ה' התחכמו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה' וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים ויהושע כאשר ראה ג"כ אפשרות סור ישראל מאחרי ה' מגד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום ג"כ לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה אל שיקבלו עליהם שנית את האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה העון : השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בענינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישראל לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד הש"י מפני הסבות שזכרנו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בשאלת העונשים ראוי שיהיה העשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שישאלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו : התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הנד ליוסף כשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה שיה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל :

מצודת ציון

(לב) בחלקת . ענין אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג) : קשיטה. מעה והוא מטבע מה : (לג) בגבעת . מל' גבעה והר :

מצודת דוד

ואשר ידעו וכו' . ר"ל בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה' כי בעיניהם ראו ובזה היו מישרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים : (לב) העלו בני ישראל . אף כי משה העלם ממצרים אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם לכך נקרא על שמם : ויהיו לבני יוסף לנחלה . שדות בחלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה ולזה קברו שם את יוסף אביהם . או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה כי מאד נהנו והוטב להם במה שנקבר באחוזתם : (לג) אשר נתן לו . בני ישראל נתנו אותה לו במתנה עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי :

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) וַיְהִי. בטעם רביע : (ג) כל מקום אשר תדרך . כל מקום כתיב בלי ס"א ודמשנה תורה סוף פרשה עקב כל המקום בה"א ואי' פסוק סימן והנה המקום מקום מקנה (במדבר ל"ב א') : (ד) ועד הנהר . הוא"ו בגעיא בס"ם ובדפוס ישן : (ו) חזק ואמץ כי אתה תנחיל . במקרא גדולה כמ"ס נקודה בפתח ונמסר עליו ב' פתח ויאמר דוד ע"כ . והפסוק הוא בד"ה א' סוף סימן כ"ח ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ וגו' . וגם בד"ה מסור עליה ב' פתחין וסימן חזק ואמץ אל תירא ואל . חזק ואמץ ועשה אל תירא ע"כ . והדברי כמסרות הללו שאינן מכוונות והוספי לטעות בכל המקומות ומאי דמהיר בד"ה חזק ואמץ אל תירא ואל . לא נמצא פסוק זה במקרא והוה סליק אדעתין למימר דהוא חזק ואמץ אל תערץ ואל דלקמן בסמוך . אך בספרים המדוייקים הוא בקמץ שהוא בזקף קטן מסכימים למה שכתב עליו רד"ק במכלול דף י"א קמץ בזקף וכל שכן חזק ואמץ כי אתה תנחיל שהוא באתנחתא . ובס"ם המדוייקים כולם שבפ' הם קמוצים חוץ מפסוק רק חזק ואמץ מאד שהוא בפתח חם יכשר לכיות חברו דד"ה שאינו לא באתנה ולא בזקף : אשר נשבעתי לאבותם . במקצת ספרים חסר וא"ו : (ז) אל תסור ממנו . ו' סבירין ממנה וקרין ממנו מסורה פרשה נח (פ"ה) וכן צריך לכגיה במסורה (שופטים י"א ג"ד) ועיין מ"ש ברים פרשת תרומה : (ח) ככל הכתוב . בקמץ חטוף לא בחולם : (יא) לדם . במקצת ספרים לידם מלא יו"ד וע"פ המסורה ראוי להיות חסר שזהו א' מן ג' חסרים וסימנם (בשופטים ז"א במ"ג) : (יב) ולראובני ולגדי . פרי"ש במאריך וקריאתה בשורק והאל"ף שבאמצע נאה וכמוהו רבים כמ"ש (בפ' פינחס ובסוף דברים) : המנשה . הה"א במאריך והמ"ם ראה כמ"ש בפ' (י"ב ו') : (יד) נשיכם טפכם ומקניכם . במסרה רבתא אות ו' חשיב כדין פסוקא עם אלפ"א בית"א מן פרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומעיין בכון נסחא אחרינא דחשיב נמי טפכם נשיכם דאתם נצבים : (טו) עד אשר יניח וגו' וירשו גם המה . בס"א ישן מספרד כתוב גם הם ויש ג"כ ספרים מתיגוף זה במקרא אתת דפוס ישן . כאמנם ע"פ המסורה נכון להיות גם המה שבמס"ר במערכת אות הגימל נמסר גם הם ד' בנביאים וסי' שם וחם אינו מן המנין *) . נתן להם . יונתן תרגם יהיב לכון נראה שהיה קורא לכם ואין כן בספרים שלנו והוא א' מן ה' לכם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנם במ"ג סדר בהעלותך על פסוק אשר אתן לכם . ויותר נכון לומר דיונתן לא דק בלישנא דקרא רק במאי דסבירין איניש וחברו מלמד עליו בס' עד אשר יניח דסיף (פרשת דברים) דהתם נמי תרגם לכון וכן עשה בפסוק זה יהיה לכם תגרבי ספרים (דפ' מסעי) דהוא נמי חד מן ה' לכם דסבירין לכם : וירשתם אותם . בספרים מדוייקים מלא וא"ו והכי מוכח ממה שנמסר במ"ג (פ' בלק) על פסוק ואותה הקייתי : (טז) כל אשר צויתנו . בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב ככל וטעות הוא : (יז) ככל אשר שמענו . הסי"ן בשוא לבדו : (יח) יומת . במקצת ספרים ימות והוא טעות כי הגירסא הישרה יומת הכי איתא בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (מ"ט) :

ב (א) חרש . השי"ן ימנית וכן נדרש במדרש רות פרש' ב' ובתנחומא מלשון חרש עליס שאמרו כלי חרשות היה בידם . ועוד דרשוהו מלשון חרש שאינו שומע שאמר להם יהושע עשו עצמכם חרשים ואתם שומדים על רזיכם . ולמאן דדריש התם ובמדרש רב' ומדרש ילמדנו ריש סדר שלח לך מלשון כלי חרש שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדירות מי שירצה יבא ויקנה דרך דרש נאמר כמ"ש בעל כלי יקר ובעל לב אהרן ובדאמרינן התם בסדיא קרי ביה חרש פי' בשי"ן שבולת ויש לנו עוד ראיה שכתיב בשי"ן ימנית דבמסרה רבתא (מערכת אות הא') בחלפא ביתא מן תרין תרין בחד לישן (נ"ל בתרי לישנא) חשיב בסדייהו חרש דויאלת יהושע בן נון ואידך והקנקר הרש והגל (ד"ה א' ט' ט"ו) דהוא נמי בשי"ן ימנית ותשיב לכו נמי (שם) בחלפ"א בית"א מן ב' ב' מן ג' אתין ועוד יש להוכיח זה מן מסרה אחרת (ערך חרש) כאומרת חרש ה' ג' מנהון מלרע וסימן מי שם פה לאדם (שמות ד' י"א). לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ד) . כמו פתן חרש . (תהלים נ"ח ה') ותרי מלעיל וסימן חרש לאמר . (דין) והקנקר חרש וגלל . (ד"ה שם) ועיין מ"ש בצפניה (א' י"ב) על אתפש : (ז) על המעברות . יונתן שתרגם עד מגיזתא איכ"לם דפרושי קא מפרש על כמו עד וכמ"ש רד"ק והוא חד מן ט סבירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה סדר ויחי על פסוק ויברכהו על לידן ועיין מ"ש בנחמיה י"ב : כאשר יצאו . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימנם במסורת יונה סימן א' (יד) : (יג) אחותי . אחיותי קרי : (יד) אם לא תגידו . קדמאה תגידו תניינא תגידי וסימן דודי והוא חד מן ז' זוגין מתחלפים קדמאה בוא"ו תניינא ביו"ד וסימן נמסר ריש (פרשת בהעלתך) : ועשינו עמך חסד ואמת . מה שכתוב במקרא גדולה עמך שבפים ועשינו עמך חסד הכי פירושא . יהושע ועשינו עִמָּךְ חסד ואמת . שפטים ועשינו עִמָּךְ חסד . ותד פסוק סימן ואם לא השלים עִמָּךְ ועשתה עִמָּךְ מלחמה ועיין מ"ש בריש (פרשת שופטים) : (טז) עד שוב . בספרים מדויקים מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת וירא : (יט) מדלתי ביתך . אין יו"ד אחר התיו :

ג (ד) בֵינֵיכֶם . וביניו וביניו קרי . (עיין רש"י ורד"ק) : במדה . באתנח : *) ויש בו ג' ד' . הב' הוא דגש קל . והמ"ם הוא להורות על ה' הידיעה שהנ"ל בהמדה ודגש הדלת מורה גם הוא יורה על הסרון עס"פ שפרשו מדד . ונמסר עליו ג' דגש . (ויקרא י"ט ל"ה) ד"ה (ב' ג' ג' ודין) : למען אשר תדעו . מלת תדעו בפשטא לא בזקף קטן : שלשום . בספרים מדוייקים מלא וכן נכון עפ"י המסורת דפרשת ויצא במ"ג : (יב) ועתה קחו לכם שני עשר איש . סימן קדמאה שני עשר תניינא דלקמן סימן ד' שנים עשר אנשים . תליתאה שנים העשר איש . קדמאה איש אחד לשבט תניינא ותליתאה איש אחד משבט : ועתה קחו לכם וגו' איש אחד לשבט . דין כתיב לשבט בלמ"ד והוא חד מן ג' לשבט קמצין ע"פ המסורת וסימן בסדר דברים והשנים שבפרשה הסמוכה בסימן ד' כתובים איש אחד משבט במ"ם : (טז) באדם . מאדם קרי והוא חד מן ו' דכתיבין בי"ת וקרי מ"ם וסימן נמסר במ"ג מערכת אות הבי"ת . ואפשר לומר שיש בזה רמז למה שאמרו במדרש ילמדנו כל נסים שנעשו לישראל בזכותו של אברהם היו וכו' קריעת הירדן בזכותו כדכתיב הרחק מאוד באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים . שוב מצאתי כדברי במסורת הברית הגדול סימן תתק"מ . ועיין עוד ברד"ק ולב אהרן ובענין המאמר עיין בכלי יקר ומסורת הברית הגדול ריש סדר שופטים : אשר מצד צרתן . בדפוס ישן הגד"י בפת"ח ובלא מאריך בתי"ו ובמכלול דף רנ"ג בשמות שהם בני ארבע אותיות כתוב כלשון הזה ובקמץ הראשונה ובפתח השלישית צָרְתַן צָרְפַת . אבל בָּרְפַּת אַרְגָּז פתוחים ע"כ . ובספר רב פעלים בבאור משקלי השמות ונקודה כתוב כלשון הזה צָרְתַן בקמץ ובפתח וכן ממשקל זה עד צָרְפַת ובתוספת ה"א ג"כ צרפתה אשר לצידון וכן ממשקל צָפְנַת זה פענה עכ"ל . נראה מדבריו שהוא קורא אותם בקמץ רחב וכן בַּשְׂמַת בת ישמעאל קמץ רחב ופתח ומשקלו אָסְנַת בת פוטיפרע עכ"ל וכן במקצת ספרים הגד"י במאריך אך הי"ו צרתן ברוב הספרים היא קמוצה ובמסורת צרתן ב' בין סכות (מלכים א ז) ודין עיין (במלכים א' סימן ד' וסימן י"ז) : (יז) עד אשר תמו כל הגוי לעבר . איכא פלוגתא ביני מסרתא איכא דמסרי לעבור ד' מלאים וסימן עד אשר תמו כל הגוי . ותניינא כל הגוי דסמיך ליה . ויהי כאשר תם כל העם לעבור בפרשתא דלקמן סימן ד' (י"א) . לעבור בן בליעל (נחום ב א) הכי נמסר במ"ג סדר בלק והכא . ומסרה אחריתי בנחום לעבור ד' מלאי' וסימן ויהי כאשר תמו כל הגוי . תניינא ויהי כאשר תם כל העם לעבר . והנה גם לדוק וכל הלווים אתו וגו' (שמואל ב ט"ו) . לא יוסיף לעבור בן בליעל . ונוסחי דיקי כמסרה בתרייתא סלקי ולדידי חזי לי דלא הוא הפלוגתא דכתיבי במ"ג נחום ב' (כי) לא יוסיף (עוד) לעבר בן בליעל אע"ג דהתם פריסית בנוסחי אחריני :

ד (א) ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן . ויאמר . פסקא באמצע פסוק : (ב) של שבטי למספר שבטי בני ישראל . ס"א שבטי ישראל והטעם הוא שזהו אחד מן ג' שבטי בני ישראל הסמוכים בקריאה וסימן נמסר במסורה גדולה כאן : (ו) למען תהיה וגו' כי ישאלון בניכם מחר לאמר . בספר אחד דפוס ישן כתוב מחר את אבותם לאמר וגירסא זו אינה אלא מן המתמיהין שזכו אחד מן התלופים שיש בין פסוק זה ובין חבירו שבפרשה זו לקמן דין כתיב מחר לאמר וחברו מחר את אבותם לאמר דין כתיב כי ישאלון בניכם וחבירו אשר ישאלון בניכם וחס"ם כי אשר ראיתם את מצרים. דין כתיב מה האבנים האלה לכם וחברו מה האבנים האלה : (ז) בעברו בירדן . במקצת ספרים הוי"ן במאריך נקרא בקמץ רחב וגם רד"ק הזכיר זה בחילוף : (ח) כאשר דבר . הבית בסגול : (יד) ויראו אותו . בספרים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' חס' ע"פ המסורת וסימן במ"ג . (במערכת אות י' ועיין מ"ש בשמואל א' ז' ז') : (יח) ויהי בעלות . כתיב בבי"ת וק' בכ"ף והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ' וסימן במסרה רבתא וריש יהושע וריש דברי הימים : שלשום . בספרים מדוייקים מלא וכן ראוי על פי המסורת דפרשת ויצא כמסרה גדולה (ל"א ה') : כתמול . מלא (וע' בתס"ג הנ"ל וכמ"ש שם) : (כד) יראתם . בקמץ הריש ולית כותיה :

ה (א) עָבְרֵנוּ ויימס . עברם ק' וכן כתב רד"ק . ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו עברם ק' ופלוגין עליו : (ג) עשה לך חרבות . התי"ת במאריך בספרים כתיבת יד ודפוס ישן וכן ויעש לו יהושע חרבות צרים שבסמוך : (ה) וכל העם הילדים . עיין מה שכתוב בירמיה סימן ס"ז : (ז) אתם מל יהושע . עיין מ"ש בסימן ז' ג' : (י) בערבות יריחו . השי"ן במאריך בספרים כ"י : (יד) ויאמר לא כי אני . בספר אחד ישן כתיבת יד כתוב לא באלף וק' לו בוא"ו ודבר מתמיה הוא כי לא נמנה זה במסורת עם ע"ו דכתיבין לא וקריין לו אולי טעה הסופר בסבנתם מאמר דעירובין פרק סדר (ס"ג.) ואיתא נמי בפ"ק דמגילה (ג' :) ובסנהדרין פרק נגמר הדין (מ"ד:) א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי : (טו) של נעלך . אין מאריך במלת של :

ו (ס) בְשָׁמְעֲכֶם כשמעכם ק' והוא חד מן י"א מלין דכתיב בית וקרי כ"ף : (ז) ויאמרו אל העם . ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במלכים א' י"ב במסורה גדולה : (ח) ויהי כאמר . בכ"ף : ויהי כאמר וגו' שבעה שופרות היובלים לפני ה' . יונתן תרגם קדם ארונא דה' וכן בשני דפוסים ישנים כתוב לפני ארון ה' גם במ"ג יש הערה מחילוף זה בלא הכרע . ויש לי להכריע שכתוב לפני ה' מכח המסורת שבמערכת אות האל"ף במסרה רבתא נמסר ארון ה' כ"ג וזה אינו מן המנין וכן מצאתי בספרים כתיבת יד מדויקים : (ט) תקעו . תקעי קרי : והמאסף . הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן חברו שבסמוך : הולך . הלוך קרי : (טו) ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות . במקצת ספרים בעלות בב"ת וקרי כעלות בכ"ף וכן דעת רד"ק ובספרים אחרים כתוב בכ"ף ומסר עליו כ"ף כתיב וק' ונראין שיקר שלא נזכר זה במסורת עם י"א מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף : (יז) רק רחב הזונה תחיה וגו' . כל אחה"ע דינו להנקד בחטף פתח כגון שַׁאֲלוּ רַחֲצוּ מַהֲרוּ יַעֲקֹב אַהֲרֹן ודומיהם ולפנים יש מתג וג' מבטלים יש להם סימן נד"ת סירוס, נגינה מקדמת דגש שלאחריו . חירק שלפניו באות של שמוש . ושלשתם נמצאו בפסוק א', רק רחב הזונה תְּחְיֶה היא וכל אשר אתה בבית כי הֶחְבְּאַתָה את המלאכים אשר שְׁלָחְנוּ . ודין חירק שלפניו אינו נוהג בהיותו באות של יסוד כגון גְּאֲצוּ נָאֲפוּ כְּחֲשׁוּ מְהֲרוּ אבל בהיותו באות של שימוש נוהג ומבטל החטף פתח כגון תִּהְיֶה יִהְיֶה יְחִיֶה וונאים מכלל זה וַתְּהַלֵךְ את הרגה ולשונם תְּהַלֵךְ באהרן כי החירק באות של שימוש ואינו מבטל החטף פתח . ואספמיא מוסיפים עוד מבטל אחר כל שיש יו"ד לאחריו כגון יְשַׁעְיָה יְדַעְיָה זְרַחְיָה שְׁמַעְיָה וכן ועזא וְאַחְיוֹ וכן רַעְיוֹן רות חוץ מן (להחיות) שאין הי' מבטל החטף פתח : החבאתה . בכמה ספרים האל"ף בקמץ ובספרים פתח ומסורת עליו באחד מהם לית ופתח באלף . וגם רד"ק בספר מכלול דף ק"ע כתב שהוא בפתח ונתן טעם לדבר : (יט) אוצר ה' יבוא . חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא ונמסר הסימן במסרה גדולה סוף פרשת שמיני . ומה שתרגם יונתן יתעלון הוא למאי דסבירין . וחברו מלמד עליו שתרגם קדש הוא קודשא אינון : (כ) ויהי כשמע . במקצת ספרים הכ"ף רפה ועיין מה שכתוב בשופטים סימן ז' : (כג) ויצאו את רחב . בספרים הבאים מספרד חסר ו' ונכון לעשות כן לפי מ"ש בד"ה סימן א' (כו) ייסדנה הסמך בדגש :

ז (א) בֶּן זבדי . הבי"ת רפה : ויחר אף ה' בבני ישראל . בס"א כ"י ישן כתיב בישראל ויש ג"כ הערה מזה בדפוס ישן ובשאר ספרים בבני ישראל . (ג) בית און . הוא"ו בסגול . רגלו . הגימ"ל דגושה : וירגלו . הגימ"ל דגושה : (ז) למה . מלרע ורפה מכלול דף רש"ו : העברת הה"א בצירי והעין בשוא ופתח שלא כמנהג רד"ק בפי' ומכלול דף פ"ב והרשים ועיין מ"ש בחבקוק א' : ביד האמרי להאבידנו . ב' פסוקים דמטעים עיין מ"ש בס' דברים סימן א' : ומה תעשה . בצירי הסי"ן שלא כמנהג והוא חד מן ד' קמאים על פי המסורת והסימן במסרה גדולה פרשת תולדות וירמיה סוף סימן מ' : (י) ויאמר ה' אל יהושע קם לך . מלת קם חסר וא"ו ודרשו רבותינו בירושלמי פרק סדר תעניות קם לך ההיא דאדכרת פירוש דמדכתיב חסר וא"ו דריש ביה קם לך כלומר זו היא שעמדה לך הטענה שהזכרת דהיינו מה תעשה לשמך הגדול : (יא) אשר צויתי אותם . יש מחלוקת בספרים אם הוא חסר וא"ו או מלא ובמדויקים כ"י מספרד מלא וכן נכון ע"פ המסורה דלעיל סי' ה' דנמסר אתם ו' חסר בסיפרא ולא נמנה זה בתוכם ומ"ש שם במ"ג בסוף מסרה הנזכרת יהורישו ה' מלפניכם טעות הוא נ"ל והוריש אתם מלפניכם (יהושע כ"ג ה) : (יב) לא תוסיף . במקצת ספרים חסר וא"ו : (כא) ואראה בשלל . ואראה ק' וכן הוא למערבאי והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא ולא קריין וסימן במסרה רבתא (מערכת אות הה') ואפשר לומר שהה"א רומזת למה שאחז"ל שמעל עכן בחמשה חרמים ד' בימי משה וא' בימי יהושע ואמרו ג"כ שעבר על חמשה חומשי תורה שנאמר ה"פ גם כדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין . ובמדרש תנחומא ואראה בשלל ראיתי מה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויביך וגו' עיין כלי יקר : (כד) ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנתיו . שלשת הווי"ן בגעיא בס"ם ובדפוס ישן : (כה) מה עכרתנו . עיין מ"ש בפרשת נצבים על מה חרי :

ח (ט) וַיֵּלְכוּ אל המארב . בקצת ס"ס האל"ף בשוא לבדו וכן (בתהלים י' וד"ה ב' י"ג) : (יא) והגי בינו . ביניו קרי ומה שנמסר במקרא גדולה וג' חסר' בלישנא מקומו הראוי לו הוא על מלת והגי שהם ג' חסר' אל"ף וסימנהון בסוף פרשת וזאת הברכה במ"ג : (יב) ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם . בספרים מדויקים כתיבת יד ודפוסים ראשונים מלת אותם מלא וא"ו וכן ראוי על פי המסורת שהזכרתי למעלה בסימן ז' : בין בית אל ובין העי מים לעיר . חלוקים הספרים והמסרות במקצת ספרים כתיב לעיר וקרי לעי וכן כתב בעל כלי יקר ובמקצתם כתיב וקרי לעיר והלוקים גם כן בפסוק ויזעקו כל העם אשר בעיר שבסמוך ובספר אחר ישן זה האחרון כתיב וקרי בעי . ויונתן תרגם הראשון ממערב לעי והאחרון בקרתא בעי דומה שהראשון כתוב וקרי לעי והאחרון כתיב בעיר וקרי בעי ותרגם הקרי והכתיב . ורד"ק כתב אשר בעיר כן כתיב וקרי בעי ועל הראשון לא כתב מאומה ובמסרה גדולה נמסר עי ב' כתיב עיר וסימנהון ויקח כחמשת

הגה"ה *) בְּעֵר מאיש אני . ודברי המסורה נעלמה ממני . וכדי להקל על המעיין אעתיק לשון המסורה הנ"ל וז"ל גם הם ד' בנביאים וסימניהון ויעשו גם הם בערמה . ויעלו בני יוסף גם הם . גם הם אתו ירדו שאלה . לא ישבו האופנים גם הם . עכ"ל : ובלתי ספק שהמסורה הנ"ל נדפסה בטעות והקדים המאוחר וכנ"ל ויעשו גם הם בערמה [יהושע ט' ד] ויעלו בית יוסף גם הם [שופטים א' כב] לא ישבו האופנים גם הם [יחזקאל י' ט"ז] גם הם אתו ירדו שאולה [שם ל"א י"ז] . והא לך שהמסורת מנה הפ' דלקמן [מ"ד] בא' מהד' המנוים גם הם ובכל ספרי הנ"ך שלנו איתא גם המה וצ"ע :

כחמשת אלפים . ויזעקו כל העם . מסורת אחריתי ויצנחו יהושע לעי . וכל העם המלחמה לעי . ויקח כחמשת אלפים לעיר . וישימו העם את לעיר . ובחילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל כתוב למערבאי ב' פסוק לעיר כתוב וקרי . למדינחאי לעיר כתיב נמי ק' ע"כ . ולא איתברר מהתם הי ניהו : (טז) ויזעקו כל העם אשר בעיר בעי קרי כן כתב רד"ק ובעל כלי יקר ועי' מ"ש לעיל בסמוך : (יז) בעי ובית אל . חד מן דסבירין ובבית וסימן נמסר (פרשת וארא ומלכים ב' ב') במסרה גדולה : (כא) את אנשי העי . במקרא גדולה נכתב על זה : מצאנו בספר ישן העיר עד כאן . ובכל ספרים שלפני כתיב וקרי העי ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) עד בלתי השאיר לו שריד ופליט . במקצת ספרים כ"י ודפוסים אחרונים כתוב להם וכן תרגם יונתן . ובס"א כ"י כתיב לו וק' להם . אבל בס"ם מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב לו ואין כאן קרי וכתיב כלל . וכן הוא במאיר נתיב גם בעל כלי יקר טרח לפרש מלת לו בלשון יחיד הגם דכאומרו ויכו אותם מורה הפך : (כד) ויהי ככלות ישראל וגו' עד תמם וישבו כל ישראל וגו' . במקרא גדולה יש פיסקא באמצעות פסוק ולא ראיתי כן בשאר ספרים גם הסכם לונזאנו כתב במקרא שלו צריך עיון אם יש כאן פיסקא : (לה) והנשים והטף . במקצת ספרים הטי"ת בקמץ :

ט (ד) ויצטירו ויצטירו . בריש והתרגום כדל"ת וכבר תמה עליו רד"ק : (ז) ויאמרו איש ישראל . ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא ולא קריין וסימן (במלכים א' י"ב) במ"ג : אכרות לך . בס"ם האל"ף במאריך ובכל הספרים כתיב וא"ו וקרי בקמץ חטוף והוא חד מן תיבותא דיתירות וא"ו והטפין קמצין וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הוא"ו ודין נמי הוא חד מן ב' מלאים וא"ו ותכרו וברית עולם אכרות להם (ישעיה ס"ת) רק הוא בחולם : (י) בעשתרות . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וכן במסורת כל נביאים וכתובים מלא בר מן חד ויסירו בני ישראל (שמואל א' ז') : (יא) ויאמרו אלינו זקינינו . הזי"ן בגעיא בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים . ובס"א כ"י קדמון חסר דחסר וכן אמרו בב"ר פ' מ"ע אמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמרו בסדום צדיקם כתיב דהא אינם אלא צדיקים ניבלים פי' גרועים כפירות שלא נגמרו וגוסרים ברוח כך לא היו צדיקים לגמרי ורש"י גרים נבלים בכ"ף כמו ויתנבלו ר"ל צדיקים רמאים היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י ויאמרו אלינו זקננו וכל יושבי ארצנו זקננו כפי' זקני אשמה היינו הכי דכתא פי' זקני בושה ע"כ . ובערוך ערך זקן זקננו כתיב זקני אשמאי הכין דקלון ובספרים ראיתי חילופים אחרים ובא' מהם כתוב לית מלא דמלא וכ"כ רד"ק במכלול דף ק"ד . ובפי' זקננו נכתב בי' המפסך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג . ובדרש א"ר יוחנן זקננו כתיב זקני אשמאי היו עכ"ל . והמדפיס לא ידע להזהר ועשה מלת זקינינו שבמדרש מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר : (טז) כי קרבים . חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים : (כא) יחיו ויהיו . מטעים ביה דסבירין בשוא תחת הו"ו והוא בפתח . מסורת פרשה תרומה ועיין בפירוש רד"ק : ויהיו חטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : כאשר דברו להם . כתוב במקרא גדולה שמצא בס"א ישן מוגה אלהם ובכל ספרים שלפני כתוב להם ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) למה רמיתם . דגש ומלעיל שאין הטרחא עושה מלרע : אנחנו . החית בשוא לבדו : (כג) עבד וחטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : (כד) הגד הגד . שתי הגימלי"ן דגושות : ונעשה . בצירי שלא כמנהג : (כה) הננו בידך . קל ובשו"א הנו"ן הראשונה ובמסורת ד' וסימן הננו בידך הננו עצמך (שמואל ב' ריש סימן ה') הננו אתנו לך (ירמיה ג') הננו לפניך באשמתינו (עזרא סוף סימן ט') : (כז) חטבי . אין טעם בחי"ת רק בבי"ת : ושאבי מים . הטעם בשי"ן כאחריו דלעיל ולא בבי"ת :

י (א) ויהי כשמע . פליגי ביה ספרי החזק הוא הרפה . ועיין מ"ש (בשופטים ו') ובדוכתי אחריני : (ג) מלך ירושלים . בספרים כ"י ובדפוס ישן אין בריש מאריך וכן חבריו שבענין . וכל ירושלים שבמקרא חסר יו"ד אחר למ"ד חוץ מחמשה שכתובים במסורת ירמיה סימן כ"ו וד"ה ב' ריש סימן כ"ה ואף אותם שכתובים בלא יו"ד היו"ד נקראת אף על פי שאינה כתיבה כמ"ש במכלול דף ק"ו וכמ"ש ביחזקאל י"ד ובבראשית רבה פר' נ"ו אברהם קרא אותו יראה שם קרא אותו שלם . והקב"ה קרא אותו ירושלים . וכתב בעל יפה תואר שם סי' ע"ז דאע"ג דקרינן ירושלים הוא חסר יו"ד לסבה זו כמ"ש התוספת בפ"ב דתעניות (דף ע"ז . בד"ה הר) ויהו במקום יראה כי הוא"ו כאל"ף ה"א בגימטריא : (ח) כי בידך נתתים . בדפוסים אחרונים כתוב בידך ונמסר עליו יתיר יו"ד ואין כן בספרים כ"י גם לא בדפוסים ראשונים : (טו) אל המחנה הגלגלה . החי"ת בחטף פתח : (כג) ויעשו כן ויוציאו אליו . ברוב הספרים מלא וא"ו וצ"ע ממה שאכתוב בד"ה ב' סי' א' : (כד) ויהי כהוציאם . במקצת דפוסים יש מאריך בה' אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים היא געיא בכ"ף : ההלכוא . חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריי' וסימן נמסר בריש ס' (לך לך ובדניאל ג') במ"ג . (ועיין רד"ק) : (כח) ואת מלכה החרם . בלא מאריך בה"א ומלת מלכה בטעם סגול ומלת החרם בגלגל : החרם אותם . בדפוס בומבורגי קע"ח נכתב בגליון אותה וכן בתרגום שם גמיר יתה גם בספר ישן כתוב אותה . ובכספרים אחרים מדוייקים כתוב אותם ותרגום שלהם יתהון וכן הוא במאיר נתיב וכן פירוש בעל כלי יקר : (לג) לעזר את לכיש . העין בשו"א לבדו בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים : (לה) החרים . בלא מאריך בה"א וכן ואת כל הנשמה החרים שבסמוך (פ' מ') :

יא (ב) ואל המלכים . הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ודפוס ישן : נגב כנרות . בספרים כ"י מדוייקים הכ"ף במאריך והנו"ן בשו"א לבדו ורפה וכ"כ במכלול דף ר"כ כל כנרות בשוא בלא המיכות והוא קל והכ"ף מעמדת בגעיא עכ"ל ור' אליה המדקדק כתב ובמדוייקים הנו"ן בחטף פתח ועיין ג"כ (במלכים א' ט"ו) : (יב) ואת כל ערי . הוא"ו בגעיא בס"ם : המלכים האלה . בספרים כ"י מדוייקים הלמד במאריך וכן הוא לב"א : ואת כל מלכיהם . הוא"ו בגעיא בס"ם : (טו) ושפלתה . ושפלתו קרי :

יב (א) ויירשו . חסר יו"ד ע"פ המסורת והיו"ד במאריך עיין מ"ש (במלכים ב' י"ז) : (ג) עד ים כנרות . עיין מ"ש לעיל סימן י"א : הישמות . יש מחלוקת בספרים ובמסורת ד' וסימניהון ויחנו על הירדן מבית (פרשת מסעי) . והערבה עד ים הכנרת ובית פעור ואשדות סי' י"ג דסיפרא . הנני פתח את כתף מואב (יחזקאל כ"ה) . סימן אורייתא הישמת כתיב . יהושע הישמות כתי' יחזקאל הישימות . כן מצאתי במסרה כ"י והובאה ג"כ במ"ג (פרשת מסעי) וביחזקאל סימן הנזכר ומ"ש שם ד' כתיבין כן נראה שצריך למחוק דבנסחאות כ"י איננו ואפשר לומר על צד הדוחק ד' כתיבין כן בתי"ו לבסוף והם ד' המאורים א' של תורה וג' של נביאים ודלא כאחריני דכתיבין היסימן בנו"ן ועיין מ"ש (בפרשה מסעי) : (ו) לראובני . הרי"ש במאריך ונקודתה שורק והאל"ף נחה כמ"ש פעמים רבות : ולחצי שבט הַמְנַשֶּׁה כל המנשה רפי : מלכי כנען ובני המן אריח ע"ג אריח ולבנה ע"ג לבנה כדאיתא בשילהי פ"ק דמגילה וכמ"ש בשירת הים ושירת האזינו ובירושלמי פ' בני העיר רבי זעירא ורבי ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבים אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה דכל בניין דכן לא קאים מאי כדון למאוס או לעיכוב א"ר יוסי בר חנינא בר אהוי דכב הושעיא נגיר את כד הוינן קיימין קמי חנותא דרבי אושעיא חביבן עבר ר' בא בר זבדא ושאלון ליה ואמר בשם רב לעיכוב ע"כ . ועיין בהלכות סופרים שהביא בעל הלכות גדולות : (כ) מלך שמרון מראון . חד מן מ"ח מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קרייא : (כא) מלך תענך . במקצת ספרים כתיבת יד ובדפוסים ישנים העין בשו"א לבדו והנו"ן בפתח וכן (ביהושע י"ז וכ"א ושופטים סימן א' וסימן ה' ומלכים א' ד') :

יג (א) אתה זקנתה . ב' חד מלא וחד חסר וסימן אתה זקנתה באת בימים . אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך (שמואל א ח) דיהושע מלא דשמואל חסר . ועיין מסורת הברית הגדול סימן תתקכ"ב : (ז) אנכי אוריהם . בספרים כתיבת יד מדוייקים ובדפוסים ישנים ביו"ד : (ח) הראובני . עיין לעיל סימן י"ב : כאשר נתן להם משה עבד ה' . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה . מסורת יונה סימן א' : (טז) על מידבא . חד מן ט' דסבירין עד וקריין על וסימן נמסר במ"ג (פרשת ויחי) ולפיכך תרגום יונתן עד מידבא ועיין מ"ש (בנחמיה סי' י"ב) : (יח) ויהצה . הה"א בשוא לבדו בספרים מדוייקים . ובמקצתם היו"ד בקמץ : (כג) ויהי גבול בני ראובן וגומר למשפחותם חד מן ח' מלאים כמ"ש (בפרשת נשא) וזהו בפרשה דראובן :

(כד) ויתן משה למטה גד וגו' למשפחתם חסר וכן זאת נחלת בני גד למשפחתם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דגד כמו שכתבתי (בפרשת נשא) : (כו) ומחשבון עד רמת . חצי הספר ובמקרא גדולה לעיל בסוף מלכי כנען כתוב בגליון חצי הספר ואין שם מקומו רק כאן קודם פסוק ומחשבון . וכן כתב במקרא גדולה עצמה בסוף יהושע . וכן ראיתי בספרים כ"י שכתוב כאן חצי הספר בפסוקים וסך כולם שש מאות וחמשים וששה ומחציתם שלש מאות ועשרים ושמנה . וזהו ראיה גדולה שצריך להסיר שני הפסוקים הנמצאים במקצת ספרים בסימן כ"א שם דבלאו הכי אין החשבון מכוון : (כט) ויתן משה לחצי שבט מנשה וגו' למשפחותם . מלא וכן וחצי הגלעד וגו' למשפחותם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דמנשה . כמ"ש (בפרשת נשא) : (ל) ויהי גבולם ממחנים וגו' . כתוב במקרא גדולה זה לשונו . ובספר ישן מצאתי ויהי כל גבולם ממחנים כל הבשן וכל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר ומוגה מכוון כך עכ"ל . ולא ראיתי כזה בשום ספר : כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת . בס"א כ"י כָּל הבשן כָּל ממלכות במתג אע"פ שהם במקף וכס"א מתוג דן הראשון בלבד וי"ם האחרון ועיין מ"ש (בפרשה ראה על כל הבכור) :

יד (ב) בגורל נחלתם כאשר צוה . י' דמטעים דסבירין אשר בקריאה מסורת יונה א' : (ח) המסיו . היו"ד נחה והוא"ו נעה שלא כמנהג היום מפסו בשורק הוא"ו ע"ד גמיו רגליו והדומים לו וכתב רבי יהודה שבא ע"ד לשון ארמי אִשְׁתִּיו חמרא (דניאל ה') ודומיהם עיין בפירוש רד"ק ובמכלול דף קס"ס ובשרשים שרש מסה וס' הרכבה אות ה' ומ"ש (בדניאל ב') : (י) אותי כאשר דבר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בצירי וכא' מהם נמסר עליו לית וכל אתנח וסוף פסוק דכותא . ובדברים הללו כתב המכלול דף ע"ד וכאשר יבא דבר באתנח וסוף פ' הוא בצירי וכן בא בסגולה שהיא אחר זרקא בצירי ועתה הנה החיה ה' אותי כאשר דִּבֵּר והמסורת עליו לית כותיה צירי וכל אתנח וסוף פסוק צירי כותיה : (חמש ושמונים . אמר המגיה נסלאתי מאד על המדפיס שהדפיסו מלא וחסר ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית ע"כ . והלא שם ובשופטים ד' ובמסרה רבתא נמסרו וא"ו מלאים ואין זה עמהם דא"כ פשו לשו והוו שבעה ע"כ) : (יא) ככחי אז . במקצת דפוסים כ"ף ראשונה רבתי מה שאין כן בדפוסים ישנים ובספרים כ"י גם לא ראיתיה גדולה בשום נוסח מהנסח ביתא דאותיות רבתות :

טו (ד) והיה תצאות . והיו ק' והוא חד מן ז' מלין בחד לישן דכתיבין ה"א בסוף תיבותא וקריין ו' וסימן ונסב לכם דמסעי . ועבר עצמונה דהכא . והיה לכם הגבול . ויצא הגבול . ועבר הגבול . תלאיהון בסיפרא סימן י"ת נאן אבדות (ירמיה כ') ועשיתי אתם לגוי אחד (יחזקאל ל"ז) ובמסורת הדפוס נמסר זה הסימן כאן ובפרשת מסעי במגלות שונות והכונה א' ובפרשה מסעי חסר אותו דירמיה דיחזקאל ומ"ש שם ו' צ"ל ז' : (ו) אבן בהן . בס"א לא בחי"ת וכן דל קמן סימן י"ח ע"ש : (יז) ויתן לו את עכסה . החי"ו בסגול : (יח) ויהי בבואה . בבי"ת מלא אביה . בס"ם ודפוסים ישנים יש מאריך בה"ם : (כח) ובזיותיה . חד מן מלין דסוף תיבותא יה ולא מפקי' ה' וסימן נמסר במ"ג סוף (פרשת בשלח) : (לח) ויקתאל . לעולם כל קמץ על שני שואים יקרא חטוף ודומה לו ויקדעם האמור בסמוך ועוד כלל אחר כשיהיו שני שואים באמצע המלה ויהיה השוא השני תחת אות בג"ד כפ"ת השנית נעה ודגושה דגש קל כמו (בשבתך יכתבו) ודומיהם ונמצאו אלו השנים רפים יקתאל יקדעם ואולי מפני אהה"ע נרפו מכלול דף ק"ל . וכן יקתאל דמלכים ב' י"ד : (לט) ובצקת . הבי"ת בלא מאריך ולכן קריאתו בקמץ חטוף וכן בדפוס ישן הוא בחטף קמץ ממש כדרכו לעשות על החטפים קמצים : (מז) והים הגבול . הגדול קרי : (מח) ושוכה . בס"א ומה שכתוב במקצת ספרים ושוכו קרי הוא שלא לצורך : (נב) ארב ורומה . בכמה ספרים כ"י ורומה בריש לא בדל"ת : ואשען השי"ן בלא דגש : (נג) ויניס . במ"ם ובמקצת ספרים כתיב ויניב וקרי ויניס ובמקצתם כתיב וקרי בוא"ו וכן בס"א כ"י נכתב בצד למערבאי ויניס כתיב וקרי : (נו) ויקדעם במקצת ספרים כ"י הדל"ת בחט"ף קמץ ועיין מ"ש לעיל על ויקתאל : (סג) לא יוכלו . יכלו קרי :

טז (ג) גזר והיו תצאתו . תו"ו ק' ובמקצת ספרים מלא וא"ו בתר תיו קמייתא אמנם ע"פ המסורת דפרשת מסעי ראוי להיות חסר דנמסר שם כל אורייתא תוצאותיו כתיב . אל גבול היפלטי שהוא פסוק זה תצאתו כתיב אל כתף בית חגלה סימן י"ח (יט) תצאותיו כתיב ושארא תצאתיו כתיב : גזר והיו תצאתו ימה . בס"א הימה ולא יתכן שבסימן כ"ד נמסר כל הימה שבסיפרא ואין זה בתוכם והוי יודע דהתם במ"ג נמסר הימה ו' וטעות הוא וצריך להגיה ז' ולהוסיף וגבול ים והימה דלעיל בסימן ט"ו : (ה) עד בית חורן . במלה זו יש כל החלופים השייכים בחסר ויתיר במקצת ספרים חסר דחסר ומקצתם מלא דמלא וי"ם מלא וא"ו קדמאה וי"ם מלא וא"ו בתראה ועיין מסרה הכתובה במ"ג בסימן י"ח : (י) שלה . בה"א :

יז (ד) ולפני הנשיאים . בספרים כ"י מדוייקים ובקצת דפוסים ישנים מלא דמלא ובדפוסים אחרונים הנשאים כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא ובמסורה סוף פרשה לך לך נמסר כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' וכו' והוא דלא כמאן לכן נ"ל להגיה כל נביאים וכתובים נשיאים כתיב מלא דמלא כמו שמצאנו זה בספרים המדוייקים וגם כל האחרים שבנביאים וכתובים הם מלאים דמלאים וכל הספרים חוץ מהארבעה שיצאו מן הכלל . משכתבתי זה ראיתי אח"כ במסורת כ"י שכתוב בפירוש כל נביאים וכתובים כתיב נשיאים : (ה) ויפלו חבלי מנשה . החי"ת בפתח והמסורת עליו לית דכוותיה פתח וכל בחבל דכוותיה . (יא) בית שאן ובנותיה וגו' רבים החילופים שנפלו בספרים בשמות ובנותיה שבפסוק זה ועל פי המסורת כולם שבפסוק מלאים וא"ו חוץ מן תענך ובנתיה שהוא חסר וכן במסורת כ"י ב' חסר בסיפרא עקרון תענך וכן מצאתי במסורת כ"י ז"ל ובנתיה ס' חסר בנביאים וסי' עקרון תענך דיהושע לעיל סימן ט"ו והכא תענך . יבלעם . דשופטים א' . ובנתיה כאש תלתנה ירמיה ריש מ"ט . וכל אורייתא וכתובים דכוותא בר מן ו' וסימן מגדו . דור (ד"ה א ז) בית אל . ישנה (ד"ה ב' י"ג) שוכו . תמנה . (ד"ה ב כ"ח) אלה השמה הם מלאים ושארא דכתובים חסרים ועוד מצאתי לשון אחר בספרים מדוייקים כ"י ובנותיה ו' מלא בכתובים וסי' מגדו דור בית אל ישנה שוכו תמנה וכל נביאים דכותא כת"ס חסרים וסי' עקרון . תענך דיהושע תענך . יבלעם . דשופטים . ובנתיה כאש תלתנה . וכל אוריתא דכותיהון ונמצאו שתי מסרות אלו שוות בכוונתן אלא שמתחלפות בגרסתן ומסורת הדפוס דסוף פרשת חקת צריכה תיקון : ואת יושבי דאר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י הוא"ו בגעיא : ויושבי עין דר . ברוב הספרים חסר וא"ו ובדפוס ישן כתב דאר באל"ף ולא יתכן כפי המסורת שנמסר לסימן . ד' כתיב אל"ף ואחד מהם הוא הראשון שבפסוק זה השני : תענך . בספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשו"א לבדו וכן לעיל בסימן י"ב ולקמן בסי' כ"א : (טו) ויאמר אלהם יהושע . בספרים כ"י מלא יו"ד ובמקרא גדולה חסר . וכן במסרה גדולה נמסר ב' חסר ביהושע וסימן ויקרא יהושע בן נון אל סי' ו' ויאמר אלהם יהושע ע"כ . ולא ידעתי אם הוא זה או אחר דבסיפרא דאיכא אחריני : היערה . ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים הסי"ן בשו"א לבדו : (טז) לא ימצא לנו . המסורת עליו לית ומלעיל :

יח (ג) אבותיכם . במקצת ספרים מלא דמלא וכן במסורת יהושע כולם מלאים : (ד) ויתהלכו . אין ביו"ד מאריך : ויכתבו אותה . במקצת ספרים מלא וכן נכון על פי המסורת דפרשת בלק אבל והתחלקו אתה שבסמוך חסר כי הוא אחד מן החסרים : (ה) על גבולו מנגב . במקרא גדולה כתוב גבלו ונמסר עליו ה' חסרים ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי שלא נמנה זה במסורת עם ה' חסרים בלישנא וסימן נמסר במ"ג פרשת חיי שרה (פסוק י"ז) : (ח) בשלה . בה"א וכן אל המחנה שלה שבסמוך ובתנם כתבו עליהם במקצת ספרים לו ק' : (י) לבני ישראל כמחלקתם . במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס"א לפני ולא ראיתי כן בשום ספר : (יב) ימה והיה . והיו קרי ועיין לעיל סימן ט"ו : מדברה . במקצת ספרים הבי"ת בקמ"ץ אמנם כפי המסורת דישעיה ריש סימן ע"ז ראוי להיות בפתח וכן במכלול דף רכ"ה ובאו מדברה בית און . מדברה דמשק (מלכים א' י"ט) הבי"ת בפת"ח אע"פ שאחריהן נח באו כן לפי שהם סמוכים . והמסורת דמשק שקראה עכ"ל מסכים למסורת שלנו . (וכ"ש במס"ק מלכים א' י"ט ט"ו) : (יד) נגבה והיה . והיו קרי כמו שאמרתי לעיל בסי' ט"ו : (יז) אבן בהן . בס"א כדלעיל בסימן ט"ו ומה שכתוב עליו במ"ג יהודה ועלה אבן בהן . ה"ס פסוק דלעיל דסוף גורל יהודה ועלה הוין דגורל בנימן וכד : (יט) והיה . והיו קרי כמ"ש לעיל סימן ט"ו : תצאותיו תצאותיו

מלאות קרי כן מלאתי במקצת ספרים מדוייקים ובספרים יש חילופים ומה שכתבתי נכון ע"פ המסורת שכתבתי לעיל סימן ט"ו : (כ) יתבל אתו. הכי"ם בחולם בכל הספרים ובמקצת ספרי הדפוס מלא וא"ו ונכתב עליו יתיר וא"ו ובכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים חסר וא"ו. ובמקצת ספרים הבית במאריך וכולם במקף חו"ם בתלול כדף כ"ה בתשקל יִפְעַל כשהוא בחולם ונסמך הטלם במקף על מלה זעירה או על מלה שהיא מלעיל תחטף הטי"ן בקמץ חטף במקום החולם כמו והלך עד יִמְשָׁל־בָּם (ישעיה י"ט) לבו יִקְבָּץ־אָוֶן לו (תהלים מא) ודומיהם ובאחר בחולם עם המקף במלת כי יִגְבַּר־אִישׁ ובא כן מפני המאריך שנשתתף עמו וכן יבא עם המקף בחולם כשהמלה אחריו זעירה ולא מלעיל כמו יִגְבַּר־אָתוֹ ע"כ. וקשה בעיני כי בחילופים של מקרא כ"י ראיתי לב"נ יִגְבַּל־אָתוֹ ולב"א יִגְבָּל־אָתוֹ ואנו סומכים על קריאת ב"א. וגם במקרא ישנים מהדפוס נכתב מנחה ב לסורות על זה החילוף וצריך עיון : (כד) העמוני. העמונה קרי : (כו) והמצפה. בסגול : (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. בס"א כ"י והיבוסי בשופר היא־ירושלם במאריך ובמקף :

יט (א) בני שמעון למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דשמעון כמ"ש בפרשת נשא : (ד) ואלתולד. ברוב הספרים מלה אחת : (ה) וחצר סוסה. ח' מלאים ... (ו) ושרוחן. בחי"ם לא בס"א והוא בסגול ברוב הספרים ויש מהן בצירי : (ח) ראמת נגב. כן כתיב בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בא"לף ונמסר עליו לית כתיב א"לף והמ"ם בפתח לא בחולם וי"ס כתוב רמת בלא אל"ף : (יב) שרדרת. במקצת ספרים סדל"ם בלא מאריך וכן לקמן סימן כ"א : (יג) גתה חפר. לא מפיק ה"א מסורת הגדול : (יד) וחיו תוצאתיו. בס"א כ"י כתיב והיו וקרי והיו ושמא הוא שאין זה מן הכתובים בס"א וקרין בוא"ו. כמ"ש לעיל סימן ט"ו : יפתח אל. ב' בשנין והרין מלין ומקף ביניהון : (טו) וידאלה. בס"א כ"י בריש וכן במ"ג נכתב בגדו ס"א וירא לה בריש ע"כ. ובשאר ספרים בדל"ת : (טז) בני זבולן למשפחותם. זהו בתראה דזבולן מן ח' מלאים שכתבתי בפרשת נשא : (יז) לבני יששכר למשפחותם. זהו קדמאה דיששכר מן ח' מלאים כמ"ש בפ' סנ"ל : (יח) והכסולת ושונם. ... (יט) וחפרים ושיאון. בשי"ן ימנית ועיי' מ"ש בפרשת ואתחנן סי' ד' : (כב) ושחצומה. ושחצימה קרי : (כג) מטה בני יששכר למשפחתם. חסר וזהו בתראה דיששכר שלא נמנה עם המלאים בפרשת נשא : (כד) בני אשר למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דאשר כמ"ש בפ' הנ"ל : (כז) בית דגן. הגימ"ל בחולם ונמסר עליו לית וחסר ובמקצת דפוסים הגימ"ל בקמץ וטעות הוא : ופגע בזבולן במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה וכן אחריו דלקמן בפרשה ופגע בזבולן מנגב והם ע"פ המסורת ט' כתיב כן וסימן נמסר במ"ג פ' ויגש וכן מלאתים במסרה כ"י : (כט) ויסיו. והיו קרי : מחבל. במקצת ספרים החי"ת בסגול ומקצתן בצירי וכן מצאתי כתוב בגליון אחד מס"ש שכן הוא בהללי בצירי : (לג) מאלון. בדפוסים אחרונים האל"ף בפתח ובכל ספרים כ"י והדפוסים קדמונים בצירי : (לד) אזנות. במקרא גדולה כתוב עליו מלא מוגה אזנו ע"כ. ואין לטעות אחר לשבש' כי בדפוס ישן האל"ף בקמץ ובשאר ספרים בפתח : חקקה. פלוגי על קו"ף קדמאה אם דגש או רפי ובמקצת ספרים החי"ת מלא"ו שורק : ופגע בזבלון. עיין מה שכתוב לעיל על ופגע בזבולן : (מז) ויירשו. חד מן ד' חסרים ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז והיו"ד במאריך :

כ (א) וידבר ה' אל יהושע לאמר. בכל ספר יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נא' וידבר. ודבור לשון עז הוא ובמכות פ' אלו הן הגולין א"ר אחא בר חנינא עפ"י מה נאמרה פ' רוצחין בלי מזה מפני שהם של תורה עיין ילקוט יהושע רמז ל' וכלי יקר : (ח) ואת גלון. גולן קרי :

כא (ד) למשפחת הקהתי. הקו"ף בשוא ברוב הספרים : (ה) ולבני קהת. הקו"ף בשו"א : (ו) ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר. במ"ג חסר ומסור עליו ג' חסר בנביא ובמקצת ספרים כת"י מדוייקים מלא וא"ו ופסוק לבני גרשון ממשפחת הלוים דלקמן בפרשה חסר ושם נמסר ג' חסר בנביא ובמס"ג נמסר כאן ושם ג' חסר בנביא ולא יתכן דאם כן הוו להו ד' : (י) ויהי לבני אהרן ממשפחות. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במ"ג ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה זו ואין זה מהם : הקהתי. במקצת ספרים הקוף בחטף קמץ : ראישנה. ראשונה ק' ונכתב בשני נחים האל"ף והיו"ד כמו כל כבאים (ישעיה ל') : (יג) את חברון ואת מגרשה ואת לבנה ואת מגרשה. כתב המגיה במ"ג כולם חסרים יו"ד ובס"א ישן ומדוייק כולם חסרים במ"ג חברון לבנם ע"כ. וכן מצאתי גם אני בס"א כ"י אך ברוב הספרים כולם חסרים : (כ) ויהי ערי גורלם. סימן יהושע ויהי ערי גורלם. (ד"ה א' ו') ויהי ערי גבולם : (כו) למשפחות בני קהת הנותרים. במקצת ספרים למשפחות מלא וכן נכון על פי המסורת כמ"ש למעלה : (כז) את גלון. גולן קרי : (כח) את דברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך כדלעיל סימן י"ט : (לד) את קרתה. במקצת דפוסים ישנים ואת קרתה ובשאר ספרים כתוב את בלא וא"ו וגם במסורת מנו זה עם כ"ח את שכתובין בענין. קודם וממטה גד י"ם ספרים שכתוב בהן שני פסוקים ואלו הן : (לו) וממטה ראובן. את בצר ואת מגרשה ואת יהצה ואת מגרשה : (לז) את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת (ס"א את) ואת מגרשה ערים ארבע : וכן ראיתי בדפוסים ישנים. ופסוקים אלו הם גם בד"ה א' ס"ג ס"ד : ובס"ם ישנים כ"י פסוק ראשון כתוב באופן אחר : (לו) וממטה ראובן את עיר מקלט הרצח את בצר במדבר ואת מגרשה את יהצה (ס"א ואת יהצה) ואת מגרשה. וכן נראה נכון לפרש ד' ערים אלו לפי הסכום שכתוב בפ' ערים שתים עשרה ורד"ק כתוב לעיל בפסוק לבני מררי ול"ם בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד ממטה זבולן ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולן ארבע ממטה גד ארבע וממטה ראובן לא כתב. ויש מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה את יהצה ואת מגרשה את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע : ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתן וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אע"פ דהכא לא חשיב להו בד"ה חשיב להו נראה מתשובתו כי אינם כתובים בספריהם עכ"ל ועמ"ש במ"ג בגליון ומ"ש למעלה בסי' י"ג בחשבון חצי הספר בפסוקים : וחילוף כזה מצאתי בנחמיה סי' ז' ע"ש :

כב (א) לראובני הרי"ש במאריך ונקודה שלה שורק והאל"ף נחה כמ"ש בפרשת פינחס : (ד) כאשר דבר להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם וסימנם במסורה בפרשת בהעלתך סימן י"א : ופנו סנו ולכו. במקצת דפוסים ישנים פנו ושנו ובשאר ספרים ולכו וכן תרגם יונתן ואיזילו : (ו) ויברכם יהושע. הרי"ש בשו"א לבדו כמנהגו : (ז) ולחצי שבט המנשה. הה"א במאריך כחבריו

שבפנין : מעבר הירדן. בעבר קרי וכן הוא ברוב הספרים במסרה רבתא מערכת אות הבי"ת מנו ו' מלין דכתיבין ב' וקרין מ"ם ובסוף כתיב וחד חילוף מ' כתיב וקרי ב' מעבר. ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן : אהליהם ויברכם. הרי"ש בשו"א : (יד) ועשרה נשאים. חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן מצאתי במסורת כ"י כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' נשיאים כמו שנמסרו במקרא גדולה סוף פרשת לך לך וזה אחד מהם וראיתי מסרה אחרת כ"י אומרת בר מן ד' נשיאם וגירסא ראשונה נ"ל עיקר : (כ) מעל מעל. כתב רד"ק בשרשים מעל האחרון שהוא פתוח הולי ומלעיל הוא שם וגם הראשון הוא מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל הראשון הוא חציו קמץ וחציו פתח שהוא פעל עבר ור' יהודה כתב כי הראשון מלרע ולא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים : (כב) אל | אלהים | יהוה אל | אלהים | יהוה הוא ידע. פסיקתא טובא איכא הכא ודכותייהו טובא בקריא כמ"ש במזמור פ"ט וחד טעמא לכולהו וכן בירושלמי פרק הרואה שלשתם שם אחד הן כאינש דאמר בסיליים קיסר אגוסטוס ובב"ר פ"ח גרסינן שלשתן שם אלהים הן וכו' ובזוהר פרש' אחרי מות דף ס"ה אל דא נהירו דחכמתי' ואקרי חסד אלהים דא גבורה יהוה דא שלימו דכולא רחמי ועל דא דבר ויקרא ארץ וגו' עוד בזוהר ג' שמות אלו שלשתן יחד הם אחד והוא חותמו של הקב"ה והם נקראים אמת. וכן במדרש שוחר טוב מזמור ני' אל אלקים יי' הוא ידע מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שמות הללו שני פעמים אל אלקים יי' שבהם ברא את העולם שנאמר אל אלקים יי' דבר ויקרא ארץ. אל אלקים יי' שבהם נתנה תורה לישראל. כי אנכי יי' אלקיך אל קנא כנגד שלש מדות שבהם נברא בחכמה בתבונה ובדעת שנא' ה' בחכמה יסד ארץ. כונן שמים בתבונה. בדעתו תהומות נבקעו ע"כ. ותמה אני על שני גדולי הדור רש"י ורד"ק שהם עושים השכינה חול ח"ו ופירשו אל האלהים ואדני האדנים ועיין שערי אורה סוף ד' ל"ז בשם חמישי וסוף דף מ"א : (כה) וגבול נתן ה' בינינו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא ונמסר עליו לית חסר וכן הוא בדפוסים ישנים : (ל) וייטב בעיניהם. כתיב במכלול דף קכ"ד וייטב בעיניהם דבני גד ובני ראובן נעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב כמו ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו (שמואל א' י"ח) ודומים רבים שם גם המכלול יופי כתב בא ביו"ד האיתן לבד ונפלה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ובספרים שלנו בין בדפוסים ובין בכ"י בשני יודין : (לג) וישבו. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נכון על פי המסורת שנמסר (בפרשת שלח לך) וישבו י' ז' חסרים וג' מלאים וחשיב ואזיל לכולהו ודין הוא חד מן החסרים : (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד וגו'. במקצת ספרי הדפוס אחר מלת למזבח עד קרי ולא כתיב וכן נראה מפירוש בעל כלי יקר ולא נמצא כן בספרים כ"י וגם רש"י כתב הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד וכן משמע מפירוש רד"ק. גם בתרגומים שלנו ליכא מלת סהיד ורד"ק כתב שתרגום יונתן וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא וכו' ומכל מקום אף לפי דבריו אינו אלא כמפרש. וכן כתב בעל לב אהרן המפרשים אמרו שחסר מלת עד :

כג (ג) לכל הגוים האלה מלפניכם. כן כתיב מלפניכם לא מפניכם. וראוי לדבר ממסורת (פרשת עקב) מלפניכם ג' וסימן והוריש ה' את כל הגוים האלה דהתם. וה' אלהיכם הוא יהדפם. פנינא דפסוק ידוע תדעו כי לא יוסיף וגו' לקמן בפרשה ולא נזכר זה בתוכם. כך נ"ל להגיה מסרה זו שיש כלבול בדפוס : (יד) מכל הדברים הטובים. במקצת דפוסים ישנים כתיב מִכֹּל־הדברים בקמץ ובמקף ובכל ספרים כ"י ושאר דפוסים בחולם ובטעם גלגל ולגרמיה : (טו) והיה כאשר בא וגו' אשר דבר ה' אלהיכם אליכם. בספר אחד כ"י כתוב עליכם וכן תרגם יונתן עליכון וגם במקצת ספרים יש הערה מחילוף זה אולם בשאר ספרים כתוב אליכם : עד השמידו אותכם. אין דומה לו בכל המקרא רצונו לומר לזה הפתוח הה"א כמשפט והמסורת עליו לית דכותיה וכן כתב החכם רבינו יונה בספר הרקמה :

כד (ו) וארב. וארבה קרי והוא חד מן כ"ט מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריי' וסימן במסרה רבתא. ובירושלמי דפסחים שילהי מכלתין אמר ר' אחא וארב כתיב כמה ריבים עשיתי עמו עד שלא נתתי לו את יצחק. ד"א נעשיתי לו אורב אין תמה מיתן ליה ואין זכה מיתן ליה עיין יפה מראה שם : (ח) ואבאה. כתוב בה"א וקרי בלא ה"א והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן במסרה רבתא : (י) ואצל. ברוב הספרים חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חסרים וחד מלא ולא מסיימי וכ"כ בשופטים ו' על פסוק ואצל אתכם מיד מצרים ועל חברו דשמואל י' והמלא היא דשמואל : (יד) ועתה יראו. האלף נחה ובמסורת יראו ג' וחבריו יראו את ה' קדושיו (תלים לד) אך יראו את ה' (ש"א יב) : (טו) את מי תעבדון. בחטף פתח העי"ן ובחולם הבי"ת לא כבספרים משובשים שכ' תַּעֲבֹדוּן : בעבר. מעבר קרי והוא חד מן ו' מלין דכתיב' ב' וקרי' מ' וסימן במסרה רבתא אות בית. (יז) המעלה אתנו ואת אבותינו. במקצת ספרים מלא וא"ו אך במסורת (ירמיה סוף סימן י"ד) לא נמנה זה בכלל המלאים : את האתות. ברוב הספרים כן כתוב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה : הגדלות האלה. ברוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא והכי מוכח במסרה רבתא במערכת אות גימל : (יח) ישב הארץ. אמר הצעיר רחי"ב המגיה אשתומם על המראה הנגלה לנגד עיני על האי מסראתא דאיתא במערכת אות יו"ד וזה נסחה יושב ע"ז מלאים וכו' וא' מלא ביהושע וסי' ואת האמרי יושב הארץ. ורכב ברזל בכל הכנעני כך אשכחנא בתרי נסחי חדא משנת ש"ט וחדא משנת שע"ז וקשיא טובא דהרי קא מסרו חד ומני להו תרי. ואי לאו דקא מסתפינא הוה אמינא דמוטעי נינהו דהא האי פסוקא דרכב ברזל היושב כתיב ואילו הכא יושב קא חשיב היושב לא קא חשיב דהא בתר דא כולהו נסחו קא מסרו היושב ב' מלא וכו' וכל יהושע דכוותא במ"א חסר ורכב ברזל בכל הכנעני וכן בכולהו נמסר (ביהושע ט) על בקרבי אתה יושב ל' מל' בספרים א"כ האי דוות האמרי חסר כתיב וכן בכולהו נדפס חסר. ותו דבסימן ע"ז על היושב בגזר נמסר כל ספרא מל' במ"א חסר ורכב ברזל ואילו בסימן י"ז על ורכב ברזל נמסר ל' חסר בס' או הכי אתו כולהו אליביה דהאי מסרה דהיושב. אך אשכחנא מסרה (משנת רפ"ז) יותר דוקנית דקא מסר' וא' חסר ביהושע ורכב ברזל ונגע"ד דצ"ל ואת האמרי ישב הארץ ובהכי אתיא שפיר. תו בעינא לאודועי דאע"ג דבסימן י"ב היושב בחשבון נדפס חסר טעותא הוא דמדפסנא דפוסי ויניציאה ואמשטרדם וצ"ל מלא ע"כ) : (יט) אל קנוא. כתיב בחילופים ב"א אל קנא ב"נ אל קניא נראה שהחילוף הוא בוא"ו קנא קנאתי לרוב הטעיות שנפלו בספרים כי בכל המקראות הוא מלא וכן ראוי ע"פ המסורת, והפלוגתות שבין ב"א ובין ב"נ אינן באותיות רק בנקודות וטעמים כמה שכתב רבי אליה בהקדמה השלישית למסורת המסורת. וגם חלוף זה הוא בטעם בלבד. ולפי דעתי הוא אם יש מאריך במלת אל : (כו) ויקימם. בספרים כתיבי יד מדוייקים ודפוסים ישנים מלא יו"ד : (לא) ויעבד ישראל. סימן יהושע ויעבד ישראל (שופטים ב) ויעבדו שעם וסימן ישראל לא ידע עמי לא התבונן :

מ' מלין מן א' א' קדמ' נסיב וי"ו ואינון קריבין לס' וסי' ועבר ה' לנגוף. ודבר ה' אל משה. ואף ה' חרה בעם. ולמה ה' מביא אתנו. ויתעבר ה' בי. ה' ועשה [illegible] דרכיכם. ואין ה' ויאמר אלי עון בית. ונחם ה' עוד קרא לאמר. ונוקם ה' אל קמאו ונוקם ה'. ובא ה' ונסתם גיא הרי. ובחר ה' לכן כה אמר ה'

אלה הדברים אשר תעשו

חד מן י"א מלין קריין ת' ולא כתבן וסי' ויקרא וינחם דוד את בת שבע. הכרי ויואב כל הצבא ישראל. אחד אלה שמות

דברו אמת איש את רעהו

ויהי

שפטו בשעריכם

אמת ומשפט שלום

תנה אל נורא, לבן קמחי עוזרה, ודעת נבחרה, בספר השופטים:
ולב עבדך תתמוך, ואת ידו תסמוך, ומזדים תחשוך, ומדרך, שטים:

רדק

(א) ויהי אחרי מות יהושע. מי יעלה לנו. לכבוש את הארץ אשר נשארה לכבשה: וימלאו

רשי

(א) מי יעלה לנו אל הכנעני. על מקומות שנפלו בגורל ועדיין לא נכבשו: (ב) יהודה יעלה. שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו: (ג) לשמעון אחיו. לשבט שמעון: עלה אתי. ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורל ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאנו אומרים במסכת תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר

פי' רבי' ישעיה

(א) מי יעלה וגו'. פי' שכל שבט ושבט היה עדיין הכנעני שרוי בתוכו וכל שבט היה צריך להלחם בשלו. ושאלו באורים ותומים מי ילחם תחלה בשלו: ויאמר

תרגום

א וַהֲוָה בָּתַר דְמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר מַן יִסַק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָחָא קְרָבָא בֵּיהּ׃ ב וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַק הָא מְסָרִית יַת יָתְבֵי אַרְעָא בִידֵיהּ׃ ג וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵהַךְ אַף אֲנָא

מקרא

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ׃
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ׃
ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־

ד' וסי' הככה רעיה שמשה ומלכה — ל' וחס' — ד'

ויהי אחרי מות ד' וסי' אברהם משה. יהושע. שאול. ונמסר גם בסוף חיי וברש יהושע. וסי' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא: ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל. ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם:

תולדות אהרן מי יעלה. ע"ג כה: ויאמר ה'. סם:

רלבג

(א) ספר שאחרי מות יהושע שאלו בני ישראל בה' ר"ל באורים ותומים מי מהשבטים יעלה בתחלה להלח' בכנעני הנשאר בארצות השבטי' וראוי שנדע שאין הרצון בזה שלא היו נשאלין באורים ותומים בימי יהושע כי התורה העידה כי בימי יהושע ג"כ ישאלו במשפט האורים. ואולי הרצון

מצודת דוד

א (א) בה'. באורים ותומים: מי יעלה לנו. עם כי כל אחד נלחם בעבור חלקו בלבם והתועלת לכולם: בתחלה. לקחת חלקו אשר נפל בגורלו ועדיין לא כבש: אמר לנו כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו יביא המורך (ב) יהודה. שבט יהודה: הנה נתתי. ויביא הוא המורך בלב אל: (ג) לשמעון. לשבט

רשי

אמר שילך אתו: (ד) בבזק. שם מקום: (ז) שבעים מלכים וגו'. מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדאי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כן: ויביאהו ירושלים. שהלכו משם להלחם על ירושלים: (ח) שלחו באש. שלחו אש בכלה: (יג) אחי כלב. מאביו: (יד) ותסיתהו. ואמלכתיה לי נמלך שמימלכין האדם ומשיאין לבו לדבר א' כ"ל: ותצנח. ואתרכינת ליפול לרגלי

רלבג

הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמה הראשונה הרעש גדול לאשר המלחמות והם אם ינצחו ישראל במלחמה הראשונה יאמרו הנשאר מהגוים השם הנה עליהם ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפול העניין מורך לב בגוים ההם וינצחום ישראל בקלות. ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהודה. והנה יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשארו בגבולו מהגוים ההם: (ו) והנה קצצו בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכים שיראו מלהלחם בישראל עם שהנה שבב זה השם ית' להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים: (ז) והנה שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם. וכבר נלחמו בני יהודה בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש: (י) וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון וגו'. כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו עם שבט יהודה כי הוא היה נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר נתקיים יעוד השי"ת לכלב כי חברון נתנה לו לנחלה על פי השי"ת והוא נלחם בה וכבשה בסוף הענין אף על פי שלא כבשה בימי יהושע: (יא) ושם דביר הנזכר בזה המקום הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפי מה שנזכר בספר יהושע אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו דבירה: (יד) והנה זכר שהסיתה עכסה את בעלה לשאול מאת אביה השדה ושנתנו לה תוספת היא לשאול גלות

רדק

(ה) וימצאו את אדני בזק. מלרע: (ו) וינס אדני בזק. ואמר אדני בזק מלפיל והיו"ד נוספת ר"ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק: בהנות. מן בוהן ידו ואינו ממשקלו אלא ממשקל לשון לשונות והוא האצבע הגס שבאצבעות: (ח) וילחמו בני יהודה. פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם: (י) וכן וילך יהודה אל הכנעני. פי' וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע: (יא) ושם דביר. ובדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין

3 אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן׃
ד וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ׃ ה וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק
בְּבֶזֶק וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי׃ ו וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ
אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיְקַצְּצוּ אֶת־
בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי־
בֶזֶק שִׁבְעִים ׀ מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת
שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי
אֱלֹהִים וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלִַם וַיָּמָת שָׁם׃
ח וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלִַם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי־
חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃ ט וְאַחַר
יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בַּכְּנַעֲנִי
יוֹשֵׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה׃ י וַיֵּלֶךְ
יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶבְרוֹן
וְשֵׁם־חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע וַיַּכּוּ
אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמָי׃
יא וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־יוֹשְׁבֵי דְּבִיר וְשֵׁם־
דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ יב וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ
וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃
יג וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב
הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ
לְאִשָּׁה׃ יד וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ
לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח

ג' מ"ע · ג' בספרא · י"א וג' בפס' · כ' כתע' שופר ושר עבד אדני זה · כ' את ידיהם דשמואל · ג'. ג' · ג'. י"א · ז' וג' כתיב כן · ה' · ד' דגשים וכל דסמוך ללשון אם דכו' כמ"א · מן זוגין דחד קמ"ס וחד נחית · ג' מ"ע. ג' · ו' חס'. ג'

עִמָּךְ בְּעַדְבָךְ וַאֲזַל עִמֵּיהּ שִׁמְעוֹן׃ ד וּסְלִיקוּ דְבֵית יְהוּדָה וּמְסַר יְיָ יָת כְּנַעֲנָאָה וּפְרִיזָאָה בִּידֵיהוֹן וּמְחָנוּן בְּבֶזֶק עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ ה וְאַשְׁכָּחוּ יָת אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בֵּיהּ וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת פְּרִיזָאֵי׃ ו וַעֲרַק אֲדֹנִי בֶזֶק וּרְדָפוּ בָּתְרוֹהִי וַאֲחַדוּ יָתֵיהּ וְקַצִּיצוּ יָת קַרְסֻלֵּי יְדוֹהִי וְרַגְלוֹהִי׃ ז וַאֲמַר אֲדֹנִי בֶזֶק שִׁבְעִין מַלְכִין קַרְסֻלֵּי יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן מְקַצְּצִין הֲווֹ מְלַקְּטִין לַחְמָא תְּחוֹת פָּתוֹרִי כְּמָא דַעֲבָדִית כֵּן שַׁלֵּים לִי יְיָ וְאַיְתוּהִי לִירוּשְׁלֵם וּמִית תַּמָּן׃ ח וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּנֵי יְהוּדָה בִּירוּשְׁלֵם וּכְבַשׁוּ יָתַהּ וּמְחוֹהָא לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיָת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְנוּרָא׃ ט וּבָתַר כֵּן נְחָתוּ בְנֵי יְהוּדָה לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּכְנַעֲנָאֵי יָתֵיב טוּרָא וְדָרוֹמָא וּשְׁפֵלְתָּא׃ י וַאֲזַלוּ דְבֵית יְהוּדָה לְוָת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּחֶבְרוֹן וְשׁוּם חֶבְרוֹן מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְבַּע וּמְחוֹ יָת שֵׁשַׁי וְיָת אֲחִימַן וְיָת תַּלְמָי׃ יא וַאֲזַלוּ מִתַּמָּן לְוָת יָתְבֵי דְבִיר וְשׁוּם דְבִיר מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי׃ יב וַאֲמַר כָּלֵב דְּיִמְחֵי יָת קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁנַּהּ וְאֶתֵּן לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִתּוּ׃ יג וּכְבַשַׁהּ עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ וִיהַב לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ׃ יד וַהֲוָה בְּמֵעֲלַהּ וְאַמְלְכְתֵּיהּ לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל

תולדות אהרן וימלאו. יומא כב: ושם דביר. ע"ג א: וילכדה עתניאל. סוטה יא:

פי' רבי ישעיה

(ז) ויאמר יהודה לשמעון אחיו. פי' מפני שנחלת שמעון היתה מבולעת בנחלת יהודה עזרו זה את זה: ע"כ

ויכום י"א בקריאה וסי' נמסר שלח לך: שלחו ד' דגשין בקריאה וסי' וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה. גם כל הערים הנמצאות. אשר שלחו חפשים ויכבשום. וכל שללם שלחו למלך. וכל דסמיכי לאש דכוו' דגשים במ"א רפי וסי' שלחו באש מקדשך. ומטעים בית: יושב ד' מלאים בספרא וסי' ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני. ויכו את הכנעני יושב צפת. והוא יושב בחרושת הגוים. ויתן ה' אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו: לשאל ו' חס' בקריאה וסי' ותסיתהו דשפטים. וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל. לשאל לנו מלך. ומי יסור לשאול לשלום לך. לא נתתי לחטא חכי: וינסו אל כלבבם: ותצנח ג' בקריאה וסי' ויהי בבאה ותסיתהו לשאל דיהושע. והברו דשפטים. ותצנח בארץ והוא נרדם. ונמסו' גם ביהושע סי' ט"ו:

מצודת דוד

לשבט שמעון: (ז) מקצצים. אשר נותרו לקצצם: היו מלקטים. משיורי המאכל הנופל תחת השלחן: ויביאהו ירושלים. כי משם הלכו להלחם בה: (י) וילך יהודה. הם כלב ואנשיו שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה ההיא היתה בימי יהושע חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה המחדשות והישנות ועם כל הנמשך: (יד) בבואה. לבית בעלה: ותסיתהו. היא פיתה אותו לתת לה רשות שהיא תשאל מאביה השדה: ותצנח. לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור

מצודת ציון

א (ה) אדוני בזק. כך שמו וכן אדוני צדק (יהושע י'): (ו) ויקצצו. ענין חתוך וכריתה כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט): בהנות. אצבעות אגודל כמו בהן ידם הימנית (שם כ"ט): (ז) מלקטים. לשון לקיטה: (ח) שלחו. על כי אש מי יבעיר האש באחד מן המקומות עשה יעשה שליחותו והולך ממקום למקום ושורף הכל לזה נקרא בלשון שלוח: (ט) והשפלה. העמק: (י) לפנים. בימים הקדמונים: (יד) ותסיתהו. מלשון הסתה ופתוי: ותצנח ענין נפילה כמו ותצנח בארץ (ליק' ד')

רדק

קורין לספר דביר: (טו) גלות עלית וגלות תחתית. ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומר על חלקת השדה שהיו בה הגלות וכן יש שנויים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי. תהקרו סימן. ושם שדה ובזה השדה וחד פסוק סימן ויקח שדה עפרון וגו' השדה והמערה: (טז) מעיר התמרים. ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרים רבים נקראת כן וכא במסורת בתורה בקעת יריחו עיר התמרים: וילך וישב את העם. על הראש שבבני קני אמר והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהודה במדבר יהודה והכתוב לא ספר למה עלו מעיר התמרים או אם היו יושבים שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרשת וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרים והצר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל הדורות כמו שכתוב מלחמה לה' בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו הקב"ה הטובה עד סוף כל הדורות כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ושבו לדת ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו'. הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ונכבד בין ישראל ובימי ירמיה הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום כשלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יסופו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה וזהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שת"י נתנוהו לבני קני ואמר כי מה שאמר משה רע"ה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקדש יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב: (יט) כי לא להוריש. כי לא יכלו להוריש אע"פ שהיה ה' עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש"י לנסות בם את ישראל כמו שאומר אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וי"ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא

רשי

לרגלי אביה: (טו) ארץ הנגב. אדם שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה: גלות מים. שדה בית הבעל אתר בית שקיא דמיא: (טז) מעיר התמרים. היא יריחו שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ת"מ שנה והתלמידים שבהם הניחוה והלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה: וישב את העם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמין לו תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהים וגו' וזימן לו החסידים הללו: (יט) כי לא להורים. תרגום יונתן בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא

מעל החמור ויאמר־לה כלב מה־לך:
טו ותאמר לו הבה־לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים (ב' זקפי' קמצין)
ויתן־לה כלב את גלת עלית ואת גלת תחתית: (מ"ל חס'. ג')
טז ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את־בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את־העם: (ג' רפין)
יז וילך יהודה את־שמעון אחיו ויכו את־הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את־שם־העיר חרמה:
יח וילכד יהודה את־עזה ואת־גבולה ואת־אשקלון ואת־גבולה ואת־עקרון ואת־גבולה:
יט ויהי יהוה את־יהודה ויירש את־ההר כי לא להוריש את־ישבי העמק כי־רכב ברזל להם: (חס')
כ ויתנו לכלב את־חברון כאשר דבר משה ויורש

חמרא ואמר לה כלב מה ליך:
טו ואמרת ליה הב לי אחסנתא ארי לארע דרומא יהבתני ותתן לי אתר בית שקיא דמיא ויהב לה כלב ית בית שקיא עלאה וית בית שקיא תחתאה:
טז ובני שלמאה חמוהי דמשה סליקו מן קרתא יריחו עם בני יהודה מדבר יהודה די בדרום ערד ואזלו ויתבו עם עמא:
יז ואזל יהודה עם שמעון אחוהי ומחו ית כנענאה יתיב צפת וגמרו יתה וקרא ית שמא דקרתא חרמה:
יח וכבש יהודה ית עזה וית תחומא וית אשקלון וית תחומא וית עקרון וית תחומא:
יט והוה מימרא דיי בסעדיה דבית יהודה ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא להון:
כ ויהבו לכלב ית חברון כמא דמליל משה ותריך מתמן

תולדות אהרן ובני קיני. שם סנהדרין יא קד קו: ויתנו לכלב. ב"ב קכב מכות י:

רלבג

גלות מים: (טז) והנה בני קיני חותן משה שבו לדת ישראל ולזה ישבו את יהודה: (יט) ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר. ר"ל שהכיר מזה עצמו יהודה נעזר בש"י בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו. וראוי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש"י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שיגלה רק בגבול נחלתו כמו שנזכר בראש זה הספר ואחת המלחמות היתה בגבול שמעון:

וראוי

מצודת ציון

ד') ור"ל נפלה בכח וכאלו נעלה בארץ: (טו) הבה. תנה כמו הבה לנו לחם (בראשית מ"ז) ברכה. מתנה ומנחה וכן קח נא את ברכתי (שם ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כא): נתתני. נתת לי: גלות. מעין כמו גל נעול. (ש"ה ד'): עלית. מלשון עליון: (יז) (ויחרימו. ענין אבדון וכליון: (יט) ויורש. מלשון גרושין: רכב ברזל. אנשי רכב חזקים כברזל:

העמק

מצודת דוד

בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לבקש עליו: (טו) ארץ הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים: ונתתה לי .. לזאת אשאל אשר תתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים: גלות עלית. שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת: (טז) קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה: עלו מעיר התמרים. כי שמה ישבו בין הכנענים וכשבאו בני יהודה להלחם בם קראו לשלום לבני קיני ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו': וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד וכן יאמר נא ישראל (תהלים קי"ח): את העם. עם בני יהודה: (יט) ויהי ה' וכו'. ויורש את ההר. ר"ל מה שהורישו יהודה יושבי ההר לא היה בעולם ידו כדרך הטבע כ"א יד ה' עשתה זאת: כי לא להוריש. תחסר מלת יכול ור"ל שהרי לא היה ביכלתו להוריש יושבי העמק על כי להם רכב ברזל לא עצר כח להורישם עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר ואיך אם כן הוריש יושב ההר הקשה יותר ויותר אלא יד ה' עשתה זאת ואת יושבי העמק הניח לנסות בם את ישראל כמ"ש למטה ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק היו חושבים בכח ידם יוכלו לגרש יושבי העמק עם כי רכב ברזל להם ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר לזה

רשי

מיסרא : (כא) ואת היבוסי יושב ירושלים . מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולניני ולנכדו : (כב) בית אל . שנפל בגורלם ואינה שדמות מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וה' עמם הוא שאמר דניאל לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים : (כג) ויתירו . על ידי אחרים ששלחו מאללין ויתורו את ארץ האמור במרגלים שלמן ואלו ששלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו : (כד) את מבוא העיר . שהיו נכנסים לה דרך המערה ולוז אחד עומד על פי המערה ונכנסים דרך הלוז למערה : לוז . שגדלו בו אגוזים דקים קולדרי"א בלע"ז : (כה) ויראם . באצבעו : (כו) הוא שמה עד היום . לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר : (כז) ולא הוריש מנשה . סיפר הכתוב בגנותו שהתחילו למעול בהקב"ה שלוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ

רדק

דברזלא להון : (כא) לא הורישו בני בנימן . ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלים בין יהודה ובנימין ומה שאמר עד היום הזה שמואל הנביא כתב כן כי הוא כתב ספר שופטים לפי הקבלה ובימיו היה עדיין היבוסי בירושלים ואף בימי דוד כמו שכתוב : (כג) ויתירו . פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העיר כי לא היו רואים את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדסין סביבותיה : (כד) הראנו נא את מבוא העיר . בדברי רז"ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זה אין לו פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו' : ועשינו עמך . בשוא המ"ם וקמץ הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ"ם ושוא הכ"ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסורה : (כה) ויראם את מבוא העיר . אמרו רז"ל באצבעו רמז להם והראה להם כדי שלא ירגיש אדם בו : (כו) ארץ החתים . אינו החתים משבע אומות : הוא שמה עד היום הזה . לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ למחנה והם מתים : (כח) כי חזק ישראל . פועל עבר כי הוא חציו קמץ וחציו פתח :

ותכבד

מקרא

מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק׃ כא וְאֶת־
הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם לֹא הוֹרִישׁוּ כל ספר' חס' כמ"ד
בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלַ͏ִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־הֵם ג' בנביאים
בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם׃ כג וַיָּתִירוּ בֵית־
יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים
לוּז׃ כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־ ט' מ"ע כל כתו' דכו' כמ"ח
הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־
מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃ יושפע עמך
כה וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־
הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־ ג'. ג'
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ
הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז ג' והוא חד ס' ויבן העיר מסביב מן המלוא ומסמס אל. ג'
הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה
אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־
תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשֵׁב דּוֹר ישבי ק'
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם ט' עמ"ס
וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ
הַזֹּאת׃ כח וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם ס'
אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא ג' מ"ע יו"ד
הוֹרִישׁוֹ׃
כט וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי ס' וכל מנשה ואפרים דכו'
הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ
בְּגָזֶר׃
ל זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן ג' מ"ל. ל"ד מ"ל
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי ס'. ג'
בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃
לא אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־ ג'

תרגום

יַת תְּלָתָא בְּנֵי גִבָּרַיָא׃ כא וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי
יְרוּשְׁלֶם לָא תָרִיכוּ בְּנֵי
בִנְיָמִין וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם
בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשְׁלֶם עַד
יוֹמָא הָדֵין׃ כב וּסְלִיקוּ
דְבֵית יוֹסֵף אַף אִנּוּן לְבֵית
אֵל וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן׃
כג וּשְׁלַחוּ מְאַלְלִין דְבֵית
יוֹסֵף לְבֵית אֵל וְשׁוּם קַרְתָּא
מִלְקַדְמִין לוּז׃ כד נַחֲזוֹ
נָטְרַיָא גַּבְרָא נָפֵיק מִן
קַרְתָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַחֲזֵינָא
כְעַן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא
וְנַעְבֵּד עִמָּךְ טִיבוּ׃
כה וְאַחֲזֵינוּן יַת מַעֲלָנָא
דְקַרְתָּא וּמְחוֹ יַת קַרְתָּא
לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיַת גַּבְרָא
וְיַת כָּל זַרְעִיתֵיהּ שֵׁיזִיבוּ׃
כו וַאֲזַל גַּבְרָא לְאַרְעָא
חִתָּאֵי וּבְנָא קַרְתָּא וּקְרָא
שְׁמַהּ לוּז הוּא שְׁמַהּ עַד
יוֹמָא הָדֵין׃ כז וְלָא תָרִיכוּ
דְבֵית מְנַשֶּׁה יַת בֵּית שְׁאָן
וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת תַּעְנָךְ
וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי
דוֹר וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי
יִבְלְעָם וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת
יָתְבֵי מְגִדּוֹ וְיַת כַּפְרָנָהָא
וּשְׁרִי כְנַעֲנָאָה לְמִתַּב
בְּאַרְעָא הָדָא׃ כח וַהֲוָה
כַּד תְּקֵיף יִשְׂרָאֵל וְשַׁוִּי יַת
כְּנַעֲנָאָה לְמַסְּקֵי מִסִּין
וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן׃
כט וּדְבֵית אֶפְרַיִם לָא תָרִיךְ
יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּגֶזֶר
וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן
בְּגֶזֶר׃ ל דְבֵית זְבוּלוּן לָא
תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי קִטְרוֹן וְיַת יָתְבֵי נַהֲלֹל וִיתִיבוּ כְנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן וַהֲווֹ
לְמַסְּקֵי מִסִּין׃ לא דְבֵית אָשֵׁר לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי עַכּוֹ וְיַת

רלבג

(כא) ולאוי שהדע כי היבוסי יושב ירושלים עד ימי דוד כמו שזכר בספר שמואל והיתה סבת עמדו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולניני ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז"ל והוא אשר אמר עד היום הזה ר"ל עד ימי כתבו זה הספר : והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם למוקש כמו שנזכר בתורה

פי' רבי' ישעיה

(יט) כי לא להורים . פי' מקרא קצר הוא וכן צריך לומר כי לא יכלו להורים : (כג) ויתירו בית יוסף בבית אל . פי' כמו ויתורו שהרבה כבדים תמצא ואינם ע"י אחר . כמו ויליכו שהוא כמו וילונו : ע"כ

תולדות אהרן ויראו השומרים . סוטה מו : ויראם . שם : לוז . העיר הזאת אין שולט בה מלאך המות וסוד העניין באר היטב זוכר תרומה : בית שאן . חולין ז' : זבולן לא הורים . מגלה ו :

שלחו ג' בקריאה וסי' ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו . כי יתרו פתח ויענגו כן כתיב . ועל יסין פרחה : החתים ה' בקריאה וסי' מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול . וילך האיש ארץ החתים . ותעל יתצא מרכבה ממצרים . ותברו דד"ח ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה . הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי : ויקרא שמה ג' בקריא' וסי' שטנה . רחובות ויאמר כי עתה. ויקרא את שמה לוז : ואת יושבי פ' וסי' נמסר בסדר שמות : ויואל ז' ה' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות : חזק ה' פתחין וסי' נמסר בסדר מקץ : ואפרים ה' וכל מנשה אפרים דכו' וסי' נמסר בסדר פנחס :

מצודת דוד

רים יושבי ההר והניח יושבי העמק : (כא) היבוסי . שם האומה : בני בנימן . כי ירושלים היתה מנחלתם ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה כן אמרו רז"ל : (כב) גם הם . כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם כן נלחמו בני יוסף בגורלם : (כד) השומרים . כי מבני יוסף שמרו מול השער לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא : ועשינו עמך חסד . כאשר נכבוש את העיר : (כה) שלחו . לחפשי ולא

מצודת ציון

(כ) הענק . אנשים גבהי הקומה . (כג) ויתירו . ענין חקירה והפוש כמו ויתרו את ארץ כנען (במדבר י"ג) : (כד) מבוא . מלשון ביאה : (כז) ויואל . ענין רצון וכן ויואל משה שמות

לא יושבי צידון ואת-אחלב ואת-
אכזיב ואת-חלבה ואת-אפיק ואת-
רחב: לב וישב האשרי בקרב הכנעני
ישבי הארץ כי לא הורישו:
לג נפתלי לא-
הוריש את-ישבי בית-שמש ואת-
ישבי בית-ענת וישב בקרב
הכנעני ישבי הארץ וישבי בית-
שמש ובית ענת היו להם למס:
לד וילחצו האמרי את-בני-דן ההרה
כי-לא נתנו לרדת לעמק: לה ויואל
האמרי לשבת בהר-חרס באילון
ובשעלבים ותכבד יד בית-יוסף
ויהיו למס: לו וגבול האמרי ממעלה
עקרבים מהסלע ומעלה:
ב א ויעל מלאך-יהוה מן-הגלגל אל-
הבכים ויאמר אעלה
אתכם ממצרים ואביא אתכם אל-
הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם
ואמר לא-אפר בריתי אתכם לעולם:
ב ואתם לא-תכרתו ברית ליושבי
הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא-
שמעתם בקולי מה-זאת עשיתם:
ג וגם אמרתי לא-אגרש אותם
מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם
יהיו לכם למוקש: ד ויהי כדבר מלאך
יהוה את-הדברים האלה אל-כל-בני
ישראל וישאו העם את-קולם ויבכו:
ה ויקראו שם-המקום ההוא בכים
ויזבחו-שם ליהוה:
ו וישלח יהושע את-
העם וילכו בני-ישראל איש לנחלתו

יתבי צידון וית אחלב וית
אכזיב וית חלבה וית
אפיק וית רחוב: לב ויתיבו
דבית אשר בגו כנענאי
יתבי ארעא ארי לא
תריכינון: לג דבית נפתלי
לא תריכו ית יתבי בית
שמש וית יתבי בית ענת
ויתיבו בגו כנענאי יתבי
ארעא ויתבי בית שמש
ובית ענת הוו להון למסקי
מסין: לד ודחקו אמוראי
ית בני דן לטורא ארי
לא שבקונון למחת
למישרא: לה ושרי אמוראה
למתב בטור חרס באילון
ובשעלבים ותקיפת יד
בית יוסף והוו למסקי
מסין: לו ותחום אמוראה
ממסקני עקרבים מן כיפא
ולעילא: א וסליק נביא
בשליחות מן קדם יי מן
גלגלא לבוכים ואמר
אסקית יתכון ממצרים
ואעלית יתכון לארעא די
קימית לאבהתכון ואמרית
לא אשני קימי עמכון
לעלם: ב ואתון לא תגזרון
קים ליתבי ארעא הדא
אגוריהון תתרעון ולא
קבלתון למימרי מא דא
עבדתון: ג ואף אמרית
לא אתריך יתהון מן
קדמיכון ויהון לכון
למעיקין וטעותהון יהון
לכון לתקלא: ד והוה כד
מליל נביא דיי ית פתגמיא
האלין לכל בני ישראל
וארימו עמא ית קלהון ובכו: ה וקרו שמא דאתרא
ההוא בוכים ונכיסו תמן נכסת קודשיא קדם יי: ו ושלח יהושע ית עמא ואזלו בני ישראל גבר

רדק

(לה) ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אילון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכך היו להם לשבים ולצנינים: (לו) וגבול האמורי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: (א) ויעל מלאך ה'. ת"י וסליק נביא בשליחות מן קדם ה' ואמרו ח"ל כי פנחס היה זה הנביא: מן הגלגל. שם נאמר לו נבואה הזאת שיאמר אותה לישראל בזה המקום אולי הוא קבלה שם על פי ה' או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (ג) לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים וי"ת למעיקים כמו בריי"ש ויש מפרשים אותו מן צוד לצודי והדגש תמורת הנח עיין הספל כמו ופטורי ציצים ר"ל שיצודו וילכדו אתכם: (ו) וישלח יהושע. כבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני ה'

רשי

כארץ וגו': (א) ויעל מלאך ה'. שנינו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היה דעתי מתחילה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לצדים. למצדדים בצדכם בגדודים ובייסות לשלול ולבוז: (ו) וישלח יהושע וגו'. זה המעשה היה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל לומר כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה' שלחם איש לנחלתו והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי הזקנים ואח"כ ויעשו

רלבג

בתורה: (א) ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים. ר"ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישראל וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מלאך ה' לרבים יחד בזה האופן כמו שזכרנו במקומות מה בפרושינו לדברי התורה וכן ת"י שזה המלאך היה נביא וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמרו ז"ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: (ו) וישלח יהושע את העם. ר"ל שכבר שלח את העם קודם

התרת ר"ג וסי' נמסר בסדר דברים: אעלה ח' וסי' בלשון תרגום אמר סלאכא לאנתתיה דארונא אריך למכסיא קטרתא בירושלם וסי' נמסר בסדר שמות: ליושבי הארץ ג' דסמיכי בקריאה וסי' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. הנני ממלא את כל. הלא את אחינו: מזבחותיהם ג' ב' ס"ל וא' חס' וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו. ואתם לא תכרתו ברית. בהיות חליליהם סביבות. קדמא חס' וא' מזבחותיהם חטאת יהודה. ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן:

מצודת ציון

(שמות ב'): (לד) וילחצו. ענין דחק כמו ותלחץ אל הקיר (במדבר כ"ב): לא נתנו. לא הניחו כמו ולא נתנו אלהים (בראשית ל"א): (לה) ותכבד. ענינו כמו ותחזק: (א) מלאך. ענין שליח: הבוכים. אמר ע"ש סופו שקראו המקום בוכים: אפר. מלשון הפרה ובטול: (ב) תתוצון. מלשון נתיצה ושבירה: (ג) לצדים. לשון צדיה ור"ל

מצודת דוד

ולא הכום עם בני העיר: (לב) וישב האשרי. ר"ל לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה: כי לא הורישו. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ: (לג) יושבי בית שמש כו'. ר"ל אבל אותן היושבים בבית שמש וכו' אשר לא היו מאנשי הכנעני הם לבד היו למס לנפתלי ולא הכנעני שבתוכם. או יאמר ששם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: (לד) ההרה. דחקום להשאר בהר כי לא הניחום לרדת להעמק: (לה) ויואל האמורי. אח"ז רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: יד בית יוסף. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן יושבי הערים האלה ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם עד שנתנום עוד למס: (לו) וגבול האמורי. מוסב למעלה לומר וגם גבול האמורי וכו' היו למס עד שלא יוכלו להורישם: ב (א) מלאך ה'. נביא ה' כן תרגומו ואמרז"ל שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה: אל הבוכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה' הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו': (ב) ואתם. וכתנאי שגם אתם תשמעו לי ולא תכרתו ברית וכו': ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא סכלות גדולה היא: (ג) וגם אמרתי. ר"ל כמו שעשיתם אתם אעשה כן גם אני ואמרתי עתה שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה: למוקש. כי תהיו תועים אחריהם ובזה תכשלו להיות נמסר ביד האויב: (ה) בוכים. ע"ש שבכו: ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה': (ו) וישלח וכו'. עם שכבר

ויעשו בני ישראל הרע: (ז) אשר האריכו ימים וגו׳. ימים האריכו שנים לא האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנא׳ הר געש שרעש עליהם ההר להורגן: (ט) בתמנת חרס. ע״ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה מופלא בקבר: (טו) בכל אשר יצאו יד ה׳ היתה בם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון בסדר עולם: (טז) ויקם ה׳ שפטים. תמיד מדור אל דור כשו שהוא מונה והולך בספר הזה

ס׳ ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחריו לא עשו הרע שראו מעשה הנסים שעשה לישראל שהעבירם הירדן ביבשה ועמידי השמש והירח וגלות המלכים: (יא) ויעבדו את הבעלים. וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם: (יג) לבעל ולעשתרות. צלמים עשויים כצורת עשתרות והם נקבות הצאן: (יד) ביד שוסים וישוסו אותם. הם שנים שרשים והענין אחד וענינם ענין בזה: (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו להלחם היתה יד ה׳ בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון נאמר שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו שם שלשתם: ויצר להם. פרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן

לרשת את-הארץ: ז ויעבדו העם את-
יהוה כל ימי יהושע וכל | ימי הזקנים
אשר האריכו ימים אחרי יהושוע
אשר ראו את כל-מעשה יהוה הגדול
אשר עשה לישראל: ח וימת יהושע
בן-נון עבד יהוה בן-מאה ועשר
שנים: ט ויקברו אותו בגבול נחלתו
בתמנת-חרס בהר אפרים מצפון
להר-געש: י וגם כל-הדור ההוא
נאספו אל-אבותיו ויקם דור אחר
אחריהם אשר לא-ידעו את-יהוה
וגם את-המעשה אשר עשה
לישראל:
יא ויעשו בני-ישראל את-הרע
בעיני יהוה ויעבדו את-הבעלים:
יב ויעזבו את-יהוה | אלהי אבותם
המוציא אותם מארץ מצרים וילכו
אחרי | אלהים אחרים מאלהי העמים
אשר סביבותיהם וישתחוו להם
ויכעסו את-יהוה: יג ויעזבו את-יהוה
ויעבדו לבעל ולעשתרות: יד ויחר-
אף יהוה בישראל ויתנם ביד שסים
וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם
מסביב ולא-יכלו עוד לעמד לפני
אויביהם: טו בכל | אשר יצאו יד-יהוה
היתה-בם לרעה כאשר דבר יהוה
וכאשר נשבע יהוה להם ויצר להם
מאד: טז ויקם יהוה שפטים ויושיעום
מיד שסיהם: יז וגם אל-שפטיהם לא
שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים
וישתחוו להם סרו מהר מן-הדרך

לאחסנתיה למירת ית
ארעא: ז ופלח עמא קדם
יי כל יומי יהושע וכל יומי
סביא די אוריכו יומין בתר
יהושע דחזו ית כל עובדא
דיי רבא די עבד לישראל:
ח ומית יהושע בר נין עבדא
דיי בר מאה ועשר שנין:
ט וקברו יתיה בתחום
אחסנתיה בתמנת חרס
בטורא דבית אפרים
מציפונא לטור געש: י ואף
כל דרא ההוא אתכנישו
לות אבהתוהי וקם דרא
אוחרנא בתריהון דלא
ידעין למדחל מן קדם יי
ואף ית עובדא די עבד
לישראל: יא ועבדו בני
ישראל ית דביש קדם יי
ופלחו ית בעליא:
יב ושבקו ית פולחנא דיי
אלהא דאבהתהון דאפיק
יתהון מארעא דמצרים
וטעו בתר טעות עממיא
מטעות עממיא די
בסחרניהון וסגידו להן
וארגיזו קדם יי: יג ושבקו
ית פולחנא דיי ופלחו
לבעלא ולעשתרתא:
יד ותקיף רוגזא דיי
בישראל ומסרינון ביד
בוזזיהן ובזו יתהון ומסרינון
ביד בעלי דבביהון מסחור
סחור ולא יכילו עוד למיקם
קדם בעלי דבביהון: טו בכל אתר די נפקו מחא
מן קדם יי הות בהון לבישא כמא דמליל יי וכמא דקים
יי להון ועקת להון לחדא: טז ואקים יי נגידין ופרקינון
מיד בזזיהון: יז ואף מן נגידיהון לא קבילו ארי טעו
בתר טעות עממיא וסגידו להון סטו בפריע מן אורחא

ג׳ · ב׳ מ״ל ולח׳ יהושע · כולהון מ״ע בספרא · ל׳ · ס׳ · ג׳ מ״ל · ד׳ דסמיכי · כ׳ מ״ל · ל׳ חס׳ · ל׳ ומ״ל · ו׳ מ״ל · ו׳ מ״ל · ג׳ · ל׳ ומ״ל · כ׳ דסמיכי

רלבג

קודם זה ושב להזכיר זה לפי שהיה צריך להזכיר שכבר עבדו ישראל את ה׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש״י במצרים ועל הים ובמדבר ובימי יהושע: (י) והנה נתבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקנים לא היה כי אם כמו ס״ו שנה ולזה יחוייב שיהיה אמרו וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר״ל הזקנים כלם אשר ראו את כל מעשה ה׳ כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס״ו שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל או מי שהיו ימיו יותר מס״ו שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני שמונים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמים לא הועילה אותם את כל מעשה ה׳ להציל ישראל מעשות הרע בעיני ה׳ ואמנם הזקנים מפני שהיו מנהיגים את העם הצילום מזה כל ימי היותם: (יג) חבר כי אחרי מות הזקנים ההם עשו ישראל הרע ועבדו ע״ז: וספר

תולדות אהרן בתמנת חרס. כ״ב קכב:

וכל ימי ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע. וחברו ויעבדו העם את. וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה ונמסר גם בסוף יהושע: יהושוע ב׳ מ״ל וסי׳ ואת יהושוע צויתי. אשר האריכו ימים: ה׳ אלהי אבותם ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ למען יאמינו כי נראה אליך ה׳. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ דמשנה תורה. ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים. בעזבם את ה׳ אלהי אבותם: אבותיו ג׳ מלאים וסי׳ וגם כל הדור ההוא נאספו. כל לבבו הכין לדרש. תבא עד דור אבותיו: סביבתיהם ב׳ מ״ל וסי׳ ויסעו ויהי חתת. ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם דשפטים: ויצר ג׳ וסי׳ בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון וסי׳ נמסר בריש וישלח:

מצודת ציון

לנודד נפשות: (ט) חרס. הוא סרח האמור בספר יהושע ומתהפך הוא כמו כבש כשב: (י) נאספו. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ׳): (יג) לבעל ולעשתרות. שמות ע״ג: (יד) שוסים. דורכים ורומסים כמו ונשסו הבתים (זכריה יד): וימכרם. מסרם וכאלו מכרם: (טו) ויצר. מלשון צר ודוחק: (יז) זנו. המשילם לזונה העוזבת בעל נעוריה ותאהב זולתו

מצודת דוד

שכבר נאמר בסוף יהושע חזר וכתבו כאן לומר עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו תחת גפנו ותחת תאנתו: (ז) ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה ועבדו את ה׳ כל ימי וכו׳ מ״מ מכרו שכחו מעשה ה׳ ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים כמו שמפרש והולך: אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו.וכו׳ וכזה היו מייסרים לב ישראל לעבוד את ה׳: (י) לא ידעו. בידיעה מושכלת: וגם את המעשה. לא ידעו גם את המעשה כי נשכח מהם: (יד) מסביב. היושבים סמוכים הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו: ולא יכלו עוד לעמוד. היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם ומזלם כל ימי השופטים ואמר אם בתחלה היה להם תקומה מה. אולם בסוף לא יכול לעמוד ולהתקיים: (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו למלחמה בא עליהם רעה וכרעו ונפלו: (טז) ויושיעום. בכדי להושיעם מן האויב כי הם יוכיחו את העם לשוב לה׳ ואם ישמעו יהיו נושעים: (יז) וגם. ר״ל אבל לא הועיל בזה כי גם אל שופטיהם לא שמעו: סרו מהר. ר״ל במהירות רב בשעת אחת

רדק

וכן ויאל לו לכו לעדי אונו ועניינם ענין צרה שני שרשים ושניהם אחד : (יט) לא הפילו ממעלליהם . ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחד אלא ככל רעתם עשו: (א) לנסות בם את ישראל. הדור ההוא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבורת ישראל אלא שהקדוש ב"ה היה נלחם בעבורם : (ב) רק למען . רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמה אם לא ישמרו דרך ה' וצריכים הם שילמדו אותם דרכי המלחמה כי אין ה' נלחם בעבורם רק הדור אשר היו לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הוצרכו להם כי ה' נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח ה' אשר לא

רשי

הזה שופט אחר שופט : (יח) וכי הקים . לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה ה' עם השופט וגו' : כי ינחם . שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם . מפני נאקתם העולה לפניו מפני אויביהם : (יט) לא הפילו. לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא עליהם : (כב) השומרים הם. הה"א חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא ל' שאלה ונסיון : (א) לנסות בם את ישראל. את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול והמרו במקום : (ב) רק למען דעת. רק לדבר הזה לבדו הניחם למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה : רק אשר לפנים. שהיו עומדים לשרת את ה' : לא ידעום . למלחמות הללו ותכסיסיהם ולא

שופטים

אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֺת־
יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן׃ יח וְכִי־הֵקִים יְהוָה ׀
לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט
וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי
הַשּׁוֹפֵט כִּי־יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם
מִפְּנֵי לֹחֲצֵיהֶם וְדֹחֲקֵיהֶם׃ יט וְהָיָה ׀
בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ
מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ
מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה׃ כ וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר
עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי׃
כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ
מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ
וַיָּמֹת׃ כב לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־
יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה
לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־
לֹא׃ כג וַיַּנַּח יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ׃
ג א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ יְהוָה לְנַסּוֹת
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ אֵת כָּל־מִלְחֲמוֹת כְּנָעַן׃ ב רַק
לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם
מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר־לְפָנִים לֹא יְדָעוּם׃

י"ד ר"פ בנבי' · ו' · כ' · כ' מ"ג ד' · ג' . ג' · כ' מ"ג ו' חס' · ג' ס"פ · ג' · י"ח בליש' ור"פ וג' ר"פ בספרי · ו' פסו' בם בם · ג' · ג' דסבירי' בם · ו' דגש · ג' וכל קרית' אלה הגוים · ג' · ל' יוחד וללמד'

תרגום

דאזלו אבהתהון לקבלא פקודיא דיי לא עבדו כן׃ יח וארי אקים יי להון נגידין והוה מימרא דיי בסעדיה דנגידא ופריק להון מיד בעלי דבביהון כל יומי נגידא ארי מתיב ממימרא דאמר יי ומקבל צלותהון ופריק להון מן קדם דחקיהון ומשעבדיהון׃ יט והוה כד מאית נגידא תיבין ומחבלין מאבהתהון למהך בתר טעות עממיא למפלחהן ולמסגד להן לא שבקין מעובדיהון בישיא ומאורחתהון מקלקלתא׃ כ ותקיף רוגזא דיי בישראל ואמר חלף די עברו עמא הדין על קימי די פקדית ית אבהתהון ולא קבילו למימרי׃ כא אף אנא לא אוסיף לתרכא אנש מן קדמיהון מן עממיא די שבק יהושע ומית׃ כב בדיל לנסאה בהון ית ישראל הנטרין אינון ית אורחן דתקנן קדם יי למהך בהון כמא די נטרו אבהתהון אם לא׃ כג ושבק יי ית כל עממיא האלין בדיל דלא לתרכותהון בפריע ולא מסרינון בידא דיהושע׃ א ואלין עממיא די שבק יי לנסאה בהון ית ישראל ית כל דלא הוו ידעין ית כל קרבי כנען׃ ב לחוד בדיל דידעון דריא דבני ישראל לאלפותהון קרבא לחוד דמלקדמין לא

והיה ה' ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : ינחם ד' וסי' נמסר בסדר בשלח : ישיבו ז' חס' בנביאים וכתובים וסי' נמסר בסדר לך לך : גם אני ו' ר"פ דסמיכי וסי' גם אני לא אוסיף להוריש. גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי תנינא. אודך בכלי נבל. לא אחשך פי . באידכם אשחק. וכל מצעות פסוקים דכוו' גם אני במ"ה וגם : ללכת בם ו' פסוקים אית בהון בם בם וסי' למען נסות בם את ישראל. וכלה אפי וחמתי בם . בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך. ועשית בם נקמות גדולות. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים :

תולדות אהרן גם אני . עקדה שער סו : ואלה פס: ללמדם מלחמה, ע"ג כס :

רלבג

(יח) וספר דרך כלל איך היה מנהגם בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את ה' כי אם בימי השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם : (כ) ולזה חרה אף השם יתברך בישראל . ואמר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימות : (כב) כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' וזה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם בלתי חזקים באמונת השם יתב' ולזה לא היו ישראל ראויים אל שתשלם להם בימי יהושע השמדת כל הגוים האלה : (א) ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען . ר"ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמות כנען כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו אך השם יתב' היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם יתב' : (ב) למען דעת דורות ישראל כי עתה הם צריכין ללמדם ענין המלחמה כי לא יכירו

מצודת ציון

זולתו : (יח) ינחם . ענין הפוך המחשבה : מנאקתם . ענין צעקה מהלב כמו שמעתי את נאקת (שמות ו') : לוחציהם ודוחקיהם . הוא כפל ענין במלות שונות ובא לחזק הדבר והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (יט) לא הפילו . לא גרעו ודוגמתו לא נופל אנכי מכם . (איוב י"ב) : ממעלליהם . ממעשיהם : (כ) ויחר . ענין כעס : יען . בעבור : (כא) להוריש . לגרש : עזב . הניח : (כב) נסות . מלשון נסיון :

סרני

מצודת דוד

אחת סרו מכל וכל מן הדרך וכו' ולא באיחור מעט מעט : לשמוע . אשר שמעו : לא עשו כן . כאשר עשו אבותם : (יח) וכי הקים . וכאשר היה מקים להם שופטים: עם השופט . עם כל שופט בזמנו : והושיעם . מוסב על ה' : מנאקתם . מחמת שצעקו להתפלל ולשוב לה' ולא מאהבת המקום כ"א מלחץ האויב : (יט) והיה במות השופט. ר"ל גם התשובה הזה לא היתה כ"א מתוכחות השופט ומיד שמת ואינו להוכיחם שבו והשחיתו דרכם מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא : לא הפילו . לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה : (כא) גם אני . כאשר גמלו אשלם כן גם אני : אשר עזב וכו' . ר"ל מדעת עזבם במקומם ומת כי לא רצה לגרש כולם בחייו וכמש"ה מעט מעט אגרשנו (שמות כ"ג) : (כב) למען נסות . ר"ל בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא וז"ש השומרים וכולי : (כג) וינח . בעבור זה בחר בזה העונש והניח את העו"ג האלה האמורים למעלה : לבלתי הורישם מהר . ר"ל אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר כ"א מעט מעט ולזה לא נתנם מאז ביד יהושע ובעבור העונש ולמען נסות וכו' הניחם ס"ל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה : ג (א) את כל וכו' . אלו הדורות הבאים אשר לא ידעו להשכיל הנסים הנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה' ולזה הניח העו"ג האלה לנסותם בהם : (ב) רק למען דעת . ר"ל רק בעבור זה ישכילו דעת פלאי הנסים הנעשה להן מאז : ללמדם מלחמה . ר"ל הנה בהשאיר העו"ג הלא ילחמו בם ויהיה א"כ מהצורך ללמדם תכסיסי מלחמה כי רק הדור אשר היו לפנים בימי יהושע הנה לא ידעו תכסיסי מלחמה כי ה' נלחם להם אבל לאח"ז יצטרכו לדעתם כי בעבור מעשיהם יעזבם ה' אל המקרה ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשה מאז

רש"י

לא נצרכו להם: (ג) חמשת סרני פלשתים. הם העובדי כוכבים אשר הניח לנסות: (י) ותהי עליו רוח ה'. דרש רבי תנחומא נסתכל בהם שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לעשות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חייבים עליו להושיעם:

רד"ק

לא נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו': (ג) ופי' חמשת סרני פלשתים: המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים הם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערים הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגויים הניח ה' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח ה' על אותם שלא לכדום ישראל בכלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישראל ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון: (ח) ביד כושן רשעתים. כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ונדרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן: (י) ותהי עליו רוח ה', ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן והוסר כל פחד ומורך לב ממנו בסיוע הבורא עליו וכן ת"י ורוח ה' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם ה' וכן ותהי על יפתח רוח

ג חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי
וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר
בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ד וַיִּהְיוּ
לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל לָדַעַת
הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה
אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ו וַיִּקְחוּ אֶת־
בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם׃
ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת׃ ח וַיִּחַר־אַף
יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם
שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ ט וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל בֶּן־
קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ׃ י וַתְּהִי עָלָיו
רוּחַ־יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא
לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל
כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם׃ יא וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז׃
יב וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק יְהוָה
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל
עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃

הֲווֹ יָדְעִין׃ ג וַחֲמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּרָא דְלִבְנָן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד מְעַלָנָא דַחֲמָת׃ ד וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הֲיִקַבְּלוּן יָת פִּקּוּדַיָא דַייָ דְפַקֵּד יָת אֲבָהָתְהוֹן בִּידָא דְמשֶׁה׃ ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתִיבוּ בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ו וּנְסִיבוּ יָת בְּנָתֵיהוֹן לְהוֹן לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יָת טַעֲוָתְהוֹן׃ ז וַעֲבַדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהֲהוֹן וּפְלַחוּ יָת בְּעֲלַיָא וְלַאֲשֵׁרָתָא׃ ח וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִּי עַל פְּרָת וּפְלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא תְּמַנֵי שְׁנִין׃ ט וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים יְיָ פָּרִיק לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַרְקִינוּן יָת עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ׃ י וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִּי עַל פְּרָת וּתְקֵפַת יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא׃ יא וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז׃ יב וְאוֹסִיפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף יְיָ יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַּעֲבָדוּ יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃

(ג' וג' כ"ץ כלישנא; ג'; ג'; כתמפו"ם סי' כ' קדמאי קרחי; ב' ומ"ע כי כער'כהשרות; ד'; כ'; ד'; ד' ב' קמץ ונספרא; כ"א פסוק על על ומלה ביניהון)

ויעשו בני ישראל את הרע עשיה את הרע ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים: ז' פסוקים אית בהון את את את ואת וסי' נמסר בסדר אחרי מות:

רלב"ג

יכירו מה שנפקד מהם בסור הנחת השם יתברך מהם כי קודם זה לא היו צריכים לדעת סדר ענין המלחמה כי ה' הנלחם להם: (ג) ואמר שכבר השאיר השם יתב' שלא ינתן ביד יהושע חמשת סרני פלשתי' ואע"פ שלכדו מהם שבט יהודה אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה נשאר להם העמק כמו שזכר בראש זה הספר. ואפשר שאמר שיושבי העמק שבו לקחת אלו הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמשת סרני פלשתים היו עזה ואשקלון ועקרון אשדוד גת כמו שזכר בספר שמואל: (ח) והנה זכר שכבר עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה: (ט) והקים ה' להם מושיע את עתניאל בן קנז כששבו לשם יתב' והיתה עליו רוח ה' והנהיג ישראל הנהגה משובחת וגברה ידו על כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה ואפשר שיהיה זה נבואה או היה חלק מה מרוח הקדש. (יא) והנה שקטה הארץ ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד כי לא יתכן שיהיו ימי ההשקט מ' שנה כמו שאנחנו עתידין לבאר בע"ה בענין יפתח: (יב) ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות הרע בעיני ה' והכניע השם ישראל ושמם תחת עגלון מלך מואב ועבדוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו

מצודת ציון

(ג) סרני. ענין שררה: (ז) אשרות. אילן הנעבד: (י) ותעז. ענין חוזק: (יא) ותשקוט. ענין מנוחה: אשר

מצודת דוד

ויאמינו מעתה בה': (ג) חמשת. מוסב על המקרא שלפני פניו לומר ואלה הע"ג וכו' חמשת וכו': סרני פלשתים. ר"ל מקומות ממשלתם ואף שבני יהודה כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון כמ"ש למעלה הנה לאח"ז חזרו הפלשתים ולקחו מידם ואז לא יכלו בני יהודה לגרשם: יושב הר הלבנון. ר"ל וכל הכנעני וכו' אשר יושב בהר הלבנון מן הר בעל וכולי עד המקום שבאים דרך בו אל חמת: (ד) ויהיו. בעוד האלה: הישמעו. לבלתי לכת אחרי אלהיהם: (ו) ויקחו. ר"ל אבל לא עמדו בנסיון ולקחו בנותיהם וכולי וסוף הדבר היה שעי"ז עבדו אליהם: (ז) ויעשו וכו' עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט ואמר טרם שעמד השופט הראשון עשו הרע: (ט) את עתניאל. מוסב על מושיע לומר הוא עתניאל הקים למושיע: (י) רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט והאמין לבב להלחם: ותעז ידו. חזקה ידו לנצחו בכל פעם: (יא) ותשקוט. עי"ז שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד כ"כ בס"ע: (יב) ויחזק ה'. הלא היה וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם

יג וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי־עַמּוֹן וַעֲמָלֵק
וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת־
עִיר הַתְּמָרִים׃ יד וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה׃ טו וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה
וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד
בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־
יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה
לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב׃ טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד
חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר
אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ׃
יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ
מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד׃
יח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה׃
יט וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־
הָעֹמְדִים עָלָיו׃ כ וְאֵהוּד בָּא אֵלָיו
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־
לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים

(מסורה: ב׳ | ג׳ מ״ל | ב׳ ובספ׳ קלע כאבן | ב׳ | ג׳ קמץ ג׳ ל׳ | ב׳ ויחגור דוד | ב׳ | כ״ב | ל״ג ר״פ ג׳ מ״ל | ג׳ זקפין קמצי׳ | ב׳ וכעינין | ג׳ ואיוון ט׳ זוגין מן ג״ג)

יג וכניש לותיה ית בני
עמון ועמלק ואזל ומחא
ית ישראל ויריתו ית
קרתא יריחו׃ יד ופלחו
בני ישראל ית עגלון מלכא
דמואב תמני עסרי שנין׃
טו וזעיקו בני ישראל קדם
יי ואקים יי להון פריק
ית אהוד בר גרא בר
שבטא דבנימין גברא
גמיד בידיה דימינא ושדרו
בני ישראל בידיה
תקרובתא לעגלון מלכא
דמואב׃ טז ועבד ליה
אהוד חרבא ולה תרין
פומין גרמידא ארכה וזריז
יתה מלרע ללבושוהי על
ירכיה דימיניה׃ יז וקריב
ית תקרובתא לעגלון
מלכא דמואב ועגלון גבר
פטים לחדא׃ יח והוה כד
שיצי לקרבא ית תקרובתא
ושלח ית עמא נטלי
תקרובתא׃ יט והוא תב
מן מחצביא דעם גלגלא
ואמר פתגמא דסתרא אית
לי למללא עמך מלכא
ואמר סליק ונפקו מלוותיה כל דקימין עלוהי׃ כ ואהוד עאל לותיה והוא
יתיב בעלית בית קיטא דיליה בלחודוהי ואמר אהוד פתגמא דיי לי

שמונה ג׳ מלאים בנביאים וסי׳ את עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר. ומעלות שמונה מעליו. וכל ד״ה דכוו׳ מלאים׃

תולדות אהרן בעליית המקרה סנהדרין ס׃

רשי

(יג) את עיר התמרים. יריחו׃ (טו) אטר יד ימינו. ת״י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד ל׳ ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי רוטרייט בלע״ז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אטום ביד ימינו שלא היה שולט בה׃ (טז) גומד ארכה. אמה גדומ׳. ובלשון אשכנז (דוימן לאנג) ובלשון לעז גשקורסא׃ על ירך ימינו׃ לפי שבשמאלו שולט יאחזנה בשמאלו׃ (יז) איש בריא. פטים׃ (יח) וישלח את העם. חזר לאחוריו ולוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל׃ (יט) והוא שב. יחידי׃ מן הפסילים. מקום שפוסלים שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא ובא אל עגלון ויאמר לו׃ ויאמר הס. אמר עגלון שתקו את הכל מעלי. ויונתן תרגם הס סליק הוציא כל איש ואף על פי כן הס לשון שתוק׃ (כ) בעלית המקרה. בעליית קייטא שהיתה לאויר ולוננת׃ דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד׃ ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה

רדק

רוח ה׳ ושרא על יפתח רוח גבורה מן קדם ה׳׃ (יג) עיר התמרים. ת״י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי כשלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא נאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה׃ (טו) אטר יד ימינו. סגור יד ימינו שלא היה שולט בה והי׳ שמאליי והוא מן ואל תאטר עלי באר פיה׃ (טז) ולה שתי פיות. מן לפי חרב שהוא הצד החד אשר לחרב וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים׃ גומד ארכה. שיעור אמה וכן ת״י גרמידא׃ למדיו. למלבושיו׃ (יז) איש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן עשרה בקר בריאים שמני׳׃ (יט) מן הפסילים. ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת״י מן מחצביא ויש לשאול מאחר שהיה בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי״ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שמזכר ואמר דבר אחד שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי המנחה׃ ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלי׃ (כ) המקרה. שם בפלס מחתה ולולי הרי״ש היה דגוש והוא מענין קר וחם כלומר עליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקרר ועומדים שם בימי הקיץ וכת״י בעליה בית קיטא׃ דבר אלהים לי אליך ויקם

רלבג

יריחו כמו שנזכר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים׃ (טו) וכששבו ישראל לשם ית׳ הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ובתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא סבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגיש בלקיחתו החרב ביד שמאלו׃ (טז) ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר בשני צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוה׃ (יח) והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההללה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניהם. והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שבזה יתכן ההמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצ״ו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכוון זה ממנו על הכוונה ההשונה כי זה כלו ממה שיישיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברו אתו׃ וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לצורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב׃ (יט) והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישראל היותם לו לעבדים נאמנים ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס רצה לומר שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי׳ אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שישארו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד׃ (כ) ואחר זה נתקרב אהוד אליו והנה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה

מצודת ציון

(טו) אטר. ענין סגירה כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים ס״ט) ור״ל כאלו יד ימינו סגורה כי לא שלט בה׃ (טז) פיות. חודה של חרב נקראת פה׃ גמד. אמה וכן גמדים במגדלותיך (יחזקאל כ״ז) שר״ל אנשי מדה קצרה. למדיו. למלבושיו כמו מדו בד (ויקרא ו׳)׃ ירך. צד כמו ירך המזבח (שם א׳)׃ (יז) בריא. בעל בשר שמן וכמו עשרה בקר בריאים (מ״א ד׳)׃ (יט) הפסילים. מקום שמחליקים שם פני האבנים כמו ויפסלו בוני שלמה (שם ה׳)׃ הס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י״ג)׃ מעליו. מאצלו׃ (כ) בעלית. מלשון עליה הבנויה ממעל׃ המקרה. מלשון קור וצנה ויתקעה

מצודת דוד

משפיהם הרעים׃ (יג) ויאסוף וכו׳. מלבד בני עמו׃ (טו) בן הימיני. מבני בנימין׃ איש אטר וכו׳. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחוז בשמאלו ולא היה א״כ נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגיש בדבר כי לא חשב שהוא שמאלי׃ וישלחו וכו׳ מנחה. בכדי שלא ירגיש בדבר ויבטח בו בראות הכנעתו להביא מנחה׃ (טז) שני פיות. להמיתו בקלות ומהר׃ גומד ארכה. קצרה ממדת חרב עם כי חגרה מתחת למדיו מ״מ נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב׃ על ירך ימינו. להיות נוח לו לאחוז בשמאלו׃ (יז) איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו כי על היותו שמן ובעל בשר יקשה עליו ההקמה וטרוד בה ולא היה נשמר מאהוד׃ (יח) כלה להקריב. אחר שמסר כל המנחה׃ וישלח וכו׳. כי האחד בקל יוכל להמלט משא״כ כשהם רבים׃ (יט) והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה׃ את הגלגל. אצל הגלגל׃ דבר סתר. ר״ל לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה׃ ויאמר הס. כלומר אם דבר סתר הוא בפני בני עמך שתוק ולא תדבר באזני העומדים מבני עמי. ויצאו. בשמעם דבר המלך יצאו מעצמם׃ (כ) בא אליו. נתקרב אליו׃ בעלית המקרה. בהיות הזמן חם ישב בעליה עשויה בחלונות מרובים לנסר

רשי

ויצאה ממנו רוח : (כב) הנצב . הוא הברזל שהשמן תחוב לתוכו שקורין בוליי״ש בלע״ז הוא המעמיד החרב פי״ם חערס : הלהב . הוא השמון שקורין ברלני״ם (בלע״ז) ובלע״ז למי״א : ויסגור החלב . שמנו שהיה שמן מאד וכסה אתכל אורך החרב : ויצא הפרשדונה . תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך . שעאן כשתי תיבות ופיין מפמשת לשתיכן ויצא הפרש שדוני נשפכ׳. שפך שדא כתרגומו : (כג) ויצא אהוד המסדרונה . מן העלייה אל המסדרונה תרגום יונתן אכסדרה : ונעל . במפתח : (כד) והוא יצא . אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו : מסיך רגליו . עביד צורכי׳ הם נקביה הגדולים: (כה) עד בוש. עד עיכוב כלומר זמן ארוך : (כו) נמלט . ברח איסקמפא״יר בלע״ז : עד התמהמהם . כמו עד שהמלך במסבו . את האהבה עד שתחפץ. כמוד שמינו תפלי׳ בה: השעירתה. יער דק ועב שקורין ברול״ש בלע״ז ומוב הוא לבהמה והרבה יש בסדר ורעים שענפי אילנות דקים קרויין שער כושך את השעי׳ אם היה השער כותש : (כו) ויהי כבואו . שעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען : בהר אפרים . שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו מתוך שגלמו כישראל ועברו את הירדן ירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה ונתנו את סרניהם ואליהים על ישראל :

רדפו

רדק

ויקם מעל הכסא . אמרו רז״ל לפיכך זכה עגלון שתהא בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון : (כב) הנצב. הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא משוך וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות״י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור החלב שהיה איש שמן וסגר החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא : ויצא הפרשדונה . ת״י ונפק אוכליה שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגום אוכליה ומן שדונה שהוא תרגום ושפך ושדי וי״מ הפרשדונה מקום ישיבת הפרשים והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרים לשבת שם אבל אחר שאמר ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון איננו אמור על אהוד ודעת המתרגם נכונה ותרגום המסדרונה לאכסדרה : (כג) בעדו. עליו וכן ויסגור ה׳ בעדו כלומר סגר דלתות העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט : ונעל . הסגירה הוא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו מה שחשבו ויאחרו מלרדף אחריו וימלט בין כך : (כד) מסיך . כמו מסך בגדי כי הוא מן סוכן ר״ל סוכך רגליו והוא ל׳ כבוד כלומר שהיה נפנה : (כה) ויחילו עד בוש . ת״י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושם מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העיין בשקל אור ובושם משה מן המרובע בשקל כונן : ויקחו את המפתח . כי מצאו אותו מבחוץ במקום שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומחוץ : (כו) עד שם מקום :

רדפו

כִּי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃ כא וַיִּשְׁלַח
אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃
כב וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ כג וַיֵּצֵא
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃ כד וְהוּא יָצָא
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃ כה וַיָּחִילוּ
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת׃ כו וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה׃
כז וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר
אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־

ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ ומ״ל · ל״ג ר״פ · ל׳ וכתיב כן · ב׳ וכענין . ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ מ״ל . ל׳ · ב׳ מ״ל בכוא״ו בשעריך · ל׳

לְמַלְכָּא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל
כּוּרְסְיֵהּ׃ כא וְאוֹשִׁיט אֵהוּד
יַת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יַת
חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דִּימִינֵיהּ
וּקְבָעָהּ בִּמְעוֹהִי׃ כב וְעַל
אַף דִּסְתְּקָא בָּתַר שְׁנָנָא
וּטְמַטֵּם שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי
שְׁנָנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא
מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ
שְׁפִיךְ׃ כג וּנְפַק אֵהוּד
לְאַכְסַדְרָא וְאַחַד דָּשֵׁי
עִילִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וְאַנְגַּף׃
כד וְהוּא נְפַק וְעַבְדוֹהִי עָלוּ
וַחֲזוֹ וְהָא דָּשֵׁי עִילִּיתָא
אֲחִידָן וַאֲמַרוּ בְּרַם עָבֵיד
הוּא יַת צוּרְכֵיהּ בְּאִדְרוֹן
בֵּית קַיְטָא׃ כה וְאוֹרִיכוּ
עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח
דָּשֵׁי עִלִּיתָא וּנְסִיבוּ יַת
מַפְתְּחָא וּפְתַחוּ וְהָא
רִבּוֹנְהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל
אַרְעָא מִית׃ כו וְאֵהוּד
אִשְׁתְּזֵיב עַד אִתְעַכְּבֵיהוֹן
וְהוּא עֲבַר יַת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתְּזֵיב לִשְׂעִירָתָא׃ כז וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע
בְּשׁוֹפָרָא בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם וּנְחָתוּ עִמֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא

והנה איננו ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וירא יעקב את פני לבן והנה איננו . ויחילו עד בוש . ויעבר והנה איננו . אנ״ך . הפסילים ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ והוא שב מן הפסילים . והוא עבר את הפסילים . תרויהון דעגלון . וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי . לכל הפסילים דאמון . ושארא פסלים ביו״ד בתרא :

תולדות אהרן אך מסיך . יבמות קג :

רלבג

ולזה היתה העליה הה״א בעלת חלונות רבים כדי שישלום בה הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא : (כא) והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו התמהמהם . בעוד התמהמהם : והשעירתה . ותקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב : (כב) והנה סגר החלב בפני הלהב ר״ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והצואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכנים שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון : (כג) אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על צד הצניעות להיותו מסכך רגליו בחדר המקרה ר״ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ועושה מהם כמו אהל : (כה) והנה כאשר המתינו שיעור רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת : (כו) ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם הסמלטה לאהוד עד שעבר מקום פוסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע״ג וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל : (כז) ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמד׳ נבהלי׳ על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר״ל למה שנכנסו מעבר לירדן

מצודת דוד

להקר עצמו . כי העומדים עליו יצאו : דבר אלהים . ומהראוי א״כ לעמוד בעת השמענה וכונתו היה להפרידו בקימה לבל ירגיש : (כא) וישלח אהוד . בעוד שהיה טרוד בהקמתו : (כב) גם הנצב . בכדי שימות מיד ולא יצעק תחנה בעומק : ויסגור החלב . אחז להב החרב לבל תצא מעצמה כי אהוד לא שלף החרב מבטנו כי חשש פן ישפוך עליו דם וירגשו הרואים אותו כשהוא יוצא : ויצא הפרשדונה. גם זה היה סיבה לחשוב שעושה צרכיו כי הריחו סרחון הצואה : (כג) דלתות העליה. עליות המקרה : (כד) והוא יצא . מן המסדרונה : אך מסיך.. ר״ל אין דבר רע אך עושה הוא צרכיו : (כה) עד בוש . עד אחרו זמן הראוי להתעכב בעשיית הצורך: את המפתח . אשר היה בידם לפתוח מן החוץ : (כו) עד התמהמהם . בעוד שעכבו והמתינו עד בוש : את הפסילים . אשר היה בארץ מואב ונמלט השעירתה אשר היתה מא״י : (כז) בבואו . אל א״י : ויתקע . לעשות סימן להאסף :

מצודת ציון

(כא) ויתקעה . ענין נעיצה ותחיבה וכן ויתקעם בלב אבשלום (ש״ב י״ח): (כב) הנצב . הוא יד החרב שמעמיד אותה לעשות מלאכתה : הלהב. הוא ברזל החרב כי היא מברקת כלהב כשהיא מרוטה כמו ולהב חרב (נחום ג׳): שלף. ענין הוצאה כמו ותרנו שלופה (יהושע ה׳): הפרשדונה. הפרש והצואה : (כג) המסדרונה. היא האכסדרה המסודרת בכסאות לישיבת אנשים : בעדו. כנגדו כמו ויסגור ה׳ בעדו (בראשית ז׳) : ונעל. ר״ל גם סגרה במנעול : (כד) מסיך. הוא כנוי לעושה צרכיו כמו ויבא שאול להסך את רגליו (שמואל א כ״ד) ע״ש שדרך היושב להפנות לסכך ולכסות רגליו מחמת צניעות: (כה) ויחילו. המתינו כמו ויחל עוד (בראשית ח) : בוש . ענין איחור כמו ויבש עד בוש (מ״ב ח) : המפתח. שם הכלי הפותח המנעול : (כו). עד . כמו בעוד : התמהמהם. ענין עכבה כמו לולא התמהמהנו

רדפו

(כח) רדפו אחרי. כיון שגלתו מואב בישראל ולכדו מארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשיו הכו אהוד וישראל כל מואב שמצאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברות הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם: (כט) כל שמן. ת"י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורים שתפול אימה בלב רואיהם ואמר שמן כלומר בריאים וחזקים וכן ויהרג במשמניהם ויש לפרש שמן עשירים וגדולים וכדרש הנה משמני הארץ מן שמינא די בארעא כלומר עשירים גדולים

מפיק דוכסין ומעיל דוכסין :
במלמד

פי׳ רבי ישעיה

(כח) וילכדו את מעברות הירדן למואב. שהיו בני מואב מעבר מערבי של ירדן כדכתיב לעיל ויירשו את עיר התמרים וזו היא יריחו : (כט) כל איש שמן. פי׳ גבור בעל שמועה כמו לריח שמניך : (ל) ותשקט הארץ שמונים שנה. פי׳ ששקטה הארץ ובין הכל היה שמונים שנה בין השעבוד והשקט :

קֳדָמֵיהוֹן׃ כח וַאֲמַר לְהוֹן רְדִיפוּ בָּתְרַי אֲרֵי מְסַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידֵיכוֹן וּנְחַתוּ בָתְרוֹהִי וַאֲחַדוּ יָת מְגִיזַת עִבְרָאֵי יַרְדְּנָא עַל מוֹאָב וְלָא שְׁבַקוּ אֱנָשׁ לְמֶעְבַּר׃ כט וּקְטַלוּ יָת מוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּעַסְרָא אַלְפִּין גַּבְרָא כָּל אֵימְתָן וְכָל גְּבַר גִּבַּר חֵילָא וְלָא אִשְׁתְּזֵיב אֱנָשׁ׃ ל וְאִתַּבָּרוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא תְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל

הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם׃ כח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם
אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב
וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ כט וַיַּכּוּ
אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל
וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ ל וַתִּכָּנַע מוֹאָב
בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט
הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

שמונים ו׳ מלאים בקריאה וסי׳ מציעתא דמשותלת. ותשקוט הארץ דאהוד. ויהי בשמונים שנה דאריך. ויך במחנה אשור דמלכים. ואם בגבורות שמונים שנה. בהראתו את עשר כבוד מלכותו וכל ד"ה דכוו׳ מלאים במ"א חס׳. ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל. ונמסר גם בסדר בראשית :

(כח) רדפו. להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלנו : וילכדו את מעברות הירדן. שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם : (כט) כל שמן. כל גבר אימתן

רלבג

לירדן ובזולת מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם : (כט) ואחר זה הכו כל הנמצא ממואב בארץ ישראל בערים ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש : כל שמן וכל איש חיל. ר"ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישראל כדי שישמרו הארץ שכבשום ויכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישראל: (ל) והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס"ב שנה : ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו : הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש"י הוא מושגח ונעזר בו ואשר יסור ממנו תסור ההשגחה האלהיות ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי ה׳ היו נופלין ביד אויביהם וכשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישראל השתבשו בע"ג והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים ה׳ להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למריים וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי׳ אשר בספור הנביאים : והשני הוא שראוי למי שישתדל בפועל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה׳ אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהי נעזר בש"י לנצח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתישרו בזה ישראל לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקצצו בהונות ידי ורגלי אדני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחל׳ אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם : השלישי הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסד בזה מאדניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא היה כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני : הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני מג׳ שהיה חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה : החמישי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו : הששי הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונלחו אויביו בתחבולות להשיב מדה כנגד מדה וכ"ש שיתחייב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד׳ המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מ׳ החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלח תחילה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות. האחת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם ואחר שב להורות שכבר שכח דבר מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא נשמר עגלון מזה. והסבה הב׳ כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחביריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תועלת ז׳ בזה הספור. והסבה הג׳ כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעש׳ אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת חרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם צאתו לא יתכן שישלם המלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מבפנים במפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל :

ספר

מצודת ציון

שתמהמהנו (בראשית מ"ג). השעירתה. שם מקום : (ל) ותכנע. מלשון הכנעה :

במלמד

מצודת דוד

(כח) רדפו. ר"ל לכו במרוצה : כי נתן ה׳. במה שהספיק בידו להמית את המלך: מעברות הירדן למואב. כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי ולכדו מקום מעבר הירדן לבלי תת לעבור לארצם את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה : (כט) כל שמן. כי באלו היו כל המובחרים שבהם : ולא נמלט. מאותן שהיו באלו : (ל) שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד :

ואחריו

רשי

אימתן: (לא) מלמד. הוא דרבן מרדע אגויי"ן בלע"ז: (ג) בחרושת הגוים. שם עיר על שם שהיתה חזקה ושולטת: (ג) לחץ את בני ישראל בחזקה. דרש ר' תנחומא בנידופין וכן הוא אומר חזקו עלי דבריכם: (ד) אשת לפידות. שהיתה עושה פתילות למקדש: (ה) תחת תומר. תמרים היו לה בירחו בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים. לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו. ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעירה עטרות שמה: תחת תומר. תמרים היו לה ביריחו וכרמים ברמה וזיתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן ועפר חיור בהר אפרים כמו מלכא אומר אני שמוכרין אותה ליוצרי חרס ויש פותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן: (ו) הלא צוה. ביד משה כי החרם תחרימם כו

רדק

(לא) במלמד הבקר. הוא הכלי שבראשו כאחד תקוע מחט הנקרא דרבן שמפרים בו החורש את הבקר נקרא כן כאלו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפריסין בפריסין שברגליהם הלשון וכלשוני יפרים: (א) ואהוד מת. למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עצרם מלעשות הרע בעיני ה' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו': (ב) אשר מלך בחצור. קודם שהכה יהושע החריבה ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוים מתרגמינן יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגוים בתקוף כרכי עממיא: (ד) לפידות. אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש: שפטה. פעל עבר מבנין פועל הדומה למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלת. קם: (ה) תמר. כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבה בקרתא וגו' וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ומה שאמר דבורה הוא יתרון ההודעה כי כבר זכרה ואמר והיא ידענו כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו: ויעלו. והיו עולים אליה בני ישראל למשפט כי היא היתה שופטת את ישראל בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד: (ו) ותשלח. אם היתה אשתו היתה פרושה מעת

מקרא ותרגום

לא וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא ל' . ג'
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
ד א וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת׃ ב וַיִּמְכְּרֵם
יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא
יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם׃ ג וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־ ד' מ"ל כספ'
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב־בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ד'
ד וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה ל' ומ"ל
אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל ל' ומ"ל . ל'
בָּעֵת הַהִיא׃ ה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל ל'
בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט׃ ו וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק ע"ו דגש
בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלֹא צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל ג
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ ל'

תְּמַנַן שְׁנִין׃ לא וּבָתְרוֹהִי הֲוָה שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁית מְאָה גֻבְרִין בְּפֶרֶשׁ תּוֹרַיָא וּפְרַק אַף הוּא יַת יִשְׂרָאֵל׃ א וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאֵהוּד מִית׃ ב וּמְסַרְנוּן יְיָ בְּיַד יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן דִּי מְלַךְ בְּחָצוֹר וְרַב חֵילֵיהּ סִיסְרָא וְהוּא יָתֵיב בִּתְקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָא׃ ג וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֲרֵי תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ וְהוּא דְּחַק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוּקְפָא עֶסְרִין שְׁנִין׃ ד וּדְבוֹרָה אִתְּתָא נְבִיאֲתָא אִיתַּת לַפִּידוֹת הִיא דַיְנָא יַת יִשְׂרָאֵל בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ ה וְהִיא יָתְבָה בְּקַרְתָּא בַּעֲטָרוֹת דְּבוֹרָה מִתְפַּרְנְסָא מִן דִּילַהּ וְלַהּ דִּקְלִין בִּירִיחוֹ פַּרְדְּסִין בְּרָמָתָא זֵיתִין עָבְדִין מְשַׁח בְּבִקְעָתָא בֵּית שַׁקְיָא בְּבֵית אֵל עֲפַר חִוַּר בְּטוּר מַלְכָּא וְסַלְקִין לְוָתַהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדִינָא׃ ו וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם מִקֶּדֶשׁ דְּבֵית נַפְתָּלִי וַאֲמַרַת לֵיהּ הֲלָא פַּקֵּד יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתִתְנְגֵיד בְּטוּרָא דְּתָבוֹר וְתִדְבַּר עִמָּךְ עַסְרָא אַלְפִין

ויצעקו ז' וסי' ויבאו שטרי בני ישראל. ופרעה הקריב. ויצעקו אל ה': וישם מאפל דיהושע. ויצעקו בני ישראל דשופטים ויצעקו אל ה' בצר דיוציאם. ויצעקו אל ה' דיצילם. ויפן יהודה והנה להם דמלכים: למשפט ט"ו וסי' נמסר בסדר מסעי:

תולדות אהרן רכב ברזל. פסחים קיח: אשת לפידות. מגלה יד: תחת תומר. שם: ותקרא לברק. שם:

רלבג

(לא) ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישראל שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר הוא אגויי"א בלע"ז ולא מנה כמה שנים היתה התשועה לישראל על ידו וידמה שלא היתה תשועה שלימה כי הכתוב ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשו' הרע בעיני ה' אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט' מאות רכב ברזל: (ב) והיה יושב בעיר גדולה וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוים ר"ל שהיא היתה נבנית במלאכת גוים רבים שבנאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעזרת כלם נשלם הבנין בתכלית התוקף או יהיה פי' חרושת הגוים כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכה מהמלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמר אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכות כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים. (ד) והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל ה' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל ה' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני ה' ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו היא שפטה את ישראל בעת ההיא: וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בענין' או יהיה פי' אשת לפידו' ע"ד אשת חיל אשת מדני' ויהיה לפידים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיע עוצם מדרגת' בנבואה עד שהיו נראי' לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה · (ו) אם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואת' ולזה הוצרכה לשלח לקרא

מצודת דוד

(לא) ואחריו. בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט ומת בשנה ההיא: גם הוא. ר"ל לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד ומ"מ גם הוא עשה תשועה מה: ד (א) ואהוד מת. ר"ל מיום שמת אהוד ואף בימי שמגר עשו הרע ולזה לא היתה תשועתו גדולה: (ב) אשר מלך בחצור. טרם לכד יהושע את חצור ומ"ש ביהושע הכה בחרב על חצור הוא חוזר ולא על מלכה כי אחר שלכדו שלחו לנפשו ומלך בחרושת הגוים והוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן: (ג) כי תשע וכו'. ולזה לא ערבה לבם לגשת למלחמה וצעקו בתפלה לה': והוא לחץ וכו' בחזקה. דחק את ישראל בחוזק רב: (ד) אשת לפידות. ר"ל אשת חיל זריזה במעשים כלפיד אש והוא ענין מליצה וכאשר יאמרו הבריות: היא שופטה. בעבור שהיתה נביאה וזריזה במעשיה בא לה המעלה הזאת להיות שופטת את ישראל: (ה) תחת תומר. לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט קבעה ישיבתה תחת אילן תמר שאין שם מקום ייחוד: דבורה בין הרמה וכו'. ר"ל ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו': ויעלו אליה. אל המקום ההוא: (ו) הלא צוה ה'. באמת זה ה' כי בנבואה נאמר לה ועם שלא

מצודת ציון

(לא) במלמד הבקר. הוא המקל שבראשו תקועה כעין מחט הנקרא דרבן ובו מלמד ומורה הבקר לחרישה: ד (ג) ברזל. חזקים כברזל: (ו) מקדש נפתלי. שם מקום בנחלת נפתלי סמוכו:

רדק

מעט שהתנבאותה וישבה לה תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה
אשר דבר ה׳ : הלא צוה . אינו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרים
קודמים לזה והכתוב אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמעת
בתי וכן כי נתן ה׳ בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלים כמו שפירשנו
ובאה גם כן המלה הזאת לחזק האדם שמתרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמר שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמ׳ לגדעון : ומשכת . תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראים היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רכים : (ז) ומשכתי . אמר כי ראו אצטגניני סיסרא שלא יצא באותה מלחמה כי מנוצח יהיה אם יצא והקב״ה משך לבו לצאת וזה הוא שאמר ומשכתי וי״ת ואיתכיב . ותרגום והגירס על ידי חרב ותבינון ע״י קטולין : (ט) כי ביד אשה. י״מ יעל שנמכר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו נכון לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך אלא פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה׳ את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך : (י) ויעל ברגליו . העלה : (יא) נפרד . קמוץ פי׳ נפרד ממדבר יהודה ש׳שבו שם בני קני כשעלו מעיר התמרים : אילון בצענים . כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם וי״ת מישר אגניא דומה שלקחוהו מן בצעי המים כדברי רז״ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז״ל בזה הלשון כמו שאמרו הנהו אגני דארעא מקרון : (יב) מחרושת הגוים . פירשנוהו למעלה

רשי

כך שנויה במכילתא : (י) ויעל ברגליו. עמו : (יא) אילון בצעננים. מישר אגניא מקום מישר של בצעים מרים״ק בלע״ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמי׳ נקבצים שם אגני דארעא מקרון : (יג) מחרושת הגוים אל נחל קישון . הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא

עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־ ט״נ כ״כ
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ ל׳ ג׳ מ״ע. כ׳
בְּיָדֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ ד׳ חס׳
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ ג׳
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ כ׳ מ״ע בספ׳
כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ כ׳
י וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי ד׳
קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי כ׳ ל׳ ד׳ לסבי׳ אלפי׳
אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ יא וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן כ׳ לתאוה יכקם
מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים ד׳. כ״כ בצעננים ק׳
אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא
כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע ד׳
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר ט׳
אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃

גַּבְרָא מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבוּלֻן׃ ז וְאֶתְתֵּיב עַל יְדָךְ
לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן יַת סִיסְרָא
רַב חֵילָא דְיָבִין וְיַת רְתִיכוֹהִי
וְיַת מַשִׁרְיָתֵיהּ וְאֶמְסְרִינֵיהּ
בִּידָךְ׃ ח וַאֲמַר לַהּ בָּרָק
אִם תֵּיזְלִין עִמִּי וְאֵיזִיל וְאִם
לָא תֵיזְלִין עִמִּי לָא אֵיזִיל׃
ט וַאֲמַרַת מֵיזַל אֵיזִיל עִמָּךְ
לְחוֹד אֲרֵי לָא תְהֵי
תוּשְׁבַּחְתָּךְ עַל אוֹרְחָא דְאַתְּ
אָזֵיל אֲרֵי בְּיַד אִתְּתָא
יִמְסוֹר יְיָ יַת סִיסְרָא וְקָמַת
דְּבוֹרָה וַאֲזַלַת עִם בָּרָק
לְקֶדֶשׁ׃ י וּכְנַשׁ בָּרָק יַת
שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן וְיַת שִׁבְטָא
דְנַפְתָּלִי לְקֶדֶשׁ וּסְלִיקוּ
עִמֵּיהּ עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא
וּסְלֵיקַת עִמֵּיהּ דְּבוֹרָה׃
יא וְחֶבֶר שַׁלְמָאָה אִתְפְּרַשׁ
מִשַּׁלְמָאֵי מִבְּנֵי חוֹבָב
חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה וּפְרַסֵיהּ
לְמַשְׁכְּנֵיהּ עַד מֵישַׁר אַגְנַיָּא
דְעִם קֶדֶשׁ׃ יב וְחַוִּיאוּ
לְסִיסְרָא אֲרֵי סְלִיק בָּרָק בַּר
אֲבִינוֹעַם לְטוּר תָּבוֹר׃
יג וּכְנַשׁ סִיסְרָא יַת כָּל
רְתִיכוֹהִי תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא וְיַת כָּל עַמָּא דְעִמֵּיהּ מִתְּקוֹף כְּרַכֵּי
עַמְמַיָּא לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן׃

רלבג

לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא גם כן יושבת בקדש נפתלי אך למשפט יעלו אליה בני ישראל למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא . והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה ה׳ אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישראל באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בהש״י כי אין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט והש״י יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך . ואם יאמר אומר למה צוה השם לצוות ברק שימשוך מישראל י׳ אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא מסכים הש״י שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון . נאמר לו כי הש״י לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון הש״י לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת : (ח) והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא : (ט) וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו : כי ביד אשה ימכור ה׳ את סיסרא . ר״ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו שיראה בדבר השירה המזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה שסיסרא יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור : (יא) והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני חובב חותן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה פועל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין סיסרא עם היות המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת : (יב) והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי דבורה היתה את ברק כי אם לא היה הענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה וחילה כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראש ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס

המונו ג׳ מלאים וסי׳ ומשכתי אליך אל נחל קישון. והמונו צחה צמא. אמר אל פרעה : ויזעק ד׳ בקריאה וסי׳ ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי. ויזעק סיסרא את כל רכבו. ויזעק אותי
תולדות אהרן אם תלכי עמי. ב״ק נ״ב זוהר ויקרא : וחבר הקיני . זוהר נשא :

מצודת ציון

(ז) המונו . הוא ענין עם רב ע״ש שקול המיותם רבה : (ט) אפס . רק : תפארתך . שבחך : ימכור . ימסור : (י) ויזעק . ענינו אסיפה הבאה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לק׳ יח) : קוס

מצודת דוד

מכר : לך ומשכת . משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא כי מאד פחדו מחילו הרב : (ז) ומשכתי וכו׳ . ר״ל אתן בלבו ללכת אל נחל קישון : (ח) אם תלכי עמי . אל המלחמה : (ח) אפס וכולי . כי הנה כפאר הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלחמתו ולזה אמרה הלא סיסרא יומת ע״י אשה והיא יעל אשת חבר הקיני כאשר יאמר בענין א״כ ידעו הכל שמיד ה׳ היתה זאת כי לא נכח תגבר אשה וא״כ אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי א״כ שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא כי לא יהיה במה לפארך : (י) ויעל . העלה להר תבור עשרת וכו׳ עם הלוכו אחריו כמו לעם אשר ברגלי (לק׳ ח׳) : (יא) נפרד מקין . פירש ח״ע משאר בני קין שישבו במדבר יהודה כמ״ש בתחילת הספר : מבני חובב . על קין הוא חוזר : ויט אהלו . ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו שם : (יב) כי עלה וכו׳ . ובוס

רשי

שהוא יושב שם: (יח) בשמיכה. תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלוסקרין קוס"א בלע"ז: (יט) נאד החלב. שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם: (כ) עמוד פתח האהל. זכר ונקבה בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל. קבילי"ל בלע"ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל לפושטו: המקבת. ארזפתא מרטי"ל בלע"ז: בלאט. ברז חרש:
ותצנח

רדק

למעלה: (יד) הלא ה' יצא לפניך. תרגומו הלא מלאכא דה' נפק לאצלחא קדמך: (יז) וסיסרא נס. לא נס אל מקום שנס מחנהו כי הם נסו אל נוכח ארצם שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריהם והכום לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל להמלט בנוסו כי ידביקוהו וגם למקום אחר שלא יכניסו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה: (יח) סורה אדני סורה אלי. שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב: בשמיכה. ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלוסקרא המוכר בדברי רז"ל קוסי"א בלעז ובערבי גולאי כלשון התרגום והוא כסות עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשיין כתיב שמיכה כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא: (יט) ותשקהו ותכסהו. חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב להכבידו כדי שיהיה נרדם: (כ) עמוד. מקור ויאמר אליה לעמוד פתח האהל:
ותצנח

יד וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה
הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד
בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
אַחֲרָיו׃ טו וַיָּהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה
לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא
מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ טז וּבָרָק
רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד
חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃
יז וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל
אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם בֵּין יָבִין
מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃
יח וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר
אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא
וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃
יט וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־
מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד
הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ כ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־
אִישׁ יָבוֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־
פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ כא וַתִּקַּח יָעֵל
אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל
וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא
אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד

יד וַאֲמַרַת דְבוֹרָה לְבָרָק
קוּם אֲרֵי דֵין יוֹמָא דִמְסַר
יְיָ יָת סִיסְרָא בִּידָךְ הֲלָא
מַלְאֲכָא דַיְיָ נְפַק לְאַצְלָחָא
קֳדָמָךְ וּנְחַת בָּרָק מִטּוּרָא
דְתָבוֹר וְעַסְרָא אַלְפִין
גַּבְרָא בָּתְרוֹהִי׃ טו וְתַבַּר
יְיָ יָת סִיסְרָא וְיָת כָּל
רְתִיכַיָא וְיָת כָּל מַשְׁרִיתָא
לְפִתְגָם דְחָרֶב קֳדָם בָּרָק
וּנְחַת סִיסְרָא מֵעַל רְתִיכָא
וְאַפֵּךְ בְּרַגְלוֹהִי׃ טז וּבָרָק
רְדַף בָּתַר רְתִיכָא וּבָתַר
מַשְׁרִיתָא עַד תְּקוֹף כְּרַכֵּי
עַמְמַיָא וְאִתְקְטָלָא כָּל
מַשְׁרִית סִיסְרָא לְפִתְגָם
דְחָרֶב לָא אִשְׁתְּאַר עַד חַד׃
יז וְסִיסְרָא אַפֵּךְ בְּרַגְלוֹהִי
לְמַשְׁכְּנָא דְיָעֵל אִתַּת חֶבֶר
שַׁלְמָאָה אֲרֵי שְׁלָמָא בֵּין
יָבִין מַלְכָּא דְחָצוֹר וּבֵין
בֵּית חֶבֶר שַׁלְמָאָה׃
יח וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּת
סִיסְרָא וַאֲמַרַת לֵיהּ זוּר
רִבּוֹנִי זוּר לְוָתִי לָא תִדְחַל
וְזָר לְוָתַהּ לְמַשְׁכְּנָא
וְכַסִּיתֵיהּ בִּגְוּנְכָא׃ יט וַאֲמַר
לַהּ אַשְׁקִינִי כְעַן זְעֵיר מַיָא
אֲרֵי צְחֵי אֲנָא לְמִשְׁתֵּי
וּפְתַחַת יָת נוֹדָא דְחַלְבָא
וְאַשְׁקִיתֵיהּ וְכַסִּיתֵיהּ׃
כ וַאֲמַר לַהּ קוּמִי בִּתְרַע
מַשְׁכְּנָא וִיהֵי אִם אֱנָשׁ יֵיתֵי
וִישְׁאֲלִנִיךְ וְיֵימַר הַאִית כָּא גַבְרָא וְתֵימְרִין לָא׃ כא וּנְסִיבַת יָעֵל אִתַּת חֶבֶר
יָת סִכַּת מַשְׁכְּנָא וְשַׁוִּיאַת יָת אַרְזַפְתָּא בִּידַהּ וַעֲלַת לְוָתֵיהּ בְּרָז וּנְקִישַׁת יָת

רלבג

יהם הראשיות לו: (יד) ותאמר דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא והודיעו כי הש"י יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק והנה זולת סיסרא שחשב להמלט נפשו באהל יעל לפי שהכיר היה שלום ביניהם ויעל הראתה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך האהל שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קוסי"א בלע"ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב: (כא) ותשם את המקבת בידה. הוא כלי ברזל שמכין בו האבנים ופוסלין אותן שמה היתד כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקעה היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם והכל היה עיף קודם זה ולזה לא הרגיש בזה הפועל:
והנה

פי' רבי' ישעיה

(י) ויעל ברגליו. כמו ואת העם אשר ברגליך: (יח) ותכסהו בשמיכה. מין מכסה הוא: (יט) נאד החלב. מפני שהחלב משכר: (כ) ויאמר אליה עמוד. פי' שם המקור הוא אמר אליה לעמוד פתח האהל ואינו ציווי שהיה לו לכתוב עמדי: (כא) יתד האהל דבוק וכמוסכן יתד היו"ד בקמץ:

תולדות אהרן נאד החלב. נוס נב

וידבר אלי. ויזעק ויאמר בנינוה: דברה ג' חס' וסי' ותמת דברה מנקת רבקה. ותאמר דברה אל ברק קום. ושרי בישכר עם דברה. וסי' בלשון תרגום אתקברו דברבניא דברק. ונמסר גם בסדר וישלח: וברק ג' בקריא' וסי' וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה. ותשר דברה וברק בן. וברק ממרומתו יהליך: לא נשאר ג' פסוקים מטעין בתח וסי' ערוב לא נשאר אחד. פרעה לא נשאר בהם עד אחד. סיסרא לא נשאר עד אחד: האהלה ח' וסי' וימהר אברהם. ויבאה יצחק האהלה. ויצא משה לקראת חתנו. והיה כצאת משה. והיה כבא משה האהלה. וישארו שני אנשים. וישלח יהושע מלאכים. ותצא יעל לקראת סיסרא: בלט ד' ג' חס' א' וא' כתיב א' וסי' ותבא אליו בלאט דיעל מ"ל. דברו אל דוד בלט. ויכרת את כנף המעיל. ותבא בלט ותגל מרגלותיו.

מצודת דוד

והוא הכין שרוצה להלחם ולכך עלה להתגבר בהר: (יד) קום. ר"ל אל תתעכב לעמוד פה להתגבר בהר: כי זה היום. ר"ל הגזרה גזורה שהיום תנצחי את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר: הלא ה'. לא תירא לרדת לעמק כי הלא ה' וכו': (טו) לפי חרב. להיות נהרגים בחדוד החרב: ברגליו. לבל יכיר אותו פי מבני ישראל ויתפשו אותו: (טז) עד אחד. אפילו אחד: (יז) אל אוהל. לזה האוהל: כי שלום. ולזה חשב להמלט שמה: (יח) סורה. ראתה שהיה כמסתפק אם ילך לאהלה אם לנוס עוד להלן ואמרה לו סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא: (יט) נאד החלב. השקתו חלב כי מביא תרדמה: ותכסהו. כי בעת השקתו גלה כסויו וחזרה לכסותו: (כא) יתד האהל. היתד שעשוי לתקוע בארץ עם שפולי האוהל: בלאט. לבל יעור משינתו: ותצנח בארץ. הכתה במקבת על היתד עד שחלף רקתו ונתחב בארץ: והוא נרדם. ר"ל על שפי' נרדם משתיית החלב

מצודת ציון

(יד) קום. הוא ענין זרוז: (טו) ויהם. מלשון מהומה: (יח) סורה. ענין נטיה מן המקום: בשמיכה. היא כסות עב וצמריו ממנה ציציות ובת"י בגונכא וכן ויקח המכבר (מ"ב ח') ת"י גונכא: (יט) צמאתי. מלשון צמאון: נאד. שם כלי מה: (כ) ושאלך. מלשון שאלת מה: פה. באהל הזה: (כא) יתד. מסמר: המקבת. שם כלי ובו מכין היתד לנעוץ בארץ וכן ובמקבות יצרהו (ישעיה מ"ד): בלאט. בהסתר ובחשאי כמו ותבא בלאט ותגל מרגלותיו (רות ג') ותתקע. נעצה ותחבה: ברקתו. הוא צד גובה הפנים וכן כפלח הרמון רקתך (ש"ה ד') ונקראת כך למיעוט הבשר שבה כמו ורקות בשר (בראשית מ"א)

רדק

ותצנח . היתד עברה רקתו ותקעה בארץ : נרדם . פתח והוא נפעל מבנין נפעל : ויעף . הפין בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי׳ ויעף וכבר עיף לשכר נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת : (א) ותשר דבורה וברק בן אבינועם . לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן : (ב) בפרוע פרעות . בנקום נקמות . תרגום נקום נקמת איתפרע פורענותא : בהתנדב עם . כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו ה׳ ות״י הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באורייתא וגו׳ : שמעו מלכים . מלכי הארץ וי״מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני ישרים הם : (ד) ה׳ בצאתך משעיר . רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי׳ זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד כן חרדו שאר ההרים כמו הר שעיר והר פארן ואע״פ שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם . והחכם רבי אברהם אי״ע ז״ל פי׳ כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב״ה בעבור ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה : ארץ רעשה

תרגום

ג׳ סכתא בצדעיה ונעצת בארעא והוא דמוך ואשתלהי ומית : כב והא ברק רדף ית סיסרא ונפקת יעל לקדמותיה ואמרת ליה איתא ואחזינך ית גברא דאת בעי ועל לותה והא סיסרא טריף ומית וסכתא נעיצא בצדעיה : כג ותבר יי ביומא ההוא ית יבין מלכא דכנען קדם בני ישראל : כד ואזלת יד בני ישראל אזלא ותקפא על יבין מלכא דכנען עד די שציאו ית יבין מלכא דכנען : ה א ושבחת דבורה וברק בר אבינועם על נסא ופורקנא דאתעבידא לישראל ביומא ההוא למימר : ב כד מרדו בית ישראל באוריתא אתו עליהון עממיא וטרדונון מקרויהון וכד תבו למעבר אוריתא אתגברו אנון על בעלי דבביהון ותרכונון מכל תחום ארעא דישראל בכן על פורענות תבר סיסרא וכל משריתה ועל נסא ופורקנא דאתעביד להון לישראל בכן תבו חכימיא למתב בבתי כנשתא בריש גלי ולאלפא ית עמא פתגמי אוריתא בכן בריכו ואודו קדם יי : ג שמעו מלכיא דאתו עם סיסרא לקרבא אציתו שלטוניא דהוו עם יבין מלכא דכנען לא בחילתכון ולא בגבורתכון אתגברתון וסלקתון על דבית ישראל אמרת דבורה בנבואה קדם יי אנא משבחא מודא ומברכא קדם יי אלהא דישראל : ד יי אוריתך דיהבתא לישראל כד עברין עלה הוה שלטין בהון עממיא וכד תיבין לה מתגברין אנון על בעלי דבביהון יי ביום אתגליתך למתנה להון משעיר בהון ואתגליתא בהופעות יקרך על תחומי אדום

שופטים ד ה

ג׳ ברקתו ותצנח בארץ והוא־נרדם

ג׳ ר״פ כס׳ ויעף וימת: כב והנה ברק רדף את־
סיסרא ותצא יעל לקראתו ותאמר
ג׳ לו לך ואראך את־האיש אשר־אתה
ג׳ מבקש ויבא אליה והנה סיסרא נפל
ג׳ מת והיתד ברקתו:
ב׳ ר״פ בעמ׳ נגס: כג ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין
מלך־כנען לפני בני ישראל:
ג׳ כד ותלך יד בני־ישראל הלוך וקשה
ג׳ על יבין מלך־כנען עד אשר הכריתו
את יבין מלך־כנען:
ג׳. ג׳ ה א ותשר דבורה וברק בן־אבינעם
ביום ההוא לאמר:
ב בפרע פרעות בישראל
ג׳. ה׳ בהתנדב עם ברכו יהוה:
ח׳. כל קרי׳ ג חס׳ במ״ג שמעו מלכים האזינו רזנים
ג׳ אנכי ליהוה אנכי אשירה
ב׳ בנגינות אזמר ליהוה אלהי ישראל:
ד יהוה בצאתך משעיר
ב׳ בישימון בצעדך משדה אדום ארץ

רשי

ותצנח בארץ . ונעצת בארעא : (כב) ברקתו . בצדעיה ויל״ם פימפיי״ש בלע״ז ותצנח ברקתו ובארץ : (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם . כשבא פרענות על ישראל [illegible] בהם העובדי כוכבים על עזבם את ה׳ והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את ה׳ על התשועות שעשה : (ג) אנכי . אנכי . כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפה הקב״ה שבר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקדוש ב״ה סוף שאני פורע לכם כפלים נאמר בסיני אנכי ה׳ אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי . נאמר בסיני אנכי ה׳ אלהיך בכרמל יאמר כפול ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים בימי אליהו : (ד) ה׳ בצאתך משעיר . זה מ״ת כמה שנאמר וזרח משעיר למו . ומה ענייני לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוע ממנה וטובה

רלבג

(כב) והנה ברק היה רודף אחר סיסרא כשלא מצאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועלה על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתהו כי ראה היתד ברקתו : (כד) ובסוף הענין הכריתו בני ישראל בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנס שעשה הש״י לישראל על יד דבורה שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית שירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה זכר עמה ברק כזכר אז ישיר משה וגו׳ : (ב) בפרוע פרעות . הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש״י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא והילו כי זה היה נפלא מאד : (ג) שמעו מלכים . ר״ל מלכי האומות כדי שיראו מלהרע לישראל : אנכי לה׳ .

ר״ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר לה׳ אלהי ישראל כי הפליא חסדו לי : (ד) ה׳ בצאתך משעיר . ובלכת בצעדך משדה אדום ארץ רעשה ואמר על דר המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישראל משעיר שהוא הר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמ׳ שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל

פי׳ רבי ישעיה

ברקתו . תרגום בצדעיה : ותצנח בארץ . הגיעה היתד עד הארץ שנקבה שתי צדעיו ונעשה יתד בארץ ודומה לו ותצנח מעל החמור . שהגיעה עצמה עד הארץ : והוא נרדם ויעף וימות . פי׳ מקרא מסורס הוא . ויעף . ונרדם . וימות . ויעף כמו עיף . כמו כתב כבש :

ברכו ה׳ ה׳ דסמיכי בקריא וסי׳ בפרוע פרעות בישר׳ . לבי לחקקי ישר׳ . ברכו ה׳ מלאכיו . ברכו ה׳ כל צבאיו . ברכו ה׳ כל מעשיו : האזינו ה׳ בקריא׳ סי׳ נמסר בריש סדר האזינו :

תולדות אהרן בפרוע . שבת קים זוכר לך לך (פסחים לז) : בצאתך משעיר . זוכר אמור בלק :

מצודת ציון

(כא) : ותצנח . ענין נעיצה כמו ותצנח מעל החמור (לעיל א׳) : נרדם . מלשון תרדמה : ויעף . ענין יגיעה : (כד) וקשה . ר״ל וחזקה : ה (א) ותשר . מל׳ שירה : (ב) בפרוע פרעות . ענין נקמה כי נקום נקמת (במדבר ל״א) תרגמו אתפרע פורענותא : (ג) האזינו . הטו אוזן לשמוע . רוזנים . ענין שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב׳) : (ד) בצעדך . מל׳ [illegible]

מצודת דוד

החלב ועיף על כי גם ברגליו ולזה מת מיד : (כב) רודף את סיסרא . לפי מחשבת דעתו לבקשו באשר הוא שם : (כד) ותלך וכו׳ . ר״ל בכל פעם יותר : ה (א) לאמר . ר״ל שבני ישראל יאמרוהו : (ב) בפרוע פרעות . ר״ל במה שנקם הקב״ה נקמתו ע״י ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיא להם לכבוד : בהתנדב עם . ר״ל בעבור מה שנתן ה׳ בלב העם להתנדב ללכת למלחמה עם כי ראו חולשתם וגבורת סיסרא : ברכו ה׳ . בעבור שתי אלה ברכו ה׳ : (ג) שמעו מלכים . את אשר אני דובר למען תיראו להלחם עוד בישראל : אנכי לה׳ . ר״ל על אשר אני אנכי לה׳ ולהלל לו אשיר ... : (ד) בצאתך משעיר . כשיצאת לפני ישראל על שעיר כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג : בצעדך משדה אדום . בכל הדבר במלות כפולות וכדרך השיר : ארץ רעשה . החריד והרעיש

רשי

ומונה היא לדבק בה שהרי במורא ובגבורה נתנה ולכך נמסרו ישראל ביד העובדי כוכבים על שפרשתם הימנה וכשהתחדשו לעסוק בה נוספו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן : נטפו . הילו על תחייה : (ה) הרים נזלו . כמים נוזלים נמוגו . זה סיני . כבר מפורש מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני ה' והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו ה' : (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה : חדלו ארחות . היו יראים ישראל לצאת לדרכם מפני העו"ג והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא : (ז) חדלו פרזון . ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני העו"ג ונאספו אל ערי המבצר : עד שקמתי . כמו שקמתי . וכן שאתה מדבר עמי : (ח) יבחר אלהים חדשים או לחם שערים. כשבחר לו ישראל אלהים חדשים אז הוזקקו למלחמה בשעריהם ראו פתח בהתנדבם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי נייסות שהביא העו"ג עליהם וכולם

רלבג

תהמשל דברו הנביאים במקומות רבים : (ה) הרים נזלו . יתכן שרמז בזה על מ"ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני ה' וזה היה ביום מ"ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני או נזל מפני ה' אלהי ישראל והוא הנפלא בקיטור וכירת החרדים שעשה השם לישראל במלחמות האומות ולחם בם מלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו תורתו : (ו) ואחר זה שבח דבירה להזכיר בזאת השירה

פי' רבי' ישעיה

(ו) ופכשיו בימי שמגר בן ענת ובימי יעל חדלו ארחות .

רדק

רעשה . וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי' בצאתך משעיר בצעדה משדה אדום כי שם התחילו ישראל להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויצא השם ית' לפניהם ונלחם ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבים נטפו מים : (ה) הרים נזלו מפני ה' . הכל משל על המלחמה ע"ד מן שמים נלחמו . ופי' זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד נמוגו כל יושבי כנען: (ו) בימי שמגר בן ענת . הוא היה מהושעי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישראל לא היתה התשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות . וטעם להזכיר יעל כלומר אע"פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה והוכנת ה' שהביא על ידה התשועה הזאת אע"פ כן לא היתה היא תחילת התשועה עד שקמתי אני דבורה שקמתי והייתי כאם לישראל : (ז) חדלו פרזון. פרזון הם מענין ערי הפרזות ושקמתי שניהם השי"ן שתוחה פתח גדול במקום פתח קטן : (ח) יבחר . כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר ואת סך החשבון אע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערים ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישראל עושין רצון הבורא יתעי' ולא

ד רָֽעָשָׁה גַּם־שָׁמַ֖יִם נָטָ֑פוּ גַּם־עָבִ֖ים נָ֥טְפוּ מָֽיִם׃
ה הָרִ֥ים נָזְל֖וּ מִפְּנֵ֣י יְהוָ֑ה זֶ֣ה סִינַ֔י מִפְּנֵ֕י יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
ו בִּימֵ֞י שַׁמְגַּ֤ר בֶּן־עֲנָת֙ בִּימֵ֣י יָעֵ֔ל חָדְל֖וּ אֳרָח֑וֹת וְהֹלְכֵ֣י נְתִיב֔וֹת יֵלְכ֕וּ אֳרָח֖וֹת עֲקַלְקַלּֽוֹת׃
ז חָדְל֧וּ פְרָז֛וֹן בְּיִשְׂרָאֵ֖ל חָדֵ֑לּוּ עַ֤ד שַׁקַּ֙מְתִּי֙ דְּבוֹרָ֔ה שַׁקַּ֥מְתִּי אֵ֖ם בְּיִשְׂרָאֵֽל׃
ח יִבְחַר֙ אֱלֹהִ֣ים חֲדָשִׁ֔ים אָ֖ז לָחֶ֣ם שְׁעָרִ֑ים מָגֵ֤ן אִם־יֵרָאֶה֙ וָרֹ֔מַח בְּאַרְבָּעִ֥ים אֶ֖לֶף בְּיִשְׂרָאֵֽל׃

ג' ב' ג' ג' ; כ'. ל' וכפסוק ; ג'. כ' ג' ומ"ל ; כ' ורעבים ; כ' וכפסוק ; ג' מלרע ומשמש א"ב ; י"צ . ג'. ג' וחד כארבעי' אלף ; יו"ש

ד אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא מְכוּ אַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ מִטְרָא׃ ה טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא דְכַרְמְלָא מִתְרַגְשִׁין דֵּין עִם דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ וְלִי חַזְיָא וְדֵין לְדֵין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ וְלִי חַזְיָא אַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ עַל טוּרָא דְסִינַי דְהוּא חֲלַשׁ וּזְעֵיר מִכָּל טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִתְרְגִיף וּמִתְרְגִישׁ וְסָלִיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ו כַּד חָבוּ בְּיוֹמֵי שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת בְּ.. יָעֵל פְּסָקוּ עָדֵי אוֹרְחָן דַּהֲווֹ מְהַלְּכִין בִּשְׁבִילִין דְּתַקְנִין תָּבוּ לְמֶהֱוֵי אָזְלִין בְּאוֹרְחָן מְגַנְבָן׃ ז חֲרוּבָא קִרְוֵי פְּצָחַיָּא דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִצְטְדִיאָה וְאִטַּלְטַלוּ דַיָּרֵיהוֹן עַד דְּאִשְׁתַּלְחֵית אֲנָא דְבוֹרָה אִשְׁתַּלְחֵית לְאִתְנַבָּאָה עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ח כַּד אִתְרְעִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא חַדְתָּן דְּמִקְּרַב אִתְעֲבִידָא דְּלָא אִיתְעַסְקוּ בְהוֹן אֲבָהַתְהוֹן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְטַרְדוּנוּן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא לָא יְכִילוּ לְהוֹן עַד דְּאִתְגַּבַּרוּן וּסְלִיק עֲלֵיהוֹן סִיסְרָא סַנְאָה וּמְעִיקָא בְּאַרְבְּעִין אַלְפִּין רֵישֵׁי מַשְׁרְיָן בְּחַמְשִׁין אַלְפִּין אַחֲדֵי סַיְפִין בְּשִׁתִּין אַלְפִּין אַחֲדֵי רוֹמְחִין בְּשִׁבְעִין אַלְפִּין אַחֲדֵי תְּרִיסִין בְּתַמְנָן אַלְפִּין מְחַצְּצֵי גִירַיָּא בַּר מִתְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ וּרְתִיכוֹהִי כָּל אִלֵּין אַלְפַיָּא וְכָל אִלֵּין מַשִׁרְיָתָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָם בָּרָק וְקֳדָם עַשְׂרָא אַלְפִּין גַּבְרָא

תולדות אהרן חדלו פרזון . פסחים סו אכר כראשית :

הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל התשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב : (ז) חדלו פרזון . ר"ל שערי הפראת חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל או כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכי פנה שלקח סיסרא בחוקה או אמר זה על זה המעשה שעשה מהמיתת סיסרא

שמפני פחד האויבים חדלו הולכי ארחות . והוא מקרא קצר . והזכיר שמגר ויעל שהם עשו תשועה בישראל : (ז) חדלו פרזון בישראל חדלו. פי' חדלו משבת בערי הפרזים מפחד האויבים . ויש לפותרו לשון ממשלה שחדלו מהיות להם ממשלה וחדלו השני כמו חפץ והדגש בלא צורך כמו הדגש הלפינו : עד שקמתי דבורה . כמו שקמתי . כמו שלמה שאתה : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי' כשבחר ישראל לעבוד אלהים חדשים מקרוב באו . אז באו האויבים ללחום השערים שלהם ואם היה נראה מגן ורומח מן האויבים בארבעים אלף בישראל היה מתגרה

להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון : עד שקמתי דבורה שקמתי . אני הייתי אם ומנהגת ישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי' בו כי בעת שבחר ישראל בעו"ג שהם אלהים חדשים אז היתה לחם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואפשר שכבר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להפליא זה הנס והוא

מצודת דוד

על מלכי האדמה : גם שמים נטפו . שרי מעלה של העו"ג אחזום חיל ורעדה כאדם החרד והזיעה נוטף ממנו : נטפו מים . להחריד ולבלבל העו"ג בקול המון הגשם : (ה) הרים נזלו . מגודל הרעדה נטפו זיעה : זה סיני . כמו זה הר סיני . שנאמר בו ויחרד כל ההר (שמות י"ט) כ"כ חרדו כולם מפחד ה' הנלחם לישראל : (ו) בימי שמגר . אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו העו"ג מפחד ה' ולזה חדלו הולכי אורח מיראת העו"ג : והולכי נתיבות . ר"ל האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגיש מי בהם : (ז) חדלו פרזון . כי פחדו לשבת בערי הפרזי ורק בישראל חדלו ולא בעו"ג כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי כי ידם היה על העליונה : עד שקמתי דבורה . ר"ל כן היה עד אשר קמתי אני דבורה כי מעתה יהיה כמאז כי התשועה הבא ע"י שלימה היא ויחרדו העו"ג מה' ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי : אם . כהאם המיסרת את בנה לייסר דרכו כן אנכי לישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . כי כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו כי הלא בימי יהושע שנאמר כארבעים אלף וכו' עברו וכו' אל ערבות יריחו וכו'

מצודת ציון

מלשון לטרה והלוך : נטפו . מלשון עפטוף והטיפה : עבים . ענגים : (ה) נזלו. ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד) : (ו) חדלו . מנעו : ארחות . נתיבות דרכים ושבילים : עקלקלות . מלשון מעוקל ומעוק' : (ז) פרזון . ערי פרזי מבלי חומה סביבה : שקמתי . מל' קימה : (ח) לחם . מל' מלחמה : שערים . עיירות כמו באחד שעריך (דברים י"ז) : מגן . תרים

רדק

ילא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הוצרכו להראות מגן או רומח כי ה' היה נלחם להם ובאו עם אחיהם ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבורא וי"ת כד אתרעיאו וגו'. ומלת לחם הוא משונה בנקודה כי היא נקודה בסגול הח"ית והוא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ פקב חלר אלא שזה בסגול שלא כמנהג : (ט) לבי לחקקי ישראל . גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולים חוקקים שמשימין החקים בעם . ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו אומרת להם שיברכו ה' על התשועה הזאת ופי' המתנדבים בעם ללמד להם תורה ומצות : (י) צחורות . לבנות כמו וצמר צחר ר"ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהים ית' וכן יושבי על מדין והוא שם מקום שמוזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אצלם היו יראים ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו להשי"ת ואמר במסרה בג' לישני מדין וסככה יושבי על מדין להסות מדין דליס חד לשון קרתא וחד לשון ארחא וחד לשון דין וי"ת הפסוקים כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו' : (יא) מקול מחצצים . מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות ה' וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי' יתנו לשון למוד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתניניון לבניך : (יב) עורי עורי

ט לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו יהוה׃ י רכבי אתנות צחרות ישבי על־מדין והלכי על־דרך שיחו׃ יא מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יהוה צדקת פרזונו בישראל אז ירדו לשערים עם־יהוה׃ יב עורי עורי דבורה עורי עורי

ל' מ"ג . ל' . ס' . ל' ל' . ס' . ל' . ל' . ד' . ל' חסר . ל' חסר

דעמיה׃ ט אמרת דבורה בנבואה אנא שליחא לשבחא לספרי ישראל דכד הות עקתא ההיא לא פסקו מלמדרש באוריתא וכדו יאי להון דיתבין בבתי כנשתא בריש גלי ומאלפין ית עמא פתגמי אוריתא ומברכין ומודין קדם יי׃ י דהוו מבטלין עסקיהון רכיבין על אתנן דחשיכן בכל מיני ציורין ומהלכין בכל תחום ארעא דישראל ומתחברין למתב על דינא דהוו אזלין באורחתהון ומשתעין על גבורן דאתעבידא להון בארעא דישראל׃ יא מאתר דהוו אנסין להון ונסבין מה דבידיהון בית מכונת לסטין ומתובת מוכסין על גובין בית שקיא דמיא לאתר דהואה נפקן בנתא דישראל לממלי מיא דלא הואה יכלין לאשמעא קל טרפת פרסת רגליהון מן קדם סנאה ומעיקא תמן יודון על זכותיה דיי ועל זכותיה דיתב קרוי פצחיא בארעא דישראל בכן נחתו מכרכי תוקפא למתב בקרוי פצחיא עמיה דיי׃ יב שבחי שבחי דבורה שבחי ואודי מילי תושבחתא קום ברק ושבי

על דרך ח' וסי' ותסר בגדי אלמנותה . וישרנה הפרות . רכבי אתנות צחורות . כנמר על דרך אשור . יתיצב על דרך לא טוב . וכל על הדרך דכוות' במ"ב ויפו אליה אל הדרך . ואתה תשמע השמים דד"ה :

תולדות אהרן לחוקקי ישראל . זוסר ויקרא : רוכבי אתונות . ערובין נד : מקול מחצצים . זוסר בראשית : צדקת פרזונו . פסחים פז : עורי עורי . שם סו :

רשי

וכולם הממס המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפם : שערים . כמו כי יצא בקרבך באחד שעריך עיירות : (ט) לבי . אני דבורה לחוקקי ישראל לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את ה' ישובו אליו : (י) רוכבי אתונות לחורות . הסוחרים והשרים שירכבו מעתה על אתונות לבנות החשובות מבלי יראה ודאגת עו"ג ואותן שיושבין על מדין לשון דיינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך . שיחו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לארוב בעוברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות ה' ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מסוגרים ביחידי שלא באסיפת עם : אז ירדו לשערים . חזרו לערי מושבותם שברחו משם ליאסף אל ערי המבצר : (יא) מחצצים . פחד מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אי, לארבה וילא חצץ כולו לשון גדודים . ד"א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבני חלוקי הנחל קיזלי"ש בלע"ז שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם העו"ג מעכשיו אין לחוש על זאת ומשי"ה מצוה עליכם ליתן הודים לשמו : מחצצים . לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרס בחצץ : (יב) עורי עורי דבורה . לי שבח כשהוא התנבאי בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה

פי' ר' ישעיה

מתגרם ומבריחן . ולחם שם המקור : (ט) לבי לחוקקי ישראל . פי' לבי מדבר לחוקקי ישראל הם החכמים : המתנדבים בעם . לעבוד את השם : ברכו את ה' . על התשועה שעשה : (י) רוכבי אתונות צחורות . אותם החשובים הרוכבים על אתונות צחורות לבנות ויושבין על הדין והלכי על הדרך ממקום למקום לשסוע את ישראל שיחו וספרו נפלאות הבורא . והמ"ם של מדין בא נוסף כי דרך המ"ם להיות נוסף בשמות . ע"כ :

רלבג

שבבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב השי"ת אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נלחמו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זיין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זיין כי אם לאנשים מועטים : (ט) לבי לחוקקי ישראל . ר"ל החכמים והסופרים המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה : (י) רוכבי אתונות וגו' . הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם היושר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות : (יא) מקול מחצצים . וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינות שהיו שואבין מהן המים להסר להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה' שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג"כ צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד אויב : אז ירדו לשערים עם ה' , ר"ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת . או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה' לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג"כ היה מונעם מזה : (יב) עורי עורי דבורה . יחס לדבורה דברי השיר

מצודת דוד

(יהושע ד') וכי היה נראה באותן מ' אלף מגן ורומח כי הלא בהם כבשו את יריחו ולא במלחמה ובמגן ורומח : (ט) לבי לחוקקי וכו' . ר"ל לא מן ההפסה ולחץ כ"א מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם שהם יברכו לה' על מה שנתן בלבם להתנדב : (י) רכבי . הן השרים הרוכבים על אתונות לבנות לרוב הגדולה הן החכמים יושבי המשפט הן הסוחרים ההולכים בדרך כולכם שיחו ודברו תהלות ה' . השרים על אשר ישארו בגדולתם והחכמים על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד העו"ג והסוחרים על כי ילכו מעתה בדרך סלולה לא ארחות עקלקלות : (יא) מקול מחצצים . ר"ל תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים תמור הקול הזה ישמע עתה שם קול מספרים צדקות ה' והם הצדקות שעשה לשערי' הפרזי' שבישראל אשר היו שוממי' כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה' לעריהם הפרזים : (יב) עורי עורי . ר"ל התחזקי

מצודת ציון

זרים : ורומח . כידון . (ט) לחוקקי . הגדולים יקראו מחוקקים כי הם משימים החוקים : (י) אתונות . נקבות החמורים : צחורות . לבנות כמו וצמר צחר (יחזקאל כ"ז) : מדין . מלשון דין : שיחו . דברו כמו שיחו בכל נפלאותיו (ד"ה א י"ו) : (יא) מחצצים . מלשון חצים : משאבים . מלשון שאיבת המים : יתנו . ענין דבור כי ושננתם (דברים ו') תרגומו ותתנון : פרזונו . מל' פרזון : עורי . מלשון הערה והתעוררות ושנה יבן לתנות לבת יפתח (לקמן י"א) : (יב)

רשי

שנחשלש ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש : (יג) אז ירד שריד לאדירים . ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישראל רדו באדירי העובדי גלולים : ה' ירד לי בגבורים . ירדה לי את גבורי העובדי גלולים : (יד) מני אפרים . מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ויחלש אותו לפי חרב ומחובר מקרא זה לעליון לפרש ה' ירד לי בגבורים את יהושע שהיה לרד בעמלק : אחריך . יקום משבט בנימין שאול בן קיש שירגמנו ויעמס אותו כנחלים עוממות . ויש לפתור בעממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם : מני מכיר ירדו מחוקקים . שרים גדולים שכבשו את כאמרי אשר כבשו שטים עיר כל חבל ארגוב שכבש יאיר : (טו) ושרי ביששכר . שרים שביששכר הם סנהדראות עוסקין בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט : ושרי ביששכר . יו"ד זו שפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו"ד בסמות שדי וקרא לו חלוני : ויששכר כן ברק . ושאר העם של יששכר כן הם עם ברק לכל אשר יצוה : בעמק שולח ברגליו . שולח בכל שליחותו ולאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה : בפלגות ראובן . אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו חקקי לב נכלי ליבא ערמומית ומה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו : (טז) שרקות עדרים . לשמוע קול

רדק

עורי . שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל : (יג) אז ירד שריד . ירדה בתשלומו ופי' רדה והשלים הקבים ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ"ד לאדירים במקום בי"ת כמו וישבו אתו לארץ כי איש הרגתי לפצעי וזולתם : (יד) מני אפרים . כמו מן אפרים והיו"ד נוספת וכן מני מכיר : שרשם בעמלק . שרשם היה נלחם בעמלק והוא יהושע בן נון שהיה שרש אפרים ונשיאם ואחרי יהושע נלחם בנימין עם עמלק והוא שאול שהיה משבט בנימין וכ"ף אחריך כנגד אפרים וכ"ף בעממיך כנגד בנימין ואמרה זה כדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמות ה' ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן בזבולן ירדו אפילו הסופרים והחכמים ואין צריך לומר שאר העם . ומושכים בשבט סופר פי' החכמים והסופרים : שבט , העט וכן ת"י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה : (טו) ושרי . כמו שרים כמו וקרא לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה : בעמק שלח ברגליו . שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חשקו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי וחקרי לבי עליו : (טז) ואומר לו למה ישבת בין המשפתים והם מערכות וגדרות הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרה למלחמה הזאת

Main Text

דִּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃
יג אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ יד מִנִּי
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃
טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃ טז לָמָּה
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים

ג' · ל' · ב' וכפטו' · כ' ר"ס · י"ז מ"ל · כ"ל ו' · ג' חסר · בפלגות חקקי לפלגות חקרי וסימ בקל"ל · ל' · כ' עולם

Targum

שְׁבִיָךְ . בַּר בַּאֲבִינוֹעַם׃ יג בְּכֵן נְחַת חַד מִמַּשְׁרְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּבָּרֵי עַמְמַיָּא הָא לָא מִגְבוּרְתְּהוֹן הֲוַת דָּא אֱלָהֵן יְיָ תַבַּר קֳדָם עַמֵּיהּ תְּקוֹף גִּבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן׃ יד מִדְּבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְּבֵית בִּנְיָמִין וְקַטַּל יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאָר עַמְמַיָּא מִדְּבֵית מָכִיר נַחֲתוּ כַּד מְרַשְׁמִין בִּקְרָבָא מִשִּׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוּלְמוֹס דְּסָפַר חָד׃ טו וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּמְעִין לְמִילֵי דְבוֹרָה וּשְׁאָר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בְּקִרְוֵי מַשְׁרְיָא לְכָל אֲתַר דְּצָרִיךְ לְתַמָּן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אַזְלִין בְּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין גִּבְרֵי לִבָּא׃ טז לְמָא תִבְתּוּן מִמַּשְׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרְתָא דָא מִן דָּא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא לְמִידַע אֵידָא הִיא מַשְׁרִיתָא נָצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִמֵּיהּ

בגבורים ד' מ"ל וסי' ה' ירד לי בגבורים . לעזרת ה' בגבורים . ואמיץ לבו בגבורים . והמה כגבורים עוזי המלחמה : צדקות ה' ג' מ"ל וא' חסר וסי' שם יתנו צדקות ב' בפסוק תנייגא חס' . ועתה התיצבו ואשפטה . עמי זכור נא מה יעץ בלק :

תולדות אהרן מני מכיר . יבמות כד :

רלבג

השיר ולברק יתם שבית השבי אשר הוא תועלת המלחמה : (יג) אז ירד . אז ישים השם רודה מה שנשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כמ"ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה' שם רודה ומושל לי בגבורים ר"ל שהם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען : (יד) והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמר מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שנזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו': אחריך. הנה אחר שהיה משבט בנימין בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו התמימים עם דבורה למלחמה וכן מבני זבולן : (טו) ושרי ביששכר . והשרים שהם ביששכר ג"כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב : (טז) והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן במקומך

מצודת דוד

המחוקקי לדבר בשיר והנה המליצה כדרך השיר ולרוב הצחות : ושבה שביך. ר"ל בהתחזק השיר התגבר התשועה : (יג) אז כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשוע' אז הנשאר מישראל למשול באדירי עם הם הע"ג המזיקים: ה' ירד לי. ה' יתן לי ממשלה בגבורי הע"ג וכפל הדבר במ"ש: (יד) מני אפרים. מן שבט אפרים ושרשם והוא יהושע נשיאם : בעמלק. מאז נלחם הוא בעמלק והחלישם כמ"ש ויחלוש יהושע את עמלק (שמות י"ז) : אחריך . כאלו תדבר לאפרים ותאמר אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל וכמ"ש ויפקדם וכו' מאתים אלף (ש"א ט"ו) : ירדו מחוקקים . השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו במלחמה הזאת עם סיסרא ומזבולן ירדו כולם ואף הסופרים עם שאינם מלומדי מלחמה : (טו) ושרי ביששכר . ר"ל עם כי השרים ביששכר ישבו בכל עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' (דה"א י"ב) ולא נסו א"כ מעולם ללכת במלחמה ויששכר עכ"ז עשה כן כמו ברק וירד למלחמה כמוהו : בעמק שלח ברגליו . כי למעלה נאמר שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה ושמע ברק אליה וירדו לזה אמרה גם בזה עשה יששכר כברק כי בעמק אשר שולח לרדת נה בדבר ה' ע"י דבורה נה ירד ברגליו של ברק ר"ל עם הלוכו ואחריו ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת שולח חוזר על יששכר כי דבר ה' ע"י דבורה היה לכל העם ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק היה שר הצבא) : בפלגות ראובן . ר"ל אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר והם בהוה אם בעתיד לזאת בפלגות ראובן ר"ל במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה ההיא גדולים המה חקקי לב ר"ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין הדבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה : (טז) למה ישבת בין המשפתים . ר"ל ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקראת נשק א"כ מתחלה למה ישבת באחוזת עבר הירדן בין גבול אויי ובין גבול הע"ג הלא מקום הסכנה הוא לשבת על הספר ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בו : לשמוע וגו'. ר"ל

מצודת ציון

ושבה שביך . מלשון שבים : (יג) ירד . ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי) : שרידי . שיור כמו שריד ופליט (ירמיה מ"ב) : לאדירים . כמו באדירים למ"ד במקום בי"ת וכן ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כו) ומשפטו בחרב : (יד) מני . מן והיו"ד נוספת : בעממיך . מלשון עם : מושכים . כי הכתיבה עשויה במשיכת הקולמוס : שבט . ר"ל קולמס : (טו) ושרי . כמו ושרים : ברגליו . עם הלוכו ואחריו וכן ויעל ברגליו (לעיל ד) : בפלגות . ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית י') : חקקי . מלשון חקיקה וענינו מחשבה : (טז) המשפתים . מלשון שפה וענינו גבול וכן ת"י תחומין וגם הוא תרגום של גבול וכן רובץ בין המשפתים (שם מט) : שריקות . נגינה על קול הצאן בקבוץ העדרים וכן ושרק לו (ישעיה ה') והוא שאול

רדק

כזאת: (יז) וכן גלעד שכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה ויש נתמה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמר ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה. ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויש לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומר לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמה גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישראל ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן. ויש לפרש ג"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן: ודן למה יגור אניות. איננו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ"כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות בירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והניח נכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו': אשר ישב לחוף ימים. כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנאמר בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה: ועל מפרציו ישכון. על מקומות הפרוצים לו בעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יניח עריו פרוצות וי"ת קרוי עממיא וגו': (יח) חרף נפשו למות. גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם וי"ת דבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא: (יט) בתענך על מי מגדו. תענך ומגידו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנראה כי רחוקים היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה א"כ מהו שאמר בתענך על מי מגידו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת"י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. לא היו לוקחין שום ממון מבני ישראל שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם: (כ) מן שמים נלחמו. כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישראל חיל סיסרא כאלו מן השמים נלחמו עם סיסרא. הכוכבים ממסילותם. על דרך שמה הנחת ה' גבוריך ודרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשים שריונים ומרוב החמות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישראל ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמר ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגרפם הנחל וטבעו

רשי

קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורים ולמי קול ענות חלושה: (יז) בעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה וכן דן הכינו ממונו בספינות לעמוד ולברוח ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו: (יח) זבולון עם חרף וגו'. בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור: (יט) בתענך על מי מגדו. תרגם יונתן בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו. ראש המחנה בתענך ומגיע עד מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסרא לא בקשו ממנו שכר: (כ) מן שמים נלחמו. ואף הקב"ה שלח בם צבאיו שאינם רוצים שום שכר: ממסלותם. ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעים שעוביו של רקיע כגובה שמים

לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן
גְּדֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ יז גִּלְעָד
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן
וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב
לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו
יִשְׁכּוֹן׃ יח זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ
לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי
שָׂדֶה׃ יט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז
נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ
עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא
לָקָחוּ׃ כ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ
הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם

ו' מ"ל · כ' · ג' ב' מ"ע וא' חסר · ב' ר"פ ימי הפקודים · ב' ירעם

אֵיכְדֵין קְשַׁר לְמֶעְבַּד לְכוֹן
דְבֵית רְאוּבֵן הֲלָא יְדַעִיתוּן
דְקֳדָמוֹהִי גְלַיָן מַחְשְׁבַת
לִבָּא׃ יז דְבֵית גִלְעָד
בְּעִבְרָא דְיַרְדְנָא שְׁרַן וּדְבֵית
דָן גָזוּ עֲבַרוּ יַרְדְנָא וְשַׁוִיאוּ
נִכְסֵיהוֹן בִּסְפִינָן דְבֵית אָשֵׁר
עַל סְפַר יַמְיָא שְׁרוֹ קִרְוֵי
עַמְמַיָא דְפַגְרוּ תָבוּ וּבְנוֹן
וִיתִיבוּ בְהוֹן׃ יח דְבֵית
זְבוּלֻן לְקָבֵיל עַמְמַיָא דְגַדִיפוּ
קֳדָם יְיָ מְסַרוּ נַפְשֵׁיהוֹן
לְקַטָלָא אִנוּן וּדְבֵית נַפְתָּלִי
יְשַׁבְּחוּנוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃
יט אֲתוֹ מַלְכַיָא דַהֲווֹ עִם
סִיסְרָא וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בְּכֵן
אֲגִיחוּ קְרָבָא מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ הֲווֹ שָׁרַן וּמָטַן עַל מֵי מְגִדוֹ מָמוֹן דִכְסַף לָא
קַבִּילוּ׃ כ מִן שְׁמַיָא אִתְגַח עִמְהוֹן קְרָבָא מֵאֲתַר דְנָפְקִין כּוֹכְבַיָא מִכַּבְשֵׁי

גדולים הגדולים ו' מלאים בקריא' וסי' גדולים חקרי לב. כי עברו בם גם המה. כשם הגדולים אשר בארץ דד"ה. כי מרפא יניח חטאים גדולים. זבדיאל בן הגדולים. ויזבחו ביום ההוא:

תולדות אהרן חרף נפשו. מגלה ו: מן שמים נלחמו. ברכות נח פסחים קיח מ"ק עז סנהדרין צו:

רלבג

במקומך ולא תשאת לזה הנה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב על שפקדו עליהם ולא נתנו לב לצאת משם: (יז) גלעד בעבר הירדן שכן. וא"ת כי מנעך מזה הירדן הלא גלעד ג"כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת ה' בגבורים כמו שקדם והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא בא לעזרת ה' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שת"י הנה אשר יש לו התנצלות אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומות הפרוצים בארצו שלא יבאו שם האויבים: (יח) ואמנם זבולון ונפתלי ראוי שישובחו והוא כי זבולון הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה. וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולון היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה לעלות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית': (יט) באו מלכים נלחמו. ידמה שמלכים רבים מממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישראל ונלחמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר: (כ) מן שמים נלחמו. אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת ה'

מצודת ציון

שאול על כל המקנה: (יז) יגור. יאסף כמו יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט): אניות. באניות: לחוף. לשפת הים וכן בחוף הים (דברים א'): (יח) חרף. ענין בזיון: מרומי. מל' רם: (יט) על מי. עד מי: בצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל): (כ) ממסילותם. מל'

מצודת דוד

מה שאלת הארץ היא באמרך ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה (במדבר ל"ב) וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה וכי לא עלתה על דעתך שבעי"כ תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר: לפלגות. לזאת למה שנפרד ראובן מן המלחמה ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב להשכיל אמתת הדבר: (יז) גלעד וגו'. ר"ל אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועכ"ז בא למלחמה כמ"ש למעלה מני מכיר וגו' והוא גלעד: ודן וגו'. ר"ל אף על דן יש להתרעם מאד כי למה יקבץ כל אשר לו לשומה בספינות ולברוח הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה ומדוע א"כ ברח ולא בא למלחמה: אשר וגו'. ר"ל עם שגם אשר לא בא הנה לא במעל עשה רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוזים פן ויוים מבלי חומה ולזה בכ"כ שכן אצל עריו הפרוזים לבל יבאו בהם הע"ג הסמוך לספר: (יח) זבלון וגו'. ר"ל אולם זבולון עשה הטוב כי הוא עם אשר חרף ובזה נפשו ללכת למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחשוב פן ימות במלחמה: ונפתלי וגו'. ר"ל וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ה' צוה לקחת למלחמת בני זבולן ובני נפתלי כמ"ש למעלה ולא צוה להביא למלחמה מיתר השבטים מ"מ התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם כדרך שבאו משאר השבטים): (יט) באו מלכים. ר"ל שבטי ישראל הנה לא באו לעזרת אחיהם ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו: אז. בעת הלחם סיסרא נלחמו בעבורו מלכי כנען ברב עם כי בתענך נלחמו וקצה המחנה הגיע עד מי מגדו: בצע. בחנם באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בצע כסף ואמרה כמתרעמת הלא הע"ג באו בחנם בעזרת סיסרא ומדוע לא בא ראובן ודן בעזרת אחיהם: (כ) מן שמים נלחמו. ר"ל אולם גם בלתם נפל סיסרא וכאלו מן השמים נלחמו עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורז"ל אמרו שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר ושטפם מי הנחל:

רשי

שפים מן הארץ: (כא) גרפם. סחפם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה: נחל קדומים. שנעשה ערב לים על זה מ מות מצרים כדאיתא בפסחים: תדרכי נפשי. ברגלים את עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. נשתלפו פרס' סוסיהם שהיה חום הכוכב מרתיח את המים והציפורן נשמטים כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים מתוך שנשתלפו נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר. הוא לשון הרקדה בסוס: (כג) אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוא ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה'. אמר ברק בשליחותו של הקב"ה: יושביה. היושבים בארבע אמות שלו כדי מאות שוטרי שמחים ברק למרוז: לעזרת ה'. כביכול שמי שהוא עוזר את ישראל כעוזר את השכינה: (כד) מנשים באהל. שרה (עי' רש"י נזיר כ"ג) שנאמר בה הנה באהל. רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה. רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה וגו': מנשים באהל תבורך. יעל למה כן ילדו וגדלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך הוא בבראשית רבה. ד"א אף יעל היתה יושבת אהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אהלים: (כה) חלב נתנה. לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים. בספל שותין בו

שופטים ה

סִֽיסְרָֽא׃ כא נַ֤חַל קִישׁוֹן֙ גְּרָפָ֔ם נַ֥חַל קְדוּמִ֖ים נַ֣חַל קִישׁ֑וֹן תִּדְרְכִ֥י נַפְשִׁ֖י עֹֽז׃

כב אָ֥ז הָלְמ֖וּ עִקְּבֵי־ס֑וּס מִֽדַּהֲר֖וֹת דַּהֲר֥וֹת אַבִּירָֽיו׃

כג א֣וֹרוּ מֵר֗וֹז אָמַר֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה אֹ֥רוּ אָר֖וֹר יֹשְׁבֶ֑יהָ כִּ֤י לֹא־בָ֙אוּ֙ לְעֶזְרַ֣ת יְהוָ֔ה לְעֶזְרַ֥ת יְהוָ֖ה בַּגִּבּוֹרִֽים׃

כד תְּבֹרַךְ֙ מִנָּשִׁ֔ים יָעֵ֕ל אֵ֖שֶׁת חֶ֣בֶר הַקֵּינִ֑י מִנָּשִׁ֥ים בָּאֹ֖הֶל תְּבֹרָֽךְ׃

כה מַ֥יִם שָׁאַ֖ל חָלָ֣ב נָתָ֑נָה בְּסֵ֥פֶל אַדִּירִ֖ים הִקְרִ֥יבָה

(מסורה: ל' כעלי גוים; ג' ב' חסר ודין מ"ע; ל' ב' וחסר. ל'; ל' בפסוק; ג'; ג'; ל' וחד וסקריבה עז)

תרגום

דִּגְבָרֵיהוֹן תַּמָן אִתְגַח קְרָבָא עִם סִיסְרָא׃ כא נַחְלָא דְּקִישׁוֹן תַּבְּרִינוּן נַחְלָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין וּגְבוּרָן מִלְּקַדְמִין לְיִשְׂרָאֵל הוּא נַחְלָא דְּקִישׁוֹן תַּמָּן דּוּשִׁישַׁת נַפְשִׁי קְטִילֵי גִּבָּרֵיהוֹן בִּתְקוֹף׃ כב בְּכֵן אִשְׁתַּלְפָא טוּפְרֵי סוּסְוָתְהוֹן מִפִּנּוּקָא דַּהֲוָה מְפַנֵּיק קֳדָם רְתִיכֵי גִּבָּרוֹהִי׃ כג לוּטוּ מְרוֹז אֲמַר בָּרָק נְבִיָּא דַּיְיָ לוּטוּ וְתַבָּרוּ יַת יָתְבָהָא אֲרֵי לָא אֲתוֹ לְסַעְדָּן עַמָּא דַּיְיָ כַּד אַגִיחַ קְרָבָא בְּגִבָּרַיָּא׃ כד תִּתְבָּרַךְ מִבְּרְכַת נְשַׁיָּא טָבְתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה כַּחֲדָא מִנְּשַׁיָּא דִּמְשַׁמְּשָׁן בְּבָתֵּי מֶדְרָשִׁין תִּתְבָּרַךְ׃ כה מַיָּא שְׁאַל מִנַּהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חַלְבָא אַשְׁקִיתֵיהּ לְמִידַע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפִילֵי גִּבָּרַיָּא קְרִיבַת

תברך ג' בקריאה וסי' תברך מנשים יעל אשת חבר הקני ב' בפסוק. ואחריתם לא תברך: באהל ו' בקריא' וסי' ויאמר הנה באהל. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה' באהל בעמוד ענן. מנשים באהל תברך. ואת כל כלי הקדש אשר באהל. וחברו דד"ה. ונמסר גם בסדר חקה:

תילדות אהרן נחל קישון. פסחים קיח: אורו מרוז. מ"ק טז שבועות לו: ארור יושביה. מ"ק טז שבועות לו זוהר ואתחנן: תבורך מנשים. נזיר כג סנהדרין קה הוריות י':

רדק

ומכתו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ומכרוהו בלא מום פגע וחק וי"ש תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו עמהם בעבורי וי"ת תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף. ופי' נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי ה' על דרך כל פעל ה' למענהו וגו': (כב) אז הלמו. פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה. וי"ש מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירא וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה. ואמר עקבי סוס כי בעקבים אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ. וטעם אביריו על הפרשים או על הסוסים: (כג) אורו מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותם אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם: אמר מלאך ה'. כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה וי"ת אמר ברק נבייא דה': (כד) תבורך. מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת ה' במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך משאר נשים היושבות באהל: (כה) מים שאל חלב נתנה. להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו וי"ת מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו': בספל אדירים. בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים. והחכם רבי יונה פי' אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן וי"ת בפיילי גבריא וגו'. וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי כסא דלווטיא וכן השותים במזרקי יין דשתיין בפיילי חמר ובדברי רז"ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי: הקריבה חמאה. חלב חמאה וחלב שזכר עומד במקום שנים והשקתו החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאד החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד

רלבג

פ' ית' בא לשם זה השינוי והוא ית' שם הכוכבים ממסילותם נלחמים עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שיעלם בו ניצוח סיסרא וחילו: (כא) נחל קישון גרפם. ידמה שכבר גברו אז על דרך מופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירום כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון: תדרכי נפשי עוז. ר"ל שלא גברו המים לישראל בעברם בדרך שיניעום ויסירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים סוף: (כב) אז הלמו. אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהניסוהו גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדרוך אבל נגעו המים רגליהם: (כג) אורו מרוז. שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה: אמר מלאך ה'. זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר"ל יושביה כי לא באו לעזרת ה' עם היותם קרובים: (כד) תבורך מנשים. אמנם יעל תהיה ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך ה' ואולם ברכת יעל אמרה דבורה על צד התפלה והברכה: (כה) והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר. והנה נכפל הלשון בזה. ומה שספר תאלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר

מצודת דוד

(כא) נחל קישון גרפם. כי המלחמה היתה בשפת הנחל ובהם גברו מי הנחל ושטפם: נחל קדומים וגו'. ר"ל הנה מי הנחל אשר היה מקודם ותמיד בנחל קישון הלא מעטים היו עד אשר דרכתי אני בה בעוז מבלי מחסור ועתה ע"פ הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו הע"ג: (כב) אז הלמו וכו'. ר"ל כי בראותם הנחל שוטף נסו לנפשם על הסוסים ואז הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרות והדלינות ששטפו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים או מלת אביריו חוזר על הסוסים ור"ל מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים: (כג) אורו מרוז. קללו אתם את המקום מרוז: אמר וכו'. שמלאך אמר לקללו ובנבואה אמרה: אורו וכו'. ר"ל קללו לומר ארור יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה' עם כי היו סמוכים למקום המלחמה: לעזרת ה' בגבורים. כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה ואמרה לעזרת עם ה' הנלחם בגבורים והם אנשי סיסרא: (כד) תבורך וכו'. לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז אמרה אבל יעל תבורך מפי הנשים על כי היא עזרה לישראל: מנשים באהל. ר"ל מפי נשים לדקניות לנשים היושבות באוהל מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה עם שלא אמרה מלאך ה' כקללת מרוז: (כה) מים שאל. ר"ל הבינו חכמתה של יעל כי סיסרא בקש מים והיא נתנה לו חלב כמים למעלה ותפתח את נאד החלב ותשקהו וזהו בכדי להביא עליו תרדמה: בספל אדירים. ולמען יטא לבו בעוז

מצודת ציון

מלשון מסילה ודרך: (כא) גרפם. ענין כבוד וטאטא כי יעים (שמות כ"ח) ת"א מגרופתא ור"ל שטפם: תדרכי. מלשון דרך והלוך: נפשי. ר"ל אני בעצמי: עוז. כמו בעוז: (כב) הלמו. ענין הכאה כמו הולם פעם (ישעיה מ"א): עקבי. הוא סוף הרגל: מדהרות. כן יקרא דריסת ודליגת הסוס בכח כמו וסוס דוהר (נחום ג') וכפל המלה לרוב הדהרות: אביריו. מלשון אביר וחזק: (כג) אורו. מלשון ארור: מרוז. שם מקום: (כה) בספל. באגן והוא כלי מה וכן מלא הספל מים (לקמן ו'): אדירים. ר"ל גדולים וחשובים: חמאה. הוא

גאד החלב ותשקהו ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול: (כו) ידה ליתד תשלחנה. כמו תשלח והנו"ן וה"א נוספות כנו"ן ה"א מסדרונה פרשדונה ואף על פי שאין כמנהג כן בפעלים ואדוני אבי ז"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שמאלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות וכנה השליחות לידים בעבור כי הם עשו המעשה וד מה לו וכל אשר שאלו עיני. בביתה לא ישכנו רגליה. ובתבונות כפיו ינחם. ואם תאמר כי תשלחנה בודד אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושמו בעבור יתד והלמות. ורבי אחי ר' משה ז"ל פירשו בחסרון כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירושו כגהה וכן פי' ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבורה שלא יעשו שאר הנשים כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינה להלמות עמלים והלמות שם הכלים שמכים בו האנשים העמלים בעלי המלאכה: מחקה ראשו. הסירה ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקים במקום שגודשים והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה: ומחצה. מן ומחץ מכתו: וחלפה. העבירה היתד ברקתו ות"י אעברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויסגיר שהוא לשון כריתה: (כז) בין רגליה כרע נפל. כן מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזק והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר באשר כרע שם נפל שדוד ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבו למעלה במלת שמיכה מכחיש זה הדרש: (כח) ותיבב. הריעה מתרגם תרוע' יבבא וי"ת ואודיקת ל' הבטה האשנב. כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי: (כט) תעניגה. כל אחת מן החכמות תענה אותה: אף היא. אם סיסרא: תשיב אמריה לה. היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה היא בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו: (ל) ימצאו יחלקו שלל. ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שיגלו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא: רחם רחמתי'. נערה או שתי נערות

בו מים שסמים נקראו אדירים שנאמר במים אדירים: (כו) להלמות עמלים. סיסרא שהיה עמל וינע: מחקה. לשון חיקוי: ומחצה. לשון מחץ: וחלפה. יוצא מצד אחר: (כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא. ואני אומר לשון ראיי"ה כמו בבת עיני וכן חברו מנחם: אשנב. חלון: (כט) חכמות שרותיה תענינה. החכמות שבשרותיה לכך נקוד הי"ת פת"ח. חכמות שהוא שם דבר נקוד הכ"ף קמ"ץ כמו ראמות לאויל חכמות וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה חכמות שבנשים: תענינה. דגשות של נו"ן משמשת במקום נו"ן שלישית ופתרונו תענינה אותה דגשות נון משמשת במקום אותה כמו מרכבת תביאנה: אף היא תשיב אמריה. מנחומין לעצמה מה אני מתמה תמיה על עכוב בני: (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל. והוא מעכבן: רחם רחמתים לראש גבר. מענים נשים יפות בישראל וכל איש מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים

חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
ג' וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
ג'. ג' עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
ג'. ג' רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה
רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל
שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
ג' קמץ זקף ס"ן נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
ג'. ג' וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב
כ' מסה מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃
כ' פתח נשים כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
י' תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ
ה"ג' קמץ וכ' פתח. ל'. יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ
ג' קמצי' וכ' פתחין גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
כ' בספו' לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

לקדמוהי שמו דגובנין׃ כו טבתא יעל אתת חבר שלמאה דקימת מה דכתיב בספר אוריתא דמשה לא יהוי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני אתתא אלהין ידהא לסכתא אושיטת וימינא לארזפתא דנפחין למתבר רשיעין ואנוסין מחתיה לסיסרא תברת רישיה פצעת מוחיה אעברת סכתא בצדעיה׃ כז בין רגלהא כרע נפל שכיב בין רגלהא כרע נפל באתר דכרע תמן נפל בזיזא סיסרא׃ כח מן חרכא אסתכיאת ומדיקא אמיה דסיסרא מביני אעיתא אמרת מא דין אותרא רתיכוהי דסיסרא ברי מלמיתי מא דין אתעכבו רהטיא דהוו מיתן לי אגרת נצחנין׃ כט הכימת פריסתותהא ענין לה אף היא בחוכמא מתיבא ואמרה למימר להן׃ ל הלא מדמשכחין מפלגין בזתא יהבין גבר וביתיה כל חד וחד בזא סגי קדם סיסרא בזת ציורי צבעונין על צוריה נכסי עתיריא ומני חמודא קדם גבורוהי דבזו׃

באשר ט"ו בקריאה וסי' אל קול הנער באשר הוא שם. איננו גדול בבית הזה ממני. אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה. בין רגליה כרע נפל שכב. וילך האיש מהעיר. ויאמר לו מיכה מאין. ויקם דוד ואנשיו. ואלישע אמר אל האשה. עמדי נא בחבריך. לסריסים אשר ישמרו את שבתתי. ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר. באשר תמותי אמות. באשר דבר מלך שלטון. מה יתרון העשה באשר הוא. טוב ללכת אל בית אבל. וד' ובאשר וסי' גם אני אבחר בתעלוליהם. ומניתי אתכם לחרב. ואפרחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי:

תולדות אהרן ליתד תשלחנה. מנחות לו: כרע נפל. יבמות קג נזיר כג סנהדרין קה הוריות י: [בעד החלון. ר"ה לג זוהר בלק (סוטה כד): חכמות שרותיה. עקרים מג מד:

רלבג

אשר ישתו בו הגבורים: (כו) ידה ליתד תשלחנה. והנה כתחיל המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבית העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה וסרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה ביתד רקתו או כרתה רקתו: (כז) בין רגלים כרע נפל. ר"ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה: ובאשר כרע שם נפל שדוד. ר"ל כי תכף שנפל שדדתהו והמיתתהו יעל: (כח) הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא: (כט) והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרת החכמות הכן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו: (ל) רחם רחמתים. ולהיותם פרוצים ובעריות הקדימו בספור שלל

מצודת ציון

הוא שומן החלב: (כו) ליתד. הוא המסמר: להלמות. ענין הכאה: עמלים. מלשון עמל וטורח: מחקה ראשו. הסירה ראשו כדרז"ל אין מוחקין במקום שגודשין (ב"ב פ"ח) ור"ל אין מעבירין דבר מה על המדה להסיר הגודש: ומחצה. ענין נגוע ומוכה כמו מחץ ראש (תהלים קי): וחלפה. ענין העברה מעבר לעבר כמו וחלף ביסודה (ישעיה ה'): רקתו. הוא המקום שאצל העין: (כז) כרע. ענין נפילה על הברכים: שדוד. נבוז ונאבד כמו ואתה לא שדוד (בב ל"ג): (כח) בעד. נגד: נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) ואמר בלשון נפעל על כי גם היא נשקפה למביטים בה: ותיבב. ענין יללה כי תרועה ת"א יבב' וקול התרועה היא כיללה: האשנב. הוא כענין חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז'): בושש. ענין איחור כמו בושש משה (שמות ל"ב): פעמי. לעדה והלוך במו וישם לדרך פעמיו (תהלים פ"ה): (כט) תענינה. כל אחת תענה ותשיב: (ל) רחם רחמתים. ר"ל עלמה ושתי עלמות וקראן בלשון בזיון ע"ש הרחם: לראש גבר. ר"ל לכל איש: רקמה. מעשה רוקם בסרבה מיני צבעים: רקמתים. ר"ל בשתי פנים בהעבר מזה ובהעבר

מצודת דוד

בה ולא ירגיש בדבר הקריבה לפניו חמאה בספל חשוב הראוי להאכיל בו אדירים וחשובים למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה ולאדון יחשב לה: (כו) ידה וכו'. אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלי לקחת יתד האוהל וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי הלמות עמלים ע"ש שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן: והלמה סיסרא. הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו ונגעה אותו בהכאה ופצעה ועם היתד חלפה רקתו מעבר אל עבר: (כז) בין רגליה כרע. לפניה כרע על כרעיו ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום ור"ל במהירות רב הומת וכפלה הדבר לחזוק וכדרך השיר: באשר כרע. במקום שכרע שם נפל סיסרא הנאבד והנבוז כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה וזהו ממליצת השיר כי באמת לא כרע ולא נפל: (כח) בעד החלון. חזרה לספר בשירתה אשר אם סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה וכראותה כי איננו חילל במר נפש ומקשקשת תמיד בעד האשנב ואומרת מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו וכו' וכפלה הדבר כדרך המיילל מכאב לב: (כט) חכמות שרותיה. החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לאמר ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה: (ל) הלא ימצאו. ר"ל וזאת דברי נחמתן כי תאמרנה הלא הון רב ימצאו בישראל ושמה

רשי

נשים : (לא) כן יאבדו . דבורה אמרה תנחומין של הבל הן לה כן יאבדו כל אויביך ה' כאשר אבד הוא : ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . לפתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים וחמש שביעיות: ותשקוט הארץ . אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר : (א) ויעשו הרע. עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נזכר חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך מדרש באגדת תהלים : (ב) המנהרות . מטמוריות ובלשון לע"ז ומדו"ש ופל שם שעושין בהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוויירנ"ש בלע"ז : מערות . גרוטי"ש בלע"ז מצדות פלוטשיי"ן בלע"ז על שם שעושים ביערים על ידי הפלת האילנות סביב סביב : (ה) הם ומקניהם . גרשת

רדק

נערות . לראש גבר. לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל וי"ת יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד : שלל צבעים . בגדים עשויים במיני צבעונים : רקמתים. שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בבגד בצורות מצבעים שונים זה מזה : לצוארי שלל . כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא וי"ת כן ביזת ציורי צבעונין וגו': (לא) ואוהביו . ואוהבי ה' : כצאת השמש בגבורתו . כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם יתברך הולכים וחזקים וי"ת ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין וגו' : (ב) המנהרות . כמו מערות ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות : המצדות . מבצרים חזקים : (ג) והיה אם זרע . כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אשת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישראל והדומים להם : (ד) וישחיתו את יבול הארץ . התבואות שהיו בעשב קודם שיגמר בשולם וכן אלנות השכל היו כורתים ומפילים גלא היו משאירים מחיה : ושה ושור וחמור . היו נוהגים להם : אים

31 לא כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה
וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
שָׁנָה : ו א וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים : ב וַתָּעָז יַד־
מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ
לָהֶם ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת
אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־
הַמְּצָדוֹת : ג וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל
וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ
עָלָיו : ד וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־
יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־
יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר
וַחֲמוֹר : ה כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ
וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב

ז' מ"ע · ג' · ג' חס' · ב' · ל' · ח'. ל' מלרע · ס' ומ"ע · ג' וכל קרי' תלונוסור וסה · ובאו ק'

31 לא כְּסִיסְרָא כֵּן יֵיבְדוּן כָּל סָנְאֵי עַמָּךְ יְיָ וְרָחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עֲתִידִין לְאַזְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבְּעִין וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּיהּ וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל כְּמֶעְבַּד קְרָבָא אַרְבְּעִין שְׁנִין : א וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּמְסַרְנוּן יְיָ בִּידָא דְמִדְיָנָאֵי שְׁבַע שְׁנִין : ב וּתְקִיפַת יַד מִדְיָנָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַטְמוֹרִיתָא דְּבְטוּרַיָּא וְיַת מְעָרָתָא וְיַת מְצוֹדָתָא : ג וַהֲוָה כַּד זְרַע יִשְׂרָאֵל וְסָלְקִין מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִינְחָא וְסָלְקִין עֲלוֹהִי : ד וּשְׁרוֹ עֲלֵיהוֹן וּמְחַבְּלִין יַת עֲלַלְתָּא דְּאַרְעָא עַד מֵעַלְנָא דְעַזָּה וְלָא מְשָׁאֲרִין מְזוֹן לְקִיָּמָא נְפַשׁ בְּיִשְׂרָאֵל וְאִמַּר וְתוֹר וַחֲמָר : ה אֲרֵי אִנּוּן וּגְעִיתֵיהוֹן סָלְקִין וּמַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָתָן כְּמִסַּת גּוֹבָא לְסְגֵי וּלְהוֹן

ותעז ב' ובסיפרא וסי' ותעז ידו על כושן רשעתים. ותעז יד מדין :

תולדות אהרן כן יאבדו . יומא כו : כצאת השמש. שבת פח יומא כג גיטין לו ב"ב ח : אם זרע ישראל. ב"מ נט : ויחנו עלוס . ב"מ נט:

רלבג

שלל סעריות אולי השיג כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג"כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויתלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו : (לא) והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי ה' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום . והרצון באמרו בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום . ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו . הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישראל בהר תבור היה אפשר שישלם בזולת פעיית המופת וכבר ביארנו הסיבה בזה בספר מ"י : השני הוא להודיע כי כשיעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרות במופת ההוא אלא הטבע ולזה התחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו וסבב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות אל שינצחום ברק ועמו . הא' היא הבהלה שהבהילום מי הנחל והב' כי ברק ועמו היו יורדים אליה' ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה משים סנוירים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא : השלישית הוא להודיע אמתת הנבואה אף על פי שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישראל ללכת במתי מעט ובכלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם : הרביעי הוא להודיע כי בהתבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלי' כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים וסבבה עם זה ששכרה אותו ונרדם עם המופת והיה נקל לה להורגו : החמישי הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שבפנים ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק אע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל אדוניו וישוב להרע לישראל : הששי הוא להודיע לתת תודה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראו שנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו : השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין ביעודי הנבואה ולזה נתגנו אשר לא באו לעזרת ה' בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת השם יתברך : השמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה התורה ג"כ ממנהגיהם הפחותים עוד ספר ששבו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל

מצודת דוד

יחלקו ביניהם את השלל ולזה הם מאחרים לבוא : רחם וכו' . אף כ"א יקח בשלל עלמה או שתי עלמות : שלל צבעים . השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא וחוזרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקם אשר יתדמו בשני עבריהם אבל צבע רקמתים שאינם מתדמים בשני עבריהם החשוב עוד יותר ויותר יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי כי מתחלה עשוים הם לכך ואינם ראוים לתשמיש אחר ולזה יחולק לכולם ואו"כ בעבור כ"ז המה מתאחרים לבוא : (לא) כן יאבדו . אמרה דבורה הנה תנחומין של הבל היו והלואי כן יאבדו כל אויביך אתה ה' כאשר נאבד סיסרא : ואוהביו . אבל אוהבי ה' יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו שהוא חצי היום כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגבהי המעלה : ותשקוט וכו' . אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר : ארבעים שנה . עד כלות מ' שנה מזמן התחלת השעבוד : ו (ב) מפני מדין . להסתיר עצמן מפניהם : (ג) והיה אם זרע . ר"ל כאשר זרע והתחיל לצמוח : (ד) יבול הארץ . נאמר התבואה

מצודת ציון

ובפעבר מזה ותלוקה זה מזה והוא כמו מעשה חושב : (ב) ותעז . מלשון עז וחזק : המנהרות . ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג') והם מערות ולהם חלון יבוא בו אור היום : המצדות . מבצרים חזקים כמו מצודת ציון (ש"ב ה') : (ג) אם . כאשר : (ד) יבול . צמח האדמה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : מחיה . ענין צורך חיי הבריות כמו למחיה שלחני (בראשית מ"ה) : (ה) כדי ארבה . כארבה ומלת די יורה ענין רבוי

רד"ק

(ח) איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיחם בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: (ט) ואגרש אותם. טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא רצו להניחם לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחצם: (יא) וישב תחת האלה. אינו ר"ל ישיבה כי אין נראים המלאכים בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי' עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ויאמר לו ה' עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא ממציא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדינים אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד ראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך ה' וגו' אמר לו גדעון ויש ה' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והיה אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה בכח זכות' שלמדת סניגוריא על בני ונכון הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו: אשר בעפרה אשר ליואש. וכן אשר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתו' בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה: חובט חטים. כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזתים: בגת. גת היה שם שדורכין שם ענבים באותו גת היה חובט החטים ותרגם במעצרתא: (יב) גבור החיל. קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר וינצח מדין וכן אמר לך בכחך

רש"י

לרעות את התבואה: (ח) איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם: (יא) אבי העזרי. מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. אביו היה חובט והוא כובשן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו העובדי גלולים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט: בגת. בקורות בית הבד: (יב) ה' עמך גבור החיל. שנתן לך כח כזה:

תרגום

ה ולגמליהון לית מנין ועלין בארעא לחבלותה: ו ומאך ישראל לחדא מן קדם מדינאי וזעיקו בני ישראל קדם יי: ז והוה כד זעיקו בני ישראל קדם יי על עסק מדינאי: ח ושלח יי נבי נבואה לות בני ישראל ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא אסקית יתכון ממצרים ואפקית יתכון מבית עבדותא: ט ושיזבית יתכון מידא דמצראי ומידא כל דחקיכון ותרכית יתהון מן קדמיכון ויהבית לכון ית ארעהון: י ואמרית לכון אנא יי אלהכון לא תדחלון ית טעות אמוראי דאתון יתבין בארעהון ולא קבלתון למימרי: יא ואתא מלאכא דיי ויתיב תחות בוטמא די בעפרה די ליואש אבוהי דעזרי וגדעון בריה חביט חטין במעצרתא לערקא מן קדם מדינאי: יב ואתגלי ליה מלאכא דיי ואמר ליה מימרא דיי בסעדך גבר חילא: יג ואמר ליה

ו' וחד ידל כבוד יעקב

ג' ב' מ"ע ואל"א חסר מהוכך חס'

ג' ב' חס' וחד מ"ע

ו' מ"ע

מקרא

ה וְהֵם וְגַמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: ו וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה: ז וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת מִדְיָן: ח וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים: ט וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם: י וָאֹמְרָה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי: יא וַיָּבֹא מַלְאַךְ יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעָפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס מִפְּנֵי מִדְיָן: יב וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו

רלב"ג

ויש

ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה. ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין ההרים שבאו בני מדין היו עושין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקניניהם עד שבזה הדרך שיתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיצילו מאויביהם דברים רבים ועכ"ז עשו מערו' להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בניינים חזקים להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה. ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצודות והוא מה שהיו משחיתים בני מדין תבואותיהם ומקניהם. ויהי כי צר להם מאד מפני מדין צעקו אל ה' ושבו אליו שיושיעם מידם. והנה שלח הש"י נביאו אז לבני ישראל והודיעם כי עונותיהם הם שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי ה' ועבדו אלהים אחרים אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובות שחנן הש"י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתוב כי לפנים ה' עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעד מלאכי שהש"י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדונך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים: (ח) ויש לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה. וידמה שנאמר בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתים רחוקים ולא היה בו כח יתישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כן היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבים והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם: (יא) ויבא מלאך ה'. הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך ה' כאמרו ויבא חגי מלאך ה' ולזה נראה לגדעון בבקין בהשתמש חושיו על מנהגם. והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי ה' עמו. והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו. והנה הרחיק גדעון שהיה ה' עמו לראותו שפלות ישראל וכי נעשם

מסורה

וידל י"ב פתחין בלישנא וסי' העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה ככה דל. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דלו מאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו': העזרי ג' בקריאה וסי' ויבא מלאך ה' וישב. בעפרת אבי העזרי. ויקבר בקבר יואש אביו. ושארא עזרי:

הולדות אהרן וידל ישראל. ב"מ נט: ה' עמך. ברכות כד סה מכות כג. (ברכות יד):

מצודת ציון

רמי: (ו) וידל. מל' דל ועני: (ז) אדות. תרגומו עסק: (ט) לוחציכם. ענין דחק: (יא) האלה. שם אילן מה: חובט. ענין דישה במקל כמו במטה יחבט קצח (ישעיה כ"ח): בגת. מקום דריסת הענבים נקרא גת: להנים. להבריח: (יב) החיל. ענין כח:

מצודת דוד

... שם התבואות: עד בואך עזה. מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה וכאלו ידבר לנוכח מול האדם היודע המקום: (ט) כל לוחציכם. הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם: (י) ולא שמעתם בקולי. כאומר בעבור זה באה הרעה עליכם: (יא) אשר ליואש. האלה היתה של יואש שהיה מבני אביעזר מבני מנשה: להניס

גדעון בי אדני ויש יהוה עמנו ולמה מצאתנו כל־זאת ואיה כל־נפלאתיו אשר ספרו־לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו יהוה ועתה נטשנו יהוה ויתננו בכף־מדין׃ יד ויפן אליו יהוה ויאמר לך בכחך זה והושעת את־ישראל מכף מדין הלא שלחתיך׃ טו ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את־ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי׃ טז ויאמר אליו יהוה כי אהיה עמך והכית את־מדין כאיש אחד׃ יז ויאמר אליו אם־נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי׃ יח אל־נא תמש מזה עד־באי אליך והצאתי את־מנחתי והנחתי לפניך ויאמר אנכי אשב עד־שובך׃ יט וגדעון בא ויעש גדי־עזים ואיפת־קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויוצא אליו אל־תחת האלה ויגש׃ כ ויאמר אליו מלאך האלהים קח את־הבשר ואת־המצות

גדעון בבעו רבוני ואית שכינתא דיי בסעדנא ולמא ערענא כל דא ואן כל פרישותיה דאשתעיאו לנא אבהתנא למימר הלא ממצרים אסקנא יי וכען רטשנא יי ומסרנא בידא דמדינאי׃ יד ואתפני ליה יי ואמר אזיל בחילך דין ותפרוק ית ישראל מידא דמדינאי הלא שלחתיך׃ טו ואמר ליה בבעו יי במה אפרוק ית ישראל הא הא זרעיתי זעירא בשבט מנשה ואנא חלש בבית אבא׃ טז ואמר ליה יי ארי יהי מימרי בסעדך ותקטול ית מדין כגברא חד׃ יז ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך ותעביד לי את די את ממליל עמי׃ יח לא כען תעדי מכא עד מתאי לותך ואפיק ית תקרובתי ואנח קדמך ואמר אנא אוריך עד דתתוב׃ יט וגדעון אתא ועבד גדיא בר עזי ומכילתא דקמחא אפה פטיר בסרא שוי בסלא ותבשילא שוי בקדרא ואפיק לותיה לתחות אילנא וקריב׃ כ ואמר ליה מלאכא דיי סב ית בסרא וית פטירא

רש"י

(יג) ויש ה' עמנו. ואם יש ה' עמנו למה מצאתנו וגו': אשר ספרו לנו אבותינו. פסח היה אמר לו אמש הקריני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו. הקב"ה בעצמו: בכחך זה. בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני. כך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי. האלף שאני ממונה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה. כמו שאתה: (יט) קמח מצות. למדנו שפסח היה יום הנפת העומר לכך נאמר והנה צליל לחם שעורים מתהפך וגו':

והמרק

רלב"ג

נטשם ה' בכף מדין: (יד) ויפן אליו ה'. הוא מלאך ה' שזכר והוא ע"ד ויאמר ה' לה שאמרו רבותינו שהכל היה זה על ידי שם. והנה אמר דבריו כאילו בשם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ואפשר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה ע"ד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה למי שהשים מדרגת גדעון בנבוא' בזה האופן ר"ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשי"ת שיקים לו יעודו כמו שמצאנו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו' וזה מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה. והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שמכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאביו היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש אשר יריב לו יומת עד הבקר: (יח) אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. זה גם כן לפי שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שנראה במלאך ה' במנוח ואשתו כמו שאנחנו עתידים לבאר שם בגזרת האל. והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות

רד"ק

בכחך זה: (יד) ויפן אליו ה'. פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ' לו לך בכחך זה פירו' בכח שהוסיף לו על דרך ותהי עליו רוח ה' שתרגומו רוח גבורתא מן קדם ה' ויד ה' היתה אל אליהו רוח גבורה מן קדם ה': הלא שלחתיך. המלה הזאת תבא לחזק המצוה וכן הלא שמעת כתי' הלא צויתיך חזק ואמץ: (טו) בי אדוני במה אושיע. לשון חול הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך ה' הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחיר' השין וקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי' כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו וי"ת ל' קודש ואמ' ליה בבעו ה' ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב"ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא הי' יודע שהוא מלאך: אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה וי"ת זרעיתי זעירא בשבט מנשה. וי"מ אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון: (טז) כי אהיה עמך. אמר לו בשם ה' כי אהיה עמך לפיכך אמר לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם ה' והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו ה' קרא המלאך בשם ה' כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר ה' ליהושע: (יז) שאתה מדבר עמי. כמו שאתה בסגו' השין כמו עד שקמתי דבורה שהשין בפתח במקום הסגול ונקמצה שין שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם ה': (יט) והמרק המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש' והיוצא ממנו ונמצא המרק הריו קמץ ואליו פתח במקצת ספרים המדויקי' והוא שלא כמשפט השמות מזה המשקל. וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי': בפרור. ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה. ת"י לתחות אילנא:

שלום

מצאתנו ג' בקריאת וסי' כה אמר אחיך ישראל אתה: ויאמר אליו גדעון. אל ימעט לפניך: והכית ה' מלרע וסי' נמסר בסדר שפטים: ויוצא י"ב מ"ל וסי' ויוצא אתו החוצה. ויוצא העבד כלי כסף. ויאמר שלום לכם. ויוצא יוסף אותם. ויוצא משה את העם. וגדעון בא. ויוצא משם את כלי. פתח ה' את אוצרו. לקול תתו המון מים. וחברו תנינא. ויוצא יהוידע הכהן. ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח' וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' י"ג:

תולדות אהרן בכחך זה. עקדה שער לד:

פי' רבי' ישעיה

(יא) אבי העזרי. פי' משפחת אבי עזר: חובט חטים בגת. פי' בגת הכרם היה חובט מעט כי היה ירא לחבוט הכל יחד: (יד) לך בכחך זה. פי' במה שיש בידך לך ותצליח: הלא שלחתיך. פי' ואין לך לדאג כי אני שלחתיך ותצליח: (טו) הנה אלפי הדל במנשה. פי' האלף שאני ממונה: (יט) ואיפת קמח מצות. פי' מפני שמיהר לעשות ולא הספיק להחמיץ:

מצודת דוד

ר"ל להבריח ולהטמין: (יג) בי אדני. בקש ממנו להשיבו על דבריו ואמר לו ואם אמת שיש ה' עמנו למה א"כ מצא אותנו הרעה ואיה כל נפלאותיו וכי כלו: ועתה נטשנו. ואיך א"כ תאמר שה' עמי: (יד) ה'. ר"ל מלאך ה': בכחך זה. ר"ל בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל תוכל להושיעם: הלא שלחתיך. ועשה השליחות: (טו) אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הגרוע מכולן ואנכי הוא הקטן שבבית אבי ומי ישמע לי ללכת אחרי: (טז) כי אהיה עמך. והכל ישמעו לך: כאיש אחד. ר"ל מהרה ובקלות: (יז) אות. איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך ה' מדבר עמי כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה: (יח) והנחתי לפניך. ועשה לי כה אות: (יט) בא. אל הבית: ויעש. ר"ל תקן ובשל: ויגש.

מצודת ציון

(יג) בי. ענין בקשה: מצאתנו. מצא אותנו: נטשנו. עזבנו: (יד) הלא. המלה הזאת יורה על הזרוז. (יח) תמוש. ענין הסרה כמו לא ימוש ספר התורה (יהושע א'): (יט) ואיפת. שם מדה בת ג' סאים: בסל. שם כלי מה: והמרק. הרוטב כמו ומרק פגולים (ישעיה סה): בפרור. הוא דוד נחושת כעין יורה וכן ובשלו בפרור (במדבר י"א): (כ) הלז. הזה כמו

מי

רדק

(כג) שלום לך. המלאך אמר שלא השמיעו הקול הזה כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי היה מלא׳: (כה) פר השור. כמו פר בן בקר וכן ת״י תור בר תורי ויש לפרש כי פר איננו סמוך והשור בדמות תואר לו כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני. וי״א שני לבטן והנכון שני לפר הראשון שזכר ופירוש ז׳ שנים ת״י דאיתפטים שבע שנין ואפשר שהיה כן שבע שנים ובדברי רז״ל שהא/עלה לע״ג שבע שנים שאמרו אמר ר״ש לקיש אין מוקצה לע״ג אלא מוקצה לשבע שנים שנא׳ ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמנה דברים הותרו באותה הלילה חוץ וזר ולילה כלי שרת וכלי אשרה עצי אשרה ומוקצה ונעבד: (כו) המעוז הזה. הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות: במערכה. כתרגומו בסדרא ופירושו במקו׳ המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח: ואת

רשי

והמרק. הרוטב: (כב) אהה. ל׳ דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי. כי על אשר ראיתי מלאך ה׳ לכך אני דואג וצועק אהה: (כד) ויקרא לו. גדעון למזבח: ה׳ שלום. ה׳ הוא שלומנו: (כה) פר השור. פר הבחור שהשור בן יומו קרוי שור: ופר השני. ותורא תנינא: שבע שנים. דאיתפטם שבע שנין לעבודת כוכבים. ח׳ דברים הותרו אותו הלילה מוקצה. אשרה. ולילה. וכמה וכו׳ כדאיתא בתמורה: (כו) ראש המעוז. ראש הסלע: הא״ם

כ׳ וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרַק שְׁפוֹךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃ כא וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמִּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה הָלַךְ מֵעֵינָיו׃ כב וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאַךְ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ כג וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ אַל־תִּירָא לֹא תָּמוּת׃ כד וַיִּבֶן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי׃ כה וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת־פַּר־הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו תִּכְרֹת׃ כו וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה בַּמַּעֲרָכָה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרֹת׃ כז וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא אֶת־בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה׃

(גליון: ג״בגליש׳ · ב׳ ומד פר שני · ב׳ סמוקדם · ג׳. ג׳ מ״ע בסיפרא)

תרגום

וְאַחֵית לְכֵיפָא הָדֵין וְיָת תַּבְשִׁילָא שְׁפוֹךְ וַעֲבַד כֵּן׃ כא וְאוֹשֵׁיט מַלְאֲכָא דַיְיָ יָת רֵישׁ שׁוּטִיתָא דְבִידֵיהּ וְקָרֵיב בְּבִסְרָא וּבְפַטִּירָא וּסְלֵיקַת אֶשָּׁתָא מִן טִנְרָא וַאֲכַלַת יָת בִּסְרָא וְיָת פַּטִּירָא וּמַלְאֲכָא דַיְיָ אִסְתַּלֵּק מִקֳּבֵיל עֵינוֹהִי׃ כב וַחֲזָא גִּדְעוֹן אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ הוּא וַאֲמַר גִּדְעוֹן בְּבָעוּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי עַל כֵּן חֲזֵיתִי מַלְאֲכָא דַיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין׃ כג וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁלָם לָךְ לָא תִדְחַל לָא תְמוּת׃ כד וּבְנָא תַמָּן גִּדְעוֹן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד לֵיהּ שְׁלָם עַד יוֹמָא הָדֵין עַד כְּעַן אִיתוֹהִי בְּעָפְרַת אֲבוּהִי דְעֶזֶר׃ כה וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ סַב יָת תּוֹר בַּר תּוֹרֵי דִי לַאֲבוּךְ וְתוֹר תִּנְיָנָא דְאִתְפַּטַּם שְׁבַע שְׁנִין וּתְפַגַּר יָת אֱגוֹרָא דְבַעְלָא דִי לַאֲבוּךְ וְיָת אֲשֵׁרְתָא דִי עֲלוֹהִי תְּקוּץ׃ כו וְתִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ עַל רֵישׁ תּוּקְפָּא הָדֵין בְּסִדְרָא וְתִסַּב יָת תּוֹרָא תִּנְיָנָא וְתַסֵּיק עֲלָתָא בְּאָעֵי אֲשֵׁרְתָא דִי תְקוּץ׃ כז וּדְבַר גִּדְעוֹן עַסְרָא גֻבְרִין מֵעַבְדוֹהִי וַעֲבַד כְּמָא דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ יְיָ וַהֲוָה מִדְּחִיל מִן בֵּית אֲבוּהִי וּמִן אֱנָשֵׁי קַרְתָּא מִלְּמֶעְבַּד בִּימָמָא וַעֲבַד לֵילְיָא׃

פי׳ רבי ישעיה

(כב) כי על כן ראיתי. על אשר ראיתי: (כה) ופר השני שבע שנים. פי׳ שני הוא מפוטם כמו ועל מיטב הצאן על הבקר ועל המשנים והוי״ו יתירה. וכך פי׳ קח את פר השור אשר לאביך פר שנתפטם שבע שנים: ע״כ

פנים אל פנים ח׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר וישלח: שלום לך ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר לו ה׳ שלום לך קחנו ובאה כי שלום לך ואין. ורוח לבשה את עמשאי ראש: והעלית ג׳ בקריאה וסי׳ אבנים שלמות תבנה את מזבח. ובנית מזבח לה׳ אלהיך על ראש המעוז: והעלית את ירמיהו. ונמסר גם בסדר תבא:

תולדות אהרן ויגא גדעון. עקידה שער נו:

ב׳ שלום. שבת י חגיגה יב סוטה יא: פר השור. תמורה כט:

רלבג

במלאכות ה׳ כדי שיוכל לסמוך על דבריו: (כא) והנה היה האות הזה שכאשר שלח מלאך ה׳ את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל. והנה פעולות זה הנביא דומות מאד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו וכאשר ראה גדעון כי מלאך ה׳ הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאות הרוחני ובכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמר יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי הורה שזה הענין נפלא שתנצל נפש הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים: (כג) והשיב לו מלאך ה׳ אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו שלום לך אל תירא לא תמות וידמה ששב אליו המלאך כשאמר לו זה המאמר והוא ג״כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ואפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגת מה ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו: (כה) ידמה שהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור גדול והשתדלו להקנו׳ בשר שיוליד השור ההוא תחלה לע״ג מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהיה יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע״ג מיום היותו. וכן הקנו גם כן זה הפר השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקצים ז׳ שנים וזה ירה׳ כי זה הטעות היה מעת התחלת השעבוד כי ז׳ שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח לבעל והאשרה היתה אצלו וצוה השם יתברך באמצעו׳ הנביא או המלאך שיהרום את מזבח הבעל אשרם לאביו ושיכרות האשרה אשר אצלו: (כו) על ראש המעוז הזה. הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה. ר״ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח ובזה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת טעה כמו שאחז״ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע״ג קרבן לש״י כי יראה שבטעותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע״ג והנה היתה הכונה להו סיף בגדעון אמונה בש״י: (כז) ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבד ויקרא י׳ אנשים מעבדיו יעזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא

מצודת ציון

מי האיש הלזה (בראשית כ״ד): (כא) המשענת. המטה שנשען עליה: הצור. הסלע: ותאכל. ותשרף: (כב) אהה. ענין צעקת יללה: על כן. על אשר: (כד) עודנו. מלשון עוד: (כה) פר השור. הכפל לתוס׳ ביאור כמו פר בן בקר (ויקרא ד׳): (כו) המעוז. מל׳

מצודת דוד

הלך. על הסלע: (כ) הלז. שהיה לפניהם: שפוך. פניו אליו המנחה הזאת: (כב) כי מלאך ה׳. כי עד הנה היה מסתפק בדבר ולזה שאל אות: אהה ה׳. ר״ל אתה ה׳ מיילל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך פניו מול פני: (כד) לו. למזבח: ה׳ שלום. ר״ל פה אמר לי ה׳ שלום:

עודנו

רשי

(לא) האתם תריבון לבעל. בשביל הבעל: תושיעון אותו: תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לי דדוד בנבל: אשר יריב לו. בשבילו: עד הבקר. עד הבקר הממתינו: אם אלהים הוא. יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם עד שיברח גדעון היה אומר כן. (לב) ירב בו. בגדעון אצל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו שכתובים כאן בשביל הם: (לד) רוח ה'. רוח גבורה: ויזעק אביעזר. כל המשפחה:

ויהי

רדק

(כח) ואת פר השני. ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע"ז: (לא) האתם תריבון לבעל. בעבור הבעל: אשר יריב לו. מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אלהים הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרג' דיתפרע ליה יתקטל וגו' לשון כח תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון צרוך: (לד) ורוח ה'. כתרגו' ורוח

כח ויַּשְׁכִּימוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה נֻתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו כֹּרָתָה וְאֵת הַפָּר הַשֵּׁנִי הֹעֲלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי׃ כט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרְשׁוּ וַיְבַקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה׃ ל וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת־בִּנְךָ וְיָמֹת כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו׃ לא וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־עָמְדוּ עָלָיו הַאַתֶּם ׀ תְּרִיבוּן לַבַּעַל אִם־אַתֶּם תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוּמַת עַד־הַבֹּקֶר אִם־אֱלֹהִים הוּא יָרֶב לוֹ כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ׃ לב וַיִּקְרָא־לוֹ בַיּוֹם־הַהוּא יְרֻבַּעַל לֵאמֹר יָרֶב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ׃

לג וְכָל־מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם נֶאֶסְפוּ יַחְדָּו וַיַּעַבְרוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ לד וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת־גִּדְעוֹן וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיִּזָּעֵק אֲבִיעֶזֶר אַחֲרָיו׃ לה וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל־מְנַשֶּׁה וַיִּזָּעֵק גַּם־הוּא אַחֲרָיו וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּאָשֵׁר וּבִזְבֻלוּן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרָאתָם׃ לו וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ לז הִנֵּה אָנֹכִי מַצִּיג אֶת־גִּזַּת הַצֶּמֶר בַּגֹּרֶן אִם טַל

(Masoretic marginal notes: ל' / ב' ויתר דכרי יפוספט / ל' / י"א חס' את / ס' / ב' . ל' / ג' ומ"ל . ל' / ל' / ב' ספו' כסיפ' חס חס / ג' / ג' / ג' / ג' / ט' כ"ב / ג')

כח וְאַקְדִּימוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא בְּצַפְרָא וְהָא מְתָרַע אֱגוֹרָא דְבַעְלָא וַאֲשֵׁרְתָּא דִי עֲלוֹהִי קְצִיצָא וְיָת תּוֹרָא תִנְיָנָא מַסַּק עַל מַדְבְּחָא דִבְנוֹי׃ כט וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מַן עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין וּתְבַעוּ וּבְעוֹ וַאֲמַרוּ גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ל וַאֲמַרוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לְיוֹאָשׁ אַפֵּיק יָת בְּרָךְ וְיִתְקְטֵל אֲרֵי תְרַע יָת אֱגוֹרָא דְבַעְלָא וַאֲרֵי קַץ אֲשֵׁרְתָּא דִי עֲלוֹהִי׃ לא וַאֲמַר יוֹאָשׁ לְכָל דְּקָמוּ עֲלוֹהִי הַאַתּוּן תִּתְפַּרְעוּן לְבַעְלָא אִם אַתּוּן תִּפְרְקוּן יָתֵיהּ דְּיִתְפְּרַע לֵיהּ יִתְקְטֵל בְּרַם אַרְכָּא יִתְיְהֵב לֵיהּ עַד צַפְרָא אִם צְרוֹךְ אִית בֵּיהּ יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעְלָא אֲרֵי תְרַע יָת אֱגוֹרֵיהּ׃ לב וּקְרָא לֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא יְרֻבַּעַל לְמֵימַר יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעְלָא אֲרֵי תְרַע יָת אֱגוֹרֵיהּ׃ לג וְכָל מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא אִתְכְּנִישׁוּ כַּחֲדָא וַעֲבַרוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ לד וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְבִישַׁת יָת גִּדְעוֹן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְכְּנִישׁוּ אֱנָשׁ אֲבִיעֶזֶר בַּתְרוֹהִי׃ לה וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח בְּכָל תְּחוּם מְנַשֶּׁה וְאִתְכְּנִישׁוּ אַף אִינוּן בַּתְרוֹהִי וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח בְּשִׁבְטָא אָשֵׁר וּבְשִׁבְטָא זְבוּלֻן וּבְשִׁבְטָא נַפְתָּלִי וּסְלִיקוּ לְקַדְמוּתְהוֹן׃ לו וַאֲמַר גִּדְעוֹן קֳדָם יְיָ אִם אִיתָךְ פָּרִיק בִּידִי יָת יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא׃ לז הָא אֲנָא מַחֵית יָת גִּזְתָּא דְעַמְרָא בְּבֵית אִדְּרֵי אִם טַלָּא יְהֵי

ואת הפר ג' בקריאה וסי' ואת הפר ואת ערו ואת בשרו. ונתת אותם על סל אחד, העלה על המזבח הבנוי. ונמסר גם בסדר תצוה: תריבון ג' בקריאה וסי' מה תריבון עמדי מה תנסון. האתם תריבון לבעל. אם לאל ת יבון אנך. ונמסר גם בסדר בשל.ח: נאכפו י"ד בקריא' וסי' במס' רבתא: ורוח ה' ג' בקריאה וסי' ורוח ה' לבשה את גדעון. סרה מעם שאול. ישאך על אשר לא ארע:

תולדות אחרן גיזת אמר. עקדה שער יג:

רלבג

בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שיהלם בו זה הוא י' ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום: (כט) והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל האשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועל על המזבח הבנוי כי אולי נשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או שפעו זה מאומד כשלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והניע מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם: (לא) האתם תריבון לבעל. ר"ל האם ראוי שאתם תריבון בעבור הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש העצה הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם אמר שאשר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר"ל שלא ימתינו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר"ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל. והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו וידמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה יצוה לקחתו להכינס שלא יהיו מקריבין אותו לע"ג כמו שאחז"ל: (לג) וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישראל וחנו בעמק יזרעאל: (לד) ורוח ה' לבשה את גדעון. ר"ל רוח גבורה כמו שת"י ויתכן עוד שהרתה עליו רוח הקדש. ותקע בשופר ונזעקו כל משפחות אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים: (לו) והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהש"י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא' כי מדרך הגוש שתמשוך הלחות ולזה

מצודת ציון

מלשון עוז ותוקף והוא הסלע: במערכה. מלשון עריכה וסדור: (כח) נותץ. נשבר וכתות: (לד) ויזעק. ענין אסיפה על כי בא בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לקמן י"ח): (לו) ישך. יש אתה ר"ל יש הדבר הזה שאתה מושיע וכו': (לז) מציג. מעמיד כמו לאנכם והקרקס יוצג (שמות י'): גזת הצמר. לשון הגזוז ונתלש תורכ

מצודת דוד

עודנו. עוד הוא עומד בעפרה שהיא מנחלת בני אביעזר: (כה) אשר לאביך. שהוא של אביך: ופר השני. גם קח פר השני שנתפטם לע"ג זה שבע שנים: (כו) המעוז הזה. הוא הסלע האמור למעלה: במערכה ר"ל במקום ישר שתוכל ערוך שם אבני המזבח: הפר השני. והפר אשר לאביו צוה לקחתו לבל יקריבו הם לע"ג ולא הוזכר מה נעשה בו או זהו הפר אשר לאביו וכמ"ש למעלה: בעלי האשרה. להבעיר בהם האש: (כח) הבנוי. אשר נבנה זה מחדש: (כט) ויאמרו גדעון. לא פי' מי היו האומרים: (ל) וימות. ר"ל נמית אותו: (לא) האתם. וכי אתם תריבון בעבור הבעל וכי אתם תושיעון אותו בתמיה: אשר. מי אשר יריב בעבורו יומת ע"י עד הבוקר ר"ל טרם יבוא הבוקר השני: אם אלהים הוא. אם יש בו אלהות יריב בעצמו את ריבו: (לב) ויקרא לו. יואש קרא לגדעון כנו: (לג) ויעברו. את הירדן: (לד) ורוח ה'. בא לו מה' רוח גבורה ואומץ הלב ויתקע. לסימן להאסף: ויזעק. נאספו אחריו משפחת אביעזר: (לה) לקראתם

נצא

רד"ק

רוח גבורה מן קדם ה' : (לח) ויזר את הגזה. מבנין הקל בשקל ויצר עליה או מבנין הפעיל בפלס ויסר נח את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיצור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם ית' זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבואה והראשון קרוב : (לט) אנסה נא. והנה כתיב לא תנסו את ה' והנה עשה עמו שאל אות ובא לנסותו אם יעשו לו זה האות שהוא חזק מהראשון. כתב רבי' סעדיה ז"ל כי הנסיון ביכולת הבורא אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ויאמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה : (א) מגבעת המורה. מגבעתא דמיסתכיא ואפשר שהיה שם צופה מורה הדרכים : (ג) ויצפר. ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי' יסבב כלומר ישוב מהר הגלעד וישוב לו וכן נקראת המצנפת צפירה לפי שסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה משיעשה בה שתי צפירות לרחב שלה : (ד) ואצרפנו לך שם. כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה [עמך] במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי' על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדר' אתה מוצא בימי גדעון שהיו עובדין לבכותה שלשם אותם שהיו כורעין על ברכיהן פירוש לצל שהיה

פי' רבי' ישעיה

(א) מגבעת המורה בעמק. מקרא קצר הוא. מגבעת מגדל המורה בעמק. או שן סלור גבוה היה שם : (ג) ישב ויצפור. ישב כמו ישוב. ונשתנת התנועה. ויצפר כמו ויצרף. כמו כנס כשב : (ה) וכל אשר

רש"י

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר מבשאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהבריית כבותי לפל שאינו נעצר : ויזר. לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו : [לא נחבשו] לסוגיא הלחה : (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתכיא למישרא. המורה לשון הוראה וראיה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורומזי' בעמק : (ב) יתפאר. וויגנפייר בלע"ז : (ג) ויצפר. בבקר לשון ארמי צפרא : (ה) כל אשר ילוק בלשונו וגו' וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות. תציג אותו לבד חוץ מסיעתך כי הם לא ילכו עמך שכך הם למודים לכרוע

רלב"ג

ולזה שאל אות שני הפך הא' והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל. והנכון בעיני כי לנביא שאל אלו האותות וע"י הנביא עשה אותם הש"י ולזה אותו הש"י ע"י נביאו או הודיע לו זה הש"י במראה הנבואה והשיב לביתו כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהוסרש זה בתורה פד שבזה התועלת שני להכיר לישראל כי לא בכחם נצחו אויביהם בזאת המלחמה אך היה זה מאת הש"י אשר הוא נלחם להם : (ג) והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלע': (ה) והנה לזאת הסבה גם כן לא רצה השם שישארו עמו זולתי המלקקים בידם אל פיהם כי זה מורה על זריזות וגבורה ואומץ

המקרא

יהיה על־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ חרב וידעתי כי־תושיע בידי את־ישראל כאשר דברת׃
לח ויהי־כן וישכם ממחרת ויזר את־הגזה וימץ טל מן־הגזה מלוא הספל מים׃
לט ויאמר גדעון אל־האלהים אל־יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה־נא רק־הפעם בגזה יהי־נא חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ יהיה־טל׃
מ ויעש אלהים כן בלילה ההוא ויהי־חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ היה טל׃

ז א וישכם ירבעל הוא גדעון וכל־העם אשר אתו ויחנו על־עין חרד ומחנה מדין היה־לו מצפון מגבעת המורה בעמק׃
ב ויאמר יהוה אל־גדעון רב העם אשר אתך מתתי את־מדין בידם פן־יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי׃
ג ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי־ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד וישב מן־העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשארו׃
ד ויאמר יהוה אל־גדעון עוד העם רב הורד אותם אל־המים ואצרפנו לך שם והיה אשר אמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך וכל אשר־אמר אליך זה לא־ילך עמך הוא לא ילך׃
ה ויורד את־העם אל־המים ויאמר יהוה אל־גדעון כל אשר־ילק בלשונו מן־המים כאשר ילק הכלב תציג אותו לבד וכל אשר־

תרגום

על גזתא בלחודה ועל כל ארעא יובשא ואדע ארי תפרוק בידי ית ישראל כמא דמלילתא׃ לח והוה כן ואקדים מיומא דבתרוהי ועצר ית גזתא ונפץ טלא מן גזתא מלי לקנא דמיא׃ לט ואמר גדעון קדם יי לא יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם זמנא הדא אנסי כען לחוד זמנא בגזתא יהי כען יובשא על גזתא בלחודה ועל כל ארעא יהי טלא׃ מ ועבד יי כן בליליא ההוא והוה יובשא על גזתא בלחודה ועל כל ארעא הוה טלא׃
א ואקדים ירבעל הוא גדעון וכל עמא די עמיה ושרו על עין חרוד ומשרית מדינאי שריא לקבליה מצפונא מגבעתא דמסתכיא למישרא׃
ב ואמר יי לגדעון סגי עמא די עמך מלממסר ית מדינאי בידיהון דלמא יתרברבון קדמי ישראל למימר ידנא פרקת לנא׃
ג וכען אכלי כען קדם עמא למימר מן דדחיל וזע יתוב ויתבחר מטורא דגלעד ותב מן עמא עסרין ותרין אלפין ועסרא אלפין אשתארו׃
ד ואמר יי לגדעון עוד עמא סגי אחית יתהון למיא ואבחרינון לך תמן ויהי די אימר לך הין יזיל עמך הוא יזיל עמך וכל די אימר לך דין לא יזיל עמך הוא לא יזיל׃
ה ואחית ית עמא למיא ואמר יי לגדעון כל די לחיך בלישניה מן מיא כמא דמלחיך כלבא תקים יתיה בלחודוהי וכל דכרע על ברכוהי למשתי׃

מסורה

ישב ח' וחס' בקריאה וסי' ויאמר דוד אל יהונתן. ישב ויצפר מהר גלעד. אל ישוב דך נכלם. כי נדר נדר עבדך. ישב אסף ותנחמני. וסי' בלשון תרגום אכל מסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם : ויורד ו' ה' מ"ל וא' חס' וסי' ויורד העם אל המים. ויורד רירו אל זקנו. ויורד לכם גשם מורה. ויורד בנהרות מים. ויורד את בן המלך מבית חס' דד"ה. עיר גבורים עלה חכם. בתרא חס' : לשונו ז' מלאים בקריא' וסי' כל אשר ילוק בלשונו. ולשונו כאש אוכלת. ולשונו תמק בפיהם. תחת לשונו עמל ואון. פי צדיק יהגה חכמה. שומר פיו ולשונו. וכל מגלת אסתר דכוו' מ"ל במ"א חס'. ועם ועם כלשנו בתרא דסיפרא :

תולדות אהרן עוד העם רב. עקדס שער ט : ישוב ויצפר (ערוכין יט) :

מצודת ציון

חורב. יובש : (לח) ויזר. ענין הוצאת דבר בלוע כמו והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט) : וימץ. ענין מציצה וכן אפס המץ (שם יז) : הספל. שם כלי מה : (א) מגבעת המורה. שם מקום : (ג) ויצפור. תרגום של בוקר הוא צפרא וכן באה הצפירה (יחזקאל ז) ור"ל ישכים בבוקר : (ד) ואצרפנו. מל' צרוף וזקוק : (ה) ילוק. ענין לחיכה בל'

מצודת דוד

באו אל גדעון ואנשיו למולם : (לז) וידעתי. ע"י המופת הזה : (לח) ויזר. סחט להוציא הבלוע והיה נמצץ ספל מלא : ז (א) היה לו. עמד מצפון גדעון והתחלת מקום עמדם היה מן גבעת המורה העומדת בעמק : (ב) עלי. למולי : ידי הושיעה לי. בעבור העם הרב הזה : (ג) ויצפור. ישכימו בבוקר למען לא יראום אדם בשובם : (ה) כל אשר ילוק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מיד אין לו לשתות [בשפתיו]

ולא יכלימום : (ד) ואצרפם. אעשה כצורף הזה המפריד הסיגים מן הכסף : (ה) כל

רשי

לכרוע לפני עבודת גלולים : (ו) המלקקים בידם . אין זה דרך כריעה כלוקק בלשונו: (יב) נופלים בעמק . שוכנים בעמק : (יג) צליל . צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים : צליל לחם שעורים . חלר דלחם שעורין . חררה שאופין על הגחלים : לחם שעורים . הוא זכות העומר הקרב בפסח : ויכהו ויפל . האהל : ויהפכהו . האהל מלמטה למעלה ונפל האהל

רדק

שהיה נראה מהם על המים : על ברכיו לשתות . כמו כן תלוי אותו לבד : (ו) על ברכיהם . הכף רפה וכן והוא כרך על ברכותי והשאר דגושין : (ח) את צדה העם בידם . צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקצתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי' עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואחד מהשלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין . ומלת צדה מוכרת במקום סמוך כי משפטו צדת . וכמוהו ועגוה צדק כאיפה שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ותרגום סמוך ית זוודי עמא : (יב) צלול . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות והוא מענין תצילנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים נראה כי שמע ורואה אותו או יהיה מן צלי אש שרפו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי' עוגת שעורים ופעם צליל שהיתה צלויה בגחלים והוא הנקרא בדברי רז"ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ותרגום חרר דלחים שעורים . והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על

יִכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לִשְׁתּוֹת׃ ו וַיְהִי
מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְכֹל יֶתֶר הָעָם
כָּרְעוּ עַל־בִּרְכֵיהֶם לִשְׁתּוֹת מָיִם׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן
בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְלַקְקִים
אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנָתַתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדֶךָ
וְכָל־הָעָם יֵלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃ ח וַיִּקְחוּ
אֶת־צֵדָה הָעָם בְּיָדָם וְאֵת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם
וְאֵת כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אִישׁ
לְאֹהָלָיו וּבִשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ הֶחֱזִיק
וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה לוֹ מִתַּחַת בָּעֵמֶק׃
ט וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה קוּם רֵד בַּמַּחֲנֶה כִּי
נְתַתִּיו בְּיָדֶךָ׃ י וְאִם־יָרֵא אַתָּה לָרֶדֶת
רֵד אַתָּה וּפֻרָה נַעַרְךָ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃
יא וְשָׁמַעְתָּ מַה־יְדַבֵּרוּ וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה
יָדֶיךָ וְיָרַדְתָּ בַּמַּחֲנֶה וַיֵּרֶד הוּא וּפֻרָה
נַעֲרוֹ אֶל־קְצֵה הַחֲמֻשִׁים אֲשֶׁר
בַּמַּחֲנֶה׃ יב וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל־בְּנֵי־
קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק כָּאַרְבֶּה לָרֹב
וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחוֹל שֶׁעַל־
שְׂפַת הַיָּם לָרֹב׃ יג וַיָּבֹא
גִדְעוֹן וְהִנֵּה־אִישׁ מְסַפֵּר לְרֵעֵהוּ
חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי
וְהִנֵּה צְלוֹל לֶחֶם שְׂעֹרִים מִתְהַפֵּךְ
בְּמַחֲנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד־הָאֹהֶל וַיַּכֵּהוּ
וַיִּפֹּל וַיַּהַפְכֵהוּ לְמַעְלָה וְנָפַל הָאֹהֶל׃
יד וַיַּעַן רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵין זֹאת בִּלְתִּי

י וַהֲוָה מִנְיַן דְּשָׁדָן בִּידֵיהוֹן
כ' לְפוּמְהוֹן תְּלָת מְאָה גַּבְרָא
ל' וְכָל שְׁאָר עַמָּא כְּרַעוּ עַל
בִּרְכֵּיהוֹן לְמִשְׁתֵּי מַיָּא :
ז וַאֲמַר יְיָ לְגִדְעוֹן בִּתְלָת
מְאָה גוּבְרִין דְּשָׁדָן בִּידֵיהוֹן
כ' ובעמן לְפוּמְהוֹן אֶפְרוֹק יָתְכוֹן
וְאֶמְסַר יָת מִדְיָנָאֵי בִּידָךְ
ג' וחס' וְכָל עַמָּא יֵיזְלוּן גְּבַר
לְאַתְרֵיהּ : ח וּנְסִיבוּ יָת זְוָדֵי
ג' חס'. ל' עַמָּא בִּידֵיהוֹן וְיָת שִׁפְּרֵיהוֹן
ל' וְיָת כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל שְׁלַח
ל' גְּבַר לְקִרְווֹהִי וּבִתְלָת מְאָה
גַּבְרָא אַתְקֵף וּמַשְׁרִית
מִדְיָנָאֵי שָׁרְיָא לְקִבְלֵיהּ
מִשְׁפּוּלֵי מֵישְׁרָא : ט וַהֲוָה
כ"י בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ
ל'. ל' קוּם חוּת בְּמַשְׁרִיתָא אֲרֵי
כ' וחס' מְסַרְתִּינוּן בִּידָךְ : י וְאִם
דָּחִיל אַתְּ לְמֵיחַת חוּת אַתְּ
וּפוּרָה עוּלֵימָךְ לְמַשְׁרִיתָא :
ס' מ"ל בנבי' כ' וחס' יא וְתִשְׁמַע מָה יְמַלְּלוּן
ד' בליש' וּבָתַר כֵּן יִתְקוֹף יְדָךְ וְתֵיחוֹת
י' בְּמַשְׁרִיתָא וּנְחַת הוּא
וּפוּרָה עוּלֵימֵיהּ לִסְטַר
כ' מְזָרְזַיָּא דִּי בְּמַשְׁרִיתָא :
יב וּמִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וְכָל
בְּנֵי מַדִּינְחָא רְמַן בְּמֵישְׁרָא
כְּגוֹבָאֵי לִסְגֵי וְלִגְמַלֵּיהוֹן לֵית
מִנְיַן כְּחָלָא דִּי עַל כֵּיף יַמָּא
צליל ק' כ' לִסְגֵי : יג וַאֲתָא גִדְעוֹן וְהָא
גַּבְרָא מִשְׁתָּעֵי לְחַבְרֵיהּ
חֶלְמָא וַאֲמַר הָא חֶלְמָא
ל' חַלְמִית וְהָא חֲרַר דִּלְחֵם
שְׂעוֹרִין מִתְהַפֵּךְ בְּמַשְׁרִית מִדְיָנָאֵי וַאֲתָא עַד מַשְׁכְּנָא
וּמְחָהִי וּנְפַל וְאַפְכֵיהּ לְעֵילָא וּנְפַל מַשְׁכְּנָא :
יד וַאֲתֵיב חַבְרֵיהּ וַאֲמַר לֵית דָּא אֱלָהֵן חַרְבָּא

רלבג

ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורצה שישובו להם והנה במאמר הא' הבדיל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז"ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השני הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים והחרוצים והגבורי' והם היו שלש מאות איש לבד והנה לבד החזיק כמו שעוש לו הש"י ע"י נביאו או בעצמו במראה הנבואה : (ח) ולקחו צדת העם בידם ושופרותיהם כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה שהש"י הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר"ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ולפידים בוערים באש בתוך הכדים באופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק הש"י לבו במספר החלום ואת שכרו כי זה ממה שהורה אמתות מה שיעד להם הש"י : (יג) צלול לחם שעורים . ר"ל קול הכרת לחם שעורים : רלבג

צדת ג' חס' וסי' הכינו לכם צדה. ויקחו את צדה העם . לקחת צדה לעם : החמשים ד' חס' וסי' נמסר בסדר בשלח וברי"ש יהושע : הנה ו' יחידאין וסי' הנה רבקה לפניך . הנה שבע שנים באות. הנה חלום ויבא גדעון. הנה מת כי המגיד לי. הנה שני יוראו מאד . הנה מים כה אמר ה' . הנה דבר על פי ארבעה :

פי' רבי' ישעיה

יכרע על ברכיו . נופל על הגג לבד : (ח) ויקחו את צדה העם בידם . פי' אלו שלש מאות לקחו צידת שאר העם ושופרותיהם : (יג) צליל לחם שעורים . פי' חררה או גלוסקא: (יד) אין זאת בלתי אם חרב גדעון . פי' צליל לחם שעורים שהיה נבזה בעיניהם וסברו לאכלו כלחם ומפני רוב שפלותו נדמה ללחם שעורים . או כדברי רבותינו שאמרו יום הנפת העומר היה : את שכרו . פי' פתרונו : ע"כ

תולדות אהרן המלקקים בידם. עקדם שס:ויכא גדעון.עירובין יס:

מצודת דוד

בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב אבל הכורע על ברכיו לשתות מהנהל יכול הוא לשתות בשפתיו ולזה נוה להעמיד המלקקים לבד והכורעי' לבד : וכל אשר יכרע וכו' . ר"ל וכן תלי' לבד כל אשר יכרע וכו' : (ז) המלקקים. בחר במלקקים ומאס בכורעים לפי שהכורעים הורגלו לכרוע להע"ג ולא כן המלקקים : (ח) ויקחו. המלקקים לקחו מיתר העם צידם ושופרותיהם : ואת כל וכו' . השאר הכורעים : החזיק . אחז בהם ללכת עמו: מתחת . וגדעון היה בהר ממעל: (י) ואם ירא וגו' . אם תפחד לרדת להלחם בם רד לשמוע מה בפיהם : (יא) ואחר . שכשתשמע מה בפיהם אז תחזקנה ידיך ותרד אל המחנה להלחם בם : אל קצה החמושים . דרך המחנה לשעמיד בלילה מסביב אנשים מזויינים לשומרים : (יג) ויכהו . הצליל הכה את האוהל ונפל הוא אל תוך האוהל והיפך תחתית האוהל למעלה ונפל האוהל : (יד) אין זאת . אין פתרון אחר רק יורה על נצחון חרב גדעון כאשר דבר קל כצליל היפך את האוהל החזק ממנו כן גדעון החלש ינצח עם רב וחזק

מצודת ציון

כלשון כמו ילוקו הכלבים (מ"א כ"א) : (ח) צדה . מזון : החזיק . אחז : (יא) החמושים. המזויינים וכן תעברו חמשים (יהושע א) : (יב) נופלים. חונים כמו ע"פ כל אחיו נפל (בראשית כה) : (יג) צליל . מל' צלי ור"ל חררה אפויה על הגחלים : מתהפך . מתהפך ומתגלגל כי בעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר : (יד) איש. ר"ל גדול ותשוב

על מדין ...נתין אותם : (טו) מספר החלום . מן ויספר להם את חלומו לשון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו : (יח) ואמרתם לה' ולגדעון . פי' חרב כמו שאמר ויקראו חרב לה' כלומר חרבינו לה' הוא כי נלחם לנו ואחריו חרבינו הוא לגדעון כי על ידו ננצח המחנה הזה וכתי' חרבא דאתקטלא מן קדם ה' ונילחנא על ידי גדעון : (יט) ראש האשמורת התיכונה . שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרים בתחלת הלילה היו עורי' עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשונים הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרים והנה גדעון בא אל המחנה ; (כ) שלשת הראשים . אינו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ושירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים : (כא) וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו . ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ונסחד

הכהל : (טו) ואת שברו . ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו : את מספר החלום. את סיפור החלום ית שועית חלמא וית פשריה : (טז) שופרות ולפידים. להזכיר זכות מתן תורה . ושעתו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך נשאו שם לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יבינו בלפידים : (יז) ממני תראו . את אשר אני עושה ראו ועשו כן : (יח) אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים ומאה איש היה עמו : לה' ולגדעון . חרבא דמקטלא מן קדם ה' ונצחנא ע"י גדעון : (יט) הקם הקימו . כבר בני החיל את השומרים שהיתה משמרתם באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש האחרון : ונפוץ הכדים : ולשבור הכדים אשר בידם : (כא) ויריעו . תרועת משע וניסה

אִם־חֶ֗רֶב גִּדְע֥וֹן בֶּן־יוֹאָ֖שׁ אִ֣ישׁ
ז' יִשְׂרָאֵ֑ל נָתַ֤ן הָֽאֱלֹהִים֙ בְּיָד֔וֹ אֶת־מִדְיָ֖ן
ל' וְאֶת־כָּל־הַֽמַּחֲנֶֽה׃
טו וַיְהִי֩ כִשְׁמֹ֨עַ גִּדְע֜וֹן אֶת־מִסְפַּ֧ר הַחֲל֛וֹם
כ'כתרי לישני ואת ככף שברו וְאֶת־שִׁבְר֖וֹ וַיִּשְׁתָּ֑חוּ וַיָּ֙שָׁב֙ אֶל־מַחֲנֵ֣ה
יִשְׂרָאֵ֔ל וַיֹּ֣אמֶר ק֔וּמוּ כִּֽי־נָתַ֧ן יְהוָ֛ה
בְּיֶדְכֶ֖ם אֶת־מַחֲנֵ֥ה מִדְיָֽן׃ טז וַיַּ֛חַץ אֶת־
שְׁלֹשׁ־מֵא֥וֹת הָאִ֖ישׁ שְׁלֹשָׁ֣ה רָאשִׁ֑ים
וַיִּתֵּ֨ן שׁוֹפָר֤וֹת בְּיַד־כֻּלָּם֙ וְכַדִּ֣ים רֵיקִ֔ים
וְלַפִּדִ֖ים בְּת֥וֹךְ הַכַּדִּֽים׃ יז וַיֹּ֣אמֶר
ב' את תנינות אֲלֵיהֶ֔ם מִמֶּ֥נִּי תִרְא֖וּ וְכֵ֣ן תַּעֲשׂ֑וּ וְהִנֵּ֨ה
אָנֹכִ֥י בָא֙ בִּקְצֵ֣ה הַֽמַּחֲנֶ֔ה וְהָיָ֥ה כַאֲשֶׁר־
יד אֶעֱשֶׂ֖ה כֵּ֥ן תַּעֲשֽׂוּן׃ יח וְתָֽקַעְתִּי֙ בַּשּׁוֹפָ֔ר
ל' אָנֹכִ֖י וְכָל־אֲשֶׁ֣ר אִתִּ֑י וּתְקַעְתֶּ֨ם
בַּשּׁוֹפָר֜וֹת גַּם־אַתֶּ֗ם סְבִיבוֹת֙ כָּל־
ג' הַֽמַּחֲנֶ֔ה וַאֲמַרְתֶּ֖ם לַֽיהוָ֥ה וּלְגִדְעֽוֹן׃
יט וַיָּבֹ֣א גִדְעוֹן֩ וּמֵאָה־אִ֨ישׁ
אֲשֶׁר־אִתּ֜וֹ בִּקְצֵ֣ה הַמַּחֲנֶ֗ה רֹ֚אשׁ
כ' מ"ל. ס הָאַשְׁמֹ֣רֶת הַתִּֽיכוֹנָ֔ה אַ֛ךְ הָקֵ֥ם הֵקִ֖ימוּ
אֶת־הַשֹּֽׁמְרִ֑ים וַֽיִּתְקְעוּ֙ בַּשּׁ֣וֹפָר֔וֹת
ג' מ"ל בלוי' וְנָפ֥וֹץ הַכַּדִּ֖ים אֲשֶׁ֥ר בְּיָדָֽם׃ כ וַֽיִּתְקְע֡וּ
שְׁלֹשֶׁת֩ הָרָאשִׁ֨ים בַּשּׁוֹפָר֜וֹת וַיִּשְׁבְּר֣וּ
ז'. ל' מ"ל הַכַּדִּ֗ים וַיַּחֲזִ֤יקוּ בְיַד־שְׂמֹאולָם֙
בַּלַּפִּדִ֔ים וּבְיַד־יְמִינָ֖ם הַשּׁוֹפָר֣וֹת
ל' מ"ל. ג' לִתְק֑וֹעַ וַֽיִּקְרְא֕וּ חֶ֥רֶב לַיהוָ֖ה וּלְגִדְעֽוֹן׃
כא וַיַּֽעַמְדוּ֙ אִ֣ישׁ תַּחְתָּ֔יו סָבִ֖יב לַֽמַּחֲנֶ֑ה
וינוסו ק' וַיָּ֧רָץ כָּל־הַֽמַּחֲנֶ֛ה וַיָּרִ֖יעוּ וַיָּנֽוּסוּ׃
כב וַֽיִּתְקְעוּ֮ שְׁלֹשׁ־מֵא֣וֹת הַשּׁוֹפָרוֹת֒ וַיָּ֣שֶׂם
יְהוָ֗ה אֵ֣ת חֶ֥רֶב אִ֛ישׁ בְּרֵעֵ֖הוּ וּבְכָל־
הַֽמַּחֲנֶ֑ה וַיָּ֨נָס הַֽמַּחֲנֶ֜ה עַד־בֵּ֤ית הַשִּׁטָּה֙

דגדעון בר יואש אנש
ישראל מסר יי בידיה ית
מדינאי וית כל משריתא :
טו והוה כד שמע גדעון
ית שועית חלמא וית
פשריה ואודי ותב
למשריתא דישראל ואמר
קומו ארי מסר יי בידיכון
ית משרית מדינאי : טז ופלג
ית תלת מאה גברא לתלת
משרין ויהב שופריא ביד
כולהון וכדין ריקנין
ובעוריא בגו כדין : יז ואמר
להון מני תחזון וכן תעבדון
והא אנא אתי בסיפי
משריתא ויהי כמא
דאעביד כן תעבדון :
יח ואתקע בשופרא אנא
וכל דעמי ותתקעון
בשופריא אף אתון סחרנות
כל משריתא ותימרון
חרבא דמקטלא מן קדם יי
ונצחנא על ידי גדעון :
יט ואתא גדעון ומאה גברא
דעמיה בסיפי משריתא
בריש מטרתא מציעתא
ברם אקמא אקימו ית
נטריא ותקעו בשופריא
ונפצו כדין דבידיהון :
כ ותקעו תלת משרין
בשופריא ותברו כדיא
ואתקיפו ביד סמלהון
בבעוריא וביד ימינהון בשופריא למתקע ואמרו
חרבא מן קדם יי ונצחנא על ידי גדעון : כא וקמו גבר
באתריה סחור למשריתא ורהטת כל
משריתא ויבבו ואפכו : כב ותקעו תלת מאה
שופריא ושוי יי ית חרב גבר בחבריה ובכל
משריתא ואפכת משריתא עד בית שיטה לצרירת

תעשון פ"ו וסי' ודברת אלי ושמת . לא תעשון אתי . אם תעשון את הדבר . ואם לא תעשון כן . ואצוה אתכם בעת : לא תעשון כן לה' . לא תעשון ככל אשר . ושמרתם את דברי הברית . ויאמר אליהם ממני תראו בתרא דפסו' וי"א ב' בו.ויאמר להם למה תעשון . ויאמר להם שמשון דעלי . ויצום לאמר זה הדבר דמלכים . ויצו עליהם לאמר כה דד"ה. ורבתריה וכל ריב אשר יבא : ויריעו ד' מלאים וסי' וירע העם ויתקעו בשופרות דיריחו . וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים . ויריעו איש יהודה דד"ה :

תולדות אהרן ראש האשמורת. ברכות ב' (סם ג') :

רלבג

(יט) ראש האשמורת התיכונה . אחר עבור שליש הלילה והנה בראש האשמורת ההיא הקימו השומרים מדין ועמלק לשמור המחנה שיהיו שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים וידמה שכן היו שם שומרי' ממונים לקום בראש כל אשמורת ואשמורת ממשמרות הלילה כי אין לאומר שיאמר שלא ישנו אנשי מלחמה עד סוף האשמורת הראשונה ולזה הוצרכו אז להקים את השומרים לא קודם זה כי מה שמצא גדעון ברדתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים . והנה התחיל תחלה לתקוע בשופר גדעון ומאה איש אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונשארו הלפידים וראו שלש מאות הלפידים אשר בוערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול גדול חרב לה' ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון בינים וחשב כיא מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד מי שהיה אצלם שחשבו שיהיה

מצודת ציון

ואחוב: (טו) שברו. ר"ל פתרונו כי החלום הוא דבר סתום וסגור וע"י הפתרון ישובר וויפתח : (טז) ויחץ. ענין חלוקה והפלגה : ראשים. ר"ל חלקים כמו והיה לארבעה ראשים (בראשית ב) : וכדים. שם כלי מה : רקים. ריקנים : ולפדים . עץ דולק וקשור בו שלהבת כמו כלפיד יבער (ישעיה סב) : (יט) האשמורת. הלילה נחלקת לשלשה חלקים ויקראו אשמורת ע"ש שנחלקה לשלשה כתות מלאכים וכל כת שומר זמנו לומר בה שירה: התיכונה. מל' תוך ר"ל האמצעי' : ונפוץ. ענין שבירה עם הפזור וכן ונפץ עולליך (תהלים קלז) : (כא) תחתיו . במקומו

מצודת דוד

וחזק : (טו) וישתחו . בהודאה לה' : (יח) סביבות כל המחנה . של מדין ועמלק וכו': לה' ולגדעון. ר"ל התשועה תיוחס לה' ובא ע"י גדעון: (יט) ראש וכו'. בתחלת משמר האמצעי : אך הקם . בעת אשר הקימו את השומרים לשמור כי הדרך הוא להעמי' שומרי' אחרים בכל משמר לשמור את המחנה : ויתקעו . גדעון ואנשיו : ונפוץ הכדי' . למען יראו הלפידים להבהיל את בני מדין וכו' : (כ) שלשת הראשים . כי גם שני הראשים האחרים תקעו כאשר אמר להם גדעון ותקעתם בשופרות גם אתם : חרב לה'. תשועת החרב תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון : (כא) איש . כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין: ויריעו . תרועת שבר וניסה : (כב) יתקעו ר"ל בעת שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל בא מהומה ביניהם ומה' היתה שיהרגו וכו' ובכל המחנה היתה כזאת : ולכדו

רש"י וניסה : (כד) ולכדו להם את המים . המפסיקין בין ארץ לארץ כנען : ואת הירדן . שגם הוא היה מפסיק : (כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן . כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע : (ב) מה עשיתי עתה ככם . מה הטוב מה שעשיתי בתחילתו כמה שעשיתם אתם בסוף : הלא טוב עוללות . שבאו לידכם בסוף מחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה' את המלכים : (ג) ומה יכולתי . לעשות שיהא הטוב כמעשה שלכם : (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש . עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם : (ה) לאנשי סכות . ישראל היו : (ו) הכף זבח וצלמונע בידך . שאתה מתפאר

רדק ופחד : (כב) צררתה . בשני רישי"ן : (כד) ולכדו להם את המים . שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אל מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן : (כה) בצור עורב . אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקרא יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו' גבוהות לו סביב : (ב) הלא טוב עוללות אפרים . דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובים מהגדולים שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא התחיל המלחמה והרג המחנה שהיה רב מה שנשאר אחר הבציר הם העוללות והוא דבר קטן כנגד הבציר כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אלא שהיו שרים וגדולים זהו שאמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבית אפרים מתקיפיא דבית אביעזר : מבציר . הבי"ת רפה וראויה להדגש : (ג) אז רפתה רוחם . רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס : (ו) ויאמר שרי סכות . אחד מהשרים ענה לו בעבור

צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־אָבֵל מְחוֹלָה עַל־
טַבָּת׃ כג וַיִּצָּעֵק אִישׁ־יִשְׂרָאֵל ג'. ג'
מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה ג' וכל לשון ארמית דכו'
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן׃
כד וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר
אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן
וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה ס'
וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם נ'
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־
הַיַּרְדֵּן׃ כה וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־
עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עוֹרֵב ד' מ"ל
בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־
זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב י"א. ג'
וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃
ח א וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר
הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות לָנוּ ג'
כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן ב"ג' וחד ירובון
אִתּוֹ בְּחָזְקָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־
עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת ג'
אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר׃ ג בְּיֶדְכֶם ג'
נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב
וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז ד' וחס'
רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר כ'.
הַזֶּה׃ ד וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא ד'
וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
עֲיֵפִים וְרֹדְפִים׃
ה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת
לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם
וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי
מִדְיָן׃ ו וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח ז"ק סבירין ויאמרו. ג'

עַד כֵּיף מֵישַׁר אָבֵל מְחוֹלָה
לְטַבָּת׃ כג וְאִתְכְּנִישׁ אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן שִׁבְטָא
דְאָשֵׁר וּמִן כָּל שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה וּרְדָפוּ בָּתַר
מִדְיָנָאֵי׃ כד וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח
גִּדְעוֹן בְּכָל טוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם לְמֵימַר חוּתוּ
לְקַדָּמוּת מִדְיָנָאֵי וַאֲחָדוּ
עֲלֵיהוֹן יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית
בָּרָה וְיַת יַרְדְּנָא וְאִתְכְּנִישׁ
כָּל אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וַאֲחַדוּ יַת
מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה וְיַת
יַרְדְּנָא׃ כה וַאֲחַדוּ תְּרֵין
רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת
זְאֵב וּקְטָלוּ יַת עוֹרֵב
בְּשְׁקִיף עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
קְטָלוּ בְּמֵישַׁר זְאֵב וּרְדָפוּ
בָּתַר מִדְיָנָאֵי וְרֵישׁ עוֹרֵב
וּזְאֵב אַיְתִיאוּ לְוָת גִּדְעוֹן
מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ א וַאֲמָרוּ
לֵיהּ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם מָא
פִתְגָּמָא הָדֵין עֲבַדְתָּא לָנָא
בְּדִיל מַה לָא קְרֵיתָא לָנָא
כַּדְאֲזַלְתָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא
בְּמִדְיָן וְדַיְנִין עִמֵּיהּ
בִּתְקוֹף׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן מָה
עֲבָדִית כְּעַן כְּוָתְכוֹן הֲלָא
טָבִין חַלָּשַׁיָּא דְבֵית אֶפְרַיִם
מִתַּקִּיפַיָּא דְבֵית אֲבִיעֶזֶר׃
ג בִּידְכוֹן מְסַר יְיָ יַת רַבְרְבֵי
מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
וּמַה יְכֵלִית לְמֶעְבַּד כְּוָתְכוֹן בְּכֵן נָחַת רוּחֵיהוֹן מִנֵּיהּ
בְּמַלָּלוּתֵיהּ פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ ד וַאֲתָא גִדְעוֹן לְיַרְדְּנָא עָבַר
הוּא וּתְלַת מְאָה גֻּבְרַיָּא דְעִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהַן וְרָדְפִין׃
ה וַאֲמַר לֶאֱנָשֵׁי סֻכּוֹת הָבוּ כְּעַן פִּתָּא דְלַחְמָא לְעַמָּא
דִּי עִמִּי אֲרֵי מְשַׁלְהַן אִנּוּן וַאֲנָא רָדֵיף בָּתַר זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן׃ ו וַאֲמַר רַבְרְבֵי סֻכּוֹת הָא

ברה ה' כתיב ה"א בקריאה וסי' עד בית ברה . וחברו דבתרי' . מצות ה' ברה מאירת . ברה כחמה איומ' כנדגלות . ברה היא ליולדתה , וכל לשון אכילה דכוו' כתיב ה"א במ"א : וראש י"א בקריאה וסי' במס' רבתא : יכולתי ג' בקריאה וסי' נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי ומה יכולתי עשות ככם . השיגוני עונותי ולא ונמסר גם בסדר ויצא : רוחם ג' בקריאה וסי' אז רפתה רוחם מעליו . אשר הלכים אחר רוחם . תוסף רוחם יגועון

רלבג שיהיה מחיל גדעון : (כג) והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לבטחם בעת שהיו נבהלים והיו נסים : (כד) ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדום ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור : (כה) והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד שהיה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב זאב מפני זה המעשה שאירע בו : (ב) הלא טוב עוללות אפרים וגו' . דמה החלשים לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות היו מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים החלשים שבאפרי' יותר מהגבורי' שבמשפחתו וכזה שקטה כעסם : והגיע

תולדות אהרן בצור עורב . חולין ס :

מצודת דוד

(כד). ולכדו ר"ל קחו המעברות מן הנהל אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו לבל יוכל לעבור המים : להם . ר"ל בעבור מדין לבל יוכלו לעבור : (כה) וילכדו . בני אפרים לכדו : מעבר לירדן . כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע הביאו לו לשם : ח (א) לבלתי קראות לנו . בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם ומה זה קראת לנו אחר הנצחון : (ב) מה עשיתי . ר"ל הנה עכ"ז הנצחון יקרא על שמכם כי מהו הנצחון אשר עשיתי אני עתה כמו אתם : הלא טוב וכו' . ר"ל הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה היא יותר גדולה מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה : (ג) ומה יכולתי . ר"ל היכולת שבי מה היא עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם : אז . כשדבר על לבם והודה להם על הנצחון ושיבח' כמו שמפרש : (ה) אחרי זבח וצלמנע . כי ברחו עד לא לכדו המים או שנשארו באחרנים

מצודת ציון

במקומו : (כד) על טבת . עד טבת והוא שם מקום : (כג) ויצעק . ענין אסיפה על כי באה בצעקת המאסף : (כה) אל מדין . את מדין : (ב) עוללות . הם הענבים הפחותים הנלקטים בסוף כמו ונשאר בו עוללות (ישעיה י"ז) : מבציר . תחילת הלקיטה תקרא בציר כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : (ג) רפתה . מלשון רפיון : רוחם . רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס (קהלת ז) : (ה) ככרות . לחם השלם נקרא ככר : ברגלי . עמי ואחרי : ודשתי

ולא

(מקרא)

וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי־נִתֵּן לִצְבָאֲךָ ז'. ג'
לָחֶם׃ ז וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן לָכֵן בְּתֵת יְהוָה
אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע בְּיָדִי וְדַשְׁתִּי
אֶת־בְּשַׂרְכֶם אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־
הַבַּרְקָנִים׃ ח וַיַּעַל מִשָּׁם פְּנוּאֵל ג'
וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כָּזֹאת וַיַּעֲנוּ אוֹתוֹ אַנְשֵׁי כ'
פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ ח'
ט וַיֹּאמֶר גַּם־לְאַנְשֵׁי פְנוּאֵל לֵאמֹר
בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם אֶתֹּץ אֶת־הַמִּגְדָּל ג'
הַזֶּה׃ י וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע ג'
בַּקַּרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם כַּחֲמֵשֶׁת ג'
עָשָׂר אֶלֶף כֹּל הַנּוֹתָרִים מִכֹּל מַחֲנֵה ג'
בְנֵי־קֶדֶם וְהַנֹּפְלִים מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב׃
יא וַיַּעַל גִּדְעוֹן דֶּרֶךְ הַשְּׁכוּנֵי בָאֳהָלִים ג'. ד'
מִקֶּדֶם לְנֹבַח וְיָגְבֳּהָה וַיַּךְ אֶת־הַמַּחֲנֶה כ' ואת עטרו'
וְהַמַּחֲנֶה הָיָה בֶטַח׃ יב וַיָּנוּסוּ זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֶת־
שְׁנֵי ׀ מַלְכֵי מִדְיָן אֶת־זֶבַח וְאֶת־
צַלְמֻנָּע וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד׃ ג'
יג וַיָּשָׁב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ מִן־הַמִּלְחָמָה
מִלְמַעֲלֵה הֶחָרֶס׃ יד וַיִּלְכָּד־נַעַר
מֵאַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיִּשְׁאָלֵהוּ וַיִּכְתֹּב אֵלָיו ג'
אֶת־שָׂרֵי סֻכּוֹת וְאֶת־זְקֵנֶיהָ שִׁבְעִים
וְשִׁבְעָה אִישׁ׃ טו וַיָּבֹא אֶל־אַנְשֵׁי
סֻכּוֹת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זֶבַח וְצַלְמֻנָּע אֲשֶׁר
חֵרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע כ'
עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי נִתֵּן לַאֲנָשֶׁיךָ הַיְּעֵפִים ז'
לָחֶם׃ טז וַיִּקַּח אֶת־זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת־ ל' וחד את קוצי
קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־הַבַּרְקֳנִים וַיֹּדַע כ' ובעינן

(תרגום)

כְּאִלּוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע כְּעַן
מְסִירִין בִּידָךְ אֲרֵי נִתֵּן
לְחֵילָךְ לַחְמָא׃ ז וַאֲמַר
גִּדְעוֹן בְּכֵן כַּד יִמְסַר יְיָ יָת
זֶבַח וְיָת צַלְמֻנָּע בִּידִי
וְאֲדוּשׁ יָת בִּסְרֵיכוֹן עַל
כּוּבֵי מַדְבְּרָא וְעַל בַּרְקָנַיָּא׃
ח וּסְלִיק מִתַּמָּן לִפְנוּאֵל
וּמַלֵּיל לְוָתְהוֹן כִּדְנָא וַאֲתִיבוּ
יָתֵיהּ אֱנָשֵׁי פְנוּאֵל כְּמָא
דַּאֲתִיבוּ אֱנָשֵׁי סֻכּוֹת׃
ט וַאֲמַר אַף לֶאֱנָשֵׁי פְנוּאֵל
לְמֵימַר כַּד אֵיתוּב בִּשְׁלָם
אֶתְרַע יָת מַגְדְּלָא הָדֵין׃
י וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בְּקַרְקֹר
וּמַשְׁרְיָתְהוֹן עִמְּהוֹן
כַּחֲמֵשֶׁת עֲסַר אַלְפִין כֹּל
דְּאִשְׁתְּאָרוּ מִכֹּל מַשְׁרְיַת
בְּנֵי מַדְנְחָא וּדְאִתְקְטָלוּ
מְאָה וְעַשְׂרִין אַלְפִין גַּבְרָא
שְׁלִיפֵי חַרְבָּא׃ יא וּסְלֵיק
גִּדְעוֹן בְּאוֹרַח מַשְׁרְיַת
עַרְבָאֵי דְּשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין
בְּמַדְבְּרָא מִמַּדִינְחָא לְנוֹבַח
וְרָמְתָא וּמְחָא יָת מַשְׁרִיתָא
וּמַשְׁרִיתָא שַׁרְיָא לְרוּחְצָן׃
יב וְאַפְּכוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע
וּרְדַף בָּתְרֵיהוֹן וַאֲחַד יָת
תְּרֵין מַלְכֵי מִדְיָן יָת זֶבַח
וְיָת צַלְמֻנָּע וְכָל מַשְׁרִיתָא
אָזֵיעַ׃ יג וְתָב גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ מִן קְרָבָא עַד
מֵעַל שִׁמְשָׁא׃ יד וַאֲחַד עוּלֵימָא מֵאֱנָשֵׁי סֻכּוֹת
וְשַׁאֲלֵיהּ וּכְתַב לֵיהּ יָת רַבְרְבֵי סֻכּוֹת וְיָת סָבָהָא
שַׁבְעִין וְשַׁבְעָא גּוּבְרִין׃ טו וַאֲתָא לְוָת אֱנָשֵׁי סֻכּוֹת
וַאֲמַר הָא זֶבַח וְצַלְמֻנָּע דְּחַסֵּדְתּוּן יָתִי לְמֵימַר הָא
כְּאִלּוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע כְּעַן מְסִירִין בִּידָךְ אֲרֵי נִתֵּן
לְגֻבְרָךְ דְּמִשְׁלְהַן לַחְמָא׃ טז וּדְבַר יָת סָבֵי קַרְתָּא וְיָת
כּוּבֵי מַדְבְּרָא וְיָת בַּרְקָנַיָּא וְתַבַּר עֲלֵיהוֹן יָת אֱנָשֵׁי

רשי

מתפאר שהגלתנו מיד מדין : (ז) הברקנים . רוכל"ש בלע"ז : (י) בקרקר . שם מקום : (יא) דרך השכוני באהלים. דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהליהם שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים : (יא) מקדם לנובח ויגבהה . שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגשו בהם ויהומם שאלום : (יג) מלמעלה החרס . עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוה : (טז) ויודע בהם . ותבר

רדק

בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד : (ז) את קוצי . עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצים על בשרכם וי"ת את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונראה מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומים וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סוכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים : הברקנים . מין ממיני הקוצים : (י) בקרקר . הבי"ת פתוחה לסימן ה"א הידיעה שלא כמנהג להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים ואוא לרוב ההודעה : (יא) דרך השכוני באהלים . בא הסמיכות על אות השמוש כמו לגיאי מלכם ופי' כמו שת"י באורח משירית ערבאי דשרן בשכונין במדברא : (יג) מלמעלה החרס . כמו שת"י עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש והרס נקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות גדים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס : (יד) ויכתוב אליו . כדי שלא ישכחם עד בואו העיר : (טז) וידע בהם . כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע אולי

(מסורה)

נתן ו' בקריאה וסי' במסרה רבתא : פנואל ח' בקריאה וסי' במסרה רבתא : באהלים ד' וסי' דרך השכוני באהלים . ובית לא תבנו . ונשב באהלים ונשמע . עוד אושיבך באהלים כימי : וישאלהו ג' בקריאה וסי' וישאלהו האיש לאמר מה תבקש . וילכד נער מאנשי סכות . וישאלהו המלך דירמיה :

רלבג

(ז) והגיע מרוע תכונת שרי סכות שלא רצו לאות לנבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם ככרות לחם ואמר להם גדעון שבתת ה' את זבח ואת צלמונע בידו ייסרם על זה בשידום בשרם אל הקוצים ואל הברקנים : (ח) ועלה משם פנואל וענוהו אנשי פנואל כמענה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו ונמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה : (י) והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד ששמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז נבהלים ונסים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון : (יא) והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלים להגיע בזה אל מקום זבח וצלמונע או לראות אם נחבאו שם או כדי שלא יראוהו זבח וצלמונע ומחניה' עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנה והמחנה היה בטח במקום ההוא ולא הרגישו בו עד באו : (יב) ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריהם ולכדם והחרי' כל המחנה שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקראו ג"כ חרב לה' ולגדעון להחרידם : (יג) והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לפנות כי לילה

מצודת דוד

ולא באו במלחמה ורדף להחרימם מארצם : (ו) עתה בידך . כי אם אינם עתה בידך אין גבורה ברדיפה שניתן לצבאך לחם : (ז) ודשתי . כאדם הדש תבואה שמכה ומוכש בה כן אכה על בשרכם עם קוצים : (ח) כזאת . כאשר דבר לאנשי סוכות : (ט) אתוץ וכו' . לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אמר היה להם לזה אמר שינתוץ אותו : (י) כל הנותרים . ר"ל והמה היו כל הנותרים וכו' : שולף חרב . ר"ל אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב : (יא) היה בטח . ר"ל לא היו נשמרים מחרב גדעון כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם : (יב) החריד . גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו : (יג) מלמעלה החרס . בעוד היה נראה השמש מלמעלה בגובה השמים : (יד) וישאלהו . קצר ולא פי' מה שאלו ומעצמו יובן הדבר : (טו) אשר חרפתם אותי . בדבר לכידתם : (טז) ויודע בהם . עם הקוצים היה מייסרם ומשברם :

מצודת ציון

(ז) ודשתי . מל' דישה : את קוצי . עם קוצים : הברקנים . מין קוצים : (ט) אתוץ . מלשון נתיצה : (י) שולף . ענין הוצאת החרב מתערה כמו וחרבו שלופה (דה"א כ"א) : (יא) השכוני באהלים . הם הערביים השוכנים תמיד באוהלים : (יג) החרס . השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) : (טז) ויודע . ת"י ותבר וכן וידע אלמנותיו (יחזקאל יט) : איפה

וישחוג

בהם את אנשי סכות: יז ואת מגדל פנואל נתץ ויהרג את אנשי העיר: יח ויאמר אל זבח ואל צלמנע איפה האנשים אשר הרגתם בתבור ויאמרו כמוך כמוהם אחד כתאר בני המלך: יט ויאמר אחי בני אמי הם חי יהוה לו החיתם אותם לא הרגתי אתכם: כ ויאמר ליתר בכורו קום הרג אותם ולא שלף הנער חרבו כי ירא כי עודנו נער: כא ויאמר זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמנע ויקח את השהרנים אשר בצוארי גמליהם: כב ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין: כג ויאמר אלהם גדעון לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם יהוה ימשל בכם: כד ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם: כה ויאמרו נתון נתן ויפרשו את השמלה וישליכו שמה איש נזם שללו: כו ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרנים והנטיפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולבד מן הענקות אשר בצוארי גמליהם: כז ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם

סכות: יז וית מגדל פנואל תרע וקטל ית אנשי קרתא: יח ואמר לזבח ולצלמנע היכא גבריא דקטלתון בתבור ואמרו כותך כן אף אינון חד מנהון כחזוא דבני מלכא: יט ואמר אחי בני אמא אינון קים הוא יי אלו קימתון יתהון לא קטלית יתכון: כ ואמר ליתר בוכריה קום קטול יתהון ולא שלף עולימא חרביה ארי דחיל ארי עד כען יניק: כא ואמר זבח וצלמנע קום את ושלט בנא ארי כגברא כן גבורתיה וקם גדעון וקטל ית זבח וית צלמנע ונסיב ית ענקיא די בצוארי גמליהון: כב ואמרו אנש ישראל לגדעון מלוך עלנא אף את אף ברך אף בר ברך ארי פרקתנא מן יד מדינאי: כג ואמר להון גדעון לא אמלוך אנא עליכון ולא ימלוך ברי עליכון יי ימלוך עליכון: כד ואמר להון גדעון שאיל אנא מנכון שאילה והבו לי גבר קדשיה מן בזתא ארי קדשי דדהבא להון ארי ערבאי אינון: כה ואמרו מתן נתן ופרשו ית כסותא ורמו לתמן גבר קדשיה מן בזתא: כו והוה מתקל קדשי דדהבא דשאל אלף ושבע מאה דהבא בר מן סהרניא וכליליא ולבושי ארגונא די על מלכי מדין ובר מן ענקיא די בצוורי גמליהון: כז ועבד יתיה גדעון לאיפודא ואקים יתיה בקרתיה בעפרה וטעו כל ישראל בתרוהי

תולדות אהרן כאיש גבורתו. ב"ע פד: השהרנים. (שבת ס):

רש"י

ותכר כאן: (יח) אחד כתואר בני המלך. יונתן תרגם א' היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפותרו כמוך כמוהם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף חרבו. לתורגם שהיה ירא מהם: (כא) השהרונים. לוינש בלע"ז של זהב: (כו) השהרונים והנטיפות. עינקיא וכלילא: (כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על התשועה גדולה לרעה

רלב"ג

ולא היה השבא על מחנה זבח וצלמונע: (יז) ותכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם: (יח) איפה האנשים אשר וגומר שאל להם אם היה פה דומה להם שיודע בו תארם ותמונתם ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאמר אחר זה ויאמר ליתר בכורו ודע בזה כי תאר אחד מהאחנים היה כתאר בני גדעון והאחר היה תארם כתאר גדעון: (כא) השהרונים אשר בצוארים. כדמות ירח: (כד) כי ישמעאלים הם. המדינים: (כו) הנטיפות. הן כלי זהב היו נושאין בו הנטף והוא הצרי: הענקים. הן כמו ענקים והן תכשיטין יושמו בצואר: (כז) והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא בדמיון חגורה וידמה שעשה זה

רד"ק

תאלי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם ששעם עם הקוצים: (יז) ויהרג את אנשי העיר. מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועשאוהו עוז ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: (יח) איפה האנשים. מה תארם ותכונתם: כמוך כמוהם אחד. כמוך כמוהם כלם אחד וצורה אחת והיו כתואר בני המלך כמו שאתה כן הם ויונתן פי' אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונראה פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כי ברוב בני המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלים בתענוג: (כא) כי כאיש גבורתו. כלומר לא נמות ע"י נער שנצטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאתה גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח. להודיע כי לקחם לעצמו כי בדעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים. אלו בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: (כד) כי ישמעאלים הם. מדינים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדינים מכרו אותו אל מצרים וי"ת ארי ערבאי קטילו נראה מתרגומו כי אינו או' על המדינים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו כרדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: (כו) והנטיפות. ת"י כלילא וי"מ מן נטף ושחלת ופי' נטיפות שם כלי זהב שנושאין בהם נטף שהוא הצרי: (כז) לאפוד. עשה אותו כמין חגורה

פי' רבי' ישעיה

(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. פי' מין קסמים היה ועשה על פי כשפים דוגמת אפוד הקדש:

בכורו ג' מלאים בקריאה וסי' ויקח יהודה אשה לער בכורו. ויאמר ליתר בכורו קום. ויהי בכורו אמנון. ונמסר גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י"ג פסוקים אית בהון גם גם גם וסימנם גם תבן גם מספוא. ויצו גם את השני. שלחה הנער אתי. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם. גם אהבתם גם שנאתם. ויאמרו איש ישראל אל גדעון. וישאל שאול בה': כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום:

מצודת דוד

(יז) ויהרוג וגו'. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל: (יח) כמוך כמוהם אחד. ערך במראם ותארם כתארך ולתוספת ביאור אמר אחד: כתאר. והיו כתואר בני המלך כתארך: (כ) כי עודנו נער. ולזה הי' ירא מהם כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו: (כא) כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו אם גדול הוא גבורתו גדולה ואם קטן וגו' ולזה פגע אתה בנו כי בעבור רוב הגבור' שבך תמית בפעם אחת ולא תשנה וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים: (כב) משול בנו. קבל אותו מאהבה למשול בהם הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה: (כג) לא אמשול. לא רצה לקבל הממשלה: ה' ימשול. ר"ל הלא מה' באה התשועה לזה ימשול הוא בכם ואליו תשמעון: (כד) איש נזם שללו. כל איש יתן לי נזם מאשר שלל: כי ישמעאלים הם. כי מדין הי' מבני קטורה שהיא הגר אם ישמעאל והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף: (כו) אשר שאל. ונתנו ע"פ שאלתו: זהב. דינרי זהב: לבד וגו'. כי את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה: (כז) אותו. ר"ל אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש בצורת אפוד להיות לזכרון: ויזנו וגו'. שם במקום

מצודת ציון

(יח) איפה. איה פה ור"ל מי מראהו דומה לתארם: (יט) לו. ענינו כמו אם וכן לו חיים רעה (שם יד): (כא) ופגע. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (ש"ב א): השהרונים. מין תכשיט כמו והשביסים והשהרונים (ישעיה ג') כי עשויה כדמות ירח ותרגום של ירח הוא סיהרא: (כד) נזם. הוא תכשיט החוטם: (כו) והנטיפות. שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב כמו הנטיפות והשרות (שם): הענקות. תכשיט סביב הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א):

ופילגשו

שעשה

וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ׃
כח וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לָשֵׂאת רֹאשָׁם וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּימֵי גִדְעוֹן׃
כט וַיֵּלֶךְ יְרֻבַּעַל בֶּן־יוֹאָשׁ וַיֵּשֶׁב בְּבֵיתוֹ׃ ל וּלְגִדְעוֹן הָיוּ שִׁבְעִים בָּנִים יֹצְאֵי יְרֵכוֹ כִּי־נָשִׁים רַבּוֹת הָיוּ לוֹ׃
לא וּפִילַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם יָלְדָה־לּוֹ גַם־הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת־שְׁמוֹ אֲבִימֶלֶךְ׃
לב וַיָּמָת גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ בְּשֵׂיבָה טוֹבָה וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר יוֹאָשׁ אָבִיו בְּעָפְרָה אֲבִי הָעֶזְרִי׃
לג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים׃ לד וְלֹא זָכְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּצִּיל אוֹתָם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב׃
לה וְלֹא־עָשׂוּ חֶסֶד עִם־בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן כְּכָל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִם־יִשְׂרָאֵל׃

ט א וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־יְרֻבַּעַל שְׁכֶמָה אֶל־אֲחֵי אִמּוֹ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם וְאֶל־כָּל־מִשְׁפַּחַת בֵּית־אֲבִי אִמּוֹ לֵאמֹר׃ ב דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי כָל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם מַה־טּוֹב לָכֶם הֲמְשֹׁל בָּכֶם שִׁבְעִים אִישׁ כֹּל בְּנֵי יְרֻבַּעַל אִם־מְשֹׁל בָּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־עַצְמְכֶם וּבְשַׂרְכֶם אָנִי׃
ג וַיְדַבְּרוּ אֲחֵי־אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּט לִבָּם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ אָחִינוּ הוּא׃
ד וַיִּתְּנוּ־לוֹ שִׁבְעִים כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׂכֹּר בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו׃ ה וַיָּבֹא בֵית־אָבִיו עָפְרָתָה וַיַּהֲרֹג אֶת־אֶחָיו בְּנֵי־יְרֻבַּעַל שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אֶחָת וַיִּוָּתֵר יוֹתָם בֶּן־יְרֻבַּעַל הַקָּטֹן כִּי נֶחְבָּא׃ ו וַיֵּאָסְפוּ

ג' וחד' לגדעון וחוה מן חלפה בית' דילוג · ג' · ג' ר"פ · נ"ו · ד' · ד' מ"ל · ג' · פ' · ו' · כ' כספר' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · י"ב

לְתַמָּן וַהֲוָה לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתֵיהּ לְתַקָּלָא׃ כח וְאִתַּבַּרוּ מִדְיָנָאֵי קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אוֹסִיפוּ כְּאַרָמָא רֵישֵׁיהוֹן וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּיוֹמֵי גִדְעוֹן׃ כט וַאֲזַל יְרֻבַּעַל בַּר יוֹאָשׁ וִיתֵיב בְּבֵיתֵיהּ׃ ל וּלְגִדְעוֹן הֲווֹ שַׁבְעִין בְּנִין נַפְקֵי יַרְכֵיהּ אֲרֵי נְשִׁין סַגִּיאִין הֲוָאָה לֵיהּ׃ לא וּלְחֵנָתֵיהּ דִּי בִשְׁכֶם יְלֵידַת לֵיהּ אַף הִיא בַּר וְשַׁוִּי יַת שְׁמֵיהּ אֲבִימֶלֶךְ׃ לב וּמִית גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ בְּסֵיבוּ טָבָא וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דְיוֹאָשׁ אֲבוּהִי בְּעָפְרָה דַאֲבוּהִי דְעֶזֶר׃ לג וַהֲוָה כַּד מִית גִּדְעוֹן וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּטְעוֹ בָּתַר בַּעֲלַיָּא וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן בְּעֵיל קְיָם לְטַעֲוָתָא׃ לד וְלָא אִדְכַּרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן דִּי שֵׁיזֵיב יַתְהוֹן מִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר׃ לה וְלָא עֲבָדוּ טֵיבוּ עִם בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן כְּכָל טָבְתָא דִּי עֲבַד עִם יִשְׂרָאֵל׃ א וַאֲזַל אֲבִימֶלֶךְ בַּר יְרֻבַּעַל לִשְׁכֶם לְוַת אֲחֵי אִמֵּיהּ וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְעִם כָּל זַרְעִית בֵּית אֲבוּהָא דְאִמֵּיהּ לְמֵימַר׃ ב מַלִּילוּ כְעַן קֳדָם כָּל יַתְבֵי שְׁכֶם מַה טַב לְכוֹן דְּיִמְלְכוּן עֲלֵיכוֹן שַׁבְעִין גַּבְרָא כָּל בְּנֵי יְרֻבַּעַל אוֹ דְיִמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן גַּבְרָא חָד וְתִדְכְּרוּן אֲרֵי קָרִיבְכוֹן וּבִשְׂרְכוֹן אֲנָא׃ ג וּמַלִּילוּ אֲחֵי אִמֵּיהּ עֲלוֹהִי קֳדָם כָּל יַתְבֵי שְׁכֶם יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְפְּנֵי לִבְּהוֹן בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אֲמַרוּ אֲחוּנָא הוּא׃ ד וִיהַבוּ לֵיהּ שַׁבְעִין כְּסַף מִבֵּית בְּעֵיל קְיָם וַאֲגַר בְּהוֹן אֲבִימֶלֶךְ גַּבְרִין סְרִיקִין וּבְסִירִין וַאֲזַלוּ בַּתְרוֹהִי׃ ה וְעַל לְבֵית אֲבוּהִי לְעָפְרָה וּקְטַל יַת אֲחוֹהִי בְּנֵי יְרֻבַּעַל שַׁבְעִין גַּבְרָא עַל אַבְנָא חֲדָא וְאִשְׁתְּאַר יוֹתָם בַּר יְרֻבַּעַל זְעֵירָא אֲרֵי אִיטַּמַּר׃ ו וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל יַתְבֵי שְׁכֶם

רדק

חגורה או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהיה לזכרון התשועה הגדולה והוא עשה אותו לטובה אחרי מותו זנו בני ישראל אחריו ועבדו אותו אלוה ובדברי רז"ל במסכתות לאפוד עצמו כמה דאת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד : (כט) וישב בביתו. שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקוט הארץ ארבעים שנה : (לה) עם בית ירובעל גדעון. די היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב ההודעה וכן בית לחם אפרתה : (ד) רקים ופוחזים. קלים מתנועעים על פרפס שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמים וי"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקין כמו בוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו הפקרי' בפ"ת כמו הבקר לעניים הבקר בבי"ת פמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כמשמעו בבי"ת ור"ל רועי בקר כי הם הנבזים שבאנשים כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנוסחא אחרת מצאתי סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר ה' בזה תרגומו בסר : (ה) ויותר יותם. נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעים איש כמנהג הלשון הוא במקומות שלא יספות חשבון הכולל בעבור אחד כמו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים . ארבעים
יכמו

פי' רבי' ישעיה'

(לג) וישימו להם בעל ברית לאלהים . פי' בעלי ברית לע"ג הם כסני הבמות : (ד) ופוחזים . פי' נמהרי לב :

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריאה וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום . ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה וימת גדעון . דויד דד"ה : שכמה ו' בקריא' וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא . ויאסף יהושע . וילך אבימלך בן ירבעל . וישלח מלאכים אל אבימלך . הנה חג ה' בשילה . וילך רחבעם שכמה דד"ה . ונמסר גם בסדר וישב . וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף . וכל בית מלוא . וירדו אחיו וכל בית דשמשון . וילך דוד משם. ויאמר המלך אל אחימלך. ודוד וכל בית ישראל דמשחקים. וחברו דמעלים בענא בן אחילוד . כי כל הגוים ערלים . בן אדם אחיך. הנשיא המשא הזה . ואתה בן אדם קח לך עץ אחד :

מצודת ציון

(לא) ופילגשו . אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין : (לג) בעל ברית . שם ע"ג מה : (ג) עליו . בעבורו : (ד) ריקים . ריקים מכל מעלה : ופוחזים . מהירים במעשיהם מבלי דעת כמו פחז כמים (בראשית מט) והוא בסוך מן השנון : (ה) נחבא . מלשון מחבוא ר"ל

רשי

לראות כמה היה חילם כנגד שבגזמי חטוביהם היה כל הזהב הזה : ויזנו כל ישראל אחריו . לאחר מיתת גדעון : (לג) בעל ברית . כך שמו : (לה) ולא עשו חסד וגו' . שהרגו את בניו . כמו שכתוב בענין : (ד) ופוחזים . בהולים במעשיהם לעשות

רלבג

זה להזכיר הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ג וידמה שלא היה זה הטעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש : (כח) והנה שקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות ואומרו בימי גדעון להורות הוא הוראה שלא נכללו בזה המספר שנות השעבוד ואפשר שנאמר שכבר נכללו בזה המספר שנות השעבוד ואולם אמר בימי גדעון להורות שתכף במת סר השקט : (לג) והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאלהים בעל אחד ששמו היה בעל ברית : (ה) ושר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנסתר כי נחבא ולולי זה היו הורגין אותו :
עם

מצודת דוד

עמדו עבדוהו כי הם עשאוהו לאח"ז לע"ג והלכו שם לעבדו : למוקש . על שבא תקלה ע"י גדעון נהרגו בניו : (כח) לשאת ראשם . ר"ל הלכו בהכנעה בכפיפת ראש : ארבעים שנה . עד כלות ארבעי' שנה מזמן התחלת השעבו': (כט) וישב בבית. ר"ל לא טרח הרבה בהנהג' העם כי ישב בביתו במנוחה ולזה הרבה נשים ובנים : (לה) ולא עשו חסד וגו' . לא גמלו חסד עם בית גדעון כפי אשר הוא עשה חסד עמהם :
ט (ב) המשול . אם למשול בכם שבעים איש כי כולם בני ירובעל הם ומי נדחה : וזכרתם . ר"ל בעבור הקורבה ראוי להמליך אותי ויהיו כולם מחים : (ג) אחינו הוא . כי עם כולם הי' לו קורבה : (ה) ויותר יותם . מבני ירובעל ממספר שבעים
כי

תולדות אהרן ויזנו . מכות יב : לאפוד . (שבת יא ע"ג מ"ג) : בעל ברית . שבת מג (שבת יא ע"ג פ"ג) :

נעשות בלא מטוה: (ו) עם אלון מוצב. מישר קמתא מישור שהיו בו מצבות: (ח) הלוך הלכו העצים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז שבא משבט יהודה שנקרא זית. שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו': (ט) דשני. לשון שומן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דבש דבורים: (יב) לגפן. גדעון שהוא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת. כשמן דגליב וכו': (יג) המשמח אלהים. שאין אומרים השירה על הקרבן אלא על הנסכים: (יד) אל האטד. אבימלך: (טו) אם באמת. שאני סגן למלכות

יכנו: (ו) עם אלון מצב. סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואלון מוצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או אלה מוצב שם ויוחס המישור אליו: (ח) הלוך הלכו העצים. י"ת לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי: (ט) והלכתי לנוע על העצים. ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך. תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שהוא קוצים נזכרים בו הדברים הצריכים להשמר מההיזק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמר כי המלך שבחרו הם והוא אבימלך אינו ראוי לאותו התכלית שראוי שיהיה עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונה כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יפגע בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליהם בירע להם ולא יועיל ע"כ מלכה עלינו. מלוכה כתיב ואחד הוא: החדלתי. משנין הפעיל והוא מבואר או משנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה"א ור"ל החדלתי מדשני וי"ת האשבוק ית משחי: אלהים ואנשים. בנר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג"כ יאכלו אותו וי"ת דמיניה מיקרין קדם ה' וביה מתפנקין בני אינשא: לנוע על העצים. ת"י למעבד מלכו: (יא) את מתקי. המ"ם נקרא בקמץ חטף: (יג) המשמח אלהים ואנשים. מכאן סמכו רז"ל שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר המשמח אלהים וי"ת דמיניה מנסכין קדם ה' וביה חדן רברבי הרחיק יונתן ע"ה השמחה מהבורא יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמר בו מהם על דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר במימריה למיתבר תוקפיהון כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית' ומה שלא עשה כן במלת ויחר אף ה' והדומים לו יוא לסוד ידוע אלא

כל־בעלי שכם וכל־בית מלוא
וילכו וימליכו את־אבימלך למלך
עם־אלון מצב אשר בשכם: ז ויגדו
ליותם וילך ויעמד בראש הר־גרזים
וישא קולו ויקרא ויאמר להם
שמעו אלי בעלי שכם וישמע אליכם
אלהים: ח הלוך הלכו העצים
למשח עליהם מלך ויאמרו לזית
מלוכה עלינו: ט ויאמר להם הזית
החדלתי את־דשני אשר־בי יכבדו
אלהים ואנשים והלכתי לנוע על־
העצים: י ויאמרו העצים לתאנה
לכי־את מלכי עלינו: יא ותאמר להם
התאנה החדלתי את־מתקי ואת־
תנובתי הטובה והלכתי לנוע על־
העצים: יב ויאמרו העצים לגפן לכי־
את מלוכי עלינו: יג ותאמר להם
הגפן החדלתי את־תירושי המשמח
אלהים ואנשים והלכתי לנוע על־
העצים: יד ויאמרו כל־העצים אל־
האטד לך אתה מלך־עלינו: טו ויאמר
האטד אל־העצים אם באמת אתם
משחים אתי למלך עליכם באו חסו
בצלי ואם־אין תצא אש מן־האטד
ותאכל את־ארזי הלבנון: טז ועתה
אם־באמת ובתמים עשיתם
ותמליכו את־אבימלך ואם־טובה
עשיתם עם־ירבעל ועם־ביתו ואם־

וכל בית מלוא ואזלו
ואמליכו ית אבימלך למהוי
מלכא עם מישר קמתא די
בשכם: ז וחויאו ליותם
ואזל וקם בריש טורא
דגריזין וארים קליה וקרא
ואמר להון קבילו מיני
יתבי שכם ויקבל צלותכון
יי: ח המיזל אזלו אילניא
למנאה עליהון מלכא
ואמרו לזיתא מלוך עלנא:
ט ואמר להון זיתא האשבוק
ית משחי דמניה מיקרין
קדם יי וביה מתפנקין בני
אנשא ואיהך למעבד מלכו
על אילניא: י ואמרו אילניא
לתינתא איתא את מלוכי
עלנא: יא ואמרת להון
תינתא האשבוק ית חולייי
וית דבילתי שפירתא
ואיהך למעבד מלכו על
אילניא: יב ואמרו אילניא
לגופנא איתא את מלוכי
עלנא: יג ואמרת להון
גופנא האשבוק ית חמרי
דמניה מנסכין קדם יי וביה
חדן רברביא ואיהך למעבד
מלכו על אילניא: יד ואמרו
כל אילניא לאטדא איתא
את מלוך עלנא: טו ואמר
אטדא לאילניא אם בקשוט
אתון משחין יתי למהוי
מלכא עליכון עולו שרו
בטולי ואם לא תפוק
אשתא מן אטדא ותיכול
ית ארזי לבנן: טז וכען
אם בקושטא ובשלמותא עבדתון ואמלכתון ית אבימלך ואם טבתא עבדתון עם ירבעל ועם

רלבג

(ו) עם אלון מוצב. ר"ל אצל מישור שאצלו שם היה אבן או דבר אחר: (ט) החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים. אמר זה כי מהשמן הוא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה: (יג) ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסך היין שהיה במקדש: (יד) והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים הרעים והרדר והמדין והנה אמר זה יותם להורות על שהיות של אבימלך שלא היה מהן שיגיע ממנו תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי: (טז) ועתה אם באמת ובתמים עשיתם. הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמים ולזה לא ימשך מזה המאמר להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שישחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ:

והנה

וישמע ג' רפין וסימנם וישמע אליכם אלהים. יקשיב וישמע לאחור. מי עמד בסוד ה': ויאמר להם כ"ב וסימן מצויין בספר' רבתא: ואנשים י' בקריאה וסי' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים. החדלתי את דשני. החדלתי את תירושי. כי נודע דוד. ויברח דוד הוא ואנשים. אלנתן בן עכבור. ואנשים צדיקים ישפטו. עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא. ויבא חנני אח' מאחי. ואקום לילה אני ואנשים: לנוע ד' וסי' החדלתי את דשני. החדלתי את מתקי. החדלתי את תירושי. כן אהבו לנוע:

תולדות אהרן סלכו כעלים. כל ספרשה עקדה שער יב: והאמר לכם הגפן. ברכות לס ערכין יא:

מצודת ציון

ר"ל נטמן: (ו) עם אלון. סמוך לאלון: (ז) בעלי. ענין אדון וכן בעלי יריחו (יהושע כד): (ט) החדלתי. ענין מניעה: דשני. מלשון דשן ושמן: לנוע. מל' תנועה: (יא) מתקי. מלשון מתוק: תנובתי. פריי כמו מתנובת שדי (איכה ד): (יג) תירושי. ייני: (יד) האטד. מין קוץ וכן גורן האטד (בראשית נ): (טו) ותאכל. ותשרף: אם

מצודת דוד

כי עמו היו שבעים: (ז) וישמע וכו'. בעבור הגמול. אשר תשמעו אלי: (ח) הלוך הלכו העצים. פתח דבריו במשל ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל הנה קצת הדברים ידמו ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכניס בלב השומע: (ט) החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב: בי. ר"ל בפריי: יכבדו וכו'. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים: והלכתי. ר"ל וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנועע ומטולטל בעבור צרכי העצים כי אם אמלוך אעזוב בע"כ עסקי לטרוח בצרכי המלוכה: (יג) המשמח וכו'. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין ובאנשים נאמר ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד): (טו) אם באמת. לא דרך לעג לצחק בי לאמ"ו: חסו בצלי. ר"ל במעט הצל שיש בי תהיה עליכם למחסה: ואם אין. שלא באמת תמשחו אותי ר"ל לצחק בי: שלא אם. ר"ל דעו כי סוף הדבר יהי' שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים ואף עמהם: (טז) ועתה. ר"ל עתה שמעו הנמשל: אם באמת

כגמול ידיו עשיתם לו : יז אשר־
נלחם אבי עליכם וישלך את־נפשו
מנגד ויצל אתכם מיד מדין : יח ואתם
קמתם על־בית אבי היום ותהרגו
את־בניו שבעים איש על־אבן אחת
ותמליכו את־אבימלך בן־אמתו על־
בעלי שכם כי אחיכם הוא : יט ואם־
באמת ובתמים עשיתם עם־ירבעל
ועם־ביתו היום הזה שמחו
באבימלך וישמח גם־הוא בכם :
כ ואם־אין תצא אש מאבימלך ותאכל
את־בעלי שכם ואת־בית מלוא
ותצא אש מבעלי שכם ומבית מלוא
ותאכל את־אבימלך : כא וינס יותם
ויברח וילך בארה וישב שם מפני
אבימלך אחיו :
כב וישר אבימלך על־ישראל שלש
שנים : כג וישלח אלהים רוח רעה בין
אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו
בעלי־שכם באבימלך : כד לבוא חמס
שבעים בני־ירבעל ודמם לשום על־
אבימלך אחיהם אשר הרג אותם
ועל בעלי שכם אשר־חזקו את־
ידיו להרג את־אחיו : כה וישימו לו בעלי
שכם מארבים על ראשי ההרים
ויגזלו את כל־אשר־יעבר עליהם
בדרך ויגד לאבימלך : כו ויבא געל
בן־עבד ואחיו ויעברו בשכם
ויבטחו־בו בעלי שכם : כז ויצאו
השדה ויבצרו את־כרמיהם וידרכו
ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם
ויאכלו וישתו ויקללו את־אבימלך :

ביתיה ואם כגומלא דידוהי
עבדתון ליה : יז דאגיח
אבא עליכון ומסר ית
נפשיה כבעל גב לאתקטלא
ושיזיב יתכון מיד מדינאי :
יח ואתון קמתון על בית
אבא יומא דין וקטלתון ית
בנוהי שבעין גברא על
אבנא חדא ואמלכתון ית
אבימלך בר אמתיה על
יתבי שכם ארי אחוכון
הוא : יט ואם בקושטא
ובשלמתא עבדתון עם
ירבעל ועם ביתיה יומא דין
חדו באבימלך ויחדי אף
הוא בכון : כ ואם לא תפוק
אשתא מאבימלך ותיכול
ית יתבי שכם וית בית
מלוא ותפוק אשתא מיתבי
שכם ומבית מלוא ותיכול
ית אבימלך : כא ואפך
יותם ועריק ואזל לבאר
ויתב תמן מן קדם אבימלך
אחוהי : כב ומלך אבימלך
על ישראל תלת שנין :
כג ושלח יי רוחא בישא
בין אבימלך ובין יתבי
שכם ושקרו יתבי שכם
באבימלך : כד למיתי חטוף
שבעין בני ירבעל ודמיהון
לשואה על אבימלך אחוהון
דקטל יתהון ועל יתבי שכם
דתקיפו ית ידוהי לקטל
ית אחוהי : כה [illegible] ליה
יתבי שכם [illegible] לרישי
טוריא ואנסו [illegible] דיעבר
עליהון באורחא ואתחוא
לאבימלך : כו ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו
בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם : כז ונפקו
לחקלא וקטפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חנגין ועלו
לבית טעותהון ואכלו ושתיאו ולטיטו ית

רדק

אבל מביני מדע ומה שתרגם אנשים רברבייא ר"ל כי היין משמח האנשים הגדולים והחכמים ומיטיב דעתם בו כמו שאמרו רז"ל חמרא וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו . ומה שהזכיר ג' עצים אלה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה המשובחים ואחר כך הזכיר הפחות שהוא משל לאבימלך וא"א ז"ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישראל לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך : (יח) על בעלי שכם. על אדוני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי"ת יתבי שכם : (כ) מלוא. שם לא סופר וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת : (כב) וישר אבימלך . מבנין קל מנחי העי"ן בשקל ויסר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וישפוט כי לא הלך בדרך טוב' ולא החזיר את ישראל למוטב : (כד) לבא חמס . כלומר סבה היתה מאת הש"י שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמר וישלח אלהים רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואותם המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיגלו מתחת רשותו ואין להם מושל והיו עושים הישר בעיניהם : (כז) ויבצרו את כרמיהם . כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצור את כרמיהם ובעזרת געל ואחיו יצאו : הלולים . שמחות וכן בדברי רז"ל נקרא בית השמחה הלולא וי"ת חגגין : מי

רשי

למלוכה : (כב) וישר . על כרחם נהג רבנות ובגאוה: (כג) רוח רעה . שנאה . שלג"ם בלע"ז : (כו) געל בן עבד . מאומה אחרת היה : (כז) ויעשו הלולי' ועבדו

רלבג

(כב) והנה לא מלך אבימלך על ישראל כי אם ג' שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך וביניהם באופן שהשחיתו זה את זה : (כה) וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים . ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיהרגוהו אם ימצא להם ואותם המארבים גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם . והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם . והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעתם בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא

נלחם י"ב פתחין בקריאה וסימן כי חשבון עיר סיחון מלך . ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . אשר נלחם אבי עליכם . וישלח תעי את יורם בנו . ויתר דברי ירבעם קדמאה . ויתר דברי יואש . ויתר דברי יהואש . והית כל מעבר מטה מוסדה . והמת מרו ועצבו . ויהי פחד אלהים . והוא נלחם עם מלך בני עמון : בארה ג' טעמו באלף וחד טעמו לרע וסי' נמסר בסדר ויגש : וישר ג' כתיב סי"ן בקריאה וסי' וישר אבימלך על ישראל . וישר במגרה ובחריצי הברזל דר"ה . וישר אל מלאך ויוכל בכה . וכל דכתיב סמ"ך דכוו' : אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל . ויואב ואבישי אחיו . בבית אחיהם הבכור . עור זה מדבר וזה בא . ותדי ואחיהם . והשוערים שלום . ועקוב :

מצודת ציון

(כ) אש . ר"ל להב המחלוקת : (כב) וישר . מלשון שררה : (כג) רוח רעה . ר"ל שנאה ומריבה . (כד) חמס . גזל : (כז) ויבצרו . הוא תלישת הפרי כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : וידרכו . להוציא יין מן הענבים דורכים וסוחטים על גביהם : הלולים . שמחות ובדרז"ל מחמת הלולא

מצודת דוד

באמת . ר"ל וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך וכי טובה עשיתם וכו' וכי כגמול וכו' בתמיה : (יז) אשר נלחם . ר"ל הלא גמול ידיו הי' לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם וסיכן נפשו במלחמה והי' מהראוי לשלם לו כגמול ידיו : (יח) ואתם קמתם . לא די שלא שלמתם טובה כ"א עוד עשיתם הרעה : בן אמתו . בן שפחתו ולא מבני אשתו הגבירה : כי אחיכם הוא . לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה : (יט) ואם באמת וכו' היום הזה . ר"ל ואם עכ"ז תאמרו אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון מ"מ היום הזה מה שהמלכנו את אבימלך בנו הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר אם כדבריכם כן הוא שבאמת ובתמים וכו' היום הזה אזי יהי' גמולכם אשר תשמחו זה בזה : (כ) ואם אין . ר"ל ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כ"א בעבור שהוא אחיכם מן האם אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם וכאשר אמר האטד אל העצים : (כא) מפני אבימלך . מפני יראת אבימלך שלא יהרגנו : (כד) לבא חמס . ר"ל מה' היתה למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון וגמול דמם לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכו' : (כה) לו . לאבימלך לתפשו ולהרגו : ויגזלו . בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים ועל כי מרדו באבימלך עשו הישר בעיניהם : ויוגד לאבימלך . אשר שמו עליו מארבים והי' נשמר מלבוא לשכם : (כו) ויבטחו בו . חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך : (כז) ויצאו השדה . כי

רשי

ויעבדו אנשי : (כח) מי אבימלך ומי שכם . מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי : וזבול פקידו . וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו אינו כלום : עבדו את אנשי חמור . אם באתם לקנות לכם אדונים בואו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם : ומדוע נעבדנו . לאבימלך : (כט) ויאמר לאבימלך . ויאמר געל בפני זבול שודיע לאבימלך רבה צבאך וצאה . פ' במקום שאתה שם תראה את גדולתך : (לא) בתרמה . כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר : (לד) ארבעה ראשים . ד' כתות : (לז) מעם טבור הארץ . מן תוקפא דארעא

רדק

(כח) מי אבימלך ומי שכם . כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם : (כט) ואסירה את אבימלך . והלא הסירו אותו אלא אסירה אותו לשלם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו : ויאמר לאבימלך . כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כלומר צא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה נראה מה יהיה ביני וביניך : רבה . בסגול שלא כמנהג : (לא) בתרמה . כמו במרמה וכן תרגם יונתן ברז כלו' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנאמר וישב אבימלך בארומה כן פירשו א"א ז"ל לפי שלא נמצא זה המשקל בנחי הלמ"ד : צרים את העיר עליך . כמו שיקרא מצור כשצרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל הדרך הזה צרים את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תכנס בה : (לו) צל ההרים אתה רואה כאנשים לחק בו ואמר לו דרך לעג אינם אנשים אלא צל ההרים ידמה לך כאנשים : (לז) מעם טבור הארץ . כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ

שופטים ט

כח ויאמר ׀ געל בן־עבד מי־אבימלך ומי־שכם כי נעבדנו הלא בן־ירבעל וזבל פקידו עבדו את־אנשי חמור אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו :
כט ומי יתן את־העם הזה בידי ואסירה את־אבימלך ויאמר לאבימלך רבה צבאך וצאה : ל וישמע זבל שר־העיר את־דברי געל בן־עבד ויחר אפו : לא וישלח מלאכים אל־אבימלך בתרמה לאמר הנה געל בן־עבד ואחיו באים שכמה והנם צרים את־העיר עליך : לב ועתה קום לילה אתה והעם אשר־אתך וארב בשדה :
לג והיה בבקר כזרח השמש תשכים ופשטת על־העיר והנה־הוא והעם אשר־אתו יצאים אליך ועשית לו כאשר תמצא ידך : לד ויקם אבימלך וכל־העם אשר־עמו לילה ויארבו על־שכם ארבעה ראשים : לה ויצא געל בן־עבד ויעמד פתח שער העיר ויקם אבימלך והעם אשר־אתו מן־המארב : לו וירא־געל את־העם ויאמר אל־זבל הנה־עם יורד מראשי ההרים ויאמר אליו זבל את צל ההרים אתה ראה כאנשים : לז ויסף עוד געל לדבר ויאמר הנה־עם יורדים מעם טבור הארץ וראש־אחד בא

כן בספ' מוגה
י"ז קמצין וכל זקף וסגול דכו'
י"ג וקמץ ב' מל'

תרגום

אבימלך : כח ואמר געל בר עבד מן אבימלך ומן שכם ארי נפלחניה הלא בר ירבעל וזבל שולטניה פלחו ית אנשי חמור אבוהי דשכם ומא דין נפלחניה אנחנא : כט ומן ימסר ית עמא הדין בידי ואעדי ית אבימלך ואמר לאבימלך מקים משריתך ופוק : ל ושמע זבל רב קרתא ית פתגמי געל בר עבד ותקיף רוגזיה : לא ושלח אזגדין לות אבימלך ברז למימר הא געל בר עבד ואחוהי אתן לשכם והא אנון צירין ית קרתא עלך : לב וכען קום בליליא את ועמא דעמך וכמון בחקלא : לג ויהי בצפרא כמדנח שמשא תקדים ותתנגיד על קרתא והא הוא ועמא די עמיה נפקין לקדמותך ותעביד ליה כמא דתשכח ידך : לד וקם אבימלך וכל עמא די עמיה בליליא וכמנו על שכם ארבעא משרין : לה ונפק געל בר עבד וקם במעלנא דתרע קרתא וקם אבימלך ועמא די עמיה מן כמנא : לו וחזא געל ית עמא ואמר לזבול הא עמא נחית מרישי טוריא ואמר ליה זבול ית טולא דטוריא את חזי כגבריא : לז ואוסף עוד געל למללא ואמר הא עמא נחתין מן תוקפא דארעא ומשריתא חדא אתיא מאורח מישר

רלבג

הוא שונאו (כח) ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו . ר"ל כשם שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל : הלא בן ירובעל וזבול פקידו . ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהוא פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את עם שכם כללו בידי ואסיר אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר ושכב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המאמר שאם היה הענין כן היו מוציאים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדים וקצתם היו אחרי אבימלך : (לא) בתרמ'. הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום

ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר ויקח קרח : ואסירה ג' וסי' ואסירה את אבימלך . ואסירה את ראשו . ואסירה את בדיליך : שכמה ו' וסימ' נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא ובהאי סימן :

מצודת ציון

הלואה (כתובות ח) : (כט) וצאה . לצאות עם : (לא) צרים . מלשון מצור עליך . בעבורך : (לג) ופשטת . ענין פזור כדרך הנלחמים : (לד) ראשים . חלקים : (לז) טבור . מיצוע הארץ וגבהו נקרא טבור ע"ש שהטבור הוא הסרר שבאדם הוא בגובה הגוף ובאמצעיתו וכן על טבור הארץ (יחזקאל ל"ח)

מצודת דוד

שם בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה והיו נסגרים בהעיר : (כח) מי אבימלך ומי שכם . ר"ל הלא מהראוי שהנכבד ימשול על הפחותים ונבזים והנה ההפך הוא כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה ומי שכם ר"ל הלא בעלי שכם המה נכבדי ארץ : כי נעבדנו . אמר נעבוד לאבימלך וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ומהם יחשב : הלא בן ירובעל . ר"ל וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו : וזבול פקידו . הלא זבול הוא פקידו ולא הועמד מן ירובעל עצמו ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך מכ"ש לפקידו : עבדו את אנשי חמור . ר"ל ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכם אביו א"כ לכו ועבדו את אנשי חמור כי חמור היה אבי שכם ר"ל שר של שכם א"כ עבדו בניו בעבור שמשל אביהם : ומדוע . ר"ל ואם בעבור תשועת גדעון מהראוי לעבוד גם לבנו זה היה ראוי לפי שעשה תשועה לאבותיכם שכבר מתו ומדוע נעבדנו אנחנו שלא לנו היתה התשועה : (כט) ומי יתן . הלואי והי' העם הזה ברשותי אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל : ויאמר לאבימלך . אמר להגיד לאבימלך הרבה צבאך מה שתוכל וצאה עמי למלחמה : (לא) בתרמה . בהיותו יושב בתרמה והיא ארומה האמור למטה ובשתי השמות היתה נקראת : והנם . געל ואחיו מפתי' אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנס בה (וכמו שיקרא מצור כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו כן יקרא מצור כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה) : (לג) יצאים . כאשר התפאר באמרי פיו : כאשר תמצא ידך . ר"ל כפי יכלתך אם להרגו אם לתפשו : (לה) מן המארב . ללכת על העיר למלחמה : (לו) כאנשים . צל ההרים הם הנראים לך אנשים וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יגיעו פתאום : (לז) הנה עם . לא צל ההרים

רד"ק: שארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות"י מחוקפא דארעא: אלון מעוננים. מישור מעוננים: (לח) איה אפוא פיך. כלומר איה דבריך שהיית אומר: ויגרש זבול. והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמים עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהיה עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי היו מקצת אנשי העיר סומכי' ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבל ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם: (מד) והראשי' אשר עמו. לא היה אלא ראש אחד עמו שהרי חלה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכה העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בהן אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו: (מו) בעלי מגדל שכם. אדוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד אבימלך העיר וכאשר שמעו הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום. ופירוש ברית שבאו אליהם לכרות ברית עמהם וכת"י ואתו לצריח בית אל למיגזר קיים: (מח) שוכת עצים. שוכה כמו ענף וכן במשנה אבל לא יקוץ את

רש"י: דארעא מהר הגבוה שבכולם: אלון מעוננים. מישור מעוננים: (מב) ויצא העם השדה. אנשי שכם: ויגידו. המגידי' לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם: (מד) פתח שער העיר. שלא יוכלו ליכנס: (מו) צריח. יער שכפו אילנות ופשגים סביב סביב וקורין אותו פליי"ש בלע"ז: בית אל ברית. אותו צריח הי' של בעל ברית שם של עבודת כוכבים שלהם ולשון יער היה שם ויש פותרין צריח ווש"ם בלע"ז שעושין בקרקע: (מח) שוכת עצים. ענף

לח וַיֹּאמֶר אֵלָיו זְבֻל אַיֵּה אֵיפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם בּוֹ׃
לט וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃
מ וַיִּרְדְּפֵהוּ אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃
מא וַיֵּשֶׁב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם׃
מב וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃
מג וַיִּקַּח אֶת־הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם׃
מד וַאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם׃
מה וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח׃
מו וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית׃
מז וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם׃
מח וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ הַר־צַלְמוֹן הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ

תרגום: מְעוֹנְנַיָּא׃ לח וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל אָן אִנּוּן פִּתְגָמָךְ דִּי אַתְּ אָמַר מַן אֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי נִפְלְחִינֵיהּ הֲלָא דֵין עַמָּא דְּקַצְתְּ בֵּיהּ פּוּק כְּעַן וַאֲגַח קְרָבָא בֵּיהּ׃ לט וּנְפַק גַּעַל קֳדָם יָתְבֵי שְׁכֶם וַאֲגַח קְרָבָא בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ מ וּרְדַפֵיהּ אֲבִימֶלֶךְ וַאֲפַךְ מִן קֳדָמוֹהִי וּנְפָלוּ קְטוֹלִין סַגִּיאִין עַד מַעֲלָנָא דְּתַרְעָא׃ מא וִיתֵיב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וְתָרֵיךְ זְבוּל יַת גַּעַל וְיַת אֲחוֹהִי מִלְּמֵיתַב בִּשְׁכֶם׃ מב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא וְחַוִּיאוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃ מג וְדַבַּר יַת עַמָּא וּפַלְגִינוּן לִתְלַת מַשְׁרְיָן וּכְמַן בְּחַקְלָא וַחֲזָא וְהָא עַמָּא נְפַק מִן קַרְתָּא וְקָם עֲלֵיהוֹן וּמְחָנוּן׃ מד וַאֲבִימֶלֶךְ וְכָל מַשְׁרְיָן דְּעִמֵּיהּ אִתְנְגִידוּ וְקָמוּ בְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע קַרְתָּא וְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָן אִתְנְגִידוּ עַל כָּל דִּי בְּחַקְלָא וְקַטְלוּנוּן׃ מה וַאֲבִימֶלֶךְ אַגִּיחַ קְרָבָא בְּקַרְתָּא כָּל יוֹמָא הַהוּא וּכְבַשׁ יַת קַרְתָּא וְיַת עַמָּא דִּי בַהּ קְטַל וּתְרַע יַת קַרְתָּא וְזַרְעַהּ מִלְחָא׃ מו וּשְׁמָעוּ כָּל יָתְבֵי מִגְדַּל שְׁכֶם וַאֲתוֹ לִצְרִיחַ בֵּית אֵל לְמִגְזַר קְיָם׃ מז וְאִתְחַוָּאָה לַאֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אִתְכְּנַשׁוּ כָּל יָתְבֵי מִגְדַּל שְׁכֶם׃ מח וּסְלֵיק אֲבִימֶלֶךְ לְטוּרָא דְצַלְמוֹן הוּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וּנְסֵיב אֲבִימֶלֶךְ יַת כּוּלְבַיָּא בִּידֵיהּ וַקַץ סוֹכַת אָעִין וּנְטָלַהּ וְשַׁוִּי עַל כַּתְפוֹהִי וַאֲמַר לְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ מָה חֲזֵיתוּן עֲבָדִית אוֹחוּ עֲבִידוּ

רלב"ג

מקום אחד: (מא) ויגרש זבול את געל וגו'. יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמים עם אבימלך והנה ידמה שעשה זה בחכמה גם עם שנאי אבימלך באמר להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנמשכים עם אבימלך מעיר שכם: (מד) ואבימלך והראשים. אשר עמו. ר"ל הנכבדים אשר עמו כי שני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא נשאר כי אם ראש אחד לפשוט ולעמוד פתח העיר: (מה) ויתוץ את העיר ויזרעה מלח. עשה זה כדי שלא תהא ראויה לשדות ולכרמי': (מו) בעלי מגדל שכם. הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר"ל שישמרום מיד אבימלך ושם ממקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזה לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכם כי הם לבדם היו בצריח: (מח) שוכת עצים. הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא מסכך כי הענפים הם מסככים סביב האילן שוכת כמו שוכתו וילך

פי' רבי' ישעיה

(לז) מעם טבור הארץ. פי' מקום היה ממוצע בין העיירות שמשם היו נוטים זה לעיר זו וזה לעיר זו כמו פרשת דרכים: (מו) כל בעלי מגדל שכם. פי' בעלי הקריה שכל העיר תפש והקריה לא תפש עדיין: ויבאו אל צריח בית אל ברית. פי' צריח הוא מן הסלע ושם היו בתים בנויים של עיר: (נא) ומגדל עז. פי' מגדל של עוז ואין פירושו מגדל עז כלומר חזק: ע"כ

ואת אחיו ה' בקריאת וסימ' וישב יוסף את אביו ואת אחיו. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האמר לאביו ולאמו לא ראתיו. וישב אבימלך בארומה. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה. ונמסר גם בסדר ויגש: ואת העם י"ב וסי' נמסר בסדר שלח לך: קרדמות ג' בליש' וסימ' ויעל אבימלך הר צלמון. קולה כנחש ילך כי בחיל. בסבך עץ קרדמות:

מצודת דוד

הרים הוא כי הנה עם יורדים וכו': (לח) הלא זה העם. המה עם של מי אשר מאסתם בו: (לט) לפני וכו'. ר"ל בראש כולם: (מ) עד פתח ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים: (מא) וישב. ר"ל חזר לשבת בארומה כמאז: ויגרש. לאח"ז כאשר חזקה ידו: (מב) ויגדו. מאנשי אבימלך (מג) את העם. אשר עמו: ויראו. וכאשר ראה: (מד) והראשים. ר"ל אחד מהראשים: פתח שער. לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה: (מה) ויזרעה מלח: שזר מלח לקלקל השדות: (מו) וישמעו וכו'. כי מגדל שכם לא עמדה בתוך העיר: (מח) מה ראיתם עשיתי. כמו ראיתם מה עשיתי ט' על

מצודת ציון

לח): (לח) איה אפוא. הוא כפל ענין במלות שונות: פיך. מאמרך: (מג) ויחלם. ויחלקם: (מו) צריח. מגדל גבוה יקרא צריח וכן ובסלעים ובצריחים (ש"א י"ג) והוא מלשון הרמת קול כמו יריע אף יצריח (ישעיה מב) כי הצופה העומד על מגדל גבוה צריך להשמיע דברו בהרמת קול: (מח) הקרדמות. גרזן שמבקעין בו עצים כמו את קרדומו (ש"א יג): שוכת. ענף

כְּמוֹנִי׃ מט וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ
שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ ו' כסף
עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־
הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי
מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה׃ ג'
נ וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן
בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ׃ נא וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה ז'. ג'
בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ ל'. ל'
בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג הַמִּגְדָּל׃
נב וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ
וַיִּגַּשׁ עַד־פֶּתַח הַמִּגְדָּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ׃ ל'
נג וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל־ ג'
רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ׃ ל'. כ'.
נד וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹף חַרְבְּךָ וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־ כ' חד מ"ע וחד חסר
יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ כ'. כ'. ל'
נַעֲרוֹ וַיָּמֹת׃ נה וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
כִּי־מֵת אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃
נו וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת רָעַת אֲבִימֶלֶךְ כ"ס. ל'
אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג אֶת־שִׁבְעִים
אֶחָיו׃ נז וְאֵת כָּל־רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם
הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם ג'. אנ"ך
קִלְלַת יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃ ג'
י א וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה בֶּן־
דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־יֹשֵׁב ה' מ"ל
בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ ב וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת
וַיִּקָּבֵר בְּשָׁמִיר׃
ג וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
ד וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִים עַל־
שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים
לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ ׀ חַוֹּת יָאִיר עַד הַיּוֹם ל'

כוותי: מט וקצו אף כל עמא גבר סוכיה ואזלו בתר אבימלך ושויאו על צריחא ואדליקו עליהון ית צריחא בנורא ואתקטלו אף כל אנשי מגדל שכם כאלף גבר ואתתא: נ ואזל אבימלך לתבץ ושרא בתבץ וכבשה: נא ומגדל תקיף הוה בגו קרתא ואפיכו לתמן כל גבריא ונשיא וכל יתבי קרתא ואגיפו באפיהון וסליקו על אגר מגדלא: נב ואתא אבימלך עד מגדלא ואגיח קרבא ביה וקריב עד תרע מגדלא לאוקדותיה בנורא: נג ורמת אתתא חדא פלגות רכב רחיא על רישא דאבימלך ורעת ית גולגלתיה: נד וקרא בפריע לעולימא נטיל זיניה ואמר ליה שלוף חרבך וקטולני דלמא יימרון עלי אתתא קטלתיה וקטליה עולימיה ומית: נה וחזו גבר ישראל ארי מית אבימלך ואזלו אנש לאתריה: נו ואתיב יי ית בישת אבימלך דעבד לאבוהי למקטל ית שבעין אחוהי: נז וית כל בישת אנשי שכם אתיב יי ברישיהון ואתת להון לוטת יותם בר ירבעל: א וקם בתר אבימלך למפרק ית ישראל תולע בר פואה בר דודו גברא משבטא דבית יששכר והוא יתיב בשמיר בטורא דבית אפרים: ב ודן ית ישראל עסרין ותלת שנין ומית ואתקבר בשמיר: ג וקם בתרוהי יאיר גלעדאה ודן ית ישראל עסרין ותרתין שנין: ד והוו ליה תלתין בנין רכיבין על תלתין עולין ותלתין קרוין קרן להון כפרני יאיר עד יומא הדין די בארעא

רש"י

ענף עלים: (נג) פלח רכב. חתיכת אבן של ריחים העליונה שקרויה רכב: ותרץ. ותרוצץ: (נד) פן יאמרו לי. כן יאמרו עלי: (א) בן דודו. כך שמו: (ד) עיירים. שולין סוסים בחורים: ושלשים עירים להם. ושלשים ערים בלא חומה להם לכך

רלב"ג

(נ) וילך אבימלך. וידמה שאנשי תבץ ג"כ מרדו בו: (נג) פלח רכב. היא חתיכ' מהרכב והיא אחת מהרחים והיא העליונה להיותה רוכבת על התחתונה: (ד) ושלשים עירים להם. הפל הענין בעיירים מתחלפים על צד הלצות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר:

אולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו:

הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מדין באים תמיד לשללם ולהשחיתם המציאו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר לזה עשו המנהרות בהרים המערות והמצדות כי בהם תמלט להם הצלת מה כמו שביארנו:

השני הוא להודיע עוצם השגחת הש"י בישראל מפני בריתו עם האבות והוא שתכף ששבו ישראל אליו שלח נביאו להצילם ביד גדעון ומשך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה הספור וכל זה לחזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר השם ית' שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות האחת כי אולי היה היותר ראוי לזה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג"כ יותר ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישראל אז והב' כי ידמה שהרע שעשו ישראל היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע"ז ז' שנים ולזה יתכן שהתחיל יואש בזה התשועה וחנו אחריו

רד"ק

את השוכה על מנת ליתן דמים: שוכה. כמו שוכתו כמו ונורס לבנות שאול שהוא כמו וטרתה או הוא משקל אחר שוך בשקל בור: (נג) פלח רכב. חתיכ' מרכב שהיא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה רחיים או שכב: ותרץ. בחירק הרי"ש והמנהג בסגול והיא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הוא מנחי העי"ן וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל: (נד) פן יאמרו לי. בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: (א) להושיע את ישראל. שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך נראה שגם הוא הושיע ישראל מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישראל ולא נאמר עליו וישר על ישראל: תולע בן פואה בן דודו איש יששכר. כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך: (ד) ושלשים עירים להם. כמו ערים ונראה בו עיין הפעל לזווגו עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע שבח היותו שופט כי גדול היה הנכבד בעושר ובבנים ובכבוד וכל אחד

ומגדל עז ג' דסמיכי בלישנא בקריאה וסימן ומגדל עז היה בתוך העיר. מגדל עז שם ה'. מגדל עז מפני אויב. ומגדל ו' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סי' ט"ו: ותשלך ג' וסי' ותשלך את הילד. ותשלך אשה אחת פלח. ותשלך דברי אחריך. ונמסר גם בסדר וירא: קללת ג' בקריאה וסי' כי קלל אלהים תלוי. ותבא אליהם קללת יותם בן ירבעל. כן קללת חנם לא תבוא. אנך. ונמסר גם בסדר כי תצא. דודו ה' מלאים בקריאה וסי' ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל. ויאמר שאול אל דודו. ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים. ואחריו אלעזר בן דודו. אלחנן בן דודו:

מצודת דוד

(מט) על הצריח. ר"ל סמוך לה: (נב) עד פתח. כי השער היה נעול: (נד) נושא כליו. כלי זייניו: אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו: (נו) את רעת. את גמול רעת: (ב) וימת. בתוך שנת העשרים ושלש ועלה השנה לו וליאיר ששפט אחריו כ"כ בס"ע: (ד) רוכבים וכו'. והוא דבר חשיבות: חות יאיר. על כי נאמר בתורה שיאיר בן מנשה קרא לעריו

מצודת ציון

ענף גדול וכמשנה לא יקוץ את השוכה (ב"ק קיד) והוא מלשון סכך: (מט) ויציתו. מלשון הצתה והבערה: (נא) ומגדל עוז. ומגדל חזק: (נג) פלח. כן נקרא אבן הרחיים כמו פלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן עליון מהרחיים הרוכב על התחתית: ותרץ. מלשון רצוצה ושבורה: גלגלתו. ראשו כמו ואת גלגלתו (דה"א י): (נד) לי. עלי: וידקרהו. ענין תחיבה בגוף וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): י (א) דודו. שם איש: (ד) עירים.

רדק

אחד מבניו היה נכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצות ההם לרכוב ואפשר גם כן כי עולי ימים מסוסים יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואפשר לפי שהפרא הוא חמור הבר: חוות יאיר. אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה הדבר תימה כי אם כן חיה יאיר יותר משלש מאות שנה. ונוכל לומר כי זה יאיר הגלעדי אינו יאיר בן מנשה והערים האלה א"כ אינן חוות יאיר הכתובות בתורה: (ו) ולא עבדוהו. פירשו רז"ל ולא עבדוהו אפילו בשותפו׳

תרגום

דְגִלְעָד: ה וּמִית יָאִיר וְאִתְקְבַר בְּקָמוֹן: ו וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וְיַת טַעֲוַת אֲרָם וְיַת טַעֲוַת צִידוֹן וְיַת טַעֲוַת מוֹאָב וְיַת טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְיַת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַייָ וְלָא פְלַחוּ קֳדָמוֹהִי: ז וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַרִינוּן בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן: ח וּדְחַקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא

שופטים י

הַזֶּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד: ה וַיָּמָת
יָאִיר וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן:
ו וַיֹּסִפוּ ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֵת ׀ אֱלֹהֵי מוֹאָב
וְאֵת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא
עֲבָדוּהוּ: ז וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן: ח וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי

ד׳ כתיב כן ו ג׳ מ"ל וכסף׳ נמס׳ ב׳ מ"ע

ויסיפו י"א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בר"יש סדר וישב. מן בני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע: תולדות אהרן ויסיפו בני ישראל. בילה כה:

רש"י

לכך נקראו עירים לשון עיירות: (ו) את הבעלים וגו׳. שבע עבודת כוכבים נמנו כאן: ויעזבו את ה׳ ולא עבדוהו. אפילו בשותפות עם אלו: (ח) בשנה ההיא. כשמת יאיר

רלבג

אחריו בית ישראל ולסיכך נתיצת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי שיקדם קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה אפשר שישלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין: השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש"י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביארתי בספר מ"י ובביאורנו לדברי התורה ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע"ד המופת ואכלה הבשר והמצות ושנשא רוח ה׳ המלאך אל אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון: הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיכירו הדבר ההוא קודם שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש"י להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר שהוקצה לע"ג כדי לבערו ואולם מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל: החמישי הוא להודיע שראוי למי שיתחייב לו לעשות פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשות זה הענין שצוה לו ביום אע"פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנות לא יעשו אלא ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם והסקדשה לש"י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה: הששי הוא להודיע שהקדשת הש"י ראוי שתהיה בעשרה מישראל לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני: השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבים מדבר מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשיראה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אחיו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקום להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה צוה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו: השמיני הוא לפרסם ענין המופתים שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו ששאל גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז"ל בהאמנת המופתים: התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר"ל שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שבריבוי האותות תתחזק האמונה בנבואה כמו שביארנו בבאורינו לדברי התורה על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה ג"כ נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שבכר ינצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין: העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי מאת הש"י היתה להם תשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בש"י: הי"א הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בה׳ בדבר מה אין ראוי מפני זה שישען על הנס ויקצר מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שליש הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא נראו הלפידים עד אשר החלו לתקוע התקיעות החזקות המבהילות ותיכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזקה להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם שהם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרים חרב לה׳ ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אחד מהם חושב שיהיה שונאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו: הי"ב הוא להודיע שראוי לשמוח מהמסובב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהוא מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה שאפשר בחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמה עם העם המעט אשר עמו: הי"ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ"ש כשיהיה אפשר שיתחדש מהמריבה הסיה ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים בפיום ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רב מישראל ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפייס בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצות מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג"כ השתדל גדעון לפייס בני אפרים בקלות: הי"ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ"ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיגם מהעונש ע"ז מה שכבר נזכר בזה הספור: הט"ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל א"ע ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים: הט"ז הוא לפרסם ששופטי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעשות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג"כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה׳ ימשול בכם: הי"ז הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הטניים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנינו וידמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון ולזרעו אל שלא נמשך הממשלה לזרעו: הי"ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשים רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם: הי"ט הוא להודיע כי על כל יביא הש"י במשפט ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב הש"י שנהרגו בני שכם ואבימלך כמ"ש לה׳ יותם בן ירובעל: הכ׳ הוא להודיע שאין ראוי למקבל

מצודת ציון

כן יקרא החמור בעודו קטן כמו עיר בן אתונות (זכריה ט). עירים תניינא. כמו ערים ובדרך צחות אמר עירים לזווגו עם עירים שנזכר: (ז) וימכרם. ר"ל מסרם: (ח) וירעצו. ענין שבירה

מצודת דוד

בניו היו מרובות קראם ג"כ חות לעריו חות יאיר ולפי שהיה שמו כשמו וערי יאיר: (ו) ויעזבו. ר"ל עזבו את ה׳ מכל וכל ולא עבדוהו אפי׳ בשתוף עם כל

רש"י

יאיר: אשר בעבר הירדן. ארץ ראובן וגד וחצי המנשה שהיו שכיניהם: (יא) הלא ממצרים. ז' תשועות יש כאן כנגד ז' עבודות כוכבים שהיו עובדים: (יב) ומעון. הם ע"ג: (טז) ותקצר נפשו בעמל. כביכול לא הי' רחבת מקום לסבול ולכנס הם צרת שהי' לו בעמל ישראל: (יז) ויצעקו. נאספו

רד"ק

בשותפות: (ח) בשנה ההיא. פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא לחצום ורעצום ושמנה עשר שנה רעצום כמו בשנה ההיא וחסר וי"ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם: (ט) ותצר לישראל. שרשו יצר וכן ויצר לו יצרו צעדי אונו ויצר וצור בענין אחד: (יא) ויאמר ה' אל בני ישראל. ע"י נביא: ותקצר נפשו בעמל ישראל. לא ת"י לרחק התארים מהבורא יתברך כמו שכתבנו ולא מצא דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' נפשו רצונו ופי' ותקצר נפשו וחדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחלה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרי' צרות רבות ורעות ונכנעו ושבו אל ה' ויעבדוהו רחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם וביי"ת בעמל כמו מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם: (יז) ויחנו בגלעד. היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה נאספו בני עמון וחנו בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישראל זה נאספו וחנו במצפה להלחם בבני עמון וכיון שנאספו בני ישראל חדלו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפתח כששלח מלאכים אל ארץ בני עמון שלח וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר

רלב"ג

למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שהגיעו מפני שגמלו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם:

הב"א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקום שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברים שיתכן שיזיקום בהם ולזה הוא מתנאי המלחמה שתהיה במקום הראוי ובעת הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי הם. עוד ספר שהכתוב שבו ישראל לעבוד ע"ג והפקשו בה מאד עד שהכתוב עבדו כל אלהי הגוים אשר ישבו בארצם ועזבו את ה' מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעינה שנמכרו ישראל בידם הפליגו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין מן הענוי לכל בני ישראל בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובנימן ובבית אפרים: אז זעקו בני ישראל אל ה' ושבו אליו ואמר השם להם ע"י נביאו והוא פינחס לפי שאחשוב שהכתוב הושיע הש"י אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו אליו ושבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד לה' והסירו את אלהי הנכר מקרבם ועבדו את ה': (טז) והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות בסבת עמל ישראל אמר זה ע"ד דברה תורה כלשון

תולדות אהרן ותקצר נפשו. עקרים מב יד:

[שופטים י]

ח ישראל בשנה ההיא שמנה עשרה שנה את־כל־בני ישראל אשר בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד: ט ויעברו בני־עמון את־הירדן להלחם גם־ביהודה ובבנימין ובבית אפרים ותצר לישראל מאד: י ויזעקו בני ישראל אל־יהוה לאמר חטאנו לך וכי עזבנו את־אלהינו ונעבד את־הבעלים: יא ויאמר יהוה אל־בני ישראל הלא ממצרים ומן־האמרי מן־בני עמון ומן־פלשתים: יב וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם: יג ואתם עזבתם אותי ותעבדו אלהים אחרים לכן לא־אוסיף להושיע אתכם: יד לכו וזעקו אל־האלהים אשר בחרתם בם המה יושיעו לכם בעת צרתכם: טו ויאמרו בני־ישראל אל־יהוה חטאנו עשה־אתה לנו ככל־הטוב בעיניך אך הצילנו נא היום הזה: טז ויסירו את־אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את־יהוה ותקצר נפשו בעמל ישראל: יז ויצעקו בני עמון ויחנו בגלעד ויאספו בני ישראל ויחנו במצפה: יח ויאמרו העם שרי גלעד איש אל־רעהו מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל ישבי גלעד:

(מסורה: כ"ב אותיות; ס"פ; ד' ג' אנוש; ב' אותיות; ססקים יחל קמצין קריא פתח)

תרגום

ההיא תמניא עסרי שנין ית כל בני ישראל דבעברא דירדנא בארעא אמוראה די בגלעד: ט ועברו בני עמון ית ירדנא לאגחא קרבא את ביהודה ובדבית בנימין ובדבית אפרים ועקת לישראל לחדא: י וזעיקו בני ישראל קדם יי למימר חבנא קדמך וארי שבקנא ית פולחנא דיי אלהנא ופלחנא ית בעליא: יא ואמר יי לבני ישראל הלא ממצרים ומן אמוראה ומן בני עמון ומפלשתאי: יב וצידונאי ועמלקאי ואנשי מעון דחקו יתכון ובעיתון קדמי ופרקית יתכון מידיהון: יג ואתון שבקתון פולחני ופלחתון לטעות עממיא בכן לא אוסיף למפרק יתכון: יד אזילו ובעו מן טעותא דאיתרעיתון בהון האם יכלין למפרקכון בעידן עקתכון: טו ואמרו בני ישראל קדם יי חבנא עביד את לנא ככל דתקין קדמך ברם שיזבנא כען יומא דין: טז ואעדיאו ית טעות עממיא מביניהון ופלחו קדם יי ועקת נפשיה בעמל ישראל: יז ואתכנישו בני עמון ושרו בגלעד ואתכנישו בני ישראל ושרו במצפה: יח ואמרו עמא רברבי גלעד גבר לחבריה מן גברא דישרי לאגחא קרבא בבני עמון יהי לריש לכל יתבי גלעד:

וזעקו ג' פתחין וסי' לכו וזעקו אל האלהים. הלילו הרעים וזעקו. קדשו צום קראו עצרה: ותקצר ד' בקריאה וסי' ותקצר נפש העם בדרך. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותאלצהו. וגם נפשם בחלה: בעמל ב' ישראל. אנוש:

פי' רבי' ישעיה

(ח) בשנה ההיא. פי' בשנה שמת יאיר או בשנה ראשונה שהתחילו לכבשה: (ט) ותצר לישראל מאד. פי' ותצר המלחמה לישראל מאד. וכן ויירא יעקב מאד ויצר לו. המעשה הזה. ואלו היה כתיב ויצר בלא לו הייתי מפרשו כי אין הפועל יוצא באחר: ע"כ

מצודת ציון

שבירה כמו תרעץ אויב (שמות טו): וירצצו. אף הוא ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב): ותצר. מל' צר ודחק: (טז) ותקצר. מל' קצר: נפשו. רצונו כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג): ויצעקו. ענין אסיפה הבא בצעקת המאסף: (יח) יחל. יתחיל עוב

מצודת דוד

כל אלו ע"ג: (ח) בשנה ההיא וכו'. ר"ל מיד בשנה שמת יאיר התחילו לרעוץ ולרוצץ את ישראל ושמנה עשר שנה התמיד הדבר ור"ל לא היה בהדרגה כי אם בפעם אחת ולא כדרך שאר המשעבדים: את כל וכו'. יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא בני ישראל הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן: (י) וכי עזבנו וכו'. ונעבוד וכו'. וי"ו הראשון מוסיף על הוי"ו השני והשני על הראשון ור"ל עשינו חטא כפול את ה' עזבנו ואת הבעלים עבדנו: (יא) ויאמר ה'. ע"י נביא בא להם דבר ה': ממצרים. ר"ל מקושי שעבוד מצרים: (יב) לחצו אתכם. אשר לחצו אתכם ומוסב גם על הנזכרים במקרא שלפניו: ותצעקו. והנה צעקתם אלי והושעתי לכם. (יד) המה יושיעו. אמר בדרך לעג והתול: (טו) ככל הטוב בעיניך. המשפט הישר בעיניך רק נפלה נא ביד ה' וביד אדם אל נפול: (טז) ותקצר נפשו. ר"ל קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור חטאם הרב ועתה בשובם לה' קצרה רצונו מלהרבות עמל ר"ל נחם ה' על הרעה: (יח) מי האיש. ר"ל דעו מי האיש יהיה מי שיהיה אשר יחל וכו' יהיה לראש

יא א וַיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא ג' חד שוס קרת' וחד שוס גבר וחד לשון פתיחה
בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־
יִפְתָּח: ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים
וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־
יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־ ב'
אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה:
ג וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ
טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים ג'
רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ:
ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־ ג'
יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־ ב' בטעם זקף גדול בסיני
עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד
לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב: ג'
ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ ב' מ"ל
לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר ד'
יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם
אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ ג' מ"ל ו' בטעם
בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם:
ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח
לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ
וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ
לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד:
ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־
מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי ג' ומ"ל
עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי
אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־
גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ
בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: ב מ"ל
יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד
וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ
וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו ע. ב'

א ויפתח גלעדא הוה גבר חילא והוא בר אתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: ב וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני אתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר אתתא אוחרי את: ג וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין סריקין ונפקו עמיה: ד והוה מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: ה והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד למדבר ית יפתח מארע טב: ו ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ז ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי ותריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ח ואמרו סבי גלעד ליפתח בכן כען תבנא לותך ותהך עמנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ט ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: י ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד בינגא אם לא כפתגמך כן נעבד: יא ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל

רדק

כבר הלכו להם: (א) בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינה עם בעלה בכתובה וקדושין והוא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו וי"ת פונדקיתא כמו שתרג' ג"כ רחב הזונה פונדקית' או הוא הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפקרת עצמה ובתרגום של תוספתא דא היה נימוסא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחרא אחסנתא משבטא לשבטא ובכן לא הוה יכיל גברא למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גברא דלא משבטהא הות נפקא מבי נשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי הצריכו כל זה למתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרגם ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושינו יהיה פי' לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי' היו אומרים שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז"ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומר עשיתם עמדי שלא כדין: (ג) בארץ טוב. אדון הארץ היה שמו טוב וי"ת בארע טוב וכן אם יגאלך טוב. לפני

ויפתח ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ט"ו: והייתה ג' מלאים דמלאים וסי' ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל דשמואל. אם תחזק ממני ארם והייתה לי לישועה. אם עברת אתי והית כתיב. ושארא והיית כתיבן. לראש ה' בספרא וסימן רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעי' לסיסרא. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ודבתריה. אם משיבים אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג' בקריאה ב' מ"ל וא' חס' וסי' ראה ראינו כי היה ה' עמך. כי עד הוא בינותינו. ה' יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מציעתא חסר:

תולדות אהרן ויתלקטו. כ"ק לג.

רשי

נאספו ע"י כרוז: (ד) וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: (יא) את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני ה' במצפה. למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב צבור: פר

רלבג

כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לש"י עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים במרים כלב שב על קיאו וכאילו הלאוהו על זה או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון ויראה בזה כי בסבת השקר והכזב שבחר בו ישראל והוא עבדם אלהים אחרים קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות ולזה לא אמר להם בזה הענין: (א) ויקם ה' וגו'. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי' בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיותה נוטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה למטה והנה נשא גלעד אשה אחרת משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האשה ההיא סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמהם בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם: (ג) והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ איש ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים רקים ויצאו עמו וידמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם הפרו אכלם: (ה) ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון וזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני

מצודת ציון

יא (ג) טוב. שם אדון הארץ וכן מצינו אם יגאלך טוב (רות ג): (ו) לקצין. ענין שררה וכן קצין

מצודת דוד

נראה: יא (א) ויולד גלעד. ר"ל עם שאמו היתה זונה מ"מ היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח ולא אחר הולידו: (ב) ותלד. אח"ז ילדה לו אשתו הנשואה אליו: ויגרשו. בחזקה ובאלמות: בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה: (ג) ויתלקטו. ממקומות מחולפות: ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא: (ד) ויהי מימים וילחמו וכו'. ר"ל מה שלחמו בני עמון עם ישראל היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח: (ה) לקחת. להשיבו אל גלעד: (ז) ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי: ומדוע וכו'. כ"ל ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה א"כ למה איחרתם עד כה ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם ונראה מזה שעדיין השנאה במקומה עומדת ומפני הדחק באתם: (ח) לכן. ר"ל לבל תחשוד כזאת שבאנו עתה עליך בעצמינו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה כ"א היה מפני הדחק היה די לשלוח אחריך: והלכת. וכאשר תלך עמנו: לכל יושבי גלעד. ר"ל לא לנו הבאים לבד כ"א לכולם: (ט) אם משיבים. ר"ל אם יוגמר הדבר ואלך למלחמה ונתן ה' וכו' אז אנכי מעצמי אהיה לכם לראש מצד הדין ור"ל עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה כי בודאי אם אהיה מנוצח לא תאבו עוד להמשיל אותי ואם אנצח אני הנה מן הדין ראוי לי הממשלה וכאלו אמר לא כן הוא כ"א מיד קודם המלחמה תמשילו אותי: (י) ה' יהיה שומע. ויהיה הוא לעד: כדברך. להמשיל אותך מיד: (יא) וישימו וכו'. מיד עשאוהו לראש טרם נאתם למלחמה: את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו: לפני ה'.

לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃
יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי ד' קמצין
לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה י"א ספו' אית כסון. ועד ועד
הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם׃ יד וַיּוֹסֶף עוֹד ג'. ז' מ"ע
יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן׃ טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־
לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־
אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף
וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃ יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל ד'
מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר
אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ כל קרי' ולא שמע כמ"ס לא שמע
אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃ יח וַיֵּלֶךְ
בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־ ג'
אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ
מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ ג'
בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃
יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־

פִּתְגָמוֹהִי קֳדָם יְיָ בְּמִצְפַּיָא׃
יב וּשְׁלַח יִפְתָּח אִזְגַדִין לְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְמֵימַר מָה לִי וְלָךְ אֲרֵי אֲתֵיתָא לְוָתִי לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּאַרְעִי׃
יג וַאֲמַר מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְאִזְגַדֵי יִפְתָּח אֲרֵי נְסִיב יִשְׂרָאֵל יַת אַרְעִי בְּמִסְּקֵיהּ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וְעַד יַרְדְּנָא וּכְעַן אֲתֵיב יָתְהֶן בִּשְׁלָם׃
יד וְאוֹסִיף עוֹד יִפְתָּח וּשְׁלַח אִזְגַדִין לְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן׃ טו וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יִפְתָּח לָא נְסִיב יִשְׂרָאֵל יַת אַרְעָא דְמוֹאָב וְיַת אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז אֲרֵי בְּמִסַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עַד יַמָּא דְסוּף וַאֲתָא לִרְקָם׃ יז וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַדִין לְוַת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם לְמֵימַר אֶעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ וְלָא שְׁמַע מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְאַף לְוַת מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח וְלָא קַבֵּיל וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בִּרְקָם׃
יח וַאֲזַל בְּמַדְבְּרָא וְאַקִּיף יַת אֲרַע אֱדוֹם וְיַת אֲרַע מוֹאָב וַאֲתוֹ מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא לְאַרְעָא דְמוֹאָב וּשְׁרוֹ בְּעִיבְרָא דְאַרְנוֹן וְלָא עָלוּ בִּתְחוּם מוֹאָב אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב׃ יט וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַדִין לְוַת סִיחוֹן

ולך ד' בקריאה וסי' מה לי ולך כי באת אלי. ותאמר אל אליהו. לך אל נביאי אביך. מה לי ולך מלך יהודה דד"ה : ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה בניות ברמה. כי לא מצאתם בידי מאומה. שלום כאך. כה אמר בן הדד. ויהוא יצא אל עבדי אדוניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו : גבלו בגבלו ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר חיי :

רשי

(טז) עד ים סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען : (יז) אעברה נא בארצך. מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען : וגם אל מלך מואב. שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של א"י : ולא אבה. תשה רמוז בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום לעבור : (יח) וילך במדבר. מן המערב למזרח במיצר דרומי של אדום ומואב : ויסב את ארץ אדום. כל דרומה : ואת ארץ מואב. כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומית מזרחית פנה אל הצפון לסבב את מיצר המזרחי : ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון. לסוף מזרחה של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח

רדק

(יא) לפני ה' במצפה. במקום שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמר לפני ה' כמה שאמר ה' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולהותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה : (טו) את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון. מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמורי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמורי. והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון : (טז) במדבר עד ים סוף. במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעות ההם מרה ואלים עד שבאו עד ים סוף וכן כתוב ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו כי בפיאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיאה עצמה יצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו' והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עולם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעות ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר נ"כ הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכתב הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמר כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניחם לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנאמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער : (יח) וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום : ויחנון. הנו"ן

רלבג

בבני עמון ואמר כל אלו הדברים לפני ה' רוצה לומר שכבר אמרו שה' יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם : (יב) והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן ונאמר כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמרי וידמה ששלח לו כראשי הדברים השניים כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הוא המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון

מצודת דוד

כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (ועל שבמצפה נלחם יהושע כל המלכים הנאספים עליו לזה קבעוה למקום קבוץ וכן נקבצו שמה בפילגש בגבעה וכן בימי שמואל כשהמליך את שאול) : (יב) מה לי ולך. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה לי עליך ומה לך עלי. ולפי שמנוהו לראש תלה הדבר בעצמו : (יג) בשלום. מבלי מריבה ומלחמה : (טו) את ארץ מואב וכו'. ר"ל אם המחוז ההי' היתה מאז של מואב ועמון הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם כאשר יפרש במקראות שלאחריו : (יז) אעברה נא. לבוא אל ארץ כנען : (יח) ממזרח שמש. במזרחה של מואב : כי ארנון וכו'. ארנון הוא התחלת גבול מואב ושמה

מצודת ציון

קצין שהיה לנו (ישעיה ג) : (יז) אבה. רצה כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (יח) ויחנון. כמו

רדק

הנו"ן נוספת כנו"ן תשמרון תזכרון : (כד) כמוש אלהיך . והנה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה שואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אבדת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמורי וה' אלהינו הוריש מלך האמורי מפנינו וירשנו את הארץ הזאת: הוריש . ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דבק עם מפני הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה : (כה) הטוב טוב אתה . הזקף מארע בתי"ו ומקצת ספרים מדוייקים מלעי' הזקף באל"ף : הרוב רב . ענין מריבה : אם נלחם נלחם בם . הראשון מקור בחולם בשקל נשאל נשאל דוד והשני נפעל עבר שהוא פתח והנה אמר ביהושע ויקם בלק וילחם בישראל אלא כמו שפי' שם כי המלחמה היתה שלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבור ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישראל בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהארץ ביד ישראל : (כו) ג' מאות שנה . ג' מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שכבשה ומדוע לא נלחמתם עליהם עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו שמפורש בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמנים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג' שנה תולע בן פואה כ"ג שנה יאיר כ"ב שנה הרי רע"ו שנה ושני השעבוד בכלל וי"ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג' מאות שנה עם שש שנים של יפתח :

ותהי

רשי

המזרח : (כב) ויירשו וגו' מארנון ועד היבק . שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחו : ומן המדבר ועד הירדן . מדברות היו שם לפני הירדן : (כו) על ידי ארנון. אצל ארנון . שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליהם שהרי מסיחון כבשום שלקחם ממלך מואב : שלש מאות שנה . משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל עובדי כוכבים נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה ואין לו מקרא ממי ללמוד עתניאל ארבעי' שנה ושני שעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה וי"ח שני' שעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ח שנה דבורה מ' שנה ושני שעבוד יבין בתוכה הרי קפ"ח אחריו שבע שנים של שעבוד מדין וארבעים של גדעון ושלש של אבימלך הרי רל"ח שנים אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת לשניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות:

עבר

סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
ל' וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ
עַד־מְקוֹמִי׃ כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־
ה' חס' בליש' יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן
ב' אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
י"ח. ז' פסו' אית בהון את ואת את וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ
הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃
כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן
ג' וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃
כג וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה
ל' תִּירָשֶׁנּוּ׃ כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
ל' כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ
ל'. ד' כן בספ' מוגה׃ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ כה וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה
ג' ב' חס' וא' מ"ל מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב
ל' וחס'. י"ב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃
כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ
ל' מ"ל וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
י' שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא׃
כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה
ט' ר"פ וכל תריסר דכו' אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה
הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין
בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח

מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה מַלְכָּא
דְחֶשְׁבּוֹן וַאֲמַר לֵיהּ יִשְׂרָאֵל
נֶעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ עַד
אַתְרִי׃ כ וְלָא הֵימִין סִיחוֹן
יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת
כָּל עַמֵּיהּ וּשְׁרוֹ בְּיָהְצָה
וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃
כא וּמְסַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
יָת סִיחוֹן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ
בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחוֹנוּן
וִירִית יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אֲרַע
אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא הַהִיא׃
כב וִירִיתוּ יָת כָּל תְּחוּם
אֱמוֹרָאָה מֵאַרְנוֹנָא וְעַד
יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא וְעַד
יַרְדְּנָא׃ כג וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל תָּרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה
מִן קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ
מְדַמֵּי לְמֵירְתֵיהּ׃ כד הֲלָא
יָת דְיַחְסְנָךְ כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ
יָתֵיהּ תַּחְסִין וְיָת כָּל דְתָרֵיךְ
יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא
יָתֵיהּ נֵירַת׃ כה וּכְעַן הֲטַב
טַב אַתְּ מִבָּלָק בַּר צִפּוֹר
מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִידַן דָּן
עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא
אֲגִיחַ בְּהוֹן׃ כו כַּד יָתֵיב
יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא
וּבַעֲרוֹעֵר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל
קִרְוַיָּא דְעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן
תְּלַת מְאָה שְׁנִין וּמָא דֵין
לָא שֵׁזֵבְתּוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כז וַאֲנָא לָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ
עָבֵיד עִמִּי בִּישָׁא לַאֲגָחָא קְרָבָא בִי יְדִין יְיָ דַעֲבַד
דִינָא יוֹמָא דֵין בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃
כח וְלָא קַבֵּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָמֵי יִפְתָּח דִשְׁלַח

רלבג

עמון מלהלחם עם ישראל (כד) ואמר לו על צד הלצה הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש אלהיהם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו' : (כה) ואמר לו שאינו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין להם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך : (כח) והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם בישראל אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת ה' ועבר על בני עמון במקום שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה גדולה מאד

הטוב ד' רפין וסי' הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . הטוב היותך כהן . הטוב לך כי תעשק . הטוב כי יחקור אתכם . הרוב ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ועתה הטוב . חרב עם שדי יסור. חרב דברים לא יענה קדמא מ"ל. נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ט' : ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר קרח :

מצודת ציון

כמו ויתנו והנון נוספת כמו תשמרון : (כא) ויירש . מלשון ירושה : (כג) הוריש ענין גירושין : תירשנו . מלשון ירושה : (כד) כמוש . שם ע"ג : הוריש . גרש : נירש . מל' ירושה : (כה) הרוב רב . מל' מריבה : (כו) ובבנותיה . הכפרים הסמוכים לה : על

מצודת דוד

חנו בעבר מזה : (יט) עד מקומי . ארץ כנען מקום אשר נתן לי ה' : (כ) ולא האמין . כי חשב לרמותו באו ויכבשו ארצו : (כב) מארנון וכו' . א"כ המחוז ההיי לקחו מסיחון אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון : (כג) מפני עמו ישראל. לשירשו הם ולא שיוחזר לך וז"ש ואתה תירשנו בתמיה : (כד) אשר יורישך כמוש . דרך לעז אמר : (כה) הרוב רב . וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המחוז ההיא עם כי יש בה גם משל מואב : (כו) בשבת ישראל . ר"ל בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו' : שלש מאות שנה . (ר"ל קרוב לשלש מאות שנה ועיין בחשבון שנות הדורות) : ומדוע לא הצלתם. מיד ישראל : בעת ההיא . במשך הזמן הזה : (כז) לא חטאתי לך לחרחר ריב עמדי להתנקם בי כי לא עשיתי לך מאומה רע : ישפוט ה' השופט . ר"ל ה' שהוא שופט כל הארץ ישפוט היום בין וכו' ושרש המקרא

כוס

רשי

(כט) עבר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אבל כרמים. מישר כרמיא: (לה) הכרע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבכתני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי נעכר קפחת את רגלי: (לז) וירדתי על ההרים. לשון יללה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעלל בבכי עד שגופו משתבר. ובמדרש אגדה דורש רבי תנחומא על ההרים לפני הסנהדרין שמא ימצאו

רדק

(כט) ותהי על יפתח רוח ה'. ובדרת על יפתח רוח גבורתא מן קדם ה': עבר בני עמון. פי' אל ארץ בני עמון: (לא) והעליתיהו עולה. דעת חז"ל בזה ידוע ואא"א ז"ל פירש והעליתיהו הוי"ו במקום או ופירש והיה לה' הקדש אם אינו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נראה מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המיתה אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גסו כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה להם כך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי רז"ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה: (לד) אין לו ממנו. ת"י כמו ממנה לית ליה מינה כלומר כי מבתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדיין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסורת ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו משמעו כי אפשר שהי' לאשת יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשובין כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: (לז) וירדתי. י"מ מענין ארד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבים כמוהו והנכון לפרש כמשמעו כי המצפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרי' או

28	אליו:
29	ותהי על יפתח רוח יהוה ויעבר את הגלעד ואת מנשה ויעבר את מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון:
30	וידר יפתח נדר ליהוה ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בידי:
31	והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליהוה והעליתיהו עולה:
32	ויעבר יפתח אל בני עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו:
33	ויכם מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל:
34	ויבא יפתח המצפה אל ביתו והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות ורק היא יחידה אין לו ממנו בן או בת:
35	ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע הכרעתני ואת היית בעכרי ואנכי פציתי פי אל יהוה ולא אוכל לשוב:
36	ותאמר אליו אבי פציתה את פיך אל יהוה עשה לי כאשר יצא מפיך אחרי אשר עשה לך יהוה נקמות מאיביך מבני עמון:
37	ותאמר אל אביה יעשה לי הדבר הזה הרפה ממני שנים חדשים ואלכה וירדתי על ההרים ואבכה

Masoretic notes: ל' · ב' בטעמא · ל' · ג' · ס' ומ"ל · ד' מ"ל כנגי' · ג' מ"ל · ב' בתרי ליש' בחטי' מניח · ב' · ד'. ג' ה' סבירין ממנה קרי' ממנו · ג'. ג'. ג' · ג'. ס' · ל' · ב' · ב' ימים

תרגום

לותיה: כט ושרת על יפתח רוח גבורא מן קדם יי ועבר ית גלעד וית מנשה ועבר ית מצפיא דגלעד וממצפיא דגלעד עבר בני עמון: ל וקים יפתח קים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר ית בני עמון בידי: לא ויהי דיפוק מפק בר מדשי ביתי לקדמותי כד אתוב בשלם מבני עמון ויהי קדם יי ואסקיניה עלתא: לב ועבר יפתח לות בני עמון לאגחא קרבא בהון ומסרינון יי בידיה: לג ומחנון מערוער עד מעלנא דמנית עשרין קרוין ועד מישר כרמיא מחתא רבתא לחדא ואתברו בני עמון מן קדם בני ישראל: לד ואתא יפתח למצפיא לביתיה והא ברתיה נפקת לקדמותיה בתפין ובחנגין ולחוד היא יחידא לית ליה מניה בר או ברת: לה והוה כד חזי יתה ובזע ית לבושוהי ואמר ווי ברתי אכרעא אכרעתיני ואת הוית בעכרי ואנא פתחית פומי בנדר קדם יי ולא איכול למיתב: לו ואמרת ליה אבא פתחתא ית פומך בנדר קדם יי עביד לי כמא די נפק מפומך בתר דעבד לך יי פורענותא מבעל דבבך ומבני עמון: לז ואמרת לאבוהא יתעביד לי פתגמא הדין שבוק מני תרין ירחין ואהך ואתנגיד על טוריא ואבכה על בתולי

רלבג

מאד כמו שזכר באופן שככר נכנעו בני עמון מפני בני ישראל: (ל) וספר שככר נדר יפתח נדר לה' שאם יתן בידו את בני עמון יהיה לה' אשר יצא מביתו בשיבו בשלום מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה: (לא) והנה היוצא מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל חיים ואם היה ממין האדם יהיה לה' ויהיה מיוחד לעבודת הש"י לבד ואם יהיה זכר לא יצטרך שיהיה פרוש מן האשה כי כבר יהיה מיוחד לעבודת הש"י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג"כ זה הלשון בשמואל עם לקחו אשה והולידו בנים ממנה ואמנם אם היתה אשה יתחייב שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע יפתח את בגדיו בראותו בתו יוצאה לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה שעשה לה יפתח בית מחוץ לא ראתה אדם בו ולא אשה וישבה שם אך המתין לה שנים חדשים הלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרים ובזה כזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבעה ימים בשנה שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה: וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מאז שכבשו הארץ ההיא עד התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת"פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעט למיתת יפתח עד בנין הבית כי אם

מסורה

וידר ג' בקריאה וסי' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה. וידר ישראל נדר לה' ויאמר. וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון נתן. וידר יפתח: וכל כתו' דכו': ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה. ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן. ויבא יפתח המצפה אל ביתו. אל השדה ללקט אורות. וילך בכל דרך אסא דמלכים. וסי' בליש' ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא. ונמסר גם בסדר צו: ולא אוכל ג' בקריאה וסי' ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כלכל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים:

תולדות אהרן והיה היוצא. תענית ד:

מצודת דוד

(כט) רוח ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב: עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם: (לא) והיה לה'. ר"ל אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קדש לה' שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין. והעליתיהו. או אקריבו עולה אם יהיה דבר הראוי לעולה: (לג) ועד בואך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית וכאלו ידבר מול האדם היודע המקום: עשרים עיר. במרחק המקום ההוא היו עשרים עיר והכה כולם: (לד) אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון ויפתח גדלם ובנים יחשבו לו ולזה אמר אין לו ממנו ר"ל מעצמו מפרי בטנו לא היו לו בן וכו': (לה) ואת היית בעוכרי. ר"ל מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי כי לא מפל אתה משם: פציתי פי. להקדיש לה' היוצא לקראתי: (לו) אחרי וכו'. ר"ל הואיל ונתקיי' התנאי שאמרת אם נתון תתן וכו' א"כ חל הנדר: (לז) יעשה לי הדבר הזה. והוא שירפה ידו ממנה שני חדשים לבל עשות עמה מה שנדר עד כלותם: וירדתי. כי מקום יפתח היה בהר הגבוה שבהרים אשר סביב ולז"א וירדתי על ההרים

מצודת ציון

על ידי. אצל מקומות: (לג) ויכנעו. מל' הכנעה: (לד) בתופים ובמחולות. שמות כלי ניגון (שמות טו): (לה) אהה. ענין צעקת יללה: הכרע הכרעתני. מל' כריעה ונפילה: בעוכרי. ענין השחתה ובלבול כמו מה עכרתנו (יהושע ז): פציתי. פתחתי כמו ופוצה פה (ישעיה י): (לו) אחרי. ענינו כמו הואיל וכן ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לז) הרפה. מל'

רדק

או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעל אותם מעמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי"ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך : (לט) ויעש לה את נדרו אשר נדר . שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל : (מ) לתנות לה . כלומר לקונן ולבכות על בתולי' עמה כתרגומו לאלאה ותרגום ויקונן המלך ואלא מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעה ימים כי כל השנה היתה מתבודדת כמו האנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכת בנות ישראל היתה לחק בכל שנה וי"ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקה גבר ית בריה וית ברתיה וגו' ומצאנו בזה מחלוק' רז"ל אמרו וכי נדר היה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב ור"ש לקיש אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת איברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלק' ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם סוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וה' עמו עכשיו לא היה עמו . ראינו מדבריהם כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמ' ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל

שופטים יא יב

ורעותי קרי עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעוֹתָי׃ לח וַיֹּאמֶר
לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ
הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־
הֶהָרִים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ ׀ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
נ' וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ
אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־
ס' דסמי' חֹק בְּיִשְׂרָאֵל׃ מ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
יתיר נח:תו תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־
יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה׃
ג' יב א וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר
צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ ׀ עָבַרְתָּ ׀
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ
לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ׃
ב וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב
הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד
ס"א ואצעק וָאַזְעִק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי
מִיָּדָם׃ ג וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ
יו"ד יתיר. ט' וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־
רפי בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה
עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי׃

אנא וחברתי : לח ואמר
אזילי ושלח יתה תרין ירחין
ואזלת היא וחברתהא ובכת
על בתולהא על טוריא :
לט והוה מסוף תרין ירחין
ותבת לות אבוהא ועבד
לה ית נדריה די נדר והיא
לא ידעת גבר והות לגזירא
בישראל : תוספת בדיל
דלא לאסקא גבר ית בריה
וית ברתיה לעלתא כמא
דעבד יפתח גלעדאה ולא
שאיל לפינחס כהנא ואילו
שאיל לפינחס כהנא הוה
פריק יתה בדמין : מ מזמן
לזמן אזלן בנת ישראל
לאלאה לבת יפתח
גלעדאה ארבעא יומין
בשתא : א ואתכנש אנש
אפרים ועבר לצפונא ואמרו
ליפתח מא דין עברתא
לאגחא קרבא בבני עמון
ולנא לא קריתא למיזל עמך
ביתך נוקיד עלך בנורא :
ב ואמר יפתח להון אנש
דין הויתי אנא ועמי ובני
עמון לחדא ובעית אנא מנכון ולא פרקתון יתי מידהון : ג וחזית ארי ליתך
פריק ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא ועברית לות בני עמון ומסרינון יי בידי
ולמא סליקתון לותי יומא דין לאגחא קרבא בי :

מימים ימימה ה' בקריאה וסי' ושמרת את החקה הזאת למועדה . מימים ימימה תלכנה בנות ישראל . ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה . ויאמרו הנה חג ה' בשילה מימים ימימה : ומעיל קטן תעשה לו אמו . ונמסר גם בסוף סדר בא :

רשי

ימצאו פתח לנדרך : (לח) ותבך על בתוליה . מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש : (לט) ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאלו הלך אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלק' שכינ' הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו למדנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין וניטול אברים שנאמר ויקבר בערי גלעד ויש עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא שלאחריו : (מ) מימים ימימה תלכנה וגו'. הדבר הזה קבעוהו עליהם לחוק : לתנות . לקונן. (א) ויעבור צפונה . ויעבור את הירדן והלכו לצפון עבר הירדן אל

רלבג

אם ק"מ שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל"ח ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ' שנה עם שנות שמשון שהם כ' שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאול שהם י"ג שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ"ג שנה יהיו קס"ז שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז' שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. וידמה שנאמר בהיתר זה כי ישראל היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אלא שלא היו פלשתים עדיין מושלים בישראל אך היו מתגברין עליהם במלחמותיהם ולזה ספר קודם למיתת יפתח שכבר מכרם הש"י ביד פלשתים ובימיהם היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתים מושלים בישראל סביב למיתת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישראל לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ"ז הנה יהיו שם ז' שנים נוספות ואפשר שנאמר כי אלו הז' שנים היו חסרים מהג' מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר ע"ד הקירוב ג' מאות שנה כי לא חשב לז' שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכים על האופן שפירשנו בשנות שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ"ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישראל עד פ' שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ישראל עד מ' שנה עד שמת השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעבוד הרי רל"ג שנים וכשנחבר אליהם מ' שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ היא וקמ"ז שנה מלמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת"פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסיפר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק כשנאמר שזה הי' בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם למיתת עתניאל בן קנז או קודם למיתת אהוד או קודם למיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר נאמר בזה עוד בע"ה בהגיענו לשם ואפשר שנאמר שמה שאמר יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שסרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע"ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים : (א) וספר אחר זה שכבר

מצודת ציון

מל' רפיון : (לט) מקץ . מסוף : ידעה . הוא כנוי לשכיבה וביאה וכן יודעת איש (במדבר לא): חוק . דבר קבוע : (מ) מימים ימימה . משנה לשנה כמו ושמרת וכו' מימים ימימה (שמות י"ג) : לתנות . ענין שיחה ודבור כמו שם יתנו צדקת ה' (לעיל ה') : יב (א) ויצעק .

מצודת דוד

ההרים ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם ולהתבודד בעבודת ה' וכאשר עשה לה לזה שאל שעוד ב' חדשים תלך לנפשה להשביע עינה עד לא תתבודד : ואבכה על בתולי. ר"ל על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להפג הצער): אנכי ורעותי. אלך אני ורעותי עמי: (לח) וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה : (לט) ויעש לה וכו'. הפרישה מבני אדם לשבת בדודה עוסקת בעבודת ה' ורז"ל אמרו שהדר להקריב עולה את כל היוצא וכו' וכן עשה נדרו : והיא לא ידעה איש . ר"ל כאשר נדר כן עשה והיתה פרושה מאיש: ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא שלאחריו: (מ) מימים ימימה , בכל שנה ושנה כל ימי חייה : לתנות . לדבר על לבה להפג צערה ולשמחה : ארבעת ימים בשנה . בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים : יב (א) איש אפרים . קרא כל השבט בלשון יחיד : צפונה. אל מקום יפתח : נשרף עליך. ר"ל בעשה שאתה בו ואז תשרף גם אתה : (ב) איש ריב. פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון ומאז זעקתי אליכם להושיע לי ולא שמעתם אלי . (ויתכן שהי' זה עודו יושב בארץ טוב) : (ג) ואראה . וכאשר ראיתי כי

רשי

אל הגלעד; (ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד. פחותים שבאפרים היו מבזים את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן תרגם יונתן: (ה) וילכוד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות: (ו) אמר נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור: ולא יכין לדבר כן. שהיו מגמגמים בלשונם: (ח) אבצן. זה בועז:

אוכל לשוב וכתב גם כן רד"ק בדברו כי הסכת גם כן שמ"ו יש נדר כמו שאמרה פצית את פיך אל ה' עשה לי כאשר יצא מפיך: (ד) פליטי אפרים אתם. כלומ' פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרים וכת"י ארי אמרו משזביא דבית אפרים מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר"ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי אם האנשים הרקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמות שהיו רועים מעבר לירדן שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק ביער אפרים והפחותים הם הרועים ברוב וההרג הרב הזה היה לעונש עונות שהיו בשבט אפרים בנסתר: (ה) האפרתי אתם. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: (ו) שבלת. כמו שהיו מנסין אותם בזאת המלה כן היו מנסין אותם בכל מלה שיש בו שי"ן והאפרתים היו קורין אותה סי"ן ולקח הכתוב אחת מהמלות וי"מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה השי"ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מבינים לקרא השי"ן וקוראין אותה כמו תי"ו רפה: (ז) בערי גלעד. דרך הדרש בזה שהוכה בשחין כבד והיה נופל איברים מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד וכמוהו בשתים תתחתן כי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: (ח) אבצן מבית לחם. אמרו רז"ל אבצן זה בועז. והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתוב נשואי בניו ובנותיו וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא בעושר ולא בבנים כי אבצן

עשה

יב

ד וַיִּקְבֹּץ יִפְתָּח אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־אֶפְרָיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי גִלְעָד אֶת־אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ מְנַשֶּׁה׃ ה וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעֱבֹרָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי אַתָּה וַיֹּאמֶר לֹא׃ ו וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר־נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף׃ ז וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִלְעָד׃ ח וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית לָחֶם׃ ט וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וַיָּמָת אִבְצָן וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם׃ יא וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר

ד וּכְנַשׁ יִפְתָּח יַת כָּל אֱנָשֵׁי גִלְעָד וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם דְבֵית אֶפְרָיִם וּמְחוֹ אֱנָשֵׁי גִלְעָד יַת דְבֵית אֶפְרַיִם אֲרֵי אֲמַרוּ מְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית אֶפְרַיִם מָה אַתּוּן חֲשִׁיבִין דְבֵית גִלְעָד בְּגוֹ בֵית אֶפְרַיִם בְּגוֹ בֵית מְנַשֶּׁה׃ ה וַאֲחַדוּ דְבֵית גִלְעָד יַת מְגִיזַת יַרְדְּנָא עַל דְבֵית אֶפְרַיִם וַהֲוָה כַּד אָמַר חַד מִמְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית אֶפְרַיִם אֶעְבַּר וְאָמְרִין לֵיהּ אֱנָשֵׁי גִלְעָד אֶפְרָתִי אַתְּ וַאֲמַר לָא׃ ו וְאָמְרִין לֵיהּ אֱמַר כְּעַן שׁוּבַלְתָּא וַאֲמַר סוּבַלְתָּא וְלָא מְתַקֵּין לְמַלָּלָא כֵּן וְאַחֲדִין לֵיהּ וְנָכְסִין לֵיהּ בִּמְגִיזַת יַרְדְּנָא וְאִתְקְטָלוּ בְּעִידָנָא הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין וּתְרֵין אַלְפִּין׃ ז וְדָן יִפְתָּח יַת יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין וּמִית יִפְתָּח גִלְעָדָאָה וְאִתְקְבַר בְּקִרְוֵי גִלְעָד׃ ח וְדָן בָּתְרוֹהִי יַת יִשְׂרָאֵל אִבְצָן דְמִבֵּית לָחֶם׃ ט וַהֲוָה לֵיהּ תְּלָתִין בְּנִין וּתְלָתִין בְּנָן שְׁלַח לְבָרָא וּתְלָתִין בְּנָן כְּלָן אָעֵיל לִבְנוֹהִי מִן בָּרָא וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל שְׁבַע שְׁנִין׃ י וּמִית אִבְצָן וְאִתְקְבַר בְּבֵית לָחֶם׃ יא וְדָן בָּתְרוֹהִי יַת יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן דְמִבֵּית זְבוּלֻן וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל עֲסַר

ג' מ"ל; כ'; נ'; נ'; נ' ומ"ע; ל' וחד בערי הגלעד; י"ז; נ'; ג' וכ"כ.

תולדות אהרן אבצן. כ"ב לא: שלשים בנים. שם שם:

רלבג

הכבר הגיע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה תחת מה שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם שהם נשמו בכפיו ונלחם עם אויביהם והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מ"ב אלף: (ז) וספר אחר זה שהכבר מת יפתח ונקבר בערי גלעד. והנה הרצון בזה שהכבר נקבר באחת מערי גלעד והנכון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקרא בהם שמו נום שיקברו עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהיה לו זכר באותם המקומות שהציל מיד מלך בני עמון: (ח) והנה זכר שהכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי

פי' רבי' ישעיה

(ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם. פי' כי היו מכירים בני גלעד את פליטי אפרים מפני שגלעד היתה בין אפרים ובין מנשה: (ו) אמר נא שבולת. פי' על שבולת הנהר:

החוצה י"ז וסי' ויוצא אותו החוצה. ויהי כהוציאם אותם החוצה ולרבקה אח. ותתפשהו בבגדו. ויהי בראותה כי עזב. ויהי כשמעו כי. ויהי בהרימי קולי. כי ישבו אחים. בחוץ תעמד והאיש. והיה כל אשר יצא. ויהי לו שלשים בנים. וישכימו ויהי בעלות. ויקרא את נערו ויאריכו חברים דמלכים וחברו דד"ת. יען בצר ובכתף תהדפו:

מצודת דוד

כי אינך מושיע לי בשום פעם ואמרתי מה לי לזעוק עוד: ואשימה נפשי בכפי. ר"ל כמו המחזיק דבר מה בכפו הנה בקל יפול כאשר יפתח כמו כן סכנתי את נפשי ואעבר' במלחמה עם כי היה נוח הדבר שאפול בידם כי במתי מעט ירדתי במלחמה: ויתנם ה' בידי. ר"ל הואיל וה' נתנם בידי למה א"כ תלחמו בי היום כי"א הייתי מנוצח היה הדין עמכם בגד מה כי אז יכלתם לומר אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנצחים אבל עתה על מה זה תתרעמו: (ד) כי אמרו וכו'. ר"ל מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם פליטי אפרים וכו' ר"ל כערך הפחותים שבבני אפרים כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים: (ה) מעברות. ר"ל העמידו שומרים במקום מעבר הירדן אשר יעברו בו בני אפרים: כי יאמרו. כאשר אמרו אעבור הירדן: פליטי אפרים. בני אפרים הנשארים מן החרב. או ר"ל הפחותים כי החשובים היו ידועים ונכרים ולא היו צריכים לשאול אם הוא אפרתי. האפרתי אתה. אם מבני אפרים אתה: ויאמר לא. וכאשר אמר לא: (ו) אמר נא. ר"ל אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי או לא ואמרו לו אמור אעבור שבולת המים: ויאמר סבולת. וכאשר אמר סבולת כדרך האפרתים שאומרים במקום השי"ן סמ"ך: ולא יכין. ולא היה יכול לכוון לדבר כהוגן וכראוי אז אחזו אותו וישחטוהו: (ז) בערי גלעד. באחד מערי גלעד או שחלקו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון: (ח) אבצן. אחז"ל שהוא בועז: (ט) שלח החוצה. ר"ל השיאן לאנשים: הביא לבניו. להכנסת

מצודת ציון

ענין אסיפה: (ד) פליטי. ענין שיור כמו שריד ופליט (יהושע ח) ור"ל פחותים ובזויים שאינם אלא שיריים: (ו) שבולת. כן יקרא מרוצת המים כמו ושבולת שטפתני (תהלים סט): יכין. ר"ל לכוון והוא מלשון הכנה וכן אמת נכון הדבר (דברים יג): כן. ר"ל כמו שהוא ראוי. ודוגמתו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז): (יד) עירים. כן יקראו החמורים

עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר' והיה אומר כודנא עקרתא במאי פרע לי ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וטוב הוא אם קבלה היתה אצלם זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב נשואי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכרם הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל : (יד) רוכבים על שבעים עיירים . הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומר מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכה אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל : (א) ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים : (ב) ממשפחת הדני. ביו"ד היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה : עקרה ולא ילדה. תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד : (ד) ואל תשתי יין ושכר. הוי"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמר ואל תאכלי כל טמא אחר שאמר השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואהל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאי' או פי' ואל תאכלי כל טמא דברי' האסורי' לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משר' ענבי' כמו שפירשו רבותינו ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל ית כל מסאב . ולדעתו ולפירושינו בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתים אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברים האסורים לנזיר . ויש לתמוה היאך מי שאה עליו הבורא ית' להיות קדושתו מן הבטן איך נטמא בבנות הפלשתים והנראה בזה כי הנשים אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתים ועובר על לאו דלא תתחתן בם אשר חמור מאד ומביא את האדם לידי כפירה בבורא ית' ויתעלה כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני ה' והיה הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מה' היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מה' היתה ורצון האל ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתי' להנקם בהם כי נראה כי ישראל שבאותו הדור לא היו יראים השם כל כך שיושיעם תשועה שלימה מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כי מה שאמר הכתוב ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכללם על כרחך לפי חשבון השנים ולא היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים טענה להלחם בישראל מפני שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעות בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעוד שהיה מריע להם ומיראתם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם בישראל לפיכך כשבקשוהו פלשתים מבני יהודה כשהלך לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורים בגוית האריה ודבש וכן היות אשת שמשון למרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים יתברך האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש נקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסו' כוונתו הראשונה הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מה' היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה וישרה בעיניו והפסיד כונתו האלהית בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ורז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מה' היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עזרוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים : יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר ברבי אומר יין זה מזוג שכר זה חי : (ה) הנך הרה. תהיה הרה : וילדת בן. מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא תואר כמו פועלת

שָׁנִים׃ יב וַיָּמָת אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּאַיָּלוֹן בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן׃ ט' מ"ע בליש'
יג וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן
בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי׃ יד וַיְהִי־לוֹ
אַרְבָּעִים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בְּנֵי בָנִים
רֹכְבִים עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט כ' חס'
אֶת־יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ טו וַיָּמָת
עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר
הָעֲמָלֵקִי׃ ד' כתיב כן יג א וַיֹּסִפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת כ'מן סרמתי'
הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא ל'
יָלָדָה׃ ג וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־
הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־
עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ ג'
ד וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן ל'
וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ ה כִּי ל'
הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה ג'
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה
הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ י"ז

שְׁנִין׃ יב וּמִית אֵילוֹן דְבֵית
זְבוּלֻן וְאִתְקְבַר בְּאַיָּלוֹן
בְּאֲרַע זְבוּלֻן׃ יג וְדָן
בָּתְרוֹהִי יַת יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן
בַּר הִלֵּל דְמִפִּרְעָתוֹן׃ יד וַהֲוָה
לֵיהּ אַרְבְּעִין בְּנִין וּתְלָתִין
בְּנֵי בְנִין רְכִיבִין עַל שַׁבְעִין
עֲיָלִין וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל תְּמַנְיָא
שְׁנִין׃ טו וּמִית עַבְדּוֹן בַּר
הִלֵּל דְמִפִּרְעָתוֹן וְאִתְקְבַר
בְּפִרְעָתוֹן בַּאֲרַע שִׁבְטָא
דְאֶפְרַיִם בְּטוּרָא דְבֵית
עֲמָלֵק׃ א וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם
יְיָ וּמְסַרִינוּן יְיָ בִּידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין׃
ב וַהֲוָה גַבְרָא חַד מִצָּרְעָה
מִזַּרְעִית דָן וּשְׁמֵיהּ מָנוֹחַ
וְאִתְּתֵיהּ עֲקָרָה לֵית לַהּ וְלָד׃
ג וְאִתְחֲזִי מַלְאֲכָא דַיְיָ
לְאִתְּתָא וַאֲמַר לַהּ הָא כְעַן
אַתְּ עֲקָרָא וְלֵית לִיךְ וְלָד
וְתִעְדִין וְתֵלְדִין בַּר׃ ד וּכְעַן
אִסְתַּמְרִי כְעַן וְלָא תִשְׁתִּין
חֲמַר חֲדַת וַעֲתִיק וְלָא
תֵיכְלִין כָּל מְסָאַב׃ ה אֲרֵי
הָא אַתְּ מְעַדְיָא וְתֵלְדִין בַּר
וּמְסַפַּר לָא יֶעְבַּר עַל רֵישֵׁיהּ
אֲרֵי נְזִירָא דַיְיָ יְהֵי רַבְיָא מִן
בִּטְנָא וְהוּא יְשָׁרֵי לְמִפְרַק

וילדת ג' בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. כי הנך הרה וילדת בן ומורה. ויאמר לי הנך הרה: יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסי' נמסר בריש סדר מטות :

תולדות אהרן השמרי נא. סוטה ט : ומורה. נזיר סו : והוא יחל. סוטה ט :

(ד) יין ושכר. חמר חדת ועתיק: (ה) ומורה. תער על שם שמורה ומשליך את השער : ואל תאכלי כל טמאה. דברים האסורים

רלבג

ולפי שבועז נראה מענינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבותינו ז"ל כי אבצן זה בועז ונכון הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולוני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל : (א) עוד ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' והיה זה סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר התחיל סביב למיתת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם הש"י ביד פלשתים מקודם עת יפתח ובימי השופטי' אשר אחריו שזכרנו היו פלשתים מצרים לישראל : (ג) ולזה בא היעוד לאשת מנוח שהיא הרה ותלד בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל בימי השופטים ההם אבל יעד שני ענינים יחד והוא שכבר יהיו ישראל תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיע' מידם ולפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם התחכם הש"י מלידה ומבטן ומהריון למנעו מזה ולזה רצה שיהיה נזיר אלהים כי בהמנע משתיית יין

מצודת ציון

שתמורים בעודם קטנים: יג (ד) יין ושכר. ר"ל יין חדש ויין ישן : (ה) ומורה. הוא התער

מצודת דוד

להנשא להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו עם כי רבו) : רוכבים וכו'. ודבר חשיבות הוא זה : יג (א) ארבעים שנה. המה התחילו קודם שעמד שמשון ונכללו בימיו ובתחילת ימי עלי הכהן : (ב) ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר ולא ילדה : (ג) והרית. תהיה הרה : (ד) ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל תשת וכו': כל טמאה. כ"א חולין בטהרה ורז"ל אמרו טמאה ר"ל דברים האסורים לנזיר : (ה) כי הנך הרה. ר"ל בעבור זה תהיה נשמרת מאלה הדברים כי סך תהיה

אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ו וַתָּבֹא
הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ
הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה כ'
מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא ח'
שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ ג'. ג'
לֹא־הִגִּיד לִי׃ ז וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה ח'
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי ׀ יַיִן ג'
וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן
עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ ח וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה ד'
וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר ו' מ"ל בליש'
שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־ ג' מ"ל . ג'
נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים ד' מ"ל בליש'
בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים ח'
עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃
י וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ ו' בטעם זקף כסיפר'
אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי׃ יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ ט'
אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ יב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ
עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט
הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ׃ יג וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ ג'
יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי
אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר׃ יד מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא ל'
מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־ ג' דסמי'
תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל ל'. ב"ג בנבי'
אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר׃ טו וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ
אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ ל'. ד' קמץ

ית ישראל מידא
דפלשתאי: ו ואתת
אתתא ואמרת לבעלה
למימר נביא דיי אתא לותי
וחזויה כחיזו מלאכא דיי
חסין לחדא ולא שאלתיה
אי מכן הוא וית שמיה לא
חוי לי: ז ואמר לי הא את
מעדיא ותלידין בר וכען לא
תשתין חמר חדת ועתיק
ולא תיכלין כל מסאב ארי
נזירא דיי יהי רביא מן
בטנא עד יום מותיה:
ח וצלי מנוח קדם יי ואמר
בבעו יי נביא דיי דשלחתא
ייתי כען עוד לותנא
ויליפיננא מה נעבד לרביא
דאתיליד: ט ושמיע קדם
יי צלותיה דמנוח ואתא
מלאכא דיי עוד לות אתתא
והיא יתבא בחקלא ומנוח
בעלה לית עמה: י ואוחיאת
אתתא ורהטת וחויאת
לבעלה ואמרת ליה הא
אתחזי לי גברא די אתא
ביומא דיכי לותי: יא וקם
ואזל מנוח בתר אתתיה
ואתא לות גברא ואמר ליה
האת גברא די מלילתא עם
אתתא ואמר אנא: יב ואמר
מנוח כען יתקימון פתגמך
מה יהי דחזי לרביא ומה
נעביד ליה: יג ואמר
מלאכא דיי למנוח מכל
דאמרית לאתתא תסתמר:
יד מכל דיפוק מגופנא
דחמרא לא תיכול וחמר
חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די
פקידתה תטר: טו ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד

רשי

האסורים לנזיר: (ח) לנער היולד. העתיד להולד: (יא) אחרי אשתו. אחר עצתה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה חזי למעבד לעולימא ומה נעביד ליה: (טו) נעצרה נא אותך. נאסוף אותך

רלבג

יין מועיל מאד לזה הענין כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והסיר אותה מאכילת כל טומאה להורות על קדושת הנער שילוד כי זה ממה שייחדם להכינו בקדושה ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל היותו פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות ולזאת הסבה גם כן צוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההנאה אל בענין המשגל לפי מה שאפשר ועם שבזה הענין מבוא לענין הגבורה ר"ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם אדם בו גבורה מוספת מפני הכחות אשר לא יחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מצאנו שתכף שגלח סר כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מצד עצרו האדים העשנים בגוף שהיה מדרכם שיתהוה מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא יגדל ואז יעצרו האדים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אם אחר זמן רב

רדק

פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת. או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע: ומורה לא יעלה על ראשו. הוא התער וכת"י ומספר: והוא יחל. כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז"ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך. דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמר יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה: (ו) כמראה מלאך האלהים נורא מאד. פי' כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו צורה נוראה: (ח) לנער היולד. כשיהיה יולד והוא תואר כמו והסנה איננו אוכל ונכתב במלת היולד הוי"ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לעמל יולד: (י) אשר בא ביום אלי. בזה היום וכן ת"י ביומא דיכי: משפט הנער ומעשהו. דחזי לרביא ומה נעביד ליה: בלחמך

ויאמר לי ח' דסמיכי בקריאה וסימן ויאמר לי הנך הרה וילדת בן. ויאמר לי מי אתה ואומר: ויאמר לי עבדי. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי. מדוע פניך רעים. על מה זה אתה מבקש. והשגל יושבת אצלו: מלאך האלהים ח' דסמיכי בקריאה וסי' ויאמר אלי מלאך. ויסע מלאך. קח את הבשר. ומראהו כמראה. וישמע האלהים בקול מנוח. וירגל בעבדך. ואדני חכם כחכמת. כי כמלאך האלהים כן אדוני המלך: ויעתר ד' בקריאה וסי' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. ויצא משה מעם פרעה דערוב. ויצא מעם פרעה דארבה. ויעתר מנוח אל ה' ויאמר. ונמסר גם בריש סדר תולדות: בי ארני ה' דסמיכי וסי' נמסר בסדר שמות: ומעשהו ג' בקרי' וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו השכילו:

תולדות אהרן וילך מנוח. ברכות סא עירובין יח: נעצרה נא. עקידה שער נב:

מצודת דוד

הרה ותלד בן והתער לא יעלה על ראשו להסיר שערו כי מעת לאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה' ולזאת גם בעת ההריון תהיה נשמרת מהדברים האסורים לנזיר: והוא יחל להושיע. ר"ל תשועתו תהיה התחלה ובלא גמר וכן היה כי עם שפעמים הרבה הכה בפלשתים מ"מ מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנצחם מכל וכל וזהו אחר השופטים כאשר התחילו להכות בהע"ג לא השיבו ידם עד אשר עשו כאשר תמצא ידם: (ו) איש האלהים. חשבה שנביא היה: נורא מאוד. צורת פניו הוא נורא ומאויים כמראה המלאך: אי מזה. מאי זה מקום הוא כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו ולזה לא שאלתי למקומו הואיל ואינו מגיד: (ח) אשר שלחת. להנבאות לאשתי: מה נעשה. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר נזירות על היותו מן הבטן: היולד. אשר יולד: (ט) בקול מנוח. ר"ל למלאות שאלתו עם שלא הוצרך שהרי לא הוסיף דבר: (י) ביום. ר"ל ביום הידוע אשר אמרת לך מאז: (יא) אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו: האתה. בה"א השאלה: (יב) עתה יבוא דברך. ר"ל עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך אבל עתה הואיל ובאת שנית ע"י תפלתי נראה א"כ שדבר ה' הוא ובודאי יבוא דבריך לזאת אשאלך והודיעני מה יהיה משפט הנער איך להתנהג עמו ומה המעשה אשר נעשה לו: (יג) מכל אשר אמרתי וכו'. ר"ל אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות רק ההוספה היא אשר גם האשה אמו תשמר מכל אשר אמרתי: (יד) מכל וכו'. ר"ל וזהו שאמרתי מכל וכו': כל אשר. אין לעשות עוד רק תשמור כל אשר צויתיה:

מצודת ציון

התער. ע"ש שמעביר את השער והוא מלשון ירה בים (שמות טו) וכן נאמר בשמואל ומורה לא יעלה (ש"א א): נזיר. ענין הפרשה כמו נזורו אחור (ישעיה א) ע"ש שפירש עצמו מתענוגי העולם: יחל. יתחיל: (ו) לאישה. לבעלה: אי מזה. איה המקום אשר יאמר עליו מזה היא וכן אי מזה באת (בראשית טז): (ז) הנך. הנה את: (ח) ויעתר. ענין הרבות תפלה וכן ויעתר יצחק (שם כה): בי. ענין בקשה: ויורנו. וילמדנו כמו ויורנו מדרכיו (מיכה ד): (יב) משפט. הנהגה וכן וכה משפטו (ש"א כז): (יד) מגפן היין. לפי שיש גפן שדה כמ"ש וימצא גפן שדה (מ"ב ד) לזה אמר מגפן היין: (טו) נעצרה. נעכבה כמו ואל יעצרכה הגשם מ"א

(טז) בלחמך. במאכלך כי לחם כולל כל המאכל: ואם תעשה עולה. כלומר זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות ממנו עולה תעשה ובאמרו לה׳ לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני ה׳ והיו מעלים עולות לאלהים אחרים: (יז) כי לא ידע. טעמו דבק עם נעצרה נא אותך: (יז) מי שמך. ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי אלא על עצם חי מדבר והשם אינו העצם לפי׳ לא יאמר על השם מי אלא מה שמך מה שמו ואם נאמר כי לפי שהיה רוחני אמר כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי היה רוחני עד שעלה. ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח נביא גדול ונכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם: כי יבא דברך וכבדנוך. וכתוב דבריך ואחד הוא על העניין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימון פתגמך וניקרינך: (יח) פלאי. כהעלם האל״ף והיו״ד ליחס ואם היתה האל״ף נראת היה על משקל עברי ופירושו מכוסה ונעלם שלא תוכל לדעתו וי״ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפריש ועניינו מופרש ומובדל מדעתך אותו: (יט) ויעל על הצור. מבנין הפעיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור לה׳ בשעת איסור הבמות שכל זמן שהיה אהל מועד בשילה נאסרו הבמות ארז״ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה לה׳ העלנה: ומפליא לעשות. המלאך היה מפליא לעשות בהוצאת האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך ה׳ כלומר נסתלק מעליהם בלהב: (כ) בעלות הלהב מעל המזבח. בבי״ת: (כא) ולא יסף עוד. שלא נראה להם פעם אחרת עוד וטעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך ה׳ בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי׳ ולא יסף כלו כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך ה׳ היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהי פי׳ ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במראה ההיא: להראה. בחולם וכן להראה בשילה כמו שבא בשלמי׳ הנתון תנתן: (כה) ותחל רוח ה׳ לפעמו. ת״י ושריאת רוח

וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃ טז וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְיךָ וְכִבַּדְנוּךָ׃ יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי׃ יט וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים׃ כ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה׃ כא וְלֹא־יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ כב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ׃ כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת׃ כד וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ כה וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃	ג׳ ג׳ ג׳ דברך קרי פ׳ י׳ קרי כ׳ וחסל יהוד׳ ג׳ וד׳ חס׳ בליש׳ ס׳ י״א כ׳ ג׳ ג׳ כ׳ הן הראנו ג׳ ג׳ י׳ ג׳	כְּעַן יָתָךְ וְנַעֲבֵיד קֳדָמָךְ גַּדְיָא בַּר עִזֵּי׃ טז וַאֲמַר מַלְאֲכָא דַיְיָ לְמָנוֹחַ אִם תְּחַדְּיִנַּנִי לָא אֵיכוּל בְּלַחְמָךְ וְאִם תַּעְבֵּד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תַּסְקִינַהּ אֲרֵי לָא יְדַע מָנוֹחַ אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ הוּא׃ יז וַאֲמַר מָנוֹחַ לְמַלְאֲכָא דַיְיָ מָה שְׁמָךְ אֲרֵי יִתְקַיְמוּן פִּתְגָמָךְ וּנְיַקְרִינָךְ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ לְמָא דְנַן אַתְּ שָׁאֵיל לִשְׁמִי וְהוּא מְפָרַשׁ׃ יט וּנְסִיב מָנוֹחַ יָת גַּדְיָא בַּר עִזֵּי וְיַת תִּקְרוּבְתָּא וְאַסֵּיק עַל טִינָרָא קֳדָם יְיָ וּמַפְרַשׁ לְמֶעְבַּד וּמָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ חָזָן׃ כ וַהֲוָה בְּמֵיסַק שַׁלְהוֹבִיתָא מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא לְצֵית שְׁמַיָּא וּסְלֵיק מַלְאֲכָא דַיְיָ בְּשַׁלְהוֹבִית מַדְבְּחָא וּמָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ חָזָן וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן עַל אַרְעָא׃ כא וְלָא אוֹסֵיף עוֹד מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאִתַּחֲזָאָה לְמָנוֹחַ וּלְאִתְּתֵיהּ בְּכֵן יְדַע מָנוֹחַ אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ הוּא׃ כב וַאֲמַר מָנוֹחַ לְאִתְּתֵיהּ מְמָת נְמוּת אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ חֲזֵינָא׃ כג וַאֲמַרַת לֵיהּ אִתְּתֵיהּ אִלּוּ רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דִנְמוּת לָא קַבֵּיל מִנָּנָא עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְלָא אַחֲזְיָנָנָא יַת כָּל אִלֵּין וּכְעִידָן פּוֹן לָא אַשְׁמְעִינָנָא כְּהָדָא׃ כד וִילֵידַת אִתְּתָא בַּר וּקְרַת יַת שְׁמֵיהּ שִׁמְשׁוֹן וּרְבָא רַבְיָא וּבָרְכֵיהּ יְיָ׃ כה וּשְׁרִיאַת רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְתַקְפוּתֵיהּ בְּמַשְׁרְיַת דָּן בֵּין צָרְעָה וּבֵין

רשי

אותך אל הבית: (יז) כי יבא דבריך. אם יבא לנו שליחות דבר מאתך מתודע ונכיר את שמך וכבדנוך ונעשה מה שתשאל לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה תמיד הוא משתנה ואין ידוע למה משתנה היום: (כג) וכעת. הזאת: לא השמיענו כזאת. לא היה משמיענו בשורה זו אם ראויים אנו למות: (כה) לפעמו. לבוא

רלבג

רב ומעט מעט: (טז) הנה זה המלאך שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נביא בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשנים בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחשוב שזה הנביא היה פנחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזים כמו שלא רצה לאכול מהבשר והמצות שהביא אל פניו גדעון כדי לישב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך ה׳ כדי שיהיו נזהרים מכל מה שאמר להם: (כ) והנה עלה המלאך בלהב המזבח כמו העניין במה שעשה לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך ה׳ ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלות שמו כי אז לא היו מאמינים מאד בנביאים כי דבר ה׳ יקר או ולהוסיף להם האמנה בדבריו העלים מהם מי הוא: (כב) והנה היו יראים מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך ה׳ לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון: (כה) ותחל רוח ה׳ לפעמו. ר״ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש״י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב לסמנע מזה כפעמון זה שמכה אילך ואילך: והתחכם

מצודת ציון

(מ״ה י״ח) : (יז) מי שמך. כמו מה שמך: (יח) פלאי. מכוסה ונעלם כמו כי יפלא (דברים יז): (כ) כלהב. בלהבת: (כג) לו. אם כמו לו החייתם (לעיל ח): (כה) ותחל. מל׳ התחלה: לפעמו. ענין

ומפלא פליא׳ ד׳ חס׳ יודי״ן בליש׳ וסי׳ כי יפליא נדר בערכך. כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות. כי יפלא לנדר נדר נזיר. ומפלא לעשות ומנוח ואשתו. הפלא עצה הגדיל תושיה. ונמסר גם בסדר נשוא: ואת המנחה ח׳ בסדר פקודי:

תולדות אהרן ואם תעשה עולה. עקרים מב כח: מלאך ד׳. עקדה שער נו: והוא פלאי. עקרים מב כח: על הצור. עקדה שער נז: ויקח מנוח. זבחים קח: ויגדל הנער. סוטה ד (סוטה יז): לפעמו. סוטה ט׳ (סוטה יז):

מצודת דוד

(טז) אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל ור״ל אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל ואם כוונתך לעצרני עד שתעשה עולה הלא לה׳ תעלנה ומה לעצור אותי: כי לא ידע. כי אם ידע בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך ולא היה אם כן מהצורך לומר לו לא אוכל בלחמך: (יז) כי יבוא דבריך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד לזה הודיענו מה שמך לדעת את מי נכבד כי פן לא נכירך אז: (יח) למה זה וכו׳. ר״ל אין רצוני בכבוד וא״כ למה זה תשאל: והוא פלאי. ועוד שהוא מכוסה ונעלם ואין לגלותו: (יט) לה׳. להיות עולה לה׳: ומפליא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור: רואים. מסתכלים במעשיו: (כ) השמימה. למעלה לצד השמים: רואים. כשעלה בהלהב: (כא) ולא יסף עוד. משעלה בהלהב לא היה עוד נראה להם: אז. כשראה כל זאת הבין מנוח שמלאך היה: (כב) אלהים. מלאך אלהים: (כג) לא לקח. לא היה מקבלם ברצון לשהאש תאכלם ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש: וכעת. ר״ל ואם היא כאותו העת שאמרת ר״ל עת מיתה לא היה א״כ השמיענו הבשורה הזאת כי איך תתקיים אם נמות מהרה: (כה) ותחל רוח ה׳ לפעמו. רוח גבורה מה׳ התחילה להוליכו

רשי

יצא נקרבו לפעמים : (ד) כי תואנה הוא מבקש. עלילה להתגרות בם : (ז) וידבר לאשה . על האשה דבר לקרוביה כן תרגם יונתן : (ח) עדת דבורים. קינא דדברייתא כיסת דבורים : (ט) וירדהו . לשון הבדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת הבדלתו רדיי' הרודה פת מן התנור הרודה את כוורתו על שם שהרדה עשוי על ידי חלות שעוה מדובק בדופני הכלי בכל צדדין מדופן אל דופן כמדת עוגל הכלי וכן תרגם יונתן ונירדהו

רלבג

(ב) והתחכם למצוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שישיג מבוקשו והנה אמרו ז"ל שהוא ניירה תחלה כי חלילה למי שהוא שופט ישראל שיתגאל בבנות הפלשתים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ"ש הוא שהיה נזיר אלהים : (ו) וכבר ספר מעוצם גבורת שמשון שצלחה עליו רוח גבורה מאת ה' עד ששסע כפיר האריות השואג לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו . ואחר שנה מהעת הזאת שהיתה האשה הזאת לשמשון

ואביו ב' בקריאה וסי' ואביו שמר את הדבר. ואביו קרא לו בנימין . ויותר הוא לבדו לאמו ואביו . איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי. ואביו ואמו לא ידעו . וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה. בן אשה אלמנה הוא . בן אשה מבנות דן . איש ואביו ילכו אל הנערה . ונמסר גם בסדר וישלח : דברים ג' חס' בליש' בקריא' וסי' וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדברים. סבוני כדברים דעכו כאש קוצים . והנה עדת דברים. אנ"ך :

תולדות אהרן וירד שמשון . סוטה ט י (סוטה ח) : אותה קח לי . ברכות יב : ישרה בעיני . נזיר כג סוטה ט סוריות י : ואביו ואמו . מ"ק יח סוטה ט (סוטה יז) : כרמי תמנתה . (סוטה יז) : וישסעהו . זבחים סה :

שופטים יד

יד א וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיַּרְא
אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים׃
ב וַיַּעַל וַיַּגֵּד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר
אִשָּׁה רָאִיתִי בְתִמְנָתָה מִבְּנוֹת
פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קְחוּ־אוֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
הַאֵין בִּבְנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל־עַמִּי אִשָּׁה
כִּי־אַתָּה הוֹלֵךְ לָקַחַת אִשָּׁה
מִפְּלִשְׁתִּים הָעֲרֵלִים וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
אֶל־אָבִיו אוֹתָהּ קַח־לִי כִּי־הִיא
יָשְׁרָה בְעֵינָי׃ ד וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ
כִּי מֵיְהוָה הִיא כִּי־תֹאֲנָה הוּא־מְבַקֵּשׁ
מִפְּלִשְׁתִּים וּבָעֵת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים
מֹשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל׃
ה וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ תִּמְנָתָה
וַיָּבֹאוּ עַד־כַּרְמֵי תִמְנָתָה וְהִנֵּה כְּפִיר
אֲרָיוֹת שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ׃ ו וַתִּצְלַח עָלָיו
רוּחַ יְהוָה וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי
וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ וְלֹא הִגִּיד לְאָבִיו
וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ז וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר
לָאִשָּׁה וַתִּישַׁר בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן׃
ח וַיָּשָׁב מִיָּמִים לְקַחְתָּהּ וַיָּסַר לִרְאוֹת
אֵת מַפֶּלֶת הָאַרְיֵה וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוֹרִים
בִּגְוִיַּת הָאַרְיֵה וּדְבָשׁ׃ ט וַיִּרְדֵּהוּ אֶל־
כַּפָּיו וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְאָכֹל וַיֵּלֶךְ אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכֵלוּ
וְלֹא־הִגִּיד לָהֶם כִּי מִגְּוִיַּת הָאַרְיֵה רָדָה׃

(Masoretic marginal notes: ב' נראות; ב' מ"ל בכס'; ב'. ט'; ל'; ח'; ב'; ל'. ל'; ב'; ס'; ל' וג' חס' בליש'; ל'. ל'.; ל')

תרגום

אֶשְׁתָּאוֹל׃ א וּנְחַת שִׁמְשׁוֹן
לְתִמְנַת וַחֲזָא אִתְּתָא
בְּתִמְנַת מִבְּנַת פְּלִשְׁתָּאֵי׃
ב וּסְלִיק וְחַוִּי לַאֲבוּהִי
וּלְאִמֵּיהּ וַאֲמַר אִתְּתָא
חֲזֵיתִי בְּתִמְנַת מִבְּנַת
פְּלִשְׁתָּאֵי וּכְעַן סַבוּ יָתַהּ
לִי לְאִתּוּ׃ ג וַאֲמַרוּ לֵיהּ
אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ הָא לֵית
בִּבְנַת אַחָךְ וּבְכָל עַמִּי
אִתְּתָא דְאַתְּ אָזֵיל לְמִיסַב
אִתְּתָא מִפְּלִשְׁתָּאֵי עֲרֵלַיָא
וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן לַאֲבוּהִי יָתַהּ
סַב לִי אֲרֵי הִיא כַּשְׁרַת
בְּעֵינָי׃ ד וַאֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
לָא יָדְעִין אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ
הוּא אֲרֵי תוּסְקְפָא הוּא בָעֵי
לְאִתְגְּרָאָה בִּפְלִשְׁתָּאֵי
וּבְעִדָּנָא הַהִיא פְּלִשְׁתָּאֵי
שַׁלְטִין בְּיִשְׂרָאֵל׃ ה וּנְחַת
שִׁמְשׁוֹן וַאֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
לְתִמְנָת וַאֲתוֹ עַד כַּרְמֵי
תִמְנָת וְהָא אַרְיָא בַּר אַרְיָוָן
נָהֵים לְקַדָּמוּתֵיהּ׃ ו וּשְׁרַת
עֲלוֹהִי רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם
יְיָ וְהַדְמֵיהּ כְּמָא דִמְהַדְמִין
גַּדְיָא וּמִדְּעַם לֵית בִּידֵיהּ
וְלָא חַוִּי לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּיהּ
יַת דַּעֲבַד׃ ז וּנְחַת וּשְׁאֵיל
בְּאִתְּתָא וּכְשַׁרַת בְּעֵינֵי
שִׁמְשׁוֹן׃ ח וְתָב לִזְמַן יוֹמִין
לְמִסְבַהּ וּסְר לְמֶחֱזֵי יַת
פִּגְרָא דְאַרְיָא וְהָא קִינָא
דְדִבְּרִיתָא בְּפִגְרָא דְאַרְיָא
וּבֵיהּ דּוּבְשָׁא׃ ט וּנְסַחֵיהּ
בִּידֵיהּ וַאֲזַל מֵיזַל וְאָכִיל וַאֲזַל לְוָת אֲבוּהִי וּלְוָת אִמֵּיהּ וִיהַב לְהוֹן וַאֲכַלוּ וְלָא חַוִּי לְהוֹן אֲרֵי מִפִּגְרָא

רדק

רוח גבורה מן קדם ה' לתקפותיה . כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן החל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת ה' אולי היה לו שם דבר עם אויבים ונלחם והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הוא הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פירוש לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג ופירוש רוח ה' נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך : (א) וירד שמשון תמנתה , וכתיב ביהודה הנה חמיך עולה תמנתה. ויש מרז"ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמרו חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה . ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה : (ד) תאנה . עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן האלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה : (ה) כפיר אריות . סמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו : לקראתו . אולי הוא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : (ו) רוח ה' . רוח גבורה מן קדם ה' : וישסעהו . תרגומו והדמיה כמה דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל : (ז) וידבר לאשה . בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו : (ט) וירדהו . תרגומו ונסחי' מן בית גאים יסח ה' ענין נתילת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם ובענין הזה הרדיה בדברי רז"ל

מצודת דוד

להוליכו במחנה דן להראות בה גבורות ונפלאות : בין צרעה . מחנה דן היתה עומדת בין צרעה וכו' (והם אלו שהיו בנחלת יהודה) : יד (ב) קחו אותה וכו'. כי ניירה טרם לקחה לשיהיו לו בה קדושין : (ד) מה' היא . ה' נתן זאת בלבו : כי תואנה . כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם : מושלים בישראל . ואם הכה בהם בלא עלילה היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם משא"כ ע"י עלילה כי אז יאמרו שמדעתו עשה : (ה) לקראתו . כהיותו לבדו : (ו) כשסע הגדי . ר"ל בקלות כמו שקורעין את הגדי : ומאומה בידו . לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו : ולא הגיד . על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר : (ז) וידבר לאשה . שמשון עצמו דבר עמה להכיר אם היא משכלת : ותישר בעיני שמשון . גם בזה כי מצא בה חכמה : (ח) וישב. כי מתחלה עשה רק שדוכין וחזר לבית אביו ואחר זמן שב לקחתה : ודבש . מן הדבורים היה בה הדבש : (ט) וירדהו . מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו : הלוך ואכל .

מצודת ציון

ענין לעדה והלוך כמו פעמי מרכבותיו (לעיל ה) : במחנה דן . שם מקום : יד (ג) האין . ומי אין : ישרה . מלשון ישר וטוב : (ד) תואנה . עלילה כמו מתאנה הוא לי (מ"ב ה) : (ה) כפיר אריות . ארי בחור : (ו) ותצלח. ועברה כמו וצלחו הירדן (ש"ב יט) : וישסעהו . ענין קריעה לשנים כמו ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א) : (ז) ותישר. מלשון ישר : (ח) מימים . מסוף ימים ולא פי' כמה או ימים ר"ל שנה : ויסר . סר ממקום מהלכו : מפלת . נבלת הארי במקום מפלתו : עדת דבורים. אסיפת דבורים ואמר עדת בלשון שאלה וכן שמפניה עם לא עזום (משלי ל) : בגוית . בגוף כמו גוית שאול (ש"א לא) : (ט) וירדהו . ענין הלקיחה ממקום

רד"ק

רז"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לשל הסל מארפן לתלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרם כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין: (י) אל האשה. כתרגומו על עיסק איתתא: ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו ונראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין. (יא) ויקחו שלשים מרעים. כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבלו ומ"ם כראותם על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומים לו שכתבנו בספר מכלול: (יב) סדינים. הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי"ת פלדסין ותרגם בשני חריפין בתרי פלדסין: (טו) ביום השביעי. יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי' ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים נואשו מהגידה והחרישו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירוש ותבך עליו שבעת הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה: הלירשנו. היו"ד מעמדת בנגינה במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו ממונינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת ממונינו על ידי החידה וי"ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום: (יח) החרסה. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו החדרה הטעם שאם לא השמש ביום

רש"י

ויורדהו ונסתיה: (י) וירד אביהו אל האשה. על עיסקי איתתא: (יא) מרעים. חברים לשושבינות: (טו) ויהי ביום השביעי. לימות השבת ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה: הלירשנו קראתם לנו הלא. תרגם יונתן הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: (יז) שבעת הימים. הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך: (יח) בטרם יבא החרסה. לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב: חרשתם בעגלתי. משל הוא

שופטים יד

הדבש׃ י וירד אביהו אל־האשה ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים׃ יא ויהי כראותם אותו ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו׃ יב ויאמר להם שמשון אחודה־נא לכם חידה אם־הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חלפת בגדים׃ יג ואם־לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה׃ יד ויאמר להם מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים׃ טו ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת־שמשון פתי את־אישך ויגד־לנו את־החידה פן־נשרף אותך ואת־בית אביך באש הלירשנו קראתם לנו הלא׃ טז ותבך אשת שמשון עליו ותאמר רק־שנאתני ולא אהבתני החידה חדת לבני עמי ולי לא הגדתה ויאמר לה הנה לאבי ולאמי לא הגדתי ולך אגיד׃ יז ותבך עליו שבעת הימים אשר־היה להם המשתה ויהי ביום השביעי ויגד־לה כי הציקתהו ותגד החידה לבני עמה׃ יח ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה מה־מתוק מדבש ומה

תרגום

דאריא נסיח דובשא׃ י ונחת אבוהי על עיסק אתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולימיא׃ יא והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה׃ יב ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודיתא אם חואה תחוון יתה לי שבעת יומי משתיא ותשכחון ואתין לכון תלתין פלדסין ותלתין אצטלן דלבושא׃ יג ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלן דלבושא ואמרו ליה חוד חידתך ונשמעינה׃ יד ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודיתא תלתא יומין׃ טו והוה ביומא שביעאה ואמרו לאתת שמשון שדילי ית בעליך ויחוי לנא ית חודיתא דלמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא׃ טז ובכת איתת שמשון עלוהי ואמרת להוד שנאתני ולא רחמתני חודתא חדתא לבני עמי ולי לא חויתא ואמר לה הא לאבא ולאמא לא חויתי ולך אחוי׃ יז ובכת עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודיתא לבני עמה׃ יח ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא שביעאה עד לא מיעל שמשא מה חלי מדובשא

רלב"ג

לשמשון לאשה שב שמשון לקחת אותה לו לאשה וידמה שנתנו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה: (יז) ויגד לה כי הציקתהו. אפשר שיהיה הרצון בזה שמרוב השתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול הנצל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטרם יבא השמש ביום הזה נגלה לאנשי העיר ענין הגדת החידה: (יח) לולי חרשתם בעגלתי. אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוה או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא

אישך ד' בקריא' וסי' אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך. אם לא שטית טמאה תחת אישך. ואת כי שטית תחת אישך ב' בפסוק. פתי את אישך. אחרי מות אישך. וחד השלחת לאישך: ויגד ד' רפין וסי' פתי את אישך. ויגד לנו ה' אלהיך. ויגד לך תעלמות חכמה. ועוף השמים ויגד לך: ולי ה' בקריאה וסי' ותבך אשת שמשון עליו. ויחר לשאול מאד. ולי אני עבדך ולצדוק הכהן. לי הכסף ולי הזהב אמר. לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר'. ולי מה יקרו רעיך. ה' דלותי ולי יהושיע. ולי הדברי ורברבני:

תולדות אהרן מהאוכל יצא מאכל. זוכר ויתר:

מצודת ציון

ממקום דבוקו וכן רדנו לא נבוא (ירמיה ב) כדרז"ל רדיית הפת (שבת קי"ז): (יא) מרעים. חברים ושושבינים: (יב) אחודה. ענין דבר הסתום שקשה לדעתו: סדינים. שם מלבוש מה: חליפות בגדים. יקראו כן כי דרך להחליפם בכל פעם: (טו) ויגד לנו. ר"ל לצרכינו: (יז) הציקתהו. ענין צרה ודחק כמו מעוף צוקה (ישעיה ח): (יח) יבוא. ענין שקיעה. כמו כי בא השמש (בראשית כח): החרסה. השמש כמו מלמעלה החרס (לעיל ח): לולא

מצודת דוד

בעת ההלוך היה אוכל: (י) וירד אביהו. מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה כי שמשון עשה שם המשתה משלו כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשואים ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל: (יא) כראותם. כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו: ויהיו אתו. לדבר עמו ולשמחו: (יב) אחודה כו'. אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה: ומצאתם. ר"ל אם תכוונו לאמיתת הדבר: (יג) חודה. ר"ל אמור החידה ולתוספת ביאור אמרו חידתך: (יד) מהאוכל. מהדבר האוכל זולתו יצא דבר מאכל ומדבר חזק יצא דבר מתוק: (טו) ביום השביעי. לא לימי המשתה אלא על יום השבת יאמר והיה רביעי לימי המשתה ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת עמהם מצאו מקום לדבר אל האשה: ויגד לנו. ר"ל לך יגיד לצרכינו כי תשובי ותגיד לנו: הלירשנו. וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה בתמיה: הלא. כי לא לרשת ור"ל הקריאה היתה לשמוח ולא לרשת ועתה ראינו שהכונה היתה לרשת: (טז) לא הגדתה. הביאור מן החידה: (יז) שבעת הימים. ר"ל עד כלות שבעת הימים: אשר היה להם המשתה. ר"ל אשר הדרך לשמוח בהן והיא בכתה: כי הציקתהו. היתה דוחקת אותו מאוד ומנעה עצמה ממנו וכדומה: (יח) בטרם יבוא החרסה. בעוד לא עבר יום השביעי

הוא אילולפון בדקתון באתתי : (יט) רוח ה' . רוח גבורה מן קדם ה' : חליצותם . מלבושים שחלץ מעליהן : (כ) למרעהו . לאחד משושביניו נתנה : (ג) נקיתי הפעם . בדין אעשה להם הרעה : (ד) ויפן . את הזנבות זנב אל זנב . ויפן משמע הוא עצמו פנה . ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה נה"א וירב העם וירב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו הגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה ויגלם : (ו) חתן התמני

רלב"ג

והוא הגידה לאנשי העיר : (יט) ובגבורתו הכה ל' מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנם למגידי החידה . וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביהו וכאשר ראה אביה כי עזבה שמשון החזירה לסורה ונתנ' לאשה לאחד מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה : (א) ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל : (ב) והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שכבר לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא עץ ידלק בו האש בקלות . ולאיחור תנועת השועלים היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו

עַז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם ג' רפא
בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי׃ יט וַתִּצְלַח
עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ
מֵהֶם ׀ שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־
חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי ל' . ל' ומ"ל
הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ׃ ז'
כ וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר
רֵעָה לוֹ׃ טו א וַיְהִי מִיָּמִים ל' . ד'
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־
אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל־ ל' חס'
אִשְׁתִּי הֶחָדְרָה וְלֹא־נְתָנוֹ אָבִיהָ ד'
לָבוֹא׃ ב וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי־ ג' חס'
שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא
אֲחֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא
לְךָ תַּחְתֶּיהָ׃ ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן
נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי־עֹשֶׂה
אֲנִי עִמָּם רָעָה׃ ד וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן
וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח ב' מ"ל
לַפִּדִים וַיֶּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב וַיָּשֶׂם ל'
לַפִּיד אֶחָד בֵּין־שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ׃ ל' . ה'
ה וַיַּבְעֶר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת ה' כ"כ ומלך' לפידים . ל'
פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה
וְעַד־כֶּרֶם זָיִת׃ ו וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים ל'
מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן ד' וא' וחתן
הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ

וּמָה תַּקִּיף מֵאַרְיָא וַאֲמַר לְהוֹן אִילוּלְפוֹן בְּדַקְתּוּן בְּאִתְּתִי לָא אַשְׁכַּחְתּוּן חוּדָתִי׃ יט וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ גְבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ וּנְחַת לְאַשְׁקְלוֹן וּקְטַל מִנְהוֹן תְּלָתִין גַּבְרָא וּנְסִיב יָת זְרָזֵיהוֹן וִיהַב אִצְטְלְוָתָא לִדְחַוִּיאוּ חוּדִיתָא וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ וּסְלִיק לְבֵית אֲבוּהִי׃ כ וַהֲוַת אִתַּת שִׁמְשׁוֹן לְחַבְרֵיהּ דַּהֲוָה שׁוֹשְׁבִינֵיהּ׃ א וַהֲוָה לִזְמַן יוֹמִין בְּיוֹמֵי חֲצַד חִטִּין וְאִדְכַּר שִׁמְשׁוֹן יָת אִתְּתֵיהּ בִּגְדַיָּא בַר עִזֵּי וַאֲמַר אֵיעוֹל לְוָת אִתְּתִי לְאִדְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וְלָא שַׁבְקֵיהּ אֲבוּהָא לְמֵיעַל׃ ב וַאֲמַר אֲבוּהָא מֵימַר אֲמַרִית אֲרֵי מִסְנָא סְנֵיתָהּ וִיהַבִיתָהּ לְחַבְרָךְ הֲלָא אֲחָתַהּ זְעֵרְתָא שַׁפִּירָא מִנַּהּ תְּהֵי כְעַן לָךְ חִלּוּפָהּ׃ ג וַאֲמַר לְהוֹן שִׁמְשׁוֹן זַכַּאי אֲנָא זִמְנָא הָדָא מִפְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי עָבֵיד אֲנָא עִמְּהוֹן בִּישָׁא׃ ד וַאֲזַל שִׁמְשׁוֹן וַאֲחַד תְּלַת מְאָה תַּעֲלִין וּנְסֵיב בְּעוּרַיָּא וּקְטַר דַּנְבָא בְּרֵישׁ דַּנְבָא וְשַׁוִּי בְּעוּרָא חַד בֵּין תְּרֵין דַּנְבַיָּא בִּמְצִיעוּ׃ ה וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בִּבְעוּרַיָּא וְשַׁלַּח בְּקָמַת פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְלֵיק מִגְּדִישַׁיָּא וְעַד כַּרְמַיָּא וְעַד זֵיתַיָּא׃ ו וַאֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי מַן עֲבַד דָּא וַאֲמַרוּ שִׁמְשׁוֹן חַתְנֵיהּ דְּתִמְנִי אֲרֵי נְסֵיב יָת אִתְּתֵיהּ וִיהֲבַהּ לְחַבְרֵיהּ

לולא ד' כתיב א' בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ : אביהו ז' בקריאה וסי' וירד אביהו אל האשה : וירד אשקלון . וירד אחיו וכל בית אביהו. ודקרתו אביהו. וישלח חירם מלך צר . ולחסה מן בני מררי. ויחל שלמה לבנות : אמרו ו' ג' חס' וג' מ"ל וסי' נמסר בראש סדר משפטים בסדר נשוא : חתן ד' וא' וחתן וסי' נמסר בשמות :

תולדות אהרן לולי חרשתם . סנהדרין כא (שבת ז) : ויך מהם. נזיר ד : נקיתי הפעם . עקידה שער כ"ה : שלש מאות שועלים. סוטה י : ויבער. ברכות ל"ס ב"מ פז:

השביעי טרם הגידה החידה היו נותנים לו ל' סדינים כי ככר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגיד בטרם בא השמש חרשתם בעגלתי . עיד משל כלו' שחקרו הרבה באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי לישני : (יט) ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותינו ז"ל כי מותר היה לו ליטמא למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר ודברים שאמר לו המלאך בפירוש היו אסורים לו יין ותגלח' לפיכך היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם הייתי יכולני לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולת' ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות' בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף מהמכ' ואע"פ שהוכה מכת מות ג"כ ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי' אחר מותם צוה לפלשתי אחד להפשיטם . או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתי' מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומה' הי' הכל כמו שכתוב כי מה' הוא והנה קבלו רבו' ז"ל כי נזיר מטמא למת מצוה : חליצותם . בגדיהם וכלי זינם ובדמיה' נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כי די היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו : (כ) למרעהו אשר רעה לו . כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה : אשר רעה שלקח אותו שמשון לריע (ג) נקיתי הפעם . הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה : (ד) שועלים . למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפי' בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז"ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם והיא שבועת אבימלך לאברהם : ויפן זנב אל זנב. מבניין הפעיל כי הוא בשם נקודות : (ה) ועד כרם זית . ועד

מצודת דוד

שהוא סוף הזמן שקבעו : מה מתוק. אין דבר יותר מתוק מדבש : לולא חרשתם. ר"ל אם לא גלתה לכם אשתי לא הייתם יודעים החידה ואמר בל' משל . או שאמר אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד לכם לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת חרישה היא מושאלת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה כינה אשתו בשם עגלה המלומדת לחרוש והיא מליצה נאותה) : (יט) ויחר אפו . על אשתו בעבור שגלתה מצפונו : (כ) ותהי וכו' . נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין : טו (א) בגדי עזים . זכר בה בהבאת גדי עזים לה למנה : אבואה וכו'. לשכב עמה להיות אצלה : (ב) כי שנא שנאתה. בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך : (ג) נקיתי וכו' . הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר אעשה להם רעה כי לא יחשבו לי לאשמה על כי מהראוי להרע עמהם : (ה) וישלח ויסרפו שלחם לנפשם בין הקמות : (ו) ויאמרו . הרואים אותו שעשהו :

מצודת ציון

לולא. אם לא : חרשתם . מל' חרישה . גם הוא ענין חתירת המחשבה והעיון בדבר כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג) : (יט) ותצלח . ועבר כמו וצלחו את הירדן (ש"ב י"ט) : חליצותם . ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כ"ה) ור"ל הבגדים שחלץ מהם או הבגדים יקראו כן כאשר יקראו חליפות ע"ש שמחליפים בכל פעם וזהו בססרת ושליפת הבגדים שהוא לבוש בהם ולזה יקראו גם חליצות : טו (א) מימים . מסוף ימים או מסוף שנה : ויפקד . ענין זכירה והשגחה כמו פקוד פקדתי (שמות ג') : (ב) תחתיה . במקומה : (ד) לפידים . כן נקרא העץ אשר יקשר בו שלהבת וכן כלפיד יבער (ישעיה ס"ב) וקראם ע"ש סופם כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידים : ויפן . הפנה : בתוך . באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה) : (ה) בקמות . היא התבואה המחוברת לקרקע : מגדיש . התבואה

לְמֵרֵעֵהוּ וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ
אוֹתָהּ וְאֶת־אָבִיהָ בָּאֵשׁ׃ ז וַיֹּאמֶר לָהֶם כ"ס
שִׁמְשׁוֹן אִם־תַּעֲשׂוּן כָּזֹאת כִּי אִם־ י"ד
נִקַּמְתִּי בָכֶם וְאַחַר אֶחְדָּל׃ ח וַיַּךְ אוֹתָם
שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה גְדוֹלָה וַיֵּרֶד וַיֵּשֶׁב
בִּסְעִיף סֶלַע עֵיטָם׃
ט וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיַּחֲנוּ בִּיהוּדָה
וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלֶּחִי׃ י וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה
לָמָה עֲלִיתֶם עָלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ לֶאֱסוֹר כ' חד מ"ע וחד חסר
אֶת־שִׁמְשׁוֹן עָלִינוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לָנוּ׃ יא וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ מִיהוּדָה אֶל־סְעִיף סֶלַע עֵיטָם
וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי־
מֹשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לָּנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ כ"ס
לִי כֵּן עָשִׂיתִי לָהֶם׃ יב וַיֹּאמְרוּ לוֹ
לֶאֱסָרְךָ יָרַדְנוּ לְתִתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים ל'
וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן־ כ"ס
תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם׃ יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֵאמֹר
לֹא כִּי־אָסֹר נֶאֱסָרְךָ וּנְתַנּוּךָ בְיָדָם ל' וחד הלוען
וְהָמֵת לֹא נְמִיתֶךָ וַיַּאַסְרֻהוּ בִּשְׁנַיִם ג'. ב' חס' וחד מ"ל
עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַיַּעֲלוּהוּ מִן־הַסָּלַע׃
יד הוּא־בָא עַד־לֶחִי וּפְלִשְׁתִּים הֵרִיעוּ ל'
לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וַתִּהְיֶינָה הָעֲבֹתִים אֲשֶׁר עַל־
זְרוֹעוֹתָיו כַּפִּשְׁתִּים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ בָאֵשׁ ל' כ"כ. ל'
וַיִּמַּסּוּ אֱסוּרָיו מֵעַל יָדָיו׃ טו וַיִּמְצָא ל'. ל'
לְחִי־חֲמוֹר טְרִיָּה וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ ב' ומכה

וסליקו פלשתאי ואוקידו
יתה וית אבוהא בנורא׃
ז ואמר להון שמשון אם
תעבדון כהדא אלהן כד
אתפרע מנכון ובתר כן
אתמנע׃ ח ומחא יתהון
פרשין עם רגלאין מחא
סגיאה ונחת ויתיב בשקיף
כיף עיטם׃ ט וסליקו
פלשתאי ושרו בארעא
דבית יהודה ואתרטישו
על לחי׃ י ואמרו אנשי
יהודה למא סלקתון עלנא
ואמרו למיסר ית שמשון
סליקנא למעבד ליה כמא
דעבד לנא׃ יא ונחתו
תלתא אלפין גברא מדבית
יהודה לשקיף כיף עיטם
ואמרו לשמשון הלא
ידעתא ארי שלטין בנא
פלשתאי ומה דא עבדת
לנא ואמר להון כמא
דעבדו לי כן עבדית להון׃
יב ואמרו ליה למיסרך
נחתנא למסרך בידא
דפלשתאי ואמר להון
שמשון קיימו לי דלמא
תשלטון בי אתון׃ יג ואמרו
ליה למימר לא ארי מיסר
ניסרינך ונמסרינך בידיהון
ומקטל לא נקטלנך ואסרוהי בתרתין גדילן חדתין
ואסקוהי מן כיפא׃ יד הוא אתא עד לחי ופלשתאי
יבבו לקדמותיה ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם
יי והואה גדילתא דעל דרעוהי כבתנא דארח ביה
נורא ואתמסיו אסרוהי מעל ידוהי׃ טו ואשכח
לועא דחמרא בטינתא ואושיט ידיה ונסבה וקטל

רש"י

התמני. חתן הפלשתי אשר בתמנה: (ז) אם תעשון כזאת. ושמא רגילין אתם בכך לתת אשתו של זה לזה: (ח) שוק על ירך. פרשין עם רגלאין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף. בנקרת סלע עיטם וחברו סעיפי הסלעים מסעף פארה: (ט) וינטשו. ויתפזרו: בלחי. שם מקום: (י) למה עליתם עלינו. הלא עבדים אנחנו לכם: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו: (יג) לא כי אסור נאסרך. לא נהרוג אותך כי אם אסור נאסרך: (יד) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': אסוריו. קשוריו: (טו) טריה. לחה וראיתי בספר רפואות שקורא ללחה

רד"ק

עד כרם ועד זתים הכל הבעיר ות"י ועד כרמיא ועד זיתיא. ויש לפרש כרם סמוך לזית ויקרא כרם זית הזיתים הנטועים ביחד הרבה כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי. כרם סתמא לא איקרי: (ז) אם תעשון כזאת. אם מתחלה כשגזלו אשתי עשיתם זאת ששרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא עשיתם מתחילה עד שנקמתי אני דיני מכם לא אחדל עדי' אא"כ נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל: (ח) שוק על ירך. ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב. ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסם כלו' כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכה אותם בנוסם ונופלים שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על יריכו: (ט) וינטשו בלחי. על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקום לחי ופי' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני האדמה: (יא) כאשר עשו לי. רע עשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: (יג) ויעלוהו מן הסלע. כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמר למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם: (יד) בערו באש. ת"י ככיתנא דאחד ביה נורא: וימסו. מבנין נפעל והוא. כמו וימס לבב העם: אסוריו. שם והאחד ממנו אסור והם היתרים אשר נאסר בהם: (טו) טריה. לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בטינתא ואם הבי"ת שמוש פירוש בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוננת מותר

תעשון מ"ו וסימן נמסר בסוף מטות ובחאי פיפרא סי' ז':

רלבג

ממנו וכזה האופן הבעיר שמשון בקמות פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר"ל השדה שהוא נטוע זיתים כדמות כרם כי לאיחור תנועת השועלים בהם בער בהם האש קודם עברם מהם וכאשר ידעו פלשתים כי שמשון עשה זה מגד מה שעשה כנגדו אבי אשתו ורצו להנקם מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי כדין עשה מה שעשה: (ז) ויאמר להם שמשון. הראוי שתעשו כזאת להוסיף לעשות כנגדי הנה אם נקמתי בכם מענין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה שהנכם לעשות כנגדי הנה אני עושה עמכם רעה: (ח) ויכה אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלים לשוק והפרשים הרוכבים בסוסים לירך כי השוק הוא למטה מהירך: ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פלשתים שהיו אורבים לו: (ט) וינטשו בלחי. ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים: (יג) והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים: (יד) ותצלח עליו רוח גבורה מאת ה' ושבו העבותים אשר על זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצרך לכח מרגיש לנתק העבותים ואפשר עם זה שהיו שאר הדברים יחד ר"ל שהפש"י החלים

מצודת ציון

תבואה קצורה מונחים זה ע"ג זה: כרם זית. פרדס מאילני זית: (ח) שוק. הוא פרק האמצעי מן הרגל: ירך. הוא פרק העליון: בסעיף. הוא שן הסלע כמו ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב) והוא ל' מושאל מענף האילן הקרוי סעיף כמ"ש בסעיפיה פוריה (שם יז) וע"ש שבולטת מהסלע כענף מן האילן: (ט) וינטשו. ענין פזור כמו וינטשו בעמק רפאים (ש"ב ה'): בלחי. אמר ע"ש סופו שקראו רמת לחי: (יב) תפגעון. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שם א'): (יג) עבותים. חבלים עבות שזורים בשלשה כפולים: (יד) ותצלח. ועברה: וימסו. מלשון המסה והמגה: אסוריו. קשוריו שנאסר בהם: (טו) לחי. כך שם עצם מה מעצמות הראש:
טריה

מצודת דוד

וישרפו. לפייס את שמשון: (ז) אם תעשון כזאת. ר"ל לכן אשר עשיתם כזאת לנקום נקמתי לא יהיה לי עמכם איבת עולם רק אנקום בכם פעם אחת ואחר זה אחדול מלנקום: (ח) שוק על ירך. תרגום יונתן פרשין עם רגלאין דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא בגובה הרגל והולכי רגלי דימה לשוק שהוא בתחתית הרגל: (יא) עשית לנו. כי הלא ינקמו בנו: כאשר עשו לי. שלא מיחו באשתי מלהנשא לאחר: (יב) לאסרך ירדנו. כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו: השבעו לי. ר"ל אמסור עצמי בידכם אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי: (יד) הוא בא. כי לא אסרו כ"א ידיו ולא רגליו: הריעו. תרועת שמחה: כפשתים. חוטים כפשתים אשר נחרכו באש: וימסו. כאלו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם: (טו) לחי חמור

רש"י

ללחי שיוצא מן המכה טריה: (טז) חמור חמורתים. בלחי החמור לצבור צבורים רבים. בלועא דחמרא רמיתינון דגורין: (יט) את המכתש. גומא שהשן יושבת בה עשויה כעין מכתשת: עין הקורא. מעין שבא על ידי זעקת הקורא אל ה': (ב) לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשו. נהגו עצמן בשתיקה: (ג) ויסעם. ויעקרם ממקומם

רדק

מותר פי' לחה: (טז) חמור חמורתים. צבור וצבורים כמו חמר חמרים והם שלשה משקלים בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור יאור וחומר מן חומרים משקל אחר בשקל קדם חדם וחמורתים מן חמורה משקל אחר משקל דבורה חגורה: (יז) רמת לחי. תרגום וישלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי: (יט) אל המכתש אשר בלחי. י"ת ית כיפא דבלועא יראה דעת התרגם כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש. ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועה והוא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה: עין הקורא. כתרגומא עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון: (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים. פעם בימי פלשתים הימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע"פ שלא היתה תשועתם שלימה: (א) אשה זונה. איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה: (ב) לעזתים לאמר. לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתאי איתחוא למימר: ויתחרשו. כתרגומו ושתיקו כל ליליא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון: (ג) ויסעם. ויסע עמם ועם הבריח כי לא נמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן

וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף אִישׁ׃ טו וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי
הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ׃ יז וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיַּשְׁלֵךְ הַלְּחִי מִיָּדוֹ
וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא רָמַת לֶחִי׃
יח וַיִּצְמָא מְאֹד וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אַתָּה נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ אֶת־הַתְּשׁוּעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת
בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים׃
יט וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־
בַּלְּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב
רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן ׀ קָרָא שְׁמָהּ עֵין
הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים
עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
טז א וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה
זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ ב לַעַזָּתִים ׀ לֵאמֹר
בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ
כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ
כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר
וַהֲרַגְנֻהוּ׃ ג וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי
הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז
בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת
וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־
כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃

ג'. ב' בענין · ל' · בי ב' · כ"ט חס' · ל'. ב' בליש · ו' מ"ל · ב' · ל' · ל' · ו' · ל' וחס' · ג' אג"ך · ב' חס' · ז' פסוקים על אל על

קְטַל בַּהּ אֲלַף גַּבְרָא׃ טז וַאֲמַר
שִׁמְשׁוֹן בְּלוֹעָא דַחֲמָרָא
רְמִיתְנוּן דְּגוֹרִין בְּלוֹעָא
דַחֲמָרָא קְטָלִית אֲלַף
גַּבְרָא׃ יז וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ
לְמַלָּלָא וּרְמָא לוֹעָא מִן יְדֵיהּ
וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא רָמַת
לְחִי׃ יח וּצְחִי לַחֲדָא וְצַלִּי
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אַתְּ עֲבַדְתְּ
עַל יַד עַבְדָּךְ יָת פּוּרְקָנָא
רַבָּא הָדָא וּכְעַן אֵימוּת
בִּצְחוּתָא וְאִתְמְסַר בִּידָא
דְעָרְלָאֵי׃ יט וּבְזַע יְיָ יָת
כֵּיפָא דִי בְלוֹעָא וּנְפַקוּ
מִנֵּיהּ מַיָּא וּשְׁתִי וְתָבַת
רוּחֵיהּ וַחֲיָא עַל כֵּן אִתְקְרֵי
שְׁמַהּ עֵינָא דְאִתְיְהִיבַת
בִּצְלוֹתָא דְשִׁמְשׁוֹן הִיא
קַיָּמָא בְּלֶחִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃
כ וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי
פְלִשְׁתָּאֵי עֶסְרִין שְׁנִין׃
א וַאֲזַל שִׁמְשׁוֹן לְעַזָּתָא וַחֲזָא
תַמָּן אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא וְעַל
לְוָתַהּ׃ ב לְעַזָּתָאֵי אִתְחֲוָה
לְמֵימַר אֲתָא שִׁמְשׁוֹן הָכָא
וְאַסְחַרוּ וּכְמַנוּ לֵיהּ כָּל
לֵילְיָא בְּמַעֲנָא דִתְרַע
קַרְתָּא וּשְׁתִיקוּ כָּל לֵילְיָא
לְמֵימַר עַד נְהוֹר צַפְרָא
וְנִקְטְלִינֵיהּ׃ ג וּשְׁכַב שִׁמְשׁוֹן
עַד פַּלְגוּת לֵילְיָא וְקָם בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וַאֲחַד בְּדָשֵׁי
תְרַע קַרְתָּא וּכְתֵרֵין סִפַּיָּא וּנְטַלִינוּן עִם עַבְרָא וְשַׁוִּי
עַל כַּתְפּוֹהִי וְאַסְקִינוּן לְרֵישׁ טוּרָא דְעַל אַפֵּי חֶבְרוֹן׃

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויתחרשו פי' נתיעצו בסוד עד אור הבקר והרגנוהו. פי' נמתין עד אור הבקר והוא מקרא קצר: (ג) ויסיעם עם הבריח. כל פועל קל מזה הפרש עומד בעצמו וזה יוצא באחר כמו הכבד: ע"כ

רלבג

החליש על דרך המופת הענינות ההם ושמם בחולשם כפשתים אשר בערו באש. ורוח הגבורה שהרתה עליו היתה בסריגתו אז אלף איש בלחי החמור שמצא ואמר שמשון בלחי החמור החרשתי צבור וצבורין מהרוגים ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות: (יז) ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי. כי נעשית שם גבורה נפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההוא שאצלו היתה המלחמה היה שמו לחי וידמה שהוא היה מקום גבוה ולזה נ"כ קראו רמת לחי: (יט) המכתש אשר בלחי. אחשוב שהיה שן סלע דומה למכתש במקום שהיה שמו לחי וע"ד המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים וישת ולהזכיר זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה שהם היה עין ההם אל הקורא לו שהוא שמשון להוציא לו משם מים: (כ) והנה זכר שהכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה: (א) אחר זה ספר שבא שמשון עזתה וראה שם אשה פונדקיתא ובא לביתה ללון שם: (ב) והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער הלילה ר"ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם: (ג) והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיורה על שלם

ויקרא ויאמר בחד פסוק וסי' וירא אהרן ויבן מזבח. ויקרא שמשון אל ה'. ותלך לקחת ויקרא אליה. ויקרא אל ה' ויאמר. ותחרו גבי בן הצרפית. ויחל יונה לבוא בעיר. ויקר' אסא אל ה' דד"ה: המכתש ב' בקריאה וסי' הילילו ישבי המכתש. ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי: קורא הקורא י' מלאים בלישנ' בקריאה וסי' במסרה רבתא: עד אור הבקר ו' וסי' ויתחרשו כל הלילה. ונבוזה בהם. כי אם נותר לנבל. ולא הגידה לו דבר. עד אחד לא נעדר להם. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר:

תולדות אהרן בלחי החמור. נזיר ד: ויבקע אלהים. סוטה ט:

מצודת דוד

טריה. לחי לחה מן חמור: (טז) בלחי החמור. בלחי של חמור עשיתי חמרים ואוא לשון הנופל על לשון: הכיתי. הרגתי הוסיף לפרש דבריו: (יז) רמת לחי. ע"ש שהשליך שם את הלחי כי התרגום של וישלך הוא ורמה: (יח) ועתה אמות בצמא. אם אשב פה: ונפלתי. אז אפול ביד הפלשתים הערלים אם אבוא בעיר לרוות צמאוני: (יט) ויצאו ממנו. בנס נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך הבקע: ותשב רוחו ויחי. אמר בדרך גוזמא והפלגה כאלו יצאה רוחו ושבה אח"ז ונעשה חי: שמה. של המעין ההוא: עין הקורא. ר"ל מעין הבא פי' הקורא לה' אשר היא במקום לחי ר"ל רמת לחי: עד היום הזה. היא שמה אשר נקרא לה: (כ) בימי פלשתים. בימים שמשלו פלשתים בישראל: טז (ב) לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר: ויסובו. סבבו בעיר לבקשו כי לא ידעו לאיזה בית נכנס: בשער העיר. להרגו בבואו לצאת מן השער: ויתחרשו. שתקו ועשו עצמם כאלו אינם יודעים ממנו ולבל יהיה נשמר מהם. או כל הלילה חשבו מחשבות

מצודת ציון

טריה. לחה כמו ומכה טריה (ישעיה א'): (טז) חמור חמורתים. צבור צבורים כמו חמרים חמרים (שמות ח): (יט) המכתש. הגומא שהשן יושב בה עשוי כמכתשת והוא שם כלי שדוכין בו בשמים: עין. מעין: טז (ב) ויתחרשו. ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל') או הוא מענין חרישת המחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (ג) המזוזות. הם העמודים מצדי הפתח

ד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה
בְּנַחַל שׂוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה׃ ה וַיַּעֲלוּ
אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ
פַּתִּי אוֹתוֹ וּרְאִי בַּמֶּה כֹּחוֹ גָדוֹל וּבַמֶּה ל'
נוּכַל לוֹ וַאֲסַרְנֻהוּ לְעַנֹּתוֹ וַאֲנַחְנוּ
נִתַּן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה כָּסֶף׃
ו וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־
נָּא לִי בַּמֶּה כֹּחֲךָ גָדוֹל וּבַמֶּה תֵאָסֵר
לְעַנּוֹתֶךָ׃ ז וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן אִם־ ל'
יַאַסְרֻנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר
לֹא־חֹרָבוּ וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד
הָאָדָם׃ ח וַיַּעֲלוּ־לָהּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
שִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ
וַתַּאַסְרֵהוּ בָּהֶם׃ ט וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לָהּ
בַּחֶדֶר וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ
שִׁמְשׁוֹן וַיְנַתֵּק אֶת־הַיְתָרִים כַּאֲשֶׁר
יִנָּתֵק פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ ג'. ל'
וְלֹא נוֹדַע כֹּחוֹ׃ י וַתֹּאמֶר דְּלִילָה
אֶל־שִׁמְשׁוֹן הִנֵּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר
אֵלַי כְּזָבִים עַתָּה הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה
תֵּאָסֵר׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־אָסוֹר ו' בטעם כס' ה' מ"ל בליש'
יַאַסְרוּנִי בַּעֲבֹתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־
נַעֲשָׂה בָהֶם מְלָאכָה וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי ח' קמץ וכל חמש דכו'
כְּאַחַד הָאָדָם׃ יב וַתִּקַּח דְּלִילָה עֲבֹתִים כמ"ג . י"ב
חֲדָשִׁים וַתַּאַסְרֵהוּ בָהֶם וַתֹּאמֶר
אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן
וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב בֶּחָדֶר וַיְנַתְּקֵם מֵעַל ל'
זְרֹעֹתָיו כַּחוּט׃ יג וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־ ל'
שִׁמְשׁוֹן עַד־הֵנָּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר
אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִּי בַּמֶּה תֵּאָסֵר
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־תַּאַרְגִי אֶת־שֶׁבַע ל'
מַחְלְפוֹת רֹאשִׁי עִם־הַמַּסָּכֶת׃ ב' בנינן

ד והוה בתר כן ורחים
איתתא בנחלא דשורק
ושמה דלילה׃ ה וסליקו
לותה טורני פלשתאי
ואמרו לה שדילי יתיה
ותזי במה חיליה רבא ובמה
ניכול ליה ונסריניה
לעניותיה ואנחנא נתן לך
גבר אלף ומאה סלעין
דכסף׃ ו ואמרת דלילה
לשמשון חוי כען לי במה
חילך סגי ובמה תתאסר
לעניותך׃ ז ואמר לה
שמשון אם ייסרונני
בשבעא יתרין רטיבין דלא
יבישו ואחלוש ואהוי כחד
מן בני אנשא׃ ח ואסיקו
לה טורני פלשתאי שבעא
יתרין רטיבין דלא יבישו
ואסרתיה בהון׃ ט וכמנא
יתב לה באדרון בית
משכבא ואמרת ליה
פלשתאי אתו עלך שמשון
ופסק ית יתריא כמא
דמתפסק חוטא דכתנא
דארח ביה נורא ולא
אתידע חיליה׃ י ואמרת
דלילה לשמשון הא שקרת
בי ומליתא עמי כדבין
כען חוי כען לי במה
תתאסר׃ יא ואמר לה אם
מיסר ייסרונני בגדילן
חדתן דלא אתעבידא בהון
עבידתא ואחלוש ואהוי
כחד מבני אנשא׃
יב ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהון
ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב
באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי
כחוטא׃ יג ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת
בי ומליל תא עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר
לה אם תשתין ית שבע גדילת רישי עם אכסנא

רדק

וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה השנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים: (ה) ואנחנו נתן לך. בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשתה לו לדעת כחו לא היו ביום אחד אלא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר יומים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים: (ז) יתרים לחים. אשר משבטים לחים: וחליתי. כתרגומו ואחלוש: (ט) בהריחו אש. כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן וי"ו בהריחו על האש שתרגם דארח ביה נורא: (יא) עבותים. יתרים עשוים משלשה חבלים שהם חזקים: (יג) מחלפות. קווצות. עם המסכת. ת"י עם אכסנא במשתיתא ר"ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שיש ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתגלגל עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא

ינתק ג' וסי' כאשר ינתק פתיל. ינתק מאהלו מבטחו. והחוט המשלש לא במהרה ינתק. נעשה ח' קמצין וסי'. נמסר בסדר צו:

תולדות אתרן בנחל שורק. סוטה ט עקדה שער מג כל ענין שמשון ודלילה:

רשי

ממקומם: (ז) יתרים. חבלים דקים: (ט) ולא נודע כחו. לא הוצרך להתחזק בנתקו אותם: (יא) בעבותים. חבלים גסים: (יג) מחלפות. קווצות שלוניי"ש בלעז. עם המסכת. עץ שהגרדי מוסך בו את השתי ושם העץ

רלבג

עולם גבורתו: (ד) אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתים ושמה דלילה וידמה שגיירה תחלה כמו שאז"ל: (ה) ועלו אליה סרני פלשתים והשיאוה לפתות את שמשון שיודיעם במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג"פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו כמו שאז"ל ולזה קצרה נפשו למות וכשקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורים כמנהג האסורים שהיו

מצודת ציון

הפתח מזה ומזה: ויסעם. מל' נסיעה ר"ל עקרם ממקומם: (ה) פתי. ענין הסתה והרבות דברים: ואסרנהו. מלשון מאסר: לענותו. מלשון עינוי: (ז) יתרים לחים. חבלים משבטים לחים כמו יתרי פתח (איוב ל): חרבו. יבשו כמו חרבו המים (בראשית ח'): וחליתי. ת"י ואחלוש: (ט) וינתק. ענין ההעתק והקריעה לשנים וכן נתקו מוסרות (ירמיה ה'): פתיל. חוט כפול ושזור כמו ופתיל תכלת (במדבר ט"ו): הנעורת. הוא פסולת הפשתן המנוערים ומשליכים ממנה בעת הנפוץ כמו והיה החסון לנעורת (ישעי' א') ור"ל חוט המנוער מפסולת שהוא נוח להשרף בקל: בהריחו. מל' ריח ועל דרך הרחבה והפלגה ידבר: (י) התלת. ענין לעג ושחוק כמו אל יוסף פרעה התל (שמות ח'): (יג) תארגי. מל' אריגה: מחלפות. הם קווצות ותלתלי שער הראש ועל כי יוחלפו בהתגלחם יקראו מחלפות: המסכת. הוא השתי כשהוא מסודר ערוך על יתד התריג ובמשנה בנגעי' כנפש המסכ' והמסדר השתי

מצודת דוד

מחשבות איך להמיתו: לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר בבואו לצאת דרך השער ונהרגנו אז: (ג) ויאחז. כי מנאם נעולות: ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריח המבריח לנעול הדלתות: (ה) פתי אתו וראי. ר"ל פתהו שיאמר לך ואל תאמין בו עד שתראה בנסיון שהאמת אותו: במה. בעבור מה גדול כוחו כ"כ ובמה ייתש כוחו לשנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים: איש. כל איש ואיש מאתנו: (ו) ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר לשיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר ודבריה כאומר הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך: (ז) אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור: כאחד האדם. כשאר כל אדם: (ח) ותאסרהו בהם. לבחון אם אמת הדבר: (ט) והאורב יושב. שאם תראה שאמת הדבר יתפשוהו: ותאמר אליו. אחר שאסרה אותו אמרה לו אתה שמשון פלשתים באו עליך בכדי שיתחזק לנתק היתרים ואם ינתקם תאמר שלנסותו עשתה ואם לא יוכל לנתקם הרי האורב מוכן: בהריחו אש. ר"ל כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את האש והוא מלי' מליצה. ולא נודע כחו. לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו כי לדבר קל היה נחשב למול כחו ובקלו' נתקם: (י) עתה הגידה. אמיתת הדבר: (יג) עד הנה וכו'. ר"ל אם רצית להתל בי בדרך שחוק הן עד הנה התלת בי ועשית את שלך אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי: שבע מחלפות. שבעה תלתלי הראש כי נזיר היה וגדל שער ראשו: עם המסכת. עם השתי המסודר לאריגה ור"ל כאשר תעשה כזאת אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני לא אוכל לנתקם מעתה:

ותתקע

והיא מפתה כן: (יד) את היתד הארג. חסר הנסמך ר"ל היתד יתד הארג או בא הסמיכות על היא הידועה למלאכת הקדש והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו כארגו ות"י אכסן דנרדאין והוא בשם נקודות: (טז) ותאלצהו. רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו ותקצר נפשו למות. אמרו רז"ל בלשון נקיה שהיתה שומטת כר מתחתיו: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. מהיכן ידעה אמרו רז"ל יודעת היתה אותה הרשעה באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהי' אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמר לה הסבה שבעבורו היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא וחליתי כלומר יחלוש כחי מחוזק היתרים אך בפעם הזאת אמר וסר ממני כחי: עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו. לה כתיב וקרי לי והכתיב דברי השליח שאמר לסרני פלשתים והקרי דברים שצותה לשליח: (יט) ותישנהו. וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו וזה הוא שאמר בפעם השלישית ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותקרא לאיש. לאיש המגלח. ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשליש או לקחה היא המספרים מיד האיש וגלחה אותו: ותחל לענותו. אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש בגלחה אותו: (כ) אצא כפעם בפעם ואנער. כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהשינה: והוא לא ידע. והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא שכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמים האחרות ולא נזכר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי' והוא לא ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי ה' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו האל בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים: (כא) בנחשתים. בתרגומו בשלשלן דנחש: ויהי טוחן. נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהשתינה האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת

ספן אשובליא מסכת אורסרא כלפיו: (טז) ותאלצהו. דחקתו ואין לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגיד לה. נכרין דברי אמת: (יט) ותקרא לאיש. לגלוחן של סרנים: (כא) ויורידו אותו עזתה. מקום תחלת קלקולו: ויהי טוחן. בריחים תלאכה כבדה ורבותינו פירשו מה שפירשו: בין

פי' רבי' ישעיה

(יד) ויסע את היתד הארג. ויסע יוצא באחר. כמו ויסעם. והה"א של היתד יתירי: (טז) ותאלצהו. מן הכבד ונפל הדגש לסקל: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. שספר לה את כל הענין למה תלוי כחו בשערותיו ע"כ:

יד וַתִּתְקַע֙ בַּיָּתֵ֔ד וַתֹּ֣אמֶר אֵלָ֔יו פְּלִשְׁתִּ֥ים
עָלֶ֖יךָ שִׁמְשׁ֑וֹן וַיִּיקַץ֙ מִשְּׁנָת֔וֹ וַיִּסַּ֛ע
אֶת־הַיְתַ֥ד הָאֶ֖רֶג וְאֶת־הַמַּסָּֽכֶת׃
טו וַתֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו אֵ֚יךְ תֹּאמַ֣ר אֲהַבְתִּ֔יךְ
וְלִבְּךָ֖ אֵ֣ין אִתִּ֑י זֶ֣ה שָׁל֤שׁ פְּעָמִים֙
הֵתַ֣לְתָּ בִּ֔י וְלֹֽא־הִגַּ֣דְתָּ לִּ֔י בַּמֶּ֖ה כֹּחֲךָ֥
גָדֽוֹל׃ טז וַ֠יְהִי כִּֽי־הֵצִ֨יקָה לּ֧וֹ בִדְבָרֶ֛יהָ
כָּל־הַיָּמִ֖ים וַתְּאַלֲצֵ֑הוּ וַתִּקְצַ֥ר נַפְשׁ֖וֹ
לָמֽוּת׃ יז וַיַּגֶּד־לָ֣הּ אֶת־כָּל־לִבּ֗וֹ וַיֹּ֨אמֶר
לָ֜הּ מוֹרָה֙ לֹא־עָלָ֣ה עַל־רֹאשִׁ֔י כִּֽי־
נְזִ֧יר אֱלֹהִ֛ים אֲנִ֖י מִבֶּ֣טֶן אִמִּ֑י אִם־
גֻּלַּ֙חְתִּי֙ וְסָ֣ר מִמֶּ֣נִּי כֹחִ֔י וְחָלִ֥יתִי וְהָיִ֖יתִי
כְּכָל־הָאָדָֽם׃ יח וַתֵּ֣רֶא דְלִילָ֗ה כִּֽי־הִגִּ֣יד
לָהּ֮ אֶת־כָּל־לִבּוֹ֒ וַתִּשְׁלַ֡ח וַתִּקְרָא֩
לְסַרְנֵ֨י פְלִשְׁתִּ֤ים לֵאמֹר֙ עֲל֣וּ הַפַּ֔עַם
כִּֽי־הִגִּ֥יד לָ֖הּ אֶת־כָּל־לִבּ֑וֹ וְעָל֤וּ אֵלֶ֙יהָ֙
סַרְנֵ֣י פְלִשְׁתִּ֔ים וַיַּעֲל֥וּ הַכֶּ֖סֶף בְּיָדָֽם׃
יט וַתְּיַשְּׁנֵ֙הוּ֙ עַל־בִּרְכֶּ֔יהָ וַתִּקְרָ֣א לָאִ֔ישׁ
וַתְּגַלַּ֕ח אֶת־שֶׁ֖בַע מַחְלְפ֣וֹת רֹאשׁ֑וֹ
וַתָּ֙חֶל֙ לְעַנּוֹת֔וֹ וַיָּ֥סַר כֹּח֖וֹ מֵעָלָֽיו׃
כ וַתֹּ֕אמֶר פְּלִשְׁתִּ֥ים עָלֶ֖יךָ שִׁמְשׁ֑וֹן וַיִּקַ֣ץ
מִשְּׁנָת֗וֹ וַיֹּ֙אמֶר֙ אֵצֵ֞א כְּפַ֤עַם בְּפַ֙עַם֙
וְאִנָּעֵ֔ר וְהוּא֙ לֹ֣א יָדַ֔ע כִּ֥י יְהוָ֖ה סָ֥ר
מֵעָלָֽיו׃ כא וַיֹּאחֲז֣וּהוּ פְלִשְׁתִּ֔ים
וַֽיְנַקְּר֖וּ אֶת־עֵינָ֑יו וַיּוֹרִ֨ידוּ אוֹת֜וֹ עַזָּ֗תָה
וַיַּאַסְר֙וּהוּ֙ בַּֽנְחֻשְׁתַּ֔יִם וַיְהִ֥י טוֹחֵ֖ן בְּבֵ֥ית

דְמַשְׁתֵּיתָא׃ יד וּנְקַשַׁת
בְּסִכְתָּא וַאֲמַרַת לֵיהּ
פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן
וְאִתְּעַר מִשִּׁנְתֵּיהּ וּנְטַל יָת
אַכְסַן דִנְרְדָאִין וְיָת
מַשְׁתֵּיתָא׃ טו וַאֲמַרַת לֵיהּ
אֵיכְדֵין תֵּימַר רְחֵמְתִּיךְ
וְלִבָּךְ לֵית עִמִּי דְּנַן תְּלַת
זִמְנִין שְׁקַרְתָּא בִּי וְלָא חַוֵּיתָ
לִי בְּמָה חֵילָךְ סַגִּי׃ טז וַהֲוָה
כַּד אֲעִיקַת לֵיהּ בְּפִתְגָמָהָא
כָּל יוֹמַיָּא וּדְחַקְתֵּיהּ וַעֲקַת
נַפְשֵׁיהּ לִמְמָת׃ יז וְחַוִּי לַהּ
יָת כָּל לִבֵּיהּ וַאֲמַר לַהּ
מְסַפַּר לָא עֲדָא עַל רֵישִׁי
אֲרֵי נְזִירָא דַיְיָ אֲנָא מִבְּטְנָא
דְאִמָּא אִם אֶתְגְלַח וְיֶעְדֵי
מִנִּי חֵילִי וְאֶחֱלוֹשׁ וְאֶהֱוֵי
כְּחַד מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא׃
יח וַחֲזַת דְלִילָה אֲרֵי חַוִּי
לַהּ יָת כָּל לִבֵּיהּ וּשְׁלַחַת
וּקְרַת לְטוּרָנֵי פְלִשְׁתָּאֵי
לְמֵימַר סַקוּ בְּרַם זִמְנָא
הָדָא אֲרֵי חַוִּי לִי יָת כָּל
לִבֵּיהּ וּסְלִיקוּ לְוָתַהּ טוּרָנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי וְאַסִּיקוּ כַּסְפָּא
בִּידֵיהוֹן׃ יט וְאַשְׁכְּבְתֵּיהּ
עַל בִּרְכָּהָא וּקְרַת לְגַבְרָא
וְגַדַּעַת יָת שְׁבַע גְּדִילַת
רֵישֵׁיהּ וְשָׁרִיאַת לְעַנְיוּתֵיהּ
וַעֲדָא חֵילֵיהּ מִנֵּיהּ׃
כ וַאֲמַרַת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ
עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן וְאִתְּעַר מִשִּׁנְתֵּיהּ וַאֲמַר אֶפּוֹק כִּזְמַן בִּזְמַן וְאִתְגַּבַּר וְהוּא לָא יְדַע אֲרֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ עֲדַת מִנֵּיהּ׃
כא וַאֲחַדוּהִי פְּלִשְׁתָּאֵי וְנַקַּרוּ יָת עֵינוֹהִי וְאַחֵיתוּהִי לְעַזָּה וַאֲסַרוּהִי בְּשִׁלְשְׁלָן דִּנְחָשׁ וַהֲוָה טָחִין הֲתַיָּא בְּבֵית

ולבך ה' בקריאה וסי' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי. כי אין עיניך ולבך. ולבך תשית לדעתי. עיניך יראו זרות. אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר: ראשי כ"ד בקריאה וסי' במסרה רבתא: ויאסרהו ג' בקריאה וסי' וינקרו את עיניו. וילכדו את מנשה בחחים דד"ה. בשנים עבותים. ונמסר גם בלך לך:

תלדות אהרן כי סליקו לו. סוטה ט (כתובות ג): נזיר אלהים. סוטה ט: אם גולחתי. ברכות ס: ותרא דלילה. סוטה ט: ויסר כחו. סוטה ט י: והוא לא ידע. סוטה ט: ויאחזוהו. סוטה ט: ויורידו אותו. סוטה ט: ויהי טוחן. סוטה י:

מצודת דוד

(יד) ותתקע ביתד. אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו בקשה לנסות הדבר ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת לתחבם בחוזק רב סביב יתד הארג לראות אם יוכל לשמטם: וייקץ משנתו. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותי' עשתה כשהיה נעור אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער ולזה ארגה כשהוא ישן: ויסע. כשבא לשמוט שער ראשו עקר היתד עם המסכת הכרוך בו הנארג עם שער ראשו: (טו) ולבך אין אתי. ר"ל אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם: (טז) הציקה. לערה אותו בדברים כל יום ויום: ותאלצהו. ארז"ל שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש: ותקצר נפשו למות. לא היתה דעתו רחבה עליו עד כי היה קרוב למות: (יז) כל לבו. כל מצפון לבו: אם גלחתי. כאשר אתגלח יסור כחי הרב: (יח) ותרא וכו'. כי נכרין דברי אמת על כי ראתה אותו מוכה מירות. עלו הפעם. ר"ל בואו והבו שכרי: הכסף. שהבטיחו לה בשכרה: (יט) לאיש. למי שדרכו לגלח: ותגלח. ע"י מצותה אשר צותה לגלח: ותחל לענותו. גילות השער יקרא התחלת העינוי כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים: (כ) ויאמר. חשב לומר אנא גם עכשיו כמו בפעמים הקודמים ואתחזק לנעור מהשינה ולסראות גבורות ולזה לא ברח מסניהם: כי ה' סר. בהגלח שער ראשו כבר ה' מעליו וסר כחו: (כא) ויהי טוחן. ברחים של יד והיא מלאכה כבדה

מצודת ציון

(יד) ותתקע. ענין נעיצה בחוזק רב כמו ותתקע את היתד (לעיל ד'): ביתד. הוא יתד הארוג והוא עץ עגול שלפני האורג ויכרוך עליו בגלגולו את חוטי השתי המסודר לאחר הארוגה ובמשנה נקרא כוכב שהתחון (שבת קי"ג): וייקץ משנתו. ענין ההערה מהשינה. ויסע. עקר ממקומו: (טז) הציקה. מל' צוקה וצרה: ותאלצהו. ת"י ודחקתיה ואין לו דומה במקרא: (יז) מורה. תער: (יט) ותישנהו. מל' שינה: ותחל. מל' התחלה: (כ) ואנער. ענין היקיצה בהתעוררות רב וכגבור': (כא) וינקרו. נקבו כמו מקבת בור נקרתם ישעיה

רד"ק

אחרת להתפרנס שם אלא בטחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכי מה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והיה טחין בבית רחיא : (כב) ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח . כמו שגלחו שבע מחלפות ראשו כן החלו לצמוח והטעם הספור בזה לפי מה שאומר ויאמר שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמר לנער שימישהו את העמודים כי חשב כיון שצמח ראשו זה היה סבת השבת כחו אליו בעזר האלהים : (כג) לדגון אלהיהם ולשמחה . מקור בשקל ליראה את ה' : (כד) הללנו . לשון רבים ואע"פ שהוא בלא יו"ד : (כה) כי טוב . כי טוב כתיב וקרי כטוב והענין אחד : האסירים . כתיב ביו"ד וקרי האסורים בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול : (כו) והימשני . כתיב שרשו ימש והמישני קרי שרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב וענינו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ"ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות : ואת העמודים . כמו ואל וכמוהו ואת בית ה' אני הולך ואחרים זולתו וי"מ אותו ענין מישוש וכן ת"י ואמישני ומוש ומשש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו : (כח) נקם אחת . סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומחוקנת לעתיד לבא ורפיות ת"ו משתי על הנכונה כי כל אות בג"ד כפ"ת אחר שוא נע רפה לבד ממלת שתי שתים שנקראת דגש ואנשי מזרח קוראים אותם באות נגובה אשתי אשתים להיות השוא נח : (כט) וילפת . כמו ויפה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחות דרכם שהוא

רש"י

(כה) בין העמודים . אשר הבית נכון עליהם : (כו) והמישני . פנפל"יר בלע"ז כמו אולי ימושני : (כח) זכרני נא . זכור כ' שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי עיני . ושכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר אחת מהן : (כט) וילפת . ויאחז אונברלי"א בלע"ז כמו ויחרד

תרגום

אֲסִירַיָּא : כב וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ לְצַמָּחָא בָּתַר דְּאִתְגַּלַּח : כג וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי אִתְכְּנִישׁוּ לְדַבָּחָא דְּבַח רַבָּא לְדָגוֹן טַעֲוַתְהוֹן וּלְחֶדְוָא וַאֲמַרוּ מְסַרַת דַּחַלְתָנָא בִּידָנָא יַת שִׁמְשׁוֹן בְּעֵיל דְּבָבָנָא : כד וַחֲזוֹ יָתֵיהּ עַמָּא וְשַׁבָּחוּ יַת טַעֲוַתְהוֹן אֲרֵי אֲמַרוּ מְסַרַת דַּחַלְתָנָא בִּידָנָא יַת בְּעֵיל דְּבָבָנָא וְיַת מַחֲרִיב אַרְעָנָא וְדִי מַסְגֵּי יַת קְטִילָנָא : כה וַהֲוָה כַּד שְׁפַר לִבְּהוֹן וַאֲמַרוּ קְרוֹ לְשִׁמְשׁוֹן וִיחַיֵּךְ לָנָא וּקְרוֹ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית אֲסִירַיָּא וְחַיֵּיךְ קֳדָמֵיהוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בֵּין עַמּוּדַיָּא : כו וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן לְעוּלֵימָא דְּמַתְקִיף בִּידֵיהּ שְׁבוֹק מִנִּי וַאֲמִישֵׁנִי יַת עַמּוּדַיָּא דְּבֵיתָא מְתַקַּן עֲלֵיהוֹן וְאֶסְתְּמִיךְ עֲלֵיהוֹן : כז וּבֵיתָא מְלֵי גֻּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְתַמָּן כָּל טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְעַל אִגָּרָא כִּתְלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא וְאִתְּתָא דְּחָזָן בְּחוּכָא דְּשִׁמְשׁוֹן : כח וְצַלִּי שִׁמְשׁוֹן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים יֵיעוּל דָּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְתַקְּפִנִי כְּעַן בְּרַם זִמְנָא הָדָא יְיָ וְאִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּתָא חֲדָא מִתַּרְתֵּי עֵינַי דְּנַקַּרוּ לִי פְלִשְׁתָּאֵי : כט וַאֲחַד שִׁמְשׁוֹן יַת תְּרֵין עַמּוּדֵי מְצִיעָאֵי דְּבֵיתָא מְתַקַּן עֲלֵיהוֹן וְאִסְתְּמִיךְ עֲלֵיהוֹן חַד בִּימִינֵיהּ וְחַד בִּסְמָאלֵיהּ : ל וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן תְּמוּת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וּגְנַד בְּחֵילָא וּנְפַל בֵּיתָא עַל

מקרא

הָאֲסִירִים [ק' האסורים]: כב וַיָּחֶל שְׂעַר־רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ כַּאֲשֶׁר גֻּלָּח :
כג וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ לִזְבֹּחַ זֶבַח־גָּדוֹל לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׂמְחָה וַיֹּאמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֵת שִׁמְשׁוֹן אוֹיְבֵנוּ : כד וַיִּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם וַיְהַלְלוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְיָדֵנוּ אֶת־אוֹיְבֵנוּ וְאֵת מַחֲרִיב אַרְצֵנוּ וַאֲשֶׁר הִרְבָּה אֶת־חֲלָלֵינוּ :
כה וַיְהִי כִּי־טוֹב [כטוב קרי] לִבָּם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וִישַׂחֶק־לָנוּ וַיִּקְרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסִירִים [ק' האסורים] וַיְצַחֵק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים :
כו וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־הַנַּעַר הַמַּחֲזִיק בְּיָדוֹ הַנִּיחָה אוֹתִי וַהֲימִשֵׁנִי [והמישני קרי] אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וְאֶשָּׁעֵן עֲלֵיהֶם : כז וְהַבַּיִת מָלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְשָׁמָּה כֹּל סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְעַל־הַגָּג כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה הָרֹאִים בִּשְׂחוֹק שִׁמְשׁוֹן :
כח וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יְהוִה זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם הַזֶּה הָאֱלֹהִים וְאִנָּקְמָה נְקַם־אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים : כט וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי ׀ עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסָּמֵךְ עֲלֵיהֶם אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ : ל וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיֵּט בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל־הַסְּרָנִים

רלב"ג

שהיו טוחנים שם מיני התבואה להשתעבד בהם : (כג) והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שיצחק לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב בנפלו בידם : (כו) והנה סבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען אליהם : (כח) וקרא שמשון לשם ית' שיחזקהו בפעם הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע השם לקולו ובחר שמשון למות עם פלשתים כדי שינקם מהם : (כט) והנה הטה שמשון שני עמודי התוך אשר הבית

תולדות אהרן ויצחק לנו. ע"ג ע : זכרני נא : סוטה י : נקם אחת . (סוטה יז) : תמות נפשי . יבמות קך סנהדרין קי ע"ג כה :

ולשמחה ג' בקריאה וסי' לדגון אלהיהם ולשמחה . צום הרביעי וצום . ולשמחה מה זה עשה : ויהללו ד' בקריאה וסי' ויראו אותה שרי פרעה . ויראו אתו העם דשמשון . גם חצני נערתי עד לשמחה : כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב . גפן בוקק ישראל פרי . כטוב לב אמנון . כטוב לב המלך ביין : ויצחק כל לישנ' שחוק כתיב ש' במ"ב כתיב צ' וסי' ויצחק לפניהם . תהיה לצחק וללעג . וכל אורייתא דכוו' כתיב צ' : תמות ג' בקריאה וסי' תמות נפשי עם פלשתים . תמות נפשי מות ישרים . תמות כנער נפשם וחיתם . וחד ותמת בצמא . וחד את פלגשי ענו ותמת ונמסר גם בסדר בלק :

מצודת ציון

(ישעי' נ"ח) : בנחשתים . בשלשלאות נחושת : (כב) ויחל . מל' התחל' : לצמח . הוא תחלת הגדול : (כד) ויהללו . ושבחו : מחריב . מל' חורבן וכליון : (כו) המחזיק . האוחז : והמישני . מל' משוש ונגיעה בדבר מה כמו ידיהם ולא ימישון (תהלים קט"ו) : נכון . נשען על מכונו : (כט) וילפת . ענר אחיזה כמו ויחרד האיש וילפת (רות ג') : התוך . האמצעית כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה) : אלית

מצודת דוד

כבדה ובזויה : (כב) כאשר גלח . כמספר שבע המחלפות אשר גלח : (כג) לזבוח וכו' . בחשבם שהע"ג שלהם מסר את שמשון בידם : ולשמחה . גם בעבור השמחה נאספו לשמוח ברבת עם : ויאמרו וכו' . בעת זבחם לע"ג ובשמחת' אמרו נתן וכו' : (כד) ויראו אותו . ראוהו מרחוק כשהוא בבית האסורי' : (כה) כטוב לבם . באכיל' ושתיה : וישחק לנו . ר"ל ישמ' אותנו בספור גבורותיו וכדומה : ויצחק . שמח לפניהם כדרך המשמח : (כו) המחזיק בידו . על כי נקרו עיניו היה מי מחזיק בידו והוליכו הדרך אשר ילך בה : הניחה אותי הרף ידך ממני בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו' בכדי שאשען עליהם : (כח) האלהים . ר"ל חזקני נא אתה אלהים : נקם אחת . עוד פעם אחת אנקום מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני . ורז"ל אמרו שאמר מה שנקרו עין אחת אנקום והשנית תהיה שמורה לעוה"ב : (כט) וילפות . אחז העמודים וסמך ידו עליהם : אחד . עמוד אחד אחז בימינו וכו' : (ל) תמות וכו' . אהיה נהרג עמהם ר"ל כ"כ אני חפץ במיתתם עד שאמרנו ... : ויט . הפס העמודים

וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו׃ לא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ ׀ וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקֶבֶר מָנוֹחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

י״ב ז׳. י״ב חס׳ כספר׳

וכל בית י״ב וסי׳ נמסר בתאי סיפרא סימן ט׳ ; אביהו ז׳ וסי׳ נמסר לעיל בתאי סיפרא סוף סימן י״ד ;

טוּרְנָא וְעַל כָּל עַמָּא דִי בֵיהּ וַהֲווֹ קְטִילַיָא דִי קְטַל בְּמוֹתֵיהּ סַגִיאִין מִדִי קְטַל בְּחַיוֹהִי : לא וּנְחַתוּ אֲחוֹהִי וְכָל בֵּית אֲבוּהִי וּנְטַלוּ יָתֵיהּ וּסְלִיקוּ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקִבְרָא דְמָנוֹחַ אֲבוּהִי וְהוּא דָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין שְׁנִין :

רשי

מורד סלים וילפת גלחי מרועות

תולדות אהרן והוא שפט (סוטה ית) .

רדק

שהוא ,ענין ההטוי והנטיה : (לא) והוא שפט . והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה שנעשית לו כעין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל החלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה נאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר׳ אחא מלמד שהיו פלשתים יריאים ממנו עשרים שנה לאחר מותו

רלבג

הבית נכון עליהם וכבר נסמך עליהם א׳ בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית במותו רבים מאשר המית בחייו : (לא) והנה זכר אחר זה שפט בית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ׳ שנה :

והתועלות המגיעות מזה הספור הן אלו : הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל ותתמיד השעבוד הזה ההזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל ה׳ בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה׳ בכל לבם נעזרו מאת הש״י להכניע אויביהם : השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלושים כי אין בשער עוזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהסתפח בנחלתו ולסוף הענין נצטרכו אליו שיהי׳ מושל עליהם : השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה בא פן שיגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד ה׳ עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתבר׳ לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאילו ויצג ה׳ שם : הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר ששלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תגיעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש״י בינותיהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד : החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה והתישבות כדי שלא תשיגהו על זה החרטה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה׳ בזולת התישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה׳ דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה הרי כהן : הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש״י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשים כי כל הטובות מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה׳ אם יתן בני עמון בידו : השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה׳ יתחייב לו שיקיימהו ואע״פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה׳ הוכרח לקיים את נדרו אע״פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי. והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי׳ התורה בשלמות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה או אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ההם ועזבו את התורה ימים רבים והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר . ואפשר שנאמר כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש״י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקנא לחברו בראותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו ג״כ זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה : התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם ע״י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם נמשך להם מהרע הנפלא מה שסופר בזה הספור עד שנפל מבני אפרים מ״ב אלף : העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על צד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם בחזק : הי״א הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גדלות בית אביה ולזה זכר מאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה : הי״ב הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית׳ שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהים מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בשדה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה בזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי ה׳ וזה שבראותו הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים . אמר שהוא מקוה מהש״י יושיעהו מזה על דרך ההשגחה : הי״ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיישרים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת הש״י שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיעה מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה שאם הוא ראוי לסמוך עליו : הי״ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש״י ע״י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון השם אסיריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמאה החזק שהיה לו : הט״ו הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיחוייב שידבק בו ויפרד הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי : הט״ז הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מה׳ הוא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש״י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג״כ שאר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו באדם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש״י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים : הי״ז הוא להודיע שאין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר כבר בזה הספור : הי״ח הוא לבאר שאין ראוי להתדבק בבנות הפלשתים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם באמצעות העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישראל כמנהג השופטים השלמים : הי״ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו בראותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהודה ע״ז עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג״כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להסבתו אותם כדי שיעשה להם התגלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם : הכ׳ הוא להודיע עוצם השגחת הש״י עד שהסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין מעצור להושיע ברב או במעט : הכ״א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקה שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה : הכ״ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם

אשר

מצודת דוד

בעמודים בידיו ; רבים . מרובים במספר : (לא) והוא שפט . עם שאמר למעלה חזר וכתבו לומר שמשך הזמן

איסב

רד"ק

מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו: (א) ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנאמר וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלים ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקי' האלה אמר א"כ אף בימי יהושע היה פסלו של מיכה כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את ה' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפילו על המזבח שבנו בני גד ושבט ראובן אמרו לעלות עליהם לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבעה היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלים עדין ואני אומר כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל ובכללם מלך ירושלם אחד ואומר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם הנה כי לקחו בני ישראל ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישראל כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיין שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי משפחת היבוסי היה דרכם לא משפחת ירושלם שהיו בה ישראל ואם באו ללון שם בערי היבוסי היו פוגעים תחלה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשון לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישראל במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין הוו נלחמים עם בנימן לבער הרעה מישראל: (ב) אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך: ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו: (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעשה ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה: (ה) לו בית אלהים. עשה אותו בית אלהים. ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותינו ז"ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין: וימלא. שהקריב קרבנותיו על יד אחד

תרגום

א וַהֲוָה גַבְרָא מִטוּרָא דְבֵית ד' וכן אס"ף דכו' אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ׃ ב וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ אֲלַף וּמְאָה ואת קרי סִלְעִין דִכְסַף דְאִתְנְסֵיב לִיךְ וְאַתְּ אוֹמֵית וְאַף אֲמַרְתְּ קֳדָמַי הָא כַסְפָּא עִמִּי אֲנָא נְסַבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ כ"ס בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ׃ ג וַאֲתֵיב יַת אֲלַף וּמְאָה ו' סִלְעִין דִכְסַף לְאִמֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ אַקְדָּשָׁא אַקְדֵּשִׁית יַת כַּסְפָּא קֳדָם כ"ס יְיָ מִן יְדֵי לִבְרִי לְמֶעְבַּד צְלַם וּמַתְכָא וּכְעַן ב' חד מ"ל וחד חס' אֲתֵבִינֵיהּ לָךְ׃ ד וַאֲתֵיב יַת כַּסְפָּא לְאִמֵּיהּ וּנְסֵיבַת אִמֵּיהּ מָאתָן סִלְעִין דִכְסַף ד' וִיהַבְתֵּיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבַדֵיהּ ט'. כ"ס צְלַם וּמַתְכָא וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃ ה וְגַבְרָא מִיכָה לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרֵיב יַת קוּרְבַּן חַד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה

שופטים יז

יז א וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ׃ ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתִּי ואת קרי אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ בְּנִי לַיהוָה׃ ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה כ"ס הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי ו' לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ׃ ד וַיָּשֶׁב אֶת־ כ"ס הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל ב' חד מ"ל וחד חס' וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃ ה וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ ד' אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד ט'. כ"ס

בית אלהים ה' וסי' נמסר בסדר ויצא: וימלא ט' וסי' נמסר בסדר שלח לך:

רש"י

בזרועות האשה: (א) ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתב שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמ' וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה. ובפלגש בגבעה נאמר על יבוס שבירושלים לא נסור אל עיר עובדי כוכבים למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלים: (ב) אשר לקח לך. אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עצורה לנו. עצורה ממנו: ואת אלית. קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי את הכסף מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך לשם דמות ומסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא בידם שהרבה שנים קדם מיכה לשמשון אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שהוא כאן וכאן וכסף של פורענות היו שניהם: (ה) ובית אלהים. בית עבודת כוכבים וכן כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה: וימלא את יד א'. חנכו לעבודת הדמות להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרוי מילוי

רלב"ג

אשר שנת היתה התפתותו פתוי האנשים וזה שכבר השיג לשמשון כחו שנבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מגד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראוים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם: (א) עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי איפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין שנות עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על החטא לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בשביל הסכמה מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה ומספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכה ונוכל לומר לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמה אחרת בענין אלו הכספים והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה אל שנפל שמשון ביד פלשתים ונקרו עיניו ונמשך לו המות בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך: (ב) והנה ספר שכבר אמר מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי: (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שימשו בהן האנשים אז ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מגד עורכם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאו תחלה לא לשם ע"ג ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף לה'. והנה השיבה לו אמו הכסף

מצודת ציון

יז (ב) אלית. מלשון אלה וקללה: (ג) פסל ומסכה. פסל דמות ע"ג הנעשה במלאכת יד ומסכה ע"ג ע"י יציקת המתכת: אפוד. עשוי כדמות אפוד שבמקדש: ותרפים. עשוים הם בצורת אדם

מצודת דוד

שיסב במאמר עלה בחשבון העשרים: יז (ב) לקח לך. נלקח ממך בגנבה: ואת אלית. קללת את הגנב: וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו חשדת אותי ואמרת שהכסף הוא אתי: אני לקחתיו. עתה מודה אני שלקחתיו אני: ברוך בני לה'. ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך אך ברוך תהיה הואיל והודית: (ג) הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב הקדשתיו באם ימצא הגנב: מידי לבני. לתתו מידי ליד בני לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה ע"ג ממש אבל עשויה היא למחשבו' אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי ולפי הטעות אמרה לשם) : ועתה. הואיל ונמצא הכסף משיב אני אותו לך ונתנה הכסף לבנה: (ד) וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו כאומר הואיל ויצאה הגנבה מתחת ידי לא אשוב עוד לקחתה: ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו ומתשעה מאות נעשה הדמות ומשכה: (ה) לו בית אלהים. היה לו בית מוכן לעבודת הדמות ולזה שמה אמו את הדמות והמסכה בביתו: ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו מלבד הדמות והמסכה אשר משל אמו:

רשי

מילוי ידים ריסוועסטיר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריסוויסטיר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה. והוא לוי מן האם ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גרשון בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשון וגו': (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) כאשר אמצא. פרנסתי להשתכר: (י) לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כשי הראוי להם לשנה: וערך בגדים. אפרלייממ"ס בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עצתו:

שופטים

מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ו בַּיָּמִים הָהֵם
אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ ז וַיְהִי־
נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ ח וַיֵּלֶךְ ז' פסו' והוא וכות. ד'
הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה ג'
לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם ס"ו
עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃
ט וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
י וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי
לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת ג'
כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ ס'. ג'. ג'
וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי׃ יא וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־ ד'
הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו׃ י"ב פתחין
יב וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ ט'
הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה׃
יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב
יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן׃
יח א בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל

תרגום

לֵיהּ לְכוּמְרָא׃ ו בְּיוֹמַיָא
הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל
גְּבַר דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵד׃
ז וַהֲוָה עוּלֵימָא מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה מִזַּרְעִית יְהוּדָה וְהוּא
לֵוִי וְהוּא דָר תַּמָן׃ ח וַאֲזַל
גַּבְרָא מִקַּרְתֵּיהּ מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה לְמִידַר בְּאַתַר
דְּיַשְׁכַּח וַאֲתָא לְטוּרָא
דְּבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית
מִיכָה לְמֶעְבַּד אוֹרְחֵיהּ׃
ט וַאֲמַר לֵיהּ מִיכָה מְנָן אַתְּ
אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ לֵיוָאָה אֲנָא
מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲנָא
אָזֵיל לְמִידַר בְּאַתַר
דְּאַשְׁכַּח׃ י וַאֲמַר לֵיהּ
מִיכָה תִּיב עִמִּי וֶהֱוֵי לִי
לְאַב וּלְכָהֵין וַאֲנָא אֶתֵּן
לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף לִזְמַן
עִידָּן וְזוּג לְבוּשִׁין וּפַרְנָסָתָךְ
וַאֲזַל לֵיוָאָה׃ יא וּצְבִי לֵיוָאָה
לְמִיתַּב עִם גַּבְרָא וַהֲוָה
עוּלֵימָא לֵיהּ כְּחַד מִבְּנוֹהִי׃
יב וְקָרֵיב מִיכָה יָת קוּרְבַּן
לֵיוָאָה וַהֲוָה לֵיהּ עוּלֵימָא
לְכָהֵין וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה׃
יג וַאֲמַר מִיכָה כְּעַן יָדַעְנָא
אֲרֵי אוֹטֵיב יְיָ לִי אֲרֵי הֲוָה לִי לֵוָאָה לְכוּמְרָא׃ א בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא

רדק

אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו: (ו) איש הישר בעיניו יעשה. אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ושופט בימים ההם: (ז) מבית לחם יהודה. בית לחם אחר היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהודה בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור ועל בית לחם אמר שהיה משבט יהודה והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה. והאומר כי אמו ממשפחת יהודה יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם. ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן. ורז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבינו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו"ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלוי נו"ן מלמעלה בין המ"ם והשי"ן לומר כי נכד' משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו"ן כלומר כי עשה מעשה כאלו היה בן מנשה ולא בן משה: והוא גר שם. בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיה ללוים ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על צרכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו: (ח) עד בית מיכה לעשות דרכו. כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם ואילך: (י) לימים. לשנה: וערך בגדים. תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדים לשנה שנים אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף: וילך הלוי. הלך לצרכי מיכה למה שצוהו ונתרצה לישב עמו: (יב) וימלא. כבר פירשתיו: (יג) כי היה לי הלוי לכהן. כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי: (א) בימים ההם. גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' נראה כי בימי השופט לא היו עושים

רלבג

הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם: (ה) וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיות לכהן לשאול לו העתידות: (ו) אין מלך בישראל וגו'. וסיפר זה כי אולי היה זה סבה לעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה. כדי לבער ע"ז כי גם עלי שהיה נכבד מכל אחר לפניו מהשופטים לא בערו בימיו הבעלים והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שכבר זכר בזה הספור ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימים ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השתדלו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שהתבאר בראש זה הספר ששאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני: (ז) עוד ספר שכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם. והנה משך לבו של מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעות הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה ועכ"ז הנה התרפים דברו און על הרוב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות ה': (א) וספר שכבר היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלים לעיר

והוא לוי והוא גר שם ו' פסוקים והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה והנה עמך שמעי בן גרא בן הימני מבחורים. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש. אותו תקדישו והוא יבנה. אכלו זרים כחו ואחר בא חצרון דד"ה. והי' ו' בקריאה וסי' ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה. התהלך לפני והית תמים. עלה אלי ההרה והיה שם. והיה נכון לבקר ועלית ויאמר לו מיכה שבה עמדי. ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך. ונמסר גם בסדר לך לך:

תולדות אהרן בימים ההם. חולין נו: איש הישר בעיניו. סוטה מז ע"ג כה. נער. ב"ב קט: הלוי לכהן. שם: בימים ההם. עקדה שער לג:

מצודת דוד

וימלא. מיכה חנך א' מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות: (ו) אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש הישר בעיניו ולא היה מי שימחה ביד מיכה וכתב בס"ע שזה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ז) מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבלון היתה עיר הקרויה ג"כ בית לחם כמ"ש ביהושע לז"א מבית לחם יהודה ולתוספת ביאור אמר ממשפחת יהודה ור"ל העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה: והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם: (ח) באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו: לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה: (ט) לוי אנכי. כאומר נכון אני ללמוד ולהורות כמ"ש בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב וכו' (דברים לג): (י) לאב. ר"ל למורה ולמלמד: וערך בגדים. ר"ל בגדים כסדר הצריך: וילך הלוי. הלך אחר דבר מיכה ועצתו: (יא) כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן: (יב) וימלא מיכה. מוסב למעלה שאמר שהי' לו כאחד מבניו כי מלא ידיו לכהן: (יג) עתה ידעתי. כי בעוד היות בני לכהן הי' שלא כדת כי הכהן ראוי להיות מבני לוי אבל עתה ייטיב לי ה' כי הי' לי הלוי לכהן ושרי הוא הכהן ממש: יח (א) אין מלך. כי אם הי' מלך הי' הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו

מצודת ציון

אדם ומדברים ע"י קסם: וימלא. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט): (ז) גר. דר: (י) לימים. לשנה כמו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כה): וערך. מענין סדור כמו ערך לחם (שמות מ'): ומחיתך. פרנסה הצורך לחיי האדם: (יא) ויואל. ורצה כמו ויואל משה שם

רדק

עושים איש הישר בעיניו ובשלשת העניינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו העניינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאות שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שנבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמונים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אשר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעי' בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ועלה בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים נשארו י"ג שנה אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלא עשרה שנים נשארו עדיין שתי שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם השש שנים שלו והוא אומר זה בתחלת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יותר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה העניינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה וחמשים שנה כשנתמנה שופט ובן צ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנביאי ישראל ומזקניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא א"כ הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימן הרעו בדבר פילגש: כי לא נפלה לו. לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחות ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקה לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראוים לו והוצרכו לבקש נחלה : (ב) עד בית מיכה. סמוך לביתו : (ה) שאל נא אלהים. לפי מחשבתם כי לא היה זה האפוד אלא לשם ע"ג עשוי בדמות אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק השם יתעלה בזה אך הם ושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהי' וכת"י שאל כען במימרא דה'. א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מא' שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה הדבר אצלינו ספק ומספיקי' א"י אומר שאינו נמחק. ואני תמיה על כי נתנה אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים למ"ד חול הכתובים ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שבאלף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה . והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל ה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמר להם כי מגידים

רשי

עלתו : (א) כי לא נפלה לו . ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד : (ג) מי הביאך הלום . יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל תקרב הלום . ומי שם פה לאדם . ומה זה בידך : (ה) שאל נא באלהים . בתרפים שמדברים

על

רלבג

לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ושאלו לו התצליח דרכם וענה להם על צד הקסם באמצעות הפסל והתרפים שכבר הצליח דרכם : (ז) והנה באו המרגלים לעיר ליש וראו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יראים ממלחמה ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העיר שלא יכנסו בה אויבים . ולא היה בארץ ההיא מכלים דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלים בתוכחתו החוטאים . ומלת עצר הוא מענין זה יעצור בעמי ויהיה הרצון בזה שלא היתה הממשלה הולכת באה מהאב לבנו וזה ממה שימנע המנהיג ההוא מלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוים שהם אינם לו ולזרעו וראוי עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שמרס

וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ
נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־
הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּנַחֲלָה׃ ב וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן ׀
מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם
אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ
שָׁם׃ ג הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה
הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ
שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־
אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה׃ ד וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם כָּזֶה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה
וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ה וַיֹּאמְרוּ
לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ
דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ׃

ל' וחד וממשפחתם חסר עמכם והוא משמש א"ב · ו' חסר כסיפ' · י"ע ר"פ · ג' · ג' · ל' חס'

בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיוֹמַיָא הָאִינוּן
שִׁבְטָא דְבֵית דָן בָּעַן לְהוֹן
אַחְסַנְתָּא לְמִתַּב אֲרֵי לָא
אִתְפְּלֵגַת לְהוֹן עַד יוֹמָא
הַהוּא מִגוֹ שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל
בְּאַחְסָנָא׃ ב וּשְׁלַחוּ בְנֵי דָן
מִזַּרְעִיַתְהוֹן חַמְשָׁא גוּבְרִין
מִקְצַתְהוֹן גַּבְרִין בְּנֵי חֵילָא
מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל
לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וּלְמִבְדְּקַהּ
וַאֲמַרוּ לְהוֹן אֱזִילוּ בְּדוֹקוּ
יַת אַרְעָא וַאֲתוֹ לְטוּרָא
דְבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית
מִיכָה וּבָתוּ תַמָּן׃ ג אִינוּן
עִם בֵּיתָא דְמִיכָה וְאִינוּן
אִשְׁתְּמוֹדְעוּ יַת קָל עוּלֵימָא
לֵיוָאָה וְזָרוּ לְתַמָּן וַאֲמַרוּ
לֵיהּ מַן אַיְתָךְ הָכָא וּמָא
אַתְּ עָבֵיד הָכָא וּמָה לָךְ ח'
כְּדֵין׃ ד וַאֲמַר לְהוֹן כְּדֵין
וּכְדֵין עֲבַד לִי מִיכָה וַאֲגְרַנִי
וַהֲוֵית לֵיהּ לְכוּמְרָא׃
ה וַאֲמַרוּ לֵיהּ שְׁאֵיל כְּעַן בְּמֵימְרָא דַיָי וְנֵידַע הֲתַצְלַח אוֹרְחָנָא דִי אֲנַחְנָא אָזְלִין

אלהים ו' חס' בספרא וסי' ויאמר אלהים רדפו אחריהם דאהוד . ויאמר אלהים גדעון לא אמשול אני בכם אשאלה מכם שאלה . וישלחו בני דן . כזה וכזה עשה לי מיכה . ויאמר אלהים אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסוק : כזה וכזה ג' דסמיכי וסי' כזה וכזה תאכל החרב . הנה אשת ירבעם באה :

תולדות אהרן מי הביאך . ב"ב קו :

מצודת ציון

(שם ב) : יח (ב) מקצותם . מלשון קצין כמו ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א) ואחז"ל בקצינים שבמחנה : לרגל . לחפש וכן וירגלו אותם (דברים א') : (ג) הלוי- כמו אל תקרב הלום שמות

מצודת דוד

ולא שבט לבד : כי לא נפלה לו . להיות בה די צרכו : עד היום ההוא . עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול א"י : בתוך שבטי וכו' . מוסב למעלה לומר לא נפלה לו די צרכו בנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל: יח (ב) ממשפחתם. א' מכל משפחה:

מקצותם . מהקצינים שבהם וכת"י ... משה ,שיאי העדה : מצרעה ומאשתאול . מנחלת יהודה היו ובני דן ישבו בהם כגרים : את הארץ . היא ליש האמור בענין .
עד בית מיכה . סמוך לבית מיכה · (ג) המה עם בית מיכה . כשהמה היו סמוך לבית מיכה הכירו את קול הנער בדברו עם מי : שם. אל הבית : מי הביאך וכו'
ר"ל אנא מי אתה ומה ... מה הניתן לך בשכרך : (ד) כזה וכזה . סיפר להם כל המאורע : (ה) שאל נא . כי קנו וחשבו שיש בו ממש להוריד על פניו בתות

רש"י

על ידי מכשפות: (ו) נוכח ה' דרככם. נוכח הקב"ה גלוי כי זה אין בו ממש: (ז) ואין מכלים דבר. אין אחד מהם צריך לחבירו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כך שמעתי: יורש עצר. יורשים מועטים שאם יכרגו את אלו אין עוד שרכין נלחמים עם המחזיקים בנחלה: ורחוקים המה. מעזרת צידונים: ודבר אין להם עם אדם. שום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך: (ח) מה אתם. כלומר מה אתם משיבים דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה: (ט) ואתם מחשים. מתעצלים: ואת

רד"ק

מגידים הם העתידות באמת ונתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרים כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויששו בהם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרים כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה היא כי הנה כתוב כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי רצה לומר בעלי התרפים והחכם רבי אברהם אבן עזרא כתב כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורות בן אדם והיא עשוים לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד: (ו) נכח ה' דרככם. על דרך הנה ה' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין ה' ארחכון: (ז) ויבאו לישה. והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמות היו לו: את העם אשר בקרבה יושבת לבטח. זכר העם בלשון נקבה וכן חטאת עמך מדוע שובבה העם הזה: כמשפט צדונים. כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו שוקטים כי לא היו רוצים להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתוב ויהי גבול הכנעני מצדון ואמר בזבולן וירכתו על צדון שהוא כמו עד צדון אבל צדון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטים ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן. ואין מכלים דבר בארץ. כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דנזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יריאים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחים להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין: יורש עצר. ת"י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומילת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה: ורחוקים המה מצדונים. כלומר שלא יוכלו לעזרם: ודבר אין להם עם אדם. שאין להם ברית עם אדם לעזרם

שופטים יח

ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח
יְהוָה דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ׃
ז וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה
וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת
לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִידֹנִים שֹׁקֵט ׀ וּבֹטֵחַ
וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר
וּרְחֹקִים הֵמָּה מִצִּידֹנִים וְדָבָר אֵין־
לָהֶם עִם־אָדָם׃ ח וַיָּבֹאוּ
אֶל־אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאֹל וַיֹּאמְרוּ
לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם׃
ט וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי
רָאִינוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד
וְאַתֶּם מַחְשִׁים אַל־תֵּעָצְלוּ לָלֶכֶת
לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ י כְּבֹאֲכֶם
תָּבֹאוּ ׀ אֶל־עַם בֹּטֵחַ וְהָאָרֶץ רַחֲבַת
יָדַיִם כִּי־נְתָנָהּ אֱלֹהִים בְּיֶדְכֶם מָקוֹם
אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ׃ יא וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמִּשְׁפַּחַת
הַדָּנִי מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ חָגוּר כְּלֵי מִלְחָמָה׃ יב וַיַּעֲלוּ
וַיַּחֲנוּ בְּקִרְיַת יְעָרִים בִּיהוּדָה עַל־כֵּן
קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵה־דָן עַד
הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה אַחֲרֵי קִרְיַת יְעָרִים׃
יג וַיַּעַבְרוּ מִשָּׁם הַר־אֶפְרָיִם וַיָּבֹאוּ עַד־
בֵּית מִיכָה׃ יד וַיַּעֲנוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ לַיִשׁ

Masoretic side notes: ג' קמץ וחד פתח הקטיני ליסה · ס' חס · כ' · כ' וכא · ד' · ט' חסר. ג' חסר · ל' · ל' · ה' בטעם

תרגום

עֲלָה׃ ו וַאֲמַר לְהוֹן כַּהֲנָא אֱזִילוּ לִשְׁלָם אַתְקֵין יְיָ אוֹרַחַתְכוֹן דִּי תְּהָכוּן בַּהּ׃ ז וַאֲזַלוּ חַמְשָׁא גוּבְרִין וַאֲתוֹ לְלָיִשׁ וַחֲזוֹ יָת עַמָּא דִּי בְגַוַּהּ יָתְבִין לְרוּחְצָן כְּהִלְכַת צִידוֹנָאֵי דִּשְׁקְטִין וּשְׁרַן לְרוּחְצָן וְלֵית דְּמַנְזֵק פִּתְגָמָא בְּאַרְעָא יָרוּתִין זְעִירִין וּרְחִיקִין אִינוּן מִצִּידוֹנָאֵי וּפִתְגָם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ׃ ח וַאֲתוֹ לְוָת אֲחוּהוֹן צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וַאֲמַרוּ לְהוֹן אֲחוּהוֹן מָה אַתּוּן׃ ט וַאֲמַרוּ קוּמוּ וְנִיסַק עֲלֵיהוֹן אֲרֵי חֲזֵינָא יָת אַרְעָא וְהָא טָבָא לַחֲדָא וְאַתּוּן שָׁתְקִין לָא תִתְרַשְׁלוּן לְמֵיזַל לְמֵיעַל לְמֵירַת יָת אַרְעָא׃ י כְּמֵיתֵיכוֹן תֵּיעֲלוּן לְוָת עַמָּא דְּשָׁרַן לְרוּחְצָן וְאַרְעָא פְּתִיוּת יְרִין אֲרֵי מַסְרַהּ יְיָ בִּידֵיכוֹן אַתְרָא דְּלֵית תַּמָּן חֶסְרָן כָּל מִדַּעַם דִּי בְאַרְעָא׃ יא וּנְטַלוּ מִתַּמָּן מִזַּרְעִית דָּן מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל שִׁית מְאָה גַּבְרִין מְזָרְזִין בְּמָנֵי קְרָבָא׃ יב וּסְלִיקוּ וּשְׁרוֹ בְּקִרְיַת יְעָרִים בְּאַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה עַל כֵּן קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא מַשְׁרִית דָּן עַד יוֹמָא הָדֵין הָא הוּא אֲחוֹרֵי קִרְיַת יְעָרִים׃ יג וַעֲבָרוּ מִתַּמָּן לְטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וַאֲתוֹ עַד בֵּית מִיכָה׃
יד וְאָתִיבוּ חַמְשָׁא גוּבְרַיָּא דַּאֲזַלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא לְלָיִשׁ וַאֲמַרוּ לַאֲחוּהוֹן

רלבג

שמרם שתגיע הידיעה לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא: (יד) והנה ליש הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר נ"כ שם שכבר קראו שם העיר דן כשם דן אביהם כמו שנאמר בזה המקום

אם יאמרו כמ"ש בסוף הענין ואין מליל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכן אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ: (ח) מה אתם אומרים. כלומר מה בשורה בפיכם: (ט) קומה ונעלה. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך בארץ: אתם מחשים. אתם שותקין שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו: אל תתעצלו. לא תתרשלון: (י) כל דבר אשר בארץ. הואת או בשום ארץ בעולם

פי' רבי ישעיה

(י) כל דבר אשר בארץ. אשר. מלה יתירה ודומה לו במלכים ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו אשר העומדים לפניו. אשר

צדנים ה' חס' ו' בליש' בקריא' וסי' וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה. ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון. וילך שלמה אחרי. יען אשר עזבוני. ומאכל ומשתה ושמן. לצדנים כתיב דעזרא. וצידונים ועמלק כן כתיב מ"ל דמ"ל ושארא צידנים כתיב: מחשים ד' בקריאה וסי' אל תעצלו ללכת. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר. מחשים מקחת אתה. והלוים מחשים לכל העם: על כן ט' בטעם וסי' נמסר בסדר וישלח: הידעתם ג' וסי' נמסר בסדר ויצא:

מצודת דוד

כחות עליונות ולהגיד עתידות: (ו) ויאמר להם. אחר ששאל אמר להם דרככם הוא מול ה' להשגיח בה ולהצליח אתכם: (ז) יושבת לבטח. ר"ל אינם נשמרים ממלחמ' והוא כדרך צידון האשב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה: ואין מכלים. אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור כי לא הורגלו במלחמה וקטט': יורש עצר. יורש ארצם עצור מהם ר"ל אין להם יורש ארצם ללחום לאח"ז בעבור הארץ: ורחוקים המה. ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף): ודבר אין להם. אין להם ברית כרותה עם מי לשיבא בעזרתם: (ח) לרעה וכו'. אל צרעה וכו': מה אתם. ר"ל מה אתם משיבים ומעניינו תבין חסרונו: (ט) ואתם מחשים. ר"ל אתם כיו כחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי מסבב אחר ואל תעצלו ללכת וכו' כי עכ"ז פן יודע למי: (י) כבואכם. כאשר תבואו או מיד תבואו אל עם בוטח ר"ל לא תצטרכו ללכת דרך אשר תמצא אתכם בה מלחמה: רחבת ידים. מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם: אין שם מחסור וכו'. ר"ל עם שאינה מאיי מים אין נחסר בה ממה שיש בא"י או ר"ל לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם: (ב) בקרית יערים. ר"ל סמוך לה: לּעַד היום ההוא. מקום החניה: אחרי.

מצודת ציון

(שמות ג'): נוכח. נגד: (ז) לישה. הוא לשם האמור ביהושע ובשתי השמות היתה נקראת: שוקט. יושב במנוחה: עצר. ענין מניעה כמו אשה עצורה לנו (ש"א כ"א): : (ט) מחשים. שותקים כמו עת לחשות (קהלת ג'): (י) כי. אם: כל דבר. בשום דבר: (יד) ויענו. הוא התחלת

וַיֹּאמְרוּ אֶל־אֲחֵיהֶם הַיְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ
בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל
וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ׃
טו וַיָּסוּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־הַנַּעַר
הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־לוֹ לְשָׁלוֹם׃
טז וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חֲגוּרִים כְּלֵי
מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים פֶּתַח הַשָּׁעַר אֲשֶׁר
מִבְּנֵי דָן׃ יז וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה
לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב
פֶּתַח הַשַּׁעַר וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחָגוּר כְּלֵי הַמִּלְחָמָה׃ יח וְאֵלֶּה בָּאוּ
בֵּית מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם עֹשִׂים׃
יט וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ
וְלֵךְ עִמָּנוּ וֶהְיֵה־לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן
הֲטוֹב הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד
אוֹ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וַיִּיטַב לֵב הַכֹּהֵן וַיִּקַּח
אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־
הַפָּסֶל וַיָּבֹא בְּקֶרֶב הָעָם׃ כא וַיִּפְנוּ
וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־הַמִּקְנֶה
וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם.
כב הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר בַּבָּתִּים אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה
נִזְעֲקוּ וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃
כג וַיִּקְרְאוּ אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃
כד וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי
עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃
כה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע
קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ

הידעתון ארי אית בבתיא
האלין אפוד ודמאין וצלמים
ומתכא וכען דעו מה
תעבדון : טו וזרו לתמן
ועלו לבית עולימא לואה
בית מיכה ושאילו ליה
לשלם : טז ושית מאה
גברין מזרזין במני קרביהון
קימין במעלנא דתרע
דמשבט בני דן : יז וסליקו
חמשא גבריא דאזלו
לאללא ית ארעא עלו
לתמן ונסיבו ית צלמנא
וית אפודא וית דמאין וית
מתכא וכהנא קאים
במעלנא דתרעא ושית
מאה גברי דמזרזי במני
קרבא : יח ואלין עלו לבית
מיכה ונסיבו ית צלם
אפודא וית דמאין וית
מתכא ואמר להון כהנא
מה אתון עבדין : יט ואמרו
ליה שתוק שוי ידך על
פומך ואזיל עמנא והוי
לנא לאב ולכהנא הטב
דתהי כהין לבית גברא
חד או דתהי כהין לשבטא
ולזרעית בישראל : כ ושפר
לבא דכהנא ונסיב ית
אפודא וית דמאין וית
צלמא ועל בגו עמא :
כא ואתפניאו ואזלו ושויאו
ית טפליא וית בעירא וית
קנינא קדמיהון : כב אינון
ארחיקו מבית מיכה
וגבריא דבבתיא דעם בית
מיכה אתכנישו ואדביקו
ית בני דן : כג וקרו לבני
דן ואסחרו אפיהון ואמרו
למיכה מה לך ארי
אתכנישתא : כד ואמר ית
דחלתי די עבדית נסיבתון
וית כהנא ואזלתון ומה לי
עוד ומה דין תימרון לי
מה לך : כה ואמרו ליה בני דן לא תשמע קלך עמנא דלמא ישלטון בכון
גברין מרירן נפשן ותסיף נפשך ונפש אנש ביתך :

רשי

(כא) ואת הכבודה תשאות . כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם : הכבודה . פונפומ״א בלע״ז · (כג) ויסבו פניהם . בני דן אל הקוראים אליהם : (כד) ומה לי עוד . ומה נשאר לי עוד : (כה) אנשים מרי נפש . כעסנים שיש בסיעתנו: ליש

רדק

בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסור כל דבר : (יח) ואלה באו . מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתם עושים חזר ואמר . ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד : (כא) את הטף. כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר : ואת הכבודה . כתוב בוי״ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל . ופירוש הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קנינא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קנין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין : (כב) נזעקו נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם: (כג) ויסבו פניהם . בדגש הסמ״ך והבי״ת : (כה) פן יפגעו בכם . ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת וי״ת וישלטון בכון וכן ויפגעו בו ושליטו ביה : מרי נפש . אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך . אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אתם

רלבג

המקום : (יז) וספר כי מידי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלים ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן

ושש ג׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר משפטים : כבודה ג׳ מלאים ודגשים וסי׳ ואת הכבודה לפניהם וישבת על מטה כבודה . כל כבודה בת מלך פנימה : ויסבו ג׳ דגשים בקריאה וסי׳ ויקראו אל בני דן . את ארון אלהי ישראל . ויסבו את פניהם ממשכן ה׳ :

מצודת דוד

לא לצד צרעה ואשתאול שבדן כ״א מהעבר מזה (והיא בין צרעה ואשתאול שהיו בנחלת יהודה) : (יד) ההולכים לרגל . אשר הלכו מקודם לרגל : הידעתם . ר״ל וכי ידעתם הלא אנכי יודעים אשר נגד לכם יש כאן אפוד וכו׳ : דעו מה תעשו . ר״ל הכינו עצמכם לקחתם : (טו) ויסורו שמה . המרגלים הלכו לבית מיכה : בית מיכה . אשר היה בבית מיכה: (טז) חגורים . כשהם חגורים וכו׳ : אשר מבני דן . מוסב על שש מאות איש : (יז) ויעלו . כי המרגלים חזרו עם הלוי אל השש מאות איש ובדבר הלוי עמהם עלו המרגלים משם ושבו ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו׳: והכהן . הלוי הזה העשוי לכהן היה נצב פתח השער וכו׳ : (יח) ואלה . המרגלים באו אז לבית מיכה ולקחו את פסל וכו׳ ולא היה אז הכהן בביתו : ויאמר אליהם הכהן . כאשר באו אל המחנה ובידם הפסל וכו׳ אמר להם מה אתם עושים ר״ל למה תקחום : (יט) שים ידך על פיך. לסתמו לבל ישמע קולך : והיה לנו . ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב . וכי טוב יותר להיות כהן לבית איש אחד או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל וא״כ הלא לטובה יחשב לך : (כ) וייטב לב הכהן . הוטב בלבו דבריהם ויקח מידם את האפוד וכו׳ לשאת אותם בעצמו ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (כא) ויפנו . מן המקום ההוא והלכו לדרכם : את הטף וכו׳ . מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם . בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם . והטף וכו׳ ילכו לדרכם בעודם נלחמים: (כב) הרחיקו . כשהיו רחוקים מבית מיכה: עם בית מיכה . סמוך לבית מיכה : (כג) ויקראו . הממתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו . בני דן הפכו פניהם מול מיכה ואמרו מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (כד) את אלהי . הפסל וכו׳ : ומה לי עוד . מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם : (כה) עמנו .

פי׳ רבי׳ ישעיה

אשר השני יתר : (יז) באו שמה לקחו את הפסל . חסירי וי״ו הם ופתרונו ובאו שמה ולקחו את הפסל: (יט) לשבט ולמשפח׳ בישראל . פי׳ כל שבט דן לא היה אלא משפחה אחת דכתיב ובני דן חושים : (כא) הכבודה . פירוש כל משא כבד שהיה להם והטף והמקנה והכבודה של בני דן היו ולא לקחו ממיכה אלא הפסל והתרפים : (כב) נזעקו . נקבצו ע״י זעקה שזעקו זה לזה :

מצודת ציון

תחלת הדבור כמו ועניה ואמרת (דברים כו) : (יט) החרש . שתוק כמו והחריש לה (במדבר ל׳) : לשבט ולמשפחה . המה שמות מורדפים כי גם השבט יקרא משפחה: (כא) הכבודה . הדבר שתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (כב) נזעקו . נקבצו בזעקת המקבץ וכן ויזעק ברק (לעיל ד) : וידביקו . השיגום והיו קרובים ודבוקים להם : (כה) יפגעו . ענין מכת מות כמו גם

(כז) ליש. הם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שם שמלאו שם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידעו שבאמת היא מלחם: (ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתוב נו"ן לשנות את השם ונכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ. בימי סנחריב בגלוי ראשונה

פי' רבי ישעיה

(ל) עד יום גלות הארץ. אין לפרשו גלות סנחריב שהרי אומר לפניו כל ימי היות בית האלהים בשילה. אלא גלות שילה: ע"כ

רלבג

דן: (כו) וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו הניחם ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושבי' לפי חרב ואת העיר שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כדי שייראו יושבי שאר העיירות אשר נפלו בגורלם מהם ויגלחום בקלות יותר מאד נפול פחדם עליהם: (כט) ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם: והנה הקימו את פסל מיכה בבית ששמו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שכבר עברו כמה מנהיגים ביערו ע"ז מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם. ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני ה' עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שגברו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מות עלי אחר שהפסל

בִּיתֶךָ׃ כו וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא
ג' מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן
י' ר"פ וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ כז וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת
כ' אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר
הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט
ד'. ח' וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־
הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ כח וְאֵין מַצִּיל כִּי
ל' בטעם כה' רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם
ז' בטעם עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־
ג' מ"ל שום בר נש רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
ס"א כשם כט וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם
ג' זוגין קדמ' ז"ן ותני' ש"ן לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ ל וַיָּקִימוּ
לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־
ד' תלוים גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ
ב' ירושלים כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת
ו' בסיפרא הָאָרֶץ׃ לא וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת בֵּית־
הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה׃ יט א וַיְהִי
בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי

כו וַאֲזַלוּ בְּנֵי דָן לְאוֹרְחֵיהוֹן וַחֲזָא מִיכָה אֲרֵי תַקִּיפִין אִינוּן מִינֵיהּ וְאִתְפְּנֵי וְתָב לְבֵיתֵיהּ׃ כז וְאִינוּן נְסִיבוּ יַת דַּעֲבַד מִיכָה וְדַבַּרוּ יַת כַּהֲנָא דִּי הֲוָה לֵיהּ וַאֲתוֹ לְלַיִשׁ לְעַמָּא דְשָׁקְטִין וְשָׁרָן לְרוּחְצָן וּמְחוֹ יָתְהוֹן לְפִתְגָם דְּחָרֶב וְיַת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ כח וְלֵית דְּמְשֵׁיזִיב אֲרֵי רְחִיקָא הִיא מִצִּידוֹן וּפִתְגָם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ וְאִינוּן בְּמֵישַׁר דִּלְבֵית רְחוֹב וּבְנוֹ יַת קַרְתָּא וִיתִיבוּ בַהּ׃ כט וּקְרוֹ שְׁמָא דְקַרְתָּא דָּן בְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן דְּאִתְיְלִיד לְיִשְׂרָאֵל וּבְרַם לַיִשׁ שְׁמָא דְקַרְתָּא מִלְּקַדְמִין׃ ל וַאֲקִימוּ לְהוֹן בְּנֵי דָן יַת צַלְמָא וִיהוֹנָתָן בַּר גֵּרְשֹׁם בַּר מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנוֹהִי הֲווֹ כּוּמְרִין לְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן עַד יוֹמָא דִּי גְלוֹ יָתְבֵי אַרְעָא׃ לא וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן יַת צְלַם מִיכָה דִּי עֲבַד כָּל יוֹמַיָּא דַּהֲוָה קָיָם בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ בְּשִׁלֹה׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּמַלְכָּא לֵית בְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה

אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד כדבר הזה והוא מכנין הנני אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם. יאסף אהרן והדומים להם: (כז) שרפו באש. יש לתמוה למה שרפו אותם והם רוצים לישבה והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבדיל הנשארים והנה אלו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים לה' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר אתי אע"פ שתהיה כוונתכם לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותה לפי חרב עבדין ע"ג והיא מצלחא בידיהון יש צדקה גדולה מזו היינו הך דכתיב לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים: (כט) אשר יולד. בוי"ו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. וטעם אשר יולד לישראל שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר באו ללייש היה שמו דן וכשם אבי המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל: (ל) בן מנשה. הנו"ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה: עד יום גלות הארץ. מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו ואמר ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנאמר כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה דמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה

ואין מציל ו' פסוקים אית בהון ואין אין בקריאה וסי' וילכו חמשת האנשים. ואין מציל כי רחוקה היא. הבט ימין וראה. עשה גדולות ואין קדמאה. ואין אני ואתי ונערי. אני ה' ואין עוד זולתי: רחוב ג' מלאים בקרתא וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם בית רחוב. וארם צובה ורחוב. וכל שום גברא דכוו' מ"ל במ"ב חס' וסימנהון ויך דוד את הדרעזר בן רחב. ומשלל הדרעזר בן רחב. תרויהון בשמואל: מנשה ד' מלין דאית בהון אות תלוי וסי' רשעים לאחוז בכנפות הארץ. מרשעים וימנע מרשעים אורם. מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל. מיער יכרסמנה חזיר מיער:

תולדות אהרן ויהונתן. ב"ב קט (ברכות יג סנהדרין ג): בית אלהים בשלה. שבועות לט:

הוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהנים אחרים לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחוייב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא לדורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד ע"ג ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחד ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם פה כהן אחד מבניו ואפשר שנאמר כי לא יחוייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר הזכר בענין דוד שאמרו ז"ל: (א) ויספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו

מצודת דוד

ביותך עמנו: אנשים מרי נפש. הכעסנים שיש שכיעתנו: ונפש ביתך. הבאים עמך: (כז) שוקט ובוטח. לא היו נשמרים מן המלחמה: ואת העיר שרפו. כי לא יוכלו לה כ"א ע"י השרפה ולולא זאת לא שרפוה כי הלא נתיישבו בה: (כח) ואין מציל. לא היה להם מציל: כי רחוקה. וכבשוה עד לא נשמע להם: ודבר. לא היה להם כריתת ברית עם מי: אשר לבית רחוב. הסמוך לבית רחוב ויבנו. כי שרפוה במלחמה כמ"ש למעלה: (כט) אשר יולד. שלא נחשב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן: לראשונה. טרם שקראוה בשם דן: (ל) ויקימו להם. להיות לע"ז ולעבדו: ויהונתן. הוא הלוי הנזכר: בן מנשה. ארז"ל שהוא משה ומפני כבודו נאמר מנשה ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם: עד יום גלות הארץ. הוא גלות הארון שהיה בימי עלי ולזה לא אמר עד גלות ישראל כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל ועד הזמן ההיא עמד הפסל אבל לאחריו שעמד שמואל לשופט בער אותם מן הארץ: (לא) וישימו להם. לאלוה ולעבדו: כל ימי וכו' בשלה. מתחלת שעמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה. אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי ועמד שמואל לשופט בערו מן הארץ: יט (א) ומלך אין בישראל. כ"א היה מלך לא היה מה שהיה כי המלך היה מעניש

מצודת ציון

גם פגעו (ש"ב א). ואספתה. ענין כליון מן העולם כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (כט) ואולם. ואבל ברירכתי

בשילה זמן אחד הוא ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מיחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועלי גם כן התרש' כוס כמו שהתרפה במוס' בניו ובשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים ובטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד יום גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה : (ב) ותזנה . תרגום ובסרת ותרגום דבר ה' בזה בסר רוצה לומר בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פירושו זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנתה מתחתיו . ופי' עליו על פניו כלומר שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירוש עליו עמו בעוד שהיתה עמו כמו ויבאו האנשים על הנשים שהוא כמו עם ופי' ותלך מאתו שכעס בעלה עמה והלכה לה לבית אביה . ימים ארבעה חדשים . חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופי' ימים שנה או יהיה ד' חדשים פי' ימים וכן ת"י יומין ארבעה ירחין : (ג) להשיבו . כן כתיב וקרי להשיבה ופירש הכתוב להשיבו אליה והיא תשוב אליו : ותביאהו בית אביה . מצאה אותו פלגשו בדרך והכניס' אותו לבית אביה : (ה) סעד לבך פת לחם . בפת לחם והוא שלא כמשפט אבל סעד נא לבבך והוא קמוץ הוא חטף כי הוא סמוך במקף : (ח) נטות היום . נטות השמש לצד מערב כי היום נקרא זמן היות השמש על הארץ : (ט) רפה היום לערוב . רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר"ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה : הנה חנות היום . הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה

א איש לוי גר בירכתי הר־אפרים ויקח־
לו אשה פילגש מבית לחם יהודה :
ב ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל־ כ' חד ר"פ וחד ס"פ
בית אביה אל־בית לחם יהודה
ותהי־שם ימים ארבעה חדשים :
ג ויקם אישה וילך אחריה לדבר על־
לבה להשיבו ונערו עמו וצמד להשיבה ק'
חמרים ותביאהו בית אביה ויראהו ג' ב' מ"ל וחד מפר
אבי הנערה וישמח לקראתו :
ד ויחזק־בו חתנו אבי הנערה וישב
אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו
וילינו שם : ה ויהי ביום הרביעי ל'
וישכימו בבקר ויקם ללכת ויאמר
אבי הנערה אל־חתנו סעד לבך פת־ כ'. כ'
לחם ואחר תלכו : ו וישבו ויאכלו ל'
שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי
הנערה אל־האיש הואל־נא ולין ד'
וייטב לבך : ז ויקם האיש ללכת ג' חס'
ויפצר־בו חתנו וישב וילן שם : ד'
ח וישכם בבקר ביום החמישי ללכת
ויאמר אבי הנערה סעד־נא לבבך כ' ובענין
והתמהמהו עד־נטות היום ויאכלו ל'
שניהם : ט ויקם האיש ללכת הוא
ופילגשו ונערו ויאמר לו חתנו אבי
הנערה הנה נא רפה היום לערוב כ' כתיב ה"א
לינו־נא הנה חנות היום לין פה וייטב ל'

גבר ליואה דר בסיפי טורא דבית אפרים ונסיב ליה אתתא לחינתא מבית לחם דבית יהודה : ב ובסרת עלוהי לחינתיה ואזלת מלותיה לבית אבוהא לבית לחם דבית יהודה והוה תמן יומין ארבעא ירחין : ג וקם בעלה ואזל בתרהא למליל על לבה לאתבותה ועולימיה עמיה וזוג חמרין ואעלתיה לבית אבוהא וחזהו אבוהא דעולימתא וחדי לקדמותיה : ד ואתקיף ביה חמוהי אבוהא דעולימתא ויתיב עמיה תלתא יומין ואכלו ושתיאו ובתו תמן : ה והוה ביומא רביעאה ואקדימו בצפרא וקם למיזל ואמר אבוהא דעולימתא לחתניה סעיד לבך פתא דלחמא ובתר כן תיזלון : ו ואסחרו ואכלו תרויהון כחדא ושתיאו ואמר אבוהא דעולימתא לגברא שרי כען ובית וישפר לבך : ז וקם גברא למיזל ואתקיף ביה חמוהי ותב ובת תמן : ח ואקדים בצפרא ביומא חמישאה למיזל ואמר אבוהא דעולימתא סעוד כען לבך ואתעכבו עד מתפני יומא ואכלו תרויהון : ט וקם גברא למיזל הוא ולחינתיה ועולימיה ואמר ליה חמוהי אבוהא דעולימתא הא כען פנא יומא למערב ביתו כען הכא לחוד יומא דין בית הכא וישפר לבך

רש"י

ראשונה : (ב) ותזנה עליו פילגשו . זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות אינו אלא לשון יוצאת נפקת ברא יוצאת מבעלה לאהוב את אחרים : (ו) הואל נא ולין . הלילה : (ט) רפה . השמש מגבורתו ונטה לערוב : הנה חנות היום . עת שכל הולכי דרכים נוטים לחנות בבי"

עד

רלב"ג

לו אשה פלגש מבית לחם יהודה וזנתה עליו פלגשו ר"ל שנטתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנמייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות יין ותירוש יקח לב והוכרחנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסורה לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקש עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רצונה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו : (ג) ובשראה זה אישה הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שסרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה . ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו ודמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבר קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול : (ט) ויקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע"פ שכבר רפה היום לערוב :

והנה

להשיבו ח' מלין כתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרינן ה"א וסי' וכ"ל שינו"יי דק"רי ודל"א כתי"ב . דכתיב ודלא קרי כולהון נמסרו בריש האי חיבורא במסרת רבתא דאסרדגא לפום עניות דעתין . הואל ד' בקריאה וסי' הואל נא ולין וייטב לבך . ועתה הואל וברך את בית עבדיך דשמואל . הואל קח ככרים כסף . הואל נא ולך את עבדך :

תולדות אהרן ותזנה עליו . גיטין ו :

מצודת ציון

יט (א) בירכתי . בסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כ"ו) : פילגש . אשה בלא כתובה ובלא קדושין : (ב) ותזנה . ענין הסרה כמו עתה יזנו תזנותיה (יחזקאל כ"ג) : עליו . מעליו : ימים . שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) : ארבעה . כמו וארבעה : (ג) וצמד . זוג וכן צמד בקר (איוב א') : (ה) סעד . ענין השענה ועב"ז יקרא האכילה סעודה כי סועד ושוען את הלב מחולשתו וכמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד) : פת . ענין פריסה כמו פתות אותם פתים (ויקרא ב') : (ו) הואל . התרצה : נא . עתה : (ז) ויפצר . ענין התחזקות ההסתה כמו ויפצר בם מאד (בראשית יט) : (ח) והתמהמהו . ענין עכבה ואיחור כמו עד התמהמהם (לעיל ג) : היום . השמש קרוי יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ע"ש בעוד השמש על הארץ הוא יום : (ט) רפה . מלשון רפיון : לערוב . מלשון ערב ור"ל לשקוע :

הנה

מצודת דוד

(ח) והתמהמהו . נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה : (ט) רפה היום לערוב רפה ושמדת לשקוע : הנה חנות היום . כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל

מעניש את החוטאים ולא היו א"כ ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר וכתב בס"ע שגם זה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל : (ב) ותזנה עליו . סרחה מעליו והלכה לבית אביה : (ג) לדבר על לבה . דברים טובים המקובלים על הלב להשיבה אליו : וצמד חמורים . אחד לו ואחד לפילגשו בשובה לביתו : ותביאהו . פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה : לקראתו . ר"ל בעת לכתו לקראתו : (ד) ויחזק בו . היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו : וילינו שם . בהלילה שאחר שלשת הימים : (ה) סעד לבך . לבל יחלוש הלב סעד אותו באכילת פת לחם : (ו) הואל נא . התרצה נא . ולין פה : וייטב לבך . באכילה ושתיה ובשמחת הלב : לערוב . כי קודם חנות השמש הולך ומתגבר ואחר חנות הולך ורפה ולז"א הנה השמש ביתו

לבבך והשכמתם מחר לדרככם
והלכת לאהלך: י ולא־אבה האיש
ללון ויקם וילך ויבא עד־נכח יבוס
היא ירושלם ועמו צמד חמורים
חבושים ופילגשו עמו: יא הם עם־יבוס
והיום רד מאד ויאמר הנער אל־
אדניו לכה־נא ונסורה אל־עיר־
היבוסי הזאת ונלין בה: יב ויאמר אליו
אדניו לא נסור אל־עיר נכרי אשר
לא־מבני ישראל הנה ועברנו עד־
גבעה: יג ויאמר לנערו לך ונקרבה
באחד המקמות ולנו בגבעה או
ברמה: יד ויעברו וילכו ותבא להם
השמש אצל הגבעה אשר לבנימן:
טו ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא
וישב ברחב העיר ואין איש מאסף־
אותם הביתה ללון: טז והנה איש
זקן בא מן־מעשהו מן־השדה בערב
והאיש מהר אפרים והוא־גר בגבעה
ואנשי המקום בני ימיני:
יז וישא עיניו וירא את־האיש הארח
ברחב העיר ויאמר האיש הזקן אנה
תלך ומאין תבוא: יח ויאמר אליו
עברים אנחנו מבית־לחם יהודה
עד־ירכתי הר־אפרים משם אנכי
ואלך עד־בית־לחם יהודה ואת־בית
יהוה אני הלך ואין איש מאסף אותי
הביתה: יט וגם־תבן גם־מספוא יש
לחמורינו וגם לחם ויין יש־לי
ולאמתך ולנער עם־עבדיך אין
מחסור כל־דבר: כ ויאמר האיש הזקן

ג' | ג' וחס' | ו' מ"ע | כ' | ל' | ל' וחס'. ד' | י"ע. כ' ר"פ | ל'. ג' | כ' דסמי' | פ' | ד'. ז' | ג' מ"ע כלים' | ל'

ותקדמון יומחר לאורחתכון ותהך לקירוך: י ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין תשיקין ולחינתיה עמיה: יא אינון עם יבוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימא לרבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה: יב ואמר ליה רבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון ונתמטי עד גבעתא: יג ואמר לעולימיה איתא ונקריב בחד מן אתריא ונבית בגבעתא או ברמתא: יד ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימין: טו וזרו לתמן למיעל למבת בגבעתא ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אנש דכניש יתהון לביתא למבת: טז והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואנשי אתרא מן שבטא דבית בנימין: יז וזקיף עינוהי וחזא ית גברא דארח ברחוב קרתא ואמר גברא סבא לאן את אזיל ומנן את אתי: יח ואמר ליה עברין אנחנא מבית לחם דבית יהודה עד סיפי טורא דבית אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד בית לחם דבית יהודה ולבית מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש דכניש יתי לביתא: יט ואף תבנא ואף כסתא אית לחמרנא ואף לחם וחמר אית לי ולאמתך ולעולימא דעם עבדך לית חוסרן כל מדעם: כ ואמר

רשי

(יב) עד גבעה. גבעת בנימן: (יג) ולנו. כמו ולנו דנסת בנו"ן במקום נו"ן שניים: (יח) ואת בית ה'. לשילה אני הולך

רלבג

(י) והנה באו עד נכח יבוס והיא ירושלם. והיום רד מאד ר"ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן השמש יאמר שהיום ירד מאד כשירד השמש ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהודה את ירושלם ולא מכבשה ג"כ בימי יהושע ואף ע"פ שהכה יהושע את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ונלחם בירושלם ולכדו אותה כמו שנזכר בראש זה הספר והנה היה זה הענין מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היה אלו הספורים כמו שזכרנו ואולם נכתב בזה המקום לסבה שביארנו: (טו) והנה ספר שלנו בגבעת בנימן והגיע קרוע תכונתם שלא היה שם איש מבני העיר מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו: והנה

והשכמתם ג' וסי' נמסר בסדר וירא: ופילגשו ד' בקריאה ב' מנהון ר"פ וסי' ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם היא: ופילגשו אשר בשכם ילדה. הוא ופילגשו ונערו. ועמו צמד חמורים חבושים:

רדק

הנה וכנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע"פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו וי"ת ביתו כען הכא לחוד יומא דין: (י) חבושים. אמר חבושים להודיע כי טעונים היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושים הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה: רד מאד. ירד לגד מערב: (יב) הנה. אמר הנה על הערים אע"פ שלא זכר אלא עיר ר"ל לא בזו ולא באחרת אשר לא מבני ישראל הנה: (יג) לך ונקרבה. כמו לכה הכתוב בה"א וכמוהו לך נתראה פנים הכתוב בד"ה: ולנו. חסר למ"ד הפעל והיא נבלעה בדגש ומשפטו ולננו בנגעה בשקל וקמנו: (טז) בני ימיני. להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן. וי"א כי אמר בני ימיני כי בחזקת רעים היו ומוכיחים עליהם מעשיהם: (יח) ואת בית ה' אני הולך. הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרים היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי' ואת בית ה' אני הולך אע"פ שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דה' אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב: (יט) ולנער עם עבדך. לי ולאמתך. אמר על פלגשו ולנער

מצודת דוד

ביתו ובעי"כ יתנס ללון במקום לא לו ולזה"א הנה חנות היום ר"ל החניה אשר בשכלח תעשה היום שלא טוב יותר לחנות וללון פה ויטב לבבך ולא כן במקום אחר: והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה תבוא בו ביום לאהלך ולא תלין בדרך: (י) יבוס היא ירושלים. מחוז היה בירושלים ונקראת יבוס ודוד לכדה: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס: והיום רד מאוד. השמש ירדה מאוד וקרבה לשקוע: ונסורה. נסור מהדרך לנכח עיר היבוסי: (יב) אל עיר נכרי. שרק עו"ג גרים בה: ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל: (יג) לך ונקרבה. ר"ל נמהר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלין בגבעה או ברמה במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה: (טז) בני ימיני. מבני בנימן: (יח) עד ירכתי. ר"ל אני הולך עד ירכתי וכו' כי משם אנכי והלכתי עד בית לחם יהודה: ואת בית ה'. עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזבוח לה' ועם כי אני הולך בדרך מצוה עכ"ז אין איש מכנים אותי אל הבית: (יט) וגם תבן. ר"ל ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים הלא גם תבן וכו' וא"כ מה מידם אקח: ולאמתך. היא הפילגש: ולנער עם עבדיך. להנער אשר עם עבדיך. ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר וכמו שאמר ולאמתך על פילגשו. או אמר שיש בידו

מצודת ציון

(י) אבה. רצה: נוכח. נגד: חבושים. ענין קשור הבהמה באזור שלה כמו ויחבוש את חמורו (שם כב): (יא) לכה. ענין לשון זרוז הוא: (יג) לך. הוא מלשון הליכה ועם היא בלא ה"א: (יד) ותבא. ושקעה: (טו) ברחוב. בשוק במקום שרבים מצויים: מאסף. ענין הכנסה כמו ואספת דגנך (דברים יא): (יז) הארח. ההולך בארחה ודרך: אנה. לאיזה מקום: ומאין ומאיזה מקום: (יח) ואת. כמו ואל: (יט) מספוא. כן נקרא דבר המאחד למאכל בהמה נכן ויתן תבן ומספוא (בראשית כ"ד): ולאמתך. מלשון אמה ושפחה: כל דבר. שום דבר: ויבל

שופטים יט

שלום לך רק כל־מחסורך עלי רק
ברחוב אל־תלן: כא ויביאהו לביתו
ויבול לחמורים וירחצו רגליהם
ויאכלו וישתו: כב המה מיטיבים את־
לבם והנה אנשי העיר אנשי בני־
בליעל נסבו את־הבית מתדפקים
על־הדלת ויאמרו אל־האיש בעל
הבית הזקן לאמר הוצא את־האיש
אשר־בא אל־ביתך ונדענו: כג ויצא
אליהם האיש בעל הבית ויאמר
אלהם אל־אחי אל־תרעו נא אחרי
אשר־בא האיש הזה אל־ביתי אל־
תעשו את־הנבלה הזאת: כד הנה בתי
הבתולה ופילגשהו אוציאה־נא
אותם וענו אותם ועשו להם הטוב
בעיניכם ולאיש הזה לא תעשו דבר
הנבלה הזאת: כה ולא־אבו האנשים
לשמע לו ויחזק האיש בפילגשו
ויצא אליהם החוץ וידעו אותה
ויתעללו־בה כל־הלילה עד־הבקר
וישלחוה בעלות השחר: כו ותבא
האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית־
האיש אשר־אדוניה שם עד־האור:
כז ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות
הבית ויצא ללכת לדרכו והנה
האשה פילגשו נפלת פתח הבית
וידיה על־הסף: כח ויאמר אליה קומי
ונלכה ואין ענה ויקחה על־החמור
ויקם האיש וילך למקמו: כט ויבא אל־

גברא סבא שלם לך לחוד
כל חוסרנך עלי לחוד
ברחובא לא תבית:
כא ואעליה לביתיה ורמא
כסתא לחמריה ואסחו
רגליהון ואכלו ושתיאו:
כב אינון מטיבין ית לבהון
והא אנשי קרתא גברין
בני רשעא אקיפו ית
ביתא דתקין למתבר דשא
ואמרו לגברא מריה
דביתא סבא למימר אפיק
ית גברא דעל לביתך
ונדעיניה: כג ונפק לותהון
גברא מריה דביתא ואמר
להון בבעו אחי לא תבאשון
כען בתר דעל גברא הדין
לביתי לא תעבדון ית קלנא
הדין: כד הא ברתי
בתולתא ולחינתיה אפיק
כען יתהן וענו יתהן ועבידו
להן דתקין בעיניכון
ולגברא הדין לא תעבדון
עיסק קלנא הדין: כה ולא
אבו גבריא לקבלא מניה
ואתקיף גברא בלחינתיה
ואפיק לותהון לברא וידעו
יתה ואתלעבו בה כל
ליליא עד צפרא ושלחוהא
כמיסק צפרא: כו ואתת
אתתא למפני צפרא
ונפלת בתרע בית גברא
די רבונה תמן עד די
נהור: כז וקם רבונהא
בצפרא ופתח דשי ביתא
ונפק למיזל לארחיה והא
אתתא לחינתיה רמיא
בתרע ביתא וידהא מחתין על סיפא: כח ואמר לה קומי וניזיל ולא מתיבא
ונסבה על חמרא וקם גברא ואזל לאתריה: כט ואתא לביתיה ונסיב ית

רדק

ולנער יש הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו וי"ת ולעולימא דעם עבדך אמר עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו וכן הוא: (כא) ויבול. כתיב וקרי ויבל ואחד הוא כ"א הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל שרשו בלל רוצה לומר נתן להם מספוא והמספוא נקרא בליל כמו שכתוב בליל חמיץ יאכלו ואם יגעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחד מהם עם התבן נקרא כן: (כב) מטיבים. שרשו יטב מבנין הפעיל: מתדפקים. זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר הבת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על הדלת: ונדענו. פירשו בו למשכב לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת דומה כי למשכב שאלו אותו. וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללון בעיר ולדעת המפרשים יהיה פי' דמו להרוג שדעתו היה להרוג קודם שיזקק לנבלה ההיא או כנה הדבר הכעור בלשון הריגה: (כה) ויחזק האיש בפלגשו. הוציאה על כרחה להציל עצמו: וידעו אותה. ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לבדה: בעלות השחר. כתיב כבי"ת

פי' רבי' ישעי'

(כ) רק ברחוב אל תלן. לא נמצא כמהו ומשפטו תלון או תלין: (כא) ויבל לחמורים. תיקן מאכלם: (כב) ונדענו. למשכב זכור: (כה) ולא אבו האנשים לשמוע לו. כי לא היו רוצים בכך אלא לענות את האיש ראה האיש כך ויחזק בפלגשו ויוצא אליהם החוץ והוא נסתר מפניהם: (כו) אשר אדניה שם. בעלה. ומפני שלא היתה אשתו ממש אלא משרתת לו ושוכב עמה נקרא אדוניה:

רשי

הולך: (כא) ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורי' ויבל אפורוורי בלע"ז: (כב) ונדענו. משכב זכור: (כח) ואין עונה. כי מתה

רלבג

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ וידמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה בראותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשים החוטאים האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה הנפלאה עד שמתה פתח הבית אשר אדניה שם בשובה אליו והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל

חמורים ו' מלאים בליש' בקריאה וסי' ויבל לחמורים. ולא אבה האיש ללון. החמורים לבית המלך. אשר בשר חמורים בשרם. וישבו מקניהם דד"ה: וגם הקרובים אליהם עד יששכר דד"ה. לך ג' חס' ה' בליש' הליכה וסי' לך נא אתי אל מקום אחר. לך ונקרבה באחת המקומות. לך נתראה פנים דד"ה: ללון ז' וסי' גם מקום ללון. ויסרו שמה לבא ללון ב' בפסו'. ויען האיש הלוי למה תהיה כגר בארץ. ולא אבה. האיש: וגם תבן גם ח' פסוקין מן ג' ג' מלין קדמ' ובתראה נסבין ו' ומציעתא לא נסיב ו' וסי' ויהיו בני שאול ושם שם ושם. ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבעה. אדין סרכיא וכל כל וכל. יש אחד ואין אין ואין. ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה. ואם רע בעיניכם אם ואם. וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין. ופתח הצלע פתח ופתח. ברחוב ד' ומלאים בקריא' וסי' ויאמרו לו כי ברחוב נלין. רק כל מחסורך עלי. כי כשלה ברחוב אמת. ברחוב אבין מושבי:

תולדות אהרן המה מטיבים וגו'. עקדה שער כ'
יבאר ההבדל שבין אלו לאנשי סדום:

מצודת ציון

(כא) ויבל. הוא מלשון בלבול וערבוב כי הדרך לבלול תבן את המספוא וכן בליל חמיץ (ישעיה ל): (כב) בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשעים: מתדפקים. ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק (ש"ה ה): ונדענו. ענין משכב זכור כמו ונדעה אותם (בראשית יט): (כג) אל. ר"ל לא תעשו: נא. עתה: אחרי. ענינו כמו הואיל וכן אחרי אשר עשה לך ה' נקמות (לעיל י"א): הנבלה. דבר מגונה וכעור: (כד) וענו. הוא כינוי למאנס על השכיבה: (כה) אבו. רצו: וידעו. ענין משכב: ויתעללו. ענין פועל ומעללים כמו אשר עולל לי (איכה א): (כז) הסף. אף האסקופה יקרא סף כמו המזוזות הנקראים ספים וכן הוא באה בסף הבית (מלכים א יד): (כח) ואין עונה

מצודת דוד

בידו להאכיל לנערו עם עבדיו ועל עבדי האיש הזקן אמר: אין מחסור. אין שום דבר חסר ממני: (כ) שלום לך. רצה לומר לא תפחד כי לא תלין ברחוב: רק כל מחסורך עלי. ר"ל הואיל ויש עמך לאכול ולשתות לא אתן לך מאומה ומה שבידך אכול ורק כל הנחסר לך היא עלי וחוזר ומפרש רק ברחוב אל תלן כי בית מלון לבד היא החסר לך ועלי היא: (כא) ויבל לחמורים. תקן המאכל לחמורים: (כב) המה מטיבים וכו'. באכילה בשתיה ובשמחת לבב: (כג) אל אחי. וחוזר ומפרש אל תרעו נא ר"ל אל תעשו עתה הרעה ההיא: אחרי. הואיל והאיש הזה בא לביתי חושו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו: (כד) וענו אותם. במשכב: ועשו וכו'. באמר עניני ניאוף: (כה) לשמוע לו. לקבל דבריו: ויחזק האיש. כי לא רצתה לצאת ואחז בה בע"כ להציל עצמו בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא יתפייסו בה: ויוצא. הוציא אותה אל החוץ: וידעו אותה. במשכב: ויתעללו בה. באמר עניני ניאוף: וישלחוה. שלחוה לנפש' כאשר עלה השחר והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש: (כו) לפנות בוקר. לעת שהבוקר פונה לבוא: ותפול. מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום ושכבה עד אור הבוקר ומתה: אדוניה. הוא הבעל ולפי שהיתה לו לפילגש יחשב לאדון לה: (כז) טפלת. ר"ל שוכבת בשכיבה הבאה ע"י נפילה וידיה היו מונחות על הסף: (כח) ויאמר אליה.

ביתו ויקח את המאכלת ויחזק
בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים
עשר נתחים וישלחה בכל גבול
ישראל:
ל והיה כל הראה ואמר לא נהיתה
ולא נראתה כזאת למיום עלות
בני ישראל מארץ מצרים עד היום
הזה שימו לכם עליה עצו ודברו:
כ א ויצאו כל בני ישראל ותקהל
העדה כאיש אחד למדן ועד באר
שבע וארץ הגלעד אל יהוה המצפה:
ב ויתיצבו פנות כל העם כל שבטי
ישראל בקהל עם האלהים ארבע
מאות אלף איש רגלי שלף חרב:
ג וישמעו בני בנימן
כי עלו בני ישראל המצפה ויאמרו
בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה
הזאת: ד ויען האיש הלוי איש האשה
הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר
לבנימן באתי אני ופילגשי ללון:
ה ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי
את הבית לילה אותי דמו להרג
ואת פילגשי ענו ותמת: ו ואחז
בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל
שדה נחלת ישראל כי עשו זמה
ונבלה בישראל: ז הנה כלכם בני
ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם:
ח ויקם כל העם כאיש אחד לאמר לא
נלך איש לאהלו ולא נסור איש

(מסורה: ג' / ל'. ל' / ב' / ג'. ו' / כ' חס' עלם ותוספ / ב' / כ' / ל' / י"ח / ל'. ל' / ל' / ל' / ל' ותר וקמת / ל'. ל' / י"ב והס' / ל')

סכינא ואתקיף בלחינתיה
והדמה לאיברהא לתרי
עשר איברין ושלחה בכל
תחום ארע דישראל:
ל והוה כל דחזי ואמר לא
הות ולא אתחזיאת כהדא
למן יומא די סליקו בני
ישראל מארעא דמצרים
עד יומא הדין שוו לבבון
עלה אתיעצו ומלילו:
א ונפקו כל בני ישראל
ואתכנישת כנשתא כגברא
חד למדן ועד באר שבע
וארעא גלעד קדם יי
למצפיא: ב ואתעתדו רישי
כל עמא כל שבטיא
דישראל בקהל עמא דיי
ארבע מאה אלפין גבר
רגלי שלפי סיפא: ג ושמעו
בני בנימן ארי סליקו
בני ישראל למצפיא ואמרו
בני ישראל מלילו איכדין
הות בישתא הדא:
ד ואתיב גברא לואה
בעלא דאתתא קטלתא
ואמר לגבעתא די לשבטא
בנימן עלית אנא ולחינתי
למבת: ה וקמו עלי יתבי
גביתא ואקיפו עלי ית
ביתא בליליא עלי חשיבו
למקטל וית לחינתי עניוהא
ומיתת: ו ואחדית
בלחינתי והדמיתה ושלחתה בכל תחום
אחסנת ארעא דישראל ארי עבדו עיצת חטאין
ודלא כשר בישראל: ז הא כולכון בני ישראל הבו
לכון פתגם ועצה הלכא: ח וקם כל עמא כגברא חד
למימר לא ניזיל גבר למשכניה ולא נזור גבר

רש"י

פתח: (ג) פנות כל העם. ראשי כל עמא: (ה) דמו להרוג. כחט להרוג אניפנסמינ"ש בלע"ז

רלב"ג

אל ביתו ומשם שלח נתחיה לי"ב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימן כי מהם יצאה הרעה ולזה נתח פילגשו לי"ב נתחים: (א) והנה נקהלו כל שבטי ישראל זולת שבט בנימן על זה אל ה' המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברים הנפלאים לסבה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמר אותי דמו להרוג לדעתו שהוא יהיר עצמו להריגה ולא יתגאל בזה החטא הגדול המגונה תכלית הגנות ר"ל משכב זכור והנה התפעלו מאד ישראל מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כמשפטי התורה ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע

רד"ק

בבי"ת וקרי בכ"ף: (ל) שימו לכם. שימו לב לכם על הרעה הזאת: (א) אל ה' המצפה. במקום שיתקבצו כל ישראל או רוצה שם שכינה שורה כמו שאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפרש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח ה' ובית תפלה והיה בית נועד לישראל כשהיו נועדים על דבר. כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישראל בהקבץ מלכים להלחם עם יהושע: (ב) ויתיצבו פנות כל העם. ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד' מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שאלו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עמדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת: (ז) ובני ישראל לשון

פי' רבי ישעי'

(ל) שימו לכם עליה. שימו דעת עליה:

למיום ג' בקריאה וסי' והיה כל הרואה. יביא ה' על ירושלם. כי לא ישבתי בבית: עלות ו' בקריא' וסי' ויאבק איש עמו עד עלות השחר. והגבלת את העם סביב לאמר השמרו. והיה כל הרואה. יהנה יוצר גבי. עד עלות חמת ה'. מנגד עלות הנשק. בתרא חסר ונמסר גם בסדר וישלח. י"א פסו' כל כל ומלה חדא ביניהון וסי' המה וכל החיה למינה. ויאמר אם שם ע תשמע. מי יתן והיה לבבם זה. ויצבו פנות כל העם. כל נגע כל מחלה. כל שבטי ישראל בקהל. בהר מרום ישראל. ויעד ה' בישראל. ועתה אל ישיא דד"ה. הנה טפחות נתת. וישתחוו כל מלכים. ראית כל נקמתם. ולהביא את בכורי אדמתינו. כל תפלה כל תחנה דמלכים. והברו דד"ה: איכה י"ז וסי' נמסר בריש איכה: הלם י"ב וחסר וסי' נמסר בסדר שמות:

מצודת דוד

עדיין לא הרגיש בה שמתה: (כט) וינתחה לעצמיה. חתכה לפי האברים ולא חלק אבר אחד מהם: לשנים עשר נתחים. ובכל אחד היו הרבה מהאברים: בכל גבול ישראל. לכל שבט נתוח אחד ולבנימין לא שלח כי ממנו יצאה הרעה הזאת: (ל) כל הראה. נתח מנתוחי האשה: שימו. ר"ל כ"א אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה הנעשה עשו עצה ודברו מה לעשות: כ (א) ויצאו. מעריהם: כאיש אחד. ר"ל בהסכמה אחת: למדן. מן דן והוא לשם אשר עמד' במקצוע מזרחית צפונית עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית: אל ה' המצפה. השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה: (ב) ויתיצבו פנות וכו'. ר"ל כל העם הבא התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפ"ע ולא עמדו מעורבבים: בקהל וכו'. ר"ל המספר בקהל וכו' היו ארבע מאות אלף וכו': (ג) וישמעו וכו'. ר"ל עם כי שמעו שנאספו בני ישראל לא חששו להם ולא הרגישו בדבר ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר ונתיעצו מה לעשות. או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה וגם שמעו ששאלו איכה נהיתה והתשובת האיש הלוי ועצת העם ואסיפתם את הכל שמעו ולאחר כ"ז הוסיפו עוד לשלוח להם ועכ"ז לא אבו לשמוע: (ד) איש האשה. הבעל של האשה הנרצחת: (ה) אותי דמו להרוג. ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו היו הורגים אותו: ותמת. מרוב בעילות האונס: (ו) ואשלחה. לעורר לב לנקום נקם: כי עשו. על בני הגבעה יאמר: בישראל. ר"ל בפרהסיא: (ז) הנה כלכם בני ישראל. ר"ל הלא כולכם עם קדוש ורע עליכם המעשה לזאת הבו לכם דבר עצה כי הדבר נוגע לכם בכלל: (ח) ויקם. נשארו קמים על עמדם: לא נלך. עד יוגמר הדבר: ועתה

מצודת ציון

עונה. ואין משיב: (כט) המאכלת. הסכין כמו ויקח את המאכלת (בראשית כב): וינתחה. ענין אבר כמו ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א). ור"ל חתכה לאברים ולתוספת ביאור אמר לעצמיה שגם המלה הזאת יורה על האבר כמו מבחר עצמים מלא (יחזקאל כד) וע"ש שהדרך לנתח האברים לפי העצמות לזה נקראו האברים עצמים: (ל) נהיתה. מלשון היה: כ (א) ותקהל. נאספו: (ב) פנות. כמו כפנות והוא מל' פנה וזוית: רגלי. הולכי רגל לא רוכבים: שולף חרב. ר"ל בהרב שלופה: (ה) עלי. בעבורי: דמו. חשבו כמו והוא לא כן ידמה (ישעיה י): ענו. הוא האונס כמו על דבר אשר ענה (דברים כב): (ו) זמה. מחשבה רעה כמו כי הוא זמה (איוב לא) ור"ל מה שדמו להרגו: (ז) הבו. תנו: הלום. פה כמו אל תקרב הלום (שמות ג): (ח) נסור. נס'

לשון קריאה הוא: (ט) עליה בגורל. עליה נעלה בגורל וענין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעים כמה יתעכבו שם: (יא) חברים. כלם היו חברים בזה הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה: (יב) בכל שבטי בנימן. משפחות בנימן כי המשפחה נקרא שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפחת יהודה ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפחה הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחות גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם: (טו) ויתפקדו. קל והפ"א קמוצה ומשפט הקו"ף להדגש כמשפט התפעל להיות עיי"ן דגושה · לבד מעטים נמצאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם: עשרים וששה אלף איש. ובמפלתן נמצאו שנפל מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון נמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמות ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם: (טז) אל השערה ולא יחטיא. תרגומו ומרמן בבינת שערא

פי' רבי' ישעיה

(ט) עליה בגורל. נעלה עליה בגורל: (טז) מכל העם הזה שבע מאות איש. המ"ם יתירה: ע"כ

לביתיה: ט וכען דין פתגם דנעביד לגבעתא נתמני עלה בעדבא: י ונדבר עשרא גברין למאה לכל שבטיא דישראל ומאה לאלפא ואלפא לרבותא למיסב זוודין לעמא למעבד לאיתיותהון לגבעתא דבית בנימין ככל קלנא דאתעבד בישראל: יא ואתכניש כל אנש ישראל לקרתא כגברא חד שוו: יב ושלחו שבטיא דישראל גברין בכל שבטא דבנימין למימר מה בישתא הדא דהות בכון: יג וכעו איתו ית גבריא בני רשעא די בגבעתא ונקטלינון ונפלי עבדי בישתא בישראל ולא אבו בני בנימין לקבלא למימר אחוהון בני ישראל: יד ואתכנישו בני בנימין מן קרויא לגבעתא למפק לאגחא קרבא עם בני ישראל: טו ואתמניאו בני בנימין ביומא ההוא מן קרויא עסרין ושתא אלפין גברא שלפי סיפא בר מיתבי גבעתא אתמניאו שבע מאה גבר עולים: טז מכל עמא הדין שבע מאה גבר עולים גברא גמיד בידיה דימינא כל אלין דשדן אבנא בקיטעא ומרמן בבינת שערא ולא משגן: יז ואנש ישראל אתמניאו בר מדבית בנימין ארבע מאה אלפין גבר שלפי סיפא כל אלין

לביתו: ט ועתה זה הדבר אשר נעשה
לגבעה עליה בגורל: י ולקחנו עשרה
אנשים למאה לכל שבטי ישראל
ומאה לאלף ואלף לרבבה לקחת
צדה לעם לעשות לבואם לגבע
בנימן ככל הנבלה אשר עשה
בישראל: יא ויאסף כל איש ישראל
אל העיר כאיש אחד חברים:
יב וישלחו שבטי ישראל
אנשים בכל שבטי בנימן לאמר
מה הרעה הזאת אשר נהיתה בכם:
יג ועתה תנו את האנשים בני בליעל
אשר בגבעה ונמיתם ונבערה
רעה מישראל ולא אבו בנימן
לשמע בקול אחיהם בני ישראל:
יד ויאספו בני בנימן מן הערים
הגבעתה לצאת למלחמה עם בני
ישראל: טו ויתפקדו בני בנימן ביום
ההוא מהערים עשרים וששה אלף
איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה
התפקדו שבע מאות איש בחור:
טז מכל העם הזה שבע מאות איש
בחור אטר יד ימינו כל זה קלע
באבן אל השערה ולא יחטא:
יז ואיש ישראל התפקדו
לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש
שלף חרב כל זה איש מלחמה:

בגורל ה' רפין וסי' נמכר ביהושע ריש סי' י"ד: ויאכפו י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא וביהושע סי' י': מהערים ד' בקריאה וסי' ונס אל אחת מהערים האל. ויתפקדו בני בנימן. ואשר מהערים. ולכן הנגי פותח את כתף מואב: אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו. ויקם ה'להם מושיע:

בלע"ז: (י) לעשות לבואם. לביאתם זו לגבעת בנימן: ככל הנבלה וגו': (יא) חברים. שוים בעצה אחת: (יב) בכל שבטי בנימן. עשרה שבטים נחשבו עשרה משפחותיו שהיו מרחל שנים עשר שבטים: (טז) אטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היתה אטומה כמו אל תאטר עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השערה. לחוט השער: ולא יחטיא. לא ישגה

רלבג

הרע שלחו עשירית המחנה לקחת צידה לעם והנה שלחו תחלה בכל גבול בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשים האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישראל ולא אבו בני בנימן לשמוע בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה: ובראות בני בנימן ברצון ישראל להלחם בם יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישראל והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בזריקת אבנים בכף הקלע עד שככר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכזבו וזה היה דבר נפלא מאד: (יז) ואיש ישראל התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל ששם היה ארון האלהים לשאל באורים ותומים לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שהיה כהן גדול אז וידמה שקראו שם שילה בית אל להקבע בו בית אלהים כי שם נקבע ימים רבים והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זו שילה נחלה זו בית עולמים והנה ידענו כי אחר שסר ארון ה' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שנאמר ג"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו שנזכר בספר יהושע: ושאלו

מצודת ציון

תל' הסרה: (י) לרבבה. הוא עשרת אלפים: צדה. מזון: לבואם. הלמ"ד במקום בי"ת וכן לבן ישי (ש"א כ): (יב) מה הרעה. מלת מה מורה על גודל הדבר והפלגתו כמו מה רב טובך (תהלים לא): (יג) ונבערה. ענין פנוי וכליון מן העולם כמו ובערת הרע מקרבך (דברים יג): אבו. רצו: (טו) ויתפקדו. ענין מנין: (טז) בחור. כ"א היה נבחר: אטר וכו'. ר"ל שמאלי ודוגמתו באהוד (לעיל ג): קלע. ענין השלכת אבנים בכף הקלע והוא הכלי העשוי לכך: השערה. חוט השער:

מצודת דוד

(ט) ועתה וכו'. גם זה מדברי כל העם: עליה. יעלו עליה בגורל מי מהם בהם ומי יקח צדה: (י) למאה לכל שבטי. מכל השבטים נקח עשר למאה שהם יקחו צדה לתשעת החלקים היוצאים למלחמה: לעשות לבואם. לעשות בבואם לגבע כפי הנבלה אשר עשה. ר"ל לשלם כגמול ידם: (יא) אל העיר. אל גבע: כאיש אחד חברים. ר"ל היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד: (יב) וישלחו. טרם החילו להלחם שלחו בכל שבטי בנימן ר"ל משפחות בנימן כי כמו שהשבט קרוי משפחה כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט: מה הרעה. ר"ל מה מאוד גדולה הרעה הזאת: (יג) ונבערה רעה. נסיר עושה רעה מבין ישראל: (יד) מן הערים. אשר בנחלת בנימן: (טו) מהערים. אשר באו מהערים: התפקדו. בפני עצמן: (טז) מכל העם הזה. של בני בנימן: כל זה. כל אלו היו קולעים באבן אל

מערה ולא משנן: (כא) וישחיתו בישראל. אמרו כי העונש הזה היה לישראל כעון פסל מיכה שהיה בימים ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה לה' לקנא ולעלות עליו למלחמה ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם: (כו) ויבאו בית אל. הנראה בעיני כי על שילה אמר כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית ה' כמו ואת בית ה' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לבית אל שסוף לה ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שנאמר ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ואחר שאלתם קמו וחנו על הגבעה להלחם

ישנה: (יח) יהודה בתחלה. אבל לא בחנו לשאול אם ינצח אם ינצחו ובאחרונה שבחנו אמר עלו כי מחר אתננו בידך השכימו והשלימו דבריה': (כא) וישחיתו. נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה דמות מיכה שהיה ככר: נבעל

יח וַיָּקֻמוּ וַיַּעֲלוּ בֵית־אֵל וַיִּשְׁאֲלוּ בֵאלֹהִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה בַתְּחִלָּה׃
יט וַיָּקוּמוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּבֹּקֶר וַיַּחֲנוּ עַל־הַגִּבְעָה׃ כ וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה עִם־בִּנְיָמִן וַיַּעַרְכוּ אִתָּם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה אֶל־הַגִּבְעָה׃ כא וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הַגִּבְעָה וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ אָרְצָה׃ כב וַיִּתְחַזֵּק הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּסִפוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָרְכוּ שָׁם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׃ כג וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּבְכּוּ לִפְנֵי־יְהוָה עַד־הָעֶרֶב וַיִּשְׁאֲלוּ בַיהוָה לֵאמֹר הַאוֹסִיף לָגֶשֶׁת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִּנְיָמִן אָחִי וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ אֵלָיו׃
כד וַיִּקְרְבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי׃ כה וַיֵּצֵא בִנְיָמִן ׀ לִקְרָאתָם מִן־הַגִּבְעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּשְׁחִיתוּ בִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמֹנַת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אַרְצָה כָּל־אֵלֶּה שֹׁלְפֵי חָרֶב׃ כו וַיַּעֲלוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעָם וַיָּבֹאוּ בֵית־אֵל וַיִּבְכּוּ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַיּוֹם־הַהוּא עַד־הָעָרֶב וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ כז וַיִּשְׁאֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה וְשָׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים בַּיָּמִים הָהֵם׃ כח וּפִינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן עֹמֵד ׀ לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה

מד מקי' זוגין מן ד' תרינה מ' משמח · ב' וכנס · מד מקי' זוג ין מן ד' ד' תנינה משני' · ח' · ס"ג · ב' שלאחריו הלאוסיף · ל' · ל' · ל'.ח' פסוקי' בעניים מתחלפים · ג' מ"ע · ד' · ב' חד מ"ע וחד חסר

גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ יח וְקָמוּ וּסְלִיקוּ לְבֵית אֵל וּשְׁאִילוּ בְּמֵימְרָא דַייָ וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן יִסַּק לָנָא בְּקַדְמֵיתָא לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא׃ יט וְקָמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצַפְרָא וּשְׁרוֹ עַל גִּבְעֲתָא׃ כ וּנְפַק אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם דְּבֵית בִּנְיָמִן וְסַדַּרוּ עִמְּהוֹן אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קְרָבָא עַל גִּבְעֲתָא׃ כא וּנְפַקוּ בְּנֵי בִנְיָמִן מִן גִּבְעֲתָא וְחַבִּילוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא קְטִילִין רְמַן לְאַרְעָא׃ כב וְאִתְתַּקַּף עַמָּא אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וְאוֹסִיפוּ לְסַדָּרָא קְרָבָא בְּאַתְרָא דְסַדָּרוּ תַמָּן בְּיוֹמָא קַדְמָאָה׃ כג וּסְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְכוֹ קֳדָם יְיָ עַד רַמְשָׁא וּשְׁאִילוּ בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאוֹסִיף לְמִקְרַב לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי וַאֲמַר יְיָ סַקוּ עֲלֵיהוֹן׃ כד וּקְרִיבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּיוֹמָא תִנְיָנָא׃ כה וּנְפַק בִּנְיָמִן לְקַדָּמוּתְהוֹן מִן גִּבְעֲתָא בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וְחַבִּילוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד תְּמָנַת עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא קְטִילִין רְמַן לְאַרְעָא כָּל אִלֵּין שָׁלְפֵי סַיְפָא׃ כו וּסְלִיקוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל עַמָּא וַאֲתוֹ לְבֵית אֵל וּבְכוֹ וִיתִיבוּ תַמָּן קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא עַד רַמְשָׁא וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ׃ כז וּשְׁאִילוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַייָ וְתַמָּן אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן׃ כח וּפִינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן קָאִים קֳדָמוֹהִי בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לְמֵימַר הַאוֹסִיף עוֹד לְמִפַּק לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם

והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו בית אל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפרש גם כן שהביאו הארון לבית אל כי בית אל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף הענין בשילה אשר מלבונה לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם או כי הפסוק אומר ושם ארון ברית האלהים בימים ההם נראה כי שם היה הארון בקביעות ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת: (כח) עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו: לאמר האוסיף אם אחדל. ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עליו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי

רלבג

(יח) ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה ואמר כי יהודה יעלה בתחלה ולא השלימו שאלתם כי כ.ר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמר להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנית: (כח) ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל והיה זה עיד שאלת הענין אם יקרה רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא על הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי השאלות הראשונות ששאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר

ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו ויתחזק שלמה בן דוד. ויתחזק המלך רחבעם. וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על. ויתחזק יותם. ויתחזק אביה. וישא לו נשים:

תלדות אהרן מי יעלה לנו. עקדם שער כ: ופינחס יותא עג שטותו לה עקדם שער כז הלוסף עוד. שנועום לג:

מצודת דוד

תום השער ולא החטיר האבן מלפול עליו עם רוב דקותו: (יח) בית אל. ר"ל לבית האלהים אשר בשילה: באלהים. באורים ותומים: מי יעלה. מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש אבל לא שאלו אם יצליחו: (כא) ארצה. הפילו חללים לארץ ואז"ל שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה: (כב) ויתחזק. חזקו את לבבם: (כג) ויעלו. פרש נענו למלחמה עלו שילה: (כה) כל אלה. כל החללים האלה: (כו) וכל העם. כפל הדבר לתוספת ביאור: ויעלו עולות ושלמים. עולות לרצות עצמן לפני ושלמים לעשות שלום בינם לאביהם שבשמים: (כז) ושם ארון וגו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא כחנו ולא הצליחו לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל: (כח) עומד לפניו

מצודת ציון

סעפר: יחטיא. ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים [מ"א א]: (מ) ויצמו. ענין שבנס: ויצומו

כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנאמר ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמר על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה וכיוצא נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטות והיו משיבות הצורך עם סיוע רוח הקדש שהיה בכהן ששואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שרויה עליו שואלין בו ושאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב נכתבו בם והנה כל האותיות בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר מג' מאות שנה לפיכך יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי האל ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשמים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקנאת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקנאתם אמרו כי אליהו מבני בנימין היה ויש נהס סמך בזה בד"ה : (לא) הנתקו מן העיר. מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל והפעיל עד התיקנו אותם מן העיר והוא ענין העתקה והעקירה : (לב) ונתקנוהו. דגש הקו"ף לתפארת הקריאה והדומים לו כתבנו בספר מכלל : (לג) קמו ממקומו. קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח. פי' יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע. י"ת ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן שהוא ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבעה היה מקום דשאים : (לו) מקום לבנימן. לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריהם והיו נסים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל

בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי אִם אִתְמְנַע וַאֲמַר יְיָ סַקוּ אֲרֵי מְחַר אֲמְסְרִינוּן בִּידָךְ׃ כט וְשַׁוִּי יִשְׂרָאֵל כְּמָנִין עַל גִבְעָתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ל וּסְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְסַדְּרוּ קְרָבָא עַל גִבְעָתָא כִּזְמַן בִּזְמַן׃ לא וּנְפַקוּ בְנֵי בִנְיָמִן לְקַדָּמוּת עַמָּא אִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא וּשְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא מֵעַמָּא קְטִילִין כִּזְמַן בִּזְמַן בִּכְבִישׁ אָרְחָתָא דַחֲדָא סָלְקָא לְבֵית אֵל וַחֲדָא לְגִבְעָתָא בְּחַקְלָא כִּתְלָתִין גַבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ לב וַאֲמָרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן תְּבִירִין אִינוּן קֳדָמָנָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּ נִפַּךְ וְנִגְגוֹדִינוּן מִן קַרְתָּא לִכְבִשַׁיָּא׃ לג וְכֹל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מֵאַתְרֵיהוֹן וְסַדָּרוּ קְרָבָא בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ וּכְמָנָא יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ מֵאַתְרֵיהּ מִמֵּישַׁר גִבְעָתָא׃ לד וַאֲתוֹ מִדָּרוֹם לְגִבְעָתָא עַסְרָא אַלְפִין גְבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַעֲבַדוּ קְרָבָא תַקִּיפוּ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ לה וְתַבַּר יְיָ יָת בִּנְיָמִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְחַבִּילוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבֵית בִּנְיָמִן בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפִין וּמְאָה גַבְרָא כָּל אִלֵּין שָׁלְפֵי סַיְפָא׃ לו וַחֲזוֹ בְנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי אִתְבְּרוּ וִיהַבוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתַר לְבִנְיָמִין אֲרֵי אִתְרְחִיצוּ עַל

עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ
בְיָדֶךָ׃ כט וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל־
הַגִּבְעָה סָבִיב׃ ל וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיַּעַרְכוּ
ס׳ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃ לא וַיֵּצְאוּ
ל׳. ל׳ בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם הָנְתְּקוּ
ד׳ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
פ׳ חֲלָלִים כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר
כ׳ אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה
ג׳ בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃
לב וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם
ה׳. טו וכל ר"פ דכוו׳ לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ל׳ אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר
י"ז אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ לג וְכֹל ׀ אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר
ל׳. ו׳ חס׳. ל׳ וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה־
גָבַע׃ לד וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
ג׳. ל׳ וְהַמִּלְחָמָה כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי־
ג׳. ח׳ פסוקים בענין מתהנפי׳ נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ לה וַיִּגֹּף
יְהוָה׀אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃ לו וַיִּרְאוּ בְנֵי־
ל׳ בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
י"ב מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב

(לג) בבעל תמר. במישר יריחו: מגיח. נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו. גוחי מבטן: ממערה גבע. ממקום נר ערותי וגלויה של גבעת בנימן מקום תורפה שלא שהיא נוחה לכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם: (לו) ויתנו איש ישראל. אשר בשדה מקום לבנימין לברוח אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורב שיצאו לקראתם

רלבג

מחר אתננו בידך: (כט) והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל הגבעה כמו שעשו כשכבשו את העי. והראו ישראל את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בע"ק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב. והנה היו האורבים י' אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שנסו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה סי' ביניהם ובין

כפעם בפעם ל׳ וסימניהוי במסרה רבתא: כבראשונה ה׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: והמלחמה ג׳ בקריאה וסימניהון במסרה רבתא: נגעת ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ הנפש הנגעת תטמא עד הערב. כי נגעת עליהם הרעה. וכנף הכרוב השני:

מצודת ציון

ויגומן. כתענו: [כח] אחדל. אמנע: [כט] ארבים. יושבים במארב ונסתרים: [לא] הנתקו. נעתקו וסרו: ויחלו. מל׳ התחלה: במסלות. דרך כבושה: [לב] נגפים. מוכים כמו פן תגוף באבן רגלך [תהלים צ"א]: [לג] מגיח. ענין משיכה והוצאה כמו אתה גוחי מבטן [שם כ"ב]: ממערה

מצודת דוד

לפניו. עומד לפני הארון ושאל באורים ותומים: לאמר. מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו: (ל) כפעם בפעם. בזה האופן שערכו בפעמים הראשונים: (לא) הנתקו מן העיר. נעתקו מן העיר בצאתם לקראת העם: במסילות וכו׳ בשדה. ר"ל הכום בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו׳ בהשדה ההוא הכו שלשים איש ובאה הכ"ף לאמתת הדבר וכן כאלפים אמה במדה (יהושע ג׳): (לב) ויאמרו וכו׳. ר"ל ובני בנימן חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם: ובני ישראל. ר"ל אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר: (לג) קמו ממקומו. לאחר שהעתיקום מן העיר קמו ממקומו והפכו פניהם מול בני בנימן וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר: (לג) ואורב. ר"ל וגם האורב כבר נמשך ממקומו ממערה גבע כי לא הפכו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב כמ"ש בענין: (לד) ויבאו. האורב שהיו עשרת אלפים כבר באו מנגד לגבעה: והמלחמה כבדה. ר"ל עכ"ז לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה: והם. ר"ל כי בני בנימן לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת אליהם וקרובה לבא כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל ולא נמס עדיין לבבם ולחמו גם הם בגבורה: (לה) ויגוף ה׳. ר"ל אבל סוף הדבר היה שנגף ה׳ את בנימן לפני ישראל ובין הכל השחיתו מהם כ"ה אלף ומאה איש: (לו) ויראו וכו׳. חזר עתה לספר כל פרטי הדברים ואמר מתחלה חשבו בני בנימן אשר ישראל נגפו לפניהם וישראל

רש"י

לקראתם: (לז) וימשוך הארב. משך בשופר. דבר אחר משך בשופר העם אשר אתו אל העיר: (לח) והמועד היה. מתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישראל אשר לכד האורב את הגבעה: משאת העשן. גובה העשן: (לט) ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר לתחלת הדברים ושונה ומפרש עשרים וחמש' אלף שכתבנו למעלה כיצד נפלו והיכן נפלו: (מב) ואשר מהערים. האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר: (מג) כתרו את בנימן. הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני. וכן כי רשע מכתיר את הצדיק. וכן גם בלשון עברה נקראת כפפה ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. אל הערים שהם נחים בהם שם הדביקוהו: הדריכוהו. השיגוהו ויש דוגמתו בלשון גמרא רכש בתרי' פרסא בחלא ולא אדרכיה: עד נוכח הגבעה. ממזרחה של גבעה: (מד) ויפלו מבנימן שמונה עשר אלף. בשדה בתוך המלחמה: (מה) ויעוללהו. הריגה אחר הריג' כעוללות שאחר הבציר: חמשת אלפים איש. הרי כ"ג אלף: עד גדעום. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף האמור למעלה. והמאה הכתובים למעלה לא פירש

רד"ק

אל העיר: (לז) וימשך הארב. יונתן פירשו פעל עומד ואיתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל: (לח) והמועד. זמן זה התנו ביניהם כדי שכשיכנסו האורב בעיר שישלחו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה. ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה ספירוש יהי' עמד חסר וי"ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות: (לט) ויהפוך איש ישראל. הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר: (מ) כליל העיר. שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה: (מא) הפך. פניו אל בנימן להכות בהם: (מב) ויפנו. פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר: והמלחמה הדביקתהו. אנשי המלחמ' הדביקוהו: ואשר מהערים כתרגומו ואנשי כמנא רמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי' בתוכו בתוך בנימן הנהרגים מבחוץ היו גם אלה נהרגים מבפנים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. זה לזה אומר רדוף אחריו: מנוחה הדריכוהו. חסר מ"ם השמוש ופי' ממנוחה הדריכוהו וכן ת"י מבית ניחהון טרדונון. או פי' במקו' מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי זה מענין כדורך בגת: (מה) ויעללהו. אפי' העוללות שנשארו

אשר שמו ער הגבעה: לו והארב
החישו ויפשטו אל הגבעה וימשך
הארב ויך את כל העיר לפי חרב:
לח והמועד היה לאיש ישראל עם
הארב הרב להעלותם משאת העשן
מן העיר: לט ויהפך איש ישראל
במלחמה ובנימן החל להכות חללים
באיש ישראל כשלשים איש כי
אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו
כמלחמה הראשנה: מ והמשאת
החלה לעלות מן העיר עמוד
עשן ויפן בנימן אחריו והנה עלה
כליל העיר השמימה: מא ואיש ישראל
הפך ויבהל איש בנימן כי ראה כי
נגעה עליו הרעה:
מב ויפנו לפני איש
ישראל אל דרך המדבר והמלחמה
הדביקתהו ואשר מהערים משחיתים
אותו בתוכו: מג כתרו את
בנימן הרדיפהו מנוחה הדריכהו עד
נכח הגבעה ממזרח שמש: מד ויפלו
מבנימן שמנה עשר אלף איש את
כל אלה אנשי חיל: מה ויפנו וינסו
המדברה אל סלע הרמון ויעללהו
במסלות חמשת אלפים איש

כמנא דשויאו ער גבעתא:
לז וכמנא אוחי ואתנגיד
על גבעתא ואתנגיד כמנא
ומחא ית כל קרתא לפתגם
דחרב: לח וזמנא הוה מתקן
לאנש ישראל עם כמנא
דיסגון לאסקותהון יטור
דתנן מן קרתא: לט ואתחזר
אנש ישראל בקרבא ודבית
בנימן שריאו לקטלא
קטיליא באנש ישראל
כתלתין גברא ארי אמרו
ברם מתבר תבירין אינון
קדמנא כקרבא קדמאה:
מ ותננא שרי לאסקא מן
קרתא יטור דתנן ואתפניאו
דבית בנימן בתריהון והא
סליק תננא דקרתא לצית
שמיא: מא ואנש ישראל
אתחזר ואתבהיל אנש
בנימן ארי חזא ארי קריבת
דתיתי להון בישתא:
מב ואתפניאו קדם אנש
ישראל לאורח מדברא
ועבדי קרבא אדביקונון
ואנש כמנא קמו מקרויהון
קטלין בהון מכא ומכא:
מג טלטילו ית דבית בנימן
רדפונון מבית ניחהון
טרדונון עד קבל גבעתא
ממדנח שמשא:
מד ואתקטלו מדבית בנימן תמנת עסר אלפין גברא ית כל אלין גברי עבדי קרבא: מה ואתפניאו
ואפיכו למדברא לכיף רמון ואטמרו בכבשיא חמשא אלפין גברא

משאת ו' פתחין וסי' במסרה רבת' ובנימן ב' יהידאין וסי' במסרה רבתא: השמימה י"א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן: משחיתים ה' וסי' נמסר בסדר וירא: המדברה י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר אחרי מות:

מצודת דוד

וישראל נתנו לבנימן מקום למעות כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחר הנתקם: (לז) והאורב החישו. בעודם רודפים מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו אותה: (לח) והמועד היה. ר"ל מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר: הרב להעלותם. ר"ל סימן ידיעת הזמן היה שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר על ידי שרפת דברים המרבים עשן: (לט) ויהפך. רלה לומר ובעת אשר נהפך איש ישראל לנוס ובני בנימן התחילו להכותם בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה: (מ) והמשאת. בעת נסו ישראל ובנימין רדפם אז התחילה המשאת לעלות ובני ישראל ראוהו מיד כמ"ש למעלה: ויפן. וכאשר פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים: (מא) ואיש ישראל. ר"ל גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש ובערמה נסו מתחלה ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבוא: (מב) אל דרך המדבר. כי לא יכלו לחזור אל הגבעה מפני האורב: והמלחמה. עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם: ואשר מהערים. ר"ל ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל את מי מהם היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר הזה המסבבת את הראש כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ"ב): הרדיפוהו. קראו אלו לאלו לרדפוהו: מנוח' הדריכוהו. במקום מנוחתו ונחלתו קראו אלו לאלו רמסוהו: עד נכח הגבעה. ר"ל רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחה: (מה) ויפנו. פנו מהדרך ונסו לתוך המדבר אל סלע הרמון: ויעוללוהו. במסלות הרגו מהנשארים כעוללות הנלקטים אחר הבציר

מצודת ציון

ממערה. ממקום גלוי שנות לכבשם משם ושות כמו מקורה הערה [ויקרא כ]: [לז] החישו. מהרו כמו החישה מפלט לי [תהלים נה]: ויפשטו. ענין פזור וכדרך הנלחמים: לפי. תדוד החרב תקרא פה: (לח) והמועד. הזמן כמו העביר המועד (ירמיה מו) ור"ל הודעת זמן בואם: הרב. הרבה: משאת העשן. עמוד העשן ע"ש שנשאת כלפי מעלה: (מ) החלה. התחילה: עמוד עשן. אמר לתוספת ביאור כי כבר אמר והמשאת: כליל. מל' כל כמו כליל תקטר [ויקרא ו] ור"ל עשן שריפת כל העיר: (מב) הדביקתהו. השיגה אותו והיה דבוק אליו: (מג) כתרו. מל' כתר. הדריכוהו. מל' דריכה ורמיסה: (מה) ויעוללהו מל' עוללות והם הנלקטים אחר הבציר כא הלא

רדק

שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם: (מו) חמשה ועשרים אלף איש. והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר: (מז) שש מאות איש. ולא היתה בהם אשה כי מן המלחמה נסו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון: (מח) מעיר מתום. מעיר אנשים ומתום שם לאנושית כולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשדה הכל הרגו: ועד כל הנמצא. פי' כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא לכם הרגו: הערים הנמצאות. פי' הנמצאות להן שלא נהרסו בהכנס בהם ישראל להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו אותם באש: (א) לא יתן בתו. נתמ אותם כמו מנודים שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אתי' שלא נתנו הרשעים והפושעים: (ג) להפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש: (ד) ויבנו שם מזבח. אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא בית אל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל וי"ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או בית אל ובנות המזבח הוא דרישת האל כמו שנמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את ה' ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם בדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני ה' ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד: (ו) נגדע. נכרת

רשי

פירוש היכן נפלו: (אליהו גילה לבעל מגלה שמקות אותן המאה הלכו וישבו במדינת רומי ואשכנז ועל כן נקרא אליהו מתושבי גלעד שלא נדו מארצם אלא ישבו במקומם) (מ"ע בגלי רזיא): (מח) שבו אל בני בנימן. בכל שערים: מעיר מתום. המתו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים בכלל מתום היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרים ושש אלף התפקדו מן הערים ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה בנופלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון. והאלף ברחו אל הערים ונפלו למחרת כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשים והטף: (ג) להפקד. להגרע: (ו) וינחמו. שבו לחשוב עליהם מחשבת

תרגום

ג'. ב' ואדביקו בתריהון עד גדעם
וקטילו מנהון תרין אלפין
גברא: מו והוו כל
דאתקטילו מדבית בנימן
עסרין וחמשא אלפין גברא
שלפי סיפא ביומא ההוא
ית כל אלין גברי עבדי
קרבא: מז ואתפניאו
ואפיכו למדברא לכיף
רמון שית מאה גברא
ויתיבו בכיף רמון ארבעא
ירחין: מח ואנש ישראל
תבו לות בני בנימן ומחונון
לפתגם דחרב מקרויהון
גמרינון עד בעירא עד כל
דאשתכח אף כל קרויא
דאשתכחא אוקידו בנורא:
א ואנש ישראל קים
במצפיא למימר אנש
מננא לא יתן ברתיה לדבית
בנימן לאתו: ב ואתא
עמא לבית אל ויתיבו תמן
עד רמשא קדם יי וארימו
קלהון ובכו בכי סגיא:
ג ואמרו למא יי אלהא
דישראל הות דא בישראל
למשני יומא דין מישראל
שבטא חד: ד והוה מיומא
דבתרוהי ואקדימו עמא
ובנו תמן מדבחא ואסיקו
עלון ונכסת קודשין: ה ואמרו בני ישראל מן
דלא סליק בקהלא מכל שבטיא דישראל לקדם יי
ארי שבועתא רבתא הות דלא סליק לקדם יי
למצפיא למימר אתקטלא יתקטיל: ו ואתנחמו בני
ישראל על דבית בנימן אחוהון ואמרו אתמנע יומא

מקרא

ג'. ב' וידביקו אחריו עד־גדעם ויכו ממנו
אלפים איש: מו ויהי כל־הנפלים
מבנימן עשרים וחמשה אלף איש
ב' שלף חרב ביום ההוא את־כל־אלה
אנשי־חיל: מז ויפנו וינסו המדברה
אל־סלע הרמון שש מאות איש
וישבו בסלע רמון ארבעה חדשים:
מח ואיש ישראל שבו אל־בני בנימן
ד' וחס' ויכום לפי־חרב מעיר מתם עד־
בהמה עד כל־הנמצא גם כל־הערים
ב' חד מ"ל וחד חס' שתי בנותיך חס' הנמצאות שלחו באש:
כא א ואיש ישראל נשבע במצפה
לאמר איש ממנו לא־יתן בתו
לבנימן לאשה: ב ויבא העם בית־אל
וישבו שם עד־הערב לפני האלהים
וישאו קולם ויבכו בכי גדול:
כל דסמי' לאחה"ע רפי במ"ד דסמיך לאח"ה דגש ג ויאמרו למה יהוה אלהי ישראל
היתה־זאת בישראל להפקד היום
מישראל שבט אחד: ד ויהי ממחרת
וישכימו העם ויבנו־שם מזבח
ויעלו עלות ושלמים:
ה ויאמרו בני ישראל מי אשר לא־
עלה בקהל מכל־שבטי ישראל אל־
יהוה כי השבועה הגדולה היתה
לאשר לא־עלה אל־יהוה המצפה
ב' לאמר מות יומת: ו וינחמו בני
ג' וחד על בנימין ישראל אל־בנימן אחיו ויאמרו

רלבג

ובין האורב שכאשר יגיעו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה: (מו) והנה בזה האופן ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ"ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים. וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היתה התחבולה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ"ה אלף איש ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפים וידמה שיהיו שם יותר על האלפים בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש. וספר שנשארו בבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון וכבר זכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים ושש אלף שולף חרב ושבע מאות וידמה שהאלף הנשארים מתו במלחמות הראשונות: (א) עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה ובראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד: (ד) והנה בנו שם
מזבח

תולדות אהרן במצפה לאמר. תענית ל ב"ב קכ"א עקדה שער מא: להפקד היום. עקדה שער לא:

מצודת ציון

אלא טוב עוללות אפרים (לעיל ח): (מח) מתם. הוא שם לאנושית וכולל אנשים ונשים כמו מתי מספר (בראשית לד): שלחו. ר"ל הבעירו ע"ש שהאש עושה השליחות שהולך ושורף: כא (ג) להפקד. להחסיר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (ו) וינחמו. ענין הסוף מחשבה: נגדע. ענין כריתה

מצודת דוד

הבליר: וידביקו. השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום והכו שם אלפים איש: (מו) עשרים וחמשה אלף. ולמעלה אמר עוד מאה איש ולא חש עתה להזכיר רק האלפים: ביום ההוא. כי בהמלחמות הראשונות עם שנגפו ישראל מ"מ גם מבני בנימן נפלו אז אלף איש וז"ש למטה שלא נשארו מהם רק שש מאות איש כי בני בנימן היו כ"ו אלף מלבד בני הגבעה שבעה מאות ובמלחמה האחרונה נפלו כ"ה אלף ומאה ובמלחמות הראשונות נפלו אלף הרי נשאר שש מאות: (מז) ויפנו. ר"ל הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו שש מאות והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום כמ"ש למעלה: (מח) שבו. חזרו והלכו לערי בנימן והכום לפי חרב: מעיר מתום. מכל עיר הכו האנשים עד בהמה כל הנמצא בה מן החיות ועופות: הנמצאות. אשר מצאו לאחר זה שלא הרסו מאז בבואם להכות בהם חזרו ושרפו בעת מצאם: כא (א) נשבע במצפה. מאז נקהלו אל מצפה עד לא נלחמו: לא יתן בתו. על כי החזיקו ידי עוברי עבירה: (ב) ויבוא העם. אחר כל המעשים האלה: בית אל. אל בית האלהים אשר בשילה: (ג) למה ה' וכו'. למה באה ע"י תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד והלא שאלו להורותם אם לעשות להעמיד השבט: (ד) ויבנו שם מזבח. נוסף על המזבח שעמד במשכן: ויעלו עולות ושלמים. לרצות עצמן לה' ולעשות שלום בינם לאביהם שבשמים לתת עצה נכונה: (ה) בקהל וכו'. ר"ל מי הוא אשר לא עלה מכל שבטי ישראל באסיפת הקהל אל ה' כי השכינה שורה במקום אשר יאספו ישראל שמה: כי השבועה וכו'. ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה: (ו) וינחמו. ר"ל

נכרת : (ט) ויתפקד העם . קל ודינו להדגש והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו : (יא) ידעת משכב זכר . והיאך מדע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בנשי מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז"ל ויש דרך אחרת וזכרו רז"ל בדבר הבתולה ודמו דין כזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתוב בציץ לרצון להם לפני ה' לרצון להם ולא לפורענות להם : (יב) אל המחנה שילה . גם זה הפסוק מוכיח כי בית אל הנזכר בענין הזה הוא שילה שהרי במקום שבנו שם מזבח ובכו לפני ה' ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדיין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד : אשר בארץ כנען . לא מצאתי טעם לספור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען : (יד) ולא מצאו להם כן . כמו שהיו כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות : (טו) והעם נחם . נפעל עומד כי

נגדע היום שבט אחד מישראל: ז מה־נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבענו ביהוה לבלתי תת־להם מבנותינו לנשים: ח ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא־עלה אל־יהוה המצפה והנה לא בא־איש אל־המחנה מיבש גלעד אל־הקהל: ט ויתפקד העם והנה אין־שם איש מיושבי יבש גלעד: י וישלחו־שם העדה שנים־עשר אלף איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את־יושבי יבש גלעד לפי־חרב והנשים והטף: יא וזה הדבר אשר תעשו כל־זכר וכל־אשה ידעת משכב־זכר תחרימו: יב וימצאו מיושבי ׀ יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא־ידעה איש למשכב זכר ויבאו אותם אל־המחנה שלה אשר בארץ כנען: יג וישלחו כל־העדה וידברו אל־בני בנימן אשר בסלע רמון ויקראו להם שלום: יד וישב בנימן בעת ההיא ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי יבש גלעד ולא־מצאו להם כן: טו והעם נחם לבנימן כי־עשה יהוה פרץ בשבטי ישראל: טז ויאמרו זקני העדה מה־נעשה לנותרים לנשים כי־נשמדה מבנימן אשה: יז ויאמרו

דין שבטא חד מישראל: ז מה נעביד להון לדאשתארו לנשין ואנחנא קימנא במימרא דיי בדיל דלא למתן להון מבנתנא לנשין: ח ואמרו מן חד משבטיא דישראל דלא סליק לקדם יי למצפיא והא לא אתא אנש למשריתא מיבש גלעד לקהלא: ט ואתמניאו עמא והא לית תמן אנש מיתבי יבש גלעד: י ושלחו תמן כנשתא תרי עסר אלפין גברא מזרזי חילא ופקידו יתהון למימר איזילו ותמחון ית יתבי יבש גלעד לפתגם דחרב ונשיא ומפלא: יא ודין פתגמא די תעבדון כל דכורא וכל אתתא דידעת משכבי דכורא תגמרון: יב ואשכחו מיתבי יבש גלעד ארבע מאה עולימן בתולן דלא ידעא גבר משכבי דכורא ואיתיאו יתהון למשריתא לשילו די בארעא דכנען: יג ושלחו כל כנשתא ומלילו עם בני בנימן די בכיף רמון וקרו להון מלין דשלם: יד ותבו בני בנימן בעידנא ההיא ויהבו להון נשין דקימו מנשי יבש גלעד ולא ספיקו להון כן: טו ועמא אתנחמו על דבית בנימן ארי עבד יי תרעתא בשבטיא דישראל: טז ואמרו סבי כנשתא מה נעבד לדאישתארו לנשין ארי פסקת מדבית בנימן אתתא: יז ואמרו ירותת

ד' מ"ע ; ל' ור"פ ; ה' חס' ; ד' ; ד' ר"פ ; ג'. ג' א"ד ; ו' זוגין תניינא נחי' ל' כחד עטינא ; ל'

פחשגת פליסם : (יב) ארבע מאות נערה בתולה . הושיבום ע"פ חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף : (יד) ולא מצאו להם . לא

רלבג

מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ונגשו לדרוש את ה' על זה הקלקול שבא על ידם אולי נדרו שאם יתן ה' את בנימן בידם יעשו זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל שנגרע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים : (י) והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות נשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי אם ד' מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים אשר בבנות שילה בשיחטפו להם אים

תולדות אהרן מיושבי יבש גלעד . עקדה פא : ארבע מאות . יבמות ס :

מתם ד' בקריאה וחסרים וסימ מעיר מתם עד בהמה : אין בו מתם פצע וחברה . אין מתם בבשרי מפני . כי בסלי מלאו נקלה : וישאו קולם נשיאת קולם ד' חס' את בלישנהון בקריאה וסימניהון ויבא העם בית אל דעלם . ואיש ישראל נשבע במצפה . ויהי ככלתו לדבר דמיתת אמנון . וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב . המה ישאו קולם : בקהל ד' דגשין בקריאה וסי' מי אשר לא עלה בקהל . כי רבת בקהל אשר לא התקדשו . אשר צוית לא יבואו בקהל לך . קמתי בקהל אשוע . וסי' בלשון תרגום ניסק גיצלי דסגין אתפרדית : יבש ו' חס' בלישנא בקריאה וסי' ויתפקד העם . וישלחו שם העדה . וישב בנימן בעת ההיא . ויקשר עליו שלום בן יבש . תחת האלה ביבש . יבש בן שלום ר"פ וכל יבשו דכוו' חס' : לנשים י"ד רפין וסי' לטוב בעיניהם ב' בו . והיו לאחד מבני . לבני דדיהן לנשים . את בנותם נקח לנו לנשים . ממשפחות בני מנשה . ויקחו את בנותיהם . מה נעשה לנותרים ב' בו . ויאמרו זקני העדה . ותהיין גם שתיהן לו . חרב אל סוסיו . הרלו גבורי בכל . ואלמנה וגרושה לא:

מצודת דוד

בעבור שמחמו בני ישראל וכו' : (ז) מה נעשה להם . וחוזר ומפרש לנותרים שלא נהרגו מה נעשה להמציא להם נשים ואנחנו הלא נשבענו בה' וכו' ומאין ימצאו נשים : (ח) ויאמרו . ר"ל וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד וכו' בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים : והנה לא בא איש . ר"ל לא ראו מביאת איש וכו' : (ט) ויתפקד העם . חזרו להשגיח בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו : (יא) וזה הדבר . ר"ל רק זה הדבר תעשו להחרים כל זכר וכל אשה וכו' אבל לא הבתולות : (יב) וימצאו וכו' בתולה : הושיבום ע"פ חבית של יין בעולה ריחה נודף ולא בתולה כן אמרו רז"ל : למשכב זכר . לשכב עמה משכב זכר . ואמר לתוספת ביאור : (יג) וידברו . מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם שלום ולא יהרגום עוד מעתה : (יד) וישב בנימן . אל העדה : הנשים אשר חיו . ר"ל הבתולות אשר החיו מבין הבעולות : לא מצאו' לא ספקו להם כפי הצורך כי הבתולות היו ארבע מאות ובני בנימן נשארו שש מאות : (טו) נחם לבנימן . נתחרטו על מה שעשו לבנימן : כי עשה ה' . על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל להיות כמעט חסרים שבט אחד : (טז) לנותרים . אלו שני המאות הנותרים משש המאות מה נעשה להמציא להם נשים : כי נשמדה . כי מבני בנימן נשמדה כל אשה ומהיכן ישאו נשים : (יז) ויאמרו . השיבו כל

מצודת ציון

כריתה כמו ורמי הקומה נגדעים (ישעיה י) : (ז) תת . מלשון נתינה : (ט) ויתפקד . ענין ההשגחה על הדבר פקדו נא וראו מי הלך (ש"א יד) : (יא) יודעת . הוא כנוי לבעילה ולתוספת ביאור אמר משכב זכר : תחרימו . ענין כריתה וכליון : (יד) חיו . החיו : מצאו . ענין ספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) : כן . ר"ל כראוי וכצורך כמו ולא יכין לדבר כן (לעיל יב) : (טו) פרץ . ענין שבירה : נשמדה

רדק

כי הוא קמוץ: (יז) ירשת פלטה. צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל. ומעם ירשת כי ירושה הוא מיעקב אבינו להיות מבניו שנים עשר שבטים עד עולם: (יט) אשר מצפונה לבית אל. פירשו רז"ל כי על שילה הוא אומר שהיה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה:

רשי

לא ספקו להם: (יז) ירושת פליטה. אלה השבט נשארה ריקנית הבו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה. שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה: (כב) לריב אלינו. ללכת אלינו במלחמה: ואמרנו אליהם חנונו אותם. רחמנו עליהם כי אינם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא

יֵרֻשַׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה ב׳ נחת ירשת ירחי שמן
שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל׃ יח וַאֲנַחְנוּ לֹא־נוּכַל
לָתֵת־לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ ד׳ מ״ל
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה
לְבִנְיָמִן׃ יט וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג־יְהוָה בְּשִׁלוֹ ד׳. ח׳ כתיב וי״ו בסוף
מִיָּמִים׀ יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־ ה׳
אֵל מִזְרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה
מִבֵּית־אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה׃ ו׳
כ וַיְצַוּוּ אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר לְכוּ ויצוו ק׳
וַאֲרַבְתֶּם בַּכְּרָמִים׃ כא וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה
אִם־יֵצְאוּ בְנוֹת־שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת
וִיצָאתֶם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם ב׳ ופשתם
אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילוֹ וַהֲלַכְתֶּם ג׳ מ״ל
אֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ כב וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ אֲבוֹתָם
אוֹ אֲחֵיהֶם לָרוֹב׀ אֵלֵינוּ וְאָמַרְנוּ לריב ק׳
אֲלֵיהֶם חָנּוּנוּ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ
אִישׁ אִשְׁתּוֹ בַּמִּלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם
נְתַתֶּם לָהֶם כָּעֵת תֶּאְשָׁמוּ׃ כג וַיַּעֲשׂוּ־ ל׳
כֵן בְּנֵי בִנְיָמִן וַיִּשְׂאוּ נָשִׁים לְמִסְפָּרָם
מִן־הַמְּחֹלְלוֹת אֲשֶׁר גָּזָלוּ וַיֵּלְכוּ
וַיָּשׁוּבוּ אֶל־נַחֲלָתָם וַיִּבְנוּ אֶת־הֶעָרִים ו׳ מ״ל

שֵׁיזָבְתָא לִבְנֵי בִנְיָמִן וְלָא
יִתְמְחֵי שִׁבְטָא מִיִשְׂרָאֵל׃
יח וַאֲנַחְנָא לָא נִיכּוּל לְמִתַּן
לְהוֹן נְשִׁין מִבְּנָתָנָא אֲרֵי
קַיִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר
לִיט דִי יִתֵּן אִתְּתָא לְדְבֵית
בִּנְיָמִן׃ יט וַאֲמַרוּ הָא
חַגָּא קֳדָם יְיָ בְּשִׁלוֹ מִזְּמַן
מוֹעֵד לְמוֹעֵד דִי מִצִּפּוּנָא
לְבֵית אֵל מִדְנַח שִׁמְשָׁא
לִכְבְשָׁא דְסָלֵיק מִבֵּית אֵל
לִשְׁכֶם וּמִדָּרוֹמָא לִלְבוֹנְתָא׃
כ וּפַקִידוּ יַת בְּנֵי בִנְיָמִן
לְמֵימַר אֱזִילוּ וְתִכְמְנוּן
בְּכַרְמַיָא׃ כא וְתֶחֱזוּן וְהָא
אִם יִפְּקוּן בְּנַת שִׁילוֹ לְמֵיחַג
בְּחִנְגַיָא וְתִפְקוּן מִן כַּרְמַיָא
וְתִחְטְפוּן לְכוֹן גְּבַר אִתְּתֵיהּ
מִבְּנַת שִׁילוֹ וּתְהָכוּן לְאַרְעָא
שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן׃ כב וִיהֵי
אֲרֵי יֵיתוּן אֲבָהַתְהוֹן אוֹ
אֲחֵיהוֹן לְמִידַן קֳדָמָנָא
וְנֵימַר לְהוֹן חֲנִינוּנוּן לְהוֹן
אֲרֵי לָא סַפֵּיקְנָא לְמִתַּן
גְּבַר אִתְּתֵיהּ בִּקְרָבָא אֲרֵי
לָא אַתּוּן יַהֲבִין לְהוֹן כְּעִידַן
פּוֹן תְּחוּבוּן׃ כג וַעֲבָדוּ כֵּן
בְּנֵי בִנְיָמִן וּנְסִיבוּ נְשִׁין
לְמִנְיָנְהוֹן מִן חִנְגַיָא דִי אֲנָסוּ וַאֲזַלוּ וְתָבוּ לְאַחְסַנְתְּהוֹן וּבְנוֹ יַת

ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימי׳ ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן ממועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחלות בכרמים כדברי רז"ל והמחול זה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה באותו המקום אשר מצפונה לבית אל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסוק יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגומר ואמרו להם שיארבו בכרמים: (כב) חנונו אותם. כמו מהם כלומר מהנשים האלה תחנונו שתניחום להם או פי׳ כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם וארז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו היתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו א"כ מהדורות הבאים אחריהם היו יכולין לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא

תתנו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא

רלבג

איש אשתו: (יז) ירשת פלטה לבנימן. הרצון בו במה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה בשיקחו להם נשים וזה ענין הירושה כי היא נשארת עד מות המורישים והנה אמרו זה להורות כי לא סבב הש"י שיהיו השש מאות האלו מפליטיו אם לא מפני שלא ימחה שבט מישראל ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזנות כדי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבועה לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם בנות יושבי יבש גלעד: (כב) חנונו אותם. הוא על דרך לאט לי לנער לאבשלום והרצון חננו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין נהוג שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמ׳ אבל נתנום לנו ברצון וכן המנהג בלקיחת האשה ובהיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא

מבנותינו ד׳ מ"ל וסי׳ נמסר בתהלים סי׳ קמ"ד: מימים ימימה ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר בא: ויצוו ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראותכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בנימן דין כתיב חס׳: יצאו ט"ו בקריאה וסי׳ נמסר בסדר כי תבא:

תולדות אהרן ירושת פליטה. ב"ב קטז: ארור נתן אשה. (תענית ל): חג ה׳ בשילה. גטין ז:

מצודת ציון

(טז) נשמדה. ענין כליון: (יז) פליטה. שארית: ימחה. ענין מחיקה כמו אמחנו מספרי (שמות לב): (יט) חג. הקרבן תקרא חג כמו אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (כא) לחול במחולות. ענין רקידת השמחה וקרוי כל׳ מחול כי הדרך לזמר אז בחלילי׳. או רצה לומר בכלי מחול וכן וירא את העגל ומחולות (שמות לב): וחטפתם. ענין מהירת הלקיחה כמו יחטוף עני (תהלים י): (כב) חנונו. ענין רחמנות וחמלה וכן חנני ושמע תפלתי (שם ד) ר"ל חננו וחמלו למעניננו את בני בנימן ודוגמתו לאט לי לנער (ש"ב יח) ור"ל לאט למעני לנער: תאשמו. מל׳ אשם וחטא: (כג) המחוללות. המרקדות או המזמרות:

מצודת דוד

העדה ואמרו הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד הם הבתולות שהחיו שלא לבנימן נתנום ולא יהיה א"כ עוד נמחה השבט כי הם יולידו בנים ובנות: (יח) ואנחנו. ר"ל ואם בעבור חמלת שני המאות איש עלמן מה נעשה עוד הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו׳: (יט) ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו הנה חג ה׳ בשלו ובמקום ההוא ימצאו נשים וכאשר אמרו לבני בנימן: חג ה׳. יום שמרבים בו קרבנות לה׳: מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה: אשר מצפונה וכו׳. נתן סימן על המקום ואמר שהיא בצפונה של בית אל ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה: (כ) ויצוו. אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו גם מרים אבל לבני בנימן אמרו האופן וצוום לארוב בכרמי שילה: (כא) וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצא וכי שר יצאו בנות שילה לחול במחולות כי כן היה דרכם ביום ההוא: ויצאתם. אז תצאו מן המארב וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם: (כב) אבותם. של הנערות הנחטפות: לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט: ואמרנו. ונאמר להם חננו וחמלו למעניננו את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים: כי לקחנו וכו׳ במלחמה. ר"ל כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כ"כ נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו ומהיכן א"כ ימצאו נשים: כי לא אתם וכו׳. ר"ל ואם בעבור איסור השבועה הלא אין כאן השם איסור שבועה כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם כי הלא בחזקה לקחו: (כג) למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש: מן המחוללות. מן הנשים המחוללות אשר לקחו בחזקה

רשי

לא עון לכם כדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה כדבר ושלום לכם אל תיראו :

וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃ כד וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ׃ כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃

סכום פסוקים של ספר שופטים שש מאות ושמנה עשר , וסימנו אברתי״ה בירקרק חרוץ, וסדריו י״ד , דוב״ב שפתי ישנים סי׳, וחציו ויו״עצו וירצצו את בני ישראל , והקפיטולי כ״א , וסימנו א״ך טוב לישראל :

קִרְוַיָא וִיתִיבוּ בְהוֹן׃ כד וְהַלִּיכוּ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִידָנָא הַהִיא גְּבַר לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ מִתַּמָּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃

רדק

שלא נולד עדין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן : (כה) בימים ההם אין מלך בישראל . הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא נוהג משיב אותם למוטב עד שבא שמואל הנביא ז״ל שמספר תולדתו ועניינו שספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל :

רלבג

לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמים תהיו : (כד) וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו ולמשפחתו ואיש לנחלתו . ובני בנימן ג״כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם אלו : הראשון הוא להודיע מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט סבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו : השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראשי׳ הענין אם יתכן להם לנצח שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה ספר שבני דן שלחו ה׳ מרגלים והם ראו כי כבר תנוצח העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם : השלישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ״ש כשהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו : הרביעי הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאילו היה זה התגלות מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר״ל ללכת אחר עיניו : החמישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש לסמך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מהקנטו׳ שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורה : השביעי הוא להודיע ג״כ שראוי לאשה שלא תטה מאיש׳ ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטו׳ הבם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעת תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבע וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור : התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מלד כי היום רד מאד : העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבע לחטא המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה ואעפ״י שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם : הי״א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריותם שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא השתדלו להאכילה ולהשקותה אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עליה באכזריות באופן שהזיקום בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג״כ ספר מאכזריותם שאין איש נוהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיהנוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מי״ם להם שהוא הולך לבית ה׳ כי זה היה ראוי שיביאם אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם : הי״ב הוא להודיע שראוי לאדם כשהרעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד שיותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו : הי״ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם ולזה ספר ששלח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישראל ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה משך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה : הי״ד הוא להודיע שראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארים ממעשיהם כ״ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר התפעלות בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור : הט״ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם מהגיע להם העונש שראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר וכשל עזור ויחדיו כלו : הט״ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עלה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עלה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין אז מהמלחמה ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג״כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו לו מזה לגמרי שכבר בא להם המענה מאת הש״י באותן שאלות הקודמות מורה שרצון האל ית׳ שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו כד עת אחר ולזה באה להם התשובה בשלמות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל : ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בענין מלחמת העי ומשם ילקחו : הי״ז הוא להודיע טוב נפש ישראל כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם . השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמי׳ השבט על עניינו בשמאלו דרך לתת להם נשים מישראל מזולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג לותה התורה במלחמת מדין וידמה שעל פי ה׳ עשו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מור״ס בפי׳ בחזקת ידי חטאים רצה הש״י שישיגם זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם : הי״ח הוא להודיע אופן השגחת הש״י באבות הקדושים ולזה סבב שלא ימחה שבט מישראל והשאיר מפני זה מהם שש מאות איש וסבב שישתדלו ישראל בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישראל :

מצודת דוד

בחוקם : ויבנו את הערים . כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם : (כד) בעת ההיא . אחר שמצאו נשים לבני בנימן . איש לנחלתו . ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן כי עם מאות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימן : (כה) בימים ההם אין מלך . ר״ל עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו מ״מ לא שלחו יד בנחלת בנימן כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה עמד תמנו עליהם ובניתו לשעשרים את כל הנחלה :

נשלם ספר שופטים

א (א) וַיְהִי. טעם המלה רביעי והו"ו במאריך: (ה) וימצאו את אדני בזק. מלת אדני מלרע. וינס אדני בזק. ויאמר אדני בזק. מלעיל וכן כתב רד"ק וכן בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ"י הדל"ת בגלגל בשנים אחרונים וקשיא לי דמהמסורת משמע דליכא אלא תרתי בטעם שופר ישן וינס אדני בזק דהכא. לדבר עם אדני זה (דניאל סימן י'). וי"ל דרד"ק נמי שמעי ליה מסורת דלעיל דליכא אלא תרי בלחוד דשוין בטעם שופר כדאמרן אבל רד"ק אזיל לשיטתיה דס"ל שהמאריך עושה מלעיל כמו שהוכחתי במאמר המאריך ומש"ה כייל ויאמר אדני בזק בהדי וינס אדני בזק וקרי לתרוייהו מלעיל: ויכו את הכנעני. הה"ס יש מאריך בה"א לא בנו"ן וכן כולם שבפרשה למעלה ולמטה: (ז) שבעים מלכים בהנות. בספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בגעיא: ויביאהו ירושלם. עי' מ"ש (בירמיה סימן כ"ו): (יא) וילך משם אל יושבי דביר. במקצת ספרים מדוייקים יושבי מלא וא"ו: דביר ושם דביר. במקצת ספרים שניהם חסרים יו"ד ולא ידענא מאי אידון בהון: (יג) עתניאל. השי"ן בקמן לבד: (טו) גלת עליה ואת גלת תחתית. ובספר יהושע את גלת עליות ואת גלת תחתיות. וכן יש שנויים אחרים. כי שם תנה לי. ובזה הבה לי. וסימן תסכרו לי (איוב י"ט רד"ק :*) (יז) חרמה. החי"ת בקמן לבד: (כד) ועשינו עמך חסד. בשוא הה"ס וקמן הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמן הה"ס ושוא הכ"ף והוא שגגה וידענו זה מפי המסרה רד"ק. ועיין מ"ש (ביהושע ב'): (כה) ויראם את מבוא העיר. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו כחברו שקודם לו בסמוך: (כז) ואת בנותיה ואת תענך ואת בנתיה, אין בנוני"ן מאריך. ואת בנותיה ואת תענך עיין מ"ש (ביהושע יז) מהחסרים והמלאים. ואת תענך השי"ן בשוא לבדו כמ"ש (ביהושע י"ב) והנו"ן בפתח ויש ספרים בקמן: ואת יושב דור. אין ביו"ד מאריך. יושבי קרי וחסר וא"ו שלא נמנה במסורת בכלל המלאים וכ"ה במדוייקים: ואת יושבי יבלעם. אין ביו"ד מאריך חד מן ל"ד מלאים וא"ו וכ"ה במדוייקים: (לא) ואת חלבה. לא מפיק ה"א מ"ג: ואת אפיק. בס"א כ"י אפיק הפ"א בגעי ויש ג"כ הערה מחילוף זה בדפוס ישן אבל בשאר הספרים בחירק: (לב) יושבי הארץ כי לא הורישו. חסר וא"ו כי לא נמנה במסורה עם המלואים וכ"ה בספרים מדוייקים:

ב (א) אל הבכים ✱ ויאמר. במקצת ספרים יש פיסקא באמצעות פסוק: (ב) ברית ליושבי. במקצת ספרים ליושבי מלא וא"ו: (יח) עם השפט. חסר וא"ו וחברו שבפסוק מלא וכן והיה במות השופט דבסמוך והם שנים מלאים ע"פ המסורת: (יט) מאבותם. בספרים כתיבת יד ... ס ישנים מלא וא"ו: (כב) השמרים הם את דרך ה' ללכת בם. ד' סבירין בה וקריין בם וסי' אילה ... נמסר במסרה גדולה ועיין מה שאכתוב (בישעיה סוף סימן ס"ג):

ג (י) ותעז ידו. מן הכפולים ומפני שהמלה מלעיל שב החולם לקמן חטף וכן ותעז יד מדין על ישראל (סימן ו') ובמסורת ב' קמן ובספרא: (טז) ולה שני פיות. בדפוס ישן נכתב בצדו שתי דומה שכן נמצא באיזה ספר וכן הובא בילקוט ובמקצת המפרשים. ובכל ספרים שלפני כתוב שני. ומלת פיות בא בגירי הפ"א:

ד (ד) היא שפטה. כן כתיב היא בלא וא"ו ויש ספרים שכתוב בהם והיא וטועים כל האומרים כן: (ו) ומבני זבלון. חד מן ט"ו כתיבי כן וסימן במסרה גדולה (פרשת ויגש): (ט) תפארתך. מאריך בתי"ו בספרים כתובי יד: כי ביד. הבית בגעיא ורפה במדוייקים: קדשה. במקצת ספרים הקו"ף בסגול וכן חבירו שבסמוך ובפסוק הנמשך כמו פְּתַחָה נֶגְבָּה ובקצת ספרים הראשון בציר"י והשני בסגול. ובספרי ספרד שניהם בציר"י כמו קֵדְמָה: (י) עשרת אלפי איש. חד מן ד' דסבירין אלפים וסימן נמסר במסרה גדולה (פרשת כי תשא): (יא) נפרד. לפי הקמחי קמוץ וכ"ה במסורת וברוב הספרים. ורב פעלים כתב שמצא מסרה אחרת עליו ב' חד פתח נִפְרַד מקין וחד קמן לתאוה יבקש נִפְרָד: אלון. במקצת ספרי ספרד אילון ביו"ד: בצעננים קרי והוא חד מן ... בצעני' ... וא"ו מלין חסרין נו"ן באמצעות תיבותא וסימן (במשלי ג') במסרה גדולה: את קדש. האל"ף בסגול: (טו) המחנה אין בה"ס מאריך בס"ס וכן חברו שבסמוך: (יח) סורה אדוני סורה אלי. שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב רד"ק וכן במסורת ב' מלרע ובפסוק: בשמיכה. במסורת עליו לית וכת"ב שי"ן ובויקרא רבה פ' כ"ג אמר ריש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי ששמו שמיכה ומהו שמיכה שמי כה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע וכן נמנה במסורת הושע ב' עם מנין דהמיין שי"ן וקרינן סמ"ך. ורד"ק כתב שדרש זה מכחיש מאי דדרשי ביבמות פרק מצות חליצה על קרא דכתיב בין רגליה כרע נפל וגו' א"ר יוחנן שבע בעילות בעל וכו'. וכ"כ בעל לב אהרן דמדרשים חלוקים הם. ובעל כלי יקר נדחק ליישב שני המדרשים ע"ש. ובעל באר שבע כתב בספרו דף י"ז ע"ש שאף ר"ל מודה לר' יוחנן ומה שדרש שמי כה היינו שמעיד על כוונתה שהיתה לשם שמים כדי להתיש כחו ותהא יכולה להרגו אבל לא בא לומר שלא בא עליה כלל. וכיוצא בזה כתב בעל מסורת הברית הגדול בסימן תתקל"ג. ומ"מ כולם מודים שכתוב בשי"ן שמאלית והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כמו שדרשו על אחפש את ירושלם (צפניה א') זיל קרי החפש: (יט) (כי צמתי. אמר המגיה בלבול גדול קא חזינא הכא בקצת דפוסי וויניציאה חדשים מקרוב באו שהדפיסוהו מלא אל"ף וכתבו בגליון א' נחה ולא ידעתי מאי קאמרי שהרי בדפוסים ישנים נמסר עליו לית חסר אל"ף וכן במדוייקים חסר. ועוד בדקתי במס"ר בהדי הני דנסבין א' באמצעות תיבותא ולא קרי' ול' דין בהדייהו ע"כ): את נאוד. לית מלא אלף וא"ו: (כא) נרדם. בכמה ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים בקמן הדל"ת ולרד"ק בפתח: ויעף. השי"ן בפתח מהטעם שאכתוב בישעיה סימן ו' בס"ד: (כב) והנה ברק. הבי"ת רפה:

ה (א) ותשר דבורה. איתא בגמרא דילן ודבני מערבא ובמס' סופרים דשירת דבורה נכתבת אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח דומיא דשירת הים כמ"ש שם ובמלכי כנען. ואמרינן התם במס' סופרים דשירת דבורה שתים וחמש שטין. ותשיב התם סימן ראשי שטין. אך בפרטן אי אתה מוצא אלא שתים ואם באת לחלקם בשתים שטין יהיו מהן ארוכות יותר מדאי ותבטל צורתה ודאי כי שגגה יצאה מלפני הסופר או המדפיס ושכח לכתוב חמשה ראשי שורות ומניינא דרישא דייקא. והנה לא ראיתי בספרי הדפוס ולא בספרי כיד אפילו אחד שיהיה כסדר מסכת סופרים וכל אחד בנה בנין לעצמו כאשר בדא מלבו והוא מן התימא כי צורה זו קבלה היא ביד הסופרים ולא דבר רק סוף פוק חזי רבותא דמסכת סופרים דזימנין עבדינן כוותה אפילו במילתא דפליגא אמתני' כדאשכחן במגלה שילהי פ"ג קא דבני העיר דמתניתין קתני בתעניות ברכות וקללות ואנן נהיגין למיקרי פ' ויחל על פי מסכת סופרים כדאיתא התם פ' י"ז הלכה ז'. ובשומי עיני ולבי בצורת שירת הים מצאתי ראיתי שבספרים המדוייקים אחזו לנס סדר לכתוב שיטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצע ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושני חלקים באמצע וכן כלם שנים כנגד שלשה. עוד שמרו סדר אחר שכל שטה שחלוקה לשלשה חלקים החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת בלבד ובמלה דריש שיטה יש תמיד טעם מפסיק או סוף פסוק וכן בסוף חלק האמצעי וגם בסוף תלתי שטין הראשונים המחולקים לשני חלקים יש תמיד הפסק. אך בשיטות הנחלקות לשנים לא הקפידו לא בראשון ולא בסופן שיהיה מנין המלות שוה בהן וכן בשיטה הנחלקת לשלשה חלקים לא הקפידו בזה בשיטה האמצעית כי הוא נמנע מפני פיסוק הטעמים והנה השוה שבהן שאין בסוף שום שטה סוף פסוק. על כן בחרתי לאחוז בכל סדרים האלה למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ותהיה השירה הזאת לפניהם לעד ולא תשכח מפי זרעם הסכמת רבותינו ז"ל שהסכימו היותה כצורת שירת הים כאמור. ושמרתי הסדר של סימן ראשי שטין דמסכת סופרים אך הוספתי עליהם חמשה במקומות אשר היה ניכר החסרון בהם עד שהגיעו לסך שתים וחמש כמניינא דרישא דהתם. עוד מצאתי דמיון אחד בשתי שירות הללו כי שטה שניה תחלתה לאמר אשירה כי שטה ראשונה של שירת הים המתחלת אז ישיר משה היא שטה מלאה מבלי הפסק ובזה יש הפסק כי דבריה מועטים ולא סגיא בלאו הכי אם לא נעשה בה אותיות גדולות מחברותיה ואין זה נוי לה. אברך את ה' אשר יעצני ומשירי אהודנו ואליו אעתיר יזכנו לשיר לפניו שיר חדש דשירתא משירתא דעתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא כדמפרש ע"י ישעיה נביאה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו': ותשר דבורה. השי"ן בזאת לא קמן חטוף: (ז) בישראל חדלו. בדגש הלמ"ד להפארת מכלול שקל פְּעֵל: (ח) חדשים. בס"א כ"י החי"ת בחטף קמן ובשאר הספרים בחטף פתח: אז לחם שערים. החי"ת בסגול שלא כמשפט שהיה ראויה להיות בצירי כמו כי חָפֵץ והוא מלרע ברוב המדוייקים וכן משמע מדברי רד"ק בכל חיבוריו והמסורת עליו לית מלרע: (ט) ברכו. הריש בשוא לבדו כמנהגנו: (יא) מחצצים. החי"ת במאריך והצד"י רפה ובשוא לבדו כמנהגנו בשתי אותיות דומות: (יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר. שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל וכן במכלול דף קל"ז: ושבה שביך. כתב בעל לוית חן בשער ד' פ' ע"ו שהשין בחטף פתח וכן הובא במכלול דף ס"ג עם דומים אחרים שהם בשוא ופתח וזהו מ"ש שם והעמידו הוא"ו במאריך ונקדו השי"ו בשוא ופתח לתפארת המלה וּתְבֻקְשִׁי ולא תמצאי עוד (יחזקאל כ"ו) וכן אמרו וּשְׁבֵה שביך וכן קום בלק וּשְׁמָע שניהם הוא"ו מוטעמת בגעיא והשין בשוא ופתח עכ"ל. ובדף ס"ז הובא עם דומים אחרים שהם בשוא לבדו וכתב בלשון הזה ועם אות גרונית תאריך התנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו ומכחכם שִׁחֲדוּ בעדי (איוב ו) ופעמים גם בלא אות גרונית תאריך התנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו רֻטֲפַשׁ בשרו מנוער (איוב ל"ג) או בשוא מאריך עם החירק כמו ונקף סִבְכֵי היער (ישעיה י) ואע"פ שאין נקוד פתח עם השוא אתה קורא השוא כמו שוא פתח וכן בְּשִׁקְתוֹת המים (פרשה ויצא) והיה בְּקֶרֶב איש (שמואל ב' ט"ו) בְּקָסָם שוא וכן אם תהיה הוא"ו תחלת המלה כמו וּשְׁבֵה שביך (שופטים ה) וּסְגוֹר דלתך (ישעיה כ"ו) וּשְׁתֵה בלב טוב (קהלת ט) אבל אם המלה שבראשיתם וא"ו נקשרת עם המלה שבנגדה אע"פ שהוא"ו במאריך השוא נח ולא יקרא כמו שוא ופתח כמו וּשְׁלַח לי עצי ארזים (ד"ה ב' ב') והוסיף עוד ר' אליה המדקדק דוקא וא"ו בשורק ותנועה אחריה' עמה שיקראו המשוררים יחד ולא באופן אחר ועיין מ"ש (באסתר סימן א') על מלת רצפת וסימן ב' על ובזקנן וכבר האריכתי בענין זה במאמר מיוחד ואין כאן מקום להאריך יותר: (יז) ודן. הדל"ת בקמן: לחוף. בספרים מדוייקים מלא וא"ו: ישכון. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן נכון כי הם שנים מלאים במסורה וחברו עוף השמים ישכון (תילים קד) ואינון נמי מן י' מלאים בלישנא וסימן נמסר במ"ג מערכת אות השי"ן: (יח) זבלון. בדפוסים אחרונים כתוב זבלן וטעות הוא שזהו אחד מן ט' דכתיבין בוא"ו בתראה וסי' במ"ג (פ' ויגש) וכ"ה בספרים כ"י ודפוסים אחרונים בוא"ו: (יט) בתענך. העין בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן א' והנו"ן בפתח ברוב הספרים: (כב) עקבי סוס. בספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף דגושה: (כג) ארו ארור. פליגי ביה ספרי ומסוראתא אם חסר או מלא ובמקרא גדולה נמסר כאן על ארו ארור ב' חסר (ובשמואל א' י"ד) על פסוק כי ארו עיט נמסר ג' דין חסר מרוז ב' בוא"ו מלא וכמ"ג ארו ג' מלעיל וסי' ארו מרוז ב' בפסוק ארו עיט כי טעמתי ע"כ. ולא איירי מידי מהכיר ויתיר. קצרו של דבר לא יכא מאן דפליג דקדמאה מלא ותניינא הם' כי של גי מלועלה דהוא ארו ארור ובספר' מדוייקים ב' חסר: (כה) בשם. השין בצירי וכן חברו כי בשם משה: (כט) חכמות שרותיה. החית בפתח. ובמסורת ב' וחברו חַכְמוֹת נשים (משלי יד) ושאר חָכְמוֹת בקמ"ץ הסוף: תענינה. ברוב ספרים כ"י מדוייקי' מלא יו"ד ובלא הנו"ן בדגש כמו עיני תראינה בה (מיכה ז) ונמנו במסורת (פרשת נח) עם ח' מלין דגשין יתירתאין ופירושה בריש (פ' נח):(ל) שלל. בספרים מדוייקים חסר וא"ו וכן במסורת כל שופטים חסר:(לא) כן יאבדו כל. הכ"ף רפה:

ו (ב) ותעז יד מדין. השי"ן בקמן והוא חטוף כמ"ש לעיל סימן ג' לא בפתח כמו שנמצא במקצת דפוסים ישנים: (ה) יבאו. ובאו קרי והוא חד מן כ"ב מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרי' וא"ו וסימן נמסר במס"ג ריש הושע וריש ד"ה ובמסורה רבתא מערכת אות היו"ד: (יד) ויאמר לך. מלת ויאמר בטעם רביע: (טו) ויאמר אליו בי אדני. רד"ק פירש לשון חול ונקמן מפני הזקף ויונתן תרגם לשון קדש: (טז) כי אהיה. בלא מאריך בא"ף: (יז) שאתה. בדפוס ישן השי"ן בסגול ובס"א כ"י בפתח ונכתב עליו בגליון יפה בפתח בשי"ן. עוד כתוב שם נ"א בקמן ע"כ. ורד"ק כתב שהיא קמוצה וכן מצאתי בשאר ספרים: (יט) והמרק שם בפרור. ברוב הספרים כולו קמוץ וכן ואת המרק שפוך דבסמוך ורד"ק כתב ונמצא המרק תאיו קמן ותגיו פתח במקצת הספרים המדוייקים והוא שלא כמשפט השמות בזה המשקל וראיתי במחברת בן אשר שאמר אותו בכלל הקמוצים ע"כ לשונו: (כד) ויקרא לו ה' שלום. פרקא קמא דשבת אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ משום דשם גופים איקרי שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום ואיתא נמי בויקרא רבה פ' ט' ובמדבר רבה פ' י"א א"ר יודן בר' יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום א"ר תנחום בר יודן מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום מטונף והכי איתא בפ' השלום דבתר מס' דרך ארץ ויש מוכיחין מכאן שאסור למוחקו כדאמרינן בפרק קמא דסוטה גבי שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים ופרכינן התם אלא מעתה לא ימחק ואע"ג דבמסכת סופרים לא חשיב שלום בהדי שמות שאין נמחקין איכא למימר דתנא ושייר ועדיף מחנון ורחום דאמרינן בסוף פ' שבועת העדות דנמחק דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו חנון ורחום אלא כנוי הוא ע"ש שהוא חונן ומרחם לבריותיו כדתניא בשמשון אלא מעין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו אף שמשון הגין בדורו על ישראל ועיין מה שכתבתי בריש שיר השירים בס"ד. ובספר הזהר פ' ויקהל סוף דף ר' ופ' ויקרא ד' י' ובחגיגה פרק אין דורשין גבי ערבות שבו גנזי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום. ועיין מה שאכתוב בירמיה מ"ג על פסוק ה' צדקנו ובריש השירים: (ל) כמשוז הזה במערכה. כן כתיב הזה במערכה לא כזה אשר במערכה: (כט) מי עשה הדבר הזה.

בנביאים

*) נ"ל תי"ו של תסכרו הוא סימן על תנה לי והה"א על הבה לי והראשון ביהושע תנה ובשופטים הבה. וכאשר כי שאלה גולות מים וצריך לכרות בור לכן בחר בסימן תסכרו להורות כי שאלה תנ"ה הב"ה כרו לי בורות לגולות מים. זאת נלע"ד כאשר כי בחר בתיבת תסכרו אשר לא נמצא כ"א פעם אחת בתנ"ך. כי תי"ו ואחריו ה"א סמוך למלת לי נמצא פעמים רבות כמו ... (שמות יט ו) ואנשי קודש תהיון לי (שמות כב ל) ודומיהם. ר"ה אהרן מאלק:

בנביאים עפ"י המסורה כתיב את הדבר הזה ויש ג"כ שינוי מחילוף זה בדפוס ישן אבל בשאר ספרים חסר מלת את וכן נמסר עליו י"א חסרים את: (לא) ירב לו כי נתץ את מזבחו. בנביאים הנ"ל כתיב ירב בו כמו שהוא בפסוק שלאחריו אך בשאר ספרים כתיב לו וכן נמסר קדמאה ירב לו תניינא ירב לו תליתאה ירב בו: (לט) יהי נא חרב אל הגזה. בנביאים הנ"ל ובספר אחר כתוב על הגזה ויש ספרים כתוב אל וק' על וכן תרגם יונתן על. ובמקצת ספרי הדפוס כתוב בגליון ס"א על. אמנם ברוב הספרים כתיב וקרי אל: (מ) ויהי חרב אל הגזה לבדה. אף זה כתוב על בנביאים הנזכר למעלה והתרגום מסייעו אך בכל שאר ספרים כתוב אל:

ז (א) **חרד**. בחי"ם: (ב) אשר **אִתָּךְ**. כן כתוב לא **אִתָּךְ** כמו שהוא בחולם חסר: (ג) מהר הגלעד. במקצת דפוסים כתוב גלעד בלא ה"א ושפה בין זה ובין שגלשו מהר גלעד דשיר השירים וכן בספר אחר כ"י נמסר כאן מהר הגלעד לית וחד שגלשו מהר גלעד: (ה) בלשונו מן המים. כן כתוב לא מן המים: (ו) ויהי מספר המלקקים. ב' ובענין וכן כתוב ובניהם רפוי כמ"ש שמואל ס"א בגעיא עיין מכלול דף נ' ובדף נ"ד כתב מלה זו עם אחרות שכאשר נכתבו שתי אותיות דומות פעמים יבלעו שתיהן אע"פ שתקדם להם תנועה קטנה אבל ישימו מאריך עם התנועה הקטנה וכאות הראשונה מן הדומות שו"א ופת"ח וכבר כתבתי בריש פרשת לך אלו נשמר פתח ובמקצתן כולן בשו"א לבד: על ברכיהם הכ"ף רפה והמסורה עליו כל לשון ברכי ברכיו דגש בר מן שנים שין וזה אחד מהם והבירו הוא ברך על ברכוהי (ד"ה א' י') כ"כ רד"ק בפירושו ובמכלול דף קנ"א ובשרשים שרש ברך: (יא) מה ידברו. במקצת ספרים אין דגש ביו"ד: (יג) צלול. צליל קרי: (טו) ויהי כשמע. ברוב הספרים הכ"ף דגושה ומצאתי כתוב בספר א' מדקדק ישן כ"י זה הכלל כל ויהי של פליגא קטנה וראש תיבה של אחריה כ"ף היא נדגשת כגון ויהי כראות המלך (אסתר ה') ומלכים א' י"ג ומלכים ב' ט"ו. ויהי כשמוע לבן וכן הרבה. ושמי הוגן הקוראים תקנו להטיל חזק יסו"א ע"כ. ועיין מ"ש בג' וירא על ויהי כהוציאם ובשמואל א' י' ומלכים א' י"ג: (טז) ריקים. במקצת ספרים כתוב רקים חסר י' קדמאה וע"פ המסורת ראוי להיות מלא שבמלכים ב' ד' נמסר ג' חסר בליש"א ואין זה מהם: (יח) ותקעתם. אין בקו"ף מאריך: (כ) בלפדים. בספרים כ"י מדויקים ובדפוסים ישנים חסר י' קדמאה וכן נכון ע"פ המסורת שכתבתי בסוף פרשת יתרו וכן הוא ולפדים בסוף הכדים דלעיל: (כא) ויניסו. וינוסו ק': (כב) צררתה. בשני ריש"ין: על שפת. חד מן ט' דסבירין עד וק' על וסימן נמסר בפרשת ויחי. ועיין מ"ש בנחמיה י"ב:

ח (ב) **מבציר** אביעזר. הבי"ת רפה והאריך להרגש רד"ק בפירושו ובמכלול דף נ"א ובשרשים ור' יונה בס' הרקמה: (ג) ומה יכלתי. במקצת ספרים אין דגש ביו"ד: (ו) ויאמר שרי סכות. י"ב סבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף תצוה: (ז) ואת הברקנים. בספרים מדויקים כ"י ובדפוס ישן הקו"ף בחטף קמץ וכן הברו שבענין וכן נכון כי הנגזר ברקון: (ח) ויענו אותו אנשי. בכמה ספרים מדויקים אותו מלא וא"ו וכן ראוי על פי המסורת עיין בפרשת ראה: (י) ועשרים אלף איש שלף חרב. מלת איש בטעמא שלף בפשטא ויש שָׁלֵף: (יא) השכוני באהלים. אין בכל המקרא מלה זרה כזאת כי היא דרך בב' ענינים האחד שנכתבה ה"א הידיעה עם מלה סמוכה כי היא סמוכה והארי בי"ת וכראוי הכוני אהלים והב' כי מלת שכן הוא פועל עומד ואין דרכו לבא בו פעול. ה' ההרכבה הוא הה"א: (טז) הברקנים. הקו"ף בחטף קמץ כמ"ש לעיל: (כב) ויאמרו איש ישראל אל גדעון. עיין מ"ש במלכים א' י"ב בפ' ויבואו ירבעם: (כז) ויעש אותו וגו' ויצג אותו. לפי המסורת שניהם מלאים וא"ו וכך הם במקצת ספרים מדויקים:

ט (ב) **המשל** בכם. המ"ם רפה והה"א בלא געיא מכלול דף ס"א: (ז) ויגדו ליותם. במקצת ספרים חסר יו"ד וכן משמע ממסורת דפרשת תולדות יצחק על פסוק ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו: בראש הר גרזים. חסר יו"ד קדמאה: (ח) מלוכה. מלכה קרי: (ט) החדלתי את דשני. ברוב הספרים החי"ת בחטף קמץ וכן שנים האחרים שבענין וכן כתוב במכלול דף פ"ג ובספר ההרכבה מלת ה"א: (יא) מתקי. המ"ם בקמ"ץ והת"א חטף: (יב) מלוכי. מלכי קרי: (יד) לך אתה מלך עלינו. במקצת דפוסים ישנים כתוב **מְלָךְ** הכ"ף בה"ם וכן מצאתי בס"א כ"י עם מאריך בכ' וככל שאר ספרי' בק"ח ואין בכ' מאריך: (כז) ויקללו את אבימלך. ל' ש' (נ"ל ע) בפעל רפה: (כט) רבה. הב' סגול ברוב הספרים לא בצירי: (ל) את דברי געל בן עבד. העי"ן בקמץ ברוב הספרים וכן דינו בעבור האתנח לא בסגול כמו שנמצא בקצת הספרים: (לה) מן המארב. האל"ף בגעיא וכך הוא במקצת ספרי' ומקצתן בשוא לבדו. ובעל ערוגת הבשם כתב בסוף פ"ה תחפרו שהוא בשוא פשוט בלא מקף: (לז) הנה עם יורדים. בספרים כ"י מדויקים ודפוס ישן

מלא וא"ו: (מא) בארומה. חד מן מ"ח מלין דכתבן אל"ף באמצע תיבה ולא קריין: (מה) ואבימלך נלחם. בספרים כ"י מדויקים ודפוס ישן החי"ת בקמץ וספרי הדפוס שהחי"ת בפתח ומסור עליו י"ב פתח מוצעים שם שלא נמנה זה עם הי"ב פתחין בקריאה וסימנם נסדר לעיל בסימן זה בה"ג על פסוק אשר נלחם אבי עליכם. ויש לדעת כי שם במסורת חסר אחד מהי"ב. והוא על אשר נלחם בהדרעזר (ד"ה א' י"ח) וכן במסורת הגדולה יד נמסר סימן זה בלשון קצר וזהו נלחם י"ב פתח וסימנהון תשכון. אבי. בטוב. הדרעזר. ותכרו. ירבעם. יואש. יהושע. ובמלחמות. ויסף. אחד. ויחזק ע"כ. והדרעזר דאמר הוא בשמואל ב' ח' [ד' ותכרו] הוא דד"ה כאמור לעיל: (נג) ותרץ. בספר כ"י מצאתי הרי"ש בקמץ חטוף ובדפוס ישן בסגול אך בספרים מדויקים בחירק וכן כתב החכם רבי יונה בספר הרקמה שבחירק במקום סגול וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים ובמכלול דף קמ"ג הוסיף שנפלה יו"ד השרש מפני שהמלה מלעיל עד כאן. ובמסורת כ"י נמסר עליו לית וחד כוס תרוץ ידיו: גלגלתו. בספרים מדויקים כ"י ודפוס ישן הגימ"ל בקמץ וכן ואת גלגלתו תקעו בית דגון [ד"ה א' י'] והם ב' בכל המקרא: (נז) קללת יותם. הלמ"ד בשוא לבדו בכמה מדויקים. עיין מ"ש לעיל סי' ז' על המלקקים:

י (ו) **עמון**: (ח) וירעצו. חצי הספר בפסוקים: (יב) וצידונים ועמלק. בספרים מדויקים מלא יו"ד ומלא וא"ו וכן כתוב בהדיא בהאי כפר במסורה סימן י"א וצידונים ועמלק וכן כתיב מלא דמלא: (יח) יחל. היו"ד בקמץ וכן הוא יחל להושיע את ישראל בסימן י"ג וג' אחריני בשאר קריא בפתח כמו שנמסר במ"ג ריש מטות:

יא (א) **ויולד** גלעד. בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו: (ב) ויגדלו בני. הגעיא בבי"ת לא בנו"ן: (ג) ריקים. באיזה ספר חסר יו"ד קדמאה ועל פי המסורת דמלכים ב' ד' מלא: (ז) באתם אלי עתה. מלעיל בספרים מדויקים: (ט) אהיה לכם. בלא מאריך באל"ף: (טו) ויאמר לו כה אמר יפתח. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף פרשת מטות: (כ) ויאסף. בלא מאריך ביו"ד: (כה) הטוב טוב אתה. בספרים מדויקים כ"י וגם ברוב ספרי הדפוס מלרע ורד"ק בפירוש כתב מלרע הזקף בתי"ו. ומקצת ספרים מדויקים מלעיל הזקף באל"ף ובמכלול דף רס"ב כתב הטוב טוב אתה מלעיל ובמקצת ספרים מדויקים מלרע ע"כ לשונו. ובמהדורה גדולה במערכת הוא האל"ף נמסר אתה דבטעם מלעיל סי' כי עפר אתה וגו' והיה נראה להכריע משם שזה מלרע יען לא נמנה עמהם אולי שמצאתי משם זולת אלו מלעיל כגון ארור אתה מן האדמה כי עירם אתה ואין לומר דלא קא חשיב להו להיותם מלעיל כדין מפני שהם קמוצים ובהפסק בסרי מנה ואי מזה עם אתה דיונה וכן ותקם את דבריך כי צדיק אתה [נחמיה ט'] שהם בקמץ ובהפסק עוד יש כאן בזאת ומלעיל כמו אמר אלי בני אתה [תהלים ב' ז'] עזרתי ומפלטי אתה [שם מ'] כמ"ש במכלול דף רס"ב ולא נמנו במסורה זו באופן שאין להשען עליה ועיין מ"ש בקהלת ז' ותנקיק ב': (לג) מערוער. [אמר המגיה תמהני על המדפיס שהדפיסו חסר וכלא לא נמנה במנין החסרי' אשר נמסרו במלכים ב' י' ובשמואל א' ג' ע"כ]: (לד) אין לו ממנו. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פרשת לו וכן צריך להגיה במסורת דהכא והסימן בלשון תרגום עיין במלכים ב' סי' ד' ובפרשת צו ומ"ש בריש פרשת תרומה: (לה) היית. בספרים כ"י ודפוס ישן אין שוא בתי"ו: **בְּעֹכְרָי**. בס"א כ"י **בְּעָכְרַי** העי"ן בקמץ ואין לחוש לו: (לז) ורעיתי. ורעותי קרי:

יב (ב) **ואזעק** אתכם. בס' קדמון כ"י כתוב ואצעק בצד"י וכן כתיב במקרא גדולה בגליון בשם ס"א ובשאר ספרים בז"ין: (ג) ואשימה. כן הוא בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדויקים ואין כאן קרי וכתיב כלל: (ה) והיה כי יאמרו. הוא"ו בגעיא בספרים מדויקים כ"י ודפוס ישן:

יג (ה) **יחל**. היו"ד בקמץ כמ"ש לעיל סימן י': (ח) בי אדוני. בספרים כ"י נמסר עליו לית מלא וכרים מלאכי נמסר ז' מלא בליש"א וחד והא היא: אשר שלחת. בטעם רביע לא זקף קטן: יבוא נא. במקצת ספרים אין טעם ביו"ד ולא בבי"ת: היולד. נכתב הוא"ו עם הדג"ש: (יב) ויאמר מנוח עתה יבא דבריך. חלוקים הספרים במילוי היו"ד ויש להכריע שהוא מלא מכח המסורה שנמסר י"ג חסר יו"ד ואין זה מהם ובמסורה גדולה מערכת את הדל"ת כתוב דברך י"ג חסר וסימנהון נמסר בפרשת ויצא אך לא נמנו שם רק ג' בתורה ושאר מנאתים במסורת כ"י ואלו הן. כמה יזכה. בהקותיך. גמל על עבדך. דבקה לעפר נפשי. דלפה נפשי. ואענה חרפי. טוב עשית. מכל ארח רע. נר לרגלי. נעניתי ע"כ. ובמסורת סוף פרשת שמיני נמנה עתה יבא דבריך עם י"ד דסבירין יבואו וקרי יבא וזו ראיה מכרעת שכתוב דבריך ביו"ד ויונתן תרגם יתקיימון בפירוש דברא: (יז) כי יבא דבריך. דברך קרי והוא חד מן ח' דכתיבין ביו"ד וקריין בלא יו"ד וסימנם במסרה רבתא אות דל"ת: (יח) והוא פלאי. פלי קרי והוא חד מן מ"ח מלין דכתבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קרייא וסימנם במסרה רבתא

אות האל"ף. והמדרש ילמדנו פלאי פלאים הוא משה כי וגו' ובמדויקים יש מקף בין שתי המלות ולכן הפ"א רפויה מיין לב אהרן: (כ) ויהי בעלות. הבי"ת והוא חד מן ה' המלות הבי"ת וכו' במלכים א' י"א והבי"ת רפויה במדויקי': ולא יסף עוד. לית מלעיל ונמנה בסוף מסרה גדולה בשטה הדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה: (כה) ובין אשתאול. לפי המסורת דיהושע סי' ט"ו מלא וא"ו ויש חילופים בספרים ובמסורות:

יד (ח) **עדת** דברים: עיין מ"ש במזמור קי"ח: הגוית האריה. אין בה"א מאריך: (טו) הלירשנו. בדפוס ישן וספרים מדויקים כ"י היו"ד בקמץ חטוף שאין שם מאריך ביו"ד ורד"ק כתב בפירוש ובשרשים היו"ד מעמדת בגעיא במקצת ספרי': (טז) החידת חדתה. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חדה בלא ה"א וכן הוא במאיר נתיב: (יח) החרשה. בלא מאריך בחי"ת:

טו (ד) **ויקח** לפדים. חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא: ויפן זנב אל זנב. בספרים שלנו היו"ד בסגול וכן דעת רד"ק כמ"ש במכלול דף קנ"ח וכ"כ בעל פתח דברי דף ק' והרא"ב"ע בס' מאזני לשון הקדש דף ר"ד וכ"כ רבי יונה בספר הרקמה באות העתידות מן המחסרים הן הפעלים הקלים הסיר בצירי כמו **וַתֵּבֶל** כל עבודת **וַתֵּכַהּ** מכעס עיני ויש לך **וַתֵּתַע** כי הם והדומי' להם בצירי ואות העתידות מן המחסרים מן הפעלים הכבדים הסיר בסגול כמו **וַיֶּפֶן** זנב **וַיֶּקֶשׁ** את ערפו **וַיֶּזֶן** את יושבי ירושלם והדומה להם ורש"י בפ' ויאלם שמות ובאיכה ב' כתב שהוא בצירי ובמלכים ב' י"ז כתב שהוא בסגול: (ה) ויבער אש בלפידים. במדויקים מלא דמלא כמ"ש בסוף פרשת יתרו: (יא) וירדו שלשת אלפים איש מיהודה. בספרים מדויקים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד נחה והרוכן של כ"י המ"ם בלא מאריך: משלים. בלא מאריך כמ"ש (יב) לאסרך. בס"ס הלמ"ד בלא מאריך וכן כל כיוצא בזה קודם אותיות אהח"ע וכן נאסרך דבסמוך ושניהם הסמ"ך בקמץ לבד והוא חטוף: (יד) זרועותיו. בספרים מדויקים מלא דמלא: וימסו **אֲסוּרָיו** בספרים כ"י מדויקים האל"ף בחטף סגול וכן משמע מהשרשי' ובדפוסים בשוא ופתח: (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה. עיין מ"ש בשמואל א' ב' על פסוק מעברים עם ה':

טז (ג) **ובשתי** המזוזות. בספרים מדויקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא וכן ראוי ע"פ המסורת דפרשת בא: (ד) שורק. בשי"ן שמאלית: (ה) ואסרנוהו. בספרים מדויקים מלא וא"ו ומסור עליו לית ומלא: ואנחנו נתן לך. בדפוס ישן התי"ו בסגול וכן בנוסחא כ"י נכתב בצדו פלוגתא **נֶתֶן** אך בשאר ספרים בפתח וכן ראוי כפי המסורת שנמסר במ"ג ד"ה ב' ל"ד וכ"כ רד"ק: (ו) בחך גדול. אין בכ"ף מאריך: (ט) בחדר. במקצת ספרים בשש נקודות: ותאמר אליו. בזקף קטן: (טו) ותאלצהו. במקצת ספרים הלמ"ד בדג"ש וברוב המדויקים רפה וכ"כ ר' יונה בספר הרקמה וגם רד"ק כתב רפה הלמ"ד ודינה להדגש שהוא מבנין **פִּעֵל** הדגוש ונקודת הלמ"ד בשו"א לבדו בספרים כ"י מדויקי' וכן נקודה בשרשים ובבעל הלשון: (יח) עלו הפעם כי הגיד לה *. לי קרי: (כא) ויאסרוהו. ג'. ב' חסר וא' מלא וזהו המלא: בנחשתים. השי"ן במאריך והנו"ן קלה וכן בסוף מלכים וד"ה ב' ל"ג: האסירים. האסורים ק: (כד) הרבה את חללנו. בספרים מדויקים חסר יו"ד ומסור עליו ל' וחסר וכ"כ רד"ק לשון רבים ואע"פ שהוא בלא יו"ד: (כה) כי טוב. כטוב קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיב תרין וקרי חד וסימן בד"ה ב' ל"ד במ"ג: מבית האסירים. האסורים קרי: ויעמידו אותו. במקצת מדויקים אותו מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת: (כו) והימשני. והמישני קרי: (כז) בשחק שמשון. מלא וא"ו והנני מוסיף דברים בענין זה בירמיה מ"א בס"ד: (כח) זכרני. הזי"ן בקמ"ץ לבד והוא חטוף: ואנקמה נקם אחת משתי עיני. השי"ן דגושה והתי"ו רפויה שלא כמנהג במלת שתים שתים רד"ק בפי' ובמכלול דף קנ"א ובשרש שנה. ועיין מ"ש בפרשת בראשית על פסוק ויקח לו למך שתי נשים ובפרשת שמות סימן ב' על תיבת הנפינו ובספר יונה: (ל) תמות נפשי. בפרשת בלק נמסר ג' חסר וזה אחד מהם ובמקצת ספרים זהו מלא ומסרה דילהון א' מלא וב' חסרים: (לא) אשתאול. ביהושע סי' ט"ו נמסר ג' אשתאול מלא וזה אחד מהם ובספרים כ"י חסר וגם המסורת חלוקות: והוא שפט את ישראל עשרים שנה. עיין מ"ש בשמואל א' ב' אצל מעברים עם ה':

יז (ב) **ואתי**. ואת ק': (ג) הקדשתי את הכסף לה' מידי. פ' שבועת העדות כל שמות האמורים בנבות קדש במיכה חול. ר"א אומר בנבות קדש במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש. אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"א קדש חוץ מזה שאל"ף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית האלהים בשלה ופי' רש"י במיכה כגון לו בית אלהים וכגון הקדש הקדשתי את הכסף לה' מידי לבני וגו' יו"ד ה"א קדש וה"ק הקדש הקדשתי הכסף לה' מידי לבני וגו' הרי הוא אסור עלי כהקדש גמורים בהם לשם עד שאתננו מידי

לבני לעשות פסל ומסכה כן נ"ל להגיה דפי' רש"י ומחכמת שלמה למדתיו וכן נכה ה' דרככה כלפי פנינה הנר. אל"ף למ"ד חול כמו לו בית אלהים. את אלהי עשיתי לקחתם על"ל. ובמס' סופרי' מייתי הך דר' אליעזר בשם דר' יוסי והרמב"ם פסק בסוף פ"ו מהלכות יסודי התורה כת"ק ורד"ק בפסוק שאל נא באלהים כתב דיונתן תרגם שאיל כען במימרא דה' א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מאחד שהוא קדש כל ימי היות בית האלהים בשלה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק. והנה הדבר אצלנו ספק ובספיקא אני אומר שאינו נמחק ואני תמה על כי נתנם אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במ כה יש מהם חול ויש מהם קדש וכו'. והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל על"ל. ויראה לי דכיון דרבי יוסי במסכת סופרים פליג את"ק טוב להחמיר בכל שם של יו"ד ה"א דר' יוסי נמוקו עמו וכ"ש דר"א קאי כוותיה בגמ' דילן עוד אני אומר דכל ימי היות בית האלהים בשלה קדש הוא אף לדברי ת"ק ה"א דאיצטריך ר"א לפרושי דהיכי פליג בין אל"ף למ"ד ליו"ד ה"א וכן ת"י בית מקדשא דה' : (ז) והוא גר־שם הגימל בקמץ ובמאריך בספרים כ"י ודפוסים ישנים ועיין מ"ש בפ' בראשית ע"פ כי שת לי. ברוב ספרים ישנים אין בוס פסקא קודם בימים : ההם ותחלת סימן י"ח הוא וישלחו בני דן וגו' :

יח (ב) מקצותם. הקו"ף רפה : [ז] כמשפט צדנים. בלבול גדול רואה אני במסרה הכתובה במקום הזה כי רבו החילופים בין הספרים בכל פסוקים הנזכרים בהם מלה זו ואין לי להכריע מדעתי אבל אני מעיד שמצאתי מסורה זו במקרא ישנה אחד דמסרה צדני' ה' חסר והם החמשה הכתובים במסרה שלנו ומשמע דהך מסרה לא פליגא אמסרה דידן ותרוייהו חד אורחא אית להו ואי הכי כמשפט צדנים חסר יו"ד קדמאה וכן במקצת מדויקים אבל ורחוקים המה מצידנים שבפסוק מלא תרין יודין בהרבה מדוייקים כמה דמסיר מסרה דילן ושארא צידנים כתיב ודכותייהו צידנים יקראו לחרמון דפ' ואתחנן ודמלכים א' י"א ומלכים ב' כ"ג : (ח) ואשתאל ויאמרו. אין ביו"ד מאריך בס"ס וכן ויאמרו קומה דבסמוך : (ט) מחשים. בלא מאריך מ"ס בס"ס : (יד) ההלכים. אין בה"א שניה מאריך בס"ס וכן חברו שבסמוך : (יט) ויאמרו לו החרש. במסורת פרשת ויקרא ודניאל ה' מנו מלא לו בכלל הדגושים בתר יהוא בלא מבטל. ולא ראיתי כן כי אם במקרא אחת דפוס ישן : (כא) ואת הכבודה. כתוב בוא"ו עם דגש בדל"ת והוא אחד מן ג' כבודה מלאים ודגושים על פי המסורת עיין יחזקאל כ"ג ותילים מ"ה : (מג) ויסבו. בדגש הסמ"ך והבי"ת וכ"כ רד"ק והיו"ד בפתח ברוב הספרים לא בקמץ והם שלשה במסורת וחביריו ויסבו את ארון אלהי ישראל (שמואל א' ה') ויסבו פניהם ממשכן ה' (ד"ה ב' כ"ט) : (כד) לקחתם ואת הכהן. הוא"ו בגעיא בס"ס : (כה) ויאמרו. אין מאריך ביו"ד בספרי ספרד : (כז) מיכה ואת הכהן. הוא"ו בגעיא בספרי ספרד : (כח) כי רחוקה היא. בהא זאת המלה מלעיל שלא כמנהג הטעם בהי"א והרי"ש מעמדת בגעיא כן כתוב במכלול דף ר"י וכן מצאתי במקצת ספרים ונמסר במקצתן לית בטעם מלעיל ונמנית מלה זו ג"כ בשטה הדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בשילהי מסרה רבתא : (כט) ויקראו שם העיר דן בשם. בספרים מדוייקים בבי"ת ולא בכ"ף : אשר יולד. נכתב בוא"ו עם דגש בלמ"ד : ואולם ליש שם העיר לראשונה. חד מן ג' זוגים מתחלפים קדמאה זיי"ן פניינא שי"ן וקדמאה הוא ואולם לוז שם העיר לראשונה ש' ויצא : וכזה תבין כוונת בעל המסור' בפ' יתרו ומה שצריך להגיה שם : (ל) ויהונתן בן גרשום בן מנשה. כן הוא בספרים מדוייקים ועל פי המדרש כדאיתא בב"ב ריש פ' יש נוחלין וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה פי' רשב"ם דהנו"ן תלויה מפני שהיא יתירה דבן משה הוא והכי איתא במדרש חזית על פסוק שמכוני באישון וירושלמי פרק הרואה סימן י"ז ביפה מראה ואבות דר' נתן פ' ל"ג והוא א' מן ד' אותיות תלויות בקריאה וסימנם בן גרשום בן מנשה. יכרסמנה חזיר מיער [תלים פ']. ויגערו רשעים ממנה. וימנע מרשעים אורם [שניהם באיוב ל"ח]. ועיין מ"ש על כל אחד מהם ובד"ה א' כ"ו בס"ד ובמסורת הברית הגדול איוב ל"ח :

יט (א) ויקח לו אשה פלגש. בנוסחאות כ"י המאריך ביו"ד ובקו"ף והוא כמיך : (ג) להשיבו. להשיבה ק' : (ה) סעד לבך. בקמץ רחב בלי הפסק סעד־נא לבבך שבסמוך בקמץ חטף מפני שמקף : (ז) ולין וייטב לבך. תזינא בינו ספרי פלוגתא בהאי ביכורא אי הויא ביו"ד אחד לחוד או בתרין יודי"ן. ב"ם כך אמרו במס' ויעב ג' קמצים יו"ד בלישנא וסימן ויעב דשמואל א' סימן כ"ד וסוף מלכים וליכא דין בניהון : (יא) והיום רד מאד. בנוסחאות כ"י וברוב

ספרי הדפוס הרי"ש בפתח וכן במסורת רַ וחד קמץ ויהודה עד רָד [סוטע י"ב] וכן כתב רד"ק במכלול דף ק"ל. ור' אליה המדקדק בספרו הרכבה : (יג) לך ונקרבה. חד מן ג' כתיבין לך חסר ה"א בלישנא הליכה וסימן בד"ה ב' כ"ה ובפרשת בלק : (טו) ברחב העיר. איכא פלוגתא לפום מאי דחזינא בספרי אי הוא חסר או מלא וליכא למפשט ממסרה דכתיבא הכא ובפ' וירא ברחוב ד' זמלי' וכו' וליכא דין ביניהון דהתם חשיבי ברחוב בקמץ הבית. גם ליכא למיפשט ממסורת דלעיל סי' י"ח דהתם חשיב רחוב בלא ב' לשון קריאה ובוס גברא : (כ) אל תלן. במקצת ספרים הלמ"ד בקמץ אך בכל המדוייקים בפתח וכן כתב רד"ק כמו שהכתוב בסמוך על ויבול וכן במסורת תלן ב' וסימן רק ברחוב אל תלן דפילגש ובהמרותם תלן עיני [איוב י"ז] ושניהם בפתח וכן בנוסחא כ"י מסיר עליו בַ ר"ל ב' בפתח : (כא) ויבול לחמורים. ויבל ק' ובלבול גדול יש כאן כי במקצת ספרים הבי"ת בפת"ח וכן כתב רד"ק בפירוש הפסוק פ"א הפעל בפתח אבל במכלול דף קע"ו כתב בסיפך זל"ב ובשנוספה וא"ו על האותיות הנוספות ותהיה המלה מלעיל ישוב כחולם לקמץ חטוף כמו ויחם בשר הילד וגו'. ויבל לחמורים וגו'. ועל כרחנו צריכים אנו לומר בטעות נפל כפי' רד"ק שבדפוסים ומה שאמר פ"א הפעל בפת"ח על מלת תלן דפסוק דלעיל נא' וכן בדפוס ישן מבומברגי שנת רע"ח כתוב בפירוש רד"ק אל תלן פ"א הפעל בפת"ח וגם שם הלשון מבולבל ועירוב פסוקים יש וכן צריך להגיה אל תלן פ"א הפעל בפת"ח : ויבול. ויבול כתיב וקרי ויבל וא' הוא והוא משעלי הכפל וכו' וכן הוא בקמץ חטוף בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקים : (כה) ויצא אליהם החוץ. בספרים מדוייקים הצד"י בציירי לא בחירק וזהו א' מן י"ג ויצא חסר וא"ו וסימנהון בס' קרח על פסוק ויצא פרח : בעלות השחר. כעלות ק' והוא חד מן י"א דכתיבין ב' וקרי כ' בקריאה : (כז) ויפתח דלתות. בנביאים עם פי' אברבנאל כתוב ויפתח את דלתות וכן מצאתי בס"ת כ"י ובמאיר נתיב אבל בספרים אחרים מדוייקים אין בהם מלת את ואולם בשמואל א' ג' כתוב ויפתח את דלתות בכל הספרים : וידיה על הסף. ברוב הספרים הסמ"ך בקמץ ובס"ת כ"י ובנביאים עם פי' אברבנאל בפתח וכ"כ במכלול דף רנ"א שהסמ"ך בפתח אעפ"י שהוא בסוף פסוק גם בעל רב פעלים הביא בספרו מסרה אחת זה נוסחה סף הסף כסף פתחין במ"א קמץ מן הדם אבל כסף ע"כ והתם נמי נמסר לֹ :

כ (יג) ולא אבו***בנימן. בני ק' ולא כתיב והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן ע"פ המסורת וכימן נמסר ברות ותיסר הכתוב מלת בני כי עשו זמה ונבלה בישראל ודאוי היה לגרוע יחוסם מבנימן הצדיק ולהרחיקם מתולדותיו ומכללו ולא כינם בני בנימן כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם ואחר כל המקומות שקראם בני בנימן נתן להם תקוה ודרך התובה אם יחזרו ממעשיהם הרעים ויעשו תשובה יקראו בנים על שם אביהם כך מצאתי בפי' י' דברים נקרים ולא נכתבים : (טו) ויתפקדו בני בנימן. הקו"ף רפויה והפ"א קמוצה שלא כמנהג ההתפעל וכן לבד מיושבי הגבעה התפקדו וכן איש ישראל התפקדו הבצרשה וכן ויתפקד הטעם סי' כ"א וכן כל פקד בהתפעל מוקל קמץ פ"א הפעל כד"ק בפי' ומכלול דף פ"ט : שלף חרב לבד. השי"ן בגלגל והלמ"ד במאריך בנסחאות כ"י וגם במקצת ספרי הדפוס. וכן שלף חרב כל זה בבסמוך בשני טעמים ועיין מ"ש בפ' קרח על ויוצא פרח ויצץ ציץ : (טז) אל השערה. בס"ת ישן כתוב השערה הטעם בכי"ן והעי"ן בגוא לבדו וכן הוא בס' בעל הלשון ובכל שאר ספרי הדפוס וכ"י מלרע הטעם ברי"ש והעי"ן בשוא ופתח ולדעת המכלול הוא מלעיל בין שתהיה הה"א נוספת או כימן הנקבה ע"ש דף כ' : (יח) בית אל. כל בית אל האמורים בענין בספרי דוקני תרתי מילי נינהו כמ"ש ברים פ' לך לך : וישאלו באלהים. פ' שבועת העדות ומס' סופרים כל שמות האמורים בגבעת בנימן רבי אליעזר אומר חול רבי יהושע אומר קדש א"ל רבי אליעזר וכי מבטיח ואינו עושה א"ל רבי יהושע מה שהבטיח עשה והכי לא ביתנו אם לנצח אם לינצח באחרונה שניתנו הסכימו [אורים ותומים] על ידו שנאמר ופינחס בן אלעזר וגו' האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ויאמר ה' עלו כי מחר אתננו בידך וקי"ל כר' יהושע דתניא כוותיה בגמרא דילן ודבני מערבא ביומא פ' בא לו כ"ג כוותיה וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות יסודי התורה : (לב) ונתקנו הו.

דגש הקו"ף לתפארת : (לג) וארב ישראל מגיח. בספרים מדוייקים חסר וא"ו בין אל"ף לרי"ש יכן נכון שלא נמנה במסורת עם ג' מלאים בלישנא וסימן נמכר ביהושע ח' במ"ג : (לד) ויבואו מנגד. בשתי מקראות ישנות כ"י כתוב מנגב וכן תרגם יונתן מדרום : (לה) ויגף ה' את בנימן וגו' שלף חרב. בספרים מדוייקים בשני מאריכים וכן אים רגלי שלף חרב דלעיל ולקמן איש שלף חרב ביום ההוא : (לו) כי בטחו אל הארב. בספרים מדוייקים חסר וא"ו וכן והארב החישו וגו' וימשך הארב וכן עם הארב דבסמוך וכן ראוים ע"פ המסורת כמ"ש למעלה : אשר שמו אל הגבעה. בספרים מדוייקים כתוב אל וכן הוא למערבאי דקים לן כוותיהו ולמדינחאי על הגבעה : (מ) והמשאת חחלה. הלמ"ד בדגש בספרים כ"י ודפוסים ישנים : (מא) כי נגעה עליו הרעה. במקצת ספרים כ"י אליו ויש הערה ג"כ מחילוף זה בדפוס ישן. ובמאיר נתיב בערך נגע כתוב אליו ובערך רוע עליו אבל בס"ס המדוייקים כתוב עליו : (מג) הדריכהו. עיין מ"ש באיוב כ"ח : (מד) ויפלו מבנימן שמנה עשר. מלת שמנה המאריך בנו"ן בספרים מדוייקים : (מו) ויהי כל. הכ"ף רפה במדוייקים : (מח) מעיר מתם. יש ספרים שהתי"ו בחירק ואין לסמוך עליהם שזהו א' מן ד' מתם בחולם בקריאה וחסר וא"ו ע"פ המסורת ובספרי הדפוס שכתוב בפי' רד"ק מתים טעות הוא כי כן הביא לשונו בעל מכלל יופי ותקנו בחולם וגם בשרשים כ"י בשרש מתה כתוב כלשון הזה ושם מעיר מתו"ם עד בהמה. אין מתו"ם בשרי. מלף רגל ועד ראש אין מתו"ם. והמ"ם נוספות בו כמ"ם שלשום וענין המלה הזאת אנשים וגו' ומה שכתוב אחר כך מעיר מתים הוא פסוק אחר באיוב כ"ד וכ"כ בעל הלשון ברוב ספרו מספרשים ז"ל מתם ענינו אנשות השם אין מתם בשרי מעיר מתם עד בהמה והמ"ם נוספת כמ"ם שלשם. ופדיום. ותאמר מתה ע"מ סאה. מן העיר מתים ינאקו [איוב כד יב] :

כא (ו) נגדע היום. בדל"ת וכן פי' רד"ק לשון כריתה והכריתה ברפים כתב המדקדק שרבים טועים בו וקורים אותו נגרע ברי"ש וכן תרגם יונתן אתמנע לשון גרוע : (ח) מיביש גלעד אל הקהל. בדפוס ישן כתוב מיבים מלא יו"ד וכן מוגה בשתי מקראות כ"י קדמוניות מספרד ויפה עשו כי לא נמנה זה במסורת עם החסרי' בלישנא בקריא : (יב) וימצאו מיושבי יביש גלעד. גם זה מלא בדפוס ישן ובמקראות הנ"ל וכן ראוי ע"פ המסורת : (טו) והעם נחם. ברוב הספרים החי"ת בקמץ וכ"כ רד"ק נפעל עומד כי הוא קמץ וכן הוא ע"פ המסורת שכתבתי ביואל ב'. (יז) ירשת. חסר וא"ו וכן במסורת ב' וחברו ירשת יראי שמך [תלים ס"א] ובנביאים עם פירוש אברבנאל מלא וטעות הוא : (יט) בשלו מימים ימימה : הד מן ח' כתוב וא"ו בסוף ע"פ המסורת דפרשת ויהי ובקצת ספרים בס"א וטעות הוא : למסלה העלה. בדפוס ויניציאה משנת רע"ח הלמ"ד בפת"ח וכן נראה בחילופים שבדפוס אשכנזי דכ"א ואף בחילופים שראיתי בכ"י לכ"א בפתח ולב"נ בחירק ותמהני שבכל הספרים הלמ"ד בחירק : (כ) ויצו. ויצוו ק' : (כא) וזם יצאו בנות. בא כמו רבים נסתרים והראוי הנהגם עיין במכלול סוף השלמת ל"ב אבני סעור ומה שכתב בפרשת ויצא על ויחמנה : בנות שילו לחול. מלא יו"ד על פי המסורת וכן חברו שבסמוך כמה שכתוב בפרשת ויהי אלה עד כי יבא שילה : (כב) והיה כי יבאו. הוא"ו בגעיא במקצת ספרים מדוייקים : לרוב. לריב ק' : חנונו. החי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הנו"ן ובנסחא כ"י נו"ן ראשונה בשלש נקודות ובשאר ספרים בוא"ו שורק : תאשמו. האל"ף בשו"א לבדו רב פעלים. תאשמו הג"ל בלא מאריך בתי"ו בספרים כ"י :

זה חלק ראשון, הנו נשלם
וקהל בפיו, ובהדר המעלות
שאלתי יתן, אלהי עולם
את כלם כמו בן, החל וכלות

סן ט"א מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' יו"ד ומי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה . תקעו והחלוץ הולך לפני הכהנים את קדשי אביו . נביאו ויעד ה' בישראל וביהודה . הביאו עצה עשי פליליה . הברו נלאית ברוב עצתיך . התחפתחו התגערי
ב' מלאך ויכתר . נדו למנצח לדוד בה' חסיתי . חסדו אלהי חסדו יקדמני . וענגו למען יחלצון ידידיך . כתו ענה בדרך כחו . ויודעו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

ויהי

(א) ויהי איש אחד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים : מן הרמתים צופים . שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו . וי"ת צופים מתלמידי נביאים : אלקנה. לוי היה מבני אביאסף בן קרח כן נתייחס בדברי הימים : אפרתי . יונתן תירגם במורא דבית אפרים . ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינום אדם חשוב כמו אפריון נמטייה לר"ש

איש אחד מן־הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן־ירחם בן־אליהוא בן־תחו בן־צוף אפרתי :

תולדות אהרן מן הרמתים . מגילה י יד

א והוה גברא חד מרמתא מתלמידי נביאיא מטורא דבית אפרים ושמיה אלקנה בר ירחם בר אליהוא בר תוחו בר צוף גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית

(א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים . כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים מנהג וכן לשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי כתבנו שם ג"כ : מן הרמתים . כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופות זו את זו וא"כ ששתי רמות הם והמל' מוכיח' כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד. בשתים מהתחן כי והדומים להם . וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו . ויש לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר מן צופים כלו' ממשפחת צופים וכן ת"י מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פירוש הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח : מהר אפרים . לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לספור הזה בדבר אלקנה ותולדות שמואל שגם הוא לוי הי' והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל כמו

רלבג

(א) הנה ספר שכבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה ממנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה נראית כשתי' והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יסיב זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתים אשר נקוד חירק תחת התי"ו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים

פי' רבי' ישעיה

(א) ויהי איש אחד מן הרמתי' וגו' . פי' מן הרמות שהיו בארץ צוף אשר בהר אפרים ונקראו אותם הרמות רמתים : צופים . על שם צוף : אפרתי . בעבור שהיה דר בהר אפרים נקרא אפרתי . כי הלוים היו מפוזרים בכל שבטי ישראל בארבעים ושמונה עיר שנתנו להם :

מצודת דוד

א (א) מן הרמתים צופים . הוא שם מקום ע"ש שהיו שם שתי גבעות רמות צופים ומקבילים זה מול זה : אפרתי . על צוף יאמר שהיה גם הוא

רדק

בנו החזיר ישראל לדרך טובה : אפרתי . על שני פנים נאמר האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים . ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערים בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות : אפרתי . אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני וי"ת אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים : (ג) ועלה . כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מזרז בני עירו לעלות . ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה : מימים ימימה משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי' ממועד למועד וכת"י מזמן מועד למועד : להשתחוות ולזבוח : להתפלל לפני ה' ולזבוח שם זבח המועד . ובדרש ר' אלעא בשם רבי יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנאמר להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח : ושם שני בני עלי . זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות : (ד) ויהי היום . יום מועד וכת"י יומא דמועדא ובדרש ר' יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת : ונתן לפנינה . מן השלמים שהיה זובח : (ה) ולחנה יתן . כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם : מנה אחת אפים. מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרגם חולק חד בחיר ר"ל מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות . ובדרש מהו אפים בנפילת אפים בסבר פניה יפות אפים כנגד פנינה וילדיה ואדוני אבי ז"ל פי' אפים כעס כלומר בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש"י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים : וה' סגר את רחמה . תרגם יונתן מן קדם ה' איתמנע לה ולד : (ו) צרתה . פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי

תרגום

אֶפְרָיִם : ב וַהֲוָה תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִנָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין : ג וּסְלֵיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ : ד וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ וּלְכָל בְּנָהָא וּבְנָתָהָא חוּלָקִין : ה וּלְחַנָּה יְהַב חוּלַק חָד בְּחִיר אֲרֵי יַת חַנָּה רָחֵים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְנַע מִנַּהּ וְלַד : ו וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרְתַהּ אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנָיוּתַהּ אֲרֵי אִתְמְנַע מִן קֳדָם יְיָ

מקרא

ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה
וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה
יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים :
ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים
יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה
צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי
חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה : ד וַיְהִי
הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה
אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת :
ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־
חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ :
ו וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר
הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ :

ד' ר"פ · ל' · ס' · ל' · למערבאי חס' נמדנחאי מ"ל · כ' כתרי · נוסר' עפר יעקב ע' בקרי'

ולו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים . ולו היה בן ושמו שאול . ולו אחים בני יהושפט . ולו הכין כלי מות חציו : מימים ימימה ה' וסימן נמסר בסוף סדר בא : אהב ט' בקריאה וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם . וילך ויקח ויבא לאמו . כי את חנה אהב וה' סגר רחמה . בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל . כנען בידו מאזני מרמה לעשוק . כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו . יבחר לנו

תולדות אהרן ועלה האיש . (ברכות יד) : חפני ופנחס . שבת נה : את חנה אהב . מגלה י : וכעסתה צרתה , ב"ב טז :

רשי

לר"ם לשון חן : (ג) ועלה האיש . לשון הוה הוא . היה עולה מזמן מועד למועד לשילה . ומ"א בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו : (ד) ויהי היום . והוא יום מועדה : (ה) מנה אחת אפים . חולק חד בחיר הראוי להתקבל בסבר פנים יפות : (ו) צרתה . אשת בעלה פנינה : גם כעס . כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם כעס היתה אומרת לה כלום קנית היום מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן : בעבור הרעימה . שתתאונן . ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה . כנגד רחמה וכן כל לשון בעד וכן

רלבג

נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרים יקרא מצרי והוא הודיע בזה כי ממשפחות נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח שהיו מהם כמה נביאים או נקראו אלו הרמתים צופים להיותם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתיחסים אל צוף מ"ש אחר זה כאשר בא שאול ונערו הרמתה כמה באו בארץ צוף . והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בסבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד ששני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהודה ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהודה ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרים ויצא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישראל : (ב) וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים : (ג) מימים ימימה . הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף : להשתחוות ולזבוח לה' בשילה . פי' רבותינו ז"ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת . ואפשר גם כן שהיתה ההשתחוא' ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז"ל : ולזבוח . הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה : (ד) ויהי היום. כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בני' ובנותיה מנות כי כלם היו שם כמו שפירשנו : (ה) ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים . ר"ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמנים מאד ומהנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצה לאהבתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהיתה יושבה לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בעניניה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה : (ו) והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה

פי' רבי' ישעיה

(ג) מימים ימימה . תרגומו מזמן מועד למועד . ולפי פשוטו נראה משנה לשנה כמו שכתוב לפנינו . וכן יעשה שנה בשנה . ויש לומר שנדר היה לו שיעלה שם בכל שנה ושנה הוא וביתו לזבוח שם בלא שלשה רגלים כי בשלשה רגלים הזכרים חייבי' ולא הנשים . וכך אומר לפנינה לזבוח את זבח הימים ואת נדרו . אלמא בנדר היה עליו לעלות שם בכל שנה ושנה ביום הקבוע לו : (ד) ויהי היום . והיה בכל יום עושה כן : (ה) מנה אחת אפים . כי מלאה בשר משני עבריה נמצא שהיו לה שתי פנים : (ו) גם כעס . לא דיה כעסה שהיתה עקרה אלא שגם נוסף לה כעס צרתה : בעבור הרעימה . פירוש מתכונת להלבין פניה ולהרעימ' ודגשות

מצודת ציון

א (ג) מימים ימימה . משנה לשנה וכן ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : (ד) מנות. ענין מתנה וחלק כמו למשה היה למנה (שם ח) : (ה) אפים . מלשון פנים : (ו) צרתה . שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרות והוא מלשון צר ואויב כי על פי רוב שונאות זו לזו : הרעימה . ענין

מצודת דוד

מהר אפרים ולא מבני אפרים כי לוי היה ומבני קרח : (ג) ועלה האיש ההוא . מעולם היה מנהגו לעלות אל שילה בכל שנה ושנה להשתחות ולזבוח לה' : כהנים. ר"ל סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה : (ד) ויהי היום. ר"ל וכאשר בא היום של הבאת קרבנותיו היה אלקנה זובח שלמים והיה נותן לפנינה וכו' מנות מזבח השלמים : (ה) מנה אחת . ר"ל מיוחדת ביופי ולתוספת ביאור אמר אפים ר"ל הראויה לקבל אותה בסבר פנים יפות : וה' סגר רחמה . ולא ילדה והיתה מצירה ולזה הראה לה חיבה יתירה להפג צערה : (ו) וכעסתה צרתה . פנינה צרתה

ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים: ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא עַל מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה: י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה: יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה

ז׳ ר״פ דאית בהון תרין מילין קדמאה נכיב וי״ו ותנינא קרחי
ל׳ חטף ואחד ואכלה מליד והשמש א״כ הה׳ א׳ וחד וא׳ ועיין דכו׳ ל׳ וכל יחזקאל דכו׳
ד׳ בפסקא גדול ותתפלל חנה ותען אסתר ותען אסתר ודין

מנה ולד: ז וכן יעביד שנא בשנא בזמן מסקה לבית מקדשא דיי כן מרגזא לה ובכיא ולא אכלת: ח ואמר לה אלקנה בעלה חנה למה את בכיא ולמה לא תיכלי ולמה באיש ליך לבך הלא רעותי טבא ליך מעשרא בנין: ט וקמת חנה בתר דאכלת בשלה ובתר דשתיאת ועלי כהנא יתיב על כורסיה על מזוזי בסטר סיפא דהיכלא דיי: י והיא מרירת נפש ומצליא קדם יי ומבכא בכיא: יא וקיימת קים ואמרת יי צבאות אם מגלא גלי קדמך סגוף אמתך וייעול דכרני קדמך ולא תרחיק ית אמתך ותתן לאמתך בר בגו בני אנשא ואמסריניה דיהי

את נחלתינו את הר ציון . ויבחר את שבט יהודה . ועז מלך משפט אהב . תעכסנה ב׳ חס׳ וסימן מדי עלותה בית ה׳ . ויעזבו את ה׳ . וכל ירמיה דכוו׳ במ״א ולא תכעיסו . וכל מכעיסים דכוו׳ מ״ל במ״א חסר והכה ה׳ את ישר׳ : ולא תאכל ג׳ בקריאה וסי׳ רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש . שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו . בן תעכסנה ותבכה ולא תאכל . ראה ד׳ בקריאה וסי׳ ראו ראינו כי היה ה׳ עמך . ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים . אם ראה תראה בעני אמתך . וראו ראו ואל תדעו . קדמאה ובתרא כתיב ו׳ ומציעתא כתיב ה׳ . ונמסר גם בסדר תולדות . תולדות אהרן

אחרי אכלה . פסוקות שם : והיא מרת . ברכות לא : ותדור נדר . שם : אם ראה . שם :

רשי

(ז) וכן יעשה . אלקנה : שנה בשנה . מתן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה ולהרתה לפי חנם שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה : (ח) אנכי טוב לך . מחבבך . מעשרה בנים . שילדה לי פנינה : (ט) אכלה בשילה . לא מפיק היא והאלי״ף חטף קמ״ץ והיא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון מוסב בין לזכר בין לנקבה . אחרי אכלה ל׳ פעול כמו לאכלה לשון לפעול : ועלי הכהן ישב על הכסא . אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל : על מזוזת . כמו אצל מזוזות : (יא) ה׳ צבאות . למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהיה פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים לא אמות זו מצאתי באגדה של ר׳ יוסי הגלילי . ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב״ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבש״ע מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה . רבותינו דרשו בו במסכת ברכות מה שדרשו : אמתך . האמור ג׳ פעמים במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצווה עליהם : זרע אנשים . צדיקים כמה דאת אומר בשני אנשים צדיקים (מלכים א ב) : אנשים . חשובים כמה דאת אומר אנשים חכמים וידעים (דברים א) : ונתתיו לה׳ . שיהא ראוי לתתו לה׳

רדק

שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו כצרות וכן במשנה ט״ו נשים פוטרות צרותיהן : גם כעס . כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים ונדרש מכעסת וחוזר׳ ומכעסת מה היתה אומרת לה זכנת לצריך רבה סודר או לתניינא חלוק : בעבור הרעימ׳ . מן רעמו פנים ענין זעף וריי״ש הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הרי״ש כמו קוף ומתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושים לתפארת הקריאה וי״ת הרעימ׳ לאקניותי׳ כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גידולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה : בעד רחמה . על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדו : (ז) וכן יעשה . אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית ה׳ עם ביתו ופנינה ג״כ היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית ה׳ כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות : (ח) הלא אנכי . כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי״מ אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושנו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשרה שליטים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם : (ט) אכלה . מקור בתוספת ה״א ואין הה״א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק : ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזות היכל ה׳ . פירוש סמוך למזוזות כי המזוזות הם לחיי השערים לא המשקוף וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו וזבחת עליו סמוך לו וכת״י בסטר סיפא דהיכלא דה׳ ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי׳ למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזות אבל ויבא דוד וישב לפני ה׳ פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי״ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול : (י) ותתפלל על ה׳ . כמו אל ה׳ וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על שפן כמו אל שפן : (יא) ותדור נדר . אני תמה איך חל נדרה על

רלבג

בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים: (ח) והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים לרוב אהבתי אותך : והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי : (ט) ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל ה׳ . ולא היה יושב בהיכל אבל בעזר׳ והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול : (י) והיא מרת נפש ותתפלל על ה׳ . ר״ל כנגד קדשי קדשים והצד ההוא היה לפני ה׳ ר״ל מה שיהיה לצד המערבי שהיה בו ארון ברית ה׳ והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו : (יא) והנה נדרה חנה נדר לה׳ שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו לה׳ כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש״י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש לה׳ אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר . ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקם נראה שנדרה להיות נזיר כמו שמשון

פי׳ רבי׳ ישעיה

ודגשות הריי״ש ללא צורך כמו ונתקנוהו : (ז) וכן יעשה שנה בשנה . פי׳ אלקנה שהיה נותן לו מנה אפים : וכן תכעיסנה . פנינה והוי״ו חסר : (ט) אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה . פי׳ אחר האכל שלה ואחר השתה שלה : (יא) זרע אנשים . זרע קיימים שיגדל באנשים וכן ת״י בר בגו בני אנשא : ומורה לא יעלה על ראשו . פי׳ האמור בו ומורה לא יעלה על ראשו :

מצודת דוד

נראה היתה מכעסת אותה בדברים : גם כעס . ר״ל וחוזרת ומכעסת פעמים רבות: בעבור הרעימה . בכדי שתהיה חנה זעופה וקצופה : כי ה׳ סגר רחמה . ר״ל ובזה היה מקום לפנינה להכעיסה וכמ״ש רז״ל שאמרה לה בדרך לעג כלום קנית מעפורת לבנך הגדול או חלוק לבנך הקטן והיא גם היא נפשה מרה לה בעבור עקרותה ונוח הדבר להכעיסה : (ז) וכן יעשה . כן עשה אלקנה בכל שנה לתת לחנה מנה אחת אפים : כן תכעיסנה . כמו וכן תכעיסנה ור״ל הוא עשה את שלו להראות לה חיבה וכן פנינה עשתה את שלה : ותבכה . בכל עת בואה אל שילה בכתה מרוב התוגה ובעבור זה נמנע ממנה תאות האכילה : (ח) ולמה ירע לבבך . למה יהיה לבבך נשבר מתוגיון חסרון בנים : הלא אנכי . ת״י הלא רעותי ר״ל הלא רצוני אליך ואהבתי לך טובה היא לך מאלו ילדת עשרה בנים : (ט) ותקם חנה . ללכת אל בית ה׳ : אחרי אכלה . עם שנאמר למעלה ותבכה ולא תאכל ת״מ אכלה מעט להחיות את הנפש : (י) והיא מרת נפש . בבואה להתפלל היה נפשה מרה לה במאוד : (יא) [אם] ראה במה שאני מעונה בלא ותוגיון : וזכרתני ולא תשכח . כפל הדבר במ״ש לתוספת ביאור וכדרך המק׳ : זרע אנשים ר״ל בנים זכרים : ונתתיו לה׳

מצודת ציון

ענין זעם וזעף כמו רעמו פנים (יחזקאל כ״ז): (ז) מדי . מתי רצה לומר בכל זמן וכן מדי עברו (ישעיה כח): (ח) ירע . ענין שבר כמו ירע כבירים לא חקר (איוב לד): (ט) על מזוזת . אצל מזוזת : (י) על ה׳ . כמו אל ה׳ : (יא) אמתך . שפחתך : ומורה . תער . וכן בשמשון ומורה לא

כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־
רֹאשׁוֹ׃ יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל
לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃
יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ ל'
וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ יד וַיֹּאמֶר ג'. ל'
אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי ל'
אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ טו וַתַּעַן חַנָּה ל'
וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ ל'
אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ ל'
אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ טז אַל־תִּתֵּן ג'
אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיוֹהִי וּמָרְוַת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ יב וַהֲוָה מִדְּאַסְגִּיאַת לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְּתִפְסוֹק׃ יג וְחַנָּה הִיא מְצַלְּיָא בְּלִבַּהּ לְחוֹד סִפְוָתַהָא נָיְדָן וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחַשְׁבַהּ עֵלִי כְּאִתְּתָא רַוְיָא׃ יד וַאֲמַר לַהּ עֵלִי עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא תְפִיגִין יַת חַמְרִיךְ מִנִּיךְ׃ טו וַאֲתִיבַת חַנָּה וַאֲמַרַת לָא רִבּוֹנִי אִתְּתָא עֲקַת רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמַרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ טז לָא תַכְלִים יַת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא אֲרֵי

ויחשבה ג' בקריאה וסי' ויראה יהודה ויחשבה לזונה . ויחשבה לו צדקה . ויחשבה עלי לשכורה : ויין ושכר ג' דסמיכי בקריאה וסי' לחם לא אכלתם ויין ושכר . מכל אשר יצא מגפן היין . ותען

תולדות אהרן ומורה לא יעלה . נזיר סו : כי הרבתה . (ברכות ז תענית סז) : וחנה היא מדברת . ברכות לא לג יומא עג (שם ז יג) : וקולה לא ישמע . ברכות לא לג : תשתכרין . שם : ותען חנה וכו'. שם :

רד"ק

על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפילו היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפילו האיש לא מצאנו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספר עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק ויותר אני תמיה איך לא דברו רז"ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד : ה' צבאות. דרשו רז"ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו ה' צבאות כי מה שאמר למעלה לה' צבאות בשילה הוא סיפור דברים ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמרה חנה לפני הקב"ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז"ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן : אם ראה תראה. דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמר כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז"ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאה לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו' : בעני אמתך . שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח וישראל חמשה בפסוק כי כן דרך המקראות לנחות ודרשו בו אמרה חנה שלש מצות נצטוה האשה ולא עברתי על אחת מהן : וזכרתני ולא תשכח את אמתך . הכפל לחזק התפלה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה ודרשו רז"ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנק-וח : זרע אנשים . פי' זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי"ת בר בנו בני אנשא . ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לסרים . ד"א זרע אנשים חכמים כמא דאת אמר אנשים חכמים ונבונים אנשים נביאים כד"א ויאמרו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : ונתתיו לה'. שיהיה נזיר קדש לה' וי"ת ולמסריניה די הא משמש קדם ה' ואם כן לדבריו מה נתנה לו חנה והלא כל הלויים לה' נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבוד' ה' מבן עשרים וחמש שנה והיא נתנה אותו לה' כל ימיו ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמי' זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו לה' וזהו ונתתיו לה' : ומורה . תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי"ת של שמשון ומספר ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באל"ף ובדברי רז"ל מחלוקת בזה ר' נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנאמ' ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר ר' יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו ר' נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי' ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כרבי יוסי ובדרש מפ' למה נקרא תער מורה א"ר אמי לא תבא עמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מדחיל אלא מן פרזלא אף הדין טערא לא מדחיל אלא מן פרזלא : (יב) והיה כי הרבתה . בדרש ר"ם בשם רבי חלפתא ובשם ר"מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שטתיה דר"מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם ר' מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתי' ומבן חמשים שנה וגו' והא איתון נ"ב אמר ר' יוסי בר בון תרתי שנמלתו · שומר את פיה . היה שומר ומעיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכה לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות"י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק : (יג) מדברת על לבה . כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה : (יד) עד מתי תשתכרין . עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין : הסירי את יינך . והתפקחי כי את נראת כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרי' בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף ע"פ שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אפי' הכי צועק ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נר' כי שכורה את וי"ת עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מיניך : (טו) לא אדני. אינני שכורה כמו שתחשוב אלא אשה קשת רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי וסמיכות קשת רוח כסמיכות נובלת עלה מגלחי זקן קרועי בגדים והדומים להם : ויין ושכר . כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה ישן ויתכן לפרש שכר זה חדש שכר הנעשה מהספירות : ואשפוך את נפשי . ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו ששפכו לפניו לבבכם וי"ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם ה' : (טז) לפני בת בליעל . לפני ה' ככת בליעל כלומר אל

רש"י

לה' : ומורה . תרגום יונתן ומרות אנש לא תהא עלוהי : (יב) שומר את פיה • מצפה מתי תפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק : שומר . לשון המתנה כמו שמר את הדבר (בראשית לז) . לא תשמור על חטאתי (איוב יד) : (יג) ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילין להתפלל בלחש: (טו) לא אדוני. לא אדון אתה בדבר הזה גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין : (טז) אל תתן את אמתך . כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתנהג הפקר ובזיון לפני נרתה

רלב"ג

ושתקה משאר דיני נזירות . אז יהיה הרצון באמרה זרע אנשים בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקבה תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמת הטבעית : (יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' . ר"ל לפני קדשי הקדשים הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת הסבה חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה וענתה חנה ואמרה לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הרעב והכעס על קשי מזלי : (טו) ואשפוך את נפשי . על דרך ולפני ה' ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה בה כל רצונה לפני השם:(טז) אל תתן את אמתך. ראויה להיות

מצודת ציון

לא יעלה (שופטים י"ג) : (יב) הרבתה . מלשון רבוי : (יג) על לבה . כמו אל לבה : נעות . מלשון נע ונד : ויחשבה . חשב אותה : (טו) ואשפוך את נפשי . תרגום יונתן ואמרית עולבן נפשי בצלו וכן ישפוך שיחו (תהלים קב) : (טז) אל תתן . ענין האמירה על הדבר כמו ולי נתנו האלפים לקמן

מצודת דוד

לה' . ר"ל אקבל עלי בנדר שאתן אותו לה' כל ימי חייו ר"ל תמיד יתבודד בעבודת ה' . ומורה וכו' . יהיה נזיר עד עולם לבל יתגלח וכדין הנזיר : (יב) שומר את פיה . ר"ל היה מסתכל לשמור מולא שפתיה לשמוע מדבריה : (יג) וחנה . אבל חנה היתה מדברת על לבה ר"ל בלחש כאלו מדברת אל לבה ולא היה נשמע לעלי: ויחשבה עלי לשכורה . כי כן דרך השכור לנענע בשפתיו ואין אומר ואין דברים : (יד) תשתכרין . תראה בעצמך את השכרות זה זמן מרובה ועד מתי : הסירי את יינך . אם שתית יין הרבה עסוק להסיר שכרות היין בשינה וכדומה : (טו) לא אדני . ר"ל אתה אדוני לא כן הדבר אבל אני אשה קשת רוח ר"ל מצרה ודאגה ומדעת באתי הנה להתפלל ולא מבלי דעת כשכור כי יין ושכר לא שתיתי : ואשפוך וכו' . ר"ל ואל תתמה על מה זה שפתי נעות וקולי לא ישמע כי הלא לפני ה' אשפוך נפשי ואין לי להרים קול להשמיע לזולת : (טז) אל תתן . אל תחשבני לבת בליעל לבוא שכורה לבית ה' כלומר אם האמת כדבריך מה לי להאריך בתפלה כ"כ :
כי

רשי

נרתה בת בליעל: כי מרוב שיחי. דברתי לפניך קושי: שיח'. ❧ מקומות שהוא לשון תפילות לב. ד"א מרוב שיחי כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בגלו עד כען: וכעסי. שצרתי מכעסת אותי: אל תתן. לשון מסירה כמו אל תתנני בנפש צרי: (יז) את שלתך. חסר א' לדרוש בו לשון בנים כמו ובשליתה היוצאת וגו' (דברים כ"ח): יתן את שלתך. בשרה שנתקבלה תפלתה: (יח) תמצא שפחתך חן. לבקש עליה רחמים: ופניה לא היו לה. פנים של זעם: (יט) ויבואו אל ביתם וידע אלקנה. מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה: (כ) לתקופות הימים. מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים לשבעה חדשים ושני ימים מכאן היולדת לשבעה יולדת למקוטעים: שמואל. על שם אל ועל שם המעשה הוא נקרא כי ממנו שאלתיו: (כא) את זבח הימים. ית דבח מועדיא: ואת נדרו. נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל:

פד

כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃
יז וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ
מֵעִמּוֹ׃ יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן
בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל
וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ יט וַיַּשְׁכִּמוּ
בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע
אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה׃
כ וַיְהִי לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל
כִּי מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו׃
כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ
לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃

מִסְּגֵי אַקְנָיוּתִי וְאַרְגִּיזוּתִי
ג' אוֹרְכִית בִּצְלוֹ. עַד כְּעַן׃
יח וַאֲתֵיב עֵלִי וַאֲמַר אֱזִילִי ג'
לִשְׁלָם וֶאֱלָהָא יִשְׂרָאֵל יִתֵּן
יַת בָּעוּתִיךְ דִּבְעֵית מִן
קֳדָמוֹהִי׃ יח וַאֲמַרַת תַּשְׁכַּח
ג' אַמְתָךְ רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וַאֲזַלַת
אִתְּתָא לְאוֹרְחָא וַאֲכָלַת
וְאַפִּין בִּישִׁין לָא הֲווֹ לַהּ
עוֹד׃ יט וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא ג'
וּסְגִידוּ קֳדָם יְיָ וְתָבוּ וַאֲתוֹ
ג' וחס' וי"ו קדמ' לְבֵיתְהוֹן לְרָמָתָא וִידַע
ו' אֶלְקָנָה יַת חַנָּה אִתְּתֵיהּ וְעַל
ג' דָּכְרָנַהּ קֳדָם יְיָ׃ כ וַהֲוָה
לִזְמַן מִשְׁלַם יוֹמַיָּא וְעַדִּיאַת ג'
חַנָּה וִילִידַת בַּר וּקְרַת יַת
שְׁמֵיהּ שְׁמוּאֵל אֲרֵי אֲמַרַת
מִן קֳדָם יְיָ שְׁאֶלְתֵּיהּ׃
כא וּסְלֵיק גַּבְרָא אֶלְקָנָה
וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ יַת דְּבַח מוֹעֲדַיָּא וּלְשַׁלָּמָא יַת נִדְרֵיהּ׃

רדק

אל תחשוב שאעמוד שכורה לפני ה' ית' כבת רשע וי"ת לא תכלים ית אמתך קדם בת רשיעא נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפנים כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי. ופירוש אל תתן אל תתנני כזה שדבר הרע אל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל ונכון הוא הפירוש: כי מרוב שיחי וכעסי. כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען. כלומר מרוב שיש לי לשיח לפני האל הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני ה' ית' עד הנה: (יז) יתן ה' את שלתך. חסר האל"ף והנקודה תנועתה על השי"ן כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אמר לה כך דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמר' לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון יהיה פי' תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עלי עוד ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפלת עלי תועיל לה. ובדרש נראה כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין שלמא מן דידי ברם שלמ יך מן ברייך: ואלהי ישראל יתן את שלתך. שלתך כתיב אמר לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה: (יח) לדרכה. הלכה לה לביתה ואכלה נראה שלא אכלה עם בעלה או אפשר כי אכלה מעט בהסבר בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה. ובדרש מהו לדרכה שפירסה נדה כמו כי דרך נשים לי: ופניה. פניה הרעים לא היו לה עוד וכת"י ואפין בישין: (כ) לתקופות הימים. ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא. ופי' ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעל' והרתה כמ"ש ויזכרה ה' לתקופ' הימים והו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש ווי"ן כזא' מורות לשעבר כמו הן אתה קצפת ונחטא ויבקעו המים והדומים להם ואמרו רז"ל כי ימי ההריונה כמו ו' חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא ג' חדשים ולמדנו מזה היולדת לשבע' יולד' למקוטעות: שמואל. הורכבה המלה ובזה הטעם מן כי מה' שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו ג"כ מאל כאילו אמרה שאול מאל: כי מה' שאלתיו. חסר מלת אמרה כלו' למה קראה שמו שמואל כי אמרה מה' שאלתיו וכתיב ארי אמרת מן קדם ה' שאלתיה: (כא) וכל ביתו. כתרגומו וכל אינש ביתי': את זבח הימים. כתרגומו ית דבח מועדיא: ואת נדרו. לזבוח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו

כי

חנה ותאמר לא אדני. וכל ביתו ג' וסי' ויעל האיש אלקנה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו וימת תולדות אהרן דברתי עד הנה. עקדה שער ס': לכי לשלום. ברכות לא. וידע אלקנה ברכות לא: ויזכרה ה'. ראש השנה יא: לתקופות הימים. ר"ה שם יבמות מב נדה לח:

רלבג

להיות בת רשע ושרצון בו שלא יתננה כבת בליעל כי אשר הם במדרגה אחת מהצדק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה הם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד: כי לא דברתי בסבת השכרות אבל בסבת רוב צרכי להתפלל לש"י ולסבת הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מהש"י ולהשקיט שמיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה מהספור וההגדה בו כאמרם ז"ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרים ובזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה: (יז) והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה הנה נשמעת או אמר לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה: (יח) ותלך האשה לדרכה ותאכל. לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ייעודו ושקט כעסה לזאת הסבה: (יט) והנה השכימו בבוקר והשתחוו לפני ה' ושבו לביתם וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי הם שאלה אותו. ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול. אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה ה' בעניה וקרא שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי גם כן שיהיה שמו מנחם: (כא) והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבח לה' שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי כבאו שם חייב לשלם שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה או כי איננה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית ה' כל ימיו וזהו אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמרו ז"ל שכבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ"ב שנה כי ימי הנגמל היו ב' שנים ולזה יהיה המאמר מכוון ע"ד הנבואה והנה יראה שכן היה כי לא שפט עלי ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון ה' בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים

למלכות

פי' רבי' ישעיה

(יז) את שלתך. נעלמה האל"ף כמספר אותיות אהו"י: ופניה לא היו לה עוד. פי' פנים רעים. ומזה נכנס בלבה רוח שמחה שלא להתאונן עוד: (כ) שמואל כי מה' שאלתיו. אע"פ שהשמות נקראו על שם המאורע אי אפשר שלא יחסר מהם או יוסיף בהם עוד:

מצודת דוד

כי מרוב שיחי וכעסי. כי בעבור רוב ספור התלאות והכעס אשר פנינה מכעסת אותי דברתי לפני ה' עד הנה היות רבים הם: (יז) יתן את שלתך. ימלא את בקשתך ובדרך תפלה אמר: (יח) תמצא. ר"ל הנה מצאתי חן בעיניך כי מה שבקשת עלי רחמים יחשב לי למציאות חן והחזיקה לו טובה בדבריה: ותאכל. מעתה אכלה כל צרכה ולא היה לה עוד הזעם שהיה לה מאז כי בטחה בתפלת עלי: (יט) ויזכרה ה'. עלתה זכרונה לפניו לטובה: לתקופות הימים ותהר חנה. ר"ל לעת הקיף תשלום ימי ההריון מעת אשר הרתה חנה: ותלד בן. בתשלום ההיקף: מה' שאלתיו. והוא לשון שפל על הלשון: (כא) ויעל. כשבא עת עליתו עלה לזבוח: את זבח הימים. מה שהיה רגיל לזבוח בכל שנה: ואת נדרו. מה שנדר

כל

מצודת ציון

(לקמן יח): לפני בת בליעל. כמו לבת בליעל ודוגמתו ואל תאמר לפני המלאך (קהלת ה) ומשפטו למלאך: בליעל. בלי עול של מקום: שיחי. ענין ספור התלאות כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב): עד הנה. עד הזמן הזה: (יז) שלתך. כמו שאלתך בהאל"ף: (יח) ופניה. ענין זעם כמו לא אפיל פני בכם (ירמיה ג'): (יט) וידע. ענין המשכב כמו והמלך לא ידעם (מ"א א): (כ) לתקופות. מל' הקפה וסבוב: שאלתיו. מלשון שאלה ובקשה:

יגמל

רדק

ג' נת' קרבן נה' על בנו וכת"י ולאשלמא ית נדריה . (כב) עד יגמל . עד תשלם יניקתו וסוף עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואעפ"י שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז"ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם . כמו שנדרה עליו ונתתיו לה' ופי' עד עולם כל ימי חייו ורז"ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד נ' שנה כמו שכתוב ומבן חמשי' שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו לה' כל ימי חייו ואמר וישב שם עד עולם והוא עולם של לוים שהם נ' שנה ומשבא לבית ה' עד יום מותו נ' שנה ושתי שנים שינק כמ"ש עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ"ד חדשים הרי נ"ב שנה : (כג) יקם ה' את דברו . הפסו' מוכיח כי מה שאמר עלי יתן ה' את שאלתך דרך נבואה אמר שיתן לה ה' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשים ושיהיה לה' לפי' אמר יקם ה' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה לה' . ובדרש אך יקם ה' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וז"ש יקם ה' את דברו : (כד) בפרים שלשה . מהם לאכול ומהם לזבוח לה' וכן ואיפה אח' קמה לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו ולפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו לה' : והנער נער . כלומר עודנו נער קטן ורך ואעפ"י כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלו' שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית ה' וי"ת ורביא הוה יניק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלמה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמי קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר ינוקא ומר קשישא. וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן : (כה) ויביאו את הנער . אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית ה' אל עלי להיות יושב ולומר לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק : בי אדוני . ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חי נפשך שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל ה' : (כו) עמכה . כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללתי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי ה' את שאלתי כמו

שמואל-א א

כב וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ
עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־
פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃
כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי
הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ
אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה
וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃
כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים
שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן
וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃
כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר
אֶל־עֵלִי׃ כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ
אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה

ד' ג' מ"ל וג' חס' . ה' · ג' . ל' · ג' ירמיהו סער' ודין · ל' . ל' · ל' · ו' · ל' ומ"ל

כב וְחַנָּה לָא סְלֵיקַת אֲרֵי אֲמָרַת לְבַעְלַהּ עַד דְיִתְחֲסֵיל רַבְיָא וְאַיְתֵינֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ וִיתֵיב תַּמָּן עַד עָלְמָא׃ כג וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַעְלַהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִּין בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי עַד דְתַחְסְלִין יָתֵיהּ בְּרַם יְקַיֵם יְיָ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְאוֹרִיכַת אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יָת בְּרַהּ עַד דְחַסִּילַת יָתֵיהּ׃ כד וְאַסְּקָתֵיהּ עִמַּהּ כַּד חַסְלְתֵיהּ בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא דְקִימְחָא וְגַרַב דַחֲמַר וְאַיְתִיתֵיהּ לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְשִׁלוֹ וְרַבְיָא הֲוָה יָנִיק׃ כה וּנְכַסוּ יָת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יָת רַבְיָא לְוָת עֵלִי׃ כו וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי אֲנָא אִתְּתָא דְאִתְעַתְּדַת עִמָּךְ

שאול ושלש בניו דד"ת . ונראה ה' בקריאה וסי' ונראה אל הכהן . ונראה שנית אל הכהן . עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את . וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך . גלה חציר ונראה דשא . ונמסר גם בסדר תזריע : ותביאהו ג' ב' חס' וא' מלא וסימן ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ; ויקם אישה

תולדות אהרן וחנה לא עלתה . חגיגה ו : וישב שם עד עולם (שם ז בכורים עד תענית סז) · בית ה' שלה . זבחים קיח (מגלה עב) : וישחטו את הפר . ברכות לא : הנצבת עמכה . ברכות לא :

רשי

(כב) עד יגמל . לסוף כ"ב חדשים (סוכה כ"ד) שכך זמן תינוק לינק : וישב שם עד עולם . עולמם של לוים חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (במדבר ח) וכך היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה שופט נא אותה שנה לעיבורו של שמואל נשתיירו ל"ט ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי י"ג שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ז' חדשים (שמואל א ו) משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה (שמואל א ז) צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה ושבעה חדשים ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשים : (כג) אך יקם ה' את דברו . את ששאלת ממנו זרע אנשים ועלי בירכך ברוח הקודש אלהי ישראל יתן את שלתך יקם ה' את דברו וזהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק א' לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה קוראה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל וכיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמ' יקם ה' את דברו שיהא זה שמואל הצדיק : (כד) ואיפה אחת קמח . שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה אחת קמח שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר הא' כדתנן לחם הפנים כ"ד עשרונים מכ"ד סאין עשרון סולת לסאה חטין : ונבל יין . לנסך : והנער נער . ורביא הוה יניק : (כה) ויביאו את הנער אל עלי . לראות שנתקיימה נבואתו . ורבותינו דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים כדאי' בברכות : (כו) בי אדני . לתת עיניך עליו שיהא תלמידך . ולפי מדרש רבותינו שלא יענישהו מיתה

רלבג

למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם כ"ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואעפ"י שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן כ"ג שנה וזמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בע"ה : (כג) אמר אלקנה אך יקם ה' את דברו . על דרך תפלה ר"ל שיחיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה : (כד) בפרים שלשה . אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער בית ה' שילה לקיים נדרה. והנ' היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנע' מלהביאו שם לקיים את נדרה : (כה) והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור הבאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמר לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מנחק זה לקטנו כי הלוי

פי' רבי' ישעיה

(כד) ואיפה אחת קמח . פי' ג' פרים צריכין ט' עשרונים הרי איפה חסר עשרון . וקמח הוא סלת כמו שלש סאין קמח סולת . ונבל יין . לנסכים :

מצודת ציון

(כב) יגמל . ענין גמר הינקה וכן ביום הגמל (בראשית כא) : (כד) ואיפה. שם מדה בת שלש סאין : ונבל . נאד והוא כלי היין : (כו) בי . ענין

מצודת דוד

כל השנה והוא בביתו הביאם לזבוח בעת עלותו : (כב) לא עלתה . בהשנה ההיא : עד יגמל הנער . ר"ל לא אזוז מביתי עד יגמל הנער ואחרי הגמלו אביא גם אותו אל בית ה' ונראה את פני ה' להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער היולד : וישב שם . הנער ישב שם עד עולם ר"ל כל ימי עלי בכדי לשמש אותו : (כג) הטוב בעיניך . ר"ל כפי הפנך עשי ושבי עד גמלך אותו : אך יקם ה' את דברו . ר"ל מה שאמרת פה שתשב עד גמלך הנה הדבר הזה מסור בידך לעשות בעצמך כאשר תרצה אך אשר דברת על הנער שהוא ישב בבית ה' עד עולם הנה דבר זה אין בידך להדירו אך ה' יקים את הדבר אשר דברת על הנער והוא יתן בלבו לשבת בביתו עד עולם (ומלת דברו מוסב על הנער ר"ל דבר הנאמר בו ועליו) : ותשב האשה . בביתה ולא עלתה : (כד) בפרים שלשה . עם שלשה פרים לזבוח לה' והקמח למנחות והיין לנסכים . ותביאהו . את הנער : והנער נער . רצה לומר הנער היה עודנו נער קטן ורך ועל כל זה לא נמנעה מלהביאו כאשר גמלתו : (כה) וישחטו וכו' . ר"ל כאשר שחטו הפר הראשון הביאו את הנער אל עלי לראותו שנתקבלה תפלתו:(כו) בי אדני. בקשה מעלי והשביעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער:הנצבת

 אשר

רשי

מיתה: (כז) אל הנער הזה התפללתי. אל תאמר זה ימות ויתן לך אחר: (כח) וגם אנכי השאלתיהו לה'. כאדם המשאיל כלי לרעו או משאילו בנו לשמשו: הוא שאול. אנפרונטיי"ן בלעז כלומר אין אתה רשאי לענשו הקב"ה נעשה עליו שואל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי: וישתחו שם. שמואל וי"א אלקנה: (א) רחב פי על אויבי. על שונאיי: (ב) ואין צור כאלהינו. אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך

רדק

כמו שבשרתני אתה והיא עמכה כה"א אשר שלחתי בשמכה ספרים והיו לאות על ידכה והדומים לה כי הנה פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן לד' אמות של תפלה: (כז) אל הנער. בעבור הנער: (כח) השאלתיהו. החזרתי לו השאלה שהוא נתן לי וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם ה': אשר היה. כמו אשר יהיה ורבים כמוהו: הוא שאול. כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש באותה שעה נגלתה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן שבשמואל קיים שאול קיים ויש שאול לה': וישתחו אלקנה. כנוטל רשות לצאת מבית ה' או פירושו וישתחו וישתחו אעפ"י שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחוות לה': (א) ותתפלל חנה ותאמר. התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביא על יש' וגו' וכת"י שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפ' קשת גבורים חתים אמר על מלכות אנטיוכוס אתנביאת ואמרת ובפ' שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בג"ע ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפ' ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיחנו. ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל ענוי ארץ ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה: עלץ לבי בה'. לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה: רמה קרני בה'. התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמ"ש בהם עמים ינגח והוא כאדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמ"ש ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה בה' שהיה בעזרי: רחב פי. מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירא: על אויבי. על פנינה ועל המכעיסי' אותה בהיותה עקרה: בישועתך. שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן: (ב) אין קדוש כה'. שהתפללתי בבית מקדשו ונשמעה תפלתי: כי אין בלתך. ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל

לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ כז אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ כח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃

ב א וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃ ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין

פ' | ל' וכס"א נמסר ל' וחס' | ל' וחד וכות' שאול וכל שום | כר גם דכו' | ד' | ג' בטעם | י"א מ"ל | ד'. ל'

הבא לצלאה קדם יי׃ כז על רביא הדין צליתי ויהב יי לי ית בעותי דבעית מן קדמוהי׃ כח ואף אנא מסרתיה דיהי משמש קדם יי כל יומיא דהוא קים הוא משמש קדם יי וסגיד תמן קדם יי׃ א וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא על ישראל ביומוהי יתפרקון מידא דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדן להון נסין וגבורן בכן תקיף לבי בחולקא דיהב לי יי ואף הימן בר יואל בר ברי שמואל עתיד דיקום הוא וארבעת עשר בנוהי למהוי אמרין בשירה על ידי נבלין וכנורין עם אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא בכן רמת קרני במתנתא דמני לי יי ואף על פורענות ניסא דעתיד למהוי בפלשתאי דעתידין דייתון ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ועמיה קורבן אשמא בכן תימר כנשתא דישראל אפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך׃ ב על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת עתיד דיקום הוא וכל חילותיה על ירושלם ונס סגי יתעביד ביה תמן יפלון פגרי משריתיה בכן יודון כל עממיא אומיא ולשניא ויימרון לית

וילך אחריה. ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה. מצעית' מ"ל: אויבי י"א מלאים בקריאה וסי' רחב פי על אויבי. ואנקמה מאויבי. בשוב אויבי אחור. ארדוף אויבי ואשיגם. אל יעלצו אויבי לי. הצילני מיד אויבי. אויבי יאמרו רע לי. כי אמרו אויבי לי. אז ישבו אויבי אחור.

תולדות אהרן אל הנער הזה. ברכות לא: ותתפלל חנה. מגלה ד: רמה קרני. מגלה יד הוריות יב כריתות ו: אין קדוש. ברכות י מגלה יד זוהר תזריע:

רלבג

שלוי לא יכנס לעבודה כי אם מבן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרה לו חנה בבקשה שישמע דבריה והנה נשבעה בחיי נפש הכהן הגדול שהיא האשה הנצבת עמו במקום ההוא להתפלל אל ה' הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו כי בה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו לה' לעבדו כל ימיו כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו: (כח) והנה השתחוה עלי לה' שם לתת לו תודה כששמע שנתן לה השם שאלתה כמ"ש עלי לה או אולי השתחוה הנער לה' כי למדוהו זה לחנכו לעבודת הש"י וידמה שאמר הפרים שהביאו שחטו בימים הנשארים מהרגל או הביאום בית ה' לנדבה עם הנער: (א) והנה התפללה חנה לש"י על דבר בנה שבח והודאה לש"י כעל כל אשר גמלה רב טוב וידמה שזאת התפלה היתה על דרך הנבואה ואם נתערב בה קצת ממה שהורגש לה בחוש. וזה ענין התפלה לפי מה שאחשוב: עלץ לבי בה'. אמרה כל זה בעד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את ה' לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות. שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה: רמה קרני בה'. לנצח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו אז הפלשתים בידו: רחב פי על אויבי. להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות כח ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך: (ב) הנה כשנעיין בקדושים שברא הש"י והם המלאכים שהם נבדלים ונקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות ה' אמנם הש"י אין לו יחס לאחד מהם כי אין בלתי במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין צורה ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש"י סדר שיתהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישנו את תפקידם ולא יתחדש מהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם

פי' רבי' ישעיה

(כח) כל הימים אשר היה. פי' כל הימים אשר יהיה חי וכן ת"י כל יומין דהוא קיים ובא העתיד בלשון עבר: וישתחו שם אלקנה.

ביאור הגר"א

ב (א) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'. זה אברהם כמו שאנו אומרים אברהם יגל: רמה קרני. זה יצחק כמ"ש והנה נאחז בסבך בקרניו: רחב פי. זה יעקב על אויבי. הם עשו ולבן: שמחתי בישועתך. זה יוסף שהושיע הקב"ה אותו כמ"ש עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו ולא אמרת שר המשקים ששכח את יוסף: (ב) אין קדוש כה'. בשעת יציאת מצרים שאז נתקדש שמו בגוים כמ"ש בזוהר פ' יתרו: כי אין בלתך. בשעת מתן תורה שקרע הקב"ה את השמים ושמי השמים

מצודת דוד

אשר עמדתי פה בהיותך גם אתה יושב פה כמ"ש למעלה ועלי הכהן יושב וגו': (כז) אל הנער הזה התפללתי. ר"ל התפלה שהתפללתי אז היתה לשאלת בן והנה זהו אשר ילדתי: (כח) וגם וכו'. ר"ל גם בעת התפלה נדרתי אז להשאילו לה' להתעודד תמיד בעבודתו: אשר היה. כמו אשר יהיה ר"ל כל זמן אשר יהיה בזה העולם הוא שאול לה': וישתחו שמואל. השתחוה להודות לה' אשר שם חלקו מעובדי ה': ב (א) ותתפלל חנה. שם התפלה היא בסוף אמריה ובתחלה סדרה שבחו של מקום ולזה נאמר ותאמר: עלץ לבי. בתשועת ה' שמח לבי: רמה קרני. לנצח בו אויבי ועל פנינה ובניה אמרה והוא ענין מליצה לומר שמעתה לא יוכלו לצער אותה כמאז: רחב פי. כי עד הנה הייתי כשה נאלמה לא תפתח פיה ועתה רחב פי על אויבי להשיב אמרים כי שמחתי בישועתך. שמחתי היא על אשר בא התשועה ממך ויש די בזה להשיב אמרים: (ב) כי אין בלתך. ר"ל אין בורא

מצודת ציון

ענין בקשה: (כח) השאלתיהו. מל' שאלה: ב (א) עלץ. ענין שמחה כמו בעלוז צדיקים (משלי כח): רמה. גבהה: (ב) בלתך. זולתך: צור. ענין חוזק והוא מל' צור וסלע

רד"ק

ועל כן פלי לומר אין קדוש כה' : ואין צור כאלהים . אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת : אל תרבו . אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה : יצא . אל יצא ואל שזכר עומד במקום שנים : עתק . דבר חזק . כי אל דעות ה'. הכל ודע הוא ואין נסתר ממנו ואמרה דעות לשון רבים כלו' כל דעות בני אדם ידעה כלא' כלא רבוי ובלא שינוי אלא כמו שאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם : ולא נתכנו עלילות . כתיב באל"ף וקרי בוי"ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי' חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : אזרו חיל . החיל והכח הוא אזורם : (ה) שבעים בלחם נשכרו . אותם שהם שבעים מתחילה שבו להיות נשכרים בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה. ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא כך חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז' ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות : ורבת בנים . זה אמרה על פנינה אמרו

רש"י

בתוך גורה : (ג) אל תרבו תדברו : כל גסי הרוח אשר שעתם מגלחת ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי דרשו כתרגומו שתרגם יונתן : עתק . דבר חזק . ד"א ל' סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם : כי אל דעות ה' . יודע מה שבלבבכם : ולו נתכנו עלילות . כל מעשי האדם נמנין לפניו : נתכנו . ל' מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה) : (ד) קשת גבורים חתים וגו' . כך אומנתו של הקב"ה מתים את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים : (ה) שבעים בלחם . ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעיבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות : חדלו . מטרחם : עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו' . ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה . חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א ב) וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים ועשרה בנים היו לה

שמואל א ב

צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת׃ ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל׃ ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת

ל' · ולו ק' · ט"ו כתיב א' וקרי' וי"ו · ו' דגשים

דְקַדִּישׁ אֱלָהָא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָךְ וְעַמָךְ יֵימְרוּן לֵית תַּקִיף אֱלָהָא אֱלָהָנָא׃ ג עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת אַתּוּן כַּסְדָאֵי וְכָל עַמְמַיָא דַעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּיִשְׂרָאֵל לָא תִסְגוּן לְמַלָלָא רַבְרְבָן לָא יִפְּקוּן גִידוּפִין מִפּוּמְכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא יָדַע כּוֹלָא וְעַל כָּל עוֹבָדוֹהִי מְתַיַח דִינֵיהּ אַף לְכוֹן עָתִיד לְשַׁלָמָא פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיכוֹן׃ ד עַל מַלְכוּת מַקְדוֹן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת קַשְׁתַּת דְגִבָּרֵי מַקְדוּנָאֵי יִתַּבְּרוּן וּדְבֵית חַשְׁמוֹנָאֵי דַהֲווֹ חַלָשִׁין יִתְעַבְדָן לְהוֹן נִסִין וּגְבוּרָן׃ ה עַל בְּנוֹהִי דְהָמָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת דַהֲווֹ שְׂבְעִין בְּלַחְמָא וְגָאָן בְּעוּתְרָא וְסַגִיאִין בְּמָמוֹנָא אִתְמַסְכְּנוּ תָבוּ לְאִתְגָרָא בְּלֶחֶם וּמְזוֹן פּוּמְהוֹן מָרְדְכַי וְאֶסְתֵּר דַהֲווֹ תְשִׁיכִין וּמִסְכְּנִין עֲתָרוּ וְאִתְנְשִׁיאוּ יַת מִסְכְּנוּתְהוֹן תָבוּ לְמֶהֱוֵי

תולדות אהרן כי אל דעות . ברכות לג סוטה יא סנהדרין נב : נשכרו . מגלה טו : עד עקרה . זוכר ויקרא .

רלב"ג

ואולם הש"י עושה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע . והנה אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש"י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתים הדומים לזה שעשה הש"י : (ג) אל תרבו תדברו . אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודבר חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכם או רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאיש אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה . ולמה שהוא קרי בוי"ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש"י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבד יכול על כל אשר יחפוץ : (ד) הגבורים הם חתים כשירצה הש"י עם היות קשתם בידם וכחם . והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש"י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו : (ה) האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש"י להיות עניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות . והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש"י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר"ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים

פי' רבי' ישעיה

(ג) אל תרבו שתדברו גבוהה ויצא עתק מפיכם לחרף אותי על שהייתי עקרה . כי אל דעות ה' . ולו נתכנו עלילות . והוא הכין ליתן לעקרות בנים ולהמית בני היולדות : עתק . הוא דיבור קשה כמו הדוברות על צדיק עתק : נתכנו . כמו מי תכן את רוח ה' : עלילות. מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . פי' מקרא מסורס הוא גבורי קשת חתים ועל שנסתרם כתב גבורים · (ה) שבעים בלחם נשכרו . לאחרים בלחם : ורעבים חדלו . מרעבונם . וכך הם דרכי הבורא משנה העתים עד שהעקרה יולדת הרבה ורבת בנים אמללה . ובא חדלו מודגש בלא צורך . חבירו בותשר דבורה . ושבעה הוא רבוי חשבון כמו תן חלק לשבעה וכמו כי שבע יפול צדיק וקם . ולא על עצמה דברה אלא על כל העקרות שמוליד הבורא :

ביאור הגר"א

ואמר ראו שאין בלעדי : ואין צור כאלהינו . הוא בנין המשכן כמ"ש ואלהי צור מחסי זה המשכן שהגין על ישראל : (ג) אל תרבו תדברו גבהה גבהה. נגד עשו שעשה ד' רעות לישראל א' כשבאו לרפידים מיד ויבא עמלק · ב' אחר המרגלים וירד העמלקי ויכום . ג' בשעת חורבן בית המקדש . ד' בשעת גוג ומגוג . אל תרבו נגד רפידים שכרת המילות וזרק כלפי מעלה וחירף וזהו אל תרבו להרשיע . תדברו הוא נגד ויעפילו שאז נתגברו על שונאיהן של ישראל . גבהה . הוא נגד החורבן שאז היתה ידם גבוה על שונאיהן של ישראל . גבהה שנית . נגד גוג ומגוג : יצא עתק מפיכם . הוא נגד וישמע הכנעני מלך ערד כמ"ש שהלכו בבגדי כנעני ומדברים דבריהם בלשון עמלק וזהו יצא עתק מפיכם דברים שנעתקו מהם ואין ראוי להם לפי מלבושיהם : כי אל דעות ה' . נגד נחלי ארנון . ולא נתכנו עלילות . כתיב בא' וקרי בוי"ו וקאי על בלעם שלא נתכנו העלילות שרצה לקלל את ישראל . ולו נתכנו עלילות . שבע"כ ברכם : (ד) קשת גבורים חתים . קאי אסיחון ועוג שהם הגבורים שבכולם : ונכשלים אזרו חיל . קאי על מלחמת מדין אף שנכשלו אזר חיל בי"ב אלף מישראל והרגו אותם : (ה) שבעים בלחם נשכרו. הם הגבעונים שנשכל לישראל להיות חוטבי עצים ושואבי מים : ורעבים . הם ישראל שהיו רעבים במדבר כמ"ש ויענך וירעיבך כיון שבאו לא"י : חדלו . שמצאו שם בתים מלאים כל טוב עד עקרה ילדה שבעה . פי' ישראל שהיו עדיין עקרה וילדה שבעה שכבשו שבעה אומות : ורבת בנים אמללה . האומות שלא היה שר בעולם שלא היה לו פלטין בא"י

מצודת ציון

וסלע : (ג) עתק. דברי חזק כמו ידברו עתק (תהלים צד) : נתכנו . ענין מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה): עלילות . מעשים כמו אשר עולל לי (איכה א) : (ד) חתים . ענין שבירה כמו ולדקתי לא תחת (ישעיה נא) : ונכשלים. מלשון מכשול והוא ענין רפוי הכח : אזרו חיל . חגרו כח וכן המאזרני חיל (תהלים יח) : (ה) חדלו. מנעו : אמללה . ענין כריתה כמו אומלל אני (שם ו) :

מצודת דוד

בורא בלתך ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתי לקדושת הבורא : (ג) אל תרבו וכו'. אמרה נגד פנינה ובניה אל תרבו לדבר דבר גבוהה ר"ל גאוה תמות וכפלה המלה להורות על גאוה גדולה והתמדתה : יצא עתק . אל שאמרה משמשת במקום שנים כאלו אמרה אל יצא עתק מפיכם : כי אל דעות ה' . ה' הוא אל היודע הכל ולפניו נמנים מעשה הבריות : (ד) קשת . ר"ל ועל שהוא יודע הכל לזה משלם לאיש כמעשהו ופתאום יושברו קשת וחוזק הגבורים והנכשלים אזרו חיל : (ה) שבעים . אנשים שהיו שבעים נעשו רעבים עד שישכרו עצמם לעבודה בעבור הלחם : ורעבים . ואשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חדלו מלהשכיר עצמן כי מלאו די מחסורם : עד עקרה ילדה שבעה. ר"ל כ"כ רבה [illegible] עד [illegible] מי שהיתה עקרה

רשי

לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א א) שלפנינה כשילדה חנה ארבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וילדה ולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי ר' נחמיה ר' יהודה אומר בני בניה הרי הן כבניה ויש אומרים שבעה בגימטרי' כמנין שמואל: (ט) חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריביו מריבו בין יחיד בין רבים:

רדק

אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים ש"ס. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה ג"כ על כנסת ישרא' ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפלה יסול ברוב על הענינים העתידים ובמעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם וצרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית' וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם ותפלם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה חפצם וצרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמרה בסוף כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת ע"ג המשלים לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתהדרת עליהם בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להצר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל המשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנראה בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהיו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל ה' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת משיחנו וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובים שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך והבין מעצמך: (ו) ה' ממית ומחיה. את האדם אמר בתחלה ממית ואחר כך מחיה

בנים אמללה: ו יהוה ממית
ומחיה מוריד שאול ויעל:
ז יהוה מוריש ומעשיר משפיל אף־
מרומם: ח מקים מעפר דל מאשפת
ירים אביון להושיב עם־נדיבים
וכסא כבוד ינחלם כי ליהוה מצקי
ארץ וישת עליהם תבל: ט רגלי
חסידו ישמר ורשעים בחשך ידמו

ג' ב' מ"ל וא' חס'
ל' חס'
חסידיו ק'

בני חורין בן ירושלם דהות כאתתא עקרא עתידא דתתמלי מעם גלותהא ורומי דמליא סגי עממיא יסופון משריתהא תצדי ותיחרוב: ו כל אלין גבורתא דיי דהוא שליט בעלמא ממית ואמר לאחאה ומחית לשאול ואף עתיד לאסקא בחיי עלמא: ז יי ממסכין ומעתיר משפיל אף מרים: ח מקים מעפרא מסכינא מקלקלתא מרים חשיבא לאותבותהון עם צדיקיא רברבי עלמא וכורסי יקרא מחסין להון ארי קדם יי גלן עובדי בני אנשא מלרע אתקין גהנם לרשיעיא עברי על מימריה וצדיקיא עבדי רעותיה שכליל להון תבל: ט וגנית עבדוהי צדיקיא יטר מגהנם ורשיעיא

מהוללי בי נשבעו. פרץ האלהים: ינחלם ג' חס' בליש' נחילה בקריאה וסי' וכסא כבוד ינחלם. כי הוא ינחלנה את ישראל: מאחוזתו ינחל את בניו: וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת

תולדות אהרן ה' ממית ומחיה. ר"ה יז כנהדרין נב קח קט זוהר בלק (סנהדרין כט): מאשפות ירים. יומא פז זוהר ויקרא: מצוקי ארץ. יומא לח: וישת ועליהם תבל. סנהדרין כו: רגלי חסידיו. יומא לח: זוהר וירא (פלא טז קדושין פא סנהדרין כז שב עות לג):

רלבג

בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבות בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש"י שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן: (ו) ה' ממית ומחיה. האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות ענינו בתכלית הפלא. ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ ובזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב: (ז) ה' מוריש. הש"י הוא מוריש ואחר כך מעשיר האדם כשירצה ומשפיל אותו ואח"כ מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני: (ח) כי הש"י מקים מעפר דל ויריס האביון מן האשפה רצה לומר מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומות

פי' רבי' ישעיה

(ז) ה' מוריש ומעשיר. אין מוריש מלשון רש שאילו כן היה לו לומר מריש הת"ס כצירי אלא מוריש האדם מירושתו כמו שרש תשרש: (ח) מצוקי ארץ. פי' יסודות.

בהפכו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מירדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי פעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרווחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמר פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא: (ז) אף מרומם. הרכוי לפי שעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: (ח) מאשפות. לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הנח בדגש: מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני ה' ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן או' וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם ר"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי האדם לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הייסוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות הייסוב יקראו תבל: (ט) חסידו. כתיב בלא יוד וקרי ביו"ד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי תפול לפעמים: ישמור. שלא ינגפו

ביאור הגר"א

בא"י מש"ה קרי לכו רבת בנים: (ו) ה' ממית ומחיה. כמ"ש נפלתי קמתי אף שנפלתי במיתת משה קמתי בגדולת יהושע וזה ה' ממית כלומר מיתת משה ומחיה זה גדולת יהושע: מוריד שאול. וימכרם ביד יבין מלך חצור: ויעל. שהעמיד להם שופטים שהושיעו אותם: (ז) ה' מוריש. זו מדין דכתיב וידל ישראל מאוד: אף מעשיר. זה גדעון דכתיב ויהי משקל הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרונים: משפיל. אח"כ ע"י בני עמון: אף מרומם. ע"י יפתח: (ח) מקים מעפר דל. ע"י שמשון מפלשתים שהוא נקרא עפר ע"ש יהי דן נחש עלי דרך: מאשפות. בימי שמואל כשנפל הארון ביד פלשתים: ירים אביון. ע"י שמואל: להושיב עם נדיבים. שאול ודוד שנעשו מלכים על ישראל: וכסא כבוד. ירושלים: ינחלם. למלכי בית דוד: כי לה' מצוקי ארץ. הם הנשיאים שבא"י: וישת עליהם תבל. אלו ראשי גליות שבבבל כמ"ש לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו: (ט) רגלי חסידיו ישמר. זה גלות בבל שגלו החרש והמסגר כמ"ש והדודאים

מצודת דוד

עקרה ילדה שבעה בנים ומי שהיתה בת רבת בנים נכרתה באבדן כל בניה: (ו) ה' ממית ומחיה. ר"ל לא במקרה בא כ"א יד ה' עשתה זאת הוא ממית בני רבת הבנים והוא מחיה בני העקרה ולא תשכל מלידה ומבטן ומהריון: מוריד שאול. ובזה מוריד את בת רבת הבנים אל השאול ר"ל בשפל המצב ועומק הצרה ואת העקרה מעלה מעומק שפל מצבה: (ז) ה' מוריש. את השבעים עד אשר בלחם נשכרו ומעשיר. את הרעבים עד אשר חדלו: משפיל. בזה משפיל גאות השבעים ואף מרומם עליהם את הרעבים ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם כי אף ישכרו את השבעים וירומו עוד עליהם: (ח) מקים מעפר דל. מי שהיה דל ונבזה שחה עד לעפר ה' מקימו מן העפר: מאשפות יכו'. כפל הדבר במ"ש: להושיב. מרימו מן האשפות ומגביהו עוד להושיב אותו עם נדיבים להיות דומה להם: ינחלם. ר"ל יכובדו בעיני הבריות כאלו היו מלומדים בכבוד ובאה להם מנחלת אביהם: כי לה'. וזה בעבור שהיסודות בארץ המה לה' ועל היסודות ההם עשה הוא את העולם לזה בידו לעשות בעולמו כרצונו: (ט) רגלי חסידיו ישמור. ר"ל אולם בכל

מצודת ציון

(ו) מוריד. מל' ירידה: (ז) מוריש. ענין עניות כמו ולרש אין כל (ש"ב יב): (ח) מאשפות. הוא מקום השלכת הזבל: ירים. ירומם: אביון. התאב לכל דבר כי אין לו מאומה: נדיבים. שרים וחשובים: מצוקי ארץ. מלכי ארץ ודוגמתו ויציקו את ארון (ש"ב טו) ור"ל היסודות והעמודים שהם מלכי הארץ ומעמידים אותה: וישת. וישם: תבל. מקום המיושב נקרא תבל: (ט) ידמו. יכרתו כמו

יגנפו : ידמו . ישתקו מרגשם ורשעתם או פי' יכרתו וכן אל תדמו בעונה ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול : כי לא בכח יגבר איש . לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון האל להושיבם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועושרם : (י) ה' חתו מריביו . מריבי הצדיקים הם מריביו . עליו בשמים ירעם . עליו על כל אחד ממריביו וב"ית בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים ה' וכן ב"ית בקדשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם : ידין אפסי ארץ . על דרך כי הוא לקצות ארץ יביט אם יסתר איש במסתרים : ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו . כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה או על דרך קבלה כי סיתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל ותתנה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישראל על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישראל והוא ימשחנו : (יא) על ביתו כמו אל ביתו וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' : את פני עלי . כמו לפני כלומר שהיה עלי מלמדו עבודת ה' וי"ת בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו להאבידו בחייהון לאובדיהון : (יב) בני בליעל . בני רשע . ובדרש בנים שבלו שם שמים מעליהם שאמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את ה' או פירושו לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים וי"ת גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם ה' : (יג) ומשפט הכהנים . הם שמו להם זה החק והמשפט : לבשל הבשר . בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח מעט הבשר שהיה חלק הבעלים : (יד) כל אשר יעלה המזלג . בכח אחת וזה היה חק עולה וגזל שסמו

(י) עליו בשמים ירעם . עלו כתיב אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם : ידין אפסי ארץ . שופטן ומייסרן יוסטיצייי"א בלעז : (יא) היה משרת את ה' את פני עלי . מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני השכינה : (יג) ומשפט הכהנים הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנחל כי אם חזה ושוק של שלמים : (יד) בכיור. סיר : בקלחת . יורה : בפרור במחבת

י כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ י יְהוָה יֵחַתּוּ
מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה
יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם
קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃
יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ
וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־
פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי
בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃
יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ
זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל
הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃
יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת
אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג

מריביו ק' עליו ק' ב' במתאות

בְּגֵהִנָּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדַּנּוּן
לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מִן דְּאִית
בֵּיהּ חֵילָא זַכֵּי לְיוֹם דִּינָא׃
י יְיָ יִתָּבַר בַּעֲלֵי דְבָבָא
דְּקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ
עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא בְּקָל רָם
יַשְׁקִיף יְיָ יַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת
מִן מָגוֹג וּמִמַּשְׁרְיַת עַמְמִין
חֲטוּפִין דְּאָתָן עִמֵּיהּ מִסְּיָפֵי
אַרְעָא וְיִתֵּן תּוּקְפָּא
לְמַלְכֵּיהּ וִירַבֵּי מַלְכוּת
מְשִׁיחֵיהּ׃ יא וַאֲזַל אֶלְקָנָה
לְרָמָתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא
הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי
עֵלִי כַהֲנָא׃ יב וּבְנֵי עֵלִי
גֻּבְרִין רַשִּׁיעִין לָא הֲווֹ
יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃
יג וְנִימוּסָא דְכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסְתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא
דְכַהֲנָא כְּמִבְשַּׁל בִּסְרָא וּמַשִּׁילְיָא דִי לֵיהּ תְּלַת שְׁנִין בִּידֵיהּ׃ יד וְקָבַע לֵיהּ
בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בְקִדֵירָא אוֹ בְמְלֵיסָא כֹּל דְמַסִּיק מַשִּׁילְיָא נָסֵיב

תולדות אהרן יחתו מריביו . ר"ה יז : אפסי ארץ . (ברכות ח תענית סס) : בני בליעל . שבת נס

רלבג

המקומות להסיר מהם האשפה והלכלוך ירימהו הש"י להושיב אותו עם נדיבים : וינחילם כסא כבוד . ר"ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגים אחר היותם דלים ואביונים . והנה אמרה זה לפי מה שאחשב על דלותה מהבנים ונתן לה הש"י בן שסופו להיות מושל בישראל ממשלה נכבדת . והנה היה זה כן כי לה' עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת היישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני השגחתו באלו השפלים אשר הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם . ובזאת ההשגחה ישמר רגלי חסידיו מהכשל ברעית העולם . ואולם הרשעים לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיפלו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו על בחשך . וככר יתבאר שזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת הש"י באיש הנצוח : (י) והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה ה' יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו : ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה ראשונה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על הפלשתים ויהמם . ה' ידין אפסי ארץ . כי הוא הולך ממקום למקום לשפוט ישראל . ויתן הש"י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמואל וימלוך בחייו והוא שאול באופן שינצח אויבי ישראל . וירים הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו : (יא) עוד ספר שכבר הלך אלקנה זה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את ה' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדנו וייישירנו לעבודת הש"י . או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו : (יב) והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש"י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהנים חק ומשפט

פי' רבי ישעיה

(י) מריביו עליו . כמו פגריכם אתם : ויתן עוז למלכו . יש לומר שהתפללה על שאול ודוד שהמליך ומשחם שמואל : (יג) ומשפט הכהנים . קבעו להם חוק ליקח כל אשר יעלה המזלג יותר על חזה ושוק שלהם :

ביאור הגר"א

והדודאים הטובות וגו' ושמרם שיחזרו הם עצמם לבנות בית המקדש : ורשעים בחושך ידמו . זה גלות מדי : כי לא בכח יגבר איש . נגד גלות עובדי כוכבים כמ"ש גבורים ביד חלשים ואומר ועוררתי בניך ציון על בניך יון : (י) ה' יחתו מריביו . נגד גלות אדום כמ"ש ומלין לצד עלאה ימלל : עליו בשמים ירעם . בימי גוג ומגוג שישליך ה' עליו ברד ואבני אלגביש : ה' ידין אפסי ארץ . כמ"ש וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט : ויתן עוז למלכו . זה משיח בן יוסף ונקרא עוז שהוא בכור שור וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח ואומר ה' בעוז ישמח מלך : וירם קרן משיחו . זה משיח בן דוד כמ"ש אצמיח קרן דוד וכן מגדיל ישועות מלכו זה משיח בן יוסף ועושה חסד למשיחו הוא משיח בן דוד . וכן בעוז ישמח מלך משיח בן יוסף ובישועתך מה יגל מאוד משיח בן דוד :

מצודת ציון

כמו אל תדמו בעונה (ירמיה נא) : יחתו . ישברו : ירעם . מלשון רעם ורעש : אפסי . קצות כי בקצות הארץ שיה אפס וכלה : קרן . המלה הזאת הונחה על התגברות כי בע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם : (יא) על ביתו . אל ביתו : (יג) ומשפט . ומנהג כמו וכה משפטו (לקמן כז) : את העם . עם העם . והמזלג . שם כלי בעלת שינים עשוי לתחוב בו בשר ולהוציא מהקדרה וכן את המזלגות (שמות לח) : (יד) כיור דוד קלחת פרור . הם כלי בשול כיורה וקדרה וכדומה : חי

מצודת דוד

הכל במשפט כי רגלי חסידיו ישמור מלכד והרשעים יוכרתו בבוא חושך הפורעניות בעת נתמלא סאתם : כי לא בכח. אין התגברות האיש תלוי בכחו כ"א היא ביד ה' וע"פ כשרון מעשה האיש : (י) ה' יחתו מריביו . כהתימה לסדר שבחי המקום חזרה להתפלל על שמואל בנה ואמרה אתה ה' נא יחתו וישברו מריביו של בני ואנשי מלחמתו כי ראתה ברוה"ק שפלשתים ילחמו בו והתפללה שהמה יחתו : עליו בשמים ירעם . בעבור בני ירעם האל ית' בשמים על פלשתים ונתקיימה תפלתה כמ"ש וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים (לקמן ז) : ה' ידין אפסי ארץ . ר"ל אתה ה' נא ידין בני אפסי ארץ להיות שופט בישראל ויסבב במקומות עריהם לשפטם וכן נתקיים כמ"ש והלך וגו' וסבב וגו' ושפט את ישראל (שם) : ויתן עוז למלכו . ה' יתן עוז וגבורה להמלך אשר בני ימליך אותו והוא שאול : וירם קרן משיחו . על דוד אמרה כי שמואל בנה רק משחו למלך אבל לא המליכו בחייו כי שמואל מת ועודנו לא מלך עד לאח"ז והתפללה עליו חנה שירום קרן ממשלתו : (יא) את פני . ר"ל לפניו כי היה מלמדו איך ישרת את ה' : (יב) לא ידעו את ה' . ולחוסר הידיעה הרשיעו לעשות : (יג) ומשפט הכהנים . בני עלי עשו לעצמם מנהג קבוע עם העם הזובחים : כל איש . כאשר היה מי זובח שלמים בא אליו משרת הכהן ובידו מזלג בעל שלש השנים בכדי שירבה ליקח בו : (יד) והכה . במזלג ההוא הכה בכח בכיור וגו' בכדי לתחבו בבשר וכל אשר יעלה המזלג מן הבשר

רשי

מחבת: (יז) כי נאצו. לשון בזיון: (יח) נער חגור אפוד בד. כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תרגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילים (שמואל ב יג) כרדוטין: (יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו. מימים ימימה לשנה: (כ) וברך עלי. ל׳ הוה הוא מברכו היה בכל שנה: תחת השאלה אשר שאל. לו כן ואמר לו ישים ה׳ לך זרע ע׳ יהי רצון שכל בנים שיהיו לך

מקרא

יקח הכהן בו ככה יעשו לכל־
ישראל הבאים שם בשלה׃
טו גם בטרם יקטרון את־החלב ובא׀
נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה
בשר לצלות לכהן ולא־יקח ממך
בשר מבשל כי אם־חי׃ טז ויאמר
אליו האיש קטר יקטרון כיום
החלב וקח־לך כאשר תאוה נפשך
ואמר׀ לו כי עתה תתן ואם־לא
לקחתי בחזקה׃ יז ותהי חטאת
הנערים גדולה מאד את־פני יהוה
כי נאצו האנשים את מנחת יהוה׃
יח ושמואל משרת את־פני יהוה נער
חגור אפוד בד׃ יט ומעיל קטן תעשה־
לו אמו והעלתה לו מימים׀ ימימה
בעלותה את־אישה לזבח את־זבח
הימים׃ כ וברך עלי את־אלקנה
ואת־אשתו ואמר ישם יהוה לך זרע
מן־האשה הזאת תחת השאלה

תרגום

כהנא לנפשיה כדין עבדין
ל׳ לכל ישראל דאתן לדבחא
תמן בשלה׃ טו אף עד
ג׳ דלא יתסקון ית תרבא
ל׳ למדבחא ויתי עולימא
ג׳ דכהנא ואמר לגברא
ל׳ דדבח הב בסרא למטוי
ב׳ לכהנא ולא יסב מנך בשר
מבשל אלהן כד חי׃
יא׳ טז ואמר ליה גברא אוריך
לא סבי׳ עד דיתסקון תרביא וסב
ז׳ פתחין וכל תריסר דכו׳ במ״א לך כמא דרעגא נפשך
ואמר ליה ארי כען תתן
ואם לא יסבון מנך בעל
כורחך׃ יז והות חוב
סימ״ן עולמיא סגי לחדא קדם
יי ארי בזו גבריא ית
ד׳ קורבניא דיי׃ יח ושמואל
ג׳ מ״ל בלש׳ משמש קדם יי עולימא
אסיר כרדוט דבוץ׃
ג׳. ל׳ יט ומעיל זעיר עבדא ליה
ג׳ אמיה ומסקא ליה מזמן
מועד למועד במסקה עם
בעלה לדבחא ית דבח
מועדיא׃ כ ובריך עלי ית אלקנה וית אתתיה ואמר יקיים יי לך בנין
כשרין מן אתתא הדא חלף שאלתא

מסורה

חשך סביבתיו: וימד שש שערים וישת עליה. ונמסר גם בסדר ויצא: חטאת ז׳ פתחין בקריאה וסי׳ מלבד חטאת הכפורים. כי חטאת קסם מרי. ותהי חטאת הנערים. חטאת יהודה כתובה. וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה. חטאת הקהל הוא. חטאת פימו דבר שפתימו. וכל תריסר דכוו׳ במ״א קמץ רתם המרכבה לרכש. ונמסר גם בסדר תצוה: וברך ג׳ בקריאה וסי׳ וברך את לחמך ואת מימיך. וברך פרי בטנך ופרי אדמתך. וברך עלי את אלקנה ואת אשתו. ונמסר גם

רלבג

שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלים שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס ובזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אותם על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנות שנתן להם הש״י אם לא לתכלית שיחזקו בתורת ה׳ מצד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם: ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שקרבנו אמורי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו תופסים להם בחזקה מבשר הזבח לאכל בצלי תחת הבשר המבושל שמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לנוח העבודה לה׳ והיה עקר הכוונה למלאת בטנם ובזה האופן נאצו בני עלי את מנחת ה׳: (יח) והנה היה שמואל משרת את ה׳ והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא נבדל לעבודת הש״י כמו הענין בכהני נב עיר הכהנים שהיו הם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד: (יט) והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד. והנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שיהיה לו

רדק

שהמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שנים שמעלים בו בשר מן הקדירה: שלש השנים בידו. שלש הם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר״ל שכנפיו גדולים כן שלש השנים ר״ל בו שניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששני האדם והבהמה הם זוגות אמר בשני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות: והכה. במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק הכהונה שכתוב בתורה: בכיור. כיור דוד קלחת פרור נויני קדרים הם ות״י וקבע לה׳ בכיורא או בדוד או בקדירא או במליסא ותרגם נזלג מסילא ותרגם ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומסיליתיה ומחתיתיה: יעלה. מבנין הפעיל: (טו) גם בטרם היו לוקחים את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים. ובדרש אמר להם הקב״ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שסוחין בחמה מה ישר׳ אומרים להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואח״כ יקח לו הבשר מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך הי׳ אומר לו ואח״כ הי׳ לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמים היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל: (טז) כיום. הכ״ף כ״ף האמיתית וכן השבעה לי כיום כי אותו כהיום תמצאון אותו: ואמר לו. כתוב בוי״ו וקרי באל״ף ופניהם נכונים בענין: (יז) כי נאצו. כמו כי נאץ נאצת ענין מיאוס ובזוי וכת״י ארי בזו: את מנחת ה׳. כתרגום ית קורבניא דה׳: משרת את פני ה׳. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את ה׳ אלא לפי שספר בגנאי עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני ה׳ ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את ה׳ וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבודת ה׳: חגור אפוד בד. ת״י כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולו׳ מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונות שונו׳ יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנא׳ והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונת מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונות שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתוב׳ בתורה ואפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את ה׳ והיו משתנים בו משאר בני אדם ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דוד כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: (יט) ומעיל קטן תעשה לו. המעיל שהיה עוטהו בעומד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומר כמדתו והוצרך לומר זה כי לא היה מנהגם לעשות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני ה׳ עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעפש אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבו׳ היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלטנפו לפי׳ היתה מעלה אותו לו במועד ומחזירה אותו עד מועד אחר: תעשה. כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל: ובעלתה. נפתחו הה״א והעי״ן להקל על קריאת׳ וקריאת המלה מלרע כי הטע׳ בתי״ו: (כ) וברך. כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם שישים

מצודת דוד

הבשר היה לוקח לעצמו: בו. עם המזלג: הבאים. לזבוח: (טו) גם בטרם. גם לפעמים בא קודם הקטרת האימורין בעוד שלא בשלו את הבשר ושאל בשר חי תלופי המבושל: (טז) קטר יקטירון. יקטירו את החלב בתחלה כמו בכל עת ואחרי תקח לך כאשר תרצה או חי או מבושל: כי עתה. תן לי מיד ואם היא קודם הקטרה: (יז) הנערים. משרתי הכהן: כי נאצו. כי בני עלי בזו מנחת ה׳ ומהם למדו הנערים לחטוא עוד יותר בדבר בזיון הקדשים: (יח) ושמואל משרת וכו׳. ולא למד ממעשיהם: את פני ה׳. ולמעלה אמר את פני עלי להגיד שלאחר שגדל לא הוצרך עוד לעלי בהוראות: נער. ר״ל עם שהיה עדיין נער היה חגור אפוד בד כדרך החשובים עובדי ה׳: (יט) מימים ימימה. בכל שנה ושנה העלתה לו מעיל חדש לפי אורך גופו שגדל בכל שנה ושנה: זבח הימים. מה שהרגיל לזבוח בכל שנה: (כ) וברך עלי. בראותו את שמואל הולך וגדל בעבודת ה׳

מצודת ציון

(טו) חי. דבר שלא נתבשל קרוי חי: (טז) כיום. ר״ל כעת וכן ביום הכותי (במדבר ח): בחזקה. בכח ובע״כ: (יז) נאצו. הוא ענין כעס כמו נאצות גדולות (נחמיה ט) והושאל אל הבזיון כי המבזה למי הוא מכעיסו: מנחת. המלה הזאת כולל כל הקרבנות שהמה למנחה ולדורון: (יח) אפוד. מלבוש דומה קצת לאפוד של כה״ג ויחגרו בו עובדי ה׳ להשתנות משאר בני אדם וכן נאמר בדוד בשהלך לפני הארון ודוד חגור אפוד בד (ש״ב ו): בד. פשתן: (יט) ומעיל. מלבוש דומה קצת למעיל

אֲשֶׁר שָׁאַל לַֽיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקוֹמוֹ׃ כא כִּֽי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃

כב וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ כג וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃ כד אַל בָּנָי כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ כה אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה

ל' · ג' חג"ד · ה' · ל' · כ"ג. י"ד · ל' · ב' מ"ל בקיפ' · ה' חס' בליש' · ל'. ו' ר"פ בספרא · ל'

דשאל קדם יי ואזלו לאתריהון׃ כא ארי על דכרנא דחנה קדם יי ועדיאת וילידת תלתא בנין ותרתין בנן ורבא רביא שמואל משמש קדם יי׃ כב ועלי סיב לחדא ושמע ית כל דעבדין בנוהי לכל ישראל וית די שכבין ית נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא׃ כג ואמר להון למא תעבדון כפתגמיא האלין די אנא שמע ית פתגמיכון בישין מן כל עמא אלין׃ כד לא בני ארי לא תקנא שמועתא די אנא שמע דרננין עמא דיי׃ כה אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון ואם קדם יי יחוב גברא

תולדות אהרן ועלי זקן . (סוטה טז) : ושמע . זוהר וישלח : מעבירים . שבת נה : אל בני . (הוריות מז) : אם יחטא. יומא פז (סוטה יז) :

רשי

לך יהו מן הצדקה הזו והרי זה מקרא מסורס : (כב) אשר ישכבון . כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שתהא קיניהן קריבין מעלה עליהם כאלו שכבום : (כד) אשר אנכי שומע מעבירים עם ה' . שמועה שעם ה' מעבירים עליכם לי ויעבירו קול במחנה (שמות לו) מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה : (כה) ופללו . ל' משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא): אלהים. דיין

רדק

שישים ה' להם זרע שיהיו עמהם כי שמואל כבר נתנוהו לה' ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולה' כמו מה' או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו לה' והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתום לעת זקנתם וי"ת זרע בנין כשרין : למקומו . ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה היתה מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת : (כא) כי פקד . טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחים בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה' אותה : עם ה'. משמש כתרגומו משמש קדם ה' : (כב) זקן מאד . אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושי' בדברי הכהונה ואע"פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל על עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת . ישכבון. כמשמעו ויש מרבותינו ז"ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע"י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום : הצובאות . הנשי' היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן ונקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבוד' האל לביתו באים צבא וחיל שנאספין מזה ומזה לבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשניהן דאתיין לצלאה ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית ה' אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה : (כג) העם . אלה הבאים לזבוח גם בני העיר שילה : (כד) מעבירים עם ה' . שאתם מעבירים עם ה' מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם וי"ת דרננין עמא דה' כלומ' מעבירים עם ה' קול עליכם ומרננים אחריכם : (כה) ופללו אלהים . ישפטנו הדיין וי"ת אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירוש פללו מתרגום ובערת ותפלי : מי יתפלל

רלבג

לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל לה' כל אחד מהם והלכו אחר זה למקום אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה : (כב) עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או החי באופן הקודם . ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד . וראוי שתדע שאין הכוונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הנבואה שבאה לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשים הצובאות פתח אהל מועד מצד הבאתם קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעללין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין וקיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן בדרך שיכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז"ל זה הפסוק ר"ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן : (כג) ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם ה' כי הם היו חוטאים בזה לה' ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו : (כה) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים . ר"ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר עותו כי הדיין אינו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכותו לפי מה שאפשר . ואולם אם לה' יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש"י והוא יענשהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה דרך משל כאמרו כי אנכי ה' אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע"א שהיה החטא לש"י : והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש"י היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריהם ולא יפסידו כוונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה . או היה זה הענין מהעדר קבולם ההוכחה מיוחס לשם ית' במקרה להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'. או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימיתם הש"י עליו אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את ה' הפך מה שכוון בענין העבודה והנה אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנות מה שבהם לעבודת

פי' רבי' ישעיה

(כ) תחת השאלה אשר שאל לה'. כי לא שאלה חנה בן אחר ולא יותר אלא שתעשה בנים ואף על פי שילדה שמואל היה מברכה עלי ברוח הקדש שיהיו לה בנים אחרים וזהו שכתוב לפנים כי פקד. מודיעך שנתקיימה ברכתו כי ברוח הקדש היה מברכה כברכת יצחק ליעקב ויעקב לבניו. ושאל עולה על לב חנה כמו ותכל דוד שעולה על נפש דוד : (כד) מעבירים עם ה'. ת"י דרננין עמא דה' ; (כה) אם יחטא איש לאיש ישפטנו הדיין ויפייס את התובע. אבל אם יחטא איש לבורא מי יפייס לבורא ויתפלל

מצודת דוד

ברך את אלקנה אביו ואת אשתו שישים ה' לו עוד זרע ממנה ויהיה כשמואל : תחת. בעבור זכות השאלה אשר כל אחד מכם שאלו לה' כמ"ש למעלה הוא שאול לה' בשכר זה יהיה לכם עוד זרע : והלכו למקומו . מיד אחר ברכת עלי ולא שהו שם עוד שלא לבטל מפ"ו כי אכסניא אסור בתשמיש המטה ובטוחים היו בברכת עלי שיהיה להם עוד זרע : (כא) כי פקד ה'. ר"ל וכאשר ברך כן היה כי פקד ה' וכו' : ויגדל הנער שמואל . ר"ל אולם לבד שמואל היה הלוך וגדל עם ה' ובביתו ולא כן אחיו כי גדלו עם אביהם ולא הגיעו למעלת שמואל : (כב) ועלי זקן מאד . אמר זה להצדיק מעט את עלי על מה שלא היה מייסר את בניו כי בעבור שהזקין ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה : לכל ישראל . לקחת מבשר הזבח בחזקם : את אשר ישכבון וכו'. ר"ל היו מתעללים בהקרבת קני היולדות והזבות הבאות לצבא רב אל אוהל מועד והיו ממתינות על הקרבתן ולא חזרו לשמש את ביתם ושכבו במקום בואן א"כ הם היו משהינין אותן במקום בואן ולחטא יחשב להם על שבטלו בעליהן מפ"ו : (כג) את דבריכם . מה שמדברים עליכם דברים רעים : מאת כל העם . מוסב למעלה לומר אשר אנכי שומע מאת כל העם אלה והם הבאים לזבוח : (כד) אל בני . אל תעשו מעתה כדברים האלה : כי לא טובה וכו'. השמועה שאני שומע מה שעם ה' מוציאים עליכם קול הנה לא טובה היא ולחטא יחשב ולזה מנעו עצמכם מלעשותם עוד : (כה) אם יחטא וכו' . ור"ל ומה כשהאדם חוטא לחבירו שקובל הוא לפני השופט ועושה משפט ולא היה א"כ נשפט בלא משפט

מצודת ציון

למעיל של כהן גדול : (כא) פקד. ענין זכרון והשגחה : (כב) ישכבון . ר"ל משכיבין : הצובאות. מלשון צבא ור"ל הרבה כאחת : (כד) מעבירים. ענין הוצאות קול כמו ויעבירו קול במחנה (שמות לו) : (כה) ופללו יתפלל. ענין משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא) : סנגלה

רש"י: דין : כי חפץ ה' להמיתם . שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל יח) : (כו) ויבא איש אלהים . זה אלקנה : הנגלה נגליתי אל בית אביך . מכאן שנתנבא אהרן במצרים . ומה היא הנבואה הוא שנאמר (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : הנגלה נגליתי . כידעתם כי הטובה הזאת והגדולה הזאת נתתי לאהרן : (כט) אשר צויתי מעון . אשר צויתי במעוני : להבריאכם מראשית וגו' . הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל קודם סעודתכם לסעודתי כמה שנאמר גם בטרם יקטירון את החלב וגו' . להבריאכם לשון סעודה כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם

רד"ק: יתפלל לו . מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית' . ויש לפרשו לשון תפלה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעי וישתביק ליה : כי חפץ ה' להמיתם . על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערים וכן ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשארים יראו וייראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל ה' בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמת וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביהם ויענשו וימותו ברשעם כדי שיאמרו בני אדם רשעים היו אלה וראוים היו לעונש הזה ויצדיקו עליהם את הדין . ורבותינו הקשו אלה הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכת' כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין : (כו) הולך וגדל וטוב . כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו וי"ת וטוב ושמיה טב : גם עם ה' וגם עם אנשים . כתרגומו ותקנן אורחתיה קדם ה' ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא : (כז) ויבא איש האלהים . רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאי' שנתנבאו לבני ישראל : הנגלה . מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נשאל נשאל דוד והה"א לתמיה' והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כפשוטו של עניין וכן ה"א הרצחת גם ירשת . ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה"א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחו' אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי באה זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע התשוב' ואע"פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן הה"א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב : אל בית אביך . אהרן ומשה שהיו נביאי ה' במצרים: לבית פרעה . כתרגומו ומשעבדין לבית פרעה : (כח) לעלות על מזבחי . משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות : (כט) למה תבעטו בזבחי . כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינם בא' הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכם נמנעים ישראל מלהביא : אשר צויתי מעון . כלומר במעוני וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה' : ותכבד . שלא גערת בהם ולא מנעתם מעשות

יֶחֱטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃ ד' ג'
כו וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים׃ ג'. ס' קמץ וסימ' שמואל טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא
כז וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה׃
כח וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי ג' ב' חס' וא' מ"ל
יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי ב' מטעים. ס'
לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד כ"ד
לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כט לָמָּה תִבְעֲטוּ ט' כתיב יו"ד
בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן ג' . דזכל' פוסקרת' דכו'
וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם ג'

ממן יבעי וישתביק ליה ולא קבילו למימר אבוהון ארי רעוא קדם יי לקטלותהון : כו ורביא שמואל אזיל וסגי ושמיה טב ותקנן אורחתיה קדם יי ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא : כז ואתא נביא דיי לות עלי ואמר ליה כדנן אמר יי אתגלאה אתגליתי לבית אבוך כד הוו במצרים ומשעבדין לבית פרעה : כח ואתרעיתי ביה מכל שבטיא דישראל קדמי למהוי כהין לאסקא קורבנא על מדבחי לאקטרא קטורת בוסמין למלבש אפוד לשמשא קדמי ויהבית לבית אבוך ית כל קורבניא דבני ישראל : כט למא אתון אנסין בנכסת קודשיא ובקורבני דפקדית לקרבא קדמי בבית מקדשי ויקרת ית בנך קדמיתא לאוכלותהון מריש כל

בסדר משפטים . ולא ישמעו ד' וסי' נמסר בסדר שמות : וטוב ה' קמצין בקריאה וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר . והנער שמואל . ושמו שאול בחור וטוב : וימצאו מרעה שמן . הוספת חכמה וטוב . וסי' בלשון תרגום שמואל טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא . ונמסר גם בריש ויראה : תולדות אהרן כי חפץ ה' נדה ע : הנגלה נגליתי . מגלה כט (תענית סד) : ובחור אותו . (ע"ג לט) :

רלב"ג

לעבודת השי"ת ולא חשבו בהם תכלית אחר זולת השמנת גופם וכבר דקדקה התורה שתהיה הכונה בהם לה' ולזה הרחיקה שתויי יין מן ההקרבה שאי אפשר שתהיה כוונתם שלימה כ"ש שאשר לא ידעו את ה' ירוחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם יתברך מיתתו בני עלי כדי שידקדקו הבאים אחריהם בכונת הקרבנות וידעו שאין הכונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו : (כז) ויבא איש האלהים אל עלי . אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנא' כי הוא סתם כמו הענין בנבואות הנזכרות בס' שופטים וידמה שפסק' נבואתו מעלי מצד זקנם ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים : הנגלה נגליתי . אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א האמתית כמו ה"א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה השי"ת לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר השי"ת הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה לבשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומים ואני עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון

פי' רבי' ישעיה

ויתפלל בעדו שימחול לו אם לא ישוב החוטא מדרכו הרעה . ופל' דגשות לחד וסללו להקל : (כז) הנגלה נגליתי . דרך הה"א לבא יתירה בענין זה כמו הכמכ' מכהו הכהו הנקל לכתו בחטאת ירבעם : (כט) תבעטו בזבחי . לשון ביזוי כאדם שמבעט הדבר ברגלו ומבזהו : אשר צויתי מעון . חסר בי"ת : להבריאכם מראשית

מצודת דוד

משפט ועכ"ז שופטו גם אלהים אם העוה את השופט ויצא המשפט מעוקל : ואם לה' . ר"ל ומכ"ש כשהאדם חוטא לה' וכי מי הוא אשר ישפוט את החוטא הלא בודאי הוא בעצמו שופט משפטו ואיך לא תיראו עונשו אם הוא הבעל דין והדיין : כי חפץ ה' להמיתם . על כי הרבו לפשוע ולזה חיזק לבבם : (כו) הולך וגדל . בחכמה וביראת ה' : וגם עם אנשים . שהיתה דעתו מעורבת עם הבריות ומקובל להם וסמכו כאן לומר שהיה מקובל גם לבני עלי ולא חשדוהו שהוא המגיד דבתם רעה אל אביהם : (כז) איש אלהים . אמרז"ל שהוא אלקנה אבי שמואל : הנגלה נגליתי : ר"ל אם האמת הוא אשר נגלה נגליתי וכו' ר"ל הלא ידוע הוא לכל : אל בית אביך . זה אהרן שניבא במצרים ואומר להם איש שקוצי עיניו וכו' ובגלולי מצרים וכו' (יחזקאל כ) : לבית פרעה . ת"י ומשעבדין לבית פרעה : (כח) ובחור אותו . עוד היטבתי עמו שבחרתיו לכהן לי : (כט) למה תבעטו . ר"ל ואם אמנם כל הטובות האלה עשיתי עם בית אביך למה תבעטו אתם בזבחי וכי זו היא תגמול : אשר צויתי מעון . להקריב במעוני והוא המשכן : ותכבד . תעשה כבוד לבניך יותר ממני : להבריאכם . להשמין אתכם מראשית וכו' ולא תמתינו עד יקטירו החלב

מצודת ציון

(כז) הנגלה . הה"א בה"א השאלה : (כח) לעלות . להעלות : אשי . הם מתנות כהונה שהמה מותר מאש המזבח : (כט) תבעטו . הוא ענין בזיון והמשל לבהמה הבועטת ברגליה וכן וישמן ישורון ויבעט (דברים לב) : מעון . במעון ר"ל במשכן מקום מדור כמו אהבתי מעון ביתך (תהלים כו) : להבריאכם . ענין שומן כמו ועגלון איש בריא

מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל
לְעַמִּי׃ ל לָכֵן נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ
יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־
יְהוָה חָלִילָה לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד
וּבֹזַי יֵקָלּוּ׃ לא הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי
אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ
מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ׃ לב וְהִבַּטְתָּ צַר
מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים׃
לג וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי
לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־

קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְעַמִּי׃
ל בְּכֵן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל מֵימַר אֲמַרִית
בֵּיתָךְ וּבֵית אֲבוּךְ יְשַׁמְּשׁוּן
קֳדָמַי עַד עָלְמָא וּכְעַן אֲמַר
יְיָ קוּשְׁטָא אִינוּן דִינֵי אֲרֵי
לִדְמִיקְרִין קֳדָמַי אֵיקַר
וְדִמְבַסְרִין עַל שְׁמִי יִתְשַׁטוּן׃
לא הָא יוֹמַיָא אָתָן וְאֶקְטוֹף
יַת תְּקוֹף דְרָעָךְ וְיַת תְּקוֹף
דְרַע בֵּית אֲבוּךְ מִלְמֶהֱוֵי
סִיב בְּבֵיתָךְ׃ לב וּתְהֵי
מִסְתַּכֵּל וּתְהֵי חָזֵי בְּעָקְתָא
דְתֵיתֵי עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ
בְּחוֹבִין דְחַבְתּוּן קֳדָמַי
בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבָתַר כֵּן
אַיְתֵי טַבְתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי סִיב בְּבֵיתָךְ כָּל יוֹמַיָא׃ לג וֶאֱנָשׁ לָא אַפְסֵיק
לָךְ מִן מַדְבְּחִי לְחַשְׁכָא יַת עֵינָךְ וּלְאַפָּחָא יַת נַפְשָׁךְ

זרעך ח' חס' בליש' בקריאה וסי' נמסר בסדר עקב: זרע ג' חס' בנביאים ובכתובים וסי' וגדעתי את זרעך ואת זרע. גל היום יחרש החרש לזרע. ולא בזרע גדולה ובעם רב. וכל אוריתא דכוו' הס' במ"ג מ"ל וסי' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. במסות באתות ובמופתים ובמלחמה. וטרף זרוע אף קדקוד. ונמסר גם בסדר וארא: מזבחי ח' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר וישמע יתרו:

תולדות אהרן כי מכבדי. אמת ט זוהר וילך: ולא יהיה זקן. סנהדרין יד.

רשי

לחם (שמואל ב יג): לעמי. מוסב על ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם נכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי: (ל) אמור אמרתי. שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר בבני גרשון ובבני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן (במדבר ד) ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל. ולשון הגו"ן מז"ה שמעתי. אמור אמרתי ביתך ובית אביך וגו' מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגומר (במדבר כ') ובימי פלגש שהרגו ישראל ברוב המלות ומי גרם להם פנחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדול' מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם: כי מכבדי אכבד. את בני פנחס שכבד אותי בשטים (במדבר כ"ה) וכן היתה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי (מלכים א ב) ונעשה צדוק כ"ג תחתיו שהיה מבני פנחס שכן נתייחסו בדברי הימים: ובוזי יקלו. מאליהם משאסתלק מהם: (לא) וגדעתי את זרועך. החוזק שיש לכם בביתי שאתם אומרים ואם לא לקחתי בחזקה: (לב) והבטת צר מעון. וראית צרתך בלדך בתוך מעוני כאשה הרואה צרתה עמה בבית: בכל אשר ייטיב את ישראל. כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא מובטח של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב (מלכים א ח) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגומר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה (שם ה): ולא יהיה זקן בביתך. מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן: (לג) ולאדיב. כמו ולדאיב

רדק

מעשות הרעות: להבריאכם. ולא אמר להבריאם. כי אי אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלים ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד: לעמי. הלמ"ד כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכי לאבשלום: (ל) אמור אמרתי. במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שהרגו ישראל ברוב המלות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים: ובוזי יקלו. שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזי דין הוא שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע"פ שאמר מתחלה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר הנגלה נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונה החיים והשלום כמו שאמר לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה: יקלו. ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקו"ף ונדגשת קוף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבנין נפעל מפעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם. ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל מלינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתיב ומקללך אאור בכבודו של הקב"ה כתיב ובוזי יקלו יקלו ע"י אחרים: (לא) הנה ימים באים. כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול: וגדעתי. פי' והכרתי: זרועך. חוזקך כלומר אורך החיים: מהיות זקן. שימותו בחורים ורבו' פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין: (לב) צר מעון. מעון הוא בית ה' ופי' צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אחד נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון: בכל אשר ייטיב. וכל הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם שפלים לאחרים וי"ת ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל: (לג) לכלות את עיניך

רלבג

במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחי ואתם מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחים תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו מהם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשי' כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם. והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשישתמשו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש"י ליעקב ותורתו לישראל: (ל) מכבדי אכבד. ר"ל פינחס שכבד הש"י בקנאו את קנאת הש"י בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר: (לא) מהיות זקן בביתך. ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים: (לב) והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל. ר"ל שכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל ולא יהי' בך לו חלק לשמח בו: ולא יהי' זקן בביתך כל הימים. ר"ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהוא חכם ונביא: (לג) ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי. כדי שיראו ברעתם בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היה' להם הממשלה עלי

פי' רבי ישעיה

מראשית כל מנחת ישראל לעמי להבריאכם אינו יוצא באחר. אע"פ שהוא כבד. לעמי. עולה על ותכבד בניך ממני שכבדתם לנגד עמי ממני שלא מחית בידם: (לא) הנה ימים באים. בימי שלמה שגירש את בני עלי מכהונה גדולה. וכתיב שם כדבר ה' אשר דבר על בית עלי: (לב) והבטת צר מעון. תביט הצר שלך שיכהן בכהונה גדולה במעוני והב' חסר: (לג) ואיש לא אכרית

מצודת דוד

החלב כמ"ש למעלה: לעמי. אשר הובא לצורך עמי לרצות להם ולא להשמין אתכם (ועל שלא הוכיח את בניו כראוי כללו עמהם): (ל) ובית אביך. הם בני איתמר: יתהלכו לפני. ר"ל ישמשו בכהונה גדולה. כי מכבדי. מי שהיה מכבד אותי אכבדו גם אני ר"ל אחזיר שמוש הכהונה לבני פנחס בן אלעזר שכיבד אותי בשטים בקנאו את קנאתי: ובוזי. הם בני עלי שביזו את המקום יקלו כבודם וכן היה בימי שלמה כי גירש את אביתר מכהן לה' שהיה מזרע עלי וכיהן צדוק תחתיו שהיה מזרע פינחס: (לא) וגדעתי. אכרית חוזק ממשלתך: מהיות זקן. ר"ל מושל ושר כי המושלים והשרים נקראו זקני העם: (לב) והבטת צר מעון. ר"ל זרעך יראה צרתו במעון כי יהיה כה"ג אחר לא מהם (ובל' שאלה קראו צר עם כי לא יהיו בזמן אחד פי אין כה"ג כ"א א'): בכל אשר ייטיב. בכל הימים אשר ייטיב ה' לישראל להיות המקדש על מכונו יביט צר במעון: (לג) ואיש

מצודת ציון

בריא (שופטים ג): (ל) חלילה. תולין וגנאי: יקלו. הוא הפך הכבוד: (לא) וגדעתי. אכרית כמו והשריהם תגדעון (דברים ז): זרועך. ענין חוזק כי החוזק הוא בזרוע: (לב) והבטת. ענין ראיה והסתכלות: צר. כמו שתי נשים לאיש אחד הקרואה צרות כ"כ יקראו שני כה"ג זה לזה בלשון צר: מעון. במעון: (לג) לכלות. המצפה לדבר ואינו בא קרוי כליון עינים בל' מקרא: ולאדיב

ולדאיב: ימותו אנשים. בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: (לד) וזה לך האות. שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק: (לו) לאגורת כסף, בשביל להשתכר מעה כסף. ממשקלות עשרים גרה הוא (שמות ל): ספחני. אספני: (א) היה יקר. היה מונע וכן יקר רוח איש תבונה (משלי יז) מונע דברים אדם מבין: אין חזון נפרץ. לית נבואה גליא. נפרץ לשון ופרצת ימה וקדמה בראשית

עיניך. ר"ל פירוש בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עינים שיראו בני בניהם כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לסיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה נאות העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע"ה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך. הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבות נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך. כענין אשר טפחתי ורביתי פרימיכ"ש בלעז: ימותו אנשים. בחורים וכת"י עולימין וכן בא באנשים באנשים זקנים כל אחד יתפרש לפי מקומו: (לד) וזה לך האות. כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: (לה) והקימותי לי כהן נאמן. אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מסולק זרע עלי מכהונה גדולה שהרי

ל נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ
אֲנָשִׁים: לד וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אֲשֶׁר יָבֹא כ"ג ר"פ. ל' את'נסים'
אֶל־שְׁנֵי בָנֶיךָ אֶל־חָפְנִי וּפִינְחָס בְּיוֹם ג'
אֶחָד יָמוּתוּ שְׁנֵיהֶם: לה וַהֲקִימֹתִי לִי כהיכ כן
כֹּהֵן נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי ג'. ל'
יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בַּיִת נֶאֱמָן
וְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי־מְשִׁיחִי כָּל־הַיָּמִים: ל'
לו וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר בְּבֵיתְךָ יָבוֹא
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר־ ג' ומ"ל
לָחֶם וְאָמַר סְפָחֵנִי נָא אֶל־אַחַת
הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת־לָחֶם: י"ג. וכ"כ
ג א וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־
יְהוָה לִפְנֵי עֵלִי וּדְבַר־יְהוָה הָיָה יָקָר י"ח. ו'
בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ:

וְכָל סְגִיּוּת בֵּיתָךְ יְמוּתוּן
עוּלֵימִין: לד וְדֵין לָךְ אָתָא
דְּתֵיתֵי קוֹת תְּרֵין בְּנָךְ קוֹת
חָפְנִי וּפִנְחָס בְּיוֹמָא חַד
יִתְקַטְּלוּן תַּרְוֵיהוֹן: לה וַאֲקִים
קֳדָמַי כָּהֵין מְהֵימָן
דִּכְמֵימְרִי וְכִרְעוּתִי יַעֲבֵד
וַאֲקִים לֵיהּ מַלְכוּ קַיָּמָא
וִישַׁמֵּשׁ קֳדָם מְשִׁיחִי כָּל
יוֹמַיָּא: לו וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁתָּאַר
בְּבֵיתָךְ יֵיתֵי לְאִשְׁתַּפָּלָא
לֵיהּ לְמָעָא דִּכְסַף וּפִתָּא
דְּלַחְמָא וְיֵימַר מַנֵּינִי כְעַן
לַחֲדָא מִמַּטְּרַת כַּהֲנַיָּא
לְמֵיכַל פִּתָּא דְּלַחְמָא:
א וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ
קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי וּפִתְגָּמָא
דַּייָ הֲוָה כַּסֵּי בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן לֵית נְבוּאָה גַּלְיָא:

מרבית ג' בקריאה וסי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אחצי מרבית חכמתך: מרבית העם. וכ' ובמרבית תולדות אהרן וכל מרבית. ר"ס יח יבמות קה סנהדרין יד: ספחני נא. סוטה ה שבועות ו:

רלבג

לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך לפני משיחי כל הימים. ר"ל לפני המלך אשר יעצור בעמי: (לו) יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם. ר"ל שיבקש לו שישימהו במשמרות כהונה בעבור דבר מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה שהיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו לראותו שיחברו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו ממנה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסיר הש"י מהם מה שראוי להיות להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו בדוחק: (א) והנה הנער שמואל היה משרת את ה' לפני עלי שהיה מיישר אותו על זה. והנה היה דבר ה' בימים ההם יקר ר"ל שהנבואה היתה מגעת בקושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא

היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק. כאשר בלבבי ובנפשי יעשה. פי' שיעשה כל אשר ברצוני וכת"י די במימרי וברעותי יעביד: בית נאמן. פי' קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן תמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך לפני משיחי.. הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמ"ש ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי' והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו נצבים עליו שהוא כמו לפניו וי"ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו: (לו) להשתחות לו. כתרגומו לאישתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף והאלף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעא דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין וי"מ אותו מתרגום שכר אגרא: וככר לחם. כתרגומו פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם: ספחני נא. חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת ה' ענין החבור והדבוק: אל אחת הכהונות. אל אחת ממשמרות הכהנים וכת"י מניני כען לחדא ממטרת כהניא: (א) משרת את ה'. כבר פירשנוהו: יקר. שלא היו נביאים בישראל וזה אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ אלא נגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא

פי' רבי' ישעיה

לך מעם מזבחי. פירוש שישמשו כשאר הכהנים ויכלו עיניהם וידאבו נפשותם כשיראו השררה שלהם לאחרים: ולאדיב כמו ולדאיב: (לד) וזה לך האות אשר יבוא אל שני בניך. פי' מה שיגיע לשני בניך שימותו ביום אחד יהיה לך אות שיגיע אליך הרעה: (לו) לאגרת כסף. האל"ף יתירה והוא לשון גרה: ספחני נא אל אחת הכהונות. ערבני באחת משמרות כהונה וכן ת"י לחדא ממטרת כהניא: (א) אין חזון נפרץ. לא היה מרובה בישראל כמו ופרצת. ויש

מצודת דוד

לא אכרית. מכל וכל מבלי לעבוד מי מהם על המזבח אלא ישמשו במזבח ויראו ברעתם להיות להם כליון עינים ודאבון נפש (ועם שאמר לעלי בלי נוכח ויחידי על הזרע ידבר היות כי זרע האדם יחשב כהוא עצמו): וכל מרבית. כל גדולי ביתך ימותו אנשים לא זקנים ולא קטנים כי אם בחורים שאבלותם מרובה: (לד) וזה לך האות שיתקיים כל דברי הנבואה: אשר יבוא. האות הוא הדבר אשר יבוא אל שני בניך שימותו ביום אחד ובזה תדע שיתקיים הכל: (לה) כהן נאמן. זה צדוק והוא יעשה כאשר בלבבו כתורה וכמצוה: בית נאמן. בית קבוע לו ולזרעו אחריו: והתהלך. ימייל לפני המלך לשעשע עמו ועצת שלום תהיה ביניהם: (לו) להשתחות לו. להכהן הגדול אשר יועמד מזרע צדוק: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף וככר לחם אשר יקבל ממנו במתנה: ואמר. הנותר בביתך יאמר לו בבקשה ממך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול בזה פת לחם כי יהודה חסר לחם בזולת זה: ג (א) לפני עלי. ר"ל שהיה זריז בעבודת ה' לעשותה לפני עלי וקודם לו כי מתחלה הורהו עלי עבודת ה' ואח"ז נתחזק מאליו ולבסוף נתעלה יותר עד שזכה לנבואה: ודבר ה'. דברי הנבואה היה בימים ההם דבר יקר מאוד יותר מבשאר הימים: אין חזון נפרץ. כאילו הנבואה

מצודת ציון

ולאדיב. הוא הפוך כמו ולדאיב והוא מענין צער ותוגה כמו ודאבון נפש (דברים כח): מרבית. ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב): (לה) נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב): והתהלך. ענין טיול כמו והתהלכתי בתוככם (ויקרא כו): (לו) לאגורת. האל"ף נוספת והוא כמו גרה שהיא מטבע של כסף והוא מעה: וככר. כך נקרא לחם שלם: ספחני. ענין חבור והדבוק כמו ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד): פת. הוא פרוסה כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): ג (א) יקר. חשוב כמו יקרה נפשי (לקמן כו): חזון. נבואה: נפרץ. מלשון פרצה התלו

רד"ק

גליא: (ב) ויהי ביום ההוא. הגילה בכלל היום: במקומו. במקום שהכהנים ישנים לפנים מן הלוים: החלו כהות. להיות כהות כי הוא תואר: לא יוכל לראות. תוספת ביאור ופי' לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות ואח"כ אמר וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הוא דרך משל ור"ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפיכך באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו. ובדרש אומר כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בניו: (ג) ונר אלהים טרם יכבה. אם על נרות המנורה אמר היה זה קודם עלות השחר כי הנרות היו דולקים מערב עד בוקר אע"פ שפעמים היו כבות מקצתן בליל' ושמן היו נותנים בהן במדה שיהיו דולקים מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקים עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאים אותו דולק ואמר כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה: ושמואל שוכב בהיכל ה'. בהיכל ה' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל ה' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל ה' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל ה' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן להבין הפסוק כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכת"י ובוצין בית מקדשא דה' עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת לואי וקלא אישתמע מהיכלא דה' דתמן ארונא דה'. ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן נעלה הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ קפץ הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ: אשר שם ארון אלהים. בלא ה"א הידיעה והמסרה לית כוותיה: (ז) טרם ידע את ה'. פי' טרם שידע את ה' היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את ה' ולא נגלה אליו דבר ה' בנבואה לפיכך לא היה מבין כי ה' קורא על בן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע: וטרם נגלה. הוא כפול דבר או פי' טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהית אע"פ שלמד בשאר החכמות כי אילו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע דחלתא דה': (ח) ויבן עלי. כי בשתי הפעמים חשב

תרגום

ב וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָאִינוּן וְעֵלִי שְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ וְעֵינוֹהִי שְׁרִיאוּ לְמִכְהֵי לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי׃ ג וּבוֹצִין בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ עַד לָא טְפָא וּשְׁמוּאֵל שָׁכִיב בַּעֲזָרַת לֵוָאֵי וְקָלָא אִשְׁתְּמַע מֵהֵיכְלָא דַיְיָ דְתַמָּן אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ד וּקְרָא יְיָ לִשְׁמוּאֵל וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ה וּרְהַט לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי תּוּב שְׁכִיב וַאֲזַל וּשְׁכִיב׃ ו וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי עוֹד שְׁמוּאֵל וְקָם שְׁמוּאֵל וַאֲזַל לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי בְּרִי תּוּב שְׁכִיב׃ ז וּשְׁמוּאֵל עַד לָא אֲלַף לְמִידַע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ וְעַד דְּלָא אִתְגְּלֵי לֵיהּ פִּתְגָם נְבוּאָה דַיְיָ׃ ח וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי שְׁמוּאֵל בִּתְלִיתָאָה וְקָם וַאֲזַל לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וּסְבַר עֵלִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְקְרֵי לְרַבְיָא׃ ט וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אֱזֵיל שְׁכוּב וִיהֵי אִם יִקְרֵי לָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ אֲרֵי שְׁמַע עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל וּשְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ׃ י וְאִתְגְּלֵי יְיָ וְאִתְעַתַּד וּקְרָא כִּזְמַן בִּזְמַן שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל וַאֲמַר

ג' · ועיניו ק' · ג' · ד' · ג. ד' · ג' · ד' · ס' · ג. ד' · ד' שמות מוכפנים

מקרא

ב וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקֹמוֹ וְעֵינָו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת׃ ג וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה אֲשֶׁר־שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים׃
ד וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃
ה וַיָּרָץ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי־קָרָאתָ לִּי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי שׁוּב שְׁכָב וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁכָּב׃ ו וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא עוֹד שְׁמוּאֵל וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב׃ ז וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת־יְהוָה וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר־יְהוָה׃ ח וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא־שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִשִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן עֵלִי כִּי יְהוָה קֹרֵא לַנָּעַר׃ ט וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב בִּמְקוֹמוֹ׃ י וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל ׀ שְׁמוּאֵל

וסי' לא תתן אכלך. ובמרבית ביתך: עינו ח' חס' יו"ד בתרא וסי' ועינו החלו כהות. ולא כחר ממנו ויאמר ה' הוא הטוב. ויברח אבשלום. ועברה העברה לעבור. יקח ויעל. ועיניו את עינו תראינה. יראו עינו כידו. קוץ בעינו: קרא ד' בקריאה וסימ' שמואל. וחברו. חרש ושבת קרא

תולדות אהרן ונר אלהים. קדושין עב עא עקרים מג פו: כי ה' קורא. עקרים מג יא: וכיה אם יקרא. שבת קיג: ויבא ה'. שבת קיג סוטה יא:

רש"י

(ברכות כח): (ג) ושמואל שוכב במקומו. בעזרת הלוים השומרים בית המקדש וכן תרגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת לואי: בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים: (ד) ויקרא ה'. וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון וזהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאות (איוב לז) עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכת תמיד: (ז) טרם ידע את ה'. עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תיראון (שמות ט) מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ

רלב"ג

שלא ימצא אז מי שיתנבא: (ב) ויהי ביום ההוא. שבא איש האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות: (ג) והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל ה' אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת שהיתה שם ובעת הזה המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא אליו ה' במראה הנבואה ואמר הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד שלשה פעמים שהרגיש עלי כי ה' קורא לנער וצוהו שאם יקראהו עוד ישוב לו דבר ה' כי שומע עבדך וידמה שלא שמע שמואל על זה כי ה' קורא לו להיות דבר ה' והיא הנבואה יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה: (י) והנה הודיעהו הש"י בדרך הנבואה הרע לעתיד לבא על ישראל עת מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ולוקח ארון האלהים ומתו חפני ופינחס והרע העתיד לבא לנוב

פי' רבי' ישעיה

ויש לומר לא היה שעבור עליו כמו ופורץ גדר: (ב) החלו כהות. החלו להיות כהות: (ג) ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים. שמואל שוכב

מצודת ציון

(ב) החלו. התחילו: כהות. חשוכות כמו והנה כהה (ויקרא יג): (ד) הנני. הנה אני: (ז) טרם. עדיין לא כמו הטרם תדע (שמות י): (ח) ויבן. מלשון בינה: (יב) כפעם בפעם. ר"ל

מצודת דוד

הנבואה גדורה לבל תצא ולא נפרץ גדרה: (ב) ביום ההוא. ביום בא איש האלהים אל עלי: במקומו. במקום שהכהנים שוכבים לפנים מן הלוים: החלו כהות. התחילו להיות כהות וחשוכות: לא יוכל לראות. כאשר מקודם וכפל הדבר לתוספת ביאור: (ג) טרם יכבה. עדיין לא כבה אף נר אחד מנרות המנורה: ושמואל שוכב. במקום אשר הלוים שוכבים: בהיכל ה'. זה קה"ק כאשר מפרש אשר שם ארון אלהים ומוסב הוא למקרא שלאחריו לומר שקול הקריאה היה בהיכל ה' וכו': (ה) כי קראת לי. כי חשב שעלי קראו. (ז) טרם ידע. עדיין לא ידע חכמת אלהות בהיותו עודנו נער כ"א ידע היה א"כ מכיר קול נבואה: וטרם יגלה. עד הנה עדיין לא נגלה אליו ה' לדבר בו: (ח) בשלישית. בפעם שלישית: (ט) אם

רשי

באָרץ (בראשית ג): (י) ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם מקום כמו שלימדו עלי אמר שמא קול אחר הוא: (יא) עושה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה. לשון צללים שנשמע בלע"ז: (יב) החל וכלה. אותו היום תתחיל גזירתי על בית עלי מיתתו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכלה גזירתי ואשלימם עליהם מדור אל דור להמיתם אנשים בני שמנה עשרה שנה: החל וכלה. אקומיינצי"ר אפינשליימנ"ט בלעז: (יג) כי מקללים להם בניו. מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים וכן כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהה. לא הכהה פניהם להעבירם מגדולתן: (יז) כה יעשה

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר
בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה
שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־
עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ
הָחֵל וְכַלֵּה׃ יג וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט
אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־
יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה
בָּם׃ יד וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־
יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה
עַד־עוֹלָם׃ טו וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־
הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה
וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה
אֶל־עֵלִי׃ טז וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי

ופסקים כ"מ משה בית הי' הפסק בינו לבין שכינה ולשון כזוכר קדמא ובתרא אלי' ועיין שם ופנ"צ
ד' ג' קמץ וחד פתח
ג'
ס'
ג' ד'
כ"ז

שְׁמוּאֵל מַלֵּיל אֲרֵי שָׁמַע
עַבְדָּךְ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל
הָא אֲנָא עָבֵיד פִּתְגָמָא
בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִנֵּיהּ
יִצְלָן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃
יב בְּיוֹמָא הַהוּא אֲקִים עַל
עֵלִי יָת כָּל דִּי מַלֵּלִית עַל
בֵּיתֵיהּ אֲגַמַּר וְאֵישֵׁיצֵי׃
יג וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפָּרַע
אֲנָא מִן אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עַד
עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּידַע אֲרֵי
מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא
כְהָא בְּהוֹן׃ יד וּבְכֵן קַיֵּימִית
לְבֵית עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְקוּן
חוֹבֵי בֵית עֵלִי בְּנִכְסַת
קוּדְשִׁין וּבְקֻרְבָּנִין עַד
עָלְמָא׃ טו וּשְׁכֵיב שְׁמוּאֵל
עַד צַפְרָא וּפְתַח יָת דָּשֵׁי
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּשְׁמוּאֵל
דָּחֵיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ
נְבוּאֲתָא לְעֵלִי׃ טז וּקְרָא
עֵלִי יָת שְׁמוּאֵל וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר הָא אֲנָא׃
יז וַאֲמַר מָה פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל עִמָּךְ לָא כְעַן תְּכַסֵּי מִנִּי

רדק

חשב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניער משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו לפיכך הבין עלי כי קול מלאך ה' היה והחכם ראב"ע פי' כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב"ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן אחז"ל מדבר אליו קול לו קול אליו משה שומע ואין ישראל שומעין: (י) ויבא ה' ויתיצב. נראה בפעם הזאת נראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפיכך אמר ויתיצב כמו ויתיצב מלאך ה' בדרך: דבר כי שומע עבדך. ולא אמר ה' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד הוא או רחוק: (יא) עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והוא ענין הרגשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורעניות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכל: (יג) כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיתבזו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון סמוך למלת אשר כאלו אמר בעון הדבר אשר ידע ובעונו ילקה זרעו עד עולם שכתוב ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואעפ"י שהיו בבנים זכאים האל יתברך שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לאל יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הוא ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו ויו"ת ארי מרגזין להון בנוהי: לא כהה בם. לא פגרם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנתו שלא היו יראים ממנו ומתוך עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: (יד) [illegible] ובמנחה. לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן כלו' לא תועיל להם כהונתם לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנחה אע"פ שיתעלו בזבח ובמנחה לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: (טו) ויפתח. כלומר קם בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך אל

רלבג

לנב עיר הכהנים כי מתו גם בית עלי מלבד אביתר על יד שאול וידמה שלזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורעניות היה במלחמה שמת בה חפני ופנחס וכלוי הפורעניות היה בענין נב עיר הכהנים: (יא) ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האנשים וכאילו מחזק הקורא מהקול ההוא תתחדד הצלילה וההכרה באזן: (יג) מקללים להם בניו ולא כהה בם. הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת העושק שהיו עושקים אותם בית עלי ממה שהיו חוטפים מהם מן הזבחים ובעבור המעלה שהיתה בהם תהקרבת הקרבנות אשר הובאו להם עד שככר ישכבון וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיין והנה לא הוכיחם עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו'. ולא דקדק אחר זה שיוסרו מאלו החטאים: (יד) ולכן נשבע השם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאלו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמוכה על ראש השלמים להעיר שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבותינו ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ומנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה

מקרא. בטרם ידע הנער: אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר בישראל. והותה לי ב' תולדות אהרן אם יתכפר. ר"ס יח יבמות קה (ר"ס ח סנהדרין יח):

פי' רבי' ישעיה

שוכב. ושוא מקרא מסורס והיה שוכב בעזרה עם הלוים: (יא) תצלינה שתי. לשון צללי שמע. בולינ"ר בלפ"ז. והוא שביית הארון והריגת בניו: (יב) החל וכלה. אותו היום אתחיל ואחר כך אכלה בכל דור: (יג) מקללים להם. כינה הכתוב ונפל ממנו הדגש לסקל: ולא כהה בם. לא מיחה ואין לו דומה: (טו) ושמואל ירא. ולא שלחו הבורא להגיד לו שאילו כן לא היה ירא ממנו:

מצודת דוד

ויקרא. אם יוסיף לקרא עוד: (י) דבר. ולא אמר דבר ה' כאשר הורהו עלי כי חשב פן עכ"ז לא ה' דבר בו: (יא) תצלינה שתי אזניו. ירעדו אזניו מגודל החרדה והכונה הוא על לקיחת הארון: (יב) אקים. אתחיל לקיים דברי איש האלהים אשר דבר בשם ה': החל וכלה. אז בעת לקיחת הארון יתחיל הפורעניות כי ימותו שני בניו במלחמה ההיא וכן אכלה לקיים כל דברי הנבואה: (יג) והגדתי לו. רצה לומר הלא מאז הגדתי לו על ידי איש אלהים שאשפוט את ביתו: בעון. בעבור העון אשר יודע הוא מה שבניו מקילים ובוזים כבודי ולא מיחה בהם כראוי ומלת להם הוא תקון סופרים והרי הוא כאלו נאמר לי או ר"ל שאת עצמם מקללים כרוב מעשיהם כי עונם יענשו והקללה תבא עליהם: ולא כהה בם. ר"ל אף בשמוע דברי איש האלהים עכ"ז לא חש ולא גער בבניו להכהות מראות פניהם לביישם ברבים: (יד) בזבח ובמנחה. כי אין קטיגור נעשה סניגור על כי חטאם היה בדבר הקרבנות אולם בתשובה יכופר עון: עד עולם. העון הזה שמור להם עד עולם לזרעם אחריהם לקיים בהם ככל דברי הנבואה: (טו) ויפתח. פתח הדלתות כמנהגו ולא הלך להגיד הנבואה לעלי כי פחד ממנו לבשרו בשורה קשה: (יז) מה הדבר. ר"ל אין בפסק שה' קראך עוד לזולת אזלך מה דבר בך ואל תמנע מלהגיד לי: כה יעשה לך אלהים. נדס ולא אמר ודומה

מצודת ציון

ר"ל כמו בפעמים הקודמים: שמואל שמואל. הכפל בא לזרז את הנקרא: (יא) תצלינה. ענין תנועה ורעדה כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) מקללים. ענין בזיון כמו קללה נמרצת (מ"א ב) או הוא מלשון קללה ממש: כהה. ענין חוסך: (טו) המראה. מראה הנבואה: (יז) תכחד. ענין מניעה

אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו : (יז) כה יעשה לך אלהים . כן הו' מנהג הלשון לאמר דבר זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים ובדרש כה יעשה לך אלהים כשם שאין בני יורשים את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך : (יח) ולא כחד ממנו . ובדרש אע"פ כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה : ה' הוא . בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה : (יט) ולא הפיל מכל דבריו ארצה . כל מה שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים על ידו אפי' הדברים שהיה אומר שלא בדרך נבוא' ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנבי' ה' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא : (כא) להראה . בחולם וכן להראה אל מנוח כמו שבא בשלמים הנתן תנתן : כי נגלה . טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להרא' לו בשילה והמרא' הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר ה' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל : (א) ויצא ישראל . כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת להנגף לפני פלשתים לפי שהיו ענושים וחייבים את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות וינגפו : על האבן העזר. כמו הארון הברי' והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן נגף היתה ולא אבן העזר ועדיין לא נקראה אבן עזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם האל יתברך באותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן : (ב) ותטש המלחמה . כענין ויטש על המחנה ענין התפשטו' כדבר וי"ת

כְּדֵין יַעְבֵּיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין
יוֹסִיף אִם תְּכַסֵּי מִנִּי פִּתְגָּם
מִכָּל פִּתְגָּמָא דְּמַלֵּיל עִמָּךְ׃
יח וְחַוִּי לֵיהּ שְׁמוּאֵל יָת כָּל
פִּתְגָּמַיָּא וְלָא כַסֵּי מִנֵּיהּ
וַאֲמַר יְיָ הוּא דְּתַקִּין
בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּיד׃ יט וּרְבָא
שְׁמוּאֵל וּמֵימְרָא דַּיְיָ הֲוָה
בְּסַעֲדֵיהּ וְלָא בָּטֵיל מִכָּל
פִּתְגָּמוֹהִי אַרְעָא׃ כ וִידַע
כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר
שָׁבַע אֲרֵי מְהֵימָן שְׁמוּאֵל
בְּפִתְגָּמֵי נְבוּאֲתָא דַּיְיָ׃
כא וְאוֹסִיף יְיָ לְאִתְגְּלָאָה
בְּשִׁילֹה אֲרֵי אִתְגְּלֵי יְיָ
לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ
בְּפִתְגָּמָא דַּיְיָ׃ א וַהֲוָה
פִּתְגָּם שְׁמוּאֵל מִדָּעַא לְכָל
יִשְׂרָאֵל וּנְפַק יִשְׂרָאֵל
לָקֳדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי לַאֲגָחָא
קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא
וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַּאֲפֵק׃
ב וְסַדַּרוּ קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי
לָקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל
וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא
וְאִתַּבַּרוּ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ בְּסִדְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין

כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־
כ"ז וכלתהלו' דכו' כמ"א תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלֶיךָ׃ יח וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־
י"ג חס'א'לה כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר
בעיניו ק' יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָו יַעֲשֶׂה׃
יט וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה
הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו
אָרְצָה׃ כ וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן
וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי־נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל
כ' תמסח לְנָבִיא לַיהוָה׃
כא וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה
ח' כ"כ מו"ו ס' יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃
ד א וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים
לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר
וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ ב וַיַּעַרְכוּ
פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה

בפסוק . אנכי ח' עשה : אקים ו' וסי' אקים את יצחק . נביא אקים . אקים אל עלי . ואת דוד מלכם .

תולדות אהרן כה יעשה. מכות יא : ויגד לו שמואל . מכות יא : וידע כל ישראל . עקרים מג ח (חגיגה עז) :

יעשה לך . כאותה קללה עצמה שלא יהיה לך בנים הגונים וכן עלתה בו ואע"פ שהגיד לו : (יח) ולא כחד . מכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה : ה' הוא . אדון הוא והכל שלו : (כא) כי נגלה ה' אל שמואל . לפי שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים ההם אמר כאן כי מעתה בשביל שמואל נגלה ושנה והרגיל להגלות : (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל . נהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והאיך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה : האבן העזר . עדיין לא היה כן שמה כי בימי שמואל נקראת כן וכאן קרא על שם סופה : (ב) ותטש המלחמה . ותתפשט המלחמה כמו והנם נטושים על פני הארץ (שמואל א ל) וכן ויגטשו בלחי (שופטים טו) בכל

רלבג

בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך ענש הש"י האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם וזה כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את ה' מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אמנם מי שהתעסק מהם בידיעת הש"י ינצל מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו שררה בענין הכהונה מפני היותה סרה מכל משפחתו בחטא האבות : (יז) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף . הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ויורה על אמתת זה הפירוש מה שאמר בן הדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף . ואולם רז"ל הוציאו מזה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה על דרך הדרש : (כ) כי נאמן שמואל לנביא לה' . למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לנתינת אות או מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק בשאר ההודעות כמו החלום והקסם והוברי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמים הנה יכזבו פעמים רבות ואין הענין כן בנבואה כי כל דבריה אמת . וכבר יתבאר באיזה סוג מן הדברים ידדק זה בנבואה ובאיזה מהם לא ידדק כי ידמה שמה שתגיד הנבואה בקצת הטובות והרעות האנושיות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם הייעוד מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד הרע : (כא) והנה זכר שכבר הוסיף ה' להראה בשלה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישראל בחיי עלי בעניני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת : (א) אחר זה ספר שכבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים עם היות אצלם אורים ותומים ונביא איך יתנהגו בענין המלחמה הזאת ובסוף הענין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מ"ש איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל :

אלה

פי' רבי' ישעיה

כה יעשה אלהים וכה יוסיף . כך דרך לשון זה במקרא לסגוס ואינו מפרש מה : (כא) ויוסף ה' להראה בשילה . לשמואל כי נגלה ה' אל שמואל בדבר וצווהו שיצוה את ישראל לצאת במלחמה . וזהו מה שאמר ויהי דבר שמואל שצוה אותם מצד הבורא לצאת במלחמה : (א) על האבן העזר . הה"א יתירה ונקרא

(ב) ותטוש המלחמה . הרצון בו שפשטה המלחמה :

מצודת דוד

מניעה והעלמה כמו לא נכחד מאדוני (בראשית מז) : (כ) נאמן . מתקיים כמו בית נאמן (לעיל ב) : ד (ב) ויערכו . ענין סדור כמו וערך עליה העולה (ויקרא ו) ור"ל סדרו אנשי החיל לעמוד מול המלחמה : ותטוש . ענין פזור והתפשטות כמו ויטוש אל המחנה (במדבר יא) : וינגף . ענין הכאה כמו פן תגוף באבן רגליך (תהלים צא) : במערכה . היא מקום המלחמה שעומדים

מצודת ציון

כזה נמצא הרבה במקרא והרי הוא כאומר רעה כזאת וכזאת יעשה לך אלהים ועוד כזאת יוסיף לך רעה אם תכחד ממני אפילו דבר אחד מכל דבר ה' : (יח) ולא כחד . אפילו דבר אחד : ה' הוא . ר"ל הלא הוא ה' והכל שלו ויעשה הטוב בעיניו כי מי יוכל לומר לו מה תעשה : (יט) ויגדל . בחכמה ויראת ה' :

ולא הפיל וכו' . ר"ל אפילו דבריו שאמר בעצמו לא בנבואה לא בטל אותם המקום להיות נופלים בארץ לבל יתקיימו (ואמר במשל מהזורק דבר מה ולא יחפיה לנפול בארץ) : (כ) כי נאמן שמואל. כי לפעמים אף אם באה הנבואה למי היא חוזרת ונפסקת אבל שמואל היה מוחזק לנביא המתקיים : (כא) ויסף כו' . רצה לומר עם שלפני זה היה דבר ה' יקר אבל לאח"ז הוסיף ה' להראה בשלה גם לשאר בני הנביאים : כי נגלה . והסבה היתה על שנגלה ה' אל שמואל ובעבורו בא לעולם שפע הנבואה ואלה גם על יתר בני הנביאים : בדבר ה' . ר"ל לא שראה שום מראה כ"א נגלה אליו בדבריו וקולו אשר שמע : ד (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל. ר"ל שהיה ונתקיימה נבואת שמואל לכל ישראל והוא מה שנאמר לו הנה אנכי עושה דבר בישראל וכו' וחוזר ומפרש איך נתקיימה ואמר ויצא ישראל וכו' ואז לא משלו פלשתים על ישראל ועיין שאומרים בחשבון הדורות : האבן העזר . הוא דברי כותב הספר כי שם האבן העזר לא נקראה עד אחר המלחמה האחרת שעשה שמואל וישראל נצחו אז ; (ב) ותטוש

המלחמה . [illegible]

כדרך

(ח) בכל מכה במדבר . על ים סוף ויונתן תרגם ולעמיה עבד פרישן במדברא ונספרי שנינו שפרשה הזו פירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שנכנס אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהי' המכים את מצרים בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצרים הביאם אין לו עוד מכה מעתה :

וי"ת ואתרעיעו מבדי קרבא : (ג) ויושיעו . תי' ובדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא : (ד) את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים . טעם הספור הזה לומר כי הוא ארון ההילו' להגביר אוהביו ולהחלים אויביו ויושב כרובים אמר להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל אשר יקראוהו באמת לה ולולי העונות לכל זה היה נמצא

כארבעת אלפים איש: ג ויבא העם אל־המחנה ויאמרו זקני ישראל למה נגפנו יהוה היום לפני פלשתים נקחה אלינו משלה את־ארון ברית יהוה ויבא בקרבנו וישענו מכף איבינו: ד וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית־יהוה צבאות ישב הכרבים ושם שני בני־עלי עם־ארון ברית האלהים חפני ופינחס: ה ויהי כבוא ארון ברית־יהוה אל־המחנה וירעו כל־ישראל תרועה גדולה ותהם הארץ: ו וישמעו פלשתים את־קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה העברים וידעו כי ארון יהוה בא אל־המחנה: ז ויראו הפלשתים כי אמרו בא אלהים אל־המחנה ויאמרו אוי לנו כי לא היתה כזאת אתמול שלשם: ח אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלה הם האלהים המכים את־מצרים בכל־מכה במדבר: ט התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם והייתם לאנשים ונלחמתם: י וילחמו פלשתים וינגף ישראל וינסו איש לאהליו ותהי המכה גדולה מאד ויפל מישראל שלשים אלף רגלי:

גברא : ג ואתא עמא למשריתא ואמרו סבי ישראל למה תברנא יי יומא דין קדם פלשתאי נסב לנא משילה ית ארון קימא דיי וייתי בינגא בדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא : ד ושלח עמא לשילה ונטלו מתמן ית ארון קימא דיי צבאות דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא ותמן תרין בני עלי עם ארון קימא דיי חפני ופינחס : ה והוה כד אתא ארון קימא דיי למשריתא ויביבו כל ישראל יבבא רבא ואשתגשת ארעא : ו ושמעו פלשתאי ית קל יבבא ואמרו מה קל יבבא רבא הדין במשריתא דיהודאי וידעו ארי ארונא דיי אתא למשריתא : ז ודחילו פלשתאי ארי אמרו אתא ארונא דיי למשריתא ואמרו ני לנא ארי לא הות כהדא מאיתמלי ומדקדמוהי : ח ני לנא מן ישיזביננא מיד מימרא דיי דעובדוהי רברבין האלין אלין אינון גבורתא דיי דמחא ית מצרים בכל מחא ולעמיה עבד פרישן במדברא : ט איתקפו והוו לגברין פלשתאי דלמא תשתעבדון ליהודאי כמה דאשתעבדון לכון ותהון לגברין גברין ותגיחון קרבא : י ואגיחו קרבא פלשתאי ואתברו ישראל ואפכו גבר לקרווהי והוה מחתא רבתא לחדא

והעונות גרמו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופנחס להודיע כי הם גרמו המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים שאלו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה עם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי ע"א והארון זה הוא הארון שהו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמר עליו וארון ברית ה' נוסע לפניהם . ומצאת מחלוקת בדברי רז"ל בזה מהם אמרו כי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון א' וספר תורה עמהם בארון ומ"ש ושמת אותו מצד ארון ברית ה' פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית השם ומהם אמר כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית ה' ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמה והפוסקים מוכיחין כי הלוחות השלימו' היו בזה הארון שהביאו במחנה שהרי אמר יושב הכרובי' מראה כי הכרובים היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא הארון שהיה בבית השמש בשובו משדה פלשתים והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשים: (ח) מיד האלהים האדירים האלה . תרגום יונתן מיד מימרא דה' דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורתא דה' וגו' ואדוני אבי ז"ל פירש במדבר מן ומדברך נאוה וזה פירוש במלותו ובדברו הכה במצרים ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רז"ל עירובי דברים נאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה ע"כ דברי

תאלדות אהרן מי יצילנו . שקלים מט (סוטה כב) :
בכל מכה . אחר בראשית :

אי"ש
רלבג

(ח) אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר . ר"ל ובמדבר כי ענין קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה וחילו וכבר הכה קודם זה במצרים במינים רבים מהמכות : (ט) פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם . זה מורה כי לא היו פלשתים מושלים בישראל ולא ישראל בפלשתים ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישראל מעבודתם או אפשר שיארך זמן עבודתם את הפלשתים עד מות עלי ויהיו אם כן שנות שמשון נכללות בשנות עלי ונמנו לשניהם כי רוב ישיבת שמשון היה בישיבת שדה פלשתים והצלה היה משמשון

פי' רבי ישעיה

ונקרא על שם המתיך בימי שאול : (ג) נקחה אלינו . בא הלמיד בתלה תמיד כמו המוץ ונופלת ברוב המלות ותאמר ויקחו כמו ויסעו בהבלעת הלמיד והנוין אף זה נבלע הלמיד והיה ראוי נלקחה כמו נסעה ונלכה שמשפטו ננסעה : (ח) המכים את מצרים בכל מכה במדבר . חסר וי"ו ופתרונו במדבר וזהו מדבר ים סוף :

את סכת דו . והריסותיה אקים : בדבר ה' ד ה' בקריאה וסי' במסרת רבתא : ויבא י"א דפי בקריאת וסי' במסרה רבתאן יושיענו ג' ב' מלאים וא' חס' סי' נקחה אלינו . אל תחרש ממנו . זה ה' קוינו לו ויושיענו . קדמאה חס' : ותהם ג' וחס' וסי' ותהם הארץ . ותהם הקריה . ותהם כל העיר עליהן : מת כ"ד פתחין וסי' נמסר בסדר כי תשא : אתמול ג' בקריאת וסי' גם אתמול גם שלשום דשמואל . כי לא היתה כזאת אתמול שלשם . כיום אתמול :

מצודת דוד

כדרך הנלחמים : (ג) אל המחנה . לאותן שלא הלכו במערכה : למה נגפנו . כי חשבו אשר המה מנוקים מעון : את ארון . כי אמרו כאשר ישגיח ה' בארון בריתו ישגיח גם בנו : (ד) יושב הכרובים . אשר שוכן על הכרובים אשר על הכפורת : ושם וגו' . ר"ל שם נשאו הארון : (ה) וירעו . לכבוד ביאת הארון : ותהום הארץ . הוא על נחמא והפלגה ור"ל קול התרועה נשמע למרחוק : (ו) ויאמרו . אלו לאלו : וידעו . אחר החקירה נודע להם שבא הארון אליהם : (ז) לא היתה כזאת להביא הארון אל המלחמה : (ח) במדבר . על ים סוף שהוא במדבר : (ט) התחזקו. אמרו אלו לאלו אתם פלשתים התחזקו : והיו לאנשים . רצה לומר לגבורים ואמיצי הלב : והייתם. ר"ל אבל אם תהיו לאנשים אז תוכלו עליהם להלחם בהם לבלי היות

מצודת ציון

שעומדים בה סדורים : (ה) ותהום . מלשון המייה : (ו) העברים . בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר : (ז) שלשם . יום השלישי שלפני היום : (ח) האדירים האלה . בכל המקרא הזה אמר בלשון רבים לפי שאמר האלהים שכתוב בכל מקום מלשון רבים לזה אמר הכל בלשון רבים : (ט) לאנשים . ר"ל גבורים ואמיצי לב : (י) רגלי . הולכי רגל לא רוכבי סוסים ומדיו

רדק

דברי לדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב״ה אתם אומרים שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נסיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה׳ על האשדודים. ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג לשונם היה לקרא לאלהים אחרים לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק עירובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו: (יב) וירץ איש בנימן. דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון ה׳: (יג) יד דרך מצפה. כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שילא ונכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי׳ מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: (טו) ועיניו קמה. כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן ת״י ועיניו קמה: (יז) ויען המבשר. מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה. מכר הארון בלשון זכר ובלשון נקבה כל׳ זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה׳: (יח) כהזכירו. כהזכיר המבשר ארון האלהים: ויפל. עלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער. כתרגומו על כבש אורח תרעא: מפרקתו. עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים: וכבד. כבד התנועה מפני זקנתו או פירוש שהיה כבד בשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבדו: (יט) הרה ללת. היתה הרה

רשי

(יב) איש בנימן. זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: (יג) יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה: (יח) מפרקתו. מפרקותיה עצם הצואר: (יט) ללת. על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה בילל׳ באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למ״ד

תרגום

ואתקטל מישראל תלתין אלפין גבר רגלי: יא וארונא דיי אשתבי ותרין בני עלי אתקטלו חפני ופינחס: יב ורהט גברא משבטא דבנימן מסדרא ואתא לשלה ביומא ההוא ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי על רישיה: יג ואתא והא עלי יתיב על כורסיא על כבש אורח תרעא מסכי ארי הוה לביה תביר על ארונא דיי וגברא אתא לחואה לקרתא ואשתגישת כל קרתא: יד ושמע עלי ית קל צוחתא ואמר מה קל שגושיא הדין וגברא אוחי ואתא וחוי לעלי: טו ועלי בר תשעין ותמני שנין ועינוהי קמה ולא יכיל למחזי: טז ואמר גברא לעלי אנא אתית מן סדרא ואנא מן סדרא דקרבא אפכית יומא דין ואמר מה הוה פתגמא ברי: יז ואתיב דמבשר ואמר אפך ישראל קדם פלשתאי ואף מחתא רבתא הות בעמא ואף תרין בנך אתקטלו חפני ופינחס וארונא דיי אשתבי: יח והוה כד אדכרותיה ית ארונא דיי ונפל מעל כורסא לאחורוהי על כבש אורח תרעא ואתברת פרקותיה ומית ארי סיב גברא ויקיר והוא דן ית ישראל ארבעין שנין: יט וכלתיה אתת פינחס מעדיא למילד ושמעת ית

מקרא

ג׳ יא וארון אלהים נלקח ושני בני־עלי
מתו חפני ופינחס: יב וירץ איש־
בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום
ההוא ומדיו קרעים ואדמה על־
ראשו: יג ויבוא והנה עלי ישב על־
יד ק׳ הכסא יך דרך מצפה כי־היה לבו
חרד על ארון האלהים והאיש בא
להגיד בעיר ותזעק כל־העיר:
יד וישמע עלי את־קול הצעקה ויאמר
כ״דוכ׳ לדסמי׳ לאחה״ע דכו׳ כמ״ז ב׳ ה׳ מה קול ההמון הזה והאיש מהר
ויבא ויגד לעלי: טו ועלי בן־תשעים
ס׳ נועה ב׳ מ״ל ושמונה שנה ועיניו קמה ולא יכול
לראות: טז ויאמר האיש אל־עלי
אנכי הבא מן־המערכה ואני מן־
המערכה נסתי היום ויאמר מה־היה
הדבר בני: יז ויען המבשר ויאמר
ט׳ פסוקים וגם וגם נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה
גדולה היתה בעם וגם־שני בניך מתו
חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה:
יח ויהי כהזכירו ׀ את־
ארון האלהים ויפל מעל־הכסא
אחרנית בעד ׀ יד השער ותשבר
מפרקתו וימת כי־זקן האיש וכבד
והוא שפט את־ישראל ארבעים
שנה: יט וכלתו אשת־פינחס הרה ללת

רלבג

שמשון שר היה שופט אותם עלי: (יג) והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה. ר״ל שהיה הכסא במקום שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה לארון האלהים: כי היה לבו חרד על ארון האלהים. ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום השער לראות העוברים והשבים וזה מורה על רוב חסידהו שלא היה חרד לבניו עם מה שגלה לו איש האלהים שניהם ימותו ביום אחד גם בשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב החרדה ובסבת הנפילה נשברה מפרקתו מרוב החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההוא היה סבת מיתתו בנפלו: (יט) הרה ללת. אחשוב שיהיה שרשו גלה ויהי מקור וענינו

ויבא ט״ו מלאים בקריאה וסי׳ ויבוא והנה עלי יושב על הכסא. ויקץ שלמה והנה חלום. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ונביא אחד זקן. ויבוא אל המלך. ויתחפש מלך ישראל ויבוא. וימת המלך ויבוא שמרון. ויבוא יהוא יורעאלה. ויבוא ישעיה בן אמוץ רישעיה. ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל. ויבוא אל הגוים אשר באו שם. ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה. ויבוא אל שער אשר פניו. ויבוא גם חשמן. וחברו. וכל מגלת אסתר דכוו׳ ס״ל במ״ב חס׳ וסי׳ אל המשתה אשר עשתה אסתר ויבא המלך והמן לשתות:

תולדות אהרן גם ישראל. סופם מד: ויהי כהזכירו. זבחים קיט חולין כא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) יד דרך מצפה. במקום שדרך המצפה לעמוד אולי ישמע שמועה: (טו) ועיניו קמה. כל אחד ואחד. ומפני שהעין מתנודדת תמיד לראות נופל בה לשון קימה: (יז) וארון האלהים נלקחה. לא נמצא ארון במקרא נקבה זולתו: (יט) הנה הרה ללת. נעלמה בו הדלת. והביא עליו ראיה אברהם בן עזרא אחת

מצודת ציון

(יב) ומדיו. ומלבושיו כמו וילבש וכו׳ מדיו (לקמן יז): ואדמה. עפר: (יג) יד. מקום: מצפה. ענין תוחלת ותקוה כמו ואני בה׳ אצפה (מיכה ז׳): (יד) ההמון. העם הרב: (טו) קמה. ר״ל כל אחת קמה כי בעת הראות דרך העין להתנענע ושל עלי קמה ועמדה כי לא ראה עוד: (טז) נסתי. ברחתי: (יז) המבשר. כל המספר חדשות בין טוב בין רע נקרא מבשר: (יח) אחורנית. לאחוריו: בעד. נגד: מפרקתו. הוא עצם הצואר ע״ש שעשוי פרקים פרקים: (יט) ללת. ר״ל ללדת ובא בחסרון הדל״ת לפי שילדה ביללה: ותכרע. נפלה על ברכיה: נהפכו.

מצודת דוד

היות מנולחים לעבוד אותם ותהיו עכ״פ דומה להם בדבר הנלחון: (יב) ומדיו קרועים. דרך לער ואבלות: (יג) ויבא. ר״ל בעת בואו לשילה ישב עלי על הכסא וכו׳: יד דרך מצפה. אצל מקום דרך ההולך למקום המלחמה והיה מצפה ומייחל לשמוע מה מהמלחמה כי היה לבו חרד על הליכת הארון: והאיש בא. מדרך אחר בא להגיד בהעיר: ותזעק. זעקת שבר ויללה: (טז) מה היה הדבר. מה נעשה בהמלחמה: (יז) וגם מגפה. כי הפלשתים רדפו אחריהם והכום: (יח) בעד יד השער. עד מקום השער: כי זקן האיש וכבד. ר״ל לפי שהיה זקן וכחו תש והיה בעל בשר לזה לא היה יכול להתחזק בעת נפלו להטות עצמו על צדו: (יט) הרה ללת

רש"י

למ"ד לבדה : נהפכו. נתהפכו מכדרכן לכך מתה : צריה. צירי דלתי בטנה קרדונ"ל בלעז: (כא) אי כבוד. אין כבוד וכן (איוב כב) ימלט אי נקי אין נקי : אל הלקח. כמו על הלקח ואין צריך לומר מלי' אל למי שיודע לסבין דברו : אל הלקח. אסוירי"ש לאיספריסו"ש בלעז: ואל חמיה. ואל הרעה זאת שמת חמיה ואישה : (ב) אצל דגון . דמות עשוי כדמות דג: (ד) המפתן . אסקופי'

רד"ק

הרה וקרבו ימיה ללדת והדי חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת"י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבליה ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יוד ילל כמו ירד ירד ישב ומכפל הלמ"ד חסרו האחרונה שהיא למ"ד הפעל ונשאר במלה מן הסרת עי"ן הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח :

יט וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃
כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃
כא וַתִּקְרָא לַנַּעַר אִי־כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃
כב וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃

ה
א וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֶזֶר אַשְׁדּוֹדָה׃
ב וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבִאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ אֵצֶל דָּגוֹן׃
ג וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וַיִּקְחוּ אֶת־דָּגוֹן וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ׃
ד וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו׃
ה עַל־כֵּן לֹא־יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל־הַבָּאִים בֵּית־דָּגוֹן עַל־מִפְתַּן דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

תרגום

שְׁמוּעֲתָא דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטִיל בַּעְלַהּ וּכְרָעַת וִילֵידַת אֲרֵי בְעָתוּהָא חֶבְלָהָא׃ כ וּכְעִדָּן מוּתַהּ וּמַלִּילוּ נְשַׁיָּא דְקַיְמָן עֲלַהּ לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי בַר דְּכַר יְלִידַת וְלָא אֲתִיבַת וְלָא שַׁוִּיאַת עַל לִבַּהּ׃ כא וּקְרַת לְרַבְיָא אִי כָבוֹד לְמֵימַר גְּלָה יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטִל בַּעְלַהּ׃ כב וַאֲמַרַת גְּלָה יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ א וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁבוֹ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַיְתוּהִי מֵאֶבֶן סַעֲדָא לְאַשְׁדּוֹד׃ ב וּנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בִּסְטַר דָּגוֹן׃ ג וְאַקְדִּימוּ אֱנָשֵׁי אַשְׁדּוֹד בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְסִיבוּ יַת דָּגוֹן וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ לְאַתְרֵיהּ׃ ד וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וְרֵישׁ דָּגוֹן וְתַרְתֵּין פִּיסַת יְדוֹהִי קְצִיצָן מַחְתָא עַל סְקוּפְתָּא לְחוּד גּוּפֵיהּ אִשְׁתְּאַר עֲלוֹהִי׃ ה עַל כֵּן לָא דָרְכִין כּוּמְרֵי דָגוֹן וְכָל דְּעָלִין לְבֵית דָּגוֹן עַל סְקוּפַת דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד

רלב"ג

ופנינו פרן שלמות כאילו יאמר שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ"ד אחרת כי היה משפטו לללת : ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה . ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי . והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל : (כא) ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה . כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כ"כ כמו . חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא . ולזה הקדים בסורפנות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי הסבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישראל הוא הלקח ארון האלהים כי כבר נשאר לישראל נביא והיה שם מהכהני' גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי : (א) והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית פיא שלהם שהיה כמו צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון : (ג) והנה על צד המופת פעם השי"ת לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה' להעיר כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת השי"ת ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים . וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון ה' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון ה' נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרי' מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו . ולא

רד"ק

כי נהפכו עליה ציריה . כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה צירי וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחוזק ציריה כרעה וילדה ומתה ות"י ארי בעתוה חבלהא וכ דברי רז"ל תניא רבי אלעזר אומר כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה : (כ) וכעת . בכ"ף מותה. בשורק : (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנו"ן ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד בצירי כלומר איה הכבוד שאיננו היום בישראל : (כב) ותאמר . פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד : (ב) ויציגו . ויעמידו : נופל לפניו . כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי : (ד) אל המפתן . כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופה התחתונה רק דגון נשאר עליו אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאמר ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי : (ה) לא ידרכו. בדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל

פי' רבי' ישעיה

אחת שהוא לקוח מאחד והיה משפטו אחדת ונבלע הדלת . כי נהפכו עליה ציריה פי' דלתי רחמה נפתחו והוא סימן המיתה:

ותדברנה ג' בקריאה וסי' ותדברנה הנצבות עליה . ותאמר האשה האחרת לא כי בנך . ותדברנה בפיכם דירמיה . וראש י"א וסי' נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז' :

תולדות אהרן והכרע ותלד . בכורות מה : (ראש דגון. שבת ח : על כן לא ידרכו. ע"ב מב) :

מצודת דוד

ללת . ר"ל נשלם ימי הריונה ללדת : כי נהפכו . מחרדת השמועה נהפכו ונתגלגלו עליה פתאום חבלי הלידה : (כ) וכעת מותה . וכאשר בא עת מותה ע"י הלידה הפתאומית : אל תראי . היות חשבו שמתפחדת שלא תמות גם היא בעבור רוע המזל וכמ"ש רז"ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו' ולזה אמרו לה דע כי בן ילדת ושוב אין לך לפחד כי אם טלד בן זכר נתרפאת כל המשפחה וכמ"ש רז"ל : ולא שתה לבה . אל דבריהן : (כא) לאמר . ר"ל השם יורה אשר בעת שנולד גלה כבוד מישראל וכו' : (כב) ותאמר . וחזרה ואמרה עיקר גלות הכבוד הוא בעבור כי נלקח הארון : ה (ג) לפניו ארצה . על פניו נפל לארץ לפני הארון : ויסיבו . כי חשבו שבמקרה נפל : (ד) כרותות אל המפתן . היו כרותות ומונחות על המפתן : רק דגון . גוף העבודת כוכבים העשוי בדמות דג : (ה) על כן . על שמצאו על המפתן ראשו וכפות ידיו החזיקו המפתן למקום קדוש ולא דרכו עליו

מצודת ציון

ענין סבוב וגלגול על כי בעת הגלגול מתהפך הדבר מצד אל צד . וכן מתהפך במחנה מדין (שופטים ז') : ציריה . הם חבלי הלידה הבאה מהשמטת קשרי הרחם המקועים זה בזה והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן צירים וחבלים יאחזון (ישעיה י"ג) : (כ) ענתה . השיבה : שתה . שמה כמו למען שיתי (שמות י') : (כא) אי כבוד . כמו אין כבוד ונחסר הנו"ן כמו ימלט אי נקי (איוב כ"ב) והיא בחיר"ק ודוגמתו ואין יש פה (לקמן כ"א) בהיא בהיר"ק : ה (ב) דגון . שם ע"ג : ויציגו . העמידו : (ד) כרותות . חתוכות : המפתן . האסקופה וכן מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ"ז) : (ה) ידרכו . ענין צעדה והוא מל' דרך : כהני . כומרים יודעי חוק עבודת כוכבים ויושמם

ו ותכבד יד־יהוה אל־האשדודים
וישמם ויך אתם בעפלים את־
אשדוד ואת־גבוליה : ז ויראו אנשי־
אשדוד כי־כן ואמרו לא־ישב ארון
אלהי ישראל עמנו כי־קשתה ידו
עלינו ועל דגון אלהינו : ח וישלחו
ויאספו את־כל־סרני פלשתים
אליהם ויאמרו מה־נעשה לארון
אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון
אלהי ישראל ויסבו את־ארון אלהי
ישראל : ט ויהי אחרי | הסבו אתו
ותהי יד־יהוה בעיר מהומה גדולה
מאד ויך את־אנשי העיר מקטן ועד־
גדול וישתרו להם עפלים : י וישלחו
את־ארון האלהים עקרון ויהי כבוא
ארון האלהים עקרון ויזעקו
העקרנים לאמר הסבו אלי את־
ארון אלהי ישראל להמיתני ואת־
עמי : יא וישלחו ויאספו את־כל־סרני
פלשתים ויאמרו שלחו את־ארון
אלהי ישראל וישב למקומו ולא־
ימית אתי ואת־עמי כי־היתה מהומת־
מות בכל־העיר כבדה מאד יד
האלהים שם : יב והאנשים אשר
לא־מתו הכו בעפלים ותעל שועת
העיר השמים :

ו א ויהי ארון־יהוה בשדה
פלשתים שבעה חדשים : ב ויקראו
פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר
מה־נעשה לארון יהוה הודענו במה

(בשולי הכתוב: בטחרים ק׳ · ג׳ ומ״ע · ז׳ · ו׳ פתחין וסי׳ סביב שלחו סלויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכ׳ ולאחיהון סמר׳ וכספא · ו׳בטע׳ כספ׳ · י״ב מלין כתיב שי״ן וקרי׳ סמ״ך טחרים ק׳ · ל׳ · ד׳ · ו׳ · ט״ז · ח׳. ד׳ · ד׳ · בטחרים ק׳ · ל׳ · ל׳)

עד יומא הדין : ו ותקיפת
מחתא דיי על אנש אשדוד
ואצדינון ואלקי יתהון
בטחורין ית אשדוד וית
תחומהא : ז וחזו אנשי
אשדוד ארי שויא עליהון
מחתא ואמרין לא ישרי
ארון אלהא דישראל
עמנא ארי תקיפת מחתיה
עלנא ועל דגון טעותנא :
ח ושלחו וכנשו ית כל
טורני פלשתאי לותהון
ואמרו מה נעביד לארון
אלהא דישראל ואמרו לגת
יסתחר ארון אלהא
דישראל ואסחרו ית ארון
אלהא דישראל : ט והוה
בתר דאסחרו יתיה והות
מחתא דיי בקרתא
שגושא רבא לחדא ומחא
ית אנשי קרתא מזעירא
ועד רבא ולקו להון
בטחורין : י ושלחו ית
ארונא דיי לעקרון והוה
כמיתי ארונא דיי לעקרון
וזעיקו עקרונאי למימר
אסחרו לותנא ית ארון
אלהא דישראל לקטלותנא
וית עמנא : יא ושלחו
וכנשו ית כל טורני
פלשתאי ואמרו שלחו ית
ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטול יתי
וית עמי ארי הות שגוש קטלא בכל קרתא תקיפת
לחדא מחתא דיי תמן : יב וגבריא די לא מיתו לקו
בטחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא :
א והוה ארונא דיי בקרוי פלשתאי שבעא ירחין :
ב וקרו פלשתאי לכומריא ולקסמיא למימר מה
נעביד לארונא דיי הודיעוננא במה נשלחיניה

רשי

אסקופה : (ו) וישמם . לשון שממה : בעפולים . אלתולת ארבעה מכת בנקב אחוריים נכנסין בנקביהם ושומטין בני מעיהם ויוצאין : (ט) וישתרו . כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כתובים שי"ן ומפורשים בלשון סמ"ך מכת בית הסתרים : (יא) מהומת מות . כל מהומות על ידי כעס וזה אביהן וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם (שמואל א' ז') כך מפורש באגדה שלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : (ב) במה נשלחנו באיזה

רדק

שמואל בר רב יצחק מצינו שהחמירו ישראל בע"א יותר מאומות העולם כתיב על כן לא ידרכו אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ : (ו) בעפולים כתיב וקרי בטחורים והכתיב הוא שם כנוי לתחתוניות כי עפולי לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי : (ח) גת יסוב . לגת ורבים כמוהו : ויסבו את ארון אלהי ישראל . בדגש הסמ"ך והבי"ת : (ט) וישתרו להם . כתיב בשי"ן והוא כמו בסמ"ך ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם מאד שאם היה להם במקום גלוי ותרגום ולקו יתהון בטחוריא : (י) להמיתני ואת עמי . שרי עיר עקרון אמרו כן

רלבג

ולא הספיק לש"י השפטים שעשה באלהיהם אבל הכה האשדודים ושמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה חדוש זה המקרה להם אם לא מפני עם שהסבו אליהם ארון האלהים . (ו) וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מצער מאד ויוצא מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש"י להכאיבם מאד ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש"י באמצעות שמואל שהיה נביא או נעשה זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יאבד ארון האלהים מהם : (ט) והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש"י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת הטחורים והיו הטחורים נסתרים ולזה הם יותר קשים ויותר קשי הרפואה . וכראותן זה שלחו ארון האלהים לעקרון ותכף שבא שם הביא הש"י מהומת מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורים הנה כל זה קרה לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים : (יא) או קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון ה' אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היתה עצתם שישלחוהו לישראל במה ישלחוהו שם כדי שתסור אף הש"י מהם . ונתש

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) וישתרו להם טחורים . מפני שהם נולדים בתוך המעי אומר להם לשון סתר . ומפני שראו בסתרי הבורא לקו במכת בית הסתרים : (יא) וישב למקומו . כמו וישוב ונתחלפה התנועה :

טחרים דכתבן עפלים ו׳ בקריאה וסימ׳ בשחין מצרים ובעפלים . תכבד יד ה׳ . ויהי אחרי הסבו אתו והאנשים אשר לא מתו . מה האשם אשר נשיב לו . ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם . ושארא כדקריין כן כתבן : ארון אלהי ישראל ו׳ וסי׳ ויראו אנשי אשדוד ושל אחריו ג׳ בפסוק . הסבו אלי אם משלחים את ארון אלהי ישראל . וישלחו ז׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון ויקחו את ירמיהו . ויכרתו את ראשו . וישאו את ראשו ואת כליו . וכל אורייתא דכוו׳ במ״א ר שלחו האנשים את ידם . ויאספו ו׳ פתחין וסי׳ בלשון תרגום סבי׳ שלחו סלויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

מצודת ציון

(ו) וישמם . מל׳ שממה : בעפולים . כן שם המכה ולפי שהם כתלמולות במקום מכוסה נקראו עפולים מל׳ אופל וכן ויבוא אל העופל (מ״ב ה׳) והוא כמו אל האופל באל״ף והקרי בטחורים והוא שם ערך מה והיו דומים להם : (ז) קשתה . מל׳ קשה : (ח) יסוב . ר״ל יובא : (ט) וישתרו . כמו יסתרו בסמ״ך : (יב) שועת . צעקה : ו (א) בשדה פלשתים . כמו בארץ פלשתים : (ב) ולקוסמים . ולמכשפים .

מצודת דוד

עליו : וכן הבאים . מיתר העם : מפתן דגון . מפתן בית דגון : (ו) וישמם . במה שהכה אותם בעפולים והיו בצורת טחורים : (ז) כי כן . אשר הארון עמהם בהם שפטים ובאלהיהם : (ט) יד ה׳ בעיר . מכת יד ה׳ בעיר גת : וישתרו . העפולים היו בהם נסתרים הרבה מבפנים היותר מבחוצים : (י) ואת עמי . כי שרי העם היו הזועקים : (יא) מהומת מות . מלבד מכת העפולים היתה בהם מגפת ה׳ : (יב) אשר לא מתו . בהמגפה : השמים . הוא מדרך גוזמא ור״ל גדלה מאוד עד למעלה : ו (ב) מה נעשה . אם נשלחו למקומו : הודיענו . ר״ל אם יפיה מהככרה לשלחו הודיענו במה נשלחנו אם נפייסו בשלם ולא נשלחנו בכסמו

רש"י

באיזה ענין נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : (ג) אשם. היכר דבר שאתם מודים שמעלתם בו : אז תרפאו ונודע לכם. שהוא עשה כי למה לא תסור ידו או מכם : (ד) סרני פלשתים. חמשה הם כמה שנאמר (יהושע י"ג) העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני : (ז) עלות. מניקות : אשר לא עלה עליהם עול. כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שנועות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליהם נדע שהוא עשה לנו : (ח) בארגז. שקריני"ש

רד"ק

כן : (ג) למה לא תסור ידו מכם. לא תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהייתם מעכבים ארונו אצליכם כי בשלחכם אותו תרפאו ואשם לכפרה על אשר עשיתם : (ד) וחמשה עכברי זהב. זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי השיבים להם חולי בתחתוניות והיתה יוצאת בחלחוליות שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באים העכברים ומומשים את המעי הכואת ולפי שהיה החולי אחד לסרנים ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמות העכברי' חמשה כמספר הסרני' ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם. לכולם ולסרניכם. כמו שמעו עמים כלם : (ו) ולמה תכבדו. זה לבדו נמצא מבנין הדגוש בלי' כבדות : התעלל בהם. עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : (ז) חדשה. שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון. עלות. מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראות המופ' שלא שבו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול. זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו ג"כ עגלה חדשה : (ח) אל העגלה. כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהוא כמו ובארון וכתי' בעגלתה : בארגז. תיבה

מקרא

נשלחנו למקומו : ג ויאמרו אם־
משלחים את־ארון אלהי ישראל
אל־תשלחו אתו ריקם כי־השב
תשיבו לו אשם אז תרפאו ונודע
לכם למה לא־תסור ידו מכם :
ד ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו
ויאמרו מספר סרני פלשתים חמשה
עפלי זהב וחמשה עכברי זהב כי־
מגפה אחת לכלם ולסרניכם :
ה ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי
עכבריכם המשחיתם את־הארץ
ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי
יקל את־ידו מעליכם ומעל
אלהיכם ומעל ארצכם :
ו ולמה תכבדו את־לבבכם כאשר
כבדו מצרים ופרעה את־לבם הלוא
כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו :
ז ועתה קחו ועשו עגלה חדשה
אחת ושתי פרות עלות אשר לא־
עלה עליהם על ואסרתם את־
הפרות בעגלה והשיבתם בניהם
מאחריהם הביתה : ח ולקחתם את־
ארון יהוה ונתתם אתו אל־העגלה
ואת ׀ כלי הזהב אשר השבתם לו
אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם

(הערות מסורה בגליון: ז׳ ; ל׳ ; ל׳.ב׳ ; טחרי ק׳ ; טחריכם ק׳ ב׳ ; ל׳. כ״כ ; ד׳ ; ל׳ ; ח׳ דגש כ״כ ; ג׳ ; ל׳ ; ס׳ ; ל׳ ; דין והשיבתם כתיב דד״ה והשיבות כתי׳ י״ח. ו׳ ; כ׳)

תרגום

לאתריה : ג ואמרו אם
אתון משלחין ית ארון
אלהא דישראל לא
תשלחון יתיה ריקן אלהין
אתבא תתיבון קדמוהי
קרבן אשמא בכן תתסון
ויתרוח לכון למא לא
תנוח מחתיה מנכון :
ד ואמרו מה קרבן אשמא
דנתיב קדמוהי ואמרו
מנין טורני פלשתאי
חמשא מחורי דהבא
וחמשא עכברי דהבא
ארי מחתא חדא שויא
לכולכון ולטורניכון :
ה ותעבדון צלמי טחוריכון
וצלמי עכבריכון דמחבלין
ית ארעא ותתנון קדם
אלהא דישראל יקרא
מאים תנוח מחתיה מנכון
ומן טעותכון ומן ארעכון :
ו ולמה תיקרון ית לבכון
כמא דיקרו מצראי ופרעה
ית לבהון הלא כד אתפרע
מנהון ובתר כן שלחינון
ואזלו : ז וכען סבו ועבידו
עגלתא חדתא חדא ותרתין
תורן מינקן די לא נגדא
בניר ותיסרון ית תורתא
בעגלתא ותתיבון בניהן
מבתריהן לגיו : ח ותסבון
ית ארונא דיי ותתנון יתיה בעגלתא וית מני דהבא דאתיבתון קדמוהי
קרבן אשמא תשוון בתיבותא מסטריה ותשלחון יתיה

רלב"ג

(ג) ואמרו להם שלא ישלחוהו בכבוד ויתנו לו אשם לכפר עליהם או ירפאו אם בשבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד הש"י מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יתבאר אם בא להם הרע בזה בסבתו כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בסבתו לא ישיבוהו לישראל. (ו) וידמה שכבר שלח הש"י עוד שם עכברים היו משחיתים את הארץ והתפשטה המכה הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריה' וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים תהו האשם שישיבו לה' כדי שתסור ידו מעליהם והזהירום שלא יקשה להם מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה למצרים ולפרעה. והנה הייטיבו אותם עוד באופן אחר לדעת בקלות אם בא להם רע זה בסבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מהספק וזה כי אף על פי שהיה זה הרע להם בסבת ארון האלהים הנה לא יחויי' שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתי' זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמו שלא היו מסכימים בזאת העצה והכירו זה הכהני' והקוסמים ואמר להם שלא יכבדו

פי' רבי ישעיה

(ד) כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. פי' אמרו להם הקוסמים מגפה אחת יש לכל הפלשתים ולסרניכם בעבור זה יעשו העם והסרנים וכך עשו הסרנים עשו חמשה. וכל העיירו' עשו כל אחת ואחת בעצמה כמפורש לפנינו: (ו) ולמה תכבדו

תולדות אהרן ואת כלי הזהב. יומא נב בתרא יד הוריות יב:

ופרעה ג' בקריאה וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר. ופרעה הקריב וישאו. ולמה תכבדו את לבבכם : אלות ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וישלח :

מצודת דוד

אם לשאתו בכתף : (ג) אם משלחים. ר"ל אם יצא הדבר לשלחו למקומו אל תשלחו ריקם' מבלי מנחה ותשורה : תשיבו לו אשם. תשיבו לה' קרבן אשם כדין המועל בהקדש : אז תרפאו. ר"ל כשתרפאו אז יהיה נודע לכם בבירור למה לא תסור ידו קודם ההשבה ר"ל אז תדעו שיד ה' עשתה זאת : (ד) מספר. כפי המספר סרני פלשתים שהם חמשה ככה תשיבו חמשה עפולים עשוים מזהב : וחמשה עכברי. כי העפולים היו דומים בצד מה לדמות עכברים ולז"א להשיב גם חמשה עכברי זהב לכפר על העם חמשת האומות שבארץ פלשתים : לכולם. לכל העם ולהסרנים וכולכם צריכים כפרה : (ה) צלמי וכו' המשחיתים וכו'. ר"ל עשו צלמי דמות העפולים והעכברים אשר הם משחיתים וכו' : ונתתם וכו' כבוד. ר"ל לא שהוא צריך לזה אלא תנו לכבודו : אולי יקל. בעבור הכבוד אשר תעשו לו : מעליכם. על הסרנים יאמר : ומעל ארצכם. מעל יושבי ארצכם מותר העם : (ו) ולמה תכבדו. על שאלו מה נעשה לארון כאלו היו מסופקים אם לשלחו אם להחזיקו לזה אמרו ולמה תכבדו וכו' : הלא כאשר התעלל בהם. ר"ל הלא סוף הדבר יהיה כאשר היה במצרים שהיה משחק ומהתל בהם ואח"ז בע"כ שלחו את בני ישראל והלכו להם וכ"כ יהיה עמכם : (ז) ועתה קחו. ר"ל קחו עצים ועשו עגלה חדשה לכבוד הארון : ושתי פרות עלות. רצה לומר בחנו הדבר לדעת שהאמת אתנו וזאת עשו קחו פרות מניקות אשר לא משכו מעולם בעול ואסרו אותן בעגלה וקחו את בניהן מהן והנה מדרך הנהוג לא יזוזו ממקומן ללכת מבניהן והמה

מצודת ציון

ולמכשפים : (ד) עכברי. שם מין שרץ : מגפה. ענין מכה : (ה) את הארץ. את אנשי הארץ (ו) התעלל. ענין שחוק והתול כמו אשר התעללתי במצרים (שמות י'): (ז) עלות. מניקות כמו ועלות הבקר עלות עלי (בראשית ל"ג) : עול. הוא מה שהפרה מושכת בו : ואסרתם. ענין קשירה: הביתה. לכלאם בבית : (ח) בארגז. כענין תיבה: כלו

בתיבה כתרגומו בתיבותא: (י) כלו בבית. כמו כלאו והוא מבעלי הה"א כמו לא כלה ממך אשר כלתני היום הזה או הוא מבעלי האל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשו את כלמתם כמו ונשאו כי כבר נשתמשו בזה הענין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי שדרכם להמיר זה בזה. וטעם להשיב את בניהם מאחרי' ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם: (יב) וישרנה הפרות. כתרגומו ואכוינא אורחא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בצאן לשתות ודגש הש"ן בחסרון היו"ד פ"א הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הלמ"ד תמורת היו"ד פ"א הפועל: הלוך וגעו. היו געות בעבור בניהם לעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה הוליאו וישרנה מלשון שירה: (יג) וישמחו לראות. עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: (יד) ואת הפרות העלו עולה. אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עול' כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד. ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי רבי אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות עו"ג והקשו לו זה הפסוק ותירץ וכי מסרני פלשתים אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זהו

ויהך: ט ותחזון אם באורח
תחומיה יסק לבית שמש
מן קדמוהי אתעבידת לנא
ית בישתא רבתא הדא
ואם לא ונידע ארי לא
מחתיה קריבת בנא עירוע
הוא דהוה לנא: י ועבדו
גבריא כן ונסיבו תרתין
תורן מינקן ואסרונון
בעגלתא וית בניהן כלו
בביתא: יא ושויאו ית
ארונא דיי בעגלתא וית
תיבותא וית עכברי דהבא
וית צלמי טחוריהון:
יב ואכוינא תורתא בארחא
על אורח בית שמש
בכבישא חדא אזלין מיזל
וגעין ולא סטאה לימינא
ולסמאלא וטורני פלשתאי
אזלין בתריהון עד תחום
בית שמש: יג ובית שמש
חצדין חצד חטין במישרא
וזקפו ית עיניהון וחזו ית
ארונא וחדיאו למחזי:
יד ועגלתא אתת לחקל
יהושע די בבית שמש
וקמא תמן ותמן אבנא
רבתא וצלחו ית אעי
עגלתא וית תורתא אסיקו
עלתא קדם יי: טו וליואי
אחיתו ית ארונא דיי וית
תיבותא די עמיה די ביה
מני דהבא ושויאו על
אבנא רבתא וגברי בית שמש אסיקו עלון ונכיסו נכסת קודשין ביומא ההוא

אתו והלך: ט וראיתם אם־
דרך גבולו יעלה בית שמש הוא
עשה לנו את־הרעה הגדולה הזאת
ואם־לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו
מקרה הוא היה לנו: י ויעשו ל' וכל קהלת דכו'
האנשים כן ויקחו שתי פרות עלות
ויאסרום בעגלה ואת־בניהם כלו ד'
בבית: יא וישמו את־ארון יהוה ד' חסר
אל־העגלה ואת הארגז ואת עכברי
הזהב ואת צלמי טחריהם: ג' כ"כ וקריין ג'
יב וישרנה הפרות בדרך על־דרך בית ס'
שמש במסלה אחת הלכו הלך וגעו ד' חס' וכל ירמיה דכו' במ"ז מ"ע
ולא־סרו ימין ושמאול וסרני
פלשתים הלכים אחריהם עד־גבול
בית שמש: יג ובית שמש קצרים
קציר־חטים בעמק וישאו את־
עיניהם ויראו את־הארון וישמחו
לראות: יד והעגלה באה אל־שדה ב' עפרון
יהושע בית־השמשי ותעמד שם ב'
ושם אבן גדולה ויבקעו את־עצי
העגלה ואת־הפרות העלו עלה ב'
ליהוה: טו והלוים הורידו |
את־ארון יהוה ואת־הארגז אשר־
אתו אשר־בו כלי־זהב וישמו אל־ ד' חס'
האבן הגדולה ואנשי בית־שמש
העלו עלות ויזבחו זבחים ביום

שקריניי בלע"ז: (י) כלו בבית. לשון כלא: (יב) וישרנה. הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה רוני רוני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת עבודת כוכבי'. ולפי פשוטו וישרנה לשון ישר דרך היו הולכות: הלך וגעו. לשון לעקת בקר געייה: בית שמש. ישראל היו שם: (יג) וישמחו לראות. היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם נשגו בו קלות ראש שלא היו מסתכלין בו באימה ודרך

רלבג

יכבדו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד השי"ת ויהיו לכם שת פרות מניקות עגלים שלא עלהי עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא נשו שום מלאכה עם שבכאן תהיה סבה שנית למעט מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא היה זה מאת השי"ת להשיב הארון לישראל ואם תתישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מה היתה זאת בסבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה לנו במקרה שאם היה מגיע ממנו על דרך המופת לא תקצור ידו מעשות זה המופת השני והוא להניע הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יושב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהי' לישראל: (יב) והנה נתישרו הפרות דרך בית שמש בזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראות אמתת הענין: (יד) והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי. ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה לה' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולות וזבחו זבחי שלמים ביום ההוא לה' ויך

פי' רבי' ישעיה

תכבדו את לבבכם. כמו תכבידו: (י) כלו בבית. אינו מלשון כלא שאם כן היה אומר כלאו אלא מלשון לא יכלה ממך שמנעו בניהם מהם בתוך הבית: (יב) וישרנה הפרות. דגשות השי"ן להבליע בו היו"ד שהוא פ"א הפועל. ובא בסימן אחד לנקבה כמו ויחמנה כמו ארבע מלכיות מגו יעמדנה: במסלה אחת. פירוש שלא נטו לכאן ולכאן אלא כיונו המסלה: (יד) אל שדה יהושע בית השמשי. יש לומר היא בית שמש היא תמנת חרס שנאמר בטרם יבא החרסה: ואת הפרות העלו. שאין טהג זכרות בבמה:

ואת בניהם ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סימן ה': וישמו ד' חס' וסימ' אבנים גדולות. ארון ח' אל העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סימן י'. על דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ח':

תולדות אהרן ואת בניהם כלו. ע"ג כד ז וישרנה הפרות. שם אשר מי שרה: ואת הפרות העלו. ע"ג טב (מגלה עב): (ובית שמש. ע"ג ט):

מצודת ציון

(י) כלו. כמו כלאו והוא ענין תפיסה: (יב) וישרנה. מלשון ישרה: במסלה. בדרך הכבושה: וגעו. לעקת הפרה תקרא געה כמו אם יגעה שור (איוב ו'): (יד) בית השמשי. מבית השמש והוא שם העיר: (טו) אל האבן. על האבן

מצודת דוד

שגם לא הורגלו במשיכת העול: (ח) והלך. ר"ל הניחו ללכת מעצמו לבל ינהג מי את הפרות: (ט) וראיתם. ואז תראו אם מעצמו יעלה הארון דרך גבול ארצו אל בית שמש אז בודאי בעבורו באה הרעה ואם לא יעלה מעצמו דרך גבולו אז נודע שבמקרה באה הרעה: (יא) מחוריהם. הם העפולים שהיו דומים בצד מה למחורים: (יב) וישרנה הפרות. הלכו בדרך הישר לדרך העולה בית שמש: במסלה אחת. ולא נטו ימין ושמאל: הלוך וגעו. ר"ל עם כי הלכו ולעקו בעבור חסרון בניהן מ"מ לא סרו ימין ושמאל: (יג) וישמחו לראות. לפי שאח"ז התאבלו בסבת הארון אמר עתה בעת ראותם שמחו. (טו) העלו עולות. לבד הפרות האמור למעלה

הַהוּא לַיהוָה׃ טז וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם
הַהוּא׃ יז וְאֵלֶּה טְחֹרֵי
הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם
לַיהוָה לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד
לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן
אֶחָד׃ יח וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב
מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת
הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי
וְעַד ׀ אָבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ
אֵת אֲרוֹן יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ יט וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי
בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָה וַיַּךְ
בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָה בָּעָם
מַכָּה גְדוֹלָה׃ כ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵית־
שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה
הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה
מֵעָלֵינוּ׃ כא וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל־
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה רְדוּ הַעֲלוּ
אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ ז א וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי ׀ קִרְיַת
יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה
וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב בַּגִּבְעָה
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה׃ ב וַיְהִי מִיּוֹם

קֳדָם יְיָ׃ טז וַחֲמִשָּׁא טוּרְנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי חֲזוֹ וְתָבוּ לְעֶקְרוֹן
בְּיוֹמָא הַהוּא׃ יז וְאִלֵּין
טְחוֹרֵי דְהַבָא דַאֲתִיבוּ
פְלִשְׁתָּאֵי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא
קֳדָם יְיָ דְאַשְׁדּוֹד חַד דְעַזָּה
חַד דְאַשְׁקְלוֹן חַד דְגַת חַד
דְעֶקְרוֹן חַד׃ יח וְעַכְבְּרֵי
דַהֲבָא מִנְיַן כָּל קִרְוֵי
פְלִשְׁתָּאֵי לַחֲמִשָּׁא טוּרְנַיָא
מִקִּירְוִין כְּרִיכָן וְעַד קִירְוֵי
פַּצְחַיָא וְעַד אַבְנָא רַבְּתָא
דַאֲחִיתוּ עֲלָהּ יַת אֲרוֹנָא
דַיְיָ עַד יוֹמָא הָדֵין הָא הִיא
בַּחֲקַל יְהוֹשֻׁעַ דְמִבֵּית
שֶׁמֶשׁ׃ יט וּקְטַל בְּגַבְרֵי
בֵית שֶׁמֶשׁ עַל דְחָדִיאוּ
דַחֲזוֹ אֲרוֹנָא דַיְיָ כַּד גְלֵי
וּקְטַל בְּסָבֵי עַמָּא שַׁבְעִין
גַבְרָא וּבִקְהָלָא חַמְשִׁין
אַלְפֵי גַבְרָא וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא
אֲרֵי מְחָא יְיָ בְּעַמָּא מְחָא
סַגִיאָה׃ כ וַאֲמַרוּ גַבְרֵי בֵית
שֶׁמֶשׁ מַן יָכִיל לְמֵיקַם קֳדָם
אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא
הָדֵין וּלְאִידֵין אֲתַר יִסְתַּלַּק
מִנָּנָא׃ כא וּשְׁלַחוּ אִזְגַדִין לְוַת
יָתְבֵי קִרְיַת יְעָרִים לְמֵימַר
אֲתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת אֲרוֹנָא
דַיְיָ חוּתוּ אַסִּיקוּ יָתֵיהּ
לְוָתְכוֹן׃ א וַאֲתוֹ גַבְרֵי קִרְיַת
יְעָרִים וְאַסִּיקוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ
וְאָעִלוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב
דִּי בְגִבְעֲתָא וְיַת אֶלְעָזָר
בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמִטַּר יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ב וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת

רשי

תוך כתל : (יח) כפר ספרזי . כפר שאין לו חומה : אבל הגדולה . היא האבן הגדולה האמורה למעלה שבלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר נחמיה ומפני שאירע להם אבלות כדבר קראו' אבל : (יט) שבעים איש חמשים אלף איש . תרגם יונתן וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין : (א) קדשו . זמינו : (ב) מיום שבה

רלבג

(יט) ויך . השי"ת באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' . ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרים קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים חמשים אלף ושבעים איש . ויתאבלו העם כי הכה ה' בעם מכה גדולה : (א) והביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה' : (ב) ויהי מיום שבת הארון בקרית

פי' רבי ישעיה

(יח) כפר הפרזי . לשון כפר : ועד אבל הגדולה . כמו אבן הגדולה ובא הלמ"ד בחילוף מ"ן כמו נשכה לשכה : (יט) כי ראו בארון . פי' ואין דרך זה דרך כבוד להסתכל בארון שהיה מקום השכינה שהרי הזהיר את הלוים על כן ולא יבאו לראות כבלע וגו' :

הניחו והניחו ד' וסי' . ועכברי הזהב . ובצאתם הכהנים . ההפכים ללענה . ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים : הקדוש ד' מלאים וסי' נמסר בסדר קרח : ואל מי ד' וסי' ואל מי יעלה מעלינו . ואל מי תדמיון אל . ואל מי תדמיוני . ואל מי מקדושים תפנה :

תולדות אהרן ויך באנשי בית שמש . סוטה לה (תענית סם מגלה ע סנהדרין כ) : ויך בעם . שם : (שם) ויהי מיום שבת . זבחים קיח :

רדק

זהו לדעת רבי אליעזר אם ישראל הקריבוה : (יח) ועכברי הזהב . כמו שהיו טחורי זהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה המחוזים וכן היו חמשה בעבור חמשת הסרנים כלומר שהיו כפרה לכולן כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם . ומה שאמר מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אף על פי שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמשת טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יותר טחורי זהב ועכברים כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים : עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה' . כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזות פלשתים : ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמר שהניח עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא : (יט) כי ראו בארון . פי' על דחדיאו ודחזו ית ארונא דה' כמו שאמר וישמחו לראות ובדברי רז"ל משום דחזו ויך באנשי בית שמש נחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמרייך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירוש ראו כמו לראות בך והדומים לו שמפרשים אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון : שבעים איש חמשים אלף איש חסר וי"ו השמוש והמשים אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וי"ת וקטל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא . ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי"א חמשים שכל אחד שקול כע' סנהדרין : (ב) אל בית אבינדב בגבעה . פירוש אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה

מצודת דוד

(טז) ראו . שנכחן הדבר ונמצא כן : (יז) ואלה טחורי . ר"ל באלו לא הוסיפו על מה שאמרו הקוסמים והכהנים : לאשדוד אחד . ר"ל בעבור שר אשדוד אחד וכן כולם : (יח) ועכברי וכו' . אבל על עכברי הזהב הוסיפו והביאו אחד מול כל עיר ולא חמשה לבד כדברי הקוסמים : לחמשת . אשר הם להחמשת הסרנים ותחת ממשלתם : מעיר מבצר . בין מול עיר מבצר בין מול כפר פרוז מבלי חומה סביב : ועד אבל הגדולה . היא האבן הגדולה האמור למעלה וקראו אבל לפי שהעם התאבלו שם על אשר הכה ה' בהם כמ"ש למטה ור"ל אין זה סוף הדבר אשר נכר ונודע עד היום הזה שדה יהושע כי אפילו האבן הגדולה וכו' נכר הוא עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי : (יט) ויך . ה' הכה בהם על שפתחו הארון וראו בו בפנים ולזה הכה בעם שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש : (כ) מי יוכל לעמד וכו' . ר"ל הלא הגדולים שבנו מתו ומי הוא הנשאר אשר יוכל לעמוד לפני ארון ה' לשמרו ולהזהר בקדשתו : (כא) רדו העלו . רדו אלינו והעלו אליכם : ז (א) בגבעה . אשר בגבעה והוא שם מקום בקרית יערים : קדשו . הזמינו לשמור את הארון לבל יבוא מי לראותו ולעבוד ולרבץ לפניו : (ב) מיום . ר"ל מהתחלת שבת הארון וכל הימים הרבים שהיו במספר עשרים שנה אשר

מצודת ציון

האבן : (יח) ועד . ענינו כמו ואפילו וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד (שמות ט) ור"ל אפי' אחד : ז (א) קדשו . הזמינו כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו) : (ב) שבת . ענין עכבה וישבו

שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ
הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיִּנָּהוּ כָּל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה׃
ג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּכָל־לְבַבְכֶם
אַתֶּם שָׁבִים אֶל־יְהוָה הָסִירוּ אֶת־
אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת
וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה וְעִבְדֻהוּ
לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
ד וַיָּסִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה
לְבַדּוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
קִבְצוּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה
וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל־יְהוָה׃ ו וַיִּקָּבְצוּ
הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ ׀
לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט
שְׁמוּאֵל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה׃
ז וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי־
פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים׃
ח וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־
תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעֹק אֶל־יְהוָה

תולדות אהרן (וישאבו מים. תענית ס״ס):

יְעָרִים וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וַהֲווֹ
עַסְרִין שְׁנִין וְאִתְנְהִיאוּ כָּל
בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא
דַייָ׃ ג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם
בְּכָל לִבְּכוֹן אַתּוּן תָּיְבִין
לְפוּלְחָנָא דַייָ אַעְדוּ יַת
טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיכוֹן
וַעֲשְׁתְּרָתָא וְאַתְקִינוּ לִבְּכוֹן
לְפָלְחָנָא דַייָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי
בִּלְחוֹדוֹהִי וִישֵׁיזֵב יַתְכוֹן
מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃
ד וְאַעְדִיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת
בְּעֲלַיָּא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא
וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃
ה וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יַת
כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וַאֲצַלֵּי
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִתְכְּנִישׁוּ
לְמִצְפַּיָא וּשְׁפִיכוּ לִבְּהוֹן
בְּתְיוּבְתָּא כְּמַיָּא קֳדָם
יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא
וַאֲמַרוּ תַּמָּן חַבְנָא קֳדָם
יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפַּיָא׃ ז וּשְׁמָעוּ
פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אִתְכְּנִישׁוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא
וּסְלִיקוּ טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַל
יִשְׂרָאֵל וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּדְחִילוּ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃
ח וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לִשְׁמוּאֵל לָא תִשְׁתּוֹק מִנַּנָא
מִלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא

רדק

בנגעה הביאו הארון: קדשו. כתרגומו זמינו: לשמור את ארון ה׳. לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון: (ב) וינהו. י״מ לשון נהו כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי ה׳ הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי״מ מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן ת״י וינהו ואיתנהיאו כלו׳ כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמר ויעבדו את ה׳ לבדו אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ובערו כל זכר ע״א: (ה) קבצו את כל ישראל המצפתה. ככר פירשתי בספ׳ יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ מצפתה ושם מזבח ובית תפלה כי שם היתה תשוע׳ גדולה בהלחם יהושע עם המלכים. ובדרש אמר רבי סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה נתון. ותמה אני מזה הדרש וכי מה לה׳ אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שגלה הארון ומעת שבא הארון לקרית יערים הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת כ׳ שנה הביאו את אוהל מועד לנוב: (ו) וישאבו מים וישפכו לפני ה׳. תרגום יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה׳ ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה׳ סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור: וישפט שמואל. שמואל הענים כל אחד לפי עוונו כי שם התודו עונותיהם: (ח) אל תחרש ממנו. מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד: סלה

אל ישראל ד׳ דסמיכין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויחי:

רשי

שבת הארון בקרית יערים. ורואו הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הנגורים שעשה הקב״ה בפלשתים: וינהו וגו׳ אחרי ה׳. על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחם. וינהו לשון המשכה הוא ולשון ארמי הוא תתנהו לפולחני וכן (יחזקאל ז׳ י״א) ולא נה בהם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב. ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופירוש וינהו אחרי ה׳ שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה׳. ל״א וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל העמים (ירמי׳ ג׳ י״ז) מתרגמינן ויתנהון למסלח בה כל עממיא ויהיה מזה הענין ג״כ ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם (סא״א): (ו) וישאבו מים וישפכו. תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה׳. ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין: וישפט שמואל. בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו: ויעלהו

רלבג

בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה. ר״ל שכבר עמד בבית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דוד משם. והנה נאספו כל בית ישראל אחר ה׳ אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים בראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיה׳ הרעות המו אלה או יהיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישראל אחרי ה׳ ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הפי׳ צריך שנאמר שנכנסו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי׳ יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס״ה שנה ויאות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן שנה לא חיה כי אם נ״ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שמולד שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו. והנה סבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה׳ לבדו וקבצם שמואל המצפ׳ ושאבו ישראל מים ושפכו לפני ה׳ להעיד שכבר התרחצו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל לכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוסכם ביניהם שמה שיעשו שם נעשה לפני ה׳ כמו שזכרנו בדבר יפתח: (ז) וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישראל מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל להם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים. והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה לה׳ כי העולה תיישיר לזה כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת צבור. ועם העלותו העולה התפלל שמואל להם יתברך בעבור ישראל והרעים הש״י ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלזאת הסבה העלה העולה להראות לישראל שתכף שהיה מעלה העולה נתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בש״י ואחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות לכבות ואש אלהים זר ולולא זה ככר היה מזיק הקול לישראל באופן בזקו

מצודת ציון

וינהו. מלשון נהי ויללה: (ח) תחרש. תשתוק וכן והחרים יעקב (בראשית ל״ד): (ט) כליל. מלשון

מצודת דוד

אשר ישב שם בכל הזמן ההוא נהו ויללו ישראל להתחרט על מעשיהם אשר לא טובים ושבו ללכת אחרי ה׳: (ג) הסירו. מכל וכל: לבדו. בלא שתוף: (ו) וישאבו מים. ר״ל התעוררו לשוב ולהזיל מי דמע ושפכו בתפלה לפני ה׳: וישפט. בדברים שבין אדם לחבירו: (ז) ויעלו. להלחם בם כי חשבו שנתקבצו ישראל לצאת למלחמה: (ח) אל תחרש ממנו. אל תשתוק מהדבר אשר היא טובה לנו והוא מזעוק אל ה׳ להושיענו: (ט) טלה חלב. ר״ל עודו יונק החלב: ויענהו ה׳. ר״ל ראה שנתקבלה ברצון כי ירדה האש ושרפה את העולה והיה בטוח בתשועה: ויריעם

(ט) טלה חלב . שהיה יונק עדיין : ויעלהו עולה . כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז״ל הכתיב ואמרו ויעלה כתיב שהיתה נקבה ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרה אלא על ידי נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע : ויענהו ה׳ . אפשר ע״י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעם אז ידע כי ענהו ה׳ :

אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֵה
עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃
י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים
נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם
יְהוָה ׀ בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־
פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה
וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־
מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל
אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין
הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר
וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃
יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה
בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וַתָּשֹׁבְנָה
הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת
יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת
וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד
פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין
הָאֱמֹרִי׃ טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃ טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה
וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה
וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת
הָאֵלֶּה׃ יז וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם
בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־
שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

ויע׳הו ק׳ · נ׳ מ״ע בסיפ׳ · תוס׳ שמואל אסיא ש׳צי נהריהון דמואבית וברק ברקין בבבל · י״א · נ״א פתחין.ג׳ · ל׳ ויחנון ל׳ לידונין ל׳ כמהן ל׳ תהתיכן ל׳ חטין ל׳ החיין ל׳ אמרין ל׳ בהיין ל׳ מלבין ל׳ הימין ל׳ · ל׳ קמץ וכל שום גבר דכו׳

וִיפְרְקִנָּנָא מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃
ט וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אִמְּרָא
דַחֲלָבָא חַד וְאַסְּקֵיהּ עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם
יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְקַבֵּיל
צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ י וַהֲוָה שְׁמוּאֵל
מַסִּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי
אִתְקְרָבוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלִי יְיָ בְּקָל
רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל
פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁגְּשֵׁינוּן וְאִתַּבָּרוּ
קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃ יא וּנְפַקוּ
אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן מִצְפַּיָא
וּרְדָפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹנוּן
עַד מִלְּרַע לְבֵית שָׁרוֹן׃
יב וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אַבְנָא
חֲדָא וְשַׁוִּי בֵּין מִצְפַּיָא וּבֵין
שִׁינָא וּקְרָא יַת שְׁמַהּ אֶבֶן
סַעֲדָא וַאֲמַר עַד הָכָא
סַעֲדָנָא יְיָ׃ יג וְאִתַּבָּרוּ
פְּלִשְׁתָּאֵי וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד
לְמֵיעַל בִּתְחוּם יִשְׂרָאֵל
וַהֲוַת מַחֲתָא דַיְיָ בִּפְלִשְׁתָּאֵי
כָּל יוֹמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וְתָבָא
קִירְוַיָּא דִנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי
מִן יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן
וְעַד גַּת וְיַת תְּחוּמֵיהוֹן
שֵׁיזֵיב יִשְׂרָאֵל מִידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה שְׁלָמָא
בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֱמוֹרָאֵי׃
טו וְדָן שְׁמוּאֵל יַת יִשְׂרָאֵל
כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ טז וַאֲזַל
בִּזְמַן שְׁנָא בִשְׁנָא וּמִסְתְּחַר
לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא
וּלְמִצְפַּיָא וְדָאֵין יַת יִשְׂרָאֵל
יַת כָּל אַתְרַיָּא הָאִלֵּין׃
יז וּבְמִתְבֵיהּ לְרָמְתָא אֲרֵי תַמָּן בֵּיתֵיהּ וְתַמָּן דָן יַת יִשְׂרָאֵל וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא

(ט) ויעלהו עולה . ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במסכת עבודת כוכבים : (יא) מתחת לבית כר . מלרע לבית שרון : (יב) ובין השן . שן

רלב״ג

הזקו לפלשתים : (יג) והנה שכבר נגפו ישראל את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישראל ובין האמורי : (טו) והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בניו אבל הוא היה הולך לשפטם בבית אל והגלגל והמצפה והיו מתקבצים שם אליו המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח לה׳ כי לא נאסרה או במת יחיד כמו שזכרנו :
והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו :
הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הצור שחוצב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי אל שיגיע לזאת המעלה

(יא) לבית כר . ת״י לבית שרון כמו כר נרחב : (יב) ובין השן . שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו : (יג) כל ימי שמואל . עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני ה׳ יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי : (יד) ותשבנה הערים . כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחלה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל : בין ישראל ובין האמרי . לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקום כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישראל היו נלחמים בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואו׳ וגבול האמורי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתים עשו גם הם שלום עם ישראל : (טו) כל ימי חייו . מיום שהחל להיות שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה . ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפטם אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתוב באסטריא של מעלה : (יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו . ומשאר מקומות הרחוקים זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו

מעלה ה׳ פתחין וסי׳ שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק ברקין בבבל ופירוש׳ נמסר בסדר ראה : ויהמם ג׳ בקריאה וסי ויהי שמואל מעלה העלה . ויהמם ה׳ לפני ישראל : ברקים רב ויהמם : ולא יספו ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויכנע מדין . ויכנעו הפלשתים דשמואל . ויתקע יואב בשופר . ויעמדו כל העם . ויכרה להם כירה גדולה : וסבב ג׳ בקריאה וסי׳ והלך מדי שנה בשנה . וסבב לעפל ויגבהה . ובא אליה מלך גדול וסבב אתה:

תולדות אהרן ויקח שמואל . ע״ג כד (מגלה טג): ותשובתו הרמתה . ערכות י נדרים לח (שם) :

מצודת דוד

(י) וירעם ה׳ . הביא עליהם רעם בקול גדול ויהם אותם ועי״ז נגפו לפני בוא ישראל למלחמה : (יא) ויצאו . אחר זה יצאו מן המצפה ורדפו אחריהם : עד מתחת . הכום בכל הדרך אשר רדפום עד בואם מתחת לבית כר : (יב) בין המצפה וכו׳ . שם עמדו מערכות פלשתים : עד הנה עזרנו ה׳ . ר״ל עד המקום הזה עזרנו ה׳ במה שהממם בקול רעם ולא שלט בהם יד ישראל עדיין כי משם והלאה רדפו ישראל אחריהם ושלטה בהם ידם : (יג) ולא יספו . בימים שהנהיג שמואל עד לא נזדקן לא הוסיפו לבוא בגבול ישראל : ותהי יד ה׳ בפלשתים . כאשר הלכו ישראל ללחום עמו בגבולו : (יד) לישראל . הערים ההם הוחזרו לישראל : ואת גבולן . הצילו גבול עצמן לבלי תת לפלשתים לבוא לרשת עוד מה מגבולן : ויהי שלום . כי בעוד משלו פלשתים בישראל נלחמו עמהם האמורי הנשארו בא״י אבל כאשר חזקה יד ישראל היה שלום ביניהם : (טו) כל ימי חייו . מעת שהועמד לשפוט עד שמת ואף לאחר שמלך שאול שפט הוא : (טז) והלך . בכל שנה הלך מביתו וסבב לבית אל וכו׳ ושם שפטם : (יז) ותשובתו . אחר סבובו שב לרמה כי שם

מצודת ציון

מלשון כל ר״ל העלה כל בשר העולה כמשפט האמור בה : (יב) ובין השן . שן הסלע היה שם ונקרא המקום על שמו : (טז) מדי . מתי רוצה לומר בכל שנה ושנה : משנסו

המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש"י מאת הלידה: השני הוא להודיע כי הש"י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש"י כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים וכמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה: השלישי הוא להודיע שאע"פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפיו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמיתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמה שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחות ולזבוח לה' ר"ל שלא היה משאיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בנותיו פעם אחת בשנה: הרביעי הוא להודיע שראוי לחנן הקשי יום ולהיטיב לבם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מושיב חנה אצל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: החמישי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היותה עקרה והש"י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתייה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתייה קמה חנה להתפלל לפני ה' הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתייה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתתה ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז: השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אחז"ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש"י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רושם להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש"י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: התשיעי הוא להודיע שהמבקש דבר מה מהש"י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש"י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח וברבים זולתם ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואע"פ שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש"י: העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה ענינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה: האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התגלותה: השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש"י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל לה' בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה וסר כעסה ממנה: השלשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאכסנאי שישמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע"פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אמר אומר כי נמנעו מזה מצד נרכס להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחוייב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שיטמא יום אחד שם: הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדקה מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדקה חנה שתניק היא את בנה מפני רצותה שיהיה נבדל לעבודת הש"י: החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש"י תודה כעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח לה' ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו כפר האחד מהם לה' קודם הבאתם הנער אל עלי כדי לשום עבודת השם יתברך ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש"י: הששה עשר הוא להודיע שמי שירצה בו שיהיה שלם מאד צריך שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל לה' והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צוהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש"י ולזאת הסבה גם כן היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד: השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הפסוק עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיים אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק ה' יחתו מריביו: השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש"י בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין השם ית' המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמישי מספר מלחמות ה' וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כה' כי אין בלתך: התשעה עשר הוא להודיע שהש"י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו ולזה מה שירצה אמנם זולתו מהפעולים ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו הש"י מהפעלות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו: העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאות מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים: העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהשם יתברך מחיה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנות האמונה: העשרים ושנים הוא להודיע שהש"י משגיח בענין האנושי ובייחוד לצדיקים ואמנם הרשעים ידמו בחשך ובכמו זה אמר דוד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד: העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בעניינם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב וזה כי את פני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את ה' ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם: העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנות כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת הש"י מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם פנו אל המדה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שנאצו בזה מנחת ה' וזכר עוד מגנותם שהם היו מתעצלים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את ה' ולזה לא השגיחו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנות שאם היו משגיחים בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות בקדושה וייראו מלהקל בעניינם: העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את ה' אחר זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבאם שם לרגל: העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיים מה שנתנבאה חנה ואמרה עד עקרה ילדה שבעה ושכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן ה' לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות: העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשים לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים גליה בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה גנה אלו החטאים הש"י על צד התוכחת ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש"י דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש"י מגנ' עלי על זה בזה האופן ואפשר שאמר שאף על פי שרצה הש"י שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשות לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת. העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש"י ולזה היה העונש הזה הנפלא שהאבד הכהונה הגדולה ממשפחתו ותנתן לזרע פנחס בן אלעזר אשר כבד להש"י בכל עוז וזה מבואר בפנחס בן אלעזר הלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר שנ' ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש"י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היתה להם שררה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם הם לקחו את אשר לא להם ועשק הש"י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה הש"י שיגיע להם בזוי ושפלות המגיע להם ממתנות הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרת זרעו מעם מזבח הש"י לאדיב את נפשם על מה שנפלו בו מהבוז והשפלות הם השתמשו בקרבנות בחיי גופם לבד ורצה הש"י שיסורו אלו החיים מהם קודם מיתתם: העשרים ותשעה הוא לבאר עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר ה' יקר בימים ההם הגיע לו הנבואה בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן שהשיג זה הקול באמצעות הדמיון והנה זה היה' שומע הקול בחוזק כל כך עד שהיה מקיץ ממנו וזה ממה שיורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיים מה שייעד מזה לעלי ולבניו והשאר נתקיים בנוב עיר הכהנים ובהסרת אבותם מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו: השלשים הוא להודיע בית ישראל אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו בגדל מה לשם יתב' מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכשבא ארון ה' בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש"י עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את ה' לבדו והסירו הבעלים והעשתרות: השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת הש"י בשפלים במה שחדש מהמופתים הנפלאים כדי שישוב ארון האלהים לעם כראוי לו והודיע בו עם זה אופן יוסר הש"י שלא

רשי

טן הסלע : (ג) ויטו . הם עצמם : ויטו . דבר אחר דהיינו המשפט . ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם : (ו) וירע הדבר . לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים :

הפעד

רדק

ביתו' כאיס שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז"ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי' שם בכל המקומות שהיה סובב : ויבן שם מזבח לה'. מיום שנחרב שילה שהותרו הבמות עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זר מקרי' בבמי' יחיד כמ"ש:

ח א ויהי כאשר זקן שמואל
וישם את־בניו שפטים לישראל :
ב ויהי שם־בנו הבכור יואל ושם
משנהו אביה שפטים בבאר שבע :
ג ולא־הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי בדרכיו ק'
הבצע ויקחו־שחד ויטו משפט : ג'. ד'
ד ויתקבצו כל זקני
ישראל ויבאו אל־שמואל הרמתה :
ה ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך כ' דיהושע מ"ע דשמואל חס'
לא הלכו בדרכיך עתה שימה־לנו
מלך לשפטנו ככל־הגוים : ו וירע
הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו

קדם יי : א והוה כד סיב שמואל ומני ית בנוהי דינין על ישראל : ב והוה שום בריה בוכריה יואל ושום תנייניה אביה דינין בבאר שבע : ג ולא הליכו בנוהי באורחתיה ואתפניאו בתר ממון דשקר וקבילו שוחדא וצלו דינא : ד ואתכנישו כל סבי ישראל ואתו לות שמואל לרמתא : ה ואמרו ליה הא את סבתא ובנך לא הליכו בארחתך כען מני לנא מלכא למדיננא בכל עממיא : ו ובאיש פתגמא בעיני שמואל כד אמרו

ויטו ד' וסי' ויקחו שוחד ויטו משפט . ויטו לאבשלום האהל . ויטו בתהו צדיק . ויטו נשיו את לבבו : ככל הגוים ד' בקריאה וסי' ככל הגוים אשר סביבתי . עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים . יען אמר מואב ושעיר :

תולדות אהרן ויהי כאשר זקן . שבת נו תענית יח מגלה י : ולא הלכו בניו . שבת נו מגלה י מכות יא (סוטה יז) : שימה לנו . סנהדרין כ :

(ב) יואל . הוא ושני הנזכר בדברי הימים : שופטים בבאר שבע . ספר זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אלו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניה' היו שופטי' בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן. ואמרו רז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמר חלקם שאלו בפיהם ומהם אמר מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפי' נראה שחטאו : (ג) ויטו אחרי הבצע . הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמ"ש בתורה והם האנשים המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו אחר הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר : (ה) אתה זקנת . ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך ששמת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך . שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים . אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצוה כי אלו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אלו אמרו נבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו נמנה בעצתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מורא עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחון בהשם ועוד שאמרו ככל הגוים. והם לא היו צריכים ככל הגוים ואם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצים מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני . ובדברי חז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו

רלבג

רצה בתחלה לצוות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות פה באלהיהם להישיר אותם שישיבוהו וכשראה שלא מסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאים וזה גם כן היה בהדרגה ר"ל שהרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכה בטחורים נסתרים שלא היו יכולים לחבוש עליהם שום תחבושת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח"כ המית השי"ת קצתם והנשארים הכה בטחורים והמופתים שנעשו שם גם כן היה כתישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון ה' לנכח בית שמש עם שלא משכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה :

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי נכללה בו התורה שהוא מקום השלמיות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון ה' עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין גניזת הארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אצל האנשים כי מה שתתכן ראייתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו : השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישראל לה' בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד שמשמים נלחמו עם פלשתים על צד המופת ברעמים ולהבות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמואל כל הערים שלקחו מהם פלשתים : השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם יתברך נותן לצדיקים איננה נטלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמואל שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה שאול מלך היה אז שופט שמואל את העם : השלשים והחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישראל בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבא אליו : השלשים וששה הוא להודיע כי שמואל מפני שהיתה כונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי ה' בנה מזבח לה' ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היישרה להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה : (א) ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה לאה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור עיני חכמים כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטות משפט כי טבע השחד כן הוא שיפותה האדם בו להועיל בדינו לאשר קבלהו ואעפ"י שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני השקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה : (ד) והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישראל אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי העכו"ם שמיסדים לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה

נותה

פי' רבי' ישעיה

(ג) ויטו . הוא קל ואינו יוצא באחר . ויטו הוא כבד ויוצא באחר :

מצודת דוד

היה ביתו : ושם שפט וכו'. הבאים ממרחק : ח (ב) שופטים בבאר שבע . שועמדו לשופטים וישבו בבאר שבע : (ג) ויטו . הטו עצמן לחשוק בממון ובעבור זה לקחו שוחד והטו המשפט : (ה) אתה זקנת . ואין כחך לשפוט עוד : ככל הגוים . שמלכם שופטם : (ו) כאשר אמרו וכו' לשפטנו . כי המשפט מסור הוא לשופטים לדון על פי

מצודת ציון

ח (ב) משנהו . השני לו : (ג) הבצע . חמדת הממון כמו שונאי בצע (שמות י"ח)

סעד

בקשו להם מלך אלא להעביד ע״ג שנאמר שימה וגו׳ והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים : (ו) ויתפלל שמואל. התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר ה׳ : (ח) גם לך . פירוש ענין כלומר אעפ״י שאתה עמהם ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצליחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותי׳ על הדרך הטובה אעפ״כ עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכים כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון : (ט) משפט . חוק וכן משפט הכהנים מאת העם וכן ת״י נימוסא . ונחלקו רז״ל במשפט המלוכה ר״י אומר כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר׳ יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: (יא)ורצו לפני מרכבתו. מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך נחי העי״ן אעפ״י כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל ומעם ורצו על הפרשים שזכר או פעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי : (יב) ולעשות כלי מלחמתו : ת״י ואומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם : (יג) לרקחות. לרקח מרקחת הבשמים וי״ת לפמן : ולטבחות . מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טבא״ך והכ״ף בערבי חי״ת בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו : ולאופות . אופות הלחם : (טו) וזרעיכם . פירוש שדות גרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמים יעשר ר״ל יקח המעשר מן השדות והכרמים או מתבואה אחר מעשר הלויים . ורבותינו ז״ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה ישפטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירות והצאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה

תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא
ד׳ וחס׳ אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם׃ ח כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־
כ׳ חס׳ עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ
מ׳ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־לָךְ׃ ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד
ד׳ בליש׳ תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם׃
י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ׃
יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם
ג׳ קמצין וכל אתנחתא וס״פ דכו׳ יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו
ב׳ וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ׃ יב וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ
מ״ו חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי־מִלְחַמְתּוֹ וּכְלֵי רִכְבּוֹ׃ יג וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם
ל׳. ל׳. יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת׃
ל״ו יד וְאֶת־שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת־כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו׃

מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִדַּיְנָנָא וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל לְמֵימַר עַמָּא לְכֹל דְּיֵימְרוּן לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רְחִיקוּ אֲרֵי בְּפוּלְחָנִי קָצוּ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן׃ ח כְּכָל עוֹבָדַיָּא דִּי עֲבָדוּ מִיּוֹמָא דְּאַסֵּקִית יָתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא כֵּן אִינוּן עָבְדִין אַף לָךְ׃ ט וּכְעַן קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן בְּרַם אֲרֵי אַסְהָדָא תַסְהִיד בְּהוֹן וּתְחַוֵּי לְהוֹן נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דְּיִמְלֹךְ עֲלֵיהוֹן׃ י וַאֲמַר שְׁמוּאֵל יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ לְעַמָּא דְשָׁאֲלִין מִנֵּיהּ מַלְכָּא׃ יא וַאֲמַר דֵּין יְהֵי נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דִּי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן יָת בְּנֵיכוֹן יִדְבַּר וִימַנֵּי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי וְרָדְפִין קֳדָם רְתִיכוֹהִי׃ יב וּלְמַנָּאָה לֵיהּ רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְאִכָּרַיָּא לְמִינַר נִירֵיהּ וּלְמֶחְצַד חַצְדֵיהּ וְאוּמָּנַיָּא לְמֶעְבַּד מָאנֵי קְרָבֵיהּ וּמָאנֵי רְתִיכוֹהִי׃ יג וְיָת בְּנָתֵיכוֹן יִדְבַּר לְשַׁמָּשָׁן וּלְטַבָּחָן וּלְאָפָן׃ יד וְיָת חַקְלֵיכוֹן וְיָת כַּרְמֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן מְטַבַיָּא יִסַּב וְיִתֵּן לְעַבְדוֹהִי׃

(ט) העד תעיד בהם . התרה בהם שתהא אימת מלכם עליהם : (יב) ולעשות כלי מלחמתו . לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים : (יג) לרקחות . מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי׳

רלבג

לותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישראל זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישראל מלך זולת הש״י וגם הש״י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישראל ולהסירם מעל ה׳ עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש״י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה ולזה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסירו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים : ויאמר זה יהיה משפט . והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר״ל שיקח המעשר מהם והחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שאי אפשר לעשותו מגד משפטי התורה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ז)כי אותי מאסו. שאני הייתי מקים להם שופט והיה מושיעם כשהייתי רואה שהיו שבים אלי . ועכשיו סילקו בשתונם מעלי ורוצים שימלוך מלך קבוע עליס׳ ככל הגוי׳ :

ויעזבני ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל . יען אשר עזבני דירמיה . חסד ואמת אל יעזבך : המה עשים ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויקהל . העד תעיד בהם העדה בהם ד׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אך כי העד תעיד בהם . ותעד בהם להשיבם . אשר העדות בהם . ואעידה בהם : יקח ג׳ קמצין בקריאה וסי׳ וזה יהיה משפט המלך . גם אתו לאשור יובל . בנשך

מצודת ציון

(ט) העד תעיד . ענין התראה ע״ש שדרך להתרות בפני עדים למען לא יכחש לאח״ז כמו העד העיד בנו (בראשית מ״ג) : משפט . ר״ל הנהגה ואם היא שלא כדין וכן ומשפט הכהנים (לעיל ב) : (יא) ורצו . ענין מהירת ההליכה : (יג) לרקחות . לעשות מעשה הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל): ולטבחות . מבשלות כי הנה טובחות מה שמבשלות מן הבשר : ולאופות . מלשון אפיית הפת : (יד) וזיתיכם . פרדסי

מצודת דוד

פי התורה ולא למלך לדון ע״פ דעתו : ויתפלל . שיבוא אליו הדבור לדעת מה ישיב להם : (ז) לכל אשר וכו׳ . ואף להיות המשפט מסור ביד המלך : כי לא אותך מאסו . ר״ל ופן תאמר איך אזדקק עוד להם אם מאסו בי כי הנה לא אותך מאסו כי הלא לא עשו דבר בלתך אבל בי מאסו ולא חפצו במשפטי התורה : (ח) ככל המעשים ר״ל אין זה דבר חדש אלא כי כמו כל המעשים וכו׳ ומאסו בי ובחרו בעכומ״ז כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך : (ט) ועתה . הואיל ולא בך מאסו הזדקק להם ושמע בקולם : אך כי העד . אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה : והגדת להם . הנבא ואומר להם משפט המלך העולה על רוחו מה היא וידעו שהיא קשה להם : (יא) משפט המלך . העולה על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה : יקח ושם לו . יקח אותם בחזקה וישימם במוליכי מרכבתו וברוכבי הסוסים ולרוץ רגלי לפני מרכבתו : (יב) ולשום לו וכו׳ . והנה רבים ימאסו לשום עליהם עול משא הנהגות העם : ולחרוש חרישו .

היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזיתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שא״כ היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הנבולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובים לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהרך: (יז) צאנכם יעשר. ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה: ואתם תהיו לו לעבדים. אחר שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז״ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך: (יט) ויאמרו לא. בדגש הלמ״ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין: (כ) ושפטנו מלכנו. כדברי הדיינין או פירושו יקח משפטינו מיד אויבינו כמו שפטני ה׳ וריבה ריבי וכת״י ויתפרע לנא: ונלחם. מבנין נפעל כלומר הוא נלחם את מלחמותינו וכן ת״י במקלת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הנו״ן למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקלת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא: (כא) וידברם באזני ה׳. כתרגומו וסדרינון קדם ה׳ כלומר בתפלתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכה וסדר דבריהם לפניו (א) ויהי איש מבן ימין. כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימין מלה אחת והענין אחד: קיש בן אביאל. ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו גם כן נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר. ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות: (ב) בחור וטוב. פי׳ טוב בתואר ובמראה וכת״י עולים ושפיר פי׳ טוב בתאר וכן טוב ממנו שפיר מיניה: (ד) בארץ שלשה. תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלשה מארעא דרומא: בארץ שעלים. תרגם יונתן בארע מתברא׳: בארץ

התורה: (יח) וזעקתם. ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו לה׳ מכובד העול שיעמוס עליכם מלככם ולא יענה ה׳ אתכם כי רוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם וימשך להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיכם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארים בלתי מחזקים את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה וידמה שכבר אמר זה מצד יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמר להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש״י כוונתם הטובים עמהם אך הייש׳רם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמור מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם:

המה

טו וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו׃ טז וְאֶת־עַבְדֵיכֶם וְאֶת־שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת־בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת־חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ׃ יז צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לוֹ לַעֲבָדִים׃ יח וּזְעַקְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא מִלִּפְנֵי מַלְכְּכֶם אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם לָכֶם וְלֹא־יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא׃ יט וַיְמָאֲנוּ הָעָם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי אִם־מֶלֶךְ יִהְיֶה עָלֵינוּ׃ כ וְהָיִינוּ גַם־אֲנַחְנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת־מִלְחֲמֹתֵנוּ׃ כא וַיִּשְׁמַע שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי הָעָם וַיְדַבְּרֵם בְּאָזְנֵי יְהוָה׃ כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹלָם וְהִמְלַכְתָּ לָהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לְכוּ אִישׁ לְעִירוֹ׃

ט א וַיְהִי־אִישׁ מִבִּן־יָמִין וּשְׁמוֹ קִישׁ בֶּן־אֲבִיאֵל בֶּן־צְרוֹר בֶּן־בְּכוֹרַת בֶּן־אֲפִיחַ בֶּן־אִישׁ יְמִינִי גִּבּוֹר חָיִל׃ ב וְלוֹ־הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל־הָעָם׃ ג וַתֹּאבַדְנָה הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל־שָׁאוּל בְּנוֹ קַח־נָא אִתְּךָ אֶת־אַחַד מֵהַנְּעָרִים וְקוּם לֵךְ בַּקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנֹת׃ ד וַיַּעֲבֹר בְּהַר־אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־שָׁלִשָׁה וְלֹא

כ׳כטע׳ ודגש כי ברחוב נלין · מבנימין ק׳ · ח׳ ר״פ ה׳ קמצין וסי׳ טליה בחירה רהט אבכה חכמתה

טו וְזַרְעֵיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן יִסַּב חַד מִן עַסְרָא וְיִהַב לְרַבְרְבוֹהִי וּלְעַבְדוֹהִי׃ טז וְיָת עַבְדֵיכוֹן וְיָת אַמְהָתְכוֹן וְיָת עוּלֵימֵיכוֹן שַׁפִּירַיָא וְיָת חֲמָרֵיכוֹן יְדַבַּר לְמֶהֱוֵי עָבְדִין עֲבִידְתָּא׃ יז עָנְכוֹן יִסַּב חַד מִן עַסְרָא וְאַתּוּן תְּהוֹן לֵיהּ לְעַבְדִין׃ יח וּתְצַוְחוּן בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קֳדָם מַלְכְּכוֹן דְּאִתְרְעֵיתוּן לְכוֹן וְלָא יְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא׃ יט וְסָרִיבוּ עַמָּא לְקַבָּלָא לְמֵימַר שְׁמוּאֵל וַאֲמַרוּ לָא אֱלָהֵין מַלְכָּא יְהֵי עֲלָנָא׃ כ וּנְהֵי אַף אֲנַחְנָא כְּכָל עַמְמַיָא וְיִתְפְּרַע לָנָא מַלְכָּנָא וְיִפּוֹק בְּרֵישָׁנָא וְיַגִּיחַ יָת קְרָבָנָא׃ כא וּשְׁמַע שְׁמוּאֵל יָת כָּל פִּתְגָמֵי עַמָּא וְסַדְּרִינוּן קֳדָם יְיָ׃ כב וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן וְתַמְלִיךְ לְהוֹן מַלְכָּא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְאֶנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֱזִילוּ גְּבַר לְקַרְתֵּיהּ׃ א וַהֲוָה גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִין וּשְׁמֵיהּ קִישׁ בַּר אֲבִיאֵל בַּר צְרוֹר בַּר בְּכוֹרַת בַּר אֲפִיחַ בַּר גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִן גְּבַר חֵילָא׃ ב וְלֵיהּ הֲוָה בַּר וּשְׁמֵיהּ שָׁאוּל עוּלֵים וְשַׁפִּיר וְלֵית גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁפִּיר מִנֵּיהּ מִכַּתְפֵּיהּ וּלְעֵלָא רָם מִכָּל עַמָּא׃ ג וַאֲבַדָא אֲתָנַיָא לְקִישׁ אֲבוּהִי דְשָׁאוּל וַאֲמַר קִישׁ לְשָׁאוּל בְּרֵיהּ דְּבַר כְּעַן עִמָּךְ יָת חַד מֵעוּלֵימַיָא וְקוּם אֱזֵיל בְּעֵי יָת אֲתָנַיָא׃ ד וַעֲבַר בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וַעֲבַר בְּאַרַע דָּרוֹמָא

לא יתן. וכל אסף דכוו׳ קמצין: ולא יענה. ה׳ בקריאה וסי׳ וזעקתם ביום ההוא. אז יזעקו אל ה׳ דמיכה: ישאהו על כתף. שם יצעקו ולא יענה. לעבדי קראתי ולא יענה: ונלהם ה׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמות:

תולדות אהרן וסימנו גם אנחנו. שם פקודה ט׳ לה כל פרשת שאלת המלך: (ולו היה בן. בס יח): משכמו ומעלה. בכות מה ינמות ש:

מצודת דוד

של המלך: (טו) יעשור. יקח מהם המעשר: (טז) ועשה. יעשה עמהם את הצריך לו למלאכתו: (יז) ואתם. אף אתם עצמכם לא תהיו בני חורין מלעבוד עבודתו: (יח) וזעקתם. בעבור קושי השעבוד מן המלכים תזעקו לה׳ ולא יענה אתכם כי ככר התרה בכם ועכ״ז חפצתם במלך: (יט) בקול שמואל. אשר היה ממאס להם דבר המלך השופט לפי דעתו: ויאמרו לא. רצה לומר לא נשמע אליך: (כ) והיינו וכו׳. ר״ל ואם נהיה נעשקים מן המלך נהיה א״כ ככל הגוים לא נופלים מהם: ושפטנו. ר״ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו: (כב) לכו איש לעירו. אתם לכו עתה איש אל עירו ואנכי אעשה כדבריכם: ט (א) בן איש ימיני. ר״ל בן אדם גדול מבני בנימין: (ב) בחור וטוב. נבחר במעשיו

מצודת ציון

פרדסי הזית: (טו) וזרעיכם. מל׳ זריעה: לסריסיו. לגבריו ומשרתיו: (טז) הטובים. ר״ל במראה: (יט) וימאנו. לא רצו: ט (א) חיל. ענין כח ואומץ: (ב) משכמו. מכתפו. ואין

רדק

(ה) בארץ צוף . תרגם יונתן בארעא דבה נביא : ודאג לנו . תרגם יונתן ויזיף לנא כלומר יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יזיף ההוא גברא מכל מקום ה' יראה לו השה : (ו) והאיש נכבד . כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אצלם בזמן ההוא דבר הנבואה יקר עד שהתנבא שמואל והוברי שמים או הקוסמים שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא : את דרכנו אשר הלכנו עליה . כלומר הדבר אשר הלכנו בעבורו : (ז) ומה נביא לאיש . לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לנביא : כי הלחם אזל . וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו לצידה וכמה נקנה צידה לדרכנו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עסרו מיננא עסרו פי' סרו וכהמות לא סרו תרגומו לא עסרו : ותשורה אין להביא . מנחה אין לנו להביא לו : מה אתנו . ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דה' ומה עמנא למעבד : (ח) ויוסף הנער לענות את שאול . פירוש לדבר כמו ועניתם ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחילה אמר שאול לנערו לכה ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל : רבע שקל כסף . ת"י זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים : (ט) כי לנביא היום . קבלו חז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב היום שאמר זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק

רשי

לאתמרוקי נשיו : (ה) בארץ צוף . בארעא דבה נביא . צוף כמו נופה : פן יחדל אבי מן האתונות . שתגדל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות : ודאג . אימוביסאריס בלע"ז : (ז) את דרכנו . מעשה האתונות מה נהיתה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה : (ז) ומה נביא לאיש . ת"י אם מקבל ממוי מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבר שישאל שכר : ותשורה . ת"י ומדעם דכשר לשון יושר . ומנחם פירש תשור' לשון תקרובת ראות פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו (במדבר כ"ד י"ז) ונראין דבריו : (ח) רבע שקל. זוזא חדא דכספא : (ט) לפנים בישראל . הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום . למי שקורים אותו נביא היום היו קורים לפנים

ל׳ מָצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ־שַׁעֲלִים וָאַיִן
וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ׃
י״ט ר״פ ה הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
ז׳ לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
ב׳ לכס יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃
י׳ ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
ס׳ יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלְכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
ב׳ עָלֶיהָ׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
ל״ב קמץ . ל׳ נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
ל׳ מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ׃ ח וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
ב׳ בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ׃
ט לְפָנִים ׀ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
ב׳ מ״ע . ד׳ בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
כ״א עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה׃ י וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
ל׳ טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה ׀ נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
י״ט ר״פ הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ יא הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ

ולא אשכחו ועבר בארע מתברא ולית ועבר בארע שבטא בנימין ולא אשכחו׃ ה אינון אתו בארעא דבה נביא דיי ושאול אמר לעולימא דעמיה איתא ונתוב דלמא ישבוק אבא מן עיסק אתניא ויציף לנא׃ ו ואמר ליה הא כען נביא דיי בקרתא הדא וגברא מתנבי קשוט כל דאתנבי אתקימא יתקים כען ניזיל לתמן מאים יחוי לנא ית ארחנא דאתנא עלה׃ ז ואמר שאול לעולימיה והא ניזיל ואם מקבל ממון מה נעיל לנביא דיי אף אנחנא זודין עדן עסרו מננא ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דיי ומה עמנא למעבד׃ ח ואוסיף עולימא למעני ית שאול ואמר הא אשתכח בידי זוזא חדא דכספא ונתן לנביא דיי ויחוי לנא ית ארחנא׃ ט בקדמין בישראל כדנן אמר גברא במיזליה למתבע אולפן מן קדם יי איתו ונתמטי עד חזויא ארי לנביא יומא דין מתקרי מלקדמין חזויא׃ י ואמר שאול לעולימיה תקין פתגמך איתא ניזיל ואזלו לקרתא דתמן נביא דיי׃ יא אינון סלקין במסקנא דקרתא ואינון אשכחו עולימן נפקין לממלי מיא ואמרו להן

אשר עמו י״א וסי׳ ויאכלו וישתו הוא . ויאמר יעקב אל ביתו . ויבא יעקב לוזה . ויארבו על שפם . ואבימלך והראשים . מה ראיתם עשיתי . בארץ צוף . ושאול יושב בגבעה . ויקם דוד ויעבר הוא . ואנשים אשר עמו העלה . ויגש יואב והעם . ובל ד״ה דכוו׳ : לדרוש אלהים . ד׳ בקריאה וסי׳ כי יבא אלי לדרוש אלהים . לפנים ביש׳ כה אמר האיש בלכתו לכה ונלכה עד הרואה : ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו : וב׳ לדרוש האלהים . וסי׳ אבל דברים טובים . כל לבו הכין :

רלבג

(ה) המה בארץ צוף . היא הרמה שהיה בית שמואל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבים שם מתיחסים בצוף כמו שאמר בראש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו עדיין ברמה אך היו בשדה העיר : (ח) ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף . ראוי שישאל שואל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו המתנות וידמה שנאמר בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואלים ממנו דבר נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניהם ואולי היה זה עתה כי אולי מגד-הזקנה לא היתה מגעת לו הנבואה בכמו אלו הענינים כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושנו לדברי התור' והנה

מצודת ציון

(ד) ואין : לא מצאו בה : (ה) יחדל . ימנע : (ז) נביא . מלשון הבאה : אזל . הלך כמו אזלו מים מני ים (איוב י״ד) : ותשורה . דורון כמו ותשורי למלך בשמן (ישעיה נ״ז) : (יא) לשאוב . כן יקרא

מצודת דוד

במעשיו ויפה מראה : גבוה . והיה גבוה מכל העם מן כתפו ולמעלה : (ה) פן יחדל . ר״ל פן מעתה לא ישים עוד לב לדאגת אבדן האתונות בעבור דאגתו עלינו כי יחשוב שאנחנו נבוכים בארץ : (ו) בעיר הזאת . אשר לפנינו : והאיש נכבד . גדול הוא בדבר הנבואה וכל אשר יאמר יתקיים : את דרכנו . את דבר דרכנו אשר הלכנו בעבורה : (ז) והנה נלך . ר״ל והנה אם נלך מה נביא לו למנחה כי חשב שמקבל מתנות כי לא ידעוהו מאז : כי הלחם אזל . כ״א עודנו היה היינו מביאים לו לחם למנחה וזולת הלחם אין לנו השורה להביא כי מה אתנו בלעדו : (ח) נמצא בידי . ר״ל מצאתי : (ט) לפנים בישראל . אלה דברי כותב הספר שאמר בימים הקדמונים היה מנהג הלשון בישראל כשהלך מי לדרוש דבר ה׳ מן הנביא היה אומר נלך עד הרואה ; כי לנביא היום . מה שהיום נקרא נביא היה נקרא לפנים רואה : (יא) במעלה העיר . בהמסלה העולה אל העיר : היש בזה . הב״א

לכן האיש בזה הראה: יב ותענינה
אותם ותאמרנה יש הנה לפניך
מהר | עתה כי היום בא לעיר כי זבח
היום לעם בבמה: יג כבאכם העיר כן
תמצאון אתו בטרם יעלה הבמתה
לאכל כי לא־יאכל העם עד־באו
כי־הוא יברך הזבח אחרי־כן יאכלו
הקראים ועתה עלו כי־אתו כהיום
תמצאון אתו: יד ויעלו העיר המה
באים בתוך העיר והנה שמואל
יצא לקראתם לעלות הבמה:
טו ויהוה גלה
את־אזן שמואל יום אחד לפני בוא־
שאול לאמר: טז כעת | מחר אשלח
אליך איש מארץ בנימן ומשחתו
לנגיד על־עמי ישראל והושיע את־
עמי מיד פלשתים כי ראיתי את־
עמי כי באה צעקתו אלי: יז ושמואל
ראה את־שאול ויהוה ענהו הנה
האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר
בעמי: יח ויגש שאול את־שמואל
בתוך השער ויאמר הגידה־נא לי אי־
זה בית הראה: יט ויען שמואל את־
שאול ויאמר אנכי הראה עלה לפני

האית הכא חזויא:
יב ואתיבו יתהון ואמרא
אית דא הא קדמך אוחי
כען ארי יומא דין על
לקרתא ארי שירו נכסת
קודשיא יומא דין לעמא
בבית אסחרותא:
יג כמיעלכון לקרתא כן
תשכחון יתיה עד לא יסק
לבית אסחרותא למיכל
ארי לא אכיל עמא עד
מיתוהי ארי הוא פרים
מזונא בתר כן אכלין
זמניא וכען סקו ארי יתיה
כיומא דין תשכחון יתיה:
יד וסליקו לקרתא אינון
עלין בגו קרתא והא
שמואל נפיק לקדמותהון
למיסק לבית אסחרותא:
טו ומן קדם יי אתאמר
לשמואל יומא חד קדם
מיתי שאול למימר:
טז כעידן הדין מחר אשלח
לותך גברא מארעא שבט
בנימין ותמשחיניה למהוי
מלכא על עמי ישראל
ויפרוק ית עמי מידא
דפלשתאי ארי גלי קדמי
דוחקא דעמי ארי עלת
קבילתהון לקדמי:
יז ושמואל חזא ית שאול
ומן קדם יי אתאמר ליה הא גברא דאמרית לך דין יעדי מרותא מן עמי:
יח וערע שאול ית שמואל בגו תרעא ואמר חוי כען לי אי דין בית חזויא:
יט ואתיב שמואל ית שאול ואמר אנא חזויא סק לקדמי לבית אסחרותא ותיכלון

ג'ל'. ר' · ר' וחס' · ד' · י"ד וכל אוריתא' ויהוש' כותי' במ"ג להעלות וסימ' נו תאוה לבנות · ל' · ב' חד מ"ל וחד חס' · כ' · ג' וחס' · ל'

רשי

לפנים רואה: (יג) כבואכם העיר כן וגו'. מאריכות היו בדברים כדי להסתכל ביופיו של שאול: הבמתה. ת"י לבית אסחרותא משחרב' שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים בבמה ואוכלים יחד: כי הוא יברך הזבח. ת"י ארי הוא פרים מזונא בולע על המזון על השלמים מברכין באכילתם ברוך אתה ה'. אלהינו מלך העולם אקב"ו לאכול את הזבח: כהיום. כאשר היום קיים: (יז) יעצר בעמי. ימשול (סא"ה) כמו עצור ועזוב (דברים ל"ב ל"ו) כך דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מפשות רעה בלשוננו קורין מעצור קורשטני"ר בלע"ז: (יח) ויגש. ת"י וקרב:
ולמי

רלבג

והנה שמואל להיות מחשבתו משוססת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל ענייניו תכף ובשר אותו
על

פי' רבי' ישעי'

(טו) כי אותו כהיום תמצאון אותו. פירוש כי אותו שאתם מבקשים כהיום תמצאון אותו: (יז) ושמואל ראה את שאול וה' ענהו. פירוש ראה אותו יפה וטוב. ואמר בלבו שמא זהו שאמר לי הבורא אתמול והיה ירא לגלות לו עד שענהו השם:

יעצר ג' וחס' וסי' ושמואל ראה את שאול. אל יעצר עמך אנוש. הן יעצר במים ויבשו:

תולדות אהרן כבואכם העיר ברכות שם: (כי הוא יברך. ברכות יח):

רדק

היום אלא רואה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנסרלה הנבואה ויצאו דברי הנביאים בישראל הן בתוכחות הן בעתידות היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינו שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו קוראי' רואה כד־כי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שנעלם לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר: (יב) ותאמרנה יש. יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כד"א ויש אשר יהיה הענן: הנה לפניך. כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה: לעם בבמה. כל במה בזה הענין ובדומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה לשעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם וישבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא: (יג) כבואכם העיר. כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה כל האריכות הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מה' היה לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש: כי הוא יברך הזבח. תרגם יונתן ארי הוא פרים על מזונא והוא לשון בוצע בדברי רז"ל בעל הבית בוצע ונקרא המברך תחלה בסעודה בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואע"פ שעל הלחם היה המברך תחלה לפי שעיקר הסעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קב"ו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח: הקרואים. הקרואים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא: כהיום. הכ"ף לאמתת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו: (יד) יוצא לקראתם. יוצא מבית אח' מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם: (טו) כעת מחר. כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן בעידנא הדין מחר: כי ראיתי את עמי. כתרגומו ארי גלי קדמי עולבני דעמי: כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוציאם הפאו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וזעקו אל ה' ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם: (יז) וה' ענהו. אמר לו מרוח הנבואה וכן תרגם יונתן

מצודת דוד

הפאלה ור"ל האם יש פה הרואה: (יב) הנה לפניך. הראו לו מקום ביתו שהיה לפניו וממולו: זבח היום. זבח הקבוע ליום זה: (יג) כן תמצאון. ר"ל עדיין יהיה בביתו ולא עלה הבמה ותמצאון אותו בביתו: כי לא יאכל העם. ר"ל לזה מהר ולך כי לא הרבה יתעכב בביתו כי לא יאכל העם עד בואו וימהר לבוא שמה שלא יאחרו הקרואים בעבורו: יברך הזבח. יברך על הזבח הברכה הראויה לה והוא אקב"ו לאכול הזבח: כהיום. כהעת הזאת תמצאון אותו ואז"ל שהנערות האריכו בדבריהן להסתכל ביפיו של שאול: (טז) כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר: כי ראיתי את עמי. השגחתי אני בצרות עמי: צעקתו. על מה שפלשתים עושים להם (אחר שנזדקן שמואל): (יח) ויגש. נתקרב אל שמואל ושאלו על בית הרואה

מצודת ציון

יקרא לקיחת המים כמו ושאבתם מים (שם י"ב): (יג) הקרואים. המזומנים להסעודה והוא מל' קריאה: כהיום. כהעת הזאת כי יום יאמר גם על ענין עת וכן ביום הכותי (במדבר ח') והכ"ף באה לאמתת הדבר: (טז) לנגיד. למושל ושר: (יז) ענהו. ענין אמירה כמו מענה לשון (משלי טז): יעצור. ימשול ע"ש שעוצר ומעכב בעמו מלעשות דבר שלא ברשות: (יח) את שמואל. אל שמואל:
אי

רש"י

(כ) ולמי כל חמדת ישראל. כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה: (כב) בראש הקרואים. במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מקום מיסב הגדול: (כג) אשר אמרתי אליך. לפי שידע שמואל שיבא שאול צוה לתת לו מנה יפה לצרכו: (כד) את השוק והעליה. את השוק והירך שעליה: הנה הנשאר. מן המנות של הקרואים והוצב לבד לצרכך: שים לפניך אכול. בפרק אחרון דזבחים קיימא לן חזה ושוק נבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול: כי למועד שמור. כי למועד אכילה היה השוק הזה שמור לצרכך: לאמר העם קראתי. אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם והזהר במנותם ונתתי לו המנות למספרם וזו שמורה לצורכך: (כה) וידבר עם שאול על הגג. מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה

רלב"ג

על צד המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו: (כא) והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעירה מכל משפחות בנימן: (כב) והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקום בראש הקרואים: (כג) וייחד שמואל מנה יפה לשאול להורות על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה: (כד) ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו לאכול לנערו אחר זה או לאשר לפניו מהקרואים והוא יותר נכון

פי' רבי' ישעיה

(יט) וכל אשר בלבבך אגיד לך. פי' כל הספיקות שיש בלבך לבד מהאתונות אגיד לך: (כד) וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר יהיה לשאר העם. שים זה המנה לפניך ואכול אותה כי למועד זה היה שמור לך זה שכן אמר לו שמואל כך וכך עם קראתי וזימנתי מנות לכולם ולך זימנתי זאת המנה:

רד"ק

יונתן ומן קדם ה' אתאמר ליה: זה יעצר בעמי. ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרותא מן עמי כלומר יסור המרות והממשלה מן עמי ואמר זה בעבור פלשתים שהיו מושלים בהם ואמר יעצור כלומר שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים: (יח) את שמואל. כמו אל שמואל: (יט) אנכי הרואה. לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדוש ב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: וכל אשר בלבבך אגיד לך. דבר האתונות וזולתו ממה שיש בלבו לשאול: (כ) שלשת הימים. לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונות אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלתא יומין: ולמי כל חמדת ישראל. בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה: (כב) ויביאם לשכתה. אל הלשכה וענינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות': כשלשים איש. בכ"ף היא כ"ף הדמיון ר"ל שלשים פחות מעט או יותר מעט: (כד) את השוק והעליה. פי' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י וירכיה. וכדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אומר שוק ואליה ר' אליעזר אומר שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עילו שוק: ויאמר הנה הנשאר. פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנחה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשום לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך: (כו) ויהי כעלות השחר. כנ"ף: ויעבור

מקרא

הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ׃
כ וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ׃
כא וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הֲלוֹא בֶן־יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה מִכָּל־מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה׃
כב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ׃
כג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ׃
כד וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם ׀ לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים־לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם־שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא׃
כה וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג׃
כו וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה

(מסורה בגליון: ל' · ז' · ח' בטעם וכל ואס"ף דכות' כמ"אחףאנכי ל' חסר · ל' · ל' · ב' מ"ל ל' חסר · ל'. ח' · ל'. כ"ו · ב' נכעלוו · ב' · ז'בטע' בספ' · הגהה קרי ב' והיא העלתם מ"ל)

תרגום

עִמִּי יוֹמָא דֵין וְאֶשְׁלְחִינָךְ בְּצַפְרָא וְכָל דִּי בְלִבָּךְ אֲחַוֵי לָךְ׃ כ וְעַל עֵסֶק אַתְנַיָּא דַאֲבָדָא לָךְ וְאַתְּ אֲתֵיתָא לְמִבְעֵיהוֹן יוֹמָא דֵין דְּנַן תְּלָתָא יוֹמִין לָא תְשַׁוֵּי יַת לִבָּךְ עֲלֵיהוֹן אֲרֵי אִשְׁתְּכָחָא וּדְמָן כָּל חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלָא דִי לָךְ וּלְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃ כא וַאֲתִיב שָׁאוּל וַאֲמַר הֲלָא בַּר שֵׁבֶט בִּנְיָמִן אֲנָא מִזְעֵירֵי שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְזַרְעִיתִי חַלָּשָׁא מִכָּל זַרְעֲיַת שֵׁבֶט בִּנְיָמִן וּלְמָא מַלֶּלְתָּא עִמִּי כְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ כב וּדְבַר שְׁמוּאֵל יַת שָׁאוּל וְיַת עוּלֵימֵיהּ וְאַעֵילִינוּן לְאַסְחֲרוּתָא וִיהַב לְהוֹן אֲתַר בְּרֵישׁ זַמְנַיָּא וְאִינוּן כִּתְלָתִין גַּבְרָא׃ כג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְטַבָּחָא הַב לִי יַת מָנְתָא דִי יְהָבִית לָךְ דַאֲמָרִית לָךְ שַׁוִּי יָתַהּ עִמָּךְ׃ כד וַאֲרִים טַבָּחָא יַת שָׁקָא וְיַרְכֵיהּ וְשַׁוִּי קֳדָם שָׁאוּל וַאֲמַר הָא דְאִשְׁתְּאַר שַׁוִּי קֳדָמָךְ אֱכוֹל אֲרֵי לִזְמְנָא נְטִיר לָךְ לְמֵימַר עַמָּא זַמֵּנִית לְשֵׁירוּתָא וַאֲכַל שָׁאוּל עִם שְׁמוּאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא׃ כה וּנְחָתוּ מִבֵּית אַסְחֲרוּתָא לְקַרְתָּא וּמַלֵּיל עִם שָׁאוּל עַל אִיגָּרָא׃ כו וְאַקְדִּימוּ וַהֲוָה כְּמִיסַּק צַפְרָא וּקְרָא שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְאִיגָּרָא לְמֵימַר קוּם

ולמי ג' וסי' ולמי אלה לפניך. ולמי כל חמדת ישראל. ולמי אני עמל. כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן. ויהפך איש ישראל ויתן להם מקום. קדמא כשלשים כתיב: וירם ח' בקריאה וסי' במסרה תולדות אהרן וירם הטבח. ע"ג כס (מגלה עב):

מצודת ציון

אי זה: איזו זה: (יט) ושלחתיך. לפי שאין דרך ללכת בלא נטילת רשות אמר ושלחתיך: (כא) בן ימיני. מבנימין: הצעירה. הקטנה כמו קרן אחת מצעירה (דניאל ח'): (כב) לשכתה. ענין חדר הם: (כג) לטבח. המבשל הטובח מה שמבשל: המנה. ענין מנתה וחלק כמו והיה לך למנה (שמות כט): שים. מל' שימה: (כד) והעליה. ר"ל ואשר עליה והוא הירך שעל השוק: למועד. לזמן: (כו) השחר. הוא האור הנוצץ טרם פנה השמש: ואשלחך. אלוה אותך כי והמלוה הולך עמם

מצודת דוד

הרואה: (יט) וכל אשר בלבבך. כל אשר תחפוץ לדעת אגיד לך: (כ) אל תשם את לבך. לדאוג עליהם: ולמי כל חמדת ישראל. כאומר ועוד מה יש לך לדאוג על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו' ובזה רמז לו המלוכה: (כא) מקטני. מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו': ולמה דברת וכו'. כאומר אין אני ראוי למלוכה: (כב) לשכתה. אל הלשכה מקום אשר יאכלו שם ונתן להם מקום לשבת בראש כולם במקום המעולה: והמה. הקרואים: (כג) אשר אמרתי. אז אמרתי לך הצנע אותה: (כד) וירם הטבח. הביא בהרמת הידים כאשר הדרך להביא לפני החשובים: הנה הנשאר. ר"ל לא תחשוב בזה חלקי הנשאר למאכלי ובדברו עמו הראה לו הנשאר למאכלו ואמר הנה זה הנשאר למאכלו: שים לפניך. לזה שים את המנה ההיא לפניך ואכול: כי למועד. כי המנה ההיא שמורה לך על מועד ביאתך: לאמר. כי אמר המזמן את הקרואים והוא שמואל: העם קראתי. הלא אני קראתי את העם על הזבח ועלי ליתן לכל אחד מנה הראוי לו לזאת שמור המנה ההיא לשאול כי היא ראויה לו: (כה) על

וַאֲשַׁלֵּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם
הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ כז הֵמָּה יוֹרְדִים י״ו. כ׳ מ״ל
בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־
שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ ג׳ רפין
וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ ג׳
אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃ ג׳
י א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק
עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־
מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃
ב בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי
אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל
בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ ל׳
הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה
נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת
וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃ כ׳ לגו
ג וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־ ל׳
אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה ס׳ כתיב כן בלר לך
אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־
אֵל אֶחָד נֹשֵׂא ׀ שְׁלֹשָׁה גְדָיִים ט״ו כסי׳
וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם
וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ ד וְשָׁאֲלוּ לְךָ
לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ ל׳
מִיָּדָם׃ ה אַחַר כֵּן תָּבוֹא אֶל־גִּבְעַת ס׳ ר״פ

וְאֶשְׁלְחִינָךְ וְקָם שָׁאוּל וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן הוּא וּשְׁמוּאֵל לְבָרָא׃ כז אִינוּן נָחֲתִין בִּסְיָפֵי קַרְתָּא וּשְׁמוּאֵל אֲמַר לְשָׁאוּל אֱמַר לְעוּלֵימָא וְיִעְבַר קֳדָמַנָא וַעֲבַר וְאַתְּ קוּם הָכָא כְּיוֹמָא דֵין וְאַשְׁמְעִינָךְ יַת פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ א וּנְסִיב שְׁמוּאֵל יַת מָנָא דִמְשְׁחָא וַאֲרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְנַשְּׁקֵיהּ וַאֲמַר הֲלָא אֲרֵי מְשַׁחָךְ יְיָ עַל אַחְסַנְתֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ ב בְּמֵהָכָךְ יוֹמָא דֵין מִינִּי מְלְוָתִי וְתַשְׁכַּח תְּרֵין גֻּבְרִין עִם קְבוּרְתָּא דְרָחֵל בִּתְחוּם בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְיֵימְרוּן לָךְ אִשְׁתַּכְחָא אֲתָנַיָא דַאֲזַלְתְּ לְמִבְעֵי יָתְהֵן וְהָא שְׁבַק אֲבוּךְ יַת עֵיסַק אֲתָנַיָא וְצָיַף לְכוֹן לְמֵימַר מָה אַעְבֵּיד לִבְרִי׃ ג וְתִתְּהָךְ מִתַּמָן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד מֵישַׁר תָּבוֹר וְיִשְׁכְּחוּנָךְ תַּמָן תְּלָתָא גֻבְרִין דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּבֵית אֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא גַדְיָן וְחַד נָטֵיל תְּלָת פִּתִּין דִלְחֵם וְחַד נָטֵיל גַרְבָא דַחֲמַר׃ ד וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְרִיצָן דִלְחֵם וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן׃ ה בָּתַר כֵּן תְּהָךְ

רשי

הקבי"ם : (כז) ויעבר לפנינו. וילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דברינו : ויעבר. הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמוד עמדי : (ב) עם קבורת רחל בגבול בנימין. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגש בהם תמצאם בגבול בנימין בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוט'. צלצח צל לצח של הקבי"ם שהוא נח ואדום והיא ירושלים : ודאג לכם. ירא עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטפיי"ר בלע"ז : (ג) אילון תבור. מישר תבור : (ה) גבעת האלהי'. גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהי' שם : נציבי פלשתים. סרדיוטות שמים על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים. בערי ישראל : חבל נביאים. ת"י סיעת ספריא. חבל סיעה וכן חבלי שאול

רלבג

מכון כי לזמן כזה מהשנה האחר' תמתין ותוחל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי: (א) והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישראל ונתן לו אותות כדי שיאמין כי הממלכה תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא שהפך לו לב אחר והתנבא עם

פי' רבי ישעי'

(א) הלא כי משחך. הלא תדע כי משחך : (ב) ומצאת שם שני אנשים. שהם עומדים עכשיו עם קבורת רחל. תמצא אותם בגבול בנימין בצלצח : (ה) גבע'

דבתא : ויעבר ג' בקריאה רפין וסי' אמר לנער ויעבר לפנינו. ויעבר אחד מהנערים. ויעבר עלי מה : דבר אלהים ג' בקריאה וסי' ואהוד בא אליו. ויהי בלילה ההוא דד"ה. ואשמיעך את דבר אלהים : קברת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' גמסר בסדר וישלח :

רדק

ויעבור לפנינו. שלא ישמע את דברינו : (כו) עמוד כיום. ולא אמר שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום כאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך : (א) את פך השמן. לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשח בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן : וישקהו. בדרש כל נשיקות הם של תיפלות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות. נשיקה של גדולה ויצוק על ראשו וישקהו. נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה. ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו : הלא כי משחך. מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם : (ב) בלכתך היום. אמרו רבותינו ז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימין והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת הוא בית לחם. ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח : והנה נטש אביך. פירוש קודם שנמצאו האתונות : (ג) אלון תבור. כתרגומו מישר תבור : עולים אל האלהים בית אל. הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבין שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישראלים באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה וזה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמ"ש וזה שער השמים פי' שער לידע ממנו מה שנוזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם ה' לבית אל : (ד) שתי לחם. תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו חלות לחם ושלשה ככרות לחם תרגום תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נראה כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג' ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כי גם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידועה הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת : (ה) גבעת האלהים. תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דה' והיא גבעת קרית יערים ‹ שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם : אשר שם נציבי פלשתים. שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים

מצודת דוד

הגג. שעל ביתו אשר בעיר : (כז) ויעבור לפנינו. יתרחק מאתנו ללכת לפנינו שלא ישמע מה אדבר בך : ויעבור. כשמוע הנער דברי שמואל עבר מעצמו לפניהם: ואתה עמוד. זהו גמר דברי שמואל שאמר לו אמור לנער ויעבור ואתה עמוד כעת הזאת ולפי שהנער עבר לפניהם מיד בשומעו תחלת דבריו הפסיק בו :
י (א) הלא. באמת הדבר אשר משחך ה' על ידי : (ב) בלכתך. לאמת בלבבו דבר המלוכה אמר לו אותות האחת היא שאמר לו בלכתך וכו': עם קבורת רחל. ר"ל אשר הם עתה סמוך לקבורת רחל ואתה הולך והם באים ותמצאם בגבול בנימין בצלצח : והנה נטש. כאומר הנה בהמצאם עזב דאגה קטנה ובא לו ע"י דאגה גדולה ואומר מה אעשה למצוא את בני : (ג) וחלפת. והאות השני הוא כאשר תעבור משם והלאה וכו': בית אל. זה שילה שעמד בה בית אלהים : (ה) אחר כן. והאות השלישי כאשר תבוא אל גבעת האלהים והיא קרית יערים שעמד הארון שם ונגבעה כמ"ש למעלה : נבל וגו'. בכדי לשמח להשרות הנבואה

מצודת ציון

עמם לשלחם (בראשית יח) ת"א לאלוויתהון : (כז) כיום. כעת : י (א) פך. שם כלי מה : ויצוק. ושפך : וישקהו. נשק לו : (ב) עם קבורת רחל. סמוך לקבורתה : נטש. עזב : (ג) וחלפת. ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): נבל. נאד : (ה) נציבי. פקידי פלשתים מה שהציבו ופגעת

רדק

נציבים ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד ובשים מושל באדום ויבם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם. ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח ה' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם. חבל נביאים. תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה. כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור. כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים. תרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל נאמרות ברוח הקדש: (ו) וצלחה עליך רוח ה'. תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית. בא על דרך בעלי הה"א: ונהפכת לאיש אחר. רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר: (ז) כי תבאינה. כתוב ביו"ד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האל"ף והיו"ד למשך אבל זה נקרא תבאנה בהעלם האל"ף והכתיב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשובנה ותשובינה: עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני מלכותא: (ח) שבעת ימים תוחל. פי' מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שניהם באו הגלגל יחד עם כל ישראל ואחר שדבר שמואל דבריו הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאוהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל א"ל שייחל לו שבעה ימים עד שיבא אליו ושאול לא יצא מן הגלגל אלא היה שם מחדש המלוכה עד שעת המלחמה כמ"ש ושאול עודנו בגלגל ומ"ש לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכה רמז לו בזה הדבר תתקיים לו המלוכה אם לאו זו היא מצוה ראשונה שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לא תתקיים לפיכך אמר והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך: (יא) מאתמול. בחירק האלף ודגש התי"ו: (יב) ומי אביהם. תרגם יונתן ומאן רבהון וכן הוא הפירוש מי המלמד אלה הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקב"ה המלמד אלה הנביאים מלמד ג"כ זה: וי"מ אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביהם וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש: על כן היתה למשל

רשי

שאול הנוני (שמואל ב' כ"ב ו') מתרגם לשיעת אקסוני: מהבמה. ת"י מבית אסחרותא: (ז) כי תבאנה האותות האלה לך. ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר המלוכה: עשה לך אשר תמצא ידך: אתקין לך מאני מלכותא והכן לך מכסיסי המלוכה כמו שתוכל: (ח) וירדת לפני הגלגל. ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני: והנה אנכי ירד אליך. לסוף שבעת ימים שתרד אתה תוחל. תמתין: (ט) לב אחר. רוח גבורת מלכות: (יב) ומי אביהם. מה תימה לך בדבר מי אביהם של נביאים וכי נבואה ירושה היא: ואת

שמואל א י

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים
וִיהִי כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל
נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל
וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים׃
ו וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ
עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר׃ ז וְהָיָה
כִּי תְבֹאֶינָה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ
עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ כִּי
הָאֱלֹהִים עִמָּךְ׃ ח וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל
וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת
לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים
תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ט וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ
שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפָךְ־
לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא׃
י וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־
נְבִאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ
אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם׃ יא וַיְהִי כָּל־
יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עִם־נְבִאִים נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ הֲגַם
שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים׃ יב וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם
וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל־כֵּן הָיְתָה

תרגום

לְגִבְעֲתָא דִי בָהּ אֲרוֹנָא
דַייָ דְתַמָן אִסְטְרַטִיגֵי
פְלִשְׁתָּאֵי וִיהֵי כְּמֵיעֲלָךְ
תַּמָן לְקַרְתָּא וּתְעָרַע סִיעַת
סָפְרַיָא נָחְתִין מִבֵּית
אַסְחָרוּתָא וְקָדָמֵיהוֹן גִּבְלִין
וְצִלְצְלִין וְכִנּוֹרִין וְאִינוּן
מְשַׁבְּחִין׃ ו וְתִשְׁרֵי עֲלָךְ
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
וּתְשַׁבַּח עִמְהוֹן וְתִשְׁתַּנֵי
לִגְבַר אוֹחֲרָן׃ ז וִיהֵי אֲרֵי
יֵיתוּן אָתַיָא הָאִלֵין לָךְ
עֲבֵיד לָךְ מָנֵי מַלְכוּתָא אֲרֵי
מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדָךְ׃
ח וְתֵיחוֹת קֳדָמַי לְגִלְגְּלָא
וְהָא אֲנָא נָחֵית לְוָתָךְ
לְאַסָּקָא עֲלָוָן וּלְנַכָּסָא נִכְסַת
קוּדְשִׁין שִׁבְעָא יוֹמִין תּוֹרִיךְ
עַד מֵיתֵי לְוָתָךְ וַאֲחַוֵי לָךְ
יָת דְתַעְבֵּיד׃ ט וַהֲוָה כַּד
אִתְפְּנֵי כִּתְפֵיהּ לְמֵיזַל מִלְוַת
שְׁמוּאֵל וְשַׁנֵי לֵיהּ יְיָ לִבָּא
אוֹחֲרָנָא וַאֲתָאָה כָּל אָתַיָא
הָאִלֵין בְּיוֹמָא הַהוּא׃
י וַאֲתוֹ לְתַמָן לְגִבְעֲתָא
וְהָא סִיעַת סָפְרַיָא
לְקַדָּמוּתֵיהּ וּשְׁרַת עֲלוֹהִי
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
וְשַׁבַּח בֵּינֵיהוֹן׃ יא וַהֲוָה
כָּל דִידַע לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי
וּמִדְקָמוֹהִי וַחֲזוֹ וְהָא עִם
סָפְרַיָא מְשַׁבַּח וַאֲמַר עַמָּא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מָה דֵין הֲוָה לְבַר קִישׁ הַאַף שָׁאוּל
בְּסָפְרַיָא׃ יב וַאֲתֵיב גַּבְרָא מִתַּמָן וַאֲמַר וּמַן רַבְּהוֹן. עַל כֵּן הֲוַת לְמַתְלָא הַאַת שָׁאוּל

רלבג

עם נביאים והוא לא נסה קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה: (יב) ומי אביהם. רוצה לו' שאין ענין הנבואה והשלמות מגיע מהאב לבן ולזה יתכן שיהיה הבן נביא ואף על פי שאביו אינו נביא. וכבר ישאל שואל איך היו שם כל כן

פי' רבי' ישעיה

האלהים זו גבעת קרית יערים. ששם הארון: (יב) ומי אביהם. פירוש אבותיהם של נביאים לא היו נביאים כי אין הנבואה

רוח ה' ה' בסיפרא וסי' נמסר בסדר ויקהל. והתנבית ד' חס' א' בלישן נבואה וסי' וצלחה עליך רוח. ויכל מהתנבות. מדוע נבית בשם ה'. והתנבי חני: עשה לך ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלותך: כי האלהים ו' דסמיכי בקריאה וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה. והית כי תבאנה האתות האלה. ויאמר נתן אל דוד דד"ה: מענה בשמחת לבו. כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן. ויזבחו ביום ההוא. והנה אנכי ה' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר ויצא:

תולדות אהרן וסים כי תבאנה. עקידס שער לט:

מצודת ציון

פגעת: ענין פגישה: חבל. סיעה כמו חבלי רשעים (תהלים קי"ט): נבל ותוף וגו'. שמות מיני כלי"ז: (ו) וצלחה. ועברה כמו וצלחה הירדן (ש"ב יט): (ח) תוחל. תמתין כמו ויחל עוד (בראשית ח'): (ט) כהפנותו. כאשר פנה: שכמו. כתפו: (יא) שלשום. יום השלישי שלפני

מצודת דוד

עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג'): (ו) וצלחה. תעבור עליך רוח ה' ותנבא עמם ותהיה נהפך לאיש אחר כי עתה אינך נביא: (ז) עשה לך. התקן לך כלי מלכות כפי יכולתך כי האלהים עמך ומלוך תמלוך: (ח) וירדת לפני הגלגל. הזהירו ואמר לו לאחר שתמלוך כאשר תרד הגלגל בעת המלחמה עם פלשתים והנה תרד שם קודם שארד אני ותמתין אז שבעת ימים עד בואי כי אני אעלה העולות לה' ושם אודיע לך את אשר תעשה בדבר המלוכה (ולפי שלא המתין כעס עליו ולא א"ל גם אז): (ט) לב אחר. ר"ל גודל לבב כאשר ראוי למלך: (יא) מה זה היה. ר"ל מה זה הסיבה לבן קיש להתנבאות וכי אביו נביא להתנבאות גם הוא וכי גם שאול יהיה בין הנביאים ודומה להם וכי מאין בא לו הנבואה: (יב) משם. מן הגבעה: ומי אביהם. ר"ל מה תתמהו וכי מי אביהם של כל חבל הנביאים הלא גם אביהם של אלו לא נביאים היו: היתה למשל. כבוא אדם למעלה שלא הורגל

(טז) ואת דבר המלוכה לא הגיד. דרך צניעות היתה בו: (כא) וילכד שאול. אע"פ שלא היה שם נפל הגורל עליו שהיו כתובין שמם באיגרות ונתונין בקלפי והנביא מכניס ידו ונוטל איגרת אחת: (כב) נחבא אל הכלים. בבית שנתנו שם הבאין כליהן שהיה בורח מן הגדולה. ומדרש אגדה רבי תנחומא ואל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורים ותומים ושאל ועלה בידו:

אשר

למשל הגם שאול בנבאים: יג ויכל
מהתנבות ויבא הבמה:
יד ויאמר דוד שאול
אליו ואל-נערו אן הלכתם ויאמר
לבקש את-האתנות ונראה כי-אין
ונבוא אל-שמואל: טו ויאמר דוד
שאול הגידה-נא לי מה-אמר לכם
שמואל: טז ויאמר שאול אל-דודו הגד
הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת-
דבר המלוכה לא-הגיד לו אשר
אמר שמואל:
יז ויצעק שמואל את-העם אל-יהוה
המצפה: יח ויאמר | אל-בני ישראל
כה-אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
העליתי את-ישראל ממצרים
ואציל אתכם מיד מצרים ומיד כל-
הממלכות הלחצים אתכם: יט ואתם
היום מאסתם את-אלהיכם אשר-
הוא מושיע לכם מכל-רעותיכם
וצרתיכם ותאמרו לו כי-מלך
תשים עלינו ועתה התיצבו
לפני יהוה לשבטיכם ולאלפיכם:
כ ויקרב שמואל את כל-שבטי
ישראל וילכד שבט בנימן:
כא ויקרב את-שבט בנימן למשפחתו
ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול
בן-קיש ויבקשהו ולא נמצא:
כב וישאלו-עוד ביהוה הבא עוד הלם
איש ויאמר יהוה
הנה-הוא נחבא אל-הכלים: כג וירצו
ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם

בספריא: יג ופסק מלשבחא
ועל לבית אסחרותא:
יד ואמר אח אבוהי
דשאול ליה ולעולימיה
לאן אזלתון ואמר למבעי
ית אתניא וחזינא ארי לא
אשכחנא ואתינא לות
שמואל: טו ואמר אח
אבוהי דשאול חוי כען
לי מה אמר לכון שמואל:
טז ואמר שאול לאח אבוהי
חואה חוי לנא ארי
אשתכחא אתניא ועל עיסק
מלכותא לא חוי ליה די
אמר שמואל: יז וכנש
שמואל ית עמא קדם יי
למצפיא: יח ואמר לבני
ישראל כדנן אמר יי אלהא
דישראל אנא אסקית ית
ישראל ממצרים ושיזבית
יתכון מידא דמצראי ומיד
כל מלכותא דדחקין יתכון:
יט ואתון יומא הדין קצתון
בפולחנא דאלהכון דהוא
פריק לכון מכל בישתיכון
ועקתכון ואמרתון קדמוהי
לית אנחנא מתפרקין
אלהין מלכא תמני עלנא
וכען אתעתדו קדם יי
לשבטיכון ולאלפיכון:
כ וקריב שמואל ית כל
שבטיא דישראל ואתאחד
שבטא דבית בנימן:
כא וקריב ית שבטא
דבנימן לזרעיתיה ואתאחדת זרעית מטרי ואתאחד שאול
בר קיש ובעוהי ולא אשתכח: כב ושאילו עוד במימרא
דיי האית עוד הכא גברא ואמר יי הא הוא טמיר במניא:
כג ורהטו ודברוהי מתמן ואתעתד בגו עמא

למשל. פירוש ואת האמירה היתה למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: (יג) מהתנבות. בא על דרך בעלי הה"א: ויבא הבמה. כי הנביאים מצאוהו חוץ לבמה וכשכלה מסתנבות עמהם בא לבית הבמה: (יד) ויאמר דוד שאול אליו. אולי מצאו שם בבית הרמה או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו תחלה ושאל אותם על דרכם: (טז) לא הגיד לו. אולי מתוך צניעות שהיתה בו. (יז) ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל ה' המצפה. כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: (יח) כה אמר. מתחילה כששאלתם מלך אמר לכם זה: (יט) ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באלף כי אותיות אהו"י מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת"י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אלהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באלף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו: התיצבו לפני ה'. לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורים ותומים וזהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון: (כא) וילכד שאול. מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: (כב) הבא עוד הלום איש. כלומר אם בא עדיין הנה שאול: (כג) אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים ההם שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בי"ת השמוש כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון. ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא

רלבג

כן נביאים וכבר זכר במה שקדם כי דבר השם היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ואפשר שנאמר כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן שהתחיל שמואל להתנבא ועל כן אפשר שנאמר בהתרת זה הספק כי זה היה בעת- ההיא שהתחיל שמואל להתנבא ואמנם עתה רבו הנביאים אם מצד מה שלמד אותם שמואל והביאם אל השלמות אם לסבה אחרת: (כ) ויקרב שמואל. והנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול

בנביאים ה' וסי' הגם שאול. ושל אחריו. על כן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים. דודו. ה' מלאים וסי' נמסר בספר שפטים סוף סי' ס':

תולדות אהרן הנה שאל. זוהר תרומה: ואת דבר המלוכה. מגלה יא: הבא עוד הלום זבחים קב:

מצודת ציון

פלוני הוים: (יג) ויכל. כלה: (יד) דוד. אחי אביו: אן. אנה ובא ה' בחסרון הה"א: (יז) ויזעק. ענין אסיפה על כי באה בזעקת המאסף: (יח) הלוחצים. הדוחקים: (כב) הלום. פה: נחבא. מלשון מחבואה ומסתור: אל הכלים. כמו בכלים וכן ואל הארון תתן (שמות כ"ה) ומשפטו ובארון: הראיתם

מצודת דוד

הורגל בפי אמרו עליו במשל הגם שאול בנביאים: (יד) ויאמר דוד שאול. כבואו אל הבמה מצאו דודו ושאל להם אן הלכתם: כי אין. לא מצאנו אותם ובאנו אל שמואל לשאלו עליהם: (יז) ויזעק. אסף את העם: אל ה'. במקום שנאספים רוב צבור שם השכינה שורה: (יט) לשבטיכם. כל שבט לבד להטיל הגורל מי ימלוך: ולאלפיכם. הם המשפחות החלוקות לאלפים: (כ) ויקרב. ר"ל הקריב שמות כל השבטים לפני האורים ותומים להטיל הגורל: וילכד. ר"ל עלה הגורל לבני בנימן ונלכד פתקו ביד המעלה מן הקלפי: (כא) וילכד שאול. אחר שהטילו הגורל על הגברים נלכד פתקו של שאול ביד המעלה: (כב) וישאלו עוד בה'. אחר שבקשוהו הוסיפו לשאול עוד באורים ותומים האם בא לפה עוד איש מלבד הנמצאים שם והידועים: נחבא. הסתיר עצמו בין כלי העם והיה לפה מקום מיוחד להעמיד

שם

שמואל א י יא

וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃ ל׳. ג׳
כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם
הַרְּאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין ג׳
כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם ג׳ וחס׳
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט
הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה ל׳ וחס׳. ז׳
וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ כ״ל
לְבֵיתוֹ׃ כו וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ ד׳ ר״פ בסיפ׳
גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע
אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃ כז וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ ח׳. ל׳
מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ ל׳ חס׳. ל׳
לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃ ל׳
יא א וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־ ס׳. מ״ל
יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃
ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת
אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין ל׳ מ״ל
וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כ׳
ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ ס׳
שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל
גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ ח׳
וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ ד וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים
גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם מ״ג
וַיִּבְכּוּ׃ ה וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר
מִן־הַשָּׂדֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי
יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי
יָבֵישׁ׃ ו וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־ ס׳
שָׁאוּל בְּשָׁמְעוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כשמעו קרי

ורם מכל עמא מכתפיה ולעלא : כד ואמר שמואל לכל עמא החזיתון די אתרעי ביה יי ארי לית דכותיה בכל עמא ויביבו כל עמא ואמרו יצלח מלכא : כה ומליל שמואל עם עמא ית נמוסא דמלכא וכתב בספרא ואצנע קדם יי ושלח שמואל ית כל עמא גבר לביתיה : כו ואף שאול אזל לביתיה לגבעתא ואזלו עמיה קצת מן עמא דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי בלבהון : כז ובני רשעא אמרו במה יפרקיננא דין ושטוהי ולא אתו למשאל בשלמיה והוה כשתיק : א וסליק נחש מלכא דבני עמון ושרא על יבש גלעד ואמרו כל אנשי יבש לנחש גזר לנא קים ונפלחינך : ב ואמר להון נחש מלכא דבני עמון בהדא אגזר לכון במיקר לכון כל עינא דימינא ואשוינה חסודא על כל ישראל : ג ואמרו ליה סבי יבש אוריך לנא שבעא יומין ונשלח אזגדין בכל תחום ישראל ואם לית דפריק יתנא ונפוק לותך : ד ואתו אזגדיא לגבעתא דשאול ומלילו פתגמיא קדם עמא וארימו כל עמא ית קליהון ובכו : ה והא שאול אתא בתר תוריא מן חקלא ואמר שאול מה לעמא ארי בכן ואשתעיאו ליה ית פתגמי אנשי יבש : ו ושרת רוח גבורא מן קדם יי על

רשי

(כו) אשר נגע אלהים . גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון : (ב) כל עין ימין . כמשמעו . ומ"א הביאו לי ספר תורתכ׳ שנתנ׳ מימין ואשרפ׳ על שכתוב בו לא יבא עמוני ומואבי וגו׳ (דברים כ"ג) : חרפ׳ . גדוף : (ה) אחרי הבקר. אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה :

לנקרו

רלבג

שאול : (כג) והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה : (כה) והנה דבר שמואל אל העם את משפט המלוכה ר"ל הדת שיש למלך על עמו והעונש הראוי למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני ה׳ ר"ל אצל ארון ה׳ כדי שימצא שם תמיד. וידמה שכבר כבדוהו והלכו עמו והביאו לו מנח׳ רבים מישראל. והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ועל צד הבזיון גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה : (א) אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יביש גלעד להלח׳ עם יש׳ ולירא׳ם ממנו אמרו לו יושבי יביש גלעד שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר"ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכים לקחת מהם מס אלא שינקר להם כל עין ימין להשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלחולשתם הלכו ויצטרכו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מהזרו׳ והקושי הרב׳ : (ג) ולקחו ממנו זמן שבעת ימים לשלוח זה בכל גבול ישראל לראות אם ימצאו עוזר ואם לא ימצאו יצאו אליו

ויעשם

תולדות אהרן ובני בליעל . יומא כב : ויעל נחש העמוני . שם :

רדק

שמא אינני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים : (כד) הראיתם בדגש הרי"ש שלא כמנהג וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה : כי אין כמוהו . כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה וייראו העם אותו יותר : יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא : (כה) משפט המלוכה . חק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה : וינח לפני ה׳ . בארון הניחו : (כו) וגם שאול הלך לביתו . להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיין כמשפט מלך : אשר נגע אלהים בלבם . שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון ויוכיח פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן : (כז) ולא הביאו לו מנחה . כמו שהוא מנהג שמביאים מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה : (ב) עין ימין . ענין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי׳ הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם נחש הביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל ה׳ : (ה) בא אחרי הבקר . כמו שאמר למעלה וגם שאול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים : (ו) ותצלח רוח אלהים . רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורא מן קדם ה׳ על שאול : בשמעו כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד :

ואחרי

פי׳ רבי׳ ישעיה

הולכת בירושה : (ב) כל עין ימין. פירש כל עין שבצד ימין. שאילו על העין עולה היה אומר ימינית והוא אומר עין בפתח העי"ן : (ה) בא אחר הבקר . פי׳ רוכב על סוסו ובא אחר בקרו שהלך לבקר את עדרו :

הראיתם ג׳ בקריאה ודגשים וסי׳ הראיתם אשר בחר בו ה׳. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה . וינח ז׳ דגשים בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סי׳ כ"א . בלבם ט׳ בקריאה וסימן במסרה רבתא : העמוני ה׳ מלאים בלישנא בקריאה וסי׳ ויעל נחש העמוני . ושל אחריו . ויאמר אליהם נחש . לא יבא עמוני ומואבי . צלק העמוני דד"ה . וטוביה העבד העמוני דוידענו לנו דעזרא . ונמסר בתצא : ואם אין ג׳ בקריאה וסי׳ ואם אין לאיש גואל להשיב . ואם אין מושיע. ואם אין לך לשלם :

מצודת ציון

(כד) הראיתם. בה"א השאלה : (כה) משפט. חק הראוי : (כז) ויבזהו . מלשון בזיון : כמחריש . נאמר על חרשות האוזן ועל השתיקה : יא (א) ויחן . מלשון חניה : (ב) בנקור . ענין נקיבה כמו העיני האנשים ההם תנקר (במדבר טז) : (ג) הרף . מל׳ רפיון :

למד

מצודת דוד

שם כלי תשמישם והיה שאול מטמין עצמו שם כי היה בורח מן השררה : (כד) הראיתם . אם נותנים אתם לב לראות ולהתבונן בהמלך אשר בחר ה׳ כי אין כמוהו וכו׳ והגון הוא למלוכה : ויריעו . תרועת מלוכה : (כה) את משפט המלוכה . חק המלוכה הראוי ע"פ התורה והמצוה שיהא מוראו על העם ולא ימרו פיו : לפני ה׳ . לפני הארון : (כו) אשר נגע . אשר נגע יראת אלהים בלבם לכבד את המלך אשר נמשח ע"פ הדבור : (כז) מה יושיענו זה . על כי היות משפחתו הצעירה ומי א"כ יחזיק בידו : ולא הביאו לו מנחה . כאשר הדרך להביא למלך ביום המלכו : ויהי כמחריש . עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו : יא (א) כרת לנו ברית . לבל תמית אותנו : (ב) בזאת . בזה התנאי והאופן שאקר מכל איש עין ימינו : ושמתיה חרפה . הדבר הזה יהי חרפה לכל ישראל על שלא יוכלו להושיע אתכם מבזיון גדול כזה : (ג) הרף לנו . התרפה מאתנו והמתן שבעת ימים ור"ל אם הכוונה בזה לחרף כל ישראל הנה ראוי להודיעם ואם לא יושיענו אז יחשב לחרפה : (ה) אחרי הבקר . על כי ראה שבזוהו לא נהג גם הוא עדיין בעצמו כבוד מלוכה והלך אחרי הבקר להנהיגם כדרך ההדיוט : (ו) ותצלח . עבר עליו רוח גודל לבב וגבורה מה׳ כשמעו וגו׳

והרס

רשי

(ז) לבקרו . לבהמותיו : (ח) ויפקדם בבזק. רבותינו אמרו בשברי חרסים (ס"א). לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א טו ד) שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים הרגם כצרור אבן במרגמ' (משלי כו ח) היך בוקא דכיפ' בקלעא. ובילמדנו ויפקדם בטלאים כד אינון מסכנין באלין בוזקייא כד אינון עתירי' באלין אימריא. לשון אחר בבזק שם מקום (בספר שופטים א') וימצאו את אדוני בזק בבזק : (יב) מי האומר . בלשון בזיון שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם : ימלוך עלינו . בתמיה : (יד) ויאמר שמואל וגו' ונחדש שם המלוכה . לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועכשיו נתרצו כולם : ואני

רדק

(ז) ואחרי שמואל . לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לצאת : בבזק . שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ולא ידע בזה מספרם ותרגום כצרור אבן במרגמה היך בוקא דכיפא בקלעא . ובמדרש ויפקדם בבזק ויספרם בטלאים כד אינון מסכנין באילין בזקי' כד אינון עתירין באילין אמריא : (ט) בחם השמש . כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : (יא) באשמורת הבקר . משלש משמרות שמחלקים הלילה השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורה השלישית שהיא אשמורת הבקר : ויפוצו . הוי"ו כוי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה : שנים יחד . כתרגומו תרין דערקין כחדא : (יב) שאול ימלוך עלינו . בתמיה וי"ת מה דין דמבסר למימר לא כשר שאול לממלך עלנא : (יד) ונחדש שם המלוכה . לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכך היו מכבדים אותו המקום אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה

וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד׃ ז וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר
וַיְנַתְּחֵהוּ וַיְשַׁלַּח בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נ' . כ"כ
בְּיַד הַמַּלְאָכִים ׀ לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל כֹּה
יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ וַיִּפֹּל פַּחַד־יְהוָה ג"ה . ס'
עַל־הָעָם וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד׃ ח' . ס'
ח וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה
שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ט וַיֹּאמְרוּ לַמַּלְאָכִים ו' בטעם ר"ס
הַבָּאִים כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ ס'
גִּלְעָד מָחָר תִּהְיֶה־לָכֶם תְּשׁוּעָה בְּחֹם כחם קרי
הַשָּׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּידוּ
לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ וַיִּשְׂמָחוּ׃ י וַיֹּאמְרוּ ג'
אַנְשֵׁי יָבֵישׁ מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָּנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם׃ ג'
יא וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׂם
שָׁאוּל אֶת־הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ־הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת ג' ו"ס
הַבֹּקֶר וַיַּכּוּ אֶת־עַמּוֹן עַד־חֹם הַיּוֹם
וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ וְלֹא נִשְׁאֲרוּ־ ג'
בָם שְׁנַיִם יָחַד׃ יב וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־
שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם׃ יג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל ג'
לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם ז'
עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה׃ טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל
וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה ס"פס'

שָׁאוּל כַּד שְׁמַע יַת פִּתְגָמַיָא
הָאִלֵין וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ לַחֲדָא׃
ז וּנְסֵיב פַּדַּן תּוֹרַיָא וְהַרְמֵיהּ
וּשְׁלַח בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל
בְּיַד אִזְגַדַיָא לְמֵימַר
דְלֵיתוֹהִי נָפֵיק בָּתַר שָׁאוּל
וּבָתַר שְׁמוּאֵל כְּדֵין יִתְעֲבֵיד
לְתוֹרוֹהִי וּנְפַל זִיעָא מִן קֳדָם
יְיָ עַל עַמָא וּנְפָקוּ כְּגֻבְרָא
חַד׃ ח וּמְנִינוּן בְּבֶזֶק וַהֲווֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּלָת מְאָה
אַלְפִין וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתִין
אַלְפִין׃ ט וַאֲמַרוּ לְאִזְגַדַיָא
דַאֲתוֹ כְּדֵין תֵּימְרוּן לֶאֱנָשׁ
יָבֵשׁ גִּלְעָד מְחַר תְּהֵי לְכוֹן
פּוּרְקָנָא בְּמֵיחַם שִׁמְשָׁא
וַאֲתוֹ אִזְגַדַיָא וְחַוִיאוּ לֶאֱנָשֵׁי
יָבֵשׁ וַחֲדִיאוּ׃ י וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ מְחַר נִפּוֹק
לְוָתְכוֹן וְתַעְבְּדוּן לָנָא כְּכָל
דְתַקִין בְּעֵינֵיכוֹן׃ יא וַהֲוָה
בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וּמַנִי שָׁאוּל
יַת עַמָא תְּלָתָא מַשִׁרְיָן
וְעָלוּ בְּגוֹ מַשִׁרִיתָא בְּמַטְרַת
צַפְרָא וּמְחוֹ יַת בְּנֵי עַמוֹן
עַד מֵיחַם יוֹמָא וַהֲווֹ
דְאִשְׁתָּאֲרוּ וְאִתְבַּדַּרוּ וְלָא
אִשְׁתָּאֲרוּ בְהוֹן תְּרֵין
דְעָרְקִין כַּחֲדָא׃ יב וַאֲמַר
עַמָא לִשְׁמוּאֵל מָא דֵין דִי
מְבַסֵר לְמֵימַר לָא כְשַׁר
שָׁאוּל לְמִמְלַךְ עֲלָנָא אַיְתוֹ
גֻבְרַיָא וְנִקְטְלִינוּן׃ יג וַאֲמַר
שָׁאוּל לָא יִתְקְטֵיל גֻבְרָא בְּיוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא דֵין
עֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ יד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָא
אִיתוֹ וְנֵיזֵיל לְגִלְגָּלָא וּנְחַדֵּת תַּמָן מַלְכוּתָא׃ טו וַאֲזַלוּ
כָל עַמָא לְגִלְגָּלָא וְאַמְלִיכוּ תַמָן יַת שָׁאוּל קֳדָם יְיָ

רלבג

ויעשה בהם כרצונו . והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם ישראל ולקחת את ארצם אם יוכל . והנה באו הדברים עד שאול וסבב שנאספו כל ישראל להלחם עם נחש . והכו את עמון מכה רבה והנשארים נסו ונתפזרו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד : (יג) לא יומת איש ביום הזה . יתכן שאמר היום המיוחד או אמר שאול לא יומת איש ביום הזה על צד התחבולה למלט האנשים ההם מיד ישראל להראות להם שדעתו להמיתם אחר היום ההוא : (יד) ואולי לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות : (טו) ואמר לפני ה' בגלגל כי שם בנו מזבח וזבחו בו וכראשונ' היה

ויאמרו ג' ר"פ בטעם גריש וסי' הבה נבנה . הבה נלבנה . אבל אשמים . לכו ונפילה גורלות דיונה . למלכים הבאים . ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ב' קמץ וסי' ויגידו לאנשי יביש וישמחו . ויהי כראות כל העם . ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא :

פי' רבי ישעיה

(ח) ויפקדם בבזק . שם מקום כמו אדוני בזק בבזק. וכן תרג' יונתן ומנינון בבזק : (יא) ויהי הנשארים ויפוצו . הוי"ו יתיר' :

תולדות אהרן ויפקדם בבזק . שם עב :

מצודת דוד

והלך אפו על נחש העמוני : (ז) ביד המלאכים . אשר באו מיבש גלעד : לאמר . נוס לאמר להם מי שלא יצא למלחמה יעשה בקרו כזה : פחד ה' . לא פחד נתיחת הבקר כי אם פחדו מה' להמרות פי משיחו : כאיש אחד . ר"ל במהירות רב ובהסכמה אחת : (י) ויאמרו אנשי יביש . אמרו לאנשי נחש העמוני מחר נצא וכו' ועשו בה כאשר תרצו ולבעבור אמרו שלא יהיו נשמרים : (יא) בתוך המחנה . של נחש העמוני : באשמורת הבקר . הוא המשמר השלישי הסמוך לבוקר: ויפוצו . נתפזרו אלו מאלו : (יב) מי האומר . מי האיש האומר בלעג ובתמיה שאול ימלוך עלינו וכי הגון הוא למלוכה את האנשים האלה תנו בידינו ונמיתם ואמרו זה על כי לא שה' עמו והתשועה באה ע"י : (יג) כי היום וכו' . ואין ראוי להמית איש ביום תשועה : (יד) ונחדש שם המלוכה . על כי בראשונה לא קבלוהו כולם ברצון : (טו) וימליכו שם . שהמליכוהו שנית בהסכמת כולם וברצון טוב : לפני ה'

מצודת ציון

(ז) צמד . זוג ע"ש שדרכם ללכת מצומדים ומחוברים: וינתחהו. חתך לנתחים ר"ל לאברים: (ח) בבזק . שם מקום : (ט) לאיש. לכל איש : כחום השמש . כאשר יתחמם השמש בגבורתו והוא חצי היום : (יא) ראשים . חלקים : באשמורת . מל' משמר : היום . השמש קרויה יום כמו לרוח היום (בראשית ג')

בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים
לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־
אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃
יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם (כ׳ חס׳)
לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ
עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ ב וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ ׀
מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי (ל׳)
וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי
לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ (ג׳ וחס׳)
ג הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ
אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי (ח׳ תלשין פסקין)
לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־ (ד׳)
מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר
וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃
ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ (ל׳)
וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃
ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד (ל׳)
מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי
מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃ (י״ג סבירין ויאמרו)
ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם (ל׳)

בְּגִלְגְּלָא וְנַכִּיסוּ תַמָּן נִכְסַת
קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַחֲדִי תַמָּן
שָׁאוּל וְכָל אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל
עַד לַחֲדָא׃ א וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
לְכָל יִשְׂרָאֵל הָא קַבֵּלִית
לְמֵימְרֵיכוֹן לְכֹל דִי אֲמַרְתּוּן
לִי וְאַמְלְכִית עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃
ב וּכְעַן הָא מַלְכָּא מְדַבַּר
בְּרֵישֵׁיכוֹן וַאֲנָא קָשִׁישׁ
וְסָבִית וּבְנַי הָא אִנּוּן
עִמְּכוֹן וַאֲנָא הַלְּכֵית
קֳדָמֵיכוֹן מִזְּעֵרִי עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ ג הָא עַד דִי אֲנָא
קַיָּם אַסְהִידוּ בִי קֳדָם יְיָ
וְקֳדָם מְשִׁיחֵיהּ יָת תּוֹרָא
דְמַן דְּבָרִית וַחֲמָרָא דְמַן
שְׁחָרִית וְיָת מַן עֲשָׁקִית
וְיָת מַן אֲנָסִית וּמִיַּד מַן
קַבְּלִית מָמוֹן דִשְׁקַר
וּכְבֵישִׁית עֵינַי בְּדִינָא מִנֵּיהּ
וַאֲתֵיב לְכוֹן׃ ד וַאֲמַרוּ לָא
עֲשַׁקְתָּנָא וְלָא אֲנַסְתָּנָא וְלָא
קַבֵּילְתָּא מִיַּד אֱנָשׁ מִדַּעַם׃
ה וַאֲמַר לְהוֹן סָהִיד מֵימְרָא
דַיְיָ בְּכוֹן וְסָהִיד מְשִׁיחֵיהּ
יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא
אַשְׁכַּחְתּוּן בִּידִי מִדַּעַם
וַאֲמַרוּ סָהִיד׃ ו וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְעַמָּא יְיָ דַעֲבַד
גְּבוּרָן עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּדְאַסֵּק יָת אֲבָהָתְכוֹן

ואני זקנתי ושבתי ט׳ פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי׳ ואני זקנתי ושבתי. כי עשית משפטי ודיני. עדי וסהדי במרומים. פרא חפשי ומוסרות ערוד. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיקי נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שמחה וששון ליהודים: את שור מי לקחתי ח׳ פסוקים תלשין ופסקין בקריאה וסי׳ אל אלהים יי. את שור מי לקחתי. וידבר אחאב אל נבות. וישלח חזקיה אל מלך אשור. אתן לגוג מקום שם קבר בישראל. ויקהל דוד את כל שרי ישראל. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד״ה. קימו וקבלו היהודים:

תולדות אהרן כנגי עמו בי. נדרים לג מכות כג: ויאמרו לא עשקתנו. נדרים שם מכות שם: ה׳ אשר עשה. ראש השנה כה (ראש השנה נח):

רדק

היה: (ב) זקנתי ושבתי. השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז״ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירגנו העם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו ונ״ב שנה של שמואל אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אצלם זה כי מן הפסוקים לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ״ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ומת ביום שנלקח הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שנים של דוד נשארו שלש ועשרים לשמואל וארבעים של עלי הרי ס״ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופת הימים וגו׳ הרי חמשים ושנים: ובני הנם אתכם. לאשר תצטרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני: (ג) לקחתי. כלומר למלאכתי: ואת מי עשקתי. בממון: את מי רצותי. בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקי׳ וית מאן אנסי׳ ורז״ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו ולדבריה׳ יהיה רצותי מן רצון אע״פ שאינו משרשו: כופר. להטות הדין: ואעלים עיני בו. אם יבוש לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב כן פירוש אדוני אבי ז״ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון: (ה) ויאמר עד. כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז״ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידים עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר וזהו אחד משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה: (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן. אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי״ת די עבד גבורן על ידי משה ואהרן. וטעם הפסוק הזה על אשר הקדים עד ה׳ כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכם מארץ מצרים

רשי

(ב) ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במסכת תענית: (ג) את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם הייתי הולך על החמור שלי והיה לי ליטול משלהם: את מי רצותי. כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ: ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: (ה) ויאמר עד. בת קול יוצאת ואומרת עד וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של משה כדאיתא במסכת מכות: (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים

רלבג

היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלתו. ואחר זה השתדל שמואל להביא את ישראל ומלכם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וזכר להם תחלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין נשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על צד העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני ה׳ ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה לעד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל: (ו) והנה אמר שמואל ה׳ שעשה את משה ואת אהרן לעולם השגחתו על ישראל ואשר העלה את אבותיכ׳ מארץ מצרים רצה בזה כי ה׳ שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה והרצון בו ה׳ הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה וזה נגלה מצד האותות והמופתים שנתחדשו אז וזה יותר נכון ויותר נקשר למה שאחריו: ואחר זה הרחיב הביאור

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) ואעלים עיני בו. כמו והעלמתי: (ה) ויאמר עד. כל אחד מישראל אמר עד יהיה השם בדבר זה:

מצודת ציון

ג׳): ויצעו. נתפזרו כמו ויפוצו אויביך (במדבר י): יב (ב) ושבתי. השיבה הוא יותר מהזקנה: הנם. הם: (ג) ענו. העידו כמו לא תענה (שמות כ): שור מי. שור של מי: עשקתי. מל׳ עושק וגזל: רצותי. ענין שבירת הגוף וכן עשוק ורצוץ (דברים כח): כופר. פדיון: (ו) את משה. עם משה

מצודת דוד

כי השכינה שורה במקום שרוב צבור נאספים: יב (א) הנה שמעתי וכו׳. ר״ל עד לא המלכתי מלך לא יכולתי להוכיח אתכם כי פן תחשבו שתכלית דברי המה למנוע המלכת מלך ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך: (ב) ועתה. אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה וא״כ מי הוא אשר יערב לבו להשיבו ממלכותו וגם אני זקנתי וכוחי תש להחזיק עוד בממשלה ובני הלא המה אתכם נכונים לעבודת המלך וחפצים בו כמותכם וא״כ שוב אין מקום לומר שרוח אחרת אתי ולזה אדבר עתה דברי: ואני התהלכתי. ר״ל ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם ולא יום ולא יומים כ״א מנעורי עד היום הזה וא״כ כולכם מכירים ויודעים אותי אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית: (ג) הנני. ר״ל בעוד שאני פה ענו בי נגד ה׳ ונגד המלך הנמשח מה׳: לקחתי כופר. פדיון על פשעו: ואעלים עיני בו. ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי: ואשיב לכם. ר״ל ובאשר תענו בי דבר מה בעודי פה הנה אשיב לכם על דבריכם: (ד) מאומה. שום דבר מה: עד ה׳. ה׳ יהיה לעד וגם משיחו יהיה לעד אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון: ויאמר עד. ר״ל כ״א אמר כן שדבר ה׳ יהיה עד. וכן משיחו יהיה עד או שאול לבד אמר אני אהיה עד: (ו) ויאמר שמואל. אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה

רש"י

נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: (ז) ואשפטה אתכם. אתוכח עמכם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. זה שמשון שמשבט דן בא: ואת יפתח. הרי שלשה קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו. כל בית דין המתמנה על הצבור צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר

רדק

מצרים הוא יהיה עד ביני וביניכם: (ז) ואשפטה אתכם. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין ה' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: (ח) כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וצעקו אל ה': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך ה' ולפיכך נכנסו לארץ והרי הם כאילו הושיבום במקום הזה: (י) ויאמרו חטאנו. ויאמר כתיב וקרי ויאמרו והכתיב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (יא) ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת"י ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף על פי שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון במקומות כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמר אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: (יג) אשר בחרתם אשר שאלתם. האל"ף בסגול וכן הלא שאלתם עוברי דרך: נתן ה' עליכם מלך. פי' להושיעכם: (יד) אם תיראו

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ יב וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ יד אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ

תרגום

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ז וּכְעַן אִתְעַתָּדוּ וְאִתְוַכַּח עִמְכוֹן קֳדָם יְיָ יַת כָּל זָכְוָתָא דַיְיָ דַעֲבַד עִמְכוֹן וְעִם אֲבָהַתְכוֹן׃ ח כַּד עַל יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם וּזְעִיקוּ אֲבָהַתְכוֹן קֳדָם יְיָ וּשְׁלַח יְיָ יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן וְאַפִּיקוּ יַת אֲבָהַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאוֹתִיבִינוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ט וְאִתְנְשִׁיאוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וּמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד סִיסְרָא רַב חֵילָא דְחָצוֹר וּבִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּבִידָא מַלְכָּא דְמוֹאָב וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בְּהוֹן׃ י וּזְעִיקוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמַרוּ חַבְנָא אֲרֵי שְׁבַקְנָא יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחְנָא יַת בַּעֲלַיָּא וְיַת עַשְׁתָּרָתָא וּכְעַן שֵׁיזְבְנָא מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא וְנִפְלַח קֳדָמָךְ׃ יא וּשְׁלַח יְיָ יַת גִּדְעוֹן וְיַת שִׁמְשׁוֹן וְיַת יִפְתָּח וְיַת שְׁמוּאֵל וְשֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וִיתֵיבְתּוּן לְרוּחְצָן׃ יב וַחֲזֵיתוּן אֲרֵי נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן אֲתָא עֲלֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן לִי לָא אֱלָהֵין מַלְכָּא יִמְלוֹךְ עֲלָנָא וַיְיָ אֱלָהֲכוֹן מַלְכְּכוֹן׃ יג וּכְעַן הָא מַלְכָּא דְאִתְרְעֵיתוּן דִּי שְׁאֶלְתּוּן וְהָא מַנִּי יְיָ עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃ יד אִם תִּדְחֲלוּ קֳדָם יְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי

נ' · ל"ג' פ"ל והאחד חסר · ו"ע · כ' · כו"ל מ"ל במ"א הס' · ויאמרו ק' · ד'. נ' · ב' וירא כל העם · נ' · כו"ל חס' במ"א · ב' עוברי דרך · ב' וכאו אלה

רלבג

כביאור נחמד מה שעשה השי"ת לישראל וקצר מזה לפרסומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטים שהקים השי"ת להם כי אם ד' ולא זכר השופט שהצילם מיד סיסרא עם שזכר מה שמכרם השי"ת לסיסרא וידמה שלא זכר אלו הארבעה כי אם לבאר להם שמרוב חסדי השם יתברך היה שהושיע את ישראל מאויביהם פעם על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח. כי ירובעל היה עובד ע"ז כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מצאנו לו מהשלמות שכבר עשה השי"ת מופת על ידו וכאשר קרא אל ה' ענהו וזה מורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשה השי"ת רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה' ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מעולם ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שיעשה גם על ידו הקימותו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש בזה התואר הושיעם ג"כ על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי ה' אלהי

ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח : ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו' : בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן. וישם את האח' בדן. עגלי הזהב. ובני אולם בדן: אם ו' ראשי פסו' בספרא וסי' אם כה יאמרו. אם יוכל להלחם אתי. אם תיראו את ה'. אם פקוד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

תולדות אהרן ומשה סמ"ג. ערכין יז: וישלח ה' את ירובעל. ר"ה כ"ה (שם שם):

מצודת דוד

חזר לדבר דבריו להוכיחם: ה' אשר עשה. ר"ל הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר עשה עם משה ועם אהרן ר"ל הנפלאות שעשה ע"י ועמהם: ואשר העלה וכו'. ע"י הנפלאות ההם העלה ממצרים: (ז) ועתה. ר"ל הואיל וידעתם עמדו ואתוכח עמכם על כל צדקות ה' וכפי ר"ל נתתן הויכוח יהיה עם הצדקות: (ח) כאשר בא. ר"ל וזה הויכוח שעם הצדקות שהנה כאשר בא יעקב למצרים היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד ושלח את משה וכו' ולא היה להם אז מלך ללחום מלחמתם: (ט) וישכחו. ובבואם לארץ שכחו את ה' ומסרם ביד העובדי גלולים: וילחמו בם. ר"ל כי מתחלה לחמו בישראל ולאח"ז מסרם ה' בידם: (י) ויזעקו. התפללו לה' אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: (יא) וישלח ה' את ירובעל וכו'. עם כי לא היו מולכים בישראל הציל ה' אתכם על ידיהם מיד אויביכם היושבים מסביב: (יב) ותראו. ר"ל אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה כ"א מלך ימלוך עלינו והוא ילחום מלחמתנו: וה' וכו'. אבל ה' הוא מלככם והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה וא"כ הכזבתם עצו בשאלת המלך כי הלא אמרתם שלא מצאתם בידו מאומה והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט ומבלי מלך: (יג) ועתה הנה המלך. אבל עתה מה שעבר אין כי הלא המלך הנה הוא מולך ועומד אשר בחרתם. ר"ל הלא זהו המלך אשר בעבור התשועה שעשה בחרתם בו אחר אשר שאלתם על המלך והקב"ה הסכי' על ידכם והמליכו חזרתם ובחרתם בו מעצמיכם וא"כ אחר כי שוב אין להשיב ומלך ימלוך: (יד) אם תיראו. ר"ל אך אם תיראו את ה' וכו' אז כלכם תהיו אחר ה' כי הוא יגן

מצודת ציון

משה. ר"ל על ידו: (ז) ואשפטה. אתוכח כמו ונשפטתי אותם (יחזקאל כ): (ח) ויושיבום. מל' ישיבה: (ט) וימכור. מסרם וכאלו מכרם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. בן

רדק

תיראו את ה' : ובאבותיכם. כמו ובמלכיכם כי האדון נעם כמו האב לבן וכן אמר וישימני לאב לפרעה וי"ת כמה דהות באבהתכון ורז"ל פירשו חטופי דשכיבי דאמר מר בעון חייה מתים נחטטים כלומר אם תמרו את פי ה' תהיה יד ה' בכם וגם באבותיכם הממרים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון : (טז) את הדבר הגדול הזה. מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז"ל משבעה עשר בניסן עד י"ז במרחשון שהוא עת המטר ולפי שהיה מטר בקציר חדוש גדול אצלם פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמר הלא קציר חטים היום וגו' ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני ה' היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם וקפם בדברי שמואל כמו שעשו והמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע"פ שאמר להם כי על פי ה' נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר וייראו כל העם מאד את ה' ואת שמואל : (כ) אתם עשיתם את כל הרעה הזאת . לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסירו מאחרי ה' וי"ת את כל הרעה הזאת על המטר שתרגם כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקלת נוסחאות אתון עבדתון : (כא) ולא תסורו כי אחרי התוהו . פי' ולא תסורו מאחרי ה' כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו

פי' רבי' ישעיה

(כא) כי אחרי התוהו . כי אם תסורו אחרי התוהו תסורו :

תרגום

ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון : טו ואם לא תקבלון למימרא דיי ותסרבון על מימרא דיי ותהי מחתא דיי בכון כמא דהות באבהתכון : טז אף כען איתעתדו וחזו ית פתגמא רבא הדין דיי עביד לעיניכון : יז הלא חצד חטין יומא דין אצלי קדם יי ויתן קלין ומטרא ודעו וחזו ארי בישתכון סגיאה דעבדתון קדם יי למשאל לכון מלכא : יח וקרא שמואל קדם יי ויהב יי קלין ומיטרא ביומא ההוא ודחל כל עמא לחדא מן קדם יי ומפתגמי שמואל : יט ואמרו כל עמא לשמואל צלי על עבדך קדם יי אלהך ולא נמות ארי אוסיפנא על כל חובנא בישתא למשאל לנא מלכא : כ ואמר שמואל לעמא לא תדחלון אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ברם לא תסטון מבתר פולחנא דיי ותפלחון קדם יי בכל לבכון : כא ולא תסטון מבתר פולחניה ולא תפלחון לטעותא דאינון כמא וליתבהון הנאה ולא

מקרא

וּשְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

טו וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם׃

טז גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃

יז הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ׃

יח וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃

יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃

כ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃

כא וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ

ג' וחס' חד ממרים היתם : חסר ג' ; ב' ; ג' ; ג' ; ו' כ"כ ; ד' חסר דחסר ב' מ"ל אריס שאג ב' ; ו' חס' ; ג' ; ג'

קלות ו' כ"כ חס' ו' קדמא וסי' נמסר בתילים סימן צ"ג : קלת ד' חס' וסי' נמסר בסדר וארא : ולא תסורו ו' פסו' ולא לא ולא וסי' נמסר בסוף סדר קרח :

תולדות אהרן הלא קציר חטים . תענית ב :

רשי

אביל שבאבירים : (יד) והיתם גם אתם . ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך : (טו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם. כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם . ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטופי שכבי והיא מכת בזיון על המתים : (טז) התיצבו וראו וגו' . וכשם שעל ידי תפלתי אני יכול לשטת את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפלתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי ואפ"ם שאני זקן : (יז) הלא קציר חטים היום . והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקב"ה להביא פורענות חנם אף ע"פ כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר : ודעו וראו . כי לא הייתם צריכים לשאול מלך לגלל בי :

רלבג

אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמי שעשה בימי השופטים שהלך להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד ה' בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך : (יז) הלא קציר חטים . והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מאד לה' כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ואמנם אמר זה כי קציר חטים היה שם סביב חג השבועות והנה העת הוא אז לפי הטבע חם ולא גם התקופה שעברה היתה בטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים עשניים יתהוו מהם הרעמים והברקים וזהו האות שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת נתינת הקולות והמטר כשקרא שמואל אל ה' לא היה צריך לומר הלא קציר חטים היום . ואפשר שנאמר הלא קציר חטים היום היה להורות על לחות האויר כי האנשים היו קוצרים חטים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מעונן ובלתי ראוי למטר . והנה הביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב . והנה הרגישו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך . ואחר זה הייטירם שמואל באמצעות זה והודיע כי הש"י לא יטוש עמו

הפעל אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב)

מצודת ציון

בן דן זה שמשון מבני דן : (יד) תמרו מל' מרי ומרד : (יז) רבה . גדולה : (כא) התוהו . הוא

מצודת דוד

ילך לפניכם למלחמה ואתם תלכו אחריו : (טו) יד ה'. מכת יד ה' : ובאבותיכם. ובמלכיכם כי כל שר ומושל נקרא בל' אב וכן וישימני לאב לפרעה (בראשית מ"ה) :

(טז) גם עתה . ר"ל ואם תשיבו לומר אם שאלת המלך רעה היתה בעיני ה' למה הסכים על ידינו ע"ז אשיב לכם גם עתה אחר שהסכים התיצבו וראו וכו' ומזה תשכילו לדעת דרכי ה' אשר ימלא שאלת השואל אף אם היא רעה בעיני ה' וגם אם לשואלה לא למובה יחשב : (יז) הלא קציר חטים היום . ואע"פ עתה המטר לקללה תחשב ואף רעה היא בעיני ה' להביא הקללה בעולם על לא דבר : אקרא וכו' . ועכ"ז כאשר אקרא אל ה' על המטר ישמע קולי ויתן קולות רעמים ומטר כי כן ימלא שאלת המבקש המובה היא אם רעה : ודעו . ובזה דעו שרבה רעתכם וכאשר אמרתי ואף שהסכים המקום עמכם כי כן מעשה ה' אבל האמת הוא שעשיתם הרע לעצמכם וגם רעה בעיני ה' : (יח) ויקרא שמואל . על המטר כאשר אמר : את ה'. בעבור חטא שאלת המלך : ואת שמואל . על שהמליכו מלך בחייו וכאלו מאסו בו : (יט) על כל חטאתינו . על החטאים אשר עשינו מאז הוספנו עוד לעשות הרע בשאלת המלך : (כ) אתם עשיתם . ר"ל הלא אתם כבר עשיתם ואין להשיב אך אל תסורו עוד ויכופר העון : (כא) ולא תסורו וכו' . לא תסורו מה' ללכת אחרי

כִּי־תֹהוּ הֵמָּה: 22 כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: 23 גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֹל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה: 24 אַךְ יְראוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבַבְכֶם כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּל עִמָּכֶם: 25 וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־אַתֶּם גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפוּ:

מְשֵׁיזְבִין אֲרֵי לְמָא אִינוּן: כב אֲרֵי לָא יַרְחֵיק יְיָ יָת עַמֵּיהּ בְּדִיל שְׁמֵיהּ רַבָּא אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד יַתְכוֹן קֳדָמוֹהִי לְעָם: כג אַף אֲנָא חַס לִי מִלְּמֶחְטֵי קֳדָם יְיָ מִלְּאִתְמְנָעָא לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן וְאַלֵּיף יַתְכוֹן דְּתְהָכוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְכַשְׁרָא: כד בְּרַם דְּחִילוּ מִן קֳדָם יְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי בִּקְשׁוֹט בְּכָל לִבְּכוֹן אֲרֵי חֲזוֹ יָת דְּאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן: כה וְאִם אַבְאָשָׁא תַּבְאֲשׁוּן עוֹבָדֵיכוֹן אַף אַתּוּן אַף מַלְכְּכוֹן

הואיל ג' ומלאים וסי' נמסר בסדר דברים: מחטא ג' ומשונים בכתיבתן וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב. מחטו לה' מחדל כן כתיב. מחטוא בלשוני כן כתי' אנ"ך וכן הוא אוריתא טו. נביאים טא כתובים טוא ונמסר גם בסדר וירא: יראו ג' בקריאה וסי' נמסר בסוף הושע סימן כ"ד: הגדל ג' חס' י' בליש' בקריאה וסי' אשר הגדל עמכם. אשר חרפו את עמי ויגדלו. מגדל ישועות מלכו: הרע ה' בקריאה וב' טבין וסי' ואם הרע תרעו גם אתם. חדלו הרע. היהפך כושי עורו. בכל עת אהב הרע. וכל הרע לאיש מתן. וחד והרע הרעתי: תרעו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

תולדות אהרן שמו הגדול. אכר אחרי: גם אנכי חלילה. ברכות יג:

רש"י

(כב) בעבור שמו הגדול. אשר יצא שמו עליכם שהוא מושיעכם ולמען לא יתחלל שם גדלו: הואיל ה'. נשבע כמו ויואל שאול את העם (לקמן י"ד כ"ד): (כג) גם אנכי חלילה לי. מאחר שהטעו אתם את לבכם לשוב אל ה' גם אנכי חלילה לי מחדול מהתפלל בעדכם:

רלב"ג

בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליהם בזה האופן הנפלא שזכר: (כג) ואמר להם שחלילה לו מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדם שלא ימותו על החטא הזה שחטאו לה' לשאול להם מלך: (כד) והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטובה והישר' לא יסור מזה מפני מה שפשעו כנגדו לשאול להם מלך כאלו מאסו אותו ממלוך עליהם אך הזהירם שייראו את ה' ויעבדוהו אשר הפליא חסדו להם ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם:

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו כזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקד' בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבי' עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר: השני הוא להודיע שראוי לשלם כשיראה בשימו האנשים אל מה שהוא נכון שיוזקו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו היזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה' והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו נבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד ועם כל זה השם יתעלה שירצה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר ישימם עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה: השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר ממנה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם יתעלה לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר השי"ת מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מאד יפיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את ה' והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם כי לא יועיל' המלך שלא תהיה יד ה' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי השי"ת היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה ממה שימנע ישראל משיסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם: הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קנייניו כראוי ולזה זכר שלא סמך קיש לבקש האתונות אם ילך שם אחד מהנערים אם לא ילך בנו שם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם בו אם ימצאם לעצמו ימכר' ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו באלהים על זה: החמישי הוא להודיע שלימות מספר שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח מבוא בענין הנבואה: הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קנייניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן הרבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא: השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שתתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלות כי לא היה זה ממנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל על ישראל: השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיועץ לו שילכו לאיש האלהים והגיד להם את בואם: התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בחריצות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאוב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר: העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל שהוא צריך לשאול עליו לפי מה שהגי' מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכוונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות הכן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש פה הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הבמתה לאכל כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל והודיעהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה השי"ת און שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימן וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שמואל ביום ההוא: האחד עשר הוא להודיע שולם מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר

רד"ק

יצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו: (כב) כי לא יטוש. כי אע"פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלומר כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמילכם כחטאתיכם וישחיתכם הרי כאילו נתחלל שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' וגו' וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול: (כג) מחטא לה'. כי אחר שאתם שבים לה' ומתודים על חטאתיכם אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם: (כד) יראו את ה'. האלף איננה נקראת: הגדיל עמכם. הגדיל עמכם לעשות טובות או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם: (כה) תרעו. אם תריעו מעלליכם גם אתם גם מלככם. האחד לרבות על חבירו וכן גם לאנכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא

יוכיח

מצודת דוד

עבודת גלולים כי ההליכה היא ההליכה אחרי התוהו וכו' שאין בהם ממש: (כב) כי לא יטוש ה'. נתן טעם למה לא ייראו ממה שעשו ואמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שלא יחולל: כי הואיל. ר"ל כבר נשמע אשר רצה בכם להיות לו לעם סגולה ואם יטוש אתכם אף כשתטיבו דרככם מהיום ומהלאה יאמרו אז מבלי יכולת עזבם: (כג) גם אנכי. ר"ל כמו שהמקום יכפר העון הזה כן גם אנכי אמחול על עלבוני כי חלילה לי מחטוא לה' להיות אכזרי מלמחול ולחדול מלהתפלל בעדכם כי באמת אתפלל כאשר אמרתם אף אלמד אתכם בדרך הטובה: (כד) אך יראו וכו'. כי אז תועיל תפלתי: אשר הגדיל עמכם. אשר הגדיל תפלתו עמדה למחול העון הזה: (כה) גם אתם וכו'. ר"ל לא תועיל תפלתי

והמלך

מצודת ציון

הוא דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תהו (בראשית א): יועילו. מל' תועלת: (כב) יטוש. יעזוב: הואיל. רצה כמו ויואל משה (שמות ב): (כג) חלילה. חולין וגנאי: והוריתי. אלמד כמו יורה דעה (ישעיה כח): (כה) תספו. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח):

ויתר

רדק

יוכיח אותם הוא יהיה נפגע עליהם: (ב) בן שנה שאול במלכו. פי' אז כשהיו הדברים האלה כשדבר שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם וי"ת בן שנה כבר שנה דלית ביה חובין בר שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: (ב) ויבחר לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש ספרא עד נפש יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ומן נפש יהונתן עד סופו יהונתן: (ג) את נציב פלשתים. כבר פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד בפלשתים: אשר בגבע. אינו גבעת בנימין כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע: ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל: ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיצאו למלחמה כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל: (ד) הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו: נבאש. נתעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש

תרגום

תְּשְׁתֵּיצוּן ׃ יג א כְּבַר שְׁנָא
דְּלֵית בֵּיהּ חוֹבִין בַּר שָׁאוּל
כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין
מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל ׃ ב וּבְחַר
לֵיהּ שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין
מִיִּשְׂרָאֵל וַהֲווֹ עִם שָׁאוּל
תְּרֵין אַלְפִין בְּמִכְמָשׁ
וּבְטוּר בֵּית אֵל וְאַלְפָא
הֲווֹ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעֲתָא
דְבֵית בִּנְיָמִן וּשְׁאָר עַמָּא
שְׁלַח גְּבַר לְקִירְווֹהִי ׃
ג וּמְחָא יוֹנָתָן יַת אִסְטַרְטֵּגֵי
פְלִשְׁתָּאֵי דִּי בְּגִבְעֲתָא
וּשְׁמַעוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְשָׁאוּל
תְּקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעָא
לְמֵימַר יִשְׁמְעוּן יְהוּדָאֵי ׃
ד וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁמַעוּ לְמֵימַר מְחָא שָׁאוּל יַת אִסְטַרְטֵּגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַף אִתְגְּרִי

מקרא

יג א בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וּשְׁתֵּי
שָׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּבְחַר־לוֹ
שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל
וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ
וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן
בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ
לְאֹהָלָיו׃ ג וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת נְצִיב
פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ
פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־
הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃
ד וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה
שָׁאוּל אֶת־נְצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ

י"ז מ"ל

רשי

(א) בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו ז"ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישראל ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: (ג) את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה להם על ישראל והשיבוהו בגבעת בנימין: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: (ד) וגם נבאש ישראל. נבאש ליחם בפלשתים לשון שנאה:

תולדות אהרן בן שנה שאול. יומא כב עקרים פ' כו:

רלבג

ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו ה' הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי: השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי בהאמנתה יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר שכבר הגידן לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שזכר אחר זה והגיד לו את דבר המלוכה כאשר היה גם כן: השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלות שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה: הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע"פ שאינה בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה ג"כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברים אשר ייחסום האנשים אל הקרי וההזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה': החמשה עשר הוא להודיע כי מה' כל משפט הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגורל על שאול למלך כמו שאמר שמואל מצד הנבואה: הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם: השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט סבה יסירוה ממנו: השמנה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנה איש לשררה יצטרך בעבורה לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחזקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה: התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין ומסבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה: העשרים הוא להודיע שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור' במקומות הראויים להציל לנרדפים שהם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין נחש העמוני ואע"פ שלא היה ישראל נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך: העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי יכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר בזוהו: העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחיר' שאול דבר יביא בלב האנשים שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה סבר שמואל לחדש המלוכה לפני ה' בגלגל ולזבוח שם על זה זבחי שלמים לפני ה' ליישב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויביא זה אל שייראו ממנו כראוי ולזה ידמה שאמר' חנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עת בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך: העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטא בבקשת זאת שאין פריה רק להרע כמו שאין תועלות בקולו' ומטר בימי קציר חטים רק להשחי': העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר וגם אנכי חלילה לי מחטוא לה' וגו' וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והורתי אתכם בדרך הטובה והישרה. תם: (א) בן שנה שאול במלכו וגו'. הנה יש מן הזרו' מאד בזה הפסוק לשתי סבות האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמר שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עבר שנה אחת לשאול מעת המשחו עד העת שמלך שחדשו המלוכה בגלגל והוא כשמלך השתי שנים על ישראל וספר כי בחר לו שלשת אלפי' מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישראל: (ג) והנה היו ישראל אז תחת יד פלשתים עד שכבר שמו פלשתים

פי' רבי' ישעיה

(א) בן שנה שאול במלכו. בשנה ראשונה שמלך בחר לו שלשת אלפים איש: ושתי שנים מלך. אפשר לומר כן והכתיב וילחם סביב בכל אויביו. במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע ואימתי עשה כל המלחמות האלה ואימתי רדף אחרי דוד ובלבד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים הלכך יש לפרש שתי שנים עד שנמשח דוד שמשעה שנמשח דוד כהלו בטלה מלכותו ומה שמלך לאחר כן מלכותא בלא תגא הוא: (ג) את נציב פלשתים. ממונים ששמו עליהם פלשתים לגבות המס כי היו משועבדים תחתיהם:

מצודת ציון

יג (ב) ויתר העם. מותר העם: (ג) נציב. ממונה העומד על ישראל לגבות המס: (ד) ויצעקו. ענין אסיפה
הכאה

מצודת דוד

והמלך לא יושיעכם ואתם לא תעזרוהו וכולכם תספו: יג (א) בן שנה. ר"ל כשנמלך כלתה שנה מזמן משיחתו או מוסב למקרא שלאחריו לומר בשנה הראשונה בחר לו שלשת אלפים וכו': (ב) ויהיו עם שאול. להיות נכונים לשמשו בעת הצורך: במכמש וכו'. מהם ישבו במכמש ומהם בהר בית אל: (ג) ישמעו העברים. ר"ל בכדי שיאספו עם זה קול השופר ידעו ע"ז להיות נשמרים מן הפלשתים: (ד) הכה שאול. אף שיונתן הכהו יחשב לשאול כי הוא המלך וכל דבר יקרא על שמו: נבאש ישראל

ישראל בפלשתים ויצעקו העם ג'
אחרי שאול הגלגל:
ה ופלשתים נאספו | להלחם עם־
ישראל שלשים אלף רכב וששת
אלפים פרשים ועם כחול אשר על־ ג' קמצין
שפת־הים לרב ויעלו ויחנו במכמש
קדמת בית־און: ו ואיש ישראל
ראו כי צר־לו כי נגש העם ויתחבאו ל'
העם במערות ובחוחים ובסלעים ל'
ובצרחים ובברות: ז ועברים עברו ל'. ל'
את־הירדן ארץ גד וגלעד ושאול
עודנו בגלגל וכל־העם חרדו אחריו:
ח וייחל | שבעת ימים למועד אשר ויוחל ק'
שמואל ולא־בא שמואל הגלגל ג'
ויפץ העם מעליו: ט ויאמר שאול ג'
הגשו אלי העלה והשלמים ויעל ג' חס'
העלה: י ויהי ככלתו להעלות העלה
והנה שמואל בא ויצא שאול
לקראתו לברכו: יא ויאמר שמואל מה ל'
עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־ ל'
נפץ העם מעלי ואתה לא־באת
למועד הימים ופלשתים נאספים ו' רפין. ג'
מכמש: יב ואמר עתה ירדו פלשתים ס'
אלי הגלגל ופני יהוה לא חליתי י"ז. ל'
ואתאפק ואעלה העלה: ג, פס'

ישראל בפלשתאי ואתכנישו עמא בתר שאול לגלגלא: ה ופלשתאי אתכנישו לאגחא קרבא בישראל תלתין אלפין רתיכין ושתא אלפין פרשין ועמא כחלא דעל כיף ימא לסגי וסליקו ושרו במכמש מדנח בית און: ו ואנש ישראל חזו ארי עקת להון ארי אידחק עמא ואטמרו עמא במערתא ובמצדתא ובשקיפי כיפיא ובמערת טינרא ובגבעיא: ז ויהודאי עברו ית ירדנא לארע גד וגלעד ושאול עד כען בגלגלא וכל עמא אתכנישו בתרוהי: ח ואוריך שבעא יומין לזמנא דאמר ליה שמואל ולא אתא שמואל לגלגלא ואתבדר עמא מעילוהי: ט ואמר שאול קריבו לותי עלתא ונכסת קודשיא ואסיק עלתא: י והוה כשיציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: יא ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי אתבדר עמא מעילוי ואת לא אתיתא לזמן יומין ופלשתאי אתכנשו למכמש: יב ואמרית כען יחתון פלשתאי לותי לגלגלא וקדם יי לא צליתי ואתחננית ואסקית

ועם ג' קמצין בקריאה וסי' כחול אשר על שפת הים. ועם לא יבין ילבט. ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם: ולא בא ג' וסי' וייחל שבעת ימים למועד. ולא בא בפי בשר פגול. ולא בא עליהם:

רשי

ננאם: אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל (שמואל א' י' ח'): (ה) קדמת בית און. במזרח בית און: (ו) ובחוחים. מקום קבוצת חוחים שקורין בלע"ז: ובצריחים. פלייש"ן בלע"ז: ובבורות. גומות: (ז) עברו את הירדן ארץ גד. לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו. מהרו ללכת אחריו: (ח) ויוחל. המתין: למועד אשר שמואל. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (שמואל ב' ד' ב') היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן אשר לשמואל שאמר לו ז' ימים תוחל עד בואי אליך: (ט) הגישו אלי העולה. זר מותר להקריב בבמה: (יא) מה עשית. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה: למועד הימים. בתחלת היום: (יב) ואתאפק. נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי:

רדק

המצאים: אחרי שאול הגלגל. כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה: (ו) כי נגש העם. נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאום: ובחוחים. במצודות כמו שת"י ובמצדתא: ובצריחים. במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח: (ז) ועברים עברו. מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול. וחרדו ענינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי שם הקרובים לירדן: (ח) וייחל. כן כתיב וקרי ויוחל והכתיב כמו ויחל עד שבעת ימים והקרי ויוחל מבניין הפעיל והענין אחד: למועד אשר שמואל. חסר וי"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל: ויפץ העם מעליו. פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים: הגישו אלי העולה. כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמר שאול שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנאמר ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ות"י למשאל בשלמיה: (יא) מה עשית. ידע בדרך נבואה כי העלה העולה: (יב) לא חליתי. ע"י העולות היתה תפלתם ברוב: ואתאפק. התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו:
נשלמת

רלבג

פלשתי' נציב בגבע בנימן למשול והכהו יהונתן ונודע לפלשתים והיו משתדלים לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברי' זה הענין למען יקחו עצה להמלט מידי פלשתים או להלחם עמהם: (ד) והנה נאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו ומיראתם נתחבאו קצת ישראל במערות וכמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו לאסף עליו: (ח) והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפני הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראה העם כי לא
מה שאמר לו בתחלת מלכותו. וירדת לפני הגלגל שמאז צוהו על דבר זה · (יא) ויאמר שמואל מה עשית. פירוש אני אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה. אני אעלה אותה ולא אתה: ואתה לא באתה למועד הימים. שאחרתה הרבה סברתי שלא תבא היום: (יב) ואתאפק. פירוש על רצוני שהיה לבי נושא ונותן אם אקריב העולה או אמתין ונתחזקתי והעליתי.

פי' רבי' ישעיה

(ו) כי נגש העם. פירוש כי עם ישראל היה נגש ונדחק מרוב עם פלשתים: (ח) למועד אשר שמואל. מקרא קצר הוא ופתרונו למועד אשר נתן שמואל והוא

מצודת דוד

ישראל. מאס ישראל בעיני פלשתים כדרך שממאסין בדבר הנבאש: ויצעקו. נאספו אחרי שאול ללכת הגלגל: (ה) קדמת. למזרחה של בית און: (ו) כי נגש העם. נלחצו מפלשתים: ויתחבאו. החביאו את עצמן: (ז) ועברים עברו. אמר בלשון הנופל על הלשון והוא מדרך צחות ור"ל קצתם מישראל עברו הירדן וברחו לארץ גד וגלעד. עודנו בגלגל. ולא ירד עדיין לקראת המלחמה: וכל העם. אשר לא נתחבאו ולא ברחו חרדו ללכת אחריו למלחמה: (ח) ויוחל. המתין שבעת ימים מעת בואו אל הגלגל: למועד אשר שמואל. כמו למועד אשר אמר שמואל ר"ל להזמן שקבע לו שמואל מאז משחו למלך כמ"ש למעלה: ויפץ העם. נתפזרו והלכו ממנו: (י) לברכו. לתת לו שלום כן ת"י: (יא) מה עשית. כי הלא אמרתי לך שתוחיל עד בואי ואני אעלה העולה: למועד הימים. לזמן הימים שקבעת: (יב) עתה ירדו. הואיל ונאספו בודאי ירדו וכע"כ אלחם עמהם עד לא חליתי פני ה' בעת הבאת הקרבן: ואתאפק. לזה התחזקתי לעבור על רצוני ולבל אמתין יעוד

מצודת ציון

הבאה בצעקת האסף: (ו) צר. מלשון צרה: נגש. נדחק ונלחץ כמו נגש והוא נענה (ישעיה נג): ובחוחים. בין הקוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב'): ובצריחים. מגדלים גבוהים וכן צריח בית אל (שופטים ט): (ז) עודנו. מלשון עוד: חרדו. מהרו בחרדה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (לקמן י"ו): ויוחל. ענין המתנה כמו ויחל עוד (בראשית ח): (יב) חליתי. התפללת כמו ויחל משה (שמות לב): ואתאפק. ואתחזק כמו ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה)
נשלמת

רדק

(יג) נסכלת. כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ועתה כי לא האמנת שאבא בזמני כפרת בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי ה' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולות וכאשר לא עשית כן ופחדת כדבריך הנה מרית את פי ה' וסלקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד: אל ישראל. כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד: (יד) בקש ה' לו איש כלבבו. ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא: (טו) ויקם שמואל. ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נפץ העם מעליו: (יז) ויצא המשחית. בני חיל הגבורים אוחזי חרבות ורמחים בידם כי הם המשחיתים: אל ארץ שועל. ת"י לארעא דרומא כמו שתרגם בארץ שועלים גם כן בארעא דרומא: (יח) על גי הצבעים. כתרגו' לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל ר' מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה ופי' אפה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון ונקרא האפעה צבוע לפי שעשוי גוונים' ובמיני הצבעים: (יט) וחרש לא ימצא. יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואעפ"י שבימי שמואל נכנעו פלשתים ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מישראל לישראל אעפ"י כן מעת אשר זקן שמואל תחת ממשלתם היו והיו לשם נציבים בארץ ישראל אף בימי שמואל כמו

רשי

לבי ואעלה העולה: (יג) כי עתה. לפני עשותך זאת: הכין ה' את ממלכתך עד עולם. שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו: (יד) ועתה ממלכתך לא תקום. שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' (דברים י"ז ב') הא אם סר לא יאריך ימים ואם תאמר לא על מצות נביא נאמר אלא על מצות התור' הרי כבר נאמר ולשמור את כל דברי התורה הזאת ואחר כך לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו ממצות נביא: (טו) הנמצאים עמו. כי העם נפוצו מעליו ואלו נשתיירו: (יח) גי הצבועים. שמטויין בו הצבועים הוא ששנינו ר' מאיר אומר אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירשו רבותינו ז"ל צבוע זה אפעה מין שרץ רע ומזיק: (יט) וחרש לא ימצא. לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתים המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין להלחם

13 ויאמר שמואל אל־שאול
נסכלת לא שמרת את־מצות יהוה
אלהיך אשר צוך כי עתה הכין יהוה
את־ממלכתך אל־ישראל עד־עולם:
14 ועתה ממלכתך לא־תקום בקש
יהוה לו איש כלבבו ויצוהו יהוה
לנגיד על־עמו כי לא שמרת את
אשר־צוך יהוה:
15 ויקם שמואל ויעל מן־הגלגל
גבעת בנימן ויפקד שאול את־העם
הנמצאים עמו כשש מאות איש:
16 ושאול ויונתן בנו והעם הנמצא
עמם ישבים בגבע בנימן ופלשתים
חנו במכמש: 17 ויצא המשחית
ממחנה פלשתים שלשה ראשים
הראש אחד יפנה אל־דרך עפרה
אל־ארץ שועל: 18 והראש אחד יפנה
דרך בית חרון והראש אחד יפנה
הדרך הגבול הנשקף על־גי הצבעים
המדברה: 19 וחרש
לא ימצא בכל ארץ ישראל כי־אמר
פלשתים פן יעשו העברים חרב או

ב' חד קמץ וחד פתח. ג' וכל אס"ף דט' · ב' ולא ימס · ס · ב' כשושן · ב' · ב' בפסוק · ל · י"ב · אמרו ק'

עלתא: 13 ואמר שמואל
לשאול טפשתא לא
נטרתא ית תפקידתא
מימרא דיי אלהך דפקדך
ארי כען אתקין יי ית
מלכותך על ישראל עד
עלמא: 14 וכען מלכותך
לא תתקים אתקין יי
קדמוהי גבר עביד רעותיה
ופקדיה יי למהוי מלכא על
עמיה ארי לא נטרתא ית
דפקדך יי: 15 וקם שמואל
וסליק מן גלגלא לגבעתא
דבנימן ומנא שאול ית
עמא דאשתכחו עמיה
כשית מאה גברא:
16 ושאול ויונתן בריה
ועמא דאשתכח עמהון
יתבין בגבעתא דבית
בנימן ופלשתאי שרו
במכמש: 17 ונפק מחבלא
ממשריתא פלשתאי
תלתא משרין משריתא
חדא מתפניא לאורח
עפרה לארעא דרומא:
18 ומשריתא חדא מתפניא
לאורח בית חורון ומשריתא
חדא מתפניא לאורח תחומא
דמסתכי לחילת אפעיא למדברא: 19 ואומן עביד זיין לא משתכח בכל תחום ארעא
דישראל ארי אמרו פלשתאי דלמא יעבדון יהודאין סיפין או רומחין:

רלבג

לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב פחדם ויראתם וידמה כי שאול להגיש אליו הנגשה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל ולא די שלא הועיל אבל נמנעה גם כן נבואת שמואל להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שכבר עבר על מצות השי"ת במה שצוהו על ידי שמואל נביאו שיוחיל שבעת ימים עד בואו אליו אך לא חטא במה שהעלה העולות והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שנתבאר בסוף זבחים: (יג) והנה גינהו שמואל על אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמואל ואמר לו שזה העון יהיה סבה שלא תקוי' מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא דוד לפי מה שהתבאר אחר זה. וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמר שמואל לשאול כי עתה הכין ה' את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכו' יעקב לבניו. כי המלוכה תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעקב. והנה התר זה הספק איננו ממה שיקשה לפי מה שנאמר וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצון בו כמו נ' שנה וכן מ"ש בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי השי"ת הכין ממלכת שאול באופן שתתקיים זמן רחב לולי זה המרי שמנע ממנו הטוב ולא נתקיים המלוכה לו כי"א זמן מועט: (טו) ויקם שמואל וגו'. ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי"א בעבור שמואל שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה. והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא היו כי"א שש מאות איש כי השאר הלכו לשם מרוב הפחד. והנה חנו פלשתים במכמש במקום שהיה שם שאול בתחלה ושמו להם שלשה ראשים להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם: (יט) והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשוב כי למיעוט המצא הברזל בארץ ישראל כמו

פי' רבי ישעיה

(יח) על גי הצבועים. תרגם יונתן לחילת אפעיא. פי' נחשים היו נמצאים כדאמר הוא צבוע הוא אפעה:

וחרש לא ימצא חד מן ז' פסו' אית בהון ט"ו מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסי' ומי ישמע לכם לדבר הזה. ושחרתים מכל עונם. וחמשה ועשרים דיחזקאל. ממתים ידך י"י ממתים. ויחי איוב אחרי זאת. ועשה למבצרי מעוזים. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים:

תולדות אהרן ועתה ממלכתך. עקרים שם: איש כלבבו. עקידה שער לד:

מצודת ציון

(יג) נסכלת. מלשון סכלות וטפשות: (יז) ראשים. חלקים: (יח) הנשקף. ענין הבטה שמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה): גי. עמק: הצבועים. כה היו צבועים ואז"ל שהוא אפעה והוא בעל גוונים מחולפים כמנין ימות החמה ולזה קרוי צבוע: (יט) וחרש. אומן ברזל: ללטוש

מצודת דוד

עוד ואעלה העולה לחלות את פני ה' בעת העלותי עד לא ירדו פלשתים: (יג) נסכלת. עשית סכלות במה שלא המתנת כל היום עד בואי: את מצות ה'. כי דבר ה' היא ולא מאלי אמרתי: כי עתה. אם משמר היית מצות ה' אז עתה בזה הזמן היה ה' מכין מלכותך עד עולם: (יד) ועתה. הואיל ולא שמרת לא תתקיים ממלכתך: בקש ה' לו. בעשותך זאת בקש ה' לו איש העושה כלבבו ושומר מצותיו ויצוהו ה'. גזר עליו שהוא יהיה לנגיד: (טו) ויקם שמואל. ושאול היה נמשך אחריו: הנמצאים עמו. מאותן שלא נפוצו מעליו: (טז) יושבים. היו מתעכבים בגבע: (יז) המשחית. הם אחוזי חרב מלומדי מלחמה המשחיתים בעם: (יח) הנשקף. גבול ההוא היה נראה להעומד על גי הצבועים: המדברה. מוסב על הדרך לומר שהדרך יפנה המדברה: (יט) פן יעשו וכו'. ולזה לא הניחו להיות בהם חרש ברזל

רשי

לנלחם: (כ) וירדו כל ישראל הפלשתים. וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש פיהם וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים: מחרשתו. סוי"ק בלעז: אתו. קולטרי"א בלעז: קרדומו. בשגו"ר בלעז. מחרשתו. פיסויירי"א בלעז: (כא) והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש. היתה הפציר' פים לימ"א בלעז היה. לה הפצר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשת והאתים: ולשלש קלשון. מזלג שפוי כמין עתר שקורין פורקי"א ולו שלש שינים: ולהציב הדרבן. לחדדו בראש למטעו ולהציבו בתוך המרדע: (כב) ותמצא לשאול. על ידי נס: (כג) מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לעשות מסב מצב ומשחית הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין גנבי"ל בלעז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בכל וישראל בעיר ששמה גבע. וגבע היתה בראש סכר ושני כרים

רדק

כמו שכתוב ובעת משלם והיתה ידם תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתים לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בא"י חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יהונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב אצטורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנאמר בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמ' במלחמת מואב ויסבו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואעפ"י כן חסרון גדול היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב ובחנית יושיע ה' ולה' לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה: כי אמר. כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (כ) וירדו כל ישראל פלשתים. פי' ארץ פלשתים וכת"י לארע פלשתאי: ללטוש. לחדד: מחרשתו. הוא כלי ברזל שחורשין בו וי"ת פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשיה דתורא: אתו. הוא הכלי שחופרין בו וי"ת סיכת פדניה ר"ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד לפיכך תרגם פדניה כי פדנא דתורי המוכר בגמרא פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אות הכלי צריך לחדדו בראשו הא' ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחרים' סכא: קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ותי' כולבי ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אטשה נבלה הוה אמר חד לחבריה אייתי לי כולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי לי ופלע מוחיה וי"מ כולב צבת כי כן נקרא בלשון ערבי כולאי"ב ויש שקורין התרגום כולבי בכ"ף גם באחרונה וכן נמצא במקצת הנוסחאות: מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי"ת עושפיה וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שנטל עשפו טמא מפני בית בקועו נטל בקועו טמא מפני עשופו נשבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין סגדודים בארץ והוא המחרישה ותרגם עושפיה לפי שהוא דומה לצד האחד של הקורדום כי לקורדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנה בית בקועו והצד החד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במשנת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדום ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדום לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד החרב שבוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעין בו בי"ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד החד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו המוכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי' כמו נקב הפתח שנקרא קופא: (כא) הפצירה פים. שתי מילות ופי' פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופירוש פים פיות ר"ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע"ז לימ"א ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בהפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היה לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמ' לשלש קלשון כאלו אמר קלשון שלש השיני' וקורין לו בלע"ז פורקי"א וי"ת מגילת קרניא די לה תלת שנין וקורא הוא תרגום כובש ור"ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הכובסין הבגדים אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים מאלים כמוהו כמו להגדול הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כולו קמץ לבן נפתלי לבן אשר הבי"ת בפתח והדלי"ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי' הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שבלע את הדרבן ופי' להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי"ת ולאנצבא זקת: (כב) והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי' והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אלה עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת"י והוה ביומא דקרבא לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: (כג) ויצא מצב פלשתי'. פי' שרי החיל וכת"י אסטרטיג. וכן תרגם נציב נציבים ופירושו שרים ובבראשית רבה ויבדל אלהים

מקרא

תנית: כ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים
לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ כ' מ"ל. ג'
וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ: כא וְהָיְתָה ג'.
הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים ג'. ג'. ג'.
וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב כ' חס'. ג'
הַדָּרְבָן: כב וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא ג'
נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא
לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ: כג וַיֵּצֵא מַצַּב
פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ:

תרגום

כ וּנְחַתוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
פְּלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָא גְּבַר יָת
פְּרָשֵׁיהּ וְיָת סִיכַת פַּדָּנֵיהּ
וְיָת כּוּלְבֵיהּ וְיָת עוּשְׁפֵּיהּ:
כא וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוּפִינָא
לְחָרָפָא בֵיהּ פְּגִמַת כָּל
מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַּיָּא
וּלְסִיכַת פַּדְּנַיָּא וּלְמַגְּלַת
קַצְרַיָּא דִּי לַהּ תְּלַת שִׁנִּין
וּלְכוּלְבַיָּא וּלְאַנְצָבָא זָקַת:
כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִּקְרָבָא
וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא
וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא
דְּעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ: כג וּנְפַק אִסְטְרָטִיג
פְּלִשְׁתָּאֵי לְמְגִיזַת מִכְמָשׁ:

רלבג

כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים שיהיו בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלים בישראל ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא

פי' רבי' ישעיה

(כא) והיתה הפצירה פים היא לימ"א בלע"ז. ובעבור שהיא עשויה פיות הרבה נקרא פצירה פים. הפצר פיות כמו רוב פיות או מפני שדוחקין אותה על כלי ברוכה ושוחקין אותה קורא אותה פצירה לשון ויפצר בם מאד ופים על שם פיות הרבה שבה באותה היו מתקנין כל כליהם. ולשלש קלשון. היא רחת ברזל שיש בה שלש שנים: ולהקרדומים. הה"א יתירה כלומר מי שלא היה רוצה לטרוח לירד אל הפלשתים לתקן כליהם היו מתקנים אותה בטורח על ידי הפציר פים:

מצודת דוד

ברזל: (כ) וירדו. ר"ל ומאז כשהיו צריכים ללטוש דבר מה היו יורדים אל ארץ פלשתים ללטוש שם אצל החרש: (כא) והיתה וכו'. ר"ל ומי שלא רצה לרדת לפלשתים היה לוטש בעצמו את המחרשות וכו' עם הכלי הקרויה פצירה פים העשויה בהרבה פיות וחריצים וטוב ללטוש בה: (כב) והיה ביום מלחמת בעת שנלחמו עם פלשתים לא נמצא חרב. כי לא היה בישראל חרש ברזל לעשותם: ותמצא. אבל לשאול וליונתן להם לבדם נמצא חרב וחנית: (כג) אל מעבר מכמש. מהעבר מזה

מצדת ציון

(כ) ללטוש. לחדד כמו לוטש כל חורש (בראשית ד): מחרשתו. כלי המחרישה: אתו. שם כלי עשויה לחפור בו כמו וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב) ובדרז"ל קרויה מרא (ערובין טז): קרדומו. גרזן כמו את הקרדומות (שופטים ט): מחרשתו. כלי אומנות כמו חרש עצים (ישעיה מד): (כא) הפצירה. ענין רבוי כמו ויפצר בם (בראשית יט) שהוא מרבית דברי פתוי: פים. פיות ור"ל חריצים וחדודים: מחרשות. הם כלי אומנות: ולשלש קלשון. שם כלי ברזל עשויה לסלק בה הזבל והוא בעלת שלש שנים וכאלו אמר קלשון בעלת שלש: ולהציב הדרבן. ר"ל לחדד הדרבן להציבו כיוצר בתוך מלמד הבקר והוא המקל שמלמד בו הבקר לחרישה והמחט שבראשו קרוי דרבן וכן דברי חכמים כדרבונות (קהלת י"ב): (כג) מצב. ת"י אסטרטיג וכ"כ תרגם על נציב פלשתים והוא ענין פקודות ושלטנות

יד א ויהי היום ויאמר יונתן
בן־שאול אל־הנער נשא כליו לכה
ונעברה אל־מצב פלשתים אשר
מעבר הלז ולאביו לא הגיד :
ב ושאול יושב בקצה הגבעה תחת
הרמון אשר במגרון והעם אשר עמו
כשש מאות איש : ג ואחיה בן־
אחטוב אחי אי־כבוד בן־פינחס בן־
עלי כהן יהוה בשלה נשא אפוד
והעם לא ידע כי הלך יונתן : ד ובין
המעברות אשר בקש יונתן לעבר
על־מצב פלשתים שן־הסלע
מהעבר מזה ושן־הסלע מהעבר מזה
ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה :
ה השן האחד מצוק מצפון מול מכמש
והאחד מנגב מול גבע :
ו ויאמר יהונתן אל־הנער ׀ נשא כליו
לכה ונעברה אל־מצב הערלים
האלה אולי יעשה יהוה לנו כי אין
ליהוה מעצור להושיע ברב או
במעט : ז ויאמר לו נשא כליו עשה
כל־אשר בלבבך נטה לך הנני עמך
כלבבך : ח ויאמר יהונתן הנה אנחנו
עברים אל־האנשים ונגלינו אליהם :

א והוה יומא ואמר יונתן
בר שאול לעולימא נטיל
זיניה איתא ונעבר
לאסטרטיג פלשתאי
דמעברא דיכי ולאבוהי לא
חוי : ב ושאול יתיב בסיפי
גבעתא בשפולי רמון די
במגרון ועמא דעמיה
כשית מאה גברא :
ג ואחיה בר אחיטוב
אחוהי דאיכבוד בר פנחס
בר עלי כהין משמש קדם
יי בשלה לביש איפודא
ועמא לא ידע ארי אזל
יונתן : ד ובין מגזתא דבעא
יונתן למעבר על אסטרטיג
פלשתאי שנא דכיפא
מעברא מכא ושנא דכיפא
מעברא מכא ושום חדא
משרועיתא ושום חדא
מדרוכיתא : ה שנא חדא
מסתכיא מצפונא לקבל
מכמש וחדא מדרומא
לקביל גבעתא : ו ואמר
יהונתן לעולימא נטיל זיניה
איתא ונעבר לאסטרטיג
עורליא האלין מאים יעביד
יי לנא ניסא ארי לית קדם
יי מעצור למפרק בסגיאי
או בזעירי : ז ואמר ליה
נטל זיניה עבד כל די בלבך אתפני לך הא אנא עמך כרעותך :
ח ואמר יהונתן הא אנחנא עברין לות גבריא ונתגלי להון :

רשי

הרים היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד נגע אל הגיא שביניהם : (א) מעבר הלז . כל הלז ולזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע"ז אינו לי ניס"ס בלעז אלא נייל בלעז : מעבר הלז . גי שני ההרים : (ב) בקצה הגבעה . בסוף הגבעה : (ג) נשא אפוד . אורים ותומים : (ד) ובין המעברות אשר בקש יהונתן לעבור . כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר הזה לבין המעברות מזה ושן הסלע לבין המעברות מזה . הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים אותו הגיא בקש יונתן לעבור : שן הסלע . שם שן האחד בוצץ ושם השני סנה : (ה) מצוק מצפון . משופע ועולה מצד צפון אל מכמש : מול גבע . שממנה יצא יהונתן

רדק

אלהים בין האור ובין החשך ר' יוחנן וריש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין א' שליט ביום וא' בלילה ויצא זה המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן : (ב) כשש מאות איש . הלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל : (ג) אחי אי כבוד . לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחי אי כבוד או בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהנים ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה' היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל : כהן ה' בשלה . על עלי אמר שהיה כהן ה' בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורים והתומים כי בשם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי : והעם לא ידע . פי' העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשים היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתו' לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידעו היו הולכים עמו : (ד) ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה . כן היה שמם לא נודע אצלינו ענין השמות אלא שי"ת בוצץ משרועיתא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשרעתא דנהרא ותרגומו מחלקלקות בחלקה במשרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי' מקום דרוך : (ה) מצוק מצפון . מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע

רלבג

ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם : (א) וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד חיל רב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו : (ג) כהן ה' בשלה . שב אל עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד בד שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול : והעם לא ידע כי הלך יהונתן . אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו : (ו) לכו ונעברה אל מצב הערלים האלה . רמז מזה כי מפני פחיתותם והיותם נבדלים ראוי שיהיו יונתן ונושא כליו נעוריו בש"י לנצח אותן כי אין לשם יתעלה מעצור להושיע ברב או

פי' רבי ישעיה

(ה) מצוק מצפון . תרגם יונתן מסתכיא . כמו מצוקי ארץ היה נוטה גבהו מצפון :

תולדות אהרן ואחיו בן אחיטוב . [illegible] :

ולאביו ג' בקריאה וסי' ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים . כי אם לשארו הקרוב אליו . ולאביו לא הגיד . ושם האחד ו' פסוקים בקריאה ושם ושם וסי' נמסר בסוף סדר וישלח : ושם האחד ג' וסי' ושם האחד אליעזר . ושם האחד בוצץ . ושם האחד סנה ב' בפסוק : כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך במ"ה לך וסי' ויאמר לה אלקנה אישה חנה . ויאמר לו נשא כליו . וידבר דוד ביהונתן טוב . ואבי ראה גם ראה וגם אשר לא שאלת נתתי לך :

מצודת ציון

אל מעבר . אל מול : יד (א) הלז . הזה כמו מה הליון הלז (מ"ב כג) : (ד) המעברות . מלשון עבר ירדן : על מצב . אל מצב : שן הסלע . בולט היה כשן : (ה) מצוק . מוצב וכן ויציקו את ארון (ש"ב ט"ו) : מול . נגד : (ו) מעצור . ענין מניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית י"ו) : (ח) ונגלינו . מל'

מצודת דוד

להתקרב אל הגבעה מקום שאול ויונתן : יד (א) נושא כליו . כלי מלחמתו : ונעברה . נתקרב אל המצב העומד בהעבר הפונה אלינו : (ב) אשר במגרון . שם מקום בקצה הגבעה : והעם . ר"ל העם אשר היו כשש מאות איש גם המה שמה ישבו עמו : (ג) אחי אי כבוד . אחיטוב היה אחי אי כבוד : כהן ה' בשלה . חוזר על עלי שהיה הכ"ג בהיות שם המשכן : נושא אפוד הוא כולל גם לחושן עם האורים והתומים ועל אחיה חוזר : (ד) ובין המעברות . כי פלשתים חנו במכמש בהר וישראל חנו למולם בגבעה והגיא שביניהם קרוי בין המעברות שהוא בין מעבר ולד מחנה פלשתים ובין מעבר מחנה ישראל ואמר ובין המעברות ר"ל הגיא אשר בקש יונתן לעבור בו להתקרב למחנה פלשתים היה בו שן הסלע מעבר גבעה ושן הסלע מעבר ולד מכמש : (ה) מצוק מצפון . מקום מצבו היה מצפון הגיא מול מכמש : מנגב . מקום מצבו מנגב : (ו) ויאמר וכו' . היא האמירה הנאמר למעלה ולפי שהפסיק הענין נאמר שוב כאומר נחזור לענין הראשון . אולי יעשה וכו' . קצר ולא אמר מה הדבר אשר יעשה ומאליו יובן שר"ל דבר הצריך והיא התשועה : ברב . הן ברב עם הן במעט כי הכל שוה אצלו : (ז) נטה לך . לעבור אליהם : הנני עמך מוכן אני ללכת עמך כרצונך : (ח) ונגלינו . נגלה א"ע אליהם ואז נעשה [illegible] : חשו

יהונתן : (ט) דמו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י׳ י״ב) וכן דום לה׳ (תהלים ל״ז ז׳) אם כה יאמרו דומו ונעלה אליכם שעתם מגלחת ולבם רם עליהם : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו . פחד הקב״ה בלבם ויראים לזוז ממקומם : (יב) ויענו . לשון הרמת קול : (יג) על ידיו ועל רגליו . כלומר בכל כח ומרוצה : (יד) כבחצי מענה צמד שדה . כתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה : מענה . הוא תלם המחרישה שקורין רוי״א בלע״ז וגבורה גדולה היה

בגבעה ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי״ת מלוק מסתכיא ותרגום מלפסה סכותא : (ט) דמו עד הגיענו . המתינו וי״ם יהונתן לאות ולסימן אמר כמ״ש וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב״ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברי׳ ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סי׳ ואות על המעשה ואל יטעה אותך מה שנמצא בדברי חז״ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא שיהיה אסור כמ״ש רז״ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר״ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר א׳ לאות וסי׳ למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושים רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן הב״ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמ״ש רב בדיק במברא ואמר רב הוה אזיל לבי רב נחמן חתניה ואמר אי

ט אִם־כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ עַד־הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם׃ י וְאִם־כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיָדֵנוּ וְזֶה־לָּנוּ הָאוֹת׃ יא וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם׃ יב וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת־יוֹנָתָן ׀ וְאֶת־נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דָּבָר וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו עֲלֵה אַחֲרַי כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל׃ יג וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל־יָדָיו וְעַל־רַגְלָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו׃ יד וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה׃

ט אִם כְּדֵין יֵימְרוּן לָנָא אוֹרִיכוּ עַד דְנִתְמְטֵי לְוַתְכוֹן וּנְקוּם בְּאַתְרָנָא וְלָא נִיסַק לְוַתְהוֹן׃ י וְאִם כְּדֵין יֵימְרוּן סַקוּ עֲלָנָא וְנִיסַק אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָנָא וְדֵין לָנָא אָתָא׃ יא וְאִתְגְלִיאוּ תַרְוֵיהוֹן לְאִסְטְרַטְגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי הָא יְהוּדָאֵי נָפְקִין מִן חוֹרָאֵי דְאִטְמַרוּ תַמָן׃ יב וַאֲתִיבוּ אֱנָשֵׁי מַטַרְתָּא יָת יוֹנָתָן וְיָת נָטֵל זַיְנֵיהּ וַאֲמַרוּ סַקוּ עֲלָנָא וּנְהוֹדַע יָתְכוֹן פִּתְגָמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן לְנָטֵל זַיְנֵיהּ סַק בַּתְרַי אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יג וּסְלֵיק יוֹנָתָן עַל יְדוֹהִי וְעַל רַגְלוֹהִי וְנָטֵל זַיְנֵיהּ בַּתְרוֹהִי וּנְפַלוּ מִטַעֲנִין קֳדָם יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ מְמִית בַּתְרוֹהִי׃ יד וַהֲוָת מַחֲתָא קַדְמֵיתָא דִמְחָא יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ כְּעַסְרִין גַּבְרָא כְּבֵית פַּלְגוּת מַהֲלַךְ פַּדַן תּוֹרַיָּא בְּחַקְלָא׃

ו׳ ר״פ בפס״ט ב׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ מסדות · ל׳ · ל׳ וכל קריה׳ המצבה · במקצת ס׳ יש פסקא בא״פ · ל׳ · ב׳ וחנה בפס׳ · ל׳ . ל׳

ועלינו ב׳ וסימ׳ הננו ועלינו אל המקום ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב׳ וסימ׳ שניהם אל מצב פלשתים מסדות תבל : ונשא ו׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ויעל יונתן : על ידיו ב׳ בפסוק . ושל אחריו ותהי המכה הראשונה ויפקדו והנה אין יונתן . ונשא הצנה הולך לפניו . וימת שאול ונשא כליו :

רלבג

במעט : (ט) אם כה יאמר אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו . ראוי שתדע כי שהתידות יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמים כודעה הלוסה מוסכעת מהשי״ת בזה האופן החלום וילקח בה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ופורה נערו אל מחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה המדברים המתחדשים וזה מבואר אחר העיון ממה שזכרנו בספר מספר מלחמות השם ואין הנה מקום זאת החקירה . והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה תהיה מפלשתים לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם לירא שינוצחו כי הרודף הוא המגלה על כרוב : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו . הנה זה לאות על שינצחום ישראל וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדת׳ כי בלי ספק לא יכנסו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנפלא . (יא) ויגלו שניהם אל מצב פלשתים . הם הראשים הנצורים שהיו בפני המחנה נגד ישראל : (יד) כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה

מברא אתא לאפאי ימא טבא לגו וכן אמר שמואל הוה בדיק במברא ר׳ יוחנן בדיק בינוקא פי׳ שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסי׳ שהוא אינו עושה אותו סי׳ לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מהיא סעודה מפני שהגיתו כולם הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסי׳ כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו א״כ רב למה חשב בזה הדבר ולפיכך אמרו רז״ל בית תינוק ואשה אעפ״י שאין נחש יש סימן כלומר אעפ״י שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הב״ה ופי׳ בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני או ראוי לסמוך עליו אעפ״י שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחלה אבל הנחש שעשהו סימן מתחלה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו הג׳ פעמים על מ״ש יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משנולד בנימן לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש וכן נחשתי ויברכני ה׳ בגללך וכן והאנשי׳ ינחשו כל זה הוא לשון סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז״ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו קל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי הגמרא ושמכי הפסוקים והנה ה׳ מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי פלשתים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) דומו . כמו שמש בגבעון דום : (יד) כבחצי מענה צמד שדה . הבריח כל המחנה כשיעור חצי תלם של צמד שדה ידוע להם כמה ארכו של תלם :

בנבואה נאמר לגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך : אנשי המצבה . כמו מצב

מצודת דוד

(ט) דומו . המתינו במקומכם עד נבוא אליכם : ועמדנו . אז נעמוד במקומנו ולא נעלה להלחם : (י) עלו עלינו . שהלשון הזה מורה שיהיה לנו עליה והתגברות : ועלינו . אז נעלה להלחם כי בודאי נתנם ה׳ בידנו ופיהם הכשילם לדבר כן : (יא) מן החורים . כי חשבו שהמה מן הנחבאים במערות : (יב) אנשי המצבה . אנשי המושל המצב : ונודיעה אתכם דבר . אמרו בדרך לעג וקלסה כדרך שהבריות אומרים : (יג) על ידיו . על כי המקום היה משופע לזה החזיק עצמו בידיו : ויפלו . אנשי המצבה נפלו חללים ולא מהו עד כי נושא כליו השלים מיתתן : (יד) המכה הראשונה . כי לאחר״ז כאשר רדפו ישראל אחריהם הוסיפו עוד להכות בהם : כבחצי מענה וכו׳ . ר״ל עם שהעשרים האלו היו קרובים זה לזה כי עמדו בשיעור מרחק חצי מענה אשר יחרוש האדם בצמד בקר בהשדה עכ״ז לא עזרו אלו

מצודת ציון

גלוי : (ט) כה . כן : דומו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י׳) : הגיענו . מלשון הגעה : תחתינו . במקומינו : (יא) החורים . מל׳ חור ונקב : (יב) ויענו . ענין אמירה : (יד) מענה . הוא קו הישר שיחרוש החורש כשיעור הכלוי וחוזר וחורש אצלו כמדתו עד כלותו כל

רדק

פלשתים שפירשנו וי"ת אנשי משרתא כלומר הגלגים שסביב המחנה ששומרים המחנה : (יג) על ידיו ועל רגליו. אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליהם היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י מפרועית' והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"מ על ידיו ורגליו עד"מ כלומר בכל כחו עלה עליהם: ויפלו לפני יהונתן. היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכת"י ונפלו כד טעינין חרבא קדם יהונתן : (יד) כבחצי מענה צמד שדה. הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובכדי מקום שהיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש וכת"י כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ"ף כבחצי כ"ף השיעור כן כ"ף כעשרים איש : צמד שדה. ר"ל צמד בקר בשדה : (טו) המצב והמשחית. פירשנום לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית : ותרגז הארץ. על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים : ותהי לחרדת אלהים. כתרגומו והות לזיע מן קדם ה' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדים כי אין נלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו : (טז) הצופים לשאול. אשר לשאול : ההמון. המון מחנה פלשתים : וילך והלום. מן והלמה סיסרא פי' הלוך והשבר : (יז) פקדו נא. כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר : (יח) הגישה ארון האלהים. ר"ל האפוד שהאורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם על יהונתן : ובני ישראל. עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר במחנה פלשתים הולך ונתמוגג אמר לכהן אסוף ידך כי אין פנאי עתה שלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים. ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכת"י והמונא די במשרית פלשתאי אזל מיזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מענין מהומה ומשרשו ויהי בשקל שמון והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמון כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי' אסוף ידך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע מפתח האורים והתומים ולשאול בהם וי"ת אסוף ידך קרב איפודא ואם כפירושו ענינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידך היה לו לומר פתח ידך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והגיעהו : (כ) ויזעק. ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה : חרב איש ברעהו. מפני מהומת ה' רבה אשר היתה במחנה היו נבהלים ומהוממים והיו הפלשתים

רשי

היא זו שהיו קרובים זה לזה וכוונים לעזור זה את זה : (טז) הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן צופים איספאגטי"ש בלע"ז : והנה ההמון. של פלשתים נמוג ממקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל : נמוג. כמו נד ונע : (יז) פקדו. לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים (איוב ז' י"ח) : (יח) הגישה ארון האלהים. אורים ותומים. כי היה ארון האלהים ביום ההוא. המקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא והעברים

טו וַתְּהִ֨י חֲרָדָ֜ה בַמַּחֲנֶ֣ה בַשָּׂדֶ֗ה וּבְכָל־הָעָ֔ם הַמַּצָּב֙ וְהַמַּשְׁחִ֔ית חָֽרְד֖וּ גַּם־הֵ֑מָּה וַתִּרְגַּ֣ז הָאָ֔רֶץ וַתְּהִ֖י לְחֶרְדַּ֥ת אֱלֹהִֽים׃
טז וַיִּרְא֤וּ הַצֹּפִים֙ לְשָׁא֔וּל בְּגִבְעַ֖ת בִּנְיָמִ֑ן וְהִנֵּ֧ה הֶהָמ֛וֹן נָמ֖וֹג וַיֵּ֥לֶךְ וַהֲלֹֽם׃
יז וַיֹּ֣אמֶר שָׁא֗וּל לָעָם֙ אֲשֶׁ֣ר אִתּ֔וֹ פִּקְדוּ־נָ֣א וּרְא֔וּ מִ֖י הָלַ֣ךְ מֵעִמָּ֑נוּ וַֽיִּפְקְד֔וּ וְהִנֵּ֛ה אֵ֥ין יוֹנָתָ֖ן וְנֹשֵׂ֥א כֵלָֽיו׃
יח וַיֹּ֤אמֶר שָׁאוּל֙ לַאֲחִיָּ֔ה הַגִּ֖ישָׁה אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֑ים כִּֽי־הָיָ֞ה אֲר֧וֹן הָאֱלֹהִ֛ים בַּיּ֥וֹם הַה֖וּא וּבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
יט וַיְהִ֗י עַ֣ד דִּבֶּ֤ר שָׁאוּל֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן וְהֶהָמ֗וֹן אֲשֶׁר֙ בְּמַחֲנֵ֣ה פְלִשְׁתִּ֔ים וַיֵּ֥לֶךְ הָל֖וֹךְ וָרָ֑ב ס' קמץ פסקא בא"ס
וַיֹּ֤אמֶר שָׁאוּל֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֱסֹ֖ף יָדֶֽךָ׃
כ וַיִּזָּעֵק֙ שָׁא֔וּל וְכָל־הָעָ֖ם אֲשֶׁ֣ר אִתּ֑וֹ וַיָּבֹ֙אוּ֙ עַד־הַמִּלְחָמָ֔ה וְהִנֵּ֨ה הָיְתָ֤ה חֶרֶב֙ אִ֣ישׁ בְּרֵעֵ֔הוּ מְהוּמָ֖ה

טו והות זיעא במשריתא בחקלא ובכל עמא אסטרטיגא ומחבלא זעו אף אינון וזעת ארעא והות לזיע מן קדם יי׃ טז נחזו סכואיא לשאול בגבעתא דבית בנימן והא המון משירית פלשתאי אתבר אזיל תבריה וסגי׃ יז ואמר שאול לעמא דעמיה סערו כען וחזו מן שנא מננא ומנו והא לית יונתן ונטל זיניה׃ יח ואמר שאול לאחיה קריב ארונא דיי ארי הוה ארונא דיי ביומא ההוא עם בני ישראל׃ יט והוה עד דמליל שאול עם כהנא והמונא דבמשרית פלשתאי אזיל מיזל וסגי ואמר שאול לכהנא קריב איפודא׃ כ ואתכניש שאול וכל עמא דעמיה ואתו עד קרבא והא הות חרבא גבר בחבריה שגושא רב

תולדות אהרן (ויאמר שאול לאחיה. שקלים מט סוטה כג):

רלבג

שדה. ר"ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשיעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרושו צמד בקר מהשדה ביום אחד : (טו) ותהי חרדה במחנה וגו'. זה היה מהש"י על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראוי בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו : ותהי לחרדת אלהים. רצה לומר חרדה גדולה כטעם אם אלהים הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מסובבת מהש"י : (יז) ויראו הצופים לשאול. ויתכן שהעם אשר אתו שם קצתם במקום גבוה שיהיו צופים ומביטים מה יעשו פלשתים כי זה ממה שייטיבם אם להציל נפשם אם לנצח פלשתים בראותם כי יש לאל ידם : והנה ההמון נמוג וילך והלם. ר"ל שהקול שהיה במחנה פלשתים הוא קול המוגים והנלומים לא קול המנצחים : (יח) ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר"ל האורים והתומים שהיה בארון לשאל לו באלהים על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. ירצה לפי מה שאחשוב כי ביום שבאו בגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפץ העם מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמהם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב : (יט) וההמון אשר במחנה פלשתים. ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברים והמדוכאים היה הולך וחזק : אסוף ידך. ר"ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק

סוד

פי' רבי' ישעיה

(טו) המצב והמשחית. המצב הוא קיבוץ החיילות. והמשחי' הם נטורי' המזומני' להלחם : (טז) והנה ההמון נמוג וילך והלם. היה הולכים וחוזרים לאחוריה' ומכי' זה את זה כמו והלמה סיסרא. וכן כתוב לפנים והנה היתה חרב איש ברעהו : (יח) כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. תרגם יונתן עם בני ישראל. פי' היה עמהם במלחמה

מצודת ציון

כל השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכ"ט) : צמד. זוג : (טו) ותרגז. ענין רעדה : (טז) הצופים. העומדים במקום גבוה ומשם צופים למרחוק לראות מה נעשה במלחמה : ההמון. פעם רב : נמוג. ענין המסה ור"ל מוכה ומנוגע : והלום. ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה') : (יז) פקדו. ענין השגחה כמו זכרני ופקדני (ירמיה ט"ו) : (יח) הגישה. הקריבה : ובני ישראל. הוי"ו היא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ור"ל עם יוסף : (יט) אסוף. ענין הכנסה כמו ויאסוף רגליו (בראשית מ"ט) : (כ) ויזעק. ענין אסיפה

מצודת דוד

אלו לאלו : (טו) המצב והמשחית. המושל ואנשי המשחית גם המה חרדו עם כי מדרכם להיות אמיצי לבב : ותרגז הארץ. אמר בלשון גוזמא והפלגה : ותהי לחרדת אלהים. המחנה היתה לחרדה גדולה כי כאשר ירצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אל כמו וענפיה ארזי אל (תהלים פ) : (טז) הצופים לשאול. הצופים שהיו לשאול בגבעת בנימן : ההמון. של פלשתים המה נמוגים והולכים ומוכים בכל פעם יותר : (יז) פקדו. ראו בהשגחה : (יח) הגישה ארון האלהים. לשאול לפניו באורים ותומים אם נעלה עליהם : ובני ישראל. ר"ל הארון היה עם בני ישראל ובתוכם : (יט) עד דבר. בעוד שדבר אל הכהן לשאול באורים ותומים היה ההמון הולך ומתרבה בדבר המיגה וההכאה : אסוף ידך. הכנס ידך אל עצמך להמנע מלפתוח האורים

רשי

(כא) והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וכיום נהפכו גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם : (כד) נגש ביום ההוא . היו אנוסים ונגושים להלחם בפלשתים : ויואל . לשון אלה : אשר יאכל לחם . כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה י"א י"ט) : (כט) ויהי דבש . דבש קנים גדל בארץ ישראל : (כו) והנה הלך דבש . שהיה נוטף מן הקנים : ביערת

רדק

הפלשתים מכים איש את רעהו והיו חושבים להכות בישראל : (כא) והעברים. פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנ' אלא סביב מתוך כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נצח היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת ה' היתה רבה בפלשתים עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן : (כב) וידבקו גם המה . כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם : והמלחמה עברה את בית און . כתרגום ועבדי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים : (כד) נגש . נדחק וכן תרגומו אידחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה : ויואל . וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן אתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש : אשר יאכל לחם עד הערב . שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה נראה כי על כל מאכל השביעו' : (כה) וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער בעלי היער עדת דבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה והר"ר ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הגוק' היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי י"ת בחורשא : (כו) הלך דבש . כלומר הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערוגה ושורה ובבראשית רבה בין שורותים ילסירו שהיו עושין גריריות

גְּדוֹלָה מְאֹד׃ כא וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃ כג וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית אָוֶן׃ כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם׃ כה וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר וַיְהִי דְבַשׁ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ כו וַיָּבֹא הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ דְּבָשׁ וְאֵין־מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־

ג' / ב'. פ' מ"ע / ל' / י"ג / ג' / ג' / ד' / ז'ה' מ"ל וב' חס' וד' חס' כלים' / ג' / ס' / ב' לאים העשיר / ג'

לַחֲדָא׃ כא וִיהוּדָאֵי הֲווֹ לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטְּמַרוּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי אַפִּיכוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִינוּן בָּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא׃ כג וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן׃ כד וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְּחִיק בְּיוֹמָא הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יָת עַמָּא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא דְּיֵיכוּל לַחְמָא עַד רַמְשָׁא עַד דְּאִתְפְּרַע מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וְלָא טְעֵם כָּל עַמָּא לַחְמָא׃ כה וְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא עָלוּ בְחוּרְשָׁא וַהֲוָה דוּבְשָׁא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃ כו וַאֲתָא עַמָּא לְחוּרְשָׁא וְהָא בְּרֵיז דּוּבְשָׁא וְלֵית דְּמֵתִיב יְדֵיהּ לְפוּמֵּיהּ,

וכל איש י"ו וסי' במסרה רבת' : ויאל ו' ה' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות : וכל הארץ ה בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ : אל פיו ג' בקריאה וסי' ואין משיג ידו אל פיו כי ירא העם תולדות אהרן ואיש ישראל נגש . שבועות לו :

רלבג

עוד בענין האורים והתומים ע"ל השאלה הזאת כי אין להם פנאי : (כא) והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו' . יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם שילחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כן פירשו קצת המפרשים . והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל כדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנסתרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום בהלחמם עמם בימי שמואל שנברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפשם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל כאלו היו עמהם : (כג) והמלחמה עברה את בית און . ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושקדם על דבר המלחמה : (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא . ר"ל שכבר נדחקו על דבר זאת הרדיפה מפני גזרת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפילו לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש להזין ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיג ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר ושבועה ביניהם אם מפני ענה אביו על השבועה הזאת כאמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם שלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרב מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא בכח גברו על פלשתים אך מאת ה' היתה זאת : (כה) והנה היה הדבש על פני השדה מפני שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם הדבורים ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה בכלים ההם בחוץ יערו כמשפט וידמה שהיו הכלים ההם מושמי' שם שורות שורות ביושר בדמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורך יקרא הלך מגד הדרך או לרבוי הדבורים שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו

פי' רבי' ישעיה

(כא) והעברים היו . היו משועבדים תחתיהם והיו עמהם כאשר היו כתמול שלשום . והעלו אותם במחנה כדי שיעזרום ועכשיו נהפכו עם שאול ונלחמו בפלשתים : (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא . נדחק מאד לרדוף אחרי פלשתי' : ויואל שאול את העם . כמו הואל וקח ככרים . ואין פרשו כמו ואת אלית : (כו) הלך דבש . דבש שהיה זב מתוך הכורת של דבורים והולך על פני השדה :

מצודת דוד

האורים ותומים כי אין עוד זמן לשאול בהם : (כא) והעברים וכו' . כי רבים מישראל גרו בארץ פלשתים והיו משועבדים להם ועלו עמהם בע"כ להלחם בישראל ואמר העברים אשר היו לעזרת פלשתים בעת אתמול שלשום אשר עלו במחנה פלשתים גם המה חזרו להיות עם ישראל בראותם שיד ה' היתה בהם : (כב) המתחבאים . מפחד הפלשתים כמ"ש למעלה : וידבקו . יצאו ממקום מחבואם וידבקו וכו' : (כג) והמלחמה . עם המלחמה עברה מבית און והלאה לרדוף אחר פלשתים : (כד) נגש ביום ההוא . עם כי מתחלה נחבאו עתה קרבו להלחם בהם : ויואל . השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים במאכלם להנקם מפלשתים : לחם . הוא כולל כל דבר מאכל : (כה) וכל הארץ כל אנשי הארץ הם בני ישראל : ויהי דבש . הקנים אשר הדבש גדל בהם : (כו) הלך דבש . הדבש היה זב מהקנים : ואין משיג ידו . עם הדבש : ויפג

מצודת ציון

אסיפה : (כב) וידבקו . ר"ל רדפו להתקרב אליהם : (כד) נגש . קרב : ויואל . מלשון אלה ושבועה : טעם . הנוקה אל פיו מעט מן המאכל ואין בה לגדת הדרי בטן יקרא טעימה : (כה) ביער . הקנים שגדל בהם הדבש יקראו יער כמו אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה'). הלך

רדק

גריריות קטנות : ואין משיג ידו . אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו : (כז) ביערת הדבש . הוא חלת הדבש כמו שיוציאו ממנה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות"י וקינא דדובשא לפי שהחלי' עשויה קנים קנים . ותראנה . כתיב וקרי ותארנה כלו' פי' היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפו' והכתיב מן ראה והענין אחד : (כח) ויעף העם . ולא עברו על השבועה אעפ"י שהיו עיפים ורעבים : (ל) כי עתה לא רבת' מכה בפלשתים . דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר : (לב) ויעש העם . כלו פתוח לפי שפרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או ותטה וכת"י ואתפני עמא . והכתיב הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו ותעש הארץ : ויאכל העם . פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצ' יפה והיה נבלע בבש' לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתמצה היטב ואין זה פירוש לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מענייננו לא תנחשו ולא תעוננו . ורז"ל פי' כי היו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומ"ש א"ש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרים כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד וי"א פסול ומ"ש ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקדישים היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקום בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבותינו ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטים ארצה : (לג) חוטאים לה' . בהעלם האל"ף מסקריאה כמו קוראים אל ה' והוא יענם . גלו אלי היום . פי' בעת הזאת כלו' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום לפקתי בלילה נגדך כמו עת : (לד) פצו בעם . לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצים לשחוט שיגישו

תרגום

אֲרֵי דְחֵילִי עַמָּא מִשְׁבוּעָתָא : כז ויונתן לא שמע כד אומי אבוהי ית עמא ואושיט ית ריש שוטיתא דבידיה וטבל יתה בקינא דדובשא ואתיב ידיה לפומיה ונהרא עינוהי : כח ואתיב גברא חד מעמא ואמר אומאה אומי אבוך ית עמא למימר ליט גברא דייכול לחמא יומא דין ואשתלהי עמא : כט ואמר יונתן עכר אבא ית עמא דארעא חזו כען ארי נהרא עיני ארי טעימית זעיר דובשא הדין : ל ברם אלו מיכל אכיל יומא דין עמא מבזת בעלי דבבוהי דאשכח ארי כען לא סגיאת מחתא בפלשתאי : לא וקטלו ביומא ההוא בפלשתאי ממכמש עד מישר אילון ואשתלהי עמא לחדא : לב ואתפני עמא על ביזתא ונסיבו ען ותורין ובני תורין ונכיסו על ארעא ואכל עמא על דמא : לג וחויאו לשאול למימר הא עמא חיבין קדם יי למיכל על דמא ואמר שקרתון קריבו לותי יומא דין אבנא רבתא : לד ואמר שאול אתבדרו בעמא ותימרון להון קריבו לותי גבר תוריה וגבר אמריה

מקרא

השבעה : כז ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבל אותה ביערת הדבש וישב ידו אל פיו ותראנה עיניו : כח ויען איש מהעם ויאמר השבע השביע אביך את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם היום ויעף העם : כט ויאמר יונתן עכר אבי את הארץ ראו נא כי ארו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה : ל אף כי לוא אכל אכל היום העם משלל איביו אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים : לא ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילנה ויעף העם מאד : לב ויעש העם אל שלל ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם : לג ויגידו לשאול לאמר הנה העם חטאים ליהוה לאכל על הדם ויאמר בגדתם גלו אלי היום אבן גדולה : לד ויאמר שאול פצו בעם ואמרתם להם הגישו אלי איש שורו ואיש

ב' חס' ותחן עלינו וכל אוריי' דכו' · ב' מ"ל בספ' · ותארנה ק' · ג' מ"ע · ג' דין חסר · ג' מ"ע · ג' וחס' · ויעש ק' · השלל ק' · ג' חס' · ב' אבנים גדולות

את השבועה . וישב ידו אל פיו ותראנה עיניו . סמן עצל ידו תנינא : לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם . וירא כל ישראל כי לא שמע . וכל ישראל דד"ה . בן חכם מוסר אב . כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה : לוא ג' מליאים וסי' אף כי לוא אכל

תולדות אהרן ויהונתן לא שמע . שם : ויטבול אותה . שבת לה בתרא סו ם(שבועות לט): ראו נא כי ארו . יומא פג : (תוספות לה') . מגלה עב) : ויאמר בגדתם . זבחים קכ : ויאמר שאול פצו . שם (שם) :

רשי

(כז) ביערת הדבש . בקנה הדבש כמו ותשם בסוף (שמות ב' ג') דמתרגמינן ושויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה' א') ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקריא בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי : (כט) עכר אבי את הארץ . בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים : (ל) כי עתה לא רבתה מכה . בתמיה : (לב) ויעש העם . כמו ויעט העם לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : צאן ובקר ובני בקר . אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאים ורבותינו אמרו בשחיט' קדשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדין דם במזרק : (לג) גלו אלי . לשון גללו : היום . מבעוד יום ולמטה נאמר ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן בקדשים . ויש מהן פירשו כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמת נוב גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה למד על עולת יחיד שכשירה לשחט בלילה : אבן גדולה . עשאה במה לזרוק עליה דם והקטר חלבים : (לד) פוצו בעם . הכריזו במקומות הרבה ויפיו

רלבג

כמו שפירשו הקודמים : (לא) ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילונה . אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאחר נסעו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת . ולזה היה עיף ויגע מאד : (לב) ויעט העם אל השלל . ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכול : וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם . ר"ל אכל הדם כי כל א' היה שוחט במקום שהיה בו מהמקנה ואחר היו אוכלים שם והכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אצל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא ישתבכו באמונות הנפסדות שהיו אז למי שטועים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב שבוב שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכל אצל הדם : (לד) פוצו בעם . ר"ל שתפרדו אנה ואנה בכל

פי' רבי' ישעיה

(כז) ביערת הדבש . היא החלה שרודין מן הכורת . וי"א בקינא דדובשי' שעשוי' נקבים נקבים כמושב הדבורים . וזהו אכלתי יערי עם דבשי : (לב) ויעט העם אל השלל . נתפזרו לכאן ולכאן לשלול שלל . ודומה לו שלמה אהיה כעוטיה . ועוטך עטה . שהם לשון פיזור : וישחטו ארצה ויאכלו על הדם . מתוך שהיו שוחטים ארצה במקום נמוך היה מתלכלך הבש' בדם והיו אוכלים אותו מלוכלך בדמו ואמר להם שיגולו אבן גדולה וישחטו עליה והדם ירד למטה והבשר יעמוד למעלה ולא יתלכלך בדם : (לד) ואיש שיהו . שה כמו פה וכשתאמר פיהו נעלם היו"ד והנה הוגע :

מצודת ציון

(כו) הלך . מלשון הליכה ור"ל זב : (כז) ותארנה . מלשון אורה : (כט) עכר . ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד) : ארו . מל' אור : (ל) לוא . כמו אם : מבזה : רבתה . מל' רבוי : (לב) ויעט . ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כה) ור"ל במהירות רב : (לג) בגדתם . פשעתם : גלו . גלגלו : (לד) פוצו . התפזרו כמו ויפץ העם (שמות ה') . שיהו

מצודת דוד

(כז) וישב ידו . עם המטה ותארנה עיניו . כי חשכו בעבור הרעבון : (כח) ויעף העם ר"ל והנה בעבור זה נעשה העם עיף ויגע : (ל) אף כי . ר"ל ומה מטעימה לבד אורו עיני כל שכן אם אכלו אכילה גמורה וכי עתה לא רבתה מכה בפלשתים כי הלא ע"י האכילה היה עוד כוחם מתחזק : (לא) ממכמש . ממקום מעמד פלשתים רודפים עד אילון והכו בהם : (לב) על הדם . ארז"ל שהקדישו שלמים ואכלו הבשר קודם זריקת הדם והתורה אסרתה שנאמר לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט) : (לג) אבן גדולה . לעשותה במה לזרוק עליה את הדם : (לד) פוצו . התפזרו בין

שפם

רשי

והיו כמכריזים נפולים בעם : ושחטתם בזה . כאן במקום שאיתם . דבר אחר סכין בדק להם : הלילה . בהמות של חולין נשחטו בלילה כך מפורש בזבחים : (לה) אותו החל . א זו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול : (לח) פנות העם . שרי העם אבן הפנה היא החשובה : (מ) לעבר אחד . להפיל גורל בין כלכם וביניכו : (מא) הבה תמים . תן גורל אמת : והעם יצאו . נקיים מן הגורל : (מה) ויפדו העם . התירו לו לשאול שבועתו : ויעם

רלבג

בכל המחנה לצותם כלם שיגשו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכל על הדם וזהו הספר' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים מפרשים בלתי נאותים אם באנו ספר מה שיש בהם מהספק ארך מאד ואין זה מכונתינו : (לה) ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה'. ראוי שתדע שלא יתכן שנאמר כי שאול החל לבנות מזבח לה' שהרי כמה וכמה אנשים בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל הענין ההוא לבנות מזבח לה' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה נחפז לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' כפעל כל אשר נמלט או יהיה הכנוי באותו החל שב אל האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון . והנה התעורר שאול בראותו ההצלחה לישראל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בפיו ולא נשלמה כונתו כי שאלו באלהים . ולא ענהו ביום ההוא על דבר החטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל : (מד) והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן גם על דבר זה החטא וסבבו ישראל שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה

תולדות אהרן ושחטתם בזה . חולין יז :

שמואל א יד

שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־
תחטאו ליהוה לאכל אל־הדם
ויגשו כל־העם איש שורו בידו
הלילה וישחטו־שם :
לה ויבן שאול מזבח ליהוה אתו החל
לבנות מזבח ליהוה :
לו ויאמר שאול נרדה אחרי
פלשתים לילה ונבזה בהם עד־אור
הבקר ולא־נשאר בהם איש ויאמרו
כל־הטוב בעיניך עשה °
ויאמר הכהן נקרבה הלם אל־
האלהים : לז וישאל שאול באלהים
הארד אחרי פלשתים התתנם ביד
ישראל ולא ענהו ביום ההוא :
לח ויאמר שאול גשו הלם כל פנות
העם ודעו וראו במה היתה החטאת
הזאת היום : לט כי חי־יהוה המושיע
את־ישראל כי אם־ישנו ביונתן בני
כי־מות ימות ואין ענהו מכל־העם :
מ ויאמר אל־כל־ישראל אתם תהיו
לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה
לעבר אחד ויאמרו העם אל־שאול
הטוב בעיניך עשה :
מא ויאמר שאול אל־יהוה אלהי
ישראל הבה תמים וילכד יונתן
ושאול והעם יצאו : מב ויאמר שאול
הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד

ג׳ · ל׳ · ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא · ל׳ ורפי · ל׳ · פסק׳ בא״ם · ל׳. י״א דחס׳ · שאיל׳ באלהי׳ ז׳ · ל׳. ל׳ · ג׳ וחס׳ · ח׳ דסמיכין לה״ס · ד׳ · ג׳ · ל׳ · מ׳

וְתִיכְסוּן הָכָא וְתֵיכְלוּן וְלָא
תְחוּבוּן קֳדָם יְיָ לְמֵיכַל עַל
דְמָא וְקָרִיבוּ כָל עַמָא גְבַר
תּוֹרֵיהּ בִּידֵיהּ בְּלֵילְיָא
וּנְכִיסוּ תַמָן : לה וּבְנָא
שָׁאוּל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ
יָתֵיהּ שָׁרֵי לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ : לו וַאֲמַר שָׁאוּל
נֵיחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
בְּלֵילְיָא וְנִקְטוֹל בְּהוֹן עַד
מִנְהַר צַפְרָא וְלָא נְשְׁאַר
בְּהוֹן אֱנַשׁ וַאֲמָרוּ כָּל דְתַקִין
בְּעֵינָךְ עֲבִיד וַאֲמַר כַּהֲנָא
נִתְקָרַב הָלְכָא וְנִשְׁאַל
בְּמֵימְרָא דַייָ : לז וּשְׁאַל
שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַייָ הַאֵיחוֹת
בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינוּן
בִּיַד יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבֵּיל
צְלוֹתֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא :
לח וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְקְרִיבוּ
הָלְכָא כָּל רֵישֵׁי עַמָא וּדְעוּ
וַחֲזוּ בְּמָן הֲוַת חוֹבָא הָדֵין
יוֹמָא דֵין : לט אֲרֵי קַיָם הוּא
יְיָ דְפָרִיק יַת יִשְׂרָאֵל אֲרֵי
אִלוּ אִיתוֹהִי בְּיוֹנָתָן בְּרִי
אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל וְלֵית
דְמָתִיב לֵיהּ מִכָּל עַמָא :
מ וַאֲמַר לְכָל יִשְׂרָאֵל אַתּוּן
תְּהוֹן לְעִבְרָא חַד וַאֲנָא
וְיוֹנָתָן בְּרִי נְהֵי לְעִבְרָא חַד
וַאֲמַרוּ עַמָא לְשָׁאוּל דְתַקִין
בְּעֵינָךְ עֲבִיד : מא וַאֲמַר
שָׁאוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אַיְתֵינֵיהּ בְּקוּשְׁט
וְאִיתְאַחַד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל
וְעַמָא נְפָקוּ : מב וַאֲמַר שָׁאוּל רְמוֹ עַדְבִין בֵּינָא וּבֵין יוֹנָתָן בְּרִי וְאִיתְאַחַד

רדק

שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו : ושחטתם . פי' בזה המקום על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין וסמכו מכאן לבדיקת הסכין . ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה פ' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין . לאכול אל הדם . כמו על הדם וכן אל ההרים לא אכל על ההרים : (לה) אותו החל לבנות מזבח לה'. פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחות שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי . ובדרש אותו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר ר' יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומר הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו : (לו) ונבזה בהן . קל הזיין ומשפט להדגש : ולא נשאר . בצרי כמו בחירק ואחד הוא : אל האלהים. כתרגומו נשאל במימרא דה' : (לח) פנות העם. כתרגומו רישי עמא ונקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר : (מ) לעבר אחד . בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר : (מא) הבה תמים . גורל תמים ואמת וי"ת אייתיניה בקשוט כלומר הבה הגורל באמת : (מב) הפילו . פי הפילו הגורל וכת"י רמו עדבין : כה יעשה אלהים. ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות : כי

פי' רבי' ישעיה

(לה) אותו החל לבנות מזבח לה'. פי' בכל השופטים לא היה מי שיבנה מזבח לשם כי אם שאול התחיל ואף על פי שעשה גדעון ומנוח הם עשו לעצמם לא שיקריבו בו כל ישראל . ושאול עשה שיקרבו עליו כל ישראל ושמואל מצינו שעשה דכתיב ותשובתו הרמתה עד ויבן שם מזבח להשם אלא שהוא היה נביא . וזה מדבר בשופטים שמלכו על ישראל : (לח) גשו הלם . כמו נגשו :

אבל . לוא הקשבת למצותי . לוא קרעת שמים : ויגשו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ ויעלו עולות ויגשו שלמים וישב העם. איש שורו ואיש שיהו . את שעידי החטאת דד״ה . בתראה מלא : נרדה ג׳ בקריאה וסימן נרדה ונשברה לך אכל . הבה נרדה ונבלה שם שפתם . נרדה אחר הפלשתים לילה : גשו ג׳ וחס׳ וסימן נמסר ביהושע סימ׳ ג׳. הלם י״א בקריאה וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות . ישנו ד׳ בקריא׳ וסימן כי את אשר ישנו פה עמנו . כי אם ישנו ביונתן . והיה אם ישנו בארץ. ישנו עם אחד מפוזר ומפורד . ונמסר גם בריש סדר נצבים . יצאו ח׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ ב׳ :

מצודת דוד

העם : הגישו אלי . אל מקום הבמה בכדי לזרוק את הדם מיד על הבמה ואחר תאכל . (לה) אותו החל . ר"ל עם האבן האמור למעלה התחיל בנין המזבח וגמרה בשאר אבנים : (לח) כל פנות העם . כי כל שבט עמד בפנה בפ"ע ואמר שכולם מכל הפנות יגשו הלום בכדי שכולכם תראו ותדעו בדבר מה היתה החטאת הזאת אשר בעבורה לא ענני ה' : היום ר"ל בודאי זה מקרוב נעשתה כי הלא ביום הצליחו במלחמה : (לט) כי חי ה'. הריני נשבע חי ה' וכו' : אם ישנו. החטא הוא : (מ) לעבר אחד. ר"ל נחלק את עצמנו לב' חלקים אתם כולכם לצד אחד ואני ובני וכו' ונפיל הגורל בין שני החלקים : (מא) הבה תמים. שיפול הגורל

מצודת ציון

שיהו . שה שלו : בזה . במקום הזה : (לה) אותו . עמו . (לו) ונבוזה . מל' בזה ושלל : הלום . לפה כמו אל תקרב הלום (שם ג') : (לח) פנות . מל' פנה וזויות : (לט) ישנו . מל' יש : (מ) לעבר . לצד : (מא) הבה . תנה כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) : תמים . מל' תם ר"ל דבר שלם ואמת

(מג) כי עם אלהים עשה. כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם ה' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים וי"ת ארי קדם ה' גלי די בשלו עבד יומא דין ומעם ויפדו העם את יהונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אם נפשי שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוצאים עליו טענה לפדותו מן המות כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל. ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתוב מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורים ותומים. פי' הגאון רב סעדיה ז"ל בעטור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרים משוא פנים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורל על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו רבי יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר וכי לחם אכל והלא דבש אכל ריש לקיש אמר וכי לא מטעמת טעם לא כן אמר ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואינה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן : (מו) ויעל שאול מאחרי פלשתים. כיון שלא ענהו ה' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענ' עון יש בינינו על השבועה או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם : (מז) לכד המלוכה. התחזק במלוכ' והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו : ירשיע. יחריב ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב : (מח) ויעש חיל. אסף וכת"י וכנש משרין : ויך את עמלק. מה שצוה לו האל לך והכית את עמלק : (מט) וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמ' שמתו בה שאול ובניו והוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שנזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שנזכרם בענין התולדת זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת : (נא) ונר אבי אבנר בן אביאל. ככר פירשתיו למעלה

יונתן : מג ואמר שאול ליונתן חוי לי מה עבדתא וחוי ליה יונתן ואמר מטעם טעמית בריש שוטיתא דבידי זעיר דובשא הא אנא חיב לממת : מד ואמר שאול כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף ארי ממת תמות יונתן : מה ואמר עמא לשאול היונתן יתקטיל די עבד פורקנא רבא הדין בישראל חס קים הוא יי אם יפול משער רישיה לארעא ארי קדם יי גלי דבשלו עבד יומא דין ופרקו עמא ית יונתן ולא מית : מו וסליק שאול מבתר פלשתאי ופלשתאי אזלו לאתריהון : מז ושאול אצלח במלכותא על ישראל ואגיח קרבא סחור סחור בכל בעלי דבבוהי במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתאי ובכל אתר דמתפני מחיב : מח וכנש משרין ומחא ית דבית עמלק ושיזיב ית ישראל מיד בזזיהון : מט והוו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושום תרתין בנתיה שום רבתא מרב ושום זערתא מיכל : נ ושום אתת שאול אחינועם בת אחימעץ ושום רב חיליה אבינר בר נר אח אבוהי דשאול : נא וקיש אבוהי דשאול ונר אבוהי דאבנר בר אביאל : נב והות קרבא תקיפא על

יונתן : מג ויאמר שאול אל־יונתן הגידה לי מה עשיתה ויגד־לו יונתן ויאמר טעם טעמתי בקצה המטה אשר־בידי מעט דבש הנני אמות : מד ויאמר שאול כה־יעשה אלהים וכה יוסף כי־מות תמות יונתן : מה ויאמר העם אל־שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי־יהוה אם־יפל משערת ראשו ארצה כי עם־אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את־יונתן ולא־מת :
מו ויעל שאול מאחרי פלשתים ופלשתים הלכו למקומם : מז ושאול לכד המלוכה על־ישראל וילחם סביב בכל־איביו במואב ובבני־עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר־יפנה ירשיע : מח ויעש חיל ויך את־עמלק ויצל את־ישראל מיד שסהו : מט ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושם שתי בנתיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל : נ ושם אשת שאול אחינעם בת־אחימעץ ושם שר־צבאו אבינר בן־נר דוד שאול : נא וקיש אבי־שאול ונר אבי־אבנר בן־אביאל : נב ותהי המלחמה

ח' מ"ע; ג'. ג'; הג'. ול' דל"ת וחד ויפרו וירכו; ד'; ב' וינב' עריס; ה'. ד' א' חס'; י"ג ר"ס

(מח) ויעש חיל ויאסף חיל : (נ) אבינר בן נר. ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים : (נב) וראה שאול. לשון הוה כשהי'

רלבג

עשה מעשיו ביום ההוא וגם הפלאה הזאת נקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי ה' ישובון : (מז) ושאול לכד המלוכה על ישראל. כי באלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכ' על ישראל בשיראו ממנו כל העם יראה עצומה ונכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא עכוב : ובכל אשר יפנה ירשיע. ר"ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר"ל שהוא היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישראל מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם שוסים את ישראל ומרשיעים כנגדם : (מט) והנה הצריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שרי הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים : (נ) והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמר במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג"כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג"כ ויחס. מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר באמ' ונר אבי אבנר בן אביאל.
כל

הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה. ושאבתם מים בששון. לה' הישועה על עמך : ירשיע ד' א' מנתון חס' וסי' ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. את אסנם אל לא. ואיש מזמות. מזמות חס' :

תולדות אהרן היונתן ימות. כרתות נז : ובכל אשר יפנה ירשיע. עירובין נג. סנהדרין לג :

מצודת ציון

ואמת : (מז) ירשיע. יחריב ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב ל"ד) והוא ע"ש שנכון ביד הרשע הרדה ובלבול : (מח) ויעש. ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד) : חיל. אנשי חיל

מצודת דוד

בהשגחה ולא במקרה : (מג) מה עשית. מה העון שעשית : הנני אמות. מוכן אני למות ולא אתרעם : (מד) כה יעשה אלהים. הוא ענין שבועה וגזם ולא פירש והרי הוא כאלו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי אלהים וכו' : (מה) היונתן ימות. וכי מן הראוי שימות יונתן אשר באה ע"י תשועה גדולה : חלילה. חולין וגנאי הוא להמיתו : אם יפול משערת וכו'. הוא ענין גוזמא ומליצה כדרך שהבריות אומרים ור"ל שלא יעשה לו מאומה רע : כי עם אלהים. ר"ל היום הזה עשה טובה עם אלהים להושיע לעמו בסכנת נפשו ואיך א"כ יהיה עובר על השבועה במזיד בשאם בנפש ובודאי שוגג היה ולא ידע מהשבועה : ויפדו העם. בהדברים האלה פדאוהו מן המיתה ולא הומת : (מו) מאחרי פלשתים. שב למקומו ולא רדפם עוד : (מז) לכד המלוכה. ר"ל התחזק בה להיות בידו מבלי פקפוק כי נלחם באויביו והצליח והחריד האויב : (מח) ויצל וכו'. רק את ישראל הציל מידו אבל לא החרימו עד שאמר לו שמואל בדבר ה' להחרימו : (מט) וישוי. הוא איש בושת כי בד"ה לא זכר ישוי וזכר במקומו אשבעל והוא איש בושת וכי ירובעל

רש"י

שהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: (א) ועתה שמע לקול דברי ה'. פעם אחת נכשלת עתה הזהר בעצמך: (ג) משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה: (ד) וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול: ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר גם לא יספר מרוב (בראשית ל"ב י"ב): (ה) וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות האלו לא כ"ש אם אדם חטא בהמה

רד"ק

למעלה: (א) למשוח למלך. בקמץ חטף פתח: ועתה שמע. כלומר כיון שנמשחת למלך על ישראל צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשות והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמר וירם מאגג מלכו: (ב) פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. מארבים וחילות בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: (ג) והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כלייה והשחתה' וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז"ל פי' לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה: ולא תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמר ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק: (ד) וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שהיו נשמעים אליו ללכת למלחמה או פי' אספם על ידי כרוז משמע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים פירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום אף על פי שבא בה"א הידיעה ושלא כמנהג הנה כמוהו בקרקע בשכות בשטים ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדבר יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובכור שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיה' ועל ידי הפסחים ידע מניינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי ז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך צוה למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רב אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו בימי דוד נראה כי אפילו מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: (ה) וירב בנחל. שרשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגש ומשפטו ויארב והוא הנכון מפני קמצות היו"ד ויש לפרשו ענין ריב ומצה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם ופקים משרייתיה ואגח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז"ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמר ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל

מקרא

חֲזָקָה עַל־פְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שָׁאוּל
וְרָאָה שָׁאוּל כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־
חַיִל וַיַּאַסְפֵהוּ אֵלָיו׃
טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי
שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ
עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי
יְהוָה׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק
לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ
מִמִּצְרָיִם׃ ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־
עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־
אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־
שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃
ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה׃
ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב
יְהוּדָה׃

מסורה: ל' וחד ויאספהו במכמרתו. ג' פסוקים על ועל ומלה ביניהון. כ"ה ר"פ. פ' בטעם תי"ו. ב' ולא תכסה. ב' כאיש אחד. ל' וחד משור עד חמור.

תרגום

פְּלִשְׁתָּאֵי כָּל יוֹמֵי שָׁאוּל
וַחֲזָא שָׁאוּל כָּל גְּבַר גִּבַּר
וְכָל גְּבַר עָבֵיד קְרָב וּכְנַשׁ
יָתֵיהּ לְוָתֵיהּ׃ א וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל יָתִי שְׁלַח
יְיָ לְרַבָּיוּתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
עַל עַמֵּיהּ עַל יִשְׂרָאֵל וּכְעַן
קַבֵּל לְמֵימַר פִּתְגָמָא דַּיְיָ׃
ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
דְּכִירְנָא יָת דַּעֲבַד עֲמָלֵק
לְיִשְׂרָאֵל דִּכְמַן לֵיהּ בְּאוֹרְחָא
בְּמִיסְּקֵיהּ מִמִּצְרָיִם׃ ג וּכְעַן
אֱזֵיל וְתִמְחֵי יָת דְּבֵית
עֲמָלֵק וּתְגַמַּר יָת כָּל דִּי
לְהוֹן וְלָא תְחוּס עֲלֵיהוֹן
וְתִקְטוֹל מִגְּבַר עַד אִתְּתָא
מֵעוּלֵים וְעַד יָנִיק מִתּוֹר
וְעַד אִימַּר מִגְּמַל וְעַד חֲמָר׃
ד וּכְנַשׁ שָׁאוּל יָת עַמָּא
וּמְנִינוּן בְּאִמְּרֵי פִּסְחַיָּא
מָאתַן אַלְפִּין גַּבְרָא רַגְלָאֵי
וַעֲסַרָא אַלְפִּין יָת אֱנָשׁ
ה וַאֲתָא שָׁאוּל עַד קַרְתָּא דְבֵית עֲמָלֵק וּמְקִים

והכית ה' מלרע וסימ' והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה:

תולדות אהרן עשה עמלק. זוכר ויקהל: לך והכית את עמלק. יומא כב: ויפקדם בטלאים. שם עב: ויבא שאול. שבת נו: וירב בנחל. יומא שם:

רלב"ג

(נב) כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבו' האיש החזק והאמיץ הבקי בעניני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות: (ג) והמתה מאיש ועד אשה וגו'. הגדול והקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הוייתו חסרה עדיין כי לא נשלם הגדול בו והצמיחה והעולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לאכול כי אם החלב שהוא מתדמה לטבעו מאד והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע הטהור וטבע הטמא והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה: (ד) ויפקדם בטלאי'. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון: (ו) וירב בנחל. ר"ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יצאו להלחם. הנה הריב והמלחמה אח' כאמרו הרוב

פי' רבי' ישעיה

ובכל אשר יפנה. מתגבר ונולחם. כרשע שהוא מתגבר על חבירו וגוזל ממונו: אשר שם לו בדרך. שם לו מארב בדרך. כל פנות העם. תרגם יונתן רישי כל עמא כמו אבן פנה שהוא ראש לבנין. כה יעשה לי אלהים. לשון קללה. ומקרא קצר הוא: כי עם אלהים עשה. שמסר נפשו למות בעבור ישראל על אהבת השם: משור עד חמור. שהיו נעשים בהמה על ידי כישוף: וישמע שאול את העם. פירוש השמיעם על ידי כרוז שיהו מוכנים ויבואו במלחמה: ויפקדם בטלאים. יש מפרשים שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות ויש אומרים שלא רצה למנותם אלא נתן טלה לכל אחד ומנה הטלאים: ועשרת אלפים את איש יהודה. מודיע לך אף על פי שהיו מרובים באוכלוסים לא באו כי אם עשרת אלפים שהיו מהקנאים שלא היתה המלוכה מהם ולא היו נשמעים לו כל כך: (ו) וירב בנחל. לשון מלחמה ומריבה:

מצודת דוד

נקרא גם ירובשת (ש"ב י"א) ואף בעת נהרגו בני שאול במלחמה לא חשב ישוי וזהו כי הוא איש בושת ונשאר חי ומלך ומה שלא זכר פה את אבינדב הנחשב בבני שאול אשר מתו במלחמה וגם בד"ה אולי לא נולד עדיין בעת ההיא: (נ) דוד שאול. נר היה דוד שאול: (נא) בן אביאל. קיש ונר כל אחד מהם היה בן אביאל: (נב) וראה. כאשר ראה שאול איש גבור וכו' היה מאספו אליו: טו (א) אותי שלח וכו'. ר"ל והנך רואה שנתקיים הדבר ודבר ה' בפי אמת ולזה שמע לקול דברי ה' אשר אומר לך ולא תפקפק בדברי על היותו דבר זר להחרים את כל הנמצא לעמלק: (ב) פקדתי. זוכר אני את אשר עשה עמלק לישראל: אשר שם לו. כפל הדבר במ"ש לתוספות ביאור: (ג) עתה וכו'. ר"ל מאז הכיתם ולא החרמתם

מצודת ציון

חיל: שוסהו. ענין דריכה ורמיסה כמו שוסים ויבוסו (שופטים ב'): (נב) בן חיל. הוא היודע התבונות המלחמה: ויאספהו. הכניסו אליו: טו (ב) פקדתי. ענין זכרון: שם. מלשון שימה: (ג) והחרמתם. ענין כליון וכריתה: מעולל. הוא הקטן בשנים כמו עול ימים (ישעיה ס"ה) והוא גדול מן היונק: (ד) וישמע. ענין אסיפה הבאה בשמיעת קול המאסף וכן השמיעו אל בבל רבים (ירמיה נ'): ויפקדם. ענין מנין ומספר: בטלאים. שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות (יהושע ט"ו). ורז"ל אמרו בטלאים ממש (יומא כ"ב) לפי שאסור למנות את ישראל לגלגולת ומנאם בטלאים וכ"א

רדק

אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. ואע"פ שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן אוסיפך. שרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אובידה העיר עניינו לשון כליון: ואתה עשית חסד. בעצה שנתן יתרו למשה ונחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישראל: (ז) מחוילה בואך שור. אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכ"ף באכה פירשתי שהיא לנכח ידוע המקום: (ט) והמשנים. תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיני' ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמנים שהם שמנים מאליהם על ידי מרעיתם והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שני' והכרים גדולים משנה. ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן: וכל המלאכה. פירוש המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה: נמבזה ונמס. בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה והזכר על הענין וכן יעשה מלאכה והענין בזה כמקום המקנה: (יא) נחמתי. מבנין נפעל: (יב) מציב לו יד. מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא. ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס: ויסב ויעבר. אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחלה כשבאו

תרגום

מַשְׁרְיָתֵיהּ בְּנַחְלָא׃ ו וַאֲמַר
שָׁאוּל לְשַׁלְמָאָה אֱזִיל זוּר
אִתְפָּרַשׁ מִגוֹ עֲמַלְקָאָה
דִּלְמָא אֲשֵׁיצֵינָךְ עִמֵּיהּ וְאַתְּ
עֲבַדְתְּ טִיבוּ עִם כָּל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִסַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם
וְאִתְפָּרַשׁ שַׁלְמָאָה מִגוֹ
עֲמַלְקָאָה׃ ז וּמְחָא שָׁאוּל
יַת דְּבֵית עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה
מֵעַלְנָא דְּחַגְרָא דִּי עַל אַפֵּי
מִצְרָיִם׃ ח וַאֲחַד יַת אֲגַג
מַלְכָּא דְּבֵית עֲמָלֵק כַּד חָי
וְיַת כָּל עַמָּא גְּמַר לְפִתְגַּם
דְּחָרֶב׃ ט וְחָס שָׁאוּל וְעַמָּא
עַל אֲגַג וְעַל שְׁפַר עָנָא
וְתוֹרֵי שְׁמִינַיָּא וּפְטִימַיָּא וְעַל
כָּל דְּטָב וְלָא אֲבוֹ
לְגַמָּרוּתְהוֹן וְכָל מִדַּעַם
דְּשִׁיט וּדְבְסִיר יָתֵהּ גְּמִירוּ׃
י וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִם שְׁמוּאֵל לְמֵימַר׃
יא תָּבֵית בְּמֵימְרִי אֲרֵי
אַמְלֵכִית יַת שָׁאוּל לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא אֲרֵי תָב מִבָּתַר
פּוּלְחָנִי וְיַת פִּתְגָּמַי לָא קַיֵּים
וּתְקֵיף לִשְׁמוּאֵל וְצַלִּי קֳדָם
יְיָ כָּל לֵילְיָא׃ יב וְאַקְדִּים
שְׁמוּאֵל לְקַדְמוּת שָׁאוּל
בְּצַפְרָא וְאִתְחֲוָא לִשְׁמוּאֵל לְמֵימַר אֲתָא שָׁאוּל לְכַרְמְלָא וְהָא מְתַקֵּן לֵיהּ
תַּמָּן אֲתַר לְפַלְגָא בֵיהּ בִּזְתָא וְאִסְתְּחַר וַעֲבַר וּנְחַת לְגִלְגְּלָא׃ יג וַאֲתָא

מקרא

בַּנָּחַל׃ ו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי ג' וחסר
פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד ג' וחס'. ה' מ"ל
עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם
מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃
ז וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ
שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ ח וַיִּתְפֹּשׂ
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־
הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ ט וַיַּחְמֹל
שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים ל'. ל'
וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם ב' מ"ל
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ ל'
הֶחֱרִימוּ׃ י וַיְהִי דְּבַר
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ יא נִחַמְתִּי
כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־
שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים ל'
וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־
הַלָּיְלָה׃ יב וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת ל'
שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר כ"ד
בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ ג'
יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ יג וַיָּבֹא

רשי

בהמה מה חטאת: (ו) אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק. הכנעני מלך ערד עמלק היה שנאמר יושב הנגב (במדבר כ"א א') ועמלק יושב בארץ הנגב (שם י"ג כ"ט): עם כל בני ישראל. שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל: (ט) והמשנים. אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנה כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים (שופטים ו' כ"ה): נמבזה ונמס. כמו נבזה והמ"ם טפילה בו: (יא) נחמתי. מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול שהמלכתי: (יב) מציב לו יד. בונה לו מזבח הוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס (מלכים א' י"ח ל') ויונתן תרגם והא מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה

רלבג

הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים. הנה זה החסד היה כשבא יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים באופן שנזכר בפרשת יתרו וידמה שהכונה היתה בהחרמת עמלק בזה האופן שצוה השם יתברך שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם להעיר כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיה'. וכאשר פשטו שאול וישראל ידיהם בשלל הראוי כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית וידמה שלזאת הסבה בעינה נשמרו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם: (ט) והנה ספר כי חמלו שאול

בואך ה' כתיב כן וסימן ויחנו עליהם וישחיתו. ויקמו אנשי ישראל. ויך שאול את עמלק. ויפשטו אל הגשורי ושבתך ובואך דישעיה. ועיין בסדר נח: הכרמלה ג' בקריאה וסימ' בא שאול הכרמלה והנה מציב לו. עלו כרמלה ובאתם אל נבל. ויבאו עבדי דוד:

תולדות אהרן ויאמר שאול אל הקיני. ברכות סג זוהר ויקהל ויקרא: ויתפוש את אגג. עקדה שער מה: נחמתי יומא שם תענית ה:

פי' רבי' ישעיה

(ו) פן אוסיפך עמו. שרשו יסף והוא פועל כבד ודומה לו קול גדול ולא יסף: (ט) והמשנים. לשון שמנים כמו ופר השני שמן: נמבזה. מ"ם נוספת ברוב הפעלים: (יב) והנה מציב לו יד. פירש מקום חניה כמו ויד תהיה לך דמתרגמינן ואתר. מתקן וכת"י:

מצודת ציון

וכ"א לקח טלה מעדר שאול והחזירו למקום מיוחד ומנו הטלאים וידעו מספר בני ישראל: רגלי. הולכי רגל לא רוכבים: (ה) וירב. מל' מריבה ומלחמה: (ו) הקיני. משפחת הקיני מבני חובב חותן משה: אוסיפך. ענין כליון: (ח) ויתפש. ענין אחיזה: (ט) והמשנים. מל' שנים ר"ל כפולים בבשר ושמנים ודוגמתו כפורי זהב משנים (עזרא ח') ור"ל כפולים: הכרים. הכבשים השמנים: ולא אבו. ולא רצו: וכל המלאכה. המקנה נקראת מלאכה לפי שבו עבודת האדם בעל המקנה וכן יעסוק כמו לרגל המלאכה (בראשית ל"ג): נמבזה. בזויה: ונמס. ר"ל דבר הנשחת: (יא) נחמתי.

מצודת דוד

החרמתם עתה לך והחרימם מכל ומכל: (ו) לכו סורו. הפרדו מעם עמלק כי פן אוסיפך עמו בעת אחרימם היות בעת כזאת א"א להבחין ולהזהר: עשיתה חסד. על יתרו יאמר והחסד הוא מה שיעץ להעמיד שופטים שהיה טובה לכל ישראל להקל עליהם מלעמוד על משה מבקר עד ערב: (ז) בואך. עד אשר תבוא לשור וכאלו מדבר מול האדם המכיר המקום: (ט) ויחמול. חסים היו על אגג ועל מבחר הצאן וכו' ועל כל דבר טוב שמצאו שם ולא רצו להחרימו כ"א המקנה הבזויה

(יא) כי שב מאחרי את דברי לא הקים. כפל הדבר במ"ש: ויחר לשמואל. דרך הדואג לכעוס על עצמו: ויזעק. להתפלל על שאול: (יב) לקראת

שאול

ביה ביתא: (טז) הרף. כתרגומו אוריך. פי' המתן: (יז) ראש שבטי ישראל אתה. תרגם יונתן שבטא דבנימין עבר בימא בריש כל עמא כמה שנאמר בנימין צעיר רודם (תהלים סח כח): (יח) עד כלותם אותם. כמו אשר אתך יכלו אותם: (יט) ותעט. כמו ותעף לשון עיט (בראשית ט"ו י"א): (כא) ראשית החרם. מיטב החרם וכן ראשית דגנך (דברים י"ח ד'): כמה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר י"ח ל') ויונתן תרגם קדם

כשבאו לארץ ואע"פ שעתה היה בנוב היו מכבדים מקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים: (טו) למען זבוח. לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח לה' שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים ה' אלהי וכן אמר בחטאת הנשיא מכל מצות ה' אלהיו: (טז) ויאמרו לו דבר. כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול: (יז) הלא אם קטן אתה. לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך ה' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הנחת אותם לעבור על דברי ה' לא עשו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק כן הלא מן שריותך הויתא שיט וגו' וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחילו לעבור וראו שבט יהודה והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבט ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימין צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו': עד כלותם אותם. עד כלות ישראל אותם ותהיה מ"ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם הבא אחריו תוספת ביאור: (יט) ותעט. כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותסר או ותפס: (כ) אשר שמעתי בקול ה'. זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו ה' הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול ה' ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחלה הקימותי את דבר ה' אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר ה' אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני: ואביא את אגג. כלומר אם לא המיתיו עם האחרים לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומת: (כא) ראשית החרם. פי' ממיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי"ת לשון תחלה קדם

שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר (ל'. ג' בטעם מ"ס)
יְהוָה: יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־ (ו' בטעם בס'. ו'. ל')
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי
הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ: (ל' מ"ל. וז' מ"ל בנ"ש ל')
טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה (ז')
אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר: (ויאמר ק')
יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־ (ל')
יִשְׂרָאֵל: יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר (ל')
לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־ (ל' ומ"ל. ב' את מחתות)
עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם:
יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט (ה' ר"פ. ל')
אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:
כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה
וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־ (ל')
עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל (ג')
צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ (ל')

שְׁמוּאֵל לְוָת שָׁאוּל וַאֲמַר
לֵיהּ שָׁאוּל בְּרִיךְ אַתְּ קֳדָם
יְיָ קַיֵּימִית יָת פִּתְגָּמָא דַייָ:
יד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל וְאִלּוּ
קַיֶּמְתָּא וּמָה קָל עָנָא הָדֵין
בְּאוּדְנַי וְקָל תּוֹרַיָּא דַאֲנָא
שָׁמַע: טו וַאֲמַר שָׁאוּל
מֵעֲמַלְקָאָה אַיְתִיאוּנוּן דְּחַס
עַמָּא עַל שְׁפַר עָנָא וְתוֹרֵי
בְּדִיל לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
וְיָת שְׁאַר מוֹתָרָא גַמַּרְנָא:
טז וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל
אוֹרִיךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ יָת דְּאִתְמַלַּל
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּלֵילְיָא
וַאֲמַר לֵיהּ מַלֵּיל: יז וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל הֲלָא מִן שֵׁירוּתָךְ
הֲוֵיתָא שִׁיט וְחַלָּשׁ בְּעֵינֵי
נַפְשָׁךְ בְּרַם זְכוּת שִׁבְטָא
דְּבִנְיָמִן אֲבוּךְ גְּרַמָא לָךְ דִּי
בְעוֹ לְמֶעְבַּר בְּיַמָּא קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּדִיל כֵּן רַבְּיָךְ יְיָ
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל:
יח וְשַׁלְחָךְ יְיָ בְּאוֹרְחָא וַאֲמַר
אֱזֵיל וּתְגַמַּר יָת חַיָּבַיָּא יָת
דְּבֵית עֲמָלֵק וּתְגִיחַ קְרָבָא
בְּהוֹן עַד דִּתְשֵׁיצֵי יַתְהוֹן:
יט וּלְמָא לָא קַבֵּילְתָּא
לְמֵימְרָא דַייָ וְאִתְפְּנֵיתָא עַל
בִּזְתָא וַעֲבַדְתָּא דְּבִישׁ קֳדָם
יְיָ: כ וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל
דְּקַבֵּילִית לְמֵימְרָא דַייָ
וַאֲזָלִית בְּאוֹרְחָא דִּשְׁלַחַנִי
יְיָ וְאַיְתֵיתִי יָת אֲגַג מַלְכָּא דַעֲמָלֵק וְיָת עֲמַלְקָאָה גַמְרִית: כא וְאַפְרֵישׁ עַמָּא
מִן בִּזְתָא עָאן וְתוֹרִין קֳדָם דְּיִתַּחְרְמוּן לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ

רלבג

שאול והפסו על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם ובמלאכה הפחותה החרימו וקרה מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו: (יב) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד. ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל: (יג) ויבא שמואל אל שאול עד לזבח לה' אלהיך. בגלגל. והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו לה' מן השלל ההוא לא יקשה בעיני הש"י אחר שאינם נהנים בשללם ולתועלת התגלות הזה יחסו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא זוה להחרים מלך עמלק ועמו שיוכל להציל מלכם חוו אמרו והביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי:
כחסן

פי' רבי ישעיה

(יח) עד כלותם אותם. פי' עד כלותם העם אותם:

הקימתי ג' מלעיל וסימ' נמסר בסדר נח: הותר ז' מלאים בליש' בקריאה וסימ' איש אל יותר ממנו עד בקר. ואת היותר החרמנו. חותר ממנו מאה רכב דשמואל. וחברו דד"ה. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחכם יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ונמסר גם בסדר בשלח: הרף ו' בקריאה וסימ' הרף ממני ואשמידם. הרף לנו שבעת ימים. הרף ואגידה לך את אשר דבר. למלאך המשחית בעם. וחברו דד"ה הרף מאף ועזוב חמה ואל תתחר:

תולדות אהרן מעמלקי הביאום ע"ג כד (סס מ). הלא אם קטן. עקידה סד: אשר שמעתי. עקרים מד פ' כו:

מצודת דוד

שאול. ללכת לקראת שאול: בבקר. מוסב על וישכם: מציב לו יד. עושה שם לעצמו מקום לחלק הביזה ומשם יסוב וירד הגלגל ר"ל כל זה הוגד לשמואל: (יג) אל שאול. כשבא שאול אל הגלגל: ברוך אתה לה' וכו'. ר"ל ה' יברך אותך לפי שקיימתי דבר ה' אשר צויתני והזכות הזה באה על ידך: (יד) ומה קול. ר"ל ואם קיימת דבר ה' מה הוא קול הצאן וכו' האם המה מעמלק: (טו) מעמלקי הביאום. ר"ל כן אמת מעמלק הובא ועכ"ז אין רע כי מה שחסו על מבחר הצאן היה למען יזבחום לה' ולא להחזיק לעצמן ולזה לא יכולתי למחות בידם כי אמרו שעוד למצוה יחשב: ואת היותר. הדברים שאינם ראוים לזבוח החרמנו: (טז) הרף. ר"ל שוב מדבריך וחדל מהם ואגידה לך וכו': (יז) אם קטן אתה בעיניך. אף אם בעיני עצמך
נחשב

מצודת ציון

ענין הסוף מחשבה: (יב) מציב. ענין עשיה והעמדה: יד. מקום: (טז) הרף. מל' רפיון: (יט) ותעט. ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ"ה) ור"ל מהירות ההליכה: (כא) ראשית החרם. מיטב

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי

ג'. ל'
י"א
ל'
ג'

אֱלָהָךְ בְּגִלְגְּלָא׃ כב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בַּעֲלָוָן וּבְנִכְסַת קוּדְשִׁין כְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַּייָ הָא קַבָּלַת לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב לְאַצָּתָא לְמִילֵי נְבִיאוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין׃ כג אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרַיָּא דְּשָׁאֲלִין בְּקִסְמָא כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דִּמְסָרֵב עַל פִּתְגָמָא דַּייָ וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְּטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפַצַּר וּמוֹסִיף עַל מִילֵי נְבִיָּא חֲלָף דְּקַצְתָּא בְּפִתְגָמָא דַּייָ רַחֲקָךְ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ כד וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבִית אֲרֵי

רדק

קדם דיתרמון כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבח לה' לא לדבר אחר: (כג) כי חטאת קסם מרי. חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת"י ארי כחובי גבריא דשאלין בקסמא וגו' כלומר כמו שחטאת קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהשם ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"א וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו: וימאסך. הוי"ו כוי"ו וישא אברהם את עיניו וכן הוא הפי' יען מאסת דבר ה' מאסך ממלך ר"ל מהיות מלך

רשי

קדם דיתרמון: (כב) הנה שמוע. בקולו טוב מזבח: להקשיב מחלב אלים. זה שמוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אלים: (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפי' הפצר. וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תרגם ארי כחוב גבריא וכו' וכחובי עמא דטעו בתר טעותא כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף וכו': הפצר. לשון תוספות וכן ויפצר בו (בראשית ל"ג י"א) ארבה עליו דברים יראתי

רלבג

(כב) החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה'. הנה זה מבואר כי העולות והזבחים יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתורה ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמר אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות: הנה שמוע. לאמר השם הוא טוב מהבא' הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזבח ה': (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. אחשוב שיהיה וי"ו ותרפים כוי"ו נרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו און ותרפים כאמרו התרפי'

פי' רבי' ישעיה

(כג) כי חטאת קסם הוא חשוב המרי. כאדם ההולך אחרי הקסמים כך הוא הממרה על דברי הנביא וכאיש המפליג לילך אחרי האון והתרפים והפצר הוא הפועל: דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות ה' בשיקיי' קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא ולזה אמר שמואל

החפץ ג' בקריאה וסי' החפץ לה' בעולות וזבחים. החפץ אלוה תמצא. אל תתמה על החפץ: מרי ד' וסימ' כי חטאת קסם מרי. למשמרת לאות. אל תהי מרי. ואמרת אל מרי ונמסר גם בסדר קרח: תולדות אהרן וימאסך ממלך שם וטעם למה הוסרה המלכות משאול כשחטא ולא הוסרה מדוד כשחטא:

לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה' וגו' שאע"פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו והלום ועניין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא עניין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות שפע מה עלול מן הש"י אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמר ובארנו בספר מלחמו' ה' וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה העניין אבל אעשה בזה הלמוד השירי' והמשלי' כי הוא בלתי מזיק בזה המקום. והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות שם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמים האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפילו ידע טבע כל סם וסם מהרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתות על פעל המרקחת ההוא בנוסחיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן העניין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמות ה' כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שישפע מאחד מן הפסוקים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שישפע מכל אחד מהם ולא מה שישפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקום ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בשני ממלחמות ה' כן העניין במי שימר' פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן שתהיה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש"י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האנשים מהנסנת זאת המדה ספחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שבהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע"א פן יביא זה להמשך אחר ע"א אם יראה הנהנה מנכסים היות נכסיו מצליחים אולי ייחס זה למה שהגיע לו מע"א וכן העניין בנכסי עם עמלק בשוה כי בלי ספק היו דעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברו התרפים הוא דומי' להפצר ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו העניין בהוספה שנהיה בדבור אשר יהיה באמצעות התרפים כי ההוספה ההיא תהיה סבה לטעות המופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו יד ה קצת דברים צודקים כמו העניין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מבין שאר הכחות המגיעות המשיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבה לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר אתו דברי ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר הבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצות השם ית' ולא להוסיף עליה כי תפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא: יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך. זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא נאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ואולם עתה אמר לו שהש"י מאס אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק: נלה

מצודת ציון

מיטב. מדבר הנבחר כמו וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו'): (כב) החפץ. ענין רצון: להקשיב. לשמוע: (כג) ואון. ענין דבר תוהו ושקר כמו התרפים דברו און (זכריה י'): ותרפים. הוי"ו יתירה כמו נרדם ורכב (תהלים עו): הפצר. ענין רבוי הדברים כמו ויפצר בם (בראשית י"ט): יען. בעבור

מצודת דוד

נחשב אתה לקטן מ"מ הלא אתה הראש המולך על כל שבטי ישראל ולא זו בלבד שהם המליכו אותך אלא שגם ה' משחך למלך וא"כ ידך תקיפה עליהם ומדוע א"כ לא מחית בידם: (יח) וישלחך. הלא ה' שלחך בדרך הזה וצוך להחרימם: (יט) ולמה לא שמעת. להחרימם מכל וכל ור"ל היתכן בעבור דברי העם לא שמעת בקול ה':

ותעט אל השלל. כי על שלא מחית בהעם הרי הוא כאלו אתה בעצמך מהרת לקחת השלל וכו': (כ) אשר שמעתי. ר"ל לא כאשר האמר אתה כי אשר שמעת בקול וכו': ואביא. ר"ל עם שלא הרגתיו מ"מ לא שלחתיו לנפשו רק הביאותיו והנה בידי להרגו בכל עת: (כא) ויקח העם. ואף מהשלל לא לקחתי אני מאומה כי אם העם לקחו וזה לכוונה טובה לזבוח לה': (כב) החפץ לה'. וכי רצון ה' בעולות דומה היא כרצונו לשמוע בקולו הלא לא כן הדבר כי הנה לשמוע בקולו טוב בעיניו יותר מזבח ולהקשיב דברו טובה לפניו מחלב אילים וכפל הדבר במ"ש: (כג) כי חטאת קסם מרי. החטא שיש במעשה הקסם הוא החטא בעצמו שיש בהממרה בדברי ה' כי כמו השואל בקסם הסיר בטחונו מה' כן הממרה בדברו בעבור הסתת או יראת אדם מסיר בזה בטחונו מה': ואון ותרפים הפצר. ר"ל דבר התוהו והשקר שיש בתרפים דבר התוהו ההיא בעצמה יש בהמרבה דברים כי כמו שאף הרבה מן התרפים תוהו המה ואת כולם ישא הרוח כן מרבית דברים לא צודקים לתוהו נחשבו עם רבויים ולפי שאמר בשאול שהסיר את האובות ואת הידעונים א"ל הנה נכשלת בדומה לקוסם ולעושה התרפים כי המרי בדבר ה' מדאגת העם ידמה לקוסם וההפצר בדברים לא יועיל גם ידמה לעושה התרפים: יען. לזאת יען מאסת וכו':

ואת

כי־עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך
כי יראתי את־העם ואשמע בקולם׃
כה ועתה שא נא את־חטאתי ושוב עמי
ואשתחוה ליהוה׃ כו ויאמר שמואל
אל־שאול לא אשוב עמך כי מאסתה
את־דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות
מלך על־ישראל׃ כז ויסב שמואל
ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע׃
כח ויאמר אליו שמואל
קרע יהוה את־ממלכות ישראל
מעליך היום ונתנה לרעך הטוב
ממך׃ כט וגם נצח ישראל לא ישקר
ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם׃
ל ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־
זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי
והשתחויתי ליהוה אלהיך׃ לא וישב
שמואל אחרי שאול וישתחו שאול
ליהוה׃ לב ויאמר שמואל
הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך
אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן
סר מר־המות׃ לג ויאמר שמואל
כאשר שכלה נשים חרבך כן

עברית על מימרא דיי
ובסרית על פתגמך ארי
דחלית מן עמא וקבלית
למימריהון׃ כה וכען שבוק
כען לחובי ותוב עמי
ואסגוד קדם יי׃ כו ואמר
שמואל לשאול לא אתוב
עמך ארי קצתא מפתגמא
דיי ורחקך יי מלמהוי
מלכא על ישראל׃
כז ואסתחר שמואל למיזל
ואתקף בכנף מעיליה
ואתבזע׃ כח ואמר ליה
שמואל אעדי יי ית
מלכותא דישראל מנך
יומא דין ויהביה לחברך
דתקן עובדיה מנך׃ כט ואם
תימר אתוב מחובי
וישתביק לי בדיל דאעביד
מלכו אנא ובני על ישראל
לעלם כבר גזור עלך מן
קדם מרי נצחניה דישראל
דלית קדמוהי שקר ולא
תאיב ממה דאמר ארי לא
כבני אנשא הוא דאמרין
ומכדבין גזרין ולא מקימין׃
ל ואמר חבית כען יקרני
כען קדם סבי עמי וקדם
ישראל ותוב עמי ואסגוד קדם יי אלהך׃ לא ותב שמואל בתר שאול וסגיד
שאול קדם יי׃ לב ואמר שמואל קריבו לותי ית אגג מלכא דבית עמלק
ואתא לותיה אגג מפנקא ואמר אגג בבעו רבוני מריר מותא׃ לג ואמר
שמואל כמא דאתכלת נשיא חרבך כן תתכל מנשיא אמך

רש"י

(כד) יראתי את העם. דואג האדומי שהיה חשוב ככולם: (כז) ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו משמעו שכשפנה שמואל ללכת מאחרי שאול אחז שאול בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד. ומדרש אגדה חולקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל קרע שאול ויש אומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו. והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך (לקמן כ"ד כ"א): (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. ואם תאמר אשוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה לזה שאמר ליתן: (לב) אגג מעדנות. יונתן תירגם אגג מפנקא: אכן סר מר המות. באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירת המות: (לג) כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם חותכים זכרי בחורי ישראל

רד"ק

מלך: ואת דבריך. שאמרת לי במצות ה' ות"י ארי עברית על מימרא דה' ובסרית על פתגמך: (כז) ללכת. בשגול באתנחתא: ויחזק בכנף מעילו. שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו. ובמדרש חולקין בו יש אומרים כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך אחריו וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין נשיאתן מקובלת: (כח) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום. ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך. ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמר לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע ה' מעליך וכן אמר לו שמואל כשהעלהו באוב ויקרע ה' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הנה כי בדבר עמלק נגמר דינו: (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הקב"ה אבל יעמידהו כי לא ינחם כלומר ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם: כי לא אדם הוא להנחם. כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הקב"ה אין בו שנוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות ה' היה מאריך לו המלוכה ג"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות ה' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן אם תימר אתוב מחובי וגו' כבעמוד: (לב) אגג מעדנות. כתרגומו מפנקא כלו' הלך אליו כמהלך המלכים

רלב"ג

(כט) נצח ישראל. הוא הש"י שהוא חוזק ישראל ונצחם ותוחלתם כטעם ואומר אבד נצחי והנה הרצון בנצח ישראל חי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כטעם ויז נצחם על בגדי: (ל) כבדני נא. כאשר ראה שמואל היות שאול מתבייש מזקני העם והטעם או נשמע אליו לשוב עמו להשתחוות לה': (לב) וילך אליו אגג מעדנות. יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאות מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה: ויאמר אגג אכן סר מר המות. ידמה שאגג

פי' רבי ישעיה

(כד) כי יראתי את העם. כן הודה שכדי לעשות רצון העם חמל על הבהמות טובות ועבר על דברי הנביא: (כט) וגם נצח ישראל. הבור' שהוא נצחונו של ישראל: (לב) אגג מעדנות. ידיו קשורו' כמו התקשר מעדנות כימה: אכן סר מר המות. כבר סר מעלי ומלבי מרירות המות. שכבר נתייאשתי מלחיות עוד וכמת אני בעיני:

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל . והנצח וההוד . עד נצח לא יראו אור . לנצח נצחים:

תולדות אהרן קרע ה' שם: שכלה נשים עקידה שער מג:

מצודת דוד

(כד) ואת דבריך. במה שאני מרבה דברים לסתור מאמריך ולומר אשר שמעתי וגו': כי יראתי. ועי"ז חטאתי להמרות פי ה' ונמשך מזה לסתור גם דבריך: (כה) ועתה. הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וכו': (כו) וימאסך ה'. ואם ה' מאס בך אין אשוב עמך: (כז) ללכת. מעם שאול: ויחזק. שאול אחז בכנף מעיל שמואל למונעו מללכת מעמו ובהאחזו בו נקרע הכנף: (כח) קרע ה'. הקריעה הזאת היא לסימן שכבר קרע ה' וכו': לרעך. זהו דוד: (כט) וגם נצח ישראל. ר"ל כבר אבדת המלוכה כי כבר נתנה לאחר וגם לא ישקר בהבטחתו וגם לא ינחם לאחריו כי לא אדם הוא להנחם (ור"ל מפאת עצמו אין בו שינוי להנחם אבל השינוי בא מפאת המקבל ולזה נאמר בשאול נחמתי כי המלכתי וכו'): (ל) ויאמר חטאתי. אף כי חטאתי עכ"ז מהראוי הוא שעתה בהיותך פה תכבדני נגד כו': (לב) מעדנות. קשור בשלשלאות: אכן. באמת סר אלי מרירות המות: (לג) כאשר שכלה. כשהרגת האנשים שכולות מבעליהן ומבניהן. מנשים. מעין הנשים הכן דומה לכן

מצודת ציון

בעבור: (כה) שא. ענין מחילה: (כז) בכנף. בקצה שפולי המעיל כמו ויכרת את כנף המעיל (לק' כד): (כט) נצח. ענין חוזק והתגברות כמו אבד נצחי (איכה ג) ועל המקום יאמר שהוא חוזקן של ישראל: ינחם. ענין הפוך מחשבה: (לב) מעדנות. ענין קשור כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח): אכן. באמת: (לג) שכלה. מי שבניו מתים קרוי שכול כמו למה אשכל בראשית

רדק

המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה באו פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"מ מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר בקשורים בשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו . אכן סר מר המות . הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו : (לג) וישסף שמואל . כמו ויבקע כתרגומו ופשח כמו ויפשחני וכן בדברי רז"ל הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע : (לד) גבעת שאול . אפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך סמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול : (לה) וה' נחם. נפעל עומד כי הוא קמוץ : (א) מלא קרנך שמן . אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשנמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי ה' ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי מלא הקרן היה שעור המשיחה עם היציקה : לי מלך . ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי : (ב) עגלת בקר . מצאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב"ה הנביא או הצדיק אעפ"כ הוא נשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקב"ה בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם ג"כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי ה' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולות אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים וגם פעמים היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתוב ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך אלך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקום היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב גבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלום שהרי הקב"ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם . וי"מ כי הנביא אמר לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי בזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ במדרש מה שאמר לו הקב"ה למשה רעינו עבור לפני העם הוא לפי שאמר לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב"ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך : (ג) את אשר אומר אליך . ולמה לא אמר לו מתחלה שימשח דוד

כדי

רשי

ישראל : וישסף . חתכו לד' ואין תיבה זו דמיון ותרגום וישסף ופשח ובגמ' שלנו יש הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע : (א) בית הלחמי . בבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי :

ויחרדו

תרגום

וּפְשַׁח שְׁמוּאֵל יַת אֲגָג קֳדָם יְיָ בְּגִלְגָּלָא׃ לד וַאֲזַל שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא וְשָׁאוּל סְלֵיק לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל׃ לה וְלָא אוֹסֵיף שְׁמוּאֵל לְמֶחֱזֵי יַת שָׁאוּל עַד יוֹם מוֹתֵיהּ אֲרֵי אִתְאַבַּל שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל וַייָ תָּב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי אַמְלֵיךְ יַת שָׁאוּל עַל יִשְׂרָאֵל׃ א וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְאַבַּל אֶל שָׁאוּל וַאֲנָא רַחֲקְתֵּיהּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל מְלֵי קַרְנָךְ מִשְׁחָא וְאֵיתָא אֶשְׁלְחִינָךְ לְוָת יִשַׁי דְּמִבֵּית לֶחֶם אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי בִּבְנוֹהִי כְּשַׁר קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ ב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל אֵיכְדֵין אֵיזֵיל וְאִם יִשְׁמַע שָׁאוּל וְיִקְטְלִינַנִי וַאֲמַר יְיָ עֶגְלַת תּוֹרִין תִּסַּב בִּידָךְ וְתֵימַר לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי׃ ג וְתַזְמֵין לְיִשַׁי בְּשֵׁירוּתָא וַאֲנָא אֲחַוֵּינָךְ יַת דְּתַעְבֵּיד וְתִמְשַׁח קֳדָמַי יַת דְּאֵימַר

שמואל א טו–טז

ל' תְּשַׁכֵּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃
לד וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃
ס"ד פתחין וחד קמץ לה וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל׃
טז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל ל'. ד מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃ ס"' יא
ב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה ג' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃ ג' ג וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃

ולא יסף ח' בקריאה וסי' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. ויגד לשאול כי ברח דוד. ולא יסף שמואל לראות את שאול. ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנוח. ובמקצת ספרי מסרה מוג"ה גם עוד מלך מצרים. ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים : מלא ה' דגש בקריאה וסימ' מלא שבוע זאת ונתנה לך . מלא את אמתחות האנשים . מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון . מבחר עצמים מלא . וחד ומלא חפניך גחלי אש : עגלת ה' וסימ' ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך יחיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלשיה מצער חרנים

תלדות אהרן איך אלך . פסחים ח יבמות סה נזיר סו קדושין לט חולין קעב : עגלת בקר . יומא יא :

רלבג

שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ונקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה צורתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי נפלתי ביד מי שראוי שירחם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך כשהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך : (לד) וישסף שמואל את אגג . ר"ל שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים למלאת מצות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לנשארים שלא ילחמו עם ישראל : (ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני . ר"ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני : ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך. ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי אז נחרבו הבמות והיה אפשר לו להקריבו בבמת יחיד ואע"פ שהיה המשכן בנוב . וכבר אמר לי אחד מחכמי דורינו שמו ר' שלמה הנשיא בפי' זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הפשט וזה שהוא רואה שכבר בחר השם יתעלה עגלה להעיר על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו יהיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערוף באיזה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו

כי

פי' רבי' ישעיה

(לג) וישסף שמואל . לשון חתיכה הוא ואין לו דומה . וכן תרגום יונתן : (ב) לזבוח לה' באתי . שהבמות היו מותרות משנחרבה שילה :

מצודת ציון

(ברא' כ"ז) : וישסף . תרגומו ופשח והוא הבקיעה לשנים כמו ויפשחני (איכה ג') ובדרז"ל מאן דפשח דקלא (ב"ב כ"ד) : (לה) יסף . מל' הוספה : טז (א) קרנך . כלי מה עשויה דמות קרן : בית

מצודת דוד

להן תהיה אמך שכולה ממך : (לה) כי התאבל . ר"ל לפי שעם שהיה מתאבל על שאול עכ"ז נחם ה' וכו' ולא חש על אבלותו לזה מצטער מאד ולא בא עוד לפני שאול (אבל שאול בא לפני שמואל כמ"ש לקמן יט) : טז (א) ואני מאסתיו . ואין מהראוי להתאבל עליו זמן מרובה : לי מלך . ר"ל שהוא יהיה מלך לי לשמור מצותי : (ב) ואמרת .

לזבח

רשי

(ד) ויחרדו . מהרו לצאת לקראתו : (ו) ויאמר אך נגד ה' משיחו . ויאמר בלבו אך אמת הוא זה שהגון למלכות : (ז) אל תבט אל מראהו . אל יופי תארו : כי מאסתיהו . לפי שכעסן הוא כמה שנאמר ויחר אף אליאב בדוד (לקמן י"ז כ"ט) : כי לא אשר יראה האדם. אף ע"פ שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה (לעיל ט' י"ט) כאן אני מודיעך שאינך רואה : (ט) ויעבר ישי שמה . הוא שמעא . (יא) שאר הקטן. נשאר הקטן : לא נסוב . לא נסב

רדק

כדי שידעו כלם כי מה' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם נאמר לו על פי הנבואה : (ד) ויחרדו . וינועו ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכת"י לשון קבוץ ואתכנשו ויש לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמואל הנביא לבא לעיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר לך שלום אל תפחדו כי לזבוח לה' באתי : ויאמר שלום בואך . הגדול שבזקנים אמר ואפשר שישי היה : התקדשו . כתרגום אזדמנו וכן ויקדש : (ו) בבואם . בבית : ויאמר אך נגד ה' משיחו . פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה תואר וקומ' כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשים יפה קומה ותואר למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה ותואר יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד ה' משיחו כמו נכח ה' דרככם כלומר ה' יהיה עמו וי"ת תקין קדם ה' משיחיה וכן תרגם נכח ה' אתקין ה' : (ז) אל תבט אל מראהו . בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו : גבוה . שם בפעל גדול העלה . ויש מפרשי' כי כאשר אמר נגד ה' משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מה' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומה : (ט) גם בזה לא בחר ה' . לפי שלא אמר לו ה' ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך : (י) לא בחר ה' באלה . בקמ"ץ הבית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה : עוד שאר הקטן . פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : (יא) שלחה וקחנו . הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב . פי' לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדש ישי ובניו ושאר הזקנים לאכול

שמואל א טז

ד וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃ ס' חס'
ה וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהֹוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
לַזָּבַח׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהֹוָה מְשִׁיחוֹ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי ׀ לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
לַעֵינַיִם וַיהֹוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ ח וַיִּקְרָא
יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהֹוָה׃
ט וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־
בָחַר יְהֹוָה׃ י וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו
לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהֹוָה בָּאֵלֶּה׃
יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ
הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה
רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי־לֹא נָסֹב עַד־

תרגום

לָךְ׃ ד וַעֲבַד שְׁמוּאֵל יָת דְּמַלֵּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית לֶחֶם וְאִתְכְּנִשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם מֵיתָךְ׃ ה וַאֲמַר שְׁלָם לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי אִזְדַּמְּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי לְשֵׁירוּתָא וְזַמֵּין יָת יִשַׁי וְיָת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן לְנִכְסַת קוּדְשָׁא׃ ו וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן וַחֲזָא יָת אֱלִיאָב וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין קֳדָם יְיָ מְשִׁיחֵיהּ׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל בְּחֶזְוֵיהּ וּבְרוּם קוֹמְתֵיהּ אֲרֵי רְחֶקְתֵּיהּ אֲרֵי לָא כְּמָא דְחָזַן בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גְלַן מַחְשְׁבַת לִבָּא׃ ח וּקְרָא יִשַׁי לַאֲבִינָדָב וְאַעְבְּרֵיהּ קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רְעוָא קֳדָם יְיָ׃ ט וְאַעְבַּר יִשַׁי שַׁמָּה וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ י וְאַעְבַּר יִשַׁי שִׁבְעָא בְּנוֹהִי קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּאִלֵּין׃ יא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי הַשְׁלִימוּ עוּלֵימַיָּא וַאֲמַר עוֹד אִשְׁתְּאַר זְעֵירָא וְהָא רָעֵי בְּעָנָא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי שְׁלַח וְאַיְתֵינֵיהּ אֲרֵי לָא

עגלת שלישיה דירמיה . ויעברהו ח' חס' בליש' העברה וסי' נמסר ביהושע סימן ד' : שלחה ו' וסי' שלחה הנער אתי . ויאמר שמואל אל ישי . וישלח שאול מלאכים . שלחה נא לי אחר . ודליותיו

תולדות אהרן אל תבט . פסחים סו עקדה ע' סה : וה' יראה ללבב . סנהדרין קו עקרים מד פ' מג :

רלבג

כי אותה העגלה שהיה הכונס בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהכרית שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח לה' באתי לפי זה הפי' הוא לפי המראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום ההוא שהוא בא לזבוח לה' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא דרש שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו : (ו) אך נגד ה' משיחו . יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד ה' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמר לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קומתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת דבר ה' וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר ה' כי לפי זה הפי' לא תהיה הורא' מדברי השי"ת לשמואל שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי . והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד ה' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מגד מראהו שהיה טוב וגבה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות ה' וענהו ה' שלא יביט אל מראה אליאב

פי' רבי ישעיה

(ז) ואל גבוה קומתו . מופסק גבוה דבוק גבוה : כי לא אשר יראה האדם . אתה אמרת אני הרואה ואינו כן : (יא) עוד שאר הקטן . פועל עבר :

מצודת דוד

לבני העיר : (ד) ויאמר . הגדול שבהם אמר לו אם בואו הוא בהיות עמו השלום או הוא בעבור העדר השלום : (ה) ויאמר שלום . הנה השלום עמי ואין רע ובאתי הנה לזבוח לה' וכו' : (ו) אך נגד ה' . ר"ל למלכות הוא הגון אך שיהיה משיחו נגד ה' ר"ל שיהיה ה' עמו : (ז) כי לא . ר"ל איני רואה לתלות בדבר אשר רואה האדם : יראה לעינים . אם הנראה הוא יפה עינים שהוא הדבר אשר יראה האדם ואין לתלות המלוכה בדבר זה : וה' . אבל ה' יראה ללבב הטובה היא ובזה הדבר תלוי : (י) שבעת בניו . בד"ה לא חשב כ"א שבעה עם דוד השביעי (ד"ה א' ב') ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים שנאמר ליהודה אליהו מאחי דוד (שם כ"ז) וכן נאמר ולו שמנה בנים (לק' י"ז) (ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האם ולא מן האב וכמ"ש אשר באה אל אביגיל בת נחש (ש"ב י"ז) ומזה יראה שהיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא מן האב ולא מן האם והנה בד"ה נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אליהו עמהם כי לאליהו לא היו אחיות כאמור . אולם חז"ל לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי) (יא) התמו . האם נשלמו : הנערים . בניך . כי לא נסב : על השלחן לאכול

מצודת ציון

בית הלחמי. בית לחם : (ג) בזבח. באכילת בשר הזבח : (ד) ויחרדו. מהרו בחרדה : (ה) התקדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה למלחמה (ירמיה ו') : (ט) שמה . הוא שמעא : (יא) התמו . מל' תם והשלמה : שאר . נשאר : נסוב . הסיבה לאכילה קרויה מסיבה כי דרכם היה לשבת מסובים אדמוני

רדק

הוקים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : (יב) עם יפה עינים . כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים . וטוב רואי . הם בשקל גורי חולי וכן לא תשורנו ענין ראיה והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה : קום משחהו . קום ענין זרוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ . ורבותינו ז״ל דרשו אמר לו הכהנים משיחי עומד ואתה קדוש יושב קום משחהו : כי זה הוא . שיהיה מלך או כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בו דרש זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה וסמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד:(יג) בקרב אחיו. לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח ה׳ אל דוד . כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם ה׳ על דוד וכן רוח ה׳ סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם ה׳ דהות עם שאול עדת מניה ואחר רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורים ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח ה׳ רוח הקדש ורוח גבורה : (יד) ובעתתו . בעתה אותו עד שלא היה בדעתו : (טו) מבעתך . דגש התי״ו לחסרון תי״ו למ״ד הפעל : (טז) עבדיך לפניך . לעשות מה שתצוה יאמר אדונינו להם שיבקשו איש מנגן : יודע מנגן בכנור . יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור וכת״י גבר דידע לנגנא בכנרא : (יח) וגבור חיל . שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב : ואיש מלחמה . יודע בעניני המלחמה והורגל בה : ונבון דבר . כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש : ואיש תאר . פי׳ תאר יפה וכן אנשי מדות מדות גדולות וכת״י וגבר שפיר בריויה : וה׳ עמו . כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : (כ) חמור לחם ונאד יין . חמור טעון לחם ונאד מלא יין וכת״י טעון חמרא בלחם וי״מ חומר גבור מן חמורתים חמרים חמרים : (כא) נושא כלים נושא

שמואל א טז

בָּאוֹ פֹה׃ יב וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא
ג׳. י״ו. ג׳ אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי
פסקא באמ״פ ג׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מְשָׁחֵהוּ
ג׳ כִּי־זֶה הוּא׃ יג וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן
הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו
ה׳ כסיפ׳ ג׳ וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם
ב׳ הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ
ג׳ הָרָמָתָה׃ יד וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם
ג׳ שָׁאוּל וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה׃
טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל אֵלָיו הִנֵּה־
ל׳ נָא רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ׃
ג׳ חס׳ דחס׳ גדול אדונינו ורב כת מנה דמלת טז יֹאמַר־נָא אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ
יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה
בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן
י״ו בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן
וַהֲבִיאוֹתֶם אֵלָי׃ יח וַיַּעַן אֶחָד
ג׳ מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן
ב׳ לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל
ז׳ וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר
וַיהוָה עִמּוֹ׃ יט וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים
אֶל־יִשַׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־דָּוִד
בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן׃ כ וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר
לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח
בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל׃ כא וַיָּבֹא דָוִד
ב׳ אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ
ג׳ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים׃ כב וַיִּשְׁלַח

נסתחר עד מיתוהי הכא׃
יב ושלח ואיתיה והוא
סמוק עינוהי יאין ושפיר
בריויה ואמר יי קום
משחיה ארי דין הוא׃
יג ונסיב שמואל ית קרנא
דמשחא ומשח ית דוד
בגו אחוהי ושרת רוח
נבואה מן קדם יי על דוד
מיומא ההוא ולעלא וקם
שמואל ואזל לרמתא׃
יד ורוח גבורא מן קדם
יי דהות עם שאול עדת
מניה ומבעתא ליה רוח
בישא מן קדם יי׃ טו נאמרו
עבדי שאול ליה הא כען
רוח בישא מן קדם יי
מבעתא לך׃ טז יימר כען
רבוננא עבדך קדמך יבעון
גברא דידע לנגנא בכנורא
ויהי כד תשרי עלך רוח
בישא מן קדם יי וינגן
בידיה וייטב לך׃ יז ואמר
שאול לעבדוהי חזו כען לי
גברא דמוטיב לנגנא
ותיתוניה לותי׃ יח ואתיב
חד מעולימיא ואמר הא
חזיתי בר לישי דמבית לחם
ידע לנגנא וגבר חילא וגבר
עביד קרבין וסוכלתן בעצה
וגברא שפיר בריוא ומימרא
דיי בסעדיה׃ יט ושלח
שאול אזגדין לות ישי ואמר
שדר לי ית דוד ברך די
בענא׃ כ ונסיב ישי טעון
חמרא טעין דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עזי חד ושדר ביד דוד בריהלות שאול׃
כא ואתא דוד לות שאול ושמש קדמוהי ורחמיה לחדא והוה ליה נטיר זינין׃ כב ושלח

שלחה לו . ואת תעלותיה שלחה : וטוב י״ו וסי׳ ויצמח ה׳ אלהים . ובערת דם הנקי מישראל . למען תחיון . וישלח ויבאהו . יאמר נא אדננו . והיה בהיות רוח אלהים . ויקרא אכיש אל דוד . עדנו מדבר והנה יהונתן . מקול מפלתו הרעשתי . ועמהם הלוים שמעיהו . יגיע כפיך כי תאכל . כל ימי עני רעים :

רשי

נסב לאכול כל מוסב שהדס קרויה הסבה : (יג) ותצלח רוח ה׳ . רוח גבורה : (טז) עבדיך לפניך . הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך : (יח) אחד מהנערים . מיוחד שבהם דואג האדומי : יודע נגן . כל עצמו נתכוון להכניס עין רעה של שאול

רלבג

אליאב ואל גובה קומתו כי מאסהו מגד שאין לבבו ישר כי הש״י יראה ללב והנראה בעיני ה׳ איננו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי הש״י או אמר לישי שיקרא לאחר מבניו כי לא בחר ה׳ בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין נמשח דוד וידמ׳ שככר נמשח בשמן המשח׳ ולא נוהו בלכתו שם שימלא קרנו : (יג) והנה ספר שהיום ההוא נלחה רוח ה׳ אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח ה׳ מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב הש״י שבעתהו רוח רעה להמיתו בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה ברוך השם אשר לו נתכנו עלילות : (יח) וגבור חיל ואיש מלחמה : הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וינלחם והנה תאר דוד באלו התארים כי מי שיש לו אלו המדות יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן : ונבון דבר . הוא האיש המכלכל דבריו במשפט ובתבונה : ואיש תאר . ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך : וה׳ עמו . כל אשר הוא עושה ה׳ מצליח ולזה

תולדות אהרן קום משחהו . הוריות יא כריתות ה׳ (שקלים מט סוטה כח הוריות מז) : ויען אחד מהנערים . סנהדרין נג : ויאהבהו מאד . יבמות עו :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) ותצלח רוח ה׳ אל דוד . פירוש ושרת רוח גבירה : (יד) מבעתך . דגשות התי״ו לסבית תי״ו השרש : (טז) עבדיך לפניך . כל מה שתאמר אנו מזומנים לעשות : (יח) וה׳ עמו . פי׳ שכל מה שהוא עושה השם מצליח בידו : (כא) ויהי לו נושא כלים . פירוש בכל מקום שהיה הולך היה נושא כליו אחריו שלא היה הולך בכל מקום בלא לו :

מצודת ציון

(יב) אדמוני . מראה אדום : עם יפה . עם יפה עינים . ר״ל ויפה עינים וכן עם שבי סוסיהם (עמוס ד׳): רואי . מראה : קום . הוא ענין זרוז . (יג) ותצלח . ועבר כמו ותצלח עליו רוח אלהים (לעיל י׳) : רוח ה׳ . רוח גבורה מה׳ : (יד) ובעתתו . מל׳ בעתה ומהדה : רוח רעה . רוח מחריד ומרעיד : ונבון

מצודת דוד

לאכול עד בואו פה : (יב) כי זה הוא . אשר בחרתי בו : (יד) מאת ה׳ . ולא באה לו במקרה : (טו) רוח אלהים . ר״ל רוח גדול וחזק כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים וכן ותהי לחרדת אלהים (לעיל י״ד) . או ר״ל רוח רעה הבאה מהאלהים : (טז) עבדיך לפניך . ר״ל אתה תצוה והלא עבדיך המה לפניך ונכונים המה לעשות אשר תצוה ואמור להם אשר יבקשו איש יודע חכמת הנגון ומנגן בכנור : וטוב לך . כי בעבור שמחת קול הזמר תלך הרעדה : (יז) מטיב לנגן . מנגן טוב ויפה : (יח) וגבור חיל וכו׳ . המה הדברים הראוים לעומד בהיכל מלך : וה׳ עמו . שהוא איש מוצלח ובהצלחתו יועיל לך : (יט) אשר בצאן . אשר רועה בצאן : (כ) חמור לחם . חמור אחד טעון לחם : (כא) נושא כלים . כלי מלחמתו :

שאול אל־ישי לאמר יעמד־נא דוד
לפני כי־מצא חן בעיני: כג והיה בהיות
רוח־אלהים אל־שאול ולקח דוד
את־הכנור ונגן בידו ורוח לשאול ג'
וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה: יו"ג' בטעמ' (לעי')
יז א ויאספו פלשתים את־
מחניהם למלחמה ויאספו שכה כ'
אשר ליהודה ויחנו בין־שוכה ובין־
עזקה באפס דמים: ב ושאול ואיש־ ג'
ישראל נאספו ויחנו בעמק האלה ד'
ויערכו מלחמה לקראת פלשתים:
ג ופלשתים עמדים אל־ההר מזה
וישראל עמדים אל־ההר מזה והגיא ל"ג ג' בספ' ול' בסת'
ביניהם: ד ויצא איש־הבנים קרי א'.ג' חס'
ממחנות פלשתים גלית שמו מגת
גבהו שש אמות וזרת: ה וכובע ל' בטעם
נחשת על־ראשו ושריון קשקשים ל'
הוא לבוש ומשקל השריון חמשת־
אלפים שקלים נחשת: ו ומצחת ל'
נחשת על־רגליו וכידון נחשת בין
כתפיו: ז וחץ חניתו כמנור ארגים ועץ ק'

שאול לות ישי למימר ישמש
כען דוד קדמי ארי אשכח
רחמין קדמי: כג והוה כד
שריא רוח בישא מן קדם
יי לות שאול ונסיב דוד ית
כנורא ומנגן בידיה ומתרוח
לשאול וטב ליה ומסתלקא
מניה רוח בישא: א וכנשו
פלשתאי ית משריתיהון
לאגחא קרבא ואתכנשו
לשוכה די לשבט יהודה
ושרו בין שוכה ובין עזקה
באפס דמים: ב ושאול
ואנש ישראל אתכנישו
ושרו במישר בוטמא וסדרו
קרבא לקדמות פלשתאי:
ג ופלשתאי קימין על טורא
מכא וישראל קימין על
טורא מכא ותילתא ביניהון:
ד ונפק גברא מביניהון
ממשרית פלשתאי גלית
שמיה מגת רומיה שתא
אמין וזירתא: ה וקולס
דנחש על רישיה ושריון
גלבין הוא לביש ומתקל
שריונא חמשא אלפין תקלי
נחשא: ו וטרקלילין דנחש על רגלוהי ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא
ומטל בין כתפוהי: ז ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין

רש"י

שאול בדוד שיתקנא בו. (א) באפס דמים. כך שם המקום: (ד) איש הבנים. גבור ליצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: (ה) ושריון קשקשים. כמין קשקשות דגים עשוין מברזל מוטלים על גב השריון (פי' נקבי השריון) קשקשת לכל נקב: (ו) ומצחת נחשת. כמין יד ברזל יוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נאז"ל בלעז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחשת: ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי. פי' כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתפיו להגין על צוארו מן החרב: (ז) כמנור אורגים. ת"י

רלב"ג

ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה מאתך בהיותו עמך כי תנגנת המשוררים יתברכו אדניהם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים: (ד) איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכות פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים והנו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין ממנהג השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגנים אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם איזה שיהיה במחנה רב כמו מחנה ישראל ובזה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמר שאין בהם איש יכול להלחם עמו: (ה) ושריון קשקשי'. הם פלאט"ש בלע"ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר: (ו) וכידון נחש' בין כתפיו. אחשוב שהוא גורגיירא עשויה מפלאט"ש סביב צוארו: (ז) ועץ חניתו כמנור אורגי'. הוא יתד הארג שהוא

רד"ק

נושא כלי זיינו: (כג) רוח אלהים אל שאול. פי' רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה וכת"י רוח בישא מן קדם ה': ורוח לשאול. מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה: וטוב לו. טעם עבר: (א) באפס דמים. המ"ם דגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים אחר במלחמת דוד. ובדרש רבי יוחנן אמר בחלק שמקתא ור' שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: (ג) עומדי' אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים: (ד) ויצא איש הבנים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבנים ויש בו דרש ועוד נכתבנו וי"ת ונפק גברא מביניהון: (ה) וכובע נחשת מלעיל וכן וקובע ישועה בראשו והתרגום מגבעות קובעין והוא אחד בכ"ף ובקו"ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז"ל גדי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה' ככובע על הראש: ושריון קשקשים. ת"י ושריון גלבין בכ"ף ויש נוסחאות כתוב בבי"ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו' ז"ל לובשי שריון קליפה ופי' כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעות כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף: (ו) ומצחת נחשת. ת"י וטרקלין דנחש פי' שם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות שם הזהב או כסף על מצחם ואותו נקרא מצחה על דרך האמת: וכידון נחשת. ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונה אחרת במקלעת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון הוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם זה לא נזכר וזה היה לו בין כתיפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו: (ז) כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסן דגרדאין

תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. וטוב לא יהיה לרשע. וטוב משניהם את: ויאספו • י' פתחין בקריאה וסי' כמסר בסדר שמות. וסי' בלשון תרגום סביא שלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י' בליש' בקריאה וסי' ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב' בפסוק. וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד המלך אל יד השער. וילך הנביא. כי עמד מלך בבל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי

תולדות אהרן ויצא איש הבנים. סוטה מב: (יבמות ה): ושריון קשקשים. חולין סו נדה נא: ועץ חניתו. סוטה שם:

פי' רבי' ישעיה

(א) באפס דמים. שם מקום. ויש לומר על שם שהיה מקום מוכן למלחמה ולשפוך דמים נקרא כן כלומר אין שם רק דמים: (ד) ויצא איש הבנים. בעבור שהיה עומד בין שתי המערכות נקרא כן: (ה) ושריון קשקשים. כמו קשקש' שהיא סגורה על הדג ואין ריוח בין קשקשת לקשקשת כך היה עשוי שריונו שלא היה עשוי נקבים נקבים שיוכל להכנס החץ בתוך הנקב אלא קליפת ברזל היתה נופלת בין טבעת לטבעת לסתום הנקבים: (ו) ומצחת נחשת על רגליו. כעין סבלאו' של נחשת העומדת בין כתפיו ואין זה כמו נטה בכידון שאותו הוא כמו רומח. וכן ת"י רומח'. והם שוים במבטא ומתחלפי' בפתרון. כמנור אורגים. הוא עץ האורגים שכורך עליו המסכות: ולהבת חניתו. פי' הברזל שבראש הרומח שהיה מבריק כמו להב:

מצודת דוד

(כג) ורוח לשאול. באה לו הרוחה וסרה ממנו החרדה: יז (ד) איש הבנים. על שערב לבו לגשת בין שתי המערכות קראו איש הבנים מל' בין: (ה) שקלים נחשת. כמו שקלי נחושת ואינם דומים לשאר שקלים: (ו) ומצחת. הוא מכלי מלחמה ונעשה לכסות בו הרגלים: וכידון. מן הכובע יצא למטה כעין כידון להגן צוארו ממכת חרב: (ז) ועץ חניתו. הוא הבית יד שהיתה עבה כמטר אורגים: ולהבת.

מצודת ציון

(יח) ונבון דבר. מבין כל דבר חכמה: יז (א) באפס דמים. שם מקום: (ד) הבנים. מל' בין: וזרת. ר"ל השעור מן האגודל עד האצבע הקטנה הקרויה זרת וכן זרת ארכו (שמות כ"ח): (ה) וכובע. כובע בכ"ף וקובע בקו"ף הוא אחד והוא כלי מגן על הראש כמו צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג): ושריון קשקשים. מין מלבוש להגן ממכת חרב עשויה טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי עליהם כעין קשקשים של דג כמו וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ט): (ו) ומצחת. כעין מה שנושאים הנערות על מצחן שקרוי' מצחה: וכידון. הוא כעין רומח: (ז) כמנור אורגים.

רד"ק

והוא יתד האורג: שקלי ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סינים כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחש' והנה אמר שקלים ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכך זכר בה שקלי ברזל: (ח) הלא אנכי הפלשתי. כלומר אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם: ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו' כבעמוד: (יב) ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענינו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נושא כליו מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשת היו במלחמה ישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענינם ושלח להם מה ששלח ולפיכך היה כל הספור כזה הנה: זקן בא באנשים. באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו וביו"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה וי"ת בא באנשים מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא: (יג) וילכו. ואחר כך אמר הלכו. ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול: השלישי שמה. הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי

רש"י

ת"י כאכסן דגרדאין אינכוצל"א בלע"ז: שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים מנים: (ח) למה תצאו. כולכם לערוך מלחמה ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו': הלא אנכי הפלשתי. איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואעפ"י שנלחמתי לכם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם נעשיתם עבדים לשאול ולא הושיע אתכם מימין גבורתו: ברו לכם. בררו לכם: איש. את שאול וירד אלי: (יב) אפרתי בית לחם יושבת בארץ אפרת: ולו שמנה בנים. ומה שכתוב (בדברי הימים א' ב' ט"ו) אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר י"ל שאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם: באנשים. נמנה בכנסיות החשובים: (יד) ודוד הוא הקטן. שהיה בבית שאול מקודש לכן לנגן לפניו

תרגום

וְשִׁנָּנָא דְמוּרְנִיתֵיהּ מַתְקַל שִׁית מְאָה תִקְלֵי פַרְזְלָא וְנָטֵל תְּרִיסָא אָזֵיל קֳדָמוֹהִי: ח וְקָם וְאַכְרֵיז עַל סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמָה תִּפְקוּן לְסַדְּרָא קְרָבָא הֲלָא אֲנָא פְלִשְׁתָּאָה וְאַתּוּן עַבְדִין לְשָׁאוּל אֲנָא הוּא גָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה דְמִן גַת דִּקְטַלִית תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי כָּהֲנֵי חָפְנִי וּפִנְחָס וּשְׁבֵיתִי יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן טַעֲוָתִי וַהֲוָה תַמָּן בְּקִרְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי שַׁבְעָא יַרְחִין אַף כָּל קְרָב וּקְרָב דַּהֲווֹ לְהוֹן לִפְלִשְׁתָּאֵי אֲנָא נָפֵיק בְּרֵישׁ חֵילָא וְנָצְחָנָא בִּקְרָבָא וּרְמֵינָא קְטִילִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וְעַד כְּעַן לָא אַכְשַׁרוּ יָתִי פְלִשְׁתָּאֵי לְמֶהֱוֵי רַב אַלְפָא עֲלֵיהוֹן וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה גְּבוּרָה עֲבַד לְכוֹן שָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן גִּבְעֲתָא דְמַנִּיתוּן יָתֵיהּ מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן אִם גְּבַר גִּבָּר הוּא יֵחוֹת וְיַעֲבֵיד קְרָבָא עִמִּי וְאִם גְּבַר חַלָּשׁ הוּא) בְּחַרוּ לְכוֹן גַּבְרָא וְיֵיחוֹת לְוָתִי: ט אִם יִכּוֹל לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמִּי וְיִקְטְלִינַנִי וּנְהֵי לְכוֹן לְעַבְדִין וְאִם אֲנָא אֵיכוֹל לֵיהּ וְאֶקְטְלִינֵּיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא: י וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה אֲנָא חַסָּדִית יָת סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין לְמֵימַר אַיְתוֹ לִי גַּבְרָא וְנַגִּיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא: יא וּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי פְלִשְׁתָּאָה הָאִלֵּין וְאִתְּבָרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא: יב וְדָוִד בַּר גְּבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית לְחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ יִשַׁי וְלֵיהּ תְּמַנְיָא בְנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל סִיב מְנֵי בִּבְחִירַיָּא: יג וַאֲזַלוּ תְּלָתָא בְנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָּא אֲזַלוּ בָּתַר שָׁאוּל לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְנוֹהִי דַאֲזַלוּ לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה: יד וְדָוִד הוּא זְעֵירָא.

מקרא

ולהבת חניתו שש־מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו:
ח ויעמד ויקרא אל־מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו־לכם איש וירד אלי:
ט אם־יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם־אני אוכל־לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתנו:
י ויאמר הפלשתי אני חרפתי את־מערכות ישראל היום הזה תנו־לי איש ונלחמה יחד:
יא וישמע שאול וכל־ישראל את־דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד:
יב ודוד בן־איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים והאיש בימי שאול זקן בא באנשים:
יג וילכו שלשת בני־ישי הגדלים הלכו אחרי־שאול למלחמה ושם | שלשת בניו אשר הלכו במלחמה אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלשי שמה:
יד ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי

ב'חס'כי חרף ח · כ"נ. נ' · ג' זקף קמץ וחד פתח יכול · ד"ד' כסיפ' · ג' כ' קמץ וחד פתח · ג' חס' וכל ד"ס דכ' כמ"ן

רלב"ג

גם מאד ביחס אל הנהוג משעור עץ החנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין נפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה: (יב) זקן בא באנשים. ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשים שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מאנשים שלמים רבים היו

והוא בא ויעמד אל ארניו. אל דרך עמדי וצפי: ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית. ונלחמה אתם במישור. ונמסר גם בריש שפטים: והשלשי ג' חס' וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו:

פי' רבי' ישעיה

(ח) ברו לכם איש. פרשו ברה ואיננו לקוח מן ברר: (יב) זקן בא באנשים. בא בכלל אנשים חשובים והגונים:

תולדות אהרן ברו לכם איש. שם: אם יוכל. שם: ודוד. שם פא מב: ושאיש. ברכות נח יבמות עו: ודוד הוא הקטן. מגלה יא:

מצודת ציון

הוא עץ עב ועגול שהאורג כורך עליו חוטי השתי ובמשנה קרויה כובד (שבת ק"ג) ותרגומו כאכסן דגרדאין וכ"כ הרגם על היתד הארג (שופטים ט"ז) אכסן דגרדאין: ולהבת. כן יקרא ברזל החנית ע"ש במבהיק שלהב כשהוא מלוטש וכן להב חנית (איוב ל"ט): הצנה. הוא כעין מגן וכן מאתים צנה (מ"א י'): (ח) מערכות. מל' עריכה וסדור: ברו. בררו ובחרו: (ט) יוכל. מל' יכולת והתחזקות: (יא) ויחתו. ענין פחד ושבר: (יג) ומשנהו. השני לו: אפסת

מצודת דוד

ברזל החנית היה משקלו שש מאות שקלי ברזל ומשונה הוא משקלי נחושת: הולך לפניו. להגן בו עליו ממכת חרב וחנית: (ח) אל מערכות. אל החיל המסודר למלחמה: למה תצאו. ר"ל למה תצאו כולכם למלחמה: הלא אנכי הפלשתי. ר"ל אנכי הוא המיוחד שבהם אחד מהשרים ואתם הלא עבדים ועם שאין מהדרך אשר שר וגדול ילחם מול עבד נקלה עכ"ז ברו לכם איש וילחם בי: (ט) להלחם אתי. ר"ל להתגבר בהלחמו אתי: והיינו. כולנו נהיה לכם לעבדים בעבור הנצחון האחד לאחד. ועבדתם אותנו. כאומר הלא אתם עבדים לשאול וכשאנצח תהיו עבדים לנו ואין לכם בזה ר"מ גדולה כ"כ: (י) אני חרפתי. כאומר איך לא תבושו הלא אני מחרף את ישראל לומר שאין עמכם גבורה ואתם תחרישון ועד מתי תנו לי איש וכו': (יב) אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת. הזה. ר"ל הניכר והידוע לכל. בא באנשים. לרוב זקנותו לא בא בעצמו במלחמה רק בא בשלחו במקומו אנשים. ורז"ל אמרו שהיה בא במחברת אנשים אשר הלכו אחריו לגודל חשיבותו: (יג) הלכו אחרי שאול. לרוב חשיבותם הלכו ליד המלך: (יד) ודוד הוא הקטן. ולזה לא הלך הוא והגדולים

לפניו: (טו) ודוד הולך. היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו: (טז) השכם והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלם מקריאת שמע: (יח) חריצי החלב. גובנין דחלבא: לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאחיו ממנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם. ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמר עליו ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין: ואת ערובתם תקח. ואת ערובת הגלתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגד לי וכן תרגם יונתן וית סיביהון תייתי: ערובתם. לשון הגלה כמו ערוב עבדך לטוב (תהלים קי"ט קכ"ב) גרנטי"ש בלעז ורבותינו אמרו גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינם: (כ) המעגלה. סביבות המחנה עשוים מעגל והיוצא חוץ לפנים או לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים לאחור מבקש הוא לנוס: (כא) ותערוך ישראל. מערכת ישראל: (כב) שומר הכלים. של

דברי שימים ושמעה השלישי: (טז) השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית: ויתיצב ארבעים יום. התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם ובדרש ארבעים יום כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה. ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותי נעמי ובזכותה נתלה לבנה ארבעים יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה: (יז) איפת הקליא הזה. בא על דרך בעלי הה"א והאליף בשקל גביא גסיא והאלף בו תמורת ה"א למ"ד הפעל וכמוהו ואל תתן עלינו דם נקיא: ועשרה לחם. ת"י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם: ורץ המחנה לאחיך. אמר לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו: (יח) חריצי החלב. כתרגומו גובנין דחלבא: לשר האלף. פי' שר האלף שישי נתנה בו: ואת ערובתם תקח. המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם וי"ת וית טבהן תיתי כלומר עניינם תקח ותלמד ותגד לי ודעת רז"ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברים המעורבים בינו לבינה כלומר הקדושין והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם: (כ) המעגלה. לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל ויונתן תרגם לכרקומא וכן תרגם אונקלוס ובנית מצור ותבנה כרקומין וכן בדברי רז"ל עיר שכבשה כרקום ובנין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאות שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שוגין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבדיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה: (כא) ותערוך ישראל. עדת ישראל

שָׁאוּל: טו וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם:
טז וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב
וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם:
יז וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ
איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה
וְרָץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ: יח וְאֵת עֲשֶׂרֶת
חֲרִצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאָלֶף
וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת־
עֲרֻבָּתָם תִּקָּח: יט וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים
עִם־פְּלִשְׁתִּים:
כ וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן
עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ
יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־
הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה:
כא וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעֲרָכָה
לִקְרַאת מַעֲרָכָה: כב וַיִּטֹּשׁ דָּוִד אֶת־
הַכֵּלִים מֵעָלָיו עַל־יַד שׁוֹמֵר הַכֵּלִים
וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא וַיִּשְׁאַל
לְאֶחָיו לְשָׁלוֹם: כג וְהוּא ׀
מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם
עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת

ג'
ג'
ל' ומ"ע
ל' וכל מגלת אסתר דכוו'
ג'. י"ג
ב'
ל'. ל'
ל'
ל'
ל'
י' מ"ע

וּתְלָתָא רַבְרְבַיָּא אֲזַלוּ
בָּתַר שָׁאוּל: טו וְדָוִד
אֲזַל וְתָב מִלְוַת שָׁאוּל לְמִרְעֵי
יַת עָנָא דַאֲבוּהִי בֵּית לָחֶם:
טז וְקָרֵיב פְּלִשְׁתָּאָה וּמַקְדִּים
וּמַחֲשִׁיךְ וְאִתְעַתַּד אַרְבְּעִין
יוֹמִין: יז וַאֲמַר יִשַׁי לְדָוִד
בְּרֵיהּ סַב כְּעַן לַאֲחָךְ
מְכִילְתָּא דְקַלְיָא הָדֵין
וַעֲסַרָא טוּלְמִין דִלְחֵמָא
הָדֵין וְאוֹבִיל לְמַשְׁרִיתָא
לַאֲחָךְ: יח וְיַת עֲסַר גּוּבְנִין
דַחֲלָבָא הָאִלֵּין תּוֹבֵיל לְרַב
אַלְפָּא וְיַת אַחָךְ תִּסְעַר
לִשְׁלָם וְיַת טִיבֵיהוֹן תַּיְתֵי:
יט וְשָׁאוּל וְאִינוּן וְכָל אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא
מְגִיחִין קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי:
כ וְאַקְדֵּם דָּוִד בְּצַפְרָא וּשְׁבַק
יַת עָנָא עַל נָטְרָא וּנְסֵיב
וַאֲזַל כְּמָה דְפַקְדֵיהּ יִשַׁי
וַאֲתָא לְכַרְקוּמָא וּמַשְׁרְיַת
עָבְדֵי קְרָבָא נָפְקוּ לְסִדְרָא
וְיַבִּיבוּ בִּקְרָבָא: כא וְסַדַּרוּ
יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתָּאֵי סִדְרָא
לָקֳדָמוּת סִדְרָא: כב וּשְׁבַק
דָּוִד יַת מָנַיָּא דִי עֲלוֹהִי עַל
דִי נָטִיר מָנַיָּא וּרְהַט לְסִדְרָא
וַאֲתָא וּשְׁאַל לַאֲחוֹהִי
בִּשְׁלָם: כג וְהוּא מְמַלֵּיל
עִמְּהוֹן וְהָא גַּבְרָא מְבֵינֵיהוֹן סָלֵיק גָּלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה שְׁמֵיהּ מִגַּת מִסִּדְרֵי

ואת אחיך ב' וסי' תפקד לשלום ואת ערבתם תקח. במיטב הארץ הושב את אביך: שומר י' מלאים וסי' ויטש את הצאן על שומר. הנה לא ינום. שוא שקד שומר. שומר ה' את כל אהביו. אורח לחיים שומר מוסר. צנים פחים. שומר הברית והחסד. שומר מצוה לא ידע. ושומר הבגדים. ואת שומר ואת תותם: עולה ה' מלאים בלישנא בקריאה וסי' מן ההר החלק העולה שעירה. והנה איש הבנים עולה.

תולדות אהרן ויגש הפלשתי. סוטה מב. ויתיצב ארבעים יום. שם: את עשרת. שבת נו' כתובות ו: את אחיך תפק. כתובות ע:

רלבג

היו מלוים אותו: (יח) תביא לשר האלף. ר"ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם: ואת ערובתם תקח. ידמה לפי מה שאחשוב שהם שלחו לאביהם ישלח להם המצטרך למזון ונתנו ביד שליח ערבון לאביהם למען יתן לו האמי' עם שכבר היה הערבון ההוא נכר לאביהם שהוא משלה' ולזאת ישי שיקח עמו ערובתם להביא להם על הצד שאמר קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק הם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם: (יט) נלחמים עם פלשתים. ר"ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתי': (כ) ויבא המעגלה. ר"ל במחנה

פי' רבי' ישעיה

(יח) לשר האלף שהוא ממונה עליהם: ואת ערבתם תקח. פי' משאם. אם יש להם שום משא לשלוח לבתיהם וכבד עליהם תקח ותביא אותו ודומה לו ביחזקאל ברוב הונך ומערבך העשרת מלכי ארץ והרבה יש שם כמוהו: (כ) ויבא המעגלה. פי' המחנה קורא המעגל שמתקבצין האנשים לעמוד בגורן עגול: והחיל היוצא אל המערכה והרעו במלחמה. הוי"ו יתירה: (כא) והערוך ישראל. כמו גלתה יהודה: (כב) על יד שומר הכלים. שמינהו שומר עליהם:

מצודת דוד

והגדולים הלכו: (טו) הולך ושב. לא ישב בקבע בבית שאול כי"א היה הולך ושב וכו': (טז) ויתיצב. עמד בין המערכות ודבר דבריו בבוקר ובערב עד נשלמו ארבעים יום ערם בוא דוד: (יח) לשר האלף. מה שאחיו היו נמנים בו: תפקוד לשלום. תשגיח לדעת שלומם: ואת ערובתם. את משכונם אשר משכנו לצורך פרנסתם תפדם מיד הממשכן ותקחם עמך: (יט) והמה. שלשת בני ישי: נלחמים. מוכנים המה להלחם: (כ) ויטוש. עזב הצאן על שומר אחד לשמרם עד בואו: וישא. את איפת הקליא וכו': המעגלה. היא המחנה שדרכה לחנות בעגול כי טוב הוא להיות נשמר מהאויב מסביב. והחיל היוצא. ולזה החיל היה יוצא אל המערכה הוא מקום המלחמה ובעת יצאם הריעו: (כא) ותערוך. סדרו וערכו מערכתם ישראל ופלשתים זה מול זה: (כב) ויטוש. עזב והניח הכלים אשר עמו ביד שומר הכלים של הבאים למלחמה: וירץ המערכה

מצודת ציון

(יז) איפת. שם מדה איפה: הקליא. קמח הקליות כמו ולחם קלי (ויקרא כ"ג) והוא קמח מתבלים קלוים: ורץ. לך במרוצה ומהר: (יח) חריצי החלב. ת"י גובנין דחלבא ואולי יקראו כן על שדרך הגבינה לחתכו במדה בעת עשותו והוא מל' אם חרוצים ימיו (איוב י"ד): תפקוד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (לעיל יד): ערובתם. ענין משכון כמו מה הערבון (בראשית לח): (כ) ויטש. ועזב: הריעם

ישראל: (כב) שומר הכלים. שהיה שומר כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם: ממערות פלשתים. כן הוא כתיב וקרי ממערכות והקרי מבואר והכתוב פירושו ממתנות פלשתים מהמישורים שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע שת"י ממישר גבעתא והנה הכתי' והקרי קרובים וזה יכשר וי"ת על דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאיש הבינים רחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכמה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתים ממאה ערלות שהערו באמו ומהם אמרו בר מאה פסין וחד נגא פי' בן מאה אנשים וכו' שבאו על אמו שכן אמר לדוד הכלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשים רבים וי"מ כי אהליבמה בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מהאב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרים אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת משני אנשים: (כה) הראיתם. בדגש הרי"ש לחזק קריאתה מפני ה"א התמיהה אשר עליה אע"פ שאין מנהג הרי"ש להדגש ברוב: יעשרנו המלך. משפטו יעשירנו כי מבניין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנ' כמו תעשירנ': יעשה חפשי. חפשי ממשפט המלוכה וי"ת יעבד רברבין בישראל אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר"ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חוריה ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור"ל יעשה שישים בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר: (כח) ויחר אף אליאב. כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם הפלשתי והיה רחוק בעיניו שינצל מידו אם ילחם עמו לפי' חרה אפו בו: את זדונך. ת"י ית בקרנותך הבי"ת כמו פ"א עניים הפקר וקלות דעת כלומר שאתה מקפיד עצמך לצאת ולעזוב הצאן וכן ת"י פוחזין בקרין והוא כמו פקרין בפ"א. וכן במשנה הבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ"א: (כט) הלא דבר הוא. כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומר אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר: (ל) אל מול אחר. פירו' אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום: (לב) אל יפול לב אדם עליו. פי' על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם

ממערות פלשתים ממערכות ק' וידבר כדברים
י"ו האלה וישמע דוד׃ כד וכל איש
ג' ב' חס' ישראל בראותם את־האיש וינסו
וה' מ"ל ודין הוא מפניו וייראו מאד׃ כה ויאמר ׀ איש
ל' מ"ל כסף ג'. ג' ישראל הראיתם האיש העלה הזה
כי לחרף את־ישראל עלה והיה
ב' האיש אשר־יכנו יעשרנו ׀ המלך ׀
ל"ו עשר גדול ואת־בתו יתן־לו ואת
ב' בית אביו יעשה חפשי בישראל׃
כו ויאמר דוד אל־האנשים
ל"ח העמדים עמו לאמר מה־יעשה
נ"ב לאיש אשר יכה את־הפלשתי הלז
והסיר חרפה מעל ישראל כי מי
הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות
אלהים חיים׃ כז ויאמר לו העם כדבר
הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר
יכנו׃ כח וישמע אליאב אחיו הגדול
בדברו אל־האנשים ויחר־אף
אליאב בדוד ויאמר ׀ למה־זה ירדת
ד'. ב' חד מ"ל וחד חס' כי נטשתה מ"ל ועל־מי נטשת מעט הצאן ההנה
במדבר אני ידעתי את־זדנך ואת
רע לבבך כי למען ראות המלחמה
ירדת׃ כט ויאמר דוד מה עשיתי עתה
הלוא דבר הוא׃ ל ויסב מאצלו אל־
ב' ומס' מול אחר ויאמר כדבר הזה וישבהו
העם דבר כדבר הראשון׃ לא וישמעו
הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני־
שאול ויקחהו׃ לב ויאמר דוד אל־
שאול אל־יפל לב־אדם עליו עבדך
ב' פסוקין ילך ונלחם עם־הפלשתי הזה׃

פלשתאי ומליל כפתגמיא
האלין ושמע דוד׃ כד וכל
אנש ישראל במחזיהון ית
גברא ואפיכו מן קדמוהי
ודחילו לחדא׃ כה ואמר
אנש ישראל החזיתון גברא
דסליק הדין ארי לחסדא
ית ישראל סליק ויהי גברא
דיקטליניה יעתריניה
מלכא עותר סגי וית
ברתיה יתן ליה וית בית
אבוהי יעביד חורין רברבין
בישראל׃ כו ואמר דוד
לגבריא דקימין עמיה
למימר מה יתעביד לגברא
דיקטול ית פלשתאה היכי
ויעדי חסודא מעל ישראל
ארי מן פלשתאה ערלא
הדין ארי חסר סדרי עבדי
קרבא דעמיה דיי קימא׃
כז ואמר ליה עמא כפתגמא
הדין למימר כדין יתעביד
לגברא דיקטליניה׃
כח ושמע אליאב אחוהי
רבא במללותיה עם גבריא
ותקיף רוגזא דאליאב בדוד
ואמר למא דנן נחתתא
ועל מן רטשתא זעיר ענא
האינון במדברא אנא
ידענא ית בקרנותך וית
בישות לבך ארי בדיל
למחזי עבדי קרבא נחתתא׃
כט ואמר דוד מה עבדית
כען הלא פתגם הוא
דאמרית׃ ל ואסתחר
מלותיה לקביל אוחרן
ואמר כפתגמא הדין
ואתיבוהי עמא פתגמא כפתגמא קדמאה׃ לא ואשתמעו פתגמיא דמליל דוד וחויאו קדם שאול
ודבריהי׃ לב ואמר דוד לשאול לא יתבר לבא דאנשא מניה עבדך ייזיל ויגיח קרבא עם פלשתאה

של בני הגנה: (כג) ממערות פלשתים כתיב. רבותינו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירשה מאחרי רות ונעמי חמותה: (כה) יעשה חפשי. מדברים האמורים במשפטי

רלבג

במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מגדדי המחנה: (כו) והנה התנדב דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכנו וידמה שעם היותו נשען בשם יתעלה שינקו' נקמתו מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שכבר נשען בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו חשב שזה יהיה כלי

פי' רבי' ישעיה

(כט) מה עשיתי עתה הלא דבר הוא. וכי מיד ירדתי להלחם עמו דיבור בעלמא דברתי ולא עשיתי שום מעשה וכדי לשתקו מעליו אמר כך:

והעולה מתוך הפרת יפול. ואל הכתף מחוצה. מקנה אף על עולה. ועל מי ד' בקריאה וסי' ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. וחברו רישעיה. ועל מי לא יקום אורהו:

תולדות אהרן וסימ כאים.. תעניות ד עקידה ש' עז:
ויחר אף אליאב. פסחים פו:
ידעתי. עקידה ש' פז:

מצודת ציון

(כה) הראיתם. הה"א כשאלה: חפשי. בני חורין: (כו) הלז. הזה: (כח) נטשת. עזבת: במדבר. מקום

מצודת דוד

אל אחיו שהלכו כבר אל המערכה: (כג) ממערכות פלשתים. חזר על מלת עולה: (כה) הראיתם. בראותם עולה אמרו אלו לאלו בל' שאלה האם אתם נותנים לב להתבונן מעשה האיש העולה הזה כי עולה לחרף וכו': יעשה חפשי. מבלי לעבוד עבודת המלך: (כו) מה יעשה לאיש. אף שכבר שמע חזר ושאל להכנים בדברים ולומר שהוא ילך: כי מי. במה נחשב הוא לחרף מערכות עם ה': (כז) כדבר הזה. האמור למעלה: (כח) למה זה ירדת. עדיין לא הגיד לו שאביו שלחו הנה: במדבר. במקום גדודי חיות ולסטים: למען ראות. להתעסק בראיית המלחמה: (כט) מה עשיתי עתה. כאומר אם דרכך לכעוס עלי בעשותי דבר רע בעיניך מה זה פעשת עתה הלא עתה לא עשיתי מאומה ורק דבורים בעלמא דברתי: (ל) כדבר הזה. מה יעשה לאיש וכו': (לא) אשר דבר דוד. לבזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וגו' וכרי הוא כאומר שהוא ילחם בו: (לב) אל יפול. לא יחרד לב אדם בעבור הפלשתי:
כי

רשי

בתפסי המלוכה: (לד) ובא הארי ואת הדוב. ואתא אריא ואף דובא: (לו) גם את הארי גם הדוב. הרי אלו רבוין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו: (לז) פי' אשר הצילני מיד הארי. יודע אני שלא לחנם מזמן לי הדבר הזה אלא שעתיד אני בא לידי כוונה בה' לתשועת ישראל ולסמוך עליה ומצא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר חד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' (אסתר ב' י"א) אמר לא לחנם פלטה בצדקת זו שנתפסה במשכב ערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה: (לח) את דוד מדיו. נעשו לבושו כמדת דוד משמשח בשמן המשחה אף שהיו של שאול שהיה גבוה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון והואילו כמו משתף פארה (ישעיה י' ל"ג) והרשך מארץ חיים (תהלים נ"ב ז'): כי לא נסה. ארי לא אליף: כי לא נסיתי. ארי לית בהון נסא אין שבחו של נס בכך. לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות וכאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם: (מ) חלוקי אבנים. אבנים דקות וחלקות: ובילקוט. ובתרמיליה ולבסת':

לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל
לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם
עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ
מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃
לד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה
עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־
הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃ לה וְיָצָאתִי
אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם
עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃
לו גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב
הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל
הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת
אֱלֹהִים חַיִּים׃
לז וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד
הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד
הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ׆ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד
לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ׃ לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל
אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־
רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃ לט וַיַּחְגֹּר
דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל
לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא
נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו׃ מ וַיִּקַּח
מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי
אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי
הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ׃

[הערות מסורה בשולים: ג"כ חס' ואחד מ"ל · מ"ג. י"ב · ג' ומ"ל · י"ב. ג' חס' · י"ב בטעם ר"ס ג' ב' וח' · פסקא בא"ם · ג' ומ"ל · ג' חס' · ב' בחכמה ב' והס' · ג' וחס' · ג'. ג']

תרגום

הָדֵין׃ לג וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד
לָא תִכּוּל לְמֵיזַל עִם
פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין לְאַגָּחָא
קְרָבָא עִמֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ
וְהוּא גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין
מִיַּנְקוּתֵיהּ׃ לד וַאֲמַר דָּוִד
לְשָׁאוּל רָעֵיָא הֲוָה עַבְדָּךְ
לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא
וְאַף דֻּבָּא וּנְסֵיב אִמְּרָא
מֵעֶדְרָא׃ לה וּנְפָקִית
בַּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ
וְשֵׁזֵיבְתֵּיהּ מִפּוּמֵיהּ וְקָם
עָלַי וְאַחֲדִית בִּלּוּעֵיהּ
וּמְחֵיתֵיהּ וְקַטְלְתֵּיהּ׃ לו אַף
יַת אַרְיָא אַף דֻּבָּא קְטַל
עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה
עַרְלָא הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן
אֲרֵי חַסֵּד סִדְרֵי עַמָּא דַּיְיָ
קַיָּמָא׃ לז וַאֲמַר דָּוִד יְיָ
דְּשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא
וּמִידָא דְדֻבָּא הוּא יְשֵׁיזְבִינַנִי
מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין
וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד אֱזֵיל
וּמֵימְרָא דַּיְיָ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ׃
לח וְאַלְבֵּישׁ שָׁאוּל יַת דָּוִד
לְבוּשׁוֹהִי וִיהַב קוֹלַס דִּנְחָשׁ
עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ
שִׁרְיָנָא׃ לט וְזָרֵיז דָּוִד יַת
חַרְבֵּיהּ מֵעַל לִלְבוּשׁוֹהִי
וְלָא אָבָה לְמֵיזַל אֲרֵי לָא
אֲלִיף וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל
לֵית אֲנָא יָכֵיל לְמֵיזַל
בְּאִלֵּין אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נִסָּא
וְאַעְדִּינוּן דָּוִד מֵעֲלוֹוֹהִי׃ מ וּנְסֵיב חוּטְרֵיהּ בִּידֵיהּ וּבְחַר לֵיהּ חַמְשָׁא שְׁעִיעֵי
אַבְנַיָּא מִן נַחְלָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן בְּמָאן רָעֲיָא דִּי לֵיהּ וּבְתַרְמִילֵיהּ וְקַלְעֵיהּ בִּידֵיהּ׃

רדק

אדם בגבורו כי אני אלחם עמו: (לד) ואת הדוב. פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת נוסחאות מהתרגום ואת הדוב ואף דובא: (לה) והחזקתי בזקנו. ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון: והכתיו והמיתיו. ביו"ד עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בס' מכלל: (לו) גם את הארי גם הדוב. כל אחד לרבות על חבירו וכן גם לאנכם גם בקרכם. ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלשה רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו: (לח) ונתן קובע נחושת על ראשו. בקו"ף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקו"ף וכן היא המסרה עליו לית כותיה בקו"ף ואמ' צנה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריאה כובע בכ"ף כלם בר אילין תרין בקו"ף: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה כאלה וכן אמ' לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וי"ת כי לא נסיתי ארי לית בהון נסא כלומ' לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמה ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו: ללכת באלה. בקמץ הבית והם שנים במסרה בקמץ הבית זה והשני כתבנו למעלה לא בחר ה' באלה: (מ) חמשה חלוקי אבנים. אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא. ובדרש

רלבג

אלי להשלים רצון השם ית' בנמיח' מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן שתגיע לו ההצלחה במלוכה: (לג) והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נסה להלחם עדיין והפלשתי היה איש מלחמה מנעוריו מצורף לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוצם כחו: (לז) וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב עד שהכה נפש בהם יתי' שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הודה לו שילך ובמה שכב' יהיה הש"י עמו לנצח הפלשתי: (מ) ובילקוט. ר"ל שהוא שמם בפרט בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל עניניה' ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל:

פי' רבי ישעיה

(לד) ובא הארי ואת הדוב. את יתר: (לו) גם את הארי גם הדוב. פי' ראשו עונה לסופו וסופו לראשו ארי וגם הדוב. הדוב וגם הארי. ודומה לו גם לי גם לך לא יהיה: והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם. יהי רצון שיהא כאחד מהם (מ) חמשה חלוקי אבנים מן הנחל. אבנים שהחליקו אות' המי' שיהו מוכן לקלעם בקלע. ותרגומו שעיעי אבניא: בכלי הרועים אשר לו ובילקוט. הוי"ו יתירה ותרגם בתרמיליה:

מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסי' כי יצר לב האדם רע. והוא איש מלחמה מנעריו. שאנן מואב מנעריו. בתרא מ"ל: הצילני ג' בקריאה וסי' אשר הצילני מיד הארי. דרשתי את ה' ועניני. כי מכל צרה הצילני: באלה ב' ובסיפרא וסי' לא בחר ה' באלה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי

יתלדות אהרן וכא הארי. עקידה שם: גם הארי. מגילה קו: והיה הפלשתי. נדרים לא: מערכות. סוטה מב: וילבש שאול. יבמות עו:

מצודת דוד

(לג) כי נער אתה. ועדיין אינך יודע טכסיסי מלחמה והוא רגיל במלחמה מנעוריו: (לד) ואת הדוב. ועם הדוב שניהם יחד: (לו) גם הדוב. הכה עם הארי: והיה הפלשתי. כאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם על אשר חרף וכו': (לז) הוא יצילני. אם לא אוכל להמית אותו: (לט) ויואל ללכת. רצה ללכת בכלי מלחמה: כי לא נסה. אלא שלא נסה ר"ל לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה ולזה אמר לא אוכל וכו': (מ) ויקח מקלו. להטעות את הפלשתי להשוב שיגש אליו להכותו עם המקל ולא יהיה נשמר מן הקלע: ויבחר לו. הטובים והנאותים לקלעתם

מצודת ציון

מקום המרעה היה סמוך אל המדבר: (לד) ואת הדוב. ועם הדוב: (לה) והחזקתי ואחזתי: (לח) מדיו. מלבושיו כמו ומדיו קרועים (לעיל ד'): (לט) ויואל. ורצה כמו ויואל משה (שמות ב'): כי לא נסה. אלא לא נסה והוא מל' נסיון ובחינה: (מ) חלוקי אבנים. אבנים חלקים הנוח לקלעותם ולזרקם: ובילקוט. הוא כעין שק עשוי מעור ישים בו הרועה הפליו ומה שלוקח בדרך

רד"ק

ובדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלשה האבות אמר הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא גואל הדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיה גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני' שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלשה איתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב: ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקח לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט וי"ת ובתרמילי' והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאק"ה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש' אבני קלע אפשר שלקח יותר אבנים ששם בכלי האחד והחמש' שבחר שם בכלי האחר: (מב) ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהי' איש מלחמ' כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה והטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב: (מד) לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחש' אשר עליו וזהו שאמר הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו. ובדרש ואבא אליך אין כתיב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו: ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמרו אחריו °איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמ' ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכול בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי בידי וגו' עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון: (מח) והיה כי קם הפלשתי. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך הנה הוא אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו נזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד (מט) אל מצחו. כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל האשרי

מ בְּיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃
מא וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃
מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃
מג וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃
מד וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה׃
מה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃
מו הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי וְהִכִּיתִךָ וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ וְיֵדְעוּ כָּל־הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל׃
מז וְיֵדְעוּ כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי לַיהוָה הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ׃
מח וְהָיָה כִּי־קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי׃
מט וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ

תרגום

וּקְרֵיב לְוָת פְּלִשְׁתָּאָה׃
מא וַאֲזַל פְּלִשְׁתָּאָה אָזֵיל וְקָרֵיב לְוָת דָּוִד וְגַבְרָא נָטֵיל תְּרֵיסָא קֳדָמוֹהִי׃
מב וְאִסְתְּכֵי פְּלִשְׁתָּאָה וַחֲזָא יָת דָּוִד וְשַׁטְיֵיהּ אֲרֵי הֲוָה יָנִיק וְסָמוֹק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ׃
מג וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד הֲכַלְבָּא שְׁמֵי אֲנָא דְאַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחוּטְרַיָא וְלַיֵיט פְּלִשְׁתָּאָה יָת דָּוִד בְּטַעֲוָתֵיהּ׃
מד וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד אֵיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּין יָת בִּסְרָךְ לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא׃
מה וַאֲמַר דָּוִד לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחַרְבָּא וּבְמוֹרַנִיתָא וּבְרוּמְחָא וַאֲנָא אָתֵי עֲלָךְ בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְסִדְרֵי יִשְׂרָאֵל דְחַסֵּדְתָּא׃
מו יוֹמָא הָדֵין יְמַסְרִנָּךְ יְיָ בִּידִי וְאֶקְטְלִנָּךְ וְאַעְדֵי יָת רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְאֶתֵּן פְּגוּל מַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמָא הָדֵין לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְחֵיוַת אַרְעָא וְיִדְּעוּן כָּל דַּיָּרֵי אַרְעָא אֲרֵי אִית אֱלָהָא בְּיִשְׂרָאֵל׃
מז וְיִדְּעוּן כָּל קְהָלָא הָדֵין אֲרֵי לָא בְחַרְבָּא וּבְמוֹרַנִיתָא פָּרֵיק יְיָ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ נִצְחָן קְרָבַיָּא וְיִמְסַר יַתְכוֹן בִּידָנָא׃
מח וַהֲוָה כַּד קָם פְּלִשְׁתָּאָה וַאֲזַל וּקְרֵב לְקַדָּמוּת דָּוִד וְאוֹחִי דָּוִד וּרְהַט לְסִדְרָא לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאָה׃
מט וְאוֹשֵׁיט דָּוִד יָת יְדֵיהּ לְמָנָא וּנְסֵיב מִתַּמָּן אַבְנָא וְאַקְלַע בְּקַלְעָא וּמְחָא יָת פְּלִשְׁתָּאָה עַל בֵּית עֵינוֹהִי וּטְבַעַת אַבְנָא בְּבֵית עֵינוֹהִי

רש"י

(מד) ולבהמת השדה. אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו' ולחית הארץ: (מט) ויפל על פניו. לא היה לו לפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא

רלב"ג

כל הדברים שהוא נושא. וכבר התפרסם בזה הפרסום מפולם נפלאות השם שנצח נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו: (מה) בחרב ובחנית ובכידון. זה הכידון איננו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לא בחרב ובחנית והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בש"י לבד לא בגבורתו: (מט) והנה הכהו דוד במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פניו

לא נסיתי. ויראה ה' בקריאת וסי' ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה בהן. ויראה וישוב מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב. ויקלל ד' בקריאה וסי' בהסר בסדר אמר: בשם ה' צבאות ד' דסמיכי וסי' ואני בא אליך בשם. אשר נקרא שם שם ה'. ויברך את העם. אל מקום שם: בחרב ח' בקריאת וסי' ויאמר דוד אל הפלשתי. וידעו כל הקהל הזה. ואותו הרגת בחרב בני עמון. הנני נותנך לטגור. ונפלל חלל בתוכה. וירדו סוסים ורכביהם ונפל אשור בחרב לא איש. ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה. ויקרב ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני:

תולדות אהרן הכלב אנכי. סוטה שם פקודה ע' ע: אתה בא אלי. סוטה שם זקדם מבוא שערים: ואני בא אליך שם: ותטבע האבן. (יומא מז):

מצודת ציון

בדרך מהלכו ולזה יקרא ילקוט: וקלעו. הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: (מב) עם יפה מראה. כמו ויפה מראה: (מו) יסגרך. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): פגר. כן יקרא גוף המת: (מז) יהושיע. מל' תשועה: (מט) ויקלע. זרק האבן בכלי הקלע: ותטבע. מל' טביעה

מצודת דוד

לקלעותם: ובילקוט. הכלי שם בהילקוט למען לא ירגש בהאבנים: (מב) כי היה נער וכו' המורה אשר לא נסה במלחמה לפי מעט השנים ומהתענג: (מג) הכלב אנכי. וכי כלב אנכי: באלהיו. באמרו אלהי פלשתים יסרגך וכדומה: (מה) בא אלי בחרב. ר"ל כל בטחונך בחרב וכו': בשם ה'. במצפת שם ה': אשר חרפת. על שחרפת עמו ובידו לתת אתכם בידנו מבלי חרב: (מו) ונתתי פגר. כי כשאמיתך ימוסו כולם ויפלו חללים: (מז) כי לא בחרב. כי הלא אינם בידי. כי לה' המלחמה. על ה' להלחם חוזר הוא על מערכות ישראל: (מח) וירץ המערכה. כלפי מערכת פלשתים: (מט) אל הכלי. כלי הרועים אשר שם האבנים בה: במצחו שבגבהו

רשי

אלא כדי שלא יעמד דוד לילך ולחתוך את ראשו שנסתכל דוד שכשיו שנים עשר אמות חרתים שקומתו שש אמות חרת נסתכל מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו (במדרש תלים): (נג) מדלוק. מרדוף כמו דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ו): (נה) בן מי זה הנער. אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב

רדק

לא אכל יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף השמים הבים כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש

וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃ נ וַיֶּחֱזַק דָּוִד
מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־
הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃
נא וַיָּרָץ דָּוִד וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי
וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ
וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ
וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־מֵת גִּבּוֹרָם
וַיָּנֻסוּ׃ נב וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה
וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־
בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ
חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־
גַּת וְעַד־עֶקְרוֹן׃ נג וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־
מַחֲנֵיהֶם׃ נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ
הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־
כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃
נה וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת
הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא
בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר
חֵי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃ נו וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם׃
נז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת
אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר
וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי

וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃
נ וּתְקֵיף דָּוִד מִן פְּלִשְׁתָּאָה
בְּקַלְעָא וּבְאַבְנָא וּמְחָא יַת
פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ וְחַרְבָּא
לֵית בִּידָא דְדָוִד׃ נא וּרְהַט
דָּוִד וְקָם עַל פְּלִשְׁתָּאָה
וּנְסֵיב יַת חַרְבֵּיהּ וּשְׁלָפַהּ
מִנִּדְנַהּ וְקַטְלֵיהּ וּפְסַק בֵּיהּ
יַת רֵישֵׁיהּ וַחֲזוֹ פְלִשְׁתָּאֵי
אֲרֵי מִית גִּבָּרְהוֹן וְאַפִּיכוּ׃
נב וְקָמוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה וְיַבִּיבוּ וּרְדָפוּ יַת
פְּלִשְׁתָּאֵי עַד מֵעַלְנָא דְגַיְא
וְעַד תַּרְעֵי עֶקְרוֹן וּנְפַלוּ
קְטוֹלֵי פְלִשְׁתָּאֵי בְּאוֹרַח
שַׁעֲרַיִם וְעַד גַּת וְעַד
עֶקְרוֹן׃ נג וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִלְּמִרְדַּף בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
וּבְזוֹ יַת מַשְׁרְיָתְהוֹן׃ נד וּנְסֵיב
דָּוִד יַת רֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה
וְאַיְתְיֵיהּ לִירוּשְׁלֵם וְיַת זַיְנֵיהּ
שַׁוִּי בְּמַשְׁכְּנֵיהּ׃ נה וְכַד חֲזָא
שָׁאוּל יַת דָּוִד נָפֵיק לְקַדָּמוּת
פְּלִשְׁתָּאֵי אֲמַר לְאַבְנֵר רַב
חֵילָא בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא
אַבְנֵר וַאֲמַר אַבְנֵר
חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם
יְדַע אֲנָא׃ נו וַאֲמַר מַלְכָּא
שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין
עוּלֵימָא׃ נז וְכַד תָּב דָּוִד
מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא

ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו (לעיל ט״ז כ״א) אלא ראהו מתנהג בנימוסי מלכות אמר שאול אם בא ממשפחת פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הוא הגון למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזרת אמר לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כ״ג ה׳) ואין דרך אשה בכך אל היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר. אמר לו שאול: (נו) שאל אתה בן מי זה העלם. למעלה כתיב הנער וכאן כתוב העלם אמר לו הלכה זו נתעלמה ממך

רלבג

פניו ואחר השלים דוד עם חניתו להמיתו כן במרוצה ובחרב הפלשתי בעצמה כרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרסם גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלים: (נה) בן מי זה הנער אבנר. רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו. ויראה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בשרש ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין נתישב דוד למלכות כי זה היה סבה ששמהו שאול

רדק

ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה׳ והכתוב אומר שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן הברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשלים הקב״ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במקומו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל: ויפול על פניו. כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה. ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו׳. ד״א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם: (נ) בקלע ובאבן. כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל: (נא) וימותתהו. וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני׳ כמו שאמר וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: (נד) ויביאהו ירושלים. אחר שהביאהו לפני שאול כמו שכתוב וראש הפלשתי בידו ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף והותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלים ואדוני אבי ז״ל כתב כי נוב עיר הכהני׳ כנה ירושלים כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש: שם באהלו. כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א״כ באהלו ר״ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית׳ ומישר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו: (נה) בן מי זה

ויחזק ט״ו וסי׳ והרעב חזק על כל פני. ויחזק לב פרעה דהגין. ויעשו כן חרטומי מצרים. ויחזק לב פרעה דכנים וערוב. דוד מן הפלשתי. ולא אבה לשמוע לקללה. ויקרא אבשלום לפני. ויחזק דבר המלך על. ויחזק העם אשר אחריו. בתשעה לחדש ויחזק הרעב. וחברו ויחזק הרעב. וילך שלמה חמת צובה ד״ה. והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד״ה. בעת ההיא שלח מרודך דישעיה: הפלשתים ח׳ בקריאה וסי׳ ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויכנעו הפלשתים. וירדו כל ישראל הפלשתים. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. ואת הארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק. ויער ה׳ על יהורם את רוח הפלשתים. וחד והפלשתים תולדות אהרן וכראות שאול. יתמות עו עקדם ע׳ מו: ויאמר המלך. שם עז:

פי׳ רבי׳ ישעיה

(נה) בן מי זה הנער אבנר. יש לומר אף על פי שהיה מנגן לפניו לא הכירו כדכתיב ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות צאן אביו בית לחם. גם יש לומר מפני שהיתה שורה עליו רוח רעה לא היתה זכירה יפה לו:

מצודת דוד

נכנסה בכובע הנחושת ונקבה ונטבעה במצחו: (נ) ויחזק. נתגבר על הפלשתי המזוין ולא היה בידו כ״א הקלע והאבן: וחרב אין ביד דוד. לכרות בה ראש הפלשתי. (נא) אל הפלשתי. סמוך לו כי בעת קלעו באבן עמד ממרחק: את חרבו. של הפלשתי: וימותתהו. וכבר המיתו בהקלע ועתה כרת ראשו בחרבו: (נב) ויריעו. תרועת שמחה ונצחון: (נג) וישסו. רמסו ובזזו כל אשר היה במקום שעמדה שם מחנה פלשתים: (נד) ויביאהו ירושלים. לבשר את העם: (נה) וכראות שאול.

מצודת ציון

טביעה: (נא) וישלפה. הוצאה כמו ולא שלף הנער חרבו (שופטים ג׳): מתערה. הוא תיק החרב כמו השב אל תערה (יחזקאל כ״א): (נב) ויריעו. מל׳ תרועה: עד בואך גיא. עד אשר תבוא לגיא וכאלו מדבר עם מי שמכיר המקום: (נג) מדלוק. מרדוף כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל״א): וישסו. רמסו או בזזו: (נו) העלם. הנער כמו ואם כה אומר לעלם (לקמן כ׳): נקשרה

זה הנער. פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלומר תדע אם ישי אביו היה גבור חיל שנכנס על גבורת הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים והדרש כי גם על אביו הי' יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה שכסיסי מלכות ט דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדין כמדתו וכתיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהי' מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהי' אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבי' מ"ט דטעמיה כתיב ביה על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם האמר היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתיב ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: (נח) בן עבדך ישי בית הלחמי. פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהי' איש מלחמ': (א) ונפש יהונתן. המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: (ד) ויתפשט יהונתן את המעיל. פי' מן המעיל כמו הם יצאו את העיר כי אין בנין התפעל יוצא ואמר בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה התפשט בגדיו ונתנם לו: (ה) וגם בעיני עבדי שאול. הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: (ו) ויהי בבואם. בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות הפלשתי: לשור. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והם שני בנינים והענין אחד: והמחלות. פי' והמחולות בידם וי"ת לשבחי בחנגיא: ובשלשי'. כלי נגון שיש לו שלש' יתרי' וי"ת ובצלצלן: (ז) ותענינה. כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו. האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבו' או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפי' ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאלו עמו רבבות: (ח) ועוד לו אך המלוכה. ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומכען לא אשתאר ליה עוד אלהין מלכותא: (ט) ויהי שאול עוין את דוד. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ושניהם אחד

דִּפְלִשְׁתָּאָה בִּידֵיהּ׃ נח וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בַּר מַן אַתְּ עוּלֵימָא וַאֲמַר דָּוִד בַּר עַבְדָּךְ יִשַׁי דְּמִבֵּית לְחֶם׃ א וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִם שָׁאוּל וְנַפְשָׁא דִיהוֹנָתָן אִתְחַבִּיבַת בְּנַפְשָׁא דְדָוִד וְרַחֲמֵיהּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשֵׁיהּ׃ ב וְדַבְּרֵיהּ שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא וְלָא שַׁבְקֵיהּ לְמֵיתַב בֵּית אֲבוּהִי׃ ג וּגְזַר יְהוֹנָתָן וְדָוִד קְיָם בִּדְרַחֲמִים יָתֵיהּ כְּנַפְשֵׁיהּ׃ ד וְאַשְׁלַח יְהוֹנָתָן יַת מְעִילָא דִּי עֲלוֹהִי וִיהַבֵיהּ לְדָוִד וּלְבוּשׁוֹהִי וְעַד חַרְבֵּיהּ וְעַד קַשְׁתֵּיהּ וְעַד זְרָזֵיהּ׃ ה וּנְפַק דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּשְׁלַח יָתֵיהּ שָׁאוּל מַצְלַח וּמַנְיֵיהּ שָׁאוּל עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּשְׁפַר בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא וְאַף בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל׃ ו וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן כַּד תָּב דָּוִד מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּנְפַקָא נְשַׁיָּא מִכָּל קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבָּחָא בְּחִנְגַּיָּא לְקַדָּמוּת שָׁאוּל מַלְכָּא בְּתֻפִּין בְּחֶדְוָא וּבְצִלְצְלִין׃ ז וַאֲתִיבָא נְשַׁיָּא דִמְשַׁבְּחָן וַאֲמַרָא קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִבְבָן׃ ח וּתְקֵיף לְשָׁאוּל לַחֲדָא וּבְאֵשׁ בְּעֵינוֹהִי פִּתְגָּמָא הָדֵין וַאֲמַר יְהָבוּ לְדָוִד רִבְבָן וְלִי יְהָבוּ אַלְפַיָּא וּמִכְעַן לָא אִשְׁתְּאָרַת לֵיהּ אֱלָהֵין מַלְכוּתָא׃ ט וַהֲוָה שָׁאוּל

בְּיָדוֹ׃ נח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי׃ יח א וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֶּאֱהָבוֹ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ׃ ב וַיִּקָּחֵהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ לָשׁוּב בֵּית אָבִיו׃ ג וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ׃ ד וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ׃ ה וַיֵּצֵא דָוִד בְּכֹל אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב בְּעֵינֵי כָל־הָעָם וְגַם בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל׃

ו וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל לשור לָשִׁיר וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלִשִׁים׃ ז וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה שָׁאוּל באלפו בַּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו׃ ח וַיִּחַר לְשָׁאוּל מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה׃ ט וַיְהִי שָׁאוּל עון עוֹיֵן

מריש' דספ' עדהכא יונתן כמ"ב יהונתן וסי' לכ' ונעבר' אל מלכויתא' יהונתן הכא ומהכ' עדסוף ספר' יהונתן כמ"א וידבר שאול. ל' ויאהבהו ק' ל' ל' ל' לשיר ק' ל' ל' ל' חס' כנגי' באלפיו ק' עוין ק'

רשי

ממך לא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: (ו) ובשלשים. תרגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: (ח) ועוד לו. ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו. אך המלוכה אינו צריך עוד אלא למלכות: (ט) עוין. עין

רלבג

שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישראל גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות: (א) וידמה שכרת יהונתן ברית עם דוד כי ראה היותו מלך על ישראל בראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא בזה שיבא שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישראל וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי יודע כן והישיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: (ו) בשמחה ובשלשים. ענינו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול: (ט) עוין את דוד. הרצון בו שהיה מביט אליו מבט השונא באופן שהיה כל

נאספו: על אנשי ד' בקריאה וסי' וישימהו שאול על אנשי המלחמה, ומן העיר לקח סריס אחד תולדות אהרן ונפש יהונתן. עקדם ש' נג: ויהי שאול עוין. מגלה י:

מצודת ציון

יח (א) נקשרה. מרוב האהבה כאלו נפשו קשורה בנפשו ונתחברת בה והוא מל' מלילה וכן ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מ"ד): (ב) נתנו. ענין עזיבה כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א). (ד) ויתפשט. ענין הסרת המלבוש: המעיל. שם מלבוש חשוב: ומדיו. יתר המלבושים ועד חרבו. ואפי' חרבו: (ה) ישכיל. יצליח כי המצליח נראה הוא כעושה בהשכל: (ו) לשיר. לשורר: והמחולות. הם כלי שיר כמו בתופים ובמחולות (שופטים י"א): ובשלשים. כלי שיר בעלת שלשה יתרים: (ז) ותענינה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): המשחקות. משמחות: ברבבותיו. רבבה הוא עשרת אלפים: (ח) נתנו. ענינו האמירה על הדבר וכן אל תתן את אמתך (לעיל א'): (ט) עוין. מל' עין ומל' עיון ור"ל תמיד היה מעיין ומחשב בו בעין

מצודת דוד

מאז בא להלחם עם הפלשתי: בן מי זה הנער. מפני הרוח רעה שכח שם אביו: חי נפשך. הריני נשבע בחי נפשך אם ידעתי: יח (א) לדבר. הוא הדבר שאמר שהוא בן ישי: ונפש. ר"ל ואז בשמוע יהונתן שגם הוא בן אדם גדול נקשרה נפשו בנפש דוד: (ב) ולא נתנו לשוב. כאשר היה דרכו מאז שהיה הולך ושב: (ג) באהבתו. בעבור שהיה אוהב אותו כנפשו: (ה) יצא דוד. מאז והלאה יצא במלחמה. על אנשי המלחמה. לראש ולשר על אנשי המלחמה: עבדי שאול. הם שרי המלחמה ועם שהיה מאומנותם לא נתקנאו בו: (ו) בבואם. כשבאו אנשי המלחמה אל ארצם: המחולות. ר"ל והמחולות בידם: בתופים. כמו ובתופים: (ז) באלפיו. בהרבה אלפים של פלשתים: (ח) נתנו לדוד. ר"ל בהשיר אמרו על דוד שהכה רבבות וכו' ועוד

רשי

פין רעה: (י) ויתנבא. ואשתטי נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: (יא) אכה בדוד ובקיר. מכה אחת אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: (יד) משכיל. מצליח: (יז) ושאול אמר. בלבו: אל תהי ידי בו. פן אענש: ותהי בו יד פלשתים. לכך אמר לו והלחם מלחמות ה׳: (יט) בעת תת. כשהגיע זמן שקבעו לתתם לו ובעוד שהיו מתעסקים לתתם

רדק

אחד ופירושו מביאו בעין רעה ותרגומו כמין: (י) ותצלח. ותעבר כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת: ויתנבא. כתרגומו אישתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: (יא) בדוד ובקיר. שיעברנו החנית ויתעץ בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותלא מן ברזא בדברי רז״ל דאישתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החני׳: (יב) ויירא שאול. ביו״ד אית׳ לבדו ויו״ד השרש נפל׳ מן המכתב: (יג) מעמו. שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהי׳ יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו. כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבת לכסא לפניכם לחרב: (יד) משכיל. כתרגומו מצליח: (יח) ומי חיי. מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובי׳ ויקרי׳ אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבור׳ מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר׳. פי׳ ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שני׳ וי״ת ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישראל: (יט) בעת תת. כתרגומו בעידן די מטא למיתן ית מירב לדוד כלומר כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתנני׳ לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו

לט

רלבג

כל מעייניו בו להשחיתו כפי היכלת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היה מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדלך דוד לנגן לפניו בידו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה לתחבולות שאול שלקח אז החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה: (יא) והנה עזר הש״י את דוד ונשמר מזה כשנסב מפניו שני פעמים אז נתברר לשאול כי הש״י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים: (יד) והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש״י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד. מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם. ובראות שאול זה התחכם לתת לו בתו באופן שמדר בעת שלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתים כי התנה עמו שילחם מלחמות ה׳ בפלשתים: (יח) והנה הרחיק דוד מאד העצוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד: ומי חיי. ר״ל מה חיי חשובים שאהיה ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל. ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישראל והנה אמר זה מגד שהיה בא מרות המואביה וככה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן להורות שאין ראוי למלוכה: (יט) ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד. ר״ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתננה לדוד וידמה מזה המקום שלא קדשה דוד: בשתים תתחתן בי היום. ר״ל בשתי בנות שיש לי תתחתן בי היום כי אתן לך מיכל וכבר היה מבוא הענין כי הנשואה אי אפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שנדר

לט

ט אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃
י וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל
וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ
כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־שָׁאוּל׃
יא וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה
בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃
יב וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי־הָיָה יְהוָה
עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ יג וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל
מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר־אָלֶף וַיֵּצֵא
וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃
יד וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכוֹ מַשְׂכִּיל וַיהוָה
עִמּוֹ׃ טו וַיַּרְא שָׁאוּל אֲשֶׁר־הוּא מַשְׂכִּיל
מְאֹד וַיָּגָר מִפָּנָיו׃ טז וְכָל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת־דָּוִד כִּי־הוּא יוֹצֵא
וָבָא לִפְנֵיהֶם׃ יז וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶל־דָּוִד הִנֵּה בִתִּי הַגְּדוֹלָה מֵרַב
אֹתָהּ אֶתֶּן־לְךָ לְאִשָּׁה אַךְ הֱיֵה־לִּי
לְבֶן־חַיִל וְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת יְהוָה
וְשָׁאוּל אָמַר אַל־תְּהִי יָדִי בּוֹ וּתְהִי־בוֹ
יַד־פְּלִשְׁתִּים׃ יח וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־שָׁאוּל מִי אָנֹכִי וּמִי חַיַּי
מִשְׁפַּחַת אָבִי בְּיִשְׂרָאֵל כִּי־אֶהְיֶה חָתָן
לַמֶּלֶךְ׃ יט וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת־מֵרַב בַּת־
שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל

ו״א · י״ג. כ״ט · דרכיו ק׳ · כ׳ לשון דחילה ויגר מואב · ט׳ מ״ל · נ׳ · ו״ד · כ״. נ׳

כמין לדוד מיומא ההוא ולהלא: י והוה ביומא דבתרוהי ושרת רוח בישא מן קדם יי על שאול ואשתטי בגו ביתא ודוד מנגן בידיה כיום ביום ומורניתא בידא דשאול: יא וארים שאול ית מורניתא ואמר אמחיניה בדוד ואברזיניה בכותלא ואסתחר דוד מן קדמוהי תרתין זמנין: יב ודחיל שאול מן קדם דוד ארי הוה מימרא דיי בסעדיה וית שאול רחיק: יג ואפנייה שאול מלותיה ומנייה ליה רב אלפא ונפק ועל בריש עמא: יד והוה דוד לכל אורחתיה מצלח ומימרא דיי בסעדיה: טו נחזא שאול דהוא מצלח לחדא ודחיל מן קדמוהי: טז וכל ישראל ויהודה רחמין ית דוד ארי הוא נפיק ועליל ברישיהון: יז ואמר שאול לדוד הא ברתי רבתא מרב יתה אתן לך לאתו ברם הוי לי לגבר עביד קרבא ואגח קרבא דעמיה דיי ושאול אמר לא תהי ידי ביה ויתמסר בידא דפלשתאי: יח ואמר דוד לשאול מן אנא ומן חיי (ברם) זרעית אבא בישראל ארי אהי חתנא למלכא: יט והוה בעידן דמטא למתן ית מרב בת שאול לדוד והיא אתיהיבת לעדריאל

פי׳ רבי׳ ישעיה

(י) ויתנבא בתוך הבית. היה מדבר דברי שטות כמו ניב שפתים: (יד) לכל דרכיו משכיל. מצליח: (יט) ויהי בעת תת מרב לדוד. מקרא קצר הוא בעת שהיו מדברים לתת מרב לדוד. והיא נתנה כבר לעדריאל:

תולדות אהרן ויטל שאול. עקידה ש׳ נב: וירא שאול. שם שם: ויהי דוד. שבת נו מגלה שם: ויהי בעת תת. סנהדרין יט:

מצודת דוד

ועוד מה שאמר לתת לו ואף המלוכה לבדה נשארה כאומר הנה ע״פ הדברים האלה קרוב הוא למלוך: (י) כיום ביום. כמו שרגיל בכל יום ויום כאשר בא עליו רוח רעה: (יא) אכה בדוד ובקיר. ר״ל הכאה חזקה עד אשר תחליף גוף דוד ותכנס עוד בהקיר: פעמים. ב׳ פעמים הטיל החנית ונזדמן הדבר שהיה דוד מסבב ונוטה מפניו ולא הכהו: (יב) כי היה ה׳ עמו. שהסב מפניו פעמים מבלי כונה: (יג) שר אלף. למען יתמיד במלחמה ואולי יהרג: ויצא ויבא. ר״ל הוא היה מנהיגם: (יז) ושאול אמר וכו׳. ר״ל לא לאהבתו אמר לתת לו בתו רק חשב שעי״ז יפול ביד פלשתים וידו אל תהי בו: (יח) מי אנכי. כאומר הלא אני שפל אנשים: ומי חיי. ר״ל מה חיי חשובים כי הנכבד חייו חשובים ויקרים אבל הנבזה אין חייו חשובים כלום: משפחת. ומי שאמר עומדת במקום שנים וכאלו אמר ומי משפחת אבי הלא היא דלה וצעירה: כי אהיה. שאהיה ראוי והגון להיות חתן המלך כאומר הלא בוודאי דבר גדול היא אלי וכל אשר תאמר אעשה בעבור זה: (יט) ויהי בעת תת. כאשר הגיעה העת שקבע לתת את מרב לדוד והיא נתנה

מצודת ציון

בעין רעה: (י) ותצלח. ועברה: ויתנבא. ת״י ואשתטי ר״ל היה מדבר דברי שטות ואמר לשון נבואה כי הנביא והשוטה מדברים דברי רמזים זה לנבואתו וזה לשטותו: (יא) ויטל. השליך כמו ויטילו את הכלים (יונה א׳): ובקיר. בכותל: (יד) לכל דרכיו. בכל דרכיו. בכל דרכיו וכמ״ד בתקוס בי״ת כמו לפניכם לחרב (ויקרא כ״ו): משכיל. מצליח: (טו) ויגר. פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב

פ״א

רד"ק

לו קדושין בה : (כא) בשתים תתחתן בי . כתרגומו בחדא מן תרתי וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו' אעפ"י שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן הדבר שתהיה לך הראשונה אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונרא' כי דוד משך ידו מהמעשה לפי שהתל בו בראשונ' לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד : (כב) בלט . כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז"ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל : (כג) הנקלה . בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך : רש ונקלה . תרגומו מסכן והדיוט . רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים : ונקלה שאיני כדאי לקחת בת המלך : (כו) וישר הדבר . ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נפלה מהמכתי' : ולא מלאו הימים . הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו' לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי' : (כז) וימלאום למלך . קל הלמ"ד וענין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המנהג שמשלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאו' השלימום כלומר כל המאתי' הביאו לפניו : (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו . לפיכך הוסיף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי ה' עמו

רש"י

לתתה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל : (כא) בשתים תתחתן בי . שתי בנות יש לי באחת מהן תתחתן בי וכן תרגם יונתן בחדא מתרין. כיוצא בו שלש אנכי נוטל עליך (שמואל ב' כ"ד י"ב) אחת משלש כמו שמפורש שם בחר לך אחת מהם : (כו) ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: (כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו' וימלאום . פרישנפי"ר בלעז

[שמואל א יח]

המחלתי לאשה: כ ותאהב מיכל בת־שאול את־דוד ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו: כא ויאמר שאול אתננה לו ותהי־לו למוקש ותהי־בו יד־פלשתים ויאמר שאול אל־דוד בשתים תתחתן בי היום: כב ויצו שאול את־עבדו [עבדיו ק'] דברו אל־דוד בלט לאמר הנה חפץ בך המלך וכל־עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך: כג וידברו עבדי שאול באזני דוד את־הדברים האלה ויאמר דוד הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש־רש ונקלה: כד ויגדו עבדי שאול לו לאמר כדברים האלה דבר דוד: כה ויאמר שאול כה־תאמרו לדוד אין־חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באיבי המלך ושאול חשב להפיל את־דוד ביד־פלשתים: כו ויגדו עבדיו לדוד את־הדברים האלה וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך ולא מלאו הימים: כז ויקם דוד וילך ׀ הוא ואנשיו ויך בפלשתים מאתים איש ויבא דוד את־ערלתיהם וימלאום למלך להתחתן במלך ויתן־לו שאול את־מיכל בתו לאשה: כח וירא שאול וידע כי יהוה עם־דוד ומיכל בת־

מסורה בשוליים: ב' חס' ; כו"ל חס' במ"כ ; י"ד. י"ד ; עבדיו ק'. ; ד ; ג' ; ג' ; ג' ; ל'וחד כמוכר ; ב' פסו'

[תרגום]

דממחולת לאתו : כ ורחימת מיכל בת שאול לדוד וחויאו לשאול וכשר פתגמא בעינוהי : כא ואמר שאול אתננה ליה ותהי ליה לתקלא ויתמסר בידא דפלשתאי ואמר שאול לדוד בחדא מתרין תתחתן בי יומא דין : כב ופקיד שאול ית עבדוהי מלילו עם דוד ברז למימר הא אתרעי בך מלכא וכל עבדוהי רחמוך וכען אתחתן במלכא : כג ומלילו עבדי שאול קדם דוד ית פתגמיא האלין ואמר דוד הזעירא בעיניכון לאתחתנא במלכא ואנא גבר מסכן והדיוט : כד וחויאו עבדי שאול ליה למימר כפתגמיא האלין מליל דוד : כה ואמר שאול כדין תימרון לדוד לא רעוא למלכא במוהרין אלהין במאה ערלת פלשתאי לאתפרעא בשנאי מלכא ושאול חשיב לממסר ית דוד בידא דפלשתאי : כו וחויאו עבדוהי לדוד ית פתגמיא האלין וכשר פתגמא בעיני דוד לאתחתנא במלכא ולא שלימו יומיא : כז וקם דוד ואזל הוא וגברוהי וקטל בפלשתאי מאתן גברא ואיתי דוד ית ערלתהון ואשלמינון למלכא לאתחתנא במלכא ויהב ליה שאול ית מיכל ברתיה לאתו : כח וחזא שאול וידע ארי מימרא דיי בסעדיה דדוד ומיכל

רלבג

לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי נתברר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו וידמה שלא הסכים דוד בזה מצד הענוה כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה בשלא הסכים דוד בזה שירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתם ויודיעו לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים : (כג) אנכי איש רש ונקלה . ר"ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך : (כו) וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך . ר"ל עם זה התגלה כי בטח בש"י שישיג זה ויתברר לשאול כי ה' עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתים להורות על טוב הצלחתו : (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו . הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכה תהיה לו כי עם התברר לבת שאול ששונא אביה את דוד עם כל זה נקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהריגת דוד

פי' רבי ישעיה

(כא) בשתים תתחתן בי היום . היו הדברים במרב ולא עלה המזל אי אפשר שלא תתחתן עמי באחת משתי בנותי וקח לך את הקטנה : (כו) ולא מלאו הימים . הזמן שקבע לו שאול והלך והביאם :

דמלכים . וחברו דירמיה . על אנשי ענתות : ותהי י"ד רפין וסי' אשה לבן ארניך . ותהי נדתה עליו . ותהי אחריתי כמוהו . ותהי לו למוקש . ותהי בו יד פלשתים ב' בפסוק . אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים . ותהי לו סכנת . ותהי להשות [ג]לים דמלכים . וחברו להשאות גלים דישעיה . עתה בא כתבה . שמעו שמוע מלתי . מי יתן החרש תחרישון . ותהי עוד נחמתי . ותהי משכרך שלמה : אהבוך ג' וכל עבדיו אהבוך . מישרים אהבוך . על כן עלמות :

תולדות אהרן בשתים תתחתן . עקידה שער נב:

מצודת ציון

כ"ב) : (כב) בלט . בהסתר כמו ותבוא אליו בלט (שופטים ד') : הנקלה . מל' קל : רש . עני : ונקלה . הוא הפך המכובד : (כה) במוהר . מתן הכתובות נקרא מוהר כמו כמוהר הבתולות (שמות כב)

מצודת דוד

ע"י עצמה לעדריאל וקבלה ממנו קדושין בלא דעת אביה : (כ) וישר הדבר בעיניו. בחשבו שע"י תהי בו יד פלשתים : (כא) ויאמר שאול וכו' . כן אמר בלבו : ותהי לו למוקש. כי ע"י כן ילחם בפלשתים : בשתים תתחתן בי . ר"ל באחת משתי בנותי או אתן לך את מרב בעל כרחה או את מיכל ברצונה : (כב) דברו אל דוד . על כי דוד לא ענהו בחשבו כי מהתל בו כאשר התל בו עם מרב בחשבו שמדעת אביה קבלה קדושין מאחר ולזה צוה שאול את עבדיו לדבר בו : הנה המלך חפץ בך . ר"ל במה שמרב נשאת לאחר לא תחשוב שהיה מדעת המלך לא כן הוא כי הוא חפץ בך אף לא תחשוב שעבדי המלך מתקנאים בך והם אשר מאסו אותך בעיני מרב ותחוש פן ימאסוך גם בעיני מיכל גם זה לא הוא כי כל עבדי המלך אהבוך ומירב מאסה בך מעצמה אבל הואיל ומיכל אוהבת אותך התחתן במלך : (כג) הנקלה . דבר קל הוא בעיניכם להתחתן במלך הלא אין להתחתן בו כ"א אחד מנכבדי העם ובהרבות מוהר אבל אנכי איש רש ואין כל ואף נקלה ולא מכובד ומדוע יחפוץ בי המלך אין זאת : (כה) במאה ערלות . חפצו במאה ערלות פלשתים לבזותם להנקם מאויביו : ושאול חשב. ר"ל אבל האמת לבבו לא כן יחשוב כ"א חשב להפילו ביד פלשתים : (כו) וישר הדבר. להביא הערלות ולהתחתן במלך : ולא מלאו

שָׁאוּל אֲהֵבַתְהוּ׃ כט וַיֹּאסֶף שָׁאוּל
לֵרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב
אֶת־דָּוִד כָּל־הַיָּמִים׃
ל וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי ׀ מִדֵּי
צֵאתָם שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל
וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד׃
יט א וַיְדַבֵּר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל־
כָּל־עֲבָדָיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד וִיהוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד׃ ב וַיַּגֵּד
יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל
אָבִי לַהֲמִיתֶךָ וְעַתָּה הִשָּׁמֶר־נָא
בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ׃
ג וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד־אָבִי בַּשָּׂדֶה
אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל־
אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ׃
ד וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד
טוֹב אֶל־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־
יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד כִּי לוֹא
חָטָא לָךְ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב־לְךָ מְאֹד׃
ה וַיָּשֶׂם אֶת־נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת־
הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה
לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח וְלָמָּה
תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי לְהָמִית אֶת־דָּוִד
חִנָּם׃ ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל בְּקוֹל יְהוֹנָתָן
וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל חַי־יְהוָה אִם־יוּמָת׃
ז וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וַיַּגֶּד־לוֹ יְהוֹנָתָן
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן
אֶת־דָּוִד אֶל־שָׁאוּל וַיְהִי לְפָנָיו
כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
ח וַתּוֹסֶף הַמִּלְחָמָה לִהְיוֹת וַיֵּצֵא דָוִד
וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה

ל׳ · ג׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ע · ל׳ בטעם · ל׳ · ל׳ · י״ב. ל׳ · ל׳ · ב׳ מ״ל בספ׳ טוב׳ השמוע׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳.ב׳ מ״ל · ג׳ מלאים

בַּת שָׁאוּל רְחִמְתֵּיהּ׃ כט וְאוֹסִיף שָׁאוּל לְמִדְחַל מִן קֳדָם דָּוִד עוֹד וַהֲוָה שָׁאוּל בָּעֵיל דְּבָב לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא׃ ל וּנְפַקוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה בִּזְמַן מִפְּקְהוֹן אַצְלַח דָּוִד מִכָּל עַבְדֵי שָׁאוּל וּסְגֵי שְׁמֵיהּ לַחֲדָא׃ א וּמַלֵּיל שָׁאוּל עִם יוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעִם כָּל עַבְדוֹהִי לְמִקְטַל יָת דָּוִד וִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל אִתְרְעִי בְּדָוִד לַחֲדָא׃ ב וְחַוִּי יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְמֵימַר בָּעֵי שָׁאוּל אַבָּא לְמִקְטְלָךְ וּכְעַן אִסְתַּמַּר כְּעַן בְּצַפְרָא וְתִתֵּב בְּסִתְרָא וְתִטַּמַּר׃ ג וַאֲנָא אֶפּוֹק וְאֵקוּם לְוָת אַבָּא בְּחַקְלָא דִּי אַתְּ תַּמָּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם אַבָּא וְאֶחֱזֵי מָה וַאֲחַוֵּי לָךְ׃ ד וּמַלֵּיל יְהוֹנָתָן עַל דָּוִד פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לָא יֶחֱטֵי מַלְכָּא בְּעַבְדֵּיהּ בְּדָוִד אֲרֵי לָא חָטֵי לָךְ וַאֲרֵי עוֹבָדוֹהִי תַּקְנִין לָךְ לַחֲדָא׃ ה וּמְסַר יָת נַפְשֵׁיהּ כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאָה וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא לְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתָא וַחֲדֵיתָא וּלְמָא תִתְחַיַּב בִּדְם זַכַּאי לְמִקְטַל יָת דָּוִד מַגָּן׃ ו וְקַבֵּיל שָׁאוּל לְמֵימַר יְהוֹנָתָן וְקַיֵּים שָׁאוּל קְיָם חַי יְיָ אִם יִתְקְטֵל׃ ז וּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וְחַוִּי לֵיהּ יְהוֹנָתָן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַיְתֵי יְהוֹנָתָן יָת דָּוִד לְוָת שָׁאוּל וַהֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמוֹהִי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ ח וְאוֹסִיפוּ עָבְדֵי קְרָבָא לְמֶהֱוֵי וּנְפַק דָּוִד וַאֲגִיחַ קְרָבָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחָא בְּהוֹן מְחָא סַגִּיאָה

רשי

בלעיו : (כט) לרא. ליראה : (ל) ויצאו שרי פלשתים. לצא בגדודים לשלול שלל בישראל : (ג) ליד אבי. סמוך לאבי אינפיי"ש

רלבג

דוד כדי שלא יכאב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגל' לדוד סודות אביה ויהיה מפני זה נשמר מהרעה אשר יחשב לעשו' לו : (ל) שכל דוד מכל עבדי שאול. ר"ל שהצליח במלחמה יותר מכלם : וייקר שמו מאד. ר"ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב :
ויספר

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כט) לרוא מפני דוד. נעלם היו"ד בין הלמ"ד ובין הרי"ש. והרי הוא כמו ליראה אלא שזהו לפעל וזהו לפעול. ואף על פי שכל האיתן שלו בא בפתח. אירא. יירא. תירא. נירא. וזה בא בחלם. אירוא. יירוא. תירוא. נירוא. על משקל איצוק. ייצוק. ויצוק שמן על ראשה : (ל) ויהי מידי צאתם שכל דוד. גם זה יש לתמוה אם לא מלך שאול כי אם שנתי' מתי עשה דוד כל זה. אלא ודאי שתי שנים היו עד שנמשח דוד : (ג) ואני אצא ועמדתי. באותה שדה אשר אתה נחבי' שם אצא ואעמוד סמוך לאבי ואדבר בעבורך לאבי וכפי מה שאראה דעתי כך אגיד לך ותכרת מיד :

איב ג' חס' וסי' ויהי שאול איב את דוד. כי חרב לאיב מגור. אם לוא הפגעתי בך : שרי פלשתים ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויצאו שרי פלשתים. ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב' בפסו' ויקצפו עליו שרי פלשתים. אך שרי פלשתים אמרו. שאגרא סרני פלשתים: וראיתי י"ב בקריא' וסי' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. וראיתי מה והגדתי לך. וראיתי לבית גבה. וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים. כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנני שנים אחרים : ותוסף ה' ר"פ בקריאה ג' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר וישב :

רדק

עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מית' על ידה ואפי' הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו : (כט) לרוא. נעלמה היו"ד פ"א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ"ד בגרי : (ל) מדי צאתם. בכל זמן צאתם וכן מדי עלות' בית ה' מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם : שכל דוד. הצליח : וייקר שמו. היה יקר בעיני כל השומעים שמעו. ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעים כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי' במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופת' : (ג) ליד אבי. למקום אבי כלומר למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות"י ואקום לקדם אבא ופי' בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום לאותו השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו. ומה שאמ' והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי : (ה) וישם את נפשו בכפו. תרגומו ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא :
בדוד

תולדות אהרן ויגד יהונתן. אהבת דוד ויהונתן עקידה שם :

מצודת דוד

הימים. היות נתן לו זמן להביאם ודוד מהר להביאם עד לא נשלם הימים : (כז) וימלאום. השלים את כל המאתים עם שלא אמר כ"א מאה : (כח) וירא שאול. טוב הצלחתו : אהבתהו. ותגלה אליו מעצמה אביה לו ויהיה נשמר : (כט) ויאסף. ובעבור זה הוסיף לפחד מפני דוד : (ל) ויצאו. לפשוט בא"י לשלול שלל ובכל עת צאתם הצליח דוד להכות בהם יותר מכל עבדי שאול ונעשה בזה מכובד בעיני כל :
יט (א) להמית את דוד. בערמה ובהגנב שיוצאת מבלי דעת שהדבר המלך נעשה : חפץ בדוד. בהצלחתו ובטובתו : (ב) השמר נא בבקר. ר"ל אבור אמרי למחר בבקר ותשב בסתר ותחביא עצמך : (ג) ליד אבי. למקום אבי בסמוך לו : בשדה וכו'. היות דרכו היה לטייל בבקר בהשדה ההיא אשר צוה יונתן אה ו י להחביא עצמו שם : בך. בעבורך : וראיתי מה. ר"ל מה ישיב לי ואגיד לך מיד בהיותך קרוב אלי נחבא בהשדה ההיא : (ד) בדוד טוב. בעבור דוד דבר טוב ללמד עליו זכות : אל יחטא. במיתת דוד : וכי מעשיו. לא די שלא חטא לך כי אפילו מעשיו טוב לך : (ה) בכפו. הוא ענין משל ור"ל כמו המשים דבר מה בכפו קרוב לאבדו מיד בפתוח
הכף

מצודת ציון

כ"ב : (כו) מלאו. נשלמו : (כט) ויאסף. כמו ויוסף בוי"ו : לרא. מלשון מורא ופחד : (ל) מדי. בכל זמן וכן מדי עלותה (לעיל א') : שכל. הצליח : וייקר. מלשון יקר ומכובד :
ונחבאת

(י) בדוד ובקיר . פירשתיו : ויפטר . נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר : ויך את החנית בקיר . תקעו בקיר : נס וימלט . פי' נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה : (יא) לשמרו להמיתו . לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בהו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו : (יב) בעד החלון . כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרים כשהורידתהו מן החלון . ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון : (יג) את התרפים . תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכך שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת נודא דעזיא וכן אמר במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השיער למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו . וענין התרפים י"מ כי הם ע"ג כמו התרפים אשר ללבן שגנבת' רחל ולבן עובד ע"ג היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בבית דוד ע"ג ויש אומרים . שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתכונ' הזאת והחכם ראב"ע זכרו לברכה כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי בבית שהם דוד : (טז) אל המטה . כמו על המטה וכן אל

ס' בספרא ואפיכו מן קֳדָמוֹהִי :
ט ושְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן
קֳדָם יְיָ לְוַת שָׁאוּל וְהוּא
בְּבֵיתֵיהּ יָתֵיב וּמוּרְנִיתָא
בִּידֵיהּ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיַד :
י וּבְעָא שָׁאוּל לְמִמְחֵי
בְּמוּרְנִיתָא בְּדָוִד וּלְמִבְרְזֵיהּ
בְּכוֹתְלָא וְאִתְפְּטַר מִן קֳדָם
שָׁאוּל וּקְבַע יַת מוּרְנִיתָא
בְּכוֹתְלָא וְדָוִד עֲרַק
וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּלֵילְיָא הַהוּא :
יא וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְוַת
בֵּית דָוִד לְמִטְרֵיהּ
וּלְמִקְטְלֵיהּ בְּצַפְרָא וְחַוִּיאַת
לְדָוִד מִיכַל אִתְּתֵיהּ
לְמֵימַר אִם לֵיתָךְ מְשֵׁיזֵיב
יַת נַפְשָׁךְ בְּלֵילְיָא מְחַר
אַתְּ מִתְקְטֵל : יב וְשַׁלְשְׁלַת
מִיכַל יַת דָוִד מִן חֲרַכָּא
וַאֲזַל וַעֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב :
יג וּנְסִיבַת מִיכַל יַת
צַלְמָנַיָּא וְשַׁוִּיאַת עַל עַרְסָא
וְיַת נוֹדָא דְעִזָּא שַׁוִּיאַת
אִסָּדוֹהִי וְכַסִּיאַת בִּלְבוּשָׁא :
יד וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין
לְמִדְבַּר יַת דָוִד וַאֲמַרַת
שְׁכִיב מְרַע הוּא :
טו וּשְׁלַח שָׁאוּל יַת אִזְגַּדַּיָּא
לְמִסְעַר יַת דָוִד לְמֵימַר
אַסִּיקוּ יָתֵיהּ בְּעַרְסָא לְוָתִי לְמִקְטְלֵיהּ : טז וַאֲתוֹ אִזְגַּדַּיָּא וְהָא צַלְמָנַיָּא עַל

גְּדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו : ט וַתְּהִי רוּחַ
יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ
יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד :
י וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד
וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־
הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה
הוּא : יא וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל
מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ
וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל
אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־
נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת :
יב וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן
וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט : יג וַתִּקַּח מִיכַל
אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת
כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס
בַּבָּגֶד : יד וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל
מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר
חֹלֶה הוּא : טו וַיִּשְׁלַח
שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־
דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי
לַהֲמִיתוֹ : טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה
הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים

ס' בספרא · ל' · ד' וסי' שתה ודמך וקם. וערק · ל' · ל' · ג' ב' חס' וא' מלא · ל' · ל' · ל'

בלילה הוא ד' וסי' ותשקין את אביהן יין . ויבא יעקב מן השדה . ויקם בלילה הוא . ודוד נס וימלט . וסי' בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק :

אייגשיי"ש בלעז : (יג) ותקח מיכל . כדי שלא ידעו שברח וירדפו אחריו : את התרפים . עשויים בדמות גוף אדם . כביר העזים . עור מופשט שלם כחמת פלויי"ל בלעז : שמה מראשותיו . לפי שאין לתרפים שיער וזה דומה לשיער אדם : כוס

רלבג

(י) ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר . ר"ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה גם עלוס כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו מסודר כראוי נסתלק מפניו אחר זריקתו החנית אליו . ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו גם לביתו : (יא) לשמרו ולהמיתו בבקר . ר"ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא אותו אליו בבקר להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן שיתאמת שאול שכבר מת דוד ולזה לא צוה למלאכים ששלח אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד עמהם בתחבולות למלט את נפשו בצד מה מן הצדדים עם שכבר ראה שאול לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרוג את דוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל בתחלה להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהי' רע מבעתו שאם יודע הדבר יהיה לשאול התנצלות מצד חליו או שיפלנו ביד פלשתים כי בזה

פי' רבי' ישעיה

(י) ויפטר מפני שאול . פירוש נשמט : (יג) ותקח מיכל את התרפים . מצא' התרפים ושמה שם כדי לומר לאביה כי דוד מצאם והם הגידו לו כי אתה רוצה להרגו ובעבור זה ברח שלא יאמר לה שאול כי אתה הגדת לו הסוד וברח : ואת כביר העזים שמה מראשותיו . פירוש שמה נאד של עזים מראשותיו מפני שלתרפים אין להם שיער וכדי שיראו התרפים כמו אדם השוכב על המטה עשתה כן שסברה בלבי' כשאומר חולה הוא ויבואו ויגעו בו ויגידו לשאול ויניחוהו ואם לא יניחוהו אז אומר כי ברח על פי התרפים שהגידו לו . תרגום נודא דעזיא :

לא יאשימנו אחד מן האנשים : (יב) בעד החלון . הנה השומרי' היו אצל הפתח שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכב במטה דוד. ונוד עשוי מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו להטעות הבאים שם וימששו המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד : (יג) ואחר זה כסתה בבגד כביר העזים להורות · כי כסה דוד ראשו לשמרו מהקרירו' בעת השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתראו' להם שלא יהיה אחר במטה דוד אם לא אחר שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ישכימו בבקר לקרא לה שתפתח להם תוכל לדחותם בשתראה להם שהוא במטה ויאמר להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק . והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים אל המטה והיה כביר העזים למראשות התרפים : (יג) והנה התרפים היו על צורת בן אדם נעשית כשעות

מצודת ציון

ט (ב) ונחבאת . תשב במחבואים : (י) ויפטר . ענין השלות ממקומו וכן כי לא פטר יהוידע (ד"ה ב' כ"ג) : (יב) בעד החלון . דרך החלון : (יג) התרפים . הם העשויים בצורת אדם מהם לעבודת כוכבים ומהם לצורת אדם ידוע והנשים היו עושות על צורת בעליהן להסתכל בתארו מרוב האהבה : כביר העזים . ת"י נודא דעיזא : מראשותיו . מלשון ראש : (טו) לראות . ר"ל לבקרו וכן תרגומו למסער וכ"כ תרגום על לראות את יורם וכו' כי חולה הוא (מ"ב ח') אבל בכ"מ מתרגם למחזי : (טז) אל המטה . כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל (יחזקאל י"ח ז') : להקת

מצודת דוד

הכף כן הוא סכן נפשו להיות קרוב להאבד ועל ידו עשה ה' תשועה לישראל :(י) בדוד ובקיר . זרק החנית בכח עד אשר תחלוף גוף דוד ותנעץ עוד בקיר . וכשנפטר מפניו נעלה החנית בהקיר כי נפטר מפניו אחר שיצאה החנית מתחת יד שאול : בלילה הוא . לא נס מיד מבית המלך רק חזר לביתו וגם משם בלילה קודם הבקר: (יא) לשמרו . לבל יברח בלילה ולהביאו אליו בבוקר לעמוד לפניו כמאז בכדי להמיתו בהתבולה בהפלת חנית וכדומה כי היה בוש בדבר להמיתו לעיני העם על לא חמס בכפו ולזה ערום יערים כאלו עושה שלא מדעת : (יב) בעד החלון והשומרים שמרו בהפתח שמצד האחר : (יג) שמה מראשותיו . עם כי כסתה בראש חמשה

על הסרים לא אכל: (יח) וישבו בניות. נכתב הוי"ו קודם היו"ד ונקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתיב והקרי שוים בענין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד אחד הוא והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקר' ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומ' אשר ברמה או היה זה המקום. חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל וכת"י בית אולפנא ורבו' ז"ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבים ברמה ועסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה: (כ) וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול: להקת. כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים: נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם: עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו: נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים וממונה עליהם להורותם מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליה' וכת"י קאים ומליף עליהון: (כג) בשכו. שם מקום ונא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בשכות: (כד) וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות: (כה) ויפשט גם הוא בגדיו. מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות ועניין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטל הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשיות וישאר בכח השכל לבדו: ויפול ערום. תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי לו

(יז) הוא אמר אלי וגו'. אתה מסרתני ביד לסטים אחד שלף חרבו עלי עד ששלחתיו: (יט) בניות. בבית אולפנא: (כ) להקת. סיעת: (כד) ויפשט גם הוא בגדיו. בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים: ויפול ערום. ונפל ברשן ת"י ונפל ערטילאי. ובשם רבי מנחם שמעתי

רלבג

בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שבאורה הנבואה תעורר השכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד מבין כחות שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע כדמיון קול נמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר נכנס בהודעה זאת מהחסרון מה שכבר העירונו עליו בפי' אמרו ואון ותרפים הפצר: (יח) וישבו בניות. אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל: (כ) להקת הנביאים נבאי'. ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים עתידים: נצב עליהם. ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהשתמש החושים על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליהם ונתנבאו מלאכי שאול הראשוני' והשניים והשלישים. וגם שאול נתנבא בבואו שם ופשיטות הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקו' במושכלות עם שלא היו מרגישים בעניינים הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא

מֵרַאֲשֹׁתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
מִיכַל לָמָּה כָּכָה רִמִּיתִנִי וַתְּשַׁלְּחִי ל׳
אֶת־אֹיְבִי וַיִּמָּלֵט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל־ ז׳
שָׁאוּל הוּא־אָמַר אֵלַי שַׁלְּחֵנִי לָמָה ל׳
אֲמִיתֵךְ׃ יח וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט וַיָּבֹא אֶל־ ל׳ ומ״ל
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וַיַּגֶּד־לוֹ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה־לוֹ שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא
וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנָוֹית׃ יט וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל בניות ק׳
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּנָוֹית בָּרָמָה׃ בניות ק׳
כ וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־
דָּוִד וַיַּרְא אֶת־לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים ל׳. ג׳ מ״ל בלישנא
וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם וַתְּהִי עַל־ ל׳ וק׳ אל מלאכי
מַלְאֲכֵי שָׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבְּאוּ ומטמע א״ב
גַּם־הֵמָּה׃ כא וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה
וַיֹּסֶף שָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה׃
כב וַיֵּלֶךְ גַּם־הוּא הָרָמָתָה וַיָּבֹא עַד־בּוֹר
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בַּשֶּׂכוּ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר ל׳ כתיב ש״ן
אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּנָיוֹת י׳ כתיב כן בה״א
בָּרָמָה׃ כג וַיֵּלֶךְ שָׁם אֶל־נָוֹית בָּרָמָה בניות ק׳ ניות ק׳
וַתְּהִי עָלָיו גַּם־הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
הָלוֹךְ וַיִּתְנַבֵּא עַד־בֹּאוֹ בְּנָוֹית בָּרָמָה׃ בניות ק׳
כד וַיִּפְשַׁט גַּם־הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא גַם־
הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיִּפֹּל עָרֹם כָּל־ ג׳ חסר

עַרְסָא וְנוּדָא דְעִזָּא אִיסָדוֹהִי׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל לְמִיכַל לְמָא כְּדֵין שַׁקַּרְתְּ בִּי וְשַׁלַּחְתְּ יַת בְּעֵיל דְּבָבִי וְאִשְׁתֵּיזֵיב וַאֲמַרַת מִיכַל לְשָׁאוּל הוּא אֲמַר לִי שַׁלְּחֵנִי לְמָא אֶקְטְלִינָךְ׃ יח וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב וַאֲתָא לְוַת שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא וְחַוִּי לֵיהּ יַת כָּל דִּי עֲבַד לֵיהּ שָׁאוּל וַאֲזַל הוּא וּשְׁמוּאֵל וִיתִיבוּ בְּבֵית אוּלְפָנָא׃ יט וְאִתְחֲוָא לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא דָוִד בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמְתָא׃ כ וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְמִדְבַּר יַת דָּוִד וַחֲזוֹ יַת סִיעַת סָפְרַיָּא מְשַׁבְּחִין וּשְׁמוּאֵל קָאִים מַלִּיף עֲלֵיהוֹן וּשְׁרַת עַל אִזְגַּדֵּי שָׁאוּל רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְשַׁבַּחוּ אַף אִינוּן׃ כא וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין אוּחֲרָנִין וְשַׁבַּחוּ אַף אִינוּן וְאוֹסִיף שָׁאוּל וּשְׁלַח אִיזְגַּדִּין תְּלִיתָאִין וְשַׁבַּחוּ אַף אִינוּן׃ כב וַאֲזַל אַף הוּא לְרָמְתָא וַאֲתָא עַד גּוּבָּא רַבָּא דִּי בְּשֶׂכוּ וּשְׁאַל וַאֲמַר אֵיכָא שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַאֲמַר הָא בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמְתָא׃ כג וַאֲזַל לְתַמָּן לְבֵית אוּלְפָנָא דִּי בְרָמְתָא וּשְׁרַת עֲלוֹהִי אַף הוּא רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲזַל מֵיזַל וּמְשַׁבַּח עַד דַּאֲתָא לְבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמְתָא׃ כד וְאַשְׁלַח אַף הוּא לְבוּשׁוֹהִי וְשַׁבַּח אַף הוּא קֳדָם שְׁמוּאֵל וּנְפַל בִּרְשַׁן כָּל יוֹמָא הַהוּא

פי׳ רבי ישעיה

(יט) הנה דוד בניות ברמה. כי רמה שם הכל. וניות שם מקום: (כ) וירא את להק' הנביאי' נבאים. ראה כל אח' ממלאכי שאול את קהלת והיא מלה הפוכה כמו שמלה שלמה: (כג) בור הגדול אשר בשכו. שם מקום: (כד) ויפשט גם הוא את בגדיו. פירוש כיון ששרת' עליו רוח הקודש פשט בגדי מלכותו שלא יעמוד בשררה ובגאוה ועמד ונתנבא לפני שמואל כאחד מתלמידיו: (כה) ויפל ערום כל היום ההוא וכל הלילה. פי' נפל ערום מבגדי מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים:

הרמתה ח' בקריאה וסי' וישבו ויבואו אל ביתם הרמתה. וילך אלקנה. ותשובתו הרמתה. ויתקבצו כל זקני ישראל. וילך שמואל הרמתה. ויקח שמואל את קרן השמן. ודוד ברח וימלט. וילך גם הוא הרמתה. איפה י' כתיב כן וד' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב: ערם ד' הס' וסי' ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן:

תולדות אהרן וילך הוא ושמואל. זכחים נד:

מצודת דוד

פן ימששו ממעל וידעו כי תרפים הם כי אין בהם שער ולזה שמה מראשותיו נאד מעור העזים והשער ממעל להטעות את הבאים למשש (ועשתה עוד התחבולות ההם למען לא ירדפו אחריו ובהתמהמהם יתרחק לִמלט נפשו: ותכס. כסתה את הראש ממעל כאלו עשתה לשמרו מן הצנה וכדומה ולמען לא יראו שתרפים הוא: (יד) וישלח. בבקר שלא אחריו לעמוד לפניו כמאז: (טו) לראות את דוד לאמר. ר"ל שיאמרו שהולכים לבקרו ולראותו כי שאול חשב שעושה עצמו כחולה לבל יבוא אליו ולזה אמר העלו וכו' כאומר הלא תראו שאיננו חולה ולזה העלו אותו להמיתו לעיני העם כי מעתה הוא חייב מיתה על שהתל בי: (יז) למה ככה רמיתני. וחוזר ומפרש כי שלחת את אויבי ואמרת חולה הוא למען ימלט בעוד התמהמהנו ולמה הרבית לרמות אותי כ"כ: הוא אמר אלי. ולא מעצמי שלחתיו כי הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך בעבור זה והייתי א"כ אנוסה בדבר וכדי שלא יחרה לך אמרתי חולה הוא להסתיר הדבר ולהאריך הזמן תנוח החמה: (יח) בניות. שם מקום ברמה המוכן למושב בני הנביאים: (כ) וירא. כ"א מן המלאכים: ושמואל עומד. ובאה עליהם שפע הנבואה באמצעית שמואל: ותהי. באמצעות הנביאים כלם באה שפע הנבואה גם על המלאכים ולא חשב תעתה לדברי שאול: (כג) ותהי עלי. עודו בדרך: (כד) ויפשט. פשט בגדי מלכות להתדמות להנביאים במלבושיהם ובכל יתנבא עליהם

מצודת ציון

(כ) להקת. קבוצת והוא הפוך מלת קהלת וכמו כבש כשב: נצב עליהם. ר"ל ממונה עליהם להורותם דרכי הנבואה כמו הנצב על הקוצרים (רות ב'): (כב) איפה. כמו איה פה ואולם

רדק

לו חבר ויש טעמאות כתיב בייםן : על כן יאמרו הגם שאול בנביאים . כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו : (א) ויברח דוד . בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו : (ב) ויאמר לו חלילה . יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמר לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רדפו ומבקש את נפשו אלא שהיה חושב יהונ' שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמר חי ה' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע' ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד ניות ברמה להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעתים כמו שאמר והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמר ממנו בהיות עליו רוח הרעה' ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההוא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו שאמר לדוד והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות . ונראה כי בחזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה ניות והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז ייטב לבבו אלי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא לצעד הרגלי' וכת"י ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא . ובדרש בפסיעה אחת שנספרתי מפניו נגלתי כמו שנא' ויפטר דוד מפני שאול :(ה) הנה חדש מחר. יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגי לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ר"ח ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב : עד הערב השלישית . פירוש עד עת ערב של יום שלישי ואומר השלישית לשון נקבה על העת וכת"י עד עידן רמשא דיומא תליתאה : (ו) זבח הימים . היה מנהגם לעשות זבחי שלמי' בני המשפחה
יום

תרגום

וכל ליליא על כן יימרון האף שאול בספריא : א ועריק דוד מבית אולפנא די ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי למקטלי : ב ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יחוי לי ומא דין כסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא קימא : ג וקיים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דלמא יתנסיס וברם קים הוא יי וחיי נפשך ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא : ד ואמר יהונתן לדוד מא רעות נפשך ואעביד לך : ה ואמר דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא אסחרא אסחר עם מלכא למיכל ותשלחינני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא דיומא תליתאה : ו אם מבעא יבעינני אבוך ותימר אשתאלא אשתאל מני דוד למיזל לבית לחם קרתיה ארי שירוי נכסת קודשיא יומא דין תמן

מקרא

היום ההוא וכל הלילה על כן ג' כתיב כן יאמרו הגם שאול בנבאים :

כ א ויברח דוד מנוית מניות ק' ברמה ויבא ויאמר לפני יהונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי : ב ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו לא יעשהק' עשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת : ג וישבע עוד דוד ויאמר ידע ידע אביך כי מצאתי חן בעיניך ויאמר אל ידע זאת יהונתן פן יעצב ב' מסוע אכנים ל' ואולם חי יהוה וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות : ד ויאמר יהונתן אל דוד מה תאמר נפשך ואעשה לך : ה ויאמר דוד אל יהונתן הנה חדש ל'. פ' וחס' מחר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול י"ג מ"ל ושלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלשית : ו אם פקד ה' וחסר יפקדני אביך ואמרת נשאל נשאל ג' ממני דוד לרוץ בית לחם עירו ל' כי זבח הימים שם לכל

רשי

שמעתי מפי ערבי אחד ברשן בלשון ערבי משוגע : (ג) כפשע . כפסיעה אחת נספרתי מפניו והכה בחנית בקיר באותה פסיעה נגלתי מן המות : (ה) הנה חדש מחר . חודש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביום טוב אל הלחם . ואנכי ישוב אשב עם המלך לאכול . לשון הווה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו : ושלחתני . מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם האוכלים ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו : (ו) נשאול נשאל . רשות שאל ממני : זבח הימים . משנה לשנה בזמן הזה :
אם

רלבג

ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד שאול : (ב) ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת . יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול רודף דוד להרגו לא יהיה כי אם בסבת הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא היתה כונתו להרע לדוד כי כבר נשבע לו באלהים כאמרו חי ה' אם יומת : (ג) כפשע ביני ובין המות . ר"ל שיעור מועט כאילו תאמר פסיעה אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נטה מפניו מעט הרגו בחניתו : (ה) ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . בכמו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאינני שם וישאל מה הסבה בזה : עד הערב השלישית . הוא ערב יום החדש השני כי הוא שלישית לערב ההוא : (ו) כי זבח הימים שם לכל המשפחה . יתכן שעל דבר נס עשה השם ית' להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים וזה היה נקרא
זבח

ב' מלין חס' יו"ד בריש תיבותא וקרינן וסי' עשת ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה . עבר שוט שוטף כי יעבר . וחלופיהן ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ כשדים יצאו . יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים כתיב יחזקאל : פקד ה' וחסר וסי' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת . וישבע יוסף את בני ישראל לאמר . ויקח משה את עצמות יוסף . פקד פקדתי אתכם . אם פקד יפקדני אביך :

פי' רבי' ישעיה

(ג) אין זאת . פירוש לא יתכן להיות זאת אמת ויש לומר כי יהונתן לא היה עם אביו ולא ידע בכל זאת : (ג) כי כפשע ביני ובין המות . פי' כפסיעה אחת . שאילולי שפשעתי פסיעה אחת היה מכה אותי ברומח : (ה) הנה חודש מחר . פירוש ראש חודש . ודרך כל השרים לבוא לישב עם המלך בראש חודש : ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . פי' אני רגיל תמיד לישב סמוך למלך ולאכל על שלחנו ואי אפשר שלא ישאל עלי כשלא יראני בשולחנו לפניו : עד הערב השלישית . פי' אסתר שם מחר ומחרתו עד הערב השלישית . אם לא ישאל מחר ישאל מחרתו . ובא הערב בלשון נקבה : (ו) כי זבח הימים . רגילים הם בכל שנה ושנה להקבץ כל המשפחה ולזבוח שלמים ולשמוח ביחד :

מצודת ציון

כ (ג) ואולם . ואבל : כפשע . מלשון פסיעה וצעדה : (ו) פקוד . ענין זכרון והשגחה כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א) : נשאול . מלשון שאלה ובקשה : לרוץ . לילך במרוצה ומהר . הימים . השנה כמו ימים תהיה גאולתו

מצודת דוד

עליהם : ויפול . נפל על פניו ארצה וכמ"ש בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דניאל י') : ערום . ר"ל מן בגדי מלכות : על כן יאמרו וכו'. כי בפעם הראשון שנבא בעת המלכו לא נתחזק עדיין המשל כפי הבריות לומר הגם שאול בנביאים ובשניה שנית אז התחזק המשל לומר על כל הבא למעלה שלא הורגל בו הגם שאול בנביאים : (א) ויברח . בעוד שאול מתנבא ברח ובא לביתו : (ב) חלילה . חולין הוא לאבי לעבור על השבועה אשר נשבע לבל ימיתך וחשב יונתן שכל מה שעשה אביו לא היתה מדעת שלימה כ"א מרוח רעה הבאה עליו : ומדוע יסתיר . אם דרכו לגלות לפני מצפון לבו מדוע יסתיר הדבר הזה א"כ בוודאי אין זאת אמת : (ג) וישבע עוד דוד ויאמר . ר"ל מתחלה אמר הנה מה שלא גלה לך הוא בעבור שיודע הוא אשר מצאתי חן בעיניך ולזה מסתיר ממך לבל תעצב וחזר ונשבע ואולם חי ה' וכו' כי כשיעור פסיעה אחת היה ביני ובין המות כי לולא נטיתי מפניו בעת שהטיל החנית היה ממית אותי וכאומר יהיה איך שיהיה אם בדעת אם מבלי דעת מכל מקום אני תמיד בסכנה : (ד) מה תאמר נפשך . לפי שהחכמה נתונה בנפש

רש"י

(ז) אם כה יאמר טוב. שלא יחרה לו: שלום לעבדך. אין בלבו לסרגני: ואם חרה יחרה. זהו שאלה לו מלוי לסרגני: כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: (ח) ועשית חסד. לשלחני: (ט) חלילה לך. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: (י) מי יגיד לי. במקום שאסתר שם: (יב) ה' אלהי ישראל. לשון שבועה: השלישית. בימי מחר והוא יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יאמר מחר אבי אבל יאמר ביום השלישי: (יג) כה יעשה לי. הקב"ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח ע"י שליח וגליתי אזנך כי הטובה אני יכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אותה לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את

רד"ק

יום כשנה וכן נאמר באלקנה לזבוח את זבח הימי': (ח) ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכת"י וכן ויבואו האנשים על הנשים נחה ארם על אפרים: (ט) חלילה לך. פי' חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך: (י) מי יגיד לי. פי' אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו עיד חסר תבונות וגו' ופי' מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני וי"ת או דילמא ופי' קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות: (יב) ה' אלהי ישראל. שבועה: כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומר כעת הזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק וי"ת בעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה: ולא אז אשלח אליך. בתמיהה: (יג) כי ייטב אל אבי. אם ייטב וישר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך: ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך

כמו

הַמִּשְׁפָּחָה׃ ז אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ׃ ח וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָה הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־זֶּה תְבִיאֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי ׀ אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־אָבִי כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ׃ יג כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה

לְכָל זַרְעִיתָא׃ ז אִם כְּדֵין יֵימַר טָב שְׁלָם לְעַבְדָּךְ וְאִם מִתְקֵיף יִתְקֵיף לֵיהּ דַּע אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא מִנֵּיהּ׃ ח וְתַעְבֵּיד טִיבוּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי בִּקְיָמָא דַיְיָ אָעֵילְתָּא יַת עַבְדָּךְ עִמָּךְ וְאִם אִית בִּי חוֹבָא קְטוֹלְנִי אַתְּ וּלְוָת אֲבוּךְ לְמָה דְנַן תְּעֵילִינַּנִי׃ ט וַאֲמַר יְהוֹנָתָן חַס לָךְ אֲרֵי אִם מִידַע אִידַע אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי עֲלָךְ וְלָא יָתַהּ אֲחַוֵּי לָךְ׃ י וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן מַן יְחַוֵּי לִי אוֹ דִילְמָא יְתִיבִינָּךְ אֲבוּךְ פִּתְגָמִין קַשְׁיָן׃ יא וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֵיזֵיל וְנִפּוֹק לְחַקְלָא וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן לְחַקְלָא׃ יב וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֶבְדוֹק יַת אַבָּא בְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר אוֹ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא פִתְגָמַיָּא תַקְנִין מִתְאַמְרִין עַל דָּוִד וְלָא מִכְּעַן אֶשְׁלַח לְוָתָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ׃ יג כְּדֵין יַעְבֵּיד יְיָ לִיהוֹנָתָן וּכְדֵין יוֹסֵף אֲרֵי גְמִירָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי בִישְׁתָא עֲלָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ וְאֶשְׁלְחִינָּךְ וּתְהָךְ לִשְׁלָם

י"ל. ג' — ג' — ל' — ל' ומ"ל — כ'. ל' — ג' חסר — כ' חסר יו"ד בתר' לב שמת

רלבג

וזה שלמים לכל המשפחה: (ט) חלילה לך. ר"ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שארצה שתמות ביד אבי כי בודאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא אליך אגיד לך כדי שתמלט: (י) ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. ר"ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכל מהדברים ההם הרגה מכוונתו. או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכניסם כנגדו או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתנהג בזה לפי הראוי: (יא) לכה ונצא השדה. היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם

כל

פי' רבי ישעיה

(ט) ויאמר יהונתן חלילה לך. פירוש חלילה לך לחשב מחשבה זו בלבך שאם אדע כי כלתה הרעה מאת אבי לבוא עליך שלא אגיד לך ואניחך ליפול בידיו. אל תחשוב מחשבה זו בלבך כי אם אראה שלבו רע עליך אני אגיד לך: (י) מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. פי' מי יגיד לי אם טובה יענך או מה שיענה אביך קשה והרי הוא מקרא קצר: (יב) כי אחקר את אבי כעת מחר השלישית. פי' אחקר את אבי מחר ובערב השלישית אגיד לך כמו שאמר דוד עד הערב השלישית: ולא אז אשלח אליך. פי' קילל את עצמו בשם אם לא ישלח אליו: (יג) כה יעשה ה' ליהונתן טובה וכה יוסיף כי אם יטיב אל אבי שיעשה הרעה אליך וגליתי אני את אזנך. ולא אז אשלח לך על ידי שליח פן יודע המקום אנה אתה נחבא. הבשורה טובה אשלח לך על ידי שליח אבל הבשורה רעה לא אשלח לך על ידי שליח פן יודע מקומך למלך: ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. פי' תצליח במלכותך כמו שהצליח אבי בעוד שהיה השם עמו:

יחרה ג' וסי' למה ה'. פן יחרה אף ה'. ואם חרה יחרה לו דע: עבדך ז' חס' וקמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלתך: בברית ג' בקריאה וסי' לעבדך בברית ה' אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית: אזנך כלהון מלאים בנביאים במ"ג חס' וסי' כי אחקר את תולדות אהרן כי כלתה הרעה. עקידה שער כג אלהי ישראל כי אחקר. שם:

מצודת ציון

גאולתו (ויקרא כ"ה): (ז) כה. כן: כלתה. ענין סוף וגמר: (י) יענך. ישיבך: קשה. תשובה קשה: (יב) אחקור. מל'

מצודת דוד

ומשכלת אמר לו מה תאמר נפשך: (ה) חדש מחר. ר"ל ראש חדש והיה מדרך כל אוכלי שלחן המלך לבוא בו אל השולחן ולא יעדרו אבל בשאר הימים היה מי מהם לפעמים נמנע מלבוא: ואנכי וכו'. דרכי לשבת עם המלך לאכול על שולחנו: ושלחתני. ר"ל לזאת העצה היעוצה שהיום תשלחני להסתר היום ומחר ומחרתו עד הערב עד עת תוכל להודיעני אחר הסעודה: (ו) אם פקוד. אם יזכור כי לשאול עלי אז תשיב לומר שנשאל ממני ללכת לעירו על הזבח הקבוע לבני משפחתו בכל שנה (וחשב כי בזולת ר"ח לא ישאל עליו כי אין הדבר קבע לבוא בכל יום ואף בר"ח לבד לא ישאל בחשבו שמקרה הוא וכאשר היה באמת שחדל לשאול בר"ח אולם כשלא ישוב בר"ח וגם ביום שלאחריו אז קרוב הדבר שישאל עליו): (ז) טוב. ר"ל טוב עשית מה שנתת לו רשות ללכת: שלום לעבדך. אז תדע כי שלום לי ואיננו רוצה להמיתני: דע כי כלתה. ר"ל סוף דעתו להמיתני ולזה חרה לו על מה שלא אהיה מצוי אצלו לשלום בי יד: (ח) ועשית חסד. לגלות אזני מה נהיה: כי בברית. לזאת מהראוי שתעשה עמדי חסד: ואם יש בי עון. ר"ל ואם לאחר מצאת בי עון ובעבורו תפר הברית: תביאני. כ"א לא תגלה אזני אבוא טוב לפני אביך ותהיה אתה הגורם: (ט) חלילה לך. חולין היא לך מלהיות נמצא בך עון שבעבורה יופר הברית עד אשר אם אדע וכו' ר"ל לא נמצא בך עון שבעבורה אעלים ממך דברי אבי: (י) מי יגיד לך. ר"ל ע"י מי תגיד לי: או מה. ר"ל מה יענך טוב או מה יענך קשה ומסוף המקרא למדנו חסרון ראשיתו: (יא) השדה. כי אין להמתיק סוד כ"א בשדה בכדי שלא יהיה נשמע למי: (יב) ה' אלהי ישראל. ר"ל הריני נשבע בה' וכו': כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר השלישית והוא יום שאחר ר"ח: והנה טוב. כשתהיה ההודעה טובה: ולא אז וכו'. וכי לא אז אשלח אליך לבשרך טובה בתמיה: (יג) כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאלו אמר טובה כזאת יעשה לי וכן יוסיף וכו': כי ייטיב. כאשר יהיה ישרו טוב בעיני אבי להרע לך עם כי יקשה בעיני לבשרך רעה עכ"ז אגלה אזנך כי ההליכה משם לטובה תחשב

כי

רדק

כמו שהיה עמו: (יד) ולא אם עודני חי. לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי אינני ירא שלא תעשה חסד ה׳ עמדי: ולא אמות. כי ידעתי כי חסד ועשה עמדי. ומה שאמר חסד ה׳ כי בברית ה׳ באו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית ה׳ הבאת את עבדך וזהו ברית ה׳ שאמרו בכרתם ברית ה׳ עד ביני וביניך. אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם: (טו) ולא בהכרית. כלומר אפילו בהכרית ה׳ את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפחת אבי מכלל אויבי דוד: (טז) ויכרות יהונתן עם בית דוד. אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהי׳ בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם נשיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו. ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש ה׳ מיד אויבי דוד אם ישקר בברית: מיד אויבי דוד. כנוי הוא כי מיד דוד ר״ל שאם יפר הברית ה׳ יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו: (יח) ונפקדת. ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות״י ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך: (יט) ושלשת תרד מאוד. תהיה נסתר ג׳ ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישית ותרד מאד בעמק במקום הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה וי״ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומר ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם

רשי

את אזנך: (יד) ולא אם עודני חי. לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדיך (מלכים ב׳ ה׳) ואינו זז ממשמעו ולא תעשה לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד ה׳ בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחיי: (טו) ולא בהכרית ה׳. וגם לא תסיר חסדך מה׳ כי אף בבא הפורענו׳ על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך: (טז) ובקש ה׳. את הברית הזאת: מיד אויבי דוד. כנה הכתוב ופירושו בקש הקב״ה את העון מיד דוד כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה (שמואל ב׳ יט ל׳) יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות. וכן תרגם יונתן ואתפרע ליה ה׳ מיד סנאי דוד: (יח) מחר חדש. ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: ונפקדת. אבי יפקדך וישאל היכן אתה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושבך חסרה שאתה יושב בו וכן תרגם יונתן ותתבעי ארי יהא מרוח בית אסחרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: (יט) ושלשת. שלשת ימים ואז תרד מאוד כלומר לכשתגיע היום השלישי תרד במקום סתר ותתחבא הרבה כי אז יבקשוך ובאת אל המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה מלאכה וכן תרגם יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. אבן שהיתה אות להולכי דרכים. האזל. הולכי הדרך וכן תרגם יונתן אבן אתא. אבן האות (כ) צדה אורה. לא מפיק ה״א ופתרון צדה כמו לצד כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטל לה ה״א בסופה בצד אותה אבן אורה חצים למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנתם אם אתה צריך לברוח: והנה

המקרא

עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ יד וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד ג׳
יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ טו וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא
בְּהַכְרִת יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טז וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־ כ׳ חד חס׳ וחד מ״ל א׳זכל
בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃
יז וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד ב׳ מ״ל
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ
אֲהֵבוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר־לוֹ ד׳
יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ׃ יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ ג׳ . כ׳ את גכול . ז׳ כטעס
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃

תרגום

וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְאַבָּא׃ יד וְלָא עַד דַאֲנָא קַיָם וְלָא תַעְבֵּיד עִמִּי טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וְלָא אֱמוּת׃ טו וְלָא תַפְסֵיק יַת טִיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד שֵׁיצֵי יְיָ יַת סָנְאֵי דָוִד גְּבַר מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז וּגְזַר יְהוֹנָתָן קְיָם עִם בֵּית דָּוִד וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד סָנְאֵי דָוִד׃ יז וְאוֹסִיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יַת דָּוִד בְּדִרְחִים יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מְרוַח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ יט וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וְתֵהַךְ לְאַתְרָא דְאִטַּמַּרְתָּא תַמָּן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וְתֵתֵיב בִּסְטַר

אבי. כי ייטיב אל אבי. גם מאז לא פתחה אזנך: ולא תעשה ג׳ וסי׳ ולא תעשה כמעשיהם. ולא אם עודנו חי. ועתה שוב לך בשלום: אהבו ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויגש: מושבך ג׳ בקריאה וסי׳ הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל. איתן מושבך ושים בסלע. ונפקדת כי יפקד מושבך: ובאת ז׳ בטעם מלרע: וסי׳ נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן מחר חדש. מגלה לא:

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יד) ולא אם עודני חי. פירוש ולא תשכח אם עודני חי כשתמלוך שלא תעשה עמדי חסד השם ולא אמות ולא תזכור עלי שנאת אבי: (טו) ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם. פי׳ אף אם אמות תזכור חסדך לביתי אחרי עד עולם: ולא בהכרית. פירוש ולא תשכח דבר זה בהכרית השם את אויבי דוד: איש מעל פני האדמה. פירוש על שאול אביו ועל יועציו אומר כי ידעתי שהשם יכריתם מלפניך ולא תשכח את הברית שאני כורת עמך: (טז) ויכרת יהונתן עם בית דוד. פירוש כרת עמו ברית שיעזור לו מאביו ולכל בני ביתו: ובקש ה׳ מיד אויבי דוד. פי׳ אמר לו שהשם יבקש דינו מיד כל אויביו ואע״פ שהיה אביו אויבו לא נמנע מלקלל כל אויביו מרוב אהבתו אותו ושהיה רואה שהיה עתיד למלוך: (יח) ונפקדת כי יפקד מושבך. פי׳ ונפקדת לשון פקוד יפקוד ופי׳ יפקד לשון ולא נפקד ממנו איש כשיראה המלך כי מקומך חסר יזכור אותך וישאל עליך: (יט) ושלשת תרד מאד. פי׳ תעמוד בסתר מחר ומחרתו שהוא יום שלישי ליום זה ותרד מאד בכתב׳: אל המקום אשר נסתרת שם. ביום זה שהוא ערב ראש חודש שהוא יום המעשה: וישבת אצל האבן האזל. פירוש אבן שהיתה סימן להולכי דרכים. האזל תרגום הליכה:

רלבג

כל רצונם כי שם יראו מי סביבם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר: (יד) ולא אם עודני חי וגו׳. ר״ל איני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד ה׳ ולא אמות וגם אחרי מותי איני ירא שתכרי׳ חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרית הש״י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד. והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר״ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לבגוד בדוד ובביתו ואמר שהש״י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית: (יז) והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלום ביניהם מצד חוזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו: (יט) ושלשת תרד מאד. ר״ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם. ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך: אצל האבן האזל.

לפי

מצודת ציון

מלשון חקירה ודרישה: (טו) ולא תכרית. רצה לומר לא תמנע: (יח) ונפקדת. ענין זכרון: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (יט) האזל. ענין

מצודת דוד

כי תלך בשלום מבלי פחד וסוף הדבר יהיה כי תלוך תמלוך וזהו ויהי ה׳ עמך וכו׳: (יד) ולא אם עודני חי. ר״ל לא אשאל ממך דבר אם אהיה עדיין חי כשתמלוך ולהוספת ביאור אמר ולא תעשה וכו׳ ור״ל ולא אשאל אשר תעשה עמדי חסד בעבור ברית ה׳ אשר בינינו בעוד שלא אמות והרי הוא כאומר מובטחני שתקיים הברית מבלי שאלה ובקשה: (טו) ולא תכרית. אף לא אשאל שלא תכרית למנוע ולבטל חסדך מעם ביתי: ולא בהכרית. אף לא אשאל שתשמור הברית בעת יכרית ה׳ את אויביו והם בית שאול שיוכרתו כלם בסבת הגבעונים ואמר גם לא אשאל לפרש שתחמול אז על זרעי כי הברית כולל הכל וידעתי כי שמור תשמור: (טז) עם בית דוד. לעשות חסד עם ביתו בעוד היותו נרדף משאול. ובקש. זה מדברי יונתן שאמר ה׳ יבקש מאויבי דוד לשלם גמול ואף ממני אם אהיה לו לאויב למנוע החסד מביתו: (יז) באהבתו אותו. ר״ל לא הוסיף להשביעו בעבור כי חשש פן לא יקיים דוד את הברית שמאז אולם מה שהוסיף להשביעו הוא על כי אהב אותו כנפשו והיה מתענג בהזכיר כי מלוך ימלוך ויהיה לאל ידו לעשות חסד: (יח) ויאמר לו יהונתן. עתה חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר״ח ותהיה נזכר כאשר יחסר —

רש"י

(כא) והנה אשלח וגו'. ודרך המבקש חץ הירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמים שהוא מחפשה והחץ להלן ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומחפשה והניחוש הזה יהיה לך: אם אמור אומר לנער וגו' קחנו ובואה. לא אתה בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך לירא כי שלום לך הקב"ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפי' שמעתי מאבא רעה: (כב) ואם כה אומר וגו' לך כי שלחך. הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט: (כג) והדבר אשר דברנו. ברית שכרתנו יחד: הנה ה' ביני ובינך. עד על אותו דבר: (כה) אל מושב הקיר. בראש המטה אצל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו שדרכן היה לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא היסב יהונתן עד שיסב אבנר מצד שאול ואח"כ ישב יהונתן מצד אבנר וא"ת לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב

רדק

אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים. ומה שתרגם תרד תתבעי ר"ל תרד מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימלא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר או כי אז תהיה לו טענ' לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני ה' וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד: האבן האזל. ת"י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים: (כ) שלשת החצים. בא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידיעה: צדה אורה. הה"א רפה ומשפט' במפיק וכמוהו רבי' ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהי' לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: (כא) קחנו. קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז"ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי ה'. ואין דבר רע וכן ת"י ולית מידעם כי נשבע לו חי ה' להבטיחו שלא יזיק לו לבוא אם לא ידע באמת כי אין בדעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: (כב) כי שלחך ה'. כתרגומו ארי שיזבינך ה' כלומר תלך לך כי ה' שלחך ונמלטת מחרב אבי: (כג) עד עולם. לקיים הברית עד עולם: וישב המלך על הלחם. כתוב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין: (כה) וישב המלך על מושבו. תרגומו ואסחר מלכא על שוויה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטו' וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי גם בימיהם היה מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו. והנה נפקד מקום

כ ואני שלשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה׃ **כא** והנה אשלח את־הנער לך מצא את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה׃ **כב** ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה׃ **כג** והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם׃ **כד** ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על־ אל־ הלחם לאכול׃ **כה** וישב המלך על־מושבו כפעם בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד׃ **כו** ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא

ל'. ב' אתכם ביד אל · ו' ג' חס' וג' מ"ל · ל'. ל' · ל' · ל'. ג' · ג' ב' קמצין וא' פתח · אל ק' · י"ג מ"ל · ל'

תרגום: אבן אתא׃ **כ** ואנא תלתא גירין בקשתא אשדי למימחי לי לפלגיסא׃ **כא** והא אשלח ית עולימא איזיל ואיתי ית גיריא אם מימר איימר לעולימא הא גיריא מנך ולכא סבהי ואיתא ארי שלם לך ולית מדעם ביש קים הוא יי׃ **כב** ואם כדין איימר לעולימא הא גיריא מנך ולהלא איזיל ארי שיזבינך יי׃ **כג** ופתגמא די מלילנא אנא ואת הא מימרא דיי ביני ובינך סהיד עד עלמא׃ **כד** ואטמר דוד בחקלא והוה ירחא ואסחר מלכא על לחמא למיכל׃ **כה** ואסחר מלכא על שוייה כזמן בזמן על שוייה דמתקן ליה בסטר כותלא וקם יהונתן ואסחר אבנר מסטרא דשאול והוה אתרא דדוד מרוח׃ **כו** ולא מליל שאול

אמר ג' חסר וג' מל' וסי' נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג' בקריאה וסימ' ועתה לכה נכרתה ברית. והדבר אשר דברנו אני כי זכר אני ואתה את רכבים:

רלבג

לפי שהמקום ההוא היה רחב ייחד מקום מוגבל ממנו והוא אצל האבן האזל ואחשוב שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים: (כ) צדה אורה. ר"ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה: (כא) החצים ממך והנה. הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה

פי' רבי' ישעיה

(כ) לשלח לי למטרה. פירוש אותה האבן תהיה לי למטרה שאשלח שם חיצי כאדם שמורה אל המטרה והאות שמורים בו המורים יקרא מטרה תרגו' משמרת: (כב) ואם כה אומר לעלם. פירוש אות זה מסר לו כי היה ירא שמא יעמדו שם בני אדם ולא יוכל לומר לו שיברח וימלט את נפשו: (כג) והדבר אשר דברנו אני ואתה. פירוש זהו הברית שכרת עמו: אל מושב הקיר. פירוש בראש המטה שהיו יושבים עליה שתוך לקיר: (כה) ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול. פירוש קם יהונתן מצד אביו וישב לפניו. וכך כתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו ודרך המטיל מטיל לפניו. ואבנר ישב מצד המלך סמוך לו שהיה שר צבאו: ויפקד מקום דוד. שהיה רגיל לישב סמוך ליהונתן בשורה שלפני שאול:

מצודת דוד

יחסר מקום מושבך מאין יושב בה ור"ל עי' שמחר ר"ח תהיה בודאי נזכר אם למחר אף למחרתו וכמ"ש למעלה: (יט) ושלשת. כל שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו תרד מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום שהיה בו מעשה השבועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל ימית את דוד כי גם אז היה נסתר במקום ההוא: (כ) שלשת החצים. האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ובו יכוין לפי הסימן הנרצה: צדה אורה. אשליך לצד האבן ההוא כאלו אני מורה למטרה: (כא) והנה אשלח. לאחר"ז אשלח הנער אשר עמד למצוא החצים: אם אמור אומר. ר"ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך הנה ר"ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות קרוב אליו מן הנער: קחנו. אז אתה קח החץ ובוא: חי ה'. נשבע לו שבאם יאמר כזאת בודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ"ז לא רצה לקרות לו שלא יודע שבמאתו נסתר: (כב) ממך והלאה. להלן ממקום עמדך כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת: לך. אז לך לדרכך וברח לך: כי שלחך ה'. ר"ל ההליכה תהיה לך לטובה ומה' היא: (כג) והדבר. כאומר ואם תלך לך זכור תזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו: הנה ה'. ר"ל אין בינינו עד ואך הנה העד יהיה ה' וכו': (כה) על מושבו. על המקום המיוחד לו לשבת בה והוא במקום המושב שאצל הקיר: ויקם יהונתן. כי סדר הישיבה היה אשר ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ואחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו מבלי אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ליהונתן בנו (ולא ישב אבנר במקום דוד ולהשאיר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ"מ עשה עצמו בתחילה כלא יודע עם שאמר בסוף שנשאל ממנו וכו' ומטעם זה ישב מתחילה במקומו כאלו לא ידע): ויפקד. נחסר היה המקום מן היושב: (כו) ולא דבר. לא שאל מדוע לא בא דוד כי חשב מקרה קרה לו שלא בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר"ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי

מצודת ציון

ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים [איוב י"ד] ור"ל סימן להולכי אורח: (כ) צדה. מל' צד: אורה. אשליך כמו ירה בים [שמות טו]: למטרה. הוא הדבר אשר המורים מכוונים להשליך בו כמו כמטרה לחץ [איכה ג]: (כא) והנה. להצד הזה: (כב) לעלם. לנער כמו בן מי זה העלם

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא
כי־לא טהור:
כו ויהי ממחרת החדש השני ויפקד
מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן
בנו מדוע לא־בא בן־ישי גם־תמול
גם־היום אל־הלחם: כח ויען יהונתן
את־שאול נשאל נשאל דוד מעמדי
עד־בית לחם: כט ויאמר שלחני נא
כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־
לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך
אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן
לא־בא אל־שלחן המלך:
ל ויחר־אף שאול ביהונתן
ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא
ידעתי כי־בחר אתה לבן־ישי
לבשתך ולבשת ערות אמך:
לא כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־
האדמה לא תכון אתה ומלכותך
ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות

מדעם ביומא ההוא ארי אמר דלמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דלמא לאורח אזל ואנחנא לא זמנינהי: כז והוה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תנינא והוה אתרא דדוד מרוח ואמר שאול ליהונתן בריה מא דין לא אתא בר ישי אף תמלי אף יומא דין ללחמא: כח ואתיב יהונתן ית שאול אשתאלא אשתאל דוד מני למיזל עד בית לחם: כט ואמר שלחני כען ארי שירו נכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען אם אשכחית רחמין בעינך אשתיזיב כען ואחזי ית אחי על כן לא אתא לפתורא דמלכא: ל ותקיף רוגזא דשאול ביהונתן ואמר ליה בר סרבניתא דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי רעי את לבר ישי לבהתתך ולבהתת קלן אמך: לא ארי כל יומיא דבר ישי קים על ארעא לא תתקן את ומלכותך וכען שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חיב קטול הוא:

ב' וכו' קהלת דכו' · ו' כטעם · ב' ממני · ג' · ג' · ו' פסוקי' אית בהון ה' מילין מן ב' אתין · ג'. ג' · ג' · ג'. ג' · ד' · י"ג

וארא ה' וסי' ארדה נא ואראה. אסורה נא ואראה. ואראה העודם חיים. אעברה נא ואראה. אמלטה נא:

תולדות אהרן כי אמר מקרה. פסחים ג: ויפקד מקום דוד (תענית סח) מדוע לא בא שם: ויחר אף שאול. ערכין טז: לבשתך שם:

רדק

מקום דוד שלא היה בו יושב: (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפיכך לא בא ופירוש בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו נשמרים מלאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמים שעשה המלך השלמים ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוסר לבא טמא לשלחן המלך וי"ת ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניניה פי' מקרה הוא לשון קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן בל קרוב אליך ופירוש כי לא טהור שלא הניח בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרוב ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלים על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום: (כז) ממחרת החדש השני. רצה לומר ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא: (כח) נשאל נשאל. מקור שלם מבנין נפעל: מעמדי. כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה הענין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך: (כט) זבח משפחה לנו. כבר פירשתיו: והוא צוה לי אחי. פי' אחי צוה לי ללכת שמה והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו. ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיות האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שנזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב: אמלטה נא. אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי: (ל) בן נעות המרדות. בנסמוך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות אמר על אמו שרצו עוה תאמר הנפעל נעות לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות והוא סמוך אל המרדות כלומר מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצה ואוהב מה שאני שונא וי"ת בר סרבנותא דמרדות' קשיא פירש נעות שם: לבן ישי. הלמד כמו הרגו לאבנר

רשי

היסב: (כו) מקרה הוא. קרי ראה: בלתי טהור הוא. ועדיין לא טבל לקריו שאלו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור. זו היא נתינת טעם לדבר לפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה: (כז) ממחרת החדש. ממחרת חידוש הלבנה: השני. ביום שני לחדש: (כט) והוא צוה לי אחי. גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב: אמלטה. אשקמולייר בלעז אלך יום אחד ואשוב: (ל) נעות המרדות. לשון נע אשה נעה ונדה יואלכית כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והתי"ו מן הדיבוק שהוא דבוק למרדות: המרדות. שהיא ראויה לרדות ולייסר. דבר אחר כשחטפו בני בנימן מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים היה שאול ביניהן ולא רצה לחטוף עד שבאתה היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: נעות. על שם הכרמים והיא גת כמו נעוה ארחתו (ע"א דף ע"ד) יוסופון נעווהי בחמר (תרגום פי' ויחי פסוק חכלילי עינים) ולא מן השם: נעלב

רלבג

יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה: (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שכבר אמר שאול מקרה הוא שקרה שלא בא דוד אל הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בכוונה או אולי בלתי טהור הוא שמשמש מטתו והוא טמא עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא נשמר מלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה אל רבוי המשגל כמו שנתבאר מעניינו ולזה נשמר מלבא אל שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים: (כט) והוא צוה לי אחי. הוא על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי הנושא והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם: (ל) בן נעות המרדות. ר"ל מעוותת המוסר כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה

פי' רבי' ישעיה

(כו) בלתי טהור הוא כי לא טהור. כפל לשון הוא בלי צורך: (כז) ויהי ממחרת החודש השני. פירוש שני ימים היה ראש חודש החודש שעבר היה מלא כמו שאנו עושים עכשיו ומקדשים ראש חודש שני ימים יום שלשים ויום א' ושלשים. יום שלשים כדי לקדשו בזמנו ויום ל"א למנינו. ותרגם וסו' ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא. שיום ל"א הוא מורה על יום שלושים שהוא של חדש שעבר ונתעבר להיות מלא: (כט) והוא צוה לי אחי. מקרא מסורס הוא ואחי הוא צוה לי זה אליאב שהיה גדול האחים: אמלטה נא. פירוש אעבר ללכת ואחזו' כמו מהר המלט שמה: (ל) בן נעות המרדות. פי' מלשון עותה ושתי והוא שם התואר לבנין נפעל לזכר יאמר נעוה בצירי הוי"ו ולנקבה נעוה בקמץ. ונסמך בתיו שהוא סמוך אל המרדות כלו' נפשע במרדות למרות בבעלה כך אתה מורד באביך: לבשתך ולבש' ערות אמך. פי' אם יראו ישראל שימלוך דוד ולא תמלוך אתה מה יאמרו עליך הלא אתה בן מלך אלא יתלו הבושה באמך שיאמרו לא היה ראוי למלוכה כי לא היה מיוחס ממשפחת אמו. ומפני זה לא מלך אע"פ שהיה אביו מלך: (לא) כי בן מות. פירוש כי אני רואה כי הוא עתיד למלוך וליקח המלוכה ממך:

מצודת ציון

פעלם [לעיל י"ז]: (כה) ויפקד. מענין חסרון: (כו) מאומה. כלל לא: בלתי. ענינו כמו בל ולא: (כט) אמלטה. ענין הצלה והשמטה מדבר מה: (ל) נעות. מל' עון ופשע: המרדות. מל' מרד: לבן ישי. כמו בבן ישי וכא הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא [תהלים ט'] ומשפטו בכסא: ערות. ענינו ה לות הדופי כמו ערות דבר [דברים כ"ד]: (לא) תכון. מלשון הכנה וקיום:

מצודת דוד

לא טבל לקריו ואין מהראוי לאכול בשלחן המלך הטמא והטהור יחדו: (כז) ממחרת החדש השני. ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש: גם תמול. כי חשב אם היה מקרה היה לו לבוא היום חלופו עם שאין הדבר קבוע בכל יום מימות החול: (כח) נשאול נשאל. ממני שאל רשות ללכת עד בית לחם: (כט) שלחני. תן לי רשות ללכת: זבח משפחה. אותו היום היו בני משפחתו זובחים בעירו זבחי שלמים: והוא צוה לי. לבוא על הזבח וחוזר ומפרש מי היה המצוה ואמר אחי אליאב הבכור הוא היה המצוה: אמלטה נא. מעבודת המלך ואראה את אחי בשמחת הזבח: על כן לא בא. כי נתתי לו רשות ללכת והלך לו: (ל) בן נעות המרדות. ר"ל כאשר אמך היא נפשעת בדבר המרידה למרוד בי כן אתה בנה דומה לה לפשוע בדבר המרד: הלא ידעתי. מאז ידעתי שאתה בוחר בבן ישי להיות מולך וזה לבשתך ולבושת פגנות דופי אמך כי שלא יאמרו הבריות אין זה כי"א זנתה אמו והוא אינו בן שאול ולזה יאהב לשונאי שאול: (לא) כי כל הימים. ר"ל כי"א לא

לאבנר או היא במקום בי"ת כלומר לפניכם לחרב : לבשתך ולבשת ערות אמך . עתה יאמרו השומעים שאתה אוהב אדם שאני שונא כי נינך כמו ויהיה זה בשתך יבוסי ערות אמך שיאמרו שזנתה : (לג) כי כלה . כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד : (לד) מעם השלחן . כמו מעם ברכיו : ביום החדש השני . תרגומו יום עבור ירחא תנינא : כי נעצב . נפעל עבר כי הוא פתוח : כי הכלימו אביו . כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בשביל דוד ובעבור שהכלימו אביו בדבור ובמעשה : (לה) למועד דוד . כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום שלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו: (לו) להעבירו. ירה החצי בכח להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו פנים בפנים : (לח) וילקט נער יהונתן את החצי . החצי כתיב וקרי החצים הכתיב הוא לשון יחיד כי נראה שחץ לבד ירה כמו שאמר הלא החצי וקרי החצים להודיע כי חצים שלשת ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה : (מ) את כליו. קשתו וחציו : (מא) קם מאצל הנגב . כי שמע שאמר לנער שיבא

(לד) נעצב אל דוד . בשביל דוד : כי הכלימו אביו . בשביל דוד : (לה) למועד דוד . למועד אשר קבע לו דוד : (לו) להעבירו . החצי עבר את הנער : (מא) מאצל הנגב . מספר אבן אחת דלקביל דרומא .

הוּא׃ לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן
כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־
דָּוִד׃ לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן
בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל דָּוִד כִּי
הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן
הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃
לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־
הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ
וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃
לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר
יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי
הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ
וָהָלְאָה׃ לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר
יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃
לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן
וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד
קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה

ט
ד'. ד'
ב' פתח
ג'
ו' רפין
ב' חס'. ב' לך מלא והד ומלא חן
ג' חס'
והחצים ק'
ס' בטעם
ג'ב' חס' וא' מ"ל. ל' ר"פ
ל

לב וְאָתֵיב יְהוֹנָתָן יַת שָׁאוּל
אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לְמָה
יִתְקְטֵיל מָה עֲבַד׃
לג וַאֲרֵים שָׁאוּל יַת
מוּרְנִיתָא עִלוֹהִי לְמִמְחֵיהּ
וִידַע יְהוֹנָתָן אֲרֵי גְמִירָא
הִיא מִן אֲבוּהִי לְמִקְטַל
יַת דָּוִד׃ לד וְקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם פָּתוֹרָא בִּתְקֵיף רוּגְזָא
וְלָא אֲכַל בְּיוֹם עִבּוּר יַרְחָא
תִּנְיָנָא לַחְמָא אֲרֵי אִתְנְסִים
עַל דָּוִד אֲרֵי אַכְלִימֵיהּ
אֲבוּהִי׃ לה וַהֲוָה בְּצַפְרָא
וּנְפַק יְהוֹנָתָן לְחַקְלָא לְזִמְנָא
דַּאֲמַר לֵיהּ דָּוִד וְעוּלֵימָא זְעֵיר
עִמֵּיהּ׃ לו וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ
רְהַט אַיְתָא כְעַן יַת גִּירַיָּא
דַּאֲנָא שָׁדֵי וְעוּלֵימָא
רְהַט וְהוּא שְׁדָא גִּירָא
לְאַעְבָּרוּתֵיהּ׃ לז וַאֲתָא
עוּלֵימָא עַד אֲתַר גִּירָא
דִּי שְׁדָא יְהוֹנָתָן וּקְרָא
יְהוֹנָתָן בָּתַר עוּלֵימָא וַאֲמַר
הֲלָא גִּירָא מִנָּךְ וּלְהָלָא׃
לח וּקְרָא יְהוֹנָתָן בָּתַר
עוּלֵימָא אוֹחִי בִּפְרִיעַ לָא
תִתְעַכַּב וּלְקֵיט עוּלֵימָא
דִיהוֹנָתָן יַת גִּירַיָּא וַאֲתָא
לְוָת רִבּוֹנֵיהּ׃ לט וְעוּלֵימָא
לָא יְדַע מִדַּעַם בְּרַם יְהוֹנָתָן
וְדָוִד יָדְעִין יַת פִּתְגָמָא׃
מ וִיהַב יְהוֹנָתָן יַת זְיָנֵיהּ
לְעוּלֵימָא דִּילֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ אֱזֵיל אוֹבִילֵיהּ לְקַרְתָּא׃ מא עוּלֵימָא אֲתָא וְדָוִד קָם

רלבג

ולזה לא קבל מוסר כראוי ויהיה הרצון במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו שבח מרדות או יהיה הרצון במרדות ממשלה שפנין וירד מים עד ים והוא שיומר נכון ויראה בו: שהוא בן אשה שאינה ראויה לממשלה אבל היא מעותם בדבר הממשלה כי אין מינה שלום לאדנות ובזה יאמר ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל והוא דוד : (לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו . באר בזה שתי דברים היו סבה שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שילמדך שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה השנית היא כי הכלימו אביו במה שקרא לו בן נעות המרדות : (לו) רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה . קצר הכתוב וזה כי הוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל : והוא ירה החצי להעבירו . ר"ל שיהונתן ירה חצו בחוזק כנגד מקום אחר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער : (לז) עד מקום החצי אשר ירה יהונתן . ר"ל עד המקום שאמר לנער שישים לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר החץ המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחו השי"ת וימלט כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפנים ולזה הוצרך לזאת האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לגשת אל יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה

פי' רבי' ישעיה

(לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו . פי' הכלימהו בעבורו וידע כי בלבו להרגו : (לה) למועד דוד . למועד אשר קבע עם דוד : והוא ירה החצי . היו"ד יתירה : (מא) ודוד קם מאצל הנגב . פירוש מצד

החצי חד מן ה' מלין קריין מ"ם בסוף תיבותא ולא כתיב וסי' עברנו דויהי כשמע כל מלכי . החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער . אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטיב . שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ"ל . בה והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב : הבא ג' בקריאה וסי' הבא את האנשים הביתה . הבא נא ידך אל חיקך . לך הביא העיר בתראה יתיר יו"ד :

מצודת דוד

לא בחרת בו שימלוך הוא לא היית מגלו מידי כי כל ימי חייו לא תתקיים לא אתה ולא המלכות : ועתה שלח . הואיל ואתה נתת לו רשות ללכת עליך להשיבו כי הוא בן מות ואמיתנו : (לב) מה עשה . אם ה' המליכו מה עשה הוא : (לג) כי כלה היא . ר"ל סוף נגמר דעת אביו הוא להמיתו : (לד) ביום החדש השני . ר"ל ביום השני לחדש : אל דוד . בראותו כי כלתה אליו הרעה : כי הכלימו . ובעבור כי הכלימו אביו שקראו בן נעות המרדות והטיל עליו החנית : (לה) ויהי בבוקר . ביום השלישי מהחדש ולא ביום השני כאשר קבעו כי חשב פן ירגיש מי בדבר ולזה הלך בבוקר שאז הדרך לעשות טיול ולירות בחצים ובע"כ ישב שם דוד עד בואו: למועד דוד . אל המקום המיועד אשר דוד נועד להסתר בה : (לו) הנער רץ . אחר שירה החץ הראשון רץ הנער אחריו ובעודו רץ ירה השני להעביר אותו להלאה מהחץ הראשון : (לז) עד מקום החצי . אשר ירה בראשונה : הלא החצי . אשר יריתי באחרונה הלא היא ממך והלאה : (לח) מהרה חושה . רוץ מהר אחר השניה ולא תעמוד במקום הראשונה : את החצים . הראשונה והשניה : (לט) לא ידע מאומה . מהסימן הנעשה בירייה אלו החצים : (מ) את כליו . הקשת והחצים : (מא) הנער בא . ר"ל הלך לבוא העירה : ודוד קם . היות מתחלה היו שם אנשים ולא היה יכול לדבר עם דוד פא"פ וכאשר חשש מאז ולכן עשה הסימן עם החצים

מצודת ציון

בן מות . איש מות : (לג) ויטל . השליך : (לה) למועד . מקום המיועד וקבוע וכאשר יאמר על זמן קבוע כ"כ יאמר על מקום קבוע וכן ובית מועד לכל חי [איוב ל'] : (לו) מורה . מל' יריה והשלכה : (לז) אחרי הנער . ר"ל אל הנער כשהוא אחריו : (לח) חושה . גם הוא כענין מהירות כמו

רדק

שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסט' אבן אתא דלקביל דרומ' כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למערה האבן לצד צפונה שלא יראה הנער את דוד בלקטו החצים : עד דוד הגדיל. לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו. וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומי' להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש : (ב) נבה. אל נוב והה"א נוספת לפיכך הטעם מלעיל : ויחרד. הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה הענין בואו לבדו וכת"י ואיתבעית : (ג) יודעתי. כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי' הודעתי אותם שילכו לפני ואמצא אותם במקום פלוני ופי' פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלומר מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי' קדמי לאתר כסי וטמיר : (ה) לחם קדש. פירש אדוני אבי ז"ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים. דרך כנו' אם נשמרת ר"ל וכמוהו ויכלו כל

שנינו ג' בקריאה וסי' ויוכיח בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישת ידו על שנינו אנ"ך. לבדך ג' זקפין בקריאה וסי' מדוע אתה יושב לבדך. ויבא דוד נבה אתה הוא ה' לבדך אנ"ך. וג"ל אס"ף דכוו'.

תולדות אהרן מה יש תחת ידך. (סוכה נס):

שמואל א כ כא

וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
כא א וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר׃
ב וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ׃
ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמוֹנִי׃
ד וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא׃
ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה׃

מסטר אבן אתא דקביל דרומא ונפל על אפוהי על ארעא וסגיד תלת זמנין ונשיקו גבר ית חבריה ובכו גבר עם חבריה עד דדויד אסגי : מב ואמר יהונתן לדוד איזיל לשלם דקימנא תרוינא אנחנא בשמא דיי למימר מימרא דיי יהי סהיד בינא ובינך ובין בני ובין בנך עד עלמא : א וקם ואזל ויהונתן על לקרתא : ב ואתא דוד לנוב לות אחימלך כהנא ואתבעית אחימלך לקדמות דוד ואמר ליה מא דין את בלחודך וגבר לית עמך : ג ואמר דוד לאחימלך כהנא מלכא פקדני פתגמא ואמר לי אנש לא ידע מדעם ית פתגמא דאנא שלח לך ודפקדתך וית עולימיא שלחית קדמי לאתר כסי וטמיר : ד וכען מה אית כא תחות ידך חמשא טולמין דלחמא הב בידי או מה דאשתכח : ה ואתיב כהנא ית דוד ואמר לית לחם חולין לתחות ידי אלהין לחמא דקדשא אית ברם אם נטרין עולימיא לחוד

רשי

דרומא : עד דוד הגדיל]. הרבה לבכות : (מב) לך לשלום. והשבועה אשר נשבענו. ה' יהיה עד עליה עד עולם : (ג) ואת הנערים יודעתי. לשון הורה הנערים אשר יצאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני : יודעתי. כמו ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח׳ ט"ז) : פלוני אלמוני. אלמון מאין שם שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא : פלוני. כמו כי יפלא (דברים י"ז ח׳) יתכסה : (ד) או הנמצא. אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך : (ה) אך מאשה. בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אני אסבר שאאכילנו לטמאים : עזורה

רלבג

שלש פעמים : (מא) ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל. ר"ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני שאול ולזה מהר יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו : (ב) מדוע אתה לבדך ואיש אין אתך. תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחידי : (ג) ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמני. ר"ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום איני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי לצואת המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה וידמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות : (ה) כי אם לחם קדש יש. יתכן שבחר מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי הודה ועליו אמר שיתנהו [לו] ולנערים אם נשמרו הנערים אך מאשה. והנה יחס זה לנערי' לכבוד דוד ואחשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת הטומאה :

כי

פי' רבי' ישעיה

אבן האזל הדרומי · (מב) לך לשלום אשר נשבענו שנינו. פי' לך לשלום ותזכור השבועה אשר נשבענו ומקרא קצר הוא : אשר נשבענו שנינו אנחנו. בא בשני סימנים כמו ופגריכם אתם. ותראהו את הילד : (ב) ויבא דוד נבה. כמו לנוב : אל אחימלך הכהן. הוא אחיה בן אחימלך הוא אחיטוב הכתוב לעיל בשאול : (ג) ואת הנערים יודעתי. כמו הודעתי. ונחלף הה"א ביו"ד : אל מקום פלוני אלמוני. תרגם לאתר כסי וטמיר. פלני. כמו כי יפלא. אלמוני. כמו עלמוני ונתחלף העין באלף כלומר הודעתי להם שילכו במקום פלוני ומתימוני שם. ודרך המקר' כשאינו מזכיר שמו יאמר כן כמו שנאמר בבעז סורה שבה פה פלוני אלמוני : (ה) אין לחם חול אל תחת ידי. פירוש מפני שהיה להם לחם הפנים לאכול לא היה להם לחם חול כדי שלא יבוא לחם הפנים לידי נותר שאינו נאכל אלא

כדי

מצודת ציון

כמו חושה לעזרתי [תהלים לח] וכפל הדבר במלות שונות : (מא) הגדיל. מל' גודל ורבוי : כא (ב) נבה. היא נוב והה"א בסופה במקום למ"ד בתחילתה : (ג) יודעתי. כמו הודעתי : פלוני. מל' פלא ומכוסה : אלמוני. מל' אלם ור"ל אין לגלות המקום ולאומרה כאלם לא יפתח פיו וכן אל מקום פלוני אלמוני תהנותי (מ"ב ו') : (ד) תחת ידך. רוצה לומר ברשותך : (ה) חול. חולין

מצודת דוד

החצים וכאשר גמר הסימן הלכו להם האנשים ושלח גם הוא את הנער וכאשר שמע דוד שלחו את הנער הבין בדבר שאין שם איש וקם ממקומו והלך אליו : מאצל הנגב. מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני : לאפיו. על פניו : את רעהו. עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה : עד דוד הגדיל. הרבה לבכות יותר מיהונתן : (מב) אשר נשבענו. כאומר זכור תזכור אשר נשבענו אמרנו ה' יהיה לעד ביני ובינך וכו׳ : כא (א) ויקם וילך. על דוד יאמר : (ב) ויחרד. מיהר בחרדה לקראתו : מדוע אתה לבדך. שאין מהראוי לשר וגדול ללכת יחידי : (ג) אשר וכו׳. ר"ל לא מה שהמלך שלחני ולא מדבר השליחות אשר צוני ולזה באתי הנה יחידי : ואת הנערים. המשרתים שלי הודעתי אותם ללכת אל מקום פלוני אלמוני ר"ל הנסתר והמכוסה ואין לגלותה ושמה יתאימו עד בואי : (ד) ועתה. הואיל ומהלכי היה בסוד אין להמציא לי לחם מזולת לזאת מה יש מהלחם תחת ידך את חמשה תנה בידי : או הנמצא. ר"ל ואם אין חמשה בידך תן הנמצא ואם פחות מחמשה : (ה) לחם קדש. לחם הפנים היו וכבר נסתלקו מהשלחן והוקטרו הבזיכין : אם נשמרו הנערים. הם הנערים שאמר דוד ששלחם אל מקום פלוני אלמוני וחשב שבאמת אתו ולהם יביא הלחם : אך מאשה. כאלו אמר אך אם נשמר הנערים מאשה ר"ל מטומאת קרי ואף שלחם הכהן אסור לזרים מ"מ כלה

לאכילם

(ו) עצורה לנו . עצורה ממנו : ויהיו כלי הנערים קדש . טהורים : והוא דרך חול . והלחם שנסתלק מעל השולחן והקפידו שמיכין קרוב הוא להיום חולין שיצא מידי מעילה משיהיה לו שעת היתר לכהנים . ואף כי היום יקדש בכלי . ואפי' אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן הייתי זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות : (ז) לשום לחם חם . אחר ביום הלקח זה ורבותינו אמרו חם ביום הלקחו . חם ביום

ו וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי׃ ז וַיִּתֶּן־לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם לֶחֶם

מְסוֹאֲבַת אִתְּתָא׃ ו וַאֲתִיב דָּוִד יַת כָּהֲנָא וַאֲמַר לֵיהּ בְּקֻשְׁטָא אִתְּתָא מְרַחֲקָא לָנָא כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי בְּמִפְּקִי נַהֲוָה מָנֵיהוֹן לְעוּלֵימַיָּא דְּכַן לְקֻדְשָׁא וְהוּא בְּאוֹרַח חוּלָא הֲוָה אָזֵיל וְיוֹמָא דֵין הֲוָה מִתְאֲבֵיל וְלָא מִתְפְּסֵל בְּמָנָא׃ ז וִיהַב לֵיהּ כָּהֲנָא קֻדְשָׁא אֲרֵי לָא הֲוָה תַּמָּן לְחֵם חוּלִין אֱלָהֵין לְחֵם אַפַּיָּא דְּמִתַּעֲדָן מִן קֳדָם יְיָ

ג' חס'. ז' חס' ג'. ד' חס' בנביאים · ג'. מ'

כתמול שלשם ג' בנביאים וסי' כתמול שלשם על כל גרותיו. וישבו בני ישראל באהליהם. [אשה עצורה לנו: כתמל ז' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא. שלשם ד' חס' בנביאים וכתובים : וסי' נמסר בסדר ויצא.

תולדות אהרן והוא דרך חול . מנחות נה : ויתן לו הכהן קדש . שם : לשום לחם חם . יומא כא מגינס:כה מנחות כט נו (שקלים ג) :

רלבג

(ו) כי אם אשה עצורה לנו וגו'. ר"ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת צאתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערי' ראויים לקדש כי שמרנו עצמנו בצאתנו : והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שתהיה מעלתה כמעלתי לאכל חולינן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש . ואף כי היום שיהיה בכלינו היה נשמרים ומהרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול שלשם לבא אליה כצאתי שמרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערים ראויים לקדש והנה זה הוא דרכנו ומנהגנו גם באכילת חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה זהירים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו : (ז) ויתן לו . הכהן קדש . ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם מוסרים מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהנים ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לו לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מכשיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהנמיים מדרכי התורה ממה שיהיה בלחם הפנים אחר הקרבי' מתיריו ולזה ידמה שזה הקדש שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה

רדק

כל עבדיך אלה אלי : (ו) כי אם אשה עצורה לנו . אילו היתה אשה עצורה ממנו כתמול שלשום בצאתי שהרנו עצמנו : ויהיו כלי הנערים . כלומר בגדיהם קדש : והוא דרך חול . כלומר אע"פ שיצאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים לאכול קדש אעפ"כ שמרנו עצמנו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך : ואף כי היום יקדש בכלי . פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי : (ז) ויתן לו הכהן קדש . לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' מלפני ה' ואותו אסור לזרי' לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל . ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפנים נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזיכים היה כמו שאמר המוסרים מלפני ה' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזיכים ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהוא עתה על השלחן שהוא קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנים ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקרא בולמוס מחמי' רעב ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"א וגלוי עריות ושפיכות דמים : לשום לחם חום . חום תואר בפלס מעוז לתם דרך ה' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האח' חם כמו שאמרו עפחו של זה כנגד עפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם . ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום לעקתי בלילי' נגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים כראשונים לשום במקומם אלו החדשים . ומה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת . ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת . עד שתמה עליו אחימלך ואמר לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר איך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש וא"ת לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו . ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא צריכה בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועים היו מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכליה היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירש"י חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן כראה כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול

פי' רבי' ישעיה

ליום ולילה ליום שבת ולמוצאי שבת . ובמוצאי שבת הלך דוד שם: אם נשמרו הנערים אך מאשה . פירוש די שאני מאכילו לזרים מחמת שאתה מסוכן וירא להראות עצמך לשום אדם ראה שיהיו הנערים טהורים : (ו) כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום בצאתי . פירוש כי אם אשה שאלתני עליה עצור' לנו ולא נגענו באשה זה ג' ימים ביום צאתי וגם כלי הנערים הם קודש וטהרים מכל טומאה שהיו אוכלים חוליהם בטהרה כדכתיב בשאול בלתי טהור הוא : והוא דרך חול . פי' לחם הפנים סוקלה קדושתו שכיון שקרבו הבזיכין ויש בו שעת התר לכהנים יצא מידי מעילה : ואף כי היום יקדש בכלי . פירוש שהיתה תחלת קדושתו והיה בו מעילה הייתי לוקחו כי אני מסוכן ואיני רשאי להראות לשום אדם אני ונערי במצות המלך ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש : (ז) לשום לחם חום ביום הלקחו . פי' בשבת היו מסירים לחם קר ומשימים הלחם חם :

מצודת דוד

להאכילם מחמת גודל הרעבון אולם דוקא לטהורים : (ו) כי אם אשה עצורה לנו . ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שאין אנו נשמרים מאשה לא כן היא כי אם אשה מנעה מאתנו מן כעת תמול השלישי בזמן צאתי מביתי ואף בגדי הנערים המה טהורים וראוים לקודש כי טהרו אותם : והוא דרך חל . והלחם ההוא שנסתלק מעל השלחן וקרבו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין כי יצא מידי מעילה משיש בו היתר לכהנים : ואף כי היום וכו' . ר"ל ואפילו אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן ועדיין יש בו מעילה עכ"ז מותר לי לאכלם כי אחזו בולמוס והוא חולי הרעבון והכל מותר משום פקות נפש כ"ש רז"ל במנחות : (ז) ויתן וכו' קדש וכו' . נתן לו לחם הפנים כי לא היה לו לחם אחר כ"א אלו : המוסרים . אשר נסתלקו מן השלחן לשים במקומם לחם חם בעת הלקח את אלו שהיו מונחים על השלחן כל השבוע (ואף שהלחם המסודר בשבת היה נאפה מע"ש מ"מ היה מונח במקום שישמור

מצודת ציון

חולין : (ו) עצורה . מנועה כמו ועצר את השמים [דברים י"א] : לנו . ר"ל מעמנו : כתמל שלשם. ר"ל כתמול השלישי שלפני היום : דרך חול . רוצה לומר ענין חולין : (ז) המוסרים . מל' הסרה : נעצר

ט׳ חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ׃ ח וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי
ד׳ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה
ב׳ ויסיח וּשְׁמוֹ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר
לְשָׁאוּל׃ ט וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ
ל׳ וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית אוֹ־
חָרֶב כִּי גַם־חַרְבִּי וְגַם־כֵּלַי לֹא־
לָקַחְתִּי בְיָדִי כִּי־הָיָה דְבַר־הַמֶּלֶךְ
ל׳ נָחוּץ׃ י וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן
חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר־הִכִּיתָ ׀
ל׳ בְּעֵמֶק הָאֵלָה הִנֵּה־הִיא
ל׳ לוּטָה בַשִּׂמְלָה אַחֲרֵי הָאֵפוֹד
אִם־אֹתָהּ תִּקַּח־לְךָ קָח כִּי אֵין אַחֶרֶת
ל׳ פסקא באמצע פסוק זוּלָתָהּ בָּזֶה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כָּמוֹהָ
תְּנֶנָּה לִּי׃ יא וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־
הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ
מֶלֶךְ גַּת׃ יב וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ אֵלָיו
הֲלוֹא־זֶה דָוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה
יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל

ל׳ לְשַׁוָּאוּתֵיהּ לְחֵם חַמִּים
ל׳ בְּיוֹם אִתְנְסִיבוּתֵיהּ׃
ח וְתַמָּן גַּבְרָא מֵעַבְדֵי
ב׳ ויסיח שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא כְּנִישׁ
קֳדָם יְיָ וּשְׁמֵיהּ דּוֹאֵג
ל׳ אֲדוֹמָא רַב רַעֲיָא דְּלְשָׁאוּל׃
ט וַאֲמַר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ
אִלּוּ אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ
מוּרְנִיתָא אוֹ חַרְבָּא אֲרֵי
ל׳ אַף חַרְבִּי וְאַף מָנֵי לָא
נְסֵבִית בִּידִי אֲרֵי הֲוָה
ל׳ פִּתְגָם מַלְכָּא בִּבְהִילוּ׃
ל׳ י וַאֲמַר כַּהֲנָא חַרְבָּא דְגָלְיַת
פְּלִשְׁתָּאָה דִּקְטַלְתָּא
ל׳ בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא הָא הִיא
מְכָרְכָא בְּשׁוֹשִׁיפָא בָּתַר
דְּשָׁאִיל לֵיהּ בְּאֵפוֹדָא אִם
יָתַהּ תִּסַּב לָךְ סַב אֲרֵי
לֵית אוֹחֲרֵי בַּר מִנַּהּ הָכָא
וַאֲמַר דָּוִד לֵית דִּכְוָתַהּ
הַבְנָא לִי׃ יא וְקָם דָּוִד
וַעֲרַק בְּיוֹמָא הַהוּא מִן
קֳדָם שָׁאוּל וַאֲתָא לְוָת
אָכִישׁ מַלְכָּא דְגַת׃ יב וַאֲמַרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ לֵיהּ הֲלָא דֵין דָּוִד מַלְכָּא
דְאַרְעָא הֲלָא לְדֵין מְשַׁבְּחִין בְּחִנְגַּיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל

רד"ק

גדו היה חולק עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחלה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרים כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אחר הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומרז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמגנתה עולה וזדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרו' לחם לא נהרג' נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : (ח) נעצר לפני ה' . נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר . ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה . ופי' אביר הרועים שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי . גר בארץ אדום לפיכך קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגיתי מיוחסי' על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים . אביר הוא אחד במוכרי' וכסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' נשתנה בסמיכות ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם : (ט) ואין . בהירק כמו ואין בצרי והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו הירק וצרי ציר וגר בין ובין ריש ולש חין וחן וי"ת ואילו אית הכא : תחת ידך . ברשותך וכמוהו רבים : כלי . כתרגומו זייני : נחוץ . ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכת"י בבהילו : (י) לוטה בשמלה . מן וילט פניו פני הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא : אחרי האפוד . שהיתה תלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי ה' כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתי' ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי"ת בתר דשאיל ליה באפודי' כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו בה' וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החלותי לשאול לו באלהים ונכון הוא בעיני פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך : אם אותה תקח לך קח . אם אותה תרצה לקחת קח כי אין אחרי זולתה : בזה . פי' בזה המקום : אין כמוה . והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרי' לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש לקחתה ולהחזירה כאשר ירצה : (יא) מפני שאול . והלא תמול ברח אלא ר"ל כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול וזהו מפני שאול : ויבא אל אכיש

רש"י

ביום שלוקו חם כיום סדורו : (ח) נעצר לפני ה'. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה : אביר הרועים . אב בית דין : (ט) ואין יש פה ואם יש פה : נחוץ. בבהילות : (י) לוטה . כרוכה וכן וילט פניו באדרתו (מלכים א' י"ט) : אחרי האפוד . אחר שאלו באורים ותומים אמר לו כן וכן תרגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא : (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכיש תנאי היה ביניהם אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין

רלב"ג

מסירה הסכנה שהיה מהרעב ואולם הסומאה אין ראוי שתדח' מפני זה אחר שאינה בעלמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבוש את היצר בשבה בשביל החולה שיימן בשהיה בחליו סכנה ולא יותר לשלשל את היצר להוציא חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו והנה קרא הלחם שישימו תחת שלחם שהוסר לחם חום כי הוא היה נאפה מקדם שביב יום השבת עם בהוא אפשר שהיה עומד בדפוסיו של זה שהיה נאפה בהם עד עת המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה : (ח) אביר הרועים . ר"ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם : (י) לוטה בשמלה . נסתרת ומכוסה בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיה בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם

פי' רבי ישעיה

(ח) נעצר לפני ה'. פי' קדש עליו היום ושבת שם ולא יכול ללכת ונמצא שם כשבא דוד במו"ש : אביר הרועים אשר לשאול . פירוש גדול הממונים שלו . כמו על הרועים חרה אפי : (י) אשר הכית בעמק האלה . פירושו כדכתיב שם ויחנו בעמק האלה : הנה היא לוטה בשמלה . פי' מכוסה בשמלה : אחרי האפוד . פירוש זה היה אחר ששאל לו באפוד ותרגם בתר דשאיל ליה באפודא . וגם דואג כך הלשינו ושאל לו באלהים . וגם צדה נתן לו : (יב) הלא זה דוד מלך הארץ . פי' תנאי היה ביניהם אם יוכל להלחם אתי והיינו לכם לעבדים וגם ישראל גדלוהו יותר משאול המלך שנתנו לו הרבבות ולשאול האלפים :

כמוה ד' בקריאה וסי' אשר יעשה כמוה להריח בה. אין כמוה תננה לי . כל הגוגב מזה כמוה נקה ב' בפסוק, לזה ג' בקריאה וסי' הלא לזה יענו במחולות לאמר . אך לשקר שמרתי את אשר לזה . נחת לזה מזה .

תולדות אהרן ושם איש מעבדי שאול. סנהדרין צג : אין כמוה . עקידה ש' עח :

מצודת ציון

(ח) נעצר . מעוכב כמו נעצרה נא אותך [שופטים י"ג] : האדומי . שהיה גר באדום אבל היה ישראל מלידה : אביר . ענין חוזק כמו אביר יעקב [בראשית מ"ט] ור"ע גדול והשוב : (ט) ואין . בחיר"ק כמו באיר"ו וכן אי כבוד (לעיל ד') : פה . כאן . כלי . ת"י זיני : נחוץ . ענין מהירות רב וכת"י בבהילו : (י) לוטה . מכורך ומעוטף כמו וילט פניו באדרתו [מ"א י"ט] : בשמלה . בבגד : האפוד . הוא שם כולל גם לחושן : זולתה . חוץ ממנה : בזה . במקום הזה : (יב) יענו . ענין הרמת קול כמו וענו הלוים קול רם [דברים כ"ז] : במחולות . שם כ"ז ; ויענו

מצודת דוד

שישמור חומו) : (ח) נעצר . מעוכב שם להתבודד בעבודת ה' : אביר הרועים . גדול וממונה על רועי מקנה המלך : (ט) ואין . בלשון שאלה אמר לו האם אין יש פה חרב לתתה לי : כי היה וכו' נחוץ . ובעבור המהירות לא לקחתי מה עמדי : (י) אחרי האפוד . מונחת אחרי האפוד . וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא ר"ל מתחלה שאל לו באורים ותומים ואח"ז אמר לו הדברים האלה : אם אותה . אם תרצה לקחתה קח אותה : אין כמוה . ר"ל טובה היא לי מכל החרבות : (יא) ביום ההוא . כי בעוד היותו בא"י עדיין היה ברשות שאול וכאלו לא ברח : מלך הארץ . ר"ל חשוב כמלך על היותו יוצא ובא במלחמה לפני העם : הלא לזה יענו . ר"ל הלא עליו

אכיש. ובספר תהלים קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברהם ובימי יצחק: (יג) וירא. ביו"ד אחת לבד ויו"ד השרש נבלעה מן המכתב ויירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם: (יד) וישנו את טעמו. שינה את דברו ודעתו בעיניהם כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראות עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשוהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא משפט המלך ונכון ספמך ות"י ושני ית מדעי' ויו"ו וישנו כנוי קודם זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד ויכו האחד את האחד ופי' בעיניהם כמו לפניהם: ויתהלל בידם. עשה מעשה סכלות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים עליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה: ויתו על דלתות השער. שהיה כותב בדלתות השער או משרט שריטות כי השריטה גם כן נקראת תו וכת"י ומשרט על דשי תרעא: ויורד רירו אל זקנו. הוא ריר הרוק היוצא מהפה: (טו) חסר משוגעים אני. בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי. ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעי' אני: (ב) כל איש מצוק. מענין צוקה והוא תואר או שם: וכל איש אשר לו נושא. האל"ף במקום ה"א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד: וכל איש מר נפש. שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר"ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרוח ולשכח צרותיו וכת"י כל גבר מעיק רוח: (ג) יצא נא אבי ואמי אתכם. יצא ממערת עדולם וישב אתכם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראים שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד: (ד) וינחם. מענין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו

באלפו ודוד ברבבתו: יג וישם דוד את־הדברים האלה בלבבו ויירא מאד מפני אכיש מלך־גת: יד וישנו את־טעמו בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על־דלתות השער ויורד רירו אל־זקנו: טו ויאמר אכיש אל־עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי: טז חסר משגעים אני כי־הבאתם את־זה להשתגע עלי הזה יבוא אל־ביתי:

כב א וילך דוד משם וימלט אל־מערת עדלם וישמעו אחיו וכל־בית אביו וירדו אליו שמה: ב ויתקבצו אליו כל־איש מצוק וכל־איש אשר־לו נשא וכל־איש מר־נפש ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש: ג וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל־מלך מואב יצא־נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה־יעשה־לי אלהים: ד וינחם את־פני מלך מואב וישבו עמו כל־ימי

באלפין ודויד ברבון: יג ושוי דויד ית פתגמיא האלין בלביה ודחיל לחדא מן קדם אכיש מלכא דגת: יד ואשני ית מעמיה בעיניהון ואשתמם בידיהון ומסרט על דשי תרעא ומחת ריריה על דקניה: טו ואמר אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון דגבר שטי הוא למא איתיתון יתיה לותי: טז חסר שטיא אנא ארי איתיתון ית דין לאשתמאה קדמי הדין ייעול לביתי: א ואזל דויד מתמן ואשתזיב למערת עדלם ושמעו אחוהי ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן: ב ואתכנישו לותיה כל גבר מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי רשו וכל גבר מריר נפש והוה עליהון לרבא והוו עמיה כארבע מאה גברא: ג ואזל דויד מתמן למצפיא דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי: ד ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל

טעמו ד' בקריאה וסי' והיה טעמו כטעם לשד. וישנו את טעמו בעיניהם. על כן עמד טעמו בו. לדוד בשנותו את טעמו לפני. וחד וטעמו כצפיחית. הבאתם ג' וסי' נמסר בסדר חקת. כארבע ד' בקריאה וסי' ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויאמר דוד לאנשיו חגרו. ויקבצו מלך ישראל דמלכים. כי כארבע רוחות השמים: וינחם ז' בקריאה וסי' את פני מלך מואב. וינחם בערי הרכב דמלכים. וינחם בחלת וחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שוטה לגוים וינחם:

תולדות אהרן וישם דוד את הדברים. שם כו שבועות מם: וישנו את טעמו. זוכר וישלח:

רשי

אין לך אלא שתרד מכסאך ויהיה מלך הארץ הזאת: (יד) את טעמו. את דבריו: ויתהולל. נשתטה: ויתו. ויכתוב: רירו. רוקו דבר הניסף קרוי ריר וכן בריר חלמות (איוב ו' ו') וכן כל בשרו (ויקרא ט"ו ג'): (טו) הזה יבא אל ביתי. לשון תמיהה ולכך נקוד חטף פתח ורפי: (ד) וישבו עמו כל ימי היות דוד

רלבג

הנה שמשם לישראל בדבר גלית: (יד) וישנו את טעמו הוא מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה דבריו באופן שהיה נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל: ויתו על דלתות השער. ר"ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו: (טו) חסר משוגעים אני. ר"ל האני חסר משוגעים ושאצטרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע. ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון והוא ראוי לבא אל ביתי. והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת: (ב) כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא. הרצון באיש מצוק מי שמצאתהו מצוקה לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו או למה שידמה לזה. ואיש אשר לו נושה הוא הלוה ואין לאל ידו לפרוע. ואיש מר נפש הוא העני אשר שדי המר נפשו לרוע מזלו וקשה יומו כי ירוח לו מגד החבורה. ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שכבר נתפרסם להם מטוב הצלחתו מה שהביא' לקוות לטוב בהיותם בצלו: (ד) כל ימי היות דוד במצודה: זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממנו

פי' רבי ישעיה

(יד) וישנו את טעמו. פירוש שינה דעתו לשטות כמו מטעם המלך וגדוליו. ובא וישנו וטעמו בשני סימנין. וזהו אבימלך דכתיב לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ששמו אכיש ומפני שהיו כל סרני פלשתים תחתיו היה נקרא אבימלך ולא ששמו אבימלך: ויתהולל בידם. לשון שטות. כמו ושופטים יהולל: (טו) חסר משוגעים אני. יש אומר שהיתה בתו משוגעת: (ב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק. פי' כל איש שהיתה לו מצוקה ולא היה יכול לעמוד בעירו או שהיה נושה בו. או מר נפש והוא רוצה לצאת מעירו לשכח צערו נתקבצו אליו: (ג) וילך דוד משם מצפה מואב. פירוש מגדל גבוה היה ששם צופה למרחוק וסמך עליהם מפני רות שהיתה מואביה והפקיד ביד המלך בית אביו: כל ימי היות דוד במצודה. פי' הוא מצפה מואב:

מצודת דוד

עליו היה השבח לומר במחולות לאמר הכה וכו' ודוד ברבבותיו: (יד) וישנו את טעמו. שינה את דבריו לפניהם ועשה מעשה סכלות בהיותו בידם ועשה רשימות ושריטות על הדלתות והוריד וכו' וכ"ז עשה למען יחשבו שאין זה דוד: (טו) הנה תראו. הלא ראיתם שהוא איש משוגע ודוד הלא הוא משכיל א"כ אין זה דוד ולמה תביאון אלי: (טז) חסר משוגעים. אמרו במדרש שהיתה אשתו ובתו משוגעות ולזה אמר וכי חסר וכו' ר"ל וכי אין די לי במשוגעות אשר בביתי עד שהבאתם גם את זה להשתגע אלי: הזה וכו'. ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון וכי ראוי לבוא אל ביתי עם כי לפעמים יתענגו השרים בשמוע דברי משוגע אולם לא מדברי מי שהוא בתכלית השגעון: כב (א) וישמעו אחיו. כי ברח דוד פחדו לנפשם פן יתנקם בהם שאול ולזה ירדו אל דוד: (ב) כל איש מצוק וכו'. ולא היה יכול לשבת בארצו ובמקומו: (ג) יצא נא. מן המערה לשבת אתכם: מה יעשה לי אלהים. באיזה מקום אמצא מנוח כי אז ישבו עמדי: (ד) וינחם. דוד הביאם

מצודת ציון

(יד) וישנו. מל' השתנות וחלוף: טעמו. ענין דבור החכמה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב): ויתהולל. ענין סכלות כמו ושופטים יהולל (שם): ויתו. ענין רושם ושריטה כמו והתוית תיו (יחזקאל ט'): רירו. רוקו כמו בריר חלמות (איוב ו'): (טו) משתגע. מראה כעצמו ענין שגעון: כב (ב) מצוק ענין צרה כמו צר ומצוק מצאוני (תהלים קיט) ור"ל מי שיש לו מצוקה מאויביו: נושא. ענין הלואה כמו ינקש נושה (שם קט) ור"ל מי שיש אצלו הלואה מאחרים: מר נפש. עני ורש כמ"ש ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו (משלי ל"א): (ד) וינחם. וינהגם כמו ולא נחם אלהים (שמות)

רדק

לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שתרגם ואטרינון : במצודה . תרגומו מטמר במצדיא : (ה) ובאת לך ארץ יהודה . על פי ה' אמר לו כי שם יהיה נשמר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו והוא נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי ה' הלך שם גם כן : יער חרת . חרת היה שם המקום וכת"י חורשא דחרת . ובדרש שהיה מנוגב אותו המקום כחרת הזו ובזכות דוד הרטיבו הקב"ה פירוש חרת כמו חרותא בידי שמים שפי' יבשה : (ו) כי נודע דוד . כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כארבע מאות איש אמר בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עלי או לחלוק עלי המלכות וזהו שאמר כי הקים בני את עבדי עלי לאורב . ואמר לכלכם ישים שרי אלפים כלו' בחיל שהוא מקבץ עלי או בהיותו מלך כאשר הוא חושב : האשל . כמו העץ וכן ויטע אשל : ברמה. מקום היה בגבע' שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבע' היה . ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכות בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו : (ז) בני ימיני . כלומר עליכם היה לחוס עלי כי אתם משבטי וממשפחתי : (ח) קשרתם . מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה : בכרת בני . בכרת ברית : בן ישי . לא זכר שמו דרך בזיון : (ט) נצב על עבדי שאול . כלו' בראשם היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבים עליו היה ושמוש זה בדבר והפכו כי נצבים עליו ר"ל נצבים לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצוה אותם . ונצב על עבדי שאול ר"ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונ' עליהם וכת"י והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על

רשי

דוד במצודה . סמוך למואב וכשיצא דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאחד שבהם שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא : (ו) כי נודע דוד . כי התבונן להשמר ממנו : תחת האשל ברמה . אחת שהיתה בגבול בנימן . ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומות הן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל

תרגום

יומין דהוה דויד מטמר
במצודיא : ה וַאֲמַר גָד
נְבִיָא לְדָוִד לָא תִתֵב
בְּמְצוֹדְיָא אִיתָא וְאֵיזֵיל לָךְ
לְאַרַע יְהוּדָה וַאֲזַל דָוִד
וַאֲתָא לְחוּרְשָׁא דְחָרֶת :
ו וּשְׁמַע שָׁאוּל אֲרֵי אִתְיְדַע
דָוִד וְגֻבְרַיָא דִי עִמֵיה
וְשָׁאוּל יָתֵיב בְּגִבְעָתָא
תְּחוֹת אֵשְׁלָא בְרָמָתָא
וּמוּרְנִיתֵיהּ בִּידֵיהּ וְכָל
עַבְדוֹהִי קָיְמִין עִלוֹהִי :
ז וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַבְדוֹהִי
דְקָיְמִין עִלוֹהִי שְׁמָעוּ כְעַן
בְּנֵי שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִין
אַף לְכֻלְכוֹן יִתֵן בַר יִשַׁי
חַקְלִין וְכַרְמִין לְכֻלְכוֹן
יְמַנֵי רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי
מְאָוָתָא : ח אֲרֵי מְרַדְתּוּן
כֻּלְכוֹן וְלֵית דְחָוֵי לִי
כַּד גְזַר קְיָם בְּרִי עִם בַּר
יִשַׁי וְלֵית דְכָאֵיב מִנְכוֹן
עֲלַי וּמְחַוֵי לִי אֲרֵי אֲקִים
בְּרִי יָת עַבְדִי עֲלַי לְכְמָנָא
כְּיוֹמָא הָדֵין : ט וַאֲתֵיב
דוֹאֵג אֲדוּמָאָה וְהוּא מְמַנָא
עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַאֲמַר
חֲזֵיתִי יָת בַּר יִשַׁי אֲתָא
לְנוֹב לְוָת אֲחִימֶלֶךְ בַּר
אֲחִיטוּב : י וּשְׁאֵיל לֵיהּ
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְזְוָדִין יְהַב
לֵיהּ וְיָת חַרְבָּא דְגָלְיַת
פְּלִשְׁתָּאָה יְהַב לֵיהּ :
יא וּשְׁלַח מַלְכָּא לְמִקְרֵי יַת אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב כַּהֲנָא וְיָת כָּל בֵּית אֲבוּהִי
כַּהֲנַיָא דִי בְּנוֹב וַאֲתוֹ כֻלְהוֹן לְוָת מַלְכָּא : יב וַאֲמַר שָׁאוּל

שמואל א כב

הֱיוֹת־דָּוִד בַּמְּצוּדָה׃
ה וַיֹּאמֶר גָּד הַנָּבִיא
אֶל־דָּוִד לֹא תֵשֵׁב בַּמְּצוּדָה לֵךְ
וּבָאתָ־לְּךָ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיֵּלֶךְ דָּוִד
ל' וַיָּבֹא יַעַר חָרֶת׃
ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים
ה' מ"ג בסיפרא אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־
ד הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל־
עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא
בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי
ל' שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ ח כִּי קְשַׁרְתֶּם
ח'. ל' כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־
י"ג פסוק ואין ואין. ה' בְּנִי עִם־בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי
וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת־
עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
ט וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי
ב' ויקח דוד את שלטי דד"ס וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר
ב' חס' רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל־
ג' חס' אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ י וַיִּשְׁאַל־לוֹ
בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיַת
הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ יא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב
ע' הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
יב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־

וכל עבדיו ז' וסי' ויקם פרעה לילה . ולא פחדו ולא קרעו דירמיה. ויצו שאול את עבדיו. וישמע שאול כי. ויקם המלך ויקרע. ויהי ככלתו לדבר. וכל עבדיו עברים .

תולדות אהרן ושאול יושב בגבעה . תענית ה : גם לכלכם יתן . עקידה ש' ס : ואין חלה . ברכות יב.

רלבג

ממלך מואב : (ח) ואין חולה מכם עלי . ר"ל אין אחד מכם שיחשוב עצמו חולה בעבורי בדבר הנעשה כנגדי וידמה שהיה ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב : (יא) אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית אביו הכהנים . ידמה שקרא עמו כל בית אביו חשב שאול שהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה שעשה עשה מצד מחשבתו שיהיה דוד היותר נאמן מכל עבדי

פי' רבי' ישעיה

(ה) ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה . פירוש ידע ברוח הקודש כי היה רוצה מלך מואב למסרו ביד שאול כי היה ירא ממנו כדכתיב לעיל וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון. ואמר לו שילך בארץ יהודה שהם קרוביו ולא ימסרוהו. וכשהלך שם הרג מלך מואב אביו ואמו . ומפני זה כשמלך דוד נקם מהם כדכתיב ויך את מואב וימדדם בחבל והיה ממית שני חבלים : (ו) וישמע שאול כי נודע דוד והאנשים אשר אתו . פירוש שמע כי נודע שהם עומדים בערי יהודה הוא ואנשיו ובאו מארץ מואב ושם בלבו לרדוף אחריו : (ח) ואין חולה מכם עלי . תרגם ולית דכאיב ליה מנכון עלי: (י) וישאל לו בה'. פירוש שעשה לו טכסיסי מלכות שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך :

מצודת ציון

במצודה . ענין מקום משומר או סלע או מגדל או מערה כמו יביאהו במצודות (יחזקאל י"ט) : (ו) האשל . האילן כמו ויטע אשל (בראשית כ"א) : (ח) קשרתם . ענין אגודת אנשים בחבור עצת מרד : (י) וצידה . מזון לדרכו :

מצודת דוד

לפני המלך : במצודה . שהיה סמוך אל מואב : (ו) כי נודע דוד . כי עד הנה היה נחבא ולא ראהו איש : תחת האשל ברמה . מקום גבוה היה בגבעה ובה עמד אשל : (ז) בני ימיני. כי רוב עבדיו היו מבני שבטו : גם לכלכם. ר"ל וכי אפשר שיתן שדות לכולכם וכי מאין לו כל כך שדות ומאין לו רבוי עם כ"כ שיעשה את כולכם לשרים : (ח) כי קשרתם . כולכם עשיתם עלי קשר כאלו הבטיח טובה לכולכם : בכרת בני . בעת שכרת בני ברית עמו כי אם גליתם אזני מאז הייתי נשמר שלא יבוא לכל זה : ואין חולה . אין אחד מכם שיחלה ויכאב לבו בעבורי : וגלה . כפל דבריו וכדרך המדבר מכאב לב : כי הקים . רוצה לומר ע"י שלא גליתם אזני נגמר הדבר והקימו לאורב : כיום הזה . שנראה עתה בחוש שאורב עלי ומאסף אליו אנשים : (ט) והוא נצב . עמד סמוך לעבדי שאול בעת שאמר להם הדברים האלה : (י) בה' . באורים ותומים :

רשי

מתפלל עליו: (יג) ושאול לו באלהים. עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים להדיוט: (יד) וסר אל משמעתך . כמו ויסורו אליו (בראשית י"ט ו) וקרב לשמוע ואל שמע דבריך וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך : (טו) היום החלותי לשאל לו . בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמינהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים : חלילה לי . מעשות דבר זה למרד ומעל : (יז) לרצים הנצבים עליו. אבנר ועמשא היו : ולא אבו . דרשו אבין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו' (יהושע א' י"ח) יכול אפילו לדבר עבירה ת"ל רק : (יח) לדויג . נשתנה שמו אמר לו נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם :

אנכי

רדק

על הקוראים : בן אחיטוב . לא זכר שמו דרך בזיון : (יג) ושאול לו באלהים . להגיד לו דרכו והוא בורח מפני. ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו : (יד) וסר אל משמעתך . אל עבודתך כלומר שהיה נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם : (טו) היום החלות לשאול לו באלהים . י"מ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הוא בורח כי כמה פעמים שאלתי לו שהי' הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באלהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחילה נאמן ביתך : בכל בית אבי . ולא כל בית אבי : אל ישם המלך . דבר אשם אמר זה לפי שמלח שאול לקרא גם כן כל בית אביו : (יז) ולא אבו . דרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו לפגוע בכהני ה' כי דרשו אבין ורקין מיעוטין מה שכתוב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים : (יח) לדויג . כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קרי דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו : נושא אפוד בד . כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמונים וחמשה אבל השמונים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי ה' היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שחרבה נוב הביאו המשכן לגבעון : (יח) מאיש ועד אשה . דרשו בו בדבר עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו' יצאתה בת

קול

נָא בֶן־אֲחִיטוּב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֲדֹנִי׃
יג וַיֹּאמֶר אֵלָו שָׁאוּל לָמָּה קְשַׁרְתֶּם (אליו ק')
עָלַי אַתָּה וּבֶן־יִשָׁי בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם
וְחֶרֶב וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים לָקוּם אֵלַי
לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
יד וַיַּעַן אֲחִימֶלֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר וּמִי
בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן וַחֲתַן הַמֶּלֶךְ (ג'. ג')
וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתֶּךָ וְנִכְבָּד בְּבֵיתֶךָ׃
טו הַיּוֹם הַחִלֹּתִי לִשְׁאָל־לוֹ בֵאלֹהִים (כ'. יתיר ו')
חָלִילָה לִּי אַל־יָשֵׂם הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ
דָבָר בְּכָל־בֵּית אָבִי כִּי לֹא־יָדַע
עַבְדְּךָ בְּכָל־זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ גָדוֹל׃ (ג')
טז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ
אַתָּה וְכָל־בֵּית אָבִיךָ׃ יז וַיֹּאמֶר (י"ב)
הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ
וְהָמִיתוּ ׀ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם־יָדָם עִם־
דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי־בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ (ג')
אֶת־אָזְנוֹ וְלֹא־אָבוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ (אזני ק')
לִשְׁלֹחַ אֶת־יָדָם לִפְגֹעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃ (מתחלפין לפגע)
יח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹיֵג סֹב אַתָּה וּפְגַע (לדואג ק')
בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב דּוֹיֵג הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע־ (דואג ק')
הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת ׀ בַּיּוֹם הַהוּא (ה' וסי' אבאיש דויג לגדליה וקטל נוניא)
שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד׃
יט וְאֵת נֹב עִיר־הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי־

שְׁמַע כְּעַן בַּר אֲחִיטוּב וַאֲמַר הָא אֲנָא רִבּוֹנִי׃ יג וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל לְמָה מְרַדְתּוּן עֲלַי אַתְּ וּבַר יִשַׁי בְּמִתְּנָךְ לֵיהּ מְזוֹן וְחַרְבָּא וּשְׁאֵלִית לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵיקַם עֲלַי לְכַמְנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ יד וַאֲתֵיב אֲחִימֶלֶךְ יַת מַלְכָּא וַאֲמַר וּמַן בְּכָל עַבְדָּךְ כְּדָוִד מְהֵימַן וַחֲתְנָא דְמַלְכָּא וְרַב עַל מִשְׁמַעְתָּךְ וְיַקִּיר בְּבֵיתָךְ׃ טו יוֹמָא דֵין שָׁרֵיתִי לְמִשְׁאַל לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ חַס לִי לָא יְשַׁוֵּי מַלְכָּא בְּעַבְדֵּיהּ פִּתְגָמָא בְּכָל בֵּית אַבָּא אֲרֵי לָא יְדַע עַבְדָּךְ בְּכָל דָּא פִּתְגָם זְעֵיר אוֹ רַב׃ טז וַאֲמַר מַלְכָּא מֵמַת תְּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתְּ וְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃ יז וַאֲמַר מַלְכָּא לִרְהָטַיָּא דְקָיְמִין עֲלוֹהִי אִסְתְּחָרוּ וְקַטְלוּ כָּהֲנַיָּא דַיְיָ אֲרֵי אַף יְדֵיהוֹן עִם דָּוִד וַאֲרֵי יְדָעוּ אֲרֵי עָרֵיק הוּא וְלָא חֲווֹ לִי וְלָא אֲבוֹ עַבְדֵי מַלְכָּא לְאוֹשָׁטָא יַת יְדֵיהוֹן לְמִשְׁלַט בְּכָהֲנַיָּא דַיְיָ׃ יח וַאֲמַר מַלְכָּא לְדוֹאֵג אִסְתְּחַר אַתְּ וּשְׁלוֹט בְּכָהֲנַיָּא וְאִסְתְּחַר דוֹאֵג אֲדוֹמָאָה וּשְׁלַט הוּא בְּכָהֲנַיָּא וְקַטֵּל בְּיוֹמָא הַהוּא תְּמָנַן וַחֲמְשָׁא גַּבְרִין דְּכַשְׁרִין לְמִלְבַּשׁ אֵפוֹד דְּבוּץ׃ יט וְיַת נוֹב קִרְיַת כָּהֲנַיָּא קְטַל לְפִתְגַם דְּחָרֶב

אלו ג' חס' י' בקריאה וסי' למה קשרתם כלכם עלי. עבור בתוך העיר בתוך ירושלם . רוץ דבר אל הנער הלז . וכל צורת הבית דיחזקאל דכוו' . וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף . וכל בית מלוא . וירדו אחיו וכל בית דשמשון . וילך דוד משם . ויאמר המלך אל אחימלך . ודוד וכל בית ישראל דמשחקים . וחברו דמעלים . בענא בן אחילוד . כי כל הגוים ערלים. בן אדם אחיך . הנשיא המשא הזה . ואתה בן אדם קח לך עץ אחד . ונמסר גם בשפטים סימ' ט' : וימת ה' בקריאה וסי' וירע בעיני ה' אשר עשה . ויאמר המלך לדואג . ולשפחתך שני בנים . ויקם ישמעאל בן נתניה . הסך אה מימיהם לדם . וסי' בלשון תרגום אבאיש דואג לגדליה וקטל נוניא:

תולדות אהרן סיבו וכמיהו . (סנהדרין כט) . : דואג . סנהדרין קו : דויג . שם : סוב אתה ופגע . יומא כב : ויסוב דואג . (שם שם):

רלבג

עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו : (טו) היום החלותי לשאול לו באלהים . ר"ל וכי היום החלותי לשאול לו באלהים שתחשדני בזה הלא כמה פעמיי שאלתי לו באלהים בשליחותך על דבר מלחמות ישראל כי הוא המוציא והמביא את ישראל : בעבדו דבר בכל בית אבי . ר"ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שהדבר נראה לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו : (יח) נושא אפוד בד . ר"ל שהיו נכבדים וראוים ללבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכל שכן מי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל:

כי

פי' רבי ישעיה

(טו) היום החלותי לשאול לו באלהים . פירוש בתמיהה וכי היום החלותי לשאול לו והלא רגיל אני בכך כי אתה מניחה אותו על הצבא כדכתיב וישימהו שאול על אנשי המלחמה . וכתיב וכל ישראל ויהודה אוהבי' את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם . ותנן אין נשאלין אלא למלך ולנביי' ולמי שצורך הצבור בו : (יח) שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד . פי' אין זה אפוד של אורים ותומים אלא כתונת בד היו לובשין כדין כהן הדיוט שהרי גם בשמואל כתיב ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד . וי"ת דכשרין למלבש אפוד דבוץ כלומר כולם ראוין לכהונה גדולה . ולפי פשוטו אם זה אפוד של אוריס ותומים יש לפרש וי"ו חסר ונושא אפוד בד שהרג כל הכהנים וגם כהן גדול :

מצודת דוד

(יג) בתתך . במה שתת לו להם וכו' נראה שקשרתם עלי להקימו לאורב (יד) ומי בכל עבדיך . ר"ל לא במרד עשיתי זאת כי אמרתי שהולך הוא בדבר המלך כי מי מכל עבדיך עבד נאמן כדוד : וסר . ומאז היה סר לצוות ונשמע לך לכל אשר תצונו : (טו) היום החלותי . וכי היום היה ההתחלה לשאל לו באלהים הלא מאז שאלתי לו בהיות כי הוא היה המוציא והמביא : חלילה לי . לעשות זאת במרד ובמעל : דבר . ר"ל דבר אשמה : בכל . כמו ובכל בית אבי : בכל זאת . במה שמרד דוד בך : (יז) גם ידם . ר"ל גם עמהם : (יח) נושא אפוד . כ"א מהם היה נושא אפוד והוא מלבוש מכובד ילבשו אותו עובדי ה' וכמ"ש בשמואל נער

חגור

מצודת ציון

(יז) לרצים . הרצים רגלי לפני מרכבתו : עליו . אצלו לשמשו : סבו . סובו משה ללכת להמיתם : ולא אבו . ולא רצו : לפגוע . ענין מכת מות כמו גם פגע בו (ש"ב א') :

שוסים

רדק

קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתיב מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמי' לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתי' הוא ובניו ואמרו רז"ל גדול' לגימ' שמרחקה הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעי' ומשרי' שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחק' את הקרובים מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכ' משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדות הנבי' דכתיב ויהי הם יושבים אל השלח' וגו' ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: (כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי: כי משמרת אתה עמדי. אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך: (א) שוסים. בוזזים כמו זה חלק שוסינו: (ב) וישאל דוד בה'. בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שא' ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו: (ג) ביהודה ירא'. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול ונשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול כשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמים הלכו עמו: (ה) וינהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג

תרגום

מִגְבַר וְעַד אִתְּתָא מְעוּלִים וְעַד יָנִיק וְתוֹר וַחֲמָר וְאִימַר לְפִתְגָם דְחָרֶב: כ וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּרָא חֲדָא לַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב וּשְׁמֵיהּ אֶבְיָתָר וַעֲרַק בָּתַר דָוִד: כא וְחַוִּי אֶבְיָתָר לְדָוִד אֲרֵי קְטַל שָׁאוּל יַת כַּהֲנַיָא דַייָ: כב וַאֲמַר דָוִד לְאֶבְיָתָר יְדַעְנָא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי תַמָן דוֹאֵג אֲדוֹמָאָה אֲרֵי חַוָאָה יְחַוֵי לְשָׁאוּל אֲנָא גְרָמִית לְאִסְתַּקָפָא בְּכָל נְפַשׁ בֵּית אֲבוּךְ: כג תִּיב עִמִּי לָא תִדְחַל אֲרֵי דְבָעֵי לְמִקְטְלִי בָּעֵי לְמִקְטְלָךְ אֲרֵי נְטִיר אַתְּ עִמִּי: א וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימָר הָא פְּלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּקְעִילָה וְהָא אִינוּן בָּזְזִין יַת אִידְּרַיָא: ב וּשְׁאִיל דָוִד בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאֵיזִיל וְאֶקְטוֹל בְּפְלִשְׁתָּאֵי הָאִלֵין וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אֱזֵיל וְתִקְטוֹל בִּפְלִשְׁתָּאֵי וְתִפְרוֹק יַת יָתְבֵי קְעִילָה: ג וַאֲמַרוּ גֻבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא כַד אֲנַחְנָא הָכָא בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה אֲנַחְנָא דַחֲלִין וְאַף אֱלָהֵין דְנֵיזֵיל לִקְעִילָה לְסִדְרֵי פְלִשְׁתָּאֵי: ד וְאוֹסִיף עוֹד דָוִד לְמִשְׁאַל בְּמֵימְרָא דַייָ וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ וַאֲמַר קוּם חוּת לִקְעִילָה אֲרֵי אֲנָא מְסַר יַת פְּלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ: ה וַאֲזַל דָוִד וְגֻבְרוֹהִי לִקְעִילָה וְאַגִיחַ קְרָבָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי וּדְבַר יַת גֵיתֵיהוֹן וּמְחָא בְהוֹן מְחָא סַגִיאָה וּפְרַק דָוִד יַת יָתְבֵי

שמואל א כב–כג

חֶרֶב מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי־חָרֶב:
כ וַיִּמָּלֵט בֵּן־אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי
דָוִד: כא וַיַּגֵּד אֶבְיָתָר לְדָוִד כִּי הָרַג
שָׁאוּל אֵת כֹּהֲנֵי יְהוָה: כב וַיֹּאמֶר דָּוִד
לְאֶבְיָתָר יָדַעְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־שָׁם
דּוֹיֵג הָאֲדֹמִי כִּי־הַגֵּד יַגִּיד לְשָׁאוּל אָנֹכִי סַבֹּתִי בְּכָל־נֶפֶשׁ בֵּית אָבִיךָ:
כג שְׁבָה אִתִּי אַל־תִּירָא כִּי אֲשֶׁר־יְבַקֵּשׁ
אֶת־נַפְשִׁי יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ כִּי־
מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עִמָּדִי: **כג** א וַיַּגִּדוּ
לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים
בִּקְעִילָה וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת־הַגֳּרָנוֹת:
ב וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֵלֵךְ
וְהִכֵּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה ס
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ
אֶת־קְעִילָה: ג וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד
אֵלָיו הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה יְרֵאִים
וְאַף כִּי־נֵלֵךְ קְעִלָה אֶל־מַעַרְכוֹת
פְּלִשְׁתִּים: ד וַיּוֹסֶף עוֹד
דָּוִד לִשְׁאֹל בַּיהוָה וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה
וַיֹּאמֶר קוּם רֵד קְעִילָה כִּי־אֲנִי נֹתֵן
אֶת־פְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ: ה וַיֵּלֶךְ דָּוִד
וַאֲנָשָׁו קְעִילָה וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים
וַיִּנְהַג אֶת־מִקְנֵיהֶם וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה
גְדוֹלָה וַיֹּשַׁע דָּוִד אֵת יֹשְׁבֵי קְעִילָה:

(מסורה בגליון: כ׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ · ד׳ מקפין קמצין · ג׳ חס׳ · דואג ק׳ · ג׳ אני ולבי וחד וסבותי · ג׳ ומלאו · פסקא באמצע פסוק · כ׳ את ישראל מכף מדין · כ׳ חס׳ וד׳ מ׳ בליש׳ ודין פלוגתא עלי׳ · בקצת ספרים ח׳ וכספ׳ מוג׳ מ״ל · ואנשיו ק׳ · ג׳ נחס׳ ד׳ חס׳ בליש׳)

רשי

(כב) אנכי סבתי. סבבתי דבר עד שבא לידי כך: (כג) כי אשר יבקש את נפשי. אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני תמלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למקטלך. ויש עוד לפרש כי אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו (משלי כ״ט י׳) הרי כאן בקשת נפש לטובה:
ככר

רלבג

(כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. ר״ל שכבר אשמור את נפשך כמו נפשי: כי משמרת אתה עמדי. ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורים והתומים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמר שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו: (ג) הנה אנחנו פה ביהודה יראים. ר״ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראים מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים. והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל השנות היעוד האמינו אנשי דוד בו אך דוד האמין בו בראשונה. ויתכן שנאמר והוא הנכון לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון הוא מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטחה שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבע' מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה הסכים דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד אל קעילה והש״י יתן את פלשתים

ושת ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שפטים: בן כל בן המוקף פתח במ״ד ואם הנגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במ״ו וסי׳ נמסר בסדר ויצא. וישאל דוד בה׳ ח׳ דסמיכי בקריאת וסימן האלך והכיתי בפלשתים. ארדף אחרי הגדוד. האעלה באחת ערי יהודה. האעלה אל פלשתים. לא תעלה דממול בכאי׳. האלך ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר

תולדות אהרן וימלט בן אחד. סנהדרין לה: ויגידו לדוד לאמר. ערובין סה: וישאל דוד. שם:

שמות: אנשי דוד ד׳ בקריאה וסי׳ הנה אנחנו פה ביהו׳ יראי׳. הנה היום אשר אמר ה׳ אליך. מדוע גנבוך. אז נשבעו אנשי דוד. וינהג ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שטות: קעלה ד׳ חסר׳ בליש׳ וסי׳ ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה. ויצאו מקעלה. וישע דוד את ישבי קעלה: ויש ספרים קום רד קעלה חס׳. ויש ספרים מסר׳ מוני׳ והושעת את קעלה ושוטמי׳ וישע דוד את ישבי קעלה:

מצודת ציון

כב (א) שוסים. בוזזים כמו ומשלאיהו שסו למו (תהלים מ״ד): (ג) ואף כי. הוא ענין כל שכן וק״ן כמו ואף כי אם (יחזקאל ע״ו): מערכות. אנשי המלחמה יקראו כן כשהם ערוכים וסדורים להלחם:

מצודת דוד

חגור אפוד בד (לעיל ב׳): (כב) ביום ההוא. בהיותי בנוב ידעתי אז שדואג שם והוא יגיד לשאול: אנכי סבותי. היה מתאונן ואומר אני סבבתי המיתה לכולם וע״י באה התקלה: (כג) כי אשר יבקש. הלא שאול המבקש נפשי לפסותה הוא מבקש נפשך לזה אל תפרד מעלי ותהיה שמור עמדי: **כג** (ג) ביהודה. עם שאנו בין אנשי שאול שונאינו אנשי שבטך אנו מתפחדים ומכ״ש כאשר נלך קעילה: (ד) ויוסף וכו׳. בכדי לאמץ לב אנשיו שאל שוב: (ה) וינהג. נהג לעצמו להיות לו לשלל: קעילה אפוד

רשי

נכר אותו אלהים בידו. הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה א' י"ב) ומתשקל התוקים זוא כמו אבד ושבר בריחים (איכה ב' ט') ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר: נסגר לבא בעיר דלתים ובריח. ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממנו: (ט) מחריש הרעה. כמין יח בישתא: (יא) היסגרוני בעלי קעילה וגו'. למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחילה הירד שאול היסגרוני בידו והשיבוהו כסדר: (יג) באשר יתהלכו. באתר דכשר להלכא במקום

רדק

ונגע את מקניהם: אפוד ירד בידו. פירשו אותו כמו הוריד וכתוי' אחות ואני מפרשו נודד כמשפטו ואמר ירד כלומר ירד האפוד בדרך מקרה ביד ואע"פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כלי עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה שנית כאדם בורח והיתה סבה מאת ה' והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד: (ז) נכר. פי' סגר ומסר אמר מאח' שהוא בעיר דלתי' ובריח לא ימלט מידי כי משאהי' סביב העיר ואצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח היא והוא לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד: (ח) וישמע. כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע"י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי' מכריזין: (ט) מחריש הרעה. ענינו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה: היסגירוני. פי' מוסרים מכאן למדו רז"ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר ה' ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו ה' על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה ואשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל: בעלי קעיל'. אדוני העיר וגדוליה וי"ת יתבי קעילה: (יג) באשר יתהלכו. הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם וי"ת באתר

רלבג

שלפתים בידו: (ז) נכר אותו אלהים בידי. הוא מענין הס ינכרו צרימו והרצון בזה שהש"י הסיר ממנו ההכרה והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג כטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר תוקפת חומה הנסגרי' באותה דלתי' ובריח כי בבא עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולשם אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבב הש"י שנגלה לו הסוד הזה: (ט) מחריש הרעה. הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה ששאול היה מסבב שישתדל עם כל ישראל להביא הרעה על דוד: (יא) היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך ה' אלהי ישראל הגד נא לעבדך ויאמר ה' ירד. מזה המקום נגבל ללמד שהנשאלים באורים ותומים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששאל דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן בתרשה

פי' רבי ישעיה

(ו) אפוד ירד בידו. פי' אף על פי שכל ירד אינו יוצא באחר זה יוצא באחר ופתרונו כמו הוריד ודומה לו עיני עיני יורדה מים שיוצא באחר ופתרונו מורד' מים. וכיוצא בו ושב ה' אלהיך את שבותך שיוצא באחר ופתרונו והשיב ואף על פי שכל שב עומד בעצמו ובא לומר לך שמפני שהוריד האפוד בידו הי' שואל בו דוד שאם לא כן מנין היה לו לדוד אפוד לשאל בו:
(ז) נכר אותו. ת"י מסר יתיה. ודומה לו אל תרא את אחיך ביום נכרו: (ח) וישמע שאול את כל העם. פי' שימע כרוז לכל העם שיבואו אתו למלחמה:
(ט) מחריש הרעה. לשון סוד כמו חרש לאמר האמור במרגלי יריחו. והיה מקבץ החיילות ולא היה מודיעם אנה ילכו כדי שלא ישמע דוד:

שמואל א כג

ו וַיְהִי בִּבְרֹחַ
אֶבְיָתָר בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ אֶל־דָּוִד
קְעִילָה אֵפוֹד יָרַד בְּיָדוֹ׃
ז וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָא דָוִד קְעִילָה
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי
כִּי נִסְגַּר לָבוֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃
ח וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־כָּל־הָעָם
לַמִּלְחָמָה לָרֶדֶת קְעִילָה לָצוּר אֶל־
דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו׃ ט וַיֵּדַע דָּוִד כִּי עָלָיו
שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל־
אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן הַגִּישָׁה הָאֵפוֹד׃
י וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שָׁמֹעַ שָׁמַע עַבְדְּךָ כִּי־מְבַקֵּשׁ
שָׁאוּל לָבוֹא אֶל־קְעִילָה לְשַׁחֵת לָעִיר
בַּעֲבוּרִי׃ יא הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה
בְיָדוֹ הֲיֵרֵד שָׁאוּל כַּאֲשֶׁר שָׁמַע
עַבְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגֶּד־נָא
לְעַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר יְהוָה
יֵרֵד׃ יב וַיֹּאמֶר דָּוִד
הֲיַסְגִּרוּ בַּעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת־
אֲנָשַׁי בְּיַד שָׁאוּל וַיֹּאמֶר יְהוָה יַסְגִּירוּ׃
יג וַיָּקָם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו
כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּצְאוּ מִקְּעִלָה
וַיִּתְהַלְּכוּ בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ וּלְשָׁאוּל
הֻגַּד כִּי־נִמְלַט דָּוִד מִקְּעִילָה וַיֶּחְדַּל

(מסורה: ב' ולא נכר שוע; ל'; ל'; ס' חס'; ל' חס' דחס'; ל'; ו' וכל חס"ף דכו' כמ"א; פסקא בא"ס; ל' וחסר; ל' מ"ע; ד' חס' בליש'; ט"ז)

תרגום

קְעִילָה׃ ו וַהֲוָה כַּד עֲרַק אֶבְיָתָר בַּר אֲחִימֶלֶךְ לְוָת דָוִד לִקְעִילָה אֵיפוֹדָא אֲחִית בִּידֵיהּ׃ ז וְאִתְחַוָא לְשָׁאוּל אֲרֵי אֲתָא דָוִד לִקְעִילָה וַאֲמַר שָׁאוּל מְסַר יָתֵיהּ יְיָ בִּידִי אֲרֵי אִתְמְסַר לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא דְלַהּ דָשִׁין וְעַבְּרִין׃ ח וּכְנַשׁ שָׁאוּל יַת כָּל עַמָּא לַאֲגָחָא קְרָבָא לְמֵיחַת לִקְעִילָה לְמֵצַר עַל דָוִד וְעַל גִבְרוֹהִי׃ ט וִידַע דָוִד אֲרֵי עֲלוֹהִי שָׁאוּל כָּמִין בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא קָרֵיב אֵיפוֹדָא׃ י וַאֲמַר דָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מִשְׁמַע שְׁמַע עַבְדָךְ אֲרֵי בָעֵי שָׁאוּל לְמֵיעַל לִקְעִילָה לְחַבָּלָא לְקַרְתָּא בְּדִילִי׃ יא הַמַסְבִּירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה בִּידֵיהּ הֲסָבִיר לְמֵיחַת שָׁאוּל כְּמָא דִשְׁמַע עַבְדָךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲוִי כְעַן לְעַבְדָךְ וַאֲמַר יְיָ סָבַר לְמֵיחַת׃ יב וַאֲמַר דָוִד הַסְבִירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה יָתִי וְיָת גֻבְרַי בִּידָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר יְיָ סְבִירִין לְמִמְסָר׃ יג וְקָם דָוִד וְגֻבְרוֹהִי כְּשִׁית מְאָה גֻבְרָא וּנְפַקוּ מִקְּעִילָה וְהַלִיכוּ בְּאַתַר דְכָשַׁר לְהַלָּכָא וּלְשָׁאוּל אִתְחַוָא אֲרֵי אִשְׁתֵּיזֵיב דָוִד מִקְּעִילָה

מסורה

שמע ה' חס' בקריאה וסי' כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע. שמע בין אחיכם ושפטתם. ותית אם שמע תשמעו אל מצותי. כי מבקש שאול ללכת קעילה. והיה אם שמע תשמעון דירמיה. ובמסרה אתריתי כתב דתריסר ההוא דזכריה. וב' מלאים ואל תפגן. אפרים מתנודד. ואכלו טוב ג' היסגרני ה' חס' י' בליש' סגירה וסי' נמסר בסדר תזריע:

תולדות אהרן היסגרוני בעלי קעילה. יומא עג (פאה טז):

מצודת דוד

(ו) קעילה. כשבא אל דוד היה בגבול קעילה: אפוד ירד. לפי שבא' למעלה וישאל דוד בה' לזה אמר שאביתר הביא עמו האפוד ובו שאל: (ז) נכר. מסר אותו אלהים בידי אחרי שסגר בעדו לשבת בעיר דלתים ובריח ובוטח הוא בחוזק העיר ולא יתחבא עוד ואני אצור על העיר עד רדתה: (ט) וידע דוד. הבין מדעתו שעליו לבד מחרים הרעה ולזה פחד פן ימסרוהו בידו: (י) בעבורי. בכדי לתפוש אותי: (יא) היסגרני. האם דעתם למסור אותי בידו: הירד. האם דעתו לרדת הנה: ירד. דעתו לרדת ועל כי אין אורים ותומים משיבים על שני דברים כאחד לזה השיבו לו על דבר שהיה מהראוי לשאול ראשון עליו כי הירידה היא ראשון בזמן: (יב) יסגירו. דעתם להסגיר אותך בידו: (יג) באשר יתהלכו. ר"ל לא הלכו אל המקום אשר חשבו מתחלה לילך אליו ובדרך כל הארץ כי כמה חשבו מתחילה ללכת אל מקום ידוע

מצודת ציון

(ו) אפוד. זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אין אפוד ותרפים (הושע ג'):
(ז) נכר. מסר וכן כי נורם מכרם (דברים ל"ב): ובריח. הוא כעין מטה עשוי לסגור בו הדלתות מבפנים: (ח) וישמע. ענין אסיפה הבאה משמיעת קול המאסף כמו השמיעו עליה ממלכות (ירמיה נ"א): לצור. ענינו הסבו על העיר להצר לה ולכבשה: (ט) מחריש. ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (יא) היסגרני. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): בעלי. אדוני כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): (יג) ויחדל. ומנע במלדות

באחר דכשר להלכא. (יד) במצדות. בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירוש נפניו וישב בהר במדבר זיף: (טו) וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו גם במדבר זיף. כי שמע כי הזיפי' אמרו לו כי הוא מסתתר שם והי' בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יונתן ודוד יושב עדין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא סמוך למדבר זיף כמו שכתובים שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף: בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא והה"א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורש' שם מקום: (טז) באלהים. חזק ידו שלא ייראה בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת"י ותקיף ית ידיה במימרא דה': (יז) אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: (יח) לפני ה'. אורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירו' שהאל יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו. ת"י לאורחיה: (יט) ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפים ואמרו לשאול וזהו שאמר וירא דוד כמו שאמרנו למעלה: (כב) הכינו עוד. חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון: כי אמר אלי. בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר משם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם וי"מ כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכת"י ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: (כ) אל נכון. דבר נכון וברור: בכל אלפי יהודה. לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול וזה שאמר אלפי ר"ל אבריח כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו: (כד) וילכו זיפה לפני שאול. אלה הזיפים כבא"ם אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך

במקום האלהים: (טז) ויחזק את ידו. חידש ברית שביניהם. (כ) ולנו הסגירו. ועלינו להסגירו: (כב) כי אמר אלי. מי שאמר: ערום יערים הוא. מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע מקומו: (כג) אל נכון. אל דבר מכוון ואמת: (כד) לפני שאול. שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון:

ואתמנע מלמספק: יד ויתיב דוד במדברא במצדתא ויתיב בטורא במדברא דזיף ובעוהי שאול כל יומיא ולא מסריה יי בידיה: טו וחזא דוד ארי נפק שאול למקטליה ודוד במדברא דזיף בחורשא: טז וקם יהונתן בר שאול ואזל לות דוד לחורשא ותקיף ית ידיה במימרא דיי: יז ואמר ליה לא תדחל ארי לא תשכחינך ידא דשאול אבא ואת תמלוך על ישראל ואנא אהי לך לתנין ואף שאול אבא ידע כן: יח וגזרו תרויהון קים קדם יי ויתיב דוד בחורשא ויהונתן אזל לביתיה: יט וסליקו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר עמנא במצדתא בחורשא בגבעת חכילה דמדרום לישימון: כ וכען לכל רעות נפשך מלכא למיחת חות ואנחנא נמסרינה בידא דמלכא: כא ואמר שאול בריכן אתון קדם יי ארי חסתון עלי: כב אזילו כען אתקינו עוד ודעו וחזו ית אתריה דשרי ביה מן חזהי תמן ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: כג וחזו ודעו מכל מטמוריתא דאטמר תמן ותתובון לותי בקשוט ואהך עמכון ויהי אם איתוהי בארעא ואבלוש יתיה בכל אלפיא דבית יהודה: כד וקמו ואזלו לזיף קדם שאול

ס' וחד ונתנו | ס' רפין | כ' כל אחר נאוב | כ' סגא אחה | ה' כליק' ג' | ג' מ"ע | ג' | ג' | ו' | ג' חסר | ל'. ל' | ד' | ט' מ"ע. ל'

לצאת: יד וישב דוד במדבר במצדות וישב בהר במדבר זיף ויבקשהו שאול כל הימים ולא נתנו אלהים בידו: טו וירא דוד כי יצא שאול לבקש את נפשו ודוד במדבר זיף בחרשה: טז ויקם יהונתן בן שאול וילך אל דוד חרשה ויחזק את ידו באלהים: יז ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך יד שאול אבי ואתה תמלך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה וגם שאול אבי ידע כן: יח ויכרתו שניהם ברית לפני יהוה וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו:
יט ויעלו זפים אל שאול הגבעתה לאמר הלוא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה בגבעת החכילה אשר מימין הישימון: כ ועתה לכל אות נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו ביד המלך: כא ויאמר שאול ברכים אתם ליהוה כי חמלתם עלי: כב לכו נא הכינו עוד ודעו וראו את מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם כי אמר אלי ערום יערם הוא: כג וראו ודעו מכל המחבאים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל נכון והלכתי אתכם והיה אם ישנו בארץ וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה: כד ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד

רלבג

עומרים

(טו) בחרשה. ר"ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער: (יח) וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו. באר לנו בזה כי נשען דוד בברית יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואע"פ שנתפרסם ליהונתן כי דוד יקח הממלכה ותסור ממנו ולזה ספר שלא נמנע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא: (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. ר"ל הוא חסר מי האומר זה וכן ותכל דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד) במדבר במצדות. פי' מגדלי' חזקים שהיו במדבר שהיה נחבא שם כי היה ירא שמא יבואו אנשים עליו מצד שאול ויתפשוהו בבהלה: (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. פירוש כי אמר לבי אלי ערום הוא ובמקום שיעמוד היום לא יעמוד למחר לפיכך לכו ותכוונו דרכיו אנה רגיל לעמוד:

במצדות ה' בלישניהון בקריאה וסימניהון במסרה רבתא. ברכים ג' ב' חסר וסמניהון ויאמר שאול ברכים אתם לה'. ברכים אתם לה' אשר עשיתם החסד הזה. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. בתרא מלא: ויקומו ט' מלאים בקריאה וסי' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לאדני. ויקומו שרי מואב קדמא. ויחנו על הגבעה. ויקומו וילכו זיפה. ויקומו כל איש חיל. וחברו דר"ת וישאו גופת. ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עמדם דר"ה:

תולדות אהרן אהיה לך למשנה. מקרא שער מ':
חפשו וראו. (סם ב)

מצודת ציון

(יד) במצדות. במקומות משומרים: (טו) בחורשה. ביער שמו חורש מצל (יחזקאל ל"א) ור"ל סעיף: (יז) למשנה. שני למלכות: (כ) אות. ענין רצון ותשוקה כמו אוה למושב לו (תהלים קל"ב): (כב) הכינו. מל' הכנה: ערום יערים. מל' ערמה: (כג) מחבואים. מל' מחבואה ומסתור: אל נכון. כמו בנכון. וכן ואל האהרון (שמות כ"ה) ומספטו ובהארון ונכון ר"ל דבר ברור ומכוון: ישנו. מלשון יש: וחפשתי. ענין חקירה: (כד) בערבה. ת"י במישרא: נחפז

מצודת דוד

כ"א כאשר יזדמן: (יד) וישב וכו'. פעם ישב במצדות פעם בהר וכו': (טו) וירא דוד. כשראה אשר שאול יוצא לבקשו אז ישב במדבר זיף במקום שיוכל להמלט: (טז) ויחזק. חזק כמו. ואמץ לבבו במשענת אלהים באמרו אלהים עמך מה יעשה בשר לך: (יח) לפני ה'. לפני האורים והתומים כי בברית שמאז לא היה לפני ה'. (יט) מסתתר. מתחבא אצלינו בהמצדות העומדות בחורשה שהיא בגבעת החכילה אשר היא מימין הישימון: (כ) לכל אות וכו'. ר"ל באיזה אופן שתרצה לרדת אלינו רד ועלינו למסרו בידך: (כא) ברוכים. ה' יברך אתכם בעבור שהודעם: (כב) הכינו עוד. היו נכונים לראות מקום מהלכו כי מי ראהו שם הלא דבריהם מאומד ומשמועה: כי אמר אלי. עודו סר למשמעתי אמר לי שבערמה ובתחבולות יעשה מלחמה ולזאת מאוד מהצורך לחקור ולחפש אחריו: (כג) אם ישנו בארץ. כאשר לא נמצא אותו בכל מחבואיו א"כ ודאי יהיה בארץ בין אנשי שבטו ואז אחפש אותו בכל אלפי יהודה ר"ל אבריח את כל אלפי יהודה שכ"א יחפש אחריו בין אנשיו: (כד) ויקומו וילכו. לחקור ולחפש טרם בוא שאול

רשי

(כו) עוטרים. מקיפים וסובבי' מגד אל גד כעטרה המקפת את הראש: (כז) ומלאך בא אל שאול. מלאך ממש כדי להציל את דוד: (כח) סלע המחלקות. שהיה לבו של שאול חלוק לשתי דעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוס את דוד כן תרגמו יונתן: (ג) צורי היעלים. סלעי היעלים: (ד) להסך את רגליו. להפנות נקביים

וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל יְמִין הַיְשִׁימוֹן׃ כה וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ כו וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃ כז וּמַלְאָךְ בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃ כח וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת׃

כד א וַיַּעַל דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת עֵין־גֶּדִי׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי׃ ג וַיִּקַּח שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים׃ ד וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים׃

ודויד וגברוהי במדברא דמעון במישרא דמדרום לישימון: כה ואזל שאול וגברוהי למבעי וחויאו לדויד ונחת לכיפא ויתיב במדברא דמעון ושמע שאול ורדף בתר דויד במדברא דמעון: כו ואזל שאול מסטר טורא מכא ודויד וגברוהי מסטר טורא מכא והוה דויד מתבעי למיזל מן קדם שאול ושאול וגברוהי כמנין על דויד ועל גברוהי למחדהון: כז ואזגדא אתא לות שאול למימר אוחי ואזיל ארי אתנגידו פלשתאי על ארעא: כח ותב שאול מלמרדף בתר דויד ואזל לקדמות פלשתאי על כן קרו לאתרא ההוא כיף פלגותא אתרא דאתפליג ביה לבא דמלכא למיזל לכא ולכא: א וסליק דויד מתמן ויתיב במצדתא עין גדי: ב והוה כד תב שאול מבתר פלשתאי וחויאו ליה למימר הא דויד במדברא דעין גדי: ג ודבר שאול תלתא אלפין גבר עולים מכל ישראל ואזל למבעי ית דויד וגברוהי על אפי שקיפי כיפיא: ד ואתא לחטרי ענא דעל אורחא ותמן מערתא ועל שאול למעבד צורכיה ודויד וגברוהי בסיפי מערתא יתבין:

ג' מ"ע · ל' · ל' · כ' אל חיוב · ל' · ב' וחסר · ל' · ח' בליש"א · ל'. ל' · ל' וחד ומער' אשר לגדונים

תולדות אהרן ויבא אל גדרות. ברכות סב (סוכה נה סנהדרין ב): ויבא שאול להסך. יבמות קג:

רדק

שילך שם שאול הלכו שם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו: (כה) וירד הסלע. נראה שעמק היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד בעמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה נאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומ"ש עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להשתגב בו מפני שאול: (כו) מצד ההר מזה. זהו הסלע: נחפז ללכת. היה פרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אעפ"י שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם אלא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בשנת נורא עלילות. ובדרש נחפז ללכת ז"ש דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מלומלם ביד שאול ואנשיו אמר על חנם משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך ה' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומנין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' א"ר יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הו' שהיה אומ' מהר' ולכה אלא מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני: עוטרים. כמו סובבי' כמו עטר' שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו: (כח) מרדוף אחרי דוד. בחירק המ"ם שלא כמנהג: סלע המחלקות. לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות"י כיף פלגותיה אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה. דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושש מאות איש שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה: (ג) על פני צורי היעלים. כי היעלים בצורים ובסלעים שוכנים כמו שנאמר גם כן יעלי סלע והוא אקו הנזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר וי"ת על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרג' יעלים כיפיא: (ד) להסך את רגליו. להשתין מים וי"ת למיעבד צרכיה ר"ל להפנות הנקבים

רלבג

דוד הוא חסי' מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום כי אמר לבי אלי שהוא יתנהג בערמה ויתראה במקום אחר והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזיפים שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם: או יהיה אמרו כי אמר אלי שב אל דוד והרצון שדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה: (כז) ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה. באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת השם על אהוביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה: (ג) על פני צורי היעלים. הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע והכר זה כי דוד עם רצותו שהש"י סובבו עליו לא היה מוסר עצמו לסכנות אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם ההצלה יותר: (ד) לסכך את רגליו. ר"ל לסכך את רגליו. והוא עשיית הצרכי' הגדולים כי מדרך הגדול ש[illegible] לסכך רגליהם

פי' רבי' ישעיה

(כו) עוטרים אל דוד. פירוש סבבו את העיר כעטרה שמכל מקום שיצא דוד יותפש. ועל אותה שעה אמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב ואפילו שמואל הנביא אנס היה נבואתו שמשחני להיות מלך על ישראל: (ג) על פני צורי היעלים. פי' בצורים הגבוהים שהיעלים שוכנים שם כדכתיב הרים הגבוהים ליעלים: להסך את רגליו. תרגם למעבד צרכיה. שהיושב לנקביו מסכך את רגליו בבגדיו:

מצודת דוד

שאול: בערבה. במישור אשר מימין הישימון: (כה) וילך שאול. אחר שחזרו הזיפים והגידו לו מכל מחבואיו: וירד הסלע. ירד מהסלע אשר ישב בה לשבת במדבר מקום נוח להשמט אנה ואנה: (כו) נחפז ללכת. היה ממהר לברוח ושאול ואנשיו סבבום לתפשם: (כז) ומלאך בא. ועד שלא תפשם בא שליח אליו ללכת מול פלשתים: (כח) סלע המחלקות. ר"ל כי בהסלע ההוא (הוא ההר שהלך שאול מצד ההר מזה וכו' כאמור למעלה) נחלקו ונפרדו שאול ואנשיו מעם דוד ואנשיו: כד (ג) צורי היעלים. סלעים גבוהים אשר היעלים מקננים בהן וכן נאמר הידעת עת לדת יעלי סלע (איוב ל"ט):

מצודת ציון

(כו) נחפז. מל' החפזון והמהירות: עוטרים. מסבבים כעטרה המסבבת את הראש: לתפשם. ענין האחיזה בחזקה: (כז) פשטו. שהפזרו כדרך הנלחמים וכן אל פשטתם היום (לקמן כ"ז): כד (ג) בחור. ר"ל היה נבחר: (ד) גדרות הצאן. דיר שהצאן רובצים בה: להסך את רגליו: לעשות צורכיו בנקבים כי דרך הצנועים לסכך ולכסות הרגלים וכן אך מסיך הוא את רגליו (שופטים)

רש"י

לנקבים גדולים : (ו) ויהי אחרי כן וגו' : (ז) ויאמר דוד לאנשיו חלילה. אף מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגומר השיב להם חלילה לי וגו' : (ח) וישסע. בבדיל ודחה אותם בדברים : (י) למה תשמע. למה תקבל עלי לשון הרע של דואג : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך. הרי כאן חסרים ב' תיבות ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום (שמואל ב' י"ד ב') ותכל

רד"ק

הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא ענין יליקה מענין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו רז"ל אמר ר' אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לאבר היציאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה. נחבאו שם מפני שאול : (ה) אשר אמר ה'. אמר לו ע"י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויביו בידיו ושילך למלוכה אבל על שאול לא נאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר שהאל הבטיחך שיתן אויביך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויביך : כאשר יטב בעיניך. ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נפלה מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל. דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו בעונש שכרת מעיל שאול היה לו זה : (ו) ויך לב דוד אותו. חשש בלבו שמא יחשוב ה' לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אעפ"י כן יש לו לירוא ממנו וי"ת וחש דוד בליביה : (ז) חלילה לי. הם חשבו כי להרגו הלך אליו וכראותם כי בא וכנפו בידו אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח ה' הוא : (ח) וישסע. חלק אותו' מעליו בדברים טובים כי הם היו רוצים לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כאשר חשבו הם ובאמרו בדברים בפתח הבי"ת מורה על הידיעה ר"ל אותן דברים שזכר כי משיח ה' הוא וכיוצא בדברים אלו וי"ת ופייס : בדרך. באותו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : (ט) מן המערה. כן כתיב וקרי מהמערה והענין אחד : (יא) ואמר להרגך. מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הרי"ש מעמדת בגעיא והגימל בשוא ופתח ולבן נפתלי הרי"ש חטופה ופי' ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי שסעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת"י ואמרו אוחרנין למקטלך וחסת נפשי עלך ויש נוסחאות וחסית עלך . ורד"ל פי' ואמרו הכתוב אומר הבא להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול

מקרא

ה וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם
אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה אֵלֶיךָ הִנֵּה אָנֹכִי
יתיר יו"ד נֹתֵן אֶת־אֹיִבְיךָ בְּיָדֶךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ
ג' חס' כַּאֲשֶׁר יִטַב בְּעֵינֶיךָ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת
ד' אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוּל בַּלָּט׃
ו וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל
ל' אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל׃
ז וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה
אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי
ל' לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ
ל' יְהוָה הוּא׃ ח וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו
בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל
ב' וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ׃
ט וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־כֵן
מהמערה קרי וַיֵּצֵא מִן־הַמְּעָרָה וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל
לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל
ל' אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל
לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר
הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ׃ יא הִנֵּה הַיּוֹם
הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה
ל' הַיּוֹם ׀ בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ
ב' וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי

תרגום

ה וַאֲמַרוּ גֻּבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא
יוֹמָא דַאֲמַר יְיָ לָךְ הָא אֲנָא
מְסַר יַת בְּעֵיל דְבָבָךְ בִּידָךְ
וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דְתַקִין
בְּעֵינָךְ וְקָם דָוִד וּפְסַק יַת
כְּנַף מְעִילָא דִלְשָׁאוּל בְּרָז׃
ו וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וְחָשׁ דָוִד
בְּלִיבֵּיהּ עַל דִי פְסַק יַת
כַּנְפָא דִי לְשָׁאוּל׃ ז וַאֲמַר
לְגֻבְרוֹהִי חַס לִי מִן קֳדָם
יְיָ אִם אַעְבֵּיד יַת פִּתְגָמָא
הָדֵין לְרִבּוֹנִי לִמְשִׁיחָא דַייָ
לְאוֹשָׁטָא יְדִי בֵיהּ אֲרֵי
מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ ח וּפַיֵּיס
דָוִד יַת גֻּבְרוֹהִי בְּפִתְגָמַיָא
וְלָא שַׁבְקִינוּן לְמֵיקַם עַל
שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מִמְּעַרְתָּא
וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא׃ ט וְקָם דָוִד
בָּתַר כֵּן וּנְפַק מִן מְעַרְתָּא
וּקְרָא בָּתַר שָׁאוּל לְמֵימַר
רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְאִסְתְּכֵי
שָׁאוּל לַאֲחוֹרוֹהִי וּכְרַע דָוִד
עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא
וּסְגִיד׃ י וַאֲמַר דָוִד לְשָׁאוּל
לְמָא אַתְּ שְׁמַע יַת פִּתְגָמֵי
בְּנֵי אֱנָשָׁא דְאָמְרִין הָא
דָוִד כָּמִין בִּישְׁתָּךְ׃ יא הָא
יוֹמָא דֵין חֲזָאָה עֵינָךְ יַת
דְמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי
בִּמְעַרְתָּא וַאֲמַרוּ אוֹחֲרָנִין לְמִקְטְלָךְ וְחָסִית עֲלָךְ וַאֲמָרִית לָא אוֹשִׁיט יְדִי

רלב"ג

רגליהם בבגדיהם שלא תראה ערותם : (ה) ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל. יתכן לפי הפשט שכבר היה רצון דוד להרגו ולא השיג ממנו כי אם הכנף והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהותר לו להורגו כי רודף היה ואמר חלילה לי מה' מעשות דבר הזה וזה היה מהפלגת חסידותו עם שזה גם כן יהיה סבה אחר כך להקל בהריגת המלכים וידע דוד כי הממלכה תהיה לו ולזה רצה להרחיק ענין הריגת המלכים משיחי ה' ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הנער העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול אעפ"י שכבר צוהו שאול על זה ולזה גם כן צוה להרוג אשר הרגו איש בשת בן שאול : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים. ר"ל שעם מה שהיו כלם נסכמים על הריגתו והיו לאגודה אחת על זאת ההסכמה הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל הסכמת' ומנעם בזה האופן מהריגת שאול : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך

פי' רבי' ישעיה

(ה) בלט. פי' בנחת שלא ירגישו ודומה לו בלהטיהם שדברי כשופי' אומר אותם בסוד שלא ישמעו בני אדם:(ו) ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף. פירו' נתחרט והיה לבו מפעמו היאך עשה הדבר הזה לשלוח יד במלך לכרו' כנף מעילו : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים. פי' חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך. פירוש מקרא קצר הוא. ואמר האומר מי שהיה להרגך ותחס עיני עליך ולא שמעתי לו :

אנכי נתן ז' בקריאה וסי' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך ראה אנכי נתן לפניכם היום. ושמרתם לעשות את כל החקים. משה עבדי מת. נותן את כלם חללים. הנה אנכי נתן את איבך בידך : יטב ג' חס' בקריאה וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל :

תולדות אהרן ויקם דוד ויכרות. ברכות שם : ואמר להרגך. שם (סוכה נג סנהדרין כ) :

מצודת ציון

(שופטים ג') : בירכתי. בסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו) : (ה) בכנף המעיל. בשולי המעיל : בלט. בהשאי. כמו דברו אל דוד בלט (לעיל י"ח) : (ח) וישסע. ענין בקיעה וסדיקה כמו וישסעהו כשסע הגדי (שופטים י"ד) : (ט) ויקוד. כפף הקדקוד : אפים. מלשון פנים

מצודת דוד

(ה) הנה היום. אולי נאמר לו ע"י נביא שימסור ה' אויביו בידו וחשבו אנשיו של היום הזה נאמר ולזה אמרו הנה זהו היום וכו' ולזה לך ועשית לו וכו' : (ו) ויך וכו'. לבו היתה מתנענעת ומכה בקרבו כדרך החרד ומצטער וזה בחשבו שלא עשה הטוב והוא כמריס יד במשיח ה' : (ז) ויאמר לאנשיו. האומרים אליו להרוג את שאול : חלילה לי מה'. הדבר הזה הוא חולין לי מאמת מצות ה' וחוזר ומפרש הדבר ואמר אם אעשה וכו' לשלוח ידי בו : כי משיח. והתורה הזהירה עליו: (ח) וישסע דוד. כי אנשיו עשו אגודה אחת להמית את שאול ובא דוד ובקע להבדיל את האגודה באמרי פיו : (י) את דברי אדם. המדבר רכיל : מבקש רעתך. מבקש להרע לך : (יא) ואמר להרגך. כל אחד מאנשי אמר להרגך וחסה נפשי עליך והוא מקרא קצר :

רפא

ותכל נפש דוד : (יב) ואבי ראה. כלומר תן לבך על הדבר וגם ראה המדות אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך : (יד) כאשר יאמר משל הקדמוני. משל קדמונו של עולם התורה שהיא משלו של הקב"ה : מרשעים יצא רשע. הקב"ה מזמן לרשע שיפול ביד רשע כיוצא בו. והיכן אמרה תורה והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) כדאיתא במסכת מכות : (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. שרואה אני שהקב"ה מליך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך

בַּֽאדֹנִ֔י כִּֽי־מְשִׁ֥יחַ יְהוָ֖ה הֽוּא׃ יב וְאָבִ֣י
רְאֵ֔ה גַּ֗ם רְאֵ֛ה אֶת־כְּנַ֥ף מְעִֽילְךָ֖ בְּיָדִ֑י
כִּ֡י בְּכָרְתִי֩ אֶת־כְּנַ֨ף מְעִֽילְךָ֜ וְלֹ֣א
הֲרַגְתִּ֗יךָ דַּ֤ע וּרְאֵה֙ כִּי֩ אֵ֨ין בְּיָדִ֜י רָעָ֤ה
וָפֶ֙שַׁע֙ וְלֹא־חָטָ֣אתִי לָ֔ךְ וְאַתָּ֛ה צֹדֶ֥ה
אֶת־נַפְשִׁ֖י לְקַחְתָּֽהּ׃ יג יִשְׁפֹּ֤ט יְהוָה֙
בֵּינִ֣י וּבֵינֶ֔ךָ וּנְקָמַ֥נִי יְהוָ֖ה מִמֶּ֑ךָּ וְיָדִ֖י
לֹ֥א תִֽהְיֶה־בָּֽךְ׃ יד כַּאֲשֶׁ֣ר יֹאמַ֗ר
מְשַׁל֙ הַקַּדְמֹנִ֔י מֵרְשָׁעִ֖ים יֵ֣צֵא רֶ֑שַׁע
וְיָדִ֖י לֹ֥א תִֽהְיֶה־בָּֽךְ׃ טו אַחֲרֵ֨י מִ֤י יָצָא֙
מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל אַחֲרֵ֥י מִ֖י אַתָּ֣ה רֹדֵ֑ף
אַחֲרֵי֙ כֶּ֣לֶב מֵ֔ת אַחֲרֵ֖י פַּרְעֹ֥שׁ אֶחָֽד׃
טז וְהָיָ֤ה יְהוָה֙ לְדַיָּ֔ן וְשָׁפַ֖ט בֵּינִ֣י וּבֵינֶ֑ךָ
וְיֵ֙רֶא֙ וְיָרֵ֣ב אֶת־רִיבִ֔י וְיִשְׁפְּטֵ֖נִי מִיָּדֶֽךָ׃
יז וַיְהִ֣י ׀ כְּכַלּ֣וֹת דָּוִ֗ד
לְדַבֵּר֙ אֶת־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה אֶל־שָׁא֔וּל
וַיֹּ֣אמֶר שָׁא֔וּל הֲקֹלְךָ֥ זֶ֖ה בְּנִ֣י דָוִ֑ד
וַיִּשָּׂ֥א שָׁא֛וּל קֹל֖וֹ וַיֵּֽבְךְּ׃ יח וַיֹּ֙אמֶר֙ אֶל־
דָּוִ֔ד צַדִּ֥יק אַתָּ֖ה מִמֶּ֑נִּי כִּ֤י אַתָּה֙ גְּמַלְתַּ֣נִי
הַטּוֹבָ֔ה וַאֲנִ֖י גְּמַלְתִּ֥יךָ הָרָעָֽה׃ יט וְאַ֙תְּ
הִגַּ֣דְתָּ הַיּ֔וֹם אֵ֥ת אֲשֶׁר־עָשִׂ֖יתָה אִתִּ֣י
טוֹבָ֑ה אֵת֩ אֲשֶׁ֨ר סִגְּרַ֧נִי יְהוָ֛ה בְּיָדְךָ֖
וְלֹ֥א הֲרַגְתָּֽנִי׃ כ וְכִֽי־יִמְצָ֥א אִישׁ֙ אֶת־
אֹ֣יְב֔וֹ וְשִׁלְּח֖וֹ בְּדֶ֣רֶךְ טוֹבָ֑ה וַֽיהוָה֙
יְשַׁלֶּמְךָ֣ טוֹבָ֔ה תַּ֚חַת הַיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה אֲשֶׁ֥ר
עָשִׂ֖יתָה לִֽי׃ כא וְעַתָּה֙ הִנֵּ֣ה יָדַ֔עְתִּי כִּ֥י

ל'. כ'ונכס' — ל'. י"ת כטעם ל' — ל' — ל' פתח נ' חס' — כ' וכל סוס אונס דכו' — ו'. ל' — ג'. ל'. ל' — כ' חד מ"ל וחד חס' — ל' — ואתה ק' ו' כ"כ — ח' מ"ע — ל' — ל' — ח' מ"ל ה"א

בְּרִבּוֹנִי אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ
הוּא׃ יב וְרִבּוֹנִי אִסְתַּכַּל
אַף חֲזִי יָת כְּנַף מְעִילָךְ
בִּידִי אֲרֵי בְּמִפְסְקִי יָת
כְּנַף מְעִילָךְ וְלָא קְטַלְתִּיךְ
דַּע וַחֲזִי אֲרֵי לֵית בִּידִי
חוֹב וְסוּרְחָן וְלָא חָטֵית לָךְ
וְאַתְּ כָּמֵין עַל נַפְשִׁי
לְמִקְטְלַהּ׃ יג יְדִין יְיָ בֵּינָא
וּבֵינָךְ וְיִתְפְּרַע לִי יְיָ מִנָּךְ
וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃ יד כְּמָא
דְּאָמְרִין מַתְלָא דְּמִלְּקַדְמִין
מֵרַשִׁיעִין תִּפּוֹק חוֹבַתְהוֹן
וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃
טו בָּתַר מַן נְפַק מַלְכָּא
דְּיִשְׂרָאֵל בָּתַר מַן אַתְּ
רָדֵיף בָּתַר חֲלַשׁ חַד בָּתַר
הֶדְיוֹט חַד׃ טז וִיהֵי יְיָ לְדַיָּין
וְיַעְבֵּיד דִּין בֵּינָא וּבֵינָךְ וִיגַלֵּי
קֳדָמוֹהִי וִידוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע
עוּלְבָּנִי מִנָּךְ׃ יז וַהֲוָה כַּד
שֵׁיצִי דָוִד לְמַלָּלָא יָת
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם שָׁאוּל
וַאֲמַר שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין
בְּרִי דָוִד וַאֲרִים שָׁאוּל
קָלֵיהּ וּבְכָא׃ יח וַאֲמַר
לְדָוִד זַכַּאי אַתְּ מִנִּי אֲרֵי
אַתְּ גְּמַלְתַּנִי טָבְתָא וַאֲנָא
גְּמַלְתָּךְ בִּישְׁתָא׃ יט וְאַתְּ
חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵּין יָת דַּעֲבַדְתְּ
עִמִּי טִיבוּ וְיָת דִּמְסַרַנִי
יְיָ בִּידָךְ וְלָא קְטַלְתָּנִי׃
כ וַאֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר יָת בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וְיִשַׁלְחִנֵּיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא וַיְיָ
יְשַׁלְמִינָךְ טָבְתָא חֲלַף יוֹמָא דֵּין דַּעֲבַדְתָּא לִי׃ כא וּכְעַן הָא

ואבי ב' וסי' ראה גם ראה את כנף . אשר פגע בשני אנשים צדיקים : הקדמני ג' וסי' את הקני . משל. ארחיק : והיה ה' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : איבו ד' וחס' בקריאה וסי' ימצא איש את איבו ושלחו . כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים . כי יצא עמך למלחמה דמלכים . ביד נבוכדנצר איבו :

רדק

יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך : ותחס עליך . נפשי או עיני ורז"ל פי' לניעות שהיתה בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה והבא להרגך השכם להורגו : (יב) ואבי . כתרגומו רבוני : ראה. ראה בעיניך הכנף וראה בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא הרגתיך . צודה . אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא צדה : (יד) משל הקדמוני . משל מאדם הקדמוני כי הוא סמוך רוצה לומר כמושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא מלקדמין : מרשעים יצא רשע . מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולכם יכהן במעשיהם וכן אני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה בך ורז"ל פירשו משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב"ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב כך ונקמני ה' ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : (טו) אחרי כלב מת . כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : (יט) ואת הגדת כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : (כ) ושלחו בדרך טובה . כי העושה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל במעשך זה : (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך . כי אני רואה אתה נצול מידי בכל עת ולא תמלט ידי ואיפשר גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך וכי שמואל אמר לו בדבר עמלק ובמדרש קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי .

רלבג

עליך . ר"ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדוני כי משיח ה' הוא או יהיה הענין באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשי ותחס עליו נפש דוד והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה . הנה קצר בזה והמשל מה שזכר אחר זה : וה' ישלמך טובה תחת היום הזה . ומה שקצר בזה הוא שראוי שישלם גמול טוב מאת הש"י וקצר זאת ההקדמה להורות

פי' רבי' ישעיה

(יד) כאשר יאמר משל הקדמוני רגילים הקדמונים לומר כי מרשעים יצא הרשע שיכשלו בו : (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה . בתמיהה וכי דרך בני אדם לעשות כן כאשר עשית אתה לי : (כא) ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלך פירוש כי אני רואה כי השם עמך ואתה מצליח . ויש אומרים כשכרת שאול כנף מעילו של שמואל אמר לו מי שיכרית כנף מעילך הוא ימלוך תחתיך :

תולדות אהרן ואבי ראה . (פאה יו טעם)
יו) : מרשעים יצא רשע . פקודה פסר מ' :

מצודת דוד

(יב) ראה גם ראה . ר"ל ראה בראיה ברורה ומוחשת אשר כנף מעילך בידי ומזה תראה שהאמת אתי : כי בכרתי. במה שכרתי כנף המעיל שהיא לראיה שהיית בידי ועכ"ז לא הרגתיך מזה דע וראה כי מעולם לא חטאתי לך לבקש רעתך: (יג) ונקמני ה'. ינקום נקמתי ממך: (יד) כאשר יאמר . ר"ל יקוים בך דברי כמשל הקדמון אשר יאמר מרשעים יצא רשע ר"ל כל דבר תקלה ורשע בא"ה ע"י רשעים וכן תומת אתה ביד רשעים וידי לא תהיה בך : (טו) אחרי מי . ר"ל וכי לא די לך בשלוח אחרי מלאכים מחבלים עד שבעצמך תרדוף אחרי הלא אין זה כבודך שמלך ישראל ירדוף אחר ההדיוט שנחשב למולך ככלב מת וכפרעוש הקופץ ממקום למקום : (יט) הגדת . ר"ל הראית לכל בראיה ברורה : (כ) וכי ימצא . ר"ל וכי נעשה מעולם כזאת שימצא א"ב אויבו וכו' : וה'. אבל ה' ישלם לך גמול ולא לחנם עשית מה שעשית : (כא) הנה ידעתי . בראותי הצלחתך : וקמה בידך . בעבור כשרון מעשיך :

מצודת ציון

פנים : (יב) ואבי . ענין גדול ושר כמו האב על בנו . או לפי שהיה חותנו קראו כאב : צודה . אורב כמו ואשר לא צדה (שמות כא): (יד) הקדמוני. ר"ל כאמור בימים הקדמונים : (טו) פרעוש. הוא כינה שחורה הקופצת ממקום למקום : (טז) וירב. מלשון מריבה : (יז) בני . ר"ל חמלת עלי כבן על האב. או לפי שהיה חתנו קראו כבן : (יח) גמלתני . ענין תשלומין המעשה : (יט) סגרני . מסרני : (כא) וקמה . מל' קיום :
תשמיד

ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך : (כב) ואם תשמיד את שמי מבית אבי . זהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל הענין לחזק כי הבנים הם שמ ת האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני : (א) וימת שמואל . ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשים ומקצת החמישי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החוילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז"ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אנחנו מוצאי' נ"ב כמו שפירש' בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו שבעה חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והוא תחלת מלכות דוד : בביתו ברמה . בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש : (ב) ואיש במעון . שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב: ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות וקרא כרמל כמו שנאמר והיה המדבר לכרמל ופי' מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב : ולו צאן . צאן שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גוזז כמו וגז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד : (ג) ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש וענינו שאמר והאיש קשה ורע מעללים ושם האשה וענינה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידים כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה : טובת שכל . כתרגומו חכימת מדע וי"מ שכל ענין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעות היו קוראין אותו בני אדם נבל : והוא כלבי . היו"ד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכת"י והוא מזרעיית כלב והכתוב הוא בוי"ו כלבו ואפשר לפרש הכ"ף לשמוש כפי הכתיב ר"ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמר הכתוב על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין

גריעות

מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל : כב ועתה השבעה לי ביהוה אם־תכרית את־זרעי אחרי ואם־תשמיד את־שמי מבית אבי : כג וישבע דוד לשאול וילך שאול אל־ביתו ודוד ואנשיו עלו על־המצודה: (ל' מ"ל וג"א בלישנא; ל' חס' המצודה ל')

כה א וימת שמואל ויקבצו כל־ישראל ויספדו־לו ויקברהו בביתו ברמה ויקם דוד וירד אל־מדבר פארן : ב ואיש במעון ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת־אלפים ואלף עזים ויהי בגזז את־צאנו בכרמל : ג ושם האיש נבל ושם אשתו אבגיל והאשה טובת־שכל ויפת תאר והאיש קשה ורע מעללים והוא כלבו : ד וישמע דוד במדבר כי־גזז נבל את־צאנו : ה וישלח דוד עשרה נערים ויאמר דוד לנערים עלו כרמלה ובאתם אל־נבל ושאלתם־לו בשמי לשלום : (ל' ג'; ל' וחס'; ס'; כלבי ק'; ג'; ל')

ידענא ארי ממלך תמלך ותתקים בידך מלכותא דישראל : כב וכען קיים לי במימרא דיי דלא תשיצי ית בני בתרי ולא תפסוק ית שמי מבית אבא : כג וקים דוד לשאול ואזל שאול לביתיה ודוד וגברוהי סליקו למצדתא : א ומית שמואל ואתכנישו כל ישראל וספדו עלוהי וקברוהי בביתיה ברמה וקם דוד ונחת למדברא דפארן : ב וגברא במעון ונכסוהי בכרמלא וגברא רב לחדא וליה עאן תלתא אלפין ואלף עזין והוה במיגז ית עניה בכרמלא : ג ושום גברא נבל ושום אתתיה אביגיל ואתתא חכימת מדע ושפירת ריוו וגברא קשי וביש עובדין והוא מדבית כלב : ד ושמע דוד במדברא ארי גזיז נבל ית עניה : ה ושלח דוד עשרא עולימין ואמר דוד לעולימיא סקו לכרמלא ותהכון לות נבל ותשאלון ליה בשמי לשלם :

תמלוך ה' מלאי' בליש' בקריאה וסי' ואדניהו בן חגית מתנש' . ועתה הנה ארניהו מלך . כי מלוך תמלוך וקמה בידך . ובחמה שפוכ' אמלוך . תחת עבד כי ימלוך : ויקבצו ג' בסיפרא וסי' וימת שמואל ויקבצו המצפתה . ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם : ומעשהו ג' בקריאה וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל . ומעשהו לא השכילו : שכל כלהון קמצין במ"ה פתחין וסי' אתתא אתיעצת אתיהיבת לגברא ספרא . ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר . יועץ בשכל . נתן השכל במרומים רבים . איש שכל מבני מחלי . ושום שכל ויבינו במקרא : קשה הקשה ה' בקריאה וסי' נמסר בסוף וילך :

תולדות אהרן ואיש במעון . (סנהדרין כ) ·

רש"י

ימלוך תחתיו : (ב) ואיש במעון . שם העיר : ומעשהו . מקנהו וקניינו : גדול . עשיר : ויהי בגזוז את צאנו בכרמל . ויהי יום אחד בהגיע עת גזוז צאנו בכרמל ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן · (ג) והוא כלבי . מבית כלב :

כה

רלבג

להורות על פרסומה: (א) בביתו ברמה . ר"ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו : (ב) ואיש במעון ומעשהו בכרמל . אמר במעון להורות שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אצל מעשהו שהיה בכרמל ר"ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום נכבד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הפירוש השני הוא הנכון אצלנו : והאיש גדול מאד . ר"ל שהיה עשרו רב : ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ר"ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל : (ג) והוא כלבי . ר"ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים שסונאים בני מינם ויגנבו להם בבאם אצלם ולא יניחום לאכול מהנמצא בבית ואע"פ שלא יגרע ממאכלי' דבר וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין הכילות : (ה) עלו כרמלה . אמר זה לפי ששם נעתק נבל בעת הגזירה :

כה

פי' רבי' ישעיה

(ג) והוא כלבי . תרגום והוא מדבית כלב :

מצודת ציון

(כב) תשמיד. ענין כליון : כה (ב) במעון . בכרמל. מנחלת יהודה היו כמ"ש מעון כרמל וזיף (יהושע ט"ו): נפקד

מצודת דוד

(כב) אם תכרית וכו' . אז יהיה עליך עונש שבועה : ואם תשמיד . כפל הדבר במ"ש כ"א יוכרת זרעו א"כ ממילא יושכח שמו : כה (א) בביתו ברמה . בהבית שהיה לו ברמה : וירד וכו' . אולי דרך מדבר ענין גדי היו האנשים הולכים ושבים לספוד את שמואל ופחד פן ימלאוהו מי מאנשי שאול ולזה הלך משם למדבר פארן ולכך סמכו למיתת שמואל : (ב) ומעשהו. מקנהו, וכמ"כ יקראו מלאכה וכמש"כ לרגל המלאכה (בראשית ל"ג) ע"ש שהעוסק במקנה כל מלאכתו ומעשהו בהם וכן יען בסתך כמעשיך (ירמיה מ"ח) : גדול מאד . בעושר רב : בגזוז . בעת גזוז צאנו היה בכרמל : (ג) טובת שכל . בעלת שכל טוב : קשה ורע מעללים . אמיץ לב וסועל רע : כלבי . מבני כלב בן יפונה והיה קרוב לדוד :

ו ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך
שלום וכל אשר־לך שלום: ז ועתה
שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים
אשר־לך היו עמנו לא הכלמנום
ולא־נפקד להם מאומה כל־ימי
היותם בכרמל: ח שאל את־נעריך
ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך
כי־על־יום טוב בנו תנה־נא את
אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך
לדוד: ט ויבאו נערי דוד וידברו אל־
נבל ככל־הדברים האלה בשם־דוד
וינוחו: י ויען נבל את־עבדי דוד
ויאמר מי דוד ומי בן־ישי היום רבו
עבדים המתפרצים איש מפני אדניו:
יא ולקחתי את־לחמי ואת־מימי ואת
טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי
לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה
המה: יב ויהפכו נערי־דוד לדרכם
וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים
האלה: יג ויאמר דוד לאנשיו חגרו
איש את־חרבו ויחגרו איש את־
חרבו ויחגר גם־דוד את־חרבו ויעלו
אחרי דוד כארבע מאות איש
ומאתים ישבו על־הכלים:

ל'. כ' · ל' · ד' רפין. ל' · ל'חס'וס'חס' אל"ף בנ"ס כיוצא ג' · ל' ומ"ע · ל' · ד' פסו' את ואת ואת · ל' · ד'

ו ותימרון כדין לחיך ואת
שלם וביתך שלם וכל די
לך שלם: ז וכען שמעית
ארי גזזין לך כען רעיא
דילך הוו עמנא לא
אנזיקנונון ולא שגא להון
מדעם כל יומין דהוו
בכרמלא: ח שאל ית
עולימך ויחוון לך וישכחון
עולימיא רחמין בעינך ארי
על יום טב אתינא הב
כען ית דתשכח ידך
לעבדך ולברך לדוד:
ט ואתו עולימי דוד ומלילו
עם נבל ככל פתגמיא
האלין בשמא דדוד ופסקו:
י ואתיב נבל ית עבדי דוד
ואמר מן דוד ומן בר ישי
יומא דין דסגיאין עבדיא
דערקין ודמטמרין גבר מן
קדם רבוניה: יא ואסב ית
מכלי וית משתי וית
שירותי דאתקינית לגזזי
ואתן לגבריא דלא ידעית
אי מנן אינון: יב ואתחזרו
עולימי דוד לאורחתהון
ותבו ואתו וחויאו ליה
ככל פתגמיא האלין:
יג ואמר דוד לגברוהי
זריזו גבר ית חרביה וזריזו
גבר ית חרביה וזריז אף
דוד ית חרביה וסליקו בתר דוד כארבע מאה גברא ומאתן אשתארו למטר

רשי

(ו) כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה נוח: (כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה מזל חי וקים) (ל"א כה לחי. אמרו על שנתו ונשכו שתראו כן לאוי לאיש חי לאיש זריז וחשוב כמו בן איש חי רב פעלים חי ומזורו נבל ממעשים ע"כ): לחי. טוב וקיים: ואתה שלום וגו'. כן תהיה לאורך ימים: (ז) לא הכלמנום. לא הלענו ולא צערנו לשום דבר לא השבנום ריקם: ולא נפקד להם. מאומה כי שומרים היינו להם: (ח) וימצאו הנערים. שלי חן בעיניך במוהם שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו. על סמך משתה ויום טוב שיש לך באנו עתה לשאול. דבר אחר ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת יום טוב: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. יגעים היו מטורח הדרך ומדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו וי"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו: (י) מי דוד. מה הוא חשוב שאתן לו את שלי כלא מרות המושכים בא: (יג) ויחגור גם דוד את חרבו. מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים בדין תחלה: על הכלים. לשמור אהליהם וכליהם

רדק

גריעות מעשיו יחשו לכלב: (ו) כה לחי. מה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכת"י כדין לחייך וי"מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לפני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלום לעשיר ויהיה וי"ו ואתה שלום לזה הפירוש כוי"ו וישא אברהם את עיניו: (ז) לא הכלמנום. הה"א בסגול והוא כמו בחירק ופירושו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכים ממנו דבר לא השיבונו' ריק' ות"י לא אנזיקונון: ולא נפקד להם. ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמד כלמ"ד חדל לספור: כל ימי היותם בכרמל. פי' עמנו: (ח) כי על יום טוב בנו. חסר אל"ף מהמכתב ונשארה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורנו כי יום טוב אתה עושה לגוזזים אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשתה: (ט) וינוחו. ת"י ופסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד. המתפרצים. לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: (יא) את מימי. כלומר כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי. תבשילי ומאכלי וכת"י וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ולאופות ולטבחות מתקנות התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כ"ו' מתוקנות ומבושלות: (יג) ויחגור גם דוד חרבו. אע"פ שהיה די באנשים אשר עמו אע"פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז"ל למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך וזהו נבל וקראו עבד והוא נסכם עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר טוב

רלבג

(ו) כה לחי. הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התורה על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה: (ז) לא הכלמנום. ר"ל שלא הלענו עליהם ולא אמרנו להם דבר לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבושה בו בעבורנו וזה המאמר היה להורות שלא עשקו דבר מהמקני' שיגיע הבושת בעבורו כשלא ימצא נבל חשבונו: ולא נפקד להם מאומה. ר"ל שלא די שלא השיגם נזק מצדנו אבל שמרנו אותם שלא השיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם: (ט) וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. הרצון בזה אצלי כי להתפרסם רוע תכונת

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך. אם איפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו את. יבאו ויגידו צדקתו. תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך. כל אשר תמצא. תמצא ידך לכל איביך: כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב:

תולדות אהרן ואמרתם כה לחי. שם נא עקידה ש' מג זוכר וישלח: ויאמר דוד לאנשיו. סנהדרין לו:

פי' רבי' ישעיה

(ו) ואמרתם כה לחי. נעלם האל"ף ופתרונו לאחי: ואתה שלום. הוי יתיר:

מצודת דוד

(ו) כה לחי. ר"ל כן יהיה לזמן חייך ואתה תהיה בשלום וגם ביתך וכו': (ז) עתה וגו'. ר"ל עתה אודיע לך שרועיך אשר היו עמנו לא הכלמנו אותם בדברי ריב ומלה אף לא חסר להם מאומה כי לא שלחנו יד בכל אשר להם: (ח) ויגידו לך. שאמת הדבר: וימצאו הנערים. על עצמם אמרו בעבור דוד שימצאו חן לקבלם בסבר פנים יפות: כי על יום טוב. דרכם היה לעשות י"ט ומשתה ושמחה בעת גזיזת הצאן וכן נאמר באבשלום ויהי גוזזים וכו' ויקרא וכו' (ש"ב י"ג) ולזה דוד לאמר לו הלא על יום טוב באנו ומהראוי לקבל אז את כל הבא בסבר פנים יפות: תנה נא. עתה תנה את אשר תמצא ידך אם מעט ואם הרבה: לעבדיך. על עצמם אמרו: (ט) וינוחו. שבתו ונחו מדבריהם ולא דברו עוד מאומה: (י) מי דוד. ר"ל וכי חשוב הוא כ"כ ליתן לו מתן: היום רבו. בעת הזאת נתרבו עבדים המתחזקים כל איש מול פני אדוניו לומר לאדונו אני גדול ממך וכן דוד חושב עצמו לגדול ממני עד שאתן לו מתן: (יא) ולקחתי וגו'. ועל מה ששאלו לעצמם אמר וכי אתן לאנשים אשר לא ידעתי איה המקום אשר מזה המה וא"כ כ"ש הוא שלא אתן לכם מאומה: (יג) על הכלים. אצל הכלים לשמרם

מצודת ציון

(ז) נפקד. נחסר: מאום. כלל לא: (ח) בנו. כמו באנו ונחסר האל"ף: (ט) וינוחו. ענ' מנוחה ר"ל נחו מדבריהם: המתפרצים. ענין התחזקות כמו מה פרצת עליך פרץ (בראשית לח): (יא) טבחתי. זבחתי: לגוזזי. להאנשים הגוזזים צאני: ויעש

רדק

הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויתגור. גם דוד את חרבו : (יד) לברך את אדונינו , לאת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה : ויעט בהם גער בהם והוא מענין עיט ומשרשו כי הירד קמוצה כלומר הכריחם בדבריו הרעים וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת וקץ בהון : (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו . אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה נוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם מילו : (יח) וחמש צאן עשוות . כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות ופירוש מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשויות תחברא ולא ידעתי מה הוא ובנוסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק ובלים ששפיל"ן בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחים ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא : צמוקים . ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכת"י ומאה אתכלין דענבין יבשין : ודבלי' . הדבלה הוא ככר תאנים יבשו' דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירוש מאתים ליטרא וכן ת"י ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא: (כ) בסתר ההר . יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאים ויורדים מצד האחד ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגע' בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד וי"ת בסתר ההר בסטר טורא : (כא) לשקר. לחנם : וישב לי רעה . במה שחירף אותי בדבריו:(כב) לאויבי דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד)לברך את אדונינו פי' לשאול בשלומו : ויעט בה'. פירוש פזר' מפליו בגערתו לשון ויעט העט אל השלל : (יח) ומאה צמוקים. ענבים יבשים . וחמש צאן עשויות מתוקנו' ומבושלות שהיו מוכנו' לאכילה ומאתי' דבלים פי' עיגולי דבלה : (כ) היא יורדת בסתר ההר . פירוש שני הרים זה כנגד זה . והעמק שביניה' קורא סתר ההר שההרי'

תרגום

מְנָיָא : יד וְלַאֲבִיגַיִל אִתַּת
נָבָל חַוִּי עוּלֵימָא חַד
מֵעוּלֵימַיָא לְמֵימַר הָא
שְׁלַח דָוִד אִזְגַדַיָא מִמַדְבְּרָא
לְבָרָכָא יָת רִבּוֹנַנָא וְקָץ
בְּהוֹן : טו וְגֻבְרַיָא טָבִין
לָנָא לַחֲדָא וְלָא אִתְנְזֵיקְנָא
וְלָא שְׁגָא לָנָא מִדַּעַם כָּל
יוֹמִין דִי הֲלֵכְנָא עִמְהוֹן כַּד
הֲוֵינָא שָׁרָן בְּחַקְלָא :
טז שׁוּר מַקִּף הֲווֹ עֲלָנָא
אַף בְּלֵילֵי אַף בִּימָם כָּל
יוֹמִין דַהֲוֵינָא עִמְהֵן רָעַן
עָנָא : יז וּכְעַן דְעִי וַחֲזַי
מָה תַעְבְּדִין אֲרֵי גְמִירָא
בִּישְׁתָּא לְמֵיתֵי עַל רִבּוֹנַנָא
וְעַל כָּל בֵּיתֵיהּ וְהוּא גְבַר
רַשִׁיעָא מִלְמַלָּלָא עִמֵּיהּ :
יח וְאוֹחִיאַת אֲבִיגַיִל וּנְסֵיבַת
מָאתַן גְרִיצָן דִלְחֵם וּתְרֵין
גַרְבִין דַחֲמַר וְחָמֵשׁ אָעַן
תַּכְבְּרָא וְחָמֵשׁ סָאִין קַלְיָא
וּמְאָה אִתְכָּלִין דְעִנְבִין
יַבְשִׁין וּמָאתַן מְנַן דְבֵילְתָא
וְשַׁוִיאַת עַל חֲמָרַיָא :
יט וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא
עֲבַרוּ קֳדָמַי הָא אֲנָא
בָּתְרֵיכוֹן אַתְיָא וּלְבַעְלָהּ
נָבָל לָא חֲוִיאַת : כ וַהֲוָה
הִיא רְכִיבָא עַל חֲמָרָא
וּנְחָתַת בִּסְטַר טוּרָא וְהָא
דָוִד וְגֻבְרוֹהִי נָחֲתִין
לְקַדָּמוּתָא וַעֲרַעַת יָתְהוֹן : כא וְדָוִד אֲמַר בְּרַם לְשִׁקְרָא נְטָרִית יָת כָּל דִּי לְדֵין
בְּמַדְבְּרָא וְלָא שְׁגָא מִכָּל דִּי לֵיהּ מִדַּעַם וַאֲתֵיב לִי בִּישְׁתָּא חֲלַף טָבְתָא :
כב כְּדֵין יַעְבֵּיד אֱלֹהִים לְסַנְאֵי דָוִד וּכְדֵין יוֹסִיף אִם אַשְׁאַר מִכָּל דִּי לֵיהּ עַד

מקרא

יד ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד
מהנערים לאמר הנה שלח דוד
מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו
ויעט בהם: טו והאנשים טבים לנו מאד
ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל
ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה:
טז חומה היו עלינו גם לילה גם יומם
כל ימי היותנו עמם רעים הצאן:
יז ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה
הרעה אל אדנינו ועל כל ביתו
והוא בן בליעל מדבר אליו: יח ותמהר
אבוגיל ותקח מאתים לחם ושנים
נבלי יין וחמש צאן עשוות וחמש
סאים קלי ומאה צמקים ומאתים
דבלים ותשם על החמרים: יט ותאמר
לנעריה עברו לפני הנני אחריכם
באה ולאישה נבל לא הגידה: כ והיה
היא רכבת על החמור וירדת בסתר
ההר והנה דוד ואנשיו ירדים
לקראתה ותפגש אתם: כא ודוד אמר
אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה
במדבר ולא נפקד מכל אשר לו
מאומה וישב לי רעה תחת טובה:
כב כה יעשה אלהים לאיבי דוד וכה
יסיף אם אשאיר מכל אשר לו

(הערות בגליון: ל' ; ב' ; כ' חד קמץ וחד פתח ; ל"א ; ל' ר"פ ; ה'. ג' כלים ; ו' בספרא ; ח' ; אביגיל ק' ; עשויות ק' ; י' בטעם ; ס' רפין ; ל' ; ג' ; כ"ס ד' מנהון בספרא)

טבים הטבים ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תולדת : אל ג' דסמיכי אל בלישני' בקריאה וסי' וכלות אליהם כל היום ואין לאל . ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה . כי כלתה אליו הרעה מאת המלך : מדבר ח' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויצא . כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ו על כל וסי' ויאמר אליהם נחש . ויאמרו כל העם . ויחטל שאול . ועתה דעי . וימלך דוד בחברון מלך :

תולדות אהרן וחמש צאן. חולין קלה קלז : והנה היא רוכבת. פסחים ג מגלה יד:

רשי

וכליהם : (יד) אחד מהנערים. שלה : ויעט בהם. אפרחינון במלין לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : ולא הכלמנו . לא נכלמנו : (יז) כי כלתה הרעה . מאת דוד אליו : והוא בן בליעל מדבר אליו . ואדונינו בן בליעל מהיות דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יקצוף עלינו : (יח) עשויות . תרגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק ובצים ששפיי"ן בלע"ז כמו ששנינו בפסחים (עד . פ"ש היטב ברש"י ד"ה רבי ישמעאל קורהו וכו' ומלוא לייש"ב) נותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שבתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שנוייה בתוספתא ורבי קלונימו' זצ"ל מן רומי פרשה לנו כן : צמוקים . ענבים יבשים : דבלים . עגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושות בגלי : (כ) יורדים לקראתה . גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והם יורדים מהר זה שכנגדו : (כא) ודוד אמר . בלבו כשאמרו לו נערי גדופי נבל אך לשקר שמרתי וגו' : (כב) משתין . וי"ת ידע מדע . משית קירות לבו . דבר אחר אפילו כלב שדרכו להשתין

רלבג

תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אבל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו ככל הדברים האלה שסדר דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרבה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שמכר בזה המקום : (יד) ויעט בהם . ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריות : (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו . הנה בליעל נאמר בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין הבי הוא בזה המקום ממנו אמרו האמר למלך בליעל רשע אל נדיבים (איוב ל"ד) : (יט) עברו לפני. אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת : (כב) משתין בקיר . והוא הזכר ויש לספלא איך נסכם דוד להרוג נבל וביתו והוא לא הסכי' על הריגת שאול עם היותו רודפו . ואפשר שנאמר שכבר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך

מצודת ציון

(יד) ויעט . ענין הפרחה כמו ותעט אל השלל (לעיל טו) : (טו) הכלמנו . מלשון כלימה : פקדנו . ענין חסרון : (יז) בן בליעל . איש רשע בלי עול מקום : (יח) נבלי . נאדות : עשוים . מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו (בראשית יח) : קלי . קמח משבלים לוויות כמו ולחם וקלי (ויקרא כג) : ומאה צמוקים . מאה אשכלות ענבים יבשים וכן דבלים וצמוקים (ד"ה א יב) : ומאתים דבלים . מאתים ככר והם תאנים מקובצות דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד כעין ככר לחם : (כ) ותפגוש . פגעה : (כח) לשקר . ר"ל על חנם : ולא נפקד . לא נחסר : ונבלה

מצודת דוד

לשמרם : (יד) ויעט בהם . בגערה הפריחם ללכת לדרכם : (טו) והאנשים . אנשי דוד היו טובים לנו מאוד . ולא הכלמנו . לא היינו נכלמים על ידיהם ולא חסרנו מאומה וכו' : (טז) חומה . עוד היו שומרים אותנו מאחרים כחומה הזה : (יז) מה תעשי . לתקן הדבר ולפייס את דוד : כי כלתה הרעה . נגמרה הרעה לבוא אליו : והוא . ונבל עצמו הוא בן בליעל מלדבר אליו ולהוכיחו על פניו כ

יגמר בי : (יט) לנעריה . מוליכי המנחה : (כ) בסתר ההר . בעמק שבין שני ההרי' : (כא) ודוד אמר . בעת שפגשה בו אמר דוד לאנשיו אך לחנם שמרתי וכו' : רעם

בשה שחרפו לומר מי דוד וכו' : (כב) כה יעשה . הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכאלו

רשי

להשתין בקיר : (כד) בי אני אדני העון . מתחלה אמרה כך כדי שישמע אוזן
לדבריה ולבסוף אמרה לו באמת אני אמתך לא ראיתי את נערי אדני :
(כו) אשר מנעך . ששלחני לקראתך למנעך משפיכות דמים : והושע ידך לך ·
מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותעש : יהיו כנבל אויביך . נתנבאת ברוח
הקודש שלא יאריך ימים :
(כז) ונתנה לנערים . ותנתן לנערים שמתהלכים וגו׳ נתנה לשון עבר ונתנה לשון להבא :
(כח) כי עשה יעשה ה׳ לאדני בית נאמן . להיות מלך על ישראל לפיכך ורעה לא תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לשו על מלכותך

רדק

דוד . כנוי הוא לדוד : משתין בקיר . כמו שפירשו רז״ל אפילו כלב שדרכו
להשתין בקיר וי״ת ידע מדע ר״ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת :
(כג) לאפי דוד . כמו לפני דוד : בי אני . כלומר אדוני העון בעצמי ואני
הוא שחטאתי לפני כלומר הטוב כי אני חטאתי שמע דברי אמתך :
(כו) אשר מנעך . דבק עם חי ה׳ : והושע ידך לך . השם מנעך מבוא בדמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדין לא יצא שמעך בעולם ועדין שאול קיים : והיו כנבל . שאין בו כח להרע לך : הברכה . כמו המנחה כמו קח נא את ברכתי : אשר הביא שפחתך . ואמר שפחתך בלשון זכר הנער לפי שהיא עקר ההבאה : ונתנה לנערים . דרך כבוד : (כח) בית נאמן . כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רז״ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל : כי מלחמות ה׳ . תרגומו ארי קרביה דעמיה דה׳ : לא תמצא בך . עתיד במקום עבר כמו לא נמצא׳ ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת : (כט) ויקם אדם . שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומר כי אין לו תקומה לפניך : והיתה נפש

עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר׃ כג וַתֵּרֶא
אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל
הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ׃ כד וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן וּתְדַבֶּר־
נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי
אֲמָתֶךָ׃ כה אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי ׀ אֶת־
לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל
כִּי כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה
עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת־
נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ׃ כו וְעַתָּה
אֲדֹנִי חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר
מְנָעֲךָ יְהוָה מִבּוֹא בְדָמִים וְהוֹשֵׁעַ
יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ
וְהַמְבַקְשִׁים אֶל־אֲדֹנִי רָעָה׃ כז וְעַתָּה
הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ
לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים
בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי׃ כח שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ
כִּי עָשֹׂה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַאדֹנִי בַּיִת
נֶאֱמָן כִּי־מִלְחֲמוֹת יְהוָה אֲדֹנִי נִלְחָם
וְרָעָה לֹא־תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ׃ כט וַיָּקָם

ל׳ · ג׳ · כ״א · ג׳ · ג׳ וכל מלכי׳ דכו׳ · כ׳ · ג׳ · ל׳ לשון נקבה · ג׳ . ל׳ · ט״ו ג׳ בישין וג׳ טבין

מְנָהַר צַפְרָא יָדַע מַדַּע׃
כג וַחֲזַת אֲבִיגַיִל יָת דָּוִד
וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל
חֲמָרָא וּנְפַלַת לְאַפֵּי דָוִד
עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא׃ כד וּנְפַלַת עַל
רִיגְלוֹהִי וַאֲמָרַת בְּבָעוּ עֲלַי
דִּילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וּתְמַלֵּל
כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָמָךְ וְתִשְׁמַע
יָת פִּתְגָמֵי אַמְתָךְ׃ כה לָא
כְעַן יְשַׁוֵּי רִבּוֹנִי יָת לִבֵּיהּ
עַל גַּבְרָא שְׁטְיָא הָדֵין עַל
נָבָל אֲרֵי כִּשְׁמֵיהּ כֵּן הוּא
נָבָל שְׁמֵיהּ וְטַפְּשׁוּתָא
עִמֵּיהּ וַאֲנָא אַמְתָךְ לָא
חֲזֵיתִי יָת עוּלֵימֵי רִבּוֹנִי
דִּשְׁלַחְתָּ׃ כו וּכְעַן רִבּוֹנִי
קַיָּם הוּא יְיָ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ דִּי
מָנְעָךְ יְיָ מִלְמִשְׁפַּךְ דַּם
זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדָךְ לָךְ
וּכְעַן יְהוֹן כְּנָבָל סַנְאָךְ
וּדְתָבְעִין עַל רִבּוֹנִי
בִּישְׁתָא׃ כז וּכְעַן
תִּקְרוּבְתָּא הָדָא דְּאַיְתִיאַת
אַמְתָךְ לְרִבּוֹנִי וְתִתְיְהֵב
לְעוּלֵימַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם
רִבּוֹנִי׃ כח שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי אַמְתָךְ אֲרֵי קַיָּמָא יְקִים יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכוּ קַיָּמָא אֲרֵי קְרָבֵי עַמָּא דַיְיָ
רִבּוֹנִי מְגִיחַ וּבִישְׁתָא לָא אִשְׁתְּכַחַת בָּךְ מִיּוֹמָךְ׃ כט וְקָם אֱנָשָׁא

ותדבר ג׳ בקריאה וסימ׳ ותדבר נא אמתך . יפתח פיך את הפליט . למה תאמר יעקב :

רלבג

למלך על ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל . (כד) ותפול על רגליו . ר״ל אצל רגליו : בי אני אדני העון . הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו כי אדני העון והפשע והודת זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד ותשקיט חמתו בזה המאמר כי בו מפייסו מה שלא ישלם ואחר זה הלחה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה אשר רוע מנהגו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו : (כו) מנעך ה׳ מבוא בדמים והושע ידך לך . הנה נשבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיורה שהיא בלתי יראה שישחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אצלה שכבר ימנע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהשי״ת מנעהו מבוא בדמים ר״ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובשלם ידו : (כט) ויקם אדם לרדפך . והוא רמז אל שאול : והיתה נפש

פי׳ רבי ישעיה

מכסים אותו ואינו נראה והיא היתה יורדת מן ההר מזה ודוד היה יורד לקראתה מן ההר שכנגדו ופגעה בהם בתוך העמק : (כב) משתין בקיר . פי׳ זה הכלב שדרכו להשתין בקיר . כלומר אפילו כלביו אהרוג : (כד) בי אני אדוני העון . פירוש העון הזה שאתה רוצה לעשות בי יגיע ולא לך . שהיתה מכבדת הדבר בעיניו על שהיה רוצה לשפוך דם : (כו) ועתה אדני חי ה׳ . פי׳ נשבעת לו שבאמת היא אומרת שלא ראתה את נעריו : והושע ידך לך . פירוש שידך תושיע לעצמך שתמנע ידך מלשפוך דמים ותושיע נוסף מעון : (כז) ועתה הברכה הזאת . פירוש המנחה כמו קח נא את ברכתי :
אשר הביא שפחתך . מקרא קצר הוא אשר הביא נער שפחתך . ונתנה לנערים . פי׳ תהיה נותנת לנערים :

מצודת דוד

כאלו אמר כהרעה הזאת יעשה לי המקום אם אשאיר וכו׳ ולפי שבסוף חזר בו לזה כינה הכתוב ואמר לאויבי דוד : משתין בקיר . כן יקרא הזכר כי עושה קלוח למרחוק ויוכל להשתין בקיר : (כג) לאפי דוד . לפני דוד : (כד) בי אני וגו׳ . כי דוד לא היה מכירה ולזה אמרה מה ששמעתי אשר אדוני מדבר אל עבדיו בדבר מה שקרה לו דע אדוני העון הזה הוא בי ר״ל בביתי נעשה הדבר : ותדבר . ולזה תדבר אמתך לבקש ולהתחנן על הדבר : (כה) אל איש . ר״ל אל דברי חירופו : ונבלה עמו . מחזיק בנבלה לדבר קשות וחירופים : לא ראיתי . בכדי לתקן הדבר ולפייסו : (כו) חי ה׳ וגו׳ . נשבעה בה׳ ובנפשו ואמרה הנה רצון ה׳ למנעך מבוא בעון שפיכת דם שידך יושיע לך לריב ריבך כ״א היה רצון המקום שידך יושיע לך לנקום נקמתך ולשפוך דם לא היה הדבר נגלה אלי ללכת לפייסך ואף המהירה והפגישה והשמיעה בדבריך לאנשיך המה מה׳ בהשגחה : ועתה . הואיל וה׳ מנעך מבוא בדמים בודאי הוא יריב ריבך ויומת בידי שמים וכל אויביך יהיו כנבל שיומתו בידי שמים וכאשר אמר דוד בעצמו אל שאול ישפוט ה׳ וכו׳ וידי לא תהיה בך : (כז) ועתה הברכה . התפייס נא בעבור הברכה הזאת וכו׳ : ונתנה וכו׳ . מפני הכבוד לא אמרה ונתנה לך כי למעלתו למעט יחשב ואמרה ונתנה להנערים וכו׳ : (כח) שא נא וכו׳ . הקדימה לשאול מחילה אם תכשל בלשונה לדבר מה מול כבודו : כי עשה יעשה . זה ראשית אמריה תאמר הן ידעתי שה׳ יעשה לאדוני בית נאמן ומתקיים ועד עולם לא תוסר המלוכה מביתו לא כשאול שיוסר המלוכה מזרעו : כי מלחמות ה׳ . כל מלחמתך המה מלחמות ה׳ לעשות נקמה בפלשתים אבל לא תמצא בך רעה מימיך ללחם ולהרוג אנשים מישראל כאשר עשה שאול שהרג כהני נוב ולזה סרה משאול ולא תוסר ממך . (כט) ויקם אדם . ר״ל אם שקם שאול לרדפך וכו׳ ויכול היית להרגו במערה עכ״ז לא שלחת בו יד ורעה לא נמצא בך מימיך

מצודת ציון

(כה) ונבלה. ענין דברי גנאי וכעור כמו נבל נבלה ידבר (ישעיה לב) : (כז) הברכה. מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג) : ברגלי אדוני. ר״ל עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח) : (כח) שא. ענין מחילה : נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ״ב) : ברורה

רדק

פש אדני. שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתעלה ויתברך הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירוש מושב אבן הקלע שהוא עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירו׳ נפש אדני צרורה בצרור החיים לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גנוזה בגנז חיי עלמא קדם ה׳ אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי רז״ל ר׳ אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא׳ בצרור החיים את ה׳ אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה שנאמר יקלענה בתוך כף הקלע: (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה. זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל: לפוקה. כמו ופיק ברכיי׳ פי׳ ענין מכשול ותרגומו ליצפא: ולמכשול לב. כי העון מכשול בלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעבירה ואמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה על שפיכות דמים ולמכשול על אשת איש: ולהושיע אדוני לו. לעצמו שלא ישפוך דם נקי: וזכרת את אמתך. כשייטיב ה׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם: (לב) לאביגל. כתיב כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות. ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך פקרה עצמה לו וכיון שפקרה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והכא אביגל: אשר שלחך. שנתן בלבך לצאת לקראתי: (לג) טעמך. עצתך ודברך הטוב וכת״י ובריך מדעיך. כליתני. מנעת אותי כמו לא יכלה ממך: (לד) מהרע אותך. כמו לך: ותבאתי. כן כתיב והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה

שמואל א כה

אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ
וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה ׀ בִּצְרוֹר
הַחַיִּים אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֵת נֶפֶשׁ
אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע׃
ל וְהָיָה כִּי־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַאדֹנִי כְּכֹל
אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶת־הַטּוֹבָה עָלֶיךָ וְצִוְּךָ
לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל׃ לא וְלֹא תִהְיֶה ׀ זֹאת
לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַאדֹנִי
וְלִשְׁפָּךְ־דָּם חִנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ
וְהֵיטִב יְהוָה לַאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת־אֲמָתֶךָ׃
לב וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲבִיגַל
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
שְׁלָחֵךְ הַיּוֹם הַזֶּה לִקְרָאתִי׃ לג וּבָרוּךְ
טַעְמֵךְ וּבְרוּכָה אָתְּ אֲשֶׁר כְּלִתִנִי
הַיּוֹם הַזֶּה מִבֹּא בְדָמִים וְהֹשֵׁעַ
יָדִי לִי׃ לד וְאוּלָם חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מְנָעַנִי מֵהָרַע אֹתָךְ כִּי ׀
לוּלֵי מִהַרְתְּ ותבאתי לִקְרָאתִי כִּי אִם־ (ותבאת ק׳)
נוֹתַר לְנָבָל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין
בְּקִיר׃ לה וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּדָהּ אֵת אֲשֶׁר־
הֵבִיאָה לוֹ וְלָהּ אָמַר עֲלִי לְשָׁלוֹם

למרדפך ולמבעי למקטלך ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא קדם יי אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמא דמפרחין אבנא בקלעא׃ ל ויהוה כד יקים יי לרבוני ככל דמליל לאיתאה טבתא עלך ויפקדינך למהוי מלכא על ישראל׃ לא ולא תהי דא לך ליצפא ולתקלת לב לרבוני ולמשפך דם זכאי מגן ולמפרק רבוני ליה וכד יוטיב יי לרבוני ותדכר ית אמתך׃ לב ואמר דוד לאביגיל בריך יי אלהא דישראל דשלחך יומא דין לקדמותי׃ לג ובריך מדעיך ובריכא את דמנעתני יומא הדין מלמשפך דם זכאי ולמפרק ידי לי׃ לד וברם קים הוא יי אלהא דישראל דמנעני מלאבאשא ליך ארי אלולא פון אוחית ואתית לקדמותי אלהין אשתאר לנבל עד מנהר צפרא ידע מדע׃ לה וקביל דוד מנה ית דאיתיאת ליה ולה אמר סקי לשלם לביתך חזי

ואת נפש ד׳ בקריאה וסי׳ ויקם אדם לרדפך. ויבוא יואב אל המלך. ועתה לכי איעצך נא עצה. ויאמר אלהים לשלמה. וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן. ולא תהיה ח׳ וסי׳ נמסר בסדר קדשים: וברוך ז׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך: ואולם ה׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר וארא:

תולדות אהרן והיתה נפש אדוני. שבת קיב מגלה שם חגיגה יב עקידה ש׳ ע׳ עקרים מד סו לג: ואת נפש איביך. שבת שם עקידה ש׳ קא עקרים מד פ׳ לג: ולא תהיה זאת לך לפוקה. מגלה שם וטו סנהדרין קיא (שם שם): והטיב ה׳ לאדני. מגלה יד קמא נב: וברוך טעמך. מגלה שם:

רשי

מלכותך: (כט) כף הקלע. חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן: (ל) והיה כי יעשה ה׳ וגו׳. ותמלוך: (לא) ולא תהיה וגו׳ לפוקה. לכשלון כמו ופיק ברכים (נחום ב׳ י״א) שאם היית עושה זאת לא יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לדורות הבאים על שפיכות דמים: ולהושיע אדני לו. שתנקום אתה את נקמתך: (לג) כליתני. מנעת אותי כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ׳ י״ב) לא יכלה ממך (בראשית כ״ג ו׳): והושע ידי לי. מוסב על מבוא בדמים מ״ם של מבוא

רלבג

נפש אדני צרורה בצרור החיים. הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכליה שהם צרור החיים ומצדם יהיה עם השם יתברך כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה׳: ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. ר״ל שלא יהיה לה השארות וקיום והנה אמרה זאת להורות שכבר יחשוב דוד אם ישחית ותמנע ממנו ההצלחה הנפשיית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישראל יהיה לו זה העון לפוקה ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי היה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה לשאול. ועם היה מטוב חכמתה שהלאה פני

פי׳ רבי ישעיה

(כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. פי׳ כל מקום שאומר הנפש הוא הגוף והנשמה ולא הנשמה לבד דכתיב והנפש אשר תאכל. וכתיב על נפש מת. ואין לומר על הנשמה נפש מת: (לא) ולהושיע אדוני לו. דברי הם להושיע אדוני לעצמו מן העון שלא תכשל בשפיכות דמים. והטיב ה׳ לאדוני וזכרת את אמתך. פירוש כשייטיב ה׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה שמנעתיך מלשפוך דמים שאין נאה למלך לעשות דבר שלא כדין: (לג) וברוך טעמך. כמו מטעם המלך: אשר כליתני היום. כמו לא יכלה ממך. ולזכר יאמר כליתני. ולנקבה כליתיני: (לד) ותבאת לקראתי. מלה מורכבת היא. מן ותבואי מן ובאת. שאו זה או זה היה לו לומר והרכיב המלה משתיהם ואמ׳ ותבאת. כמו שמזכיר הרבה מלות מורכבות:

מצודת ציון

(כט) צרורה. ענין קשורה כמו צרור כספו (בראשית מב): יקלענה. ענינו השלכה בהכלי העשוי כעין מקל וברא שו כעין כף ובו ינוחו האבן הנזרק ולזה קרוי כף הקלע: (לא) לפוקה. אף הוא ענין מכשול כמו ופיק ברכים (נחום ב): (לג) טעמך. דבורך ועצתך כמו וטעם זקנים יקח (איוב יב): כליתני. מנעת אותי: (לד) ואולם. אבל באמת: לולי. אם לא: (לה) ואשא פניך. ענין הדור פנים

מצודת דוד

מימיך: והיתה נפש אדוני. ובעבור זה תהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים הנצחיים הרוחניים אחר הפרדה מן הגוף: את ה׳. להיות חוזרת למקום אשר ממנה חוצבה: יקלענה. תהיה משוטטת נע ונד כהאבן הקלוע בכף הקלע ואמרה זאת להחניפו ולבל ישפוך דמי ישראל כמו שאול: (ל) את הטובה וכו׳. וחוזרת ומפרשת וצוך לנגיד וכו׳: (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה. ר״ל כשתמלוך לא יזיק לך כלל דברי חרפת נבל להיות מבוזה בעבור זה בעיני העם ואפילו למכשול לב אדוני לא יהיה כי לא תחוש אז לדברי נבל כזה וכאשר לא המיתהו תוסר מן הקלון כי לא יאמר אז עליך שדרכך לשפוך דם חנם ולהושיע לעצמך בכח זרועך וכאלו אמרה הן עתה עוד היותך נרדף בהרים מפני שאול חושש אתה לחרפת נבל אבל לא תחוש במה שיאמרו שאתה שופך דם חנם ומושיע לעצמך בכח זרועך היות עכשיו אין מעלתך גדולה כ״כ לחוש לדברים כאלה אבל לאחר שתמלוך נספיק היא והנה באמתי בהבנת הדברים האלה אליה וקוץ בהקטין עתה מעלתו ולזה שאלה בראשית אמריה שא נא לפשע אמתך: והיטב ה׳ לאדוני. ר״ל הן ידעתי כאשר ייטיב ה׳ לאדוני וימלוך כאות נפשו זכור תזכור את אמתך להחזיק לי טובה על העצה היעוצה למנעך מבוא בדמים: (לג) מבוא בדמים. מבוא בעון שפיכת דם ובתשועת ידי לעצמי: (לד) חי ה׳. הריני נשבע חי ה׳ וכו׳ שמנע אותי מהרע לך ר״ל לביתך ולכל אשר לך: כי אם נותר וכו׳. אז יחול עלי עונש

לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא
פניך: לו ותבא אביגיל | אל־נבל
והנה־לו משתה בביתו כמשתה
המלך ולב נבל טוב עליו והוא
שכר עד־מאד ולא־הגידה לו דבר
קטן וגדול עד־אור הבקר: לז ויהי
בבקר בצאת היין מנבל ותגד־לו
אשתו את־הדברים האלה וימת לבו
בקרבו והוא היה לאבן: לח ויהי כעשרת
הימים ויגף יהוה את־נבל וימת:
לט וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך
יהוה אשר רב את־ריב חרפתי מיד
נבל ואת־עבדו חשך מרעה ואת רעת
נבל השיב יהוה בראשו וישלח דוד
וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה:
מ ויבאו עבדי דוד אל־אביגיל
הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד
שלחנו אליך לקחתך לו לאשה:
מא ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר
הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי
עבדי אדני: מב ותמהר ותקם אביגיל
ותרכב על־החמור וחמש נערתיה
ההלכת לרגלה ותלך אחרי מלאכי
דוד ותהי־לו לאשה: מג ואת־אחינעם
לקח דוד מיזרעאל ותהיין גם־
שתיהן לו לנשים: מד ושאול נתן את־
מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן־ליש

דקבילית מניך ונסבית
אפיכי: לו ואתת אביגיל
לות נבל והא ליה משתיא
בביתיה כמשתי מלכא
ולבא דנבל שפיר עלוהי
והוא רוי עד לחדא ולא
חויאת ליה פתגם זעיר
ורב עד מנהר צפרא:
לז והוה בצפרא כד פג
חמרא מנבל וחויאת ליה
אתתיה ית פתגמיא האלין
ומית לביה במעוהי והוא
הוה כאבנא: לח והוה לזמן
עשרא יומין ותבר יי ית
נבל ומית: לט ושמע דוד
ארי מית נבל ואמר בריך
יי דדן ית דין חיסודי מידא
דנבל וית עבדיה מנע
מלמעבד בישא וית בישת
נבל אתיב יי ברישיה
ושלח דוד ושאיל
באביגיל למסבה ליה
לאתו: מ ואתו עבדי דוד
לות אביגיל לכרמלא
ומלילו עמה למימר דוד
שלחנא לותיך למסביך
ליה לאתו: מא וקמת
וסגידת על אפהא על
ארעא ואמרת הא אמתך
לאמהו לאסחאה ריגלי
עבדי רבוני: מב ואוחיאת
וקמת אביגיל ורכיבת על
חמרא וחמש עולימתהא
דאזלין לקיבלה ואזלת
בתר אזגדי דוד והות ליה לאתו: מג וית אחינועם נסיב דוד מיזרעאל והואה
אף תרתיהון ליה לנשין: מד ושאול יהב ית מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי

חשך ג' בקריאה וסי' במסרה רבתא: בראשו י"ד בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא:
תולדות אהרן ויהי כעשרת הימים. ר"ס יח (בכורים סד):

רש"י

בוא מחוברת פה והושע כמו תבוא בדמים ומהושע ידי לי: (לז) בצאת היין מנבל. כד פג חמרא מנבל. וימת לבו. שנצטער על המנחה שהוצאת לדוד: (לח) כעשרת הימים. שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה שלא יתערב אבל שם באבלו ואחר כך תלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ויגף ה' את נבל ואמר מר לה שלשה ימים ומת זו הוא יתת מגפה ורבותינו אמרו לו עשרת ימי תשובה שהמתין ו הקב"ה שיחזור בתשובה ם אומרים כנגד עשר לגימות נתן נבל לעבדי דוד ששלח ו דוד עשרה נערים ושאכילן: (לט) את ריב חרפתי. גדופי וחרפני היום רבו עבדים המתפרצים: ואת עבדו חשך מרעה. שלא הרגתיו: מטוכה

רלב"ג

זכר דוד שיזכרה כאשר יטיב ה' לו לגמול אותה חסד או אולי שאמר ממנה על צד הנבואה וראתה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד: (לז) וימת לבו בקרבו. והוא היה לאבן, אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד: (מא) הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדני. אמרה זה על צד הענוה להורות שדי לה אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה: (מד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו'. מן הפלא איך עשה זה שאול והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז"ל שלא נגע בה פלטי בן ליש וידמה שכן הוא שכבר חזר דוד ולקחה וזה מורה שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ולפי שכבר היתה פרושה בלתי ראויה לבנים מזה הצד.

פי' רבי' ישעיה

(לז) וימת לבו בקרבו. מן הפחד שנתפחד מדוד: (מג) ואת אחינועם לקח דוד לאשה מיזרעאל ושאול נתן את מיכל בתו. כדאמרינן בקדושין המקדש במלוה ופרוטה סבר שאול דעתי' אמלוה דלא הוי קדושין:

רד"ק

במלה מורה על זריזות ביאתה וכן נקרי משני הסימנים: (לז) בצאת היין. בניית וסי' בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמרא מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך: וימת לבו. שנשתתק ויהי כמת כי נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד: כעשרת הימים. הכ"ף כ"ף האמיתות ר"ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר"ל למשלש חדשים עשרת הימים אלה כחולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו הא-ל ומת ואלו היסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו. ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד ששלח אליו ואני אומר כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד נדרש ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק: (לט) חרפתי. שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו: (מג) גם שתיהן. האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו' ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד וא"ת כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז"ל אמרו כי קדושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהוא מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהיו למהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלך מידו שהיה כל כך כובש את יצרו

מצודת דוד

שנופה: (לז) בצאת היין. ר"ל בעת סרה השכרות: וימת לבו. אמר על דרך נחמה והפלגה על גודל החרדה מפחד דוד כי חשב פן עכ"ז יבוא עליו: והוא היה לאבן. שבטלו הרגשותיו מרוב החרדה: (לט) חשך מרעה. לבל המיתו בידי: ואת רעת. את גמול רעת: (מא) לשפחה וגו'. כאלו אמרה אינני ראויה לו לאשה כ"א לשפחה לרחוץ רגלי עבדיו: (מב) וחמש נערותיה. היא רכבה וגם חמש נערותיה וגו': (מג) גם שתיהן. נוסף על מיכל בת שאול שקדשה מאז: (מד) נתן את מיכל

מצודת ציון

פנים למלאות שאלה: (לו) טוב עליו. ר"ל שמח: (לט) חשך. מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב): (מא) אפים. על פניה: (מב) לרגלה. עם מהלכה ואחריה: במעגל

רדק

ילרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גם נתן דוד למיכל כי ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע"פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש. וא"ת אם כן אסור היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אף ע"פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט תם המעושה בישראל אלא כדין

שפול ואם תאמר וכי לא היו ודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עוד שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט וספתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועל ידי שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסרה על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשוגג שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה: (ב) בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי"ת לשו"א אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי"ת בפתח הוא מהדגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: (ד) אל נכון. באמת ובברור וכן תרגם יונתן בקשוט: (ה) במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: (ז) מעוכה. תקועה הוא קרוב לענין מעוך וכתות. (ח) בחנית ובארץ. אכנו בחני' מכה גדולה עד שאתקע החנית בארץ תחתיו ובת"י אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: (י) חי ה'. השבועה שלא יומת על ידי כי ה' יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו. ובדרש כי אם ה' יגפנו למה זכר שני פעמים ה' אמר חי ה'

תרגום

בַּר לַיִשׁ דְמִגַּלִים: א וַאֲתוֹ אֱנָשֵׁי זִיף לְוָת שָׁאוּל לְגִבְעֲתָא לְמֵימַר הֲלָא דָוִד מִטַּמַּר בְּגִבְעֲתָא דַחֲכִילָה דִי עַל אַפֵּי יְשִׁימוֹן: ב וְקָם שָׁאוּל וּנְחַת לְמַדְבְּרָא דְזִיף וְעִמֵּיהּ תְּלָתָא אַלְפִין גַבְרָא בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יַת דָוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף: ג וּשְׁרָא שָׁאוּל בְּגִבְעַת חֲכִילָה דִי עַל אַפֵּי יְשִׁימוֹן עַל אוֹרְחָא וְדָוִד יָתֵיב בְּמַדְבְּרָא וַחֲזָא אֲרֵי אֲתָא שָׁאוּל בַּתְרוֹהִי לְמַדְבְּרָא: ד וּשְׁלַח דָוִד מְאַלְלִין וִידַע אֲרֵי אֲתָא שָׁאוּל בִּקְשׁוֹט: ה וְקָם דָוִד וַאֲתָא לְאַתְרָא דִי שְׁרָא תַמָּן שָׁאוּל וַחֲזָא דָוִד יַת אַתְרָא דִשְׁכַב תַּמָּן שָׁאוּל וְאַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילֵיהּ וְשָׁאוּל שְׁכִיב בִּכְרַכּוּמָא וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי: ו וַאֲתֵיב דָוִד וַאֲמַר לַאֲחִימֶלֶךְ חִתָּאָה וְלַאֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְיוֹאָב לְמֵימַר מַן יֵחוֹת עִמִּי לְוָת שָׁאוּל לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמַר אֲבִישַׁי אֲנָא אֵיחוֹת עִמָּךְ: ז וַאֲתָא דָוִד וַאֲבִישַׁי לְוָת עַמָּא בְּלֵילְיָא וְהָא שָׁאוּל שְׁכִיב דָמוּךְ בִּכְרַכּוּמָא וּמוּרְנִיתֵיהּ נְעִיצָא בְאַרְעָא אִיסָדוֹהִי וְאַבְנֵר וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי: ח וַאֲמַר אֲבִישַׁי לְדָוִד מְסַר יְיָ יוֹמָא דֵין יַת בְּעֵיל דְבָבָךְ בִּידָךְ וּכְעַן אֲמַחֵינֵיהּ כְּעַן בְּמוּרְנִיתָא וְאַבְרְזִינֵיהּ בְּאַרְעָא זִמְנָא חֲדָא וְלָא אֶשְׁנֵי לֵיהּ: ט וַאֲמַר דָוִד לַאֲבִישַׁי לָא תְחַבְּלִינֵיהּ אֲרֵי מַן אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בִּמְשִׁיחָא דַיְיָ וְזָכֵי: י וַאֲמַר דָוִד קַיָּם הוּא יְיָ אֱלָהִין מַן

שמואל א כו

אֲשֶׁר מִגַּלִּים:

כו א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: ב וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד בְּמִדְבַּר־זִיף: ג וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה: ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־נָכוֹן: ה וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו: ו וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ: ז וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי ׀ אֶל־הָעָם לַיְלָה וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו וְאַבְנֵר וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו: ח וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אוֹיִבְךָ בְּיָדֶךָ וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ: ט וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנִקָּה: י וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה

(מסורה: ד'. ג' ; ג' ; י"ב ; כ' קרית חנה ; כ'. תיו ק' ; ל' ; ל'. כ' ; ל'. תיוק' ; חיו ק' ; כ'. יתיר יו"ד ; ל'. ל' ; ג')

רשי

(ז) מעוכה. נעוצה: (י) חי ה'. יש אומרים לינרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרוג את הצדיק אני אהרוג דמך כדמו: כי אם ה' יגפנו. יקרב

רלבג

הנה נתנו לה בני מרב אחותה לגדלם ונדלתם כאילו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי: (ה) ושאול שוכב במעגל. ר"ל במחנה והוא היה בדמות עגול למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים: (י) חי ה' כי אם ה' יגפנו. ר"ל להמיתו בלא עתו על צד הפגע: או יומו יבא ומת. ר"ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלידה: או במלחמה ירד ונספה. ר"ל שהוא בעצמו מצד בחירתו יסבב שימות בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדין הנה יתכן בבאו במקום הסכנה שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת משפטי הכוכבים בספריהם והוא עוד דעת תורתנו השלמה ולזה צותה לעשות מעקה לגגים לפלט הבאים שם מהנפילה:

ויעמד

פי' רבי ישעיה

(י) ויאמר דוד חי ה'. כי אם ה' יגפנו. פי' נשבע שלא ימתו על ידם כי אם ה' יגפהו וימיתהו קודם זמנו:

מסתתר ד' בקריאה וסי' ויבאו הזפים ויגדו. ויעלו הזיפים. אתה אל מסתתר. בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד: מראשתו ח' ג' מנהון כתובין תו וסי' נמסר בסדר ויצא:

מצודת ציון

כו (ה) במעגל. דרך המחנה לחנות בעגול למען יראו מסביב כל הבא עליהם: (ז) מעוכה. נעוצה והרוב הוא מלשון ומעוך וכתות (ויקרא כב): מראשותיו. סמוך לראשו: (ח) סגר. ענין מסירה כמו לסגיר לאדום (עמוס א): אשנה. מלשון שנים: (י) ונספה. ענין כליון כמו עתה אספה (לקמן כז): לפחת

מצודת דוד

כו (א) ויבאו הזפים. באו עוד הפעם: (ב) אל מדבר זיף. ובמדבר ההיא היתה גבעת החכילה: (ג) וירא. היה נראה לו שבא ולא ידע עדיין בבירור: (ד) אל נכון. כמו בנכון ר"ל ידע בבירור: (ה) ויבא. בתחילה הלך לרגל: סביבתיו. סביבות שאול: (ח) פעם אחת. את זה אעשה בפעם אחת ולא אצטרך להכותו מכה שנים: (ט) ונקה. ויהיה נקי מעונש בתמיה: (י) חי ה'. חזר לשבע ואמר חי ה' שלא יאריך עוד ימים רבים

(ו) ויען דוד. אחרי שובו אליהם: (ח) ובארץ. עד שתנעץ החנית גם בארץ: פעם

כתו. כי חשב קדושי דוד לקדושי טעות ורז"ל נחלקו בו:

כי שלא תשרתנו ואם תשרתנו הי ה' אסרוג אותך : כי אם ה' ינפנו . בחולי טרם זמנו כמו ויגוע ה' את נבל כלומר על ידי השם יומת . לא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם ג"כ מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיט כנומר אל תחוס עליו כי לא יאריך זמנו שימות או ימות בחולי שינגפו ה' טרם יומו שהגיע לו בעת שנולד וזה יקרה לו בפוט . או יומו יבא . כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד אלנו כי אמר בלבו כיון שמאס בו השם ית' מהיות מלך ונוה למשחני לא יתכן שיאריך הזמן או אסבר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי ה' כי על אלה הדברים אמר חי ה' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שנאמר לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה : או במלחמה ירד ונספה . ונספה טרם יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב וזו המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מצאנו לו מחלוקת בין רבו' ז"ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא וחכ' שני דורות כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' והו שאמר אמלא אשלים אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפי' לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופירוש מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו . (יא) צפחת . פי' צלוחית : (יב) ויקח דוד . אחר שאמר לאבישי קח לא נתחרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת : מראשותי שאול . המ"ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בצירי אבל מ"ם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש . ואין רואה . לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו צלוחית והחנית . ואין יודע . אין מרגיש בבואו : ואין מקיץ . שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם : כי תרדמת ה' . הסמיכות הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל יתברך כמו מאפליה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית : (יד) הלא תענה אבנר . אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמר הלא תענה אבנר ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם ומתחכין אותו אבל אבר או שמא אימר בסיר' הוקרע הכנית וצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא הוא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון : מי אתה קראת אל המלך . כמו על המלך כלומר שלא יראת לקרות במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל הסריס לא אכל כמו על הסריס ובענין הזה ית' מאן דין דקרי בריש מלכא : (טו) הלא איש אתה . איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן כלם אנשים

י יגפנו או־יומו יבא ומת או במלחמה
ירד ונספה : יא חלילה לי מיהוה
משלח ידי במשיח יהוה ועתה
קח־נא את־החנית אשר מראשתו
ואת־צפחת המים ונלכה־לנו : יב ויקח
דוד את־החנית ואת־צפחת המים
מראשתי שאול וילכו להם ואין
ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם
ישנים כי תרדמת יהוה נפלה
עליהם : יג ויעבר דוד העבר ויעמד
על־ראש־ההר מרחק רב המקום
ביניהם : יד ויקרא דוד אל־העם ואל־
אבנר בן־נר לאמר הלוא תענה
אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה
קראת אל־המלך :
טו ויאמר דוד אל־אבנר הלוא־איש
אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא
שמרת אל־אדניך המלך כי־בא
אחד העם להשחית את־המלך
אדניך : טז לא־טוב הדבר הזה אשר
עשית חי־יהוה כי בני־מות אתם
אשר לא־שמרתם על־אדניכם על־
משיח יהוה ועתה | ראה אי־חנית
המלך ואת־צפחת המים אשר
מראשתו : יז ויכר שאול את־קול

תיו ק׳ ח׳ ג׳ מנהון כתיב תו

קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות או בקרבא יחות ויתקטל : יא חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא די איסדוהי וית מנא דמיא ונזיל לנא : יב ונסיב דוד ית מורניתא וית מנא דמיא מאיסדי שאול ואזלו להון ולית דחזי ולית דידע ולית דמיתער ארי כולהון דמכין ארי שינא תקיפא מן קדם יי נפלת עליהון : יג ועבר דוד עברא וקם על ריש טורא מרחיק סגי אתרא ביניהון : יד וקרא דוד לעמא ולאבנר בר נר למימר הלא תעני אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין דקרי בריש מלכא : טו ואמר דוד לאבנר הלא גבר גבר את ומן כותך בישראל ולמא לא נטרתא על רבונך מלכא ארי אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא רבונך : טז לא תקין פתגמא הדין די עבדתא קיים הוא יי ארי גברין חיבי קטול אתון דלא נטרתון על רבונכון על משיחא דיי וכען חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא דמיא דאיסדוהי : יז ואשתמודע שאול ית

רשי

יקרב מיתתו : או יומו יבא . יום שזמן מיתתו בו : (יא) צפחת צלוחית

רלבג

(יג) ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ביניהם . הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק ימלט עצמו מהסכנה אם ישכימו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יב) ואת צפחת המים . תרגום וית מנא דמיא : ואין מקיץ . מפני שהאיתן שלו סתום איקץ . ויקץ . כמו איסב . וייסב בא מקיץ כמו מסיב : (טו) הלא איש אתה . חשוב כמו כלם אנשים :

ואין ראה ג׳ פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ . ואין קול ואין עונה ואין קשב . וזרעתם הרבה והבא מעט . יודע י׳ מלאים וסי׳ ואין רואה ואין יודע . ואנכי היודע ועד כן כתיב . ותתי להם חזות הכל . כי יודע ה׳ דרך . כי יודע כל שער . יודע ה׳ ימי תמימים . מי יודע עז אפך . מי יודע אם לעת כזאת . כל יודע מבין . ואין אתנו יודע עד . וכל תריסר ור"ה וקהלת ומשלי דכו׳ מ"ל במ"ג חסר וסי׳ בפשע ארץ רבים . ידע ה׳ דין דלים . כי איננו ידע מה שיהיה : מרחק ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ויעמד על ראש ההר מרחק . האלהי מקרוב עצות מרחק אמונה אמן . וקרב מרחק עמדו . ויש ספרים נמסר גם זה ותשלחי ציריך עד מרחק . וכל אוריתא דכוות׳ חסר :

תולדות אהרן או יומו יבא . עקרים מד פ׳ כא : : אבנר בן נר . עקידה ש׳ קג . הלא תענה אבנר (אלה יו סוטה יח) : קראת אל המלך . שם : איש אתה . שם:

מצודת דוד

כי או ה׳ יגפנו בלא יומו או מהר יבוא יומו וימות במיתה טבעית או ימות במלחמה : (יא) חלילה לי . עם שגם אני מתיה ה׳ כמותו מ"מ חלילה גם לי מחמת מצות ה׳ משלוח ידי וכו׳ : (יב) ויקח דוד . חזר דוד לקחתו בעצמו כי לא האמין לאבישי פן עמו יכה נפש שאול : ואין רואה וכו׳ . בעבור השינה לא היה מי רואה אותם ואף לא ידעו בהרגשת השמע מקול ההולך והדבור ולא היה מי מהם מקיץ מן השינה במשך הזמן ההיא כי מה׳ נפלה עליהם תרדמה ולא היה הדבר בדרך הטבע : (יג) העבר . מעבר המים שהיה שם : על ראש ההר . להשמיע קולו למרחוק : רב המקום . כי פחד לנפשו שלא יתפשוהו : (יד) הלא תענה אבנר . ר"ל עליך להשיב על דברי : מי אתה . ר"ל איך מלאך לבך לקרא בקול על המלך להקיצו משנתו : (טו) הלוא איש אתה . ר"ל הלא אתה גדול וחשוב ומי כמוך בחשיבות ולפי גודל המעלה תגדל האשמה : כי בא . פן יבוא ובאשר באמת בא אבישי ורצה להשחיתו : כי בני מות אתם . בעבור כבוד אבנר חזר לדבר אל כולם ולפסוק עליהם המיתה : לאם

מצודת ציון

(יא) צפחת . צלוחית כמו וצפחת השמן (מ"א יז) : (יג) מקיץ . ענין הערה משינה : תרדמת שינה עמוקה וכן מה לך נרדם (יונה א) : (יד) אל המלך . כמו על המלך : (טו) איש . ר"ל גדול וחשוב כמו כולם אנשים (במדבר יג) : אל אדוניך . על אדוניך : (טז) בני מות . אנשי מות ר"ל חייבי מיתה : אי חנית . איה החנית : ואת צפחת . וגם צפחת : הסיתך

רדק

אנשים אנשי' גדולים ות"י גבר גיבר את : שמרת אל אדוניך . כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכת"י על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים : (יט) הסיתך בי . שם בלבך להרע לי בעוני וי"ת אם מן קדם ה' איתגרית בי . ורז"ל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית' תעה בהסתה ויסת את דוד בהם :

ירח מנחה . כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח . מלגור והדבק בנחלת ה' : לך עבוד אלהי' אחרי' . כאלו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כי מגרשי' אותי מנחלת ה' לגור בין העכו"ם אעפ"י שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אחר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הוצרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אעפ"י שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה וי"ת למימר איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעוותא : (כ) אל יפול דמי ארצה : שיעמד דמי נגד ה' תמיד לנקום נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי : כאשר ירדוף הקורא בהרים . כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלעז פירדיז"י וי"ת ירדוף כמו ירדף מנפעל או כמו שתי' יתרדף מהתפעל שתרגם כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : (כב) הנה החנית . כתיב וקרי חנית והענין אחד : (כג) וה' ישיב לאיש . לאיש שעושה כמו שעשיתי צדקה ואמונה : אשר נתנך ה' היום ביד . כמו בידי וכן ת"י וכן ועזי וזמרת יה כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סמוך ואע"פ שהוא קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך : אספה

תולדות אהרן אם ה' הסיתך . ברכות סב : כי גרשוני . כתובות קי :

רשי

גלוחות : (יט) הסיתך בי . לשנאותי כל הסתה לשון שומה אמיטמינ"ש בלעז : ירח מנחה . יקבל ברחמים תפלתי להשיב חמתך ממני : כי גרשוני . מארץ ישראל לך עבוד אלהים אחרים . כיוצא מא"י לחוץ לארץ בזה"ב כאלו עובד ע"ג וי"ת איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) הקורא . עוף ששמו קורא ובלעז פרדייץ וכן קורא דגר ולא ילד (ירמיה י"ז י"א) ומלדף אחר קני שאר עופות ויושב על בניהם : (כג) ישיב לאיש . לכל צדיק וצדיק

שמואל א כו

דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
יח וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה בְּיָדִי רָעָה׃ יט וְעַתָּה
יִשְׁמַע נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי עַבְדּוֹ אִם יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יְהוָה כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
כ וְעַתָּה אַל יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃
כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי דָוִד כִּי לֹא אָרַע לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃
כב וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃
כג וַיהוָה יָשִׁיב לָאִישׁ אֶת צִדְקָתוֹ וְאֶת אֱמֻנָתוֹ אֲשֶׁר נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם בְּיָד וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁלֹחַ יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה׃
כד וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי כֵּן תִּגְדַּל נַפְשִׁי בְּעֵינֵי יְהוָה וְיַצִּלֵנִי מִכָּל צָרָה׃

תרגום

קָלָא דְדָוִד וַאֲמַר הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲמַר דָוִד קָלִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃
יח וַאֲמַר לְמָא דְנַן רִבּוֹנִי רָדִיף בָּתַר עַבְדֵיהּ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה בִּידַי חוֹבָא׃
יט וּכְעַן יִשְׁמַע כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי עַבְדֵיהּ אִם מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְרִית בִּי יְקַבֵּל קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי אֱנָשָׁא לִיטִין אִנּוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי תָרִיכוּנִי יוֹמָא דֵין מִלְמִידַר בְּאַחְסָנַת עַמָּא דַייָ לְמֵימַר אֱזֵיל דָוִד בֵּינֵי עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא׃
כ וּכְעַן לָא יִתְשַׁד דְּמִי לְאַרְעָא מִן קֳדָם מֵימְרָא דַייָ אֲרֵי נְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יָת חֲלָשׁ חַד כְּמָא דְמִתְרְדִיף קוֹרָאָה בְּטוּרַיָּא׃
כא וַאֲמַר שָׁאוּל חָבֵית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרֵי לָא אַבְאֵישׁ לָךְ עוֹד חֲלָף דִּיקָרַת נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ יוֹמָא הָדֵין הָא אִסְתַּכָּלִית וְאִטַּפְּשִׁית סַגִּי לַחֲדָא׃
כב וַאֲתֵיב דָּוִד וַאֲמַר הָא מוּרְנִיתָא דְמַלְכָּא וְיֶעְבַּר חַד מֵעוּלֵימַיָּא וְיִסְבַהּ׃
כג וַייָ יָתֵיב לִגְבַר יָת זָכְוָתֵיהּ וְיָת קוּשְׁטֵיהּ דְּמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידַי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוֹשָׁטָא יְדִי בִּמְשִׁיחָא דַייָ׃
כד וְהָא כְּמָא דִּי יְקָרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין בְּעֵינַי כֵּן תֵּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וִישֵׁיזְבִינַנִי

ויעבר ג' חטפין בקריאה וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא היש סימן י' : גדלת ג' בקריאה וסימן נמסר בסדר וארא :

רלבג

יסכימו לרדוף אחריו : (יט) אם ה' הסיתך בי ירח מנחה . אמר זה כי אם היה נכנה מאת הש"י הנה יהיה זה לחטא דוד ולזה אמר שהש"י ירח מנחה ממנו ויהיה בה נרצה לש"י : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וגו' . אמר זה לפי שמן המסבבים שירדפהו ישר' יהיה סבה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישראל וילך לו בין עובדי עבודת אלילים : (כא) הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד : הרצון בו כי בזולת מה שנמלחני עתה מן המוכה הייתי משועבד מאד לבלתי רדוף אותך כמו שנתבאר מענין כריתת דוד את כנף המעיל אשר לשאול ולזה היה סכלות רב ממני ושגגה . אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי עולם השגחת השם יתברך עליך ולזה היה ראוי שנסיר מלרדפך ואולם השגגה היא שלא זכרתי מה שנמלחני מן המוכה בגפלי בידך בהיותי במערה

פי' רבי' ישעיה

(יט) ירח מנחה . כמו יריח : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' . פירוש כיון שאני רואה שבכל מקום אתה רודף אחרי אצא מכל ארץ ישראל ואלך בין מלכי אומות העולם ואעבוד להם . וזהו לך עבוד אלהים אחרים כמו ועבדתם שם אלהים אחרים . תרגומו לעממיא פלחי טעותא וגם זה כך : (כ) כאשר ירדוף הקורא בהרים . מקרא קצר הוא . כאשר ירדוף הרודף לתפוש הקורא בהרים כך אתה רודף אחרי בהרים :

מצודת ציון

(יט) הסיתך . מל' הכתה ופתוי : ירח . מל' ריח : מנחה . ר"ל תשורה וקרבן : מהסתפח . ענין הקבוץ והדבוק ואסיפת דבר אל דבר כמו ספחני נא (לעיל ב) : (כ) פרעש . הוא כינה שחורה : הקורא . שם עוף כמו קורא דגר (ירמיה יז) : (כא) יקרה . ענין חשיבות : הסכלתי . מל' סכלות וטפשות : ואשגה . מל' משגה ושגגה : (כג) ביד . ר"ל בידי : ולא אביתי . ולא רציתי : יכול

מצודת דוד

אי חנית . ר"ל ואם תאמר שמרתם איה החנית מי לקחו: אשר מראשותיו. אשר היו מראשותיו : (יט) אם ה' וגו' . אם הדבר מה' ומצד העונש אקריב מנחה לה' ויהי רצון שיקבל לריח ניחוח וירף ממני : ואם בני האדם . הם הסיתו אותך עלי כי הבחירה חפשית באדם באין מעצור : ארורים הם . בני האדם האלו : מהסתפח . תלהיות מאוסף בא"י היות עד הנה חשבתי כאשר ראה המלך שנמסר בידי במערה ולא הרגתיו יחדול עוד מדלוק אחרי אבל עתה שעכ"ז רודף אחרי בע"כ ארחיק נדוד מא"י : לאמר . כאלו יאמרו אלי לך עבוד וכו' כי גורשים אותי מבין ישראל ללכת בין פלשתים . וי"ת איזל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) אל יפל דמי . רצה לומר מה שאני תמיד בסכנה .וכאלו דמי נשפך הדם ההוא לא יפול ארצה מנגד פני ה' כנגדו תעמוד לבקש נקם : כאשר ירדוף . ר"ל המלך מתמיד ומתענג לבקש פרעוש הקופץ ממקום למקום כאשר מלך מהמלכים מתענג לרדוף בהרים אחר הקורא והוא שם עוף אשר יתענגו המלכים לרדוף אחריו ולאהו וכ"ל רודף הוא אחר הדיוט כאלו אחר שר גדול וחשוב : (כא) שוב . חזור לביתי כי לא אעשה לך עוד רעה בעבור כי חשבה ויקרה נפשי בעיניך : הנה הסכלתי . במה שאני רודפך עשיתי סכלות על כי ראיתי שה' עמך ואף הרביתי לשגות לרדפך על לא דבר : (כב) ויעבר . כי על כל זה לא האמין לשאול ולהשיב בעצמו: (כג) איש . לכל איש ישיב צדקתו וכלל עצמו בתפלתו על הרבים : (כד) גדלה נפשך . יקרה נפשך :

רשי

ולדיק: (א) עתה אספה יום אחד. שמא יארוב ויבא עלי פתאום: (ה) ולמה ישב עבדך וגו'. ואהיה לך למשא: (ז) ימים וארבעה חדשים. מיעוט ימים שנים. וא"א לפרש ימים זה שנה שהרי לא מלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם מתמן שמותיו של עלי ועשרים שנה שהיה ארון בקרית יערים הרי עשרים שנה צא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לציבורו עם ארבעה חדשים כללו ושבע שנים שמלך דוד בחברון קודם שהביא את הארון מקרית יערים נמצא שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים: (ח) ויעל דוד. לשון כוס הוא תמיד היה רגיל בכך: בואך שורה. מן מעלנא דהגרא.

רדק

(א) אספה. לשון כליון: ונואש. לשון ייאוש: אל אכיש בן מעוך מלך גת. יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם הראשונה היה דוד לבדו והתנכר שם וכשראה שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובעמו ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלח' בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב עמו: (ה) ולמה ישב עבדך. פי' פן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר להם לבדם: למלכי יהודה. אעפ"י שאנו רואים כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה: (ז) ימים וארבעה חדשים. לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אז אפשר שבשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשדה פלשתי' אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש החמישי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נוסחאות יש עידן בעידן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים: (ח) כי הנה יושבו' הארץ אשר מעול'. פי' כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה
בְּנִי דָוִד גַּם עָשֹׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל ח' פסוקים גם וגם
תּוּכָל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׁאוּל שָׁב
לִמְקוֹמוֹ׃ כז א וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם־אֶחָד בְּיַד־ י"ח נטעם ג'
שָׁאוּל אֵין־לִי טוֹב כִּי הִמָּלֵט אִמָּלֵט ׀ ל'
אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי ל'. נ"ו
שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל־גְּבוּל ל'
יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַטְתִּי מִיָּדוֹ׃ ב וַיָּקָם דָּוִד ל'
וַיַּעֲבֹר הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר י"ח
עִמּוֹ אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מָעוֹךְ מֶלֶךְ גַּת׃ ל' מלאפום וחד ומעוך וכתות
ג וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם־אָכִישׁ בְּגַת הוּא וַאֲנָשָׁיו
אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וּשְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵאלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת־נָבָל ל'בטעם בסי'
הַכַּרְמְלִית׃ ד וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָרַח
דָּוִד גַּת וְלֹא־יוֹסֵף עוֹד לְבַקְשׁוֹ׃ יסף ק'
ה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־אָכִישׁ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי
הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב ל'
עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ׃
ו וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג
לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד ל'
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיְהִי
מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה כ' ה' מנחון קמצין
פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ ל'
ח וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־
הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה והגזרי ק'
יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ ד'. ל'

מִכָּל עָקָא׃ כה וַאֲמַר שָׁאוּל
לְדָוִד בְּרִיךְ אַתְּ בְּרִי דָוִד
אַף מְמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְאַף
אַצְלָחָא תַצְלַח וַאֲזַל דָּוִד
לְאוֹרְחֵיהּ וְשָׁאוּל תָּב
לְאַתְרֵיהּ׃ א וַאֲמַר דָּוִד
בְּלִבֵּיהּ דִּלְמָא אִתְמְסַר
יוֹמָא חַד בִּידָא דְשָׁאוּל
לֵית לִי מִדַּעַם דְּטָב אֲרֵי
אִשְׁתֵּיזָבָא אֶשְׁתֵּיזֵב לַאֲרַע
פְּלִשְׁתָּאֵי וִינוּחַ מִנִּי שָׁאוּל
לְמִבְעֵנִי עוֹד בְּכָל תְּחוּם
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאֶשְׁתֵּיזֵיב
מִן יְדֵיהּ׃ ב וְקָם דָּוִד וַעֲבַר
הוּא וְשִׁית מְאָה גַבְרָא
דְעִמֵּיהּ לְוָת אָכִישׁ בַּר
מָעוֹךְ מַלְכָּא דְגַת׃ ג וִיתֵיב
דָּוִד עִם אָכִישׁ בְּגַת הוּא
וְגִבָּרוֹהִי גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ
דָּוִד וְתַרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם
דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת
נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ד וְאִתְחֲוָא
לְשָׁאוּל אֲרֵי עֲרַק דָּוִד לְגַת
וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִבְעוֹהִי׃
ה וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אִם כְּעַן
אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ יִתְּנוּן לִי
אֲתַר בַּחֲדָא מִן קִרְוֵי חַקְלָא
וְאֵיתֵיב תַּמָּן וּלְמָא יְתֵיב
עַבְדָּךְ בְּקִרְיַת מַלְכוּתָא
עִמָּךְ׃ ו וִיהַב לֵיהּ אָכִישׁ
בְּיוֹמָא הַהוּא יָת צִקְלָג בְּכֵן
הֲוַת צִקְלָג לְמַלְכַיָּא דְבֵית
יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין׃
ז וַהֲוָה מִנְיַן יוֹמַיָּא דִּיתֵיב
דָּוִד בְּקִרְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי (יוֹמִין)
עִדָּן בְּעִדָּן וְאַרְבְּעָא יַרְחִין׃

ח וּסְלֵיק דָּוִד וְגִבָּרוֹהִי וְאִתְנְגִידוּ עַל גְּשׁוּרָאֵי וְעַל גִּזְרָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי אֲרֵי אִנּוּן יָתְבַת אַרְעָא דְּמֵעַלְמָא

אל

רלבג

במערה: (ה) באחת ערי השדה. רוצה לומר באחת הערים הבלתי מוקפות חומה:

אל

פי' רבי' ישעיה

(ב) אל אכיש בן מעוך. אעפ"י שפעם אחרת נסתכן לפניו ובנס גדול נצל אז הלך בלא רשותו וברח מרוב פחדו והלך אליו כדכתיב ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש אבל עכשיו עשה מדעת ושלח לו שלוחים והכניסו והלך אליו ברצונו וברשותו: (ח) ויעל דוד ואנשיו. הנה הם: כי הנה יושבות. פירוש כי היו יושבות סמוך לו. הארץ אשר מעול' ישבו בה. ולא ניטלטלו ממקומה: עד שור. עד ארץ מצרים:

יום אחד ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסוף תולדות: איש וביתו ג' בקריאה וסי' את יעקב איש וביתו באו. העלה דוד. וישב דוד עם אכיש: וביתו ו' בקריאה וסי' נמסר בריש שמות: לכן ג' בטעם לכן וסי' היתה צקלג סבירין על כן. לכן לשקר ישבעו אכן סבי'. לכן ספק על ירך דיחזקאל למען סבירין. ישבות ד' בקריאה וסי' כי הנה ישבות בארץ. אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד. והנה שם הנשים ישבות מבכות. ישבות על מלאת. תניינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב:

מצודת ציון

(כה) יכול תוכל. מלשון יכולת: כז (א) אספה. ענין כליון: ונואש. מל' יאוש כמו לא אמרת נואש (ישעיה נז): (ז) ימים. שנה: (ח) ויפשטו. התפזרו כדרך הנלחמים: בואך שורה. עד אשר תבא לשור וכאלו ידבר עם מי

מצודת דוד

(כה) ברוך אתה. רצה לומר רואה אני שאתה ברוך וגם עשה תעשה מעשים נפלאים וגם תצליח בהם: כז (א) עתה אספה. כי אחר שכרת כנף המעיל חשב שלא יוסיף עוד לרדוף אחריו כאשר בתחלה אבל אחר שראה שעל כל זה רודפו וחשש עוד כי פן בעבור שרואה שוב הצלחתו יוכל עוד לבא פתאום ויהיה נספה ביום אחד ר"ל מבלי דעת טרם בואו: לבקשני עוד. כאשר בקשני עד הנה בכל גבול ישראל: (ב) אל אכיש. אף שמבראשונה פחד ממנו והתהולל בידם ונמלט אבל כאשר בא ושש מאות איש עמו ואף נודע שנבאש בשאול השלים עמו אכיש לשבת אצלו ולהיות סר למשמעתו: (ה) ערי השדה. מבלי חומה סביב כי חשב פן לא יאמין בו אכיש לתת לו עיר בצורה כי פן ישגב בחוזק העיר וימרוד בו: בעיר הממלכה עמך. כי אהיה למשא לך כי יתייקרו המזונות בעבור אנשי: (ו) ויתן לו וכו'. את צקלג. אף שבספר יהושע נאמר שהיתה מנחלת יהודה אולי לאח"ז לקחוה הפלשתים מידם: למלכי יהודה. כי אכיש נתנה לדוד ולא החזירה לכל ימי השבט: (ח) כי הנה וכו'. ר"ל לפי שהיו מעולם מיושבי הארץ ההיא ולא באה עליהם מלחמה לטרדם ממנה לזה לא היו נשמרים

שורה ועד ארץ מצרים: ט והכה דוד את הארץ ולא יחיה איש ואשה ולקח צאן ובקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל אכיש:
י ויאמר אכיש אל פשטתם היום ויאמר דוד על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי ואל נגב הקיני: יא ואיש ואשה לא יחיה דוד להביא גת לאמר פן יגדו עלינו לאמר כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים אשר ישב בשדה פלשתים: יב ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לעבד עולם:

כח א ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל ויאמר אכיש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך: ב ויאמר דוד אל אכיש לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך ויאמר אכיש אל דוד לכן שמר לראשי אשימך כל הימים:
ג ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברהו ברמה ובעירו ושאול הסיר האבות ואת הידענים מהארץ: ד ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם ויקבץ שאול את כל ישראל ויחנו בגלבע:
ה וירא שאול את מחנה פלשתים

מעלנא דחגרא ועד ארעא דמצרים: ט ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקים גבר ואתא ושבא עאן ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש: י ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר דוד על דרום יהודה ועל דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה: יא וגבר ואתא לא מקים דוד לאיתאה לגת למימר דלמא יחוון עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב בקירוי פלשתאי: יב והימין אכיש בדוד למימר אתגראה אתגרי בעמיה בישראל ויהי לי עבד פלח לעלם: א והוה ביומיא האינון וכנשו פלשתאי ית משיריתהון לחילא לאגחא קרבא בישראל ואמר אכיש לדוד מדע תדע ארי עמי תפוק במשריתא את וגברך: ב ואמר דוד לאכיש בכן את תדע ית די יעבד עבדך ואמר אכיש לדוד בכן נטרא לרישי אשוינך כל יומיא: ג ושמואל מית וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין וזכורו מן ארעא: ד ואתכנישו פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש שאול ית כל ישראל ושרו בגלבוע: ה וחזא שאול ית משרית פלשתאי

רדק

יחיה איש ואשה: (י) אל פשטתם היום. כמו כן פי׳ כי תיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בו כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכם רבי יונה פירשו בחלוף עי״ן לאל״ף ויהיה מי מסתתר עמו כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי׳ כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני. על נגב יהודה. פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמים על נגב הקני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרות וכן זוכר אותה בשלוח דוד להם מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקיני נראה כי סמוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקיני הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב בספר שופטים. ופי׳ דרום כתרגומו: (יב) הבאיש בעמו. כיון שהוא פושט עליה׳ תמיד נר׳ כי נתגר׳ בעמו שלא ישלים עמהם עוד ונאש בהם כמו שמואש אדם דבר הנבאש: (ג) ושמואל מת אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעל׳ אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האבו׳ והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו׳ וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז״ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר׳ יוסי ושמואל מת מיתת ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין נבל שנאמר וימת שמואל וכתי׳ בתריה ואיש במעון וגו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני הכל סופדין ועוסקין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שמחות: ויקברוהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו

רשי

(י) אל פשטתם. למ״ד מתחלפת בנו״ן כמו ויעש לו נשכה בספר עזרא (נחמיה י״ג ז׳) כמו לשכה: (ג) ושמואל מת. הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהולך לדרוש בבעלת אוב סתח ואמר ושמואל מת שאילו היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר האובות והולך לבקש אשה בעלת אוב: ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו. וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה. ובעירו מוסב על ויספדו לו ספדוהו ברמה כשקברוהו וספדוהו איש בעירו: גם

רלבג

(י) אל פשטתם. הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו: ולא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(י) אל פשטתם. כמו און שהלמ״ד מתחלף בנו״ן כמו לשכה נשכה: (ב) לכן שומר לראשי אשימך. אם תזדרז במלחמה זו לעזרנו בכל לב תהיה לי שומר לראשי: (ג) ויקברהו ברמה ובעירו. הוי״ו יתר:

משפטו ו׳ בקריאת וסי׳ כה עשה דוד וכה משפטו. וארמון על משפטו ישב. ממנו משפטו ושאתו. אשר משפטו עלו: משפטו יתן לאור. ומה׳ כל משפטו:

תילדות אהרן ושמואל עם. נסרא עו מולין לם: (שבת ח):

מצודת ציון

מי שמכיר המקום: (י) אל. ענינו לא: פשטתם. נתפזרתם להלחם לשלול שלל: נגב יהודה. בדרומה של יהודה: הירחמאלי. שם משפחה מבני יהודה: הקיני. מבני חובב חותן משה שהיו מתחברים לישראל וגרו בנחלת יהודה. (יא) משפטו. מנהגו כמו ומשפט הכהנים (לעיל ב): (יב) הבאיש. ר״ל מאוס בהם כדבר הנבאש כמו נבאש ישראל בפלשתים (לעיל יג): כח (א) לכן. ענין קבוץ חיל: (ג) האובות. והידעונים. שמות מיני קסם וכשפים

מצודת דוד

נשארים ועשה בהם דוד כרצונו: (י) ויאמר אכיש. וכשהיה אכיש אומר לו וכי לא פשטתם היום ולא עשיתם מאומה מלחמה: ויאמר דוד. והיה דוד משיב כן פשטנו גם היום פעם אמר לו על נגב יהודה ופעם אמר לו על נגב הירחמאלי וכו׳ למען יחשוב שהבאיש בעמו: (יא) ואיש וכו׳. מהאנשי הגשורי וכו׳: לאמר. כי אמר פן יגידו לאמר שעליהם פושטים לא על בני עמו: (יב) ויאמן. חשב שהאמת עם דוד שהבאיש בעמו: כח (ב) לכן. הואיל והאמנת כי תדע מהגבורות אשר אעשה: לכן. בעבור הגבורות אשר תעשה אשימך שומר לראשי ולכבוד יחשב הדבר: (ג) ושמואל מת. לפי שבא לומר בענין שבקש שאול בעלת אוב לזה אמר ושמואל מת כי אם היה חי היה שואל בו: ובעירו. בתוך העיר ולא חוצה לה וכמ״ש למעלה בביתו ברמה: ושאול הסיר. כי אם לא הסיר לא היה צריך לחפש אחר בעלת אוב

רש"י

(ו) גם באורים. לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: (ח) ויתחפש שאול. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה (מלכים א' כ"ב ל') וכן בדרך כח יתחפש לבושי (איוב ל' י"ח) וכן ת"י ואשתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: (ט) מתנקש. מבקש תקלה: (יב) ותזעק בקול גדול. שראתהו עולה שלא כדרך כשולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם

רד"ק

ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם: (ו) וישאל שאול בה' ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש בה' אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש בה' שהרי השוה דרישתו באוב בדרישתו בה' ומה שאמר וישאל שאול בה' מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכו' גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירוש בחלומות באנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורים ואם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתוב להקת נביאים נבאים וגו': (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. אשת בנסמכת כמו אשת יפת תואר נפל אשת ואמר אשה ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמר הכתוב מכשפה לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור. אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר: (ח) ויתחפש. השתנה שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו. אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה. גם זה כדי שלא תכירהו לפי' בא בלילה. ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי. משפטו על המנהג קסמי כשקל מלכי עלינו ונהפך הקמץ חטף לעי"ן הפועל ופ"א הפעל בקמץ רחב לתפארת המנה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם הנעשים בלאט לפי' אמר קסמי ופי' אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעור הקוס' כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי' הוא פרט לקצ' המעשי' ההם כמו ולא קסם ביש' וקוסם קסמים מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא: (ט) מתנקש בנפשי. בעצמי להמיתני משתדל לתת מוקש בנפשי להמיתני: (י) אם יקרך עון. דגש הקו"ף לתפארת הקריאה: ואתה

ה וַיַּרְא ... וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד: ו וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בַּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלֹמוֹת גַּם בָּאוּרִים גַּם בַּנְּבִיאִם: ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה־בָּהּ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו הִנֵּה אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב בְּעֵין דּוֹר: ח וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל־הָאִשָּׁה לָיְלָה וַיֹּאמֶר קָסֳומִי־נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלָיִךְ: ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר הִכְרִית אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִי מִן־הָאָרֶץ וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי: י וַיִּשָּׁבַע לָהּ שָׁאוּל בַּיהוָה לֵאמֹר חַי־יְהוָה אִם־יִקְּרֵךְ עָוֺן בַּדָּבָר הַזֶּה: יא וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת־מִי אַעֲלֶה־לָּךְ וַיֹּאמֶר אֶת־שְׁמוּאֵל הַעֲלִי־לִי: יב וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה אֶת־שְׁמוּאֵל וַתִּזְעַק

תרגום

ודחיל וזע לביה לחדא: ו ושאיל שאול במימרא דיי ולא קביל צלותיה יי אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא: ז ואמר שאול לעבדוהי בעו לי איתתא דידעא לאסקא בידין ואהך לותה ואשאל בה ואמרו עבדוהי ליה הא איתתא דידעא לאסקא בידין בעין דור: ח ואשתני שאול ולבש לבושין אוחרנין ואזל הוא ותרין גברא עמיה ואתו לות איתתא בליליא ואמר קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית דאימר לך: ט ואמרת איתתא ליה הא את ידעתא ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית זכורו מן ארעא ולמא את מתגרי בנפשי למקטלי: י וקיים לה שאול במימרא דיי למימר קים הוא יי אם יערעינך חובא בפתגמא הדין: יא ואמרת איתתא ית מן אסיק לך ואמר ית שמואל אסיקי לי: יב וחזת איתתא ית שמואל וצוחת

וירא י"ב ו' בקריאה ו' בשמואל וסי' מה נורא. ויאמר מי שמך לאיש. וישמע המלך יהויקים. ויירא דוד את ה' ביום ההוא. ויירא מאד מפני אכיש מלך גת. ויירא כל העם מאד את ה'. ויירא שאול מלפני דוד. ויירא ויחרד לבו. ויירא מאר מדברי שמואל. ויירא דוד את האלהים. ד"ה. וירא ויתן יהושפט את פניו. ד"ה. ונמסר גם בסדר בשלח: באורי' ב' חד מלא וסימ' ולא ענהו ה' גם בחלמות גם באורים. על כן בארים כבדו. בתרא חס': בעין דור ב' וסי' אשת בעלת אוב. נשמדו בעין דאר: אעלה ח' וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריד למכסיא קטרתא בירושלם. ופי' בסדר שמות:

תולדות אהרן קסמי נא לי. סנהדרין כה:

רלב"ג

(ו) ולא ענהו ה' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים. מלת גם הראשון הוא להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצון שלא ענהו בחלומו' על יד בעלי החלומות הצודקים כשהיו משימים רעיוניהם בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ההודעה בחלום ויותר נפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך הנשאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מצד מה שעבר יונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש וידמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ובתומים כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא באא מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאים עם רבויים כמו שקדם וירא את להקת הנביאים: (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. הנה זה היה חטא עצום ולזה נגה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש: (ח) ויתחפש שאול. ר"ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו וישיג מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב: קסמי נא לי באוב. ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמע קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול נמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר בארנו בשני מספר מלחמות ה' מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מההסרון והנה אמרו ז"ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברי' אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות

פי' רבי' ישעיה

(ח) ויתחפש שאול. פירוש פשט בגדי מלכותו כמו ברב כח יתחפש לבושי: ויבאו אל האשה לילה. שלא ירגיש שום אדם שלא היתה עושה בהם: (ט) מתנקש בנפשי. כמו ינקש נושה לכל אשר לו. ותרגם מתגרי בנפשי: (י) חי ה' אם יקרך עון. פירוש שלא אגלה הסוד:

מצודת דוד

אוב כי רבות היו: (ה) וירא ויחרד. לפי שהיו פלשתים עם רב: (ו) בה'. ר"ל בנביאים ואורים ותומים וביודעים שאלת חלום: ולא ענהו. בכל מה ששאל גם בחלומות גם באורים וכו' (ואף שהאורים היו עם אביתר שהלך עם דוד אפשר לומר ששלח אליו אנשים לשאול בו): (ז) אשת בעלת אוב. לפי שמצויה יותר בנשים וכן נאמר בתורה מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב): (ח) קסמי נא לי. עשה בעבורי קסם במעשה אוב והוא העליית המת ושאלין בו: (ט) מתנקש בנפשי. להיות מתה ע"י שאול: (י) חי ה'. הריני נשבע חי ה' אם יקרה לך עונש בדבר זה: (יב) ותרא האשה. ארז"ל המעלה רואהו ואינו שומע קולו והנשאל שומע קולו ואינו רואהו: למה רמיתני. מבלי הגיד לי שאתה שאול ובעבור כי דרך העולים לעלות ברגליהם כלפי

מצודת ציון

(ח) ויתחפש. ענין חליפות והשתנות הכסות באחר כמו התחפש ובוא במלחמה (מ"א כב): קסמי. הוא שם כולל לכל מיני הקסם: (ט) מתנקש. ר"ל מסיר המוקש והגרה שעליך להסיר בי: (י) יקרך. מל' מקרה: עון. ענין עונש וכן ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה): עוטה

(יב) ואתה שאול . היאך הכירה אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולים באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרה ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לנסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תיראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן : (יג) אלהים. גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד . ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דה' חזיתי דסליק מן ארעא : (יד) כי שמואל הוא . לפי שמנהגו הי' שהיה עוטה מעיל: (טו) הרגזתני. ממנוחתי :- להעלות אותי . ממנוחתי ובדרש לשון פחד ורעדה הוא פחדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין : גם ביד הנביאים גם בחלומות . ולא אמר באורים כמו שאמר למעלה שכתוב כי באורים שאל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר הכהנים : ואקראה לך . בה"א נוספת כמנהג כמו אשמעה אשמרה אבל להיות למ"ד הפעל בסגול אינו כמנהג ובא כמהו ידפנה סלה: (טז) ויהי ערך . שונאיך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דה' רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה : (יז) ויעש ה' לו . לדעת התרגום לו לדוד . ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין

רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול : (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ . מלאכים שנים משה ושמואל שנתיירא שמואל שמא אני מתבקש בדין והעלה משה עמו כדאיתא (בחגיגה ד' ובתענית) : (יד) מה תארו . ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ולפיכך שאל מה תארו ואחר לא רואהו ולא שומעו · והוא עוטה מעיל . שהיה רגיל ללבוש מעיל שנאמר ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' י"ט) ובמעילו נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבוא יעמדו בלבושיהם : (טו) הרגזתני . החרדתני : גם ביד הנביאים גם בחלומות . אבל באורים ותומים לא אמר לו ואע"פ ששאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהנים : ואקראה לך . לשון ואזעק אחריך כמו נקרא נקראתי בהר הגלבוע (שמואל ב' א' ו') וכמו ושם נקרא איש בליעל (שמואל ב' כ' א') הוצרכתי להיות נקרא אליך שתודיעני מה אעשה : (טז) ולמה תשאלני . הרי שאלת מן הנביאים החיים : ויהי ערך . והוא בסעדיה דגברא דאת בעל דבביה . ערך . לשון שונא . וכמה יש במקרא

בקול גדול ותאמר האשה אל שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול : יג ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עלים מן הארץ : יד ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאול כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו : טו ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה : טז ויאמר שמואל למה תשאלני ויהוה סר מעליך ויהי ערך : יז ויעש יהוה לו כאשר

בקל רב ואמרת אתתא לשאול למימר למה שקרת בי ואת שאול : יג ואמר לה מלכא לא תדחלין ארי מה חזית ואמרת אתתא לשאול מלאכא דיי חזיתי דסליק מן ארעא : יד ואמר לה מה חזויה ואמרת גברא סבא סליק והוא עטיף מעילא וידע שאול ארי שמואל הוא וכרע על אפוהי על ארעא וסגיד : טו ואמר שמואל לשאול למה אזעתני לאסקא יתי ואמר שאול עקת לי לחדא ופלשתאי מגיחין קרבא בי ומימרא דיי רחיק יתי ולא קביל צלותי עוד אף ביד ספריא אף בחלמיא וקרית לך להודעותני מה אעביד : טז ואמר שמואל ולמא את שאיל יתי ומימרא דיי רחיק יתך והוה בסעדיה דגברא די את בעיל דבביה : יז ועבד יי ליה כמא דמליל

ואלהים ה' בקריאה וסי' ואלהים פקד יפקד אתכם והעליתם . ויאמר שמואל אל שאול . ואלהים אמר לבהלני . ואלהים זולתי לא תדע . ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות . ערך ה' בלישנא דבבו בקריאה וסי' וה' סר מעליך ויהי ערך . והשמדתי עריך . והכרתי ערי ארצך . ומלאו פני תבל ערים . וערים נטשת אבד זכרם . נשוא לשוא עריך . חלמא לסנאך ופשריה לערך . פתאום עיר ובהלות .

תולדות אהרן אלהים ראיתי עולים . חגיגה ד סנהדרין סה . למה הרגזתני להעלות . ברכות יב חגיגה ד (חגיגה עז):

רלבג

בפעולות שעשתה ולזה ייוחס זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב וידמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם נתברר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונה מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול : (טז) ויהי ערך . ר"ל שונאך : (יט) מחר אתה ובניך עמי . ר"ל שיהיו מתים כמוהו . והנה בענין ההודעה ההיא אשר הגיע לשאול ספקות ראוי שנשתדל בהתרתם . הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה לשמואל אחר המות וזה בלתי אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבואה ומהותה בששי מספר מלחמות ה' כי כל שכן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם העדר ממנו כלי הדבור . והספק השני איך יתכן שיגיע באמצעות בהעלאה באוב מאמר כזה שהוא נבואיי לפי מה שביארנו מענין אלו ההודעות במאמר השני מספר מלחמות ה' . ואנחנו אומרים בהתר

פי' רבי' ישעיה

(יב) למה רמיתני ואתה שאול . יש מפרשים שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם מלמעלה וזה עלה ראשו למעלה בשביל כבודו . ויש אומרים ששמואל הגיד לה כי בעל אוב מדבר עם המת כדי שיענהו בכשפיו : (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. פי' אדם גדול כמו עד האלהים יבוא דבר שניהם . ודרך המקרא לדבר אלהים בלשון רבים וחכמים אומרים שהעלה משה עמו כדאיתא בתענית : (יד) ויאמר לה מה תארו . פי' שהנשאל באוב אינו רואה אותו אלא שומע קולו והמכשף רואה אותו : והוא עוטה מעיל . כדכתיב מעיל קטן תעשה לו אמו וכו ונקבר: (טו) למה הרגזתני . כל למה הסמוך לאל"ף ולה"א מורפין כמו העליתנו למה אמרת וזה נדגש : ואקראה לך. היה ראוי להיות ואקראה בקמץ האל"ף ותחלף השו"א בקמץ והקמץ בסגול באל"ף. ומצינו כיוצא בו שיתחלף השו"א בתנועה. כמו תאהבו פתי שמשפטו תאהבו האל"ף בסגול : (טז) ויהי ערך. הוא שונא לך והתרגם מהפכו על דוד. ולפי פתרונו זה הוא מקרא קצר ויהי עם ערך והכתוב מסייעו דסמוך לי' ויעש ה' לו כאשר דבר

מצודת ציון

(יד) עוטה . מעוטף כמו עוטה אור כשלמה (תהלים קד) : ויקד . כפף הקדקוד : אפים . על פניו . (טו) הרגזתני . ענין הנועות החרדה ממקום המנוחה כמו המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט) : (טז) ערך . אויביך כמו נשוא לשוא עריך (תהלים קלט) סלה

מצודת דוד

כלפי מעלה וזה עלה בראשו כלפי מעלה ידעה בזה שהוא שאול ובעבור כבוד המלכות עלה בראשו כלפי מעלה : (יג) אל תיראי . מ"מ אל תיראי ואם אני שאול : כי מה ראית . כי אם אמרי מה ראית : אלהים . ר"ל אדם גדול וכן אלהים לא תקלל (שמות כ"ב) : עולים . לפי שאמרה אלהים בלשון רבים כי כן יאמר בדרך לשון כבוד על ענין אדנות לזה אמרה גם עולים בלשון רבים וכן האלהים האדירים האלה וכו' המכים (לעיל ד') : (יד) מה תארו . לשתדע אשר הוא אדם גדול : והוא עוטה מעיל . והוא מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב : (טו) הרגזתני. החרדתני: ממקום מנוחתי להעלות אותי פה : גם ביד הנביאים . ארז"ל שלא אמר גם באורים לפי שנתביים להזכיר האורים לפני שמואל על שהרג כהני נוב השואלים באורים (טז) ולמה תשאלני וכו' ר"ל מה היא השאלה הלא בעזרך תאמר שה' סר ממך : ויהי ערך . ומעתה הוא בעזר שונאך והוא דוד : (יז) לו . לערך שזכר והוא דוד : כאשר

במקרא ותלאו פני תבל פרים (ישעיה י"ד כ"א) והעמדתי ערך (מיכה ה' י"ג) תלמא לשנאך ופשרים לפרך (דניאל ג' מ"ט) : (יז) לרעך לדוד . ובחייו לא הזכיר לו אלא שמו ונתנה לרעך הטוב ממך (לעיל ט"ו כ"ח) לפי שהיה ירא ממנו שלא יהרגנו לפי שמשחו למלכות : (יט) אתה ובניך עמי . במחיצתי : (כד) עגל מרבק

כענין אחד : (יח) על כן הדבר הזה . כבר פירש למעלה בפסוק קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום : (יט) אתה ובניך עמי . שתהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שחרד למלחמה על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתביים במעשה נוב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסוק למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו' שכל העושה דבר ומתביים בו מוחלין לו ולפי הפשט אע"פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה אם למות אם לחיים : (כ) וימהר שאול . מהר להשתחות כנגד שמואל [כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שעתידים אנו לפרש : ויירא מאד . ביו"ד אחת לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : גם כח לא היה בו . לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה : מלא קומתו . מהפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכניס בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימוהו מן הארץ לרוב דאגתו : (כא) ואשים נפשי בכפי . כי הייתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת האובות והידעונים מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כבעל גב לאתקטלא וי"מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה : (כג) ויפרצו בו עבדיו . כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד : אל המטה . כמו על המטה כמו אל ההרים לא אכל ר"ל על ההרים לא אכל ורבים כמוהו : (כד) עגל מרבק . עגל מפוט' והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת"י עגל פטים ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה ודשה : ותפהו מצות . האל"ף נעלמת מהמכתב ואמר זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה שמה ידוע בפיו ומדברים דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקים בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרה לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב ופירושו

דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע יְהוָה אֶת־הַמַּמְלָכָה
מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד׃ יח כַּאֲשֶׁר
לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְלֹא־עָשִׂיתָ ל'
חֲרוֹן־אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק עַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה
עָשָׂה־לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וְיִתֵּן י"ג
יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד־
פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם ל'
אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד
פְּלִשְׁתִּים׃ כ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא־
קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי י"ב
שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־הָיָה בוֹ כִּי לֹא
אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃
כא וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־ י"א מ"ל
נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה
שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי ט'
וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃
כב וְעַתָּה שְׁמַע־נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל
שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם ב' א' מ"ל וא' חס' וטס חס' בליש'
וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ׃
כג וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ
עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם ג' חס'
וַיָּקָם מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה׃
כד וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק בַּבַּיִת חצי הספר ד'
וַתְּמַהֵר וַתִּזְבָּחֵהוּ וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ ל'. ב'
וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת׃ כה וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל ל' וחס'.

בִּידִי וְאַעֲדִי יְיָ יַת מַלְכוּתָא
מִנָּךְ וִיהֲבַהּ לְחַבְרָךְ לְדָוִד׃
יח כְּמָא דְלָא קַבֵּילְתָּא
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְלָא עֲבַדְתָּא
תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ בַּעֲמָלֵק עַל
כֵּן פִּתְגָמָא הָדֵין עֲבַד לָךְ
יְיָ יוֹמָא הָדֵין׃ יט וְיִמְסַר
יְיָ אַף יַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ
בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחַר אַתְּ
וּבְנָךְ עִמִּי אַף יַת מַשְׁרִיתָא
דְיִשְׂרָאֵל יִמְסַר יְיָ בִּידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ כ וְאוֹחֵי שָׁאוּל
וּנְפַל מְלֵי קוֹמְתֵיהּ לְאַרְעָא
וּדְחִיל לַחֲדָא מִפִּתְגָמֵי
שְׁמוּאֵל אַף חֵילָא לָא הֲוָה
בֵיהּ אֲרֵי לָא אֲכַל לַחְמָא
כָּל יוֹמָא וְכָל לֵילְיָא׃
כא וַאֲתַת אִתְּתָא לְוַת
שָׁאוּל וַחֲזַת אֲרֵי אִתְבְּהֵיל
לַחֲדָא וַאֲמַרַת לֵיהּ הָא
קַבֵּילַת אַמְתָךְ מִנָּךְ
וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּבַעַל גַּב
לְאִתְקְטָלָא וּשְׁמָעִית יַת
פִּתְגָמָךְ דְמַלֵּילְתָּא עִמִּי׃
כב וּכְעַן קַבֵּיל כְּעַן אַף אַתְּ
לְמֵימַר אַמְתָךְ וַאֲשַׁוֵּי
קֳדָמָךְ פִּתָּא דְלַחְמָא וְאֵיכוֹל
וִיהֵי בָךְ חֵילָא אֲרֵי תֵיזֵיל
בְּאוֹרְחָא׃ כג וְסָרֵיב וַאֲמַר
לָא אֵיכוֹל וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ
עַבְדוֹהִי וְאַף אִתְּתָא וְקַבֵּיל
לְמֵימְרֵיהוֹן וְקָם מֵאַרְעָא
וִיתֵיב עַל עַרְסָא׃
כד וּלְאִתְּתָא עֵגֶל פַּטִּים בְּבֵיתָא וְאוֹחִיאַת וְנַכְסְתֵיהּ וּנְסֵיבַת קִמְחָא וְלָשַׁת וַאֲפִיתֵיהּ פַּטִּיר׃ כה וְקָרֵיבַת

רלבג

נכתר הספק הראשון כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דבור לשאול על דרך האמת אבל היה זה כלו פועל מפעלות הדמיון כמו שזכרנו ומזה הצד היתר הספק הראשון . ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם התעוררו דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמ' לו מדברי שמואל בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתברך קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו' ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו לו בזה . במקום מגד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן ה' גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו' ובכאן הותרו אלו

פי' רבי ישעיה

דבר בידי וגו' וזהו דוד : (כג) ויפרצו . כמו ויפצרו בו . עגל מרבק . תרגומו עגל פטים : (ג) או זה שנים . וככר נכנס לשנתים דכתיב ימים וארבעה חדשים : מיום נפלו . כמו ועל פני כל אחיו נפל שתרגומו שרא :

ר"פ וי"ג הפסוק בקריאה וסימ' במסרה רבתא : לקלם ג' חס' וסימ' וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו . וימאן ויאמר לא אוכל . ונלחמה אתם במישור. מרבק ד' בקריאה וסי' ולאשה עגל מרבק בבית . גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק . ועגלים מתוך מרבק . ויצאתם ופשתם :

תולדות אהרן מתר אתה ובניך עמי . ברמה שם ערוגין נג :

מצודת דוד

(יח) כאשר וכו' . ר"ל כאשר עשית אתה לבלי שמוע בקול ה' על כן וכו' עשה לך ה' וכו' : הדבר הזה . שבאו עליך פלשתים וה' לא ענך : (יט) עמי . בקבר כמוני ורז"ל אמרו עמי במחיצתי : מחנה ישראל . ר"ל עבי תחנותם כמ"ש בענין שעזבו את הערים ובאו פלשתים וישבו בהן : (כ) ויפול וכו' . להשתחוות לשמואל : גם כח . מלבד מה שהיה מתבהל מדברי שמואל עוד הלך ממנו כחו גם בעבור מניעת האכילה : (כא) הנה שמעה וכו' . לקסום באוב : ואשים נפשי בכפי . ר"ל כמו האוחז דבר מה בכפו נוחה היא לפול כאשר יפתח כפו כן הפקרתי נפשי וסכנתי בעצמי לעבור אזהרת המלך כי בעת ההיא לא ידעה עדיין שהוא שאול : (כב) כי תלך בדרך . א"כ מהצורך לחזור אחר הכח : (כד) ותופהו מצות . לבל יתעכב עד החימוץ:

מצודת ציון

(כ) מלא קומתו . ר"ל כל קומתו : (כג) ויפרצו . הוא הפוך מן ויפצר בם (בראשית יט) וענינו רבוי הדברים : (כד) מרבק . מפוטם כמרבק והוא המקום יפטמו בו עגלים כמ' ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : ותלש . מל' לישה : ותפהו . מל' אפיה : (כה) ותגש . והקריבה : בענין

ושכי

רדק

ופירושו שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאוד וידמה לו באותו הקול שואל ומשיב כן פירשו רז״ל. והרב החכם הגדול רמב״מ ז״ל פירש במעשה אוב בהקטרת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם אחר אשר הקטיר קטורת ידוע אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נכר באוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי׳ מעשה גלגלת שלוקח גלגלת המת ומקטיר לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו ועוד אמרו רז״ל שלשה דברים נאמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו וראינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשוו כי מעשה האוב הכל תוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומצאה דבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה׳ שמה בפי המגיד הדברים הנאמרים בפרשה ומה שאמר ויאמר שמואל אל שאול על מחשבת שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר מחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה. וזהו פי׳ רב שמואל בן חפני הגאון ז״ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז״ל בגמרא כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז״ל אמרו אמת הוא כי רחוק היא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא ית׳ החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם. ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב״ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים אלא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולים אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו: (ב) וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים. אינו אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים: (ג) או זה שנים. והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים: מיום נפלו. מיום שנפל אלי כלומר ששכן עמי כמו על פני כל אחיו נפל: האנשים ההם. כמי הוא על עצמם: (ה) הלא זה דוד. כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה במו עם אדוניו: (ו) חי ה׳. כי הכל מודים כי הוא השבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד: ועבדי

תרגום

קֳדָם שָׁאוּל וְקֳדָם עַבְדוֹהִי וַאֲכַלוּ וְקָמוּ וַאֲזַלוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא: א וּכְנַשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן לַאֲפֵק וְיִשְׂרָאֵל שָׁרַן בְּעֵינָא דִי בְיִזְרְעֶאל: ב וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עָבְרִין לְמָאֲוָן וּלְאַלְפִין וְדָוִד וְגִבָּרוֹהִי עָבְרִין בְּבַתְרֵיתָא עִם אָכִישׁ: ג וַאֲמַרוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי מָה יְהוּדָאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר אָכִישׁ לְרַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי הֲלָא דֵין דָּוִד עַבְדָּא דְשָׁאוּל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה עִמִּי דְּנַן יוֹמִין אוֹ דְנַן שְׁנִין לָא אַשְׁכָּחִית בֵּיהּ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דְאִתְפְּרַשׁ לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין: ד וּרְגִיזוּ עֲלוֹהִי רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַרוּ לֵיהּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אֲתֵיב יָת גַּבְרָא וִיתוּב לְאַתְרֵיהּ דְּמַנִּיתֵיהּ תַּמָּן וְלָא יֵחוּת עִמָּנָא בִּקְרָבָא וְלָא יְהֵי לְשָׂטָן בִּקְרָבָא וּבְמָה יִתְרְעֵי דֵין לְוָת רִבּוֹנֵיהּ הֲלָא בְּרֵישֵׁי גַּבְרַיָּא הָאִינוּן: ה הֲלָא דֵין דָּוִד דִּמְשַׁמְּעִין לֵיהּ בְּחִנְגַּיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִבְוָן: ו וּקְרָא אָכִישׁ לְדָוִד וַאֲמַר לֵיהּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי כָשַׁר אַתְּ וְטָב בְּעֵינַי

מקרא

וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בַּלַּיְלָה הַהוּא:

כט א וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל: ב וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ: ג וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד ׀ שָׁאוּל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: ד וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הָשֵׁב אֶת־הָאִישׁ וְיָשֹׁב אֶל־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא־יֵרֵד עִמָּנוּ בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יִהְיֶה־לָּנוּ לְשָׂטָן בַּמִּלְחָמָה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם: ה הֲלוֹא־זֶה דָוִד אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַּמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו: ו וַיִּקְרָא אָכִישׁ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ

ד׳ · ה׳.ג׳ג · ז׳ · ס׳ · ל׳ וחד אחרי נפלו · ב׳ · ט״ז · ל׳ . ל׳ · ב׳ מיחדין יודע תיבות · ד׳ · באלפיו ק׳ · תיו ק׳ · י״ז

רשי

מרבק. עגל פטים: (ג) מיום נפלו. מיום הגייתו עלי: ויבואו

רלבג

אלו הספקות באופן שלם לפי הנראה לנו: (ב) יש לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישראל אלא שהתר זה הספק איננו ממה שיקשה וזה כי דוד הוכרח למלאת מצות אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה שגלה לו שהוא תמיד פושט על ישראל להראות לו כי נבאש דוד את עמו והנה היתר מחשבת דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל כי זה ממה שיקל לו עשייתו אחר שהם בוטחים ט

ולא מצאתי ח׳ וסימ׳ לבתך בתולים. בו מאומה. ואבקש מהם איש. ולמנחמים. אשר עוד בקשה נפשי. ולא תעשה ג׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סי׳ ב׳:

מצודת ציון

כט (א) בעין. בעין המים והוא מעין: (ב) וסרני. ענין שררה: (ג) העברים. כן קרויים ישראל כי בעבר הנהר ישבו אבותיכם: נפלו. שכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): (ד) הפקדתו. מל׳ פקדון והנחה: לשטן. לעצות אויב ושונא ודומה לו ויקם שטן לשלמה (מ״א יא): יתרצה. מל׳ רצוי: (ה) יענו. ענין הרמת קול: במחולות. שם כ״ז: פשטו

מצודת דוד

כט (ב) וסרני וכו׳. הסרנים עם מחניהם מאה מאה לבד עד תשלום האלף וכן כל אלף כפ״ע: (ג) מה העברים האלה. ר״ל מה המה עושים פה: זה ימים. שישב עמי בגת: או זה שנים. שישב בערי השדה: ולא מצאתי וכו׳. רצה לומר מיום שבנו אצלינו הן בהיותו בגת הן בהיותו בערי יהודה לא מצאתי בו מאומה רע: (ד) עליו. על אכיש: אשר הפקדתו. אשר הנחתו לשבת שם: ולא יהיה וכו׳. כי פן יהיה נוסף על שונאינו ונלחם בנו: ובמה. ר״ל וכי באיזה דבר יכול הוא לרצות עצמו לאדוניו שאול למחול לו על אשר שמרד בו הלא בהבאת ראשינו אליו יתרצה אליו ועל הכוונה הזאת הולך אתנו: (ה) אשר יענו לו. אשר הרימו קול בעבורו על המחולות לאמר הכה וכו׳ וא״כ מעולם הוא שונא לפלשתים ומכה בהם ואין לבטוח בו: (ו) כי ישר אתה וכו׳. אני מחזיק אותך לאיש ישר ונאמן וטוב בעיני צאתך עמי

וּבֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי
בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה׃
ז וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה י"א. ג'
רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים׃
ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי
וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר
הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא
אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
ט וַיַּעַן אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי
טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ
שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה׃ י וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ אִתָּךְ
וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ׃ ג'. ג'
יא וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר
לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים
עָלוּ יִזְרְעֶאל׃

ל א וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו ו' כטע' כסי'
צִקְלַג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ
אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ אֶת־צִקְלַג
וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ׃ ב וַיִּשְׁבּוּ
אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ נ"י מלעיל וח' מלרע וינהגו וילכו
לְדַרְכָּם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר
וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם כ' חד מ"ל וחד חס'
וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ׃ ד וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם ס' וחס'
אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר
אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת׃ ה וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד
נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל כ' חס' אלף ויעל בס
אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ו וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד
כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ ל' בטעם
כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו בניו ק'
וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו׃
ז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־
אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפֹד וַיַּגֵּשׁ
אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפֹד אֶל־דָּוִד׃ ח וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־ ג' ב' חס' וא' מ"ע

מפקך ומעלך עמי במשריתא ארי לא אשכחית בך מדעם ביש מיומא דאתיתא לותי עד יומא הדין ובעיני טורניא לא תקין את:
ז וכען תוב ואזיל בשלם ולא תעביד ביש בעיני טורני פלשתאי:
ח ואמר דוד לאכיש ארי מה עבדית ומה אשכחתא בעבדך מיומא דהויתי משמש קדמך עד יומא הדין ארי לא אהך ואגיח קרבא בשנאי רבוני מלכא:
ט ואתיב אכיש ואמר לדוד ידענא ארי תקין את בעיני כמלאכא דיי ברם רברבי פלשתאי אמרו לא יסק עמנא בקרבא:
י וכען אקדים בצפרא ועבדי רבונך דאתו עמך ותקדמון בצפרא ויְנהר לכון ותיזלון:
יא ואקדים דוד הוא וגברוהי למיזל בצפרא למתב לארע פלשתאי ופלשתאי סליקו ליזרעאל:
א והוה כד אתא דוד וגברוהי לצקלג ביומא תליתאה ועמלקאה אתנגידו על דרום ועל צקלג ואוקידו יתה בנורא:
ב ושבו ית נשיא די בה מזעירא ועד רבא ולא קטלו אנש ודברו ואזלו לאורחיהון:
ג ואתא דוד וגברוהי לקרתא והא קליא בנורא ונשיהון ובניהון ובנתיהון אשתביאו:
ד וארים דוד ועמא די עמיה ית קלהון ובכו עד דלא הוה בהון חילא למבכי:
ה ותרתין נשי דוד אשתביאה אחינעם דמיזרעאל ואביגיל אתת נבל דמכרמלא:
ו ועקת לדוד לחדא ארי אמרו עמא למרגמיה ארי מרת נפשא דכל עמא גבר על בנוהי ועל בנתיה ואתקיף דוד במימרא דיי אלהיה:
ז ואמר דוד לאביתר כהנא בר אחימלך קריב כען לי אפודא וקריב אביתר ית אפודא לדוד:
ח ושאיל דוד במימרא דיי למימר ארדוף בתר

רשי

כו: (י) ועבדי אדניך אשר באו אתך. הם אנשי דוד כי לא רצ' שישובו כי אם העבדים: והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו. ר"ל תכף שיהיה האור לכם ואמר לו זה שלא יתכנו על

שרי פלשתים ו' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח. והשכמתם ג' וסי' בסדר וירא: ולכו ג' בקריאה וסי' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ואור לכם ולכו. נשבו ה' בקריא' וסי' והנה שרופה באש. ושתי נשי דוד נשבו אחינעם. והשיבו אל לבבכם. וחברו. וזכרו פליטכם אותי: בניו ד' חס' בקריאה וסי' ונך אותו ואת בנו ואת כל עמו. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כי מרה נפש כל העם. ובנו יתנהו ואספו: ויתחזק ח' בקריאה וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דד"ה. ויתחזק המלך רחבעם. ויתחזק אביה וישא לו נשים. וימלוך יהושפט בנו. ויתחזק יורם. וב' ויתחזק ויסמך ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן את החומה. וכל התחזק דכוו': ארדוף ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ארדף אשיג אחלק שלל. ארדף אחרי הגדוד הזה. ארדף איבי ואשיגם דתהלים בתרא מלא:

תולדות אהרן כל מעשה לקלג. פקידה ש' כו:
ארדוף אחרי הגדוד. יומא עג (יומא מז)

מצודת דוד

עמי במלחמה: ובעיני. אבל בעיני וכו': (ז) ולא תעשה רע. דבר הרע בעיני הסרנים: (ח) כי מה. מדוע אשוב כי מה עשיתי דבר רע: (ט) ידעתי. הן ידעתי שלא נמצא בך רעה כי טוב וכו': (י) ועבדי אדוניך. ר"ל אנשיך שהיו מאז עבדי שאול אדוניך והבאים בו כמוך וכאומר בעבור זה נחשדים גם המה בעיני הסרנים כמוך ולזה ישובו עמך: ואור לכם. כשיאיר לכם היום לכו לדרככם: ל (א) ביום השלישי. מעת הלוכם מצקלג עם אכיש למלחמה: אל נגב. בו יוכלל נגב כלב ונגב הכרתי האמורים בענין: ויכו. ר"ל הרסו העיר: (ו) ותצר לדוד מאד. ר"ל מלבד הצרה שנשבו נשיו כי עוד אמרו העם לסקלו באבנים על שהיה מסבב לרדת למלחמה עם אכיש והיה זה סיבה לשיבואו עמלק ועשו מה שעשו: ויתחזק. עכ"ז היה דוד מתחזק

רדק

(י) ועבדי אדוניך. כלומר האנשי' אשר באו אתך שנתבאשו בשאול אדוניהם גם כן: ואור לכם בבקר. כשיאור לכם היום לכו: (א) ועמלקי פשטו. בבואם ביום השלישי שנסעו משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו אל נגב צקלג כי חשבו הדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאי' להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם חשבו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבו' הבורא יתברך ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב. כתרגומו אל דרום והוא חסר הנסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב המזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון נכון: ויכו את צקלג. אינו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הריסת הבנין על דרך הרחבת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח ה' ויואב יחיה את שאר העיר: (ב) וישבו את הנשים. כי אנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך לכדום כי לא היה בעיר מי שילחם: (ו) ותצר לדוד. שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון נקבה ר"ל זאת הרעה: כי מרה נפש כל העם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני ספרים: ויתחזק דוד בה' אלהיו. וישם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד: (ח) ארדוף. דרך שאלה בלא ה"א השאלה כמו אף כי אמר אלהים אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו עושין כן באורים ותומים כמו שפירש' למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה

פי' רבי' ישעיה

(י) ועבדי אדניך אשר באו אתך פירוש הם אנשיו וקרא' עבדי שאול: (א) והעמלקי פשטו אל הנגב. פי' אל נגב יהודה כדכתיב לעיל על נגב יהודה:

מצודת ציון

ל (א) פשטו. התפזרו לשלול שלל: (ב) וישבו. מל' שביה: (ו) לסקלו. לרגמו באבנים: (ח) ארדוף. תחסר ה"א השאלה ומשפטו כהארדוף

הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי
השג תשיג והצל תציל: ט וילך דוד
הוא ושש־מאות איש אשר אתו
ויבאו עד־נחל הבשור והנותרים
עמדו: י וירדף דוד הוא וארבע־מאות
איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו
מעבר את־נחל הבשור: יא וימצאו
איש־מצרי בשדה ויקחו אתו אל־דוד
ויתנו־לו לחם ויאכל וישקהו מים:
יב ויתנו־לו פלח דבלה ושני צמקים
ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא־אכל
לחם ולא־שתה מים שלשה ימים
ושלשה לילות:
יג ויאמר לו דוד למי־אתה ואי מזה
אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד
לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי
חליתי היום שלשה: יד אנחנו פשטנו
נגב הכרתי ועל־אשר ליהודה ועל־
נגב כלב ואת־צקלג שרפנו באש:
טו ויאמר אליו דוד התורדני אל־הגדוד
הזה ויאמר השבעה לי באלהים
אם־תמיתני ואם־תסגרני ביד־אדני
ואורדך אל־הגדוד הזה: טז וירדהו
והנה נטשים על־פני כל־הארץ
אכלים ושתים וחגגים בכל השלל
הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים
ומארץ יהודה: יז ויכם דוד מהנשף
ועד־הערב למחרתם ולא־נמלט
מהם איש כי אם־ארבע מאות איש־
נער אשר־רכבו על־הגמלים וינסו:

משריתא הדא האדבקינה
ואמר ליה רדוף ארי אדבקא תדביק ושיזבא תשיזיב:
ט ואזל דוד הוא ושית מאה גברא די עמיה ואתו עד נחלא דבשור ומקצתהון אשתארו:
י ורדף דוד הוא וארבע מאה גברא ואשתארון מאתן גברא דאתמנעו מלמעבר ית נחל דבשור:
יא ואשכחו גברא מצראה בחקלא ואיתיאו יתיה לות דוד ויהבו ליה לחמא ואכל ואשקיוהי מיא:
יב ויהבו ליה פילס דבלתא ותרין איתכלין דעינבין יבישין ואכל ותבת רוחיה ליה ארי לא אכל לחמא ולא שתא מיא תלתא יממין ותלתא לילון:
יג ואמר ליה דוד דמן את ואי מדין את ואמר עולימא מצראה אנא עבדא לגברא עמלקאה ושבקני רבוני ארי אתמרעית יומא דין דנן תלתא יומין:
יד אנחנא אתנגידנא על דרומא כרית ועל די ליהודה ועל דרום כלב וית צקלג אוקידנא בנורא:
טו ואמר ליה דוד התחתינני למשריתא הדא ואמר קים לי במימרא דיי דלא תקטלינני ולא תמסרינני בידא דרבוני ואחתינך למשריתא הדא:
טז ואחתיה והא רטישין על אפי כל ארעא אכלין ושתן וחגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה:
יז ומחנון דוד מקבלא ועד עדן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתיזיב מנהון אנש אלהין ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא

רדק

ונפנה על שתיהם: (ט) הבשור. שם מקום: והנותרים עמדו. מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשור ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלום אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד ויונתן תרגם ומקצתהון אשתארו: (י) אשר פגרו. שבתו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו בדברי רבותי' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי האידנא יומא דשפמי פי' יום שהיו בטלים וחלושים מגירסת' וי"ת דאתמנעו או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון: (יב) פלח דבלה. חתיכת דבילה: נגב הכרתי. כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתים והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (יד) ועל נגב כלב. הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה נחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' ארץ מישור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור: (טז) נטושי'. מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות: וחוגגי'. מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: (יז) מהנשף ועד הערב למחרת'. מערב יום זה עד ערב יום שני

פי' רבי' ישעיה

(י) אשר פגרו מעבור. תרגם דאיתמנעו: פלח דבלה. פירוש חתיכה עיגול דבלה: (יד) נגב הכרתי. כמו גוי כרתים: (טז) נטושים על פני כל הארץ. פי' פרושים כמו ויטוש על המחנה: (יז) מהנשף עד הערב למחרתם. פירוש הבקר קודם שיאיר נקרא נשף שהתחיל בהשכמה והכה כל היום ההוא וכל יום המחרת עד הערב. אשר רכבו על הגמלים וינוסו. מגמלים הרצים היו:

רשי

(ט) ויבואו עד נחל הבשור. שם מאות איש: והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפים ונותרו שם מקצתן: (י) אשר פגרו. אשר נמנעו ואומר אני ל' ארמי הוא תרגום של ונהרסו: (יד) נגב הכרתי. לדרום של פלשתים מצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כרתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב' ה'): (יז) למחרתם. למודים הם עמלקים ללקות כיום מחר כמו שנאמר מחר אנכי

רלבג

על יד אנשי המלחמה: (ט) ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו. ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמה אחת עד נחל הבשור והנותרים שלא הסכימו ללכת יותר עמדו שם והם המאתים איש אשר הראו עצמם כאילו הם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקום ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או שהיו יגעים מאד וכראות דוד זה' הושיבם שם עד בואם לשמור הכלים: (יא) וימצאו איש מצרי בשדה. ידמה שאותם שנשארו משוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכים עמו: (יז) מהנשף ועד הערב למחרתם. יתכן שככר

שבועה באלהים ד' בליש' בקריאה וסי' אם תשקר לי ולניני ולנכדי. אם תמיתני ואם תסגירני. וגם במלך נבוכד נצר מרד דד"ה: ואריב עמם ואקללם: ושתים ו' בקריאה וסי' אכלים ושתים וחגגים. ושתים לפניו ויאמרו יחי. יהודה וישראל רבים. ויהיו שם עם דוד. ויהי היום ובניו ובנותיו. עוד זה מדבר וזה בא. וישיבם ב' וסימן ויושיבם בהר: ויושיבם בנחל הבשור

תולדות אהרן וימצאו איש מצרי. יומא פג: ויכם דוד מהנשף. ברכות ג בתרא קכג:

מצודת ציון

הארדוף ודוגמתו אף כי אמר אלהים (בראשית ג) ומשפטו האף בפ"א השאלה: (י) פגרו. נחלשו ובדרז"ל יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכט): (יב) פלח. חתיכה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): דבלה. תאנים דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד וכן מאתים דבלים (לעיל כה): צמוקים. ענבים יבשים והוא מל' ושדים צומקים (הושע ט): (יג) ואי מזה. איה העם שתאמר מזה אתה: (טו) הגדוד. החיל: תסגרני. תמסור אותי כמו להסגיר לאדום (עמוס א): (טז) נטושים. מפוזרים כמו ויטש אל המחנה (במדבר יט): וחגגים. ענין רקידה וכרכור כמו יחוגו וינועו כשכור (תהלים קז): (יז) מהנשף. מהערב כמו נשף חשקי (ישעיה כא): ולא

מצודת דוד

מתחזק עצמו להשען בה': (ט) והנותרים עמדו. ר"ל הנותרים מאותם שש מאות עצמם והם שתי המאות האמור במקרא שלאחריו שנותרו ולא רדפו הם עמדו אצל הנחל מהעבר הזה ולא חזרו למקומם: (י) אשר פגרו. מאתים האיש אשר נחלשו מלעבור את הנחל עמדו ולא רדפו: (יא) איש מצרי. ע"ש סופו אמר כי בעת המצאו לא ידעו שהוא מצרי: (יב) ושני צמוקים. שני אשכלות צמוקים: ותשב רוחו אליו. אמר דרך הפלגה וגוזמא כאלו יצאה רוחו מחולשת הרעבון ושבה אליו בשהאכילו: (יג) למי אתה. עבד של מי אתה ומאיזה עם אתה: כי חליתי. ולא יכולתי לילך בשוה לו ולזה עזב אותי בדרך: היום שלשה. היום מלאו שלשה ימים: (יד) ועל אשר ליהודה. הנגב אשר ליהודה כי כרתי היתה משל פלשתים כמ"ש גוי כרתים (צפניה ב'): ועל נגב כלב. עם שגם היא היתה מיהודה מ"מ היה לה שם ידוע לבד: (טו) התורידני. בהראות דנך עמהלכם: ואם תסגרני. או אם תסגרני וכו' יהי עליך עונש שבועת שקר: (טז) כל הארץ. אשר הם עליה: בכל השלל. ר"ל שמחתם היה בעבור כל השלל הגדול אשר לקחו: (יז) מהנשף. רצה לומר מנשף יום זה עד

שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ם למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלת עד עומדת במקום שתים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל שפי' מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ונשף ליליא ואתי ליליא ואתי יממא אינו מתישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי' שם טעם המ"ם . ובדרש אמר טעם המ"ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנאמר ולא הלחם בעמלק מחר : (כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פי' אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהלילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקים . ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומר היו נוהגים המקנה לפני המחנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין המקנה לצד אחד אלא פורצין לפניהם והולכין דרך ישר לפניהם וכשהיו בעלי השדות ממחים בידן היו אומרי' עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה : (כא) ויושיבם בנחל הבשור . כיון שפגרו הם מלכת אמרו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום ועכשיו בא דוד ואנשיו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באים : ויגש דוד את העם . כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הגדת מלין ופירושו קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא ובנוסחא אחרת וקריב דוד לות עמא : (כו) יחדו יחלוקו . כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו: לרעהו

יח וַיַּצֵּל דָּוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ עֲמָלֵק וְאֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו הִצִּיל דָּוִד׃ יט וְלֹא נֶעְדַּר־לָהֶם מִן־הַקָּטֹן וְעַד־הַגָּדוֹל וְעַד־בָּנִים וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל וְעַד כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ לָהֶם הַכֹּל הֵשִׁיב דָּוִד׃ כ וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־כָּל־הַצֹּאן וְהַבָּקָר נָהֲגוּ לִפְנֵי הַמִּקְנֶה הַהוּא וַיֹּאמְרוּ זֶה שְׁלַל דָּוִד׃ כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל־מָאתַיִם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פִּגְּרוּ מִלֶּכֶת אַחֲרֵי דָוִד וַיֹּשִׁיבֻם בְּנַחַל הַבְּשׂוֹר וַיֵּצְאוּ לִקְרַאת דָּוִד וְלִקְרַאת הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּגַּשׁ דָּוִד אֶת־הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם׃ כב וַיַּעַן כָּל־אִישׁ־רָע וּבְלִיַּעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִם־דָּוִד וַיֹּאמְרוּ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ עִמִּי לֹא־נִתֵּן לָהֶם מֵהַשָּׁלָל אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ כִּי אִם־אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְיִנְהֲגוּ וְיֵלֵכוּ׃ כג וַיֹּאמֶר דָּוִד לֹא־תַעֲשׂוּ כֵן אֶחָי אֵת אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָנוּ וַיִּשְׁמֹר אֹתָנוּ וַיִּתֵּן אֶת־הַגְּדוּד הַבָּא עָלֵינוּ בְּיָדֵנוּ׃ כד וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם לַדָּבָר הַזֶּה כִּי כְּחֵלֶק ׀ הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ׃ כה וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

תולדות א הרן זה שלל דוד . (סנהדרין כ) :

וְאַפִּיקוּ׃ יח וְשֵׁיזֵיב דָּוִד יָת כָּל דִּשְׁבוֹ עֲמַלְקָאֵי וְיָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי שֵׁיזֵיב דָּוִד׃ יט וְלָא שְׁגָא לְהוֹן מִן זְעֵירָא וְעַד רַבָּא וְעַד בְּנִין וּבְנָן וּמִבִּיזְתָא וְעַד כָּל דִּי נְסִיבוּ לְהוֹן כּוֹלָא אָתִיב דָּוִד׃ כ וּשְׁבָא דָוִד יָת כָּל עָנָא וְתוֹרֵי דַּבָּרוּ קֳדָם גֵּיתַיָּא הָאִינוּן וַאֲמַרוּ דֵּין עֲדָאָה דְדָוִד׃ כא וַאֲתָא דָוִד לְוָת מָאתַן גֻּבְרָא דְּאִתְמְנִיעוּ מִלְמֵיזַל בָּתַר דָּוִד וְאוֹתֵיבִינוּן בְּנַחְלָא דִבְשׂוֹר וּנְפַקוּ לְקַדָּמוּת דָּוִד וּלְקַדָּמוּת עַמָּא דְעִמֵּיהּ וַעֲרַע דָּוִד יָת עַמָּא וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלָם׃ כב וַאֲתֵיב כָּל גְּבַר בִּישׁ וְרַשִׁיעָא מִגֻּבְרַיָּא דַּאֲזַלוּ עִם דָּוִד וַאֲמַר חֲלַף דְּלָא אֲזַלוּ עִמִּי לָא נִתֵּן לְהוֹן מֵעֲדָאָה דְּשֵׁיזֵבְנָא אֱלָהֵין גְּבַר יָת אִתְּתֵיהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיִדְבְּרוּן וְיֵיזְלוּן׃ כג וַאֲמַר דָּוִד לָא תַעְבְּדוּן כֵּן אַחַי יָת דִּיהַב יְיָ לָנָא וּנְטַר יָתָנָא וּמְסַר יָת מַשִׁרְיָתָא דַּאֲתַת עֲלָנָא בִּידָנָא׃ כד וּמַן יִשְׁמַע לְכוֹן לְפִתְגָּמָא הָדֵין אֲרֵי כְּחוּלַק דִּנְחָתוּ בִּקְרָבָא וּכְחוּלַק דְּאִשְׁתָּאֲרוּ לְמִטַּר מָנַיָּא כַּחֲדָא יִפְלְגוּן׃ כה וַהֲוָה מִיּוֹמָא הַהוּא וּלְעֵילָא שַׁוְיַהּ לִגְזֵירַת דִּין לְיִשְׂרָאֵל

ג׳ · כ׳כלי הגכלי׳ · ג׳ · ג׳ · כ׳. כ׳ · ג׳ · כ׳ כקוז · ז׳ · ג׳ · ז׳. ג׳ · כ׳ · ג׳ · כ׳ היורד ק׳ · ג׳ · ג׳.כ׳חד מ״ל וחד חסר תל עולם

אוכי גלב וגו' לכך נאמר למחרתם : (כ) את כל הצאן והבקר . שהכה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : נהגו . אנשים מהיגים והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתהלל זה שלל דוד : (כה) מהיום ההוא ומעלה . לא נאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג אברהם בחוק

רלבג

שהבקר היה ערב כשהשיגם והכם אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר . והנה רדף אחריהם כל הלילה וכעלות השחר ראה אותם נטושים על פני השדה ונלחם בהם מהבקר ועד הערב ואמר למחרתם לפי שהיום שלפניו פשטו אל נגב אל צקלג ושרפו צקלג באש : (כד) כי כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו . אמר להם לאמת שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדי' למלחמה ואע"פ שאינו מסתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמ' מצורף לזה שזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר אלהי בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו : (כה) והנה שמה דוד לחק ולמשפט בישראל שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה ולפרסם הנס אשר עשה הש"י לדוד ולנדיבותו שלח מן השלל לזקני יהודה

פי' רבי' ישעיה

(כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פירוש מקרא קצר הוא נהגו והלכו לפני המקנה והיו אומרים בכל מקום זה שלל דוד כדי להוציא שבעו בעולם : (כד) אשר לא הלכו עמי . פי' כל אח' מהם היה אומר כך :

וישמה י' חס' בלישנ' שימה בקריאה וסימניהם ותשמם בכר הגמל . ואשמם בראשיכם . וישמה לחק ולמשפט . ואשמה לפניך פת לחם . מי ישמני שופט בארץ . שמי לך תמרורים . ושמו בכליכם . וישמה למוצאות קרי למחלאות כתיב . אם שום תשמון דירמיה . וישמה כעפר לדוש :

מצודת דוד

ערב יום השני וכל אותה הערב עד הבוקר אשר הוא למחרתם של שני הנשפים שעברו ומלת ועד עומדת במקום שתים כאלו אמר ועד הערב ועד למחרתם : לא נמלט מהם איש. מאנשי רגלי : (יט) ועד כל אשר לקחו . אפי' מה שלקחו מפלשתים מנגב יהודה וכלב הכל השיב דוד לעצמו : (כ) ויקח דוד . לקח לעצמו כל הצאן ובקר אף מאשר שללו עמלק מבני פלשתים ויהודה : נהגו לפני המקנה . ר"ל מנהיגים לפנות הדרך הלכו לפני המקנה ההוא בבוא מי מפלשתים ומיהודה לקחת מקנהו אמרו זה שלל דוד ר"ל אין לכם חלק בזה כי דוד לעצמו שללו ולא בעבור להחזיר לבעליו : (כא) אל מאתים וכו' . ר"ל סמוך להם : ויושיבום . ודוד הושיבום בעבר נחל הבשור לשמור הכלים : ויצאו . ממקום מושבם : (כב) איש וכו' . לכל איש את אשתו ובניו וינהגו לעצמם וילכו להם אבל לא יחלקו עמנו בשלל אף של עצמם לא יקחו : (כג) את אשר נתן . ר"ל וכי בכח ידינו לקחנו הלא הוא את אשר נתן ה' לנו ושמר אותם כי לא נפקד ממנו איש והוא מסר את הגדוד בידינו ואם מה' נעשית הלא כולנו עם ה' המה : (כד) ומי ישמע . ר"ל ואף אם נעשתה בעוצם ידינו מ"מ מי ישמע לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם שוה בשוה כי כן הוא הנהוג מאז שיהיה כחלק היורד וכו' ויחדיו יחלוקו מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה כ"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם : (כה) ויהי וכו' . ר"ל כן הנהיג דוד לעולם ועשה הדבר הזה לחוק ומשפט לישראל : עד היום הזה . ר"ל עד הזמן שגלו ישראל ולא נתעסקו עוד במלחמה :

מצודת ציון

(יט) ולא נעדר . ולא נחסר כמו איש לא נעדר (שם מ) : (כא) פגרו . נחלשו : (כב) יען . בעבור : (כד) כחלק וגו' . וכהלק ר"ל כחלק זה כן חלק זה : (כה) לחוק . לדבר קבוע : ולמשפט . למנהג וכפל הדבר במ"ש : לרעהו

לאשר

כו וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג
ג׳ וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ
לֵאמֹר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מִשְּׁלַל אֹיְבֵי
יְהוָה׃ כז לַאֲשֶׁר בְּבֵית־
ו׳ כתיב כן אֵל וְלַאֲשֶׁר בְּרָמוֹת־נֶגֶב וְלַאֲשֶׁר
בְּיַתִּר׃ כח וְלַאֲשֶׁר בַּעֲרֹעֵר וְלַאֲשֶׁר
ג׳. ל׳ וחס׳ בְּשִׂפְמוֹת וְלַאֲשֶׁר בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃
ל׳ כט וְלַאֲשֶׁר בְּרָכָל וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי
ג׳ הַיְּרַחְמְאֵלִי וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַקֵּינִי׃
ל וְלַאֲשֶׁר בְּחָרְמָה וְלַאֲשֶׁר בְּבוֹר־עָשָׁן
ל׳ וְלַאֲשֶׁר בַּעֲתָךְ׃ לא וְלַאֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן
וּלְכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־הִתְהַלֶּךְ־שָׁם
דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו׃

לא א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים
וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ ב וַיַּדְבְּקוּ
ג׳ פְלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו וַיַּכּוּ
ו׳ פְלִשְׁתִּים אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב
וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וַתִּכְבַּד
הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ
ד׳ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת וַיָּחֶל מְאֹד
ל׳ מֵהַמּוֹרִים׃ ד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנֹשֵׂא כֵלָיו
ב׳. ג׳ מ״ע שְׁלֹף חַרְבְּךָ ׀ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ
הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי
י״ו בסימן וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא מְאֹד
וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃
ה וַיַּרְא נֹשֵׂא־כֵלָיו כִּי־מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל
ל׳ גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃ ו וַיָּמָת
ג׳ שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם
כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ ז וַיִּרְאוּ

עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כו וַאֲתָא דָוִד לְצִקְלַג וְשַׁדַּר מִבִּזְתָא לְסָבֵי יְהוּדָה לְרַחֲמוֹהִי לְמֵימַר הָא לְכוֹן מַתְּנָא מִבִּזַּת סַנְאֵי עַמָּא דַיְיָ׃ כז לְדִי בְּבֵית אֵל וּלְדִי בְּרָמוֹת נֶגֶב וּלְדִי בְּיַתִּר׃ כח וּלְדִי בַּעֲרוֹעֵר וּלְדִי בְשִׂפְמוֹת וּלְדִי בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃ כט וּלְדִי בְרָכָל וּלְדִי בְּקִרְוֵי יְרַחְמְאֵל וּלְדִי בְּקִרְוֵי שַׁלְמָאָה׃ ל וּלְדִי בְחָרְמָה וּלְדִי בְּכוֹר עָשָׁן וּלְדִי בַּעֲתָךְ׃ לא וּלְדִי בְּחֶבְרוֹן וּלְכָל אַתְרַיָּא דִּי הַלֵּיךְ תַּמָּן דָּוִד הוּא וְגֻבְרוֹהִי׃

א וּפְלִשְׁתָּאֵי מַגִיחִין קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַפִּיכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּנְפַקוּ קְטִילִין בְּטוּרָא דְגִלְבֹּעַ׃ ב וְאַדְבִּיקוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל וְיַת בְּנוֹהִי וּקְטַלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת יְהוֹנָתָן וְיַת אֲבִינָדָב וְיַת מַלְכִּי שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וְתַקִּיפוּ עָבְדֵי קְרָבָא עַל שָׁאוּל וְאַשְׁכְּחוּהִי קַשָּׁתַיָּא גֻּבְרִין דְּאוּמָנִין לְמֵיגַד בְּקַשְׁתָּא וּדְחִיל לַחֲדָא מִקַּשָּׁתַיָּא׃ ד וַאֲמַר שָׁאוּל לְנָטֵל זֵינֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ וְקַטְלַנִי בָהּ דִּלְמָא יֵיתוּן עָרְלַיָּא הָאִלֵּין וְיִקְטְלוּנַנִי וְיִתְלַעֲבוּן בִּי וְלָא אָבָה נָטֵל זֵינֵיהּ אֲרֵי דָחִיל לַחֲדָא וּנְסֵיב שָׁאוּל יַת חַרְבָּא וּנְפַל עֲלַהּ׃ ה וַחֲזָא נָטֵל זֵינֵיהּ אֲרֵי מִית שָׁאוּל וּנְפַל אַף הוּא עַל חַרְבֵּיהּ וּמִית עִמֵּיהּ׃ ו וּמִית שָׁאוּל וּתְלָתָא בְּנוֹהִי וְנָטֵל זֵינֵיהּ אַף כָּל גֻּבְרוֹהִי בְּיוֹמָא הַהוּא כַּחֲדָא׃ ז וַחֲזוֹ אֱנָשֵׁי

רדק

(כו) לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: (לא) אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עתה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו׳: (ב) וידבקו. כמו וידביקו וכן וידבכו את לשונם ענינו ענין השגה ואלה ג׳ בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי׳ מתו עמו ואיש בשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: (ג) המורי׳. אנשים מורים בקשת ת״י קשתין גברין דאומנין למיגד בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: (ד) ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמה ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא ענס המעשה ההוא באי זה מעשה שיהיה שיבא זה הלשון ות״י ויתלעבון כי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע״פ שכתוב אך את דמכ׳ לנפשותיכם אדרוש כלו׳ מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידי׳ טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז״ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת״ל אך: (ו) וגם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו

רשי

כחוק זה בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו׳ (בראשית י״ד כ״ד) שם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה בבראשית רבה. (כו) לרעהו. לאוהביו: (לא) אשר התהלך שם דוד. שהיו מחבאים אותו מפני שאול: (א) ופלשתים נלחמים בישראל. כאדם האומר נחזור לענין

רלבג

יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרים פה: (ד) פן יבאו הערלי׳ האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמר לדוד שכבר הרג שאול ואולם אמר־זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה הגר העמלקי כמו שספר לדוד

ערער ה׳ בלישנא בקריאה וסי׳ ולאשר בערער. ויחנו בערער. ומן הירדן. עזבות ערי ערער. ובלע בן עזן: וכל אורייתא דכוו׳ חסרים: ויחל ט׳ בקריאה וסי׳ ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן היורים דד״ה. תרין בתראי לישן חולי: יבואו ג׳ מלאים בקריאה וסי׳ פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. ויבאו וישתחו לפניך. ובמסרה אחריתי נמסר יב״או ויגדו צד״קתו בס׳קס וישתחו לפ׳ניך ונ״ל שהוא טע״ות שלא מצאתיו מל״א בשו״ם ספ״ר מדוי״ק:

תולדות אהרן ויקח שאול את החרב. סוטה י:

פי׳ רבי׳ ישעי׳

(כו) לרעהו. בא בלשון רבים כמו ואחזת מרעהו: (ג) וימצאוהו המורי׳ אנשים בקשת. מקרא מסורס הוא אנשים המורי׳ בקשת: ויחל מאד מהמורי׳. כמו חיל כיולדה: (ד) ודקרוני והתעללו בי. פירוש אני ירא שמא לא יהרגוני אלא יניחוני חי וישחקו בי כמו התעללת בי:

מצודת ציון

(כו) לרעהו. לכל רעה ורעה וכן בהתפללו בעד רעהו (איוב מב): ברכה. מנחה ומתנה כמו ועתה הברכה (לעיל כה): לא (ב) וידבקו. השיגום עד שהיו דבוקים להם: (ג) המורים. הזורקים בחצים כמו אשר אנכי מורה (לעיל כ): ויחל. מל׳ חלחלה ופחד: שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו וישלפה מתערו (לעיל יז): ודקרני. ענין נעיצה כמו אשר דקרו (זכריה יב): והתעללו. ענין לעג שחוק ובזיון כמו התעללת בי (במדבר כב): ולא אבה. ולא רצה: לפשט

מצודת דוד

(כו) לאשר וכו׳. לזקני יהודה רעיו אשר הם בבית אל וכו׳: (לא) אשר התהלך שם בעת ברחו מפני שאול: לא (א) ופלשתים נלחמים. כאומר נחזור לענין הראשון: (ג) אל שאול. כי בניו כבר הרגו והיתה כל פני המלחמה אליו לבד: המורים אנשים בקשת. כמו אנשים המורים בקשת ור״ל שמצאו מקומו אשר נטמן בה ופחד מהם שלא יתעללו בו: (ד) ודקרני בה. ר״ל דקירת מות: ודקרוני והתעללו בי. ר״ל דקירות מכאיבות ולהשאר חי ויתעללו בי: כי ירא. פחד מה׳ לשלוח יד במשיחו: יפול עליה. להמית את עצמו: (ה) כי מת. ר״ל קרוב למות כי כן איש גר העמלקי השלים מיתתו כמ״ש בש״ב: (ו) אנשיו. עבדיו עושי רצונו: (ז) בעבר העמק.

עמו בכל הגלבוע והשאר נסו : אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן. תרגום יונתן די בעברא דמישרא ופי' הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים וכן בעבר הירדן המקומו' הסמוכו' לירדן והסמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם : (ט) את כליו . מה שמלאו בו בגדיו וכלי זיינו כי הנזר והאצעדה העמלקי לקחם : (י) בית עשתרות אלהיהם . והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות כמו עשתרות צאנך ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם הם העשתרות שהיו אלהיהם · ואת גויתו תקעו בחומת בית שן . תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתיב את גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא מכר שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנאמר ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו ובאמרו ואת גויתו קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן : (יא) וישמעו אליו . כמו עליו וכת"י ושמעו עלוהי : (יב) וישרפו אותם שם . ת"י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות : (יג) תחת האשל . ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פירש שזה העץ היה אלה : ויצומו שבעת ימים . זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול ולפיכך נתעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו : ויהי בבואו אל דוד . בב"ת

אַנְשֵׁי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּעֵבֶר הָעֵמֶק
וַאֲשֶׁר ׀ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כִּי־נָסוּ אַנְשֵׁי
יִשְׂרָאֵל וְכִי־מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ
אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים
וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן׃
ח וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט
אֶת־הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל
וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נֹפְלִים בְּהַר
הַגִּלְבֹּעַ׃ ט וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיַּפְשִׁטוּ
אֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים
סָבִיב לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃
י וַיָּשִׂימוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־
גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת בֵּית שָׁן׃
יא וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֵת
אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל׃
יב וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיֵּלְכוּ כָל־
הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת
גְּוִיֹּת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ
יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם׃ יג וַיִּקְחוּ אֶת־
עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת־הָאֶשֶׁל
בְּיָבֵשָׁה וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃

שמואל ב

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאוּל וְדָוִד
שָׁב מֵהַכּוֹת אֶת־הָעֲמָלֵק וַיֵּשֶׁב דָּוִד
בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם׃ ב וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וְהִנֵּה אִישׁ בָּא מִן־הַמַּחֲנֶה
מֵעִם־שָׁאוּל וּבְגָדָיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה
עַל־רֹאשׁוֹ וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אֵי
מִזֶּה תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִמַּחֲנֵה

ישראל דבעברא דמישרא
ודבעברא דירדנא ארי
אפיכו אנשי ישראל וארי
מיתו שאול ובנוהי ושבקו
ית קרויא ואפיכו ואתו
פלשתאי ויתיבו בהון ׃
ח והוה ביומא דבתרוהי
ואתו פלשתאי לחלצא
קטיליא ואשכחו ית שאול
וית תלתא בנוהי קטילין
רמן בטורא דגלבע ׃
ט ופסקו ית רישיה וחליצו
זיניה ושלחו בארעא
דפלשתאי סחור
לבסרא בית טעותהון וית
עמא ׃ י ושויאו ית זיניה
בית עשתרתא וית גופיה
צלבו בשורא דבית שן ׃
יא ושמעו עלוהי יתבי יבש
גלעד ית דעבדו פלשתאי
לשאול ׃ יב וקמו כל גבר
גבר ואזלו כל ליליא ונסיבו
ית גופא דשאול וית גופי
בנוהי משורא דבית שן
ואתו ליבש וקלו עליהון
כמא דקלן על מלכיא תמן ׃
יג ונסיבו ית גרמיהון
וקברו תחות אשלא ביבש
וצמו שבעא יומין ׃
א והוה בתר דמית שאול
ודוד תב מלממחי
ית דבית עמלק ויתיב דוד
בצקלג יומין תרין ׃ ב והוה
ביומא תליתאה והא גברא
אתא ממשריתא מלות
שאול ולבושוהי מבזעין
ועפרא רמי ברישיה והוה
במיתוהי לות דוד ונפל על ארעא וסגיד ׃ ג ואמר ליה דוד אי מדין את אתי ואמר ליה ממשריתא דישראל

כ' · ג' · ג' כ' · ט' מ"ל · כ' חד מ"ל וחד חס' · ד' דס' וסי' ה"ת רעות שמחה ומלכא · ד'. ז'

נענין ראשון: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו על שאול : (יב) וישרפו אותם שם . וקלו עליהן כמא דקלן על מלכיא תמן. כדתנן שורפין על המלכי' ולא מדרכי האמורי : (ב) והנה איש בא מן המחנה יש בפסיקתא שזה דואג ואימו מיוחס על לבני אחני :

רלבג

לדוד והוא יותר נכון לפי מה שאחשוב : (ד) אשר גם העם מן המלחמה . ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע הספעלות לגמור כי אם בהדרגה כי זה ממה שיישיר אל סבל הרע ההוא בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם ויעתק אל הרע בהדרגה ולזה ספר הנה במקום ניסת העם ראשונה ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם והם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה

פי' רבי' ישעיה

(י) תקעו בחומת בית שן . תרגומו צלבו : (יב) וישרפו אותם . כמו ובמשרפות אבות ך המלכים הראשונים כן ישרפו לך · והיא החנטה שטושין עליהם בבשמים רבים שלא יסריחו ושורפי' בשמי' באותה החנטה : (א) מהכות את העמלק . הה"א יתירה ·

ויקומו ט' מ"ל וסי' נמסר בריש סדר קרח ולעיל בהאי ספרא סימן כ"ג : יבשה ביבשה ג' בקריאה וסי' ויבאו יבשה ויצומו עד הערב . ודבתרית ויקברו תחת האשל ביבשה . ויביאוהו דד"ת : ובגדיו ד' בקריאה וסי' וקרש חוא ובגדיו . את ראשו לא יפרע . ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו . והיתה איש איש בחיקו ובגדיו לא :

מצודת דוד

הוא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : (יא) וישמעו אליו. כמו עליו והחזר ומפרש את אשר עשו פלשתים לשאול לתקוע גויתו בחומה : (יב) וישרפו. על הבשר יאמר על כי נסרחו ורמה עלתה בהם לזה שרפו אותם . או על כלי תשמישו יאמר כי כן הדרך לשרוף כלי תשמישי המלך לבל ישתמש בהם אחר וכן אחז"ל שורפין על המלכים : (יג) ויצומו מחמת צער ואבל על כי עזרם במלחמה מול בני עמון כמ"ש למעלה : איך

מצודת ציון

(ח) לפשט . להסיר בגדיהם כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו) : נופלים . ר"ל נופלים בארץ פגרים מתים: (ט) כליו . בגדיו וכלי זיינו : וישלחו . את שלוחיהם : בית עצביהם . אנשי בית עבודת כוכבים הקרויים עצבים כי מעציבים לב עובדיהם לועקים אליהם ואינם עונים: (י) עשתרות . שם ע"ז ומזלות מה : גויתו . גופו כמו וגויתו כתרשיש (דניאל י) : תקעו . תלאו כמו והוקע אותם לה' (במדבר כה) : (יג) האשל . שם אילן מה : ויצומו . התענו :
א (ב) ואדמה . עפר : (ג) אי מזה . איה המקום שתאמר מזה אני בא : נמלטתי . עשן

בב"ת: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא מדעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בנו"ן כמו נשאול נשאל דוד: נשען על חניתו. מהמכה שנפל על חרבו. ובעלי הפרשים. מחנות הפרשים כתרגומו משירית פרשיא וכן תרגם בעל גד מישר גד ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי הפרשים והממונים עליהם: (ח) ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי: (ט) כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא. ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשים תשבץ כמו שאומר ובעלי הפרשים הדביקוהו: כי כל עוד נפשי בי. בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפי' האחר אמר כי כל כך אנטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי: (י) ואמותתהו. הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואספך והכסך מפני הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ואמותתהו: אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם: (יא) ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבותינו ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם ה' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרש אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגדו שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם ה': (יב) ומה שאמר על עם ה' ועל בית ישראל. הכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם ה' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם. ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו': פי

אשתזיבית: ד ואמר ליה
דוד מה הוה פתגמא חוי כען
לי ואמר דאפיך עמא מן
קרבא ואף סגי נפל מן עמא
ואתקטלו ואף שאול ויהונתן
בריה מיתו: ה ואמר דוד
לעולימא דמחוי ליה איכדין
ידעתא ארי מית שאול
ויהונתן בריה: ו ואמר
עולימא דמחוי ליה
אתערעא אתערעית
בטורא דגלבוע והא
שאול סמיך על מורניתיה
והא רתיכיא ומשרית
פרשיא אדבקוהי:
ז ואתפני לאחורוהי וחזני
וקרא לי ואמרית הא
אנא: ח ואמר לי מן
את ואמרית ליה עמלקאה
אנא: ט ואמר לי קום
כען עלי וקטולני ארי
אחדני רתיתא ארי כל
עוד נפשי בי: י וקמית
עלוהי וקטלתיה ארי
ידענא ארי לא ייחי בתר
די נפל ונסיבית כלילא די
על רישיה וטוטפתא דעל
דרעיה ואיתיתינון לות
רבוני הלכא: יא ואתקיף
דוד בלבושוהי ובזעינון ואף
כל גבריא דעמיה: יב וספדו
ובכו וצמו עד רמשא על
שאול ועל יהונתן בריה ועל עמא דיי ועל בית ישראל ארי אתקטלו בחרבא: יג ואמר דוד לעולימא

ד' יִשְׂרָאֵל נִמְלָטְתִּי: ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד
מֶה־הָיָה הַדָּבָר הַגֶּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר
אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה וְגַם־
הַרְבֵּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמֻתוּ וְגַם שָׁאוּל
וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵתוּ: ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מֵת
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ: ו וַיֹּאמֶר הַנַּעַר
חד כתיב יוד וחד כתיב א' ואני לא הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ
וְהִנֵּה שָׁאוּל נִשְׁעָן עַל־חֲנִיתוֹ וְהִנֵּה
ל' הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ:
ז וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וָאֹמַר
ואומר ק' הִנֵּנִי: ח וַיֹּאמֶר לִי מִי־אָתָּה וַיֹּאמַר
אֵלָיו עֲמָלֵקִי אָנֹכִי: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי
כ' א' מ"ל וא' חס' עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי
הַשָּׁבָץ כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי:
ל' י וָאֶעֱמֹד עָלָיו וַאֲמֹתְתֵהוּ כִּי יָדַעְתִּי כִּי
י"מ. ל' לֹא יִחְיֶה אַחֲרֵי נִפְלוֹ וָאֶקַּח הַנֵּזֶר ׀
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־
זְרֹעוֹ וָאֲבִיאֵם אֶל־אֲדֹנִי הֵנָּה:
דיו ק' יא וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָו וַיִּקְרָעֵם
וְגַם כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:
יב וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־
שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהוָה
י"ג וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב:
יג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר

(ט) אחזני השבץ. אחדני רתיתא. ומדרש אגדה משום עון הכהנים שהרג וכתוב בהן כתנת תשבץ: כי כל עוד נפשי בי. מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ואל יהרגוני אלה ויתעללו בי: (י) ואצעדה אשר על זרועו. וטוטפתא דעל דרעיה

רלבג

קשה ממיתת השם: (ו) והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול נשען עליו בכח להשלים הדקירה וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמר לנער העמלקי שימותתהו: (ט) כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מתוקן להוסיף לו חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי עדיין ובקש ממנו שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו: (י) כי ידעתי כי לא יחיה אחר נפלו. ר"ל שלא התיר לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהוכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו: (יב) על שאול ועל יהונתן בנו. ספר זה בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה

תולדות אהרן ויחזק דוד בבגדיו. מ"ק כב כו (שם סג): על שאול ועל יהונתן. נדרים פז:

פי' רבי ישעי'

(ט) כי אחזני השבץ. יש לפרש כשאדם מתפחד הרבה כל איבריו נקמטין וזהו כתונת תשבץ שהית' ארוג' קמטין שהחוטין נקמטין על ידי אריג' ונעשין גומות גומות ובלעז רמא: כי כל עוד נפשי בי. מקרא מסורס הוא כי כל נפשי עוד בי אבל איני יכול לזוז מפני השבץ שאחזני ואיני יכול להמלט ולברוח: (י) אחרי נפלו כמו נפלו ורבים כמוהו: (יב) ועל עם ה' ועל בית ישראל. הוי"ו יתירה:

מצודת ציון

ענין השמטה והלאה: (ו) נקרא נקריתי. מל' מקרה: נשען. נסמך: ובעלי הפרשים: הם הרגילים הרכוב ברכיבה: הדביקוהו. ר"ל באו קרוב לו: (ט) השבץ. חולי הרתת כת"י. (י) הנזר. העטרה: ואצעדה. שם העדי שעל הזרוע וכן אצעדה וצמיד (במדבר ל"א)

מצודת דוד

א (ה) איך ידעת. שמא מאומד או מפי השמועה: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי להר הגלבוע: נשען. על כי הפיל עצמו על חרבו וכמ"ש בש"א נחלה מן המכה והיה נשען על חניתו ואנשי הרכב באו קרוב אליו: (ח) מי אתה. מאיזה עם: (ט) כי כל עוד. ר"ל כל הנשאר בי עוד הוא רק אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממנו ההרגשות כולם וא"כ בוודאי אמות ולזה השלים המיתה לבל יתעללו בי הערלים טרם אמות: (י) כי לא יחיה. ר"ל לא נשאר חי אחרי ההפלה שנפל על חרבו: (יב) ועל עם ה'. אלו הגדולים שבהם: ועל בית ישראל. הם יתר העם: (יג) אי מזה אתה. מאיזה מקום אתה

דרעים : (טז) דמך על ראשך. חובת קטולך תהי ברישך אין עונש במיתתך אלא לעצמך : (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי ישראל צריכין בני יהודה ללמדה מלחמה ולמשוך בקשת : הנה כתובה על ספר הישר. הלא היא כתובה על ספר בראשי' שהיא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמוזה ידך בעורף אויביך (בראשית מ"ט ח') איזו היא מלחמ' שמכוין בה ידו כנגד פדחתו שהוא מול ערפו הוי אומר זה קשת : (יט) הצבי ישראל על במותיך חלל. מלבך של ישראל על תוקף משוכה נפלתם חללים כך ת"י : הרי

(יג) אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרא אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פירש כל גר שהם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל : (טז) דמך על ראשך. כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וי"ת חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך : (יח) ללמד בני יהודה קשת. י"מ מכאן והילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחלת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן ע"יהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתובי' בספר הישר והוא ספר התורה וכת"י על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים חתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני

יג הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־
אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלָיו
דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת
אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ טו וַיִּקְרָא דָוִד לְאַחַד
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ
וַיָּמֹת׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְךָ עַל־
רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר אָנֹכִי
מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
יז וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת
עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר
לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה
עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר׃ יט הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־
בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים׃
כ אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת

ר' נ' י' דסך ק' ג'ג' חס' וא' מ"ע ס' כ. ל' ר"ס ג'

דְּמַחְוֵי לֵיהּ אֵי מִדֵּין אַתְּ וַאֲמַר בַּר גְּבַר גִּיּוֹר עֲמָלְקָאָה אֲנָא׃ יד וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אֵיכְדֵין לָא דְחֵילְתָּא לְאוֹשָׁטָא יְדָךְ לְחַבָּלָא יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃ טו וּקְרָא דָוִד לְחַד מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר קְרַב שְׁלוֹט בֵּיהּ וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ׃ טז וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵי בְּרֵישָׁךְ אֲרֵי פוּמָךְ אַסְהִיד בָּךְ לְמֵימָר אֲנָא קַטְלֵית יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃ יז וְאִלָּא דָוִד יַת אִלְיָא הָדֵין עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ יח וַאֲמַר לְאַלָּפָא בְּנֵי יְהוּדָה מֵיגַד בְּקַשְׁתָּא הָא הִיא כְתִיבָה עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא׃ יט אִתְעַתַּדְתּוּן יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית תּוּקְפֵיכוֹן אִתְרְמֵיתוּן קְטִילִין אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִבָּרַיָּא׃ כ לָא תְחַוּוּן בְּגַת לָא תְבַסְּרוּן בְּשׁוּקֵי

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר,בסדר תבא. ויקנן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן. ויקנן המלך אל אבנר. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. כ"ג פסוקים בקריאה ריש ומציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. אל תגידו בגת אל תבשרו. אל תירא כי עמך אני. אל תיראו מפני חיל הכשדים. אל תאמינו ברע. אל תגעו במשיחי דתהלים. וחברו דד"ה רגל גאוה. לחית נפש תורך. אל תתן ה' מאויי רשע. אל תשליכנו מלפניך. אל תשליכנו לעת זקנה. אל תתחר. אל תתחר במרעים. אל תזכרו ראשונות. אל תארב. אל למלכים. אל תבהל מפניו תלך. אל תבהל על פיך. אל יבושו בי : אל יאמרו בלבבם. אל תצאי

תולדות אהרן פך ענה בך. עקידה שער עב : ללמד בני יהודה ע"ג כס עקידה פ' לב (סוטה יז) :

רלבג

כלה כן טוב בענין ההספד והבכי : (יד) ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך. יש לתמוה מדוע טוב דוד להרגו והנה עשה זה ברצון שאול ובקשתו. אלא שהתשובה בזה איננה ממה שיקשה חוב שהאומר ל"הרגו חבול בי ותבל בו כמו שהתבאר בגמרא כ"ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתספרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הזהירה תורה על דבר ההמתה כ"ש על המתת המלכי' ואעפ"י שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה מפני זה פסול בדין הנה עשה דוד זה להוראת שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכות ולזאת הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במער' ואעפ"י שהיה רודפו והיה מותר להרגו. וידמה שזה הנער המבשר לא היה גר צדק ואעפ"י שאמר בן איש גר עמלקי כבר אמר זה להורות שאמו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק חאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק : (יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו'. בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת ירלתו מהמורים בקשת ולא היו בישראל מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה. והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית : (יט) הצבי ישראל וגו'. מכאן התחלת הקינה ואמר זה על ארץ ישראל שנקראת ארץ הצבי וענינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שהרצון בו הארון ארון הברית : על במותיך חלל. אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו : (כ) אל תגידו בגת. ידוע כי

נח

יהודה ילמד את חבירו למלחמ' כי הם עיקר מלחמות ישראל וקרני' החזק. ורבותינו ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר : הצבי ישראל. ההי"א הי"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הנסמך ר"ל הצבי צבי ישראל וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתם שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון קטולין פי' הצבי מענין נצב נצבים : (כ) אל תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים

פי' רבי' ישעיה

(יג) בן איש גר עמלקי אנכי. יש אומרים הוא דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ונשר לו דוד איבה והרגו : (טו) גש פגע בו. כמה שתאמר שא מן נשא : (יח) ויאמר ללמד בני יהודה. פי' שאול ויהונתן היו מלמדים בני יהודה קשת שבני יהודה היו גבורים ומושכי קשת כמו שברכם יעקב ידך בעורף אויביך : הנה כתובה על ספר הישר. תרגם על ספרא דאורייתא היא ברכת יעקב : (יט) הצבי ישראל. מקרא מסורס הוא ישראל הצבי שהיתה קל כצבי. ועתה נפלת חלל.

מצודת דוד

אם עודך עדיין יושב בארץ עמלק. או אתה גר בארץ ישראל ר"ל אם נתגיירת : בן איש גר עמלקי. עוד אני בא לגור בארץ ישראל והוא נתגייר : איך לא יראת. ר"ל הואיל ואתה ישראל ומלידה איך לא יראת מה' לשלוח יד במשיחו עם כי לוה לך והיה קרוב למות מ"מ חטאת לה' : (טז) דמך על ראשך. ר"ל עון מיתתך על עצמך כי אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין האמת אתך וכל דבריך המה בחושבך שבזה תמצא חן בעיני על שהיה מעולם לי לאויב מ"מ פיך ענה בך ודמך על ראשך : (יח) ויאמר. טרם התחיל לקונן ראה לאמץ לבות אנשיו לבל ירך לבבם להתייאש מלהרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת מלחמה לשהם יתגברו על פלשתים : הנה כתובה. הלא הדבר ההוא הנה כתובה על ספר הישר והוא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וגו' (בראשית מ"ט) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו : (יט) הצבי ישראל. כאומר אולם עתה עת לקונן במר נפש לעמר הצבי ישראל ר"ל אתה א"י החמודה וכי ראוי שיהיה חלל על במותיך הם הרי גלבוע ואיך נפלו שם גבורים ור"ל הלא

מצודת ציון

ל"א) : (טו) פגע. ענין מכת מות כמו ופגע בכהנים (ש"א כ"ב) : ענה. העיד כמו לא תענה (שמות כ') : (יט) הצבי. א"י קרויה ארץ צבי כמ"ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ') והוא ענין פאר וחמוד כמו לעטרת צבי (ישעיה כ"ח) והה"א של הצבי ה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב') : במותיך. ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים לב)

רדק

הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו: (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים: ושדי תרומו׳. ואל שדי תרומות ואל שזכר עומד במקום שנים ופירוש שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי׳ אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות וי״ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא ר״ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר: נגעל. נמאס והבלך: בלי משיח בשמן. כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך: (כב) לא נשוג אחור. בשי״ן ועניינו כמו בסמ״ך מן יסוגו אחור: (כג) לא נפרדו. ת״י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה׳ ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמ׳ ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה: (כד) עם עדנים. ת״י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב. ובדרש ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר׳ נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינ׳ בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו: (כה) על במותיך חלל. על במותיך נפלת חלל ות״י על בית תקפך אתקטלתא: (כו) נפלאתה אהבתך לי. בשני סימני נקיבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו: מאהבת נשים.

תרגום

אשקלון דילמא יחדיין בנת פלשתאי דילמא ידוצון בנת ערליא: כא טורי גלבוע לא יחות עליכון טלא ומטרא לא תהי בכון עללא כמסת דיעבדון מניה חלתא ארי תמן איתברו תריסי גבריא תריסא דשאול דמשיח כדבמשחא: כב מדם קטילין מתרב גיברין גירי קשתא דיהונתן לא מסתחרין לאחורא וחרבא דשאול לא תיבא ריקן: כג שאול ויהונתן דרחימין וחביבין בחייהון ובמותהון לא אתפרשו מעמהון מנשריא קלילין מאריותא גברין: כד בנת ישראל על שאול בכאה דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין ומסיק תיקוני דהבא על לבושכון: כה איכדין אתקטלו גבריא בגו קרבא יהונתן על בית תוקפך אתקטלתא: כו עקת לי עלך אחי יהונתן חביבת לי לחדא מפרשא רחמתך לי מרחימת תרתין נשין: כז איכדין אתקטלו גבריא

מקרא

אַשְׁקְל֑וֹן פֶּן־תִּשְׂמַ֙חְנָה֙ בְּנ֣וֹת פְּלִשְׁתִּ֔ים פֶּן־תַּעֲלֹ֖זְנָה בְּנ֥וֹת הָעֲרֵלִֽים׃
כא הָרֵ֣י בַגִּלְבֹּ֗עַ אַל־טַ֧ל וְאַל־מָטָ֛ר עֲלֵיכֶ֖ם וּשְׂדֵ֣י תְרוּמֹ֑ת כִּ֣י שָׁ֤ם נִגְעַל֙ מָגֵ֣ן גִּבּוֹרִ֔ים מָגֵ֣ן שָׁא֔וּל בְּלִ֖י מָשִׁ֥יחַ בַּשָּֽׁמֶן׃
כב מִדַּ֣ם חֲלָלִ֗ים מֵחֵ֙לֶב֙ גִּבּוֹרִ֔ים קֶ֚שֶׁת יְה֣וֹנָתָ֔ן לֹ֥א נָשׂ֖וֹג אָח֑וֹר וְחֶ֣רֶב שָׁא֔וּל לֹ֥א תָשׁ֖וּב רֵיקָֽם׃
כג שָׁא֣וּל וִיהוֹנָתָ֗ן הַנֶּאֱהָבִ֤ים וְהַנְּעִימִם֙ בְּחַיֵּיהֶ֔ם וּבְמוֹתָ֖ם לֹ֣א נִפְרָ֑דוּ מִנְּשָׁרִ֣ים קַ֔לּוּ מֵאֲרָי֖וֹת גָּבֵֽרוּ׃
כד בְּנוֹת֙ יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־שָׁא֖וּל בְּכֶ֑ינָה הַמַּלְבִּֽשְׁכֶ֤ם שָׁנִי֙ עִם־עֲדָנִ֔ים הַמַּעֲלֶה֙ עֲדִ֣י זָהָ֔ב עַ֖ל לְבוּשְׁכֶֽן׃
כה אֵ֚יךְ נָפְל֣וּ גִבֹּרִ֔ים בְּת֖וֹךְ הַמִּלְחָמָ֑ה יְה֣וֹנָתָ֔ן עַל־בָּמוֹתֶ֖יךָ חָלָֽל׃
כו צַר־לִ֣י עָלֶ֗יךָ אָחִי֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן נָעַ֥מְתָּ לִּ֖י מְאֹ֑ד נִפְלְאַ֤תָה אַהֲבָֽתְךָ֙ לִ֔י מֵאַהֲבַ֖ת נָשִֽׁים׃
כז אֵ֚יךְ נָפְל֣וּ גִבּוֹרִ֔ים וַיֹּאבְד֖וּ כְּלֵ֥י מִלְחָמָֽה׃

השדה. אל תסג גבול עולם: תרומות ג׳ בקריאה ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ כל תרומות הקדשים אשר ירומו. הרי בגלבע אל טל. ואיש תרומות יהרסנה. ושדי מ״ל. וסי׳ כל טוריא דמלכא: אנ״ך. קלו ד׳ בטעם בקו״ף וסי׳ נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן פן תשמחנה. נדרים לב: בנות ישראל. שם סו (נדרים מח): נפלאתה. עק׳ דה ש׳ יב וש״נ: איך נפלו. שם ש׳ עה:

רשי

(כא) הרי בגלבוע. ההרים שבגלבוע: ושדי תרומות. לא תהי כגון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא: כי שם נגעל מגן גבורים. מגיני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן (ישעיה כ״א ה׳) וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים שלא שומנו ולא נדבק בו ונעשה כאלו לא נמשח בשמן. כל הגעלה ל׳ דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל (איוב כ״א י׳): (כב) לא נשוג אחור. לא היה רגיל להיות נסוג אחור: (כג) מנשרים קלו. לעשות רצון בוראם: (כד) המלבישכם שני עם עדנים. דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין: (כה) על במותיך חלל. על בית תוקפך איתקטלתא: (כז) כלי מלחמ׳. שאול

רלבג

גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים: (כא) הרי בגלבוע. קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה: ושדי תרומות. ר״ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות: כי שם נגעל מגן גבורים. ר״ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראותם אם מגנו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) הרי בגלבע. כמו הרי הגלבוע: ושדי תרומות. פי׳ על אל עונה ואל יהי בכם שדי תרומות שירומו משם תרומות כי שם נגעל מגן גבורים כמו וגעלה נפשי אתכם לשון מיאוס וריחוק גם זה כן שכל גבור היה מואס במגן שעליו ומשליכו כדי שיהא קל לנוס ולברוח: מגן שאול כלי משיח בשמן. מגן שאול נחלם כאילו לא היה שאול משוח בשמן המשחה שמשחו שמואל ולא עמדה לו משיחתו להנצל: (כב) קשת יהונתן לא נשוג אחור. שתדיר היה עושה בהן נקמה. ונשוג עולה על יהונתן כי קשת היא לשון נקבה כדכתיב קשת נח ש׳: (כד) המלבישכן שני עם עדנים. כמו ענדם על גרגרותיך והוא כמו שמלה שלמה: (כו) נפלאתה. בא בשני סימני נקבה:

מצודת ציון

נ״ב): (כ) תעלוזנה. אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים נ״ו) וכפל הדבר במ״ש כדרך המקונן: (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים בגלבוע: נגעל. ענין מאוס ותעוב כמו וגעלה נפשי (ויקרא כ״ו): מגן. הוא כעין מלבוש עשוי מעור חלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית ולובשים אותו במלחמה להגן: (כב) נשוג. כמו נסוג בסמך ועניינו החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ״ט): (כג) והנעימים. ענין אהוב וחביב וערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳): נפרדו. מל׳ פרוד ופריסה: (כד) על שאול בכינה. מל׳ בכי: שני. תולעת שני והוא צמר צבוע אדום: עדנים. כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר וכדומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ״ט): עדי. ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד׳): (כו) צר. מל׳ צרה ודאגה: אחי. חביב כאח: נפלאתה. ענינו דבר אשר תקצר השגתו ותמוה

מצודת דוד

אף הפלשתים יתחזקו בעמדם על ההר ועל במותיך נפלו אף הגבורים: (כ) אל תגידו בגת. ממיתת שאול ויהונתן ועם כי בודאי ידעו בלא הם אמר כן למליצת הקינה וכן בגת אל תגידו (מיכה א׳): (כא) ושדי תרומות. מלת ואל שאמר משמשת בשתים כאלו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאלו קלל ההרים שלא ירד עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנה תרומה לה׳ שלא יצמח בהן דבר מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם באה הקללה כי שם נגעל ונמאס מגן גבורים ונעשה שם מגן של שאול כאלו היה בלי משוח בשמן להחליק מעליו מכת החרב: (כב) לא נשוג אחור. חזר קשתו לאחור מבלי לרוות אליו מדם וחלב שונאיו: לא תשוב ריקם. אל נדנה מבלי להרוג הרג רב: (כג) בחייהם. פודם בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר״ל מאוד היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם: ובמותם לא נפרדו. אף אחר מותם לא נפרדו מן האהבה והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים מאריות ללחום מלחמות ה׳: (כד) המלבישכם שני. כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלבים איש אשתו ובנותיו וכאלו הוא המלבים: עם עדנים. ר״ל שאר מלבושי פאר המעדן גוף הלובשן: על לבושכן. כי כן הדרך להעלות עדי הזהב ממעל על הלבוש להיות נראה: (כה) איך נפלו גבורים. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקונן: יהונתן על במותיך חלל. אתה יהונתן גבור שבמותך הסיה חלל על במותיך הלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ״ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מוצאיו ומובאיו וכאומר הנה הגרה הסיה נפלאה הפלא ופלא: (כו) צר לי עליך. מאוד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאוד: נפלאתה האהבה שאהבתיך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה לפי שחושק אליהן: (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כי המה כאלו היו כלי מלחמתו

מגנו יגן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים : (כא) והנה התחיל לשבח מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקים יצטרך למשחו בשמן וכן הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יצאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושים קודם זה . ואחר זה שב לשבח יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מנצח וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא ינצח אויביו במלחמה: ובמותם לא נפרדו . אמר זה מפני מותם יחד במלחמה : (כד) בנות ישראל אל שאול בכינה . אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלום בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן : (כה) יהונתן על במותיך חלל . ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך : (כו) נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים . ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותם ויקללי' ולא תסיר מפני זה מאהבתו לו דבר : (כז) איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמ' . ר"ל שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם :

והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הראשון הוא במדות . והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישראל לולי ה' שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כ"ש עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחני' כי אם ביד שאול ויהונתן : השני הוא להודיע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יונתן לבדו עם נושא כליו נצחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו : השלישי הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר : הרביעי והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלוש ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו אלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה האופן ג"כ באר הש"י לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שצוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידבר : החמישי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעולותיו בעת המצאו נעזר בהם מהש"י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים הש"י בזאת ההשבעה ולזה לא ענהו בשאלו בה' מצד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה : הששי הוא להודיע כי בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו ולזה נמצא בו מן האמת מה שנתפרסם מזה הספור וזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין : השביעי להודיע כי השלים על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול : השמיני הוא להודיע עוצם רצון הש"י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לש"י עוצם שנאת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה סבה במוט רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם הש"י להשחיתם בעת הצלחת ישראל ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מצורף לזה מה שרצה הש"י לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו כלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי ה' שהיה להם : התשיעי הוא להודיע בכל עוז ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שיסור הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יוזק במקרה עם העמלקים: העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו : האחד עשר הוא להודיע שאין הש"י חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען מצא מה שיזבח ממנו לה' כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול הש"י הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב : השנים עשר הוא בדעות והוא להודיע על צד הרמז מאי זה צד בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בששי מספר מלחמות ה' : השלשה עשר הוא בדעות והוא להודיע עוצם אבירות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש"י כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר"ל שלא יירא משום אדם אך יכנע למלאת מצות השם בכל עוז : הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בצד מה למלט נפשו הלא תראה שהש"י נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח לה' באתי וא"כ שאמר שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי : החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואע"פ שהוא שלם מאד והוא דבק בש"י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אע"פ שהיה הולך במצות הש"י כי רצון הש"י שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש"י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז"ל למען יברכך ה' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות ה' : הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזאת אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה : השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחזו עיני כל איש ביופיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות : השמונה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בההפך ענינו אל שיהיה מלך כ"ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעלות המלך מסודרות באופן מה מהש"י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחיר' המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר : התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך : העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהש"י אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהש"י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע נגן שהוא איש מצליח והש"י עמו : העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר שלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשים ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית' לא יראו את פני ה' ריקם : העשרים ושנים הוא להודיע שהשולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד מממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמינים ואם היה בזה תועלת אחר ג"כ כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התורה :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מה' מצעדי הגבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה : העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו לה' על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת ה' כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם :

העשרים והחמשה הוא להודיע כי הבוטח בה' ישוגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד בה' בעת שינצח דוד הפלשתי ולזה א"ל שאול וה' יהיה עמך :

העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בש"י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה והשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם בה' מבטחו שיהיה לו לעזור בהכאת גלית : העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהות בידיעת העתידות וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מה פעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שיורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחן שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד וארב לו להפילו בדרך שלא יעתוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז"ל בת קול ואחשוב שהוא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר צודק ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בששי ממלחמות ה' מענין הקסם : העשרים ושמנה הוא להודיע כי את אשר יאהב ה' יוכיח כי הוא הנאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרו הש"י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו :

העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת ה' היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישראל ויהודה

ויהודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות במעט סבה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שנתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתים כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהני' בעבור דוד היה גם כן סבה לתוסף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתומים והיה דוד נשאל בה' בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל בה' וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי ה' והיה דוד שולל מהשלל לישראל והנה המלחמות ההם הי' כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שבמתי מעט גלה רבים ושאול וזרעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישראל עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שנתבאר בזה הספור. וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואע"פ שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מוהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה: השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות הפלשתים תחת מאה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר: השלשים ואחד הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שבפני' ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אבי' שיברח כי אולי יצוה המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שכשבאו עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אזלת יד ואולי ה' יגפנו או אולי יתחרט שאול על החמס הזאת ויניחהו ובין כך יהי' פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול וינצל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד את דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלי' דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע"פ ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו: השלשים ושנים והוא במצות והוא שאע"פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחית המצוה סבה בעצמותם להציל העובר עליה מן הסכנה אף על פי שתהיה סבה לה במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכול לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם: השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחשדוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו שלסכלותו נסרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו: השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש"י לבית עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים אעפ"י שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי ה' הסיתהו בו לקיים ייעודו: השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעושי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג: השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וזה היה בהיותו שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל:

השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין העת הראוי ולזה תמצא שאע"פ שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר ינקום נקמתו ממנו או הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד: השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי שהוא חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אעפ"י שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו הש"י למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי כאמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת ב' שאול: השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאבוד נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת אביגיל: הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד שתקיף ממנו לפייסו ברבוי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר נבלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפרה פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה: הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון כזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודת שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההתפעלות מאיש פחות כנבל אם השים דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו סבבו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בשם יתברך כדי שיאמין לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם יתברך שמר דוד מעשות זה החטא רוצה לומר שיבא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפי דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב ה' לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו: הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו: הארבעים ושלשה הוא "להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות ה' בשונאי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאיש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה: הארבעים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטאת שאול לא ענהו ה' אפי' על יד אחד מבני הנביאים וכל שכן שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודה שהיו שם אורים ותומים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותומים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כל שכן שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותומים ולזאת הסבה תמצא שלחטאת יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה השם יתברך אל שאול בהיותו נשאל באורים ותומים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו ה' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא: הארבעים וחמשה הוא להודיע איך שלם השם יתברך לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים כמה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנסות אחר הדברים הפחותים והם האובות אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה: הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש"י מעשיו והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב הש"י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן יעשה

תיי מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פירש מאהבת נשים למה שהם אוהבו' בין בעליהם בין בניהם שאהבתן חזקה להם: (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כל כך נפלו גבורי' כאלו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתן של ישראל מתו: (יד) וימשחו שם את דוד. ואעפ"י שכבר היה נמשח ע"י שמואל אעפ"י כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו: ויגידו לדוד לאמר אנשי יביש גלעד. פי' דבר אנשי יביש גלעד: אשר קברו את שאול. או הוא כמו הסוף אשר קברו אנשי יביש גלעד את שאול: (ו) הטובה הזאת. גמול הטובה הזאת: ויעבירהו מחנים. רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא מצוע גבול שני שבטים ואלי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו. ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת

שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל: (ח) לקח את איש בושת. מקרא הי' דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימן שאמר לו הקב"ה ליעקב ומלכים מחלציך יצאו (בראשית לה יב) וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימן

פי' רבי' ישעיה

(ג) בערי חברון. כל הסבר נקרא על שם חברון והיו ט הרבה עיירות:

רלבג

התכולם להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה הנה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה היש רב אל שתגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם: הארבעים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להטיב לדלים הרעבים כי בזה מקנין התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא ישלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב ונמה האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על נקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק: הארבעים ושמנה הוא להודיע שלא הי' ראוי שיבטח האדם על מי שלא הי' מעמו הלא

ב א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה | לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי
יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה׃
ב וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל
הַכַּרְמְלִי׃ ג וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה
דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן׃
ד וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם
אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ
לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד
אֲשֶׁר קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל׃
ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם
לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־
אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ׃
ו וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת
וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה׃
ז וְעַתָּה | תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־
חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם־אֹתִי
מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם׃
ח וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־
צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ־

(Masoretic notes: ל' חס' · ב' חס' א' ף · י"א וכל ד"ה דכו' · ג' · י"ג · ג' ב' מ"ל וא' חסר · ב' דנעמי ויעשה כתיב · י"א חסר את · ו' · ג')

ואברו מגי קרבא: א והוה בתר כן ושאיל דוד במימרא דיי למימר האסק בחדא מקרויא דבית יהודה ואמר יי ליה סק ואמר דוד לאן אסק ואמר לחברון: ב וסליק תמן דוד ואף תרתין נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגיל אתת נבל דמכרמלא: ג וגברוהי דעמיה אסיק דוד גבר ואנש ביתיה ויתבו בקרוי חברון: ד ואתו גברי שבט יהודה ומשחו תמן ית דוד למהוי מלכא על דבית יהודה וחויאו לדוד למימר גברי יבש גלעד דקברו ית שאול: ה ושלח דוד אזגדין לות אנשי יבש גלעד ואמר להון בריכין אתון קדם יי דעבדתון חסדא הדין עם רבונכון עם שאול וקברתון יתיה: ו וכען יעבד יי עמכון טיבו וקשוט ואף אנא אעביד עמכון טבתא הדא דעבדתון פתגמא הדין: ז וכען יתקפן ידיכון והוו לגברין גברין ארי מית רבונכון שאול ואף יתי משחו דבית יהודה למהוי מלכא עליהון: ח ואבנר בר נר רב חילא די לשאול דבר ית איש בושת בר

אשר עמו י"א ופי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' סי' ט': איש וביתו ג' וסי' נמסר לעיל בספר' חלק א' סי' כ"ז: על בית ועל בית י"ג וסי' נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסי' סי' י"ד: ברוכים ג' בקריאה ב' מלאים וחד חס' וסי' ברוכים אתם לה' כי חמלתם. ברכים אתם לה' אשר עשיתם החסד. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. דיבש חס'. וגם אנכי ה' בקריאה וסימני' נמסר בסדר וירא: והיו ו' בקריאה וסי' התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. והקיפו הלוים את המלך סביב דד"ה. נודו מתוך בבל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. עזבו ערים ושכנו בסלע: שר צבא ג' דסמיכי וסי' ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול. ולעמשא תמרו. את עמרי שר צבא: ושארא שר צבא בשוא תחת הצד"י:

תולדות אהרן המעלה באחת. זוכר לך לך

תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד: הארבעים ותשעה הוא להודיע שלא היה ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו: החמשים הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו: החמשים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו כדרך שיאהבהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואע"פ שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים ג"כ שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה ג"כ שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכה לדוד: החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליא הש"י אשר לו נתכנו עלילות להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו ג"כ עמו קצת ישראל להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היות מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שייעיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה: החמשים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול החלה להיותו היותר נכבד ואח"ז על יהונתן ואחר על עם ה' שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה: החמשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה:
(א) ויהי אחרי כן וישאל דוד בה' לאמר וגו' עד וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת.

זכר

מצודת דוד

של ישראל: ב (ג) בערי חברון. בהערים הסמוכים לחברון: (ד) אנשי וכו' אשר קברו. הוא הסוף וכמו אשר אנשי יבש גלעד קברו את שאול: (ו) הטובה הזאת. גמול הטובה הזאת: (ז) תחזקנה ידיכם. ר"ל התחזקו בעצמכם והיו לבני חיל ללחום מלחמתכם: כי מת אדוניכם שאול. שהיה לכם מגן לעזור ללחום בעבורכם:

מצודת ציון

ואמוץ כמו עשה פלא (שמות ט"ו): ב (א) אנה. לאיזה מקום כמו אנה אנחנו עולים (דברים א'): (ו) ואמת. עינינו

רדק

בשת וימליכהו אל הגלעד וגו׳ : (ט) וימליכהו אל הגלעד . אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחלה מעבר לירדן ובארץ ישראל : ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן . ואחשי אשר אמר על ישראל כלו למה זכר אלה המקומות . יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שעשה אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה וסי׳ האשורי כתרגומו דבית אשר ופי׳ ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה : (יא) שבע שנים וששה חדשים . נמצא מלכות בשלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים :

(יב) ממחנים גבעונה . עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונרא׳ כי דעת יואב היה להלחם עמם וראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו : (יד) וישחקו . דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונר׳ מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז״ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב : (טו) ולאיש בשת . די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו : (טז) ויפלו יחדיו. כל אחד הרג את חבירו : חלקת הצורים . ת״י אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר צור חרבו שעניגה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים נתצו ממנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחוזקה לחמו שלא התגבר אחד על חבירו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(י) בן ארבעים שנה איש בושת בן שאול . יש קצת לתמוה היאך כתב לעיל ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע ולא מנה את איש בושת והיה כל כך גדול . יש לומר אותם שלשה שמנה שם היו יוצאין עמו למלחמה ולפיכך מנה אותם ואיש בושת היה ממונה על ביתו ולפיכך לא מנאו : (טז) ויחזיקו איש בראש רעהו . פי׳ כל אחד תפש ראשו של חברו ותקע חרבו בצדו ומתו כולם יחדיו : חלקת הצורים . תרגמו אחסנת קטולייא . פירוש צורים כמו עשה לך חרבות צורים שתרגמו אזמלוון חריפין . וכן ותקח צפורה צר . וכן פרסות סוסיו כצר נחשבו ומפני שנהרגו כולם בחרב נקראת חלקת הצורים כלומר הרוגים בחרבות :

מקרא

בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וַיַּעֲבִרֵהוּ מַחֲנָיִם׃
ט וַיַּמְלִכֵהוּ אֶל־הַגִּלְעָד וְאֶל־הָאֲשׁוּרִי
וְאֶל־יִזְרְעֶאל וְעַל־אֶפְרַיִם וְעַל־
בִּנְיָמִן וְעַל־יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה׃
י בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אִישׁ־בֹּשֶׁת
בֶּן־שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּשְׁתַּיִם
שָׁנִים מָלָךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ אַחֲרֵי
דָוִד׃ יא וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה
דָוִד מֶלֶךְ בְּחֶבְרוֹן עַל־בֵּית יְהוּדָה
שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃
יב וַיֵּצֵא אַבְנֵר בֶּן־נֵר וְעַבְדֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם
גִּבְעוֹנָה׃ יג וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעַבְדֵי
דָוִד יָצְאוּ וַיִּפְגְּשׁוּם עַל־בְּרֵכַת גִּבְעוֹן
יַחְדָּו וַיֵּשְׁבוּ אֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה
וְאֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה׃
יד וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב יָקוּמוּ נָא
הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וַיֹּאמֶר יוֹאָב
יָקֻמוּ׃ טו וַיָּקֻמוּ וַיַּעַבְרוּ בְמִסְפָּר שְׁנֵים
עָשָׂר לְבִנְיָמִן וּלְאִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן־
שָׁאוּל וּשְׁנֵים עָשָׂר מֵעַבְדֵי דָוִד׃
טז וַיַּחֲזִקוּ אִישׁ ׀ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ וְחַרְבּוֹ
בְּצַד רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם
הַהוּא חֶלְקַת הַצֻּרִים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃

תרגום

שאול ואעבריה למחנים :
ט ואמלכיה על דבית גלעד
ועל דבית אשר ועל דבית
יזרעאל ועל דבית אפרים
ועל דבית בנימן ועל דבית
ישראל כולהון : י בר
ארבעין שנין איש בשת
בר שאול כד מלך על
ישראל ותרתין שנין מלך
ברם דבית יהודה הוו
בתר דוד : יא והוה מניין
יומיא דהוה דוד מלכא
בחברון על דבית יהודה
שבע שנין ושתא ירחין :
יב ונפק אבנר בר נר ועבדי
איש בושת בר שאול
ממחנים לגבעון : יג ויואב
בר צרויה ועבדי דוד נפקו
וערעונון על בריכתא
דבגבעון כחדא ושרו אלין
על בריכתא מכא ואלין
על בריכתא מכא :
יד ואמר אבנר ליואב
יקומון כען עולימיא
ויחייכון קדמנא ואמר יואב
יקומון : טו וקמו ועברו
במנין תרי עסר מדבית
בנימן ומדאיש בשת בר
שאול ותרי עסר מעבדי
דוד : טז ואתקיפו גבר
בריש חבריה וחרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההוא אחסנת

כלה ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסי׳ וימליכהו אל הגלעד. לכן יליל מואב. בחצותיו חגרו שק. וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו׳ כתיב ח׳ בסוף במ״ג וסי׳ כי מקטנם ועד גדולם דירמיה. במארה אתם נארים: יקמו ז׳ חס׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא :

תולדות אהרן בן ארבעים. עקרים מד פ׳ כו: שבע שנים. סנהדרין קז: יקומו נא הנערים. (פלה יו סוטה יח) :

רשי

ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן . ...שבט אבנר (see top) — מבנימין : (טז) חלקת הצורים . אחסנת קטיליא ע״ש החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו

רלבג

זכר שאחרי כן שאל דוד בה׳ אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בסוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שיטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדניהם לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית בניו מחומת בית שן וקברו אותם וזרזם שיחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שילום דוד מהמלחמות : (ח) והנה אבנר בן נר המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהודה שהיו אחרי דוד: (י) והנה זכר כי בן ארבעים שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתים שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יחוייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים וחצי תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל ממלכות ישראל והענין השני הוא שימתינו ישר׳ להמליך דוד עליהם אחרי מות איש בושת חמש שנים וחצי וזה גם כן רחוק מאד בעיני עם שכבר מצאנו גם כן שכבר נתרצו ישר׳ להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה לא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענין השלישי הוא שיהיה קצת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישר׳ את דוד עליהם וזה ג״כ רחוק מפני הסבות הנזכרות בעניני׳ הקודמים וידמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא להעיר שמה שספר אחר זה מענין

מצודת ציון

ענינו כמו חסד וכן והשב וכו׳ חסד ואמת (לקמן ט״ו) : (יג) ויפגשום. פגעו אלה באלה : ברכת. הוא מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן הברכה העליונה (ישעיה ל״ז) : (טז) ויחזיקו . אחזו בכח : חלקת הצורים . ר״ל מישור שנלחמו בה בחדודי חרב כי חלקת הוא ענין מישור כמו חלקת השדה (כראות ל״ג) והצורים הוא ענין חדוד כמו

מצודת דוד

גם אותי משחו . כאומר לא נופל אנכי ממנו ואהיה גם אני לכם לעזר : (ח) ויעבירהו מחנים . שם היה מקום מוכשר להמליכו : (ט) ועל ישראל כלה . ר״ל בתחילה המליכו על אלו המקומות שזכר אחת לאחת עד שבאחרונה המליכו על כל ישראל זולת יהודה : (י) על ישראל . ר״ל על כל ישראל ומלך על כולם שתי שנים וחמשת השנים וששת החדשים הקודמים לא מלך עדיין על כל ישראל כ״א על המקומות שזכר למעלה ועוד אחת לאחת על מה מהמקומות וכל ימי משך מלכותו היה כחשבון שמלך דוד בחברון : (יג) ויפגשום . פגעו אלו באלו סמוך לברכת גבעון : (יד) וישחקו לפנינו . ר״ל יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק לראות מי מהם יותר מלומד מלחמה : (טו) ויעברו . את ברכת המים כי היו אלה מזה ואלה מזה : לבנימן . מבני בנימן עבדי איש בושת : (טז) רעהו . הבא ללחום למולו : וחרבו . לסככו נתן : ויפלו יחדיו . כי הרגו זה את זה :

ותשי

חנירו אלא כלם נהרגו כאחד איש על יד אחיו : (יח) ועשהאל קל ברגליו . ספר זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא נקלים כמרוץ : הצבים . ביו"ד אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב : (כא) ואחוז לך אחד מן הנערי'. לחברתך שישוב עמך ואם אתה ירא ממנו : קח לך את חליצתו . פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו : למה אככה ארצה . כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא : (כב) ואיך אשא פני . ואיך אראה פני אל אחיך לכניו כלא אבוש ממנו אם אמיתך : (כג) באחרי החנית . יש חניתו' שראש עץ החנית מחודד וגו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית : אל החומש . פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בססר ירכיה : תחתיו . במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת : ויעמדו . כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר : (כד) והשמש באה . כשהגיעו גבעת אמה באה השמש : גבעת אמה . נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בצד הגבעה : גיח. שם

חרבו (תהלי' פ"ט) : (כג) אל החומש . כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בססר ירכים : וימת תחתיו . ומית באתריה

יז וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַיִּהְיוּ־שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה׃ יט וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־הַיָּמִין וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר׃ כ וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי׃ כא וַיֹּאמֶר לוֹ אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה עֲשָׂהאֵל לָסוּר מֵאַחֲרָיו׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל סוּר לְךָ מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי אֶל־יוֹאָב אָחִיךָ׃ כג וַיְמָאֵן לָסוּר וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּו וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ׃ כד וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ עַד־גִּבְעַת אַמָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ

ל'. י"ב. ל'. ל'. ד'. ל'. ב' כזכו. י"ג. ל'. ל'. ל' בסיפ' וכל קרי' דכו'. תחתיו ק'. ב' אמה על המים. ל'.

קְטַלְיָא דִי בְּגִבְעוֹן׃ יז וַהֲוָה קְרָבָא תַּקִּיף עַד לַחֲדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאִתְּבַר אַבְנֵר וְאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַהֲווֹ תַמָּן תְּלָתָא בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל קְלִיל בְּרִיגְלוֹהִי כְּחַדָא מִן טַבְיָא דִי בְּחַקְלָא׃ יט וּרְדַף עֲשָׂהאֵל בָּתַר אַבְנֵר וְלָא אִתְפְּנִי לְמֵיזַל עַל יַמִּינָא אוֹ עַל סְמָלָא מִבָּתַר אַבְנֵר׃ כ וְאִתְפְּנִי אַבְנֵר בָּתְרוֹהִי וַאֲמַר הַאַתְּ דֵין עֲשָׂהאֵל וַאֲמַר אֲנָא׃ כא וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִתְפְּנִי לָךְ עַל יְמִינָךְ אוֹ עַל סְמָלָךְ וְאֵיחוֹד לָךְ חַד מֵעוּלֵימַיָא וְסַב לָךְ יַת זַרְזֵיהּ וְלָא אֲבָה עֲשָׂהאֵל לְמֵיזַר מִבָּתְרוֹהִי׃ כב וְאוֹסִיף עוֹד אַבְנֵר לְמֵימַר לַעֲשָׂהאֵל זוּר לָךְ מִבַּתְרַי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ וְאֶרְמִינָךְ לְאַרְעָא וְאֵיכְדֵין אֶזְקוֹף אַפַּי וְאֵיחְמֵי לְיוֹאָב אֲחוּךְ׃ כג וְלָא אֲבָה לְמֵיזַר וּמְחָהִי אַבְנֵר בַּאֲחוֹרֵי מוּרְנִיתָא בְּסִטַר יַרְכֵּיהּ וּנְפַקַת מוּרְנִיתָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וּנְפַל תַּמָּן וּמִית בְּאַתְרֵיהּ וַהֲוָה כָּל דְאָתֵי לְאַתְרָא דִנְפַל תַּמָּן עֲשָׂהאֵל וּמִית וְקָיְמִין׃ כד וּרְדָפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי בָּתַר אַבְנֵר וְשִׁמְשָׁא עָלַת וְאִינוּן מְטוֹ עַד גִּבְעַת אַמְּתָא דִי עַל אַפֵּי גִיחַ אוֹרַח מַדְבְּרָא

רלבג

מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו' והנה בשתי השני' הראשוני' לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא הסכים לרדוף בית שאול וזרעו אך שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלחה ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה השם יתברך אשר לו נתכנו עלילות . והנה הקל אבנר בהריגת הנערים והיה גמולו מדה כנגד מדה והוא שהכבר נפל בחרב בסוף הענין : (יט) והנה היה רודף עשהאל אחר אבנר להרגו במלחמה כי הוא היה הראש והמנהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלות והנה אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמית את עשהאל וכראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שהאבר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חן משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו : (כג) והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפול שם וימת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החום הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה : (כד) והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשהאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש מאחיו כי אם יגלתו או יעלתו ככר תהי' מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטי' עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו

פי' רבי' ישעיה

(כג) אל החומש . בדופן החמישית . מקום שמרה וכבד תלויין שם : (כד) עד גבעת אמה . פי' שם מקום: אשר על פני גיח דרך מדבר גבעון . פירוש גיח לשון הנעה כמו ואורב ישראל מגיח ממקומו ופתרונו מניע . אף כאן זה הגבעה היתה על פני הנעת דרך מדבר גבעון .

האתה זה ד' בקריאה וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני . האתה זה עשהאל . האתה זה עכר ישראל . האתה זה ארני אליהו : וקח י"ג בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן נסה לך . גיטין סח : ויכהו אבנר . סנהדרין מט :

מצודת דוד

(יז) ותהי המלחמה קשה. עם כי מתחלה קמו מתי מספר להלחם דרך שחוק סוף הדבר היה אשר נלחמו כלם בחזקה : (יט) ולא נטה . לא נטה מאחרי אבנר ללכת וכו' : (כא) נטה לך . כי הרודף אחרי מי ושב מאחריו הנה לקלון יחשב ולזה אמר לו אבנר אם מפני הכבוד לא תרצה לשוב מאחרי עשה זאת נטה על ימינך וכו' להיות נראה שלא אחרי רדפת כ"א אחר נער אחר ואחוז באמת אחד מן הנערים ולא הכנו נפש כ"א קח חליצתו ויחשבו הכל כי אחריו רדפת והשגתו : (כב) ארצה . להפיל מת בארץ : ואיך אשא פני . להסתכל בו כי הלא אבוש מפניו : (כג) באחרי החנית . בהברזל המחודד אשר בו העשוי להקוע בארץ : אל החומש . אל צלע החמישית שהוא על הלב : ורז"ל אמרו מול מקום שהכבד ומרה תלוין בו : מאחריו . כי מלפה יצאו מעבר אל עבר : כל הבא . מאנשי דוד : ויעמדו . עמדו מתבהלים והדלו מלרדוף : (כד) וירדפו . אבל יואב ואבישי רדפו עוד : דרך . רדפו דרך מדבר

מצודת ציון

כמו אף תשיב צור חרבו (תהלים פ"ט) : (יח) הצבים . מל' צבי בל' רבים : (כא) חליצתו . מן יקרא המלבוש וכן ויקח את חליצותם (שופטים י"ד) : ולא אבה . ולא רצה : (כג) תחתיו . במקומו : (כד) באה . שקעה

שם מקום : (כה) ויתקבצו . כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכים ראשונה ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאלו נקשרים ונאגדים זה בזה : (כו) הלנצח תאכל חרב . תרגם יונתן הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם . ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה : (כז) כי לולא דברת . אם לא שדברת אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמה זאת היום ואתה החלות מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולא דברת אתה כשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב : (כח) ולא ירדפו . כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו : (כט) כל הבתרון . שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם : (ל) ויקבץ את כל העם . לפקוד אותם מי חסר מהם : ויפקדו . חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש : תשעה עשר איש ועשהאל . לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט : (לב) ויאור להם בחברון . כשהיה אור היום נבק' היו בחברון : (ג) כלאב . ובספר

באחריה : (כז) לולא דברת . אם דברת כן לולא כמו לו ועוד יש לפותר כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו : (כט) הבתרון . שם מחוז : (ל) תשעה עשר איש ועשהאל . והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א') : (ג) ומשנהו כלאב . ובמקום אחר

דרך מדבר גבעון : כה ויתקבצו בני בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת ויעמדו על ראש גבעה אחת : כו ויקרא אבנר אל יואב ויאמר הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה כי מרה תהיה באחרונה ועד מתי לא תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם : כז ויאמר יואב חי האלהים כי לולא דברת כי אז מהבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו : כח ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם : כט ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה ההוא ויעברו את הירדן וילכו כל הבתרון ויבאו מחנים : ל ויואב שב מאחרי אבנר ויקבץ את כל העם ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל : לא ועבדי דוד הכו מבנימן ובאנשי אבנר שלש מאות וששים איש מתו : לב וישאו את עשהאל ויקברהו בקבר אביו אשר בית לחם וילכו כל הלילה יואב ואנשיו ויאר להם בחברון : ג א ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול ובין בית דוד ודוד הלך וחזק ובית שאול הלכים ודלים : ב וילדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינעם היזרעאלית : ג ומשנהו כלאב לאביגל אשת נבל

ויולדו ק' · לאביגיל ק'

דגבעון : כה ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא : כו וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון : כז ואמר יואב קים הוא יי ארי אילוקפון מליתא ארי בבין פון מעידן צפרא אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי : כח ותקע יואב בשופרא וקמו כל עמא ולא רדפו עוד בתר ישראל ולא אוסיפו עוד לאגחא קרבא : כט ואבנר וגברוהי הליכו במישרא כל ליליא ההוא ועברו ית ירדנא ואזלו כל בתרון ואתו למחנים : ל ויואב תב מבתר אבנר וכנש ית כל עמא ושגו מעבדי דוד תשעת עסר גברא ועשהאל : לא ועבדי דוד קטלו מדבית בנימן ובגברי אבנר תלת מאה ושתין גברא מיתו : לב ונטלו ית עשהאל וקברוהי בקברא דאבוהי די בבית לחם ואזלו כל ליליא יואב וגברוהי ונהר להון בחברון : א והות קרבא תקיף בין בית שאול ובין בית דוד ובית דוד אזלין ותקיפין ובית שאול אזלין ומאכין : ב ואתילידו לדוד בנין בחברון והוה בוכריה אמנון לאחינועם דמיזרעאל : ג ותנייניה כלאב לאביגיל אתת נבל

רלבג

יקומו הנערים וישחקו לפנינו : (כח) והנה סבב יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך שהדלו כל אחת מהכתות לשוב לארצם בזריזות להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר ואנשיו כל הלילה וכן הענין ביואב ואנשיו : (ל) והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך המלחמה בין בית שאול ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך

פי' רבי' ישעיה

(כז) כי לולא דברת. כמו אילו דברת ככר מהבקר היה נעלה העם איש מאחרי אחיו אלא אני סברתי כי אתה חפץ במלחמה כי אתה התחלת לומר יקומו הנערים וישחקו : (לב) ויאור להם בחברון . בנין נפעל הוא מנעלמי העיין ולולא הפלף היה נדגש :

לולא ד' כתיב א' בקריאה וסי' כי לולא התמהמהנו . כי לולא חרשתם בעגלתי . לולא דברת כי אז . לולא האמנתי לראות. ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ז' : ארכה ג' דגשים וחס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול . לאמר ארכה היא . מארץ מרה . ויולדו ה' בקריאה וסי' ויולדו להם בנים אחר המבול . וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס' ו' . ויולדו עוד לדוד בנים ויולדו לאבשלום ויולדו לו שבעה בנים דאיוב . וא' ויולדו להם : סימן ושם האיש נבל אביגל כתיב. ותמהר ותרד מעל החמור

מצודת ציון

שקעה כמו כי בא השמש (ברא' כ"ח) : (כה) לאגודה אחת . ר"ל לקבוצה אחת כמו ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט) : גבעה. הר : (כו) הלנצח . הלעולם . ועד מתי . עד איזה זמן : (כז) לולא. אם לא . נעלה . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : (כט) בערבה. במישור: הבתרון . שם מחוז : (ל) ויפקדו . נחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא) : (לא) מתו . כמו ומתו ומוסב על הכו וכו' לומר הכו מבנימין וכו' ומתו : (לב) בית לחם . בבית לחם : ויאור . מל' אור : ג (א) ודלים . חלושים כמו דלות ורעות (בראשית מא) : (ג) ומשנהו . מל' שנים : באחם

מצודת דוד

מדבר גבעון ובאו לגבעת אמה : (כה) אחרי אבנר . להצילו מיואב ואבישי : (כו) הלנצח . וכי לעולם תהרוג החרב מאתנו איש לאחיו : הלא ידעתה . והלא תשכיל לדעת שמרה תהיה באחרונה שאמות אני או אתה : (כז) לולא דברת . אם לא דברת מתחילה יקומו הנערים כו' : כי אז מהבוקר . מעת פגשנו היינו נפרדים אלה מאלה כ"א לדרכו כי לא היה מאז דעתי להלחם עמך : (כח) ויתקע . לרמז שיעמדו ולא ירדפו עוד ושמעו אליו ולא יספו עוד להלחם : (כט) כל הלילה . כי פחד מיואב שלא יפול עליו פתאום : (ל) ועשהאל . לפי שהיה חשוב מכולם לא כללו עמהם : (לא) מבנימין . וחוזר ומפרש ובמי מבנימין באנשי אבנר : (לב) וילכו כל הלילה . כי גם הוא פחד מאבנר פן יהרגוהו להסיר מעליו כפחד שלא יגאל דם אחיו : ויאור . כשבאו אל חברון האיר להם הבוקר : ג (א) ארוכה . זמן ארוך : הולך

רש"י

אחר הוא קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק שהיו ליצני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל מעוברת נכסף קלסתרו ודמה לאביו . ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה : (ה) לעגלה . זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי (שופטים י"ד י"ח) וכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה (שמואל ב' ו' כ"ג) עד יום מותה לא היה לה מאותו מעשה ואילך קודם אותו מעשה הוי לה : (ו) היה מתחזק . בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותו : (ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה . כלום אני חשוב אפילו כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הנקוד שהטעם תחת הראש וכלב אנכי תוקף במקף כך פירושו הראש והכי אחשוב להיות ראש בביתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן ת"י : היום אעשה חסד . מעתה נאה לי

רד"ק

ובספר דברי הימים דניאל ש' ישמות היו לו וכמוהו רבים בכתוב ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל והוא הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר בכל צורותיו דומה לאביו דניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל : (ג) אבשלום בן מעכה . דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמ' לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי הוא כמוכרחת לשוב לדת ישרא' ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש : (ה) לעגלה אשת דוד . דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמ' ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לענשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני ה' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומר ואת נשי אדונך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסברה אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה : (ז) ויאמר . איש בשת אל אבנר ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול : אל פלגש אבי . חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא נחשבת אלמנתו ועוד כיון ששמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט : (ח) הראש כלב אנכי . מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום חטא עליכם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה ות"י הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה : ולא המציתיך .

מקרא

הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר :
ד וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל :
ה וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן :
ו וַיְהִי בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית שָׁאוּל :
ז וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי :
ח וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד עִם־בֵּית ׀ שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד־דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֺן הָאִשָּׁה הַיּוֹם :
ט כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף

תרגום

דְמִכַּרְמְלָא וּתְלִיתָאָה אַבְשָׁלוֹם בַּר מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מַלְכָּא דִגְשׁוּר : ד וּרְבִיעָאָה אֲדוֹנִיָה בַּר חַגִּית וַחֲמִישָׁאָה שְׁפַטְיָה בַּר אֲבִיטָל : ה וְשְׁתִיתָאָה יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִתַּת דָוִד אִלֵין אִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן : ו וַהֲוָה כַּד הֲוַת קְרָבָא בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָוִד וְאַבְנֵר הֲוָה מִתְקֵף בְּבֵית שָׁאוּל : ז וּלְשָׁאוּל לְחֵינָתָא וּשְׁמַהּ רִצְפָּה בַת אַיָה וַאֲמַר לְאַבְנֵר מָה דֵין עָלְתָא לְוַת לְחֵינָתָא דְאַבָּא : ח וּתְקֵיף לְאַבְנֵר לַחֲדָא עַל פִּתְגָמֵי אִישׁ בֹּשֶׁת וַאֲמַר הֲלָא רֵישָׁא דְמַלְכָּא אֲנָא מִכְּעַן הֲוֵיתִי גְּבַר הֶדְיוֹט לְשָׁאֲרָא דְבֵית יְהוּדָה יוֹמָא דֵין אַעֲבֵיד טִיבוּ עִם בֵּית שָׁאוּל אֲבוּךְ עִם אֲחוֹהִי וְעִם רַחֲמוֹהִי וְלָא מְסַרְתִּיךְ בִּידָא דְדָוִד וּמִכְּעַן אַתְּ מַסְעַר עֲלַי חוֹב אִתְּתָא יוֹמָא דֵין : ט כְּדֵין יַעֲבֵד יְיָ לְאַבְנֵר

תולדות אהרן ומשנהו . שם : כלאב. ברכות ד : והרביעי אדוניהו . סנהדרין שם : והששי יתרעם . שם עא : הראש כלב . עקדה שער כה :

רלב"ג

הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים : (ה) לעגלה אשת דוד . אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמר ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך אינה ראויה כי אם למלך וידמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשים כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול : (ח) והנה ספר הש"י אשר לו נתכנו עלילות שנולדה קטטה

בין

פי' רבי' ישעיה

(ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה . פי' אני ראש לכל ישראל ובזיתני כאלו הייתי ראש לכלבים ולא ראש לישראל וכאלו הייתי ראש ליהודה שהם שונאיך חשבתני : אל אחיו ואל מרעהו . פי' עם אחי שאול ועם אוהביו שעד עכשיו נתחזקתי עמהם ולא המציתיך למסרך ביד דוד . לא אעשה עוד את הדבר הזה . ובא היו"ד בהמציתיך שהוא פעלי האל"ף כיו"ד בפעלי הה"א כמו הראיתיך בעיניך : (ט) כה יעשה אלהים טובה וכה יוסיף . ומקרא קצר הוא :

כא

מצודת דוד

הולך וחזק . בכל עת מתחזק יותר : ודלים . שפלים וחלשים : (ג) בן מעכה . יפת תואר היתה ולקחה במלחמה : (ה) אשת דוד . חוזר על כולן לומר כל אחת היתה אשת דוד ולא פילגש : (ו) בבית שאול . להעמיד המלוכה ביד איש בושת בנו : (ז) ויאמר . סתם ולא פירש מי האומר ומעצמו יובן שהאומר היה איש בושת שנאמר אל פילגש אבי : מדוע באתה וכו' . כי אלמנתו של מלך אסורה להדיוט . (ח) הראש כלב וכו' . ר"ל מדוע בזיתני וכי אינני שר וממונה על אנשי מלכותך וכי אני ראש וממונה על הכלבים במלכות יהודה אנשי מלחמתך אשר שנאת כלומר לא יאות לבזות כי אם לשונא ושפל אנשים ולא לאיש כמוני שאין בי אחת מהם : היום אעשה חסד . ר"ל האם מהיום ראוי לי שאעשה חסד וכו' : ולא המציתיך . ר"ל אחר שעד הנה לא המציתיך ביד דוד ואתה גמלתני הרע כי תפקוד עלי עון הפילגש : (ט) כה יעשה . הוא ענין שבועה וכהנה הרבה במקרא : כאשר נשבע

מצודת ציון

(ז) באתה . מל' ביאה ובעילה : (ח) אחיו . קרוביו : מרעהו . אוהביו : המציתיך . ענין הזמנה ומסירה כמו ואת העולה המציאו אליו (ויקרא ט) : ותפקד . ענין

פ'

רדק

בא על דרך בפלי הה"א ואע"פ שהוא מבעלי האל"ף ופי' כמו ואת העולה המליאו אליו ענין הזמנה ומסירה: (ט) כאשר נשבע ה' לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו ה' איש כלבבו ונתנה לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה:

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי"ת מאתריה למימר מקיימנ' במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד וזהו אל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: (יג) כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: (יד) וישלח דוד מלאכים. אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי. זה מסייע פי' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומר אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בהם היה דעתי לא בעושר שהתנ' לי שאול שהוא מלוה אלנו לפיכך היא אשתי נאמנת. ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר' לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמר במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: (טו) מעם איש. מעם אישה וכתי' מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטי בן ליש שכתוב למעלה. ובדרש לפיכך קראו עתה פלטיאל שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורים שנעשה כבחורים שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימין כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימין ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו: (יח) ביד דוד

עבדי

תרגום

וכדין יוסיף ליה ארי כמא דקים יי לדוד ארי כדין אעביד ליה: י לאעברא מלכו מבית שאול ולאקמא ית כורסי דוד על ישראל ועל דבית יהודה מדן ועד באר שבע: יא ולא יכיל עוד לאתבא ית אבנר פתגמא מדדחיל יתיה: יב ושלח אבנר אזגדין לות דוד מאתריה למימר מקימנא במן דעבד ארעא למימר גזר קימך עמי והא ידי עמך לאסחרא לותך ית כל ישראל: יג ואמר טב אנא אגזר עמך קים ברם פתגמא חד אנא שאיל מעמך למימר לא תחזי ית אפי אלהן קדם מתיותך ית מיכל בת שאול במיתך לאתחזאה קדמי: יד ושלח דוד אזגדין לות איש בשת בר שאול למימר הב ית אתתי ית מיכל דארסית לי במאה ערלות פלשתאי: טו ושלח איש בשת ודברה מלות בעלה מלות פלטיאל בר ליש: טז ואזל עמה בעלה אזיל ובכי בתרהא עד עלמת ואמר ליה אבנר אזיל תוב ותב: יז ופתגם אבנר הוה עם סבי ישראל למימר אף תמלי אף מדקמוהי הויתון בען ית דוד למהוי מלכא עליכון: יח וכען עבידו ארי יי אמר לדוד למימר ביד דוד עבדי

מקרא

לו כי כאשר נשבע יהוה לדוד כי כן אעשה לו: י להעביר הממלכה מבית שאול ולהקים את כסא דוד על ישראל ועל יהודה מדן ועד באר שבע: יא ולא יכל עוד להשיב את אבנר דבר מיראתו אתו:

יב וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתו לאמר למי ארץ לאמר כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל: (תחתיו ק')

יג ויאמר טוב אני אכרת אתך ברית אך דבר אחד אנכי שאל מאתך לאמר לא תראה את פני כי אם לפני הביאך את מיכל בת שאול בבאך לראות את פני:

יד וישלח דוד מלאכים אל איש בשת בן שאול לאמר תנה את אשתי את מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים: (נ'. ס') (ג' חס')

טו וישלח איש בשת ויקחה מעם איש מעם פלטיאל בן לוש: (ליש ק')

טז וילך אתה אישה הלוך ובכה אחריה עד בחרים ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב: (ב' כי הלך שמעי) (ד' חס' כנני')

יז ודבר אבנר היה עם זקני ישראל לאמר גם תמול גם שלשם הייתם מבקשים את דוד למלך עליכם: (כ"ט)

יח ועתה עשו כי יהוה אמר אל דוד לאמר ביד דוד עבדי (ג' כסיס')

רשי

לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה ולא המציאתיך ביד דוד: (יב) תחתיו לאמר. מאתריה למימר מקיימנא כמאן דעבד ארעא: למי ארץ. לשון שבועה במי שהארץ שלו. ד"א תחתיו שמו הזכיר תחלה באגרת ואח"כ הזכיר שם דוד ולכך נענש. כתב שמני אבנר שר צבאי ישראל לדוד מלך ישראל שלום: למי ארץ. למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו': (יג) לפני הביאך. לפני ראותך פני הביאך את מיכל: (טו) מעם איש. תרגם יונתן מלות בעלה: (טז) הלוך ובכה. על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: (יז) ודבר אבנר היה. קודם לכן: (יח) אמר אל דוד. על דוד

פי' רבי ישעיה

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. פירוש מלאכים שהיו בני סודו של אבנר שהיו חשובים לדוד במקומו של אבנר ושלח לו לומר למי כל הארץ כי אם לך: כרתה בריתך אתי. פי' שאהיה שר צבא בישראל כאשר הייתי בימי שאול: (יג) כי אם לפני הביאך. לשון כפול הוא. שהיה לו לכתוב כי אם הביאך או לפני הביאך: (יד) תנה את אשתי את מיכל. פירוש שלא נאסרה עליו שבאונס נתנה אבי' לפלטי: (יח) ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל. נחלף האל"ף בה"א ופירושו אושיע שאותיות אהו"י מתחלפות זו בזו. וכן כל מלבושי אגאלתי נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי:

אביגיל כתיב. ומשנהו כלאב לאביגל כתיב: במאה ה' וסימ' נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד' חס' בלישנ' וסימני' וילך אתה אישה הלוך ובכה. והנה עמך. שמעי בן גרא בן הימיני. ויאמר חזהאל מרוע. אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד' חס' בנביאים וסי' בא אלהים אל המחנה. ויהי כל יודעו. אשה עזרה לנו. ודבר אבנר היה עם כל ישראל:

מצודת ציון

ענין זכרון: (י) ולהקים. להעמיד: (יב) תחתיו. במקומו: להסב. לסבב: (יד) ארשתי. מל' ארוסה וכן אשר ארש אשה (דברים כ): (יח) הושיע. כמו אושיע ה"א במקום אל"ף כמו ואתכם

מצודת דוד

ה'. להמליכו על כל ישראל: אעשה לו. לדוד לסייעו על דבר המלוכה: (יא) ולא יכול. על איש בושת יאמר: (יב) תחתיו לאמר. ר"ל שלח מלאכים ממקומו שיאמרו בשבועה למי ארץ ר"ל נשבעים אנו במי שהארץ שלו כי לה' הארץ ודבר השבועה היתה אשר בלב ידבר לאמר כרתה ברית עמו להיות לי לאוהב ויהיה כח ידי עמך וכו': (יג) כי אם לפני. ר"ל רק קודם כל דבר יהיה הביאך את מיכל וכו' בפת בואך אלי: (יד) וישלח דוד. על כי היה עתה בטוח אשר אבנר ימלא את דברו: במאה ערלות. ולקדושין תחשב או ר"ל הלא מאז שמתי עצמי בסכנה בעבורה וכאומר שגם עתה יוסיף ידו להלחם בעבורה (אף שנתן מאתים ערלות מ"מ התנאי לא היה כ"א מאתה): (טו) מעם איש. וחזר ומפרש שהוא פלטיאל והוא פלטי האמור למעלה: (טז) וילך. ללותה: (יז) ודבר אבנר. ר"ל וכה היה דבר אבנר עם זקני ישראל שאמר להם הלא מאז הייתם אתם מבקשים את דוד שימלוך הוא אך אני לבדי הייתי מתחזק בבית שאול: (יח) ועתה עשו. ר"ל הואיל ובת שאול נשואה לו גם הוא נחשב מבית שאול לזאת עשו כאשר בקשתם מאז כי ה' אמר וכו' ולזאת

גם

עבדי הושיע. מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכתיב הושיע אפרוק: (יט) וידבר גם אבנר באזני בנימין. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימין ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימין דבר ואף על פי שבשבט בנימין היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא השה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר שנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה:

דוד ושמו זה ממשמעות אל: (כב) מהגדוד. ששמו בגדוד לשלול על האויב: מבור הסרה. שם מקום. ורבותינו אמרו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בצפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירים נאחז בו וקרעו

רלבג

בין אבנר ובין איש בושת והשתדל מפני זה אבנר להמליך דוד על כל ישראל כי מאי היתה לו המלוכה ולאוי שלא יעלם ממנו כי לא נשאהם מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם מבני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמר שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מירב: (כו) והנה השית יואב

הֹושִׁיעַ אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד ל׳ ס׳ מט״ו
פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם׃
יט וַיְדַבֵּר גַּם־אַבְנֵר בְּאָזְנֵי בִנְיָמִין וַיֵּלֶךְ י״ז מ״ל
גַּם־אַבְנֵר לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי דָוִד בְּחֶבְרוֹן
אֵת כָּל־אֲשֶׁר־טֹוב בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל ל׳
וּבְעֵינֵי כָּל־בֵּית בִּנְיָמִן׃ ל׳
כ וַיָּבֹא אַבְנֵר אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן וְאִתּוֹ
עֶשְׂרִים אֲנָשִׁים וַיַּעַשׂ דָּוִד לְאַבְנֵר
וְלַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִשְׁתֶּה׃ ל׳
כא וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־דָּוִד אָקוּמָה וְאֵלֵכָה ג׳
וְאֶקְבְּצָה אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־ ל׳
יִשְׂרָאֵל וְיִכְרְתוּ אִתְּךָ בְּרִית וּמָלַכְתָּ ל׳
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וַיְשַׁלַּח דָּוִד כ״ג
אֶת־אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כב וְהִנֵּה
עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב בָּא מֵהַגְּדוּד וְשָׁלָל ל׳. ל׳
רָב עִמָּם הֵבִיאוּ וְאַבְנֵר אֵינֶנּוּ עִם־
דָּוִד בְּחֶבְרוֹן כִּי שִׁלְּחוֹ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃
כג וְיוֹאָב וְכָל־הַצָּבָא אֲשֶׁר־אִתּוֹ בָּאוּ ל׳
וַיַּגִּדוּ לְיוֹאָב לֵאמֹר בָּא־אַבְנֵר בֶּן־נֵר
אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ ד׳
כד וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר מֶה
עָשִׂיתָה הִנֵּה־בָא אַבְנֵר אֵלֶיךָ לָמָּה־ ס׳ פ״ע
זֶּה שִׁלַּחְתּוֹ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ׃ כה יָדַעְתָּ אֶת־
אַבְנֵר בֶּן־נֵר כִּי לְפַתֹּתְךָ בָּא וְלָדַעַת ל׳. ס׳
אֶת־מֹוצָאֲךָ וְאֶת־מְבֹואֶךָ וְלָדַעַת מובאך ק׳
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ כו וַיֵּצֵא יוֹאָב
מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי
אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד
לֹא יָדָע׃ כז וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ

ל׳ ס׳ מט״ו אֶפְרוֹק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל
מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִיַּד כָּל
בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ יט וּמַלֵּיל י״ז מ״ל
אַף אַבְנֵר קֳדָם דְבֵית
בִּנְיָמִן וַאֲזַל אַף אַבְנֵר
לְמַלָּלָא קֳדָם דָוִד בְּחֶבְרוֹן ל׳
יַת כָּל דְתַקֵּן בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל ל׳
וּבְעֵינֵי כָל דְבֵית בִּנְיָמִן׃
כ וַאֲתָא אַבְנֵר לְוָת דָוִד
לְחֶבְרוֹן וְעִמֵּיהּ עַסְרִין
גֻּבְרַיָא וַעֲבַד דָוִד לְאַבְנֵר ל׳
וּלְגֻבְרַיָא דְעִמֵּיהּ מִשְׁתְּיָא׃ ג׳
כא וַאֲמַר אַבְנֵר לְדָוִד אֵיקוּם ל׳
וְאֵיזֵל וְאֶכְנוֹשׁ לְוָת רִבּוֹנִי ל׳
מַלְכָּא יַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְזְרוּן
עִמָּךְ קְיָם וְתִמְלוֹךְ בְּכָל כ״ג
דְרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וּשְׁלַח דָוִד
יַת אַבְנֵר וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ ל׳. ל׳
כב וְהָא עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב
אֲתָא מִן מַשִּׁרְיָתָא וַעֲדָאָה
סַגִּיאָה עִמְּהוֹן אַיְתִיאוּ
וְאַבְנֵר לֵיתוֹהִי עִם דָוִד ל׳
בְּחֶבְרוֹן אֲרֵי שַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל
בִּשְׁלָם׃ כג וְיוֹאָב וְכָל חֵילָא ד׳
דְעִמֵּיהּ אֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לְיוֹאָב
לְמֵימַר אֲתָא אַבְנֵר בַּר נֵר
לְוָת מַלְכָּא וְשַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל ס׳ פ״ע
בִּשְׁלָם׃ כד וַאֲתָא יוֹאָב
לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מָה ל׳. ס׳
עֲבַדְתָּא הָא אֲתָא אַבְנֵר מובאך ק׳
לְוָתָךְ לְמָא דְנָן שַׁלַּחְתֵּיהּ
וַאֲזַל מֵיזַל׃ כה יְדַעְתָּא יַת
אַבְנֵר בַּר נֵר אֲרֵי
ל׳ ומס׳ לְאַטְעָיוּתָךְ אֲתָא וּלְמִידַע יַת מֵיפְקָךְ וְיַת מֵיעֲלָךְ
ל׳ וּלְמִידַע יַת כָּל דְאַתְּ עָבֵיד׃ כו וּנְפַק יוֹאָב מִן קֳדָם דָוִד
וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין בָּתַר אַבְנֵר וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ מִגּוּבָא
דְסִירְתָא וְדָוִד לָא יְדַע׃ כז וְתָב אַבְנֵר לְחֶבְרוֹן

(כב) מהגדוד. ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל. ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצאו אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב: (כה) את מוצאך ואת מבואך. כן כתיב וקרי מובאך הכתיב כמשפטו כדרך נחי העי״ן והקרי הוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נהפך עי״ן הפעל לפ״א הפעל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה ה׳ את יריבי ישוב יתפלא בי והדומים להם כמו שכתבנו בס׳ מכלול: (כו) מבור הסרה. נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבו׳ ז״ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול אלא דחה אותם בדברי הבל בצפחת המים שלקח ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שבהה בבור ומלאה דוד שם ושקר הוא שאמר שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע

מצודת ציון

ואתכם הוציא (יחזקאל יא) ומשפטו אוציא: (כ) משתה. כל סעודה קרויה ע״ש המשתה כמו אל בית משתה היין (אסתר ה): (כא) תאוה. ענין חפץ ורצון: (כו) הסרה. מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז): (כז) בשלי. ענין שגגה ובכחה כמו

בנימין י״ז מ״ל וסי׳ נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ״א: אקומה ג׳ בקריאה וסי׳ אקומה ודברו בי. אקומה ואלכה ואקבצה. אקומה נא ואסובבה בעיר ובשוקים: ידעת את י״ב פסוקים את ואת את וסי׳ ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן. ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם. אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע. והוצאתם את שניהם אל שער העיר. ויראו אתו העם ויהללו את. ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך. ומלך ארם דמלכים. ויבנו את במת הבעל. וישב ישמעאל. ושברתי את זרועותיו. וכי יעשה הנשיא נדבה: ולדעת ה׳ בקריאה וסי׳ ידעת את אבנר בן נר ב׳ בפסוק. כי שמך נקרא. וחברו. ולדעת רשע כסל:

תולדות אד׳ ... אותו מבור הסרה. סנהדרין מט: ויטהו יואב. שם:

מצודת דוד

גם ידי עמו וחפץ אני בו מבין כל בית שאול: (יט) גם אבנר וכו׳. כמו וידבר אבנר גם באזני בנימין עם שהיו מבני שבטו של איש בושת: את כל אשר טוב. אשר ישר הדבר בעיני כולם שימלוך הוא: (כא) ויכרתו. להיות לך לעבדים: בכל אשר וכו׳. ר״ל תהיה שליט ומושל בכל דבר: (כב) מהגדוד. אשר נלחם בהם: (כג) וכל הצבא. ולא נפקד מהם איש ובא לומר שבעבור זה ובעבור רוב השלל שהביא מלאו לבו לשכל מעשה המלך וכאשר יאמר: (כה) ידעת. הלא ידעת את אבנר אשר הוא שונא לך ולא בא כ״א לפתותך אחר דעתו: ולדעת וכו׳. ובכדי לדעת את כל מולאך ר״ל מה אתה עושה בעניני המלחמות ומה אתה עושה בבית: (כו) וישלח. לקראו בשם המלך כאלו שכח מה בדברו עמו: מבור הסרה. מן הבור העומד במקום הסירים כי שם מצאוהו מלאכי יואב: (כז) ויטהו. הטה אותו מן הדרך אל

כשנקרא ומלאו דוד : (כז) אל תוך השער . שער העיר חברון ורבותי ז"ל דרשו ט כמו השערה אל הזקני' כלומ' אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטהו באלה הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב :. לדבר אתו בשלי . בשלום מן ישליו אוהלים או פירושו בפתאום

וקרעו : (כג) אל תוך השער . לפני סנהדרין להשפט על דם עשהאל אחיו : בשלי . בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להרגו וסדם המקרא ויסהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו : (כט) יחולו . יטחו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמו

יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ
ה בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם
עֲשָׂהאֵל אָחִיו׃ כח וַיִּשְׁמַע דָּוִד
ג׳ מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי
פ׳ מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־
ג׳ ומס׳ נֵר׃ כט יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־
בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב
ג׳. ל׳ וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב
כ׳ וַחֲסַר־לָחֶם׃ ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו
הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־
ד׳ עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃
לא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב
וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ
בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי
אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃
לב וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא
כל לשונכמיה על בג״מ״ג הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר
וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃
ג׳. ל״ח. ל׳ לג וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת

וְאַפְנְיֵהּ יוֹאָב לְגוֹ תַּרְעָא
לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ בְּשַׁלְיָא
וּמְחָהִי תַמָּן בִּסְטַר יַרְכֵיהּ
וּמִית בִּדְמָא דַעֲשָׂהאֵל
אֲחוּהִי׃ כח וּשְׁמַע דָּוִד
מִבָּתַר כֵּן וַאֲמַר זַכַּאי אֲנָא
וּמַלְכוּתִי מִן קֳדָם יְיָ עַד
עָלְמָא מִדְּמָא דְאַבְנֵר בַּר נֵר׃
כט יְחוּלוּן עַל רֵישָׁא דְיוֹאָב
וְאֶל כָּל בֵּית אֲבוּהִי וְלָא
יִפְסוֹק מִבֵּית יוֹאָב דְּאִיב
וּסְגִיר וּמַתְקִיף בְּאַגַּד
וּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא וַחֲסִיר
מְזוֹן׃ ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אֲחוּהִי קְטָלוּ לְאַבְנֵר עַל
דְקַטַל יַת עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן
בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא׃ לא וַאֲמַר
דָּוִד לְיוֹאָב וּלְכָל עַמָּא
דְעִמֵּיהּ בִּזַעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן
וַאֲסָרוּ סַקִּין וְסַפְדוּ קֳדָם
אַבְנֵר וּמַלְכָּא דָוִד אָזֵיל
בָּתַר עַרְסָא׃ לב וּקְבַרוּ יַת
אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרֵים
מַלְכָּא יַת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל
קִבְרָא דְאַבְנֵר וּבְכוֹ כָּל
עַמָּא׃ לג וְאִלָּא מַלְכָּא עַל אַבְנֵר וַאֲמַר הַכְּמִימַת רַשִׁיעִין יְמוּת אַבְנֵר׃

וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו . ויש ט דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גדמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בשינים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך שו שאמר ובנעלו אשר ברגליו : החומש . כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשהאל . אמרו רז"ל שתבעו בדם עשהאל. ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמ' לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמישית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו: (כט) יחולו. דמי אבנר יפלו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו. אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרג' אונקלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך . מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז"ל כל הקללות האלה נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אף שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז"ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבנים הזכאין כלומר שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברי' בזכות אבותיהם/ ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמר והדרך על בניהם בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנא' ולמדתם אותם את בניכם בימים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך לרעה לדור חייב בעון אבותיהם והרשעים הביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנא' ושפח ה' את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השנים זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש : (ל) ויואב ואבישי . אבישי היה עם יואב כשהרגו ונחשב עמו וכאילו הרגו גם כן : הרגו לאבנר . כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה . כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום : (לא) ויאמר דוד . אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא בדין הרגו : הולך אחרי המטה . כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת ואפילו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להודיע מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמ' בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר : (לב) אל קבר . כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר : (לג) הכמות נבל . בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו :
ידיד

המכרים במקרא שלפניו: ומחזיק בפלך . נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים : (ל) הרגו לאבנר. כמו את אבנר ודומה לו עשקה לי ערבני (ישעי' ל"ח יד) עשקה אותי וכן רפא נא לה (במדבר יב יג) רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדי' וגו' ללמד בערי יהודה (ד"ה ב' י"ז ב') ופתרונו שלח את שריו את בן חיל : (לג) הכמות נבל . הכמות רשע

רלבג

יואב את אבנר במרמה כי בא אל תוך השער לדבר אתו בשלוה ובבטחון והכהו אל החומש להנקם ממיתת עשהאל אחיו : (כח) והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלאת והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האנשים חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תשימם חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו : (לב) והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא טעם לחם כל היום ההוא לשתי סבות

אחיהם ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סימן ט' :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כז) לדבר אתו בשלי . פירוש בשגגה השגגה היתה לאבנר שלא נזהר משנאת יואב שהרג אחיו : (כט) יחולו על ראש יואב . פי' יחולו דמי אבנר : ומחזיק בפלך . זהו מטה שנשענין עליו וזהו חולי הרגלים הנקרא פודגרא . ודומה לו ידיה שלחה בכשור וכפיה תמכו פלך והוא המקל שתופשות הנשות וקושרות בו הפשתן והצמר שהן טוות וכישור ופלך דבר אחד הן ותרגומו ומתקיף באגד . ויש לומר שרומז לשבי דאזלי איתגרא שהוא מקל שהזקנים נשענים עליו : (ל) הרגו לאבנר . כמו את אבנר ודומה לו רפא נא לה :

מצודת ציון

כמו על השל (לקמן ו) וכן גם על השלו (רות ב) : (כט) יחולו . יחנו וישכנו כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה ל) : זב . חולי שנוטף מאמתו כעין זרע : בפלך . ענין משענת ומטה ודומה לו וכפיה תמכו פלך (משלי לא) והוא המטה שטוות בו הנשים : (ל) לאבנר . את אבנר כמו לכל כליו (שמות כז) ומשפטו את כל כליו : (לב) אל קבר . כמו על קבר : (לג) נבל . אדם פחות המעלה

מצודת דוד

אל תוך חלל השער : בשלי . בדבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו : ויכהו שם. בעת דברו עמו ולא היה נזהר אז הכהו בתוך השער ההוא : אל החומש . אל דופן החמישית מקום שכבד ומרה תלוין : בדם עשהאל . בעבור ששפך דם עשהאל אחיו : (כח) נקי אנכי . ר"ל לא מדעתי נעשתה ואהיה נקי מהעונש הן עונש בגוף הן בדבר המלכות : (כט) יחולו . עונשי דמי אבנר יחולו על ראש יואב : אל כל וכו' . הואיל ובעצתם נעשתה : ואל יכרת . ר"ל לא יופסק להיות חדל : ומחזיק בפלך . אוחז במשענת מחמת חולי הרגלים : (ל) ואבישי . לפי שנכנס עם יואב לתוך השער להיות לו לעזר מעלה עליו הכתוב כאלו גם הוא הרגו : במלחמה . כאלו יאמר הנה לא כן עשו כי אבנר הרג את עשהאל במלחמה והם הרגו לאבנר בשלום : (לא) אל יואב . להיות גם הוא כדואג על מיתתו ומתחרט על מה שהרגו : הולך . היה הולך אחר המטה למען דעת הכל שלא נעשתה בעצתו : (לג) הכמות

נבל

(לד) ידיך לא אסורות. היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מהניחם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות : (לה) להברות את דוד לחם. רבותי ז"ל אמרו כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו לא מצאנוהו בשום ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפילו אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה : (לט) רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה התחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותו וזכר צרויה אמם ולא זכר אביה' כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבותי ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמרם לא רכה ולא בר רכה את ואמר מנא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך : (ב) היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגום או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן נהייתי ונחליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושר"ז היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית כבוא תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שכדי לדבר עמו נכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותי' לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' שפירש' מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהי' לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימ' והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למנוחה

לד נָבָל יָמוּת אַבְנֵר׃ לד יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת
וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל
לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וַיֹּסִפוּ כָל־הָעָם
לִבְכּוֹת עָלָיו׃ לה וַיָּבֹא כָל־הָעָם
לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף כִּי אִם־לִפְנֵי בוֹא־
הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה׃
לו וְכָל־הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל־
הָעָם טוֹב׃ לז וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה
מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃
לח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
עֲבָדָיו הֲלוֹא תֵדְעוּ כִּי־שַׂר וְגָדוֹל נָפַל
הַיּוֹם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ לט וְאָנֹכִי הַיּוֹם
רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי
צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשַׁלֵּם יְהוָה
לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ׃
ד א וַיִּשְׁמַע בֶּן־
שָׁאוּל כִּי מֵת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּרְפּוּ
יָדָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל נִבְהָלוּ׃ ב וּשְׁנֵי
אֲנָשִׁים שָׂרֵי־גְדוּדִים הָיוּ בֶן־שָׁאוּל
שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי רֵכָב

לד יְדָךְ לָא אֲסִירָן וְרַגְלָךְ לָא לְזִיקִין דִּנְחָשׁ אִתְקְרָבוּ כְּמִפַּל קֳדָם גֻּבְרִין רַשִׁיעִין נְפַלְתָּא וְאוֹסִיפוּ כָל עַמָּא לְמִבְכֵּי עֲלוֹהִי׃ לה וַאֲתָא כָל עַמָּא לְאוֹכָלָא יַת דָּוִד לַחְמָא עַד דְּיוֹמָא קָיָם וְקַיֵּם דָּוִד לְמֵימַר כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֱלָהֵין קֳדָם מֵיעַל שִׁמְשָׁא אֶטְעוֹם לַחְמָא אוֹ כָל מִדַּעַם׃ לו וְכָל עַמָּא אִשְׁתְּמוֹדָעוּ וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן כְּכָל דַּעֲבַד מַלְכָּא בְּעֵינֵי כָל עַמָּא טָב׃ לז וִידָעוּ כָּל עַמָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי לָא הֲוָה בְּעֵצַת מַלְכָּא לְמִקְטַל יַת אַבְנֵר בַּר נֵר׃ לח וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַבְדוֹהִי הֲלָא תִדְעוּן אֲרֵי רַב וְשַׁלִּיט נְפַל יוֹמָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃ לט וַאֲנָא יוֹמָא דֵין הֶדְיוֹט וּמְרַבֵּי לְמַלְכָּא וְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּנֵי צְרוּיָה קְשַׁן מִנִּי יְשַׁלֵּם יְיָ לְעָבְדֵי בִישְׁתָּא כְּבִישְׁתֵּיהּ׃ א וּשְׁמַע בַּר שָׁאוּל אֲרֵי מִית אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וְאִתְרַשְׁלוּ יְדוֹהִי וְכָל יִשְׂרָאֵל אִתְבְּהִילוּ׃ ב וְתַרְתֵּין גֻּבְרִין רַבְּנֵי רֵישֵׁי מַשִׁרְיָן הֲווֹ עִם בַּר שָׁאוּל שׁוּם חַד בַּעֲנָא וְשׁוּם תִּנְיָנָא

רשע בחרב : (לד) ידיך לא אסורות היו. ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה : (לה) להברות. לשון סעודה : (לט) ואנכי היום רך. ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא : (ב) היו בן שאול. היו לבן שאול כמו

רלבג

סנות האחת לפי שהיה קשה בעיניו מאד הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה ממה שירחיקם מאד להמליכו עליהם ר"ל ברצותי' כי

פי' רבי' ישעיה

(לד) כנפול לפני בני עולה נפלת. כלומר שבפול המיתו אותך : (לה) להברות את דוד פי' כמו ואברה מידה. ואותו סוא קל חסו כבד : (לט) ואנכי היום רך. פירוש אין בי כח שאוכל להנקם מאנשים גדולים כאלה שהם קשים ממני אלא השם ינקום מהם : (ב) ושני שרי גדודים היו בן שאול. פי' לבן שאול וחסר כלמ"ד :

יסיף י"ד חסר וי"ו וסי' ארבעים יכנו ב' כו .כה יעשה ה' ליהונתן. לאויבי דוד . כה יעשה אלהים לאבנר . וישבע דוד לאמר . קינת אבנר . והבאתו אלי ולא יסיף לנעת בך . הלעולמים יזנח ה' . יסיף לך לשון רמיה . ומהר ידים יסיף אמץ . ומתק שפתים .. לב חכם ישכיל . כי יסיף על חטאתו . חן יסיף רעים רבים :

תולדות אהרן כנפול . עקידס ש"קס : (הלא תדעו . סוטה יז) : ותדעו . שם : ואנכי היום רך . סנהדרין קס *

מצודת דוד

נבל . וכי מהראוי הוא שימות אבנר בחרב בזולת מלחמה כמות איש נבל : (לה) ידיך לא אסורות . היות רבות פעמים יקרה יקחו בשבי שר וגדול ויאסרו ידיו ורגליו ויהרגוהו בסוף בחרב בזולת מלחמה לזה אמר הלא ידיך לא היו אסורות וכו' כי לא נלקחת בשבי ומדוע א"כ הרגוך בחרב בזולת מלחמה : כנפול וכו'. כאומר עם היות כי מעולם לא נעשה כדבר הזה להמית שר וגדול בחרב זולת מלחמה הנה לפעמים נעשה ע"י בני עולה וכמו כן נפלת גם אתה כאשר יפול הנופל לפני בני עולה כי גם בני צרויה לבני עולה יחשבו : (לה) בעוד היום . כשהיה עוד יום : כה יעשה וכו' . הוא ענין שבועה ורבים כמוהו ימצא במקרא : כי אם לפני וכו' . כאשר אם לפני בוא השמש אטעם לחם וכו' אז יחול השבועה להתקים בי : (לו) הכירו . שלא מדעת דוד נעשתה : ככל אשר עשה . הוטב בעיניהם כל אשר עשה והם ההליכה אחר המטה והבכי והקינה : (לח) תדעו . כי דוד חשב אשר עבדיו יתפלאו על גודל האבל עם שלא הרג אותו לזה אמר הלא מעצמכם תדעו כי שר וגדול נפל וכו' ומהראוי א"כ להרבות האבל : (לט) ואנכי היום . ר"ל ואם תתמהו מה זה לא לקחתי נקם הנה אנכי אף היום שנמשחתי למלך על כל ישראל ומלכותי בכל משלה עכ"ז אני רך הלבב מול בני צרויה כי המה קשים ממני ולא אוכל להתגרות עמהם ולפי שמן הדין אין ליואב משפט מות שלא היו שם עדים והתראה אולם ניתן רשות למלך לענוש לצורך השעה ביכלתו המוחלט אולם שמא ידו ממנו כי לא היה יכול להם ומסר דינו לשמים : ד (א) בן שאול . לפי שבמות אבנר לא נשאר מי להתחזק עמו במלכותו ועוד לא נשאר בו כח מלכות רק יתלה היותו בן שאול המלך לזה לא הזכירו בשמו : נבהלו . היות ידעו שלבב אבנר היתה שלם עם דוד וחשבו שעכ"ז נהרג בעצתו ופחדו לנפשם שלא יקום כבולם ובעבור זה לא המליכהו עד שנהרג איש בושת ועשה שהיה דוד נקי מדמי אבנר ואז באו כולם להמליכו : (ב) שרי גדודים

מצודת ציון

המעלה : (לד) אסורות . קשורות : לנחשתים . שלשלאות נחושת אוסרים בהם רגלי השבוים : (לה) להברות . להאכילו סעודה מועטת כמו ואברה מידה (לקמן יג) : מאומה . שום דבר : (לט) רך . ר"ל רך הלבב מלהתגרות עם מי : קשים . הוא הפך הרך : ד (א) וירפו . מל' רפיון והוא ענין יאוש : (ב) בן שאול . כמו לבן שאול וחסר הלמ"ד : נגם

רד"ק

למצוא חן בעיני דוד ולשוב לנחלתי בארו' וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמם כלוקחי חטים וכת"י כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו : כי גם בארות תחשב על בנימין . כמו אל בנימין וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' על שפן הסופר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימין אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימין הודיע כי גם היא תחשב לבנימין וכל זה להודיע כי משבט בנימין היה שהי' משבט שאול יצאו לו מבלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבשת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבושת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש : (ה) כחם היום. בכ"ף : את משכב הצהרים . ת"י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים : (ז) ויבאו הבית . נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר : (י) ואהרגהו . והוא לא הרגו אלא כיון שצוה לאחד מהנערים להרגו כאילו הוא הרגו . ומה שאמר ואוחזה בו אפשר שדוד אחז

רש"י

כמו למועד אשר שמואל (שמואל א' י"ג ח') אשר לשמואל : (ג) ויברחו הבארתים . כשמת שאול שעזבו בני ישראל את הערים שסביבות פלשתים כמו שאמור למעלה אז ברחו הבארותים : (ד) וליהונתן בן שאול . מונה והולך איך נסבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו ובנו של יהונתן נפל ויפסח : נכה רגלים . שבור רגלים : (ו) והנה באו עד תוך הבית . עם תגרים לוקחי חטים : (י) לתתי לו בשורה . אשר דימה לשמחני למען

בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן
כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־בִּנְיָמִן׃
ג וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ־שָׁם
גָּרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ד וְלִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל בֵּן נְכֵה רַגְלָיִם
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים הָיָה בְּבֹא שְׁמֻעַת
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל וַתִּשָּׂאֵהוּ
אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל
וַיִּפָּסֵחַ וּשְׁמוֹ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־
רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי רֵכָב וּבַעֲנָה וַיָּבֹאוּ
כְּחֹם הַיּוֹם אֶל־בֵּית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא
שֹׁכֵב אֵת מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם׃ ו וְהֵנָּה
בָּאוּ עַד־תּוֹךְ הַבַּיִת לֹקְחֵי חִטִּים
וַיַּכֻּהוּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אָחִיו
נִמְלָטוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ הַבַּיִת וְהוּא־שֹׁכֵב
עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ וַיַּכֻּהוּ
וַיְמִתֻהוּ וַיָּסִירוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת־
רֹאשׁוֹ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
ח וַיָּבִאוּ אֶת־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת אֶל־
דָּוִד חֶבְרוֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־
רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל אֹיִבְךָ
אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וַיִּתֵּן יְהוָה
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נְקָמוֹת הַיּוֹם הַזֶּה
מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעוֹ׃ ט וַיַּעַן דָּוִד אֶת־
רֵכָב ׀ וְאֶת־בַּעֲנָה אָחִיו בְּנֵי רִמּוֹן
הַבְּאֵרֹתִי וַיֹּאמֶר לָהֶם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ י כִּי
הַמַּגִּיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה־מֵת שָׁאוּל
וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו וָאֹחֲזָה

רכב בני רמון דמבארות
בני בנימין ארי אף בארות
מתחשבא על דבית
בנימין : ג ועריקו אנש
בארות לגתים והוו תמן
דיירין עד יומא הדין :
ד וליהונתן בר שאול ברא
לקי בתרין רגלוהי בר
חמש שנין הוה כד אתת
בשורת שאול ויהונתן
מיזרעאל ונטלתיה
תורבנתיה ואפיכת והוה
באתבעיותה למערק ונפל
וחגר ושמיה מפיבשת :
ה ואזלו בני רמון דמבארות
רכב ובענה ואתו כמיחם
יומא לבית איש בשת
והוא שכיב ית שנת
מלכיא : ו ואינון אתו עד
גו ביתא כזבני חטין
ומחוהי בסטר ירכיה ורכב
ובענה אחוהי אשתיזבו :
ז ואתו לביתא והוא שכיב
על ערסיה באדרון בית
משכביה ומחוהי וקטלוהי
ואעדיאו ית רישיה ונסיבו
ית רישיה ואזלו באורח
מישרא כל ליליא :
ח ואיתיאו ית ריש איש
בושת לות דוד לחברון
ואמרו למלכא הא ריש
איש בשת בר שאול בעיל
דבבך דבעא למקטלך
ועבד יי לרבוני מלכא
פורענותא יומא הדין
משאול ומזרעיה : ט ואתיב
דוד ית רכב וית בענה אחוהי בני רמון דמבארות ואמר להון קים הוא יי די פרק
ית נפשי מכל עקא : י ארי דחוי לי למימר הא מית שאול והוא הוה כמבשר בעיני

רלב"ג

כי המית שר וגדול כמהו : (ה) והנה אחר זה קשרו שני שרי גדודים אשר לבן שאול על איש בושת והרגוהו בביתו על משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרים ונכנסו עם אנשים לוקחי חטים שבאו בתוך הבית . ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם ותלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר

פי' רבי' ישעיה

(ג) ויברחו הבארתים נתימה . פי' כשמת שאול ועזבו ישראל הערים אשר סמוכות לפלשתים ברחו הבארתים ויצאו מבארות : (ד) וליהונתן בן שאול . פירוש מפני שהזכיר בריחת הבארתים הסמוך לו שגם בן יהונתן נפסח כשברחה אומנתו כששמעה מיתת שאול ויהונתן : נכה רגלים . פי' לשון הכאה שנרשו נכה וזהו שם התואר מן הקל על משקל יפה תואר : (ו) והנה באו עד תוך הבית לוקחי חטים ויכהו אל החומש . כמו עד הנה עזרנו ה' . ובאו עם אנשים שהם לוקחי חטים והיו בעצה אחת עם רכב ובענה להרגו ונמלטו רכב ובענה אחר שהרגוהו ובאו אל דוד : (י) אשר לתתי לו בשורה . פי' אשר היה בא לבשרני כדי שאתן לו שכר בשורתו . ותרגום דהוה מדמי למתן ליה אגר בשורתא :

תחשב ג' בקריאה וסי' לכנעני תחשב . כי גם בארות . צדקה תחשב לו : שמעת ג' חס' בליש' בקריאה וסי' בבוא שמעת שאול ויהונתן . מי האמין לשמעתינו . ושמעות יבהלוהו ממזרח : כחם ד' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וירא : והנה ג' בקריאה וסי' והנה באו תוך הבית . והנה

תולדות אהרן ושמו מפיבושת ברכות ד :

מצודת ציון

(ד) נכה רגלים . שבור רגלים כמו פרעה נכה (מ"ב כ"ג) : אמנתו . המגדל' אותו כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב) : ותנוס . וברחה : בחפזה . ענין מהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כ"ג) : ויפסח . נעשה חגר : (ה) כחם היום . כאשר נתחמם השמש והוא בחצות היום : הצהרים . עת התחזק אור היום והוא מל' צוהר תעשה לתיבה (בראשית ו) : (ו) והנה . כמו והמה : ובערתי

מצודת דוד

גדודים . שרים על אנשי החיל היו לבן שאול : כי גם בארות וכו' . אולי עמדה מחוץ לגבולם ולא היה ידוע לכל אשר היא מבנימין : (ג) ויברחו . ברחו מאז ולא הוזכר למה : עד היום הזה . אשר הרגו לאיש בושת כי אז נהרגו גם הם בידי דוד כמה שכתוב בענין : (ד) מיזרעאל . אשר נהרגו במלחמה ההוא : ותנס . מפחד פלשתים שלא יבואו אל בית המלך לשלול שלל : ויפל . הבן ההוא נפל מידה ונעשה אז פסח (וכתבו כאן לומר שכוונת הבארתים היה בהריגת איש בושת כדי להמליך את דוד היות כי לא נשאר מי מזרע שאול להמליכו אחריו כי הבנו שמפיבשת לא הגון למלוכה על כי הוא פסח ברגליו) : (ה) וילכו. שבו מגת והתנכרו והלכו לבית איש בושת : (ו) והנה באו . חזר לספר איך באו ולא הרגישו בהם ואמר שבאו תוך הבית ועשו עצמם כלוקחי חטים מאת איש בושת ואמר שהכוהו בדופן החמישית מול הכבד והמרה ונמלטו משם : (ז) ויבאו הבית . עתה חזר לספר אופן ההכאה ואמר בתחלה המיתו אותו ואחר זה כרתו ראשו : (ח) ויתן ה'. ר"ל והנה נתן ה' וכו' : (י) כי המגיד . מוסב על המקרא שלפניו שאמר חי ה' וכו' אשר אמת הדבר כי המגיד לי לאמר שמת שאול על ידו : כמבשר בעיניו . בעיני עצמו

אחז בו והנער הכהו: אשר לתתו לו בשורה. אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת"י דסוה מדמי למיתן ליה מתנת בשורתיה: (יב) ויתלו על הברכה. כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביקר לנקום נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו: (א) ויבואו כל שבטי ישראל. מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי' משבט בנימן כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וששה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: הננו עצמך ובשרך אנחנו. אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו:

רש"י: למען פתי לו שכר בשורתו: אל

רלב"ג

בקבר אבנר בחברון: (ג) והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום. וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלים: והנה

פי' רבי ישעיה

(ג) ויכרות להם דוד ברית בחברון. פי' יש לומר הם נשבעו לו לעבדו והוא נשבע להם לשפוט אותם ולהנהיגם בצדק:

אמרות הסיתוך. והגה בשב תלכנה: חברונה ס' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ו': ויאמרו לאמר ג' דסמיכי וסי' נמסר בסדר בשלח: ג' מלין קדמיתא נסיב מן תגיתא וסי' היית מוציא והמבי: ידעתה שחר מקומו. ומתחתה לשבות האלה:

תלדות אהרן ומשה דוד. פקודם בפר צג:

מצודת ציון

(יא) ובערתי. ענין הסגוי והסרה כמו בערתי הקדש (דברים כו): (יב) ויקצצו. כרתו כמו וקצץ חנית (תהלים מו): על הברכה. הוא מקום כניסת המים כמו ברכת גבעון (לעיל ב): ה (א) עצמך. מל' עצם: (ב) לך. עליך

בוֹ וָאֹחֲזָה בוֹ וָאֶהְרְגֵהוּ בְּצִקְלָג אֲשֶׁר לְתִתִּי־לוֹ בְּשֹׂרָה׃

יא אַף כִּי־אֲנָשִׁים רְשָׁעִים הָרְגוּ אֶת־אִישׁ־צַדִּיק בְּבֵיתוֹ עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְעַתָּה הֲלוֹא אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמוֹ מִיֶּדְכֶם וּבִעַרְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ׃

יב וַיְצַו דָּוִד אֶת־הַנְּעָרִים וַיַּהַרְגוּם וַיְקַצְּצוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם וַיִּתְלוּ עַל־הַבְּרֵכָה בְּחֶבְרוֹן וְאֵת רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת לָקָחוּ וַיִּקְבְּרוּ בְקֶבֶר־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן׃

ה א וַיָּבֹאוּ כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הִנְנוּ עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ׃

ב גַּם־אֶתְמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יְהוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל׃

ג וַיָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃

ד בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה דָּוִד בְּמָלְכוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ׃

ה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃

ו וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו

(Margin: כ' לתתי; ג' מס'; כ' ; כ' ג' סמוכי'; היית ק' המוציא ק' והמביא; ס' ח' מ"ל ומל חסר; ב' בג"ש)

תרגום: נַפְשֵׁיהּ וַאֲחָדִית בֵּיהּ וְקַטְלְתֵּיהּ בְּצִקְלַג דַּהֲוָה מְדַמֵּי קֳדָמַי לְמִתַּן לֵיהּ מַתְּנַת בְּסוֹרְתֵיהּ׃ יא אַף אֲרֵי גַבְרִין רַשִׁיעַיָּא קְטָלוּ יָת גְּבַר זַכַּאי בְּבֵיתֵיהּ עַל שְׁוִיֵיהּ וּכְעַן הֲלָא אֶתְבַּע יָת דְּמֵיהּ מִידְכוֹן וַאֲפַלֵּי יָתְכוֹן מִן אַרְעָא׃ יב וּפַקֵּיד דָּוִד יָת עוּלֵמַיָּא וְקַטְלִינוּן וְקַצִּיצוּ יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן וּצְלָבוּ עַל בְּרֵכְתָא בְּחֶבְרוֹן וְיָת רֵישׁ אִישׁ בּוֹשֶׁת נְסִיבוּ וּקְבַרוּ בְּקִבְרָא דְאַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן׃ א וַאֲתוֹ כָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן וַאֲמַרוּ לְמֵימַר הָא אֲנָא קְרִיבָךְ וּבִסְרָךְ אֲנַחְנָא׃ ב אַף מֵאִתְמָלֵי אַף מִדְּקַמּוֹהִי כַּד הֲוָה שָׁאוּל מַלְכָּא עֲלָנָא אַתְּ הֲוֵיתָא נָפֵיק וְעָלֵיל בְּרֵישׁ יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר יְיָ לָךְ אַתְּ תְּפַרְנֵס יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ תְּהֵוֵי לְמַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת מַלְכָּא בְּחֶבְרוֹן וּגְזַר לְהוֹן מַלְכָּא דָּוִד קְיָם בְּחֶבְרוֹן קֳדָם יְיָ וּמְשַׁחוּ יָת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ ד בַּר תְּלָתִין שְׁנִין דָּוִד כַּד מְלַךְ וְאַרְבְּעִין שְׁנִין מְלַךְ׃ ה בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה שְׁבַע שְׁנִין וְשִׁתָּא יַרְחִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלָת שְׁנִין עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ו וַאֲזַל מַלְכָּא וְגֻבְרוֹהִי

רד"ק: אתם הייתה מוציא. היא כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא כן ידעתה שחר מקומו: והמבי. חסר אלף בכתוב וכן היורש אני לך: (ג) ויבואו כל זקני ישראל. וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירושו ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל כדבר ה' ביד שמואל לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם: לפני ה'. כבר פירש' כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פי' לפני ה' שאמרו ה' יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים: (ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה. ובדרש אלין ששה חדשים יתירי מה אנון ר' יצחק בשם ר' יהודה חסירים היו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן השבון המרובה בולע את המועט אמר ר' יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין. דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין: (ו) וילך המלך ואנשיו. ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה

מצודת דוד

עצמו היה כמבשר לי טוב: ואחזה בו. כי מה שטוב לנערו להרגו הרי הוא כאלו בעצמו הרגו: אשר לתתי. אשר חשב שאתן לו מתן בשורה: (יא) אף כי. ר"ל וכ"ש שאהרוג אתכם כי הרעותם לעשות יותר ממנו כי ההורג את שאול הנה במלחמה הרגו ע"פ שאלתו וידע כי לא יחיה עוד אחר אשר היה כבר מוכה בחרב ואף הפרשים הדביקוהו כמ"ש למעלה אבל אתם הלא הרגתם אותו בביתו על משכבו ומכ"ש שאבקש דמו וכו': ה (א) עצמך ובשרך. אנו קרובים לך כמו כל בית יהודה כי כולנו בני איש אחד נחנו: (ב) אתה היית. ר"ל לא יוגדל בעיניך אהבת בני יהודה על כי מלכת עליהם ראשונה כי הלא גם עלינו משלת מאז עוד מלוך שאול כי היית המוציא והמביא את ישראל א"כ עליך לרעות את כל ישראל כולם אלו כאלו בשוה וכרועה עדרו: (ג) כל זקני ישראל. אשר כח בידם להמליכו: ויכרות וכו'. להיות להם לאוהב כאשר ליהודה: לפני ה'. לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה: (ד) ארבעים שנה. ולא חש למנות ו' החדשים היתרים או לפי שמשך ששת החדשים אשר ברח בפני אבשלום אין מהראוי לחשבם לימי מלוכה: אל

רד"ק

שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו : כי אם הסירך העורים והפסחים . ת"י אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא . ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם ולא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שגואה מלשמוע ומעבו' ע"א שנ' על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ' ויעל יואב וגו' ואחר כן קנה דוד את עיר היבסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו' . ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ' אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשו ישראל כשכבשו את ירוש' כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר' אברהם א"ע פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי' העורים והפסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה ; (ח) ויאמר דוד . עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק וי"ת וישרי למכבש כרכא : ואת הפסחים ואת העורים . כלומר ויבא ג"כ הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים : שנואי נפש דוד . ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה . ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש
כל

ס' חס' ירושלם אל־היבסי יושב הארץ
ויאמר לדוד לאמר לא־תבוא הנה
ל' מ' כי אם־הסירך העורים והפסחים
לאמר לא־יבוא דוד הנה: ז וילכד דוד
ל'מס' נגני' את מצדת ציון היא עיר דוד: ח ויאמר
דוד ביום ההוא כל־מכה יבסי ויגע
י' בצנור ואת־הפסחים ואת־העורים
שנואי ק' שנאו נפש דוד על־כן יאמרו עור
ופסח לא יבוא אל־הבית: ט וישב
ד' חס' דוד במצדה ויקרא־לה עיר דוד ויבן

לירושלם לות יבוסאה
יתבי ארעא ואמרו לדוד
למימר לא תיעול הלכא
אלהין באעדיותך חטאיא
וחיביא דאמרין לא יעול
דוד הלכא : ז ואחד דוד
ית חקרא דציון היא קרתא
דדוד : ח ואמר דוד ביומא
ההוא כל דיקטול יבוסאה
וישרי למכבש כרכא וית
חטאיא וית חיביא רחיקא
נפשא דדוד על כן יימרון
חטאיא וחיביא לא יעלון
לביתא : ט ויתיב דוד בחקרא וקרא לה קרתא דדוד ובנא דוד סחור סחור

רש"י

(ו) אל היבוסי . מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני עבודת כוכבים אחד עור ואחד פסח שנעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישום כשלכדו את ירושלים לא לכדו את המצודה כמו שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו יושבי יהודה להורישם (יהושע ט"ו כ"ג) ותניא אמר רבי יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין : ויאמר לדוד . מי שאמר : העורים והפסחים . הם עבודת כוכבים שלהם : (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור . כל דיקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכא : ואת הפסחים . ויכה גם את הפסחים ואת העורים שנואי נפש וגו' : על כן יאמרו . על אשר אומרים : עור ופסח . בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא וגו' : לא יבא דוד הנה . הרי זה מקרא קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (ד"ה א' י"א ו') ודומה לזה לכן כל הורג קין (בראשית ד' י"ד) ולא פי' מה יעשה לו אבל מעצמו הוא נשמע ל' גערה ונזיפה : ויגע בצנור . לשון נוגע

היבסי ה' חס' בליש' בקריאה וסי' וילך המלך ואנשיו. כל מכה יבסי ויגע בצנור . עלה הקם לה' מזבח . וישלח ידו המלאך . כי יעלה דוד להקים מזבח לה' דד"ה : מצדת ד' חס' ו' בליש' בקריאה וסי' וישב דוד במצדה . וילכד דוד את מצדת ציון . ותברו דד"ה . סלעי ומצדתי דשמואל :

רלב"ג

(ו) והנה היה היבוסי יושב בירושלים ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נשלם לפם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים שבהם זכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית : (ז) וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון היא עיר דוד ואמר דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פירש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה האופן מזולת הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה
בדרך

פי' רבי ישעיה

(ו) וילך המלך אל היבוסי . רצה לתפוש העיר ולגרש היבוסי משם ולהכין שם כסא ממלכתו : ויאמר לדוד לאמר . פירוש היבוסי אמר לו כלם קורא בלשון יחיד : לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים . הסירך כמו הסירך בפתי' הה' ונתחלפה התנועה . והעורים והפסחים הם צלמים שכתבו עליהם השבועה שעשה אברהם ויצחק לאבימלך וקורא אותם עורים ופסחים על שם עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו . והיו להם אלהות שהיו עובדים אותם . ויש אומרים אחד עשו עור על שם יצחק דכתיב ותכהין עיניו מראות ואחד פסח על שם יעקב דכתיב והוא צולע על ירכו והיו עומדים אלו הצלמים בראש המצודה והיו אומרים לו עד שתסיר אלה לא תוכל להכנס בה : (ז) וילכד דוד את מצודת ציון . היא היתה עיר דוד שהיתה קרי' בצור' וחזקה מכל ירושלם ואמר דוד ביום ההוא בעת המלחמה : (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור . פי' בשער הקרי' . וצנור הוא המסגר שסוגרין בו השער : ואת הפסחים ואת העורים . מקרא קצר הוא ויסיר את הפסחים ואת העורים שהם שנואי נפש דוד : על כן יאמרו עור ופסח לא יבא . פי' על אשר הם אומרים אלו שני צלמים העור והפסח לא יבא דוד אל הבית ודומה לו כי על כן באו בצל קורתי שפירושו על אשר זה מקרא קצר שלא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ויגע בצנור יהיה לראש ולשר שיהיה כל ימיו שר צבא למלך : (ט) וישב דוד במצודה . שכבר עברה השבועה של אברהם אם תשקר לי ולניני ולנכדי :

מצודת ציון

עליך : (ו) היבוסי . שם אומה ישבו במחוז בפ"ע בירושלים : הנה . להמקום הזה : (ז) מצודת . ענינו מבצר חזק כמו והמצודות נתפשה (ירמיה מח) : (ח) בצנור . שם המגדל וביתה

מצודת דוד

(ו) אל היבוסי . כי בני יהודה ובני בנימן לא הורישום מאז : ויאמר לדוד . עם היבוסי אמר לדוד לא תוכל לבוא הנה בעבור היותה בצורה וחזקה עד מאוד : כי אם הסירך וכו' . אמר בדרך הפלגה וגוזמא לא תוכל לבוא הנה כי אם מקודם יהיה הסירך מפה כל אנשים ואף העורים והפסחים כי אם ישאר מי מהם היכולת בידם לעכב ביאתך הנה בעבור גודל חוזק המקום : לאמר וכו' . ר"ל דברי ההפלגה הבוא היה לאמר לא יוכל דוד לבא הנה מרוב חזקה ומה שהפליגו לדבר על זה היתה הכוונה : (ז) מצודת ציון . שם מבצר חזק סמוך למקום יבום : היא עיר דוד . לאחר זה הסבו שמה וקראו עיר דוד : (ח) כל מכה יבוסי . מי אשר יעלה בראשונה ויכה את היבוסי ומתחלה יגע בצנור להפילו והוא המגדל החזק אשר תלו בו כל בטחונם ואח"ז יכה גם העורים והפסחים לבל ישאר שריד ופליט וכאומר לו כאשר אמרו הם שאין לכבשם כי אם יסיר בתחלה העורים והפסחים רק יפיל המגדל בעוד אנשיה קימים ואחר זה יכה גם הם : שנואי נפש דוד . של שנואי נפש דוד ועל אנשי היבוס יאמר שהיו שנואים לדוד עקב בזו אותו לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך וכו' והנה פה לא פירש מה יעשה לאשר יכה את היבוסי וכו' ובד"ה פירש ואמר יהיה לראש ולשר וכן בתורה נאמר לכן כל הורג קין (בראשית ד) ולא פירש מה יעשה לו והרי הם כאלו אמר שהוא יקבל גמול המעשה אם טוב ואם רע : על כן . ר"ל למען יהא הדבר לזכרון גזרו אומר לבל יבוא עור ופסח אל הבית

רשי

גובה כמגדל כי שם ש"ו נתונים כוכבים ומזלות שלהם ובימי דוד ככר שברו הדורות שהוזכרו בשבועה: (ט) מן המלוא וביתה. היקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר ועובה שתל באמצע והשטע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה: (יב) וידע דוד. בראותו כל חפציו מצליחין ומלכי העע שולחין לו מנחה:

ויגעשו

רדק

כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש. ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלו' לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה כמגדל מה עשו הכיאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל ונלחם כנגדם ובאו גבורי ישר' ועזרוהו. ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו שאמר דוד ירושלמי נדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו. כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: (ט) מן המלוא וביתה. מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: (י) הלוך וגדול. שניהם מקור: וה' אלהי צבאות עמו. טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי ה' עמו שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה: (יא) וחרשי אבן קיר. לבנות קיר ות"י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבנין

רלבג

בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות והכבר שממנו שככר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה כמלאת כמו זאת התחבולה אין בה ספקוסי למי שיבין בחכמת המשקולות והכושה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום שתקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאלל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מהיהם והיה נכנס המים בהם מה שהיה בו רושם מהכנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכו' האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמים: (ט) וישב דוד במצודה. שלכד ואחשב שחפרו סביבה לחוק העיר הזאת ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחוק העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא. והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לפני' מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג: (יב) וזכר כי מפני שידע דוד כי הכינו ה' למלך על כל ישראל וכי נשא השי"ת ממלכתו בעבור עמו ישראל ר"ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד אשר יהיה ראוי למלוך על

שמואל ב ה

דָּוִד֙ סָבִ֔יב מִן־הַמִּלּ֖וֹא וָבָֽיְתָה׃
י וַיֵּ֥לֶךְ דָּוִ֖ד הָל֣וֹךְ וְגָד֑וֹל וַיהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י
צְבָא֖וֹת עִמּֽוֹ׃
יא וַיִּשְׁלַח֩ חִירָ֨ם מֶלֶךְ־צֹ֤ר מַלְאָכִים֙ אֶל־
דָּוִ֔ד וַעֲצֵ֣י אֲרָזִ֔ים וְחָרָ֣שֵׁי עֵ֔ץ וְחָרָ֖שֵׁי
אֶ֣בֶן קִ֑יר וַיִּבְנוּ־בַ֖יִת לְדָוִֽד׃ יב וַיֵּ֣דַע
דָּוִ֔ד כִּֽי־הֱכִינ֧וֹ יְהוָ֛ה לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל
וְכִי֙ נִשֵּׂ֣א מַמְלַכְתּ֔וֹ בַּעֲב֖וּר עַמּ֥וֹ
יִשְׂרָאֵֽל׃ יג וַיִּקַּ֨ח דָּוִ֜ד
ע֗וֹד פִּֽלַגְשִׁ֤ים וְנָשִׁים֙ מִיר֣וּשָׁלִַ֔ם אַחֲרֵ֖י
בֹּא֣וֹ מֵחֶבְר֑וֹן וַיִּוָּלְד֥וּ ע֛וֹד לְדָוִ֖ד בָּנִ֥ים
וּבָנֽוֹת׃ יד וְאֵ֙לֶּה֙ שְׁמ֣וֹת הַיִּלֹּדִ֣ים ל֔וֹ
בִּירוּשָׁלִָ֑ם שַׁמּ֣וּעַ וְשׁוֹבָ֔ב וְנָתָ֖ן
וּשְׁלֹמֹֽה׃ טו וְיִבְחָ֥ר וֶאֱלִישׁ֖וּעַ וְנֶ֥פֶג
וְיָפִֽיעַ׃ טז וֶאֱלִישָׁמָ֥ע וְאֶלְיָדָ֖ע
וֶאֱלִיפָֽלֶט׃ יז וַיִּשְׁמְע֣וּ פְלִשְׁתִּ֗ים
כִּֽי־מָשְׁח֨וּ אֶת־דָּוִ֤ד לְמֶ֙לֶךְ֙ עַל־יִשְׂרָאֵ֔ל

י"ב כליש' · כ"ט · ל' · ד' · ב' חס' וא' מ"ל · ל' · ב' ומ"ע

תרגום

ד' מִן מְלִיתָא וּלְגָיו׃ י וַאֲזַל
דָוִד אָזֵיל וּסְגֵי וּמֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָא צְבָאוֹת בְּסַעֲדֵיהּ׃
יא וּשְׁלַח חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר
אִזְגַדִּין לְוַת דָוִד וְאָעֵי אַרְזִין
וְנַגָּרִין דְאוּמָנִין לְמִיקַץ אָעִין
וְאַבְנִין וְאַרְדִיכְלִין דְאוּמָנִין
בְּבִנְיָן כּוֹתָלִין וּבְנוֹ בֵיתָא
לְדָוִד׃ יב וִידַע דָוִד אֲרֵי
אַתְקְנֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי מְנַטְלָא
מַלְכוּתֵיהּ בְּדִיל עַמֵּיהּ
יִשְׂרָאֵל׃ יג וּנְסֵיב דָוִד עוֹד
לְחֵינָן וּנְשִׁין מִירוּשְׁלֵם בָּתַר
דַאֲתָא מֵחֶבְרוֹן וְאִתְיְלִידוּ
עוֹד לְדָוִד בְּנִין וּבְנָן׃
יד וְאִלֵּין שְׁמָהַת דְאִתְיְלִידוּ
לֵיהּ בִּירוּשְׁלֵם שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב
וְנָתָן וּשְׁלֹמֹה׃ טו וְיִבְחָר
וֶאֱלִישׁוּעַ וְנֶפֶג וְיָפִיעַ׃
טז וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע
וֶאֱלִיפָלֶט׃ יז וּשְׁמָעוּ
פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי מְשַׁחוּ יָת דָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וּסְלִיקוּ כָל

וביתה ב' קמץ הפנימית. המלוא:

תולדות אהרן ויקח דוד. סנהדרין כא:

רדק (המשך)

כותלין: (יב) וכי נשא. מבנין פועל הדגוש הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מה' היתה לו זה בעבור עמו ישראל להיות להם רועה טוב: (יג) ויקח דוד עוד פלגשים ונשים. אמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו אם איזו היא אשה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה אעפ"כ סוגיי' הגמרא כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח וזה הצריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלים היתה בת שבע: (יד) הילודי'. תואר במשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשי': שמוע. הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגוה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני

פי' רבי' ישעיה

ויבן דוד סביב מן המלוא וביתה. פי' מלוא יקרא העפר שמשימי' בצד החומה מבפני' ומשוי' אותו עד גובה החומה שיהיה נוחים לעלו' מן העיר לחומ' ועל אותו קבוץ עפר מבפנים לחומה בנה מגדלים סביב ודומה לו וימלאום עפר: וינטשו בעמק רפאים. בספר יהושע בנחלת יהודה מונה עמק רפאים בצד ירושלם:

מצודת דוד

מבתי היבוס לפי שאמרו היבוסים אשר אף במה יעכבו ביאת דוד לעיר לזה המה יעמדו חוצה ולא יבואו אל הבית ועיי"ן יוכר הדבר ורז"ל אמרו כי היבוסים היו מבני אבימלך שכרת ברית עם אברהם ויצחק באמרו אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א) ועשה גלולי נחושת וכתב עליהם ברית השבועה וקראם עורים ופסחים כי פיות להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו ועם כי ככר כלתה זמן השבועה מ"מ רצו למנוע את דוד מלהלחם בם על כי היה השבועה בשום פעם ועדנו עומד הוא לזכרון וחשבו כי דוד לא יפנה אל האלילים ולהסירם ולזה אמר דוד לנגעת בצנור ויסורו ממילא מבלי פנות אליהם להסתכל בהם וכו': (ט) מן המלוא וביתה. כי סמוך לחומה הבית מקום פנוי להיות מוכן להאסף שם מרבית אנשים וכן קראו מלאו (ירמיה ד') וכן ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: (י) הלוך וגדול. בכל עת נתגדל יותר ויותר: (יא) ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. אף של חרשי עץ ואבן היודעים לבנות קיר: (יב) וידע דוד. במה אשר גוי לא ידע יעבדוהו הכיר שה' הכינו למלך ואשר נשא ממלכתו היא בעבור ישראל ולא תלה הדבר בעצמו: (יד) שמוע. הוא שמעא הנזכר בד"ה ולא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה ראשון באלו הארבעה שהיו בני בת שבע כמ"ש בד"ה: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם כי שם חשב שני בנים אשר שמם אלישמע ובמקום אחר בד"ה קורא גם כן להראשון אלישוע: (טז) ואלידע. ובד"ה קראו בשם אחר ובעלידע: ואליפלט. ובד"ה נזכר עוד אליפלט אחר וכן הוזכר שם נוגה ולא הוזכרו

מצודת ציון

(ט) וביתה. מבפנים: (יא) וחרשי. אומנים כמו חרש וחושב (שמות לה): קיר. כותל: (יב) נשא. ענין הרמה:

ויגעשו

רדק

בני דוד לפיכך זכרם כלם : (יז) לבקש את דוד . להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שאמר ויעלו כל פלשתים : וירד אל המצודה . מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלים וכשבא דוד מירושלי׳ אל המצו׳ היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים הם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים יקום ה׳ ועל מלחמה זו אמר ושם במצודה שאל בה׳ ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם : (כ) פרץ ה׳ את אויבי לפני כפרץ מים . כלומר מה׳ היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות״י תבר ה׳ ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר : בעל פרצים . ת״י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד : (כא) וישאם דוד . וישרפם וכת״י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפום באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז״ל וישאם לשון נשילה והקשו הפסוקים ויאמרו כתיב וישאם דוד מלמד שנטלם לעצמו וכתיב וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר״ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם הפלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע״א אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע״א הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה מותרת בהנאה : (כב) לעלות . בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים : (כג) לא תעלה . פי׳ לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם : ממול בכאים . ת״י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראי׳ בדברי רז״ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא : (כד) נשמעך . כתוב בבי״ת וקרי בכ״ף והענין אחד : את קול צעדה בראשי הבכאי׳ . השמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יצאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא ה׳ יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא ה׳ לפניך : אז תחרץ . תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי׳ צעדה ענין הליכה כמו מצעדי גבר ויו״ת כשמעך כמישמעך ית קל צוחתי׳ ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דה׳ לאצלחא קדמך . ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב״ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי׳ הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי׳ ימיו ולמה נתן להם סי׳ מראשי הבכאי׳ ולא מאחריהם אמר ר׳ ברכי׳ מפני שכלו מלא חלים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שאדם שרוי בצרה כאילו צרה לפניו שנא׳

רשי

(יח) וינטשו . ויתפשטו : (כ) בבעל פרצים . מישור פרצים : כפרץ מים . כמים הפורצים גדודי השפה : (כא) וישאם דוד . ואוקידינון דוד וגברוהי : (כב) בעמק רפאים . אצל ירושלים היא בספר יהושע (טו ח) : (כג) ממול בכאים . מקביל אילניא: (כד) את קול צעדה בראשי הבכאים . הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך : אז תחרץ . תריס קול מלחמה והכאת חרב גלסיי״ד בלע״ז וכן לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז) :

ויוסף

ז וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃
יח וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ יט וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ׃ כ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃
כא וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃
כב וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ כג וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל בְּכָאִים׃ כד וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים׃ כה וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר

(מסורה: כשמעך ק׳ ; י״א ומשניין כב כאחיסון)

פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִבְעֵי יָת דָּוִד וּשְׁמַע דָּוִד וּנְחַת לְחַקְרָא׃ יח וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ יט וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר הַאֶסַּק עַל פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינוּן בִּידִי וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד סַק אֲרֵי מִמְסַר אֶמְסַר יָת פְּלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ׃ כ וַאֲתָא דָוִד בְּמֵישַׁר פְּרָצִים וּמְחָנוּן תַּמָּן דָּוִד וַאֲמַר תְּבַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבַי קֳדָמַי כִּתְבוּר מָאן דַּחֲסַף דְּמָלֵי מַיִן עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵיהּ דְּאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר פְּרָצִים׃ כא וּשְׁבַקוּ תַמָּן יָת טַעֲוָתְהוֹן וְאוֹקִידִינוּן דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי׃ כב וְאוֹסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִיסַּק וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא׃ כג וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמַר לָא תֵיסַּק אִסְתַּחַר לַאֲחוֹרֵיהוֹן וְתֵהֵךְ לְהוֹן מְקָבֵיל אִילָנַיָּא׃ כד וִיהֵי כְּמִשְׁמְעָךְ יָת קָל צְוָחְתָּא בְּרֵישֵׁי אִילָנַיָּא בְּכֵן תִּתְקַף אֲרֵי בְּכֵן נְפַיק מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ לְמִקְטַל בְּמַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ כה וַעֲבַד דָּוִד

הפלשתים ה׳ וסי׳ נמסר בחאי ספרא בחלק א׳ סימן י״ז : פרצים ה׳ וסי׳ ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב׳ בפסוק . כי כהר פרצים יקום . ויעלו בבעל פרצים ב׳ בפסוק דד״ה י וא׳ פרצים תצאנה דעמוס

תולדות אהרן וישאם דוד : ע״ג מד (ע״ג מב) :

רלבג

על זה הטעם הקדוש ויהיה נאהב לש״י : (יז) והנה זכר שכבר נאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני ה׳ ונלחם בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכם בעל פרצים כדי להזכיר הנס וזכר שכבר עזבו שם עצביהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו האנשים בהם כמו שצותה התורה : (כב) עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי ה׳ אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאתהו המענה שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולות באופן שלא ירגישו בבאו ולזה אמר שישוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בכאים הם מוריי״ש בלע״ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים בשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים

ולא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) וישאם דוד ואנשיו . תרגם ואוקידינון כמו ותצא משאת העיר : (כד) ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים אז תחרץ . תרגם בראשי אילניא . פירוש כשתשמע קול הצעדה שם תדע כי הם המלאכים שאני שולח לעזרך . ואז תחרץ הוא מזדרז כמו ויד חרוצים תעשיר :

מצודת ציון

וינטשו . והתפשטו כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : בבעל . במישור כמו מבעל גד (יהושע יג) : פרץ . מל׳ פרצה ושבר : (כא) וישאם . וישרפם כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א׳) וכמשנה משאלין משואות (ר״ה כב) : (כג) הסב . מלשון סבוב : בכאים . אילנות שגדלים בהם תותים וכן בעמק הבכא (תהלים פד) : (כד) צעדה . מל׳ צעד ופסיעה : תחרץ . תתנענע ממקומך להלחם כמו לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) ופי׳ לא נעה לשונו לנכות : מכעלי

מצודת דוד

הוזכרו כאן כי אולי מתו בקטנותם ולא נשאר למו : (יז) כל פלשתים . על כי ידעו מגבורת דוד לזה נאספו כולם לבקשו להלחם בו : אל המצודה . אל מגדל עוז להתחזק בו בטרם ישאל בה׳ : בבעל פרצים . הוא עמק רפאים ואמר ע״ש סופו שקראו בעל פרצים : כפרץ מים . ר״ל פתאום כמים שוטפים פורצים הגדוד : (כג) לא תעלה וכו׳ . לא תעלה עליהם מול פניהם אך הסב עצמך ללכת אל אחוריהם ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם : (כד) כשמעך . כאשר תשמע קול צעדה וכו׳ אז תחרץ להלחם כי אז יצא ה׳ ר״ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה׳ להושיע מבלי תחבולות הסבוב מאחריהם ומבלי קביעת זמן מ״מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בהם שאול

רש"י

(א) ויוסף עוד דוד. לאסוף: את כל בחור בישראל שלשים אלף. לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף עוד: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנא' ביהושע ויצא הגבול ועלה בעלה היא קרית יערים (יהושע טו ט) וכן בד"ה ויעל דוד וכל ישראל בעלת' היא קרית יערים (ד"ה א' יג ו) ובעל לשון מישור: ויקם וילך דוד וגו' מבעלי יהודה. שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו': אשר נקרא שם שם. אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם ה' צבאות עליו: (ג) אל עגלה חדשה. טעה בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז ט) ולפי שאמר זמירות היו לי חקיך בבית מגורי (תהלים קיט נד) הכשל לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנא' (בדברי הימים א' טו יב) ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: (ד) עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים: (ה) בכל עצי ברושים. שמתקנים מהם כלי זמר

צוהו יהוה ויך את־פלשתים מגבע
עד־באך גזר׃
ו א ויסף עוד דוד את־כל־בחור
בישראל שלשים אלף׃ ב ויקם ׀
וילך דוד וכל־העם אשר אתו מבעלי
יהודה להעלות משם את ארון
האלהים אשר־נקרא שם שם יהוה
צבאות ישב הכרבים עליו׃
ג וירכבו את־ארון האלהים אל־עגלה
חדשה וישאהו מבית אבינדב אשר
בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב
נהגים את־העגלה חדשה׃ ד וישאהו
מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון
האלהים ואחיו הלך לפני הארון׃
ה ודוד ׀ וכל־בית ישראל משחקים
לפני יהוה בכל עצי ברושים
ובכנרות ובנבלים ובתפים

י"ב כסי' · ב' אלה תולדו' סם · ג' מל עגל' ל' · ס' חס' · ג' כתי' א' וכל כתובים דכו' · כמ"א ס' חס' · י"ב

וישאהו ד' בקריאה וסי' וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה. ותברו דבתריה. וישאהו. על הסוסים ראמציהו דד"ה:

ה כן כמא די פקדיה יי וקטל
ו ית פלשתאי מגבע עד
מעלנא דגזר׃ א ואוסיף
עוד דוד ית כל בחורי
ישראל תלתין אלפין׃
ב וקם ואזל דוד וכל עמא
די עמיה מקרויא מדבית
יהודה לאסקא מתמן ית
ארונא דיי דאיתקרי שמא
דיי צבאות דשכינתיה
שריא עיל מן כרוביא
עלוהי׃ ג ואחיתו ית
ארונא דיי בעגלתא חדתא
ונטלוהי מבית אבינדב די
בגבעתא ועזא ואחיו בני
אבינדב מדברין ית עגלתא
חדתא׃ ד ונטלוהי מבית
אבינדב די בגבעתא עם
ארונא דיי ואחיו אזיל קדם
ארונא׃ ה ודוד וכל בית
ישראל משבחין קדם יי
בכל אעי ברון ובכינרין
ובנבלין ובתפין ובריבעין

תולדות אהרן ויסף עוד דוד. (סנהדרין כט): אשר נקרא. בתרא יד: וירכיבו. (שם שם):

רד"ק

פי' כמו אוכי בלרם: (כה) מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויוחר מן המוע' שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספ' שרשו יסף כלו' הוסיף לקבץ עוד וכת"י ואוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מיש' כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: (ב) מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלת' בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר ספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הרחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואח"כ פירש שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: (ג) אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירוש היו נוהגי' את הבקר שהיו מושכי' העגלה: עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר שעוזא ואחיו נוהגים פי' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי"מ וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים חהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: (ה) בכל עצי ברושים. אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים. וי"ו ובכינורות נוספת ורבים כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים

רלב"ג

לא יהיו נשארים ממנו כלל ולזה צוהו השם שיתעכב או במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבול' ינצחם והנה לפי מה שאחשוב צוה זה השי"ת לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתי' או את דוד לפי המערכי' לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה השי"ת יכול לנצח על הדרך המופ' הפלשתי הנה לא יעשה השי"ת המופתים כי אם במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שהתעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי הדבר המוזכר בתורה שאין ראוי לשאת ארון האלהים כי

פי' רבי ישעיה

(א) ויוסף עוד דוד. מקרא קצר הוא ויוסף עוד דוד לקבץ וכן תרגם ואוסיף עוד דוד למיכנש: את כל בח"ר ישראל. המובחרים והחשובים בישראל כדי שיעלו הארון. והא שאמר עוד מפני שהיה קבוץ אחד כשהמליכוהו ובאו אליו כל זקני ישראל ועוד קיבץ עכשיו כל הזקנים להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יעריה שהיה הארון שם דכתיב ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים. כן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים: אשר נקרא שם שם ה' צבאות. כפל לשון היא והרבה ימצאו כמוהו: (ד) עם ארון האלהים. מקרא קצר הוא ובאו עם ארון האלהים: ואחיו. שם איש הוא: (ה) בכל עצי ברושים. שעשו מהם כלי שיר: ובמנענעים. מיני כלי שירהם:

מצודת דוד

שאול): (כה) מגבע. בדרך מהם מגב: עד בואך גזר ר"ל עד אשר תבוא אל גזר כלומר עד המקום שבאים בה לגזר וכאלו ידבר עם מי שמכיר המקום וכמוהו הרבה במקרא: ו (א) ויוסף עוד. לפי שהיו רבים נאספים אליו מעת המלכו לזה אמר שהוסיף עוד לאסוף אליו את הנבחרים בישראל להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה לעלות וכו'. מקרא קצר הוא ור"ל שהלכו מבעלי יהודה אשר באו שמה להעלות משם וכו': אשר נקרא שם. אשר נקרא עליו שם וחזר ומפרש מהו השם ואמר שם ה' צבאות יושב הכרובים הוא הנקרא עליו: (ג) וישאוהו. על ידי הבקר אשר משכו העגלה: את העגלה. ר"ל נהגו הבקר המושכים את העגלה: (ד) וישאוהו וכו' עם ארון. ר"ל הבקר נשאו העגלה עם הארון אשר עליו: לפני הארון. להנהיג את הבקר אבל עוזא הלך מצד הארון ולזה חזר וכתבו לומר שאחיו לבד הלך לפני הארון ולא עוזא ולזה הרגיש הוא אשר שמו הבקר להארון ואחיו לא הרגיש: (ה) לפני

מצודת ציון

ו (ב) מבעלי. היא קרית יערים וכמ"ש בעלה היא קרית יערים (יהושע טו): (ג) אל עגלה. על עגלה: (ח) משחקים. שמחים: ובכנרות ובנבלים ובתפים. שמות כלי שיר: ובמנענעים. הוא מכלי הנגון יעורר האדם להניע גופו ולרקד: ובצלצלים. הם שני כלי נחשת ומקישין זה בזה ומשמיעים קול גדול ובתמנה הקיש בן ארזה בצלצל (תמיד פז) וכן בצלצלי שמע (תהלים קנ): נכון

ה'

רדק

כלים אחרים לבד המזכרים : ובמנענעים . הוא כלי נגון יניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוחו' דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננו' כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו : ובצלצלים . כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול : (ו) גרן נכון . ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עוזא מן יראו עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלו' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ ה' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שמשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות : וישלח עוזה . פי' וישלח ידו : כי שמטו הבקר . שמטו פועל עומד כאלו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים הרי ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגום ונדחה ידו ותתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון משדה פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתים לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מסורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר כאותו זמן במדבר לזה האל כי לכ' שהיה המשכן נשא בעגלות זה לשאת את הארון בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגל' ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה : (ז) על השל . על השגגה תרגום שגגה שלו וכתי' על דאשתלי ועוד שזה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומ"ש למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פי' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהי' שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עוזא באחזו בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמוד בעצמו בלא נושא ואומרו על דבר זה נענש עוזא ואמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו בספר יהושע : (י) על עיר דוד . כמו אל עיר וכן ותתפלל על ה' ועיר דוד היא ציון : (יא) את עובד אדום הגתי . לוי היה ומן השוערי' היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערי' ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת : (יב) ואת כל ביתו . בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבני' ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעט שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמני' כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד

שמואל ב ו

ג' · נ' וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצְלִים׃ ו וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן
כ' הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃
ל' ז וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם
נ' הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ ח וַיִּחַר לְדָוִד עַל
אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
י"ב בקרי' ו' מנהון כסי' ט וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃
י וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן
ד' . ג' יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית
כל אדם דעובד אדום חס' במ"א מ"ל עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ יא וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל
כ"ד בֵּיתוֹ׃ יב וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית

תרגום

וּבְצֶלְצְלִין׃ ו וַאֲתוֹ עַד אֲתַר
מְתַקַּן וְאוֹשֵׁיט עֻזָּה יְדֵיהּ
בַּאֲרוֹנָא דַיָי וַאֲחַד בֵּיהּ אֲרֵי
מַרְגוּהִי תוֹרַיָא׃ ז וּתְקֵיף
רוּגְזָא דַיָי בְּעֻזָּה וּמְחָהִי
תַמָן מֵימְרָא דַיָי עַל
דְאִשְׁתְּלֵי וּמִית תַּמָן עִם
אֲרוֹנָא דַיָי׃ ח וּתְקֵיף לְדָוִד
עַל דִתְרַע יְיָ תַּרְעֲתָא בְּעֻזָּה
וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַתְרָא
דְמִית בֵּיהּ עֻזָּה עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ ט וּדְחִיל דָוִד מִן
קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר
אֵיכְדֵין יֵעוּל לְוָתִי אֲרוֹנָא
דַיָי׃ י וְלָא אֲבָא דָוִד
לְאַפְנָאָה לְוָתֵיהּ יַת אֲרוֹנָא
דַיָי לְקַרְתָּא דְדָוִד וְאַפְנְיֵהּ
דָוִד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם
גִיתָּאָה׃ יא וּשְׁרָא אֲרוֹנָא
דַיָי בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם
גִיתָּאָה תְּלָתָא יַרְחִין וּבָרִיךְ
יְיָ יַת עוֹבֵד אֱדוֹם וְיַת כָּל
בֵּיתֵיהּ׃ יב וְאִתְחַוָא
לְמַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר בָּרִיךְ
יְיָ יַת בֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם
וְיַת כָּל דִילֵיהּ בְּדִיל אֲרוֹנָא דַיָי וַאֲזַל דָוִד וְאַסֵיק יַת אֲרוֹנָא דַיָי מִבֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל . והמטרתי על עיר אחת ב' בו . שבעים שבעים נחתך על עמך : ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער . ולא אבה דוד : וחברו דד"ה . סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית . ד"ה אל עיר דוד ויטהו אל בית עבר ארום : ברך י"ב וסי' נמסר בסוף

תולדות אהרן גורן נכון . סוטה לה : ויחר אף ה' . סוטה שם : וימת שם . שם . ויחר לדוד . שם עקודם ע' סז : בית עבד אדום . (יבמות ו) ויברך ה' . ברכות סג :

רשי

זמר : (ו) כי שמטו הבקר . כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תרגם יונתן ארי מרגוה תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט ד') ותתמריג ידוי בברזלא : (ז) על השל . על השגגה שהיה לו לדרוש קין נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כ"ש : (י) עובד אדום . לוי היה בדברי הימים ומן השוערים היה : (יא) ויברך ה' וגו' . אשתו ושמונה כלותיה ילדו ששה בנים בכרס אחד שנא' ופעלתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום (דברי הימים

רלבג

כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עוזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללוים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעוזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קלת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מצד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך ה' את בית עובד אדום הגתי .

פי' רבי' ישעיה

(ז) על השל . על השגגה ששגג לשלוח יד בארון ולא שם לבו שהארון יישר את הסרות בלי מנהיג כשבאו מפלשתים . והבקר ששמטו מפני ששפט דוד עכשיו שלא כשורה שכח מה שכתב בכתף ישאו ואחר כך כשהעלהו מבית עובד אדום העלהו בכתף כמו שמפורש בדברי הימים : וימת שם עם ארון האלהים . פירוש בעמדו עם הארון :

מצודת ציון

(ו) נכון . שם מקום ובד"ה אמר כידון והיא היא ובשתי שמות נקראה : שמטו . ענין הזזה מן המקום כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט) : (ז) השל . ענין שכחה ושגגה וכן לדבר אתו בשלי (לעיל ג) : (ח) פרץ . ענין שבר : (י) על עיר דוד . אל עיר דוד : הגתי . היה מתגורר בגת אבל היה לוי ומן השוערים כמ"ש בד"ה : (יא) וישב . ענין עכבה : לעדו

מצודת דוד

ה' . לפני ארון ה' : בכל עצי ברושים . בכלי שיר העשוים מעצי ברושים : (ו) וישלח עוזה . הושיט את ידו : כי שמטו הבקר . נענעוהו ממקומו וחשב עוזה שיפול מן העגלה : (ז) ויחר . על מיעוט האמנתו בה' לחשוב שיפול ארונו לארץ : על השל . על המעשה שעשה בשגגה וכאלו שכח שארון ה' הוא : עם ארון . סמוך להארון : (ח) ויחר לדוד . על עצמו חרה כדרך המיצר ונבהל וכן ויחר לשמואל (ש"א ט"ו) : על אשר פרץ . בעבור דאגת הפרץ : (ט) את ה' . את ארון ה' כי חשב שאינו לכיות חסר בקדושתו : (י) ויטהו . הטה אותו מדרך עיר דוד אל בית עובד אדום : (יב) בעבור ארון האלהים . אשר יושב בביתו כי קודם לזה לא בא לכלל ברכה כזאת : עיר דוד . לעיר דוד והיא ציון : ויזבח . אחר כל פסיעות הצעדים : אפוד

אחד הם שנים ושנים עם שמנה הבנים: (יג) נשאי ארון ה'. הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות
עליהם: ששה צעדים ויזבח שור ומריא. ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון
ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון וחסן גם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא ועם' ששה צעדים נראה כי בשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון
שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון

הימים א' כו ה'): (יד) מכרכר. מרקד: אפוד בד. מעיל בוץ פורליי"ש בלע"ז. ויונתן תרגם כרדוט וכן תרגם יונתן מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין (לקמן יג יח): (יט) ואשפר. אחד מששה בפר: אשישה אחת. גרנא

רלב"ג

הנה נעצר ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט: (טז) והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני ה' כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לש"י הקריב דוד כמה קרבנות אז בהוליך הלוים ארון ברית ה' ובסוף הענין בבא ארון ה' למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית' לפי מה שאספר ואחר זה ברך דוד את העם בשם ה' צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתות. והנה אספר אחד הכתוב ט לפי מה שבארו ז"ל

פי' רבי ישעיה

(יג) ויהי כי צעדו נושאי ארון ה'. אלו הלוים שהיו נושאים אותו בכתף: ויזבח שור ומריא. פי' הוא טפול בלע"ז:

עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה:
יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה ל'. כ"ז
שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
יד וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי ל'
יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד:
טו וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־ ו"כ
אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר:
טז וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל ל'. ל'
בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן ד'
וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר ל'
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: יז וַיָּבִאוּ כ'
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ ל' וחס'
בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל
דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים:
יח וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים ג' מ"ל בסיפ'
וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת:
יט וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל ו' פסוקים נכל נכל
לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם ג'
אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת

לְקִרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא: יג וַהֲוָה כַּד נְטָלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ שִׁיתָא זוּגִין וְנִכְסִין תּוֹר וּפַטִּים: יד וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כַּרְדוּט דְבוּץ: טו וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא: טז וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתָא לְקִרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חֲרַכָּא וַחֲזַת יַת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ: יז וְאַיְתִיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְּרַס לֵיהּ דָוִד וְאַסִּיק דָּוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין: יח וְשֵׁיצִי דָוִד מִלְאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרִיךְ יַת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת: יט וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵם חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמְנָתָא חֲדָא

שנשאוהו בכתפיי במוטות גלא הרגישו ט כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשא בכתפיי הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אלים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אלים כנגד שבעה צעדים בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדי דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אלים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אלים ופי' ומריא כתרגומו ופטים: (יד) מכרכר בכל עוז. מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח: אפוד בד. חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל הוא האפוד וכת"י אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה: (טז) מפזז ומכרכר. מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה

אוכ: נשקפה ד' בקריאה וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד"ה. כי רעה נשקפה מצפון. וא' ונשקפה על פני הישימון:

תולדות אהרן ווסי כי צעדו. סוטה לה (סנהדרין כט): בתרועה. מקידס ש' סז: ומיכל בת שאול. סנהדרין כא: ויחלק לכל העם. פסחים לו:

(יד) מכרכר בכל עוז. פי' משבח בכל מיני זמר בכל כחו. ותרגם משבח בכל תקוף: ודוד חגור אפוד בד. פי' לא היה לובש כדרך המלכים אלא אפוד בד כאחד הכהנים המשרתים לפני הארון: (טז) מפזז ומכרכר. תרגומו מרקד ומשבח: (יט) ואשפר א' ואשישה אחת. פירוש אשפר הוא חתיכת בשר ודרשו חכמים אחד מששה בפר. ואשישה הוא כלי של יין כדכתיב אשישי ענבים סמכוני באשישות:

או יהיה הכל בענין א' והכפל לרוב הרקוד וי"ת מרקד ומשבח ובמקומו בד"ה מרקד ומשחק: ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי' לפני הארון ואח"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו': (יז) אשר נטה לו דוד. יריעה נטה לו מלמעלה אעפ"י שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי
ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אעפ"י שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים ואז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהי' מקדם וגם עתה שהי' אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג"כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו לוחות השלמות והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ' פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחו' השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחות ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית לה' ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית: (יט) חלת לחם. ובדברי הימי' ככר לחם והככר גדול מחלה כי ככרות היו אלא שהיו עשויים כתכונת החלות: ואשפר אחד. חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים

מצודת דוד

(יג) אפוד בד. מלבוש עשוי כדמות האפוד של כהן גדול והיתה מיוחדת להאנשים המתבודדים בעבודת ה' וכן בשמואל נאמר ושמואל וכו' חגור אפוד בד (ש"א ב') ודוד הלבישו בעת העלאת הארון: (טז) ותבז לו בלבה. בזתה אותו בלבה כי חשבה שאין זה מדרך המלך ואף לפני הארון: (יז) במקומו. במקום שהכין לו והוא בתוך האהל וגו': (יט) לכל העם. הבאים עם הארון: לאיש. רצה לומר לכל אחד

מצודת ציון

(יג) צעדו. פסעו והלכו: ומריא. שור פטם וכן לאבוקר ומריא (מ"א א'): (יד) מכרכר. ענין רקידה של שמחה ודוגמתו בפרדים ובכרכרות (ישעיה סו): בכל עוז. בכל כח: (טז) נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): בעד החלון. דרך החלון וכן בעד השבכה (מ"ב א'): מפזז. גם הוא ענין רקוד [illegible]: (יז) ויצגו. העמידו כמו ויצג את המקלות (בראשית ל): אשר נטה. אשר פרס: (יט) המון. עם רב: חלת. לחם העשוי כחלה: ואשפר. ר"ל מנה יפה בשר והוא מל' אמרי שפר בראשית

רדק

ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי' רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות ג' ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששית וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא : (כ) לברך את ביתו . לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו : מה נכבד היום . נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלו' כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הרקים וההדיוטין : לעיני אמהות עבדיו . אין צריך לו' לפני נשי עבדיך אלא אפי' לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום : כהגלות נגלות שניהם ממקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק . ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה מַשלך חלילה להם אם נר' לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון היו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחלין ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש : (כא) לפני ה' . מה שרקדתי וכרכרתי לפני ה' עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו : ושחקתי לפני ה' . מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וז"ש ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמח' והרקיד' שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל : (כב) והייתי שפל בעיני . לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד : עמם אכבדה . בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך : (כג) לא היה לה ולד . למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמרה אבל לפני היום הזה היה לה כמ"ש יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל : עד יום מותה . בחולם ובעת מותה בשורק פי' עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך . ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה נשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול : (א) כי ישב המלך בביתו . שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח לו או חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית ובאיזה מקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו האל וגלה כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישראל כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בשנה : (ב) בבית ארזים

רשי

גרבא דחמרא : (כ) אחד הרקים . חד מן סריקיא : (כב) ונקלותי עוד . לפניו יותר מזאת שהקילותי בעצמי עתה : עמם אכבדה . אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת : (כג) לא היה לה ילד . מאותו היום והלאה : (א) וה' הניח לו . שמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויביכם וגו' (דברים י"ב י') מה כתיב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית

מקרא

וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כ וַיָּשָׁב
דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־
שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד
הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם
לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת
אַחַד הָרֵקִים׃ כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ
וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֺּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם
יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי
יְהוָה׃ כב וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי
שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר
אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ כג וּלְמִיכַל
בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יֶלֶד
עַד יוֹם מוֹתָהּ׃
ז א וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה
הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃
ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה
נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן
הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃

תרגום

וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְבַר לְבֵיתֵיהּ׃
כ וְתַב דָוִד לְבָרָכָא יַת
אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפָקַת מִיכַל
בַּת שָׁאוּל לְקַדָּמוּת דָוִד
וַאֲמַרַת מַה אִתְיַקַּר יוֹמָא
דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
דְאִתְגְלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי
אַמְהַת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלַיִן
וּמִתְגְלֵי חַד מִן סְרִיקַיָּא׃
כא וַאֲמַר דָוִד לְמִיכַל קֳדָם
יְיָ דִי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ
וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא
דַייָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבְּחִית
קֳדָם יְיָ׃ כב וְזָעֵירְנָא עוֹד
מִדָא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי
נַפְשִׁי מִבְּכֵן, וְעִם אַמְהָתָא
דִי אַתְּ אֲמַרַתְּ בְּעֵינֵיהוֹן
אֱהֵי יַקִּיר׃ כג וּלְמִיכַל בַּת
שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד
יוֹם מוֹתַהּ׃ א וַהֲוָה כַּד
יָתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַייָ
אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר
מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃
ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְנָתָן נְבִיָּא
חֲזִי כְעַן דִי· אֲנָא יָתֵיב בְּבֵיתָא דִי מְטַלַּל בִּכְיוֹרֵי אַרְזַיָּא וַאֲרוֹנָא דַייָ שָׁרֵי

מסורה: כ"ס ג' חס' בלוש' · ג' וחס' · ג' חד מ"ל וחד חסר · למדנחאין כתי' ו"ד ג' מלאפום וחד קמץ וכעת מותה · ה' מ"ל נסי'

על עם ה' בקריאה וסי' ויבא על ליש על עם שקט ובטח . כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה . ויקראו בקול גדול דד"ה. כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות . ארי נוהם ודוב שוקק . וכל שמואל וישעיה ותהלות דכוו' על עם במ"ג אל עם וסי' השלח בים צירים . פרשתי ידי כל היום . ויתהלכו מגוי אל גוי : אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו . אשר אנכי יושב בארצו . אנכי יושב בבית הארזים וחברו דד"ה . ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב :

תולדות אהרן ותנא מיכל . (סוכה נס סנהדרין כ: כהגלות . שם שם) : ולמיכל . שם (שם כג וסס) : ויסי כי ישב המלך . מגלה י סנהדרין כ : ויאמר המלך . שם :

רלבג

ז"ל אחד מששה בפר ולפי הפשט נראה שהיתה מנה יפה נהוגה לתת לאיש א' בסעודות הגדולות וענינו מענין שפרה עלי והאל"ף נוסף ר"ל שהיתה המנה הזאת בתכלית היופי לפי המנות הנהוגות לתת כמו אלו המנות הגדולות הנהוגות לתת לאורחים הבאים אצלה : (כ) והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עשה כהוגן לכבוד הש"י והמשיך בדבריו מה שהכאיב לבה כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שספרה דברים כנגד דוד ר"ל מה שאמר שבחר הש"י בו מאביה ומכל בית אביה והיה מספר דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר אמר והודה שכבר רמז בזה המאמר אל מיכל מה שאמר אחר זה ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמר שזה המאמר היה סבה להמנע ממנה פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב אותה קודם זה : (ב) וכבר התעורר דוד לבנות בית לה' יהיה

פי' רבי' ישעיה

(כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני . פירוש יותר מזה שהקלתי בעצמי אני נקל ושפל בעיני לפני הבורא כי אין לי לעמוד לפניו בגאוה ובכבוד כי אם בענוה ובשפלות : (כג) לא היה לה ילד . מודיעך הכתוב שמפני זה העון לא זכתה להוליד בנים :

מצודת ציון

(כרא' מ"ם) : ואשישה . שם כלי ישימו בה היין כמו סמכוני באשישות (ש"ה ב) ר"ל הכלי עם היין : (כ) אמהות . שפחות : הרקים . אנשים הרקים מכל מעלה : (כא) נגיד . שליט ומושל : ושחקתי . ושמחתי : (כב) ונקלותי . מל' קלות : ז (א) הניח . מל' מנוחה : (ב) היריעה . וילון

מצודת דוד

בין איש ובין אשה : (כ) וישב דוד . לאחר שחלק לכל העם וגו' אחר שברכם שברכם בשם ה' שב לברך גם אנשי ביתו : מה נכבד . מה מאד נעשית היום מכובד בעיני כל ובדרך לעג אמרה כן כאלו אמרה מאוד נעשית מבוזה בעיני כל : אשר נגלה היום . על אשר בהכרכר היה נגלה מה מבשר הגוף ואמהות עבדיו רואות וכדרך הרקים שאינם חוששים לכסות בשר גופם לבל יראה : (כא) לפני ה' . ר"ל הלא כרכורי היה לפני ה' וכו' וכבוד המלכים כאין נגדו : ושחקתי . ובעבור זה שחקתי לפניו : (כב) ונקלותי עוד מזאת . ואם הייתי עושה מעשה קלות עוד יותר ממה שעשיתי : והייתי . ואם הייתי שפל בעיני להקל מאוד בכבודי ואפילו לפני האמהות אשר אמרת : עמם אכבדה . עם מעשים כאלה הייתי עוד מכובד ולא מבוזה הואיל ועשוים לכבוד הארון : (כג) לא היה לה ילד . בעון שבזתה את דוד על שהקל בכבודו לפני ארון האלהים : ז (א) בביתו . הראוי לו לפי מעלתו : (ב) בבית ארזים . כראוי לפי מעלתו : בתוך היריעה . הוא האוהל כאמור למעלה

רשי

בית הבחירה : (ג) ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב"ה לנתן האדם הזה שאני מעלתך אללו מכיר הוא שמא יהצור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית. ר' סימון אומר האדם הזה שאני מעלתך אללו נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי (תהלים קל"ב ב') שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעשה כך ונמצאתי מפסידו : (ו) באהל ובמשכן . משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן : (ז) הדבר דברתי . לשון תמיד הוא לכך הוא נקוד הי"א חטף פתח והדלית רפי : (ח) מן הנוה . דיר הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב' ו') ; (ט) כשם הגדולים . זהו שאומרים מגן דוד : ואכריתה את כל אויביך . ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה : (י) ושמתי מקום. עוד אני

רלבג

יהיה טו אר׳ן האלהים וטעם כזה עם נתן הנביא ופנהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי ה' עמו : (ד) ואחר זה באהו דבר ה' על יד נתן הנביא שאין ראוי לבנות לו בית לפי כי מן היום אשר העלה בני ישראל מארץ מצרים התהלך הארון באהל ובמשכן ולא שלח השי"ת לאמר לאחד מן הרועים השופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השי"ת מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישראל והיה עמו בכל אשר הלך והכרית אויביו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא צרו לישראל אויביהם כמו שעשו בראשונה וביתי השופטים והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה' כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה

פי' רבי ישעיה

(ו) באהל ובמשכן . פירוש משכן ערא׳י שאינו קבוע : (ח) מן הנוה. פירוש דיר הרועים כמו נות כרות רועים : (ט) כשם הגדולים . פי' כשם המלכים הגדולים כך שמך גדול בעולם :

מקרא

ג וַיֹּ֤אמֶר נָתָן֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר
בִּלְבָבְךָ֖ לֵ֣ךְ עֲשֵׂ֑ה כִּ֥י יְהוָ֖ה עִמָּֽךְ׃
ד וַיְהִ֖י בַּלַּ֣יְלָה הַה֑וּא ס
וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־נָתָ֖ן לֵאמֹֽר׃
ה לֵ֤ךְ וְאָֽמַרְתָּ֙ אֶל־עַבְדִּ֣י אֶל־דָּוִ֔ד כֹּ֖ה
אָמַ֣ר יְהוָ֑ה הַאַתָּ֛ה תִּבְנֶה־לִּ֥י בַ֖יִת
לְשִׁבְתִּֽי׃ ו כִּ֣י לֹ֤א יָשַׁ֙בְתִּי֙ בְּבַ֔יִת לְמִיּ֨וֹם
הַעֲלֹתִ֜י אֶת־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ מִמִּצְרַ֔יִם
וְעַ֖ד הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וָאֶֽהְיֶה֙ מִתְהַלֵּ֔ךְ בְּאֹ֖הֶל
וּבְמִשְׁכָּֽן׃ ז בְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי֮
בְּכָל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒ הֲדָבָ֣ר דִּבַּ֗רְתִּי אֶת־
אַחַד֙ שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֣ר צִוִּ֗יתִי
לִרְע֛וֹת אֶת־עַמִּ֥י אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל לֵאמֹ֑ר
לָ֛מָּה לֹא־בְנִיתֶ֥ם לִ֖י בֵּ֥ית אֲרָזִֽים׃
ח וְעַתָּ֗ה כֹּֽה־תֹאמַ֞ר לְעַבְדִּ֣י לְדָוִ֗ד כֹּ֤ה
אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֲנִ֤י לְקַחְתִּ֙יךָ֙ מִן־
הַנָּוֶ֔ה מֵאַחַ֖ר הַצֹּ֑אן לִהְי֣וֹת נָגִ֔יד עַל־
עַמִּ֖י עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃ ט וָאֶהְיֶ֣ה עִמְּךָ֗
בְּכֹל֙ אֲשֶׁ֣ר הָלַ֔כְתָּ וָאַכְרִ֥תָה אֶת־כָּל־
אֹיְבֶ֖יךָ מִפָּנֶ֑יךָ וְעָשִׂ֤תִי לְךָ֙ שֵׁ֣ם גָּד֔וֹל
כְּשֵׁ֥ם הַגְּדֹלִ֖ים אֲשֶׁ֥ר בָּאָֽרֶץ׃
י וְשַׂמְתִּ֣י מָק֣וֹם לְעַמִּ֣י לְיִשְׂרָאֵ֣ל

תרגום

בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ יְרִיעֲתָא : ג וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא כָּל דִי בְּלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבִיד אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ : ד וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם נָתָן לְמֵימָר : ה אֱזֵיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּהּ : ו אֲרֵי לָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִי אַסֵּקִית יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן : ז בְּכָל אֲתַר דִי הֲלָכִית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַפִּתְגָם מַלֵּלִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי פַקֵּדִית לְפַרְנָסָא יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לְמָא לָא בְנֵיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִי מְטַלַּל בְּכֵיוּרָא אַרְזַיָּא : ח וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲנָא דַבַּרְתָּךְ מִן דִירָא מִבָּתַר עָנָא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל : ט וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ בְּכָל אֲתַר דִי הֲלַכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִי בְאַרְעָא : י וַאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי

מסורה

פסקא בא"פ — ג' — ג' רפי' — ג' — ג' חס' — ג' — ל' — ג' — כ"ס פתחין — ג' — ל' חס' — ל' חס — ד' — ל'

למיום ג' וסי' נמסר בשפטים סימן י"ט. כשם ד' וסי' נמסר בסדר בראשית וביהושע סי' י"ט :

תולדות אהרן ויהי בלילה ההוא. כל בחזיון עקידה ש' כ' : ועשיתי לך שם . פסחים קיז :

רדק

ארזים . בבית מקורה בעצי ארזים ותרגום בבית די מטלל בכיורי ארזיא : יושב בתוך היריעה . לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחד ועל כלי המשכן שהיו בנבשן באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריעה וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים ולארון ה' נטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי ה' עמו והיה מלך הגון וכשר חשב כי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות חה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמר עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא : (ד) ויהי בלילה ההוא . אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנאמר באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה. ובדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית ה' מהר אמור לו לא אתה תבנה : (ז) את אחד שבטי ישראל . שופטי ישראל ומלכם כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : (ח) מן הנוה. גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועים וגדרות צאן ותרגום מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : (ט) כשם הגדולים . המלכים הגדולים כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז"ל דרשו זה שאומרים מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם:

(י) ושמתי מקום . והרי כבר נתן להם מקום וארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון ומיב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלו' מה ששכנתי אותם בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנה כמו שאומר לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן

מצודת דוד

י"ל וכי זהו הבית הראוי לארון אלהים : (ג) כל אשר בלבבך . כאומר אם המלך אגות בית לה' עשה המלך : (ה) האתה . וכי אתה תבנה לי בית בתמיה ור"ל דייך בכל הטובות שעשיתי כבר לך וכאשר מסיים והולך במקראות שלאחריו : כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי בבית למיום וכו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי וכו' ואתה תבנה לי בתמיה : בכל אשר התהלכתי . בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי להמיוחד שבהם הוא השופט אשר הוקם לרעות את עמי וכי דברתי לו למה לא תבנו לי בית במקום הזה ולא אשב עוד באוהל וא"כ מזה דע לך שבנין הבית שמור הוא למי שיבנהו ולא כל הרוצה לבנות יבוא ויבנה שאם היה לכל מסור הייתי מצוה עליו מאז : (ח) ועתה ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו' : (ט) שם גדול. להתפרסם בכל העולם ככל הגדולים אשר מפורסם אנשי השם . ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד : (י) ושמתי מקום . בימיך שמתי מקום נטוע וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על

מצודת ציון

וילון : (ח) הנוה . גדרות הצאן כמו והיה החבל נוה צאן (צפניה ב"ב) : (י) ירגז. מין תנועה

רדק

וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלו׳ במקומו כמו שכנו איש תחתיו : ולא ירגז עוד . שלא יגלה ממקומו כמו שת״י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסדות השמים ירגזו : לענותו . ובדברי הימים לכלותו והענין אחד ובדברי רז״ל כתוב לענותו וכתוב לכלותו בתחילה לענותו ולבסוף לכלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א״ר שמואל ב״ר יצחק משיבנה בית המקדש ינתנו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו׳ ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אותם אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונש חטאתם : כאשר בראשו׳ . טרם שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך : כי בית יעשה לך ה׳ . בית מלכות וכת״י ארי בית מלכו יקיים לך ה׳ : (יב) כי ימלאו . אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת . ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים : אשר יצא ממעיך . מכאן שאבשלום ואדניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בפי׳ על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמר ויהי דבר ה׳ עלי לאמור וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו : (יד) בשבט אנשים ובנגעי בני אדם . כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט ויגעו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן והוכחתיו בהעוותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז״ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם ה׳ שטן לשלמה וגו׳ ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופירש בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק״ל שנה שפירש מאשתו : (טז) ונאמן ביתך . נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן . וכת״י וקיים ביתך

שמואל ב ז

י׳ וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד
ב׳ כתיב פן לדהבה ודין וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
ס׳ מ״ל . ל׳ בָּרִאשׁוֹנָה : יא וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל
ב פני ילס וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ
יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה : יב כִּי ׀
ל׳ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ
ו׳ כתיב כן וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא
מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ : יג הוּא
כ׳ וחס׳ יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא
מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם : יד אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ
ל׳ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ
ו׳ .ג׳ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי
אָדָם : טו וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר
הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי
י׳. ג׳ מִלְּפָנֶיךָ : טז וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ
עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן
ס׳ עַד־עוֹלָם : יז כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל
ל׳ הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד :

תרגום

ישְׂרָאֵל וְאַקִימִינוּן וְיִשְׁרוּן בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד וְלָא יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא לְעַנָיוּתְהוֹן כִּדְבְקַדְמֵיתָא : יא וּלְמִן יוֹמָא דֵין דִי פַקְדִית נַגִידִין עַל עַמִי יִשְׂרָאֵל וַאֲנָחֵית לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְחַוֵי לָךְ יְיָ אֲרֵי בֵּית מַלְכוּ יְקַיֵם לָךְ יְיָ : יב אֲרֵי יִשְׁלְמוּן יוֹמָךְ וְתִשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתָךְ וְאָקִים יַת בְּרָךְ בַּתְרָךְ דִי תוֹלִיד וַאֲתַקֵן יַת מַלְכוּתֵיהּ : יג הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי וְאַתְקִין יַת כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד עָלְמָא : יד אֲנָא אֱהֵי לֵיהּ כְּאָב וְהוּא יְהֵי לִי דָמֵי כְּבַר דְאִם יִסְרַח וְאַלְקִינֵיהּ בְּמַלְקוּת גַבְרִין וּבְמַרְדוּת בְּנֵי אֱנָשָׁא : טו וְטוּבִי לָא יַעֲדֵי מִנֵיהּ כְּמָא דְאַעֲדֵיתִי מִן שָׁאוּל דִי אַעֲדֵיתִי מִן קֳדָמָךְ : טז וְקַיָם בֵּיתָךְ מַלְכוּתָךְ עַד עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ יְהֵי מְתַקַן עַד עָלְמָא : יז כְּכֹל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּכְכֹל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין מַלִיל נָתָן עִם דָוִד :

לענותו ג׳ מלאים וסי׳ ואסרנוהו לענותו . ותחל לענותו . ולא יוסיפו בני עולה דשמואל. וככל ה׳ בקריאה וסי׳ ככל חקתיו וככל משפטיו . ככל הדברים האלה וככל החזיון : וככל החזיון הזה דד״ח . כי התעיתם בנפשותיכם . ובכל כחי הכינותי לבית אלהי :

תולדות אהרן ולא יוסיפו . ברכות ח . ובנגעי . זוהר בראשית : כי ימלאו ימיך . (ברכות ד׳ ר״ס נז) :

רשי

אני חפץ להשקיט שהא שקט ושליו את עמי בימי בנך : (יא) ולמן היום אשר צויתי . מחובר על העליון ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה קודם השופטים וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן. והניחותי לך . יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך : והגיד לך ה׳ . היום ע״י כי בית יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית המלכות והוא יבנה הבית : (יד) בשבט אנשים . זה הדד ורזון בן אלידע : ובנגעי בני אדם . זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדים בני אדם הראשון הם שכל מאה ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו במות הבל היו הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו : ויבא

רלבג

שלמה וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהסבה שלא הסכים הש״י שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה : (יב) וזכר שזרע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד עולם ואף על פי שיחטא לו לא יסור חסדו ממנו בדרך שתפסוק ממנו הממלכה לגמרי כמו שנפסקה משאול : כי

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יא) ולמן היום אשר צויתי שופטים . סו״ז יתר והוא מחובר למקרא שלמעלה שלא יוסיפו בני עולה לענותו כמו שעשו מן היום אשר צויתי שופטי׳ שבין שופט לשופט היו מענים אותם: והגיד לך ה׳ . פי׳ אמר נתן לדוד כי הגיד לך כי בית יעשה לך שימלוך בנך תחתך והוא יבנה לו הבית : (יד) והוכחתיו בשבט אנשים . פי׳ אם יחטא לי איסרנהו ביסורין כמו שאני עושה לכל בני אדם כשחוטאים לי ולא אמאסנו כמו שמאסתי את שאול :

מצודת ציון

תנועה ממקום המונח וכן למה הרגזתני (ש״א כח) : לענותו מל׳ עינוי : (יד) בהעותו . מל׳ עון : והוכחתיו . ענין מוסר ההכאה כמו וצור להוכיח יסדתו (חבקוק א) : בשבט . בשרביט : ובנגעי . ר״ל בהכאה וכפל הדבר במ״ש : (טז) ונאמן . ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : (יז) החזיון . ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) ור״ל ראיית הנבואה : כלום

מצודת דוד

על אדמתו ושכן במקומו : ולא ירגז . לא יחרד עוד לנוע ממנה : כאשר בראשונה. ר״ל טרם הקמת השופטים : (יא) ולמן היום . מוסב למקרא של מעלה לומר לא יענו עוד בימיך את ישראל כאשר ענו בראשונה עד לא הוקמו השופטים ובזמן השופטים : והניחותי לך . כי אניח לך מכל אויביך : והגיד לך ה׳ . עוד זאת עשה עמך ה׳ בהגיד לך שיעשה לך בית ר״ל בית מלכות לך ולזרעך אחריך וכאשר אמרה אביגיל כי עשה וגו׳ בית נאמן (ש״א כ״ה) וא״כ מה מאוד היטב עמך ודי לך בזאת אף אם לא תבנה הבית : (יב) כי ימלאו ימיך . אלא כאשר ימלאו ימיך וגו׳ : (יג) הוא יבנה . כי אליו שמורה הגדלת השם בבנין ביתי : עד עולם . לזרעו אחריו : (יד) לאב . כמו האב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו אל ישא נפשו : בהעותו. כשיחטא לפני אייסרו ב שבט ובנגעים שמייסרים להם ב״א : (טו) וחסדי . אבל לא אסיר חסדו ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר בעונו הסירותיו מלפניך לשתירש אתה את מלכותו : (טז) ונאמן ביתך . וקיום ביתך וממלכתך תהיה עד עולם כמו שהוא היום לפניך כן יהי כסאך נכון עד עולם : (יז) כן דבר נתן . ר״ל עם שמתחילה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך

רשי

(יח) וישב לפני ה'. לפני הארון: עד הלם. שהמלכתני: (יט) גם אל בית עבדך. להמליך את בני אחרי: וזאת תורת האדם. בתמיה ראוי להתגבר כן לבשר ודם. ד"א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות העתידים לצאת ממנו: (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך. מה אשאל עוד: אתה ידעת את עבדך. נתת לי כל צרכי כמו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי יב י): (כא) בעבור דברך. להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני: וכלבך. רצונך הוא ולא שאני כדאי: להודיע את עבדך. הבשורה שבשרתני: (כג) אשר הלכו אלהים. משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז' א') וכן תירגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם ה': לפדות לו לעם. כך אמרו השלוחים לישראל הקבים שלחנו לפדות לו

רדק

ביתך: לפניך. כמו שהוא לפניך היום כשאך נכון כן יהיה עד עולם: (יח) וישב לפני ה'. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ומהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שני שרפים עומדים ממעל לו וכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני ה' מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפלה: מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה: ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה: עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי. ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הבא עוד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים: (יט) ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ונתקרבתי: ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם וזהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמא דאתי: וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני בתורת האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אנשא. ובדרש בתור האדם המעלה שבנביאים ואיזהו זה משה רבינו שנאמר

שמואל ב ז

יח וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי יְהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃
יט וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי יְהוִה׃
כ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יְהוִה׃
כא בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ׃
כב עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ יְהוִה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃
כג וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם

מי אנכי ג' בקריאה וסי' מי אנכי כי אלך אל פרעה. כי הביאתני עד הלום. מי אנכי ומי חיי:

תרגום

יח וַאֲתָא מַלְכָּא דָוִד וִיתֵיב קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא כְּמִסַּת יְיָ אֱלֹהִים וּמַן בֵּיתִי אֲרֵי אַמְטִתְנִי עַד הָכָא׃
יט וּזְעֵירַת עוֹד דָא קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים וּמַלֵּלְתָּא אַף עַל בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא דְאָתֵי וְדָא חֲזָיָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ אֱלֹהִים׃
כ וּמָה יוֹסִיף דָוִד עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ עֲבַדְתְּ בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ אֱלֹהִים׃
כא בְּדִיל מֵימְרָךְ וּכְלִבָּךְ עֲבַדְתְּ יָת כָּל רְבַרְבְתָא הָדָא לְהוֹדָעָא יָת עַבְדָּךְ׃
כב עַל כֵּן רַב אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דִּכְוָתָךְ וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ בְּכֹל דִּי שְׁמַעְנָא אָמְרִין קֳדָמָנָא׃
כג וּמַן כְּעַמָּךְ כְּיִשְׂרָאֵל עַמָּא חַד בְּחִיר בְּאַרְעָא דַּאֲזַלוּ שְׁלוּחִין מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק

ג'ו | ב' חד חס' וחד מ"ל דין חס' | ואתה ועתה י"ח בטעם תביר. ג' | ד' ג' מ"ל וא' חס' | ח' כ"ב כנגי' ג' | ד. ג'

תולדות אהרן ויבא המלך: שבת קיג יומא סט סוטה מ מא זבחים קב (פסחים לג יומא מ סוטה כב): ומי כעמך ישראל ברכות ו חגיגה ג' בתרא יג סנהדרין לח לט: גוי אחד בארץ. זוהר אמור:

רלבג

(יח) כי הביאותני עד הלום. ר"ל שהבאת אותי לזאת המעלה אשר אני בה היום והייתי קודם זה רועה צאן ומשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר"ל שתתמיד הממלכה לי גם כשיתפשט לך זרעי ויתרחקו ממך: (יט) והנה זאת תורת האדם שקנאתם צדיקים וקנאתם רשעים והשגחת בי שלא תאבד טובתך ותיבחך ותסדך מזרעי בעבור הרשעים: (כב) על כן גדלת ה' אלהים וגו'. ר"ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שמכר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על הכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית' כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה': (כג) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. מיוחד לעבודת השם ית' כי הוא הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות בהוציאו אותם מארץ מצרים למען יהיו לו

רדק

ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמ' בהלותו את ארם נהרים וגו' ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתהלים: (כ) ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדת' בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו: (כא) בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי. ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ולצוך ויהיה כפל דבר לחזק: את כל הגדולה. נכתב בו"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק: להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי: (כב) על כן גדלת ה' אלהים. על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך: ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו אומרי' הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: (כג) ומי כעמך כישראל. כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים: אשר הלכו אלהים. הלכו לשון רבים דרך מדבר כנגד השם בלשון רבים כאשר ימצא בהרבה מקומות: לפדות לו לעם. לפדות את ישראל להיות לו לעם ולשים לו שם שיצא שמו בכל העולם:

פי' רבי' ישעיה

(יח) וישב לפני ה'. לפני הארון: (יט) ותקטן עוד זאת בעיניך. פי' כל הגדולה שעשית לי אלא עוד דברת אלי טובות לזמן רחוק שאמרת שימלוך בני אחרי. וגם אמרת לי שיהיה נאמן ביתי לעולם: וזאת תורת האדם. פירוש בתמיה וכי זאת תורת האדם למצוא חן בעיניך ולהתחשב בעיניך כל כך. ידעתי כי איני ראוי לכל זה הכבוד: (כ) ומה יוסיף עוד דוד לדבר אליך. דברי תושבחות והודאות אין לי פה להשיג כפי מה שראוי לי ואתה ידעת את עבדך כי לבי נכון לפניך ואיני יודע להוציא מפי כל מחקרי לבבי. ואני איני משיג להלל לפניך כראוי תקבל את לבי שהוא שלם לפניך: (כא) בעבור דברך. פירוש כדי לקיים דברך שאלהם לי על ידי להיות מלך על ישראל עשית מה שעשית ולא שהייתי ראוי לכך. וכל כך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע עבדך פירוש שימלוך בני אחרי ושיהיה ביתי לפניך לעולם וכל זה לא הייתי ראוי אלא בלבבך וברצונך הייתי כלומר אתה רצית בי בחנם בלי שום תגמול שעשיתי שאהיי ראוי לכך: (כג) ומי כעמך ישראל. פירוש כמו שעשית לי גמול גדול כך עשית גם לישראל. שאין בכל האומות עם גדול ונכבד כמוהו: אשר הלכו אלהים. לא

מצודת דוד

בלבבך לך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': (יח) לפני ה'. לפני הארון: ומי ביתי. כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלום. עד המעלה שאני בה עכשיו: (יט) ותקטן, החסד הזה עוד קטנה היא בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם. וזאת תורת האדם. מה שדברת עלי היא תכונת ותואר האדם הגדול במעלה המיוחד בבני אדם ולא תכונת אדם שפל ונבזה כמוני: (כ) ומה יוסיף. מעתה אין לי עוד דבר לשאול ממך לא עלי ולא על זרעי: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לי כזאת מבלי שאלה ובקשה: (כא) בעבור דברך. ר"ל הנה אינני ראוי לכל הגדולה הזאת אולם בעבור גזירתך ורצונך עשית לי הגדולה הזאת ואף להודיע לי את כל אלה כאלו באה לתשלום גמול על מעשי והיה מתמיה בעצמו לומר וכי לא די לי החסד עד שגם הודעתני מה שיהיה אחרי: (כב) על כן. ר"ל בעבור שלא נשיג לדעת עומק מחשבות חסדך על כן ידענו כי מאוד גדלת ואין בינת אדם משגת תכלית מעשיך: כי אין כמוך. כדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: ככל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כג) ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי

מצודת ציון

(יח) הלום. הנה כמו אל תקרב הלום (שם ג)(יט): תורת. ענין תואר ותכונה וכן אמר בזה בד"ה וראיתני כתור האדם המעלה (דה"א א"ז) וקרוב לענין זה נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) ור"ל הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה: האדם. ר"ל האדם המיוחד והמעולה: (כ) ידעת. ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג): (כג) הלכו אלהים. לפי שבכ"מ נאמר אלהים בלשון רבים

רדק

דלך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם ה'. ובדרש אשר הלך האלהים זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן: ולשום לו שם. פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגו' לפיכך אמר האל ואכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשות לכם. כנגד ישראל ידבר: הגדולה. גם זה בוי"ו עם הדגש: לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך וכת"י עד די עלו לארע בית שכינתך דיהבת' להון: מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך: גוים ואלהיו. פי' מהגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים וזקיניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבו' ז"ל שפי' ואלהיו על השם יתברך על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו: (כז) בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך: על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך: (כח) ודבריך יהיו אמת. דרך תפלה אמר או פי' הם אמת וכת"י אינון קשוט: (כט) הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי. וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתרגם אונקלוס הנה הואלתי הראשון שריתי: להיות לעולם לפניך. שיהיו עומדים לפניך: בית עבדך לעולם. על עצמו אמר כמו האחרים וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: (א) את מתג האמה

תרגום

ליה לעם ולשואה ליה שום ולמעבד לכון רברבן וחסינן עד די עלו לארע בית שכנתך דיהבתא להון מן קדם עמך די פרקתא לך ממצרים גוים ואלהיו:
כד ואתקינתא לך ית עמך ישראל קדמך לעם עד עלמא ואת יי הויתא להון לאלהא: כה וכען יי אלהים פתגמא די מלילתא על עבדך ועל אנש ביתיה אקים עד עלמא ועביד כמא די מלילתא: כו ויסגי שמך עד עלמא למימר יי צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהי מתקן קדמך: כז ארי את יי צבאות אלהא דישראל חויתא לעבדך למימר מלכו אקים לך על כן הות בלבא דעבדך לצלאה קדמך ית צלותא הדין: כח וכען יי אלהים את הוא יי ופתגמך אינון קשוט ומללתא על עבדך ית טבתא הדא: כט וכען שרי ובריך ית בית עבדך למהוי לעלמא קדמך ארי את יי אלהים מללתא ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם. א והוה בתר כן ומחא דוד ית פלשתאי ותברינון ונסיב דוד ית תיקון אמתא

מקרא

ב' לו סבי' אלפים. ט"ו וְלָשׂוּם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָּה
ג' כתיב כן וְנֹרָאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר
ל' פָּדִיתָ לְּךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו׃
כד ל' וַתְּכוֹנֵן לְךָ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל ׀ לְךָ
לְעָם עַד־עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הָיִיתָ
ה' כתיב כן בנביאים לָהֶם לֵאלֹהִים׃ כה וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים
כולהון פתחין באס"ף הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־
בֵּיתוֹ הָקֵם עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר
כ"ז דִּבַּרְתָּ׃ כו וְיִגְדַּל שִׁמְךָ עַד־עוֹלָם
לֵאמֹר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהִים עַל־
יִשְׂרָאֵל וּבֵית עַבְדְּךָ דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן
לְפָנֶיךָ׃ כז כִּי־אַתָּה יְהוָה צְבָאוֹת
ג' מ"ל וחד חס' דד"ה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גָּלִיתָה אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ
לֵאמֹר בַּיִת אֶבְנֶה־לָּךְ עַל־כֵּן מָצָא
עַבְדְּךָ אֶת־לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־
כל נביאים כ"כ במ"ה ס' אלפים הַתְּפִלָּה הַזֹּאת׃ כח וְעַתָּה ׀ אֲדֹנָי יְהוִה
אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים וּדְבָרֶיךָ יִהְיוּ
אֱמֶת וַתְּדַבֵּר אֶל־עַבְדְּךָ אֶת־הַטּוֹבָה
ג' חנ"ך הַזֹּאת׃ כט וְעַתָּה הוֹאֵל וּבָרֵךְ אֶת־בֵּית
עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אַתָּה
ג' ד' ב' וכו' אֲדֹנָי יְהוִה דִּבַּרְתָּ וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ
בֵּית־עַבְדְּךָ לְעוֹלָם׃
ח א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ דָּוִד אֶת־
פְּלִשְׁתִּים וַיַּכְנִיעֵם וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־מֶתֶג

רשי

לו לעם ולשים לו שם ולעשות לכם הגדולה: ונוראות. עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש עמים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש (ובדברי הימים א' י"ז כ"א) פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו ואינו חסרון כי ממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון פרודין וגירושין: (כח) אתה הוא האלהים. שליט וי"ש בידך יכולת לקיים: (כט) הואל. רצה: (א) מתג האמה. (ובדברי הימים א' י"ח א') כתיב

רלבג

לו לעם והוא יהיה להם לאלהים ועשה גם כן נפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל: אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו ר"ל שהשחיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו קנאתם היה להשחית גוים וקנאתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בענין דגון בראש זה הספר: (א) את מתג האמה מיד פלשתים. הנה כתוב במקומו בספר

פי' רבי' ישעיה

ולעשות לכם הגדולה. פירוש אמרת לישראל שאעשה לכם גדולה יותר מכל האומות: ונוראות לארצך. פי' נפלאות נוראות עשית לארצך שהיא ארץ הכנעני: מפני עמך. מקרא קצר הוא אשר הורשתם מפני עמך אשר פדית לך ממצרים. גוים ואלהיו גרשתה מלפניו שבעה גוים עם אלהיהם כל גוי וגוי ואלהיו. ודומה לו ובכל אלהי מצרי' אעשה שפטי': (א) את מתג האמה מיד פלשתים. יש לפרש מדינות הם סמוך לגבול פלשתים ולקחה מהם:

ולעשות ט"ו בקריאה וסי' השמר בנגע הצרעת. ונתנך ה' לראש ולא לזנב. והזקתם מאד לשמר. ולשום לו שרי אלפים דשמואל. ומי כעמך כישראל דשמואל. ועבד"ה העברה. ולשלמה בני תן לב. והיה אם תלך לפני. ויאמר ליהודע לדרוש. אם מצא"תי חן בעיני המלך. כי עזרא הכין לבבו. וילכו כל העם לאכול. מחזיקים על אחיהם. ויקשרו כלם יחדו. ידעתי כי אין טוב בם:

תולדות אהרן אשר פדית לך. (סוכה נד): ומברכתך יבורך. ברכות נא:

מצודת ציון

רבים אמר גם הלכו בל' רבים לזווג המלות וכן האלהים האדירים האלה (ש"א ד') וכמוהו רבים: ממצרים גוים ואלהיו. המ"ם של ממצרים תשמש על גוים ועל ואלהיו וכאלו אמר ממצרים מגוים ומאלהיו: (כז) מצא. ענין הזמנה יכן ואת העולה המציאו (ויקרא ט'): (כט) הואל. רצה וחפץ כמו ויואל משה (שמות ב'): ח (א) מתג. הוא כענין רסן עשוי להנהיג בו הבהמה כמו מתג לחמור

מצודת דוד

מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו לעם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: ולשום לו שם. לפרסם את שמו בעולם: ולעשות לכם. לישראל ידבר בלשון נוכח: ונוראות לארצך. לעשות נפלאות נוראות לארצך בעת הכיבוש לגרשם מפני עמך וכו' והוא מקרא קצר: גוים ואלהיו מגוים והם אנשי מצרים ומאלהיו ולא יכלו להחזיק בהם לא הם ולא אלהיהם:

(כד) עד עולם. כי לא יחליפם ולא ימיר אותם: (כה) הקם עד עולם. שיהיה עד עולם המלכות מזרעו: (כו) ויגדל שמך. ובזה יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למנוחה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כז) כי אתה וכו'. גליתה ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי להתפלל עליה ולולי זאת לא ערב לבי לגשת להתפלל על דבר גדול כזה: (כח) אתה הוא האלהים. א"כ בידך הכח למלאות דבריך. ודבריך יהיו אמת גם ידעתי אשר תקיים דברך: ותדבר וכו'. גם ידעתי שאתה ה' דברת עלי הטובה הזאת כי דברי נתן הנביא דבר ה' המה: (כט) ועתה. ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה להתפלל עוד על הדבר אולם שאלתו היא הואל נא וברך וכו' להיות לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנת לב טהור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראוים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו' דברת. ולא ישוב ריקם ואך אשאל שבית עבדיך יבורך מברכותיך לעולם להיות יראי ה' וחושבי שמו לבל תסור המלוכה בעונם: ח (א) מתג האמה. ובד"ה נאמר גת ובנותיה ואולי מתג האמה הוא שם כולל לגת עם בנותיה ונקראה כן על היותה מפרסמת בארץ פלשתים

רש״י ויקח דוד את נת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל הפלשתים מטרפולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ועקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת: מתג. אנטיילון בלע״ז: האמה. הוא המרדע של עץ: (ב) וימדד שני חבלים להמית. לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנא׳ וינחם את פני מלך מואב (שמואל א׳ כ״ב ד׳) ולא מצינו שילאו משם: (ג) בלכתו כשהלך הדדעזר: להשיב ידו. כתרגומו לאשאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב. משום לא ירבה לו סוסים (דברים י״ז ט״ז): ויותר ממנו מאה רכב. שהיו צריכין לו לכדי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (דברי הימים ב׳ א׳ י״ז) כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסים: (ז) שלטי הזהב. הם אשפתות שמתלה בהם החצים כמה דאת אמר הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נ״א י״א). כל הפרשיות הללו שמכן אל פרשה של בית המקדש לפי

רד״ק האמה. י״ת ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בבריתא דרבי אליעזר פרי׳ שלשים ושש כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה׳ עמך וגו׳ אמרו יודעים אנו שעתיד הקב״ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה · אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ׳ ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים:

האָמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: ב וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב
וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה
וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא
הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד
לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה: ג וַיַּךְ דָּוִד
אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה
בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר־:
ד וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ
אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־
הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב:
ה וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר
מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־
וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ: ו וַיָּשֶׂם דָּוִד
נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם
לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיּוֹשַׁע
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ:
ז וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר

מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי: ב וּמְחָא
יָת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן
בְּעַדְבָא רָמֵי יַתְהוֹן לְאַרְעָא
וּמְשַׁח תְּרֵין חַבְלִין לְמִקְטַל
וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ
מוֹאֲבָא לְדָוִד לְעַבְדִּין נַטְלֵי
פְרָס: ג וּמְחָא דָוִד יָת
הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא
דְצוֹבָה כַּד אֲזַל לְאַשְׁאָה
תְּחוּמֵיהּ בְּנַהַר פְּרָת: ד וַאֲסַר
דָּוִד מִנֵּיהּ אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה
פָּרָשִׁין וְעֶשְׂרִין אַלְפִין גְּבַר
רַגְלִי וַעֲקַר דָּוִד יָת כָּל
רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן
מְאָה רְתִיכִין: ה וַאֲתוֹ אֱנָשׁ
אֲרָם דְּמֶשֶׂק לְמִסְעַד
לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה
וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִין
וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא: ו וּמַנֵּי
דָוִד אִסְטְרַטִיגִין בַּאֲרָם
דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם לְדָוִד
לְעַבְדִּין נַטְלֵי פְרָס וּפְרַק
יְיָ יָת דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלָךְ: ז וּנְסֵיב דָּוִד יָת שִׁלְטֵי

פרת קרי ולא כתיב

יחב ב׳ חס׳ בגברי וסי׳ ויך דוד את הדדעזר דשמואל. ומשלל הדדעזר בן רחב דשמואל. וכל שום קרתא דכוו׳ חס׳ במ״ג מלאים וסימ׳ והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם את רחוב. וארם צובה ורחוב. פרת חד מן ו׳ מלין קריין ולא כתיבן וסי׳ נמסר בריש ספר אלה הדברים:

תולדות אהרן ויך את מואב סנהדרין לט: שני חבלים. זוהר דברים: להשיב ידו. נדרים לו: ויעקר דוד. (סנהדרין כ):

רד״ק (המשך) (ב) וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. דרך נקמה ובזיון ת״י חבל עדבא כלו׳ גורל וחלק. ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחם אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שא׳ וינחם את פני מלך מואב וגו׳ וכשילא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד: ותהי מואב. עדת מואב: נושאי מנחה. ת״י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה: בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה משיג גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכת״י לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם. על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו׳ ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מא״י סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו: (ד) וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך נר׳ כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליה׳ ובהתגברו עליה׳ נלכדו לכד מהם הסך הזה שאמר להם ולקח מהם פדיון נפשם וכן ת״י וילכד ואסר כלו׳ אסרם בכבלים עד שפדו עלמ׳: אלף וז׳ מאות פרשי׳ ועשרים אלף איש רגלי. ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשים וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אותו׳ והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחתה אם לא היה מזיק או דבר שאסו׳ בהנאה או למתנות זכר כמו בעמלק שנ׳ בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר׳ כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקו׳ הותר בסוסי האויבי׳ כדי שלא ילחמו בהם עוד לישראל כמו שלוה האל ליהושע את סוסיה׳ תעק׳ והעקור שהוא מבטל פרסותיה׳ מהארכובה׳ ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה׳: ויותר ממנו מאה רכב. הם ארבע מאות סוס הותירם לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא כדי צרכו: (ה) ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: (ו) נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפי׳: (ז) שלטי הזהב.

רלב״ג

בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המתח נקרא מתג האמה והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו רז״ל שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הביאם אל מלך מואב כמו שזכר במה שקדם אלא שאם היה הענין כן יהיה פי׳ וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי אחר הפקיד דוד משם לא שמרו להם והמיתום: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב: עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצוה בזה בתורה. (ו) וישם דוד נציבים בארם דמשק

פי׳ רבי ישעיה

(ב) וימדדם בחבל. בעבור שהרגו אביו ואחיו שהפקיד בידם כשהיה בורח מפני שאול: ותהי מואב לדוד לעבדים. כמו גלתה יהודה: (ג) בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. פי׳ היה הולך להכין לו מקום בנהר פרת כמו ויד תהיה לך: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב. כדי לקיים רק לא ירבה לו סוסים ויותר ממנו מאה רכב לצורך מרכבתו וכל רכב הוא ד׳ סוסים כדכתיב ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות וסוס בחמשים ומאה: (ו) נציבים בארם דמשק. מינה עליהם מושלים: (ז) שלטי הזהב. הם האשפתות המלאים חצים. כדכתיב הברו החצים מלאו השלטים:

מצודת דוד

פלשתים ובכל חמשת עריהם הגדולים לא היה מלך כ״א בגת וכולם היו סרים למשמעתו ותופים בידו כמתג החמור הנתונה באמת ידי איש להוליכו לכל אשר ירצה: (ב) וימדדם בחבל. וחזר ומפרש איך מדדם ואמר שהשכיבם בארץ וכו׳: נושאי מנחה. היו מביאים לו מנחה שנה בשנה: (ג) בלכתו להשיב ידו. כשהלך להשיב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו: ויעקר. משום שנאמר ולא ירבה לו סוסים (דברים י״ז): (ו) נציבים. פקידים וממונים לגבות המס ולמשול בהם:

מצודת ציון

לחמור (משלי כ״ו): האמה. אמת הזרוע וכן באמת איש (דברים ג׳): ומלא החבל. מדת חבל שלם: (ג) להשיב. מל׳ הסבה: ידו. מקומו: (ד) פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: ויעקר. הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן סוסיהם תעקר (יהושע י״א): רכב. הם מד׳ סוסים: (ו) נציבים. פקידים וממונים: (ז) שלטי. כעין מגן. אל עבדי. על עבדי: ככה

בו

רד"ק

מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי׳ אשר לקחו במלחמו׳ ופי׳ אל עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלו׳ שלא נתנם לפדיון כמו שנתן הסרסים של עבדי הדדעזר לפדיון כמ״ש למעלה וילכד או ... ויביאם ירושלם לומר שנתנם באוצר בית ה׳ להקדש : (ח) ומבטח ומברותי . ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפכות האותיות : ולברכו . שיצליחהו האל במלחמותיו או פירוש ולתת לפניו מנחה כמ״ש ובידו היו כלי כסף וגו׳ כי המנח׳ נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: הקדיש המלך . לבנין בית המקדש : ויעש דוד שם . כי נלח מלחמה גדול׳ ויצא שמו בעמי׳ ורז״ל פי׳ שקבר את החללים כמו שנ׳ במלכי׳ בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללי׳ וזהו שם גדול לישראל שמקברי׳ את אויביה׳ וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והי׳ להם לשם : (יג) את ארם בגיא מלח י״ח אלף . אבל אותם כ״ב אלף שאמר למעלה היו במקו׳ אחר וזה היה בגיא מלח ובד״ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י״ח אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י״ב אלף הנה בספר הזה אמ׳ ארם ובד׳ הספרי׳ אומ׳ אדום ובספר תילי׳ או׳ י״ב ובב׳ הספרי׳ י״ח נר׳ כי מלחמ׳ אדום היתה כשהיתה מלחמ׳ ארם כי כן כתוב בתהילי׳ בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומאר׳ ומאדום היו אלה י״ח אלף ואמר בזה הספ׳ ארם ור״ל ואשר עמה׳ והם אדום ואמר בב׳ הספרי׳ אדום ור״ל ואשר עמהם והם ארם ובאו׳ בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם י״ח אלף ובתילי׳ אמר יואב ואמר י״ב אלף אלא אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ו׳ אלפים ואח״כ עשה עמהם יואב מלחמ׳ והכה בהם י״ב אלף וז״ש בתהילים וישב יואב כלו׳ שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי״ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר . ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום א״ל הב״ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י״ח אלף ואתם י״ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים : (יד) בכל אדום שם נציבים . לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחר באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים : (טו) וימלוך דוד על כל ישראל . כשנלח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו משפט וצדקה . כתרגומו דין דקשוט וזהו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו : (טז) מזכיר כתרגומו

רש"י

לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית . (יג) ויעש דוד שם . שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומר במלחמ׳ גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם (יחזקאל לט יג) ומנין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים (א יא טו) ויהי בהיות דוד את אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים : שמונה עשר אלף . ובספר (תהלים ס ב) הוא אומ׳ שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות הי׳ : (יד) נציבים . פקידים לגבות מס : (טו) ויהי דוד עושה משפט וגו׳ ויואב על הצבא . דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעשה משפטו צדקה ויואב גרם לדוד לעשות משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עסק במלחמו׳ לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק : (טז) מזכיר . מזכיר איזה דין בא לפניו ראשון לפוסקו

מקרא

הָיוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם
ל׳. נ׳ יְרוּשָׁלָם׃ ח וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי
הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת
הַרְבֵּה מְאֹד׃
ט וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד
אֵת כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר׃ י וַיִּשְׁלַח תֹּעִי
י׳ חס׳ אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד לִשְׁאָל־
ל׳. י״ג לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם
בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת
תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ כְּלֵי־
כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת׃
יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַיהוָה
עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל־
ל׳ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ׃ יב מֵאֲרָם
וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים
ל׳ וה׳ ומשלל וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב
ל׳ חס׳ מֶלֶךְ צוֹבָה׃ יג וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ
ג׳ מ״ל מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁמוֹנָה
עָשָׂר אָלֶף׃ יד וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם
נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם שָׂם נְצִבִים
וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃
ד׳ טו וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃
טז וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט
בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃

תרגום

דדהבא דהוו על עבדי הדדעזר ואיתינון לירושלם : ח ומבטח ומברותי קרוי הדדעזר נסיב מלכא דוד נחשא סגי לחדא : ט ושמע תועי מלכא דחמת ארי מחא דוד ית כל משרית הדדעזר : י ושלח תועי ית יורם בריה לות מלכא דוד למשאל ליה לשלם ולברכותיה על דאגיח קרבא בהדדעזר וקטליה ארי גבר עביד קרבין עם תועי הוה הדדעזר ועמיה הוו מני כספא ומני דהבא ומני נחשא : יא אף יתהון אקדיש מלכא דוד קדם יי עם כספא ודהבא די אקדיש מכל עממיא די כבש : יב מארם וממואב ומבני עמון ומפלשתאי ומעמלקאי ומביזת הדדעזר בר רחוב מלכא דצובה : יג וכנש דוד משרין כד תב מלמקטל ית ארם בגיא מלח תמנת עסר אלפין : יד ומני באדום אסטרטיגין בכל אדום מני אסטרטיגין והוו כל אדום עבדין לדוד ופרק יי ית דוד בכל אתר די הליך : טו ומלך דוד על כל ישראל והוה דוד עביד דין דקשוט וזכו לכל עמיה : טז ויואב בר צרויה ממנא על חילא ויהושפט בר אחילוד ממנא על דכרניא :

רלבג

דמשק . שם מאנשיו מושלים בהם כי כבר היה ארם לדוד לעבדים : (טו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו . הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר משפט כי למשפט יהי׳ מה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) ויעש דוד שם. פי׳ שב לקבר החללים שהרג בארם והיה לו שם טוב באומות בדבר זה שהיו מקברים חללי אויביהם . וכך כתב במלחמת גוג ומגוג . וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם . וכך כתב בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים : (טו) ויהושפט בן אחילוד מזכיר. פי׳ יועץ המלך :

וישע ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ וישע ה׳ את יושבי קעילה. וישע ה׳ את דוד דשמואל . וישע מחרב מפיהם . וחד קוה אל ה׳ וישע לך : שמונה ג׳ מלאים וסימן ויעש דוד שם בשבו מהכותו . שמונה שלחנות . תן חלק לשבעה וגם . וכל דברי הימים דכוו׳ מלאים . וכל שמנת ושמנת חס׳ במ״א שמונת אלפים ככרים :

תולדות אהרן ויעש דוד שם . זכר בחוקתי : ויהי דוד עשה משפט . סנהדרין ו מט (שם) : ויואב בן צרויה . שם מט *

מצודת דוד

(י) כי איש מלחמות. הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועי: ובידו. ביד יורם בן תועי: (יא) גם אותם . אשר הביאו לו למנחה הקדיש וגו׳ עם הכסף והזהב אשר הקדיש משלל הגוים אשר כבש האמור במקרא שלאחריו : (יג) ויעש דוד שם . עשה גבורה גדולה וקנה שם : בשובו . ר״ל עם כי היה עיף ויגע ממלחמת ארם עכ״ז הכה בגיא מלח וגו׳ ובתהלים ובד״ה נאמר שאותן המוכים היו מבני אדום ולזה אמר במקרא שלאחריו ששם באדום נציבים : (יד) בכל אדום . ולא נשאר עיר אחת מבלי נציב : (טו) משפט . בין איש לאחיו : וצדקה . משלו להצריכים לקבל : (טו) על הצבא.

לפוסקו ראשון: (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. תרגם יונתן ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים: כהנים היו. רברבין הוו: (ט) נתתי לבן אדניך. המלך רשאי להעביר מלה שאי' (שמואל א' ח' י"ד) במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו:

ט

יז וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה
סוֹפֵר: יח וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי כ' מ"ע נגני'
וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ:
ט א וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ־עוֹד ס'
אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן: ב וּלְבֵית שָׁאוּל
עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ־לוֹ אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הַאַתָּה צִיבָא
וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ: ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס י'
עוֹד אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ ל' וחד בטחתי בחסד אלהים
עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם: ד וַיֹּאמֶר־
לוֹ הַמֶּלֶךְ אֵיפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־ ו' כתיב כן
הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־
עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר: ה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד ג' קמץ בלו מנו מנה
וַיִּקָּחֵהוּ מִבֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹ
דְבָר: ו וַיָּבֹא מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן בֶּן־ נ'
שָׁאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר דָּוִד מְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר
הִנֵּה עַבְדֶּךָ: ז וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אַל־תִּירָא
כִּי עָשֹׂה אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶסֶד בַּעֲבוּר
יְהוֹנָתָן אָבִיךָ וַהֲשִׁבֹתִי לְךָ אֶת־כָּל־ כ' סעמנק

יז וְצָדוֹק בַּר אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֶבְיָתָר
כָּהֲנַיָּא וּשְׂרָיָה סָפְרָא:
יח וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע מְמַנָּא
עַל קַשָּׁתַיָּא וְעַל קַלָּעַיָּא:
וּבְנֵי דָוִד רַבְרְבִין הֲווֹ:
א וַאֲמַר דָּוִד הַאִית כָּא
עוֹד דִּי אִשְׁתְּאַר לְבֵית
שָׁאוּל וְאַעְבֵּיד עִמֵּיהּ טִיבוּ
בְּדִיל יְהוֹנָתָן: ב וּלְבֵית
שָׁאוּל עַבְדָּא וּשְׁמֵיהּ צִיבָא
וּקְרוֹ לֵיהּ לְוַת דָּוִד וַאֲמַר
מַלְכָּא לֵיהּ הַאַתְּ צִיבָא
וַאֲמַר עַבְדָּךְ: ג וַאֲמַר
מַלְכָּא הַאִית עוֹד גְּבַר
לְבֵית שָׁאוּל וְאַעְבֵּיד עִמֵּיהּ
טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר
צִיבָא לְמַלְכָּא עוֹד בְּרָא
לִיהוֹנָתָן לְקֵי בְּתַרְתֵּין
רַגְלוֹהִי: ד וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא
הֵיכָא הוּא וַאֲמַר צִיבָא
לְמַלְכָּא הָא הוּא בֵּית
מָכִיר בַּר עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר:
ה וּשְׁלַח מַלְכָּא דָוִד
וְדַבְרֵיהּ מִבֵּית מָכִיר בַּר
עַמִּיאֵל מִלּוֹ דְבָר: ו וַאֲתָא
מְפִיבֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר
שָׁאוּל לְוַת דָּוִד וּנְפַל עַל
אַפּוֹהִי וּסְגִיד וַאֲמַר דָּוִד
מְפִיבֹשֶׁת וַאֲמַר הָא עַבְדָּךְ:
ז וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד לָא תִדְחַל אֲרֵי מֶעְבַּד אַעְבֵּיד עִמָּךְ טִיבוּ בְּדִיל יְהוֹנָתָן אֲבוּךְ

רדק

כתרגמו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות: (יז) כהנים. שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אעפ"י שהיה אביתר עדיין חי כי ראה כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמ"ש בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובים: ושריה סופר. ובד"ה שושא ושני שמות היו לו: (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעי'. וי"ו והכרתי כמו על או כמו עד וכן ויוסף היה במצרים און ועגלי' וכן אומר בד"ה על הכרתי וי"מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו שרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש: (א) הכי יש עוד. כטעם האם וכן הכי אמרתי הבו לי ומעט זכר זה הענין הנה בעבור שנלאה המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמר לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן: (ב) ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והי' לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם עבדים לבית שאול כמו שאמ' וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם הם לאדוניהם וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אעפ"כ מצות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה: (ג) האפס עוד איש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן באית: חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם: נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שסוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו והנה תואר סמוך: (ד) בלו דבר. שם מקום: (ז) שדה שאול. שדה

רלבג

מה שיחוייב לפי הדין והצדקה היא מה שיחוייב לפי המדות השלימות מהתפשטו לכל איש הראוי לו אם לחסד אם למשפט: (יח) והכרתי והפלתי אמר שהם היו שתי משפחות בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם: ובני דוד כהנים היו. ר"ל שרים ומושלים והנה זה הענין היה סבה להרבה מהרעות שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד אבשלום ולא נהרג אמנון ואדניה כמו שיראה במעט עיון ובכלל אם היה מניח המלך במוסר בניו לא קרה להם כן: (א) והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר לעשות חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מאוכלי שלחנו והשיב לו את כל שדה שאול

פי' רבי' ישעיה

(יח) ובניהו בן יהוידע. על הכרתי ועל הפלתי תרגומו על קשתיא ועל קלפיא. ובני דוד כהנים היו. פירוש שרים וגדולים כמו כהן מדין: (ב) ויקראו לו אל דוד. מקרא קצר הוא ויקראו לו לבוא אל דוד: (ה) מלו דבר. כך הוא כמו בלא דבר פתרונו אחד להם:

סופר הסופר כל נביאים חס' במ"ב מלאים וסי' ושריה סופר. וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה. וכל כתובים דכוו' מ"ל ב"מ עזרא דהוא כוליה חס' במ"ג מ"ל וסי' אלה בימי יויקים. ואחיו שמעיה ואוצרה על אוצרות: איפה י' כתיב כן בקריאה וסי' ויאמר לו המלך איפה הוא. איפה הם רעים. איפה שמואל ודוד. איפה לא שגלת. ואיפה ישרים נכחדו. איפה היית ביסדי ארץ. איפה לקטת היום ואנה עשית. איפה האנשים אשר הרגתם. ואיש אל ידע אפוא הוא. ואלה איפה הם: בן ד' קמצין ומקפין וסי' נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן ובני דוד כהנים. מדרש סב: ויאמר לו המלך. שבת נו: וישלח המלך. שם:

מצודת דוד

היה שר על קבוצת החיל: מזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות: (יז) כהנים. רצה לומר שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואחימלך סגן ולא חשב את אביתר לכהן גדול כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם שהיה שר הצבא מאז מ"מ הועמד עתה להיות שר על כל הצבא אף משל ישראל. או על שחזר דוד והעמיד את צדוק לכהן גדול לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: (יח) והכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא ור"ל ובניהו וגו' והכרתי והפלתי היו מתמידים לשבת יחד כי הנה ממונה עליהם להורותם לירות בקשת ולקלעות באבנים. כהנים היו. ר"ל היו ראשים ושרים ובד"ה נאמר ובני דוד הראשונים ליד המלך. או יאמר ובניהו וגו' והכרתי והפלתי ובני דוד כולם היו שרי המלך וסרים למשמעתו לכל אשר יצום ולא היה להם סגולות מיוחדות כמו לאלו המזכרים לפניהם: ט (א) הכי יש עוד. האם יש עוד: (ב) עבד. עבד כנעני היה. עבדך. ר"ל אני עבדך הוא ציבא: (ג) האפס עוד. וכי אין עוד איש לבית שאול בתמיה הלא בוודאי יש עוד ואעשה עמו חסד גדול ומרובה כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כן ותהי לחרדת אלהים (ש"א י"ד): עוד בן. עוד נשאר בן: נכה רגלים. שבור ברגלו. ופסח. (ו) הנה עבדך. כי חשב אשר קרא המלך לנקום בו בעבור שאול ולזה אמר הנה עבדך מוכן לקבל כל העונש אשר תגזור: (ז) אל תירא. ר"ל לא קראתיך לנקום ממך רעה כ"א לגמול עמך חסד בעבור אביך:

מצודת ציון

כבש. ענין לכידה: (יז) ושריה. ובד"ה קראו שושא ולמטה קראו שוא ובשלש השמות היה נקרא והוא כלל גדול בנביאים כל"מ שנאמר פעם כן ופעם כן: (יח) כהנים. ר"ל ראשים ושרים: ט (א) הכי. כי משמש במקום אם: (ג) האפס. האין וכן אפס כסף (בראשית מ"ז): נכה. ענין שבירה וכן פרעה נכה (מ"ב כג): (ד) איפה. איה פה: בית מכיר. בבית מכיר ותחסר ב' השמוש וכמוהו הרבה

רדק

שדה שם כלל לנחלתו וכתי' אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו ג"כ יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש א"כ היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה הסד עשה אם נטל משאר יורשי' ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשי' ועוד כי מ"ש במשפט המלוכה ואת שדותיכ' ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה ונרי' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה היא ועוד שאמר במשפט המלוכ' שדותיכ' וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע הי' בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכו' הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: (י) והבאת. תאסוף מן השדה הביתה וי"מ אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה עד שתאסוף התבואה: והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו: (יא) ומפיבשת יאכל על שלחני. אף על פי שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אעפ"כ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אחר שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך: (יב) וכל מושב בית ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה ברח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר וינחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון. ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא בני שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמר אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלחם עם ארבע אומות בני עמון וארם צובא וארם בית רחוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה

תרגום

וְאָתֵיב לָךְ יַת כָּל אַחֲסָנַת
שָׁאוּל אֲבוּךְ וְאַתְּ תֵּיכוֹל
לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי תְּדִירָא׃
ח וּסְגִיד וַאֲמַר מָה עַבְדָּךְ
אֲרֵי אִתְפְּנֵיתָא עַל גְּבַר
הֶדְיוֹט דִּכְוָתִי׃ ט וּקְרָא
מַלְכָּא לְצִיבָא עוּלֵימָא
דְשָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ כָּל
דַּהֲוָה לְשָׁאוּל וּלְכָל בֵּיתֵיהּ
יְהָבִית לְבַר רִבּוֹנָךְ׃
י וְתִפְלַח לֵיהּ יַת אַרְעָא אַתְּ
וּבְנָךְ וְעַבְדָּיךְ וְתֵיעוֹל וִיהֵי
לְבַר רִבּוֹנָךְ מְזוֹן וְיִתְפַּרְנֵס
וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר רִבּוֹנָךְ אָכֵיל
תְּדִירָא לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי
וּלְצִיבָא חַמְשַׁת עֲסַר בְּנִין
וְעַסְרִין עַבְדִין׃ יא וַאֲמַר
צִיבָא לְמַלְכָּא כְּכֹל דִּי
פַקֵּיד רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת
עַבְדֵּיהּ כֵּן יַעְבֵּד עַבְדָּךְ
וּמְפִיבֹשֶׁת אָכֵל עַל פְּתוֹרִי
כְּחַד מִבְּנֵי מַלְכָּא׃
יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בְּרָא זְעֵירָא
וּשְׁמֵיהּ מִיכָא וְכֹל מוֹתַב
בֵּית צִיבָא עַבְדִין
לִמְפִיבֹשֶׁת׃ יג וּמְפִיבֹשֶׁת
יָתֵיב בִּירוּשְׁלֵם אֲרֵי עַל
פְּתוֹרָא דְמַלְכָּא תְּדִירָא
הוּא אָכֵיל וְהוּא חֲגֵיר
בְּתַרְתֵּין רִגְלוֹהִי׃ א וַהֲוָה
בָּתַר כֵּן וּמִית מַלְכָּא דִבְנֵי
עַמּוֹן וּמְלַךְ חָנוּן בְּרֵיהּ
תְּחוֹתוֹהִי׃ ב וַאֲמַר דָּוִד אַעְבֵּיד טִיבוּ עִם חָנוּן בַּר נָחָשׁ כְּמָא דַעֲבַד אֲבוּהִי עִמִּי טִיבוּ וּשְׁלַח
דָּוִד לְנַחֲמוּתֵיהּ בִּידָא דְעַבְדוֹהִי לְוָת אֲבוּהִי וַאֲתוֹ עַבְדֵי דָוִד

מסורה

קל דסמיך להי"ת ועי"ן מֶה ומֶה כמ"ז מֶה יָמֵה
נ'
י"כ
כ'כתיב חל"ף וכל עזר'דכו' כמ"א

מקרא

שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל לֶחֶם
עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד׃ ח וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר
מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב
הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי׃ ט וַיִּקְרָא
הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל
וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ׃
י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ
וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ
לֶחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ
יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים׃
יא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר
יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן
יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־
שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל
מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת׃
יג וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי עַל־
שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא
פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו׃ י א וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ
חָנוּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־
חֶסֶד ׀ עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ
בְּיַד־עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד

רשי

(יא) כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שלחני. ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבשת אוכל על שלחני: (יב) מושב בית ציבא. בניו ועבדיו: (ב) כאשר עשה אביך עמדי חסד. ומהו החסד כשהי' דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו (שמואל א' כ"ב ד') וינחם את פני מלך מואב ויאמר לו ישב נא אבי ואמי עמך והרגם חוץ מאחד מהם שברח ונמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש רבי תנחומא טירפ

פי' רבי ישעיה

(יא) ומפיבשת אוכל על שולחני. פירוש דוד ענה ואמר לציבא שמפיבשת יהא אוכל על שולחני כאחד מבניו. ואתה תוטל בעבודת השדה שלו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו חכמים כשהפקיד דוד בית אביו במואב הרגם וברח אחד מהם בעמון והצילו: לנחמו ביד עבדיו אל אביו. פי' בעבור אביו:

נחמה אל ו' בליש' בקריאת וסי' וינחמו בני ישראל אל: וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא. וינחם ה' אל הרעה ויאמר למלאך. אולי ישמעו וישובו. היטיבו דרכיכם ומעלליכם. התמת המיתתו. אם שוב תשבו:

תולדות אהרן ולציבא. יבמות סב. תמיד היא אוכל. זוטר תרומות:

הרכה: בלו דבר. שם מקום לו דמי: (ט) נער. המשרת נקרא נער ע"ש שדרך הנער לשרת את הזקן: (יג) פסח. חגר: [illegible]

מצודת דוד

והשיבותי לך. אולי לקחה דוד אחרי מות איש בושת בעבור אשתו מיכל היורשת אותו בחשבו שלא נשאר מי היותר קרוב לנחלה: (ח) מה עבדך. מה נחשב עבדך למאומה: (י) ועבדת לו. לצרכו תעבוד את האדמה בחרישה וקצירה: והבאת. את התבואה תביא אל הבית: לבן אדניך. הוא מיכה האמור למטה שהוא בן מפיבשת אדונך: בן אדניך. בן יהונתן אדוניו: (יא) ומפיבשת. אף זה מדברי ציבא שאמר אני אעשה כדבריך עם היות שעד עתה היה מפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא הצטרך לכל דבר: (יב) וכל מושב. כל היושבים והשוכנים בבית ציבא היו עבדים וגו': י (ב) כאשר עשה וגומר. אמרו רז"ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אשר שבו אליהם

רשי

בזירה אליו: (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך: (ד) מדויהם. חלוקיהם: שתותיהם. העגבות: ושוכן

ארץ בני עמון: ג ויאמרו שרי בני־
עמון אל־חנון אדניהם המכבד
דוד את־אביך בעיניך כי־שלח לך
מנחמים הלוא בעבור חקר את־העיר
ולרגלה ולהפכה שלח דוד את־
עבדיו אליך: ד ויקח חנון את־עבדי
דוד ויגלח את־חצי זקנם ויכרת את־
מדויהם בחצי עד שתותיהם
וישלחם: ה ויגדו לדוד וישלח
לקראתם כי־היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד־
יצמח זקנכם ושבתם: ו ויראו בני
עמון כי נבאשו בדוד וישלחו
בני־עמון וישכרו את־ארם בית־
רחוב ואת־ארם צובא עשרים
אלף רגלי ואת־מלך מעכה אלף
איש ואיש טוב שנים־עשר אלף
איש: ז וישמע דוד וישלח את־יואב
ואת כל־הצבא הגבורים: ח ויצאו
בני עמון ויערכו מלחמה פתח
השער וארם צובא ורחוב ואיש־
טוב ומעכה לבדם בשדה:
ט וירא יואב כי־היתה אליו פני
המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל
בחורי בישראל ויערך לקראת ארם:
י ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו
ויערך לקראת בני עמון: יא ויאמר אם־
תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה
ואם־בני עמון יחזקו ממך והלכתי
להושיע לך: יב חזק ונתחזק בעד־עמנו

(מסורה: ט׳ פסוקים את את את — י׳. ג׳ — כ׳. ל׳ — ל׳ — ג׳מ״ל בקרית׳ ב׳ כתיב א׳ — ד׳ — ג׳ — ב׳ כתיב אלף ובענין — ישראל ק׳ — ב׳ כתיב כן — ל׳)

דוד לארעא בני עמון:
ג ואמרו רברבי בני עמון
לחנון רבוניהון המיקר
דוד ית אבוך בעינך ארי
שלח לך מנחמין הלא
בדיל למחקר ית קרתא
ולאללותה ולבדקה שלח
דוד ית עבדוהי לותך:
ד ונסיב חנון ית עבדי דוד
וגרע ית פלגות דקניהון
ופסיק ית לבושיהון עד
פלגיהון עד אתר בית
בהתתהון ושלחינון:
ח וחויאו לדוד ושלח
לקדמותהון ארי הוו גבריא
מתכלמין לחדא ואמר
מלכא תבו בירחו עד
דיצמח דקניכון ותתובון:
ו וחזו בני עמון ארי
אתגריאו בדוד ושלחו בני
עמון ואגרו ית ארם בית
רחוב וית ארם צובא
עסרין אלפין גבר רגלי
וית מלך מעכה אלף גבר
ואיש טוב תרי עסר אלפין
גברא: ז ושמע דוד
ושלח ית יואב וית כל
חילא דגבריא: ח ונפקו
בני עמון וסדרו קרבא
במעלנא דתרעא וארם
צובא ורחוב ואיש טוב
ומעכה בלחודיהון בחקלא:
ט וחזא יואב ארי תקיפו
עלוהי עבדי קרבא מאפוהי
ומאחורוהי ובחר מכל
בחורי ישראל וסדר
לקדמות אנש ארם: י וית
שאר עמא יהב ביד אבשי
אחוהי וסדר לקדמות בני עמון: יא ואמר אם תתקף אנש ארם מני ותהי לי
לפריק ואם בני עמון יתקפון מנך ואיהך למפרק לך: יב תקף ונתקף על עמנא

רדק

התורה: אל אביו. כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל: (ג) המכבד. תחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ: ולהפכה. כתרגום ולמבדק׳ כי הבודק הדבר יפה הופך הענין מצד אל צד: (ד) מדויהם. כתרגו׳ לבושיהון כמו מדו בד ואם היא שרש אחד: בחצי. לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש: עד שתותיהם. עגבותיהם כמו חשופי שת ות״י עד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מקום המבושים: (ה) עד יצמח זקנכם. ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי׳ במספרי׳ אלא השפם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדי׳ והרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות אשר אנחנו שם: יצמח. פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח: (ו) נבאשו. נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש: (ז) ואת כל הצבא. הגבורים כמו העם המלחמה או פי׳ הצבא והגבורי׳: (ח) ורחוב. פירושו וארם רחוב וארם צובא שזכר עומד במקום שנים: ומעכה. ארם מעכה או מלך מעכה: לבדם. להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני׳ ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והגיע עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור: (ט) כי היתה אליו פני המלחמה. אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי׳ פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכת״י ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא: בחורי. בשו״א הבי״ת והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבית מן הדגושי׳: (י) ביד אבשי. בשו״א הבי״ת ובמסר׳ בספרא לית כותיה וכל דברי הימים כותיה: (יא) והיתה לי לישועה. בחסרון היו״ד שהיא במקום למ״ד הפועל מהמכתב: (יב) בעד עמנו. שלא יבואו לחרב

רלבג

שאול אביו: (ד) ויגלח את חצי זקנם. כדי לשום מום לאות שלא היה מנהגם לגלח זקנם שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להסיר הבושת מעליהם בשיגלחו הנשאר מזקנם: ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם. אחשוב שקרא מדויהם המכנסים שיכסה בהם הבשת והערוה ושטופיה והנה קראם מדויהם בעבור המשופים שבהם מאלו המקומות אשר ידחו בהם המותרות הטבעיים ומזה הענין נקראת האשה הנדה דוה מצד המותר שידחה ממנה או ובאור זה המאמר שהכרית המכנסים בחצי עד שנגלה הבשת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בהם בגדים יכסו בהם ערותם אלא שהם נמלטו מזה הבשת בלבשם בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח זקנם לא נמלטו עד צמח זקנם: (יב) חזק ונתחזק בעד עמנו. למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר ואז

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. כתיב בתורתו לא תדרוש שלומם וטובת׳ והנה דוד שואל בשלומך: (ד) מדויהם. כמו מדיו: עד שתותיהם. פי׳ עגבותיהם: ואת כל הצבא הגבורים. ה״א של הצבא יתרה:

תולדות אהרן הזק והחזק. ברכות לב:

איש ואיש ג׳ בקריאה וסי׳ ויראו בני עמון כי נבאשו. ולציון יאמר. מים עמוקים עצה: ורחוב ג׳ מלאים וסי׳ נמסר לעיל בסי׳ ח׳:

מצודת דוד

שהוליכם אליו מן מעבר עדולם כמ״ש בש״א: (ג) המכבד דוד וגו׳ בעיניך. וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלוא. הנה לא שלח כ״א לרגל את הארץ: (ד) בחצי. במחצית ארכם והוא עד שתותיהם: (ה) וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ח) פתח השער. מקום מהלך שער העיר: (ט) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יב) חזק ונתחזק. חזק אתה והעם אשר עמך וגם אני אתחזק

מצודת ציון

(ג) ולרגלה. מל׳ מרגל ומחפש: ולהפכה. ת״י ולבדקה כי הבודק דבר מה מהפכה מצד אל צד: (ד) מדויהם. מלבושיהם כמו וילבש שאול וגו׳ מדיו (ש״א י״ז): שתותיהם. הם העגבות שהוא בחצי המלבוש ודוגמתו חשופי שת (ישעיה כ): (ה) יצמח. יגדל: (ו) נבאשו. נמאסו כדבר הנבאש: ואיש טוב. אנשי איש טוב והוא שם אדון הארץ וכן וישב בארץ טוב (שופטים י״א): (ז) הגבורים. כמו והגבורים: חילם

יב ... וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ וַיהוָה יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו:
יג וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה בַּאֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו:
יד וּבְנֵי עַמּוֹן רָאוּ כִּי נָס אֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵי אֲבִישַׁי וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיָּשָׁב יוֹאָב מֵעַל בְּנֵי עַמּוֹן וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִָם:
טו וַיַּרְא אֲרָם כִּי נִגַּף לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּאָסְפוּ יָחַד:
טז וַיִּשְׁלַח הֲדַרְעֶזֶר וַיֹּצֵא אֶת אֲרָם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַנָּהָר וַיָּבֹאוּ חֵילָם וְשׁוֹבַךְ שַׂר צְבָא הֲדַרְעֶזֶר לִפְנֵיהֶם:
יז וַיֻּגַּד לְדָוִד וַיֶּאֱסֹף אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן וַיָּבֹא חֵלָאמָה וַיַּעַרְכוּ אֲרָם לִקְרַאת דָּוִד וַיִּלָּחֲמוּ עִמּוֹ:
יח וַיָּנָס אֲרָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּהֲרֹג דָּוִד מֵאֲרָם שְׁבַע מֵאוֹת רֶכֶב וְאַרְבָּעִים אֶלֶף פָּרָשִׁים וְאֵת שׁוֹבַךְ שַׂר צְבָאוֹ הִכָּה וַיָּמָת שָׁם:
יט וַיִּרְאוּ כָל הַמְּלָכִים עַבְדֵי הֲדַרְעֶזֶר כִּי נִגְּפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁלִמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וַיַּעַבְדוּם וַיִּרְאוּ אֲרָם לְהוֹשִׁיעַ עוֹד אֶת בְּנֵי עַמּוֹן:
יא א וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה לְעֵת צֵאת הַמַּלְאָכִים וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת יוֹאָב וְאֶת עֲבָדָיו עִמּוֹ וְאֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִתוּ אֶת בְּנֵי עַמּוֹן וַיָּצֻרוּ עַל רַבָּה וְדָוִד יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִָם:
ב וַיְהִי לְעֵת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא אִשָּׁה רֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מַרְאֶה מְאֹד:
ג וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא זֹאת בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי:
ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת

ועל קירוי אלהנא ויי יעבד דתקין קדמוהי:
יג וקריב יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי:
יד ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם וערקו מן קדם אבישי ועאלו לקרתא ותב יואב מלות בני עמון ואתא לירושלם:
טו וחזו אנש ארם ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו כחדא:
טז ושלח הדרעזר ואפיק ית אנש ארם דמעבר פרת ואתו לחילם ושובך רב חילא דהדרעזר קדמיהון:
יז ואתחוא לדוד וכנש ית כל ישראל ועבר ית ירדנא ואתו לחלם וסדרו אנש ארם לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה:
יח ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל וקטל דוד מארם שבע מאה רתכין וארבעין אלפין פרשין וית שובך רב חיליה מחו ומית תמן:
יט וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש ארם למפרק עוד ית בני עמון:
א והוה לזמן סופא דשתא לעדן מפק מלכיא ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי עמיה וית כל ישראל וחבילו ית בני עמון וצרו על רבה ודוד יתיב בירושלם:
ב והוה לעידן רמשא וקם דוד מעל שיוויה והליך על אגר בית מלכא וחזא אתתא משתטפא על אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא:
ג ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר הלא דא בת שבע בת אליעם אתת אוריה חתאה:
ד ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא

רש"י

(טז) ושובך שר צבא הדרעזר. על שם שהיה גבור ועריץ מאוד הזכירו בשמו: (א) לעת צאת המלכים. יש עת בשנה שדרך החיילות לצאת כשארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים תבואה בשדה לאכול: (ד) מטומאתה. מנדתה:
שלא

רלב"ג

ואז יעזור השי"ת כי השי"ת לא יחדש המופתים רק במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות: (א) לעת צאת המלכים. הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל: (ד) והיא מתקדשת מטומאתה, ר"ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה:
ותאמר

פי' רבי ישעיה

(א) לעת צאת המלכים. מניסן ואילך שעברו ימות הגשמים וגם התבואה מצוי' בשדות למאכל הסוסים: וישחיתו את בני עמון. שהשחיתו כל נחלותיהם מבחוץ.

ויאספו. י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא: ויוצא י"ב חס' וסי' נמסר בסדר קרח: וישלמו ג' חסרים יו"ד בליש' בקריאה וסי' ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר. וכל חפצו ישלם. גם אויביו ישלם אתו: וישחתו ז' חס' בליש' בקריאה וסי' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל. כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון. וישחתו את בני עמון. אלהי הגוים אשר השחתו אבותי. כמעט קט ותשחת מהם. וגערתי לכם באכל. בפה חנף ישחת רעהו: לאשה ה' בקריאה וסימן לאשה מה זאת עשית. ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך. וידבר לאשה ותישר. וישלח דוד וידרש לאשה. וישאל המלך לאשה ותספר לו. וחד ולאשה עגל מרבק:

ת
ולדות אהרן ושובך. סוטה מב: ויהי לעת ערב. סנהדרין קז: וישלח דוד. שם: הלא זאת. שם שם: וישלח דוד מלאכים שם קז:

רד"ק

לחרב ולשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם עשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים: וה' יעשה הטוב בעיניו. אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וה' יעשה הטוב בעיניו כי לה' התשועה: (טז) ושובך. ובדברי הימים כתוב ושופך והבי"ת והפ"א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פזר: (יז) חלאמה. הוא חלם הנזכר והה"א כה"א מצרימה והאל"ף נוספת למשך: (יח) שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: שר צבאו. שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה: (א) לעת צאת המלאכים. האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה ההיא וחשבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"מ לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והוא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאי' לאכול והראשון נכון בעיני: (ב) מעל הגג. הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה: וידרש לאשה. דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם: אוריה החתי. אפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי: (ד) מתקדשת מטומאת'. להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאת' כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת
איש

מצודת ציון

(טז) חילם. שם מקום. (יז) חלאמה. לה לם: (יט) וישלימו. עשו שלום: יא (א) לתשובת. מל' הסבה: ויצורו. מל' מצור: (ד) מתקדשת.
ר"ל

מצודת דוד

נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגו'. שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וגו'. ר"ל ואם בכל התחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה: (טו) ויאספו יחד. בחשבם שבלכת עם ינצחו הם: (יט) עבדי הדרעזר. ר"ל השרים למשמעתו: יא לתשובת השנה. ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה שעברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה: (ב) מעל הגג. ר"ל מעל הגג שהלך הוא בו ראה אשה רוחצת למטה: (ג) וידרש. שאל ודרש על האשה מי היא: (ד) מתקדשת. היתה טהורה
מטומאת

מטמאתה ותשב אל־ביתה: ה ותהר
האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר
הרה אנכי: ו וישלח דוד אל־יואב
שלח אלי את־אוריה החתי וישלח
יואב את־אוריה אל־דוד: ז ויבא
אוריה אליו וישאל דוד לשלום
יואב ולשלום העם ולשלום
המלחמה: ח ויאמר דוד לאוריה
רד לביתך ורחץ רגליך ויצא
אוריה מבית המלך ותצא אחריו
משאת המלך: ט וישכב אוריה פתח
בית המלך את כל־עבדי אדניו
ולא ירד אל־ביתו: י ויגדו לדוד
לאמר לא־ירד אוריה אל־ביתו
ויאמר דוד אל־אוריה הלוא מדרך
אתה בא מדוע לא־ירדת אל־ביתך:
יא ויאמר אוריה אל־דוד הארון וישראל
ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב
ועבדי אדני על־פני השדה חנים ואני
אבוא אל־ביתי לאכל ולשתות
ולשכב עם־אשתי חיך וחי נפשך
אם־אעשה את־הדבר הזה: יב ויאמר
דוד אל־אוריה שב בזה גם־היום
ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם
ביום ההוא וממחרת: יג ויקרא־לו
דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו
ויצא בערב לשכב במשכבו עם־
עבדי אדניו ואל־ביתו לא ירד: יד ויהי
בבקר ויכתב דוד ספר אל־יואב
וישלח ביד אוריה: טו ויכתב בספר
לאמר הבו את־אוריה אל־מול פני
המלחמה החזקה ושבתם מאחריו
ונכה ומת: טז ויהי בשמור יואב אל־
העיר ויתן את־אוריה אל־המקום
אשר ידע כי אנשי־חיל שם: יז ויצאו
אנשי העיר וילחמו את־יואב ויפל
מן־העם מעבדי דוד וימת גם
אוריה החתי: יח וישלח יואב ויגד
לדוד את־כל־דברי המלחמה:

(ג׳ ב׳ בפסוק ולסט׳ הנביי) (ו פתח וחד ומשלת) (ל״נ ג׳) (ל׳ חס׳) (ג׳ ול׳ מ״ע ג״ס יחידי)

תרגום

מסובתה ותבת לביתה: ח ועדיאת אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת מעדיא אנא: ו ושלח דוד לות יואב שדר לי ית אוריה חתאה ושדר יואב ית אוריה חתאה לות דוד: ז ואתא אוריה לותיה ושאל ליה דוד לשלם יואב ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא: ח ואמר דוד לאוריה חות לביתך ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא דמלכא: ט ושכב אוריה בתרע בית מלכא עם כל עבדי רבוניה ולא נחת לביתיה: י וחויאו לדוד למימר לא נחת אוריה לביתיה ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא את אתי מא דין לא נחתתא לביתך: יא ואמר אוריה לדוד ארונא וישראל ויהודה יתבין במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני על אפי ברא שרן ואנא איעול לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב עם אתתי תיך וחיי נפשך אם אעביד ית פתגמא הדין: יב ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב אוריה בירושלם ביומא ההוא וביומא דבתרוהי: יג וקרא ליה דוד ואכל קדמוהי ושתי ורויה ונפק ברמשא למשכב בשויה עם עבדי רבוניה ולביתיה לא נחת: יד והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא לות יואב ושדר ביד אוריה: טו וכתב באגרתא למימר הבו ית אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא ותתובון מבתרוהי ויתמחי וימות: טז והוה כד צר יואב על קרתא ויהב ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין גברין תמן: יז ונפקו אנשי קרתא ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה חתאה: יח ושלח יואב יחוי לדוד ית כל עסקי

רשי

(ו) שלח אלי את אוריה. שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת: (ח) משאת המלך. סעודתא דמלכא: (טו) ונכה ומת. כדי שתהא מגורשת למפרע ונמצא שלא בא על אשת איש שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות

רלבג

(ה) ותאמר הרה אנכי. יתכן שאחר שמסגל נסגר רחמה בזולת לחות כי זה מורה על ההריון: (ח) ותצא אחריו משאת המלך. והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו והאפשר שיהיה מענין אבוקה ללותו בבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא ובראות דוד שלא יוכל על זה סבב שימות ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה בדרך שלא יודע כי זנתה עמו בהיותה

מצודת דוד

מטומאת נדה כי טבלה עצמה: (ו) שלח אלי וגו׳. כי עמו היה במלחמה: (ז) ולשלום המלחמה. לשלום אנשי המלחמה: (ח) ורחץ רגליך. הוא כנוי לתשמיש המטה וכונתו היתה לשעליה בדבר ויחשבו כי ממנו הרתה (ואף שכל היוצא למלחמות בית דוד היה כותב גט כריתות לאשתו מכל מקום הי׳ הדבר מכוער כי הדרך היה לנשאה שוב בבוא מן המלחמה והיתה שומרת עליו): משאת המלך. למען ייטב לבו ויבוא על אשתו: (ט) פתח. מול הפתח עם כל עבדי המלך: (י) הלא מדרך אתה בא. ואי״כ אתה עיף ויגע: (יא) יושבים בסכות. במקום המלחמה: ועבדי אדוני. רצה לומר שאר עבדי המלך: חייך. הריני נשבע בחיי גופך וחיי נפשך: (יב) גם היום. כי חשב כאשר יאכל לפניו אז ייטיב לבו ביין וישכב עם אשתו: וממחרת. עד אשר שלחו: (יג) במשכבו. במקום ששכב בה אתמול וזהו עם עבדי אדוניו: (טו) אל מול. לפני המקום שלוחמים בו בחוזק ובגבורה. ושבתם מאחריו. לבל יעזרוהו ויהיה נכה מבני עמון וימות וכוונתו היתה לישאנה אח״ז למען יחשבו שהרתה אחר הנשואין: (טז) בשמור. בעת שמרו את העיר מסביב לבלי תת יוצא ובא:

רדק קגב

אים ורבז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי׳ שכב דוד את מיתי׳ אוריה שתהא מגורש׳ למפרע: (ו) שלח אלי את אוריה. ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברי: ולשלום המלחמה. הגבורים העושים המלחמה וכת״י עבדי קרבא: (ח) משאת המלך. כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משא׳ מאת פניו אליה׳: (יא) חיך. חסר יו״ד הרבים: וחי נפשך. חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: (טז) בשמור יואב. בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכת״י כד צר: ויראו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) וישכב אוריה פתח בית המלך. בחצר ביתו עם כל עבדי אדוניו השומרים בחצר המלך: (יא) הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות. אפשר שהיה משלח דוד הארון במלחמה שהעלה אותו בכבוד גדול. ויש לומר זהו ארון שבו שברי לוחות מונחים שהיה יוצא עמהם למלחמה תדיר:

ולשלום ג׳ וסי׳ ויבא אוריה אליו וישאל ב׳ בו. ולשלום הגבירה: וממחרת ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו. ביום זבחכם יאכל וממחרת. שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג׳ מלאים בליש׳ יחידאין בקריאה וסי׳ ויהי בשמור יואב את העיר. לעולם אשמור לו חסדי. ותשמיר כל ארחתי. ובמסרה אחריתי מוסיף הארת עולם תשמור:

תולדות אהרן ולשלום המלחמה. עקידה שער עד: וישראל ויהודה. (שקלים מט סוטה סג): ואדוני יואב. שבת נו קדושין מג:

מצודת ציון

ר״ל מטהרת: (ח) משאת. מנת ארוחה וסעודה וכן וישא משאות מאת פניו (בראשית מ״ג): (יב) בזה. במקום הזה: (טו) הבו. הזמינו ותנו כמו הבי המטפחת (רות ג׳): (טז) אל העיר

שמואל ב יא יב

יט ויצו את־המלאך לאמר ככלותך את
כל־דברי המלחמה לדבר אל־המלך׃
כ והיה אם־תעלה חמת המלך ואמר
לך מדוע נגשתם אל־העיר להלחם
הלוא ידעתם את אשר־ירו מעל
החומה׃ כא מי־הכה את־אבימלך בן־
ירבשת הלוא־אשה השליכה עליו
פלח רכב מעל החומה וימת בתבץ
למה נגשתם אל־החומה ואמרת גם
עבדך אוריה החתי מת׃ כב וילך
המלאך ויבא ויגד לדוד את כל־
אשר שלחו יואב׃ כג ויאמר המלאך
אל־דוד כי־גברו עלינו האנשים
ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם
עד־פתח השער׃ כד ויראו המוראים
אל־עבדיך מעל החומה וימותו
מעבדי המלך וגם עבדך אוריה
החתי מת׃ כה ויאמר דוד אל־המלאך
כה־תאמר אל־יואב אל־ירע בעיניך
את־הדבר הזה כי־כזה וכזה תאכל
החרב החזק מלחמתך אל־העיר
והרסה וחזקהו׃ כו ותשמע אשת
אוריה כי־מת אוריה אישה ותספד
על־בעלה׃ כז ויעבר האבל וישלח
דוד ויאספה אל־ביתו ותהי־לו
לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר־
עשה דוד בעיני יהוה׃

יב א וישלח יהוה את־נתן אל־
דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים
היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד
ראש׃ ב לעשיר היה צאן ובקר הרבה
מאד׃ ג ולרש אין־כל כי אם־

ב׳ חד מ״ל וח׳ חסר וחד בכנות׳ מהט׳ · ג׳ פס׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳. ג׳ · ב׳ דגשים · יתיר א׳ יתיר א׳ · ב׳ מ״ל ויפל על הנערים · ג׳ · ל׳. ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ גמר בת דבנים · ג׳ כתיב א׳ · ל׳

תרגום

קרבא׃ יט ופקיד ית אזגדא למימר כשיציותך ית כל עסקי קרבא למללא עם מלכא׃ כ ויהי אם ידלק רוגזא דמלכא ויימר לך מא דין אתקרבתון לקרתא לאגחא הלא ידעתון ית דירמון עליכון מן שורא׃ כא מן קטל ית אבימלך בר ירבשת הלא איתתא רמת עלוהי פלגות רכב רחיא מן שורא ומית בתבץ למא אתקרבתון לשורא ותימר אף עבדך אוריה חתאה מית׃ כב ואזל אזגדא ואתא וחוי לדוד ית כל דשלחיה יואב׃ כג ואמר אזגדא לדוד ארי תקיפו עלנא גבריא ונפקו לותנא לחקלא והוינא טרדין להון עד מעלנא דתרעא׃ כד ושדו קשתיא בעבדך מן שורא ואתקטילו מעבדי מלכא ואף עבדך אוריה חתאה מית׃ כה ואמר דוד לאזגדא כדין תימר ליואב לא יבאיש בעינך ית פתגמא הדין ארי כדין וכדין תקטול חרבא אתקיף קרבך על קרתא ופגרה ותקפהו׃ כו ושמעת אתת אוריה ארי מית אוריה בעלה וספדת על בעלה׃ כז ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה לביתיה והות ליה לאתו וילידת ליה בר ובאיש פתגמא דעבד דוד קדם יי׃ א ושלח יי ית נתן לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא׃ ב לעתירא הוו עאן ותורין סגי לחדא׃ ג ולמסכינא לית כל מדעם

רדק

(כד) ויראו המוראים. מכתב בשני נחים כמו כל הבאים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאוד: (כה) כזה וכזה. הראשון בחולם והשני סגול: וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו: (א) שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי אדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בנים היו לו מאשה אחרת שהיתה לו ומתה. והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבותי״ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומה להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצה לומר שמושל על האיש ולפיכך קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזלה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוער אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטן כי גנב אחד משלם ארבע לאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ושלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל

רשי

ימות במלחמה: (כא) בן ירובשת. הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל: (כה) החזק מלחמתך אל העיר והרסה. עד כאן דברי השליחות: וחזקהו. דוד אמר למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו: ויבא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) בן ירובשת. הוא ירובעל וקראה הבעל בושת: (כה) וחזקהו. אמר דוד למלאך חזק יואב למלחמה שלא ירך:

ירו ו׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אשר ירו מעל החומה. וירו המראים אל עבדיך. וידו הירים למלך יאשיהו. וירם אלהי׳ חץ פתאם. פתאום. ירהו הירה זיקים: המראים ר׳ בקריאה וסי׳ נמסר אסדר חקת התורה: כזה וכזה ג׳ וסי׳ עשה לי מיכה: תאכל החרב. הנה אשת ירבעם: ראש ג׳ כתיב בן בקריאה וסימ׳ אחד עשיר ואחד ראש. כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה:

מצודת ציון

העיר: את העיר: (כ) יורו. ישליכו כמו ירה בים (שמות טו): (כא) ירובשת. הוא ירובעל וכאשר בעל גם בושת השם כנויו כוכבים ומזלות: פלח. כן נקרא אבן הרחים כמו כפלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן העליונה מהרחים כמו לא יחבול רחים ורכב (דברים כד): בתבץ. שם מקום: (כב) המלאך. השליח: (כד) ויורו המורים. ענין השלכה: (כה) כזה. כמו זה כמספר: והרסה. הוא נתיצה ושבירה: (כו) ויאספה. הכניסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים יט): יב (א) ראש. עני ודל כמו ראש עושה כף רמיה (משלי י): (ג) אין כל. לא כלום: ויחיה.

כד׳

מצודת דוד

אנשי חיל. מבני עמון: (כ) אל העיר. להתקרב מאד אל העיר: מעל החומה. ובקלות ימיתו את הנגשים אל העיר: (כא) הלוא אשה וגו׳. וא״כ נקל מאוד להרוג את כל הקרב אל החומה: ואמרת. לשכך חמתו תאמר גם עבדך וגו׳ ור״ל עם שהיה איש מלחמה מנעוריו וידע בכל זה ועכ״ז לא שת לבו לזאת א״כ מהנראה כי מן השמים נסבה הדבר וכונתו היתה להודיע שעשה מה שצוה לו בדבר אוריה ולהסתיר הדבר בפני השליח לא צוהו לאמרו מיד: (כג) כי גברו. כאשר גברו עלינו וגו׳ וסוף הדבר היה אשר נהיה אנחנו מתגברים עליהם לרדפם עד פתח השער: (כד) ויורו המורים. בעת קרבנו אל החומה: וגם עבדך וגו׳. כי השליח חשב למה אמתין עד אשר יעלה חמת המלך ולומר לו אח״ז ממיתת אוריה הלא טוב לומר לו מיד ולא יעלה חמתו (ואף יואב השכיל את זאת אשר השליח יגיד לו מיד ולזה לא חשש פן לא תעלה חמת המלך ולא יודע לו ממיתת אוריה): (כה) אל ירע בעיניך. להכניס מורך בלב בעבור זה: כי כזה וכזה. כי דרך המלחמה היא שאוכלת החרב וכהנה וכהנה וכאומר הלא מעטים מתו ודרך המלחמה היא שאף מן המנצחים נופלים הרבה: החזק מלחמתך. אחוז במלחמתך ואל ירך לבבך וידעתי כי תוכל לה והרסה: וחזקהו. להשליח אמר שהוא מעצמו יחזק את לב יואב: יב (א) שני אנשים. על כי רצה שדוד בעצמו יפסוק הדין על עצמו לזה אמר לו כאלו קובל לפניו על העול הנעשה בעיר ושהוא יעשה משפט וכשיפסוק הדין אז יאמר לו אתה האיש ואף כי הרבה בדברים שאין ענין להם עם דבר

דוד

(ד) ויבא הלך. דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח״כ לאורח שנעשה אכסנאי ואח״כ לאיש שהוא בעל הבית: (ה) כי בן מות. הגוזל את העני כאלו נוטל את נפשו שנא׳ את נפש בעליו יקח (משלי א׳ י״ט): (ו) ישלם ארבעתים. כך אירע לו שלקה בארבעה בניו הילד ואמנון תמר ואבשלום: (ח) ואוסיפה. והייתי מוסיף לך: ואת נשי אדוניך. מיכל בת שאול:

על העני ראוי לקנסו שישלם ד׳ עוד ויית ארבעתים על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתיי שמנה ובדברי רז״ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום: את בית אדוניך. כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת: את נשי אדוניך. עגלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול היו האחת היא אמו והאחת בתו או נאמר גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו: ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא חטאת אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה: (ט) הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה: ואותו הרגת בחרב בני עמון. אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר״ל שתי רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז״ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטע׳ לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אף על

לבג

בביותה אשת אוריה. (ג) ויבא הלך לאיש העשיר. הוא הלך הוא אורח נקרא הלך מצד לכתו בדרכים ומפני זה ג״כ נקרא אורח ורבותינו ז״ל דקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש די מחסורו כי ההלך והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למדרגת אדון ולזה קראו בסוף הענין איש אמר ויעש לאיש הבא אליו: (ז) ויאמר נתן אל דוד אתה האיש. אמרו רבותינו ז״ל כי כמו שנשפט דוד כן היה כמו שאמר תחת הכבשה ישלם ארבעתים כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדניה. והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא שפטו השי״ת שישכב איש עם הרבה מנשיו לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי ה׳ כי בן מות האיש העושה זאת לא שפטו השי״ת כפיו ולזה אמר לו נתן גם ה׳ העביר חטאתך לא תמות ובעבור שנעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתמשול חרב שונאיו על ביתו ימים רבים מצורף אל זה מה שעשה כנגד השם ית׳ להשתדל בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאשה ולפי שמאתו היתה ההתחלה בזאת העבירה גם השי״ת רצה שתצמח רעה מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה

1. כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ
וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ
תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב
וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת: ד וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ
הֶעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ
וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא־לוֹ וַיִּקַּח
אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָאשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ
לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו: ה וַיִּחַר־אַף דָּוִד
בָּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־נָתָן חַי־יְהוָה
כִּי בֶן־מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹאת:
ו וְאֶת־הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם עֵקֶב
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר
לֹא־חָמָל:
ז וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ מִיַּד שָׁאוּל:
ח וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־
נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם מְעָט
וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: ט מַדּוּעַ
בָּזִיתָ ׀ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינַו אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ

אֱלָהֵין אִמַּרְתָּא חֲדָא זְעֵירָא דְזַבְנָא וְקַיְימַהּ וּרְבַת עִמֵּיהּ וְעִם בְּנוֹהִי כַּחֲדָא מִפִּתֵּיהּ אָכְלַת וּמִכּוֹסֵיהּ שָׁתְיָא וּבְחֵיקֵיהּ שָׁכְבָא וַהֲוַת לֵיהּ כִּבְרַתָּא: ד וַאֲתָא אוֹרְחָא לְגַבְרָא עַתִּירָא וְחַס לְמִיסַב מֵעָנֵיהּ וּמִתּוֹרֵיהּ לְמֶעְבַּד לְאוֹרְחָא דַאֲתָא לֵיהּ וּנְסֵיב יַת אִמַּרְתָּא דְגַבְרָא מִסְכֵּינָא וַעֲבַדַהּ לְגַבְרָא דַאֲתָא לְוָתֵיהּ: ה וּתְקֵיף רוּגְזָא דְדָוִד בְּגַבְרָא לַחֲדָא וַאֲמַר לְנָתָן קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי גְבַר חַיַּב קְטוֹל גַּבְרָא דַעֲבַד דָא: ו וְיַת אִמַּרְתָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד אַרְבְּעָא חֲלָף דַעֲבַד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְעַל דְּלָא חָס: ז וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַתְּ גַּבְרָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא שֵׁיזֵבְתָּךְ מִידָא דְשָׁאוּל: ח וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיַת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ בְּחֵיקָךְ וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר וְאוֹסֵיף לָךְ כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין: ט מָא הֵין בְּסַרְתָּא עַל פִּתְגָמָא דַייָ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָמוֹהִי יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיַת אִתְּתֵיהּ נְסֵיבְתָּא לָךְ לְאִתּוּ

(margin notes: ג׳ כליש׳ / ל׳ / ג׳ כ׳ ל׳ זקף קמץ / כ׳ הגך דגש אתנח כתרי ניסגלה / ל׳ / ג׳ כתיב א׳ כ׳ / ל״ג / ל׳ / ד׳ / ל׳ דסמיך למשיחה / ז׳ קמצין וכל אסי״ף דכו׳ / ל׳ וחס׳ בסיפרא / ל׳ / בעיני ק׳)

פי׳ רבי ישעיה

(ד) ויבוא הלך לאיש. לא תבעו אלא על גזל אשתו כי ספר כריתו׳ נתן לה בעלה כי כל היוצא למלחמת דוד ספר כריתות היה כותב לאשתו בלי תנאי פן ימות במלחמה ואין מי שיראה אותו ויכירהו ואפילו הכי כל אשה היתה מצפי׳ את בעלה ודוד גזלה ממנו ולקחה שאילו היתה אשת איש למה הביא עליו זה המשל ולא אמר לו דוד הבא על אשת איש מה דינו וגם אוריה אם שם אותו בפני המלחמה רצאי המלך להשים גבוריו בפני המלחמה ואינו נענש על הריגתם:

ויחיה ג׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ לגלות ערותה עליה. אשר קנה ויחיה. גמלתהו טוב ולא רע. אנ״ך: באיש ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קדשים: ועל אשר ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אנחנו פשטנו על נגב הכרתי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. וגם ביד יהוא בן חנני. ואקרא חרב על הארץ: מעט ז׳ זקפין קמצין בקריאה וסי׳ ונשארתם במתי מעט תחת. ואם מעט ואוסיפה לך כהנה. גם כי יתנו בגוים. זרעתם הרבה והבא מעט. פנה אל הרבה והנה מעט. וקצף גדול אני קוצף. רק הכהנים היו למעט דעזרא. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהון קמצין:

תולדות אהרן ויבא הלך. סוכה נב זוכר ואתהנן: ויקח. שם: האיש העושה זאת. עקידה שער מז: ואת הכבשה. יומא כב: ואתנה לך. סנהדרין יח (סנהדרין כ יבמות ג): ואם מעט. שם כא: מדוע בזאת. שבת נו עקידה שער סג: ואותו הרגת. קדושין מג:

מצודת דוד

דוד אולם כוונתו היתה להעלים ביותר לבל ירגיש דוד וישמור פיו מלפסוק הדין: (ג) ויחיה. היה מפרנסה במזון והיתה חביבה עליו עד שגדלה עמו בחדרו והוא מדרך מליצה והפלגה: (ה) ויחר אפו. כי חשב שאמת הדבר נעשתה התועבה הזאת: (ו) ארבעתים. כמ״ש וארבע צאן תחת השה (שמות כ״א): עקב וגו׳. לזה ישלם כדין התורה: ועל אשר לא חמל. ר״ל ולזה הוא בן מות על אשר לא חמל על רוב עניו ולכן חייב מיתה בחק משפט המלך: (ז) אתה האיש. אשר עשה כזאת: (ח) נשי אדוניך. מיכל בת שאול ובמדרש יש שנס נשא רצפה בת איה פילגש שאול: ואם מעט. ואם עדיין הממשלה והגדולה היא מעט בעיניך שאל ממני ואוסיף לך כהנה וכהנה ר״ל פעמים כמו שיש לך: (ט) מדוע בזית. ר״ל הלא גמלתיך הטובה ומדוע בזית את דבר ה׳: הכית. ר״ל צוית לסבב לו המיתה: בחרב בני עמון

מצודת ציון

ויחיה. ענין הספקת הצורך כמו למחיה שלחני (בראשית מה): (ד) הלך. ההולך בדרך: לאורח. הוא ההלך שאמר והוא האיש הבא אליו אשר יאמר וליופי המליצה אמר במלות שונות: (ו) עקב. בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז): (ח) כהנה. כמו שיש לך: מקים

הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן: י וְעַתָּה לֹא־
תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם עֵקֶב
כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת־אֵשֶׁת אוּרִיָּה
הַחִתִּי לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה:
יא כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵקִים
עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ וְלָקַחְתִּי אֶת־
נָשֶׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ וְשָׁכַב
עִם־נָשֶׁיךָ לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת:
יב כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ בַסָּתֶר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֶגֶד
הַשָּׁמֶשׁ: יג וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־נָתָן חָטָאתִי לַיהוָה וַיֹּאמֶר נָתָן
אֶל־דָּוִד גַּם־יְהוָה הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ
לֹא תָמוּת: יד אֶפֶס כִּי־נִאֵץ נִאַצְתָּ אֶת־
אֹיְבֵי יְהוָה בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד
לְךָ מוֹת יָמוּת: טו וַיֵּלֶךְ נָתָן אֶל־בֵּיתוֹ
וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יָלְדָה
אֵשֶׁת־אוּרִיָּה לְדָוִד וַיֵּאָנַשׁ: טז וַיְבַקֵּשׁ
דָּוִד אֶת־הָאֱלֹהִים בְּעַד הַנָּעַר וַיָּצָם
דָּוִד צוֹם וּבָא וְלָן וְשָׁכַב אָרְצָה:
יז וַיָּקֻמוּ זִקְנֵי בֵיתוֹ עָלָיו לַהֲקִימוֹ מִן־
הָאָרֶץ וְלֹא אָבָה וְלֹא־בָרָא אִתָּם
לָחֶם: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיָּמָת הַיָּלֶד וַיִּרְאוּ עַבְדֵי דָוִד
לְהַגִּיד לוֹ כִּי־מֵת הַיֶּלֶד כִּי אָמְרוּ
הִנֵּה בִהְיוֹת הַיֶּלֶד חַי דִּבַּרְנוּ אֵלָיו
וְלֹא־שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ וְאֵיךְ נֹאמַר

ויתיה קטלתא בחרבא דבני
עמון: י וכען לא תפסוק
חרבא מן אנש ביתך עד
עלמא חלף דאשטתני
ונסבתא ית אתת אוריה
חתאה למהוי לך לאתו:
יא כדנן אמר יי הא אנא
מקים עלך בישא מביתך
ואדבר ית נשך לעינך
ואתן לחברך וישכוב עם
נשך לעיני שמשא הדא:
יב ארי את עבדתא בסתרא
ואנא אעביד ית פתגמא
הדין קדם כל ישראל וקביל
שמשא: יג ואמר נתן לדוד
חבית קדם יי ואמר נתן
לדוד אף יי אעביר חובך לא
תמות: יד ברם ארי מפתח
פתחתא פומא דסנאי עמא
דיי בפתגמא הדין אף ברא
דאתיליד לך ממת ימות:
טו ואזל נתן לביתיה ותבר
יי ית רביא דילידת אתת
אוריה לדוד ואתמען:
טז ובעא דוד רחמין מן קדם
יי על רביא וצם דוד צומא
ועל ובת ושכיב על ארעא:
יז וקמו סבי ביתיה עלוהי
לאקמותיה מן ארעא ולא
אבא ולא אכל עמהון
לחמא: יח והוה ביומא
שביעאה ומית רביא
ודחילו עבדי דוד לחואה
ליה ארי מית רביא ארי
אמרו כד הוה רביא קים מלילנא עמיה ולא קביל מננא ואיכדין נימר ליה

רדק

ע"פ כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך הפוגם על המלך: (יא) לעיניך. כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך. לרעיך. כתיב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאדם אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכי: עם נשיך. הם הפלגשים. לעיני השמש הזאת. בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עליהן לאהל. יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואע"פ שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי עבר' אף על פי שאבשלום סופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורות לכל אדם וכשם כי לבנו מכוער הדבר ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברים אשר ספר נתן לדוד על שני חלקים אחד מהם מעש' הבורא והוא הגברת אבשלום והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראות את לבו בזה: (יג) גם ה' העביר. גם לרבו' על וידויו כלומר כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך: לא תמות. ואף על פי שאתה חייב מיתה האל קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה כלומר לא תמות מות רשעים שירד נפשך בגיהנם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות: (יד) נאץ. מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבני': את אויבי ה'. ר"ל מכנה את ה' ויונתן פרשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומא דסנאי עמא ה' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה: (טו) וילך נתן אל ביתו. להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבוד להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד: ויאנש. חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות"י ואמטען: (טז) ויבקש דוד את האלהים. שהתפלל בעד הנער אעפ"י שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שא' הוא מי יודע וחנני ה' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש

רשי

(יד) כי נאץ נאצת את אויבי. כנוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תרגם ארי מיפתח פתחתא פומא דסנאי עמא דה': (טו) ויאנש. לשון חולי: (טז) ובא ולן ושכב ארצה. ובא הבית ולן בלילה שוכב לארץ: (יז) ולא ברה. לשון אכילה כמו ואברה מידם לקמן

רלבג

כי מביתו למחה רעת אמנון ואבשלים ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש. (יד) ויאנש. ר"ל שבא לו חולי אנוש וביום השביעי

פי' רבי' ישעיה

(טו) ויאנש. לשון חולי כמו מה אנושה מכתך: (יז) ולא ברה אתם לחם. כמו ואברה מידה ונתחלף הה"א באל"ף: (כ) ויסך. פועל כבד: (כא) בעבור הילד. שהיה חי והיה חולה נמת ותבך ונצטערת על חליו ועל מיתתו אינך מצטער:

בסתר ד' וסי' נמסר בסדר תשא: בקולנו ד' בליש ג' מ"ל וא' חסר וסי' נמסר בסדר חקת התורה:

תולדות אהרן סנני מקים. ברכות ז סוטה יא זוהר ויקרא: גם ה'. ברכות ט זוהר עקב:

מצודת ציון

(יא) מקים. מעמיד: (יג) העביר. הסיר ומחל: (יד) אפס. הוא כענין רק כמו אפס קצהו (במדבר כג): נאץ נאצת. ענין כעס ובזיון כמו ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט): (טו) ויגוף. היא מכת החולי: ויאנש. ענין כבדות החולי כמו אנושה מכותיה (מיכה א): (יז) ברה. היא אכילה מועטת

מצודת ד

עמון. וכפולה חטאתך מאלו הרגתו בחרבך: (י) לא תסור חרב וגו'. ורבים מזרעך ימותו בחרב: בזתני. להתחלל שם שמים על ידך: (יא) מביתך. אחד מאנשי ביתך יעשה לך הרעה: לעיניך. על כי ידע מזה ולא היה לאל ידו למחות בדבר הרי היא כאלו נעשתה לעיניו: לרעיך. כי אבשלום היה אז מלך כמוהו ולרעהו יחשב: לעיני השמש. ר"ל בגלוי ובפרסום רב: (יב) בסתר. וחשבת שלא תגלה רעתך: ואני אעשה וגו'. אשלם הגמול בפרסום רב ובזה ידעו הכל מעשיך כי מהגמול יסכילו לדעת העון: (יג) חטאתי לה'. כאומר הנה על הריגת אוריה עונשי אמורה שלא תסור חרב מביתי אבל עון בת שבע הלא לה' חטאתי בזה והוא רחום יכפר עון: גם ה'. ר"ל לא תחשוב שגמול העונש האמור שזה הוא לעון הריגת אוריה לא כן הוא כי גמול הראוי הוא להיות נפש תחת נפש אבל רק על מקלת העון בזה ישלם וגם העביר מחטאתך וכפר מקלתה להיות לך נפשך לשלל ולא תמות: (יד) אפס וגו'. ר"ל אבל בדבר הזה דבת שבע חללת את השם וגרמת שאויבי ה' הרשעים ינאצו נאצות גדולות בלמדם ממך ולזה תקבל עליו גמול משלם וכן הבן הילוד ימות כי ראוי הוא לגמול המעשה: (טז) ובא ולן. בא מבית האלהים מאשר התפלל בו ולן כל הלילה מושכב בארץ: (יח) ביום השביעי. לימי החולי

משם גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן . ובא מבית ה' שהי' שם כל היום לם ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : (יז) ולא ברה אתם לחם . ולא אכל אפי' אכילה מועט' כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : (יח) ועשה רעה . יעשה רעה בגופו : (כ) ויקם דוד מהארץ . הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדי' אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילו' ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה' להשתחוות ולהודו' על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את ה' ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר

חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקראולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילו' מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שלא היה דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבלו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבלות תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאות גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביום השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו ובו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער

מית רביא ויעבד בישא : יט נחזא דוד ארי עבדוהי מלחשין וסבר דוד ארי מית רביא ואמר דוד לעבדוהי המית רביא ואמרו מית : כ וקם דוד מן ארעא ומשח ושף ושני כסותיה ועל לבית מקדשא דיי וסגיד ואתא לביתיה ושאיל ושויאו ליה לחמא ואכל : כא ואמרו עבדוהי ליה מה פתגמא הדין דעבדתא עד דרביא קים צמתא ובכית וכד מית רביא קמתא ואכלת לחמא : כב ואמר עד דרביא קים צמית ובכיתי ארי אמרית מן ידע דלמא יתרחים עלי מן קדם יי ויחי רביא : כג וכען מית למא דנן אנא צאים האיכול לאתבותיה עוד אנא איזיל לותיה והוא לא תאב לותי : כד ונחים דוד ית בת שבע אתתיה ועל לותה ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית שמיה שלמה ויי רחמיה : כה ושלח ביד נתן נביא וקרא ית שמיה ידידיה בדיל יי : כו ואגיח קרבא יואב ברבת בני עמון וכבש

אליו מת הילד ועשה רעה :
יט וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן ג'. ד'
דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל־
עבדיו המת הילד ויאמרו מת : ג'
כ ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף ה'
שמלתו ויבא בית־יהוה וישתחו שמ' ותיו ק'
ויבא אל־ביתו וישאל וישימו לו
לחם ויאכל : כא ויאמרו עבדיו אליו ג'
מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור ח' מ"ע
הילד חי צמת ותבך וכאשר מת
הילד קמת ותאכל לחם : כב ויאמר
בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי ג'
אמרתי מי יודע יחנני יהוה וחי הילד : וחנני ק'
כג ועתה | מת למה זה אני צם האוכל ב' ואסי
להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא־
ישוב אלי : כד וינחם דוד את בת־שבע ב' אתסווידבר
אשתו ויבא אליה וישכב עמה
ותלד בן ויקרא את־שמו שלמה ותקרא ק'
ויהוה אהבו : כה וישלח ביד נתן ד'
הנביא ויקרא את־שמו ידידיה ג'
בעבור יהוה :
כו וילחם יואב ברבת בני עמון

(לקמן יז ו') : (כה) בעבור ה'. אשר אהבו : (כו) את עיר

רלבג

השביעי מת . (כד) ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה'. ראוי שיתבאר לך מזה שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גם כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר שהענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא נזכו הש"י ע"י נביאו שיעזבה והאשה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אהב הש"י את הילד ורצה שתהיה ממנו הממלכה אבל על כל פנים ראוי שנאמין כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שהבר נהרג בדבר המלחמה והנה לולי

פי' רבי ישעיה

(כה) בעבור ה'. פירוש בעבו' ה' אשר אהבו :

תולדות אהרן נמח ותקן . מקדש שער כו ומט : וינחם דוד מ"ק טו : וישלח ביד נתן . סנהדרין סט מנחות כג :

מהארץ ה' בקריא' וסי' ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל . וימאן ויאמר . ויקם דוד מהארץ . מהארץ עד מעל הפתח כי משלשות הנה דיחזקאל : ויסך ד' רפין וסי' נמסר בסדר פקודי : אהבו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש :

ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימא ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר וה' אהבו לא כמו הראשון שנאמר לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבותינו ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי ז' ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב אל ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותו הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו : (כא) בעבור הילד החי . ת"י כמו בעוד עד דרביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי צמת : (כב) וחנני . כתב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל נומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחי' וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכין על המתי' כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיב אלא דרך צער ואבל : (כד) את בת שבע אשתו . עתה אמר אשתו כי כבר מת אורי' אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אורי' לדוד כי אשת אורי' היתה עד שמת ומצאתי ספר אחר כתיב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקי' ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסורה י"א מילין קורין ת"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתיב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה : ויבא אליה וישכב עמה . הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה . ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנע' מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפשר יהיה לי בן של קיימא ממך יבוזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד כאל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך

מצודת ציון

כמו להברות את דוד (לעיל ג) : (יט) מתלחשים . מדברים בלחש ובחשאי : ויבן . מלשון הבנה : (כ) ויסך . משח בשמן : ויחלף . ענין תמורה : (כג) האוכל . מלשון יכולת : (כה) ידידיה ר"ל

מצודת דוד

אז לימי לידתו : כי מת . אשר מת : ולא שמע . בעבור גודל התוגה : ועשה רעה. ר"ל יחבל בעצמו : (כ) ויחלף שמלותיו . כי שכב ארצה והיו מעופרים בעפר הארץ : וישתחו . לברך על הרעה כמשפט התורה : וישאל . שאל בעבור האוכל וישימו וגו' : (כא) בעבור הילד חי . ר"ל בעבור הילד כשהיה עדיין חי נמת וגו' : (כב) מי יודע . אם כבר נגזרה עליו המיתה ואולי עדיין לא וחנני ה' וחי הילד : (כג) אליו ר"ל אל הקבר בעת אמות : (כד) וינחם . על מיתת הילד . שלמה וה' אהבו . ר"ל קראה אותו בשתי השמות שם שלמה להורות כי שלום יהיה בימיו וה' אהבו כמשמעו: (כה) וישלח. אבל ה' שלח ביד נתן ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' ור"ל מה שקראה היא שמו בעבור אהבת ה' וה' אהבו קרא הוא שמו בעבור אהבת

כ׳. וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה׃
כז וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר נִלְחַמְתִּי בְרַבָּה גַּם־לָכַדְתִּי
ס׳. כ׳ אֶת־עִיר הַמָּיִם׃ כח וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר
י״ז הָעָם וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־
אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא שְׁמִי
ד׳ עָלֶיהָ׃ כט וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם
וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃
ב׳ מטעי׳ ל וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ
וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר
י״ג הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ לא וְאֶת־הָעָם
אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה
ג׳ וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל
במלבן ק׳ וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה
לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־
הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃
ג׳ יג א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד
ב׳ וּמ״ל. ג׳ אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ

יַת קִרְיַת מַלְכוּתָא׃ כו וּשְׁלַח יוֹאָב אִזְגַּדִּין לְוַת דָּוִד וַאֲמַר אַגִּיחִית קְרָבָא בְּרַבָּה וְאַף כְּבָשִׁית יַת קִרְיַת מַלְכוּתָא׃ כח וּכְעַן כְּנוֹשׁ יַת שְׁאָר עַמָּא וּשְׁרֵי עַל קַרְתָּא וְכִבְשַׁהּ דִּלְמָא אֶכְבּוֹשׁ אֲנָא יַת קַרְתָּא וְיִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלַהּ׃ כט וּכְנַשׁ דָּוִד יַת כָּל עַמָּא וַאֲזַל לְרַבַּת וְאַגִּיחַ קְרָבָא בַהּ וְכַבְשַׁהּ׃ ל וּנְסִיב יַת כְּלִילָא דְמַלְכְּהוֹן מֵעַל רֵישֵׁיהּ וּמַתְקַלַהּ כִּכְּרָא דְדַהֲבָא וּבַהּ אֶבֶן טָבָא וַהֲוָה עַל רֵישָׁא דְדָוִד וַעֲדַת קַרְתָּא אַפֵּיק סַגִּי לַחֲדָא׃ לא וְיַת עַמָּא דְבַהּ אַפֵּיק וּמְסַר יַתְהוֹן בִּמְסָרִין וּבְמוֹרִיגֵי פַרְזְלָא וּבְמַגְזְרֵי פַרְזְלָא וּגְרַר יַתְהוֹן בְּשׁוּקַיָּא וְכֵן עֲבַד לְכָל קִרְוֵי בְּנֵי עַמּוֹן וְתָב דָּוִד וְכָל עַמָּא לִירוּשְׁלֵם׃ א וַהֲוָה בָתַר כֵּן וּלְאַבְשָׁלוֹם בַּר דָּוִד אֲחָתָא שַׁפִּירְתָּא וּשְׁמַהּ תָּמָר

רש"י

עיר המלוכה. שני חיזוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית עיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית למבצר ולחוזק: (ל) את עטרת מלכם. תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מולך: ותהי על ראש דוד. אתי הגתי בטלה: (לא) מגרה וחריצים ומגזרות. כמין סלירה פיס שקורין לימ"א מיני יסורים הם: מגרה. סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו: חריצים. הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין סלירה פיס שקורין לימ"א: במלבן. בטיט חוצות וכן תרגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא: (א) ולאבשלום אחות יפה. שהיתה

רד"ק

המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי: ויקרא את שמו שלמה. כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר ה' וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר וה' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו וי"ו וישלח זו הן אתה קצפת ונחטא למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי ה' אהבו: (כו) עיר המלוכה. עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים בגלות' שעיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה כנגד העיר האחרת לא בתוכה וכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: (ל) עטרת מלכם. מלך בני עמון: ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותו באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו. ורבותינו ז"ל פי' עטר' מלכם כמו מלכום שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו נתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישראל היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור אל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררים בגת קודם שלקחה דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהי' גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה נכריה כי כבר נתגיירה כמו שאמרה עמך עמי אלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרי' כי העטרה היתה עבודת גלולי' וכי חסר היה דוד מלבטל' יאמר לאחד מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי עובד גילולים מבטל עבודת גלולים אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם דוד כמה שני' ולא נתגייר וזהו דבר תימה וי"ת עטרת מלכם כפשוטו כלילא דמלכיהון: (לא) וישם במגרה. ת"י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישר במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה: ובחריצי הברזל. לוה שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המשור: ובחריצי הברזל, כמו מורג חרוץ: ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים: והעביר אותם במלבן. ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ"ם והנו"ן יבואו זה במקום זה כמו כמהן כמהם מוף ונוף וי"ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים: לכל ערי בני עמון. לכל אנשי ערי בני עמון כלומ' לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט: (א) אחות יפה ושמה תמר. תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו

רלב"ג

לולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אחר שאנחנו רואים שכבר רצה הש"י שתהיה ממנה הממלכה אחר. נשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה: (לא) וישם במגרה ובחריצי הברזל וגו'. ר"ל ששם העם אשר בה בזה המשפט שיש בו אכזריות מה שלא יעלם והנה היה רצונו בזה שייראו שאר האומות מלהלחם בישראל והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימות בהם הוא חותך מה שיחתוך שיג"ה בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן האכזריות יותר מההריגה בחרב פיפיות: והעביר אותם במלבן. ר"ל שהעביר אותם באש התנור שעושים שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על

ואת העם י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך: במלכן ג' מלין כתבן כ"ף וקרי בי"ת וסי' במלכן ואת העם אשר בה הוציא. ויבן את מזבח ה'. יכין העז איש רשע בפניו׃

תולדות אהרן ויקח את עטרת ע"ג כד:

פי' רבי' ישעיה

(כו) וילכד את עיר המלוכה. היא הקריה הבצורה של עיר: (כז) לכדתי את עיר המים. שמשם היו מסתפקין מים וככר הם יכולי' להתפש: (לא) והעביר אותם במלבן. תרגם וגרר יתהון בשוקי'. ויש לומר מלבן קורא מקום טיט שלוקחים ממנו טיט ללבנים שסחבם על פני טיט חוצות: (א) אחות יפה. בת אמו היתה:

מצודת דוד

ה' ידידיה: (כו) עיר המלוכה. מקום היכל מלך הסמוך לרבה ואליה תחשב: (כז) עיר המים. היא עיר המלוכה והיתה מספקת מים לבני רבה: (כח) על העיר. היא רבה: פן אלכוד אני. כי היה קרוב הדבר שאוכל ללכד את המים ור"ל כשאלכוד אני פן יקרא שמי עלי ודוגמתו פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ונאמר (דברים ח') ומשפטו כשתאכל ושבעת פן יהיה רם לבבך: ונקרא שמי עליה. לאמר יואב כבשה וטוב בעיני שמך יקרא עליה להיות לכבוד ולפאר: (ל) ואבן יקרה. ובה אבן יקרה: ותהי על ראש דוד. למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך סבל על ראשו משא של ככר: (לא) וישם במגרה. שם משפטם לייסרם במגרה וגו': והעביר. מהם העביר במלבן ר"ל בכבשן ששורפים בו הלבנים: יג (א) אחות. מן האב ומן האם כי מעכה בת מלך גשור היתה יפת תואר

מצודת ציון

ר"ל אהוב לה' כי ידיד היא ענין אהבה: (כח) וחנה. מלשון חניה: (לא) במגרה. כלי מלא פגימות עשויה לכרות העצים ועל כי דרכה לכרות בגרירה קרויה מגרה וכן מגוררות במגרה (מ"א ז): ובחריצי הברזל. כלי ברזל מלאה חריצים עשוים לדוש בה כמ"ש כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח): ובמגזרות. הם הגרזנים שמבקעים בהם העצים והוא מתהפך כמו כבש כשב: במלבן.

אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ ב וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן
לְהִתְחַלּוֹת בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי
בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן
לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ ג וּלְאַמְנוֹן רֵעַ
וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד
וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ ד וַיֹּאמֶר לוֹ
מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ
אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי
אֲנִי אֹהֵב׃ ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב
עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ
לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר
אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי
אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה
וְאָכַלְתִּי מִיָּדָהּ׃ ו וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן
וַיִּתְחָל וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לִרְאוֹתוֹ וַיֹּאמֶר
אַמְנוֹן אֶל־הַמֶּלֶךְ תָּבוֹא־נָא תָמָר
אֲחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת
וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ׃ ז וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־
תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית
אַמְנוֹן אָחִיךְ וַעֲשִׂי־לוֹ הַבִּרְיָה׃
ח וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אָחִיהָ וְהוּא
שֹׁכֵב וַתִּקַּח אֶת־הַבָּצֵק וַתָּלָושׁ וַתְּלַבֵּב
לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת־הַלְּבִבוֹת׃ ט וַתִּקַּח
אֶת־הַמַּשְׂרֵת וַתִּצֹק לְפָנָיו וַיְמָאֵן

ורחמה אמנון בר דוד : ב ועקת לאמנון לאתמרעא בדיל תמר אחתיה ארי בתולתא היא והוה מכסא בעיני אמנון למעבד לה מדעם : ג ולאמנון שושבינא ושמיה יונדב בר שמעה אחוהי דדוד ויונדב גבר חכים לחדא : ד ואמר ליה מה דין את כדין חשוך בר מלכא בצפר בצפר הלא תחוי לי ואמר ליה אמנון ית תמר אחתיה דאבשלום אחי אנא רחים : ה ואמר ליה יהונדב שכב על שוויך ואתמרע וייתי אבוך למחזך ותימר ליה תיתי כען תמר אחתי ותיכלינני לחמא ותעביד לעיני ית סעודתא בדיל דאחזי ואיכול מן ידה : ו ושכיב אמנון ואתמרע ואתא מלכא למחזיה ואמר אמנון למלכא תיתי כען תמר אחתי ותחלוט לעיני תרתין חליטתא ואיכול מן ידה : ז ושלח דוד לות תמר לביתא למימר איזילי כען לבית אמנון אחוך ועבידי ליה סעודתא : ח ואזלת תמר בית אמנון אחוהא והוא שכיב ונסיבת ית לישא ולשת וחלטת לעינוהי ובשילת ית חליטתא : ט ונסיבת ית מסריתא ואריקת קדמוהי ולא אבה למיכל ואמר

רשי

שהיתה בת אמו : (ב) להתחלות. פי' שנחלה : כי בתולה היא. צנועה בבית ואינה יוצאה לחוץ לפיכך ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תואנה יכול לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך (דברים יז ח) ארי יתכסי ממך : (ג) איש . חכם לרשעה : (ד) דל . כחוש כמו דלות ורעות תואר (בראשית מ״א יט) : (ה) את הבריה . את הסעודה : (ח) ותלבב . ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלי' ואח״כ בשמן : (ט) את המשרת. תרגום של מחבת מסריתא : כי

רדק

שאמרו רבותינו ז״ל והראיה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואח״כ אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה נכרית לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי : (ב) להתחלות . עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה : כי בתולה היא . לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי״מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אע״פ שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ אמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה : (ד) דל . חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבור' ובבקר היו לו פנים רעים : (ה) והתחל . הראה עצמך חולה : ותברני . ותאכילני : הבריה . המאכל : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות . תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז״ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד: (ח) ותקח את הבצק ותלש . אמר הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק וכן ומחני קמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו . המשרת היא המחבת

רלבג

על שם הלבנים : (ג) ויונדב איש חכם מאד . ר״ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיר לעצמו עשייתה : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות . הוא מעשה מרחשת קוספי״ל בלע״ז : ואברה. ואוכל : (ז) הבריה. המאכל : (ח) ותבשל את הלביבות . בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם על הצלי אמר ויבשלו את הפסח : (ט) המשרת . האלפס : ותצוק לפניו . שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אשר הביאה בו לפניו את הבריה והנה

אחות ג' בקריאה וסי' אחות יפה ושמה תמר. הוי אחי והוי אחות . אחות לנו קטנה ושדים : ויצר ג' וסי' יעקב אשתבע לאמנון. וסי' נמסר בסדר וישלח : כל סיפרא יונדב במ״א וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך . וכל קריאה דכו' במ״ג : אחותי ג' מלאים וסי' תבא נא תמר אחותי . באי שכבי עמי . ועתה אחותי החרישי . תלתיהון גבי תמר ואמנון :

תולדות אהרן ולאמנון רע . סנהדרין כא : מדוע . נדרים ט סנהדרין שם : ויאמר לו יהונדב . סנהדרין שם : ועשתה לעיני . שם : ותקח את המשרת . שם :

פי' רבי ישעיה

(ב) להתחלות . לשון חולי ובא כבד הדגוש : ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה . בעבור שהיתה בתולה ואין דרך הבתולות לצאת בחוץ היה נפלא איך יוכל לה . וזה שקורא אחותו לאו דווקא אחותו אלא מפני שהיתה אחות אבשלום קורא אותה אחותו שאם היתה אחותו ממש היאך היתה אומרת לו דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך . ויש אומרים בת יפת תואר היתה ונתעברה מדוד בשדה נכרית קודם שנתגיירה והיתה מותרת לו שפשטה ולדה כמוה : דל בן המלך . כחוש כמו דלות ורע' תואר :

מצודת דוד

תואר ולקחה דוד במלחמה ובא עליה קודם שנתגיירה ונתעברה וילדה את תמר ואת אבשלום ילדה אחר שנתגיירה : (ב) ויצר לאמנון . היה מיצר ודואג עד שהיה נראה כחולה מרוב חשקו בה : אחותי . מן האב : כי בתולה היא . ומדרך הבתולות לשבת בית ולזה היה מהנמנע בעיני אמנון לעשות לה מאומה ולמלאות תאותו ולכן נעצב הרבה : (ג) איש חכם מאד . חכם להרע : (ד) בבקר בבקר . בכל בוקר נראה פניך דל וכחוש כאלו בלילה לא שכב לבך : אחות אבשלום . כאומר הלא היא לבד אחות אבשלום ומן האם אבל לא תחשב לאחות מן האב לא לי ולא לו על כי נתעברה אמה ממנה בגיותה ולא תחשב לאבי לבת ומותרת הוא לי ואני אוהב אותה ובה אני חושב בלילה ונגזלה שנתי : (ה) והתחל . עשה עצמך כחולה : ותברני לחם . היא תאכיל אותי כי תעשה את המאכל לעיני וכשאראה בתיקונו אהיה תאב לבמאכל ואכלתי מידה וכאומר וכאשר תבוא לביתך עשה כאשר תמצא ידך : (ו) ותלבב לעיני . תעשה לפני שתי לביבות : (ח) ותבשל . עוד פעם על המחבת בשמן

מצודת ציון

מלשון לבנים: יג (ב) ויצר . מל' צרה ודאגה : להתחלות . מל' חולי : ויפלא . ענין מכוסה ומניעה וכן כי יפלא ממך דבר (דברים יז) : מאומה. שום דבר : (ג) רע. חבר ואוהב : (ד) דל . כחוש ורזה כמו דלות ורעות (בראשית מא) : (ה) והתחל . מלשון חולי : לראותך. לבקר אותך כמו לראות את דוד (ש״א יט) : ותברני הבריה . ענין אכילה מוצעת כמו ולא ברה אתם (לעיל יב): (ו) ותלבב לביבות . ת״י ותחלוט חליטתא בדרז״ל חלוט של בעלי בתים (פסחים ו) והמה נקראים ע״ש המעשה שחולטין אותם ברותחין : ואברה. ואוכל מעט : (ח) הבצק. העיסה ואמר כן ע״ש סופו כי אחר הלישה נקרא בצק וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד) : ותלבב . ותלעה : (ט) המשרת . תרגום של מחבת היא מסריתא : ותצק. מלשון יציקה : מאלי. מאנני : תענני

רד"ק

כמחבת וכן תרגום מחבת משריתא והמשרת היא שבשלה בה הלביבות ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן : (טו) וישנאה אמנון . זאת השנאה היתה סבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה והבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה . ובדרש מה היה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות. אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת והרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על : (יח) מעילים . ת"י כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתבנית הכתונת כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע ביניהם ויונתן שתרגם כרדוטין כן תרגום אפוד בד כרדום דבוץ :

סלוק

רש"י

(יג) כי לא ימנעני ממך . שמותרת אני לך לפי שנתעברה בה אמי כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן שפחה אינו בנו לכל דבר : (טו) וישנאה אמנון. אמרו רבותינו נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה: (טז) אל אודות . אל יעשה אודות הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני

שמואל ב יג

לֶאֱכוֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל־
אִישׁ מֵעָלַי וַיֵּצְאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָיו׃
נ' י וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־תָּמָר הָבִיאִי הַבִּרְיָה
כ'מכות סוס' הַחֶדֶר וְאֶבְרֶה מִיָּדֵךְ וַתִּקַּח תָּמָר אֶת־
ה' קמץ הַלְּבִבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂתָה וַתָּבֵא לְאַמְנוֹן
כ' אל אחתי אָחִיהָ הֶחָדְרָה׃ יא וַתַּגֵּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל
ג' מ"ל וַיַּחֲזֶק־בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שִׁכְבִי
ג' ומ"ל עִמִּי אֲחוֹתִי׃ יב וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אָחִי אַל־
נ"ב תְּעַנֵּנִי כִּי לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל
ד'. י"ב אַל־תַּעֲשֵׂה אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃ יג וַאֲנִי
כ' ונהרותם אָנָה אוֹלִיךְ אֶת־חֶרְפָּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה
י"ב כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֶּר־
נ' נָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ׃
ט"ו יד וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָהּ וַיֶּחֱזַק
ב'. ב' חד ר"פ וחד ס"פ את בתי נתתי מִמֶּנָּה וַיְעַנֶּהָ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ׃ טו וַיִּשְׂנָאֶהָ
אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה
נ' הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר
כ' ועכדך אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר־לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי
ג'.ג' כתיב כן לֵכִי׃ טז וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אוֹדֹת הָרָעָה
נ' הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ
עִמִּי לְשַׁלְּחֵנִי וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ לָהּ׃
יז וַיִּקְרָא אֶת־נַעֲרוֹ מְשָׁרְתוֹ וַיֹּאמֶר
שִׁלְחוּ־נָא אֶת־זֹאת מֵעָלַי הַחוּצָה
נ'. נ'. כ' ועשו לו וּנְעֹל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ׃ יח וְעָלֶיהָ כְּתֹנֶת
פַּסִּים כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁןָ בְנוֹת־הַמֶּלֶךְ
י"ג. כ' מ"ל בסיפרא הַבְּתוּלֹת מְעִילִים וַיֹּצֵא אוֹתָהּ
ויטבול אותם מְשָׁרְתוֹ הַחוּץ וְנָעַל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ׃

תרגום

אַמְנוֹן אַפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מֵעִילָוַי וְאַפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מֵעִילָוֹהִי׃ י וַאֲמַר אַמְנוֹן לְתָמָר אָעִילִי סְעוּדְתָא לְאִידְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וְאֵיכוֹל מִן יְדִיךְ וּנְסִיבַת תָּמָר יַת חֲלִיטְתָא דַעֲבָדַת וְאַעֵילַת לְאַמְנוֹן אֲחוּהָא לְאִידְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא׃ יא וְקָרִיבַת לֵיהּ לְמֵיכַל וְאִתְּקֵיף בַּהּ וַאֲמַר לַהּ עוּלִי שְׁכִיבִי עִמִּי אֲחָתִי׃ יב וַאֲמַרַת לֵיהּ אֲחִי בְּבָעוּ לָא תְעַנֵּנִי אֲרֵי לָא מִתְעֲבֵד כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַעְבֵּד יַת קְלָנָא הָדֵין׃ יג וַאֲנָא לְאָן אוֹבֵיל יַת חִסּוּדִי וְאַתְּ תְּהֵי כְּחַד מִן שַׁטְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וּכְעַן מַלֵּיל כְּעַן עִם מַלְכָּא אֲרֵי לָא יִמְנְעִינַנִי מִנָּךְ׃ יד וְלָא אֲבָה לְקַבָּלָא מִנַּהּ וּתְקֵיף מִנַּהּ וְעַנְיַהּ וּשְׁכִיב עִמַּהּ׃ טו וּסְנָאַהּ אַמְנוֹן סִנְאֲתָא רַבְּתָא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּיאָה סִנְאֲתָא דִּי סְנָאַהּ מֵרַחֲמָתָא דִּרְחִימַהּ וַאֲמַר לַהּ אַמְנוֹן קוּמִי אֱזִילִי׃ טז וַאֲמַרַת לֵיהּ עַל עֵיסַק בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא מֵאוּחֲרַנְתָּא דַעֲבַדְתָּא עִמִּי אַתְּ אֲמַר לְשַׁלָּחוּתִי וְלָא אֲבָה לְקַבָּלָא מִנַּהּ׃ יז וּקְרָא יַת עוּלֵימֵיהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ וַאֲמַר שַׁלְחוּ כְעַן יַת דָּא מִלְּוָתִי לְבָרָא וְאַגִּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא׃ יח וַעֲלַהּ כִּתּוּנָא דְפַסֵּי אֲרֵי כֵן לָבְשָׁן בְּנַת מַלְכָּא בְּתוּלָתָא כַּרְדּוּטִין וְאַפֵּק יָתַהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ לְבָרָא וְאַגִּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא׃

תולדות אהרן דבר נא. שם : וישנאה אמנון. שם :

רלב"ג

והנה עשתה זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה החדר כדי שיוכל להשיג שם מבוקשו ממנה שן יהיה לבוז אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : (יב) כי לא יעשה כן בישראל . לא אמרה מפני שאין ראוי לשכב עם אחותו משום גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יודה לו המלך אך אמרה שלא יעשה כ' בישראל לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישו' ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז"ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא היתה גיור' בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה קרוי בן לישראל ההוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים הבנים שיולדו לישראל מן השפחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : (טו) וישנאה אמנון שנאה גדולה . ידמה שנתעלמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעלמות שהיה ביניהם או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו . והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בוז למדנו מזה שגדר השנאה הוא שלא ידבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא שונא לו מתמול שלשום למדנו שאם לא דבר עמו שלשה ימים אינו גולה : (יח) כתנת פסים . לבוש מלבושים מתחלפים היה דרך

פי' רבי' ישעיה

(יד) ולא אבה לשמוע בקולה . שיקחנה לאשה שלא היה חפץ בה כי אם לשכב עמה למלאו' תאותו : (טו) וישנאה אמנון . פירוש לאחר שמילא תאותו שנאה שלא יאמר לו המלך קח אותה לאשה : (טז) ותאמר לו אל אודות . דסמי' יש בו ופירושו כמו על אודות שדבר' לו על אודות הרעה הגדולה הזאת יותר מן האחרות אשר עשית עמדי שתרצה לשלחני שהיתה רוצה שישאנה לאשה : ותשב תמר ושוממה . הוי"ו יתר:

עשתה ה' קמצין בקריאה וסי' ותתן את המטעמים ואת הלחם . ותקח את הלביבות ותלבב . ואת כל אלה ידי עשתה . זכר את ושתי ואת אשר עשתה . אף לא הביאה אסתר המלכה : וישנאה ב' חד ר"פ וחד ס"פ וסי' את בתי נתתי לאיש הזה . וישנאה אמנון : ועליה ג' וסי' ועליה כתנת פסים . ועליה לטרום שובה.

מצודת ציון

(יב) תענני . מלשון עינוי : הנבלה . דבר גנאי וכעור : (יג) אנה . להיכן : הנבלים . הפחותים והשפלים : (טז) אודות . עסק : (יז) ונעול . סגור במנעול : (יח) פסים . מרוקמת ברוחב פס יד

מצודת דוד

בשמן : (ט) ותצוק . יצקה על הקערה הלביבות עם השמן : (י) החדר . לחדר משכבו : ותבא . את הלביבות : (יא) ותגש . הגישה אליו את הלביבות לאכול : אל אחי . אל תעשה כזאת אתה אחי : אל תענני . אל תאנס אותי : כי לא יעשה וגו' . לאנס את הבתולות ולזה לא תעשה גם אתה את הנבלה הזאת : (יג) ואני וגו'. עם שיהיה באונס מ"מ לחרפה תחשב לי ואנה אוליכה להסתירה מבני אדם: ואתה. ואף אתה תהיה נחשב כאחד הנבלים : ועתה . הואיל ותחפוץ בי דבר נא וגו' כי לא ימנעני מלהיות לך לאשה : (יד) ויחזק . נתגבר עליה ואנסה : (טו) וישנאה . אולי גדפתו בדברים ומה' היתה זאת לגלות חרפתו בקהל רב : כי גדולה וכו' . השנאה היתה בערכה יותר גדולה מערך האהבה הקדומה : קומי לכי . ולא רצה שתשב עוד זמן מה בביתו : (טז) אל אודות הרעה וגו' . ר"ל אל תעשה עסק הרעה הגדולה הזאת אשר ה"א יותר גדולה מהאחרת : אשר עשית . ר"ל ומה היא הרעה הגדולה ואמרה אשר אתה עושה עמי לגרשני מביתך כי מעתה חפלה להנשא לו לכסות קלונה : (יח) כי כן תלבשנה . כן היה מנהג מלבושיהן : מעילים . היא כתונת פסים

יט ותקח תמר אפר על־ראשה וכתנת
הפסים אשר עליה קרעה ותשם
ידה על־ראשה ותלך הלוך וזעקה:
כ ויאמר אליה אבשלום אחיה
האמינון אחיך היה עמך ועתה
אחותי החרישי אחיך הוא אל־
תשיתי את־לבך לדבר הזה ותשב
תמר ושממה בית אבשלום
אחיה: כא והמלך דוד שמע את כל־
הדברים האלה ויחר לו מאד:
כב ולא־דבר אבשלום עם־אמנון למרע
ועד־טוב כי־שנא אבשלום את־
אמנון על־דבר אשר ענה את תמר
אחתו: כג ויהי לשנתים
ימים ויהיו גזזים לאבשלום בבעל
חצור אשר עם־אפרים ויקרא
אבשלום לכל־בני המלך: כד ויבא
אבשלום אל־המלך ויאמר הנה־נא
גזזים לעבדך ילך־נא המלך ועבדיו
עם־עבדך: כה ויאמר המלך אל־
אבשלום אל־בני אל־נא נלך כלנו
ולא נכבד עליך ויפרץ־בו ולא־אבה
ללכת ויברכהו: כו ויאמר אבשלום
ולא ילך־נא אתנו אמנון אחי ויאמר
לו המלך למה ילך עמך: כז ויפרץ־בו
אבשלום וישלח אתו את־אמנון
ואת כל־בני המלך: כח ויצו אבשלום
את־נעריו לאמר ראו נא כטוב לב־
אמנון ביין ואמרתי אליכם הכו את־
אמנון והמתם אתו אל־תיראו הלוא
כי אנכי צויתי אתכם חזקו והיו לבני־
חיל: כט ויעשו נערי אבשלום לאמנון
אשר צוה אבשלום ויקמו | כל־בני

יט ונסיבת תמר קטמא על
רישה וכתונא דפסי דעלה
בזעת ושויאת ידה על
רישה ואזלת מיזל וצוחת:
כ ואמר לה אבשלום
אחוהא האמינון אחוך
הוה עמך וכען אחתי
שתוקי אחוך הוא לא
תשוין ית לבך לפתגמא
הדין ויתיבת תמר וצדיא
בית אבשלום אחוהא:
כא ומלכא דוד שמע ית
כל פתגמיא האלין ותקיף
ליה לחדא: כב ולא מליל
אבשלום עם אמנון למביש
ועד טב ארי סני אבשלום
ית אמנון על עיסק דעני
ית תמר אחתיה: כג והוה
לזמן תרתין שנין והוו
גזזין לאבשלום במישר
חצור עם בית אפרים
וזמין אבשלום לכל בני
מלכא: כד ואתא אבשלום
לות מלכא ואמר הא כען
גזזין לעבדך ייזיל כען
מלכא ועבדוהי עם
עבדך: כה ואמר מלכא
לאבשלום לא ברי לא כען
ניזיל כלנא ולא נתקיף
עלך ואתקיף ביה ולא אבה
למיזל וברכיה: כו ואמר
אבשלום ולא ייזיל כען
עמנא אמנון אחי ואמר ליה מלכא למא ייזיל עמך:
כז ואתקיף ביה אבשלום ושלח עמיה ית אמנון וית
כל בני מלכא: כח ופקד אבשלום ית עולימוהי
למימר חזו כען כד ישפר לבא דאמנון בחמרא
ואימר לכון קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא
תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון אתקיפו
והוו לגברין גברין: כט ועבדו עולימי אבשלום
לאמנון כמא דפקד אבשלום וקמו כל בני

רשי

לפלחני: (כג) ויהיו גוזזים. ודרכם היה לעשות משתה בגוזו צאנם: (כו) ולא ילך נא אתנו. ואם לא יכול אתה ללכת ילך נא עמנו אמנון:

רלבג

על דרך משל כשיעור פסת יד מלבע אחד וכן תמצא להיות מלבעים רבים: (כ) עתה אחותי החרישי אחיך הוא. ר״ל ואין ראוי לפרסם גנותו: ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה. ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כמעט אמרו כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה: (כב) כי שנא אבשלום את אמנון. למדנו מזה כי כבר תוסר השנאה כשיעמוד האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב: (כד) הנה נא גוזזים לעבדך. כשהיו לאם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו שאמר דוד לנבל כי על יום טוב באנו. והנה היה מתחבולת אבשלום שאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח ולאכול ולשתות עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיתרצה בו המלך גם עשה זה כדי שיתרצה דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו אל דבר אמנון השנאה הראויה בין אבשלום ובין אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה

רדק

(יט) הלוך וזעקה. הבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוח׳. ואמרו רבו׳ ז״ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה: (כ) האמינון. דרך בזיון: ושוממה. הוי״ו ללא תוספת דבר כוי״ו ויטא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז״ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין הדומה ופי׳ ושוממה עצבה ושוממה: (כג) גוזזים. מנהגם הם לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל: עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי: (כה) ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה: (כו) ולא. דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך: (כז) ויפרץ. כמו הפוך ויפצר: (כח) הלא. המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כו) ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון. פירוש אם לא תלך אתה ילך נא אתנו אמנון אחי:

תולדות אהרן ותקח תמר אפר. סנהדרין כא: ויהי לשנתים. סנהדרין סט (סוטה יח):

יעליה יכרעון אחרין: ותשב י״ב בקריאה וסי׳ ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב׳ בפסוק. ורחל לקחה את התרפים. ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי. ותסר בגדי אלמנותה מעליה. ותשב באיתן קשתו. ואת רחב הזונה. ויאמר לה אלקנה אישה עשי. ויאמר לה אבשלום אחיה. ותבא בת שבע אל המלך. ותדבק בנערות בעז ללקט. ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם: כטוב ד׳ בקריאה וסי׳ ויהי כי טוב לבם כן כתיב וקרי כטוב. גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ויצו אבשלום את נעריו. ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר:

מצודת דוד

פסים ועניינם אחד: (יט) על ראשה. ר״ל וזרקה ממעל לראשה דרך צער ולהודיע לרבים שאנוסה היתה: ותשם ידה וגו׳. כן הוא דרך המצטער: (כ) היה עמך. ר״ל אנס אותך ובלשון נקיה דבר: ועתה. הואיל וכבר נעשה החרישי ואל תבזה אותו כי הלא אחיך הוא וראוי לך לחוס על כבודו: אל תשיתי וגו׳. אל תצטער בעבור זה: למרע. בין דבר רע בין דבר טוב: כי שנא וגו׳. ושמר האיבה בלבו להנקם בו לעת מצוא ובכדי שלא ירגיש בדבר לא דבר עמו מאומה:
(כג) ויהיו גוזזים. והיה מדרכם לעשות משתה ושמחה וכן בנבל נאמר על יו״ט באנו (ש״א כ״ה): (כד) עם עבדך. על עצמו אמר: (כה) ולא נכבד עליך. כי כאשר נלך כלנו יהיה לך לעול כבד וטרחה מרובה: ויברכהו. על נדבת לבו: (כו) ולא ילך. בשאלה אמר לו ואם לא ילך אמנון (עם שקרא לכל בני המלך לא היה שמכין בכלל עמהם לפי שהיה הבכור ועומד הוא במקום אביו המלך): למה ילך. כי יכבד עליך: (כח) כטוב וגו׳. ואז לא יהיה נשמר: הלא כי אנכי צויתי

מצודת ציון

יד וכן ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז): (כ) האמינון. דרך המדברים להוסיף אותיות להקטין הדבר וכן יגדנהו כאישון עינו (דברים לב) הנקרא כן ע״ש האיש הקטן הנראה בעין: החרישי. ענין שתיקה. תשיתי. תשימי: ושוממה. הוי״ו יתירה וכן רכב וסוס (תהלים עו): (כג) לשנתים ימים. לשתי שנים: גוזזים. את הצאן: עם אפרים. סמוך לנחלת אפרים כמו עם באר לחי ראי (בראשית כה): (כה) ויפרץ. ענין הפתוי ברבוי דברים והוא הפוך מן ויפצר בם

המלך וירכבו איש על פרדו וינסו: ל ויהי המה בדרך והשמעה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד: לא ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה וכל עבדיו נצבים קרעי בגדים: לב ויען יונדב בן שמעה אחי דוד ויאמר אל יאמר אדני את כל הנערים בני המלך המיתו כי אמנון לבדו מת כי על פי אבשלום היתה שימה מיום ענתו את תמר אחתו: לג ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו דבר לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לבדו מת: לד ויברח אבשלום וישא הנער הצפה את עינו וירא והנה עם רב הלכים מדרך אחריו מצד ההר: לה ויאמר יונדב אל המלך הנה בני המלך באו כדבר עבדך כן היה: לו ויהי ככלתו לדבר והנה בני המלך באו וישאו קולם ויבכו וגם המלך וכל עבדיו בכו בכי גדול מאד: לז ואבשלום ברח וילך אל תלמי בן עמיחור מלך גשור ויתאבל על בנו כל הימים: לח ואבשלום ברח וילך גשור ויהי שם שלש שנים: לט ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת:

מלכא, ורכיבו אנש על כודנתיה ואפכו: ל והוה עד דאינון באורחא ושמועתא אתת לות דוד למימר קטל אבשלום ית כל בני מלכא ולא אשתאר מנהון חד: לא וקם מלכא ובזע ית לבושוהי ושכיב על ארעא וכל עבדוהי מעתדין כד מבזעין לבושיהון: לב ואתיב יונדב בר שמעה אחוהי דדוד ואמר לא יימר רבוני ית כל עולימיא בני מלכא קטלו ארי אמנון בלחודוהי מית ארי בלבא דאבשלום הות כמנא מיומא דעני ית תמר אחתיה: לג וכען לא ישוי רבוני מלכא על לביה פתגמא למימר כל בני מלכא מיתו אלהין אמנון בלחודוהי מית: לד וערק אבשלום וזקף עולימא סכואה ית עינוהי וחזא והא עם סגי אתן מאורח מאחורוהי מסטר טורא: לה ואמר יונדב למלכא הא בני מלכא אתו כפתגמא דעבדך כן הוה: לו והוה כשיציותיה למללא והא בני מלכא אתו וארימו קלהון ובכו ואף מלכא וכל עבדוהי בכו בכי סגיאה לחדא: לז ואבשלום ערק ואזל לות תלמי בר עמיהוד מלכא דגשור ואתאבל על בריה כל יומיא: לח ואבשלום ערק ואזל לגשור והוה תמן תלת שנין: לט וחמידת נפשא דדוד מלכא למפק על אבשלום ארי אתנחם על

רש"י

(לב) על פי אבשלום היתה שומה. בציווי של אבשלום היתה שימה זו נשומת על עבדיו להרוג את אמנון: (לט) ותכל דוד. הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תרגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה (תהלים פד) לשון תאוה: כי נחם על אמנון. קבל תנחומין

רלב"ג

היה אמנון הבן הבכור לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי שימלוך אחריו ולזה נתעצב דוד יותר באמנון מזולתו מאשר הבנים: (לב) על פי אבשלום היתה שומה. ר"ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאשר תמצא ידו יקח נקמתו ממנו: (לז) ויתאבל על בנו כל הימים. ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השנה ואפי' המועדים שלא היה דואג דוד על זה והנה מצאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שהכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי. והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שבחר זה הספק הוא ממה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בצום אחר מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקשה מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הוא דבר יחייב הטבע אהבת הדמיונים ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות: (לט) ותכל דוד המלך. הוא מטעם כסף כטעם נכספה וגם כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד

רד"ק

וחיזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי משחך: (לב) שומה. פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו ויו"ת ארי בלבא דאבשלום הות כמנא וכן תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה: (לד) מדרך אחריו. זה העם היו בני המלך ושאר העם שנסו באו לירושלם והצופה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו: (לה) ויאמר יונדב. הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו: (לז) אל תלמי. שהיה אבי אמו: ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור: (לט) ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל אשת דוד והוא פועל יוצא כלו' אשתו אם אבשלום בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום כתאוה שיצא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת

פי' רבי' ישעיה

(לד) מדרך אחריו. פירוש הוא היה צופה והיו פניו בדרך שהלכו והם היו באים מאחריו מפני שברחו דרך עקלתון מן הפחד שהיה להם שלא ירדוף אבשלום אחריהם ויהרגם: (לז) וילך אל תלמי בן עמיהוד מלך גשור. פי' לאבי אמו הלך כדכתיב לעיל והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור: (לט) ותכל דוד המלך. פירו' מקרא קצר הוא ותכל נפש דוד ותרגמו וחמידת נפשא דדוד מלכא: כי נחם על אמנון כי מת. פי' אשר מת:

והשמעה ו' חסר בלישן שמיעה וסי' אל בני כי לא טובה השמעה. ויהי המה בדרך. והשמעה באה אל יואב. כי שמעה רעה. שמעה שמעתי. ושמעה אל שמועה תהיה. ולא נותר ה' בקריאה וסי' בלשון תרגום ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט. ופירושן נמסרה בסדר פנחס:

תולדות אהרן וירכבו. (כלאים לא): ויקם המלך. מ"ק כא: ואבשלום ברח. סנהדרין סט:

מצודת ציון

שם (שם יט): (כט) פרדו. הוא הבא מן הסוס והחמור: (לד) הצופה. הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק: (לט) ותכל דוד. חסר מילת נפש ולז"א בלשון נקבה שעל הנפש ידבר כאלו

מצודת דוד

לויתי. ומידי יבוקש: חזקו. אם אולי יעמוד על נפשו: (ל) בדרך. עד לא באו העירה: והשמועה. קול שמועת שקר: (לב) אל יאמר. אל יחשוב: היתה שומה. הגזרה ההיא הושמה על עבדיו מפי אבשלום מיום ענות אמנון את תמר: (לג) דבר לאמר. השמועה האומרת כל בני וגו': (לד) מדרך אחריו. כי הצופה היה רואה אל מול הדרך שהלכו בה והמה נסו בדרך עקלתון ובאו לעיר מדרך אחורי הצופה: (לה) הנה בני המלך. הטעם הבא בני המלך המה והיה א"כ כדבר עבדך שאמנון לבדו מת: (לז) אל תלמי. כי הוא היה אבי אמו: ויתאבל. המלך התאבל על אמנון בנו כל ימי חייו: (לח) ואבשלום ברח וגו'. מתחלה אמר שברח ממקומו ואח"ז אמר שהלך אל תלמי ועתה בא לומר ששהה שם שלש שנים: (לט) ותכל דוד. כלתה נפש דוד לצאת בעבור אבשלום והוא ענין תאוה וחשק אל הדבר כמו כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קיט): כי נחם. אף שהתאבל עליו כל הימים מ"מ קבל עליו תנחומין אם כי מת הוא וצוה לקבל תנחומין על המתים:

לצאת אל אבשלום : (א) וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויראה מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים : (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז"ל מאי שנא תקועה אמר רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמה מצוי' בהם והיתה העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישראל היתה תקועה לפי' קורא אותה אלפא לשמן כמו שהאל"ף ראש לאותיות והיתה העיר בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין: (ג) וישם את הדברים בפיה. אמרו אם הוא סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברי' אלא כלל הדברים סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל: (ד) ותאמר האשה התקועית אל המלך. ת"י ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדים עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקי' : (ה) אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא : וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי : (ו) ויכו האחד את האחד. הכנוי טרם ההודעה וכן וישנו את טעמו והמתו היתו לחם והדומים להם : (ז) גם את היורש. כמו שמת היורש האחד וזהו רבוי גם : לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפחה מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסו בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם כמו שאמר הכתוב ואין מציל ביניהם ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לב"ד וא"ת הם גואלי הדם וחס לבנם ולא ילכו אחר הדין כי התורה יתה חסם על ההורג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אעפ"כ אמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אלו אין לבבם חם על זה אבל כוונתם להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן : וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד : (ח) אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו

תנחומין : (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו כי שמן וית מצוי שם לכך חכמה מצויה שם : (ה) אבל אשה אלמנה אני. אבל. בקושטא : עלי

יד

א וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־לֵב הַמֶּלֶךְ עַל־אַבְשָׁלוֹם׃
ב וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת׃
ג וּבָאת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְדִבַּרְתְּ אֵלָיו כַּדָּבָר הַזֶּה וַיָּשֶׂם יוֹאָב אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיהָ׃
ד וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל עַל־אַפֶּיהָ אַרְצָה וַתִּשְׁתָּחוּ וַתֹּאמֶר הוֹשִׁעָה הַמֶּלֶךְ׃
ה וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲבָל אִשָּׁה־אַלְמָנָה אָנִי וַיָּמָת אִישִׁי׃
ו וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה וְאֵין מַצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיַּכּוּ הָאֶחָד אֶת־הָאֶחָד וַיָּמֶת אֹתוֹ׃
ז וְהִנֵּה קָמָה כָל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל־שִׁפְחָתֶךָ וַיֹּאמְרוּ תְּנִי ׀ אֶת־מַכֵּה אָחִיו וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו אֲשֶׁר הָרָג וְנַשְׁמִידָה גַּם אֶת־הַיּוֹרֵשׁ וְכִבּוּ אֶת־גַּחַלְתִּי אֲשֶׁר נִשְׁאָרָה לְבִלְתִּי שׂוֹם־לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׁאֵרִית עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ׃

ג' חס' · ג' ומ"ע · ג'. כ' · ג' · כ' חד מ"ע וחד חס' · ג' חס' יו"ד · כ' מחנה · ג' ס' וסי' אבאיש דויג גדליה וקטיל גוניה · ג' וחס' ג' קמץ זקף · ג' ומ"ל · שום ק'

אַמְנוֹן אֲרֵי מִית׃ א וִידַע יוֹאָב בַּר צְרוּיָה אֲרֵי לִבָּא דְמַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם׃ ב וּשְׁלַח יוֹאָב לִתְקוֹעַ וְנַסֵּיב מִתַּמָּן אִתְּתָא חַכִּימְתָּא וַאֲמַר לַהּ אִתְאַבְּלִי כְעַן וּלְבוּשִׁי כְעַן לְבוּשֵׁי אֶבְלָא וְלָא תְשׁוּפִין מִשְׁחָא וּתְהֵא כְּאִתְּתָא דְנַן יוֹמִין סַגִּיאִין מִתְאַבְּלָא עַל מִיתָא׃ ג וְתֵיתֵין לְוָת מַלְכָּא וּתְמַלְּלִין עִמֵּיהּ כְּפִתְגָּמָא הָדֵין וְשַׁוִּי יוֹאָב יָת פִּתְגָּמַיָּא בְּפוּמַהּ׃ ד וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא וּנְפַלַת עַל אַפַּהּ עַל אַרְעָא וּסְגִידַת וַאֲמַרַת פְּרוֹק מַלְכָּא׃ ה וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא מָה לִיךְ וַאֲמַרַת בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא אֲנָא וּמִית בַּעְלִי׃ ו וּלְאַמְתָּךְ תְּרֵין בְּנִין וְאִתְנְצִיאוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְלֵית דְּמְשֵׁיזֵיב בֵּינֵיהוֹן וּמְחוֹ חַד יָת חַד וּקְטַל יָתֵיהּ׃ ז וְהָא קָמַת כָּל זַרְעִיתָא עַל אַמְתָּךְ וַאֲמַרוּ הָבִי וְנִקְטוֹל יָת דִּקְטַל אֲחוּהִי וְנִקְטְלִינֵיהּ בְּחוֹבַת נַפְשָׁא דַאֲחוּהִי דִּקְטַל וְנִשֵׁיצֵי אַף יָת יָרוּתָא וּבְעוֹ לְמִקְטַל יָת חַד יְחִידִי דְּאִשְׁתְּאַר בְּדִיל דְּלָא לְשַׁוָּאָה לְבַעְלִי שׁוּם וּשְׁאָר עַל אַפֵּי אַרְעָא׃

רלבג

דוד המלך לצאת אל אבשלום להכאו אליו כי נחם על אמנון כי מת : (ב) ויקח משם אשה חכמה. ר"ל יודעת לסדר דברים בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל ולא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בביאתה לפני המלך : (ז) תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חשבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי ה' אם יפול משערת בנך

פי' רבי ישעיה

(ו) ויכו האחד את האחד. אין פתרון ויכה אותו שהיה לו לומר ויכהו.גם שלשון אינו נופל יפה אלא וי"ו זה במקום ה"א עומד כי אותיות אהו"י מתחלפות והוה ליה כאלו כתב ויכה האחד את אחד : (ח) ואני אצוה עליך. פירוש שלא היו שם עדים והתראה אינו דין מיתות :

צריה ג' חס' וסי' וידע יואב בן צריה : מה לי ולכם בני צריה. צלק העמוני דשמואל. וימת ה' וסי' בלשון תרגום אבאיש דויג לגדליה וקטיל גוניה : ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי סיפרא בחלק א' סי' כ"ב : ונמתהו ה' הסרים יו"ד בלישן מיתא וסי' בפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. והנה קמה כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויך אתם מלך בבל. עו"ד מצאת"י הוציאם להמתם במדבר.

תולדות אהרן וישלח יואב. מנחות פה : ותאמר אנוש מ"ק עו :

מצודת דוד

יד (א) וידע יואב. הכיר בהמלך אשר לבו טוב על אבשלום : (ב) וישלח יואב. בעבור כי ראה שלב המלך טוב על אבשלום לזה חשב מחשבות לעורר לבו להשיבו אליו: תקועה. אחז"ל לפי שהיו רגילים שם בשמן זית לזה החכמה מצויה ביניהם: התאבלי נא. עשי עצמך כאבלה : והיית כאשה וגו'. ר"ל הוי מרבה בקינות ויללות ועשה עצמך כאשה אשר זה ימים רבים מתאבלת שלמדה לשונה לומר קינות וכונתו היתה למען יכמרו רחמי המלך עליה לצדקה במשפטה : (ג) כדבר הזה. אמרי אליו דבר דומה כדבר הזה ר"ל למקרה אבשלום עם אמנון ולשיחשוב המלך שאמת הדבר : את הדברים. את המשל האמור למטה שם בפיה ר"ל הוא אמר לה מלבו כל דברי המשל והיה בטוח עוד בחכמתה שאף היא תשיב אמריה בהשכל על כל דברי המלך וכאשר השיבה באמת : (ד) ותאמר האשה. בבואה לפני המלך אמרה בתחילה מה שראוי לומר להבאים לפני המלך כמו יחי המלך וכדומה ואח"ז נפלה על אפיה. (ה) אבל אשה אלמנה. כדרך דברי אלמנה זוכרת בעל נעוריה דואגת על מיתתו וכאלו תאמר באמת רואה אנכי ומרגשת בדבר שאשה אלמנה אני כי אלמלא היה בעלי חי לא קרה לי כזאת : וימת אישי. גם מזה דרך אלמנה תקונן ותכפיל דברי יללותה : (ו) ואין מציל. לא היה ביניהם איש נכרי להציל המוכה מיד מכהו : (ז) בנפש. בעבור שהרג נפש אחיו ועם שלא היה בעדים והתראה : גם את היורש. ר"ל כמו שהשמיד הוא את אחיו מוריש כן נשמיד גם אותו שהוא היורש את אחיו : וכבו את גחלתי. וכזה יכבו מעט האורה הנשארה לי כי אישי מת ואחיו איננו והוא לבדו נשאר ואם גם אותו ימיתו לא ישאר מאומה : לבלתי שים. ר"ל כוונת המשפחה היא לבל יוסם לאישי שארית לשהם ירשו נחלת אישי : (ח) אצוה עליך. אצוה את מי מאנשי לדרוש ולחקור בדבר אם באמת אתך

מצודת ציון

כאלו אמר ותכל נפש דוד : יד (ב) תסוכי. תמשחי : (ה) אבל. באמת כמו אבל אשמים אנחנו (בראשית מג) : (ו) וינצו. ענין מריבה כמו שני אנשים עברים נצים (שמות ב) : וכבו. וכבו

רדק

יגעו בבנך : (ט) עלי אדוני המלך העון . בהפוך רצתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נבטח אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה : (י) המדבר אליך . מבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדים שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך : (יא) יזכר נא המלך . רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו וי"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אורייתא דה' אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאיל דמא לחבלא : משערת בנך ארצה . כתרגומו מסער ריש בריך : (יב) תדבר נא . אחרי אשר נתן לה מה שאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה : (יג) ולמה חשבתה . כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא ידח : (יד) כי מות נמות . כלנו סופני למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס

רשי

(ט) עלי אדני המלך העון . כנוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג על מי העון הזה : (יא) יזכר נא המלך את ה' . שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שנא' והשיגו כי ירבה הדרך (דברים י"ט ו') וזהו מהרבת גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי : (יג) ולמה חשבתה כזאת . שחשדת לישראל שיבאו להרוג את השני בלא עדים והתראה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם . והדבר הזה שהרצאת לאחרים שאמרת לי לא יפול משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניך אל תתחרט לאמר דברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום בנו שמדחה ממנו וברח לו : ומדבר המלך . אוקיזו"ן פרלמיי"ש בלעז : (יד) כי מות נמות . ודייא באותו

ל' מ"ע וחד חס'
ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ
עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֺן וְעַל־בֵּית אָבִי י"ג
וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃ ל'
י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ ד'
וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת ל'. ג'. ל'
בָּךְ׃ יא וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבִּית גֹּאֵל הַדָּם מהרבת ק'
לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר
חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה׃
יב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ
אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃ ל'
יג וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה
חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר ל' מ"ע. ל'
הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי ל'
הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ׃ יד כִּי־מוֹת כ'. ל'

ח ואמר מלכא לאתתא אזילי לביתך ואנא אפקיד עלך : ט ואמרת אתתא דמתקוע למלכא עלי די לי רבוני מלכא חובא ועל בית אבא ומלכא וכורסא מלכותיה זכאי : י ואמר מלכא מן דיימר ליך מלא ותיתיניה לותי ולא יוסיף עוד לאנזקה ביך : יא ואמרת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אוריתא דיי אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאל דמא לחבלא ולא ישיצון ית ברי ואמר קים הוא יי אם יפול מסער ריש בריך לארעא : יב ואמרת אתתא תמלל כען אמתך קדם רבוני מלכא פתגמא ואמר מליל : יג ואמרת אתתא ולמה חשבתא כהדא על עמא דיי וממליל מלכא פתגמא הדין כגבר חיב בדיל דלא לאתבא מלכא ית בדוריה : יד ארי מיתא

גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסי' במסרה רבתא :

רלבג

בנך ארצה : (ט) עלי אדני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי . ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפחה והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עליו שלא להצילו : (יא) מהרבת גואל הדם לשחת . ר"ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא ג"כ קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מלד היותם גואלי הדם שירצו לספוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה וידמה שלא אמרה שהיה שם עדי' ולזה נשבע לה כי לפי דיני התורה לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגיד' לו ואפשר עוד שאעפ"י שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה: (יג) ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו . ר"ל והנה

פי' רבי' ישעיה

(ט) עלי אדוני המלך העון . פי' כינוי הוא כלומר אם יבא גואל הדם ויהרוג את בני יהי רצון שלא תענש בדבר הזה ויהיה העון עליך : (י) ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי . פי' מי שיבוא לדבר אליך להרוג את בנך הביאהו אלי ואני אצוה שלא יוסיף ליגע בך : (יא) ותאמר יזכר נא המלך את ה' אלהיך . ועשה למען שמו : מהרבת גואל הדם לשחת . פי' מהרבות גואל הדם שהוא מפציר לשחת ולא ישמידו את בני ואני ירא מפני גואל הדם ונשבע לה המלך חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה . מהרבת הוא שם הפועל : (יג) ותאמר האשה ולמה חשבת כזאת על עם אלהים . שירצו להמית את בני בלא עדים והתראה והבטחתני שלא יעשו לו חמס שאינו מן הדין שיהרגוהו ולא נמנעת אתה מלדבר אדוני המלך את הדבר הזה להיות כאשם ואתה מבקש להרוג את אבשלום בלי עדים והתראה ואיך משיב את נדחך שאין לו עון למות על אחרים שהיו דנים לי הבטחתני שלא יעשו דבר שלא כדין ואתה עושה דבר שלא כדין : (יד) כי מות נמות וכמי' הנגרים ארצה . כך אנחנו דומים :

מצודת ציון

(ט) וכסאו . ר"ל המלכות : (יא) מהרבת . ענין גדולה וחשיבות כמו על כל רב ביתו (אסתר א') : גואל הדם . קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמת דמו נקרא גואל הדם שהוא כאלו נחשב לדם לגאולה : משערת בנך . אמר דרך הפלגה כדרך שאומרים הבריות : (יג) כאשם . ענין שגגה : נגרים

מצודת דוד

אחך : (ט) עלי אדוני המלך העון וגו' . כאלו תאמר יאמין לי שהאמת אתי ומיד תזכהו ואם יודע לאחר זה שלא כן הוא אזי יהיה העון עלי על שהטעיתי את המלך אבל המלך וכסאו יהיה נקי מעון זה ר"ל לא יעונש לא בגופו ולא בדבר המלוכה היות כי מהראוי להאמין לי בזה כי שניהם ילדי הם : (י) המדבר אליך . על כי ראה המלך אשר בנים אמריה חזר ואמר לה מי המדבר אליך מאז אשר תמסור לו בנך להמיתו אותו תביאו אלי ואזהירו שלא יוסיף לגעת בך ולכופך למסור את בנך : (יא) יזכר נא המלך וגו' . כאלו חששה פן כאשר יבוא גואל הדם לפני המלך ולפי רוב גדלו ישא לו המלך פנים ולא ירחם עוד על בנה ולזה אמרה יזכר נא את ה' ולדבק במעשיו מה הוא רחום וכו' מבלי להגדיל לישא פני גואל הדם הבא לשחת ולא ישמידו את בני : חי ה' . הריני נשבע שלא יעשה לו מאומה רע : (יב) תדבר נא . שאלה רשות לדבר דבריה עם שאינם נוגעים אליה : (יג) ולמה חשבתה . ר"ל איך עלתה על דעתך להאמין דברי לחשוב על בני המשפחה עם ה' להתאכזר על בני להרגו מבלי עדים והתראה והיה לך להשכיל אמיתת הענין שלמשל נאמר ובמועט אמריה הפליגה ברוב מעשה הריגת הרוצח מבלי עדים והתראה : ומדבר המלך . ר"ל עוד אתמה מה שדבר המלך הדבר הזה שלא יפול משערת וכו' אשר הוא כאשם וכשגגה היוצאת על בלתי משיב המלך את אבשלום אשר נדח בארץ נכריה כי הלא הוא דומה בדומה כי גם לאבשלום לא התרו ועוד דברים כאלה שאין לו משפט מות (ועל כי חששה פן יחזור המלך מדבריו ולומר כי באמת שגגה היא לזה הקדימה אמריה ותאמר למה חשבת כזאת וגו' לומר שהדין דין אמת ועם אבשלום נעשה השגגה ולחלוק כבוד למלכות תלתה השגגה בהאמירה ולא בהמעשה) : (יד) כי מות נמות . חזרה להביא טענות לטובת אבשלום ואמרה הלא כולנו מות נמות וא"כ ההומת קודם זמנו אין לו תרעומות רב כ"כ אחרי שסופו למות וא"כ אין להמית הרוצח בעבור זה הואיל ולא חייבה התורה כי בלא התראה נהיתה : וכמים וכו' . ר"ל ועוד בשלמא בגזל ממון חבירו אז כשישיב הגזילה באה היא ליד בעליו אבל השופך דם אדם מה שעשה עשוי ולא תוחזר אליו הנפש עם שפיכת דם הרוצח ויש"ר א"כ מת כשהיה וכרי הוא כמים

רשי

באותו עונש : ולא ישא אלהים נפש . איש מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדני את הדבר הזה . בכיתי עלי ועל בני : כי יראוני העם . הפחידוני מלבקש את אדוני על בנו פן יכעיס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא . כענין זה אולי יעשה וגו' : (טז) כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש . הבא להרוג את בני ולהשמידנו יחד מנחלת אלהים : (יז) ותאמר שפחתך . מאחר שילום המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך ה' אדני המלך ולא יחזירנו כעס ושנאה מדברו הטוב : (יט) אם אש . כמו אם יש . כמו אם יש כמו היש וכן עוד האש בית רשע (מיכה ו' י') כמו היש

נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא
יאספו ולא־ישא אלהים נפש וחשב
מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח :
טו ועתה אשר־באתי לדבר אל־המלך
אדני את־הדבר הזה כי יראני העם
ותאמר שפחתך אדברה־נא אל־
המלך אולי יעשה המלך את־דבר
אמתו : טז כי ישמע המלך להציל
את־אמתו מכף האיש להשמיד
אתי ואת־בני יחד מנחלת אלהים :
יז ותאמר שפחתך יהיה־נא דבר־אדני
המלך למנחה כי | כמלאך האלהים
כן אדני המלך לשמע הטוב והרע
ויהוה אלהיך יהי עמך :
יח ויען המלך ויאמר אל־האשה
אל־נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי
שאל אתך ותאמר האשה ידבר־נא
אדני המלך : יט ויאמר המלך
היד יואב אתך בכל־זאת ותען
האשה ותאמר חי־נפשך אדני המלך
אם־אש | להמין ולהשמיל מכל
אשר־דבר אדני המלך כי־עבדך
יואב הוא צוני והוא שם בפי

דמאית וכמיא דמתאשדין
לארעא דלא אפשר להון
דיתוספון כן לית אפשר
לדינא דקושטא לקבלא
ממון דשקר ודמחשב
מחשבן בדיל דלא לבדרא
מניה בדורא : טו וכען
דאתיתי למללא קדם
מלכא רבוני ית פתגמא
הדין ארי דחלוני עמא
ואמרת אמתך אמליל כען
קדם מלכא מאים יעבד
מלכא ית פתגמא דאמתיה:
טז ארי ישמע מלכא
לשיזבא ית אמתיה מיד
גברא לשיצאה יתי וית
ברי כחדא מאחסנת עמא
דיי : יז ואמרת אמתך יהי
כען פתגמא דרבוני מלכא
לניחא ארי כמלאכא דיי
כן רבוני מלכא למשמע
טב וביש ומימרא דיי
אלהך יהי בסעדך :
יח ואתיב מלכא ואמר
לאתתא לא כען תכסי
מני פתגמא דאנא שאל
יתיך ואמרת אתתא
ימליל כען רבוני מלכא :
יט ואמר מלכא היד יואב
עמך בכל דא ואתיבת
אתתא ואמרת חיי נפשך רבוני מלכא אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל
די מליל רבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא

למנחה ד' חס' ו' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה . יהי' נא דבר אדני המלך למנחה . ודמשק מנחתו . והיתה מנחתו כבוד . וכל המנחות דכוו' : מלאך האלהים ח' בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ג : אש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע . אש רעים . אם אש להמין ולהשמיל .

רדק

גם בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש . שלא יוציאנה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות אין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אדם חבירו לא מה המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג גזר שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגנו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וז"ש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבו' ושם משפטי' לבלתי ידח ההורג וי"ש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופנו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן הרי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו' : (טו) כי יראוני העם . כבר פירשנו בו פירוש אחד בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : (יז) למנוחה . שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע . כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : (יח) היד יואב . עצתו ודברו : (יט) אם אש להמין ולהשמיל . אש חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו היש וכן האש בית רשע שהוא חסר תרגם האית פי' הפסוק לדעת יונתן אם יש

רלבג

והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון ימשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית : (יד) כי מות נמות . כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבלו לעמוד מהסגרה כן בני האדם דורכים אל המות : ולא ישא אלהים נפש . להצילה מהמות ר"ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי סוף כל אדם למות . והנה חשב הש"י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיד כי אולי מאת הש"י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : (יז) יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה . ר"ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני : כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע . ר"ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והתמלה כאילו הוא מלאך האלהים : (יט) אם אש להמין ולהשמיל . פירשו

פי' רבי ישעיה

ולא ישא אלהים נפש אדם . שלא ימות ואין אדם יכול לנשות בחייו . ואם לא עכשיו אימתי תשיב את בנך . ויש למלך לחשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו הנדח ותאסף את בנך אליך קודם מותך : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה . במשל על בני: כי יראוני העם . והפחידוני ואמרו לי אם תאמרי למלך שישיב את בנו יכעיס עליך בעבור זה הבאתי ממשל הזה כדי שתסכים ע"ז שלא יהרגו את בני הנשאר ואחר כך אגלה לך על בנך ולא תשוב מדברך שדברת לי : (יז) יהיה נא דבר אדוני המלך למנוחה . שיניח את נפשי ויבטיחני ולא יהרגו את בני ואח"כ אפייסנו על בנו שאבטח על דבריו ולא יכעס עלי : (יט) אם אש להמין

מצודת דוד

כמים הנגרים ארצה שא"א לאספם ולהחזירם למקומם כי נבלעו בעפר הארץ : ולא ישא אלהים נפש . ר"ל ועוד הלא אין אלהים נושא פנים לשום נפש ושלם ישלם לאיש כמפעלו ולטובת האדם חושב מחשבות לשלם גמול בזה העולם לבל יהיה האדם נדח במעשיו מוטרד ונדח ממנו יתברך כי בהצרף שיגיו יזכה לחזות בנועם ה' וא"כ בהשגחה היתה מיתת אמנון לכפר העון אשר חטא ואבשלום היה שליח ההשגחה ואין להאשימו כ"כ בהיות כי לא התרו בו והתורה פטרתו : (טו) ועתה . ר"ל הואיל וכל דברי למשל נאמרו להמליץ טוב על אבשלום פן תאמר למה את ממשל משלים היה לך לדבר דבריך כאשר המה לזה אמרה ועתה מה שבאתי לדבר הדבר הזה להיות למשל כ"ז היה לפי שכל העם הפחידוני לומר שהמלך יגער בך כאשר תחל לדבר כי הליועץ למלך נתנך : ותאמר . לזה אמרתי אדבר דברי בדומה לו ואולי עי"ז ימלא שאלתי : (טז) כי ישמע . כאשר ישמע המלך להציל אותו מיד האיש הגואל הדם הרוצה להשמיד אותי להיות שכולה מבני : יחד . כי במיתתו יושמד הוא ואני אהיה שכולה ממנו : מנחלת אלהים . מהנחלה הניתן לנו מן השמים לשירשו הם : (יז) ותאמר . אז אמרה שפחתך יהיה דבר המלך למנוחה לבנו כמו שהציל את בני לפי מחשבתו שבאמת נעשתה הדבר כ"כ ינוח לבנו על כי היותה בדומה לו : כי כמלאך . ר"ל הן ידעתי שבל יתחלף מעשך למאמריך ולא יחזירך הכעס והשנאה מדבריך הטובים והישרים אשר דברת עד כה כי כמלאך האלהים שאין בו התחלפות מצד עצמו כן אדוני כי נפשו משכלת להבין מהו הטוב ומהו הרע ויבדיל א"כ אשר ההתחלפות רעה היא ויבדל ממנה : וה' . כהתימה לדבר דבריה רצתה לספר ממנו ואמרה לו וה' אלהיך יהיה עמך בדרך הכשרים : (יח) אל נא תכחדי . אל תעלם ממני אמיתת הדבר אשר אשאל אותך : (יט) היד יואב . הלא

מצודת ציון

(יד) הנגרים . ענין הזלה ונטיפה כמו כמים מוגרים במורד (מיכה א) : (יח) תכחדי . ענין העלמה כמו ואשמותי ממך לא נכחדו (תהלים סט) : (יט) אש . הוא כמו יש וכן עוד האש בית רשע

שִׁפְחָתְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
ג'. נ' כ לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה
עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַאדֹנִי
פ' חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים לָדַעַת
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃
כא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב הִנֵּה־נָא
עשית ק' י"א עָשִׂיתִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֵךְ הָשֵׁב אֶת־
הַנַּעַר אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃ כב וַיִּפֹּל יוֹאָב
ו' אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיְבָרֶךְ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יוֹאָב הַיּוֹם יָדַע עַבְדְּךָ
כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
עבדך ק' אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר עַבְדֶּו׃
י"א כג וַיָּקָם יוֹאָב וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיָּבֵא אֶת־
אַבְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ׃
ג' אג"ך כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יִסֹּב אֶל־בֵּיתוֹ וּפָנַי
לֹא יִרְאֶה וַיִּסֹּב אַבְשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ
י"ו וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
נ'. פ' כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה
בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ
פ' וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ מוּם׃ כו וּבְגַלְּחוֹ
ס' אֶת־רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים ׀ לַיָּמִים
פ' אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי־כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל
אֶת־שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים
ב'. ס' בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ׃ כז וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם
ד' מ"ע בנבי' שְׁלוֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת וּשְׁמָהּ תָּמָר
הִיא הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה׃
כח וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַםִ
שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
כט וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב לִשְׁלֹחַ
אֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ וְלֹא אָבָה לָבוֹא אֵלָיו
ג' חס' אליו וַיִּשְׁלַח עוֹד שֵׁנִית וְלֹא אָבָה לָבוֹא׃

דאמתך ית כל פתגמיא האלין: כ בדיל לאקפא ית אפי פתגמא עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין ורבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: כא ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: כב ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך רבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: כג וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם: כד ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא: כה וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הוה ביה מומא: כו ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עדן לעדן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא: כז ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו: כח ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא: כט ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תנינות ולא אבה למיתי:

רדק

יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם נפרש איש כמשמעו יהי' פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פירוש אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר נסתר עמו פירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסרה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל: (כ) לדעת את כל אשר בארץ בין בדבריך בין בדברים אחרים: (כא) הנה נא עשיתי. שמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ונסחא מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדברך: (כב) אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים: עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: (כה) וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: (כו) ובגלחו. אמרו רז"ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקי' לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים זהו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו: באבן המלך. כתרגום במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא

רש"י

היא: (כ) לבעבור סבב. לגלגל עד שיבא דבר נט של מלך לאור: ואדני חכם. והבנת כי מאת יואב יצאת אל

רלבג

פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאין לנטות ימין ושמאל מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: (כ) לבעבור סבב את פני הדבר. הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי וכאלו אמר שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי: (כו) כי כבד עליו וגלחו. מגיד שלולא שכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה נזיר מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא נזיר לשאר הדברים אשר בהם הנזירו' כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנה לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם: מאתים שקלים באבן המלך. הנה

פי' רבי' ישעיה

להמין ולהשמיל. פי' כמו אם יש ודומה לו עוד האש בבית רשע שפתרונו היש: להמין כמו להימין ונעלם היו"ד ולהשמיל כמו ולהשמאיל ונעלם האלף: (כט) ולא אבה לבוא אליו. פי' שלא שמע לו דוד ואמר לו ופני לא יראה:

ולך י"א בקריאה וסי' ויאמר קח נא את בנך יחידך. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ויאמרו לו החרש. ועתה שוב ולך בשלום: מלא קרנך שמן. השב את הנער. ואלישע הנביא. ויאמר המלך אל חזאל. קח בידך את המגלה: הואל נא ולך. ולך בא אל הגולה. אכול את המגלה הזאת: אל פניו ו' בקריאה וסי' לשנאיו אל פניו להאבידו ב' בו. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל יואב אל פניו. ויצא אל פניו יהוא בן חנני. חן יקטלני לו איחל:

תולדות אחרון ואבשלום. סוטה י (סוטה יז): והיה מקץ. נזיר ד סוטה י: ויולדו לאבשלום. סוטה יא: וישב אבשלום. סנהדרין סט:

מצודת ציון

רשע (מיכה ו): לסמין ולהשמיל. מלשון ימין ושמאל: (כ) פני הדבר. תחילת הדבר: (כו) ימים. שנה: באבן המלך. במשקל המלך כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כה) ע"ש שדרכה להיות

מצודת דוד

כח חכמת יואב עם כל דבריך: אם אש להמין. אם יש לנטות לימין או לשמאל מכל דברי אדוני אשר ידבר בכל עת כי מזה נראה גודל החכמה אשר בו: הוא צוני. ללכת אל אדוני: והוא שם וגו'. כל דברי המשל שם הוא בפי:

(כ) לבעבור סבב. ר"ל ומה ששלח אותי ולא הלך בעצמו כי לבעבור סבב וגו' עשה הדבר הזה לשלחני במקומו כי אני הלא יכולה הייתי לדבר בדומה לו להסב ממנו דבר הנראה והוא פני הדבר ותחלת המחשבה אבל יואב עצמו לא היה לו מקום לסבב הדבר הנראה בזה האופן ולא ראה גם הוא לדבר הדבר באר היטב לדעת וגו'. כי השכלת לדעת ממי יצאו הדברים והנה בעבור רוב החכמה שבך אין לנטות מדבריך ימין ושמאל: (כא) עשית וגו'. לשלח את התקועית לזה לך והשיבו כי המתחיל בדבר עליו לגמרו: (כה) להלל מאד. הראוי להלל מאוד: (כו) והיה. עת גלוחו היה מסוף שנה לסוף שנה: מאתים. והיו במשקל מאתים שקלים: ראו

ל ויאמר אל־עבדיו ראו חלקת יואב
אל־ידי ולו־שם שערים לכו
והוציתיה באש ויצתו עבדי והציתוה ק'
אבשלום את־החלקה באש׃
לא ויקם יואב ויבא אל־אבשלום
הביתה ויאמר אליו למה הציתו י"ד
עבדיך את־החלקה אשר־לי באש׃
לב ויאמר אבשלום אל־יואב הנה
שלחתי אליך ׀ לאמר בא הנה ג' חס' בספ'
ואשלחה אתך אל־המלך לאמר
למה באתי מגשור טוב לי עד אני־ י"ד חס'
שם ועתה אראה פני המלך ואם־יש־
בי עון והמתני׃ לג ויבא יואב אל־ ג' חס'
המלך ויגד־לו ויקרא אל־אבשלום
ויבא אל־המלך וישתחו לו על־
אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך
לאבשלום׃ טו א ויהי
מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה ג'
וססים וחמשים איש רצים לפניו׃ ג' חס'
ב והשכים אבשלום ועמד על־יד דרך כ' אוו"ב
השער ויהי כל־האיש אשר־יהיה־
לו ריב לבוא אל־המלך למשפט ע"ז
ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי־מזה
עיר אתה ויאמר מאחד שבטי־
ישראל עבדך׃ ג ויאמר אליו
אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ל'
ושמע אין־לך מאת המלך׃ ד ויאמר ד'
אבשלום מי־ישמני שפט בארץ ג' חסר
ועלי יבא כל־איש אשר־יהיה־לו ס'
ריב ומשפט והצדקתיו׃ ה והיה בקרב־ ל'. ל'
איש להשתחות לו ושלח את־ידו ל'
והחזיק לו ונשק־לו׃ ו ויעש אבשלום
כדבר הזה לכל־ישראל אשר־יבאו

ל ואמר לעבדוהי חזו
אחסנתיה דיואב דסמיכא
לדילי וליה תמן סעורין
אזילו ואדלקוה בנורא
ואדליקו עבדי אבשלום
ית אחסנתיה בנורא׃
לא וקם יואב ואתא לות
אבשלום לביתא ואמר
ליה למא אדליקו עבדיך
ית אחסנתא דילי בנורא׃
לב ואמר אבשלום ליואב
הא שלחית לותך למימר
איתא הלכא ואשלחינך
לות מלכא למימר למה
אתיתי מגשור טב לי עוד
דאנא תמן וכען אחזי אפי
מלכא ואם אית בי חובא
ויקטלינני׃ לג ואתא יואב
לות מלכא וחוי ליה וקרא
לאבשלום ואתא לות
מלכא וסגיד ליה על אפוהי
על ארעא קדם מלכא
ונשק מלכא לאבשלום׃
א והוה מבתר כן ועבד ליה
אבשלום רתיכין וסוסון
וחמשין גברא רדפין
קדמוהי׃ ב ומקדים
אבשלום וקאים על כיבש
אורח תרעא והוי כל
גברא דיהי ליה דין
למיעל לקדם מלכא
למידן וקרי אבשלום ליה
ואמר אי מדא קרתא
את ואמר מחד שבטיא
דישראל עבדך׃ ג ואמר
ליה אבשלום חזי פתגמך תקנין ויאן ושמע לית לך
מן קדם מלכא׃ ד ואמר אבשלום מן ימנני דינא
בארעא וקדמי ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו
ואדינניה בקשוט׃ ה והוה כד קריב גברא למסגד
ליה ומושיט ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה׃ ו ועבד
אבשלום כפתגמא הדין לכל ישראל דאתן למידן

רשי

(ל) אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק: אל ידי. איממיי"ש אוסי"ש בלע"ז: (לב) והמיתני. ויהרוג אותי המלך: (א) וחמשים איש וגו'. כולם נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ב) והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדך. משבט פלוני: (ד) והצדקתיו. ואדיננים בקושטא

רלבג

הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלה כסף או זהב לבית המקדש או לעניים או שהיה שוקל זה לראות הפלגת רבוי שערו: (לג) וישק המלך לאבשלום. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: (א) וחמשים איש רצי' לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישראל להרבות סוסים כמו שהזהירה התורה הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק אבשלום כי לא היה מלך: (ב) ועמד על יד דרך השער. ר"ל שהוא עמד על מקום ששם יעברו העוברים לבא אל שער המלך

ואם יש ג' וסי' ואם יש בי עון המיתני אתה. ואם יש בי עון והמיתני. דבר ה' אתם: מאחרי ג' וסימ' ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ז רגשים וסי' והיו לכם הערים: כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת תמר והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. התרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נהמה כדובים כולנו וכיונים. אתה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. וה' לעולם ישב בקום. למשפט אלהים:

תולדות אהרן ויאמר אל עבדיו. סוטה שם. מי ישימני שופט. (שם שם):

רדק

שהוא משקל: (ל) אל ידי. סמוך למקום שדותי ותרגו' דסמיכא לדילי: לכו והציתו'. הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך הסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: (לב) ואם יש בי עון. כי לא להנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון: (ב) והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער ות"י על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: (ד) ועלי יבא. כמו ואלי ורבים על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואדינני' בקושטא: (ה) בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפיהם לחרב כמו בחרב ויהי

מצודת ציון

לנסות מאכן: (ל) חלקת. אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): אל ידי. אל מקומי: והציתוה. מלשון הצתה והבערה: טו (א) ויעש. ענין אסיפה וקנין כמו הנפש אשר עשו בחרן (שם יב): מרכבה. עגלה לרכוב בו: (ב) ריב. משפט: אי מזה. איזה העיר שתאמר מזה אני: (ג) ונכוחים. צודקים שראוי להודות בהם כמו משיב דברים נכוחים (משלי כד): (ד) ועלי. כמו ואלי: קרואים

מצודת דוד

(ל) ראו. השתכלו לדעת חלקת יואב אשר היא אל ידי סמוכה למקום חלקתי: (לב) בא הנה וכו'. ועל שלא באת צויתי להצית החלקה בכדי שתבוא הנה: למה באתי מה תועלת בביאתי אם אינני רואה פני המלך: טוב לי וכו'. כי שם הייתי רואה פני המלך אבי אמי. ואם יש בי עון. ר"ל כרצותי פניו אשיב אמרים על מה הרגתי את אמנון ואם אעפ"כ ימצא בי עון כי לא יקבל אמרי אזי מקבל אני עלי המיתה ובזה אמות: טו (א) מאחרי כן. אחר שמחל לו אביו על עונו: רצים. ברגלים: (ב) והשכים. כן היה דרכו בכל בוקר. על יד. על מקום שהיה בדרך השער: לבוא. והלך לבוא אל המלך: אי מזה. הוא מדרך חיבה לשאול את האדם מקומו ועניינו: מאחד שבטי. כל אחד היה משיב כפי השבט שהיה ממנו אבל לא העיר כי לא היו כל ערי ישראל נכרים לאבשלום ואם שאל גם על העיר זה היה להראות חיבה יתירה: (ג) ראה וכו'. כאשר ספר לו דבר המשפט אמר לו ראה בראיית הלב שטובים דבריך והדין עמך אבל לא הועמד מהמלך איש חכם לשמוע לך ר"ל להבין הדבר: (ד) והצדקתיו. ר"ל הייתי מצדיק את הדין לדונו בצדק כי מאד הייתי נותן לב להבין דבר המשפט: (ה) בקרב. כאשר קרב מי להשתחוות לו אחז

דג

רדק

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה . אמרו רז״ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול״ז של דוד הרי ארבעים כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל : ואשלם את נדרי . אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמות היה ויש האדם מקריב בכל מקום שירצה אע״פ שאהל מועד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרות ולמלוך בחר המקום שהוקם בו אביו למלך . וכדברי רבותינו ז״ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה : (ח) אם ישיב ישיבני . ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה וקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר״ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה : (י) כשמעכם . בכ״ף : (יא) קרואים והולכים לתומם . קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו וזהו לתומ׳ כמו משך הקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא . ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני האנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה״ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום : (יב) מעירו מגילה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופ׳ שילא מעירו מגילה או פירושו וישלח אבשלו׳ ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו : (יד) קומו ונברחה . כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר וימלא

רשי

בקושטא : (ז) מקץ ארבעים שנה . משאלו ישראל מלך משמואל נתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות : אלכה נא . לחברון : ואשלם את נדרי . אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים : (יא) קרואים והולכים לתמם . מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותו לשנים כאן ואח״כ לשנים אחרים

לַמִּשְׁפָּט אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם ל׳
אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל :
ז וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא
וַאֲשַׁלֵּם אֶת־נִדְרִי אֲשֶׁר־נָדַרְתִּי
לַיהוָה בְּחֶבְרוֹן : ח כִּי־נֶדֶר נָדַר עַבְדְּךָ פ׳קמצין וסי׳ נדר׳ דארמלת׳
בְּשִׁבְתִּי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם־ שלים עבדא ולא אתקבל
יָשִׁיב יְשִׁיבֵנִי יְהוָה יְרוּשָׁלַםִ וְעָבַדְתִּי ישוב ק׳
אֶת־יְהוָה : ט וַיֹּאמֶר־לוֹ הַמֶּלֶךְ לֵךְ ב׳
בְּשָׁלוֹם וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ חֶבְרוֹנָה :
י וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם
מְרַגְּלִים בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וַאֲמַרְתֶּם ל׳. ג׳
מָלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן :
יא וְאֶת־אַבְשָׁלוֹם הָלְכוּ מָאתַיִם אִישׁ ל׳
מִירוּשָׁלַםִ קְרֻאִים וְהֹלְכִים לְתֻמָּם
וְלֹא יָדְעוּ כָּל־דָּבָר : ג״
יב וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶת־אֲחִיתֹפֶל
הַגִּילֹנִי יוֹעֵץ דָּוִד מֵעִירוֹ מִגִּלֹה בְּזָבְחוֹ ב׳בת אלויעס ל׳וכתיב ה״א
אֶת־הַזְּבָחִים וַיְהִי הַקֶּשֶׁר אַמִּץ וְהָעָם ב׳ הס׳
הוֹלֵךְ וָרָב אֶת־אַבְשָׁלוֹם : יג וַיָּבֹא ק׳
הַמַּגִּיד אֶל־דָּוִד לֵאמֹר הָיָה לֶב־ ל׳
אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם : יד וַיֹּאמֶר
דָּוִד לְכָל־עֲבָדָיו אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִירוּשָׁלַםִ
קוּמוּ וְנִבְרָחָה כִּי לֹא־תִהְיֶה־לָּנוּ ל׳
פְלֵיטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם מַהֲרוּ לָלֶכֶת ד׳ חס׳
פֶּן־יְמַהֵר וְהִשִּׂגֻנוּ וְהִדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת־ ל׳
הָרָעָה וְהִכָּה הָעִיר לְפִי־חָרֶב :

מהרו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש :

תולדות אהרן ויגנב אבשלום . סוטה ט (שם שם): ויהי מקץ . נזיר ד סוטה לד סנהדרין סט תמורה יד (שם שם) לך בשלום . ברכות סו מ״ק כט :

ע״ז קֳות מַלְכָּא וְגָנֵב אַבְשָׁלוֹם
יַת לִבָּא דֶאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל :
ז וַהֲוָה מִסוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין
וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְמַלְכָּא
אֵיזִיל כְּעַן וַאֲשַׁלֵּם יַת נִדְרִי
דִנְדָרִית קֳדָם יְיָ בְּחֶבְרוֹן :
ח אֲרֵי נִדְרָא נְדַר עַבְדָּךְ
בְּמִיתְבִי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם
לְמֵימַר אִם אֲתָבָא יְתִיבִנַּנִי
יְיָ לִירוּשְׁלֵם וְאֶפְלַח קֳדָם
יְיָ : ט וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא
אֱזֵיל בִּשְׁלָם וְקָם וַאֲזַל
לְחֶבְרוֹן : י וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם
מְאַלְלִין בְּכָל שִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר
כְּמִשְׁמַעֲכוֹן יַת קָל שׁוֹפָרָא
וְתֵימְרוּן מְלַךְ אַבְשָׁלוֹם
בְּחֶבְרוֹן : יא וְעִם אַבְשָׁלוֹם
אֲזַלוּ מָאתָן גֻּבְרִין מִירוּשְׁלֵם
זְמִינִין וְאָזְלִין לְתוּמֵיהוֹן וְלָא
יָדְעִין כָּל מִדַּעַם : יב וּשְׁלַח
אַבְשָׁלוֹם יַת אֲחִיתוֹפֶל
גִּילוֹנָאָה מְלִיכָא דְדָוִד
מִקַּרְתֵּיהּ מִגִּלֹה בְּדַבָּחוּתֵיהּ
יַת דִּבְחַיָּא וַהֲוָה מַרְדָּא
תַקִּיף וְעַמָּא אָזֵיל וְסָגֵי עִם
אַבְשָׁלוֹם : יג וַאֲתָא דִמְחַוֵּי
לְוַת דָּוִד לְמֵימַר אִתְפְּנֵי
לִבָּא דֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בָּתַר
אַבְשָׁלוֹם : יד וַאֲמַר דָּוִד
לְכָל עַבְדוֹהִי דִּי עִמֵּיהּ
בִּירוּשְׁלֵם קוּמוּ וְנֶעֱרוֹק
אֲרֵי לָא תְהֵי לָנָא שֵׁיזָבָא
מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אוֹחוּ
לְמֵיזַל דִּילְמָא יוֹחֵי
וְיַדְבְּקִינַנָא וְיִכְמוֹן יַת
בִּישְׁתָא עֲלָנָא וְיִמְחֵי יַת
קַרְתָּא לְפִתְגַם דְּחָרֶב :

רלבג

המלך : (ו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל . ר״ל באלו הכזבי׳ כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו : (ז) ויהי מקץ ארבעים שנה . יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת משיחת המלכות בישראל ר״ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמות ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכות דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שכבר תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה הממלכה לו : ואשלם את נדרי לה׳ בחברון . ידמה שהיתה אז במת לצבור בחברון ואמר אבשלו׳ לזבוח שם זבחים לה׳ כי לא נאסרו הבמות כי אז היו בין המנוח׳ והנחלה ר״ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו שנתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכים רק העם מזבחי׳ ומקטרי׳ בבמות כי לא נבנה בית לשם ה׳ עד הימים ההם והנה מפני שראה אבשלום ששם נמשח המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון : (ח) ועבדתי את ה׳ . ר״ל לזבוח לו זבחים : (יב) מעירו מגלה . יתכן שלחו אל חברון מגילה לא מירושלם לראותו שמא לא יתרצה אחיתופל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה לדוד כי הוא יועץ דוד: (יד) והדיח עלינו את הרעה . ר״ל ויבא בחזק ובתוקף את הרעה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה . שמאלו להם מלך משמואל . ויש לומר ארבעים שנה למלכות דוד שבסוף שניו היה המעשה כזה : אשר נדרתי לה׳ בחברון . פי׳ במה היתה לו שם שאז הותרו הבמות עד שלא באו לירושלם : (ח) אם ישיב . כמו אם ישוב ונתחלף השורק בחולם :

מצודת ציון

(יא) קרואים . מזומנים וכן ואחרי כן יאכלו הקרואים (ש״א ט) : (יב) הקשר . המרד ע״ש שבעלי המרד יתקשרו באגודה אחת וכן כי קשרתם כולכם (שם כב) : אמיץ . חזק : (יד) פליטה . הצלה כמו ומפלטי לי (לקמן כב) : והדיח . מלשון דחיה

מצודת דוד

בו ונשקו : (ו) ויגנב . ר״ל בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל : (ז) ארבעים שנה . ארז״ל שהוא מזמן אשר שאלו להם מלך ותלה בה כי תחת השאלה באה מרד במלכות ונהרגו מהם ובהם בחברון. להקריב על הבמה העומדת בחברון : (ח) ועבדתי. עם הבאת קרבנות : (י) וישלח . טרם הלכו לחברון שלח מרגלים לחקור דעת העם ואמר להם כאשר תשמעו קול השופר שיתקעו בהמלכתי תאמרו שמלך אבשלום ותשמעו מה בפיהם : (יא) קרואים . היו קרואים מאבשלום על הזבח והלכו בתום לבבם ולא ידעו מכל זה : (יב) את אחיתופל . ר״ל להביא את אחיתופל מעירו : בזבחו. בעת זבחו וגו׳ : הולך ורב . בכל עת היו נוספים ומתרבים : (יד) כי לא תהיה וגו׳ . כי רב העם אשר אתו וא״א להנצל מפניו במצור העיר : והשגנו . עודע

רשי

אחרים וכן תרגם : (יז) בית המרחק . באתר דרחיק : (יח) על ידו . אצלו הוא עומד והם עוברים : (יט) עם המלך. עם אבשלום : כי נכרי אתה . ואנחנו טורחים אחריך לרדוף ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מרחמים : וגם גולה אתה למקומך . וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לך כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באת :

(כ) והיום אניעך עמנו . ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך אל אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תרגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : חסד ואמת . אני מחזיק לך טובת חסד ואמת שעשית עמדי

רדק

ויצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליט' ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעש' דבר אחר ובא אל העיר שיחשוב שימצאני שנה לפיכך נמהר אנחנו לברוח ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו משל בעל הכוס להדיח את הכ״ס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו : (יז) ברגליו . עמו וכן וכל העם אשר ברגליך וכת״י עמיה : בית המרחק . כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם . ובדרש מלמד שנדוהו סה״ד ישובו לי יראיך מלמד שפרשו ממנו : (יח) על ידו . כמו לפניו כמו שאמר על פני המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי. ת״י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו׳ ז״ל פי׳ אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי׳ . אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמר אשר באו ברגלו מגת פי׳ בעבורו כמו ויברך ה׳ אותי לרגלי בעבורי וכבר פי׳ עוד למעלה בענין הגתי׳ בדבר עטרת מלכם ות״י ברגלו עמיה ר״ל עם אתי הגתי ואע״פ שלא נזכר ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו : (יט) שוב ושב עם המלך . פי׳ עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו : כי נכרי אתה . לפי שהתגורר בגת ימים רבים ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי׳ גולה מטלטל כי לשון גלות יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהוא טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלום אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלים כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת״י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמר ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : (כ) אנועך . כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך . על כמו אל כמו ותתפלל על ה׳ כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל : את אחיך עמך . הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת . אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי וי״ת ואתי׳ ית אחך עמך ועבי׳ עמהון טיבו וקשוט : (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא

טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֶל הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר יִבְחַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִנֵּה עֲבָדֶיךָ׃
טז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו וַיַּעֲזֹב ג׳
הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַגְשִׁים
לִשְׁמֹר הַבָּיִת׃ יז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל
הָעָם בְּרַגְלָיו וַיַּעַמְדוּ בֵּית הַמֶּרְחָק׃ נ׳
יח וְכָל עֲבָדָיו עֹבְרִים עַל יָדוֹ וְכָל י׳
הַכְּרֵתִי וְכָל הַפְּלֵתִי וְכָל הַגִּתִּים שֵׁשׁ
מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר בָּאוּ בְרַגְלוֹ מִגַּת ל׳
עֹבְרִים עַל פְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל אִתַּי הַגִּתִּי לָמָּה תֵלֵךְ גַּם אַתָּה ח׳ פסוקים גם וגם
אִתָּנוּ שׁוּב וְשֵׁב עִם הַמֶּלֶךְ כִּי נָכְרִי
אַתָּה וְגַם גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ׃ כ תְּמוֹל ס׳
בּוֹאֶךָ וְהַיּוֹם אֲנוּעֲךָ עִמָּנוּ לָלֶכֶת וַאֲנִי אניעך ק׳
הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב ג׳ מ״ל כספ׳
אֶת אַחֶיךָ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
כא וַיַּעַן אִתַּי אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי
יְהוָה וְחֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אם בִּמְקוֹם אם כתיב ולא קרי
אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם
לְמָוֶת אִם לְחַיִּים כִּי שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃

טו וַאֲמַרוּ עַבְדֵי מַלְכָּא לְמַלְכָּא כְּכֹל דְיֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא הָא עַבְדָיךְ׃ טז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ דִי עִמֵיהּ וּשְׁבַק מַלְכָּא יָת עֲשַׂר נְשִׁין לְחֵינָן לְמִטַר בֵּיתָא׃ יז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עִמֵיהּ וְקָמוּ בַּאֲתַר דְרָחִיק׃ יח וְכָל עַבְדוֹהִי עָבְרִין עַל יְדוֹהִי וְכָל קַשָׁתַיָא וְכָל קַלָעַיָא וְכָל גִתָּאֵי שִׁית מְאָה גַבְרָא דַאֲתוֹ עִמֵיהּ מִגַּת עָבְרִין קֳדָם מַלְכָּא׃ יט וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתַּי גִיתָאָה לְמָא תֵיזֵיל אַף אַתְּ עִמָנָא תּוּב וְתִיב עִם מַלְכָּא אֲרֵי נוּכְרָאָה אַתְּ וְאַף אִם גָלֵי אַתְּ אֱזֵיל לָךְ לְאַתְרָךְ׃ כ תְּמָלֵי אֲתֵיתָא וְיוֹמָא דֵין אֲטַלְטְלִינָךְ עִמָנָא לְמֵיזַל וַאֲנָא אָזֵיל לַאֲתַר דְלֵית אֲנָא יָדַע לְאָן אֲנָא אָזֵיל תּוּב וְאָתֵיב יָת אֲחָךְ עִמָךְ וַעֲבֵיד עִמְהוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט׃ כא וַאֲתֵיב אִתַּי יָת מַלְכָּא וַאֲמַר קַיָים הוּא יְיָ וְקַיָים רִיבּוֹנִי מַלְכָּא אֱלָהֵין בְּאַתְרָא דִיהֵי תַמָן רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם לְמוֹתָא וְאִם לְחַיֵי אֲרֵי תַמָן יְהֵי

וכל ביתו ג׳ בקריאה וסימן ויעל האיש אלקנה וכל ביתו. וימת שאול ושלשת בניו דד״ה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו : גולה וגולה ה׳ בקריאה וסימן כי קשרתם כלכם עלי ב׳ בפסוק . וגם גלה אתה למקומך . אילין ג׳ קדמאי חסר עשרת אלפים גולה . גולה סוד הולך רכיל מ״ל : והשב ד׳ בקריאת וסימן נמסר בסדר ויחי :

רלבג

הרעה עלינו : (טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . הנה לא רכב על סוסים כדי שלא יתפרסם לכתו כי הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו שהוא דוד ויפלט לו מפני זה יותר המלטו מיד אבשלום : ויעמד בית המרחק . ר״ל בבית היותר רחוק מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה : (יח) וכל הכרתי וכל הפלתי . הם היו שתי משפחות בתכלית החכמה ומהם היו סנהדרין כמו שיתבאר אחר זה וידמה שבסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארים כל מה שיפלא למשפט באיזה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שהתבאר בפ׳ כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידי׳ לפקים מהם כשיצטרך ולזה אמר כי כלם עברו עם דוד : (יט) וגם אתה גולה למקומך יתכן

פי׳ רבי׳ ישעיה

(טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . פירוש אילו הם הנשים שהוליכם עמו והפילגשים הניח לשמור את הבית : (יז) בית המרחק . פי׳ רחוק מירושלם : (יח) אשר באו ברגלי. פירוש אשר באו עמו : (יט) וגם גולה אתה למקומך . בא הנה הלמ״ד במקום מ״ם : (כ) והשב את אחיך עמך חסד ואמת . פירוש מקרא קצר הוא ועשה עמהם חסד ואמת מפני שגלו עמו וזה היה הגדול שבהם היה אומר לו תגמול להם חסד ואמת . ותרגמו ועביד עמהון טיבו וקשוט :

מצודת דוד

שדנו בתוך העיר ובעבורינו ידיח הרעה על כל בני העיר ואת כולם יכה : (טו) הנה עבדיך . הנה אנחנו עבדיך ואליך נשמע : (יז) בית המרחק . בבבית שהיה יותר רחוק מהבתים העומדים מחוץ להחומה : (יח) על ידו . סמוך למקום מעמדו : אשר באו ברגלו . אשר באו עמו מגת שישבו עמו שמה עוד היה נרדף משאול : (יט) עם המלך . על אבשלום יאמר שמלך עתה : כי נכרי אתה . הלא אתה מארץ נכריה ואיך מעבדי לשתירא מפני אבשלום : וגם גולה . ואפילו תרצה להיות גולה מעל פני אבשלום מבלי לשבת אתו אזי חזור למקומך לגת ותהיה גולה שמה לשבת בה כמאז : (כ) תמול בואך . זה מקרוב באת אלי מגת ומיד אניע אותך ללכת נע ונד : ואני הולך . ר״ל וכי הולך אני למקום ידוע שתלך גם אתה עמדי הלא אני הולך על אשר וכו׳ ר״ל איני הולך אל המקום אשר אחשוב ללכת שמה כי אין מחשבותי ללכת למקום ידוע כ״א כאשר יזדמן : חסד ואמת . ר״ל והנה כוונתך הטובה חשובה בעיני לחסד ואמת : (כא) אם למות . אם המקום תהיה סיבה למות

מצודת ציון

דחים : (יז) ברגליו . עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח) : (יח) הכרתי . והפלתי . ת״י קשתיא וקלעיא : הגתים . האנשים שהתגוררו בגת בעוד שהיה דוד שם : ברגלו . עם מהלכו : על פני . לפני : (יט) גולה . ענין טלטול ונוע ואם הוא בלא שבי וכן ויגלום אל מנחת (ד״ה ח) : (כ) אניעך . רעיך הבאים אחך : ואמת . הוא כענין חסד : ויציקו

לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנ' מצאו מחלוקת בספרי' הנמצאי' והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגם דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים : (כג) וכל הארץ בוכים . פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה : על פני דרך את המדבר . כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל . או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמ' בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם העדר בתוך הדברו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה : (כד) ויציקו . כמו ויעמידו וכן ויציקום לפני ה' : ויעל אביתר . לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אבל רבותי' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולה והכניסו צדוק תחתיו שנאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענה כמו שפירשנו בספר יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומי' כמו שפי' בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב"ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימה בו ברכה שברכו הב"ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה לה' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתוב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטחה לך מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקד' לא נבנה עד מלוך שלמה : (כה) והראני אותו ואת נוהו . הבית שהיה שם הארון ופירו' אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו פונם עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו מסונאו ואינו רואהו וי"ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשי' : (כו) הנני . כלומר אקבל גזירותיו באהבה: (כז) הרואה אתה . אם רואה אתה בעיניך כלומר בעצתך וי"ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שראה שסרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי' ותומים ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר והודיעני משם כל דבר : (כח) בעברות המדבר . כן כתיב וקרי בערבו' ופי'

עבדך : כב ואמר דוד לאתי איזיל ועבר ועבר אתי גתאה וכל גברוהי וכל טפלא דעימיה : כג וכל דיירי ארעא בכן קל רב וכל עמא עברין ומלכא עבר בנחלא דקדרון וכל עמא עברין על אפי אורח מדברא : כד והא אף צדוק וכל ליואי עמיה נטלין ית ארון קימא דיי ואקימו ית ארונא דיי וסליק אביתר עד דשלים כל עמא למעבר מן קרתא : כה ואמר מלכא לצדוק אתיב ית ארונא דיי לקרתא אם אשכח רחמין קדם יי ויתיבינני ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה : כו ואם כדין יימר לא רעוא קדמי בך הא אנא יעביד לי כמא דרעוא קדמוהי : כז ואמר מלכא לצדוק כהנא חזויא את תוב לקרתא בשלם ואחימעץ ברך ויהונתן בר אביתר תרין בניכון עמכון : כח חזו דאנא מתעכב במשרי מדברא עד דימטי

כב ויאמר דוד אל אתי לך ועבר ויעבר אתי הגתי וכל אנשיו וכל הטף אשר אתו : כג וכל הארץ בוכים קול גדול וכל העם עברים והמלך עבר בנחל קדרון וכל העם עברים על פני דרך את המדבר : כד והנה גם צדוק וכל הלוים אתו נשאים את ארון ברית האלהים ויצקו את ארון האלהים ויעל אביתר עד תם כל העם לעבור מן העיר : כה ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר אם אמצא חן בעיני יהוה והשבני והראני אתו ואת נוהו : כו ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו : כז ויאמר המלך אל צדוק הכהן הרואה אתה שבה העיר בשלום ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם : כח ראו אנכי מתמהמה בעברות המדבר עד

כ' כנפים · ב' מ"ל כי · בוכי' כל העם · פ' פסוקים וכל וכל וכל · ל' · ל' · ל' חס' · ד' מ"ל · ל' וחס' . ל' נכפרא · כ' חד מ"ל וחד חסר בן אדם הרחה חסר · בערבות ק'

ובל הארץ ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ : ה' פסוקים וכל וכל וכל ג' במצעות פסוק וב' ראשי פסוקים וסי' והערים יהרוסו . אתה הוא ה' לבדך אתה עשית . ורעשו מפני דגי הים ועוף . וכל פסיליה יכרתו וכל הארץ בכים קול גדול :

תולדות אהרן ויעל אביתר . יומא עג סוטה מח : והראני אתו . זוהר לך לך :

ממדי : (כב) לך ועבור . עם שאר העם אחר אשר אינך רוצה להפרד ממני : (כג) וכל העם עוברים . מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם עוברים : (כד) ויציקו . כמו ויצגו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו : ויעל אביתר עד תם וגו' . הרי זה מקרא מסורס ויציקו את ארון האלהים עד תום כל העם לעבור : ויעל אביתר . אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא : (כז) הרואה אתה . אם רואה אתה שעלה נכונה הוא שוב העיר וגו' : שני בניכם אתכם . בידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: במעלה

רלבג

יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמר לו גם כן תמול בואך והיו' אניעך עמנו ללכ' : (כד) ויציקו את ארון האלהים . ר"ל שכבר העמידו אותו במקום אחד עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אל המלך ולזה אמר ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם : (כז) הרואה אתה שובה העיר וגו' . ר"ל ואתה רואה אלו הענינים לאי זה תכלית פונים שתלך עמנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה לקחת עצה בדברי' לפי מה שיגלה מעניני' ולזה טוב שתשוב העיר בשלום : ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם . ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולז"א אחר זה הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק

פי' רבי' ישעיה

(כג) על פני דרך את המדבר . את יתר : (כד) ויציקו את ארון האלהים . שהיו רוצים להביאו ולא רצה דוד לטלטלו עמו והחזירוהו והעמידוהו במקומו והוא כמו ויעמידו ודומה לו ויציקום לפני ה' דעכן . ויעל אביתר . פירוש עלה אחר הארון : (כז) הרואה אתה . פירוש הרואה אתה זו העצה שהיא טובה עשה אותה :

מצודת ציון

(כד) ויציקו . ענין העמדה כמו כי לה' מצוקי ארץ (ש"א ב) ור"ל היסודות והעמודים שהארץ עומדת עליהם והוא כמו ויציגו כי אותיות גיכ"ק מתחלף : (כה) נוהו . מדורו : (כח) מתמהמה . מתעכב

מצודת דוד

וכו' : (כב) לך ועבור . עם עבדי ויתר העם : (כג) וכל הארץ . אנשי הארץ אשר עבר בה דוד : וכל העם . אשר עם דוד : על פני דרך . לרוחב הדרך לשום פניהם אל המדבר . (כד) ויציקו . העמידו את הארון ואביתר עלה עמו לצד מיוחד עד שעברו כלם מן העיר . ורז"ל אמרו שאז נסתלק אביתר מכהונה גדולה כי שאל באורים ולא עלתה ולצדוק עלתה ומנהו תחתיו ולא להיות מיד כהן גדול כי הלא שלמה גרשו לאביתר מכהונה גדולה כמ"ש במ"א אלא שעתה סלקו מלשמשו ובימי שלמה מנהו לצדוק לשמש אז : (כה) והשיבני . אז ישיב אותי לירושלים ויראה אותו ואת מקדשו : (כו) לא חפצתי בך . עוד מעתה : הנני . ר"ל הנה מוכן אני לקבל באהבה : (כז) הרואה אתה . אם עצתי נראה בעיניך אשר תשוב אל העיר (ועם שנים את אביתר

רשי

(ל) במעלה הזיתים. בהר הזיתים: חפוי. מכוסה כדרך האבלים: חפו. כריכו: (לא) ודוד הגיד. ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברים (קהלת י' יד): (לב) בא עד הראש. עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם לאלהים. אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלי' כי' רואה משם את האהל שהארון בתוכו וכי' משתחוה: (לד) עבד אביך ואני מאז. כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא: (לז) יבוא ירושלים. נתן לבו שיבא לירושלים: ומאה

רדק

ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במישרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי' יותר קרוב: במעלה הזיתים. כתרגום במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואעפ"י שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה הי' בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזיתי' היה רואה האהל שהיה בו הארון: (לא) ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון המגי' ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש. ראש הזיתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: (לב) אשר ישתחוה שם. שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בנחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות: קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא בדרך הסמוכים: (לג) והית עלי למשא. ביו"ד אחד לבדו והיא עי"ן הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לנער ולדאגה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך: (לד) עבדך אני המלך אהיה. מהיום והלך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך ווי"ו ואני נוספת כווי"ו וישא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה: (לז) רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומ' אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך: יבא ירושלם. כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם

בוא דבר מעמכם להגיד לי: כט וישב
צדוק ואביתר את־ארון האלהים
ירושלם וישבו שם: ל ודוד עלה
במעלה הזיתים עלה ובוכה וראש לו
חפוי והוא הולך יחף וכל־העם אשר־
אתו חפו איש ראשו ועלו עלה
ובכה: לא ודוד הגיד לאמר אחיתפל
בקשרים עם־אבשלום ויאמר דוד
סכל־נא את־עצת אחיתפל יהוה:
לב ויהי דוד בא עד־הראש אשר־
ישתחוה שם לאלהים והנה לקראתו
חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה
על־ראשו: לג ויאמר לו דוד אם
עברת אתי והית עלי למשא: לד ואם־
העיר תשוב ואמרת לאבשלום
עבדך אני המלך אהיה עבד אביך
ואני מאז ועתה ואני עבדך והפרתה
לי את עצת אחיתפל: לה והלוא עמך
שם צדוק ואביתר הכהנים והיה כל־
הדבר אשר תשמע מבית המלך
תגיד לצדוק ולאביתר הכהנים:
לו הנה־שם עמם שני בניהם אחימעץ
לצדוק ויהונתן לאביתר ושלחתם
בידם אלי כל־דבר אשר תשמעו:
לז ויבא חושי רעה דוד העיר ואבשלם

חד מ"ל וחד חס' · ג' כתיב ה"א · ל' וחסר · ג' · ג' · ג' חס' דחס' · ג' מ"ל · ב' חד מ"ל וחד חס' · ב' · ג'. י"ד חסר

פתגמא מנכון לחואה לי:
כט ואתיב צדוק ואביתר
ית ארונא דיי לירושלם
ויתיבו תמן: ל ודוד סליק
במסקנא דטור זיתיא סליק
ובכי ורישיה ליה מכרך
והוא אזיל יחיף וכל עמא
דעמיה כריכו גבר רישיה
וסלקין מסק ובכן: לא ודוד
אתחוא למימר אחיתופל
במרודיא עם אבשלום
ואמר דוד קלקיל כען ית
מלכא דאחיתופל יי:
לב והוה דוד אתא עד ריש
טוריא די סגיד תמן קדם
יי והא לקדמותיה חושי
ארכאה מבזעין לבושוהי
ועפרא רמי ברישיה:
לג ואמר ליה דוד אם
עברתא עמי ותהי עלי
למטול: לד ואם לקרתא
תתוב ותימר לאבשלום
עבדך אנא מלכא אהי
עבדא דאבוך ואנא מבכן
וכען ואנא עבדך ותקלקיל
לי ית מלכא דאחיתופל:
לה והלא עמך תמן צדוק
ואביתר כהניא ויהי כל
פתגמא דתשמע מבית
מלכא תחוי לצדוק
ולאביתר כהניא: לו הא
תמן עמהון תרין בניהון
אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר ותשלחון בידיהון לותי כל מדעם דתשמעון:
לז ואתא חושי שושבינא דדוד לקרתא ואבשלום

רלבג

לצדוק ויהונתן לאביתר (ל) ודוד עולה במעלה הזיתים. זהו הר הזיתים שהי' אצל ירושלי' אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים: (לג) והית עלי למשא. יתכן שלא היה גבור והיה זקן והית' מפני זה תנועתו כבדה: ומאה

פי' רבי' ישעיה

(ל) וראש לו חפוי והוא הולך יחף. פירוש כסה ראשו וחלץ מנעליו כדרך האבלים: (לא) ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד ולדוד: סכל נא. לשון סכלות: (לב) עד הראש. פירוש ראש מקום היה שמשם היה רואה האהל שנטה לארון כשהיה הולך לירושלי' ומשם היה כורע ומשתחוי לשם: (לד) עבדך אני המלך אהיה. מקרא מסורס הוא אני אהיה עבדך: עבד אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך. הוי"ו של ואני הראשון והאחרון יתיר וזהו פתרונו עבד אביך אני מאז ועתה אני אהיה עבדך: (לז) רעה דוד. שני שרשים הם ריע. ורעה. ריע הוא מעלומי הענין למרעהו אשר רעה לו כאמור בשמשון הוי' מעלומי הלמ"ד. וזה הוא מעלומי הלמ"ד:

עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי. עלה בעלה וירשנו אותה. ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג' בקריאה וסי' ויהי דוד בא עד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך וחד וישתחוה. ויעבד את הבעל וישתחוה: למשא ג' בקריאה וסי' אם עברת אתי והיית. ולמה יהיה עבדך. חטאתי מה אפעל לך. וחד לעבד ולמשא: רעה ג' בקריאה וסי' ויבא חושי רעה דוד העיר. ויהי כאשר בא חושי. וזכור בן נתן כהן רעה:

הולדות אהרן ודוד עולה. יומא עג: ויכי דוד בא עד הראש. סנהדרין קז (ברכות ח): והנה לקראתו. שם: ואדמה על ראשו. חולין קלט:

מצודת דוד

זה לשוב העירה היה דבריו לצדוק על כי מינהו לכהן גדול מן הראוי היה ליחד אליו הדבור ולזה הקדימו מעתה לאביתר בכל דבריו): אתכם. יהיו מוכנים עמכם ועי' תודיעוני דבר: (כח) עד בוא. עד' בניכם: דבר. רצה לומר ידיעה ברורה: (ל) במעלה הזיתים. במעלה הר הזיתים. חפוי. מכוסה בבגד והוא דרך נער: יחף. מבלי מנעלים וגם הוא דרך נער: (לא) ודוד הגיד. המגיד הגיד לדוד לאמר וגו': סכל נא וגו'. ר"ל אתה ה' סכל עצתו לבל ייעץ בחכמה. או ר"ל שיתן בלב אבשלום לחשוב אשר עצת אחיתופל היא עצה סכלה: (לב) עד הראש. בגבהי הר הזיתים אשר משם היה נראה מקום הארון והיה מדרך הבא שם להשתחוות מול הארון: קרוע כתנתו. בעבור כי היה מיצר בצרת דוד: (לג) למשא. על היותו זקן וכהו הם ולמשא יחשב להולך עמו: (לד) עבדך אני המלך אהיה. ר"ל מהיום אהיה עבדך כמו שמאז הייתי עבד אביך וכן עתה אהיה אני עבדך: והפרתה לי. ר"ל כשתשיב העיר ותאמר לאבשלום כדברים האלה יבוא לי תועלת רב כי אז תוכל להפר לטובתי את עצת אחיתופל כי ע"פ הדברים האלה יבטח בך ותהיה גם אתה מאנשי עצתו: (לז) יבא ירושלים. באותה שעה שבא חושי בא גם הוא;

מצודת ציון

(ל) חפוי. מתעטף כמו חפתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט): בעטבות. מלשון ערבה ומישור: מכוסה: יחף. בלי מנעלים: (לא) בקושרים. מן אגודת המורדים: סכל. ענין טפשות: (לב) הארכי. שם מקום: (לד) ואני ואני. הווי"ו נוספת כשניהם: (לז) רעה. חבר ועל כי ישב

שמואל ב טז

יָבוֹא יְרוּשָׁלָםִ׃

טז א וְדָוִד עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב וּלְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַםִ כִּי אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ה וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ ו וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ ז וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל׃ ח הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל דְּמֵי בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתָּו וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים אָתָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֶל־הַמֶּלֶךְ לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה אֶת־רֹאשׁוֹ׃

י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרֻיָה כִּי יְקַלֵּל וְכִי יְהוָה אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמַר מַדּוּעַ

תרגום

אתא לירושלם: א ודוד עבר זעיר מריש טורא והא ציבא עולימא דמפיבשת לקדמותיה וזוג חמרין חשיקין ועליהון מאתן גריצן דלחם ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר: ב ואמר מלכא לציבא מה אילין לך ואמר ציבא חמריא לבית מלכא למרכב ולחמא ודביליתא למיכל עולימיא וחמרא למשתי דמשלהי במדברא: ג ואמר מלכא ואן בר רבונך ואמר ציבא למלכא הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא דין יתיבון לי בית ישראל ית מלכותא דאבא: ד ואמר מלכא לציבא הא לך כל די למפיבשת ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא: ה ואתא דוד מלכא עד עלמת והא מתמן גברא נפיק מזרעית בית שאול ושמיה שמעי בר גרא נפיק מיפק ומלטט: ו ומרגם באבניא ית דוד וית כל עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל גבריא מימיניה ומשמאליה: ז וכדין אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק גבר חייב קטול וגבר רשיעא: ח אתיב עלך יי כל חובי בית שאול דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית מלכותא בידא דאבשלום ברך והא את בבישתך ארי גבר חייב קטול את: ט ואמר אבישי בר צרויה למלכא למא ילטט כלבא מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר כען ואעדי ית רישיה: י ואמר מלכא מה לי ולכון בני צרויה כדין ילטט ארי יי אמר ליה

רדק

לירושלם: (א) מאתים לחם. כת"י הפסוק מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: (ב) לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח את נשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בצאתם מרכב' לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמ' קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד ואינה נקרא' וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכי לאבשלום לאמות חמש והדומים להם. ואמר והקיץ ובכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: (ה) בחורים. עיר מבני בנימין ונקראת בדברי הימים עלמת ות"י עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: (ו) ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבנים ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסלה באבני' שהשליכו שם מפני הסיג והסיג הוא מכשול הדרכים וזה שאמר הרימו מכשול מדרך עמי ומ"ם מאבן במקום בי"ת כמו משיני בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבנים גדולות: מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני': (ז) איש הדמי' ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וי"ש לו השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: (י) כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובין בענין. וכי ה' כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו: ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל

תולדות אהרן ויאמר המלך והיה. שבת נו: ויאמר המלך לציבא. שם: לא לא. זוהר משפטים: מה לי ולכם. עקידה שער סב:

רשי

(א) ומאה קיץ. ומאה מנן דבילתא

רלבג

(א) ומאה קיץ. ר"ל מהפירות המיובשים בקיץ: (ז) איש הדמים ואיש הבליעל. יתכן שקראו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי: (י) כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להעיר כי אולי מהש"י נהיה להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שישתדלו במניעתו כי הש"ית שלים בכל אשר יחפוץ ומי שישתדל לחלוק על מחשבתו יתיסר

פי' רבי' ישעיה

(י) כה יקלל וכי ה' אמר לו קלל. כה אני רואה שיקלל כי השם אמר לו והוי"ו יתר ואולי יתמרק עווני בקללותיו:

ובא י"ז ר"פ בקריאה וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מעד ופשט. ובא השמש וטהר ואחר. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה. ובא האות והמופת אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק. ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפניטר וימר. ובא עליך רעה. ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך וחברו ובא מתהלך. ובא במלכו מלך הנגב. ובא בארץ הצב ורבות יכשלו: ואסירה ג' וסי' נמסר בשפטים סימן פ':

מצודת ציון

יבב עמו בהמידות קראו רעה:

טז (א) וצמד. זוג ע"ש שהולכים צמודים ומחוברים יחד והוא מלשון צמיד פתיל (במדבר יט): חבושים. אגורים באוכף לרכוב בהם כמו ויחבוש את חמורו (בראשית כב): מאה צמוקים. מאה אשכלות ענבים יבשים: ומאה קיץ. מאה לטרין תאנים יבשים: ונבל. ונאד: ומקלל. ענין דברי קלון והרפה וכן כי מקללים להם בניו (ש"א ג)

מצודת דוד

טז (א) מהראש. של הר הזתים: (ב) מה אלה לך. ר"ל למה הבאתה כל אלה: לבית המלך. לנשיו וילדיו: היעף. מעמל הדרך: (ג) היום ישיבו לי. בראותם מהומות רבות בבני המלך האחד הרג את אחיו וקם על אביו מה שלא היה בבני שאול: (ה) עד בחורים. סמוך לעיר בחורים: (ו) ויסקל. זרק אבנים על דוד וגו': (ז) צא. ר"ל צא ממלכותך אתה האיש השופך דמים כאומר הנה בעצתך נהרג אבנר ואיש בושת: (ח) השיב. ה' השיב עליך גמול עון דמי בית שאול כי בעצתך נהרג איש בושת בנו כשהמלוך תחתיו: והנך ברעתך. הנה אתה ברעה הראויה למעשיך: (ט) למה יקלל. כאומר וכי אתה הרגת לשאול ולבניו: (י) מה לי ולכם. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם ולמה

עָשִׂיתָה כֵּן׃ יא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי
וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו הִנֵּה בְנִי אֲשֶׁר־יָצָא
מִמֵּעַי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאַף כִּי־עַתָּה
בֶּן־הַיְמִינִי הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי־אָמַר
לוֹ יְהוָה׃ יב אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעוֹנִי
וְהֵשִׁיב יְהוָה לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתִי
הַיּוֹם הַזֶּה׃ יג וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו בַּדָּרֶךְ
וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ
הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ
וְעִפַּר בֶּעָפָר׃ יד וַיָּבֹא
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים
וַיִּנָּפֵשׁ שָׁם׃ טו וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלָ‍ִם וַאֲחִיתֹפֶל
אִתּוֹ׃ טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי
רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר חוּשַׁי
אֶל־אַבְשָׁלוֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
יז וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ
אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֶת־רֵעֶךָ׃
יח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי
אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב׃
יט וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי
בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן
אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ׃
כ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ
לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ כא וַיֹּאמֶר
אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־
פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר
הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ
אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃

ח׳ מ״ל · ל׳ חס׳. ל׳ · בעיני ק׳ · קללתו ק׳ · * פסקא בא״פ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ ותד וינפש · ג׳ · ג׳ · י״ד חסר · י״ו · לו ק׳ · ז׳ בטעם · י״ד הס׳ · ב׳ הס׳ הכי ס׳ מ״ל · ל׳

לטיט ית דוד ומן יימר מה
דין עבדתא כן׃ יא ואמר
דוד לאבישי ולכל עבדוהי
הא ברי דאולידית בעי
למקטלי ואף ארי כען בר
שבט בנימן שבוקו מניה
וילטט ארי אמר ליה יי׃
יב מאים גלי קדם יי דמעת
עיני ויתיב יי לי טבתא
חלף לוטתיה יומא הדין׃
יג ואזל דוד וגברוהי
באורחא ושמעי אזיל
בסטר טורא לקבליה אזיל
ומלטט ומרגם באבניא
לקיבליה ומשדי עפרא׃
יד ואתא מלכא וכל עמא
די עמיה כד משלהן ונח
תמן׃ טו ואבשלום וכל
עמא אנש ישראל אתו
לירושלם ואחיתופל עמיה׃
טז והוה כד אתא חושי
ארכאה שושבינא דדוד
לות אבשלום ואמר חושי
לאבשלום יצלח מלכא
יצלח מלכא׃ יז ואמר
אבשלום לחושי דא
טיבותך דעם חברך למה
לא אזלת עם חברך׃
יח ואמר חושי לאבשלום
לא אלהין דאתרעי יי ועמא
הדין וכל אנש ישראל די
ליה אהי ועמיה אתיב׃
יט ותנינות קדם מן אנא
אפלח הלא קדם בריה
כמא דפלחית קדם אבוך כן אהי פלח קדמך׃
כ ואמר אבשלום לאחיתופל הבו לכון מלכא
מה נעביד׃ כא ואמר אחיתופל לאבשלום עול
לות לחינתא דאבוך די שבק למיטר ביתא ושמע כל ישראל ארי אתגריתא באבוך ויתקוף ידי כל די

רשי

דוילה״א: (י) כה יקלל. כן יקלל: ה׳ אמר לו. אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב״ה: (יב) יראה ה׳ בעיני. דמעת עיני: (יד) וינפש שם. בבחורים: (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם כבר יתחרט אצל אביו ואנו נהיה

רלבג

יתיהר עליהם כמו שעשו אחי יוסף ליוסף להאלם מענין חלומותיו וזה היה סבה אל שהגיעו לדבר החלומות ההם: (יב) אולי יראה ה׳ בעיני. ר״ל אולי ישגיח השם בעבור עיני ורצון בזה בעבור מה שעיני רואים מהבזויים האלו ואני סובלם לכבוד השי״ת ואע״פ שיש לאל ידי להנקם משמעי הנה מפני זאת התכונה הטובה אני הנה מסביל אלו החרפות אולי ישיב לי השם ית׳ טובה תחת קללתו אשר קלל אותי היום

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יב) אולי יראה ה׳ בעיני. פי׳ מקרא קצר הוא אולי יראה ה׳ בדמעת עיני: (יד) וינפש שם. פי׳ בבחורי׳: (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. פי׳ כי עתה הם דנים בלבבם היום ומחר יתפשרו האב והבן וכל הגמול רע ישיב עלינו המלך לכשירצה וזה המעשה ידעו כי לא תתפשרו לעולם ויעזרו אותך בכל לב וזה הגמול שילם לו אחיתופל בעבור ששכב דוד עם בת שבע בת בנו דכתי׳ בשמואל בת שבע בת אליעם ולפנים בגיבורי דוד כתיב אליעם בן אחיתופל הגילוני:

רדק

קלל את דוד כי הוא רוח בלבולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוני: (יב) אולי יראה ה׳ בעיני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז״ל מעין כל ברכה וברכה כמו מענין וי״ת דמעת עיני והכתיב הוא בעוני כלומר בעניי: תחת קללתי. כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן בבית תפלתי שמעתי את תפלתך: (יג) באבנים לעומתו. כי לא היו מגיעים אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: (יד) וינפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: (יח) ולא אהיה. כתיב באלף וקרי בוי״ו ופי׳ הכתוב דרך תמיה והקרי כמשמעו: (יט) והשני׳. והפעם השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר מפני פנים היה הדין עלי לבא אליך: (כ) הבו לכם. לשון תפארת או פי׳ אתה והחכמים אשר אתך

ולא ט״ו כתיב א׳ וקרינן וי״ו וסי׳ נמסר בסדר שמיני: לשמור ח׳ מ״ל בקריאה וסי׳ בוא אל פלגשי אביך. אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה׳ שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על עמדו דד״ה: עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם:

תולדות אהרן הלוך ויקלל. עקדה שער סב:

מצודת דוד

ולמה א״כ העשו דברים אשר לא אחפוץ בהם: כה יקלל. הלא אשר יקלל כה הוא כי ה׳ אמר לו קלל והוא העיר רוחו לזה ומי יאמר לשמעי מדוע עשית כן הלא הוא שלוחו של מקום: (יא) הנה בני וגו׳. ר״ל הלא בדרך הטבע שהבן חס על אביו והנכם רואים שהוא מבקש נפשי ומזה נראה שיד ה׳ עשתה זאת: ואף כי עתה. ומכ״ש עתה שאני בורח ומעונה ושמעי הוא מבני הימיני אשר המה לי לאויבים ביותר המה מוכנים לעשות כי גזירתו של מקום ברואותם קושי מזלי נרדף מבן בטני ולזה הניחו לו כי ה׳ אמר לו: (יב) בעיני. בדמעת עיני הזולה מחרפת אנוש: והשיב. בעבור העלבון הזה ישיב לי ה׳ טובה במקום הקללה: (יד) ויבא המלך. אל בחורים שזכר למעלה: (יז) זה חסדך. וכי זהו החסד שעשית לרעך לדוד לעזבו ביום צרתו למה לא הלכת עמו: (יח) לא. ר״ל לא היה מהראוי שאלך עם אביך כי אל המלך אשר בחר ה׳ והעם היושבים פה וכל איש ישראל אשר אינגו פה לו אהיה לעבד ועמו אשב וכאומר הנה אהבתי לאביך לא היתה מצד עצמו כ״א מצד המלוכה: (יט) והשנית. ר״ל ואף אם הייתי לו לאוהב מצד עצמו מ״מ אין זה בגידה בו כי למי אעבוד וכי למשפחת בית שאול אויביו הלא לפני בנו אעבוד ולזה כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך ולא יחשב לבגידה: (כ) הבו. אתם והזקנים שעמך התייעצו ביניכם מה נעשה: (כא) וחזקו. על כי עדיין נרפים הם בחושבם פן ישלימו האב והבן ויתקמו מאתנו אבל בזה ידעו כי נבאשת

מצודת ציון

ג): (יב) אולי. הלואי כמו אולי ישמע (ישעיה לז): (יג) בצלע. בעבר ובצד כמו צלע המשכן (שמות כו): לעומתו. נגדו: ועפר. זרק עפר ולתוספת ביאור אמר בעפר וכן ותשרש שרשיה (תהלים פ): (יד) וינפש. ענין מנוחה ומרגוע המשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות לא): (כ) הבו. הזמינו כמו הבה נרדה (בראשית י): (כא) נבאשת. ענין תיעוב ומאוס כדבר הנבאש

רדק

אתך: (כב) ויטו לאבשלום האהל. הטו לו אהלים אל הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו וגנדו לאבשלום קינופין על איגרא ובדברי רבותינו ז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונוטלי' עליה' וסביבותיהם יריעות והוא אהל נטוי: (כג) כאשר ישאל איש בדבר האלהים. איש קרי ולא כתיב והכתיב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בד"ה ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבות על חבירו כמו גם לאנכם גם בקרכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך: גם לאבשלום. ואע"פ שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר הזאת חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלום עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדבריו אלא שהקב"ה גזר להפר העצה: (א) שנים עשר אלף. אלף מכל שבט ושבט: (ג) כשוב הכל. כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתיבון כלהון. האיש אשר אתה מבקש. אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו וכת"י בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי השנאה הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעשה בבת שבע ואמרו כי בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם

פי' רבי' ישעיה

(ג) כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום פי' כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש ואחרי כן לכל העם יהיה שלום:

תרגום

עמך: כב ונגדו לאבשלום
קינופין על איגרא ועל
אבשלום לות לחינתא
דאבוהי לעיני כל ישראל:
כג ומלכא דאחיתופל דמלך
ביומיא האינון כמא דשאיל
גברא בפתגמא דיי כן כל
מלכא דאחיתופל אף לדוד
אף לאבשלום: א ואמר
אחיתופל לאבשלום אבחר
כען תרי עסר אלפין גברא
ואקום וארדוף בתר דוד
בליליא: ב ואיתי עלוהי
כד הוא משלהי וידוהי
מרשלן ואזיע יתיה ויערוק
כל עמא די עמיה
ואקטול ית מלכא
בלחודוהי: ג ואתיב כל
עמא לותך כד יתובון כולהון
בתר דיתקטל גברא דאת
בעי כל עמא יהי שלם:
ד וכשר פתגמא בעיני
אבשלום ובעיני כל סבי
ישראל: ה ואמר אבשלום
קרי כען אף לחושי ארכאה
ונשמע מה דיימר אף
הוא: ו ואתא חושי לות
אבשלום ואמר אבשלום
ליה למימר כפתגמא הדין
מליל אחיתופל הנעביד
ית פתגמיה אם לא דכשר
בעינך את מליל: ז ואמר חושי לאבשלום לא תקין מלכא דמלך אחיתופל

שמואל ב טז יז

כב וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא
אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי כָּל־
יִשְׂרָאֵל: כג וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר
יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־
בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל
גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם:
יז א וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־
אַבְשָׁלֹם אֶבְחֲרָה־נָּא שְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף אִישׁ וְאָקוּמָה וְאֶרְדְּפָה אַחֲרֵי־
דָוִד הַלָּיְלָה: ב וְאָבוֹא עָלָיו וְהוּא יָגֵעַ
וּרְפֵה יָדַיִם וְהַחֲרַדְתִּי אֹתוֹ וְנָס כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְהִכֵּיתִי אֶת־הַמֶּלֶךְ
לְבַדּוֹ: ג וְאָשִׁיבָה כָל־הָעָם אֵלֶיךָ
כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ
כָּל־הָעָם יִהְיֶה שָׁלוֹם: ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר
בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם קְרָא נָא גַּם לְחוּשַׁי הָאַרְכִּי
וְנִשְׁמְעָה מַה־בְּפִיו גַּם־הוּא: ו וַיָּבֹא
חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
אֵלָיו לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה דִּבֶּר אֲחִיתֹפֶל
הֲנַעֲשֶׂה אֶת־דְּבָרוֹ אִם־אַיִן אַתָּה דַבֵּר:
ז וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־
אַבְשָׁלוֹם לֹא־טוֹבָה הָעֵצָה אֲשֶׁר־

ד' פתח. ב'חס' ובענין אכין. איש קרי ולא כתיב. י"ד חס'. י"ד חס'. ל'. ל'. ד'. ל' כתיב ה'. ד'. ל' וח' וכשוב. ג' מ"ל. י"ד חס'. ל'. ל'. ד'. ל'.

ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל על הגג. ויטו נשיו את לבבו. ויטו בתהו צדיק: ואשיבה ד' בקריאה ומ"ל וסי' ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך. ואשיבה ידי עליך ואשיבה חרפי דבר: ויישר ג' מלאים בלישנא וסי' נמסר בסדר בלק: אם אין ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח:

תולדות אהרן ועצת אחיתופל. ברכות ד סנהדרין יז (שם פט): כאשר ישאל. (נדרים לז): ויישר הדבר. סנהדרין קז:

רשי

נהיה שנואים למלך: (ג) כשוב הכל. אליך: האיש אשר אתה מבקש. יעשה בו בקשתך ויהרג ואח"כ כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר: (ד) ובעיני זקני ישראל. זקני אשמאי

רלבג

היום הזה: (כב) ויבא אבשלום אל פילגשי אביו לעיני כל ישראל. הנה בזה נתקיים מה שייעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת תחבולה לבחון אם לב ישראל ישר את דוד ולזה ייראו מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל המגונה מאבשלום כנגד אביו אז יתבאר להם כי נבאש את דוד ושאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגשים בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן: (כג) כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום. הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שנא' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד: (ג) ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש. ר"ל בזה הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי הכיתי האיש אשר אתה מבקש יהיה כשוב הכל כי ממיתת דוד ימשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה שלא תשחית עמך אשר אתך או אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה: (ד) ובעיני כל זקני ישראל. הנה כל חכמי ישראל היה הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאים לפניו עם שזה

מצודת ציון

סנהדרין: יז (ב) ורפה ידים. ענין מורך לב ויאוש: (ד) ויישר. מלשון יושר ר"ל טוב בעיניו: (ו) אם אין. אם

מצודת דוד

נבאשת את אביך ויתחזקו ידיהם להיות עמך: (כב) לעיני וגו'. כולם ראו הכנסו אל האוהל והתיחדו עמהן: (כג) בימים ההם. אשר הועמד להיות יועץ: כאשר. כמו השואל מה מדבר אלהים בטוח הוא שהתשובה היא נאמנה כן היתה עצת אחיתופל בטוחה להשיג על ידה הדבר הנרצה: גם לאבשלום. כי לפי מחשבתם הרעה היתה העצה בדבר הפלגשים עצה טובה ואף עצתו בדבר הרדיפה אחר דוד עצה נכונה היתה אבל ה' הפרה: יז (א) אבחרה וגו'. כי לקבץ את כל ישראל יתאחר זמן רב ובתוך כך ימלט דוד על נפשו: ואקומה. כ"א ילך אבשלום פן יחמול עליו כשיראה פניו: הלילה. בעודו עיף ויגע: (ב) ורפה ידים. כי זה היום נטרד מן המלוכה ועדיין לא לקח עצה מה לעשות: והחרדתי אותו. בהיות הדבר פתאום ובלילה. וגם כל העם. בעבור החרדה ינוסו זה בכה וזה בכה ולא ישארו עם המלך ללחום בעבורו ואז אוכל להכות אותו לבדו מבלי שאצטרך להמית מי מאנשיו הואיל ולא יעמדו למלחמה כי ינוסו ואינם: (ג) ואשיבה. ואז אשיב אליך כל העם אשר עם אביך: כשוב הכל. כמו ששבו אליך כל המון ישראל וקבלו אותך למלך: האיש אשר וגו'. ר"ל לא יפקד מהם כי אם האיש אשר אתה מבקש כי הוא לבדו יומת אבל לכל העם שעמו יהיה שלום ולא יפקד מהם איש: (ה) גם הוא. עם שהוא רעה דוד והעוד בעיני עכ"ז יאמר גם הוא עצתו: (ז) בפעם הזאת. וכאלו

אשמתי: (ח) ואביך איש מלחמה. ויודע ענייני מלחמה ותכסיסים ושיב מארב ובפוח הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם: (ט) הנה עתה הוא נחבא. וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא יהיה שם שתהרגנו: והיה כנפול בהם בתחלה. אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה בהם מפלה במלחמה א שהיא ראשונה ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר היתה מגפה בעם של אבשלום: (י) והוא גם בן חיל. ואותו השומע אפי' הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ליפול ונגעה הוא על אביו ולא יצליח: (יא) כי יעצתי. כי זאת עצתי: ופניך הולכים בקרב. בראש ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יב) ונחנו עליו. ונחות עליו לשון חניים כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) נחה ארם על אפרים (ישעיה ז')

אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: (ז) בפעם הזאת. אעפ"י שכל עצותיו נכונות בפעם הזה חטא בעצתו: (ח) כדוב שכול. שהוא מר נפש כשהרגו לו גירותיו והוא נלחם עם אדי' אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לב: ולא ילין את העם. כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום: ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה: (ט) באחת הפחתי'. זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ או באחת המקומות שיוכל להחבא שם: ושמע השומע. כי המלחמה הנעשת בלילה לא יבחין אדם בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרונים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה: (י) והוא גם בן חיל. פי' והוא אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביום ובידיעת כל ישראל שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה: ופניך הולכים בקרב אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם וי"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יא) באחת המקומות. כתיב באחת בתיי"ו וקרי באחד בדל"ת: כאשר יפול הטל. שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו: ולא נותר

(יב) ונחנו עליו נגוח עליו: כאשר יפול הטל. לשון על פני כל אחיו נפל:

עצת אחיתפל בפעם הזאת: ח ויאמר חושי אתה ידעת את־אביך ואת־אנשיו כי גברים המה ומרי נפש המה כדב שכול בשדה ואביך איש מלחמה ולא ילין את־העם: ט הנה עתה הוא־נחבא באחת הפחתים או באחד המקומת והיה כנפל בהם בתחלה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלם: י והוא גם־בן־חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס כי־ידע כל־ישראל כי־גבור אביך ובני־חיל אשר אתו: יא כי יעצתי האסף יאסף עליך כל־ישראל מדן ועד־באר שבע כחול אשר־על־הים לרב ופניך הלכים בקרב: יב ובאנו אליו באחת המקומת אשר נמצא שם ונחנו עליו כאשר יפל הטל על־האדמה ולא־נותר בו ובכל־האנשים

ג' · ז' חס' · ג' · ד' ר"פ בספרא · ל' · ג' כתיב כן כ' א' מ"ל וא' חסר · יד חסר · ל' · ס' · ל' · ל' וחס' · ס' · כ' · ל' · באחד ק' · ג' · ה' ד' מלרע וא' דכו' מלעיל

שכול ג' בקריאה וסי' כרוב שכול בשדה. אפגשם כדוב שכול. פגוש דוב שכול. תלתיהון גבי דוב. סי' והלך מדי שנה בשנה. ונמצאתי לכם. המקומות כתיב מ"ל דמ"ל. הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באח' המקומת. כבקרת רועה עדרו. המקומת כתיב חסר וי"ו בתרא ושארא המקמות כתיב חסר וי"ו קדמא

בזמנא הדא: ח ואמר חושי את ידעתא ית אבוך וית גברוהי ארי גברין אינון ומרירן נפשן אינון כדוב תכל בחקלא ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית ית עמא: ט הא כען הוא טמיר בחד מן קומציא או בחד מן אתריא ויהי כמיפל בהון בקדמיתא וישמע די שמע ויימר הות מחתא בעמא דבתר אבשלום: י והוא אף גבר גבר דליביה כלבא דאריא ממס ימסי ארי ידע כל ישראל ארי גיבר אבוך וגברין גברין די עמיה: יא ארי מלכית אתכנשא יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד באר שבע כחלא די על ימא לסגי ואת תהי אזיל בריש כולנא: יב וניהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך להמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל

רלבג

היה מהפיי לפתות את דוד על דבר אוריה החתי: (ח) כדוב שכול בשדה. ר"ל כדוב טורף ולרוב טרפו קראו שכול היותו משכל והנה אביך איש מלחמה ולזה הוא יודע באי זה צד ראוי שינהג בזאת המלחמה ומפני זה לא ילין העם בשום מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומו' אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי

פי' רבי ישעיה

(ט) והיה כנפל בהם בתחלה. פירוש והוא יארוב ויפול ויכה במחנה שלך תחלה ואם ישמע השומע כי היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום ירפו ידי כל העם מלבו' עוד אחריך: (י) המס ימס. בתמיה אינו טוב שתכנס לספק אלא קבץ כל ישראל אליך ואתה תלך עמהם ובכל מקום שיהיה יתפשו אותו:

מצודת דוד

כאלו אמר אבל עצתו בדבר הפלגשים טובה היתה ועל כי כבר עברה לכך שבחה בפניו למען יאמין בו: (ח) כי גבורים המה. ואינם חרדים מהמיית מלחמה עם שהיא פתאום ובלילה: ומרי נפש המה. וכ"ש שהמה עתה מרי נפש דואגים על קושי זמנם ויפעלו גבורות כדוב שכול מבניו בהיותו רודף בשדה לחפש אחריהם ימרוף במר נפשו כל הקרוב אליו: ואביך איש מלחמה. ר"ל יודע הוא תכסיס המלחמה ויבין מדעתו שרק עליו מחרים הרעה ופתאום יבוא להחריד את העם אשר עמו והואיל ויבין את זאת לא ילין הוא עם העם במקום אחד: (ט) הנה עתה הוא נחבא. עתה בהיות לילה החביא עצמו במקום נבדל מהעם אשר אתו וא"כ אף אם יחריד העם לא ימצא את המלך לשיכה אותו: והיה כנפול. כאומר לא די שלא יועיל אלא שעוד יזיק שהרי אמר שלא להכות בהעם והם הלא יכו כרצונם וכאשר יפילו חללים מאנשיך בתחילת המלחמה ר"ל במלחמה הראשונה: ושמע השומע. וכאשר ישמע מי מהנפילה ההיא אז יאמר הן היתה מגפה בעם אבשלום ונראה א"כ שה' עוזב למקרה: (י) והוא גם בן חיל. ואף אם השומע יהיה בן חיל אשר לבו כלב האריה מ"מ ימס לבבו בקרבו על כי ידוע לכל שאביך הוא גבור מלחמה והעם אשר אתו המה בני חיל ואם הדבר נעזב למקרה בודאי יתגברו הם וירפו ידיהם ולא יאבו לרדת עוד למלחמה (ואף שאם לא יעשו לבד בזה כעצת אחיתופל אלא שגם אנשי אבשלום יכו באנשי דוד כמוהם לא יהיה א"כ מקום לחשש הזה מ"מ הרחיב הדבור לסכל עצתו להראות לכל כי לא בחכמה ידבר). (יא) כי יעצתי. אלא כן אני מייעץ האסף וגו' ובעבור רבת העם תתגבר במלחמה: ופניך וגו'. כי אז כולם יפעלו גבורות למצוא חן בעיניך: (יב) ובאנו אליו. ר"ל בהיות העם.

מצודת ציון

אם לאו; (ח) שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כאשר שכלתי שכלתי (שם מג): (ט) הפחתים. בורות וחפירות כמו אל הפחת הגדול (לקמן יח): מגפה. ר"ל מכת חרב: (יא) ופניך. אתה בעצמך: בקרב. במלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד): (יב) ונחנו. מלשון

רד"ק

נותר בו. כמו ולא יותר מבר במקום עתיד ורבים כמוהו : (יג) והשיאו. דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת מה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שיהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו' כבעמוד תרגם בלהים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה : (טז) שלחו. לפניכ' יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר : והגידו. על ידיהם הגידו לדוד : תעבור. את הירדן : פן יבולע למלך. פן ישחית כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת' עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבו' המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי"ת פן יבולע דילמא יתהני למלכ' ולא ידעתי דעתו : (יז) בעין רוגל. תרגם יונתן בעין קצרא וקצר' הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו : והלכה השפחה. שפחה של בתי צדוק הלכה לעין רוגל

רש"י

ז' ב'). (יג) חבלים. משריין כמו חבל נביאים (שמואל א' י' ה) חבלי רשעים (תהלים קיט סא) : עד הנחל. חומת העיר נסחוב אל הגי : (טז) וגם עבור תעבור. את הירדן : פן יבולע למלך. שלא יעצתיו לטובה ויעשה כדברי אחיתופל : יבלע. יאמר לו בסתר ובבליעה : (יז) בעין רוגל. בעין קצרא כובסי בגדי לפי שחובטין אותם שם שבועטים אותם ברגל:

אח

תרגום

גבריא די עימיה אף חד : יג ואם לקרתא יתכנש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משרין ונעקר יתה וית אבנהא ונרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא: יד ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא : טו ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אף אנא : טז וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במשרי מדברא ואף מעבר תעבר דילמא יתהני למלכא ולכל עמא די עמיה : יז ויהונתן ואחימעץ קיימין בעין קצרא ואזלת אמתא ותויאת להון ואינון ייזלון וחויאו למלכא דוד ארי לא יכלין לאיתחזאה למיעל לקרתא : יח וחזא יתהון עולימא וחוי לאבשלום ואזלו תרויהון בפריע ועלו לבית גברא בעלימת וליה גובא בדרתיה ונחתו תמן

מקרא

אֲשֶׁר־אִתּוֹ גַּם־אֶחָד׃ יג וְאִם־אֶל־עִיר
יֵאָסֵף וְהִשִּׂיאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר
הַהִיא חֲבָלִים וְסָחַבְנוּ אֹתוֹ עַד־הַנַּחַל
עַד אֲשֶׁר־לֹא־נִמְצָא שָׁם גַּם־צְרוֹר׃
יד וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל טוֹבָה עֲצַת חוּשַׁי
הָאַרְכִּי מֵעֲצַת אֲחִיתֹפֶל וַיהוָה צִוָּה
לְהָפֵר אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל הַטּוֹבָה
לְבַעֲבוּר הָבִיא יְהוָה אֶל־אַבְשָׁלוֹם
אֶת־הָרָעָה׃ טו וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־צָדוֹק
וְאֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים כָּזֹאת וְכָזֹאת
יָעַץ אֲחִיתֹפֶל אֶת־אַבְשָׁלֹם וְאֵת זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת יָעַצְתִּי אָנִי׃
טז וְעַתָּה שִׁלְחוּ מְהֵרָה וְהַגִּידוּ לְדָוִד
לֵאמֹר אַל־תָּלֶן הַלַּיְלָה בְּעַבְרוֹת
הַמִּדְבָּר וְגַם עָבוֹר תַּעֲבוֹר פֶּן יְבֻלַּע
לַמֶּלֶךְ וּלְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
יז וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ עֹמְדִים בְּעֵין־רֹגֵל
וְהָלְכָה הַשִּׁפְחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם
יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד כִּי לֹא יוּכְלוּ
לְהֵרָאוֹת לָבוֹא הָעִירָה׃ יח וַיַּרְא אֹתָם
נַעַר וַיַּגֵּד לְאַבְשָׁלֹם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
מְהֵרָה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־אִישׁ
בְּבַחוּרִים וְלוֹ בְאֵר בַּחֲצֵרוֹ וַיֵּרְדוּ שָׁם׃

ב' עון אשמה · ג' · ב' בסמיכות · פסק' בא"ס · ג'. ח' · ב' ויעץ · י"ד. חס' · ק' בערבות · ב' א' פתח וא' קמץ חס אמר · י"א · ד'. ט' · י"ד חס' · ג'

רלב"ג

כי נגור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם. או ירצה בזה כי ממורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום במעט כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אע"פ שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו : (יד) ויאמר אבשלום וכל איש ישראל. זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה השנית : (טז) פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו. למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצה בזה פן ישחית מה שהוא למלך מנשיו ובניו וספו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו :

והשפח

ואת זקני ג' בקריאה וסי' ויאמר חושי אל צדוק. וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים וחברו דישעיה : העירה ט' ח' לישן עירה וחד לישן קריה וסי' נמסר ביהושע סימן ו': אבשלם י"ד חס' וסי' כי לא תהיה לנו פליטה. היתה מגפה בעם. כזאת וכזאת. ועצת אחיתופל. ויישר הדבר. אשר בחר ה' והעם הזה. בא אל פלגשי אביך. ודוד בא מחנימה. אבתרה בא. ואת עמשא שם. ויחן ישראל. וירא אתם נער ויגד. ראיתי את אבשלם. ואבשלם לקח : פני

פי' רבי' ישעיה

(יג) עד הנחל. כמו נחל איתן מקום עמוק כמו גיא : (יד) להפר את עצת אחיתופל בטובה. פי' היא היתה עצה טובה לאבשלום שיעמוד הוא בירושלים וישלח אחריו חיל אחר חיל עד שייגעהו ויתפשהו וחושי נתכון שילא הוא למלחמ' ויראו ישראל את אדוניהם ויבושו ויפחדו ממנו ויתפשו אבשלום ויהרגוהו : (טז) פן יבלע למלך. כמו למה תבלע את נחלת ה' : (יז) בעין רוגל. תרגומו בעין קצרא הכובס קורא רוגל בעבור שבועט עליו ברגליו :

תולדות אהרן ותקח האשה. סוטה מב כריתות יח :

מצודת ציון

מלשון תניה : (יג) יאסף. יכנס : והשיאו. והגביהו : וסחבנו. ענין גרירה והמשכה כמו סחוב והשלך (ירמיה כב) : הנחל. העמק : צרור. חתיכת עפר גסה כמו ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט) : (יד) להפר. לבטל : (טז) יבולע. ענין השחתה כמו למה תבלע נחלת ה' (לקמן כ) :

המסך

מצודת דוד

העם רב בוודאי נבוא באחד המקומות אשר החביא עצמו כי נפיל חורם עליו כמו הטל המכסה כל פני האדמה מבלי מקום ריק ממנו כן נתפזר בכל המקומות לבקשו זה בכה וזה בכה ובוודאי נמצא אותו : ובכל האנשים. כי פן התחבר עצמו ללבוש כאחד מאנשיו לזה לא נותר מכולם איש ויומת גם הוא עם התחברו :

(יג) ואם אל עיר יאסף. כאומר ואם יש חשש פן בהתאחר הדבר עד נקבץ כל ישראל ימלט על נפשו בעיר מבצר עומדת בהר ויתחזק במעוז העיר ואמר הנה עכ"ז לא ימלט כי הלא ברוב העם אשר אתנו אף אם יאסף אל עיר הכח בנו לשאת חבלים על העיר לגררה מן ההר עד הנחל עד שלא ישאר אף צרור בהעיר ההיא ואמר בדרך גוזמא והפלגה לומר שאף בעיר מבצר לא יתחזק מול העם הרב אשר אתנו ולבל יבינים בערמתו המתיק אמריו דרך גאות בכל חלקי הסותר אולם עקר כוונתו היתה למען יתאחר הדבר עד שיתקבצו כולם ובתוך כך ישלח אמריו אליו להמלט על נפשו וכאשר עשה באמת: (יד) וה' צוה. ר"ל לא לפי שעצת חושי היתה באמת טובה מעצת אחיתופל ולזה ישרה עצתו בעיניהם כי באמת עצת אחיתופל היתה הדרך האמתי להגעת תכלית הנרצה אולם מה' היתה זאת כי הוא גזר להפר עצת אחיתופל הטובה וכו' : (טו) כזאת וכזאת וכו'. ר"ל אמר להם שתי העצות של אחיתופל ושלו : (טז) אל תלן. כי פן יעשה כעצת אחיתופל ובערמה אמרו שעצתי ישרה למען לא אודיע לדוד להמלט בלילה : וגם עבור תעבור. את הירדן : פן יבולע. פן ישחית מה לדוד ולעמו כאשר ירדפו אחריו הלילה : (יז) והם ילכו. בכדי שהם ילכו וגו': כי לא יכלו. יהונתן ואחימעץ לא יוכלו להראות עצמם לבוא העיר פן ירגישו בהם : (יח) וירא אותם. בעין רוגל : וילכו. כי הרגישו אשר

הנער

רוגל למקום שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגידו להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברים שדבר חושי : (יט) על פני הבאר . כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומי' דבירא והוא מן ג' דסבירין פי וקורין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו : הריפות . החטים הכתושים יקראו הריפות וכן בתוך הריפות בעלי והיא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן : (כ) מיכל המים . אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא · (כג) אל ביתו אל עירו . יש ספרי' ואל עירו ובספר מוג' אל עירו : ויצו אל ביתו . כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו : ויחנק . בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד : (כה) ועמשא בן איש . ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים : יתרא הישראלי . ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראלי היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על שם הגירו' וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם : אשר בא אל אביגל בת נחש . הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים . וטעם אשר בא ולא אמר אשת אביגל אפשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו . ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו צפעוני' שסרגו באומות העולם וכן כתיב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו : (כז) ושובי בן נחש

מרבת

יט ותקח האשה ותפרש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא נודע דבר : כ ויבאו עבדי אבשלום אל האשה הביתה ויאמרו איה אחימעץ ויהונתן ותאמר להם האשה עברו מיכל המים ויבקשו ולא מצאו וישבו ירושלם : כא ויהי אחרי לכתם ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך דוד ויאמרו אל דוד קומו ועברו מהרה את המים כי ככה יעץ עליכם אחיתפל : כב ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן : כג ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וימת ויקבר בקבר אביו : כד ודוד בא מחנימה ואבשלם עבר את הירדן הוא וכל איש ישראל עמו : כה ואת עמשא שם אבשלם תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגל בת נחש אחות צרויה אם יואב : כו ויחן ישראל ואבשלם ארץ הגלעד : כז ויהי כבוא דוד מחנימה ושבי בן נחש מרבת בני עמון ומכיר בן עמיאל מלא דבר

ג' מטעין בהון על פי · ב' אם הכתם · י"ס · ל' וכל שם אנתה' דכו' · ל' · ל' · ל' · נ"ב · ו' . כ"ס · ב' זקפין קמצין · ל' · ל' · ג' . י"ד חס' · י"ז · ב' חד כתי' ס' וחד כתיב א' · ב' . ל' · י"ד חס' · ג' . ל' · ל' . נ'

יט ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דבירא ושטחת עלוהי דקיקן ולא אתידע פתגמא : כ ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לביתא ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם : כא והוה בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דוד ואמרו לדוד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל : כב וקם דוד וכל עמא די עמיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שגא דלא עבר ית ירדנא : כג ואחיתופל חזא ארי לא אתקים מלכיה וזריז ית חמרא וקם ואזל לביתיה לקרתיה ופקיד על אנש ביתיה ואתחנק ומית ואתקבר בקברא דאבוהי : כד ודוד אתא למחנים ואבשלום עבר ית ירדנא הוא וכל אנש ישראל עמיה : כה וית עמשא מני אבשלום חלף יואב על חילא ועמשא בר גברא ושמיה יתרא ישראלא דעל לות אביגל בת נחש אחתיה דצרויה אמיה דיואב : כו ושרא ישראל ואבשלום בארע גלעד : כז והוה כד אתא דוד למחנים ושובי בר נחש מרבת בני עמון ומכיר בר עמיאל מלא דבר

(יט) את המסך . וילון : הרפות . חטין כתושות כמו בתוך הריפות : (כ) מיכל המים . איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו שבולת הנהר : (כה) בת נחש . הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש : (ט) ושבי בן נחש . סוף

רלבג

(יט) ותשטח עליו הרפות . היא חטה הנכתשת במכתש וישימוה תחלה כדי שתיבש : (כ) מיכל המים . רוצה לומר פלג המים : (כג) ויצו אל ביתו ויחנק . יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו: (כה) אשר בא אל אביגל בת נחש . ידמה שהיו לישי שני שמות והנה אמר שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי

פי' רבי' ישעיה

(יט) ותשטח עליו הריפות . פי' חטים כתושים כמו בתוך הריפות בעלי : (כ) עברו את מיכל המים . תרגומו כבר עברו ית ירדנא : (כג) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו . פי' ידע כי עצת חושי היתה רעה כי מאת השם היא ונתיירא מפני דוד : (כה) אל אביגל בת נחש . הוא ישי כדכתיב ואחיותיהם צרויה ואביגיל . ויש לומר בשני שמות היה נקרא . וחכמים אומרים שמת בעטיו של נחש שלא נמצא בו עון :

תולדות אהרן ואחיתופל: ראה בתרא קמז סנהדרי· סט מכות יא (שם שם) : מחנימה יבמות יג : ואת עמשא . שבת נה בתרא יז : ועמשא . יבמות עז (שם ע) בתרא טז :

הבאר ג' סבירין פי וקרינן פני בקריאה וסי' נמסר בריש סדר מסעי : אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ו : מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה . ויהי כבוא דוד מחנימה . אחינדב בן עדא :

מצודת דוד

הנקר ראה אותם ולזה הלכו מעין רוגל אל מאהבם אשר בבחורים : (יט) האשה . אשת האיש : עליו . על המסך : ולא נודע דבר . לא היה ניכר מהבאר שמתחת להמסך : (כ) איה . כי הוגד להם שבאו הביתה : ויבקשו . בבית האשה . או עברו מיכל המים לבקשם : (כב) עד אחד וגו' . ר"ל כשבא אור הבוקר אפילו אחד לא היה נעדר אשר וגו' : (כג) אל עירו . ר"ל אל ביתו אשר בעירו לא לבית מלונו אשר בירושלים : ויצו . עשה צוואה אל ביתו : ויחנק . חנק את עצמו כי האמין מעתה שדוד יחזור למלכותו ויהרגנו כמורד במלכות ויהיו עוד נכסיו למלך כדין מורד במלכות ולזה חנק עצמו להציל נכסיו ליורשיו : (כה) על הצבא . לשר על הצבא : בן איש . רצה לומר בן אדם חשוב ומעולה כמו הלא איש אתה (ש"א כ"ו) : הישראלי . ובד"ה אמר הישמעאלי לפי שהתגורר בארץ ישמעאל : נחש . אכזר הוא ישי

מצודת ציון

(יט) המסך . וילון כמו ועשית מסך (שמות כו) : ופשטה . ופרשה : כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) : הרפות . חטים כתושים ונקלפים כמו בתוך הרפות בעלי (משלי כז) והוא מלשון רפיון כי נרפו ונקלפו מקליפותיהם : (כ) מיכל המים . ענינו פלג המים ואין לו חבר : (כב) נעדר . נחסר כמו איש לא נעדר (ישעיה מ) : (כג) ויחבוש . תגר האוכף : מסכב

רדק

מרבת בני עמון. ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הוביש את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחייהו: הגלעדי מרוגלים. מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים: (כח) משכב וספות. כלי שנופכין ממנו לידים. משכב לשון שפיכה וכן ותעל שכבת הטל ונבלי שמים מי ישכיב וי"מ מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה וי"ת מכבין פי' סדינין ותרגום והרדידים וכבנתין וכן בדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי ופי' וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי"ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי"ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וצולתא. וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשים הוא קלי ממיני קטניות דבר הלמד מענינו: (כט) ושפות בקר. ת"י וגובנין דחלב תורין נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו: רעב. אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו: ועיף. מן הדרך וכן אמר למעלה עיפים וינפש שם ורז"ל דרשו עיף מרציחה וצמא כי במדבר אע"פ שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצא שם מים ברוב: (ג) לא ישימו אלינו לב. אם ננוס לפניהם או אם ימותו חצינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכותי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי' יהיו עתה כמונו עשרת אלפים לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אליך לבם: ועתה טוב. שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשים אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך צריך שנשמור אותך מלצאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסעד כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך. וכתיב לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מבואר והכתיב מבנין הפעיל להעזיר והוא יוצא לשלישי פי' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו: (ד) אל יד השער. אל מקום שישיבה בשער

וברזלי הגלעדי מרגלים: כח משכב
וספות וכלי יוצר וחטים ושערים
וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי:
כט ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר
הגישו לדוד ולעם אשר־אתו לאכול
כי אמרו העם רעב ועיף וצמא
במדבר: יח א ויפקד דוד את־העם
אשר אתו וישם עליהם שרי אלפים
ושרי מאות: ב וישלח דוד את־
העם השלשית ביד־יואב
והשלשית ביד אבישי בן־צרויה
אחי יואב והשלשת ביד אתי הגתי
ויאמר המלך אל־העם יצא אצא גם־
אני עמכם: ג ויאמר העם לא תצא
כי אם־נס ננוס לא־ישימו אלינו
לב ואם־ימתו חצינו לא־ישימו אלינו
לב כי־עתה כמנו עשרה אלפים
ועתה טוב כי־תהיה־לנו מעיר לעזיר:
ד ויאמר אליהם המלך אשר־ייטב
בעיניכם אעשה ויעמד המלך אל־
יד השער וכל־העם יצאו למאות

וברזלי גלעדאה מרגלים:
כח מכבין וקולין ומאן
דחסף וחטין וסעורין
וקמחא וקליא ופוקא
וטלופחין וקליא: כט ודבש
ושמן נעאן וגובנין דחלב
תורין קריבו לדוד ולעמא
די עמיה למיכל ארי אמרו
עמא כפין ומשלהין וצחי
במדברא: א ומנא דויד ית
עמא די עמיה ומני עליהון
רבני אלפין ורבני מאותא:
ב ושלח דוד ית עמא תלתא
ביד יואב ותלתא ביד
אבישי בר צרויה אחוהי
דיואב ותלתא ביד אתי
גתאה ואמר מלכא לעמא
מפק אפק אף אנא עמכון:
ג ואמר עמא לא תפוק ארי
אם מערק נערוק לא ישוון
עלנא לבא ואם יתקטלון
פלגנא לא ישוון עלנא לבא
ארי כען את יכיל למסעד
כותנא עסרא אלפין וכען
טב ארי תצלי עלנא
מקרתא למסעד: ד ואמר
להון מלכא דתקין בעיניכון
אעביד וקם מלכא על ביבש אורח תרעא וכל עמא נפקו למאתן ולאלפין:

רשי

הוא חנון בן נחש: משכב. מלעות: וספות כלי תשמיש הם כמו ספות כסף (מלכים ב י"ב י"ד): וקלי. מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיתא הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי ממינים של קטניות שמייבשין אותו בתנור כשהן לחים והן מתקנין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתיתא: ושפות בקר. וגובנין דחלב. (ג) לא ישימו אלינו לב. לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאין אתה במלחמה: כי עתה. בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו: עשרת אלפים. כעשרת אלפים אים כמונו: כי תהיה לנו מעיר לעזר. וכען טב ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד: לאם

רלבג

כדי שיאמר שר צבא כמו שהיה: (כז) והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קבול ממתכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם למזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטים ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטניות פול ועדשים וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכול ומריאין חלב בקר לאכול לפי שהם יותר חשובים משאר החיילים. והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלח זאת המנחה לדוד: (א) וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות. כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא ממה שיש לו רושם נפלא בהגעת התכלית המבוקש במלחמה ולזה צוה התורה בפרשת מצות מלחמה לעשות

וקלי ג' וסי' ולחם וקלי וכרמל. משכב וספות וכלי יוצר ב' בו. וא' מצות וקלוי: והשלשת ב' חס' דחס' וט' מלאים וסי' נמסר בסדר שלח לך: כמנו ד' ג' חס' וא' מ"ל וסי' אם תהיו כמנו להמול לכם. מדבר מתוך האש. כי עתה כמונו עשרה אלפים. גם אתה חלית כמנו. אלפים מ"ל:

תולדות אהרן כי אמרו העם. יומא עז: כי אם נוס. עקידה שער פח:

פי' רבי' ישעיה

(כח) משכב וספות וכלי יוצר. פירוש מלעות וכלי מתכות כמו מן הדם אשר בסף וכלי חרס וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי. פירוש שני מיני קלי אחד מתבואה ואחד מקטניות: (כט) ושפות בקר. תרגומו וגובנין דחלב תורין: (ב) העם השלישית. בא עם בלשון נקבה ודומה לו וחטאת עמך: (ג) נס ננוס. כמו טס ונחלף השורק בחולם: כי עתה. אתה כמונו מקרא קצר הוא: תהיה לנו מעיר לעזור. אם תצטרך לנו תשלח לנו מתוך העיר

מצודת דוד

(כח) מלעות. לשכוב עליהם: וספות. מזרקים כמו כדם אשר בסף (שמות יב): וכלי יוצר. כלים מיוצר חרס: וקלי. קמח משבלים קלוים: ופול ועדשים. הם מיני קטניות: וקלי. הוא קמח מקטניות קלוים: (כט) ושפות בקר. גבינות העשויות מחלב הבקר על כי נעשית ע"י עשוי וכתישה נקראו שפות והוא מלשון ושפו עצמותיו (איוב לג): יח (א) ויפקוד. מנה אותם: (ג) נס ננוס. נברח: אל יד. אל מקום ומדיו

מצודת ציון

ישי ונקרא נחש על שמת בעסיו של נחש ומבלי עון (ויתכן לומר שנולדה מאשת ישי מבעלה הראשון ושמו נחש ולזה אמר אחות צרויה ולא אמר אחות דוד כי צרויה היתה אחותה גם כן מן האב וכאשר אמרנו בש"א ט"ז): (כט) הגישו. שלשת אלפים הסם הגישו משכב וכו' דבש וכו': במדבר. בעבור שהלכו במדבר לא מצאו לא לאכול ולא לשתות ונתיגעו מטורח הדרך: יח (ג) אם נוס וכו'. ר"ל הן אם ננוס לא ישימו לב לרדוף אחרינו והן אם ימותו חצינו לא ישימו לב להתהלל בהנצחון כי הנפילה בידם והגלה מידם שוה בעיניהם: כי עתה. ר"ל במלחמה אשר אתה מתה בה אשר היא בעבור המלוכה אף אם היינו עשרה אלפים פעמים כמונו סיום לא יחוש עליך כשאיך בימינו ולזה מוטב שלא תלך: ועתה במלחמה כזאת טוב יותר לשבת אתה בעיר ותשם תעזור לנו בתפלה אל ה' ובצעקך עלינו: (ד) למאות. מאה מאה לבד: לאט לי וכו'. ר"ל למעני בואו עם אבשלום בנחת

 ולא

(ה) לאט לי לנער. אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו: (ו) ביער אפרים. ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק היו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים: (ח) וירב היער לאכול בעם. חיות רעות שביער תרגום יונתן: (ט) ויקרא אבשלום. לשון מקרה ופגע: ויתן בין השמים ובין הארץ. אמרו רבותינו שלף חרבו לקוץ שערו וראה גיהנם פתוח תחתיו: (יב) שמרו מי בנער. כל מי שיהא

וְלַאֲלָפִים׃ ה וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב
וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי כ׳ את מי השלות
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ
בְּצַוֹּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־
דְּבַר אַבְשָׁלוֹם׃ ו וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר
אֶפְרָיִם׃ ז וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף׃ ח וַתְּהִי־שָׁם
הַמִּלְחָמָה נִפֹּצוֹת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ נפוצת ק׳
וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה כ׳כמ׳ יתיר
הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא׃ ט וַיִּקָּרֵא אַבְשָׁלוֹם
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל־
הַפֶּרֶד וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה
הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָאֵלָה וַיֻּתַּן בֵּין ט׳. ל׳. ג׳
הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר־
תַּחְתָּיו עָבָר׃ י וַיַּרְא אִישׁ אֶחָד וַיַּגֵּד
לְיוֹאָב וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי אֶת־
אַבְשָׁלֹם תָּלוּי בָּאֵלָה׃ יא וַיֹּאמֶר יוֹאָב י״ד חס׳. ג׳ אנ״ך
לָאִישׁ הַמַּגִּיד לוֹ וְהִנֵּה רָאִיתָ וּמַדּוּעַ
לֹא־הִכִּיתוֹ שָׁם אָרְצָה וְעָלַי לָתֶת
לְךָ עֲשָׂרָה כֶסֶף וַחֲגֹרָה אֶחָת׃
יב וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־יוֹאָב וְלֹא אָנֹכִי ולו ק׳
שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי אֶלֶף כֶּסֶף לֹא־אֶשְׁלַח
יָדִי אֶל־בֶּן־הַמֶּלֶךְ כִּי בְאָזְנֵינוּ צִוָּה

ה וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת יוֹאָב
וְיָת אֲבִישַׁי וְיָת אִתַּי
לְמֵימַר אִסְתַּמָרוּ לִי
בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם וְכָל
עַמָּא שְׁמָעוּ כַּד פַּקֵּיד
מַלְכָּא יָת כָּל רַבְרְבַיָּא
עַל עֵיסַק אַבְשָׁלוֹם׃
ו וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא
לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל וַהֲוַת
קְרָבָא בְּחוּרְשָׁא דְבֵית
אֶפְרָיִם׃ ז וְאִתַּבָּרוּ תַמָּן
עַם יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד
וַהֲוַת תַּמָּן מְחָתָא רַבְּתָא
בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין אַלְפִין׃ ס׳
ח וַהֲווֹ תַמָּן עַבְדֵי קְרָבָא
מִתְבַּדְּרִין עַל אַפֵּי כָל
אַרְעָא וְאַסְגִיאַת חֵיוַת
חוּרְשָׁא לְקַטָּלָא בְּעַמָּא
מִדְּקְטִילַת חַרְבָּא בְּיוֹמָא
הַהוּא׃ ט וְאִתְעֲרַע
אַבְשָׁלוֹם קֳדָם עַבְדֵי דָוִד
וְאַבְשָׁלוֹם רְכִיב עַל כּוּדַנְתָּא
וְעָלַת כּוּדַנְתָּא תְּחוֹת סוֹכָא
דְבוּטְמָא רַבָּא וְאִתְאֲחַד
רֵישֵׁיהּ בְּבוּטְמָא וְאִתְּלֵי ס׳
בֵּין שְׁמַיָּא וּבֵין אַרְעָא
וְכוּדַנְתָּא דִּי תְחוֹתוֹהִי
עֲבָרַת׃ י וַחֲזָא גַבְרָא חָד
וְחַוִּי לְיוֹאָב וַאֲמַר הָא
חֲזֵיתִי יָת אַבְשָׁלוֹם תְּלֵי
בְּבוּטְמָא׃ יא וַאֲמַר יוֹאָב
לְגַבְרָא דְמְחַוֵּי לֵיהּ וְהָא חֲזֵיתָא וּמָא דֵין לָא מְחֵיתָהִי תַמָּן וּרְמֵיתָהִי לְאַרְעָא
וַעֲלַי כָּוָן לְמִתַּן לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף וְאִסְפַּנְקֵי חֲדָא׃ יב וַאֲמַר גַבְרָא לְיוֹאָב וְלוּ
אֲנָא תָּקֵיל עַל כַּפַּי אֲלַף סִלְעִין דִּכְסַף לָא אוֹשֵׁיט יְדִי בְּבַר מַלְכָּא אֲרֵי קֳדָמָנָא

ויקרא ה׳ בקריאה וסי׳ ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהם מה הבמה. ומבני הכהנים בני חביה. והברו מבני הכהנים: תלוי ג׳ בקריאה וסי׳ לא תלין נבלתו על העץ. ראיתי את אבשלום תלוי. אלף המגן תלוי עליו. אנ״ך: ומדוע י׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר קרח: ועלי ה׳ בקריאה וסי׳ ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשקתו. ועלי הטה חסד: אלף כסף ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא:

בשער הסיר מחנים: וכל העם יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפים: (ה) לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגשו בו במלחמה לאט לו בעבורי ואל תהרגוהו שלא ארעה ברעתו כי אע״פ שהרע לי אני אב לרחם ופי׳ לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שמרו לו בעבורי: את כל השרים. אע״פ שצוה את השרים שהם יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפיכך שמעו כל העם: (ו) ביער אפרים. וכי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז״ל לפי שמעשר תקנות שתקן יהושע אחת מהן היא שיהיו מרעין בהמותיהם בחורשין כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספר יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירים בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים: (ז) עשרים אלף. העונש הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע״פ ה׳ וכ״ש שהחזיקו יד בנו המורד בו: (ח) נפוצת. הכתוב נפצות לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתוב אומר על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומ׳ בכלל על המלחמה: וירב היער. ת״י ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפולים ונפגעים בעצי היער בברחם: (ט) ויקרא אבשלום. כתרגום ואיתערע: שובך האלה. סוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז״ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו: (יא) עשרה כסף. כתרגומו עסר סלעין דכסף: (יב) ולו אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומר אפי׳

רלב״ג

לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו מהם האנשים היראים ורכי הלבב: (ג) ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור. הנה העזר הוא שיעזרם בתפלתו לה׳ ועוד כי מפני שרצון חיל אבשלום לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלים מאד בהריגת בני חיל דוד אחר שאינם רואים שם דוד: (ה) לאט לי לנער לאבשלום. ר״ל הסתיר בעבורי לזה הנער שתמלט אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שעוט בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום כמו הפועל כלי להביא גזירת הש״י על דוד במה שאמר לו הנני מקים עליך רעה מביתך ולזה ראה שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו: (ח) ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ. ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבבם והיו נסוגים אחור מפני המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היער להשחית בעם כמו מה שהשחיתה החרב: (ט) והנה סבב השם שנקרא אבשלום לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת סבוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם מרוצת

פי׳ רבי ישעיה

(ה) לאט לי לנער. התנהגו לאט בעבורי לנער ואל תכבידו עליו המלחמה כי אם לתופשו חי: (ח) נפוצת. כמו נפוצה על משקל נפעלת שנתפזרו לכאן ולכאן אלה בורחים ואלה רודפים אחריהם: (ט) ויחזק ראשו באלה. מפני שהיה שערו מרובה נסבך בענפי האלה: (י) שמרו מי בנער באבשלום. פירו׳ מי יגע בנער מקרא קצר הוא:

מצודת דוד

ולא תעשו לו מאומה רע: (ו) ביער אפרים. אף שנחלת אפרים היתה בעבר הירדן המערבי. כי אחז״ל שיהושע תקן שלא יקפידו השבטים זה על זה מבלי תת לרעות הבהמות בארץ לא לו ובני אפרים רעו את בהמתם בהיער ההיא ונקרא על שמם: (ח) נפוצת. היתה מפוזרת על כל הארץ אשר הם עליה: וירב היער וכו׳. יותר הכה בהם היער בהכשלם בו מאשר הכו בהם אנשי דוד בחרב: (ט) ויקרא. במקרה נזדמן אבשלום וכו׳. והיה רוכב על הפרד ויבוסו מפניהם בא עם הפרד תחת ענף האלה ונסתבך בה שער ראשו ונשאר תלוי באויר כי הפרד עבר מתחתיו: (יא) והנה ראית. כאומר מה לי בראיה מדוע לא הרגתו והיה א״כ עלי לתת לך וגו׳ ר״ל היה לך לדעת שאם הרגתו היית מקבל ממני מתן: (יב) ולו אנכי היית שוקל וגו׳. אפילו אם אנכי הייתי שוקל וכו׳ ר״ל אפילו אם כבר שקלו אל כפי ואפילו אלף

מצודת ציון

(ה) לאט. ענין נחת כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג): (ח) וירב. מל׳ רבוי: (ט) ויקרא. מל׳ מקרה: שובך. בסמ״ך והוא ענין ענף כמו בסבך בקרניו (שם כב) ויקרא כן ע״ש שנאחזים ומסובכים זה בזה: האלה. שם אילן מה: (יא) עשרה כסף. ת״י עשר סלעין דכסף: (יב) ולו אנכי. ואם אנכי. וכן לו החייתם אותם שופטים

רדק

אפי' היית מולא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה לא אשלח ידי אל בן המלך: שמרו מי בנער. מי יגע בנער כלומר שמרו שלא יגע אדם בו: (יג) או עשיתי בנפשו שקר. בנפשו כתיב פי' בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך: ואתה תתיצב מנגד. שלא תושיעני מיד המלך: (יד) לא כן אוחילה. לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך: שלשה שבטים. ולהב ברמחיה' כמו חניתות היו אלא שהדקי' נקראו שבטים וי"ת גסיסין ואמרו רז"ל לפי שגנב ג' לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי ישראל לפיכך נתנו בו ג' שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונכיות עשר נערי יואב ולב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו: עודנו חי בלב האלה. פעם בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה בדוד ובקיר אכנו נא בחנית ובארץ ופירש בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופירוש עודנו חי אחר שתקע בלבו שלשה השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד שהמיתוהו: (טו) ויסובו. עמדו סביביו להכותו: (טז) מרדוף. המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדוף אחרי דוד מעלבך ומרגיז: (יז) אל הפחת הגדול חפירה גדולה שהיתה ביער: מאד. אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הציבו הגל הגדול: לאהלו. חסר כתיב בלא יו"ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו נכלמי' מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד נס לאהלו: (יח) ואבשלום לקח. פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו: ויצב לו בחייו. חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא בחשבון עשרה: כי אמר אין לי בן. ולמעלה כתיב ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפיכך עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ובדברי רבותינו ז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמירי שכל

תרגום

פְּקִיד מַלְכָּא יָתָךְ וְיָת אֲבִישַׁי וְיָת אִתַּי לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם: יג אוֹ פוֹן עֲבַדִית בְּנַפְשִׁי שְׁקַר וְכָל מִדַּעַם לָא יִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא וְאַתְּ תִּתְעַתַּד מְקַבִּיל: יד וַאֲמַר יוֹאָב הֲלָא מְבַכֵּין אִישָׁרֵי קֳדָמָךְ וּנְסִיב תְּלָתָא גַּסְסִין בִּידֵיהּ וּקְבָעִינוּן בְּלִבָּא דְאַבְשָׁלוֹם וַעֲד כְּעַן קַיָּם בְּגוֹ בוּטְמָא: טו וְאִסְתַּחֲרוּ עַסְרָא עוּלֵימַיָּא נַטְלֵי זֵינֵיהּ דְּיוֹאָב וּמְחוֹ יָת אַבְשָׁלוֹם וְקַטְלוּהִי: טז וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְתָב עַמָּא מִלְּמִרְדַּף בָּתַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מְנַע יוֹאָב יָת עַמָּא: יז וּנְסִיבוּ יָת אַבְשָׁלוֹם וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּחוּרְשָׁא לְגוֹ קוּמְצָא רַבָּה וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב לַחֲדָא וְכָל יִשְׂרָאֵל אַפְּכוּ גְּבַר לְקִרְוּוֹהִי: יח וְאַבְשָׁלוֹם נְסִיב וַאֲקִים לֵיהּ בְּחַיּוֹהִי יָת קָמְתָא דִּי בְּמֵישַׁר מַלְכָּא אֲרֵי אֲמַר לֵית לִי בַּר קַיָּם בְּדִיל לְאַדְכָּרָא שְׁמִי וּקְרָא לְקָמְתָא עַל שְׁמֵיהּ וּקְרָא לַהּ אַתְרָא דְאַבְשָׁלוֹם עַד יוֹמָא הָדֵין: יט וַאֲחִימַעַץ בַּר צָדוֹק אֲמַר אֲרְהוֹט כְּעַן וַאֲבַסַּר יָת מַלְכָּא אֲרֵי אִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי: כ וַאֲמַר לֵיהּ יוֹאָב לָא גְּבַר

מקרא

הַמֶּלֶךְ אֹתְךָ וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר בְּאַבְשָׁלוֹם: יג אוֹ־עָשִׂיתִי בְנַפְשׁוֹ (כנפשי ק') שֶׁקֶר וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ וְאַתָּה תִּתְיַצֵּב מִנֶּגֶד: יד וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא־כֵן אֹחִילָה לְפָנֶיךָ (י"ט. ג') וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם (ר') עוֹדֶנּוּ חַי בְּלֵב הָאֵלָה: טו וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ (ג' חס'): טז וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשֹּׁפָר (כ') וַיָּשָׁב הָעָם מִרְדֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל (ו') כִּי־חָשַׂךְ יוֹאָב אֶת־הָעָם: יז וַיִּקְחוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ בַיַּעַר אֶל־הַפַּחַת הַגָּדוֹל (ג') וַיַּצִּבוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל מְאֹד (כ' חס') וְכָל־יִשְׂרָאֵל נָסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו (לאהליו ק' כ' חס'): יח וְאַבְשָׁלֹם לָקַח וַיַּצֶּב־לוֹ בְחַיָּו (י"ד חס' בחייו ק') אֶת־מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק־הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אֵין־לִי בֵן (ל' פתח) בַּעֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל־שְׁמוֹ (ס') וַיִּקָּרֵא לָהּ יַד אַבְשָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: יט וַאֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק (ב' חד מ"ל וחד חס') אָמַר אָרוּצָה נָּא וַאֲבַשְּׂרָה אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי־שְׁפָטוֹ יְהוָה מִיַּד אֹיְבָיו: כ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹאָב לֹא אִישׁ

רשי

שיבא לידו ישמרנו: (יד) לא כן אוחילה לפניך. לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך: (יח) כי אמר אין לי בן. ממלא מקומי ויהיה חשוב כמותי: בעבור הזכיר שמי. אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב

רלבג

מרוצת הפרד מחוזק ראשו ונאחז באלה עומד שם באויר והפרד אשר תחתיו עבר: (יב) שמרו מי בנער באבשלום. ר"ל שמרו מי שיהיה מהם שלא ישלח ידו בנער באבשלום: (יג) או עשיתי בנפשי שקר. ר"ל להעלים מהמלך שהמתי אותו הנה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע אל דרישתו וידיעתו מרוב החקירה והדרישה: (יד) ויקח שלשה שבטים בכפו. יתכן שהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה בזה להמיתו בזולת חרב בתקעו אותם בלבו ולפי שכבר היה עדין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו: (טז) כי חשך יואב את העם. הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישראל כי לא היה רצונו להשחיתם אך נתפייס בנפול אבשלום בידיהם: (יח) את מצבת אשר בעמק המלך. ידמה שהנה שם בנין גבוה: כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי. ואע"פ שספר שכבר

פי' רבי' ישעיה

(יח) מצבת. בא מוספק כמו אשר בשלכת מצבת בם:

תולדות אהרן ויקח שלשה שבטים. סוטה ט: ויסובו עשרה נערים. שם: ויכו. סנהדרין קג: ואבשלום לקח סוטה י:

מצודת ציון

(שופטים ח): (יג) או עשיתי. אם עשיתי: יכחד. ענין העלמה: מנגד. מרחוק: (יד) כן. ענין טוב ונכון כמו ולא יכין לדבר כן (שם י"ב): אוחילה. אבקש כמו אחלי אדוני (מ"ב ה'): שבטים. שרביטים: ויתקעם. ותחבם: בלב האלה. באמצעית האלה ועל כי הלב הוא באמצע הגוף הושאל המלה היות לכל מצוע וכן עד לב השמים (דברים ד): (טו) כלי יואב. כלי זיינו: (טז) חשך. מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב): (יז) הפחת. בור וחפירה: גל. תל גדול: (יח) מצבת. מלשון מצבה ר"ל בנין גבוה: יד אבשלום. מקום אבשלום: (יט) ארוצה. ענין מהירות

מצודת דוד

אלף כסף לא אשלח ידי וגו': שמרו מי. שיבוא לידו שמרו בו לבוא עמו בנחת: (יג) או עשיתי. ר"ל ואף אם הייתי מעלים הדבר לבל יודע הלא אם עשיתי אותה הייתי עושה שקר בנפשי כי המרד בדבר המלך ולשקר בו יחשב לעון נפש: וכל דבר. ר"ל אף הלא שום דבר לא יהיה נעלם מן המלך כי יחקור לדעת מי הרגו וכשיודע לו ידעתי שאתה תעמוד מנגד מבלי הציל אותו מידו: (יד) לא כן. לא טוב ונכון שאבקש עוד לפניך כי ידי רב לי: עודנו חי. עם שתקע בו שלשת השבטים היה עוד חי תלוי מול לב האלה: (טז) ויתקע וגו'. לסימן אשר יחדלו מלרדוף: כי חשך יואב. אבל לא חדלו מעצמם: (יז) וכל ישראל. אשר עם אבשלום: (יח) לקח. ר"ל לקח עצמו זאת העצה לזכרון שמו ודוגמתו ויקח קרח (במדבר טז): אין לי בן. כי בניו המזכרים למעלה כבר מתו: בעבור הזכיר שמי. אין לי בן שיזכר שמי על ידו לזאת הציב מצבת וקראה על שמו לזכרון: (יט) כי שפטו ה'. עשה משפטו לנקום נקמתו מיד אויביו: (כ) לא איש בשורה. לא ראוי לך לבשר בשורה

בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום
אחר והיום הזה לא תבשר כי על־
בן־המלך מת : כא ויאמר יואב לכושי
לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו
כושי ליואב וירץ : כב ויסף עוד
אחימעץ בן־צדוק ויאמר אל־יואב
ויהי מה ארצה־נא גם־אני אחרי
הכושי ויאמר יואב למה־זה אתה
רץ בני ולכה אין־בשרה מצאת :
כג ויהי־מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ
אחימעץ דרך הככר ויעבר את־
הכושי : כד ודוד יושב בין־שני
השערים וילך הצפה אל־גג השער
אל־החומה וישא את־עיניו וירא
והנה־איש רץ לבדו : כה ויקרא
הצפה ויגד למלך ויאמר המלך אם־
לבדו בשורה בפיו וילך הלוך וקרב :
כו וירא הצפה איש־אחר רץ ויקרא
הצפה אל־השער ויאמר הנה־איש
רץ לבדו ויאמר המלך גם־זה מבשר :
כז ויאמר הצפה אני ראה את־מרוצת
הראשון כמרצת אחימעץ בן־צדוק
ויאמר המלך איש־טוב זה ואל־
בשורה טובה יבוא : כח ויקרא אחימעץ
ויאמר אל־המלך שלום וישתחו
למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך
יהוה אלהיך אשר סגר את־האנשים
אשר־נשאו את־ידם באדני המלך :
כט ויאמר המלך שלום

בשר לבסרא את יומא
דין ותבסר ביום אוחרן
ויומא הדין לא תבסר
אלהין דבר מלכא מית :
כא ואמר יואב לכושי איזיל
חוי למלכא דחזיתא וסגיד
כושי ליואב ורהט :
כב ואוסיף עוד אחימעץ בר
צדוק ואמר ליואב ויהי
מה ארהוט כען אף אנא
בתר כושי ואמר יואב למא
דנן את רהיט ברי ולך
לית בסורא מתיהב :
כג ויהי מא בכדין ארהוט
ואמר ליה רהוט ורהט
אחימעץ באורח מישרא
וקדים ית כושי : כד ודוד
יתיב בין תרין תרעיא
והליך סכואה על איגר
תרעא על שורא וזקף ית
עינוהי וחזא והא גברא
רהיט בלחודוהי : כה וקרא
סכואה וחוי למלכא ואמר
מלכא אם בלחודוהי
הוא בסורתא בפומיה ואזל
מיזל וקריב : כו וחזא
סכוהא גברא אחרנא רהיט
וקרא סכואה לנטר תרעא
ואמר הא גברא רהיט
בלחודוהי ואמר מלכא
אף דין מבסר : כז ואמר
סכואה אנא חזי ית ריהטא
דקדמא כריהטא דאחימעץ
בר צדוק ואמר מלכא גבר
טב דין ואף בסורא טבא
ייתי : כח וקרא אחימעץ
ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו
ית ידיהון ברבוני מלכא : כט ואמר מלכא שלם

רש"י

חשוב היה : (כ) ובשרת ביום אחר. בשורת תשועה אחרת : כי על כן. כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת : (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. אין מתן שכר בשורה מצוי היום : (כג) ויהי מה. כלומר ומה בכך אם אין לי שכר : ויעטר. וקדים ית כושי :
רש"י

רלבג

שכבר היו לו שלשה בנים ויתכן שמתו אחר זה ואלו בנים ואת המצבת וקרא שמה יד אבשלום: (כ) ובשרת ביום אחר. ר"ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד או אשלח הבשורה בפיך : (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. ר"ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת : (כט) ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול. הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלום מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה התנצל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את

בשרת ג' חס' וסימ' אשר לתתי לו בשרת. לא איש בשרה אתה. היום הזה יום בשרה. ובמסרה אחריתי נמסר במקום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשרה מוצאת : ארוץ ד' בקריאה וסי' ויהי מה ארוץ. כי בכה ארוץ גדוד. והכרו. דרך מצותיך ארוץ : נשאו י' בקריאה וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול יחדו. ומשנאיך נשאו ראש. נשאו נהרות ה' ב' בפסוק. ורעבים נשאו עמר. נשאו את רדידי מעלי שמרי. כי נשאו מבנותיהם. נשאו נשים נכריות :

רדק

שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף תבואתו של יואב ויש"א לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי : (כ) ובשרת ביום אח'. תשועה אחרת שתזדמן לישראל כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו : כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי ע"כ ועל יושר מת שמרד באביו ; (כא) לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה ישראל והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי : (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהבא כלומר למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מוצאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן : (כד) ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבר עלי מה שיעבור איני חושש : (כה) בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום שישיבה כמו שנאמר למעלה אל יד השער : (כז) ואל בשורה טובה. כמו ובבשורה וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון : (כח) סגר. מסר את האנשים והסגרם בידך ואפשר כי בי"ת באדוני המלך עומד במקום שנים

פי' רבי' ישעיה

(כ) כי על כן בן המלך מת. פירוש על אשר כמו כי על כן באו בצל קורתי. ואין זו בשורה טובה : (כא) ויכץ. כמו ויכוץ ונחלף השורק בחלם : (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. פירוש אין הבשורה נמצאת בך שכבר אותו שאלחתי יבשר. ובא מוצאת פועל עומד והוא כמו נמצא :

תולדות אהרן ויכן אחימעץ. פסוקים ז סוכם לע מגלה כא מדה סג :

מצודת דוד

בשורה כזאת : ביום אחר. בעת יזדמן תשועה אחרת : כי על כן. כי הבשורה הזאת תהיה על אשר הומת בן המלך ולא תחשב לבשורה טובה : (כא) אשר ראיתה. בנצחון המלחמה וממיתת אבשלום : וישתחו. בחשבו שעשה עמו חסד לשלחו בבשורה : (כב) ויהי מה. ר"ל אף אם לא אשמחו במיתת אבשלום מ"מ בנצחון המלחמה הלא ישמח : למה זה. ר"ל למה תעמול לרוץ אליו הואיל ולכה לא יהיה נמצא מתן בשורה כי אף אם יתן מתן הלא לכושי יתנהו כי כבר רץ הוא ויבוא אליו ראשון : (כג) ויהי מה. חזר אחימעץ ואמר ואם לא אקבל מתן עכ"ז ארוץ : דרך הככר. והוא הדרך היותר קרוב ולזה עבר את הכושי והקדים לבוא : (כד) בין שני השערים. כי היה להעיר חומה לפנים מחומה והשערים זה מול זה והיה יושב בין השערים : אל החומה. אשר ממעל להשער : (כה) אם לבדו. ואין כן דרך הנסים מן המלחמה : (כו) אל השוער. אל שומר השער : הנה איש. הנה עוד איש : ויאמר המלך. כשמוע דבר הצופה : גם זה מבשר. הואיל וגם הוא לבדו בא : (כז) את מרוצת הראשון. ר"ל הנהגת מרוצתו שהוא כמנהג מרוצת אחימעץ ובודאי הוא הוא : איש טוב זה וגו'. כי איש טוב נוסף ענינו לתשוקו לבשר טוב : (כח) אשר סגר. ביד יואב ואנשיו : אשר נשאו וכו'. למרוד במלך : (כט) שלום. כשו

מצודת ציון

מהירות ההליכה : (כג) ויהי מה. ר"ל יהיה מה שיהיה ודוגמתו ויעבור עלי מה (איוב ו) ופי' יעבור מה שיעבור : (כג) הככר. המישור והוא ככר הירדן : (כח) סגר. מסר כמו להסגיר

לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ
ראיתי ההמון הגדול לשלח את־עבד
המלך יואב ואת־עבדך ולא ידעתי
מה׃ ל ויאמר המלך סב התיצב כה
ויסב ויעמד׃ לא והנה הכושי בא ויאמר
הכושי יתבשר אדני המלך כי־
שפטך יהוה היום מיד כל־הקמים
עליך׃ לב ויאמר המלך
אל־הכושי השלום לנער לאבשלום
ויאמר הכושי יהיו כנער איבי אדני
המלך וכל אשר־קמו עליך לרעה׃
יט א וירגז המלך ויעל על־עלית השער
ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום
בני בני אבשלום מי־יתן מותי אני
תחתיך אבשלום בני בני׃ ב ויגד
ליואב הנה המלך בכה ויתאבל על־
אבשלום׃ ג ותהי התשעה ביום ההוא
לאבל לכל־העם כי־שמע העם ביום
ההוא לאמר נעצב המלך על־בנו׃
ד ויתגנב העם ביום ההוא לבוא העיר
כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם
במלחמה׃ ה והמלך לאט את־פניו
ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום
אבשלום בני בני׃ ו ויבא
יואב אל־המלך הבית ויאמר הובשת
היום את־פני כל־עבדיך הממלטים
את־נפשך היום ואת נפש בניך
ובנתיך ונפש נשיך ונפש פלגשיך׃
ז לאהבה את־שנאיך ולשנא את־
אהביך כי ׀ הגדת היום כי אין
לך שרים ועבדים כי ׀ ידעתי
היום כי לא אבשלום חי וכלנו

לעולימא לאבשלום ואמר
אחימעץ חזיתי המונא
סגיאה בתר דשלח ית
עבדא דמלכא יואב וית
עבדך ולא ידעית מה׃
ל ואמר מלכא אסתחר
אתעתד הכא ואסתחר
וקם׃ לא והא כושי אתא
ואמר כושי יתבסר רבוני
מלכא ארי אתפרע לך
יי יומא דין מיד כל דקמו
עלך׃ לב ואמר מלכא לכושי
השלם לעולימא לאבשלום
ואמר כושי יהון כעולימא
סנאי רבוני מלכא וכל
דקמו עלך לבישא׃
א ורגז מלכא וסליק על
עלית תרעא ובכא וכדין
אמר במיזליה ברי
אבשלום ברי ברי
אבשלום לוי דמתית אנא
חלופך ואת קים יומא
דין אבשלום ברי ברי׃
ב ואתחואה ליואב הא
מלכא בכי ומתאבל על
אבשלום׃ ג והות
תשועתא ביומא ההוא
לאבלא לכל עמא ארי
שמע עמא ביומא ההוא
למימר אתנסים מלכא על
בריה׃ ד ומתגנבין עמא
ביומא ההוא למיעל
לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון
בקרבא׃ ה ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל
רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי׃ ו ואתא יואב
לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית
אפי כל עבדיך דשיזיבו ית נפשך יומא דין וית
נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך׃ ז למרחם
ית סנאיך ולמסני ית רחמיך ארי חויתא יומא
דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אלו אבשלום קים וכולנא יומא דין

רדק

שניה: (כט) לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי: ואת עבדך. אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו ולא נתעכבנו לדעת מה: (ל) ויאמר המלך סובה תיצב כה פה לצד אחד והתיצב כה ותשמע מה יאמר זה: (א) על עליית השער. בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמר למעלה על גג השער: בני בני. כן דרך הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה. ונדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבעה פעמים העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן: (ג) נעצב. נפעל עבר כי הוא פתח: (ה) לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף. (ז) כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים: שר. תואר כי הוא כולו קמוץ:

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כט) ראיתי ההמון. פי׳ נתקבלו העם לשלוח יואב וללוותו וגם לשלוח אותי לבשרך: (א) מותי אני. בא בשני סימנין שהיה לו לומר מות אני: או מותי לבד ודומה לו ותראהו את הילד: (ה) לאט פניו. כדרך האבלים:

רשי

(כט) ראיתי ההמון הגדול. הומים ונעים במלחמה: לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך. הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי. ואת עבדך. על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחרי כן: (ל) סב התיצב כה. פנה לצד אחר והתיצב כה ושמע מה יאמר זה: (א) בני בני. שמנה פעמים אמרו רבותינו שבעה דאסקי׳ משבעה מדורי גיהנם וחד דאייתי׳ לעלמא דאתי: (ה) לאט את פניו. כריך ית אפוהי כמשפט האבלים. לאט כמו וילט פניו באדרתו (מ״א יט יג) הנה היא לוטה בשמלה שמואל

רלבג

את הכושי: ואת עבדך. אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברים כי לולא זה לא שלחו יואב: (א) והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה: (ה) לאט את פניו. כסה את פניו כי היה בוש מהתפעל כמו זה ההתפעלות החזק כי אין זה מחק

סב ו׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר דברים: התשעה ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ וינבל צור ישעתו. ותהי התשעה ביום ההוא. מי יתן מציון ישעת ישראל. ולכה לישועתה. אמר לנפשי ישעתך אני. ובעב עברה ישעתי: לאט ב׳ בקריאה וסי׳ והמלך לאט את פניו. ודבר לאט עמך:

תולדות אהרן וירגז המלך: סוטה י: והמלך לאט. שם: נעצב המלך. (ברכות ס):

מצודת ציון

להסגיר לאדום (עמוס א): (כט) ההמון. העם הרב: (ל) סוב. מלשון סבוב והפנה כה. הנה: יט (א) וירגז. ויחרד: עלית. מלשון עליה: וכה. וכן: (ה) לאט. עטף וכסה כמו וילט פניו באדרתו (מ״א יט): (ז) לו אבשלום. אם אבשלום כמו לוא החייתם שופטים

מצודת דוד

כמו השלום ובלשון שאלה אמר: ראיתי ההמון הגדול. ראיתי כי נתקבלו כל העם הרב שיואב ישלח את עבד המלך והוא הכושי וגם לשלוח אותי ולזה מהרתי אני לרוץ להקדימו ולבשר ולא נמסר לי כל פרטי הדברים ולא ידעתי מה נעשה בבנך אבל הכושי יודע הוא וכחש לו לפי שלא רצה לבשרו הרעה: לשלוח את וגו׳. הוא הסוך וכאלו יאמר לשלוח יואב את עבד המלך: (ל) התיצב כה. עד בוא הכושי ושמע מה בפיו: (לב) יהיו כנער וגו׳. ר״ל הלואי כל אויביך והקמים עליך יהיו כנער שימותו כמוהו: יט (א) בני אבשלום וכו׳. ארז״ל שאמר שמונה פעמים בני שבעה להעלותו משבעה מדורי גיהנם והשמיני להביאו לג״ע. ולפי פשוטו כן דרך המיללים לכפול דבריהם כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד׳): מי יתן וכו׳. הלואי והייתי אני מת במקומך: (ג) לאבל. נהפך לאבל: (ד) ויתגנב. לא באו לעיר ביד רמה ובשמחה כדרך המנצחים כ״א בהסתר כגנב וכדרך ביאת הנסים מן המלחמה הנכלמים לבוא בפרסום: (ה) לאט את פניו. דרך לצער ואבל: (ו) הובשת היום. במעשך ביישת את עבדיך אשר מלטו אותך ובניך וכו׳ והוא במה שהיה מתאבל על אבשלום: (ז) לאהבה. להיות אוהב את שונאיך להתאבל

היום מתים כי־אז ישר בעיניך׃
ח ועתה קום צא ודבר על־לב עבדיך
כי ביהוה נשבעתי כי־אינך יוצא
אם־ילין איש אתך הלילה ורעה לך
זאת מכל־הרעה אשר־באה עליך
מנעריך עד־עתה׃
ט ויקם המלך וישב בשער ולכל־העם
הגידו לאמר הנה המלך יושב בשער
ויבא כל־העם לפני המלך וישראל
נס איש לאהליו׃
י ויהי כל־העם נדון בכל־שבטי
ישראל לאמר המלך הצילנו ׀ מכף
איבינו והוא מלטנו מכף פלשתים
ועתה ברח מן־הארץ מעל אבשלום׃
יא ואבשלום אשר משחנו עלינו מת
במלחמה ועתה למה אתם מחרשים
להשיב את־המלך׃
יב והמלך דוד שלח אל־צדוק ואל־
אביתר הכהנים לאמר דברו אל־
זקני יהודה לאמר למה תהיו
אחרנים להשיב את־המלך אל־
ביתו ודבר כל־ישראל בא אל־המלך
אל־ביתו׃ יג אחי אתם עצמי ובשרי
אתם ולמה תהיו אחרנים להשיב
את־המלך׃ יד ולעמשא תמרו הלוא
עצמי ובשרי אתה כה יעשה־לי
אלהים וכה יוסיף אם־לא שר־צבא
תהיה לפני כל־הימים תחת יואב׃
טו ויט את־לבב כל־איש־יהודה כאיש
אחד וישלחו אל־המלך שוב אתה
וכל־עבדיך׃ טז וישב המלך ויבא

מתקטלין ארי בכן כשר בעינך׃ ח וכען קום פוק ומליל על לבא דעבדך ארי במימרא דיי קימית ארי ליתך נפיק אם יבית גבר עמך בליליא ותהי בישא לך דא מכל בישתא דאתת עלך מזעורך עד כען׃ ט וקם מלכא ויתיב בתרעא ולכל עמא חויאו למימר הא מלכא יתיב בתרעא ואתא כל עמא לקדם מלכא וישראל אפיך גבר לקרווהי׃ י והוו כל עמא מתוכחין בכל שבטיא דישראל למימר מלכא שיזבנא מיד בעיל דבבנא והוא פרקנא מידא דפלשתאי וכען ערק מן ארעא מקמת אבשלום׃ יא ואבשלום דמשחנא עלנא מית בקרבא וכען למא אתון שתקין לאתבא ית מלכא׃ יב ומלכא דוד שלח לצדוק ולאביתר כהניא למימר מלילו לסבי יהודה למימר למא תהון בתראין לאתבא ית מלכא לביתיה ופתגם כל ישראל אתא לות מלכא לביתיה׃ יג אחי אתון קריבי ובסרי אתון ולמא תהון בתראין לאתבא ית מלכא׃ יד ולעמשא תימרון הלא קריבי ובסרי את כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אם לא רב חילא תהי קדמי כל יומיא חלף יואב׃

טו ואתפני לבא דכל אנש יהודה כגברא חד ושלחו למלכא תוב את וכל עבדיך׃ טז ותב מלכא

רשי

(ש"א כא י) : (ח) כי אינך יוצא . אם אינך יוצא : (ט) וישראל נס . אותם שהיו עם אבשלום : (י) כל העם נדון . מתווכחים זה עם זה : (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך . כל זה מדברי שליחותו : (יד) ולעמשא . שהוא שר לצבא תאמרו הלא בן אחותי אתה : ושלחו

רלבג

מחק המלכים : (י) ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל . ר"ל שהיו מריבים קצתם עם קצתם לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך : (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו . ר"ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו : (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב . ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יניא את לב איש יהודה מעל דוד או אולי התפעל על זה קנה התפעלות כנגד

עד עתה ד' בקריאה וסי' ואחר עד עתה . כי לא באתם עד עתה אל . ויתן ה' אותם וירחמם . ועתה קום צא ודבר : יושב ח' מ"ל בספרא וסי' והנה שאול יושב תחת האשל . אל היבוסי יושב . ודוד יושב בירושלם : הנה יושב בירושלם. ודוד יושב בין שני העמודים בבית הארזים. ויקם המלך וישב בשער : מחרשים ד' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר וישלח . תמרו ג' חס' אל"ף בליש' אמירת וסי' ולעמשא תמרו . אשר ימרוך למזמה . וכגמא פתגמא התיבונה למסר : ולעשות פ"ו בקריאה וסי' נמסר לעיל סימן ז' :

מצודת ציון

(שופטים ח) : (ט) ילין . מלשון לינה : (י) נדון . מל' דין ווכוח : (יא) מחרישים . שותקים: (יד) תמרו . כמו

רדק

(ח) כי אינך יוצא . כי אם אינך יוצא וכן ובמית והלכת ואם במית ונתן ה' לכם לחם צר ואם נתן ותמאן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת . פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עינך : (י) נדון . נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום . שלא יהיה שליט וכנגדו להלחם עמו ותרגם יהונתן מלות אבשלום : (יג) אחי אתם . תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברים האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל . את המלך אל ביתו . על ידי שלוחיו וספרים להשיבו ובעבור זה הפסיק בין הדברים ודבר כל ישראל בא : (יד) תמרו . חסר אל"ף וכן אשר ימרוך למזמה : תחת יואב . כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה . עמשא הטה

פי' רבי' ישעיה

(ח) כי אינך יוצא . אם אינך יוצא : (יב) ודבר כל ישראל בא . שכבר שלחו שלוחים : (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב . פירוש שהיה סובר דוד להעביר יואב מגדולתו בעבור שהרג אבשלום בנו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה . כבר הוא ועוה על עמשא שהטה את לבבם ודבר להם : (יח) וצלחו את הירדן . פירוש עברו : (יט) ועברה העברה . פירוש העם שעברו הירדן להעביר המלך קורא העברה : ולעשות הטוב בעיניו . כלומר למצוא חן בעיניו :

מצודת דוד

להתאבל על מותו ומכ"ש שנוא"ים לך אוהביך הממלטים נפשך על כי רע בעיניך הריגתם אותו : כי הגדת היום . ר"ל באבלך זה כאלו תגיד שאין לך שרים ועבדים ר"ל שאינם חשובים לכלום כמוהם כאין ואין לך ביום גדול מזה : כי ידעתי היום . באבלך זה יודע אני שהיה ישר בעיניך שאבשלום ישאר חי וכולנו נמות כי הלא אין אשר שניט נגבר במלחמה כי"א האחד יפול והואיל ואתה מיצר בנפילת בנך ודה שהיה ישר בעיניך בהפכו ונראה מזה שאין אנו חשובים בעיניך לכלום ולכלימה תחשב לנו : (ח) על לב עבדיך . ר"ל דברים טובים המקובלים על הלב בעבור נצחון המלחמה : כי אינך . תחסר מלת אם ומשפטו כי אם אינך יוצא אזי נשבעתי אם ילין איש אתך הלילה ר"ל לא ילין מי אתך כי כולם ימאסו בך וילכו להם : ורעה לך . הדבר הזה יגרום לך רעה יותר מכל הרעה וכו' : (ט) הגידו . הרואים אותו יושב בשער : ויבא כל העם . בא לראות פניו : וישראל . אותם שהיו עם אבשלום: (י) כל העם נדון . היו מתוכחים זה עם זה ולתוספת ביאור אמר שהויכוח היה בכל שבטי ישראל : ועתה . ר"ל עם היות ידיו רב לו מול אויבינו עכ"ז ברח מעל אבשלום וזה יורה לשלמותו שלא נתן מקום לבנו לחטוא נגדו ביותר : (יא) מת במלחמה . ומזה נראה שעדיין דוד בהצלחתו עומד : (יב) למה תהיו אחרונים . ר"ל הלא סוף הדבר יהיה שגם אתם תחזירו אותו וא"כ למה יקדימו ישראל ואתם אחריהם הלא דבר ישראל כבר בא אל המלך לשוב אל ביתו כמ"ש למעלה ויהי כל העם נדון וגו' ושלחו מיד אחריו ואף כי לא נזכר וכן נאמר למטה שאמרו ישראל ולא היה דברי ראשון וגו': (יג) אחי אתם . במקום דוד יאמרו שהמה לו לאחים מבני שבט אחד ובהיות כן הראוי להם להקדים ולא להתאחר : (יד) עצמי ובשרי . בן אביגיל אחותי : כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו רבים במקרא : תחת יואב . כי על שהרג לאבשלום רצה להעבירו : (טו) ויט . בהדברים באלו

טז עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃
יז וַיְמַהֵר שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃
יח וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ מִבִּנְיָמִן וְצִיבָא נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עָשָׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
יט וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינָו וְשִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן׃
כ וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלִַם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ׃
כא כִּי יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
כב וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
כג וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת

וַאֲתָא עַד יַרְדְנָא וּדְבֵית יְהוּדָה אֲתוֹ לְגִלְגָלָא לְמֵיזַל לְקַדָמוּת מַלְכָּא לְאַעְבָּרָא יַת מַלְכָּא יַת יַרְדְנָא׃
יז וְאוֹחִי שִׁמְעִי בַר גֵרָא בַּר שִׁבְטָא בִּנְיָמִין דִי מֵעַלְמַת וּנְחַת עִם אֱנָשׁ יְהוּדָה לְקַדָמוּת מַלְכָּא דָוִד׃
יח וְאַלְפָא גַבְרָא עִמֵיהּ מִשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְצִיבָא עוּלֵימָא דְבֵית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עֲסַר בְּנוֹהִי וְעֶשְׂרִין עַבְדוֹהִי עִמֵיהּ וְגָזוּ יַרְדְנָא קֳדָם מַלְכָּא׃
יט וְעָבָרוּ מְגַזְתָא לְאַעְבָּרָא יַת בֵּית מַלְכָּא וּלְמֶעְבַּד דְתַקִין בְּעֵינוֹהִי וְשִׁמְעִי בַר גֵרָא נְפַל קֳדָם מַלְכָּא בְּמֶעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְנָא׃
כ וַאֲמַר לְמַלְכָּא לָא יַחְשׁוֹב עֲלַי דִילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וְלָא תִדְכַּר יַת דִי סְרַח עַבְדָךְ בְּיוֹמָא דִי נְפַק רִבּוֹנִי מַלְכָּא מִירוּשְׁלֵם לְשַׁוָאָה מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ׃ כא אֲרֵי יְדַע עַבְדָךְ אֲרֵי אֲנָא חָבֵית וְהָא אָתֵית יוֹמָא דֵין קַדְמָאֵי לְכָל בֵּית יוֹסֵף לְמֵחַת לְקַדָמוּת רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ כב וַאֲתֵיב אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וַאֲמַר הַחֲלָף דָא לָא יִתְקְטֵל שִׁמְעִי אֲרֵי לַט יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃
כג וַאֲמַר דָוִד מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה אֲרֵי תֶהֱווֹן לִי יוֹמָא דֵין לְסָטַן יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל גַבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי הֲלָא יְדַעְנָא אֲרֵי יוֹמָא דֵין אֲנָא מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי

ב׳ תחלקו
ל׳. ט״ו
ב׳ יניו ק׳ ה׳ כתי׳ עינו וקרי׳ עיניו
ל׳ . ל׳
ט״ו נקודות בקרי׳ ד׳מנהון בנביאים
ג׳ יעקב. יוסף שמעי

רדק

השה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שטיה קורא אותו ויש בלרי היו״ד והמסר׳ מעיד עליו שהוא בפתח היו״ד ואמרה כי שניס הם בפתח ויט עלינו חסד וזה : (יח) וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יהונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי׳ ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגם ויבקע עני העולה וצלח ית עאי דעלת׳ כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן נטת היא שהיו עוברים שם ברגל : לפני המלך . לבא לפני המלך: (יט) ועבר׳ העברה לעביר . כמו להעביר וכן לשמיד מעוזיה כמו להשמיד ופי׳ העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכך נקראת עברה : את בית המלך . הנשי׳ והקטנים שלא היו יכולין לעבו׳ ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשים וכן תרגם יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכך תרגם ועברה ועברו : בעברו בירדן . כשבא המלך לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו : (כא) לכל בית יוסף . לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן ה׳ צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים נ..ך כאחד ומשלימים לך : (כד) התחת זאת . אם בעבור הכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא

רשי

(יח) וצלחו הירדן. בקעוהו בתריסיון : (יט) ועבר׳ העברה. ספינת המעברה שעוברים בה את עבר רוחב הנהל : (כא) ראשון לכל בית יוסף . כל ישראל הטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בטוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד: (כג) היום יומת איש. בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא אזל בי אדם גדול כזה אלא א״כ נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי

רלבג

כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר ג״כ שסופר לו כי יואב עבר על מצותו להרוג את אבשלום : (יח) וצלחו הירדן לפני המלך . כאלו בקעוהו מרוב עברם שם : (יט) ועברה העברה . היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר : נפל לפני המלך . התנפל ונכנע לפניו לבקש ממנו מחילה על אשר העוה כנגדו בלאתו : (כא) לכל בית יוסף . קרא כלל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המושלים בישראל : ולא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) והנה באתי היום . פירוש ידעתי כי אני חייב מיתה והיה לי לברוח מפניך אלא שסמכתי בטובתך וברוב חסדיך שתמחול לי ובאתי ראשון לכל בית יוסף . ויש אומרים למה הזכיר ראשון לכל בית יוסף שאמר לו יהודה מכר את יוסף ולא שילם לו גמול רע כשיכול לשלם לו ואני בא ראשון ותחלה לכל בית יוסף שתמחול כמו שמחל יוסף ליהודה : (כג) כי היום אני מלך על ישראל . פי׳ אם אשלם גמול רע לזה כל ישראל יפחדו לשוב אלי כי כולם מרדו בי ואם אמחול לזה כולם ישובו אלי :

ראשון ח׳ בקריאה וסי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים . הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף. ולא היה דברי ראשון . אני ה׳ ראשון . אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי . אני הוא ראשון אף אני אחרון . ראשון לציון הנה הנם . כי שאל נא לדור רישון ל׳ חס׳ א׳ : התחת ג׳ בקריאה וסי׳ יעקב . יוסף . שמעי :

מצודת ציון

כמו תאמרו כאלף : (יח) וצלחו . ועברו ודוגמתו ותצלח עליו רוח ה׳ (שם יד) : (יט) העברה . ר״ל ספינה שעוברים בה רוחב המים : לעביר . כמו להעביר : (כ) העוה . מל׳ עון : (כב) התחת . האם במקום : קלל . מלשון קלות ובזיון : (כג) לשטן . למקטרג כן

מצודת דוד

כאלה הטה דוד את לבב כולם כאשר ימו בנקל לבב איש אחד : (טו) בא הגלגלה . התקבלו לגלגל והיא בעבר הירדן המערבי : וימהר שמעי . מיהר לבוא מכל בית יוסף : (יח) וצלחו הירדן . עברו הירדן לפניו כעבדים לפניו האדון · (יט) ועברה העברה . ר״ל ועוד עשתה העדה הלוא שעברה הספינה להעביר בה את בית המלך והם הנשים והטף וזהו לעשות הטוב בעיניו להחניפו שימחול לשמעי את מעלו : בעברו בירדן . בעת עברו בירדן : (כ) אל יחשב לי אדוני עון . במה שהייתי בקושרים לנטות אחרי אבשלום וכאומר הלא כמעט כולם נטו אחריו ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם : ואל תזכור . אף בדבר הקללה אשר העויתי אני לבדי שאלתי לבל יזכרם לשומם על לבו : (כא) כי ידע . יודע אני בעצמי שחטאתי ומתחרט אני עליו : ראשון . להראות הכנעה גדולה : לכל בית יוסף . כל ישראל קרואים בית יוסף כמ״ש אולי יחנן יכו׳ שארית יוסף (עמוס ה׳) ועל שכלכלם במצרים נקראו על שמו : (כב) התחת זאת . וכי בעבור הכנעה קטנה כזאת לא יומת על אשר קלל משיח ה׳ : (כג) מה לי ולכם . ר״ל מה האיבה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג לאבד המלוכה עי״ז וכי מהראוי שביום יומת איש בישראל הלא מכיר אני בדבר שהוא כאלו היום היתה התחלת מלכותי ואם אנקום בו הלא כולם יחשבו שאקחה מהם נקם על אשר מרדו בי ותהיה סיבה לבלא ימליכוני מעתה : (כד) לא תמות . בעבור העון הזה :

ולא

וישבע לו המלך: כה ומפבשת בן
שאול ירד לקראת המלך ולא עשה
רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו
לא כבס למן היום לכת המלך עד
היום אשר בא בשלום: כו ויהי כי בא
ירושלם לקראת המלך ויאמר לו
המלך למה לא הלכת עמי
מפיבשת: כז ויאמר אדני המלך עבדי
רמני כי אמר עבדך אחבשה לי
החמור וארכב עליה ואלך את
המלך כי פסח עבדך: כח וירגל בעבדך
אל אדני המלך ואדני המלך כמלאך
האלהים ועשה הטוב בעיניך: כט כי
לא היה כל בית אבי כי אם אנשי
מות לאדני המלך ותשת את עבדך
באכלי שלחנך ומה יש לי עוד
צדקה ולזעק עוד אל המלך: ל ויאמר
לו המלך למה תדבר עוד דבריך
אמרתי אתה וציבא תחלקו את
השדה: לא ויאמר מפיבשת אל המלך
גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני
המלך בשלום אל ביתו:
לב וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר
את המלך הירדן לשלחו את בירדן:
לג וברזלי זקן מאד בן שמנים שנה
והוא כלכל את המלך בשיבתו
במחנים כי איש גדול הוא מאד:
לד ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר
אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם:
לה ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי

תרגום

לא תמות וקים ליה מלכא: כה ומפיבשת בר שאול נחת לקדמות מלכא ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה וית לבושוהי לא חור למן יומא די גלא מלכא עד יומא דאתא בשלם: כו והוה כד אתא לירושלם לקדמות מלכא ואמר ליה מלכא למא לא אזלתא עמי מפיבשת: כז ואמר רבוני מלכא עבדי שקר בי ארי אמר עבדך אחשוק לי חמרא וארכוב עלה ואיהך עם מלכא ארי חגיר עבדך: כח ואמר על עבדך מלין דלא כשרן קדם רבוני מלכא ורבוני מלכא חכים כמלאכא דיי ועביד דתקין בעינך: כט ארי לא הוה כל בית אבא אלהין גברי חיבי קטול קדם רבוני מלכא ושויתא ית עבדך באכלי פתורך ומה אית לי עוד זכו ולמקבל עוד קדם מלכא: ל ואמר ליה מלכא למא תמליל עוד פתגמך אמרית את וציבא תפלגון ית אחסנתא: לא ואמר מפיבשת למלכא אף ית כולא יסב בתר דאתא רבוני מלכא בשלמא לביתיה: לב וברזלי גלעדאה נחת מרוגלים ועבר ית מלכא ית ירדנא לאלוויותיה ית ירדנא: לג וברזלי סיב לחדא בר תמנן שנין והוא סובר ית מלכא במיתביה במחנים ארי גבר רב הוא לחדא: לד ואמר מלכא לברזלי את עבר עמי ואסובר יתך עמי בירושלם: לה ואמר ברזלי למלכא כמה יומי

רשי

כי מלך אני: (כה) ולא עשה רגליו. לשון תקון הוא העברת שער שבין הרגלים. שפמו. גרגרין שלפניו: (כו) למה לא הלכת עמי. לצאת מירושלים כשיצאתי: (כז) כי פסח עבדך. ואיני יכול לילך ברגלי: (לב) לשלחו. ללותו: (לג) כי איש גדול הוא. בעושר: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות כי אעלה ונומר הלא מעט הם ומה הנייה יש לי

רלבג

(כה) ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. ר"ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בוקט בשפמו: (כט) כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדוני המלך. הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד: (ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך. לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכול לצאת מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבשת ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנה ואמר שהוא וציבא יחלקו את השדה: (לג) בשיבתו במחנים. ר"ל בישיבתו במחנים או ירצה בזה

ולא עשה ה' וסי' ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך ב' בו. אחז במלכו וחברו דד"ה. וירא אלהים את מעשיהם: כבס ב' וסי' ביין לבושו. ומפיבשת בן שאול: ימי שני ז' דסמיכי וסי' אברהם. ישמעאל. יעקב. יתברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג' בפסוק. ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי:

תולדות אהרן ומפיבשת בן שאול. שבת נו: לא עשה רגליו. יבמות מח קג: ויהי כי בא ירושלים. שבת נו: ויאמר אדוני המלך. שם: וירגל. שם: ויאמר לו המלך. שם: אתה וציבא. שם יומא כב: גם את הכל. שבת שם:

רדק

שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח ה': ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו. כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומר כל גופו ולא גלח אפילו שפמו והוא השיער שעל השפה: (כו) כי בא ירושלם לקראת המלך. פירוש כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שוכר עומד במקום שנים: (כז) עבדי רמני. שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא: וארכב עליה. אתון היתה וחמור כולל זכר ונקבה: (כח) וירגל בעבדך. ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו: (כט) ומה יש לי עוד צדקה. מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך: (ל) תחלקו את השדה. השדה כולל לכל הנחלה. ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס: (לב) לשלחו את בירדן. כתרגומו לאלוויותיה ית ירדנא וכתיב בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים: (לג) בשיבתו במחנים. כמו בישיבתו במחנים וחסר פ"א הפועל

פי' רבי' ישעיה

(כה) לא עשה רגליו. פירוש לא תקן רגליו שלא רחצם. ותרגומו לא שטף רגלוהי ולא ספר סיפמיה שהיה נוהג כדרכי האבלות: (כח) וירגל בעבדך. כמו לא רגל על לשונו שהוא לשון רכילות שנודע לו שדיבר עליו דברי רגילות למלך: (ל) אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה. פירוש אמרתי כבר ויצא מפי הנה לך כל אשר למפיבשת ואיני יכול לחזור אחרי מכל וכל תחלקו את השדה בין שניכם: (לא) אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו. כלומר די לי ביאתך לשלום לא אחסר דבר איני חושש מן השדה: (לג) בשיבתו במחנים. אינו מן ישב אלא מן שב. שאלו היה מישב היה לו לומר בישיבתו במחנים:

מצודת דוד

(כה) ולא עשה רגליו. לא רחץ רגליו ולא תקן שער שעל השפה וכו' כי נתעצב בצרת דוד: (כו) כי בא ירושלים. ר"ל כאשר בא דוד לירושלים יצא מפיבושת לקראת המלך: למה לא הלכת עמי. כאשר הלכו שאר אוהבי: (כז) רמני. רימה אותי כי אמרתי אחבשה החמור לרכוב בה כי פסח אני ולא אוכל ללכת ברגלי ובתוך כך הלך הוא לבדו ולא יכולתי ללכת יחידי: (כח) וירגל. וכן ידעתי שאמר עלי דברי רכיל: כמלאך אלהים. לדעת האמת והשקר ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ודאי לא תטה מן האמת: (כט) אנשי מות. על ששאול בקש נפשך ועכ"ז עשית עמי צדקה להיות מאוכלי שלחנך בעבור צדקת אבי יהונתן: ומה יש לי. זולת זה מה יש לי עוד צדקה ולזעוק עוד בעבורה להטיב עמי בדבר הנחלה: (ל) למה תדבר וכו'. למה תרבה דברים הן אמרתי וגזרתי שיחולק בין שניכם: (לא) גם את הכל יקח. אף אם ציבא יקח הכל אינני חושש אחרי שבא אדוני בשלום כי בזה אני שמח יותר מבנחלה: (לב) לשלחו. ללותו את הירדן: בשיבתו. בעת אשר ישב במחנים: איש גדול. בעושר רב: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות עוד וכי רבים המה לשאעלה

מצודת ציון

(כה) בן שאול. אף בן הבן יקרא בן: עשה. תקן וכן ויעשה לעשות אותו (בראשית יח): שפמו. שער שעל השפה וכן על שפם יעטה (ויקרא יג): (כז) רמני. מלשון רמאות: אחבשה. ענין תקון האוכף: לי. לצורכי: פסח. חגר: (כח) וירגל. ענין רכילות ולה"ר כמו לא רגל על לשונו (תהלים ט"ו): (כט) אנשי מות. ר"ל חייבי מיתה: ותשת. ותשם: (ל) השדה. הוא כולל כל הנחלה: (לא) אחרי. הוא כענין הואיל כמו ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לב) את המלך. עם המלך: לשלחו. ענין לויה: (לג) כלכל. ענין ספוק המזון כמו וכלכלתי אותך (בראשית מה): (לה) כמה. מהו המספר: שרים

שני חיי כי־אעלה את־המלך
ירושלם: לו בן־שמנים שנה אנכי היום
הארע | בין־טוב לרע אם־יטעם ג׳
עבדך את־אשר אכל ואת־אשר
אשתה אם־אשמע עוד בקול שרים ח׳ בליש׳
ושרות ולמה יהיה עבדך עוד כ׳
למשאאל־אדני המלך: לז כמעט יעבר ג׳
עבדך את־הירדן את־המלך ולמה
יגמלני המלך הגמולה הזאת: לח ישב־ ג׳. ס״פ
נא עבדך ואמת בעירי עם קבר אבי ג׳ וחס׳
ואמי והנה | עבדך כמהם יעבר עם־
אדני המלך ועשה־לו את אשר־טוב
בעיניך: לט ויאמר המלך אתי יעבר
כמהם ואני אעשה־לו את־הטוב
בעיניך וכל אשר־תבחר עלי אעשה־
לך: מ ויעבר כל־העם את־הירדן
והמלך עבר וישק המלך לברזלי
ויברכהו וישב למקמו: ג׳ וחס׳
מא ויעבר המלך הגלגלה וכמהן עבר ו׳. ל׳
עמו וכל־עם יהודה ויעבירו את־ העבירו ק׳
המלך וגם חצי עם ישראל: מב והנה ס׳
כל־איש ישראל באים אל־המלך
ויאמרו אל־המלך מדוע גנבוך אחינו ל׳
איש יהודה ויעברו את־המלך ואת־ ד״ג׳ מ״ל וח׳ חס׳ וכוא דין
ביתו את־הירדן וכל־אנשי דוד עמו: ד׳
מג ויען כל־איש יהודה על־איש ישראל ס׳
כי־קרוב המלך אלי ולמה זה חרה ג׳. ב׳ ולמה נפלו
לך על־הדבר הזה האכול אכלנו מן־
המלך אם־נשאת נשא לנו: ג׳. ד׳

שני חיי ארי אסק עם
מלכא לירושלם: לו בר
תמנן שנין אנא יומא דין
האידע בין טב לביש אם
יטעם עבדך ית מה דאיכול
וית מה דאשתי אם אשמע
עוד בקל כנרין ותושבחן
ולמה יהי עבדך עוד למטול
על רבוני מלכא: לז כזעיר
יעבר עבדך ית ירדנא עם
מלכא ולמה ישלמנני
מלכא תשלומא הדא:
לח יתיב כען עבדך ואמות
בקרתי ואתקבר בקבורא
דאבא ודאמא והא עבדך
כמהם יעבר עם רבוני מלכא
ויעביד ליה ית דתקין
בעינך: לט ואמר מלכא
עמי יעבר כמהם ואנא
אעביד ליה ית דתקין
בעינך וכל דתרמי עלי
אעביד לך: מ ועבר כל
עמא ית ירדנא ומלכא
עבר ונשק מלכא לברזלי
וברכיה ותב לאתריה:
מא ועבר מלכא לגלגלא
וכמהן עבר עימיה וכל
עמא דבית יהודה אעברו
ית מלכא ואף פלגות עמא
דישראל: מב והא כל
אנש ישראל אתן לות
מלכא ואמרו למלכא מא
דין כסיוך מננא אחנא אנש
יהודה ואעברו ית מלכא
וית אנש ביתיה ית ירדנא
וכל גברי דוד עמיה:
מג ואתיב כל אנש יהודה על אנש ישראל ארי קריב לי מלכא מדילה ולמה דנן תקוף לך על
פתגמא הדין המיכל אכילנא מנכסי מלכא אם מתנא מני לנא:

רשי

לי בכלבולך: (לו) האדע בין טוב לרע. בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רז״ל שסוף בוזמס היה לסיכך קסלה עליו זקנם: (לז) כמעט יעבר עבדך. כלויה מעטת יעבור עבדך ללותך אחר שתעבור את הירדן: הגמולה הזאת. שאינה טובה לי: (לח) עבדך כמהם בנו היה: (מג) כי קרוב המלך אלי. משבטי הוא: אם נשאת. כמו משאת (בראשית מ״ג ל״ד) פרס

רדק

הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו: (לז) כמעט יעבר. אעבור מעט עמך מן הירדן והילך אחר כך אשוב לעירי: (לח) ישב נא. אחר שאעבר עמך תרצה שאשוב בעירי: עם קבר אבי ואמי. אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי: (מא) ויעבירו. כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים: חצי עם ישראל. קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי כן נראה מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק בחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר עד צואר יחצה שהצואר אינו חצי הגוף בשוה וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף: (מב) גנבוך. שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו: וכל אנשי דוד עמו. כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו את יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי: (מג) אם נשאת. כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי

רלבג

בזה שהוא כלכל אותו בשובו במחנים: (לז) כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך. רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן אל המלך ובהיות הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבור מעט שהטיבותי לו: (מג) אם נשאת נשא לנו ר״ל אם נשא משאת המלך מאת פניו אלינו להאכילנו:
עשר

שרים ח׳ בליש׳ וסי׳ אם אשמע עוד בקול שרים. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. קדמו שרים. לשכות שרים בחצר הפנימי. ויאמרו השרים והשרות. וכנרות ונבלים לשרים. ושרים כחללים כל מעיני בך עשיתי לי שרים ושרות: הגלגלה ז׳ בקריאת וסימ׳ וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמ׳ ובתראה דיהודה וישב המלך. ויבא עד הירדן. ויעבר המלך דכמהן. ואלישע שב הגלגלה. וכל עם ז׳ דסמיכי וסי׳ נמסר ביהושע סימן ח׳:

תולדות אהרן בן שמונים שנה. שנת קלב:

פי׳ רבי׳ ישעיה

(מג) אם נשאת נשא לנו. לשון משאת המלך. ובא נשאת שם המקור מבנין נפעל ושם המקור דרכו לבוא על הרבה דרכים:

מצודת ציון

(לו) שרים ושרות. משוררים ומשוררות: (לז) יגמלני. ענין הטבת הטובה: (מג) על איש ישראל. אל איש ישראל: נשאת נשא. ענין תשורה ומתן כמו ויתן משאת כיד המלך (אסתר ב׳):

מצודת דוד

עם המלך להתענג בהם: (לו) בן שמנים וגו׳. וא״כ עוד מעט יש לי לחיות: האדע. ועוד מה תועלת שבתי עמו אם לחלוק לי כבוד להיות מאנשי עצתו וכי אדע בין טוב לרע לגודל זקנתי ואם להאכילני מעדנים וכי אטעם טעם מאכל ומשקה להיות מתהנה במאכל ומשקה משובח ואם לשמח לבבי בקול שרים ושרות האם אשמע עוד הלא אזני כבדה משמוע מתשות הזקנה: עוד למשא. לא די שלא יתענג להתעלם בי כי עוד למשא אחשב לו: (לז) כמעט. דרך מועט יעבר עבדך עמך מן הירדן והילך ואח״ז אשוב לביתי: הגמולה הזאת. כאומר אם חפצו לגמול עמי חסד למה יעשה הגמולה הזאת שאינה טובה לי: (לח) ישב. לזאת אשוב ואמות בעירי ואקבר עם קבר אבי: והנה עבדך כמהם. בנו היה ואמר לו הלא כמהם עמנו ויעבור הוא עמך ובזה ישולם הגמול בעשות עמו החסד שתרצה: (לט) אתי יעבור כמהם. כאומר אף אם לא שאלת יעבור עמי מרצון עצמי ואף אעשה עמו הטוב בעיניך ועכ״ז לא יחשב לתשלום גמול כי״א כל אשר תבחר לצוות עלי אעשה לך: (מא) העבירו. את הירדן: חצי עם ישראל. ר״ל מקצת מעם ישראל שהרי נאמר אח״ז וכל איש ישראל באים וגו׳ כי לפעמים יאמר חצי על חלק הנחלק אם מעט ואם הרבה כמו ויחץ את הילדים (בראשית ל״ג): (מב) באים. לגלגל: מדוע גנבוך. ר״ל מדוע בני יהודה הביאוך בהסתר ובהשאי והעבירו את הירדן גם את המלך גם ביתו ואנשיו אשר עמו (ואף שדברו עם המלך אמרו וכל אנשי דוד ולא אמרו ואנשיך כי הסבו פניהם גם מול בני יהודה): (מג) כי קרוב וגו׳. כי הוא מבני שבט יהודה: ולמה זה חרה לך. ר״ל ועוד מה מזיקך שבאתי ראשון וכי אכלנו משל המלך וכי קבלנו ממנו תשורה ומתן לשתאמרו לא הגדתם לנו מאומה:
עשר

רשי

פרס תנים המלך : (מד) עשר ידות לי במלך . אלו עשרה שבטים : וגם בדוד . אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאני עשר ידות : ומדוע הקלותני . להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי וקודם לכן בא דבריו אליו להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישראל בא אל המלך : ויקש דבר איש יהודה . לשון התקושש (צפניה ב' א') נראה והוסיף דבר איש יהודה שהראה אגרת ששלח להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב את המלך ונומר כך מפרש באגדה. ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף : (א) ושם נקרא . נזדמן לשון הקדים קרואיו (צפניה א' ז') ויקרא אבשלום לכל בני המלך (שמואל ב' יג כג) לשון זימון : (ד) הזעק לי את איש יהודה . שיהו כאן עד ג' ימים : ואתה פה עמוד . לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפי כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי : (ה) וייחר מן המועד . אשכחינהו לרבנן דפתחו במסכת כדאיתא בסנהדרין : אתה

תנ״ך

מד וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת
לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ
וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי
רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ
דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃
כ וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע
בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר
וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־
לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל׃
ב וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי
דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ
יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־
יְרוּשָׁלִָם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים ׀
פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר הַבַּיִת
וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם
וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת
עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת׃
ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא
הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת
יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד׃ ה וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא
לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיִּיחֶר מִן־הַמּוֹעֵד

תרגום

מד וַאֲתֵיב אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל יָת
אֱנָשׁ יְהוּדָה וַאֲמַר עַסְרָא
חוּלָקִין אִית לִי בְמַלְכָּא
וְאַף בְּדָוִד אֲנָא רַעֲיָא מִנָךְ
וּמָא דֵין אַשְׁמַתַּנִי וְלָא הֲוָה
פִּתְגָמִי קַדְמוּתָא לִי לַאֲתָבָא
יָת מַלְכִּי וּתְקִיף פִּתְגָם אֱנָשׁ
יְהוּדָה מִפִּתְגָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃
א וְתַמָּן אִתְעֲרַע גְּבַר רְשִׁיעָא
וּשְׁמֵיהּ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי
גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית
בִּנְיָמִין וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר
לֵית לָן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא
אַחְסָנָא לָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר
לְקִרְווֹהִי יִשְׂרָאֵל׃ ב וּסְלִיק
כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד
לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי
וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה קָווּ עִם
מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא וְעַד
יְרוּשְׁלֵם׃ ג וַאֲתָא דָוִד
לְבֵיתֵיהּ לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר
מַלְכָּא יָת עֲסַר נְשִׁין לְחֵינָן
דִּי שְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא
וּמַנְּינַן בְּבֵית מַטְּרָא
וּמְסוֹבַר לְהֵן וּלְוָתְהֵן לָא
עַל וַהֲוָאָה גְּמִירָן וּמִתְקַרְיָן
עַד יוֹם מוֹתְהֵן אַרְמְלָן
דְּבַעֲלֵיהֶן קַיָּם׃ ד וַאֲמַר
מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יָת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם׃ ה וַאֲזַל
עֲמָשָׂא לְמִכְנַשׁ יָת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי . מלכים ור"ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי . שמואל איש לאהליו ישראל . מלכים לאהליך ישראל . ד"ה לאהליך ישראל : במלכם ג' בקרי' וסימן ואיש יהודה דבקו במלכם . הנשבעים במלכם . בני ציון יגילו במלכם :

תולדות אהרן ויאמר המלך . סנהדרין מט . וילך . שם :

רדק

נשאתי ממנה כמו וישא משאת והוא שם בשקל יושבות על מלאת: (מד) עשר ידות . לפי ששם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי שעבירו המלך את הירדן: וגם בדוד אני ממך. כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אע"פ שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך : ויקש דבר איש יהודה . קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמר איש לאוהליו ישראל : (ג) ואליהם לא בא . נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורו' היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסו' להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך : צרורות . קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם צור תעודה טר : עד יום מותן. כתרגומו מתקרין עד יום מותן ארמלן דבעליהן קיים : (ד) הזעק לי . אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי: שלשת ימים . עד שלשה ימים תאספם אלי : ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו · (ה) ויוחר מן המועד . כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מאותם שפא"הם יו"ד כמו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(מד) ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי . וגם זה בא בב' סימנין : ויקש דבר איש יהודה . פי' שאמרו להם לנו שלח המלך ולכם לא שלח . ומפני זה כעסו : (ג) ויתנם בית משמרת . שלא ינשאו לאחרים ואליהם לא בא שהיה מואס בהן מפני שבא בנו עליהם : (ד) הזעק לי את איש יהודה . מפני שהקיבוץ הוא על ידי כרוז אומר לשון זעקה : שלשת ימים . כמו לשלשת ימים . ואתה פה עמד . פי' וגם אתה תבוא ותעמוד לפני ביום השלישי שאמנה אותך שר צבא להלך אחרי שבע בן בכרי : (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו . קל הוא מן אחר

רלבג

(מד) עשר ידות לי במלך . רוצה לומר כאילו מלך שיהיה גם בדוד יש לי חלק גדול ממך ואף על פי שהוא קרובך : ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי . רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך : ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל . וזה כי המלך היה קרוב להם להיות משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמין להשיבו שם : (ג) ויתנם בית משמרת . ר"ל בבית שתהיינה נשמרות שם ויכלכלם שם ולא בא אליהם לפי שכבר בא אליהם אבשלום בנו : ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות . הנה זה קרא להן בעבור היותן פילגשי המלך ואין ראוי לאחר להשתמש בהן : (ד) שלשה ימים ואתה פה עמוד. ר"ל שאחר שלשת ימי' ישוב שם : (ה) ויוחר מן הטועד אשר יעדו. ר"ל שנתאחר

מצודת דוד

(מד) עשר ידות וגו'. הלא יש לי עשר חלקים במלך כי אנחנו עשרה שבטים (אבל מבנימין באו מקצתם והם האלף שעם שמעי ולא יוחשבו לא לאלה ולא לאלה): וגם בדוד. אף שהוא מבני שבטך מ"מ רוצה אני בו יותר ממך : ומדוע הקלתני . בזית אותי כאלו אין ממש בנו והכל ממך : ולא היה דברי ראשון. וכי לא בא אליו דברי בתחילה שישוב אל ביתו כמ"ש למעלה ודבר כל ישראל בא וכו' : לי להשיב . ר"ל א"כ מהראוי לי להשיב את מלכי ולא לכם שאתם המעט ואיחרתם עד כה : ויקש . אנשי יהודה דברו קשות לישראל יותר מישראל ליהודה : ב (א) ויתקע . להיות סימן על המרד : אין לנו חלק . כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד אמר הוא למה תריבו כולכם אנו אין לנו חלק כלל ולכו איש לאהליו : (ב) דבקו במלכם . הלכו עמו מהירדן עד בואו לירושלים : (ג) בית משמרת . במקום משומר לבל יבוא מי עליהן כי אסורות לכל אדם על היותן פילגשי המלך : ואליהם לא בא . רז"ל נחלקו בדבר מהם אמרו שהיה אסור בהן על שבא אבשלום עליהן ומהם אמרו שמעצמו מנע מהן לא בעבור איסור : צרורות . קשורות מבלי היתר להנשא לאיש : עד יום מות' וגו' . כתרגומו ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים : (ד) שלשת ימים. עד שלשת ימים : ואתה פה עמוד . שוב עמהם לעמוד פה כי רצה להעמידו לשר צבא תחת יואב : (ה) ויוחר . נתאחר יותר מהזמן שקבע לו :

מצודת ציון

(מד) ידות . חלקים : הקלתני . מלשון קלות ובזיון : ויקש . מל' קשה : ב (א) נקרא . מלשון מקרה : בליעל . בלי עול שמים ר"ל רשע : נחלה . הוא חלק וכפל הדבר במ"ש : (ב) ויעל . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : (ג) ויכלכלם . הספיק מזונם : צרורות . קשורות כמו צרורות כספיהם (בראשית מ"ב) : (ד) הזעק . אסוף בקול זעקה : (ה) ויוחר . מל' איחור ועכוב : המועד

אֲשֶׁר יְעָדוֹ׃ ל׳
ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה ל׳
קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו ל׳
פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל ל׳
עֵינֵנוּ׃ ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב ב׳ הס׳ ראתה עינינו
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ ב׳ מימינו
מִירוּשָׁלִַם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־
בִּכְרִי׃ ח הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב
חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב ב׳ כד ליו ק׳. ד׳
מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא
וַתִּפֹּל׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם
אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן ב׳ חד חסר וחד מ״ל כמשפט ידי מ״ל בתנף
עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃ י וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר
בַּחֶרֶב ׀ אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ
אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־ ב׳
שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו ל׳ כתע׳ כתי׳
רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃
יא וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר
מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד ל׳

זִמְנָא דַאֲמַר לֵיהּ׃ ו וַאֲמַר
דָוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן יַבְאֵישׁ
לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן
אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יַת עַבְדֵי
רִבּוֹנָךְ וּרְדַף בַּתְרוֹהִי דִּלְמָא
יַשְׁכַּח לֵיהּ קִרְוִין כְּרִיכָן
וְיָעִיק לָנָא׃ ז וּנְפַקוּ בַּתְרוֹהִי
גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא
וְכָל גִּבָּרַיָּא וּנְפַקוּ
מִירוּשְׁלֶם לְמִרְדַּף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ ח אִינוּן
עִם אַבְנָא רַבְּתָא דִּי בְגִבְעוֹן
וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן
וְיוֹאָב אֲסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי
וַעֲלוֹהִי אִתְפַּנְקִי חֶרֶב מְזָרְזָא
עַל חַרְצֵיהּ בְּנִדְנַהּ וְהוּא
אָזִיל וּפָסַע׃ ט וַאֲמַר יוֹאָב
לַעֲמָשָׂא הַשְׁלָם אַתְּ אָחִי
וַאֲחַדַת יַד יְמִין יוֹאָב
בְּדִקְנָא דַּעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק
לֵיהּ׃ י וַעֲמָשָׂא לָא אִסְתְּמַר
בְּחַרְבָּא דִּי בְּיַד יוֹאָב
וּמְחָהִי בָהּ בִּסְטַר יַרְכֵיהּ
וּשְׁפַךְ מֵיעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא
תְנָא לֵיהּ וּמִית וְיוֹאָב
וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ יא וְגַבְרָא
קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מַן דְּרָעֵי בְּיוֹאָב וּמַן דִּי לְדָוִד יְיזִיל

והציל ג׳ בקריאה וסי׳ פן מצא לו ערים בצורות והציל . כצפרים עפות כן יגן . ורעו את ארץ אשור : חגור ד׳ בקריאה וסי׳ הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון . ואלישע הנביא קרא לאחד . ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי . חגור חרבך על ירך גבור . וחד וחגור נתנה לכנעני : לבושו ג׳ חסרים בקריאה וסי׳ בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא. ופירושן נמסר בסדר ויחי :

רשי

(ו) אתה קח את עבדי אדוניך . אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהודה קח אתה מן הנמצאים סביבי ורדוף אחריו : והציל עינינו . והציל עצמו מעינינו והרי זה מקרא קצר : (ח) מצומדת על מתניו . סמוכה מאוד לגופו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציא מתערה : והוא יצא . כנגד עמשא : ותפול . החרב מתערה לפי שהיתה חלקה ולטושה ואינה תלויה לצד ירכו אלא לרוחב מתניו וכמעט ששח עצמו לצד הארץ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא

רדק

כמו מן ייסב ויסב והקרי הוא מאות׳ שפאיהים אלף והוא בשקל ויסף עוד דוד ופי׳ אחר שלא בא לשלש׳ הימים וכשראה דוד שלא בא אמר לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלו׳ : (ו) ירע לנו שבע בן בכרי . פועל עומד ופירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב : עבדי אדוניך . על יואב אמר וקראו אדוניו כי גדול היה ונכבד ממנו וז״ש ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד : פן מצא לו . כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכת״י דילמא ישכח : והציל עיננו . יסיר ראותנו ודעתנו שלא נדע באיזה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירוש הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו פנאי למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי״ת והציל עיננו ויעיק לנא : (ז) והכרתי והפלתי . כבר פירשנוהו : (ח) עם האבן . סמוך לה וכן עם באר לחי רואי : חגור מדו לבושו . וי״ו מדו נוספת כוי״ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורט לאחד מן הלבושים ידוע אלא תכונתו וי״ת אסיר מזריז לבושוהי : מצמדת . דבוקה : בתערה . הוא תיק החרב : והוא יצא ותפול . יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק לו : (י) ועמשא לא נשמר . כלומר שלא שמר עצמו מן החרב : (יא) עמד עליו . לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא

רלבג

שנתאחר שלא שב אל המלך לשלשת הימים : (ו) ויאמר דוד אל אבישי . לא רצה לומר זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיות לו שר צבא : פן מצא ערים בצורות והציל עיננו . הוא מענין אמרו ויצל אלהים את מקנה אביכן והרצון בו שאם מצא לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ויפריד מהם שעינינו אליו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישראל והוא ימשך לבבם אליו וימנעו מהשיב לנו כל הממלכה : (ז) והכרתי והפלתי . הם שני משפחות שזכרנו שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד : (ח) חגור מדו לבושו . הוא כמו אדמת עפר : ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה . הנה העיר יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו : (י) אל החומש . אמרו צלע חמישית שמרה וכבד תלויין בה וידמה שקרא חומש מענין חמושים והוא המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומות הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב

פי׳ רבי׳ ישעיה

אחר כמו ויאחר מן אמר . ונעלם האלף ובא תחתיו הוי״ו כמו הקריאה : (ו) ויאמר דוד אל אבישי . פירוש שהיה שרוי בכעס עם יואב מפני שהרג את בנו ולא צוה לו : והציל עינמו . כמו מעינינו : (ז) ויצאו אחריו אנשי יואב . פי׳ הגבורים שהיו הולכין עם יואב תדיר : (ח) ויואב חגור מדו לבושו . כפל לשון הוא : ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה . פי׳ ועל לבושו חגור אחד שבאותו חגור היתה תלויה החרב שהיתה מצומדת על מתניו בתוך תערה : והוא יצא ותפל . פי׳ יצא יואב לקראת עמשא והרבו נפלה מתערה לארץ ולכתחלה עשה שתפול ויראה כי הוא לוקחה מן הארץ להשיבה אל תערה ולא יזהר עמשא ממנה :

מצודת ציון

המועד . הזמן : יעדו . ענין קביעות כמו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו) : (ו) והציל . מלשון הצלה . או הוא מענין הפרשה כמו אשר הציל אלהים (בראשית לא) : (ז) והכרתי והפלתי . ת״י קשתיא וקלעיא : (ח) עם האבן . סמוך לאבן : מדו לבושו . היא היא וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : מצמדת . מחוברת כמו צמיד פתיל (במדבר יט) : בתערה . הוא תיק החרב : (ט) ותוחז . מל׳

מצודת דוד

(ו) אל אבישי . לא רצה מעתה לצוות ליואב כי היה כועס עליו על הרגו את אבשלום : ירע לנו . יעשה לנו רעה יותר מן אבשלום : עבדי אדוניך . ר״ל עבדי המלך ולא אמר עבדי כי כן דרך המקרא וכן נשי למך (בראשית ד׳) עם כי למך עצמו אמר : פן מצא . כמו פן ימצא עבר במקום עתיד : והציל עיננו . יציל עצמו מעינינו . או יפרים עינינו ממנו : (ז) אנשי יואב . הגבורים אשר היו סרים למשמעתו והלכו עמו מאז אל המלחמה : (ח) הם עם האבן וכו׳ . כשבאו הם סמוך לאבן וכו׳ : ועליו . על הלבוש היה חגור חרב מצומדת על מתניו לרוחב לא תלויה על הירך כדרכה וכוונתו היתה שתפול מתערה בשחיה מועטת לבל ירגיש בה עמשא : והוא יצא . מהאבן הנזכר ונפלה מתערה בשחיה מועטת אשר שחה לתקן מנעלו כמ״ש במ״א ונקחה מהארץ בשמאלו : (י) לא נשמר . לא היה נשמר מהחרב וגו׳ כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה ולקחה בשמאלו : אל החומש . אל צלע החמישית מקום שכבד ימרה תלוין : מעיו . בני מעיו : ולא שנה לו . לא הוצרך להכותו שנית כי בראשונה הומת : רדף . כ״א רדף : (יא) עליו . אצל החלל : אשר לדוד . אשר טוב לדוד : אחרי יואב ילך אחרי יואב ולא יעמוד פה על

רשי

לא הבין מעשה בדבר : כאשר ראה כל הבא עליו ועמד . כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד : (יג) כאשר הוגה . כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה ד') וכמו הגו רשע לפני מלך (שם כ"ה ה') : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל . שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם : וכל הברים. לא ידעתי מהו: (טו) ותעמוד בחל. ואקיפו משריין ויש פותרים ותעמוד בחל לשון חל וחומה (איכה ב' ח') הפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית : (יז) האתה יואב . שאמר בן יושב בשבת תחכמוני שמו אל

רדק

אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הסרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים : (יג) כאשר הוגה . הוסר פרשו הנה על דעת אדוני אבי ז"ל והוא מן שלא מכר פעלו מן המרובע ומעניינו ומפרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהודה ור' יונה פרשו יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומי הוגה בשקל סגלה : (יד) ויעבר . שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב : אבלה ובית מעכה . שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו : וכל הברים מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה : ויקלהו . כן כתיב וקרי ויקהלו ושניהם א' כי מלים שוים באותיות הפוכות רבי' במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא נמצא ומבואר : ויבאו אף אחריו . פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי : (טו) סוללה . כתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל מולייא ברינא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומ' : ותעמוד בחיל . עמדה העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה לשם אלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פירש בחיל בחפי' כתרגו' בני בחלת' ופי' אחר ששפכו הסוללו' וסתמו החפיר' עמדו אנשי מלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפיל' ופי' ותעמוד לשון נק' על המלחמ' וי"ת בחיל כמו בחיל ואקיפא משריין : משחיתים . משחיתים בכלי המנפץ האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא וענין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה : (טז) ותקרא אשה חכמה . בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום

מקרא

אחרי יואב : יב ועמשא מתגלל בדם בתוך המסלה וירא האיש כי עמד כל העם ויסב את עמשא מן המסלה השדה וישלך עליו בגד כאשר ראה כל הבא עליו ועמד : יג כאשר הגה מן המסלה עבר כל איש אחרי יואב לרדף אחרי שבע בן בכרי : יד ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה וכל הברים ויקלהו ויבאו אף אחריו : טו ויבאו ויצרו עליו באבלה בית המעכה וישפכו סללה אל העיר ותעמד בחל וכל העם אשר את יואב משחיתם להפיל החומה : טז ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך : יז ויקרב אליה ותאמר האשה האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך

ל' חס' · ל' בספרא · ג' · ל'. ויקהלו ק' · ל' · ס"חס' כלים · ד' כתיב כן וחסר · ל' · ס' · ל' וא' הט אזניך ושמע דברי

תרגום

בתר יואב : יב ועמשא מטרף בדמא בגו בבשא וחזא גברא ארי קם כל עמא ואסחר ית עמשא מן בבשא לחקלא ורמא עלוהי לבושא כד חזא כל דאתי עלוהי וקאים : יג כד אפניה מן בבשא עבר כל גברא בתר יואב למרדף בתר שבע בר בכרי : יד ועבר בכל שבטיא דישראל לאבלה ובית מעכת וכל בירין ואתכנישו ואתו אף אינון בתרותי : טו ואתו וצרו עלוהי באבל בית מעכה וצברו מליתא על קרתא ואקפה משריין וכל עמא דעם יואב מתעשתין לחבלא שורא : טז וקרת אתתא חכימתא מן קרתא שמעו שמעו אמרו כען ליואב קרב עד הכא ואמליל עמך : יז וקריב לותה ואמרת אתתא האת יואב ואמר אנא ואמרת ליה שמע פתגמי אמתך ואמר שמע

הגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה . אשר הוגה ה' ביום חרון אפו . כי אם הוגה ורחם כרוב . קדמא חס'. וחד כי ה' הוגה על כל ל' מפיק ה"א : בחל ה' חס' יו"ד בלישנא וסי' וישפכו סוללה . וגם לאיזבל דבר ה' לאמר וגו' בחל יזרעאל . ישית חומת וחל . וגלות החל הזה . ויאבל חל וחומה יחדיו אומללו :

רלבג

הלב : (יב) מתגולל בדם בתוך המסלה . ר"ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך : (יג) כאשר הוגה מן המסלה . כאשר הוסר מן הדרך : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה . ר"ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל לאסוף אליו כל שבטי ישראל והנה שם המקום נקרא אבל וקראו גם כן בית המעכה : וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו. וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי בארות היה מבנימין והסר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו : (טו) ויבאו ויצורו עליו . הנה שמו עיר אבל במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות . וישפכו סוללה ותעמוד בחיל . הנה החיל הוא החומה הפנימית וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית

פי' רבי' ישעיה

(יג) כאשר הוגה מן המסילה . לפי דקדוק הלשון אינו לקוח מן הגו סיגי' מכסף או הגו רשע שהם לשון הסרה שאלה שרשם הגה . ואם זה כמו פועל היה לומר הוגה בדגשות הגימ"ל כמו כסו פניו חרולים . ושפו עצמותיו לא ראו . אלא זה שרשו יגה והוא מלשון כבד כמו הורה מן ירה : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל . פירוש עבר יואב בכל שבטי ישראל שיבואו לאבל ובית מעכה לעזור לו : וכל הברי' . שם מקום והרבה ישראלים היו דרי' שם ויקהלו ויבואו גם הם אחריו : (טו) ותעמד בחל . כמו חיל אחז יושבי פלשת שעמדה כל העיר בפחד גדול : (טז) אמרו נא אל יואב . כי אשה אחת אומר לך קרב הנה ואדברה אליך :

מצודת דוד

בחלל . (יב) מתגולל . היה מתגלגל בדמו באמצע המסולה : וירא האיש . העומד על החלל ראה אשר כל מי שבא למקום החלל היה נשאר עומד ולא הועילה אזהרתו : השדה . גררו השדה מרוחק מהמסילה וכסהו בבגד בראותו שעומד עליו כל הבא : (יג) כאשר הוגה . אחר שהוסר מן המסלה עברו כולם אחרי יואב : (יד) ויעבור . יואב עבר בכל שבטי ישראל ללכת עמו אבלה ובית מעכה והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה שבע בן בכרי : וכל הברים . גם עבר יואב כל הברים שהוא שם מחוז ובה מקומות רבות ואנשים מרובים : ויקהלו . משבטי ישראל ואנשי הברים נקהלו ויבואו אחרי יואב : (טו) עליו . על שבע בן בכרי . וישפכו סוללה . דרך כובשי עיר לשפוך עפר מול החומה לעשות תל גבוה ועולים עליה להלחם עם העיר ועי"ש שכובשים אותה במקלות וברגלי בני אדם קרויה סוללה מלשון מסילה : ותעמוד בחל . אחר קרבה עדת המלחמה אל העיר ועמדה על החל והיא החומה הנמוכה שאצל הגבוה כמו חל וחומה (איכה ב) : משחיתים . התחילו להשחית החומה כי קרבו אליה לעמוד על החל : (טז) שמעו שמעו . כפלה דבריה כדרך הצועק בבהלה וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה אשר אמריה

מצודת ציון

מל' אחיזה : (יב) המסלה . דרך הכבושה : (יג) הוגה . הוסר כמו הגה ברוחו הקשה (ישעיה כז) : (טו) ויצורו . מל' מצור :

רש"י

(שמואל ב כ״ג ח׳) : (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר . היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלום יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם : שאול ישאלו באבל . אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת ששמה אבל : וכן התמו . מיד היו בני העיר משלימים עמכם : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אני מבני העיר שלמים ונאמנים לישראל ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן ע״י גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי : (כ) חלילה חלילה לי . חלילה לי חלילה למלך : (כא) נשא ידו במלך בדוד . במלך אפילו אינו דוד חייב מיתה ובדוד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת : (כב) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה . שנינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ ואתם בסכנה והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל ונהרסו החומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו . רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות בית דוד חייב מיתה

שמואל ב כ

וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי : יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר
דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל
יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ : יט אָנֹכִי
שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ
לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע
נַחֲלַת יְהוָה : כ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר
חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־
אַשְׁחִית : כא לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ
מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ
נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ־אֹתוֹ לְבַדּוֹ
וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֶל־יוֹאָב הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ
בְּעַד הַחוֹמָה : כב וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־
כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וַיַּשְׁלִכוּ אֶל־יוֹאָב
וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר אִישׁ
לְאֹהָלָיו וְיוֹאָב שָׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶל־

ב׳ מ״ל שאל האיס · ל׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ו׳ חס׳ א׳ בלוס׳ · ל׳ · י״א מ״ל וכל כתו׳ דכו׳ כמ״ב · ג׳ ספ׳

תרגום

אֲנָא : יח וַאֲמַרַת לְמֵימַר
אֶדְכַּר כְּעַן מָה דִכְתִיב בְּסִפְרָא
אוֹרָיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא
בְּקַדְמִין לְמֵימַר הַכְדֵין
הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל
אִם מַשְׁלְמִין : יט אֲנַחְנָא
שָׁלְמִין בְּהֵימְנוּתָא עִם
יִשְׂרָאֵל דְּאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא
קִירְוָא דְהִיא כְּרַךְ רַב
וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה
תְּקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ :
כ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חַס
חַס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם
אֲחַבֵּל : כא לָא כֵן פִּתְגָמָא
אֲרֵי גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי
שְׁמֵיהּ אֲרִים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא
בְּדָוִד הָבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ
וְאֵיהַךְ מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמַרַת
אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ
מִתְּרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא :
כב וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל
עַמָּא בְּחוּכְמְתָהּ וּפְסַקוּ יַת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע
בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדָּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְווֹהִי וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֵם לְוָת מַלְכָּא :

רד"ק

לשלום : (יט) שלמי אמוני ישרי . אני השלמתי נאמן לנאמן ע״י גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי . ותימה הוא אם האריכה ימיה כל כך סרח בת אשר אעפ״י שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה : דבר ידברו בראשונה . שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמעו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם ישאלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאינה מורדת במלך וי״ת אידכר כען וגו׳ : נחלת ה׳. אחסנת עמא דה׳: (כא) במלך בדוד . דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מיתה ויהרג כמו שנהרג אבשלום : (כב) בחכמתה . לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמיתי׳ אלא שאול מחל על כבודו ואעפ״י שאין כבודו מחול הוא נוח שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנאמר הן למות הן לשרשי הן לעונש נכסים ולאסורי׳ ובדברי רז״ל סיעה של בני אדם שאמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי׳ שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמת׳ אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם רבי שמעון אומ׳ כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה נוסחא אחרינא ר׳ שמעון אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם אפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך :

ויואב

רלב"ג

הפנימית : (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר וגו׳ . ר״ל הנה ידברו בראשונה הבאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה האם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל . הלא אנכי אבל שכנו בי השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן למי זה סב תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם רוצה לומר שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת ה׳ מזולת סבה תביאך אל זה .

ויואב

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יח) דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו . פי׳ כל כך היא אבל עוד חשוב ונאמני׳ למלך שכשהמלך רוצה לגזור שום גזירה על העיירות של מלכות תחלה הם מדברים ושואלין באבל אם רוצים לקבל עליהם׳ גזירת המלך ואחרי כן היו משלימין לדבר על שאר העיירות מפני שהיתה עיר גדולה וחשובה : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. פירש העיר הזאת היא השלמי׳ והנאמנים שבישראל למלך ולמה תבקש להמית עיר חשובה ואם בישראל שהיא אם ורואה לכל העיירו׳ : למה תבלע נחלת ה׳ . בלי פשע ועון שעשה למלך :

מצודת ציון

(יח) התמו . מלשון תם והשלמה : (יט) תבלע . תשחית כמו ובלע בהר הזה (שם כה) : (כ) חלילה . חולין וגנאי וכפל המלה לרוב הזרות אללו : (כב) ויפצו . ענין פזור בקנאתו

מצודת דוד

(יח) ותאמר לאמר . ר״ל אמריה תאמר אמרו-ליואב שיקרב אלי ואדברה אליו : אמרה ושאלה להשיב על דבריה : דבר וגו׳ . ר״ל היה לכם לדבר בראשונה לשלום לשמוע מה יאמרו הם כמ״ש בתורה וקראת אליה לשלום (דברים כ) : שאול ישאלו באבל . ר״ל דע לך שאם ישאלו שאלת מה באנשי אבל והיא אבלה : וכן התמו . ר״ל באשר שאלו כן היו משלימים השאלה מבלי שמי כלל : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל . אמרה בשם כל בני העיר הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים שבישראל ולא נמצא בי מעולם מרד לשקר במלך : אתה מבקש . למה אתה מבקש להמית וגו׳ כי תמאן לשאול שאלתך הלא שאל ונתנה לך : ואם . ר״ל עיר גדולה אשר קטנות סביב לה וניזונות ממנה כי כמו שהעיירות הקטנות נקראות בנות הגדולה כמ״ש שקרון ובנותיה (יהושע טו) כן נקראה הגדולה אם הקטנות : נחלת ה׳ . היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם : (כ) אם אבלע וכו׳ . ר״ל גם העיר גם אנשיה : (כא) לא כן הדבר . שאני בוחר ומבקש להמית ולהשחית אלא פה נמצא איש וכו׳ : נשא ידו . ר״ל מרד במלך : בעד החומה . דרך החומה ממעל לה : (כב) בחכמתה . באמרה אם יכבשו את העיר יהרגו את כולם בעבור החזיקו בידי המורד : ויכרתו . ולא מסרוהו חי כי פחדו שלא יגלה לדוד ואנשיו שגם הם היו

מיתה : (כג) ויואב אל כל הצבא. אע״פ שאמר דוד על עמשא כי שר צבא אשימך תחת יואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו וע״י יואב הוחזק למנות את חביריו : (כו) עירא היאירי . ת״י עירא יאירא׳ דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עיקש התקועי ויאירי נקרא על שם ששנינו במנחות תקוע אלפא לשמן ששמן זית מצוי לשם שממנו מדליקין הנרות : היה כהן לדוד . לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט : (א) אל שאול . על עון שאול שנקבר שלאום בכחנא שנגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו : ואל בית הדמים . שהרג נב עיר הכהנים : על אשר המית את הגבעונים . שהרג נב עיר הכהנים המית מהם ז׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפורש בגמרא ירושלמית בסנהדרין . ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהנים שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאלו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע עלבונו שכך כתיב אשר משפטו פעלו (צפניה ב׳ ג׳) באשר משפטו שם פעלו כך שנינו

(כג) ויואב אל כל הצבא . למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח ה׳ לו מכל המלחמות ותפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו נתגאה יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ותנהו על כל הצבא ושמר לו עוונו עד אחר מותו : על הכרי ועל הפלתי . כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג״כ שתרגם קשתיא וקלעיא : (כד) על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז״ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין : המזכיר .

כג וְיוֹאָב אֶל כָּל־הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵי וְעַל־הַפְּלֵתִי׃ הכרתי ק׳
כד וַאֲדֹרָם עַל־הַמַּס וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃
כה וּשְׁיָא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ ושוא ק׳
כו וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד׃ ד׳ ר״פ ג׳ ותס׳

כא

א וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת־פְּנֵי יְהוָה
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל־אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃ פסקא באמ״פ

כג וְיוֹאָב מְמַנָּא עַל כָּל חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע עַל קַשָּׁתַיָּא וְעַל קַלָּעַיָּא׃ כד וַאֲדוֹרָם מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דוּכְרָנַיָּא׃ כה וּשְׁוָא סַפְרָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא׃ כו וְאַף עִירָא יָאִירָאָה דְמִתְּקוֹעַ הֲוָה רַב לְדָוִד׃ א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּיוֹמֵי דָוִד תְּלָת שְׁנִין שַׁתָּא בָּתַר שַׁתָּא וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ עַל שָׁאוּל וְעַל בֵּית חַיָּבֵי קְטוֹל עַל

ובניה ז׳ וסי׳ ויהי בתנבאי . ויואב אל כל הצבא . ואליועני . בניה בן יהוידע מקבצאל דד״ה . אתי בן ריבי מגבעת . עשתי עשר לעשתי עשר . ויתויאל בן עזריה . וכל עוזרא דכוו׳ :

תולדות אהרן ועירא היאירי . ערוכין סג :

ממנא על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות : (כה) כהנים . שרי הכהונה אעפ״י שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו : (כו) וגם עירא היארי . ת״י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנאמר עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקנו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא : היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר״ל גדולו ובעל עצתו כמ״ש רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר״ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי׳ שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז״ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי׳ כהן לדוד פי׳ שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמ׳ וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד : (א) ויבקש דוד את פני ה׳ . יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי׳ רבינו סעדיה גאון ז״ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה הג׳ ידע כי עון אחר היה ובקש את פני ה׳ לדעת מה זה . ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים . והשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום הכהנים ומ״ש והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיהם והם לא רצו למחול ומ״ש יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגנו ונשיאי העדה נשבעו להם ומ״ש ויחמל המלך על מפיבשת פי׳ רב סעדיה גאון ויש מי כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמ״ש הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמועת שאול ויהונתן ליפיך פי׳ ויחמול וישמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העבד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי׳ ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוסנו

רלבג

(כג) ויואב אל כל הצבא ישראל . ר״ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא : ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי . ר״ל שהיה מופלא שבב״ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן כאמ׳ בניהו בן יהוידע הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר הי׳ יואב שר צבא לכל ישראל : (כד) ואדורם על המס . הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל : ויהושפט בן אחילוד המזכיר . הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו : (כה) ושוא סופר . לכתוב החשבונות האלו : וצדוק ואבית׳ כהנים. הנה ידמה שהעיקר היה צדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה: (כו) וגם עירא היארי היה כהן לדוד . ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכרה והוא לפי מה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהנים ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו : (א) על אשר המית את הגבעונים . ידמה שכבר המית מהם בקנאתו לבני ישראל ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמיד׳ מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כג) ויואב אל כל הצבא . פירוש כיון שראה דוד שמת עמשא וגם נודרו יואב לכבודו והרג שבע בן בכרי החזירו לגדולתו להיות שר צבא ובעבור שהזכיר יואב הזכיר כל אלה : (כד) ואדורם על המס . שהיה גובה המס מכל ישראל דבר שנה וזהו שאומר ברחבעם וישלח את אדורם אשר על המס: (כה) ושוא סופר . הוא שריה הסופר שכתב למעלה : (כו) גם עירא היארי היה כהן לדוד . תרגם ואף עירא דמתקוע הוה רב לדוד . ובגיבורים מונה לפנים עירא בן עקש התקועי : (א) אל שאול ואל בית הדמים . פירוש על שאול ועל בית הדמים שהמית הגבעוני׳ כדכתיב ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ושם היו דרים הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח . ואם הכהנים מלא להם תואנה שמרדו בו הגבעוני׳ מה חטאו לו ועל זה קראו בית דמים :

מצודת דוד

היו בקשר המרד : ויתקע . לסימן שילכו מן העיר : (כג) אל כל הצבא . לפי שרצה דוד להעמיד את עמשא תחתיו להיות שר הצבא ולזה אמר כאשר הומת עמשא נשאר יואב בשררותו על כל הצבא כמו שהיה : ובניה . אף שכבר חשבו למעלה חשבו כאן על כי חשב שאר השרים : (כד) על המס . לגבות המס מישראל . ועל שמרדו בו בעצת אבשלום ראה להטיל עליהם מס : המזכיר . היה ממונה על ספר הזכרונות : (כה) כהנים . ר״ל שרי הכהנים צדוק היה ממונה לכהן גדול לשמש בימי שלמה ואביתר היה סגן במקום בנו אחימלך הנזכר למעלה . (כו) וגם עירא וכו׳ . גם הוא היה שר לדוד ובעל עצתו נוסף על האמורים למעלה כמו ובני דוד כהנים היו (לעיל ח) , או שהעמידו למשוח מלחמה במקום צדוק כשישמש בכהונה גדולה בימי שלמה ובדברי רבותינו ז״ל שהיה משגר לו מתנותיו :
כא (א) ויבקש דוד וגו׳ . שאל באורים : אל שאול . ארז״ל על העון הנעשה בשאול שלא נספד לפי כבודו שמהרו לקוברו בהחבא : ואל בית הדמים . ועל מה

ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ט' וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי
ר"פ מ"ח וכל' דכו' אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם
ט' בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃
ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה
ג'.שאו ידיכם לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת
לנו ק' יְהוָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי
כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ
כ' מרכא וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל

דְּקְטַל יַת גִּבְעוֹנָאֵי׃ ב וּקְרָא מַלְכָּא לְגִבְעוֹנָאֵי וַאֲמַר לְהוֹן וְגִבְעוֹנָאֵי לָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִינוּן אֱלָהֵין מִשְּׁאַר אֱמוֹרָאָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קַיָּמוּ לְהוֹן וּבְעָא שָׁאוּל לְקַטָּלוּתְהוֹן בִּדְקַנְּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַאֲמַר דָּוִד לְגִבְעוֹנָאֵי מָה אַעְבֵּיד לְכוֹן וּבְמָה אֶתְכַּפַּר וּבָרִיכוּ יַת אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃ ד וַאֲמַרוּ לֵיהּ גִּבְעוֹנָאֵי לֵית אֲנַחְנָא צְרִיכִין לְמִיסַב כְּסַף וּדְהַב מִן שָׁאוּל וּמִן בֵּיתֵיהּ וְאַף לָא אֱנָשׁ לְמִקְטַל בְּיִשְׂרָאֵל

תולדות אהרן והגבעונים לא . יבמות עח (סנהדרין כג קדושין עה) : ויאמר דוד . יבמות עט : אין לנו . שם :

רשי

שנינו ביבמות : (ב) ויאמר אליהם . דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם ומחלו לשאול ולביתו : והגבעונים לא מבני ישראל המה . כלומר והן הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל שאמר שלשה סימני' יש באומ' זו רחמני' וביישני' וגומלי חסדי' מי שיש בו ג' סימנים הללו ראוי לידבק בו : נשבעו להם . בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח : בקנאתו לבני ישראל . נתנו לב לנקות ולטהר את ישראל ולעשות צרכיהם בקש להרגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא אתה לי (במדבר י"א כ"ט) וכן בקנאו לה' דישוא וכו פשוטו . ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשוך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב"ה בעמלק ומאז נתקנא בהם: (ג) וברכו את נחלת ה'. התפללו עליהם : (ד) אין לנו כסף וזהב עם שאול . כי אם נפשות בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד

רדק

אוהבו מאד לפיכך שמח עם בנו שלא נכשל בזה הדבר וגאל ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להוריד' אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמי' בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומ"ש חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי . אלה השאלות והתשובות כך סידר' רבינו סעדיה גאון ז"ל . ומה שפירשו רבותינו ז"ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע"ג יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שניי' אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא ששאל באורים ותומים : ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמי' . אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקי' להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו' אמר דוד שאול נפקו ליה תריסר ירחי שתא ולא אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריניהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעוני' : יותן לנו שבעה אנשים מבניו . אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישני' וגומלי חסדים רחמני' דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' כל שיש בו שלשה סימני' הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל שני' והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"פ שיהושע גזר עליה' שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליהם אלא כל זמן שבית המקדש קיים. כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לשני' כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחדי' וקראם נתיני' לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים: ויקח (שלשה) [שני] בני רצפה בת איה . מאי שנא הני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתיב ויחמול המלך על מפיבשת' שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע : עד נתך מים עליהם . והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ א"ר יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וכתיב וימנם מאה וחמשים אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויי' מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלויים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו ממנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר . ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאותו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני ה' ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעות נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואע"פ שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא ה' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם אע"פ שבטעות נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול ה' כי יאמרו השומעים הנה נשבעו להחיותם ואח"כ הרגום אין שבועת ה' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכ"ש בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנשתקעו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה וא"ת מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגים שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להכריחו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענוש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' והוא כשהבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"פ שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי היא כמיתה בידי שמים ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעונים אלא שבעה מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרים ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה : (ג) ויאמר אליהם . אמר להם מה רצונם שיעשה

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויקרא דוד לגבעונים ויאמר אליהם . שבעבור' בא הרעב לישראל ובני ישראל נשבעו להם ויבק' שאול להכות בקנאתו לבני ישראל וליהודה בעבור שרימו אותם ועבר על השבועה שנשבעו להם העדה : (ד) אין לנו תביעת כסף וזהב עם בית שאול . כי אם תביעת נפשות : ואין לנו איש להמית בישראל . מקרא מסורס הוא לא המית איש בישראל : (ה) האיש אשר כלנו . שהרג כל עיר

מצודת ציון

כא (ב) בקנאתו . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (ג) אכפר . ענין בטול הרוגז כמו אכפרה פניו (בראשית לב) :
דמס

מצודת דוד

שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך . ולא מיתו בו ישראל ואחר ומפרש מהו הדם ששפך ואמר על אשר המית את הגבעונים כי כשהרג כהני נוב הרג אז גם הגבעונים שהיו בה חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' אבל מה שהמית כהני נוב לא יכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו בקושרים עם דוד : (ב) ויאמר אליהם . דברי ריצוי למחול הדבר לבני ישראל ולברך אותם לא לקבול ולעורר דין עליהם : לא מבני ישראל המה . ר"ל לא חמלו עליהם על כי לא היו מבני ישראל כ"א מיתר האמורי ולא יביט המה לישראל : ובני ישראל נשבעו להם . ר"ל עם שהתורה אמרה על אנשי האמורי לא תחיה כל נשמה עכ"ז בע"כ החיו אותם כי בני ישראל נשבעו להם בימי יהושע להחיותם : ויבקש שאול להכותם . בקש להרוג את כולם בעת אשר קנא לכעוס על ישראל ויהודה על מה שלא גלו אזנו בדבר מרידת דוד ומצא אז עילה עליהם לומר גם הם ידעו ממרידת דוד בהיותו בעירם בנוב ולזה בקש להכות את כולם ולא עלתה בידו והרג מקצתם והנשארים ברחו לנפשם : (ג) מה אעשה לכם

רשי

ואחד לעצמו ולא תפייסו לכך כתיב אין לי כסף וזהב ונותר לשון יחיד זו ראיתי בירושלמי : ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו : (ה) ואשר דמה לנו נשמדנו. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב ונותר שחשב להשמידנו : דמה לנו . חשב עלינו להשמידנו : (ו) והוקענום . תלייה : לה' . לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר ה'. בת קול יצאה ואמרה בחיר ה' : (ז) ויחמל המלך. בקש רחמים שלא יקלטו ארון שהעבירם לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה : (ח) בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל . וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפיכך נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאלו ילדו ונקרא על שמו : (ט) בתחלת קציר . בימי ניסן : (י) עד נתך מים . בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו (דברים כ"א כ"ב) אלא אמרו מוטב תיעקר אות אחת מן

רלבג

כמו שזכר בספר יהושע : (ו) והוקענום . הוא מענין תלייה כי בה יתקע הנפש מהגלגל בזולת מכה וחבורה : (ח) ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל . ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני

תולדות אהרן יותן לנו. שם (סנהדרין) קחשין פט) : והוקענום לה'. ברכות יב סנהדרין לד : ויחמל המלך. יבמות עט: שני בני רצפה. שם סנהדרין יט :

רדק

שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין תלונתם ופי' גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ארז"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ויבקש שאול להכותם . פי' והכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב : בקנאתו . כבר פירשנוהו : (ה) אין לי כסף וזהב . לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך לדבר בלשון רבים פעם בל' כלל פעם ל' פרט . ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אח' אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו : (ו) ינתן לנו . כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתיב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי' הכתוב ינתן אע"פ שלא תתנו אותם הב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יתן שתתנו אותם : והוקענום . ונתלה אותם כתרגום ונצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד : לה' . להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם : בחיר ה' . שהאל בחרו למלך . ובדרש הם לא אמרו בחיר ה' אלא בת קול יצאה ואמרה בחיר ה' כלומר שנתכפרו לו עוונותיו : (ז) ויחמל המלך . כבר פירשנוהו : (ח) את ארמוני . ברי"ש : בני מיכל . בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותם ונקראו על שמה כענין שני יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאלו הם תולדותיו : (ט) לפני ה' . כי הארון היה שם והאורים ותומים כשנתקבלו דוד וישראל לשאול את ה' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה : ויפלו שבעתים . ביו"ד כתיב ר"ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבושת בן

שמואל ב כא

ד וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃

ה וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ מֵהִתְיַצֵּב בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל׃

ו יֻנַּתֶן־לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַיהוָה בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן׃

ז וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל־מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל עַל־שְׁבֻעַת יְהוָה אֲשֶׁר בֵּינֹתָם בֵּין דָּוִד וּבֵין יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל׃

ח וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַת־אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת־אַרְמֹנִי וְאֶת־מְפִבֹשֶׁת וְאֶת־חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן־בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי׃

ט וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגִּבְעֹנִים וַיֹּקִיעֻם בָּהָר לִפְנֵי יְהוָה וַיִּפְּלוּ שְׁבַעְתָּם יָחַד וְהֵם הֻמְתוּ בִּימֵי קָצִיר בָּרִאשֹׁנִים תְּחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃

י וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת־אַיָּה אֶת־הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל־הַצּוּר מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נִתַּךְ־מַיִם עֲלֵיהֶם

(מסורה: ג'. נ'. ג' · ט' חסר כל' · יתן ק' ז' · נ' · פסקא בא"פ · ח' · ג' וחס' · ג' וחס' ד' חס' בן שאול · כ' וחס' · ל' וחס' · יתיר י' והמה ק' · בתחלת ק' · ג' כליטנא · ג')

תרגום

ואמר מה אתון אמרין אעביד לכון : ה ואמרו למלכא גברא דשיצינא ודחשב לנא אשתיצינא מלמיקם בכל תחום ארעא דישראל : ו יתיהבון לנא שבעא גברין מבנוהי ונצלבינון קדם יי בגבעתא דשאול בחירא דיי ואמר מלכא אנא אתין : ז וחס מלכא על מפיבשת בר יהונתן בר שאול על שבועתא דיי דביניהון בין דוד ובין יהונתן בר שאול : ח ונסיב מלכא ית תרין בני רצפה בת איה דילידת לשאול ית ארמוני וית מפיבשת וית חמשת בני מרב דרביאת מיכל בת שאול דילידת לעדריאל בר ברזילי דממחולות : ט ומסרינון בידא דגבעונאי וצלובינון בטורא קדם יי ונפלו שבעתהון כחדא ואינון אתקטלו ביומי חצדא בקדמאין בשריות חצד סעורין : י ונסיבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא

יתן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס . ז' מלין כתיבן נו"ן יתיר ולא קרינן וסי' ינתן ונתן לנו שבעה אנשים . תתן כי כה אמר ה' אלהים כד הקמח . ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים . בן ויקח לו רחבעם אשה . מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה . מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא . מן המערה ויען ה' את איוב : ג' כתיבן תים יתרים יו"ד וסי' שבעתים יחד . מזבחתים . כי התעיתם בנפשתים : בתחלת ו' בקריאה וסי' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב . ויהי בתחלת שבתם שם . בתחלת עלות הלקש . באו בית לחם בתחלת קציר שערים . בתחלת תחנוניך יצא ובמלכות אחשורוש בתחלת :

פי' רבי' ישעיה

בן נוב שהיו שם הגבעונים : ואשר דמה לנו . חשב עלינו מחשבה רעה כמו וסי' כאשר דמיתי : נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל. שגרם שנותרים מכל גבול ישראל : (ו) והוקענום לה' . לפני השם : את שני בני רצפה . הוא שאמרנו למעלה שהיתה פלגש שאול : ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. פי' מרב היתה אשת עדריאל ולא מיכל אלא בעבור שלא היה בני' למיכל היתה מגדלתם בתוך ביתה כאלו היו בניה וכן ת"י : (ט) ויוקיעום בהר לפני ה' . פי' שעל פי נוירת המקום היתה : בימי קציר בראשונים . פירוש בימים הראשונים של קציר : (י) את השק ותטהו לה אל הצור. כמו ויט שם אהלו . פירשתו שם על הצור שהיו מוקעים שם כי בהר היו מוקעים ושמרה אותם כל הימים שלא יאכלו מן העופות ומן החיות : מתחילת קציר עד נתך מים עליהם . עד ימות הגשמים ואע"ג דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כל מה שעשה על פי הדיבור :

מצודת דוד

לכם . מהו המשפט שאעשה בעבורכם ובמה אכפר לבעל מכה הכעס אם בלקיחת נקם אם בממון : וברכו . בכדי שתברכו ותתפללו על נחלת עם ה' אשר הארץ תתן יבולה : (ד) אין לנו כסף וגו' . ר"ל לא נקח מי מידינו כלום לשנבקש כסף וזהב ואין לנו דבר עם ישראל להמית מהם איש : מה אתם אומרים ר"ל ומה המשפט שאתם חפצים אמרו נא ואעשנה : (ה) האיש . משפט האיש אשר כלה אותנו מהארץ היא וחשב להכות אותנו ועי"ז נשמדנו מלהתיצב בכל גבול ישראל כי בעיב יאלנו ממנה למלט את נפשותינו : (ו) יתן לנו . משפט הראוי הוא שיתן לנו שבעה אנשים מבניו נפש תחת נפש כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים כן

מצודת ציון

(ה) דמה . חשב כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ) : נשמדנו . מלשון השמדה וכליון : (ו) והוקענום . ענין תליה כמו והוקע אותם לה' (במדבר כה) : (ז) בינותם . כמו ביניהם : (ט) ויוקיעום . והלאום : שבעתים . מלשון שבע : (י) השק . יריעה עבה : הצור . הסלע: נתך

רדק

בן יהונתן שחסר מהם והקרי הוא שבעת' ר"ל הם השבעה כמו וינאו שלשת' הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא היא המיתה: והם. כתיב וקרי והמה ושניהם א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאות נמצאו אחר הגלו' והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד: בראשונים. בימים הראשונים של קציר שעורים כמו שפירש בתחלת קציר שעורים: (י) ותטהו לה אל הצור. על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה. ובדרש מה ותטהו לה אל הצור. שאמר הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה את הדין: (יא) ויגד לדוד. כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם. ובדרש ראה כי אשת חיל היתה ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך מים עליהם ירדו גשמי' מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמ"ש ויעתר אלהים לארץ אחרי כן: (יד) בצלע. מצרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף. ויעשו כל אשר צוה המלך. להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה. ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל: (טו) ויעף דוד. בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם. אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שענינם מובדל: (טז) וישבי בנב. כך היה שמו וכתוב בוי"ו וקרי ביו"ד. ובדרש ישבי בנוב איש שבא על

רשי

מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים גרורים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו: (יב) ויקח את עצמות שאול. שנאמר לו עליהם אל שאול שלא נספד כהלכה: (יג) ויאספו את עצמות. שבעה המוקעין: (יד) כל אשר צוה המלך להספיד עליהם בכל ערי ישראל

תרגום

שְׁבַקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָא לְמֵנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃
יא וְאִתְחֲוָא לְדָוִד יַת דַּעֲבָדִית רִצְפָּה בַת אַיָּה לְחֵינָתָא דְשָׁאוּל׃
יב וַאֲזַל דָּוִד וּנְסֵיב יַת גַּרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַּרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִקְּוַת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד דִּגְנַבוּ יָתְהוֹן מִשּׁוּקָא דְבֵית שְׁנִי דִּצְלָבוּנוּן תַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי בְּיוֹמָא דִקְטָלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל בְּגִלְבּוֹעַ׃
יג וְאַסֵּיק מִתַּמָּן יַת גַּרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַּרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וּכְנַשׁוּ יַת גַּרְמֵי צְלִיבַיָּא׃
יד וּקְבַרוּ יַת גַּרְמֵי שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ בַּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין בְּצֵלַע בְּקִבְרָא דְקִישׁ אֲבוּהִי וַעֲבַדוּ כָּל דְּפַקֵּיד מַלְכָּא וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְהוֹן דְּדַיָּרֵי אַרְעָא בָּתַר כֵּן׃
טו וַהֲוָת עוֹד קְרָבָא לִפְלִשְׁתָּאֵי עִם יִשְׂרָאֵל וּנְחַת דָּוִד וְעַבְדוֹהִי עִמֵּיהּ וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִשְׁתַּלְהֵי דָּוִד׃
טז וְיִשְׁבִּי בְנוֹב דִּי בִּבְנֵי גִבָּרָא

מקרא

מִן־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃
יא וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ (ב' הס')
יב וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלוּם שָׁם הַפְּלִשְׁתִּים בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ (ב' הס' · תלאום ק' · שמה ק' · פלשתים ק')
יג וַיַּעַל מִשָּׁם אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים׃
יד וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן־בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃ (ג' קמץ)
טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃ (כ')
טז וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה (וישבי ק')

ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסי' שם הפלשתים. ושורי אשכללו. וחלופיהן ג' מלין קדמאה נסיב מן תנינא וסי' כמסר לעיל סי' ה': ויעתר ה' בקריאה וסי' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו תנינא דפסו'. ויקברו את עצמות שאול. ויבן שם דוד מזבח לה'. ויתפלל אליו דמנשה. ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת:

תולדות אהרן וישבי בנוב. סנהדרין נה:

רלבג

בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקדם ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שהכבר גדלה אותם: (יד) ויעתר אלהי' לארץ אחרי כן. ר"ל אחר שלקחו נקמת הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריו' ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לא לו כי לא מבני ישראל המה: (טו) ויעף דוד. רצה לומר שהיה יעף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמר להכותו לולי שסבב הש"י שהרגיש בזה אבישי בן צרויה והלך אל דוד להצילו:

ומשקל

פי' רבי' ישעיה

(יא) ויוגד לדוד את כל אשר עשתה רצפה. פירוש שידע שקיימים ולא נאכלו נתעסק בקבורתם: (יד) בארץ בנימן בצלע. פירוש צלע היא עיר כתובי' בערי בנימן בספר יהושע: (טו) ויעף דוד. שרשו עיף ושני שרשים הם יעף ועיף כמו כבש כשב: (טז) אשר בילידי הרפה. מלשון רפאים שהיתה ענקה וילדה בנים גדולים יותר משאר בני אדם:

מצודת ציון

נתך. נשפך כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט): לנוח. ר"ל להתעכב: (יב) בעלי. אדוני: (יג) המוקעים. התלואים: (יד) בצלע. שם מקום: ויעתר. ענין רצוי כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה): (טז) וישבי בנוב. כן היה שמו: הרפה. הענקה כמו ויכו את רפאים (שם יד): קינו

מצודת דוד

המה: בחיר ה'. ארז"ל הם אמרו בגבעת שאול ובת קול יצאה ואמרה בחיר ה' הוא: אני אתן. לא תבהרו אתם כ"א אני והיתה כונתו לחמול על מפיבושת: (ז) בן יהונתן. ר"ל בעבור שהיה בן יהונתן ראוי לחמול עליו כי לא היה מדעת יהונתן להרוג את הגבעונים ובעבור דוד כי אוהב היה לדוד על כי היה שבועת ה' בינותם וחוזר ומפרש בין דוד וכו': (ח) בני מיכל. הנה מיכל לא ילדה אף לא היתה נשאת לעדריאל כ"א מירב אחותה והיא ילדתם ומיכל אחותה גדלתם ובעבור זה נקראו על שמה: (ט) בהר. אשר בגבעת שאול: לפני ה'. ברשותו כי העבירום לפני הארון ונלכדו כן ארז"ל: ויפלו. הומתו כאחד: בראשונים. בימים הראשונים מימי הקציר וחוזר ומפרש בתחלת קציר השעורים שהם נקצרים ראשון לכל קציר: (י) ותטהו לה. נטתה ופרשה לעצמה את השק לשבת תחתיו לשמור התלוים מן החיות והעופות: הצור. הוא ההר שנתלו בו: עד נתך מים. שמרה אותם מעת נתלו עד נתך המים עליהם כי אז הורידום ובהשגחת המקום ירד גשם מעט למען יורידום ולמען דעת אשר בעון אביהם היתה עצירת הגשמים בראותם אשר לאחר שנעשה משפט התחילו הגשמים לרדת: ולא נתנה. בעוד שהיו תלוים: (יב) וילך דוד. בשמוע החסד שעשתה רצפה עם המתים ואשר עדיין קיימים הם ולא נאכלו מן החיות והעופות לזה התעורר אף הוא לעשות חסד עמהם לקברם עם עצמות שאול ויהונתן: ויקח את עצמות שאול. על כי נאמר לו אל שאול שלא נספד כראוי כי נקבר בהחבא לזאת לקח עצמותיו לקברו שנית בקבר אביו ולהספידו כראוי: מרחוב. ובסוף ש"א נאמר מחומת כי החומה פנתה לרחוב: (יג) ויעל משם. דוד העלה מיבש גלעד את עצמות וגו': המוקעים. אשר נתלו בגבעת שאול: (יד) ויקברו את עצמות שאול. עצמות המוקעים קבר עם עצמות שאול וכו': כל אשר צוה. להספידו כראוי לפי כבודו ודוד עצמו הספידו מאז כמ"ש ויקונן דוד וכו' על שאול (לעיל א): אחרי כן. אחר שעשה משפט הגבעונים ואחר אשר הספידו לשאול כראוי נתרצה להם המקום וירד הגשם די ספוקם: (טו) ותהי עוד וגו'. ר"ל לבד המלחמה שנזכר למעלה שנלחמו ישראל אלו באלו בדבר אבשלום היה עוד מלחמה לפלשתים עם ישראל: ויעף דוד. נתייגע ונחלש: (טז) אשר בילידי הרפה.

רשי

ישראל: (טז) ומשקל קינו. הוא כמו תיק שכראש בי"ד שרומח שקורין ארישפויי"ל בלעז ועשוי ככובע. וים דוגמתו בונתים רמוני שמעיל לפה שם דומין כמין קולסות שבראשי התימוקות קולסות פיימלי"ש בלעז: והוא חגור. חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתחנכים לעשות גאון וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך ויאמר להכות את דוד (יז) ויעזר לו. שעזרו בתפלה. כדאיתא בחלק: (יח) ותהי עוד המלחמה. כבר קדמה זו לכול' ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני ערפה: (יט) אלחנן דוד: בן יערי אורגים שהיו משפחתו אורגים פרוכת למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין הקרוי איגשובלי"א בלע"ז תבא אריגה ותממת' כנגד אריגה: (כ) איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ"ם ודלי"ת כמו משאון (תהלים סיה ח') שיין ואליף ומהמון (בראשית י"ט ד') ה"א ומ"ם (ובדברי הימים א' י"א כ"ג) כתיב איש מדה כלומר גבוה מאוד שאומדין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותינו בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר אלבעות שתי ידיו אינן אלא

רדק

על עסקי טב כלומר כי בא על דבר טב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה. ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה לחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמר כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפת בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתב אדוני אבי ז"ל וכת"י גברא וכבר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא להבת החנית וקראו קינו בכלל שלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ומאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: (יח) בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבי' וכן כתב פה סף ושם ספי וקרובים הם: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יעור ויעיר ויערי אחד ופירו' את גלית אשר אמר הנה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מ"ש בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם וכן יאמר שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למגד ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וח"ש שם את הלתמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מלאכוה בשדי יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים: כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקבל עליו האורג הבגד באורגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בנירים ובקירום: (כ) איש מדון. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא בדברי הימים איש מדה וכתי' גבר דמשחן וא"כ הנה אשר במדון הוא מקום הדגש במדה: שש ושש עשרים וארבע. אלו אמר שש

ומשקל קינו שלש מאות משקל
נחשת והוא חגור חדשה ויאמר
להכות את־דוד: יז ויעזר־לו אבישי
בן־צרויה ויך את־הפלשתי וימתהו
אז נשבעו אנשי־דוד לו לאמר לא־
תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה
את־נר ישראל:
יח ויהי אחרי־כן ותהי־עוד המלחמה
בגב עם־פלשתים אז הכה סבכי
החשתי את־סף אשר בילדי הרפה:
יט ותהי־עוד המלחמה
בגוב עם־פלשתים ויך אלחנן בן־
יערי ארגים בית הלחמי את גלית
הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים:
כ ותהי־עוד מלחמה
בגת ויהי ׀ איש מדין ואצבעת ידיו
ואצבעות רגליו שש ושש עשרים
וארבע מספר וגם־הוא ילד להרפה:
כא ויחרף את־ישראל ויכהו יהונתן

ומתקל סופיניה מתקל
תלת מאה סלעין דנחשא
הוא אסיר אספנקי חדתא
ואמר למקטל ית דוד:
יז וסעיד ליה אבישי בר
צרויה ומחא ית פלשתאה
וקטליה בכן קיימו גברי
דוד ליה למימר לא תפוק
עוד עמנא לקרבא ולא
תיטפי ית מלכותא
דישראל: יח והוה בתר
כן והות עוד קרבא בגוב
עם פלשתאי בכן קטל
סבכי דמן חושת ית סף
דבבני גברא: יט והות
עוד קרבא בגוב עם
פלשתאי וקטל דוד בר
ישי מחי פרוכת בית
מקדשא דמבית לחם
ית גלית גתאה ואעא
דמורניתיה כאכסן
דגרדאין: כ והות עוד
קרבא בגת והוה גבר
דמשחן ואצבעת ידוהי
ואצבעת רגלוהי שית ושית עשרין וארבע במנין ואף הוא אתיליד לגברא:
כא וחסיד ית ישראל וקטליה יהונתן

ג' מ"ע; ד'; ל'; כ'; כ' חס' כנוס' וגם ילדי; כ'; ג'; ג'; כ'; מדון ק'

ואצבעות ידיו ואצבעות ל"ב פסוקים מסורתא מיכא ומסורתא מיכא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסי' במסרה רבתא בערך וי"ו: ו' מלין כתבן י' בסוף תיבותא וקרינן ה' וסי' העמני וכפר העמני. כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה. שמעי ויחרף את ישראל. השלישי ואבישי אחי יואב וממי וקרבתי אליכם למשפט. ובתראי שמה בחור בילדותך. ואי. נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

תולדות אהרן ויעזר לו. שם: אז נשבעו שם: ולא תצא עקידה שער עס: הרפה. סוטה מב: ותהי עוד מלחמה בכורות מה:

רלבג

(טז) ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קינו להבת החנית וקראו קן מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנית כי הוא כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הוא כמו קן או יהיה קנו העץ. ויהיה חס' הנושא והרצון בו להבת חניתו: (יז) ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאלו יכבה נרם אם ימות במלחמה: (יט) ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלים סביב את הארוג והוא גם מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: (כ) איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: (כא) והוא חרף את ישראל

פי' רבי' ישעיה

ומשקל קינו. אין לו דומה ומין כלי זיין הוא: והוא חגור חדשה. מקרא קצר הוא חרב חדשה שבאותו היום נתחנך לצאת במלחמה וכדי לקנות לו שם גבורה אמר בלבו להכות את דוד ודוד היה יעף מרוב הרוגים שהרג: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. פי' יערי אורגים פיר' משפחה היו והיו נקראים כן והיו מבית לחם וגלית אחר הוא זה אבל י"ת באופן אחר:

מצודת דוד

הרפה. אשר היה מילידי הענקה: משקל נחושת. שקל שסוקלין בו נחושת: והוא חגור חדשה. בהמלחמה ההיא חגר חרב חדשה ומדרך אנשי המלחמה הגבורים להתאמץ בכל עת לעשות גבורות בעת יחגורו חרב חדשה: ויאמר. חשב בדעתו ועשה התפעלות להראות גבורה ולהכות את דוד בעבור כי ראה אותו עיף ויגע: (יז) לו. על דוד נשבעו לבלי תת אותו לצאת עוד במלחמה: את נר. כי המלך דומה הוא לנר המאיר ומשפיע לכל: (יט) ועץ חניתו. הוא בית יד של החנית: (כ) שש ושש. לכל אחת היו שש ולפלא נחשב שבכתי ידיו היו שש וכן בשתי רגליו שלש לכל אחת לזה חזר ופירש עשרים וארבע מספר: (כא) ויחרף. חרף

מצודת ציון

קינו. שם כלי זיין ואין לו חבר: (יח) בגוב. הוא גזר האמור בד"ה: סף. ובד"ה נאמר ספי והוא הוא: (יט) יערי אורגים. כן שם אביו ובד"ה נאמר בן יעור והוא הוא: בית הלחמי. ר"ל הכה את בית הלחמי והוא לחמי האמור בד"ה: את גלית. עם גלית ור"ל אף שהיה מלחמה עם גלית לא יוכל לעזור לו ובד"ה נאמר שהיה אחי גלית: כמנור אורגים. ת"י כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על יתד הארג (שופטים טז) והוא העץ העגול שלפני האורג יכרוך עליו חוטי השתי ובמשנה יקראו כובד (שבת קג): (כ) מדון. מל' מדה ור"ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר יג): (כא) ויחרף. ענין בזיון:

ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימצא איש בישראל שלא יצאחוהו כמו שאמר גלית אל שאול. זהו מה שיראה לנו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו:

הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשהו אחר יישוב רב ועצה ראויה ולא יסמוך על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאעפ"י שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי ה' עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלח' דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עכ"ז לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשישאל תחלה את פי ה' ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באיזה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"ת:

השני הוא להודיע כי שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה מקצת מקומות אחרים ואף על פי שהש"י שלים להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש כזה ברוב הענינים הסבות הנאותות מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה ולא יחדש הש"י המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה בחר השם יתברך שיבא דוד לחברון להגלות הענין אצלו שמשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר שלם את דוד מלב זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: השלישי הוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם לגמול טוב לאנשי' גמלוהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם גם ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר שראוי: הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עבירה' ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו: החמישי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שישים אצלו ועם חברתו האנשים אשר יתהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מעניניו נהיה ביניהם מהחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אעפ"י שהיה דוד נשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכים דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה בחברה שהיא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים: הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שראו אהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הרא' להם שעל מה שעשו מהחסד את אדניהם שבחם ולזה בירך אותם ויאמר להם שהוא מוכן להשיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מצד זה גמול טוב: השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו בממלכתו תמיד כמו שאמרה התורה למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שמלך איש בשת אע"פ שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישראל כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג"כ וזכר כל ישראל אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם: השמיני הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם לדחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידים לו אך ראוי שימתין בו אם בסבות הנאותות פן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביאו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי כן לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכה אבל לקח נקמתו מההורג אותו: התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול בלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הצר כלל לאיש בשת להשתדל בהרמתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות: העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים מעט ה' אפי' בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נצל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו כי ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש: האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמדון ואע"פ שהיה חלוש בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיצא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שזכר בזה הסיפור: השנים עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם שלא למסור עצמו לסכנות מפני קלות תנועתו הלא תראה עשאל לקלות תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלות רגליו: השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ' עם ה' ואע"פ שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אעפ"י שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר מצד מיתת עשאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חוס לבבו מדם אחיו: הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שלא יקל מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאעפ"י שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג"כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו מהכנגדי' חיל עליהם ויהרגום: החמשה עשר הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצא שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד מהחלקי' תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר ג"כ לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים ולזאת הסבה ג"כ תמצא שסבב הש"י שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסב ה' הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישראל אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו: הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקש' טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשימו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע"פ ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישראל הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שדמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר אתה מומת והסבה השנית הוא כי בזה מהכבוד לדוד ר"ל אם תובל לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקים במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אליו כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד: השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע הממלכה מדוד הוא בעצמו שם הש"י כלי להסב הממלכ' אליו ולהסירה ממשפחתו: השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשאל אחיו ולא יירא מלבוא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג"כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו אע"פ שיביאוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם: התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשוב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה' הנפלאה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ועם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הראה בה לגנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומה לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבזה האמין ישראל כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרי' והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעיניה נוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו: העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלים לא נתחלק לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון

שהיה

שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהומלך על ישראל נעתק לירושלים וזה ממה שיורה שירושלים היתה לכל ישראל וכבר התירו רבותי' הספק ממה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין: העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא השי"ת ממלכתו בעבור עמו ישראל והוא עתה באופן מההשגחה האלהית נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופלגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראוים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד לפי אשר היו חושבים מהם למלוך נכרתו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים: העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות השי"ת עמו מפני עשותו הישר בעיני ה' כמו שנתפרסם בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל וה' צבאו' עמו ולזה תמצא שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הניחו לידם להעיר כי דוד היה מיישר אנשיו בכל עוז להתנהג בדרכי התורה: העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהשי"ת שלים בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא בשיבי' לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד בה' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר השי"ת שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליהם כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנצח את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי השי"ת נמצאהו ג"כ שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה:

העשרים וארבעה והוא במצות הוא מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמרה תורה בענין ארון ה' בכתף ישאו הוא הרחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ ה' פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלוים ארון ה' באופן הנזכר בתורה: העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון ה' הנפלאה עד שתכף שיפילו דבר מקדושתו יגיע השי"ת על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון ה' ובזה המקום בענין פרץ עזה כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן השי"ת: העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבודת השי"ת ולכבודו ראוי שיעשה בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו יתברך אינה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשים אליה בהפך הענין בנימוסי מולך כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכר' והאונס כי את בניהם את בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם: העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחשד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שיישירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון ה' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש נפלא עד שנתבארו לו שברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון ה' ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכים להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה: העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי וינהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם יתברך בכל אשר לו כי זה ממה שיישיר לעמוד על דברים הקדושים ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקו' ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו: העשרים ותשעה הוא במצות והוא להודיע שבשעת היתר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון ה' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני ה' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם ה' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה: השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם יתברך שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותה לשמח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו שם ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני ה' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתיכה גדולה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה עניינם מסודר לעבודת השם יתברך לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת השי"ת ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכר להראות עוצם שמחתו לעבודת השי"ת ולא הראה לו בזה הענין גדול על שאר האנשים אבל השפיל עצמו כהם או יתר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשבה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני השי"ת מנע השי"ת ממנה פרי הבטן: השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפשר שתגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר ה' על הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששאל ממנו דוד אם יבנה בית ה' ישים בו ארון ה' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך הנה השיגתהו בזה החרפה והוא שכבר אמר לו השי"ת בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד: השלשים ושלשה הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון ה' ואע"פ שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: השלשים והארבעה הוא להודיע שהדברים הנעשים לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לשי"ת ובהיו' הענין כן והוא מבואר בדוד כי לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת השי"ת אשר אינ' דבר נתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה ג"כ נוכל לומר שהיה אחר שרצון השי"ת באיש נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה השי"ת לאחד מן השופטים והמלכים אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה איש בשת אע"פ שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השנים שהיו בין יציאת מצרים ובנין בית המקדש וכבר הארכנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה השי"ת שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר השי"ת שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד העולם להיות נמצא ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישראל תהי' לו וראוי שיהי' זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת השי"ת אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחרת והוא מפני כי אין מדרך השי"ת לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשה מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אחר והוא כי כשגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקושי ויהיה זה סבה אל שלא יסורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא השי"ת עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מצליח מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב: השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכות בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסיר אותו מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה שוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שב בהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר ה' צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמידות ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד: השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהיעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה היעוד הנפלא שיעד אותו השי"ת על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו היעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לענותו כי זה מחוייב מצד ברית השי"ת עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמר בכאן ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכות משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו השי"ת בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה': השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמיתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו לה' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי ה' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד לה' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה: השלשים ושמנה לפרסם שכבר נתקיים הייעוד שנזכר בתורה כאמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא חבל אחד להחיות:

השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון

וראוי

וראוי לזאת הסבה זכר גם כן שכבר חרד דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד ה' בעבור יהונתן ולזה גם כן ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו : המ' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבואר מאד : המ"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות הש"י שעם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחי' בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד וביישם ובזם בתכלית מה שאפשר והם בעצמם היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד : המ"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגים בעת היות חברו בצער הלא תראה כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד : המ"ג הוא להודיע קיום יעודי הש"י אשר יעד לדוד על חטא אשת אורי' החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרעה ויבא משם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדני' והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבור שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הבטיחו נתן הנביא כי הש"י העביר חטאתו בזה העונש האחר שזכר ולזה לא ימות והנה הוא שכבר צמחה כל הרעה הזאת מביתו לפי שיונדב בנתן העצה לאמנון היה בן אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלום היה בנו וכן היתה מיתת אדניה על יד שלמה שהיה מביתו : המ"ד הוא להודיע שאע"פ שגזר הש"י להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה היא כי חנון ה' ונחם על הרעה ולזה תמצא שאע"פ שייעד הש"י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצה לרוב ההכנע לפני השם ית' אולי יחננו ה' ויחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתענית כמו שבארנו בביאורנו לדברי התור' : המ"ה הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע לאלהים אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופת ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר : המ"ו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת ה' ידידיה להורות על שהש"י אהבו : המ"ז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישראל לא תנהג בו קדושת ארץ ישראל ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקרא שמו עליה ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישראל כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוד מיוחס לכלם : המ"ח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמע מעצת היועצים הרעים ומהפעולות המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו : המ"ט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך : הנ' והוא במצות והוא מה שלמדנו שענין השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר ע"י גלות : הנ"א הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמתת אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית' להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנראה מדברי זה הספור : הנ"ב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת : הנ"ג הוא להודיע שמי שיירא אם יבקש ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימנעהו הנה ראוי שיבא אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישופט שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל המשא שתהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחם לבבו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה ממה

שספרי' לו האשה התקועית וכאשר נתבאר מדבריו שהוא חמל על ההורג ונפש שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להסך השאלה אל שישיב המלך את נדחו ובזה נת לה המלך לעשות בקשת יואב : הנ"ד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין אבשלום כמה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור : הנ"ה הוא להודיע שהזרע שיצא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפרשה כי תצא למלחמה כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר : הנ"ו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן שיקרא שמו עליו : הנ"ז הוא להודיע כי אין היופי עדו' על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמים יעשה אדם זה על דרך תחבולה כמו שמצאנו באבשלום שמדבריו לישראל היה נראה שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיוש' והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אעפ"י שהיה היפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל : הנ"ח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בכל זה הענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה שהוא ירא אם ישאר שם שינצחו אבשלום בנו כי כבר ייעדו הנביא שיקים השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב עמהם לעיני השמש ולעיני כל ישראל וזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד הש"י שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והנזק אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרא לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שישלם המלט מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ארון ה' והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשות כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכינו עצמו לטוב העצ' הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לש"י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכ' והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל הש"י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות: הנ"ט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש"י ביד הרשע ולא יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכחנו ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוק' מדוד לרעה מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשות כנגדו ומצ' גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגרע הש"י מצדיק עיניו ובעת המלחמה ג"כ נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי דוד כי כבר סבב הש"י שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל אבשלום ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש"י והיה תלוי בלב האלה : הס' הוא להראות עונש בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ינצח אבשלום וצבא ישראל אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונ' דוד שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה לשלמה כאשר גזר הש"י והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור : הס"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אשלח הבשורה בפיך ולפי שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשורה וכאשר הרגי' שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה וכזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה : הס"ב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם ושב בשער להראות שאינו מיצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליהם על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמשא גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו הש"י שטן אחד כי במעט סבה יתרצו ישראל להמליכו עליהם לבשתם על ענין דוד ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד

רשי

אלא שש ואצבעות רגליו אינן אלא שש לכך נאמר עשרים וארבע. ואם כתב עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן היו נספרות בסדר האצבעות בגב היד: (א) ביום הציל ה' אותו. לעת זקנתו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצל מכולם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצא בו תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב' ב' ל') כיוצא בו לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א'): (ב) סלעי ומצודתי. לשון חוזק הם. סלע כמשמעו. מצודה היא מצודת יערים שקורין פליישא"ן בלע"ז ועל שם הנס שנעשה לו בסלע המחלוקת והמצודות בחורשה (שמואל א' כ"ד כ"ח): ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב: (ג) צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אבריאמ"ש בלע"ז: אחסה. לשון כסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי. סומכי: ומנוסי. שהייתי נס אליו לעזרה

רדק

שש ושש ולא אמר עשרים וארבע ויונתן אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארבע ואלו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך נאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה ה"א הידיעה להקל וכמוה להעם הזה להגדוד הבא אליו: (א) וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר' דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו. ואמר ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהלי' ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי"ת השירה הזאת על גלות ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו: (ב) סלעי ומצודתי. שהייתי נשגב בו מאויבי: ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבנין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוספ' ואיננה לכינוי כיו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים: (ג) אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמי' וקיומם: וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חוזקם וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם: מחמס. מאנשי חמס וכת"י ואף מיד כל

שמואל ב

כא
בֶּן־שִׁמְעִי אֲחִי דָוִד׃ כב אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־ דָוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃

כב
א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־ אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃
ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃
ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃

שמעה ק' · ד' כ' כתיב ה' וכ' כתיב אלף · נ"א · נ' חס' · ג' חס' · ג' חס'

תרגום

בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְדָוִד׃ כב יָת אַרְבְּעַת אִילֵין אִתְיְלִידוּ לְגִבָּרָא בְּגַת וְאִתְמְסַרוּ בִידָא דְדָוִד וּבִידָא דְעַבְדוֹהִי׃
א וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יָת פִּתְגָמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִיַד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ ב וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי וּמְשֵׁיזֵיב יָתִי׃ ג אֱלָהִי דְאִתְרְעִי בִי קָרְבַנִי לְדַחְלְתֵיהּ תּוּקְפִּי דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַּבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי רוּחְצָנִי דְעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחֵיץ בְּעִדַן עָקָא מְגִינָּנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וַאֲמַר לַאֲרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוּמְכָנִי דַהֲוָה מֵימְרֵיהּ סָמִךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רָדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי

תולדות אהרן את ארבעת. סוטה מב: ויפלו. שם: וידבר דוד. מגלה לא מ"ק טז:

רלבג

שמתל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות לירא‍תו שיהיה לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק עניינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישראל ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו: הס"ג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצתם מפני ההטבות שהטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל: הס"ד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעלם דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי: הס"ה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מבילה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשבה שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכוונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות: הס"ו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי שהמקומות הכוללים שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התורה ולזה תמצא שהסכימו אנשי העיר ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליהם אנשי המלחמה שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה החכמה שהיתה שם כי בני העיר ההיא אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל: הס"ז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אצלם דבר זר מאד לחוזק השגחת הש"י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם שבסבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבועה שנשבעו להם נשיאי העדה פייסו' באופן אחר ולא נתרצו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריות מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית' לארץ: הס"ח הוא להודיע שהש"י יקח נקמה ממי שיונה השפלים וירדפם לחשבו כי אין בשער עוזרם ולזה תראה שיותר נענש שאול על הריג' הגבעונים ורדיפת' ממה שנענש על הריגת נוב עיר הכהנים והנה היה זה לשתי סבות האחת כי מי שיסתכך בזאת התכונה הפחותה ר"ל לרדף השפלים ימצאו לו תמיד מה שאין כן ברדיפת הבלתי שפלים והב' כי בהריגת הכהנים אשר בנוב היה שאול כלי להצלים מה שייעד הש"י מהרע לבי' עלי ולזה לא מצאנו כשזכ' חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי אלו הסיפורים להוסיף האמונה בהם:
(א) וידבר דוד לה' עד סוף הספר. ביאור המלות: (ב) סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבנינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין החזק: ומפלטי. ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה ה' לי סלעי ומצודתי לא תצטרך למקום חזק ולמציל אחר: (ג) אלהי צורי. ר"ל אלהי חזקי: וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנים להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה ג"כ להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחד להש"י אמר קרן ישעי שהוא לתשועה ולהציל מהרע כי הש"י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב: משגבי. ר"ל חזקי ותקפי: ומנוסי. כמו מנוס

פי' רבי' ישעיה

(ב) סלעי. סלע גדול שאדם עומד שם ואינם יכולין לכובשו וכן מצודתי מלשון וישב דוד במצוד' ומבצר הוא: ומפלטי לי. היו"ד יתר: (ג) משגבי ומנוסי. המשגב שאדם נס ובורח אליו להמלט יקרא מנוס:

מצודת דוד

כב (א) ביום הציל. ר"ל לעת זקנתו שניצול מכל התלאות ועבדיו מנעוהו מלרדת עוד במלחמה כמ"ש למעלה אז אמר השירה הזאת. או ר"ל בכל עת שבא עליו צרה וניצל ממנה אז היה שר השירה הזאת: (ב) ה' סלעי. ה' מחסי כבנין מסלע וכמצודה: (ג) צורי. ה' הוא חוקי אשר אחסה בו: וקרן ישעי. הוא לי לישע ועוזר כמו קרן לבעל הקרנים: ומנוסי. אנוס אליו מפחד את ישראל בדברים:

מצודת ציון

כב (א) מכף. מיד: (ב) ומצודתי. מבצר חזק: ומפלטי. מצילי ואמר לי לתוספת ביאור: (ג) צורי מלשון צור וסלע וכפל דבריו במ"ש באו"ב

ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת׃ ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ ח ותגעש (ויתגעש ק') וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃

(ג' · ד' ל' מס' · ג' כ' חס' וכ' מ"ל ג' חסרים · ויתגעש ק' · ג' פתחין · ג')

ואף מיד כל חטופין שיזיב יתי: ד אמר דוד בתושבחא אנא מצלי קדם יי דבכל עדן מבעי דבבי פריק יתי: ה ארי אקיפתני עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחילא לית לה למילד והיא מסכנא לממת סיעת חיבין בעתת יתי: ו משרית רשיעין אקפוני קדמוני דמזינין במגי קטול: ז אמר דוד כד עקא לי אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל מהיכליה צלותי ובעותי קדמוהי מתעבדא: ח ואתרגיפת ואתרגישת ארעא שכלולי שמיא זעו ואתרכינו ארי תקיף רוגזיה: ט סליק זדוני דפרעה רשיעא כתננא קדמוהי בכן שלח רוגזיה כאשא בערא דמן קדמוהי משיצאה מזופיתיה פגומרין דנור דלקא ממימריה: י וארכין שמיא ואתגלי יקריה וענן אמיטתא כבש קדמוהי: יא ואתגלי בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקיף על כנפי רוחא:

רדק

כל חטופין ואנסין שזיב יתי: (ד) מהולל אקרא ה'. כשאני מתהלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע: (ה) משברי מות. הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל כאלו אמר גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו וקר' הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למו': נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מכתך: (ו) חבלי שאול. ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תירגם משרית רשיעין כמו חבל נביאים: (ז) מהיכלו. מן השמים: ושועתי באזניו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו: (ח) ותגעש. כתיב כמו בתהלי' וקרי ויתגעש והענין אחד וקריא' המל' מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלו' אויבי ישראל כי להם הוא רעש הארץ והשמים והחשך וערפל וגחלים ואש ואלים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים: (ט) עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו: ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם: (יא) וירא. ובתהלים וידא בדל"ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב

רשי

לעזרה: (ד) מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקרא ואושע ל' הוה: (ה) אפפוני. הקיפוני: משברי מות. כתרגומו כאתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם: נחלי. גייסות שוטפות כנחל: (ו) חבלי. כתרגומו משרית כמו חבל נביאים (שמואל א' י"ט): קדמוני. באו לפני: (ז) בצר לי אקרא ה' וישמע וגו'. כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת: (ח) ויתגעש ותרעש. לא על נסים שאירעוהו נאמר אלא על נסים שנעשו לישראל וראש המקרא מחובר על סופו: כי חרה לו. כי משמש כאן בלשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו: (ט) עלה עשן באפו. כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו. וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל: ואש מפיו תאכל. מגזרת דבר פיו תאכל אש ברשעים: (י) ויט שמים. להנקם מאויביו ממצרים

אפפוני ד' בקריאה וסי' כי אפפוני משברי מות. אפפוני מים עד נפש. אפפוני חבלי מות. וחברו דהלילאי. מקשי ג' חסר ו' בלישנא בקריאה וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל. מקשים שתו לי סלה. ומקשות פועלי און: וכל ממקשי דכוו'. וירד ג' פתחין וסי' ויט שמים דשמואל וחברו דתהלי'. מי עלה שמים: ויעף ג' בקריא וסי' וירכב על כרוב ויעף. וחברו דתילים. ילק פשט ויעף:
ה

רלבג

שינוס האדם אל המקום שידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש"י: (ד) מהלל אקרא ה'. ר"ל כשאקרא לשם יתעל' ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהולל ר"ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש"י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה בו: (ה) אפפוני משברי מות. רצה לומר הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף הוא מענין פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלי הים המביאים אל מות שמו פניהם אלי: ונחלי בליעל. נחלי רשע והנה קרא נחלי רשע הנחלים השוטפים ורצה בזה כלו משל על הרעות הגדולות: (ו) חבלי שאול סבוני. כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילים אל מות: קדמוני מוקשי מות. קדמו אותי אויבי לשוב בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות: (ז) בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם ה' והוא ההשתדלות בהשגתו יתברך באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחרי זה היה מתפלל לש"י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש"י ואם חזקה מאד מדרגתו ממדרגת האדם: (ח) ויתגעש ותרעש הארץ. הגעש והרעדה הוא דבר אחד: מוסדות השמים. הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואמר עליהם שירגזו וירעשו מצד היות האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאות שהיה עושה השם יתברך בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו ומוסדות השמים על מוסדות ההרים כי הם גבוהים ולזה תארם בשם שמים כאמרו אשר תעוף בשמים וידמה שענין כן לפי שכבר נמצא תמורת זה בספר תהלים וממוסדי הרים: (י) ויט שמים וירד. ר"ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע בנפלאות השפלות להציל דוד ויורה הפעלה הנאצלת ממנו על זה או רצה בזה והוא הנכון יותר שהיא כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב וירד בנפלאות השפלות להשגיח בי ולרוב החשך והאפל אשר בנפלאות השפלות כאלו קראם ערפל ולזה אמר וערפל תחת רגליו: (יא) וירכב על כרוב ויעף. אמר כי הש"י רכב על

פי' רבי' ישעיה

(ה) אפפוני משברי מות. הקיפוני גלי מות כמו כל משבריך וגליך: (י) ויט שמים וירד. מפני האתנח נפתח: ויעף. כמו וינס וישוב ויבוז כולם נחלף השורק בחולם:

מצודת ציון

כמ"ש כדרך השיר: ומנוסי. מלשון ניסה ובריחה: מחמס. הוא כענין גזל: (ה) אפפוני. סבבוני כמו כי אפפו עלי (תהלים מ): משברי. מלשון שבר: נחלי. מלשון חולי כמו נחלה מכתך (נחום ג): יבעתוני. מלשון בעתה וחרדה: (ו) חבלי. מכאובי כמו חבלי יולדה (הושע יג): קדמוני. באו לפני כמו במה אקדם ה' (מיכה ו): (ח) ויתגעש. ענין התנודד והתנועה החזקה כמו וכנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מו): ירגזו. יחרדו: (י) וערפל. כעין עב הענן: (יא) כרוב. מלאך ורז"ל אמרו כרביא (חגיגה יג) והוא התרגום של נער כי דמות אדם להנה:

מצודת דוד

האויב: מחמס. מאנשי חמס: (ד) מהולל. כאשר אני קורא אל ה' בהלל אני נושע: (ה) כי אפפוני. כאשר סבבו אותי משברי מות ר"ל כאבי מות וכאשר החליים הבאים מאנשי בליעל בעתו וחרדו אותי: (ו) חבלי. וכאשר כאבי שאול סבבוני ובאו לפני מוקשים המביאים את המיתה: (ז) בצר לי. כאשר היה צר לי בעבור הדברים האלה אז קראתי לה' ושמע קולי וצעקתי באה באזניו וכפל הדבר במ"ש וכדרך מליצת השירה: (ח) ויתגעש. נעו ונדו אויבי יושבי הארץ מרוב הפחד: מוסדות השמים. הוא משל על השרים מכנען: כי חרה לו. כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתו: (ט) עלה עשן באפו. הוא ענין כעס ואמר בל' הנופל באדם שעל ידי חמום הכעס נראה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (תהלים ע"ד): תאכל. את הקמים עלי: ממנו. ר"ל מעמו באו הגחלים יבערו לשרוף בשונאי: (י) ויט. נטה את השמים למטה לארץ וירד עליהם להתקרב אל שונאי להכות בהם והוא מדרך משל לומר שהיה ממהר ליפרע מהם: תחת רגליו. להיות מוכן להס"ת מהם בחושך של ערפל: (יא) וירכב. למהר לבוא: וירא. היה נראה בא על כנפי רוח ודימה נסיבת הרוח לעפיפת כנפי העוף:

יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת
חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃
יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃
יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן קוֹלוֹ׃ טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים
וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם׃
טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת
רוּחַ אַפּוֹ׃ יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃
יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי
אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם
אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃
כ וַיֵּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־
חָפֵץ בִּי׃ כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃
כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה
וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃

יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ
בַּעֲרָפִילָא וַעֲנַן יְקָר סְחוֹר
סְחוֹר לֵיהּ מַחֵית מַיִין
תַּקִּיפִין מַרְכֶּבֶת עֲנָנִין
קְלִילִין בְּרוּם עָלְמָא׃
יג מִזִּיו יְקָרֵיהּ מִבְהִיקִין
שְׁמֵי שְׁמַיָּא מְזוֹפִיתֵיהּ
כְּנוּמְרִין דְּנוּר דָּלְקָא
מִימְרֵיהּ׃ יד אַכְלֵי מִן
שְׁמַיָּא יְיָ וְעִלָּאָה אֲרִים
מֵימְרֵיהּ׃ טו וּשְׁלַח מְחָתֵיהּ
כְּגִירִין וּבַדְרִינוּן בַּרְקִין
וְשַׁגְשִׁינוּן׃ טז וְאִתְחֲזִיאוּ
עוּמְקֵי יַמָּא אִתְגְּלִיאוּ
שִׁכְלוּלֵי תֵבֵל בִּמְזוֹפִיתָא
מִן קֳדָם יְיָ מִמֵּימַר תְּקוֹף
רוּגְזֵיהּ׃ יז שְׁלַח גְּבוֹהִי
מֶלֶךְ תַּקִּיף דְּיָתֵיב בִּתְקוֹף
רוּמָא דַּבְּרַנִי שֵׁיזְבַנִי
מֵעַמְמִין סַגִּיאִין׃ יח שֵׁיזְבַנִי
מִסָּנְאַי אֲרֵי תַּקִּיפִין מִבַּעֲלֵי
דְּבָבִי אֲרֵי אִתְגַּבַּרוּ עֲלַי׃
יט יְקַדְּמוּנִי בְּיוֹם טַלְטוּלִי
וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ סְמַךְ לִי׃ כ וְאַפִּיק לִרְוָחָא יָתִי שֵׁיזְבַנִי אֲרֵי אִתְרְעֵי בִי׃ כא אֲמַר
דָּוִד יְשַׁלְּמִינַנִי יְיָ כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּת יְדַי יָתֵיב לִי יְיָ׃ כב אֲרֵי נְטָרִית אוֹרְחָן
דְּתַקְּנָן קֳדָם יְיָ וְלָא הֲלִיכִית בִּרְשַׁע קֳדָם

וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא. וישת על ראש אפרים והוא תצעיר. וישת אל המדבר פניו וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבותיו. וימד שש שערים וישת עליה: ויראו ד' בקריאה וסימ' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים ויראו ראשי חברים מן הקדש. והברו דד"ה: ויוצא י"ג חס' וסימן נמסר בסדר קרח:

תולדות אהרן חשרת מים. תענית ט י: ויראו. ערובין סה תענית ח:

רשי

ממצרים ומפרעה: (יב) וישת חשך סביבותיו. לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל: חשרת מים עבי שחקים. מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ: חשרה. לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא אומר בהגדות הרבה חושרין אותו בכברה ויש לפתור חשרת לשון קשר שמתקשרין השמים בעבים פי' המים כמו ותשוריהם כאמור באופני המכונה שהם זרועות הבן המהדקין וקושרין עיגולים יחד: (יג) מנגה נגדו. שלא תאמר כחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחילה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים כל מצרים: (טז) יגלו מוסדות תבל. שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם: מנשמת. מכח נשיבת רוח אפו: (יח) כי אמצו. כאשר אמצו: (כא) כצדקתי. כשיצאו אחריו למדבר וסמכו על הבטחתו: עם

רדק

קרוב: חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק ובהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכה: (יג) מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אויביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו: (יד) ירעם. מן רעם: ויהמם. כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא הכנוי: (טז) אפיקי ים. המים הנגרים בכח נקראי' אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם: (יז) ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבו' והוא מגזרת כי מן המים משיתהו וענינם ענין המשכה והוצאה: (יח) מאויבי עז. לשון יחיד על גלי' או על ישבי בנוב ואמר על שאול: (יט) יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברעותיהם כמו שעשו הזיפים: (כב) ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלו ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הליכית ברשע קדם אלהי: לא

פי' רבי ישעיה

(יב) וישת חשך סביבותיו סוכתו. פי' עומדות סביבותיו: חשרת מים. לשון רבוי הוא העננים המלאים מים מראין שחורין: (יג) מנוגה נגדו. אף על פי שחושך סביבותיו נוגה הוא נגדו: וחקותיו לא אסור ממנה. מן החוקה:

רלבג

כרוב והוא השכל הפעל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגיח על אישי האדם כמו שנתבאר בספר מלחמת ה' והנהיג אותו אל שישגיח בדוד ומרוב מהירו' הגלות שעלתו אמר שרכב עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות: (יב) וישת חשך סתרו סביבותיו סכתו. אמר זה על צד המשל למה שהמציא הש"י להיות לסכה ולמחסה לדוד מאויביו: חשרת מים עבי שחקים. ר"ל קשור המים בעבים ואמר זה לפי שמהם יצאו המים והם בו בכח וכאלו יאמר שמה שהמציא הש"י מזה הוא מכוון תחלה להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדים מהעבים הם מצמיחים הצמחים וכו גם כן מה שיקרה בו רע והשחתה לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד הממטר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים: (טו) וישלח חצים ויפיצם. הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לאמ"ש בלע"ז והם גם כן מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם: (טז) ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים: יגלו מוסדות תבל. הם המקומו' השפלים שאצל מרכז הארץ כאילו יאמר שהדברים הנסתרי' שלא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאו' השופעת מהש"י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר גלה בו מה שרצה הש"י לתת הממלכ' לדוד אחר שנשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש"י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר"ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו: (יז) ישלח ממרום יקחני. ישלח ממרום מה שיקחני וינהגני על חפצי: (יט) יקדמוני ביום אידי. ר"ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלתו והיותו נרדף: (כב) ולא רשעתי מאלהי. ר"ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות השי"

מצודת דוד

(יב) וישת חושך. שם החושך סביבות סוכתו להיות מוכן להחשיך להאויב: חשרת המים. החושך ההיא באה מחשכת רבוי המים הנקשרים בעבים הפרושים מתחת השחקים: (יג) מנוגה נגדו. מחמת האורה שלפניו אשר הפנו להאיר להושיע לי לזה בערו גחלי אש בהקמים עלי: (טז) ויראו. היו נראים קרקעות מי הים כי נבקעו המים: יגלו וגו'. כי נבקע הארץ: בגערת. בעבור גערת ה' בהקמים עלי: מנשמת. מנשיבת רוח אפו והכל הוא בדרך משל: (יז) ישלח ממרום. ישלח עזרתו ממרום ויקחני מיד האויב ויוציאני מיד הרבים הקמים עלי הם שטפים כמים רבים: (יח) כי אמצו. כאשר התחזקו ממני אז יצילני מידם: (יט) יקדמוני. האויב היה מקדים לבוא עלי בעת יקרני מקרה רע בחושבו כאשר תהילותי לנפול לא אוסיף לקום אבל ה' היה לי למשען ואף כי נפלתי הנה קמתי: (כ) למרחב. למקום רחב להנצל מיד: יחלצני. יוציאני מן המיצר כי חפץ בי: (כא) כצדקתי. כפי צדקתי כי לא הרעותי את א"ד מהם: כבור ידי. כפל הדבר במ"ש: (כב) מאלהי. ממצות

מצודת ציון

ויעף. ענין פריחה: (יב) וישת. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): חשרת. ענין קשור כמו וחשוקיהם וחשוריהם (מ"א ז): (יג) מנגה. ענין אורה וזריחה: (טו) ויהם. מלשון מהומה: (טז) אפיקי. כן יקרא המים הנגרים בחוזק ורודפים וכן כאפיקי נחלים (איוב ו): מנשמת. מלשון נשימה ונשיבת הפה: (יז) ימשני. ענין הוצאה כמו מן המים משיתיהו (שמות ב): (יח) אמצו. ענין חוזק: (יט) אידי. ענין מקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): משען. ענין סעד: (כ) יחלצני. ענין הוצאה והליצה כמו בצרה קראת ואחלצך (תהלים פא): (כא) יגמלני. מלשון גמול ותשלום שכר: כבור. מלשון ברור ונקי: גבור

רדק

(כג) לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד: (כו) תתחסד. מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו: עם גבור. כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסו' על האבות חסיד ותמים, ונבר ותרגם עקש על פרעה: (כז) תתבר. משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכך באו תנועות תתבר כתתבר ודגש התי"ו לצורות שהוא מפעלי הכפל: תתפל. בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל וההפכה ענין הפעל בשא הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תבוא עליו כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליהם שיכשלו בליצנותם: (כח) ועיניך על רמים תשפיל. עיניך תתן על רמי' עד שתשפילם וכן הוא בתלים בזה הענין אף על פי שאין המלו' שוות ועינים רמות תשפיל: (כט) כי אתה נירי ה'. נכתב בו הנח והוא היו"ד ענין הפועל הנרה היא התשכה והתשועה ממנה היא האורה והנגה וזהו שאמר יגיה חשכי: (ל) כי בכה. נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה וכן וככה ובעמכה הנגבת עמכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך אשבר גדוד אויבי וארוץ מהרה רצון ובא בשורק כמו ירון ושמח ישוד נהרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומ' ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג וכנה בהם וי"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין: (לא) האל תמים דרכו. שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ברור ונקי עשוי' ביושר והאמונה צרופים ומזוקקי' מכל סיג: (לב) כי מי אל. לא כאלו' שהיו בוטחים באליליהם והתגברי על אויבי בכל עת יש להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ולפי תרגום יונתן כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו כבן על ניסא וגו': (לג) האל מעוזי חיל. נכתב בוי"ו עם הדגש והדומים

רשי

(כו) עם חסיד תמים נבר. כנגד שלשה אבות שאלם הקב"ה גמול צדקתם לבניהם: (כז) ועם עקש. פרעה. תתפל. לשון נפתל ועקש ובספר (תהלים י"ח כ"ז) כתוב תתפתל. דבר אחר ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים: וישב וגו' כצדקתי. שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו: (לא) אמרת ה' צרופה. ברורה מנקיא ושפה: (לג) ויתר תמים דרכי. מכל מכשול ומכל חטא ומכל מסוכס

עד

שמואל ב כב

משפטיו ק'

כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו
לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ כד וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃
כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃
כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גְּבּוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם׃ כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר
וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃
כח וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃
כט כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה וַיהוָה
יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ ל כִּי בְכָה אָרוּץ
גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃
לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃
לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה
וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃
לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים

תרגום

אלהי׃ כג ארי כל דינוהי גלן לקבלי למעבדהון וקימוהי לא עדית מנהון׃ כד והוית שלים בדחלתיה והוית נטר נפשי מחובין׃ כה ואתיב יי לי כזכותי כברירותי קדם מימריה׃ כו עם אברהם דאשתכח חסיד קדמך כבן אסגיתא למעבד חסדא עם זרעיה יצחק דהוה שלים בדחלתך כבן אשלמתא מימר רעותך למעבד עמיה׃ כז עם יעקב דהליך בברירותא קדמך בחרתא בנוהי מכל עממיא ואפרשתא זרעיה מכל פסולא פרעה ומצראי דחשיבו מחשבן על עמך בלבבתינון במחשבתהון׃ כח וית עמא בית ישראל דמתקרן בעלמא הדין עם חשיך את עתיד למפרק ובמימרך תקיפא דמתגברין עליהון תמאיך׃ כט ארי את הוא מרי נהורי דישראל יי ויי יפקינני מחשוכא לנהורא ויחזינני בעלמא דעתיד למיתי לצדיקיא׃ ל ארי במימרך אסגי משרין ובמימר אלהי אכבש כל כרכין תקיפין׃ לא אלהא דכיונא אורחיה אוריתא דיי בחירא היא תקיף הוא לכל די מתרחצין עלוהי׃ לב בכן על נסא ופורקנא די תעביד למשיחך ולשארא דעמך דאשתארון יודון כל עממיא אומיא ולישניא ויימרון לית אלהא אלא יי ארי לית בר מנך ועמך יימרון לית דתקיף אלא אלהנא׃ לג אלהא דסעיד לי בחילא ומתקן שלים

בכה ג' כתיב ה' בקריאה וסימן ובכה ובעמך ובכל עבדיך כי בכה ארוץ גדוד דשמואל. אל תער נפשי. ואינון מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ועיניך ז' וסימן נמסר בסדר כי תבוא:

תולדות אהרן ואהיה. זוהר אדרת תשא: עם נבר. מגלה יג בתרא קכג: ואת עם עני. סנהדרין לח: כי מי אל. זוהר לך לך:

רלבג

הש"י והנה הרשע הוא הנטיים מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי: (כג) כי כל משפטיו לנגדי. ר"ל כי כל משפטי הש"י הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם: וחוקותיו לא אסור ממנה. ר"ל כי חקותיו הם תמיד למדי ובכלל הנה לא אסור מן הסור' כלל או יהיה שבאמרו ממנה אל מה שאמר יגמלני ה' כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדק: (כד) ואשתמרה מעוני. ר"ל שנשמרתי מעון והה"א היו"ד נוספת או ירצה בזה כי כשעלה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפועל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל הש"י מאותו עון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יגיעני נזק בעבורו או נשמרתי מחטא אחר זה במה שידמה לאותו עון: (כו) עם חסיד תתחסד. אמר שהש"י עושה חסד לחסידים לא יענשם בחטאיהם באופן ענשו זולתם וכאילו אמר זה על החסד שעש' לו הש"י בדבר חטאת בת שבע והנה על חטאת קטן ממנו נענש שאול העונש הנזכר שנזכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם הש"י ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים חוץ מבוא' מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הוראה נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לנצח אותו ואולם שאול נמצא עונו בהסך זה עד שכבר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשנגי' אותו על חטאו ולא הי' בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה': (כח) ועיניך על רמים תשפיל. ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפיל': כי אתה נרי ה'. ר"ל להאיר לי מחשך הצרות: (ל) ארוץ גדוד. אשבר וארוץ חיל רב: אדלג שור. אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי: (לא) האל תמים דרכו. ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת ה' והוא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים ודבר ללא תועלת: (לג) האל מעוזי חיל. ר"ל האל הוא מעוזי מעוז חיל הרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעוזי לתת לי חיל וידמה שכן הוא כי כבר

אמר

מצודת ציון

(כו) גבור. ענינו כמו גבר וכן נאמר בתהלים והוא תרגום של איש: (כז) נבר תתבר. מלשון ברור ונקי: עקש תתפל. ענין שניהם עקמימות כמו דור עקש ופתלתול (דברים לב) והוא בדרך ההופך: (כט) יגיה. מל' נוגה ואורה: חשכי. מל' חושך: (ל) גדוד. לגאות עם: אדלג. ענין קפיצה: שור. ענין חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מט): (לא) צרופה. מל' צרוף וזקוק: (לב) מבלעדי. ענינו כמו זולת: צור. ענין חוזק: (לג) מעוזי. מחזקי: חיל. כח: ויתר. ענין דלוג וקפיצה

מצודת דוד

ממצות אלהי: (כג) למדי. להתבונן בהם: וחקתיו. ואף החוקות הם הדברים שטעמיהם נעלמים: לא אסור. אפילו מאחת ממנה לא אסור את עצמי: (כה) וישב. ולכך וישב ה' לי וכו': לנגד עיניו. אשר הוא לנגד עיניו ולא נגד בני אדם ולהתיהר: (כו) עם חסיד וכו'. ר"ל כן דרכך להתנהג בחסד עם החסיד: (כז) עם נבר. עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות ר"ל תשלם לאיש כמעשהו. (כח) עם עני. מוכנע כעני: ועיניך. תתן עיניך על המתגאים ותשפיל אותם: (כט) כי אתה נירי. אתה תאיר לי כנר: יגיה חשכי. ר"ל יוציאני מן הצרה: (ל) בכה. בעזרתך ארוץ אל גדודי עובדי כוכבים: אדלג שור. אקפוץ על החומה

לכבשה

עד כי היה שלם וכשם : (לה) ונחת קשת נחושה זרעתי . ונדרכה קשת נחושה על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלוים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואין אותן ואומרים זה לזה אתם סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ליראנו ודוד שומע ונוטלן ומכתתן לפניהם. ודריכת קשת לשון חית היא וכן הליך נחתו בי : (לו) וענתך תרבני . הגדלת לי מדת ענותנותך : (לז) תרחיב צעדי . כשאדם מדבק רגליו זו בזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד' י"ב) : קרסולי . עקבי : (מב) ישעו ואין מושיע וגו' . הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה' ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם אל עושהו (ישעיה י"ז ז') כמו יפנה ומנחם חברו עם וישע ה' אל הבל (בראשית ד' ד') ופתר בו לשון פתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה' ויעתר לו ה' (בראשית כ"ה כ"א) אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע ה' נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו : (מג) ארקעם. ארמסם והרכה

ודומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל בו"ל כלומר בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי . ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתי' דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דקדמשל עזרתו והוא מנהג רגליו ע"ד שמה הנחת ה' גבוריך:

דַּרְכּוֹ׃
לד מְשַׁוֶּה רַגְלָיו [רגלי ק'] כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃
לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃
לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃
לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃
לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃
לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃
מ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃
מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃
מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃
מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃

אורחי׃ לד משוי רגלי קלילין כאילתא ועל בית תוקפי יקימנני׃ לה מליף ידי למעבד קרבא ומתקיף בקשת נחשא דרעי׃ לו ויהבת לי תקוף ובפורקנך ובמימרך אסגיתני׃ לז אסגיתא פסיעתי תחותי ולא אזדעזעא רכובתי׃ לח רדפית סנאי ושיציתינון ולא תבית עד די גמרתינון׃ לט ושיציתינון וגמרתינון ולא יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות פרסת רגלי׃ מ וסעדתני בחילא למעבד קרבא תברתא עממיא דקימין לאבאשא לי תחותי׃ מא וסנאי תברתא קדמי מחזרי קדל בעלי דבבי ושיציתינון׃ מב בען סעיד ולית להון פריק מצלן קדם יי ולא מקביל צלותהון׃ מג ורוששתינון כעפרא דארעא כסין

דכי ק' · ג' · ג' וחס' · ג'. ב'. ב' · ג'. ד' · ב' מ' ומ' ז' · ד'זוגין מן ב' ב' קדמא' לח' מסיק א' ופניינ' מסיק א' · ב'כדכדי ספק · ג' חס' · ב' · ג'. ג'

ולא אשוב ד' וסי' ארדפה איבי דשמואל . ארדף אויבי דתהילים . על כי דברתי זמתי דירמיה בטרם אלך ולא אשוב דאיוב : כעפר ארץ ג' דסמיכי וסימ' ואשחקם . השאפים : תשטף ספיחיה :

תולדות אהרן ועניתך תרבני. עקידה שער א': ותזרני חיל. יומא מז :

(לד)משוה רגלי. משים כמו שויתי ה' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגני אויב : ועל במותי יעמידני . ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח : (לה) ונחת . ובספר תהלים ונחתה כי קשת תבונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארזכם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל : (לו) וענותך. פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהי' לדעתי ענותך מן ועניה ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאה הוי"ו מן עקב ענוה יראת ה' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלי' ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך היתה עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל : (לז) תחתני . כמו תחתי ובא בנו"ן יו"ד שלא כמנהג בשמות : קרסולי . כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין וי"ת רכובתי והם הברכים : (מ) ותזרני . משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האל"ף והוטלה תנועתה על התי"ו ופי' חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז"ל כתבו מענין הפעיל משרש זרה ופי' הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה: (מא) תתה . כמו נתת חסר פ"א הפעל שלא כמנהג בעוברים : (מב) ישעו . ר"ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופירוש יביטו אל ה' ולא יושיעם : אל ה' ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראים אל ה' ולבם לא נכון עמו : (מג) אדיקם. כמו וידק לעפר : ארקעם . מענין וירקעו

רלבג

אמר בספר תהלים המורת זה האל המאזרני חיל : ויתר תמי' דרכי . ר"ל כל כך מהר להגיע אלי הטוב עד שהוא כאלו יתר ויקפץ דרכו אל המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שנצלנו בשאול ואבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילות ועם קלות המרוץ ההוא יעמידני על הצלחות רוממותי : (לה) ונחת קשת זרועותי . ר"ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזקה וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין שהורדה בקשת היא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי ליכוי' בו חצים או יהיה חסר יתר או יהי' הרצון והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היתר היא שיורידוהו אל המקום מהקשת הראוי ליכון ממנו החצים : (מב) ישעו ואין מושיע . ר"ל ישעו אל השי"ת שיושיעם ואין מושיע

פי' רבי' ישעיה

(לג) ויתר תמים דרכי . כמו לנתר בהם שהוא מקפץ לפני דרכי לרוץ כשהייתי בורח מפני שאול : (לה) ונחת קשת נחושה . לשון דריכת הקשת הוא . ודומה לו הליך נחתו בי כלומר נדרכו בי ובא הקשת זכר ונקבה : (לו) וענותך תרבני . כמו ועונתך ונעלה הוי"ו כמו ועולתה קפצה פיה שהוא כמו ועולתה ויש לפרשו כמו קול ענות גבורה : (מ) ותזרני חיל . נעלם האל"ף וגם נפל הדגש מן הזיי"ן ובא' תנועת האל"ף בתי"ו והיה משפטו ותאזרני : (מא) תתה לי עורף . נפל הנו"ן ואין לו דומה שיפול פ"ה הפעל בלשון עבר : (מב) ישעו . כמו ישעה האדם אל עושיהו והיפים של פסוק מפרש ראשו : (מג) אדקם . בפעל כבד מן דקה הדק : ארקעם . כמו ורקע ברגל על גבי קרקע:

מצודת דוד

לכבוש עיירות : (לא) תמים דרכו . לגמול לאיש כמפעלו : צרופה . ככסף צרוף מבלי סיג כן אין באמרי הבטחתי דבור בטל : מגן . מחסה כמגן : (לב) כי מי אל . אשר יוכל לעמוד כנגדו ולמחות בידו מלקיים הבטחתו : (לג) מעוזי חיל . מחזק אותי בכח : ויתר תמים דרכי . מדלג אותי בדרכי להיות תמים מבלי מכשול : (לד) משוה . משים רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הקלה מהרס : ועל במותי . העמיד אותי על גבהי וגדולתי : (לה) למלחמה . להלחם בטוב וכדרך חכמי המלחמה: ונחת . נתת בי כח לשבר קשת נחושה בעת המתחי לירות : (לו) מגן ישעך . ישעך היה לי למגן: וענתך תרבני. הענוה שבך להשגיח בי עשה אותי כאלו הייתי עם רב אף כי היו אנשי מתי מספר נלחתי האויב כאלו היו רבים עמדי : (לז) תרחיב צעדי . הרחבת פסיעתי לבל ימעדו רגלי לפול בארץ : (מ) ותזרני . אזרת אותי כח להלחם ואת שונאי תפיל לכרוע תחתי : (מא) תתה לי עורף . כי ינוסו ויהפכו לי עורף : משנאי . ר"ל וכן משנאי תתה לי עורף והוא כפל ענין במלים כדרך מליצת השיר : ואצמיתם . ר"ל עם כי ינוסו אשיגם ואצמיתם : (מב) ישעו . יפנו אל מלכי האדמה : אל ה' . ר"ל לאח"ז יפנו אל ה' להתפלל אליו אבל לא יענם : (מג) כעפר . להיות דק כעפר : רפש חוצות .

מצודת ציון

וקפיצה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג) : (לד) משוה . משים כי וישם ת"א ושוי : במתי . ענין גבוהות : (לה) ונחת. מל' חתת ושבירה : (לו) וענתך . מלשון ענוה : תרבני . מלשון רבוי : (לז) צעדי . פסיעותי כמו ויהי כי צעדו (לעיל ו) : מעדו . ענין החלקה והשמטה מן המקום כמו לא תמעד אשוריו (תהלים לז) : קרסולי . תרגום של כרעים הוא קרסולין : (לח) כלותם . מלשון כליון : (לט) ואמחצם . ענין הכאה ופציעה כמו מחץ ראש (שם ק"י) : (מ) ותזרני . מל' אזור וחגורה : תכריע . ענין הנפילה על הכרעים : קמי . האויבים הקמים עלי : (מא) תתה . נתת : עורף . הוא אחורי הפנים : ואצמיתם . ענין כריתה כמו אותו אצמית (שם ק"א) : (מב) ישעו . ענין הפנה כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז) : ענם . מלשון עניה ותשובה : (מג) ואשחקם . ענין כתישה כמו ושחקת ממנו הדק (שמות ל') : אדקם . מל' דק

ותפלטני ג' סבי' עמים מד ותפלטני מריבי עמי תשמרני לראש גוים עם לא־ידעתי יעבדני: ג'
מה בני נכר יתכחשו־לי ד' מ"ל לשמוע אזן ישמעו לי:
מו בני נכר יבלו ויחגרו ל' ממסגרותם:
מז חי־יהוה וברוך צורי וירם ו' חס' אלהי צור ישעי:
מח האל הנתן נקמת לי ג' חס', כ' ח' וח' מלא ומריד עמים תחתני: ל'. ל'
מט ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני:
נ על־כן אודך יהוה בגוים ולשמך אזמר:
נא מגדיל מגדול ק' ו' מ"ל ישועות מלכו ועשה־חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד־עולם: כ' דברי הספר דירמיה
כג א ואלה דברי דוד האחרנים נאם דוד בן־ישי ונאם־הגבר הקם על ג', כ' מ"ל וח' חס' משיח אלהי יעקב ונעים זמרות ישראל: ד'

תרגום: שוקין בעמית בהון רפסתינון: מד ותשיזבנני מפלגות עמא תמנינני רישא לעממיא עמא דלא ידעית יפלחונני: מה בני עממיא יתכדבון לי לשמוע אודן ישתמעון בי: מו בני עממיא יסופון ויזועון מכרניתהון: מז בכן על ניסא ופורקנא דעבדתא לעמך בית ישראל אודיאו ואמרו קיים הוא יי ובריך תקיפא דמן קדמוהי מתיהיב לנא תקוף ופורקן ומרומם אלהא תקוף פורקננא: מח אלהא דעבד פורענותא לי ותבר עממיא דקיימין לאבאשא לי תחותי: מט ופרקי מסנאי ועל דקיימין לאבאשא לי תגברינני מגוג וממשירית עממין חטופין דעימיה תשיזבינני: נ על כן אודי קדמך יי בעממיא ולשמך אימר תושבחן: נא מסגי למעבד פורקן עם מלכיה ועבד טיבו למשיחיה לדוד ולזרעיה עד עלמא: א ואלין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא ליומי נחמתא דעתידין למיתי אמר דוד בר ישי ואמר גברא דמרבא למלכו משיחא במימר אלהיה דיעקב ותקין למימני בחיך מבוסם

עמי ג' סבירין עמים וסי' ותפלטני מריבי עמי דשמואל. הרודד עמי תחתי. הייתי שחוק לכל עמי. לשמוע ד' מ"ל וסי' נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז' וסי' ונמסר בסדר לך לך: זמרות ד' בקריאה ופי' ונעים זמרות ישראל. מכנף הארץ זמרות שמענו. זמרות היו לי חקיך. נותן זמרות בלילה: וכולהון חס' יו"ד ואחד בזמירות נריע לו:

תולדות אהרן ואלה. מ"ק טז כל הפרשה עקידה שער סו: נאום דוד. שם ע"ג ה: ונעים. (סוכה נג):

רדק

וירקעו את פחי הזהב: (מד) מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפרש כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו: תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופירוש תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים: (מה) יתכחשו לי. מיראתי אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך: לשמע אזן. בספר תהלים לשמוע אוזן והוא שם וכן לשמע שם בפלס שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו בכתוב ויעש דוד שם: ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואותי בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו מעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנוע' הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מותה וכת"י ויזועון מבירניתהון: (מז) חי ה'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר ה' צורי ואלוהי ישעי הוא חי וברוך ורם: (נ) על כן אודך ה' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם: (נא) מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריא' גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד: מלכו ומשיחו. על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם: (א) ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרוני' שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמר כי אחר זה לא הופיע עליו רוח הקדש וי"ת ואילן פתגמי נבואה וגו': הוקם על. הוקם עליון ומלך: ונעים זמירות ישראל. על הזמירות שעשה בספר תהלים שהיו משוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי"ת

פי' רבי ישעיה

תפלטני מריבי עמי. ממלחמת עמי כמו הרוב רב עם בני ישראל: (מו) בני נכר יבולו. שהם נלאים כעלה נבל: ויחגרו ממסגרותם. שאני מסגירם בבית הכלא ותרגם ויחגרו ויזועון וי"ל שנעשים חגרים מכבלי מסגרותם: (א) הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. שהוא תקן ספר תהלים שהיו משוררים הלוים בדוכן:

רשי

והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגלך (ו' י"א) ורקע ברגל (כ"ה ו'): (מד) מריבי עמי. מדואג מאחיתופל ושאול והזיפים: תשמרני לראש גוים. לשגתני לכך. ומדרש אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שאם אטהו או ארדה את ישראל בעבודתו אני נענש אלא לראש הפלשתים תשימני והם יעבדוני עליהם לא אענש: (מה) יתכחשו לי. מחמת יראה יאמרו לי כזבים: לשמוע אזן ישמעו לי. אפילו שלא בפני יגורו מפני לשמע אזניהם לסור אל משמעתי: (מו) בני נכר יבולו. ילאו לשון והעלה נבל (ירמיה ח' י"ג) פלישטירונ"ש בלע"ז: ויחגרו. לשון פסחים: ממסגרותם. מקושי יסורי מסגר שאני מייסרן בהם: (מז) חי ה'. העושה לי אלה: (א) ואלה דברי דוד. נבואת דוד אחרונים ומי הם הראשוני' דברי השירה האמורים למעלה אבל בכל שירות ותשבחות שאמר אין נקראים דברים: הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. אין ישראל

רלבג

מושיע: (מג) ארקעם. הוא מענין ורקע ברגלך והרצון בו ארמסם: (מד) ותפלטני מריבי עמי. ר"ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתופל ואבשלום: תשמרני לראש גוים. פירושו תשמרני להשים אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו: (מו) יבולו. ילאו מענין נבול תבול או יהיה מענין הבלוי וההשחת': ויחגרו. ר"ל ויפחדו מהמקום שהם נסגרים בו ר"ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם: (מז) חי ה' וברוך צורי. ר"ל ה' העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכה ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלהי' שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמי' ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני: (מט) ומקמי תרוממני. ר"ל שתשימני נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום או היה הרצון בזה ומקמי תסתירני ותגביהני שלא תחול בי ידם: (נ) אודך ה' בגוים. ר"ל בפרסום לעיני הגוים: (נא) מגדול ישועות מלכו. ר"ל שהוא תוקף ישועו' מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תיקף העיר: (א) הוקם על. כמו הוקם למעל' והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל. ר"ל שהוא אמר לשי"י בנעים שבמיני

מצודת ציון

דק: ארקעם. ענין רדוד ושטיחה כמו וירקעו את פחי הזהב (שם לט): (מד) ותפלטני. ענין הצלה: (מה) יתכחשו. מל' כחש ושקר: (מו) יבולו. ענין כמישה כמו והעלה נבל (ירמיה ח): ויחגרו. מל' חגר ופסח: (מז) צורי. חזקי: (מח) ומוריד. מלשון ירידה: (מט) ומקמי. האויבים הקמים עלי: (נא) מגדול. מל' גדול: כג (א) נאם. מענין אמירה ודבור: הגבר. האיש: על. למעלה וכן מקנה אף על עולה איוב

מצודת דוד

כטיט המושלך בחוצות אעשה אותם דק דק וארד אותם עים האדמה: (מד) מריבי עמי. מאנשי מלחמתי אשר בבני עמי הלוחמים עמדי: תשמרני. שמרתני מיד כולם עד שהבאתני להיות ראש: עם לא ידעתי. ר"ל העם אשר המה מארץ מרחק: (מה) יתכחשו לי. כדרך הירא המתנצל בפני מי אשר ירא ממנו אף בדברי כזב בעבור הפחד: לשמוע אוזן. בעבור כי ישמעו רב כחי ואומץ ידי לזה יהיו נשמעים אלי לכל אשר אצוה: (מו) יבולו. ר"ל יהיו מיוסרים ואבודים: ויחגרו. יהיו חגרים ממה שיהיו סגורים בידי בכבלי ברזל: (מז) חי ה'. ר"ל הלא ה' חי לעולם וכזאת יעשה כל הימים: וברוך צורי. וכן יהיה ה' צורי ברוך לעולם: וירום. כי כשעושה נקמות בעובדי כוכבים הוא מרומם ומנושא: (מח) הנותן נקמות לי. ר"ל הנוקם נקמתי: (מט) ומקמי. יותר מן קמי תרומם אותי: (נ) על כן. בעבור החסדים האלה: בגוים. לפרסם חסדך: (נא) מגדול. ר"ל וכן אודך כי אספר לומר דעו אשר ה' מגדול וגו' ר"ל עושה ישועות גדולות למלכו ולא בעבור תשלום גמול כי אם בחסד: ולזרעו. כמו שעשה לדוד כן יעשה לזרעו עד עולם ואף שדוד עצמו אמרו אמר לדוד ולזרעו ולא אמר לי ולזרעי כי כן דרך המקרא וכן וישלח ה' וגו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והם כי שמואל עצמו אמרו לא אמר ואותי: כג (א) ואלה דברי דוד האחרונים. רוצה לומר מה שאמר אחר

רשי

ישראל מסורים במקדש אלא שירותיו וחמירותיו : (ב) דבר בי . השרה בי רוח קדשו ומדבר בי . וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר אדבר בו (במדבר י״ב ב׳) וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו : (ג) לי דבר צור ישראל . אלי דבר וגם צור ישראל שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהים . ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישראל מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה . אבל לפי ישוב המקראות הראשון הוא פשוטו של מקרא : (ד) וכאור בוקר יזרח שמש . וכשפיתני שהלך גדולתי הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור : בוקר לא עבות . אור שאינו אפל : מנוגה ממטר דשא מארץ . מאיר בוקרי יותר מנוגה הבא ממטר כחום צח עלי אור כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק . וכן פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ : (ה) כי לא כן ביתי עם אל . שיהא בוקרי עבות : כי ברית עולם . התורה אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה : כי כל ישעי וכל חפץ . צרכי מוכנים לפניו והרי זה

שמואל ב כג

ס. ל׳ בְּרוּחַ יְהוָה דִּבֶּר־בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי׃
כ״ס ג אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר
ס׳ מ״ע יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל
ג׳. ל׳. ל׳ יִרְאַת אֱלֹהִים׃ ד וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־
ל׳ שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר
י״ט דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃ ה כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־
אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה
ז׳ דגשים ל׳ והס׳ בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ

תרגום

תּוּשְׁבְּחָתֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ ב אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַּיָי אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא סְדַר׃ ג אֲמַר דָּוִד אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דָאֵין אֲמַר לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְהוּא מְשִׁיחָא דַעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּדַחְלְתָא דַיָי׃ ד טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזֵיל וְתָקֵין וּכְשִׁמְשָׁא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת כּוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְּדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאָתְיָן הָא כְּאִבְּרָא דְּמִסּוֹבַר בִּשְׁנֵי בַּצּוֹרְתָא דְּיֵיחוֹת מִיטְרָא עַל אַרְעָא׃ ה אֲמַר דָּוִד יַתִּיר מִכְּדֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיָם עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיְּמָא כְּמָא דְקַיָּמִין סִידְרֵי בְּרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכַי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל מַלְכוּ לְקִבְלֵיהּ עוֹד לָא

יראת אלהים ג׳ וסי׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי כן מפני :

תולדות אהרן אמר אלהי ישראל. מ״ק שם: וכאור בקר. פסחים ב זהר מקן: ערוכה בכל. ערובין נג :

רדק

ויית ותקין למימר בחיר וגו׳ : (ב) רוח ה׳ דבר בי . הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתי היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש עורר אותי והוסיפה הדברים על לשוני ות״י אמר דוד ברוח נבואה דה׳ וגו׳ : (ג) לי דבר . כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳ : (ד) וכאור בקר . כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלת בקר שאין בו עבירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ : (ה) כי לא כן . אבל ביתי אינו כן אלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהי׳ ערוכ׳ ושמורה בכל : כי כל ישעי . כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה

מצודת ציון

(איוב לו) : ונעים . ענין עריבות ומתיקות : (ב) ומלתו . ענין דבור כמו כי אין מלה בלשוני (תהלים קלט) : (ד) עבות . עננים : מנוגה . ענין הארה וזריחה : דשא . חציר : (ה) ערוכה . ענין

רלבג

שבמיני הזמירות והם זמירות ישראל כי הם חוברו שיזמרו בהם ישראל לש״י וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים : (ב) רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני . אמר שענינו באלו הזמירות הנעימות שחבר היה שרוח הש״י דבר בו ובמה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל . ר״ל כי בעבורי אמר הש״י ודבר שאהיה מושל באדם שיותר נבחר והוא ישראל מפני היותי צדיק מושל ביראת אלהים ר״ל שכל הנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה : (ד) וכאור בקר יזרח שמש . ר״ל שזריחת ממשלתי וצמחת מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תתחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבים והעננים שיזרח אורה מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך הלוך וחסור אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יתיחס אל מלכותו יחס אור השמש אל אור השחר והוא מלכות משיח בן דוד שתגדל מלכותו ונשא וגבה מאד או יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר הוא מתמי׳ הקיום והוא האור השל׳ כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מניע מהעבים אשר הם מהירי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שיצא בחשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש : (ה) כי לא כן ביתי עם אל . ר״ל שיסיר מלכותו תכף כמו הענין במלכות שאול : ערוכה בכל ושמורה . ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע״פ שתסור מהם בקצת העתים : כי כל ישעי וכל חפץ כי

פי׳ רבי ישעיה

(ב) רוח ה׳ דבר בי . בא להודיע כי ספר תהלים שתקן הכל היה ברוח הקדש : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל . כפל הדברים . וזה לי הוא כמו עלי ואמר לי שאהיה מושל באדם על ישראל כי אתה צדיק מושל ביראת אלהים . בעבור זה בחרתיך להיות מושל על ישראל : (ד) וכאור בקר יזרח שמש . כך היתה מלכותי הולכת ומתחזקת כמו אור הבוקר הזורח שהולך אורו ומתגבר ובאותו הבוקר שאין בו עבות : מנוגה ממטר דשא מארץ . פירוש מנוגה השמש ומן המטר יצמח הדשא מן הארץ . שכשממטיר ואחרי כן יזרח השמש אז יתגדלו כל הצמחים ודומה מלכותו לאור השמש הבא אחר המטר שהמטיר בלילה ובבקר יזרח השמש באותה הזריחה מחיה את העולם : (ה) כי לא כן ביתי עם אל . שידמה לבוקר שיש בו עבות השמים חוזר ומאפיל מן העבות כך תהיה מלכותי קיימת : ערוכה . כמו כל הנביאים ושמורה היא מלכותו מאתו : כי כל ישעי . אם אני צריך : וכל חפץ . לפי כשלא יצמיח ויעלה בלבי הוא מוכן מאתו שכל הצלחותי הם סדורות לפניו ומתוקנות ומזומנות לעשות לי :

מצודת דוד

כל המעשים והשירים אשר שר לה׳ ומשם ואילך לא דבר עוד ברוח הקודש : נאם דוד בן ישי . ר״ל וזה דברו נאם דוד וגו׳ ר״ל זה הדבר דברתי עוד הייתי דוד בן ישי רועה צאן בשפל המדרגה : ונאם הגבר . וזה בעצמי דברי עתה אף כי אני הגבר אשר הוקם למעלה להיות משיח אלהי יעקב למלוך בישראל ולהיות מנעים זמירות ישראל ר״ל לסדר זמירות נעימות לישראל לשורר בבית ה׳ וכאומר אחר כל הגדולה הזאת לא נשתנית דעתי מאשר היתה מאז : (ב) רוח ה׳ . ר״ל הדבר אשר אדבר מאז ועד עתה לא מחכמה באה לי אך רוח ה׳ דבר בי ומלתו וגו׳ והוא כפל ענין במלים ובא לחזק הדבר : (ג) אמר אלהי ישראל . ר״ל וזהו דברי אשר אלהי ישראל אמר וכאילו דבר לי ליחד אלי הדבור ר״ל מיד ה׳ הופיע אלי להשכיל הדבר הזה : מושל באדם צדיק . כאשר יעמוד צדיק למשול בבני אדם או ימשול יראת אלהים כי כל ממשלתו להכריח העם על היראה א״כ היא המושלת והמתגברת : (ד) וכאור בוקר . ר״ל המושל כזה הוא סיבה להמשיל היראה כמו אור הבוקר המאיר בצאת המזרח אשר הוא סיבה ידוע לשיזרח אחריו השמש אבל כשאור הבקר לא יהיה מעונן בעבים כי כשיהיה מעונן אין אור הבוקר סיבה ידוע לזריחת השמש כי לא יהיה נראה כי הענן יכסנו : מנוגה ממטר . כמו מנוגה השמש וממטר השמים אשר משניהם יחד באה הסיבה להצמיח דשא מן הארץ וכי הדבר במושלים כאלה כי אף אשר אור הבוקר היא סיבה ידוע לזריחת השמש אין זו סיבה לשיתמיד בזריחתו כי יבוא הענן ויכסנו כן צדיק המושל לא ימשול היראה כ״א בעוד ימשול הוא ולא בסור ממנו הממשלה אף לא אחרי מותו וכמו שנוגה השמש ומטר השמים המה יחד סיבה להצמיח דשא ולא זה בלא זה כן צדיק אחד מושל לא יוכל להמשיל היראה אם המושל חבירו עומד נגדו ומוחה בידו : (ה) כי לא כן ביתי . אלא ממשלת בית מלכותי לא כן היא עם הממשלת יראת האל : כי ברית עולם שם לי . ממשלת המלוכה שם לי לבדו וברית עולם היא : ערוכה בכל . ר״ל הכל תלוי בה על היותה מלוכה ונתנה ביד אחד ואינה כממשלת מושלים שאין הכח ביד האחד כאשר חבירו עומד נגדו אשר ידמה לנוגה השמש ומטר השמים שאין הכח ביד אחד זולת חבירו להצמיח הדשא : ושמורה . גם במלוכה

רדק

יפי' כצמח השדה אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביהון דלדיקיא וגו' כבעמוד : (ו) ובליעל . אבל הרשעים יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאובים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלי' או בדבר אחר : (ז) ואיש יגע . ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעי' ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שיתחדל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו קוצים שישרפו' בשבת וי"ת אלו שני הפסוקים כן ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין וגו' ואיש יגע ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין וגו' כבעמוד :

רשי

זה מקרא קצר : כי לא יצמיח . עוד למלך אחר מלכותי . דבר אחר כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימת והברית ערוכה בכל בשי כל הנביאים : (ו) כקוץ מונד . קרדיין בלע"ז שבקטנותו רך נע ונד וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו: (ז) ואיש יגע בהם ימלא . צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו : ובאש שרוף ישרפו בשבת . ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנם : בשבת . הקנ"ה יושב על כסא הדין

כי לא יצמיח׃ ו ובליעל כקוץ מנד כלהם כי לא ביד יקחו׃ ז ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת׃

תתקיים׃ ו ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכבין דבמפקהון רביכין למקטף וכד אנש חיים עליהון ושביק להון אזלין ותקפין עד דלית אפשר למקרב להון ביד׃ ז ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין ותקפין עלוהי עד דחפין ליה כלבוש דפרזלא דלא יכלין ליה באעי מורניין ורומחין בכן קלית פורענותהון ביד אנש אלהין באשתא עתידין לאתוקדא יתוקדון באתגלאה בית דינא רבא

פי' רבי' ישעיה

(ו) ובליעל כקוץ מונד כולהם . סקת אין מניחין אותו כי אין לו תועלת להוצאת פירות ולא לגדל עלים ומים מנידים אותו והולשים אותו כך הרשעים אין להם מעמד. וה"א שלכולהם יתירה ואותם הקוצים מכאיבים שלא יתלשו אותם בידים לא בכלי ברזל ואין להם תקנה אלא לשורפם בישיבת בני ביתו להתחמם לאורן כך הם דומים הרשעים וכן יהיה סופן:

רלבג

כי לא יצמיח . ר"ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא לישראל כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי הש"י אז היא שמור' כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה : (ו) ובליעל כקוץ מונד כלהם . ואולם הרשעים כשיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק אנה ואנה למתקרבים אליו וינקבם בקוציו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו : (ז) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית . ר"ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו ממכות הברזל : ועץ חנית . ר"ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ : ובאש שרוף ישרפו בשבת . ר"ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שבתה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ושאר : ביאור הדברים אמר שכבר דבר לה' את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל ה' אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכיש מלך גת העמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדרעזר ואבשלום ואחיתופל ושבע בן בכרי וישבי בנוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלי' לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו . ויאמר הנה ה' לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך לי תוקף אחר ולא עוזרני כח וחיל אחר באלו הצרות אשר נצלתי מהם הנה הוא מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו הוא נאצל מפני השגחתו בי . הנה בו אחסה ואסתר בסתר אהלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואני להזיק והוא תוקף ישעי . כי מאתו יסודרו כלי' להפחיד הקמים עלי שלא יזיקוני כמו שידחה הבעל חי בקרניו החיה הבאה לטרפו . הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמים עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה והנה אלו התשועות אשר הושיעני הש"י מאויבי יביעו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לש"י אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות אל השגתו יתברך הנה בעת שספנו אלי רעות נפלאות מביאות אל מות וביעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרות שם ה' המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר . ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי . והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו נולד מאף הש"י אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהים יתנועעו וירעשו . ואמר ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף הש"י ותצא אש מפיו תאכל אויביו ותשחית' עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים . והנה היה זה המשל להעיד על הפלגת הרע שחדש הש"י כדי שיפלו אויבי דוד במהירות וזה שכבר סבב הש"י שינגפו ישראל במלחמה ומתו עמהם שאול ובניו וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשנחקור בספורי הקורות שקרו לדוד ימצא פלא עצום בסבות אשר בהם הש"י הבי הרע לאויבי דוד בא השלם לדוד . ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף . ושת סביב דוד ענן וחשך להסך עליו ולהסתר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב הש"י כשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבב הש"י שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד . ואמר כי מהענן בעצמו שחדש הש"י ע"י מלאכו להסתיר דוד ולמלטו מאויביו ממנו יצא ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידים היורדים מהענן אשר נעצר בו איד קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדבי' בעיניו אשר חודש להציל דוד . והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש שנתחדש בגערת ה' מנשמת רוח אפו . ונראה מעמקים ונגלו מוסדות תבל כמו שימצא הענין בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומות השפלים מהארץ ויראו שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעש מהטבע המימיי . והנה קרא המים ההם ים כי ענינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה שנתחדש' שם כי הוא ג"כ הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיות והנה אפשר שאמ' זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חטאת סדום הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד וכאשר השלים זה המשל אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמר הנה הש"י ישלח מלאכי ויקחני וינהגני וימשוך אותם מימי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם . ובזה האופן יצילני הש"י מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית נפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני . הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישיגו מבוקש' . והנה אז היה הש"י למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על הזיפי' שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתפל לרדוף אחר דוד בלילה להמיתו והנה הש"י הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישראל ונתן לי גמול כצדקתי והשיב לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמר זה להעיר כי בכל עוז היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד זולתי בחטא

מצודת ציון

ענין סדור : חפץ . רצון : (ו) מנד . מל' נדידה : כלהם . מל' כל : (ז) בשבת . ענין בטול כמו

מצודת דוד

המלוכה הלא היא שמורה לי ולזרעי מדור לדור והיא כממשלת שאר מושל אשר עמו תמות או בחייו תוסר ומעשיו בטלים אשר ידמה לאור הבוקר שהיא סיבה ידוע לזריחת השמש ובבוא הענן יכסהו : כי כל ישעי . כי כל הישע הבאה היא ישעי כי על ידי או ע"י זרעי תבוא וכמו כן על ידינו תבוא כל חפץ כי לא יצמיח מי למלכות מבלעדינו : (ו) ובליעל . אבל בית בליעל כירבעם וחבריו כולם יהיו כקוץ מונד ר"ל כמו הקוץ המונח ברגלי אדם אשר מנידים אותו ממקום למקום בדרך מהלכם: כי לא ביד יקחו . כי בעבור החדודים הבולטים בו א"א לקחתו ביד לסלקו מן הדרך אל מקום מיוחד ולזה בע"כ הוא מונח ברגלי אדם ומנידים אותו ממקום למקום ולא יונח זמן רב במקום אחד וכ"כ לא תעמוד בית בליעל על זמן רב : (ז) ואיש יגע בהם . ר"ל אולם בית הבליעל לא תהיה דומה להקוץ הזה אשר לא תגע בו יד איש כי בהם יגע איש לרעה בחרב ובחנית והגוף של כל אחד מהם יהיה מלא מברזל החניתות וגם עץ הגלב תבוא בו אחר להב החנית : ובאש

רדק

(ח) יושב בשבת. דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה הספור על דוד ר"ל אלה שמות הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד וי"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה: ראש השלשי. ראש לג' האבות: עדינו העצני. בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמוני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישי' וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו והתחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומר שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אחת וזהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם וענין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשבת ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שני מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחרת שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם

רשי

סדין: (ח) אשר לדוד יושב בשבת. יושב בשבת סנהדרין והיה תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בג' דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונבון דבר ואיש תואר וגבור חיל (שמואל א' ט"ז י"ח): עדינו העצני. כשעוסק בתורה מרך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה

ח אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב ז' ר"ס כנגי' למתב על כורסי דינא
בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא ג' וחס' לקדמן ית עלמא: ח אלין
עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל *העצני ק' שמהת גבריא דהוו עם
דוד גברא ריש משריתא

יתיב על כורסי דינא וכל נביאיא וסביא מקפין ליה משיח במשח קודשא בחיר ומפנקש שפיר בריויה ויאי בחזויה חכים בחוכמתא וסוכלתן בעצה גבר בגבר בגבורתא ריש גבריא הוא מתקוב מני זינא נפק בפום קלא ונצח בקרבא ומתבב על ידימורניתיה תמני

תולדות אהרן שמות הגבורים. מ"ק טז: ראש השלישי. שם: יושב בשבת (מכות לא):

פי' רבי' ישעיה

(ח) יושב בשבת. שהיה מיושבי סנהדרין: תחכמוני. שהיה חכם מכולם: ראש השלשי. חסר מ"ם כמו כרודף עמי תחפי. והרכם ימלאו שלם חסירות. והיה ראש לכל השלישים והממונים שהיו לדוד: על שמונה מאות חלל בפעם אחת. כ שהיה נכנס במלחמה לא היה יוצא עד שיהרוג שמונה מאות חלל וזהו בפעם אחת:

רלבג

בחטא אשת אוריה. והנה היתה לי הטובה הזאת מאת הש"י לפי ששמרתי דרכי ה' והלכתי אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי הש"י כי כל משפטי הש"י יהם משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם וכן הענין בחוקותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל ואהיה שלם בלבי לש"י כי כל מגמתי היתה לפנות אליו וזה סבה פעמים רבות שנשמרתי מעוני אשר הביאתני להשתוקק אליו רתיחת טבעי. והנה השיב ה' לי כצדקתי וכנקיון לבבי לפי מה שידע הש"י ממני וזה היה בעת שענשני על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בענשי להגלות אליו טוב לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאי יותר עצום לפי הנראה מחטא שאול והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בכריתת אחד משונאיו ואף על פי שנפלו בידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל ומרחם כמו שנראה מספור קורותיו והנה ענייני שאול היו בהיפך זה והנה בכלל כשתחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום שהיה בין תכונת דוד ובין תכונת שאול הנה אתה הש"י מתחסד עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך בשתקל מענשו כמ"ש בדוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות. והנה הולך בתום ובכבדות הלב עם איש תמים וככד לזאת הסבה ג"כ ותמנע עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים עקלתונים להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות. והנך מושיע השפלים אעפ"י שהם מהמון העם אשר אזלת יד מהם. ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואעפ"י שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם הושיע דוד בעת הזאת מהעם שהיה עבד לשאול והיה או עיני הש"י להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד הנה אתה היית נרי ה' להעיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול ואבשלום. הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד הבא אלי ובעזר אלהי דלגתי וקפצתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש ונהגו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת הש"י שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם פן יהיה להם לשטן עד שהוצרך שאכיש משר דוד שישוב לצקלג וזה היה סבה אל שיוכל להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת החומה הגבוה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא. הנה דרך האל יתברך ומנהגו בפעלותיו היא בתכלית השלימות ואמרת הש"י בדברי התורה היא צרופה שאין בה סיגים אבל כל עניניה מגיעי' לתועלת נפלא. הנה הש"י מגן הוא לכל החוסים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין התחסו' כי הוא התנהג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת ה' צרופה כי כאמונתו ה' יהיה הש"י מגן לאדם ותדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה כי מי אל מבלעדי ה' שיוכל להיות למגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעים שעם האל יתברך בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות הסדורם ואולם הש"י לבדו יוכל על זה. ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי הש"י הנה הוא האל אשר הוא מעוזי לתת לי חיל. והוא סבה שהפך דרכי ודלג אל התכלי' השלם הדרוש והנה אמר זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית והנה הוא שמני קל המרוץ כאילות ובזה המהירות והמרוצה העמידני על רוממו' הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות בענינים יהיה טוב מעלה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלית מה שאפשר. הנה הש"י מפני השגחתו בי למד ידי למלחמה עד שהכר הוריד יתר קשת חזקה מאוד אל המקום שמשם תהיה יריית החצים כל אחד מזרועותי והנה אמר זה כי בעת שהלך להלחם עם גלית לא רצה לקחת כלי המלחמה כי לא נסה ואחר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמות כמו שנזכר בספורי דברי שאול. והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי. וענותך אותי אז בעת הצרה היא תרבני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי המלחמה ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דברי שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג"כ היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו. תרחיב צעדי תחתני בברחי מפני שאול כשחשב להכותי בחניתו ביום היותי מנגן לפניו. ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי ובזה האופן ג"כ נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרעת אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמת בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק, ואז נתתי לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמה ואנשי דוד היו הולכים ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי והנה היו פונים אל השם יתברך שיושיעם ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל ה' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסהו ברגל ויכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם. והנה הצלת אותי אתי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי תשמרני להשים אותי לראש גוים רבים והם הגוים שנצחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד. בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני. לשמע אזן לבד היו שמעים לי לעשות רצוני ואעפ"י שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי. הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי מת לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריהם שהיו נסגרים בהם נפלו עליהם אימות מות ממני הנה הש"י העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפו שהוא הש"י הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין כאשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע ומי שהוא מנהיג תוקף ישעי שהוא הש"י אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתים הנה זה האל הוא

מצודת דוד

ובאש שרף וגו'. בהשערת אש ישרפו בעת יושבת מלכותם. או ר"ל בעבור יושבת זכר למו וכן היה בבית ירבעם ואחאב והדומים להם: (ח) אשר לדוד. כאשר הזקין ותש כחו היו אלה שלשת הגבורים סביב לו לבל יבוא מי ויכנו נפש: יושב בשבת תחכמוני. ר"ל האחד היה יושב עם דוד בישיבת החכמה והיה ראש הגבורים ושמו עדינו העצני (ובד"ה במקום יושב בשבת נאמר ישבעם והיא היא כי ישבעם הוא כאלו אמר יושב בעם ובמקום תחכמוני נאמר שם בן חכמוני והיא היא וכן איש ירושלים הלא נקרא ירושלמי וגם נקרא בן ירושלים ומובן אחד להם): על שמונה מאות. מוסב למעלה לומר שהיה יושב בישיבת החכמה על אשר היה הורג בפעם אחת

מצודת ציון

כמו שנת נוגה (ישעיה יד): (ח) השלשי. ענין גבורים ונכבדים כמו ושלשים על כלו (שמות יד)

רד"ק

שם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמוני או חכמוני כי אחד הוא וזהו עדינו היה כנו : העצני . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד : בפעם אחד . כתוב בדל"ת לשון זכר וקרי אחת בתי"ו לשון נקבה : (ט) אלעזר בן דודו . כך היה שמו וכת"י בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתיב דודי ביו"ד : בן אחחי . ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קנז הקניזי : בשלשה גבורים . וקרי הגבורים והענין אחד והג' גבורים הם הנזכרים בנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש המלחמה הזאת : בחרפם . מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא וענינו כמו חרף נפשו למות שענינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים א"כ תהיה הבי"ת בפלשתים נוספת ולפי הפשט בחרפם אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורי' ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתי': (י) והעם ישבו אחריו . אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו : אך לפשט . כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהי' מכה אלעזר : (יא) ואחריו שמה בן אגא הררי . ת"י שמה בר אגא דמן הרר טוראה : לחיה . עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת : מלאה עדשים . ובדברי הימים אמר מלאה שעורים

רש"י

כימה (איוב ל"ח ל"א) וכשיוצא למלחמה היה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת : (ט) בן דודו . כך שמו : בשלשה הגבורים . המעולים שבשגבורים : בחרפם בפלשתים . תקעי כף להלחם בהם ולגלחם : (י) אך לפשט . לחללא קטיליא לא היה איש לגזרו להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים : (יא) הררי . מן ההר : לחיה . לגדוד כחיות השדה

מְאָה קְטִילִין בִּזְמְנָא חֲדָא׃ ט וּבָתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דּוֹדוֹ בַּר אֲחוֹהִי בִּתְלָתָא גִבְּרַיָּא עִם דָּוִד כַּד חֲסִידוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַמָּן לַאֲגָחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ י הוּא קָם וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְּלָאֵית יְדֵיהּ וְאַדְבֵּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָּא תַב בָּתְרוֹהִי בְּרַם לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא׃ יא וּבָתְרוֹהִי שַׁמָּה בַּר אָגָא דְּמִן הָרָר טוּרָאָה וְאִתְכְּנִישׁוּ פְּלִשְׁתָּאֵי לְחַיְתָא וַהֲוַת תַּמָּן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טְלוֹפְחִין וְעַמָּא	אחת ק' ריו ק' דודו ק' הגבורים ק' י"ד ז' חס' ואחריו ק' י"ב	בְּפַעַם אֶחָד׃ ט וְאַחֲרָיו אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדִי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ י הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד׀ כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט׃ יא וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים

תולדות אהרן ותכי שם ב"ק ס (סנהדרין כ) :

כל הכסף דמלכים . מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים . מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו . עם כה אמר ה' הלוך ועמדת בשער . ארץ לקול תתו המון מים קדמא . דבר ויבא ויעש ה' כאשר דבר . מלכים וידבר אתו טבות דירמיה . רשע הנפש החטאת היא תמות . עמים צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי :

גברים חד מן י"ג חס' ת' בריש תיבותא וקרי' וסי' שלל ויעט העם אל שלל . גברים ואחריו אלעזר בן דדי כן כתיב . אחר ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל שבכה וכותרות על שני העמדים. מלך ויקח אסא את

פי' רבי ישעיה

(ט) ואחריו אלעזר . פי' שני לו היה אלעזר : בן דודו. שם איש אחד דודו היה בן אחוחי : בשלשה הגבורים עם דוד . פירוש פעם אחת היה עם שלשה הגבורים שהיו עם דוד : בחרפם בפלשתים . שהיו מחרפים אותם כמו כי חרף מערכות אלהים שנאספו שם למלחמה : ויעלו איש ישראל . גם המה במלחמה כנגדם : (י) והעם ישובו אחריו אך לפשט . שהיה הוא הולך והורג והם מפשיטים אחריו החללים ואחרי זה היה עוד שמה בן אגא : הררי. מן ההר היה : (יא) לחיה . שם מקום . או יש לומר שהוא כמו וחית פלשתים חונה שפתרונו מחנה פלשתים :

רלב"ג

הוא הנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם . והנה האל הזה מרומם אותי מקמי והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול ואמר זה כי בחמס היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שכבר היה איש חמסים כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם . על כן אודך ה' בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני מהטובות ולשמך אזמר ואשבח . הנה הש"י הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיים העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא : ואלה דברי דוד האחרונים ר"ל אחר סיימו דבר ספר תהלים בכללה ואחר זכרו דברי השירה בזה המקום חתם דבריו בזה המאמר . נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללות בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית' באלו הזמירות . הנה רוח ה' דבר בי בחבר הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש . הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר כעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן ממשלתי תחזק תמיד או ירצה בזה שיהי' כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר וכאשר כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכות ירבעם וחבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבים אשר אין להם קיום כלל ולא יפי' גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההוא מנגה שיתחדש ממטר כשהיה בענן שילא ממנו המטר איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא סר תכף וכן היה הענין במלכות שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שמהרה יצמח ומהרה ייבש . הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי . הנה הברית הזאת סדורה וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם הממשלה כי יהיה לישראל כל ישע וכל חפץ וזה יהי' בעת שידבקו בש"י ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד הש"י מהגיע להם או כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראוים לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהי' כאשר לא יצמיח ישראל ר"ל בעת שיסורו מאחרי הש"י כי אז לא תתקיים להם מלוכה והש"י ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלך־ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שהתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים. ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ראת אלהיכם כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראתם פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תנודתי יבא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל החנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתתו הקרבים אליו לא יספיק לו ההכנס הברזל בגוף אבל יכניס גם אחריו עץ החנית . ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית:(ח) יושב בשבת תחכמוני. ידמה שזה היה לשבח עדינו העצני וכן היה הענין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואחשב שנקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה היה שובת מכל מלאכה אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה : ראש השלישי . תארו בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי : (ט) בחרפם בפלשתים . ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל : (י) עד כי יגעה ותדבק בחרב . הנה יגעה ידו מרוב התנוע' וההכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהאצבעות

מצודת ציון

(יד) ונפלה מ"ם סרכים וכן לכרי ולרצי (מ"ב יא) ומשפטו לכרים : (ט) בחרפם . מל' חרפה ובזיון : ויעלו . נסתלקו כמו כעלות גדיש (איוב ה) : יגעה . מל' יגיעה ועייפות : לפשט . ענין הסרת המלבוש : (יא) לחיה . ר"ל לעדה וכן חיתך ישבו בה (תהלים סח) : חלקת .

מצודת דוד

אחת שמונה מאות חלל ואף כי נתייגע בהורגו הרג רב מ"מ חזר לישב בישיבת החכמה על ההריגה וסמוך לה (ובד"ה נאמר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל וגו' כי שם משבחו בהגבורה לבד נומר על הריגת שלש מאות חלל וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם וכאן משבחו באהבת החכמה עם הגבורה) : (ט) ואחריו . במעלה : בשלשה הגבורים . ר"ל הוא היה אחד בשלשה הגבורים אשר היו עם דוד בעת חרפם את הפלשתים אשר נאספו שם למלחמה ולא הוזכר במקרא מן המלחמה הזאת ומתי היתה : ויעלו . נסתלקו מלהלחם בהם : (י) עד כי יגעה ידו . מרוב התנועות וההכאות יגעה ידו ונדבקה אל החרב כי סר אז ממנו כח התפשטות היד כדרך המרבה בתנועות והכאות : והעם ישובו אחר שנסתלקו מלהלחם שבו אחריו אך לפשט מלבושי החללים ולא עזרוהו להכות בהם: (יא) ואחריו . במעלה: לחיה. להיות עדה ומחנה שלימה:

רשי

הסדה : (יג) מהשלשים ראש . ת"י מגברי רישי משריתא : (יד) ומצב פלשתים אז בית לחם . החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית לחם : (טו) מי ישקני מים . אמרו רבותינו הוצרך לשאול שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: (טז) ויסך אותם לה׳ . כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרים שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה׳ דאמרינהו משמיה . דגמרא :

עמרים היתה מלאה כי החלקה ההר נקראה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדות האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים : ויתיצב . ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר״ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה הסיא : (יג) וירדו שלשה .

והעם נס מפני פלשתים : יב ויתיצב
בתוך־החלקה ויצילה ויך את־
פלשתים ויעש יהוה תשועה גדולה :
יג וירדו שלשים מהשלשים ראש
ויבאו אל־קציר אל־דוד אל־מערת
עדלם וחית פלשתים חנה בעמק
רפאים : יד ודוד אז במצודה
ומצב פלשתים אז בית לחם :
טו ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים
מבאר בית־לחם אשר בשער :
טז ויבקעו שלשת הגברים במחנה
פלשתים וישאבו־מים מבאר בית־
לחם אשר בשער וישאו ויבאו אל־
דוד ולא אבה לשתותם ויסך אתם
ליהוה : יז ויאמר חלילה לי יהוה

אפך מן קדם פלשתאי :
יב ואתעתד בגו אחסנתא
ושיזביה וקטל ית פלשתאי
ועבד יי פורקנא רבא :
יג ונחתו תלתא גבריא
מגברי רישי משריתא
ואתו לחצדא לות דוד
למערת עדלם ומשרית
פלשתאי שריא במישר
גבריא : יד ודוד בכן בחקרא
ואסטרטיג פלשתאי בכן
בבית לחם : טו וחמידת
נפשא דדוד ואמר מן
ישקינני מיא מגובא דבית
לחם די בתרעא : טז ובזעו
תלתא גבריא במשרית
פלשתאי ומלו מיא מגובא
דבית לחם דבתרעא ונסיבו
ואיתיאו לות דוד ולא אבא
למשתיהון ואמר לנסכא יתהון קדם יי : יז ואמר חס לי מן קדם יי מלמעבד דא

שלשה ק׳ · ס׳ כתי׳ מ״ס · בסוף פסוק׳ ול״ק · כ׳ וחס׳ · מבור ק׳ · ג׳ מ״ל · מבור ק׳ · סס׳ · ג׳ · ל׳

בור ג׳ כתיב באר וסי׳ ויתאוה דוד ויאמר . ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים . והכה את הארי בתוך : ויאמר י״ז בטעמא בקריאה וסי׳ קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת . ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד . ויאמר הכי קרא שמו יעקב . ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישמע דוד כי מת נבל. את אלהי אשר עשיתי דמיכה . ויאמר שלחני נא כי זבח . ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק . ויאמר עד אשר אם שאו ערים . ויאמר חלילה לי ה׳ . ויאמר בא אל בינות לגלגל . ויאמר חזהאל . ואני באתי בית שמעיה . ה׳ אמר . עבד מלך הכושי אל ירמיהו . וג׳ בטעמא ואמרת וס׳ לעבד מלך הכושי . הנבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד . ואמרת לפני ה׳ אלהיך בערתי הקדש:

הדס
רלבג

מהאנבעות כח הפשיטה והאלו כפופים או היה זה מחוב הדם כנאחז ביד והבאור הראשון שיא נראה יותר : אך לפשט . ר״ל לפשט החללים : ויאספו פלשתים לחיה . ר״ל שהכר נאספו לקחת המחיה מהשדה והיא התבואות ומיני הקטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון : (יג) וירדו שלשה מהשלשי׳ ראש . ר״ל שהכר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שמכר אחר זה : וחית פלשתי׳ . היא עדת פלשתים : (יד) ומצב פלשתים . הם האנשים ההולכי׳ לפני החיל והם בעלי הבמות : (טז) ויסך אותם לה׳ . מזה המקום למדנו שהכר יוסכו מים לה׳ שאם לא היה נסכה זה במקדש לא היה דוד מנסכם לה׳ ולפי שלא מצאו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג הסוכות וזה לסבות האמת כי הס״י

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) וירדו שלש׳ מהשלשי׳ ראש . פירוש אלו שלשה הגבורים שהזכרנו שהיו ראש לכל השלישים גיבורים של דוד : ויבואו אל קציר אל דוד מקרא קצר הוא אל ימי קציר :

רדק

וכתוב שלשים ר״ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד . מהשלשים ראש . מהשלישים שהיו ראשי המחנות ובת״י מגברי רישי משרייתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלשים : ויבואו אל קציר . בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון ; אל מערת עדולם . ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה : וחית פלשתים . מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חונה בעמק רפאים והיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך : (יד) ומצב פלשתים . ובדברי הימים ונציב פלשתי׳ ואחד הוא ובת״י ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי׳ ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם : (טו) מי ישקני מים . כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימים אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובים ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים : (טז) ולא אבה לשתותם . שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום : ויסך אותם לה׳ . כלומר שפכם לארץ לשם ה׳ כי לא היה שם מזבח . ומה שכתבו רז״ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי׳ מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים . ופי׳ מי ישקני מים הלכה נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים והחלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים משעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי׳ מגדישי העדשים ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אעפ״י שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי׳ ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי׳ ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכה זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה׳ דאמרינהו משמיה דגמרא . ודברים אלה רחוקי׳ מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורים אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המי׳ ולא היה שאלת הלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש ה׳ תשועה גדולה אין להבין בכל ה אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מ״ש במקום אחד מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים הי׳ זדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז״ל שפי׳ דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכנים צלוחית בשמרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי״ת ויסך אותם לה׳ ואמר לנסכא יתהון קדם ה׳ : (יז) חלילה לי ה׳ . כמו מה׳ וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם

תולדות אהרן ויתיצב וכל הענין . שם (שם) :

מצודת דוד

מצודת ציון

מלאה עדשים . ובד״ה נאמר שעורים כי באמת זו מלחמה אחרת וזו אחרת בפעם אחר כי כאן נאמר ששמה הצילה ושם נאמר שאלעזר הצילה : (יב) ויצילה . לבל ישרפו אותה : (יג) מהשלשים ראש . כ״א מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים המזכרים למטה : אל קציר . כמו בקציר וכן אל הארון (שמות כ״ה) ומשפטו ובהארון ור״ל בעת הקציר : מערת עדלם . ובד״ה אמר על הצור כי צור גבוה וחזק היה שם והוא המצודה שאמר למטה : וחית פלשתים . עדת פלשתים : (יד) ומצב . ובד״ה נאמר ונציב והיא היא ויקרא כן לפקיד וממונה : (טו) מי ישקני מים . לא שאוה להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם על כי הזמן היה חם והמים היו קרים וערבים : (טז) ויבקעו . כאשר שמעו שהתאוה לה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך לעצמם : ויסך . שפכם ארצה לשם ה׳ : (יז) ויאמר . נתן טעם על שלא שתם

אחוזת שדה : (טו) ויתאו . מלשון תאוה וחשק : (טז) ויסך . מל׳ נסך : (יז) ה׳ . כמו מה׳ : עורר

רדק

או יהיה ה' קריאה כנגד השי"ת : הוא ראש השלשי . כן כתיב וקרי השלשה והכתיב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מביאי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא פי' א' מהשלשה והי' נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה . לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה : (כ) בן איש חי . כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל . ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין : רב פעלים . שהיה גדול במעשי' טובים : מקבצאל . שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור רבותינו ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב . כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל ואריה יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק ואעפ"י שהיה בניהו כהן ואסור לטמאה למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן נוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס מצא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל : והכה את האריה . הי"א כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה : ביום השלג . אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גיזזי דברדא ונחית וטביל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רבי ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכת"י הפסוקים על דרך הפשט : (כא) אשר מראה . כתיב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מרא' כמשמעו . ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול : (כב) ולו שם בשלשה הגבורים . המביאי' את המים : מן השלשי' נכבד . מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה וי"ת מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא . תחכמוני ואלעזר ושמה וי"ת ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו . אל עצתו

רשי

(יז) הדם האנשים . לשון תמיהה : (יט) ועד השלשה לא בא . ולתלת גברין לא מטא : (כ) את שני אראל מואב . ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני : אריאל מואב . על שם שבנאו שלמה שבא מרות המואביה : (כג) מן השלשים . כל שלשים שבפרשה זו תירגם יונתן

מקרא

17 וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה
עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים :
יח וַאֲבִישַׁי אֲחִי ׀ יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא
רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ
עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם
בַּשְּׁלֹשָׁה : יט מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד
וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
בָא : כ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל
הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב
וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִיֵּה בְּתוֹךְ
הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג : כא וְהוּא־הִכָּה אֶת־
אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי
חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־
הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ :
כב אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע
וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים : כג מִן־
הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ :

(הערות בגליון: ל' וחס'. כ' ; תשלשת ק' ; כול' חס' דד"ס מ"ג ; היל ק' ; ל' חס' ; הארי ק' ; הבור ק' ; איש ק' ; ז' ר"פ בנבי')

תרגום

הָדֵם גּוּבְרַיָא דַּאֲזַלוּ בְּנַפְשָׁתְהוֹן וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתְּיֵיהוֹן אִלֵּין עֲבָדוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָא : יח וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גִּבָּרַיָא וְהוּא תַּבֵּיב יַת מוֹרְנִיתֵיהּ עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִּבָּרַיָא : יט מִן גִּבָּרַיָא הֲוָה יַקִּיר וַהֲוָה לְהוֹן לְרַבָּא וּלְתְלָת גִּבְרִין לָא מְטָא : כ וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְּבַר דָּחִיל חֶטְאִין דִּילֵיהּ עוֹבָדִין מִקַּבְצְאֵל הוּא קְטַל יַת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב וְהוּא נְחַת וּקְטַל יַת אַרְיָא בְּגוֹ גּוּבָא בְּיוֹמָא דְתַלְגָא : כא וְהוּא קְטַל יַת גַּבְרָא מִצְרָאָה גְּבַר דְּחֶזְוָא וּבִידָא דְמִצְרָאָה מוֹרְנִיתָא וּנְחַת עֲלוֹהִי בְּחוּטְרָא וַאֲנִיס יַת מוֹרְנִיתָא מִידָא דְמִצְרָאָה וְקַטְלֵיהּ בְּמוֹרְנִיתֵיהּ : כב אִלֵּין עֲבַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִּבָּרַיָא : כג מִן גִּבָּרַיָא יַקִּיר וּלְתְלַת גִּבּוֹרִין לָא מְטָא וּמַנְיֵיהּ דָּוִד עַל מִשְׁמַעְתֵּיהּ :

תולדות אהרן ובניו . ברכות יח זוהר בראשית : ויגזול קמא עט (שם כו) :

רלבג

הש"י בחר או שיקחו מהנאחים הגדלים על המים כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והטנית כי או ראוי לבקש המים מהש"י וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהשם יתברך ברכת הגשמים כי או יבא עת הזריעה ויצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא ההערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן : (יח) ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה . ר"ל שהוא היה היותר נבחר מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה : מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא. אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם : (כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל . הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזאת עליו שהוא בן איש חיל ר"ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלים בענייני הגבורה כי עשה פעולו' רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה שכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור יראה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה ג"כ אמרו כי חיות הנה ר"ל רבות הכח והגבורה : הוא הכה את אריאל מואב . הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש אריאל והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלים החזקים ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל ועניינו ארי תקיף כי הארי הוא רב הגבורה ואפש' גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק : והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג . אמר ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היות כחו אז חלוש מצד תגבורת הקור והיה ג"כ בתוך הבור ששם ישלוט הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו ולאריה מנוס שלא ישהית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו : (כב) ולו שם בשלשה הגבורים . ר"ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלשה גבורים האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלשים כי היה יותר נכבד מהם : (כג) וישימהו דוד אל משמעתו . ר"ל שהם

מצודת ציון

(יח) עורר . מל' התעוררות ותנועה : (יט) הכי . המלה הזאת עם הה"א התימה מורה על אמיתת הדבר : (כ) איש חי . איש מזורז וכאשר יאמרו הבריות : (כא) בשבט . בשרביט : בית

מצודת דוד

עתה מהם ואמר חלילה וגו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה' : הדם האנשים : וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם ר"ל הלא לדם יחשב :
(יח) הוא ראש השלשה . היא היה הראש מהשלשה שבקעו להביא המים לדוד : והוא עורר את חניתו וגו' על וגו' . ר"ל על הסריגה וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם : ולו שם בשלשה . ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת גבורים הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה אשר גם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבישי לגבור : (יט) מן השלשה . ר"ל מבין שלשה שואבי המים הם ראשי השלשים : הכי נכבד . האמת הוא היה המכובד שבהם ולזה היה לשר על השנים אשר עמו : ועד השלשה . אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים : (כ) רב פעלים . פעל הרבה גבורות : מקבצאל . שם מקום . שני אריאל מואב . ת"י תרין רברבי מואב וע"ש גבורתם קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א) : בתוך הבור . עם כי המקום דחוק להתחזק בו : ביום השלג . עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיונית בתגבורת הקור עכ"ז נתגבר עליו והכהו נפש : (כא) איש מראה . ר"ל בעל פרצוף גדול המפיל אימה : (כב) אלה . הפעלים ההם : ולו שם . ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם : (כג) מן השלשים

מלחו או פי' שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי: (כד) עשהאל אחי יואב בשלשים. במספר השלשים היה והם שלשים גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיברייא: אלחנן בן דודו. כך היה שמו דודו וכת"י בר דודו: בית לחם. מבית לחם. וכן השמרו לכם עלות בהר מעלות: (כה) שמה החרדי. הראשון ריש והשני דלי"ת וכן אליקא החרדי הראשון ריש והשני דלי"ת ושניהם ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובספרים: (לב) בני ישן יהונתן. כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים: (לג) שמה ההררי. כתרגומו דמן הרר טוראה: אחיאם בן שרר הארדי. האלף נחה ותרגומו דמטור גבוה:

כד עֲשָׂה־אֵל אֲחִי־יוֹאָב בַּשְּׁלֹשִׁים
אֶלְחָנָן בֶּן־דֹּדוֹ בֵּית לָחֶם׃
כה שַׁמָּה הַחֲרֹדִי אֱלִיקָא הַחֲרֹדִי׃
כו חֶלֶץ הַפַּלְטִי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ
הַתְּקוֹעִי׃ כז אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי מְבֻנַּי
הַחֻשָׁתִי׃ כח צַלְמוֹן הָאֲחֹחִי מַהְרַי
הַנְּטֹפָתִי׃ כט חֵלֶב בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטֹפָתִי
אִתַּי בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן׃
ל בְּנָיָהוּ פִּרְעָתֹנִי הִדַּי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃
לא אֲבִי־עַלְבוֹן הָעַרְבָתִי עַזְמָוֶת
הַבַּרְחֻמִי׃ לב אֶלְיַחְבָּא הַשַּׁעַלְבֹנִי בְּנֵי
יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃ לג שַׁמָּה הַהֲרָרִי אֲחִיאָם
בֶּן־שָׁרָר הָאֲרָרִי׃ לד אֱלִיפֶלֶט בֶּן־
אֲחַסְבַּי בֶּן־הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן־
אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי׃ לה חֶצְרוֹ הַכַּרְמְלִי
פַּעֲרַי הָאַרְבִּי׃ לו יִגְאָל בֶּן־נָתָן מִצֹּבָה
בָּנִי הַגָּדִי׃ לז צֶלֶק הָעַמֹּנִי נַחְרַי
הַבְּאֵרֹתִי נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה׃
לח עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי׃
לט אוּרִיָּה הַחִתִּי כֹּל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה׃

כד

א וַיֹּסֶף אַף־יְהוָה לַחֲרוֹת
בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר
לֵךְ מְנֵה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה׃

כ' וחס' ונפסק · ג' וחס' · ג' · כ' ומד ויריני · כ' חס' ג' · ג' · ג' וחס' · ג' · ג' · חצרי ק' · ג' ג' חס' · נשא ק' · ג' · ג'

כד עֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי דְיוֹאָב בְּגִבָּרַיָא אֶלְחָנָן בַּר דוֹדוֹ דְמִבֵּית לָחֶם׃ כה שַׁמָּה דְמִן חֲרוֹד אֱלִיקָא דְמִן חֲרוֹד׃ כו חֶלֶץ דְמִן פֶּלֶט עִירָא בַר עִקֵּשׁ דְמִתְּקוֹעַ׃ כז אֲבִיעֶזֶר דְמִן עֲנָתוֹת מְבֻנַּי דְמִן חוּשָׁת׃ כח צַלְמוֹן דְמִן אֲחוֹחַ מַהֲרַי דְמִן נְטוֹפָת׃ כט חֵלֶב בַּר בַּעֲנָה דְמִנְּטוֹפָת אִתַּי בַּר רִיבַי מִגִּבְעֲתָא דִבְנֵי בִנְיָמִן׃ ל בְּנָיָהוּ דְמִפִּרְעָתוֹן הִדַּי דְמִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃ לא אֲבִי עַלְבוֹן דְמִן עַרְבָת עַזְמָוֶת דְמִבַּרְחֻם׃ לב אֶלְיַחְבָּא דְמִשַּׁעַלְבוֹן בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃ לג שַׁמָּה דְמִן הֲרַר טוּרָאָה אֲחִיאָם בַּר שָׁרָר דְמִטּוּר גָּבוֹהַּ׃ לד אֱלִיפֶלֶט בַּר אֲחַסְבַּי בַּר מַעֲכָת אֱלִיעָם בַּר אֲחִיתוֹפֶל גְּלוֹנָאָה׃ לה חֶצְרַי דְמִן כַּרְמְלָא פַּעֲרַי דְמִן אֲרָב׃ לו יִגְאָל בַּר נָתָן דְמִצּוֹבָה בָּנִי מִשֵּׁבֶט גָּד׃ לז צֶלֶק דְמִבְּנֵי עַמּוֹן נַחֲרַי דְמִן בְּאֵרוֹת נָטֵל זַיְנֵיהּ דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ לח עִירָא דְמִן יֶתֶר גָּרֵב דְמִן יֶתֶר׃ לט אוּרִיָּה חִתָּאָה כָּל גִּבָּרַיָא תְּלָתִין וְשִׁבְעָא׃ א וְאוֹסִיף רוּגְזָא דַייָ לְמִתְקַף בְּיִשְׂרָאֵל וְגָרֵי יָת דָּוִד בְּהוֹן לְמֵימַר אֱזֵיל מְנֵי יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת

יונתן גבריא: (לט) שלשים ושבעה. ואינן מנוין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכיר שהוא שר הצבא ואחר שחסרו שמה בני (ישי) [נ"ל ישן] ג' או ד' היו: (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל. לא ידעתי על מה: ויסת. גירה:

כהם

רלבג

ששם אותו אחד ממשרתיו הסרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלשים ראש אך היות נכבד מהשלשים ולזה היה מנינם בכללם ל"ז הג' הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם והג' השניים שהיו מהשלשים ראש ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים והשלשים הגבורים הם ל"ז אך לא זכר בזה במקום השלשה הגבורים השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצאם בזה המספר כי אם ל"ה: (א) וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף ה' לחרות בישראל מלבד מה שחרה אפו על דבר הגבעוני' שהיה רעב שנה אחר שנה: ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאין הש"י הוא המסית את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך ענשהו א"כ הש"י בזה הפועל שנפלא האלהי אלא שבי זאת הססתה מיוחסת לש"י באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל

(לה) חצרו. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד: הארבי. בבית. נושאי כלי יואב. כתוב ביו"ד לשון רבים ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי: (לח) כל שלשים ושבעה. אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם ששה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה: (א) ויוסף אף ה'. לא ידענו זה החרון למה היה אם היה רע בישראל דוד היה מבער אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר אבשלום חרון אף היה מה' על ישראל אע"פ שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ' אלף ביום אחד א"כ הדבר ההוא הית' סבה מאת ה' לחרות בישראל על מעשים רעים שהיו בסתר בהם וכן עתה הוסיף את ה' לחרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי אילו היו גלויי' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם האל על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ"י שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וזה

הבארתי הד מן ד' וזגין מן ב' ב' קדמא מפיק א' ותני לא מפי' א' וסי' נמסר בכדר מקץ: ויוסף ג' בליש' תוספ' וסי' ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם. ישמע חכם ויוסף לקח. הודע לצדיק ויוסף לקח. א' מלרע וב' מלעיל:

תולדות אהרן אליעם בן אחיתופל. סנהדרין סט: ויסת את דוד. ברכות סב:

דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע"פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רז"ל כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד כיאמר לאחד משריו לך מנה את ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מה' הוא ותי' וגרי ית דוד בהון והילך שהיב בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים: ויסף ה'. וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו

מצודת דוד

מצודת ציון

השלשים. החשוב למטה בענין היה נכבד מאוד ולזה לא חשבוהו עמהם (כד) בית לחם. מבית לחם: כד (א) לחרות. מל' חרון אף: ויסת. מל' הסתה:
אבל לא בא למעלת שלשה שואבי מים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: שוט
אל משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כד) בשלשים. ר"ל עם שהיה נכבד קצת מן השלשים מ"מ לא גדלה מאוד מעלתו עליהם ולזה נחשב גם הוא עם השלשים שחושב והולך ואם כן היו שלשים במספר זולת עשהאל: (לב) בני ישן יהונתן. כמו בן ישי ודוגמתו ובני דן חשים (בראשית מו): (לז) נושא כלי יואב. חוזר הוא על נחרי שהיה נושא כלי מלחמתו: (לט) כל שלשים ושבעה. כל הגבורים היו במספר שלשים ושבעה כי שלשים מנויין כאן לבד מעשהאל ועמו הרי ל"א ועדינו ואלעזר ושמה הרי ל"ד ושלשה שואבי המים ראשי השלשים כמנין הרי ל"ז ואבישי היה אחד משואבי המים כמ"ש למעלה ובניהו לא יוחשב עמהם כי שמהו דוד על משמעתו ומנעו א"ע מלרדת במלחמה בתמידות שלא ימטא את עצמו למת כי כהן היה ואף יואב לא יוחשב עמהם שאין זה מכבודו לחשבו עם שאר הגבורים על כי היה שר על כל הצבא החשוב מאוד מכולם: כד (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל. מלבד מה שחרה אפו בדבר הגבעונים שהיה בעבור זה רעב ג' שנים הוסיף עוד לחרות (ויתכן שהחרון היה על מה שמרדו בדוד בדבר אבשלום ושבע בן בכרי. או היה בידם עון נסתר ונעלם מעיני דוד

וכמוהו וויו"ן רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע : (ג) אל העם . כתרגומו על עמא : (ה) ויעברו את הירדן . מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער : ימין העיר . מחוץ לעיר ושם הסכימו באיזה מקום עברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמר אשר בתוך הנחל : הגד ואל יעזר .

(ג) כהם וכהם . כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר כה ועיני אדני המלך רואות : (ה) הגד ואל יעזר . התחיל בבני גד לפי שהם

ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב ׀ שַׂר־הַחַיִל
אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ
אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם׃
ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם ׀ וְכָהֵם מֵאָה
פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת
וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה׃
ד וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי
הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
ה וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר
יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד
וְאֶל־יַעְזֵר׃ ו וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־
אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן
וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן׃ ז וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר
וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־
נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע׃ ח וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־
הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִשְׁעָה חֳדָשִׁים
וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־
מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל
שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת

דְבֵית יְהוּדָה׃ ב וַאֲמַר
מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא
דְעִמֵּיהּ הֲלֵיךְ כְּעַן בְּכָל
שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד
בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנֵי יָת עַמָּא
וְאִידַע יָת חֻשְׁבַּן עַמָּא׃
ג וַאֲמַר יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף
יְיָ אֱלָהָךְ עַל עַמָּא כְּאִלֵּין
וּכְאִלֵּין מְאָה זִמְנִין וְעֵינֵי
רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזְן וְרִבּוֹנִי
מַלְכָּא לְמָא אִתְרְעֵי
בְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃ ד וּתְקֵיף
פִּתְגָּמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב
וְעַל רַבְרְבֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב
וְרַבְרְבֵי חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא
לְמִמְנֵי יָת עַמָּא יָת יִשְׂרָאֵל׃
ה וַעֲבַרוּ יָת יַרְדְּנָא וּשְׁרוֹ
בַּעֲרוֹעֵר דָּרוֹם קַרְתָּא דִבְגוֹ
נַחְלָא דְשִׁבְטָא גָד וְאֶלִיעֶזֶר׃
ו וַאֲתוֹ לְגִלְעָד וּלְאַרְעָא
דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן
יַעַן וּמִתַּמָּן אִסְתְּחַר לְצִידוֹן׃
ז וַאֲתוֹ לְקִירְוִין כְּרִיכָן וְכָל
קִרְוֵי חִוָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפַקוּ
לִדְרוֹם יְהוּדָה לִבְאֵר שָׁבַע׃
ח וְהַלִּיכוּ בְּכָל אַרְעָא וַאֲתוֹ
מִסּוֹפֵי תִשְׁעָה יַרְחִין וְעַסְרִין
יוֹמִין לִירוּשְׁלֵם׃ ט וִיהַב
יוֹאָב יָת חֻשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא
לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל תְּמָנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר שָׁלְפֵי סַיְפָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא׃

כתרגומו דבגו נחלא דשבטא גד ואליעזר וי"מ הגד מעניין מלא על כל גדותיו : (ו) ואל ארץ תחתים חדשי . ת"י לארעי דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא : חדשי . מקום ישוב חדש : דנה יען . לדן יען כן היה שם המקום : דנה . מלעיל והנו"ן רפה : וסביב אל צידון , כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון : (ז) מבצר צור . מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועל עיר מבצר צור : וכל ערי החוי והכנעני . שהיו יושבים בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישום בני ישראל והיו למס : (ט) את מספר מפקד העם . תרגומו ית חושבן מנין עמא הוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון נהרי נחלי דבש וחמאה : ותהי ישראל . ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים : שמנה מאות אלף איש חיל ואיש יהודה חמש מאות אלף איש . ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוספים כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר

גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויעכבו על ידי : (ו) ואל ארץ תחתים חדשי . מקום ישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שליח שיחזור בו : דנה . בבני דן : יען . שם המקום : (ט) מספר מפקד . אם מספר למה מפקד שני אנפיראות עשה גדולה וקטנה אמר הראנו את הקטנה ואם יקצוף הראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך נדרש בפסיקתא : ותהי ישראל . חסם כאן וכנקבה : שמונה מאות אלף . ובדברי הימים (א כ"א ה') הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף . באגדת המורגלים מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוספין כאן מה שחסרו כאן אלו ב' שבטים שלא

רלבג

בכל מה שיתחדש על הלר שאמר ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים ואפשר שנאמר עוד כי היה גם כן הש"י סבה מה בזאת ההסתה וזה כי להשגחתו על דוד היה הש"י מסיר מדוד זאת התשוק' לולי כעסו על ישראל . והנרא' בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והרצון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ועניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשוב כי זה יורה על

הגלעדה ג' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד' וילכדה . ויבאו הגלעדה ואל ארץ. לחצי המנשה גלעדה : וסביב ב' למשכן יחנו . וסביב אל צידון :
תולדות אהרן ותהי ישראל . טעם לחילוף זה המספר מהאמור בדברי הימים עקידה ש' לח :

המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף נולמד שאלו

מצודת ציון

(ב) שוט . ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א') : ופקדו . ענין מנין ומספר : (ד) לפני המלך . כמו מלפני המלך : (ה) הנחל . העמק : (ח) וישוטו . הלכו, אנה ואנה אחרי

מצודת דוד

דוד) : ויסת את דוד בהם . ר"ל מי שדרכו להסית הסיתו וכן נאמר בדברי הימים שהשטן הסיתו והקב"ה מסרו בידו והסתתו היה בדבר שרע להם לאמר לך מנה וגו' ובעבור זה באה התקלה עליהם כמפורש בענין : (ב) ופקדו . אתה ואנשיך אשר ילכו עמך : (ג) ויוסף ה' . על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליהם כמו שהם עכשיו ועוד יוסף כמספר אשר יהיו אחר ההוספה הראשונה ועוד יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד ק' פעמים : ועיני וגו' . בימיו יתרבו כהחשבון הזה ובעיניו יראה : למה חפץ . ר"ל הואיל ואין צורך למנותם מוטב הוא שלא למנותם כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין : (ה) ימין העיר . חנו בימין העיר ערוער והימין היתה בתוך הנחל ומאחוזת בני גד : ואל יעזר . משם הלכו אל יעזר : (ו) חדשי . הנתיישב מחדש ומזמן קרוב . דנה יען . לדן יען והוא שם מקום : וסביב . משם סובב עצמו והלך אל צידון : (ז) מבצר צור . מבצר חזק שעמד על הצור : וכל ערי החוי והכנעני . ר"ל הערים אשר החוי והכנעני יושבים בהם בתוך בני ישראל : באר שבע . אל באר שבע : (ט) מספר מפקד . כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת בהור וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) : שמונה מאות אלף . ובד"ה נאמר אלף אלפים ומאה אלף על כי עזרא כלל שמהם גם בני בנימין ובני לוי אבל יואב לא מנה אותם בתוך בני ישראל וכמ"ש בדברי הימים : שולף חרב . ר"ל אנשי המלחמה : חמש מאות אלף . ובד"ה נאמר ארבע מאות ושבעים אלף על כי שם נאמר שולף חרב והם לא היו כי אם ארבע מאות ושבעים אלף אבל כאן חושב את

רש"י

שלא נמנו שכן כתיב בדברי הימים (א' כ"א ו') ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב. אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן חודש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה. ובשלשי' ושתים מדות דר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי שנינו כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ד' מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמונה מאות אלף ואיש יהודה ה' מאות אלף נמצא ביניהם ג' מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב הב' והכריע (שם כ"ז א') ובני ישראל למספר ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף. מלמד שאלו ג' מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי יאן מאתים ושמונים ושמונה אלפים נשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל: (יב) שלש אנכי נוטל עליך. אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי היום (שמואל א' י"ח כ"א) באחת משתים. שלש אני נוטל עליך כנגד שלש ששאלת על שאול כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה (שמואל א' כ"ו י'): (יד) צר לי מאד. הקשה שבהם קשה מאד: נפלה נא ביד ה'. הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירי' ואוצרי פירות אמר רבי אלכסנדרי אמר דוד אם אני בורר לי החרב עכשיו ישראל אומרים הוא בוטח בגבוריו שהוא לא ימות והאחרים ימותו ואם אני בורר הרעב יאמרו בוטח הוא בעושרו אברר לי דבר שהכל שוי

רד"ק

שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה. ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו י"ב אלף כן הן נשיאי ישראל והשליכם הכתוב מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאים. ובדרש עוד שני פתקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה: (י) ויך לב דוד אותו. כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלו' הומה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמים מהאל שיעביר עונו: אחרי כן ספר. אחר ספר וכמוהו רבים: (יא) ויקם דוד בבקר. לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר ה' שיגלה אליו בלילה: חוזה דוד. כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקב"ה עם דוד ואע"פ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת: (יב) ודברת אל דוד. כשהיה חוצה היה אומר אל דוד וכשהי' לבנות הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד: שלש אני נוטל עליך. כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה גם כן לשון נקבה: (יג) שבע שנים. ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש אלא מה שאמר שבע לפי שזה הענין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרים הנה יהיו שש שנים והשביעית אע"פ שירד בה מטר לא תמלא בלא רעב שנה שתבא אחר שש שנים רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית: והוא רודפך. שלא יהיה לך תקומה מפניו צריך שיכירו הכל כי מאת האל הוא והוא רודפך: (יד) נפלה נא ביד ה'. זהו הדבר כמו הנה יד ה' הויה ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד ה' יפלו גם כן ביד אדם שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד

פסוקים

10 וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֺן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי מְאֹד׃ 11 וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר׃

12 הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ 13 וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים ׀ רָעָב ׀ בְּאַרְצֶךָ וְאִם־שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב שֹׁלְחִי דָּבָר׃ 14 וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד־אָדָם אַל־

(פסקא באמצע פסוק) (ל' מ"ע) (י"ד פסוקים קן לך) (ל' ומס') (כ') (ג'. ל') (רחמיו ק')

תרגום

10 וְחַשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר דְּמָנָא יָת עַמָּא וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ חָבֵית לַחֲדָא דַּעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעְבַּר כְּעַן יָת חוֹבָא דְּעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכְּלִית לַחֲדָא׃ 11 וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָּד נְבִיָּא חֶזְוְיָא דְּדָוִד לְמֵימָר׃ 12 אֱזֵיל וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲדָא מִתְּלָת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר לָךְ חַד מִנְּהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ 13 וַאֲתָא גָד לְוָת דָּוִד וְחַוֵּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הֲתֵעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרִיק קֳדָם סַנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ וְאִם מֶהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָא כְּעַן דַּע וַחֲזֵי מָה אֲתִיב שָׁלְחִי פִּתְגָּמָא׃ 14 וַאֲמַר דָּוִד לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן בְּיַד מֵימְרָא דַּיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי וּבִידָא דֶּאֱנָשָׁא לָא אֶתְמְסַר׃

הלוך חד מן י"ד פסוקים אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות. עם אשר תמצא את אלהיך. ויאמר עשו יש לי רב. והיה כי יביאך. ושמעת ישראל ושמרת. לא תטע לך אשרה. וכתבת עליהן. למען הקים אתך. בחר לך אחת מהנה. וחברו דד"ה. מה אעשה לך אפרים. אם גנבים באו לך. מה יתן לך ומה יוסיף. כל הארץ ישתחוו לך:

רלב"ג

על שדוד היה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם יתברך לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו לפיכך שמוכן ממלת ביד ה' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד ה' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפניהם וכן ברעב כי היו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה בהם וכן אומר הכתוב ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים. ובדרש השב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב ואם בוחר אני חרב עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם ילאו למלחמה הם ימותו והוא ינצל אמר יבא דבר שהכל שוין בו. ד"א אם בורר אני רעב עכשיו כל ישראל מוכי רעב בדרכים אם בורר אני חרב עכשיו כל ישראל מוכי חרב בדרכים יבא דבר. וי"א גד רמז לו דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות: מהטוקר

מצודת דוד

את כולם אף אותם אשר לא היו שולפי חרב ועמהם היו במספר המש מאות אלף: (י) ויך לב דוד אותו. ר"ל הכה לבו והרד כל אשר זוה למנותם על כי הדבר הזה היא סיבה להביא עליהם הנגף וכמ"ש ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהיה בהם נגף (שמות ל) אבל בלא כופר הנה הנגף מעותד לבא: חטאתי מאד אשר עשיתי. ר"ל מה שעשיתי סבה להביא הנגף על העם הנה זה חטאתי מאוד: העבר נא וגו'. ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יבוא הנגף: כי נסכלתי. ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כפר נפש ומה פשעו הם לשימותו במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון: (יא) ויקם דוד בבקר. ר"ל מיד כאשר קם דוד בבקר היה דבר ה' אל גד וגו': חוזה דוד. נקרא כן על כי כל נבואותיו לא היה רק לדוד ולא לזולת: (יב) שלש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי (ש"א י"ח) ור"ל באחת משתים: (יג) התבוא. אם רוצה אתה אשר תבוא שבע שנים רעב תמורת הנגף המעותד לבוא בעבור המנין מבלי כופר ובד"ה נאמר שלש שנים כי באמת לא אמר רק שלש שנים אבל על כי כבר עברו שלש שנים רעב בעבור דבר הגבעונים א"כ הרי המה שש שנים והמכה עוד ממילא בשנה השביעית עד זמן הקציר: ואם שלשה וגו'. ר"ל או אם תרצה לקבל להיות שלשה חדשים וגו': שלשת ימים דבר. ר"ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל בהשגחת המקום: וראה. בראיית הלב וההבנה: שלחי. לשולחי והוא המקום ב"ה: (יד) צר לי מאד. כלומר שלא כולם קשות הם למאוד ועכ"ז נפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם: וביד אדם. כי גם בעבור הרעב יצטרכו לבני אדם והעב

מצודת ציון

(י) אחרי כן. אחרי אשר וכן כי על כן באו (בראשית יט) ור"ל על אשר באו: נסכלתי. מל' סכלות ושטות: (יב) נוטל עליך. נושא עליך. וכן ונטל החול (משלי כ"ז): (יג) התבוא. בה"א השאלה: נסך: תהיה נס וברחת: (יד) צר. מל' צרה ודחק: מועד

רדק

(טו) מהבקר ועד עת מועד. כתרגום מעידן דמתנכים תמידא ועד דמיתפסק ויש מרז״ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מועד ממועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היום מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הכן החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג׳ ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד. ובדרש ויתן ה׳ דבר שלשים ושנה שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח׳ ימי ברית מילה וזכו׳ שלשת אבות נשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משחיטת התמיד עד זריקת דמו: (טז) וישלח ידו המלאך. הראה הקב״ה דמות מלאך וחרבו שלופה בידו נטוי׳ על ירושלים והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים: אל הרעה. כמו על הרעה ורבים כמוהו: רב עתה הרף ידך. די במגפה אל תשחת ירושלם. ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: עם גורן. סמוך לגורן: האורנה. כתוב בוי״ו קודם לרי״ש וקרי הארונה רי״ש קודם לוי״ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו׳ ומה שאמר אדם בס״א הידיעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר: (יח) עלה. לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם: (יט) כדבר גד. בכף ובדברי הימים בדבר גד בבי״ת: אפיו ארצה. כמו על אפיו. (כב) והמוריגים. למורג חרוץ: וכלי הבקר. ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטים למנחה

רשי

שוין בו: (טו) מהבקר ועד עת מועד. מעידן דמתנכים תמידא ועד דמתפסק: (טז) היבוסי. שר מצודת ציון היה ששמה יבוסי: (כ) וישקף ארונה. מתחבא היה מפני המלאך כך כתוב (בדברי הימים א׳ כ״א כ׳): (כב) והמורגים. כלי עץ מלא חריצין וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן לצאכל בהמה: ארונה

אפלה: טו ויתן יהוה דבר בישראל ל׳
מהבקר ועד־עת מועד וימת מן־העם ג׳. ב׳
מדן ועד־באר שבע שבעים אלף
איש: טז וישלח ידו המלאך ׀ ירושלם
לשחתה וינחם יהוה אל־הרעה ל׳
ויאמר למלאך המשחית בעם רב
עתה הרף ידך ומלאך יהוה היה עם־
גרן האורנה היבסי: יז ויאמר דוד אל־ הארונה ק׳
יהוה בראתו ׀ את־המלאך ׀ המכה ב׳ חד חסר וחד מלא כי כרלותו ילדיו מלא
בעם ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי
העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא
ידך בי ובבית אבי:
יח ויבא־גד אל־דוד ביום ההוא ויאמר
לו עלה הקם ליהוה מזבח בגרן ארניה ארונה ק׳
היבסי: יט ויעל דוד כדבר־גד כאשר ל׳ כ״ף וחד כ׳ כדבר גד
צוה יהוה: כ וישקף ארונה וירא את־ ד׳
המלך ואת־עבדיו עברים עליו ויצא
ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה: ל׳
כא ויאמר ארונה מדוע בא אדני־המלך
אל־עבדו ויאמר דוד לקנות מעמך
את־הגרן לבנות מזבח ליהוה ותעצר
המגפה מעל העם: כב ויאמר ארונה
אל־דוד יקח ויעל אדני המלך הטוב ז׳
בעינו ראה הבקר לעלה והמרגים בעיניו ק׳ ס״ב ל׳

טו ויהב יי מותא בישראל
מעידן דמתנכים תמידא
ועד דמתפסק ומית מן עמא
מדן ועד באר שבע שבעין
אלפין גברא: טז ואושיט
ידיה מלאכא לירושלם
לחבלותה ותב יי מן
בישתא ואמר למלאכא
דמחבל בעמא מסת כען
אנח ידך ומלאכא דיי הוה
שרי בבית אידרי דארנון
יבוסאה: יז ואמר דוד קדם
יי כד חזא ית מלאכא
דמקטל בעמא ואמר הא
אנא חבית ואנא סרחית
ואלין עמא דאינון כענא
ביד רעיא מה עבדו תהי
כען מחתך בי ובבית
אבא: יח ואתא גד לות דוד
ביומא ההוא ואמר ליה סק
אקים קדם יי מדבחא
בבית אידרי דארנון
יבוסאה: יט וסליק דוד
כפתגמא דגד כמא דפקיד
יי: כ ואסתכי ארנון וחזא ית
מלכא וית עבדוהי עברין
עלוהי ונפק ארנון וסגיד
למלכא אפוהי על ארעא:
כא ואמר ארנון מא דין אתא
רבוני מלכא לות עבדיה
ואמר דוד למזבן מנך ית
בית אידרי למבנא מדבחא קדם יי ויתכלי מותנא מעל עמא: כב ואמר ארנון
לדוד יסב ויסק רבוני מלכא דתקין בעינוהי חזי תוריא דכשרין לעלתא ומוריגיא

רלבג

נפשו למנות מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: (טז) למלאך המשחית בעם. ידמה לפי מה שאחשוב שזה המלאך היה נביא ולזה היה נראה בהקיץ לדוד והוא היה משחית בעם במלות הש״י על דרך מאמר הנביאים ללוש כי משחיתים אנחנו את העיר והיה נראה לדוד שחרבו׳ חרבו בידו נטויה על ירושלם להעיר על שהוא היה מביא הדבר שם במלאכות ה׳ ואחשוב שזה המלאך היה פנחס בן אלעזר בן אהרן כי הוא היה חי בימי דוד כאמרו הוא פנחס בן אלעז׳ בן אהרן הכהן נגיד על האוצרו׳ לפנים וה׳ עמו וכבר ביארנו במה שקדם בספר שופטים במקומות רבים שנזכר שם ביאת מלאך ה׳ שהוא היה פנחס והוא אמר לגד שהיה לדוד אומר שיבנה מזבח בגרן ארונה כמו שנזכר בספר דברי הימים ומלאך ה׳ אמר אל גד לאמר וגו׳: (יח) והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו שזכר בספר דברי הימים וידמ׳ שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדם והוא המקו׳ שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר המוריה כמו שנזכר בתורה. והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו ולא ימותו ישראל מצד החטא שחטא דוד. וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה נשאר בירושלים עם ישראל ואולם קראו מלך לפי שכבר היה מלך על היבוסי שהיה שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם: (כב) המוריגים. הם כלים מעץ שבים בהם התבואה: וכלי

מהבקר ג׳ וסי׳ ויאמר יואב חי האלהים. ויתן ה׳ דבר ביש׳ דסיפרא. ויקראו בשם הבעל מהבקר: כאשר צוה ה׳ ג׳ סוף פסוק וסי׳ קרב אל המזבח. שוק התרומה וחזה התנופה. ויעל דוד כדבר גד דשמואל: ויעל ז׳ רפין בקריאה וסי׳ נטה ידך על ארץ מצרים בארבה. ויאמר ארונה אל המלך. כי איש איש מבית ישראל. כה אמר כורש. וחברו. מי יפתח את אחאב. וחברו דדברי הימים: לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסוף נשוא:

תולדות אהרן ויתן דבר. ברכות שם יומא כב: ויעל דוד. (ע״ג מג): ויאמר ארונה. מגלה טו ע״ג כד זבחים קיו מנחות כב:

מצודת ציון

(טו) מועד. זמן: (טז) וינחם. ענין הפוך המחשבה: רב. ענינו כמו די וכן רב לך (דברים ג): הרף. מל׳ רפיון: (יז) העויתי. מל׳ עון: (כ) וישקף. ענין הבטה ורא״ה: עליו. סמוך לו. אפיו. על פניו: (כא) ותעצר. ענין מניעה וכן ועצר את השמים (שם י״א כ״ב): והמרגים. הוא לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא): מחודד

מצודת דוד

והמה לא ירחמו: (טו) מהבקר. מעת הבוקר שבאה הנבואה אל גד כמ״ש למעלה ומיד אמרה לדוד ובחר בדבר ואז התחיל הדבר והתמיד עד עת מועד למחרתו: (טז) וישלח. המלאך המשחית בעם שלח ידו להשחית גם אנשי ירושלים ואז נחם ה׳ וגו׳: רב עתה. די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כואת כ״א מעט מעט: היה עם גורן. היה עומד סמוך לגורן וגו׳: היבוסי. מבני יבוס וא״ל שהיה גר צדק: (יז) אנכי חטאתי. ר״ל אני הסבה בהמגפה הזאת: ואלה הצאן. ר״ל בני העם: ידך. מכת ידך זו הדבר: (יח) ויאמר לו. בדבר ה׳: (יט) ויעל דוד. אל הגורן אשר עמד בהר: (כא) מדוע בא. כאומר היה לך לשלוח אחרי לבוא אליך: לבנות מזבח לה׳. ובאתי הנה לכבוד המקום ב״ה: ותעצר. כדי שתעצר המגפה: (כב) יקח ויעל. יקח הגורן למזבח ויעלה עליו תשלי את הטוב בעיניו ראה הבקר מוכן לעולה וגו׳: וכלי הבקר. וגם שאר כלי הבקר יהיו נתנים להבעיר קלם

רש"י

(כג) ארונה המלך. שר היבוסי היה: (כד) שקלים חמשים. ובדברי הימים (א כ"א כ"ה) הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי כוכב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאות כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי:

חסלת ספר שמואל

רדק

למנחה: (כג) הכל נתן. הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה: ארונה המלך. מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלים כמו שנשארו שם משכבשו בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבלם כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפי' מז' אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגום תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארון למלכא די בעא מיניה מלכא: ירצך. כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא: (כד) מאותך במחיר. כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עס: בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים שקלי זהב משקל ו' מאות אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט נ' שקלים שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וי"ש שקלי זהב ועוד אמר כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שר' יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד ר' אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועלים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי ר' כי אומר תנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית: (כה) ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל. וקביל ה' צלות דיירי ארעא. ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליתן בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ר סלה:

סליק ספר שמואל

וּבְכֵלֵ֥י הַבָּקָ֖ר לָעֵצִֽים׃ 23 הַכֹּ֗ל נָתַ֛ן אֲרַ֥וְנָ֖ה הַמֶּ֣לֶךְ לַמֶּ֑לֶךְ ׃ וַיֹּ֤אמֶר אֲרַוְנָה֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ יִרְצֶֽךָ׃ 24 וַיֹּ֨אמֶר הַמֶּ֜לֶךְ אֶל־אֲרַ֗וְנָה לֹ֚א כִּֽי־קָנ֨וֹ אֶקְנֶ֤ה מֵֽאוֹתְךָ֙ בִּמְחִ֔יר וְלֹ֧א אַעֲלֶ֛ה לַיהוָ֥ה אֱלֹהַ֖י עֹל֣וֹת חִנָּ֑ם וַיִּ֨קֶן דָּוִ֤ד אֶת־הַגֹּ֙רֶן֙ וְאֶת־הַבָּקָ֔ר בְּכֶ֖סֶף שְׁקָלִ֥ים חֲמִשִּֽׁים׃ 25 וַיִּ֨בֶן שָׁ֥ם דָּוִ֛ד מִזְבֵּ֖חַ לַֽיהוָ֑ה וַיַּ֥עַל עֹל֖וֹת וּשְׁלָמִ֑ים וַיֵּעָתֵ֤ר יְהוָה֙ לָאָ֔רֶץ וַתֵּעָצַ֥ר הַמַּגֵּפָ֖ה מֵעַ֥ל יִשְׂרָאֵֽל׃ חזק

ל' / פסקא בא"ס / ל' / ג' כתיב ה' וחד כתיב ו' / ט"ז רפין. ל' וכל קרי' תלוף / ד'

וּמָנֵי תוֹרַיָא לְאָעַיָא׃ 23 כֹּלָא יְהַב אֲרַוְנָן מַלְכָּא לְמַלְכָּא דִי בְעָא מִנֵיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְנָן לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קֻרְבָּנָךְ בְּרַעֲוָא׃ 24 וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְנָן לָא אֲרֵי מִזְבַּן אֶזְבּוֹן מִנָךְ בִּדְמִין וְלָא אַסִיק קֳדָם יְיָ אֱלָהִי עֲלָוָן מַגָן וּזְבַן דָוִד יָת בֵּית אִידְרֵי וְיָת תוֹרַיָא בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין׃ 25 וּבְנָא תַמָן דָוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסֵיק עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹת דַיָרֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

קנו ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר בהר סיני. ויקן ד' בקריאה וסי' ויקן את חלקת השדה אשר. ויקן יוסף את כל אדמת מצרים. ויקן דוד את הגורן. ויקן את ההר שמרון: ותעצר המגפה ד' בקריאה וסימ' ויעמד בין המתים ובין החיים. ויבא אחר איש ישראל. ויבן שם דוד מזבח. ויעמד פנחס ויפלל ותעצר:

תולדות אהרן הכל נתן זכר ויקהל: ד' אלהיך ירצך (שם מ): ויקן דוד זבחים קיו:

סכום פסוקים של ספרי שמואל **אלף וחמש מאות וששה** וסימנו **אשרו** המוץ. וסדריו **לד** וסימנו פותח את **ידך**. ופסקותוים של ספר ראשון **שלשים ואחד** וסימנו חסד **אל** כל היום. ושל ספר שני **עשרים וארבע** וסימנו ושמתי **כדכד** שמשותיך. וחצי הכל **חמשים וחמשה** וסימנו **הן** על כפים חקותיך. ותגיי ולאשה עגל מרבק:

רלבג

וכלי הבקר. הם הכלים שיש בהם עלים המוכנים לחרישה ולהיפיר כמו דרבן ומה שידמו לו ובספר דברי הימים זכר שהבר נתן ג"כ ארונה החטים שהבר היה בגרן למנחה וגם זכר שהבר נתן דוד במקום שקלי זהב במספר שש מאות והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלים חמשים לבנות שם מזבח ולהעלות הבקר לעולה ואולם המקום הטוב בכללו שנבנה בית המקדש עם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שזכר בספר דברי הימים וזהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה ממה שיורה שהבר קנה המקום שנבנה בו בית המקדש: (כה) ויעל עולות ושלמים. הנה לא נאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע"פ שהיה זר וזהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום: ואולם התועלות המגיעים ממנו הם אלו: הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כפעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התודה לו תועלת נפלא להייטיב לאמונתו יתב' ובכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב הש"י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללות על כולם ואעפ"י שהבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תהלים ולזה ספר שדבר דוד לה' את דברי השירה הזאת לה' ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומכף שאול: השני הוא להודיע שהש"י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה"א דוד שהש"י הוא קרן ישעו לספר שלא יחדש הש"י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולדחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרניו מעליו את החי המזיק לו: השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש"י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא ה' וגו' ולזה ג"כ אמר בצר לי אקרא ה' ואל אלהי וגו' כמו שבארנו: הרביעי הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיתחדשהו הש"י ע"ד ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו: החמישי הוא להודיע כי כשיבא הסכרח שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה ישודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקר' לאויביו כשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש"י מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהטענים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקים והלפידים כן ייטיב הש"י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהשגיח הש"י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים ה' וגו': הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מנצות אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתהר במצליח דרכו כי מצד היותו מצליח יצלח ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש"י יקדמוני ביום אידי ויהי ה' למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי ה' שהי' לו: השביעי

מצודת דוד

באש על המזבח: (כג) הכל נתן. הכל נדב לתת למלך: ארונה המלך. הוא היה מלך על היבוס עד שלא כבשה דוד ומשכבשה נתגייר ונשאר עליו שם מלך: ירצך. יהיה מרוצה לך לקבל עולותיך ברצון לשתעצר המגפה: (כד) לא. ר"ל לא אקבלם במתנת חנם אלא אקנה בכסף דמו שווים: חנם. מהדבר הניתן לי בחנם: בכסף שקלים חמשים. ובד"ה נאמר שקלי זהב משקל שש מאות כי חמשים שקלים נתן לו בעבור הגורן מקום המזבח ובעבור הבקר ומאשר ראה כי שם יהיה בית אלהים קנה כל השדה סביב הגורן ובעבורם נתן שש מאות שקלי זהב: (כה) ויעתר. נתרצה לאנשי הארץ ונעצרה המגפה מכל וכל מעל ישראל:

מצודת ציון

ד) מאותך. מאתך וכן וגם אדבר אותך (יחזקאל ג): במחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה): (כה) ויעתר. נתרצה כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה):

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם מצד שמרו דרכי הש"י והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בש"י ולזה"א דוד בספרו חוזק דבקות ההשגחה האלהית בו גמלני ה' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסור ממנו הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי הש"י ומתבונן בחקותיו ומשפטיו: השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלימות והחסידות בכל עניניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עוז שתהיינה פעלותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו סובב דבר הריגת אוריה לכסות קלונו ולמלט שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך . ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפל כמו שבארנו: התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתים הנה הערים הש"י להשלים מה שחסר מזה בששם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו אל הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק הש"י ויהיה לו למגן מהרעות ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו : העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאלו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שיעשה הש"י מהמטה נחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלות לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני : האחד עשר הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהפועל נמצא על צד החסד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישראל הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבוא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו כבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ו מלך ותתקיים על ישראל כי אי אפשר שתסור הממלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאים וזהו אומר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח : השנים עשר הוא מה שהודיע שאשר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מוצלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויזיקו ישראל בעבורם ובסבתם והם חרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיים מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תרא' שמלכות החשמונים לא נתקיים מאד בבית שני : השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היה כלם אנשים חכמים ג"כ בחכמת התורה ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שבב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורים אמר מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מצד גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית : הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשה הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואעפ"י שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם לה' לרמוז כי על עבודתו יתברך לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך : החמשה עשר הוא במצו' והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם לה' כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש"י בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעשה אחד מן האנשים הטובים קרבן מן הצבי לה' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכים אותם במקדש ומזה המקום יש סמך גדול וחזק למ"ש רבותינו מנסוך המים בחג הסוכות : הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעשה המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלוך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שגגה מה שהיה נשמר ממנה מהש"י לולי חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש"י המחילה : השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאי זה צד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העלה עניו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש"י ונחם על הרעה ואעפ"י שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש"י הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה של זה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעות מסודרות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואעפ"י שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל במשול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה הושם בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה כיחס זמן הניסה אל זמן הרעב : השמנה עשר הוא להודיע שאפי' מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקום בית המקדש אשר בחרו הש"י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר ה' ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תהלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש"י ולשוב מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש"י : התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדושה נפלאה לש"י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח לה' לא רצו שיהיה הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה והמוריגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחות שאם ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקום הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג"כ תמצא שכאשר בא ארון ה' משדה פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה לה' : העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש"י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בית המקדש : העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיישיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש"י כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דור ודור שהיה מדבר הש"י עם משה להיישיר ישראל לעמוד על כוונת התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש"י לעצור המגפה על יד הקרבנות האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדברי השירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בשם יתברך וההליכה בדרכיו וההתנהגות בדרכי התורה בכללם :

ובכן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש אדר ראשון של שנת תשעים ושמנה לפרט האלף הששי ותהלה לאל לבדו אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה :

ספר מנחת שי שמואל

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א [א] וַיְהִי . בתרסא : [ב] חפני ופנחס . בספרים כ"י נמסר עליו לית חסר וגם כריש פרשת פינחס נמסר כלם מלאים בר מן א' חסר חפני ופנחס ואין בזה מחלוקת בין מערבאי ומדנחאי ועיין בספר פענח רזא ריש פרשת פינחס וכדפוס ישן הפ"א במאריך ובשאר ספרים בגלגל לכן נ"ל שהשוא נע כקריאת כל שאר פינחס שבמקרא ומה גם כי זה עצמו דבן עלי נזכר פעמים רבות בספר יש כסימן ב' וסימן ד' וכימן י"ד ושמו יוכיח עליו ששוא נע ואף תרגומו דהכא ביו"ד ועיין ת"ס בפרשת ויצא על מלת ג נ ב ת י ובפרשת משפטים על ת ה ר ס ם ובמאמר שכתבתי על המאריך : [ו] פרעמה . סרי"ש בדגש לתפארת . רד"ק בפירוש ובמכלול דע"ב וכן הוא במסורת : [ח] לָמֶה תבכי וגו' . שלשתם מלעיל והמ"ם בסגול ורפי מכלול דף רס"ו : [ט] אחרי אָכְלָה . מקור בתוספת ה"א ואל"ף בקמץ חטוף והלמ"ד קמוצה והה"א רפה כן הוא בספרים כ"י מדוייקי' ובדפוסי' קדמו' וכן משמע בהדיא מפירוש רש"י ורד"ק ודין , הוא קדמאה מן מלין דמשמשין חד א' ואת וא' ולית דכוותהון ע"פ המסורת ותכרו וְאָכְלָה מצירי ובספרי' שהלמ"ד בחולם טעות סו' וצריך להיות בקמץ ושכי מוכח בגמרא : לאתוכות סוף פרק אף על פי ומדבר כתוס'

בתוספות שם. והואיל דאתא לידי אימא ביה מלתא מפני ששמעתי לקצת מעיינים שקראו אָבְלָה בקולם כלמ״ד כמו שמצאו בכמה ספרי הדפוס וטעות זה הביאם לשרש הגמרא והתוספות שלא כהוגן ואין דבריהם עולים כשמועה ולא נכונים בטעם ובנין דין לא סרחינן לאהדורי אפירושי דהך דלית כאן מקצת ולאפוקי משתא מדוכתא ברם הכי הוא ליישנא דהדין דרשה ופירושה: דרש ר׳ יהודה איש כפר גבוריא מנין שאין פוסקים ייגות לאבל (פרש״י אין כ״ד פוסקין לו יין שהיין מרגילו לתאות תשמיש) שנאמר ותקם חנה אחרי אָכְלָה בשלה ואחר שתה שָׁתֹה ולא שָׁתֹת אלא מעתה אָכְלָה ולא אָכֹל הכי נמי (ובעל תכמת ״ ״ שנמה הגיה אָכְלָה ״ ולא אָכֹל) אלא ״ ״ מדשני ״ קרא בדבוריה קאמרינן מכדי בגווה קא עסיק ואתי ״ ״ מ״ט שאני ב״מ שתה ולא שָׁתֹת פי׳ בעלי התוספות ז״ל רבותינו הגרסתים אחרי אָכְלָה ״ ״ אכלה מפיק ה״א ״ ״ משמע ״ ״ ואף על פי שלא אכלה כדכתיב ולא תאכל מ״מ ״ היא גן ״ נמדרש שכי ותקם חנה אחרי שעת אכילתה שהיה לה לאכול ואחרי שתה אלקנה וביתו אז מתנה שלא היה לה לשתות ולכך ויתכבס עלי לשבה שתה ולא שתת מדלא קאמר ואחרי שתותה דומיא דאכילה שתנה כה אז נמי אחרי אכל ואחרי שתה כדכתיב אָכוֹל וְשָׁתֹה יאמר (לך משלי כ״ג) ומדשני קרא בדבוריה דריש הכי ״ כדמפרש ״ לקמן אָכְלָה ולא אָכְלָה הכי נמי (כתמיה) וכי תדרוש כמו כן שאין פוסקים מזונות לאיש (סידור ל׳ ״ ״ ״ יום ״ לבעל חוב מכדי בגוה קא עסיק ואתי דהא כתיב חנה בקרא וכתיב נמי אָכְלָה א״כ ליכתוב נמי שתותה א״נ ליכתוב קרא בגוה וליכתוב אָכַל שָׁתֹה. מ״ט שאני ב״ת שתה ולא שתה ע״כ: הנך רואה כעיניך מהגמרא ומרבני ״ גרסת שכתוב אָכְלָה בקמץ כל׳ וה״א נוספת ובלא מפיק. אך דבעוהי כאלו היתה כמפיק מדשני קרא בדבוריה ולא כ אחרי אָכְלָה ואחרי שתותה או אָכֹל וְשָׁתֹה. ויש לי לתמוה על רד״ק ז״ל שכ׳ ובעל סדרש שאמר ״ ״ שתה ולא שתתה לא ״ דקדק ואחרי כקבת המחילה ממנו לא דקדק הוא כשעם הזאת שגם ר׳ יהודה ידע שמלת שָׁתֹה מקור והוא משמש ליחיד ולרבים ולזכרים ולנקבות ואם כן אף חנה היתה בכלל אך יצאת מן הכלל ״ מדכתב קרא שָׁתֹה ובלא בדבוריה בדאמרן ומדכתיב ותבכה ולא תאכל שירשו אחרי שעת אכילת׳ של חנה והוכרחו לשרש ואחרי שָׁתֹה אחר שעת השתיה נאחריה ולא לה ״ ״ מדשני קרא ומכאן שאין פוסקים ייגות לאבל ותו לא מידי כהן במעתל (?) ... אבל שיטפא אשמעינן שהספר המוזכר בדברי רד״ק בשרש קרב שנקרא בשם אָכְלָה וְאָכְלָה הוא ספר א׳ ממסורת שהראשונה שבהם מתחלתם בתרין מנין אלין יהובא גם ״ ״ ״ במסרה גדולה שנדפסה בוויניציאה במשרים ולרבע הגדול במע׳ אות א״ף וריכן של מסורת אינן אלא מספר ספה כמו שכתב ר׳ אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש הנ״ל ובהקדמה השלישית לספר מסורת המסורת ועיין עוד מ״ש ביחזקאל סימן ג ותהלים מזמור קי״ח: (טז) וכעסה. העי״ן בשוא נקה ״ ״ ״ שיש שבכל הספרים המדוייקים הוא בסמ״ך ור׳ יונה כתב שהוא בשי״ן שמאלית כמו ״ ״ ״ ״ כעשי (איוב ו׳) ואחרים על״ל. גם אני מצאתיו בנסחה כ״י בשי״ן שמאלית אבל לפי המסורת יש להכריע כגירסת הספרים שהוא בסמ״ך שבמערכת אות הכ״ף נמסר כעס ״ ״ ״ בסי״ן בי׳ ״ ״ ״ ואין זה ממניינם: (יז) את שלתך. חסר אל״ף ובהגדת שמואל בנתך כתיב אמר לה הכתוב זה שאת עתידה להעמיד הכנה שלך הוא עתיד לשאול בתורה ע״כ. ורש״י פירש חסר אל״ף והוא כו לשון בנים כמו ובשליתה היוצאת. ועיין עוד בכלי יקר ובמראות הצובאות לאשכנזי ומסורת הברית הגדול סימן תתקס״ג: (יט) וישכמו בבקר. בספרים מדוייקים חסר יו״ד וכן במסורת וישכמו ב׳ חסר וסימנהון וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ההר (במדבר מ׳ י״ד) ויהי ביום השביעי וישכמו כעלות השחר (יהושע ו) וכל שמואל דכו׳. ליסנא אחרינא וישכמו ג׳ חסר וסימן ויעלו אל ראש ההר ויהי ביום השביעי. ושמואל ע״כ. וכל ספר שמואל תשיב כחד כך הם הגרסאות השונות במסרות כ״י והמסרה שנסדרה במקרא גדולה פרשת שלח לך משובשת:

ב (ג) אל תרבו תדברו. בתי״ו רפה ועיין מ״ש בפרשת וארא על פסוק אתה תדבר: ולא נתכנו. ולו קרי ובהגדת שמואל ולו נתכנו עלילות אין אנו יודעין אם לו נתכנו עלילות אם עלילות שאינן מכוונות לו ת״ל יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו: (ה) חדלו הלמ״ד בדגש נתפרדה מכלול משקל פָּעֵל: (ט) חסידו. חסידיו קרי וביומא פרק אמר להם הממונה אמר ר׳ חייא בר אבא אמר ״ ר׳ יוחנן אפי׳ בשביל צדיק א׳ עולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם ר׳ חייא בר אבא דידיה אמר מהכא רגלי חסידיו ישמור חסידיו תרתי משמע א״ר נ בר יצחק חסידו כתיב ע״כ. ובספר הזוהר פרשת וירא דף קי״ב חסידו כתיב חד ודא אברהם דקב״ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי אילו מיניה לעלמין וכו׳ ובמדרש תנחומא דריש ליה נמי על אברהם כשרדף אחר המלכים ד׳א זה יעקב שנא׳ לו הנה אנכי עמך ובמרתיק ובהגדת שמואל זה יוסף ועיין כלי יקר :(י) מריבו. מריביו קרי ובהגדת שמואל אמר ר׳ אבא בר כהנא אם הד הוא יפול ואם תרין אינון יפלון עיין כלי יקר ובספר הזוהר פרשת ויקרא סוף דף י״ט: עלו. עליו קרי ובהגדת שמואל אמר ר׳ אבא בר כהנא אם עולים הם נשתים מהם אני מרעים בהולי ומורידם עיין כלי יקר: (יז) ואמר לו. לא ק׳ כן הוא בספרים כ״י מדוייקים וכ״כ רד״ק כתוב בוא״ו וקרי באל״ף ע״כ. ותרגומו שבמקרא גדולה ואמר ליה אבל במקרא מויניציאה שנת רע״ח מתורגם ואמר לא ועוד עתיד אני לכתוב מזה בישעיה מ״ט בס״ד: (יט) והעלתה לו. הה״א והעי״ן בפתח ורפוי׳ כמ״ד ומלרע כי הטעם בתי״ו כמו שכתוב במכלול דף קנ״ז: (כב) אשר ישכבון. בירושלמי פרק בתרא דכתובות ופרק קמא דסוטה ישכיבון כתיב שהו הנשים מגילות קיניהן לטהר לבתיהן והיו משהין אותן הקב״ה מעלה על הן כאילו הן שוכבין אותן. ופירש יפה מראה ישכיבון כתיב שהוא לשון הפעיל כאלו אחרים השכיבום עם השוטים מה שהעלה עליהם הכתוב כאלו שכבו להעניתם אע״פ שלא עשו אי קשיא דבכל ספרים לא כתוב אלא ישכבון ב״ח י״ד והיכא כתיב ישכיבון ואולי כן היה בספריהם ובדרך שכתבו התוספות בפרק במה בהמה גבי מעבירים כתיב בפעמים שגמרא חולקת על ספרנו ע״כ לשונו. ולא ידענא מאי דריש על יו״ד דכתר כ״ף דקך דרשא גופא איתא בבבלי פרק במה בהמה גבי כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו שכבום והכי איתא בב״ר פ׳ פ״ה ובהגדת שמואל פ׳ ז׳ ולא גרסינן ישכיבון כתיב כדגרסינן בירושלמי ואמרינן תו התם בבבלי גופא אמר ר׳ פנחס לא חטא וכו׳ שנכתוב איתסו לשבח ופריך אלא הא כתיב ישכבון אשר ישכבון כתיב ע״כ. ואפי׳ ר׳ דס״ל יש אם למקרא כלומר דכתר קריא אזלינן דהוא עיקר נדרש בריש פרק קמא דסנהדרין אשר ירשיען אלהים תרי משמע. ונאמר אלהים למטה שהוא ירשיעון אלהים. ונאמר אלהים למעלה עד האלהים יבוא מה למטה שנים אף למעלה שנים ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה שיגמר הדין בשלשה ורבנן פליגי עליה ואמרו (ירשיעון כתיב) הכא אפילו רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא דייתסו בכתוב: (כד) מעברים עם ה׳. בכל הספרים המדוייקים חסר יו״ד אחר הבי״ת וכן ראוי ע״פ המסורת שהוא חד מן ח׳ חסר בליבנא פי׳ חסר אחר הבי״ת וסי׳ ד׳ נמסר ביהושע סי׳ ד׳ במ״ג והוא מלא אחר הרי״ש. ובספר אהר דפוס ישן מעבירים כתיב והכיאיתא בהגדת שמואל ודריש מיניה לגניא שהטאת דמעבירים אותו כדאמרינן בירושלמי דסנהדרין פרק כהן גדול. ושן הגיה בעל אות אמת בהג״ת שמואל מעבירים עם ה׳ מעבירין כתיב מעבירין אותו ומחזירין אותו ובבלי פרק במה בהמה ארשינן דתניא נגד חטא ולא פינחס דפרכינן התם והא כתיב מעבירים אמר רב הונא ברי׳ דר׳ יהושע מעבירם כתיב וכתב שם רש״י ז״ל שבספרים מוגהים כתיב מעבירים וגם במסורת הגדול במקום שמנויים שם כל התיבות דלא כתיב בהן יו״ד וקרי״ן לא נמנה זה. והתוספות כתבו שהגמרא שלנו חולקת על ספרים שלנו שכתיב בהן מעבירים וכן מצינו בירושלמי פרק קמא דסוטה במשנן כתוב א׳ אומר וישפט את ישראל בימי פלשתים ארבעים שנה (שופטים ט״ו) וכתוב א׳ אומר והוא שפט את ישראל עשרים שנה (שופטים ט״ז) אמר ר׳ אחא מלמד שהיו הפלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כדרך שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו ובכל הספרים שלנו כתוב עשרים שנה גם בשופטים ט״ז על״ל. וכן כתב בעל יפה מראה וכן הוא במדבר רבה פ׳ י״ד ובעל כלי יקר טרח לפרש הירושלמי אופן שלא יהיה נגד הספרים ע״ש. ובהקדמת מקרא גדולה ומ״ש בפרשת כה על פסוק ונתנו על שתי המזוזות ובפרשת נשא על כלות משה ובסוף פרשת מצורע הא׳ והנושא את אותם יכבס בגדיו :(כה) ופללו. למ״ד עי״ן הפעל רפה: מי יתפלל לו. בהתחלפת יִתְפַּלֶּל לו: (כח) לעלות על מזבחי. במקרא גדולה מסור עליו ב׳ מטעים פירש דמטעים ליה דסבירין להעלות כי כן מפטו כמ״ש רד״ק והכרו נ״ל שהוא לעלות עמים תחתיו (איוב כ״ו) וכן מתורגם בשניהם לאסקא: (לג) ולאדיב. בכל ספרים שלפנינו האל״ף בשו״א ופתח שלא כדברי רב פעלים שכתב ובנוח הש״א האל״ף מהמכתא ולאדיב את נפשך ע״מ לְשַׁמִּיד מעזניה מן השלמים:

ג (ב) ועינו. ועיניו ק׳: החלו. הלמ״ד בדגש: (ג) ושמואל שכב בהיכל ה׳. הקשו בפ׳ עשרה יוחסין והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה׳ ושמואל שכב במקומו פי׳ ושמואל שוכב בהיכל ה׳ חדא מילתא משמע ועל כרחך מפסקינן ליה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית וכן תרגום יונתן בעזרת ליואי היכל אבר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה ע״כ פי׳ רש״י ז״ל. ועיין עוד בפירוש על פסוק ובכלי יקר. ולפי דרכנו למדנו מעלת הטעמים שהאתנה מפריד תיבת שכב מתיבת בהיכל כדי שלא יובן שהיה שוכב בהיכל ה׳: (ח) שמואל בשלישית. בספרים מדוייקים חסר יו״ד תניין והוא חד מן ד׳ דכתיבין כן על פי המסורת וסימן במ ג פרשת פינחס: (י) ויתיצב. בדפוסים האחרונים שלדי״ק בנירי ובדפוסים ישנים וגם בכמה ספרים כ״י מדוייקים בפתח ובספר אחר ישן כתוב יד גם בדפוס ישן בקמן: שמואל שמואל. חד מן ד׳ שמות מכופלים וכולם מדקים גמורים וכבר האכרתי בזה הענין בפרשת וירא שמות על אברהם אברהם: (יג) כי מקללים להם בניו. זה אחד מן י״ח פסוקים שהם תיקון סופרים והיה לו לומר מקללים לי אלא שכינה הכתוב רש״י ורד״ק ומדרש ילמדנו ומכילתא פרשת בשלח ומסורת ופירוש תיקון סופרים אשר בעזרת

אל כזבריה ב׳: (טז) ויקרא עלי את שמואל. בספר אחד כתיבת יד קדמון כתוב אל שמואל וכן הוא בקונקורדאנציאה ואף בדפוס ישן מתורגם לשמואל אכן בשאר ספרים כתוב את תרגומו ית: (יח) בעינו. בעיניו קרי:

ד (ג) ויושענו. בספרים מדוייקים חסר דחסר ובמסורת ג׳ וסימן נקחה אלינו. אל תחרש ממנו ושמואל א׳ ז׳. קוינו לו ויושיענו ישעיה כ״ה: ובמ״ג נמסר כאן ויושיענו ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר וכו׳ קדמאה חסר אבל בישעיה ס מן כ״ה נמסר במסרה קטנה ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא וכן בספרים מדוייקים תרתי דשמואל חסר דחסר וחד דישעיהו מ״א דמלא: (ו) מה קול התרועה. מה שנמסר במ״ג כ״ד וכל דסמיך לאתה״ע כוותיה וכו׳ ר״ל וכל דסמיך לחי״ת ועיין כמ״ש בפרשה נגדים. וכנ״ל לקמן על מה קול ההמון: (ז) ויראו הפלשתים. היו״ד במאריך ועיין מ״ש בסימן ז בפסוק ויראו מפני פלשתים: (יג) יך. יד קרי: (יז) המבשר. ברוב הספרים הה״א במאריך ובלא דגש כמ״ש: גם ישראל לפני פלשתים. כן כתוב לפני לא מפני כמו שמצאתי בס״א כ״י וכמו שנדפס בדפוס ישן: וארון האלהים נלקחה. למעלה אומר נלקח לשון זכר וכאן נלקחה לשון נקבה ובהגדת שמואל תשמה מדת הדין כנקבה: (יט) כי נהפכו עליה ציריה. בסגו הה״א וקל הפ״א ע״פ המסורת כמ״ש בדניאל סימן יו״ד וכן במכלול דף ע״ב ובשרשים: (כ) וכעת בכל״ף: מותה. בשורק וכן במסורת עד יום מותה (שמואל ב׳ ו׳) מלאים וחד קמוץ פום וכעת מותה וסימניך דאית לה בנין שרקא דלית לה בנין תומא:

ה (ג) וישכמו אשדודים ממחרת. חסר יו״ד וכן וישכמו בבקר שבסמוך וכמו שכתבתי בסימן א׳: (ו) אל האשדודים וישמם. כן כתיב אל לא על והתרגום הוא דרך פי׳. ויך אתם בעפלים. בטחרים ק ובספרים כ״י אין בבי״ת מאריך ויש דגש בעי״ן להורות על דגשות הטי״ת וכן הוא בעפלים שבסמוך. (ז) ויראו אנשי אשדוד. בספרים מדוייקים אין ביו״ד מאריך וכן כתוב כי מן ראה הוא וכן ת״י וחזו: (ט) וישתרו להם כתוב בשי״ן שמאלית במו בסמ״ך רד״ק רד״ק וכ״כ רש״י כמו וישתרו בסרי הוא במסורת מן הכתובים שי״ן ומפורשים בלשון סמ״ך מכת בית הסתרים עכ״ל. ותמהני שביהושע כ׳ נמסר במ״ג מלין דכתיבין שי״ן וקריין סמ״ך ואין זה מהם: להם עפלים. טחורים ק׳ והעי״ן בשו״א לבדו: (יא) מהומת מות. בנסחאות כ״י ודפוסים ישנים הה״א במאריך: (יב) הכו בעפלים. בטחרים קרי:

ו (ד) עפלי. טחרי קרי והעי״ן בשו״א לבד: (ה) עפליכם. טחריכם קרי והעין בשו״א לבד: (ז) עגלה חדשה אחת. האל״ף בסגול והחי״ת בקמץ בנסחאות כ״י מדוייקות ודפוסים ישנים ובדפוסים אחרונים כולו פתוח וכן מצאתי בס״א כ״י ומועטים הם שהרי במסורת פרשת בשלח על עגלת אחת נמסר ו׳ פתחין זקפין ולית דין מנהון ועיין במכלול דף רנ״ה: (יח) ואת צלמי טחריהם. כתוב במסורת אחרים דכתבן עפלים ו׳ בקריאה ותשיב להו התם ובתר הכי קאמר וכ׳ כדקריין כן כתבן וסי׳ ואת צלמי טחריהם ואלה צלמי טחרי הזהב. ובהקדמת מקרא גדולה הקשה המגיה מהא דגרסינן במגילה פרק הקורא את המגילה עומד תנו רבנן כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורים אותם לשבח כמו ישגלנה. ישכבנה. בעפלים. בטחרים. ובמסורת לא מנוי כי אם ו׳ דכתיב בעפלים וקרינן בטחרים וכו׳. וסוף דבריו כתב דלא ידע לתרוצי אלא דאורחיה דתלמודא לפלוגי על המסורת עד כאן לשונו. ולי נראה דעיקר קושיא מעיקרא ליתא ואינו השמיע המקשה לאזניו דברי רבותינו ז״ל לא הוה קשיא ליה מידי דעד כאן לא אמרינן בגמרא אלא שכל המקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו ישגלנה שיותר מפורסם בנשים משגל ממשכב וכן עפלים לשון מפורסם לגנאי יותר מטחרים כמו שפירש רש״י בגמרא אבל השנים הטחרים למעלה הנכתבים בפסוק בלשון טחרים יוצאים מכלל חבריהם שנקראים ונכתבים לשבח ואין בהם שום גנאי ואם ישאל השואל מה נשתנו שנים אנו מכל האחרים אשיב כי אחר שהושמו אצל הארון שנה הכתוב בעבור קדושתו וכנה אותם בלשון נקייה וזהו טעם לשבח לע״ד: (יב) וישרנה הפרות. עיין מה שכתבתי בפרשת ויגש על ויתמנה הנאן ומדלא קאמר ותישרנה דרשו רבותינו ז״ל בב״ר פ׳ כ״כ סימן ו׳ שהיו הולכות בדרך ישרה. ודרשוהו עוד על פנים אחרים ע״ש, וביפה תואר סי״ו: (יד) ויבקעו. הקו״ף דגושה: (יז) ואלה טחרי הזהב. ב׳ כתיבי וק׳ בענין כמו שכתבתי למעלה:

ז (ו) ויאמרו שם חטאנו לה׳. ירושלמי פ׳ סדר תעניות כיצד. ויאמר שמואל חטאנו לה׳ אמר רב שמואל בר רב יצחק לכם שמואל הלוקח של כל ישראל וכו׳ וכתב בעל יפה מראה אם אין טעות בגירסא יש לומר דהא על גב דויאמרו שם חטאנו כתיב משום דשמואל לכם תלוקן וכו׳ כדכסמוך חשיב ליה כאילו שמואל הוא האומר חטאנו אבל הנראה דט״ס הוא ול״ג אלא ויאמרו שם חטאנו והכי איתא בהגדת שמואל: (ז) ויראו מפני פלשתים. כתיב במכלול דף קל״ג שהוא ביו״ד ההית״ן לבד וצריך להמשיך האותיות הנוספות בִּירְאוּ תִּירָאוּ להורו׳ על היו״ד פ״א הפעל תהיה כתובה אי לא כתובה צריך להורות עליה בקריאתה: (ח) מזעק. הזי״ן דגושה: ויושענו. חסר דחסר כמ״ש לעיל סימן ד׳: (ט) ויעלה. ויעלהו ק׳ וכפ׳ אין מעמידין (דף כד) אמר ר׳ אדא בר אהבה מנין לעולת נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד שנאמר ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה ויעלהו לשון זכר משמע אמר ר׳ נחמן בר יצחק ויעלה כתיב: (יז) ושם שפט את ישראל. ר׳ יונה בס׳ הרקמה מנה זה עם הזרים שבאו בקמץ שלא בהפסק ובמסורת לית קמץ וכל שום גבר דכוותיה:

ח (א) את בניו שפטים. בלא מאריך בשי״ן: (ג) בדרכו. בדרכיו ק׳: ויטו אחרי. בחיר״ק היו״ד: שִׂימָה לָּנוּ. כ״כ: (יא) ורצו. מלרע שלא כמנהג: (יד) שדותיכם. בלא מאריך בדל״ת: (יט) ״ ויאמרו לא. הלמ״ד דגושה ע״פ המסורת כמ״ש בפרשת וירא סימן י ט: (כ) מלחמתינו ס״א. מלחמתנו חסר:

ט (א) מבן ימין. מבנימין ק׳ מלה אחת וכתיב שתי מלות: (ד) בארץ שלשה. בספרים כ״י מדוייקים מלעיל וחסר והברו מוכיח עליו והיא בא מבעל שלשה (מלכים ב ד) והם ג׳ חסר יש על פי המסורה: (ו) בוא יבוא. בספרים כ״י מדוייקים שניהם מלאים ו׳ ואל״ף ועיין מ״ש בסוף פרשת בשלח על פסוק עד בוא השמש: נלכה שם. השי״ן דגושה: (ז) לכה נלכה. כן כתיב נלכה לא ונלכה בוי״ו וזה ברור ממסורה הגדולה דחשיב הדין פסוקא בחלופת ביתא מן תרתין תיבותא לא נסבין וא״ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון: (כו) וישכימו. כל ספרא אבל כמ״ש בסימן א׳: ויהי כעלות. בכ״ף: הגג. הגגה קרי:

י (ג) נבל יין. ברוב ספרים מדוייקים שלגט בהמש נקודות. ובשרשים ואחד נשא נֵבֶל יין בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות ע״כ: (ה) אחר כן תבוא גבעת. בדפוסים אחרונים כתוב תבוא אל גבעת ובדפוסים ישנים וספרים כ״י מדוייקים ליכא מלת אל וכן הוא במאיר נתיב: ויהי כבאך. במקצת ספרים הכ״ף דגושה ובמכלול דף ק״ז נמנה עם הרפין ועיין מ״ש בתלים סימן קמ״ז: ופגעת. בשני גרישין: (ז) תבאינה. יתיר יו״ד: (ח) תוחל. במקצת ספרי הדפוס חדשים התית בחירק וביש״נים בצירי וכן הוא בכל כ״י: (יא) מאתמול. במקרא אחת דפוס ישן וגם במקרא כ״י מצאתי האל״ף בסגול והתי״ו רפה אכן בשאר ספרים הא״ף בחירק והתי״ו דגושה וכ״כ רד״ק בפי׳ ובשרשים ומכלול דף רכ״ט: עם נביאים נבא ״ ויאמר העם במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק: (יב) על כן היה למשל הגם שאול בנביאים. בספרים מדוייקים חסר יו״ד קדמאה וכן נמסר עליו: (כא) למשפחתו. למשפחתיו ק׳: ויבקשהו. הקו״ף רפה: (כב) הלם איש ״ ויאמר. פסקא במצעות פסוק: (כד) הראיתם. בדגש הרי״ש ע״פ המסורת ועיין במכלול דף ע״ב ודף ס״א:

יא (ב) ויאמר אליהם. בספרים מדוייקים מלא יו״ד: (ו) בשמעו. כשמעו ק׳ והוא חד מן י״ד מלין דכתיב בי״ת וקריין כ״ף וסימניהון בריש הושע במ״ג: (ז) אחרי שאול ואחר שמואל. בס״א כ״י ובדפוס ישן כתוב ואחרי שמואל וכן נרשם מבחוץ בדפוס אחר להורות על חילוף זה ובשאר ספרים כתיב ואחר: (ט) כחם. כחום ק׳ והוא חד מן מלין דכתיבין בי״ת וקריין כ״ף:

יב (ה) ויאמר עד. י״ב דסבירין ויאמרו ובהגדת שמואל סוף פ י״ד ויאמרו עדים אין כתוב כאן אלא ויאמר עד אמר להן הקב״ה אתם מעידים עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר ובמסכת מכות פ אלו הן הלוקין אמר רבי אליעזר בג׳ מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה וכו׳ בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי וגו׳ ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד וכן בב״ר פ׳ פ״ה סימן י״ג ע״ש ביפה תואר ובמורה מקום: (ו) את אבותיכם. אמר המגיה קלרה נפשי מאד בראותי רוב החילופים על כל אבותיכם שבשמואל ורוב הספרים אינם עולים בסגנון א׳ דזה בכה וזה בכה ולית חד מנהון דאזיל בתר מסורת דהיא במערכת א״ב ומה לי לעשות עוד אמרתי אתכמה והיא רחוקה ממני על כן בחרתי להדפיסם כמו שנמסרו במסרא רבתא וז״ל שמואל כולם מלאים במ״ב חסרים וסימן ואשפטה אתכם לפני. כתב בא יעקב מגרימה קדמאה דפ׳. ואם שאיתי הבינו לי ע״ש): (ח) וישבום במקום הזה. בספרים כ״י חסר יו״ד וכן הוא בדפוס ישן ועיין מ״ש בשמואל א׳ ל׳: (י) ויאמר. ויאמרו ק׳: (כד) אך יראו. חד מן ג׳ שהאל״ף נחה כמ״ש בסוף יהושע:

יג (ב) במכמש. בספרים כ״י מדוייקים כולם שבענין בשי״ן שמאלית כמ״ש בישעיה י׳ ובעזרא סי׳ ב׳ ונחמיה סימן ז׳ כתיב אנשי מכמס בסמ״ך ונמסר עליהם ב׳ כתיב סמ״ך: (ה) בית און. כן כתיב בספרים כ״י בלא מקף: (ו) כי נגש העם. בשי״ן שמאלית וכן תרגם יונתן ופי׳ רד״ק: (ח) וייחל. ויוחל ק׳: (יט) אמר. אמרו ק׳: (כא) והיתה. הוא״ו בגעיא: ולהציב הדרבן. בספרי הדפוס וגם בכ״י הבית בקמץ ורד״ק כתב בפי׳ ומכלול דף רכ״ג ושרשי׳ שכלו קמץ לב״נ ולב״ת הבי״ת בפת״ח ולשניהם הדל״ת מעמדת בגעיא עכ״ל. וראיתי ספרים אחרים מדפוסים ישנים משונים בנקודות אלו והם דנא כמאן ועיין מ״ש בפ׳ תצוה על ויספה: (כג) מעבר מכמש כולם שבענין בשי״ן שמאלית כמו שכתבתי למעלה:

יד (ג) אי כבוד. ברוב ספרים כ״י קדא מלה ובתרגום לא בפסק: (ד) הנה כתב בעל מכלל יופי שהוא מלעיל והנו״ן בסגול ובדגש עכ״ל וכן ראיתי בדפוסים ישנים וספרים כ״י מדוייקים: (יב) ונודיעה אתכם

אתפס דבר * ויאמר יונתן וגו'. במקצת ספרים יש פסיקא באמצע פסוק: (יד) מענה. הע"ן בקמץ פתח: (טו) חרדה במחנה. בס"א רפה שהקדמאה אינו טעם מפסיק: (יט) הלוך ורב ויאמר שאול וגו'. פסיקא באמצע הפסוק: (כד) ואיש ישראל נגש. [illegible]

[illegible]

טו (א) ממשח. [illegible]

[illegible]

טז (ד) ויבא בית לחם. [illegible]

[illegible]

(יז) והביאותם. בספרים כתובי יד וקצת דפוסים ישנים בוא"ו אחר האל"ף:

יז (א) ויאספו פלשתים. הפ"א רפה: ויאספו שכה. בספרים מדוייקים חסר וא"ו בין שין לכ"ף ומסרה רבתא אתיא כוותייהו ואידך דבפסוק מלא וא"ו: (ז) וחץ חנית. ועץ ק' ובסוטה פ' משוח מלחמה דרשו רבותינו ז"ל על הכתוב עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע. ובשמואל ב' כ"א כתוב ועץ חניתו כמ"ש שם וכן בד"ה א' כ'. ועיין מ"ש בסוף פרשת דברים: (ט) והכיתיו. א"ה בר"ב ספרי הדפוס חסר יו"ד קדמאה אבל במ"ג ערך הך נמסרו והכיתיו ג' ב' חסר ואחד מלא ולא מ[illegible] כי היכי המלא אבל מדאזינא בכל ספרי דב דלקמן חסרים [illegible] אשתמע מינייהו דדין מלא וכן אשכחנא בקצת ספרי ע"כ): (יח) ויחתו ויראו מאד. מלא ויראו היו"ד במאריך: (יז) אופת הקליא. חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין מסורת ריש פרשת שלח לך ודניאל ג': (כ) המעגלה. ברוב ספרי הדפוס וכתובי יד מלעיל הזקף בגימ"ל: (כג) ממער ות. ממערכות ק'. וכן נדרש בסוטה סוף פ' משוח מלחמה כתיב ממערות וקרינן ממערכות תני רב יוסף שבכל הערו באמו והכי איתא במדרש רות רבתי פרשתא ב' אבל בספר הזוהר פ' בלק דף ר"ו כתוב שם. והיינו דכתיב ממערכות פלשתים אל תיקרי ממערכות אלא ממערות דומה שהוא כתוב ממערכות וכ"כ בעל מתנות כהונה במדרש רות וכן הוא בירושל' פרק החולץ ובאגדת שמואל פסוק כ' והדבר צ"ע ומ"ש שם בירושלמי ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים הוא פסוק מורכב משני פסוקים כמנהג בכמה מקומות: (כה) הראיתם האיש. בדגש הרי"ש ע"פ המסורת ומכלול דף ע"ב: והיה האיש. הוא"ו בגעיא: (לד) ונשא שה מהעדר. במקצת ספרי הדפוס כתוב זה וטעות הוא כי בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים כתוב שה וכן תרגם יונתן אימרא וכן בתבונת החכם אברבנאל ובעל כלי יקר בפירושיהם והקונקורדאנציאה בשרש נשא ושרש שה ושרש עדר: (לה) והמיתיו. נכתב ביו"ד אחר מ"ם עם דגש בתי"ו: (לו) גם את הארי גם הדוב בפסוק זה רבו החילופי' בספרים ובמדרשים ובפירושי המפרשים במדרש ל"ב מדות דר' יוסי הגלילי מריבוי אחר ריבוי כיצד גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אילו נכתב ארי ודוב הייתי אומר שתים בלבד כשהוא אומר גם את גם הרי שלשה ריבויים מלמד שהיו שם חמשה חיות רעות כיצד ארי ושני גוריו והדוב וגוריו כן נמצא זה המדרש בספר כריתות ובהליכות עולם וגם רד"ק הביאו עם שינוי מעט וכן במכילתא סוף פרשת בשלח ושים באזני יהושע זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז שנים השו ושנים לא השו וכו'. דוד נתן לו רמז ותם שנאמר גם את הארי גם את הדוב וגו'. וכן הובא בילקוט שמואל ריש רמז קנ"ז וזו היא גירסת בעל מאיר נתיב אבל באגדת שמואל סוף פ' כ' גרים גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך תני בשם ר' נתן ארבעה אריות ושלשה דובין הכה דוד באותו היום הה"ד ארי. הארי. את הארי. גם את הארי. דוב. הדוב. ואת הדוב ע"כ. וכן מצאתי בס"א כ"י ואת הדוב. ובילקוט מייתי הך אגדתא בלישנא אחרינא ומשבשתא היא ומשום הכי לא כתבינן לה ואולם בספרי דוקני ועתיקי דאתו לידן כתיב גם את הארי גם הדוב וכן תרגם יונתן וזו היא גירסת רד"ק ורבינו ישעיה והכי איתא בכולהו נכתי דספרד ובויקרא רבה סוף פ' כ"ו ובמדרש אסתר רבתי פסוק ויהי אומן את הדסה. ובבא מציעא פ' המקבל וילמדנו סוף פרשה בשלח וז"ל דעל כרחין צריך להגיהו כן בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי דאמר התם כהדיא גם את גם הרי שלשה ריבויין ואי גרסינן גם את הארי גם את הדוב כדמייתי קרא התם מעיקרא הוו להו ארבעה רבויין ואי הוה גרסינן הכי גם באגדת שמואל ניחא נמי למידרש דוב הדוב גם הדוב ואיכא ביניהו דאגדת שמואל דריש ריבוי שתי הסי"ן ה"א דהארי וה"א דהדוב להביא עוד שנים אחרים ורבי יוסי הגלילי הסי"ן לא דריש ורש"י ז"ל נראה שיש לו נסחא אחרת בפסוק ובמדרש ל"ב מדות עיין עליו ובעת יספיק מה שכתבתי במקום הזה: והיה הפלשתי. הוא"ו בגעיא: (לח) ונתן קובע נחשת על ראשו. בקו"ף ומלעיל וי"ס שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרים שהמסרה מעידה עליו לית כוותיה בקו"ף וחד צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג) והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריא כובע בכ"ף כלם בר מן אלין תרין בקו"ף רד"ק בפי' ושרשים: (לט) ללכת בא לא. ב' בקמץ ע"פ המסו' כמ"ש למעלה כי' ט"ז:

יח (א) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד. מריש ספרא עד הכא יונתן בר מן תרין יהונתן וסימן ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה וגו' ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל האנשים ותרוייהו בחד ענינא לעיל סימן י"ד ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן בר מן חד וידבר שאול לקמן ריש סימן י"ט ועיין מ"ש כלי יקר ומסורת ברית הגדול סימן תתקפ"ט: ויאהבו. ויאהבהו ק': (ו) ויהי בבואם. הבי"ת דגושה: לשור. לשיר ק': (ז) ותאמרן. כל נביאים וכתובים ותאמרנה נו"ן ה"א בסוף תיבה חוץ מזה שכתוב בנו"ן פשוטה מסורת פרשת ויצא: באלפו. באלפיו ק': (ט) עון. עוין ק': (י) ויתנבא בתוך. מלא בתוך ברוב ספרים כ"י הבי"ת דגושה ולא ידעתי למה: (יד) ויהי דוד לכל. במסורת סוף פ' תרומה מונה זה עם ה"א לכל דמטעין בהון דסבירין כל וקריין לכל: דרכו. דרכיו ק': (כ) וישר הדבר בעיניו. כתב רד"ק בפירוש על וישר הדבר בעיני דוד שבסמוך שהוא ביו"ד אית"ן נגד ויו"ד השרש נפלה מהמכתב ועל זה לא כתב מאומה ובספר מכלול דף קכ"ד כתבו בתחלה ביו"ד אחד ואחר כך כתב שבמקצת ספרים ויישר הדבר בעיניו מלא בשני יודי"ן אבל וישר הדבר בעיני דוד חסר אבל בספרים שלפנינו שניהם ביו"ד אחת וכן נכון ע"פ המסורת דפרשת בלק שנמסר א' יישר וב' ויישר מלאים ואין זה מהם: (כב) את עבד"ו. עבדיו ק': (כה) אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות. חד מן ה' פסוקים דלית בהון את ומטעים בהון וסימן במ"ג פרשת חיי שרה: (כז) וימלאום. קל הלמ"ד וכן במסורת ב' ומלאים והברו וימלאום עפר פרשת תולדת יצחק: (כט) ויאסף שאול. נכתב באל"ף במקום וא"ו ובמקצת ספרים כ"י נכתב מבהון ויוסף ק':

יט (ז) ויבא יהונתן את דוד אל שאול. בספר אחד כ"י נגררה האל"ף ונשאר לשאול ואין כן בשאר ספרים: (י) וימלט בלילה הוא. ד' דסבירין ההוא וכתיבין הוא וסימנם בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק: (יז) למה ככה רִמִּיתָנִי. בס"א רִמִּיתָנִי בקמץ התי"ו ולא יתכן שהמסרה מעידה רִמִּיתָנִי ב' הנה ברחל (בראשית כ"ט) ואתה שאול (שמואל א' כ"ח): למה המיתך. מלרע ורפי כמשפט השיבה על אותיות אה"ע: (יח) וישבו בנוית. בניות קרי וכ"כ רד"ק נכתב הוא"ו קודם היו"ד וקרי היו"ד קודם הוא"ו ע"כ. וכן מצאתי כל הכתובים בענין בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים קדמונים אבל בספרי הדפוס אחרונים יש חילופים אחרים ואין בכם ממש ובזבחים פרק איזהו מקומן דרש רבא מאי דכתיב וילך הוא ושמואל וישבו בניות וכתיב הנה דוד בניות ברמה וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא יושבים ברמה ועוסקים בנויו של עולם פירש בבית המקדש (כלומר) באיזה מקום יהיה כן כתיב בפירש רד"ק אמנם בנוסחא גמרתינו כתוב וישבו בנויות בשני ואוי"ן והיו"ד באמצע. ונלע"ד דרבא דריש קרא ומסורת כחדא דקרא היינו וא"ו קדים ליו"ד ומסורת יו"ד קדים לוא"ו והוי כאילו נכתב בנווית ובהכי מידריש שפיר ועוסקים בנויו של עולם דהי לאו תרי ואוי"ן לא מצינן למימר בנויו ובמסורה רבתא במערכת אות וא"ו חשיב להו בהדי מלין דכתיב מוקדם מאוחר וחשוב לכולהו כ"מ תרי בתראי ולא ידענא טעמא: (יט) הנה דוד בנוית. בניות קרי: (כא) ויתנבאו גם המה ויסף שאול. אין ריוח באמצע כמו שהוא במקרא גדולה: (כב) בשכו. השי"ן בסגול במקצת ספרים ובמקצת בצירי: ויאמר הנה בנוית. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש סוף פרשת מטות: הנה בנוית. בניות קרי: (כג) אל נוית. ניות קרי: בנוית. בניות קרי:

כ (א) מנוית. מניות ק': (ב) לו° עשה. לא יעשה ק' ועיין כלי יקר ומ"ש בישעיה סימן מ"ט: (ג) כי כפשע. ברוב ספרי הדפוס בשי"ן הנקודה לצד ימין. וזהו פשע רב שהוא לשון פסיעה כמו שפירשו כל המפרשים מלשון אפשעה בה (ישעיה כ"ז) וכן פי' שם הראב"ע אפסעה בה כמו כי כפשע ע"כ. וכן אמרו במדרש בפסיעה אחת שנסתרתי מלפניו נגלתי גם בכל ספרים כ"י בשי"ן שנקודה נגד שמאל: (ה) ישב אשב. במקצת ספרים כ"י במאריך ביו"ד לא בשי"ן:

(ה) ועשית חסד על עבדך. על דסבירין עם ועיין מ"ש בפרשת ויגש סימן ל': (טו) ולא תכרית. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן במסורת ב' חד חסר וחד מלא. דין הוא החסר והמלא הוא דאיזבל. והמדפיסים טעו בזה: (כ) לדה אירס. ה"א הכנוי רפה ע"פ המסורת ומשפטה להיות במפיק ואין לומר כי הה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה שאם כן היה ראוי להיות בטעם מלעיל וזהו בטעם מלרע שרשים והגהה שם: (כד) על הנחם. אל הלחם ק': (כט) אמלטה נא. מלעיל אמלטה נא שמה פרשת וירא מלרע כמ"ש שם: (ל) בן נעות. מלא ר"ן בסגול וכ"כ בשרשים בשרש סיה ובספר הרכבה אות הנו"ן. וכתב המכלול יופי שאינו במקף ובי' ספרים מדוייקים שלפני הוא במקף ועיין לוית חן פ"ז מהשער השביעי: (לח) נער יהונתן את החצי החצים ק': (מ) לך הביא העיר. מלא יו"ד ע"פ המסורת ועיין מסורת הברית הגדול סי' תתק"ג: (מא) וישקו איש את רעהו. השי"ן נדגש בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים:

כא (ג) נבא מלעיל: (ו) עצרה לנו. הצד"י במאריך: כתמול. בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו ועיין מ"ש בפרשת ויצא סימן ל"א: (ט) ויאמר דוד לאחימלך ואין. מלא ואין האל"ף בהור"ק בכל המדוייקים וכ"כ רד"ק ובמקצת ספרי הדפוס האלף בצירי ואין להשגיח בהם: (י) תננה לי. בלמ"ד דגושה מכלול דף ק"ו: (יב) באלפו ודוד ברבבתו. סיו ק' תיו ק': (יד) ויתו על דלתות. לא בקמץ כתי"ו שלא כמנהג חביריו מכלול דף קנ"ט: (טז) יבוא אל ביתו. בספרים כ"י ודפוס ישן מלא בוא"ו ואל"ף:

כב (ה) ובאת לך. התי"ו בקמץ: (ו) ושאול יושב בגבעה. בספרים מדוייקים מלא וא"ו והוא א' מן המלאים בסיפרא על פי המסורת עיין עליהם: תחת האשל. במקצת ספרים מדוייקים האל"ף בסגול ועיין מ"ש בפרשת וירא על ויטע אשל: (י) וצידה. ברוב ספרים ישנים מלא יו"ד: (יב) שמע נא. השי"ן בגעיא: (יג) אליו. אלי ק': ושאול לו. האל"ף בחולם: (יד) ונכבד בביתך. במקצת ספרים הבי"ת בקמץ כמשפט הבינוני ומתחלפים בפתח ובמסורת ונכבד ב' פתח וסימנהון ולא נכבד עליך (שמואל ב' י"ג) וישב דוד לביתו וגו' מה נכבד היום (שמואל ב' ו') וכתב שם רד"ק מה נכבד היום נפעל עבר כי הוא פתוח: (טו) לשאול לו. חד מן תיבותא דיתירין וא"ו וחטפין קמצין וסימן במסרה רבתא: (יז) אזנו. אזני ק': לפגע. עיין מ"ש בפרשת חקת על מלא לסבב: (יח) ויאמר המלך לדויג. לדואג ק' כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא ק' דואג. וי"ס שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו ע"כ לשון רד"ק. ובירושל' פ' חלק ויאמר המלך לדויג אמר ר' יסודה בר פזי לדויג כתיב א"ל נתפסת כדג אתם עבדת רבתא כוב אתה ופגע בכהני ה' פי' אמר לו שאול נתפסת כדג שנאחז במצודה שאהר שעשית הגדולה דהיינו שהלשנת עליהם וחייבתם מיתה גב"י יש ד להרגם על דרך יד העדים תהיה בו בראשונה. והתם בבבלי דריש ר' יוחנן בתחלה [illegible] הקב"ה כביכול יושב ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה ופי' רש"י אמר ווי להכי כתיב דויג ובמסורה דואג ג' וסימן ושם איש מעבדי שאול. והוא נצב על עבדי שאול. בביא דואג האדומי. ובאחראן דויג כתיב ועיין כלי יקר: (כ) וימלט בן אחד. ד' בצירי ומקף וסימנהון והלד בן ששי ליעקב. ודין. והוליד בן פרין. ולמפיבשת בן קטן. וסימן יעקב זעיר אשתזיב מאחוה ועיין מ"ש בפרשת ויצא סימן ל': (כב) כי שם דויג. דואג ק':

כג (א) את הגרנות. הגימל בחטף קמץ בנסחאות כ"י וגם בדפוסים קדמונים ועיין עוד מ"ש ביואל סימן ב': (ב) בפלשתים האלה * ויאמר. פיסקא באמצעות פסוק: (ג) ואף כי נלך קעלה. בספרים מדוייקים חסר יו"ד: (ד) קום רד קעילה. בספרים מדוייקים מלא יו"ד: (ה) ואנשו. ואנשיו קרי: וישע דוד את ישבי קעילה. מלא ובקצת ספרים חסר: (יא) הגד נא לעבדך° ויאמר. בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק: (יב) כיד שאול · ויאמר. בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק: (יג) ויצאו מקעלה. בספרים מדוייקים חסר יו"ד וכן הוא לפי המסורת שהביא המדפיס במקרא גדולה ולפי דבריו רבו החילופים בספרים וככר ברירנא כל דוכתי דאית בהון ספיקא כדאשכחנא בספרי עתיקי: (טו) במדבר זיף בחרשה. הרי"ש בשוא נע שהמלה מלעיל והה"א נוספת וכן כולם שבפרשה: (כח) מרדף. בספר אחד כ"י המ"ם בצירי וטעות הוא כי בשאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק בחירק המ"ם שלא כמנהג ובכמה ספרים מדוייקים המ"ם בלא מאריך ובמסורת ב' וחסר וחברו מרדף אחרי ישראל (שמואל ב' י"ח) וגם הוא בלא מאריך ובחירק כמ"ש שם וכן במכלול דף ס':

כד (ג) ויהי כאשר שב וגו'. כאן מתחיל סימן כ"ד: (ה) איביך. איבך ק': (ט) מן המערה. מהמערה ק' והוא חד מן ח' מילין דכתיבין ב' מלין וקריין חדא מלה וסימן במ"ג ד"ה ב' ל"ד: (יא) אשר נתנך ה' ׀ היום ׀ בידי. יש פסוק בין ה' להיום ובין היום לבידי ודכוותיה בפסיקתא דנביאים אשר נתנך ה' ׀ היום ׀ ביד דלקמן ס"כ כ"ו. אך בספרים שלנו אין בפסוק דלקמן פסיק כי אם בין ה' להיום: ואמר להרגך. לב"נ הרי"ש בקמץ חטוף הגימ"ל בשוא ונב"א הרי"ש בקמץ רחב עם געיא והגימ"ל בשוא ופתח כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף ל"ט והגהת לוית חן ש"ו פ"ג וכן ראיתי בחילופי ב"א וב"נ ובכמה ספרים מצאתי כב"נ ואחד מכל אלה לא מצאתי כב"א ובספרים ספרדיים הרי"ש בקמץ רחב עם מאריך והגימ"ל בשו"א לבדו ואפשר שזה יהיה דעת ב"א. ולפי דעתי זהו אחת מן המבוכות שנפלו במקצת ספרים שכל שוא הבא אחר מאריך עשאוהו שוא ופתח כמו הגעיא הבא בראש היבה ולא הבחינו ביניהם ובעת בהרתי בקילור שעתיד אני להאריך בענין זה במאמר מיוחד בס"ד אם יאריך ה' ימי: ותחס עליך. החי"ת בקמץ חטוף לא בפתח ועיין מ"ש ביחזקאל כ': (יט) ואת° ואתה ק':

כה (ג) ושם אשתו אבגיל. חסר יו"ד קדמאה וכן צריך להגיה במסורת שמואל ב' ג': כלבו. כלבי ק': (ה) ושאלתם. האל"ף בסגול וכ"כ רד"ק בשרשים ותמיהני על מה שראיתי במקרא כ"י ישנה האל"ף בפתח וגם בחילופי הדפוס וכ"י כתוב לבן אשר בפתח ולבן נפתלי בסגול ודבר זה שאלתי את רבותי ולא אמרו לי דבר: (ז) לא הכלמנום. הה"א בסגול ומשפטו בחירק על המנהג בשלמים מסורת ורד"ק בפירוש ומכלול דף פ"ב ושרשים: (ח) על יום טוב בנו. חסר אלף מהמכתב ונזכרה במבטא רד"ק בפי' ומכלול דף קמ"ט ושרשים והוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בלישנא דביאה וסי' במסורת ירמיה ל"ט: (יא) את לחמי. החי"ת בשוא לבדו: (יב) ויהפכו. בספרים כ"י מדוייקים היו"ד והה"א בפתח והפ"א בשוא נח וכ"כ רד"ק בשרשו ובמקצת דפוסים ישנים היו"ד בצירי והה"א בקמץ וַיֵּהָפְכוּ ובמקצת דפוסים אחרונים וַיַּהַפְכוּ בדגש הפ"א וכ"י עקר והיא גמורה ממסרה רבתא [illegible] דבמערכת אות הוא"ו איכא [illegible] כ"ב זוגין נסבין וא"ו יו"ד בריש תיבותא ונסבין ו"ו כבוסיה חד מלרע וחד מלעיל כמו וְיִתְאָו המלך יפיך (תלים מ"ה) מלרע. וַיִּתְאַו דוד ויאמר (ד"ה א' י"א) מלעיל. וחד מן זוגיא [illegible] דאמרי התם הוא דין וישלחם [illegible] וַיַּהַפְכוּ ארחן (איוב י"ב) מלרע. וַיַּהַפְכוּ נערי דוד לדרכם מלעיל. וזהו מן אחד מענין [illegible] מלעיל ומלרע הנזכר מבעלי המסורת שאינו על הנחת טעמים רק על השתנות הנקודות וזה במלות שנמצאו שנים שנים שקראו להם זוגים ובראשן אותיות כל"ב או הוא"ו שבראש האיתן ובמלה אחת הן נקודות בשוא ובחברתה בפתח ודגש אחריה כמו שזכר בעל מסורת המסורת במאמר ד' ואין ההפכות אחר ביניהם: ויגדו לו. בספרים מדוייקים חסר יו"ד: (יד) ויעט בהם. היו"ד קמוצה מענין עיט שהוא העוף אבל ויעט העם אל השלל (שמואל א' י"ד) היו"ד פתוחה שהוא מענין נטייה וכן במסורת ויעט ב' חד קמץ וחד פתח: (יח) ותמהר אבוגיל. אביגיל ק': עשוות. עשויות ק' ורבותינו דרשו בפרק ראשית הגז שמעשות את בעליהן ואומרות לו קום עשה מצוה חדשה מאי ניסו ראשית הגז דכתיב ביה נתן דמשמע מרובה דאי בבכורה ומתנות אפי' הדא מחייבא: (כ) והיה היא רכבת. חסר וא"ו וראה מ"ש בפרשת נח סימן ז': (כג) ותשתחו ארץ. חד מן ה' דסבירין ארצה וסימן במ"ג בפרשת ויגש: (כד) באזניך. האל"ף בקמץ לבד: (כו) ועתה אדוני. כ"כ ועתה לא ואתה וכן תרגום יונתן וכען: (כט) לִרְדָפְךָ. הדל"ת בקמץ חטוף ובכ' כ"י מצאתי לִרְדָפְךָ ואין לרדוף אחריה ובחילופים הדל"ת רפה [illegible] לקריאת ב"א ולב"נ בדגש ואין שינוי [illegible] אחר ביניהם: והיתה. הוא"ו בגעיא: (לא) ולשפך דם חנם. איתא במסרה רבתא במערכת אות הוא"ו כל תיבותא דיתירים וא"ו וקמצין חטפין ותמן כתוב לשפוך דם נקי דאביגיל ולא נמצא במקרא רק זה הפסוק שכתוב ולשפך דם חנם ובכל הספרים הוא בלא וא"ו והוא מן התימא ולי יש לומר דאולי זאת היתה קריאת ב"נ ודברי בעל מסרה א מיוסדים עליה כמ"ש אבל תדרוש רשעו בל תמצא (תלים י) ואין אנו סומכים על קריאתו: (לב) ויאמר דוד לאביגל. הגימ"ל בפתח ויש ספרים שגם זה כתוב לאביגיל וטעות נפל בהם וכן במדרש הובא בילקוט אמר ר' יצחק פסוק זה הזכיר פגם של אביגיל. אביגל חסר יו"ד מפני שנתנה בו עיניה כשהיא אשת איש. ולשון המדרש באגדת שמואל כך הוא וזכרת את אמתך אמר ר' יצחק פסוק מוזליך וחסיל שועתיך לפי שנתנה עיניה בו כשהיא אשת איש לפיכך פגמה הכתוב אביגיל תניינא אביגל כתיב ע"כ. ואם אין טעות בגירסא נ"ל דקרי תניינא לשני הנזכר בפסוק בתר שראתה את דוד דהיינו מתחלת ותרא אביגיל את דוד וגו' וכן אמרו בירושלמי דסנהדרין פ' כהן גדול וזכרת את אמתך מלמד שפקרה עצמה וכיון שפקרה עצמה פגמה הכתוב בכל קריא אתקרי אביגיל בר מהדין פסוקא ויאמר דוד לאבגל. ואתיא כהא דאמרינן בפ"ק דמגילה וב"ק פרק החובל היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שיתא פלכא אי נמי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין: (לג) והשע ידי לי. במקצת ספרים חסר וא"ו בין ה"א לשי"ן וכן נמסר עליו לית חסר ובמסורת בירמיה סימן א' והושע ג' וסימן מבוא בדמים והושע ידך לך דלעיל. וברוך טעמך וברוכה. והושע לא יושיעו להם בעת רעתם (ירמיה שם) ע"כ. ושלשתם השי"ן בצירי לא בחירק כמו שראיתי בספר אחד כ"י: (לד) לולי מהרת. במקצת ספרים כ"י כתוב לולא באל"ף ומסול עטב לולא ד' בקריא וסימן כי לולא התמהמהנו. לולא חרשתם בעגלתי. כי לולא מהרת. לולא האמנתי לראות ע"כ. אבל בספרים אחרים כתוב לולי ביו"ד ומסרה שלהם ג"כ ד' לולא באל"ף ומשמיטים זה ומונים לולא דברתי כי אז (שמואל ב' ב') דאף דבההוא ספרי נמי דכתיב הכא לולא באל"ף לא קבעי נפשייהו במסרת דילהון ולא מברר לא שפיר. ובשמואל ב' סימן כ' מסרי בלישנא

דמסרה

דמסרת דילן שקס ובפרשת מקץ : ותבאתי . ותבאם ק׳ ועיין בספר הרכבה אות הוא״ו : (לז) ותאג ע תשאו . במקראות כ״י ודפוסים קדמונים הגימ״ל בצבול : (מב) ההלכת . במקצת ספרים מלא וא״ו בחראה ולפום מאי דמסר בעל המסורת בפ׳ ואלה שמות חסר דחסר :

כו (א) הישימן . ברוב ספרים ישנים חסר וא״ו וכן חברו שבסמוך : (ה) סביבת״ו. סביבותיו קרי : (ז) מראשת״ו . מראשותיו קרי : סביבת״ו . סביבתיו קרי והוא מלא יו״ד אחר הבי״ת : (ח) אויביך . כן הוא בספרי מדוייקי ונמסר עליו לית וכתיב כן לא כמ״ש במקצת ספרים אוֹיִבֶךָ ביו״ד יתירה . וכ״נ שזהו דעת רד״ק שלא כתב על זה כלום כמ״ש למעלה בסימן כ״ד : (יא) החנית אשר מראשת״ו . מראשתיו קרי : (טז) המים אשר מראשת״ו. מראשתיו קרי : (כב) הנה החנית . חנית קרי : (כג) ואת אמנתו . בכמה דפוסים אחרונים בחטף פתח ואין להאמין להם כי בכל ספרים הרשומים בכתב אמת וגם בדפוסים ראשונים בחטף סגול:

כז (א) לבקשני עוד . בספרים כ״י ובקצת דפוסים ישנים הקו״ף רפה : (ב) בן מעוך . בקצת ספרים הע״ין בשורק וטעה הוא שהמסרה מעידה לית מלאפום וחד ומעוך וכתות : (ג) היזרעאלת . במקצת ספרים כ״י חסר יו״ד ונמסר עליו ה׳ ב׳ חסר יו״ד והכי נמי נמסר במסרה רבתא מערכת אות היו״ד ז״ל קרי התם : (ד) יוסף . יסף קרי : (ו) צקלג . כ״א ציקלג מלא וי״ם שהגדי״י מאריך בשניהם שבפסוק אף על פי שאין בהם יו״ד כמ״ש בסי׳ ל׳ דספר זה ובספר שני סי׳ ד׳: לכן היתה צקלג. סבירין על כן. מסורת : (ח) והגרזי. והגזרי קרי : (י) הירחמאלי. היו״ד דגושה בספרים מדוייקים :

כח (ג) ושמואל מת וגו׳ ושאול הסיר האבות ואת הידענים . במקצת ספרים כתוב הסיר את האבות אבל במדוייקים כ״י אין בהם מלת את וכן במאיר נתיב שרש אוב ושרש סור : (ה) וירא . ברוב הספרים ביו״ד אחת בלבד : ויחרד . במקצת ספרים ספרדים החי״ת בשוא לבדו : (ח) קסומי . יתיר וא״ו והסמך בחטף קמץ והוא חד מן יתירין וא״ו חטפין קמצין על פי המסורת : (ט) ולמה אתה . מלת ולמה מלרע ורפה כמשפט : (י) אם יקרך . דגש הקו״ף לתפארת מכלול דף ד׳ ועיין עוד בדף קס״ה : (טו) למה הרגזתני . מלת למה בא בדגש ומלעיל על הה״א מכלול דף רי״ז ובפירוש רבינו ישעיה כאן ועיין מ״ש בירמיה ט״ו : (טז) ערך . חסר יו״ד ברוב הספרים : (כ) וירא מאד . בספרים מדוייקים ביו״ד אחת לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב וכ״כ רד״ק : (כג) וישב אל המטה : (כד) ולאשה עגל . חצי הספר :

כט (ה) באלפ״ו באלפיו קרי . וי״ם שכתוב בפסוק באלפיו ביו״ד : ברבבת״ו . ברבבותיו קרי : (י) באך אלי . בספרים מדוייקים בלא וא״ו אחר הבי״ת :

ל (א) ואנשיו צקלג. יש ספרים שהגדי״י במאריך כמ״ש לעיל בסימן כ״ז : (ב) וינהגו במסורת עליו לית מלעיל ואחד מלרע וַיְנַהֲגוּ וילכו שבפרשה זו לקמן וחסו אחד מהזוגים שזכרתי למעלה בסימן כ״ה ע״ש : (ו) מרה . לית בטעם מלעיל וכן מנה במסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית כוותיה וגם רד״ק כתב כי מרה פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין : על בנ״ו . בניו קרי : (יג) למי אתה . בספרים מדוייקים כ״י ובדפוס קדמון הלמ״ד בגעיא : (יד) ואת צקלג . כ״א צקלג ועיין מה שכתבתי לעיל : (טו) השבעה לי . בס״א כ״י השי״ן במאריך : והורדך . בספרים כ״י אין מאריך ברי״ש : (כא) ויושיבם . במסורת הדפוס ויושבם ב׳ וסימן ויושבם בבר וכו׳ וטעות הוא וצריך לומר ו י ש ב ו ם במקום הזה (ש״א י״ב) ומשתניין באתיהון ובנקודתהון:(כד) היורד ספר אחד הירד כתיב חסר היורד קרי מלא . וס״א הירד כתיב וקרי וס״א היירד כתיב היורד קרי :

לא (א) יבים . בספרים מדוייקים מלא יו״ד ואזלא כוותיהו מסורת דסוף שופטים : (יג) ויקחו את עצמותיהם . אין בגדי״י דגש : תחת האשל . יש ספרים בשש נקודות וי״ס בחמש ועיין מה שכתבתי בפרשת וירא על ויטע אשל :

שמואל ב

א (א) וישב דוד בצקלג. מתחלפים הספרים כמ״ש למעלה: (ב) בבאו אל דוד בבי״ת רד״ק : (ו) הדבקהו . בספרים ישנים חסר יו״ד וכן בס״א כ״י מסור עליו לית וחסר : (ח) ויאמר אליו . ואמר ק׳ מסורת נחמיה ה׳ : (ט) עמד נא עלי ומתתני . בס״א כ״י ע מ ד המ״ם בחולם ואין לעמוד עליו כי בכל שאר ספרים בקמץ חטף : (י) ואמותתהו . הוא״ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר עיין בפי׳ רד״ק : אחרי נפלו . בס״א כ״י הנו״ן בקמץ חטוף ובכל שאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק בשרשו : (יא) בבגדו . בבגדיו ק׳ : (טז) דמיך . דמך ק׳ : (כא) ושדי תרומת . במדוייקים חסר וא״ו תניינא וכן ראוי כמ״ש במשלי כ״ט בסי״ד: (כב) לא נשוג . לית כתיב שי״ן ועיין מ״ש בתילים סי׳ מ״ד בסי״ד : (כו) נפלאתה. האל״ף בפתח במדוייקים ובא׳ מהם כתוב עליו פתח׳ בס׳ מוגה :

ב (ט) ועל ישראל כלה . עיין מ״ש בירמיה סימן ב׳: (יז) ויגף אבנר . במקרא גדולה כתוב וינגף ושגגה יצאה מלפני המדפיס : (יט) ועל השמאול . ברובן של ספרים כ״י מלא באל״ף וא״ו : (כב) למה אככה . מלעיל ודגש סמוך לא״ה עיין מ״ש בירמיה ט״ו ואז תבין . (כו) תחתיו . תחתיו ק׳ ובמסורת כ״י תחתו ד׳ חסר וסימנהון עשהאל . וישלח אבנר מלאכים בסימן ג׳ . אשר מלכת תחתו סימן ט״ז בהאי סיפרא . תחתו שחתו (איוב ט׳) :

ג (א) ארכה . חד מן ג׳ חסר ודגשים במסורת איוב י״א : (ב) וי״לדו . ויולדו ק׳ : (ג) לאביג״ל . לאביגיל ק׳ : הראש כלב אנכי . לשון רש״י כלב אנכי מוקף במקף וכן הוא במקי״ג אבל בכמה ספרים כ״י מדוייקים מלת כלב בטעם גלגל ובקצת מהם מלת אנכי הנו״ן בטעם מלבד הזרקא שבסופה ובמ[illegible] בראשית נמנה עם

אותם שהם בטעם מלעיל : הביאך . לית וחסר יו״ד בתראה : (יב) תחת״ו . תחתיו ק׳ כמ״ש לעיל בסי׳ ב׳ : (יג) בבאך . בס״ם בבואך מלא : (טו) פלטיאל . סנהדרין פ׳ כהן גדול כתיב פלטי (שמואל א׳ כ״ה) וכתיב פלטיאל א״ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב . ובויקרא רבה פ׳ כ״ג ג׳ הם שברחו מן העבירה ושתף הקב״ה שמו עמהם. יוסף. ויעל . ופלטי . פלטי מנין כתוב א׳ אומר ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי וכתוב א׳ אומר פלטיאל קרי ליה פלטי וקרי ליה פלטיאל מי נסיב פלטי ומי יהב פלטיאל בתמיהא אלא מעיד אני עליה שלא נגע באשת דוד : לוש . ליש ק׳ : (יח) ביד דוד עבדי הושיע. בס״א כ״י א ו ש י ע באל״ף ובכל שאר הספרים כתוב הושיע בה״א וכ״כ רד״ק שהוא מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידי . וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכן ת״י הושיע אפרוק עכ״ל . ורבינו ישעיה כתב שנחלף האל״ף בה״א ופי׳ אושיע שאותיות אהו״י מתחלפות זו בזו וכן וכל מלבושי אגאלתי נחלף הה״א באל״ף והיה לו לומר הגאלתי ע״כ . ובמסורת כ״י הושיע ב׳ פתח ודין ר״ל פ׳ עתה ידעתי כי הושיע ה׳ משיחו (תלים כ׳) : (כא) אקומה ואלכה . בס״ם הוא״ו בגעיא : (כב) והנה עבדי דוד ויואב בא . עיין מ״ש ביחזקאל כ״ג : מבוא״ך . מובאך ק׳ : (לד) הגשו . במקצת ספרים הגימ״ל בפתח : (לה) להברות את דוד . בדפוס ישן כתיב להכרות בכ״ף וקרי להברות בבי״ת וכן בסנהדרין פ׳ כ״ג דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות בכ״ף וקרינן להברות בבית בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו ופירש רש״י ז״ל בתחלה להכרותו שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר ולבסוף להברותו שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר עכ״ל . וכן כתבו מנחם בן סרוק ור׳ יהודה חיוג ור׳ יוסף קמחי כי הכתיב בכ״ף . אכן בספרים אחרים שלפנינו כתוב בבית ואין כאן קרי וכתוב כלל וכן העידו רד״ק ורבי יונה המדקדק שלא מצאו כתוב בכ״ף בשום ספר מדוייק ולא במסורת ובעל כלי יקר כתב לפי דרכו שגם חז״ל לא היה להם כתיב וקרי רק להברות בבי״ת יעויין שם : (לט) לעשה הרעה . בספרים ישנים מהדפוס וכ״י השי״ן בסגול לא בצירי כמו שהוא בדפוסים אחרים :

ד (ב) שרי גדודים . במקצת ספרים המאריך ברי״ש לא בשי״ן וי״ם בגלגל ויש ג״כ בלא שום טעם הצד השוה שבהם שאין שום טעם בשי״ן : (ו) והנה באו . בשני ספרים ישנים אחד מהם כ״י ובאחד מהם מהדפוס מצאתי כתוב וְהֵנָּה וטועים כל האומרים כן כי במסורת נמסר וְהֵנָּה ג׳ בקריאה וסימן וְהֵנָּה באו עד תוך הבית והנה אמרת הסיתוך (ירמיה ל״ח) . וְהֵנָּה בשבי תלכנה (יחזקאל ל׳) : (ז) ויסרו את ראשו . בס״ם ודפוס ישן חסר יו״ד : (י) ואהרגהו בצקלג . בס״א כ״י הה״א בסגול ובספרים אחרים בשוא וחבירו ע״פ המסורת קראתי אל אדוני וָאֶהֶרְגֵהוּ (מלכים ב׳ י׳) וגם הוא בשני שואין וכ״כ במכלול דף מ״ה : בצקלג . הספרים מתחלפים כמ״ש בשמואל א׳ כ״ז :

ה (א) הננו עצמך . קל ובשוא נו״ן ראשונה כמ״ש ביהושע ט׳ : (ב) אתה הייתה מוציא . היית ק׳ המוציא ק׳ והה״א הכתובה בסוף מלת היית נקראת עם מלת מוציא והוא חד מן ג׳ מלין קדמיתא נסיב מן תניינא וסימן דין יִדַּעְתָּה ° שַׁחַר מקומו (איוב ל״ח) וּמִתַּחְתָּה ° לְשָׁכוֹת האלה (יחזקאל מ״ב ס׳) וכן מצאתים בס׳ כ״י קדמון מדוייק וחילופיהון נמסר לקמן בסימן כ״א : והמבי״א . והמביא ק׳ : את ישראל ויאמר . בספרים כ״י ובדפוס ישן אין כאן פיסקא באמצע פסוק : (ד) ארבעים שנה מלך . ארבעים בלא וא״ו והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד מתרתין תיבותן לא נסבין וא״ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרא רבתא אות וא״ו : (ו) הסירך העורים והפסחים . ברוב ספרים מדוייקים הה״א בשוא וסגול וכן כתב רד״ק בשרשים ובמקצת ספרים בשוא ופתח : (ח) מכה . במקצת ספרים הכ״ף בסגול : שנאו . שנאי ק׳ : (יט) התתנם בידי ° ויאמר . בספרים ישנים אין כאן פסקא באמצע פסוק : (כב) ויספו עוד פלשתים . בס״א כ״י חסר יו״ד וכן בספר אחר מדוייק נגררה היו״ד ומסורת סלקא כוותייהו עיי׳ במס׳ רבתא אות היו״ד : (כד) בשמעך . כשמעך ק׳ בכ״ף והכתיב בבי״ת והוא מן י״א מלין דכתיבין כן והבי״ת בגעיא :

ו (ה) ובצלצלים. במקצת ספרים כ״י ודפוסים ראשונים לדי״י שנייה בשוא לבדו ובמקצת ספרים כ״י מדוייקים וגם בדפוסים אחרונים בחטף סגול ורד״ק בשרשים כתב וכן בהכסל הפ״א ובמנענעים ו ב צ ל צ ל י ם בסגול הפ״א והגיה ר׳ אליה המדקדק היה לו לומר בסגול הפ״א הראשונה והשנייה בחטף סגול כדרכה : (ו) ויבאו עד גרן נכון . ובד״ה א׳ י״ג ויבאו עד ג ר ן כ י ד ן ובסוטה פ׳ אלו נאמרין בתחילה כ י ד ן ולבסוף נ כ ו ן עיין שם בפי׳ רש״י וחכמת שלמה דף י״ו וכאן בפי׳ רד״ק וירושלמי סוף פ׳ החולץ ומדבר רבה פ׳ ד׳ : (יא) את עבד אדם ואת כל ביתו . בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא״ו כחבריו שבענין ומה שנמסר במקרא גדולה כל אדום דעבד אדום חסר בר מן חד מלא לא מצאתי כן בספרים כ״י אדרבא בס׳ א׳ כ״י מדוייק נגררה הוא״ו והאריכו הדל״ת : (כג) לא היה לה ילד . למדינחאי כתיב ולד בוא״ו וקרי ילד ביו״ד ולמערבאי כתיב ילד ביוד וקרי בוא״ו ולד כ״כ רד״ק ובחלופי ב״א וב״נ שאצלנו בדפוס למערבאי ילד כתיב וקרי . למדינחאי ולד כתיב ילד קרי והספרים מתחלפים ואין להכריע מהם . והחכם לוזאטו בעשרים וארבע שלו מהדפוס שכתוב בפסוק ולד כתב כנגדו ס״א י ל ד ועיקר למדינחאי כתיב ו ל ד ואנן קי״ל כמערבאי עכ״ל . והמסורות מסייעות לנוסחא שלפנינו אליבא דמערבאי דכתיב וקרי י ל ד ביו״ד דבמסרה גדולה נמסר סימן מן כ״ב מלין דכתיבין

דכתיבין ידיד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ולא נמנה זה עמהם גם לא נמנה במשלי סימן י"א עם י' מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא וקרינן יו"ד וחזינא במקצת נסחי דדפוסא בסוף סדר' ד"ה גבי ותהי שרי עקרה אין לה וָלָד דמסרי עליה לית וחד לא היה לה וָלָד וליתא בעיקר נסחי דכתיבין כתב ידא : עד יום מותה. בחולם אבל וכעת מ ו ת ה (שמואל ד') בשורק כמ"ש שם :

ז (ד) ויהי בלילה ההוא ויהי דבר . במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע פסוק : (ט) את כל איביך . (אמר המגיה במק"ג ובמקצת ספרי' חסר יו"ד והרי זה טעות גמור שהרי במזמור פ"ג נמסר שז' מלאים דמלאי' כתיבי וב' חסרים דחסרים ואין זה עמהם ושארא איביך מלא ביו"ד בתראה כתיבי ועיין מ"ש המחבר בפ' כי תצא ובפרשת שופטים על פסוק כי תצא למלחמה) : (י) ושמתי מקום לעמי ישראל . במקצת ספרים כתוב לעמי י ש ר א ל ורובא דנסחי דיקי דאתו קדמי כתוב ל י ש ר א ל בלמ"ד אבל בד"ה א' י"ז כתוב לעמי י ש ר א ל : (טז) וְנֶאְמַן ביתך . במקצת ספרים האלף בחטף סגול אך במדוייקים בשוא לבדו וכ"כ רד"ק במכלול דף ע"ב ובשרשים וכ"כ בעל רב פעלים ובמשלי י"א על פסוק וְנֶאֱמַן רוח מכסה דבר . נמסר עליו במקרא גדולה ב' אֱ וְאְ ופי' הדבר ר"ל ב' ונאמן חד בחטף סגול היינו של משלי וחד בשוא פסוק זה דשמואל וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י שנמסר כאן בשמואל ב' וא' וְנֶאֱמַן רוח ותרווייהו פתחין : (יח) הבאתני . בספרים מדוייקים חסר יו"ד ודד"ה א' י"ז מלא י"ד וכן נמסר כאן חד חסר וחד מלא דין חסר (ופי' ח"י) ובד"ה נמסר ב' וחסר וא"ו והא והא איתא : (כא) את כל הגדולה . נכתב בוא"ו עם הדגש וכן חברו שבסמוך רד"ק : (כב) ככל אשר שמענו . בספרים מוגים ב כ ל בבית : (כג) אשר הלכו אלהים . נפל בו מחלוקת אם הוא קודש או חול כי במדרש קהלת רבתי בפסוק טוב שם משמן טוב ר' בון בשם ר' שמואל בר נחמני אמר מצינו שהלך הקב"ה מהלך חמש מאות שנה לקנות לו שם דכתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם משמע מהכא שהוא קדש והתם בתר הכי איתא כתיב אשר הלך האלהים (ד"ה א' י"ז) ולהלן הוא אומר אשר הלכו אלהים הלך זה הקב"ה אלהים זה משה ואהרן והכי איתא באגדת שמואל פ' כ"ז אלמא חול הוא וכן משמע בירושלמי דסנהדרין פ' כ"ג ובהוריות דאמרינן התם הוא וכל דרגין דידיה פי' פמליא אשר הלך אלהים אין כתיב כאן אלא אשר הלכו אלהים אבל בגמרא דילן פ' א' דיני ממונות משמע שהוא קדש דחשיב ליה גבי אתריני דכל מקום שפקרו המינים ותשובתן בצדן הילכך טוב להחמיר שלא למוחקו . אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהים ירושלמי פ' לולב וערבה תני בשם ר' אלעזר ע"א עברת עם ישראל בים מה טעמא מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו היינו פסל מיכה שעליו נאמר ועבר בים צרה כדאיתא בפרק חלק אמר לו ר"ע ח"ו אם אומר אתה כן נמצאת עושה את הקדש חול פי' מלת ואלהיו שהוא שם קדש ואינו נמחק אתה עושה אותו חול ובריות למחקיה מה ת"ל אשר פדית לך ממצרים. כביכול כאילו עצמך פדית ע"כ . ול"ע מהירושלמי הזה דגרים גוי ואלהיו והכי גרסינן בספרי פרשת בהעלותך ובמכילתא פ' בא ומדרש קהלת פסוק טוב שם משמן טוב וש"ר פ' כ"ו ופ' מ"ב אבל בשמות רבה פ' פ"ו גרסינן גוים וכן כתוב בדברי הימים א' י"ז אשר פדית ממצרים גוים ועיין מה שאכתוב בתילים מזמור פ' : (כד) ותכונן . בשני טעמים :

ח (ב) וימדדם בחבל בשם נקודות ברוב הספרים יכן ומלא ה ח ב ל שבסמוך : (ג) ויך דוד את הדרעזר . ברוב הספרים בשני דלתי"ן ותדא מלה וכן חביריו שבפרשה : (אמר הצעיר רפאל חיים המגיה אבל בדפוסים אחרונים בין של אמשטרדם בין של ויניציאה כולם בדי"ש . ואשתומם על המרא' שראיתי בדפוסי ויניציאה אשר בכולם לקמן על פ' לעזור להדדע זר נרשם מבחוץ כנ"ל ר וכן כולם שלאחריו נרשם ביד קטנה להורות שהם בדי"ש וקשה דהלא על פ' זה דריך דוד לא נרשם כלום דלכאורה נראה דזה נכתב בדל"ת . אברא דנוכל לומר דהמדפיסים לא מצאו מחלוקת על זה אבל על אחרים שמצאו בהם מאן דפליג רשם דכנ"ל בריש . השתא מיהא קשיא אליבייהו דהני דפליגי וסברי דהנך בתראי הם בדל"ת וקמא בריש דהרי במסרה רבתא אות דל"ת נסדרו הני מילי דחד דל"ת וחד רי"ש וליתא דכוותייהו כגון אדיקם אדקה. הראה . ולית דין כהדייהו אלא ודאי כולהו דמיין להדדי וליכא הפרש בינייהו ומדחזינא להרב המחבר שכתב דכולהו אינון בתרי דלתי"ן לית לזוע מיניה דודאי דק ואשכח) : בנהר פרת . הבי"ת במאריך בספרים כ"י : בנהר פ ר ת קרי והוא חד מלין דקריין ולא כתיבין על פי הגמרא בנדרים פ' אין בין המודר ועל פי המסורת בריש סדר אלה הדברים ובמגלת רות ולכן הניחו מקום הלק בנים ושמו שם הנקודות להורות עליהם והזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים א' י"ח פעם ראשון אמר להשיב ידו בנהר ופעם שני אמר להציב ידו בנהר פ ר ת ולהודיע שהוא נהר פרת ולא נחל מצרים כתוב הולה לו פרת . כך מצאתי בסדר קרי ולא כתיב ופירושו ומלתו : (י) וישם דוד נצבים . בספרים כ"י והפוסים ישנים חסר יו"ד קדמאה וכן חביריו שבענין : (יג) בשבו . א"ה בדפוסי ויניציאה נכתב בגליון בס"א מוגה מלא וא"ו וליתא דהמסרה מעידה עליו לית חסר) :

ט (ו) אתה ובניך ועבדיך והבאת : מלת והבאת מלעיל אעפ"י שהוא לעתיד רד"ק בשרשים ובהגהות ה"א לפי שהוא ענין אחר ר"ל מענין תבוא' לפיכך נשתנה הטעם וכן השמר והשקע וכו' : (יב) ולמפיבשת בן קטן . הבי"ת בגירי ע"פ המסורת :

י (ג) חקר את העיר . כן כתוב את העיר לא את ה א ר ץ : (ה) שבו בירחו . בספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הרי"ש בחירק לא בצירי והוא חסר יו"ד אחר הרי"ש בכונס : (ט) בחורי בישראל . ישראל ק' : (י) אבשי : כשוא הבי"ת ובמסרא בסיפר' לית כוותי' וכל ד"ה כוותי' כן כתב רד"ק וכן מצאתי במסורת וכתב רש"י בד"ה א' י"ט שכל אותו הספר נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחוהו אבישי דמשמ' גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל ספר ד"ה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי . ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו עכ"ל . ולשון רש"י שם בתחלתו נראה שנשתבש מהמדפיסים וצריך תיקון : (יא) ארם ממני. כן כתיב לא מ מ נ י ארם כמו שראיתי בס"א : והיתה לי . ביו"ד אחת בלבד ברוב הספרים וכן כתב רד"ק : (טז) הדדעזר . כולם שבפרשה בשני דלתי"ן בספרים כ"י ועיין דברי הימים א' כימן י"ח וסי' י"ט : ושובך בשי"ן ימנית ובשמות רבה פ' מ' על פסוק וראיה בן ש ו ב ל על שם' מיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך . ופירש בעל מתנות כהונה שנוטריקון ש ו ב ל שובך לאלהים ע"כ . ומלת שובל גם כן בשין ימנית . ועיין עוד מ"ש בד"ה א' י"ט בס"ד : (יט) ויראו ארם . ביו"ד אחת לבד ובמאריך בספרים כ"י מדויקים ובדפוס ישן וכן דינו להיות חסר יו"ד על פי המסורת שנמסר במערכ' אות היו"ד ויראו ד' חסרים וסימנ' שם וכתר הכי אמר וכל שמואל דכותא בר מן א' וכל איש ישראל והוא בשמואל א' י"ז וסוף הפסוק וינסו מפניו ו י י ר א ו מאד והתם נמי נמסר לית מלא בסיפרא :

יא (א) המלאכים . יתיר אל"ף : ודוד יושב בירושלם . יושב מלא וא"ו ובספרים מדוייקים וכן הוא' במסורת שמואל ב' י"ט : (י) ויגדו לדוד . בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד :

(כד) וירא . המוראים. ויראו המורים ק' : (כה) כי כזה וכזה תאכל החרב . הראשון בגעיא והשני בסגול רד"ק :

יב (ט) מדוע בזית וגו' לעשות הרע בעיני . בעיני ק' כן מצאתי בס"ם המדוקדקים ודין הוא חד מן מ"ח מלין דכתיבין בין וא"ו בסוף תיבותא וקריין י' וסימן נמסר בריש האי סיפרא וריש ירמיה . ובמקצת ספרים בעינו כתיב וק' בעיניו ומסורת פליגא עלייהו : (יח) ויראו עבדי דוד . ביו"ד אחד לבד ובמאריך להורות על חסרון יו"ד פ"א הפועל ועיין מ"ש לעיל בסימן י' (כ) שמלתיו . שמלותיו ק' : (כב) יחנני . וחנני ק' : (כד) את בת שבע אשתו . מצאתי ספר א' כתיב אשו ק' אשתו וחפשתי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר י"ח מלין קורין תי"ו ולא כתיב ומלבד זה אינו מוצאים אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב אנו דברי רד"ק ועיין עוד שם : ותלד בן ויקרא ותקרא קרי : (כה) ידידיה . פליגי עליה אמוראי בר' ערבי פסחים לר' יוחנן מלה חדא ולרב ורבה הרתין מלין לפיכך ידיד הול ויה קדש ואתיא כר' יוחנן כר' יוסי ורב ורבה כת"ק במסכת סופרים פ"ה הלכה י' ובנוסחי דהשתא חדא מלה גם בעל ערוגת הבושם בפ' י"ח מנאו עם השמות הדבקים דבוק מוחלט ועיין מ"ש בסוף פרשת בשלח על כס יה ותלוקים הספרים אם הה"א רפה או במפיק ובסוף פרשת בשלח נמנה במסורת עם מלין דלא מפקא ה' ועיין בפסקים ממהר"ר ישראל אשכנזי בעל תרומת הדשן סימן קפ"ה : (ל) את עטרת מלכם . כתוב במסורת ב' מטעים פי' דסבירין מ ל כ ה והאחד נראה שהוא חברו דד"ה א' כ' : (לא) ובמגזרת . חסר וא"ו אחר הרי"ש והמ"ם בפתח ברוב הספרים וכ"כ בעל הלשון שהוא נגזר מן מַגְזֵרָה על משקל מַמְלָכָה ובמקצת ספרים כ"י המ"ם בחירק : והעביר אותם . מלא וא"ו והוא חד מן המלאים בסיפרא : במלכן . במלבן קרי בבי"ת והוא חד מן ג' מלין דכתיבין כ' וקריין ב' וסימן בריש ד"ה ודוכתי אחריני :

יג (ה) אליו תבא נא . ברוב הספרים התי"ו בגלגל והוא חסר וא"ו לפי שהוא אחד מן י"א חסרים וסימן נמסר בפרשת תזריע והוב סימן א'. וזהו הנזכר שם תבא נא תמר אחתי קדמאה ודלקמן בסמוך מלא : ותברני להם . הבי"ת רפה : (ו) ויבא המלך לראותו . מלא וא"ו בכל המדוייקים : אל המ ך תבא נא . בספרים מדוייקים המאריך בתי"ו ומלא וא"ו כמ"ש למעלה : (ח) והלוש . ותלש ק': (יב) אל תעשה . השי"ן בצירי שלא כמנהג והוא מן ד' קמצים על פי המסרת . כמו שכתבתי בפרשת תולדת : (טז) אל אודת הרעה . מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה כמו שכתבתי בפרשת יתרו : (יח) כי כן תלבשן . בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בא בנו"ן ארוכה ונמסר עליו לית וכתיב כן וכן במכלול דף כ"ד זה לשונו ופעמים לא תכתב הה"א כי כן ת ל ב ש ן בנות המלך הבתולת מעילים ובהגהות א"א כי זה לבדו בא כן מן השלמים אבל מן שאינן שלמים נמצאים הרבה כמו והאכנים תסיין . ותחיין הילדים . ותגשן השפחות ודומיהם : (כ) ההריש . מלרע בפסק אחרון לבד ובמקצת ספרים מלעיל בשני פסקין : ושממה . חסר וא"ו כמ"ש בישעיה סי' נ"ג : (כג) למרע . במקצת ספרים ל מ ר ע הרי"ש בפתח והמסורת חולקת עליהם שאומר למרע ב' והכרו ושניהם המלכים לבדם ל מ ר ע (דניאל י"א) ושניהם קמוצים כמו שנמצר במסרה רבתא מערכת אות הרי"ש : (כח) הלוא כי . בכמה ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נמסר במסרא רבתא ובשמואל כולם מלאים : (ל) ויהי המה בדרך . הבי"ת רפה : (לב) היתה שימה . שומה ק' ובמקצת ספרים כתיב וק' שומה בוא"ו . אמנם כפי המסורת כתיב ביו"ד וקרי בוא"ו וזהו א' מן א"ב כתיב יו"ד באמצע תיבותא וקרינן וא"ו וכימן במסרה רבתא מערכת אות היו"ד : (לג) כי אם אמנון . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין ולא קריין וסימן נמסר ברות במ"ג : (לד) עיניו . עינו ק' : (לז) עמיהור . עמיהוד ק' בה"א ודל"ת והכתיב בחי"ת ורי"ש והוא חד מן ד' מלין כתיב ח' וקרי ה' וסימן נמסר בשיר השירים א' ומשלי כ' ומן ד' מלין כתיבין רי"ש וקרי' דל"ת וסימן בירמיה ס"ם ל"ח :

יד (א) וידע יואב בן צרוה . חסר וא"ו ע"פ המסורת וכן הוא ברוב הספרים והיו"ד בלא דגש : (ב) והיית . התי"ו בלא שוא : (ג) ובאת . התי"ו בלא שוא : (ז) לבלתי שום . שים ק' : (י) המדבר אליך . המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דנ"א : (יא) מהרבית . מהרבת ק' : (יט) אם אש להמין . כ' חסר בלישנא הדין ואידך ה א ש י ש ר ש ע (מיכה ו') ותן איתא מסורת אהריגא ג' סבירין יש תרי הא דאמרן ואידך איש רעים להתרועע (משלי י"ח) אבל הוא מלא יו"ד בכולהו ספרי ועיין נפולות יהודה דרוש י' דף נ' : (כא) הנה נא עשיתי . כן כתוב בס"ם המדוייקים ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב וכן תרגם יונתן ע ב ד י ת וכתב רד"ק שבנסחא מדוייקת מצא כתיב ע ש י ת י וקרי ע ש י ת . וגם אני מצאתי כן במקצת ספרים וצ"ל שאין לסמוך עליהם יען אשר לא זכרה אותו המסרה עם מ"ג מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין והובא בסימן במ"ג ריש ס' מלכים : (כב) את דבר עבדו . עבדך ק' : (כה) ועד קדקדו . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים קו"ף שניה בחטף קמץ ובמקצת ספרים בשוא לבדו וזהו אחד מן השנשה הנמנים במסורת ושנים אחרים הם ועל קדקדו חמסו ירד . ויך את איוב בשחין : (כו) והיה מקץ . הוא"ו בגעיא בספרים מדוייקים : (ל) והוצתיה . והציתוה ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד אחר לד"י גם בכתיב : ויצתו . חסר יו"ד בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובאחד מהם נמסר לית חסר : (לא) למה הציתו . זהו אחד מחמשה שבדגש ומלעיל סמוך לה"ה כמ"ש בירמיה ס"ו : (לב) למה באתי . הבי"ת דגושה מכלול דף ק"ו :

טו (ד) ועלי יבוא . בספרים מדוייקים מלא וא"ו והמב"ה מסייעתן עיין בפ' בהעלתך כי שם נמסר : (ה) בקרב איש . כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף קפ"ז ושרשים שהבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש בקמץ חטוף ועיין מ"ש בשופטים ה' על ושבה שביך : ונשק לו . הנו"ן בטעם : ישיב. ישוב ק' : (ח) ישיבני . בדפוסים ישנים וספרים כ"י מלא יו"ד : (י) כשמעכם . בכ"ף רד"ק : (כ) אנועך . אניעך ק' : (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ד' אם כתיב ולא ק' וסי' נמסר ברות : (כז) שבה העיר . כתוב במכלול דף קל"ז אמר המגיד כי הוא מ.עיל ואנחנו לא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים וכן בספר אכלה ואכלה שׁוּבָה מלרע עכ"ל . וגם המכלול יופי העתיק דבריו ואני ראיתיו מלעיל גם בספרים כ"י וכן ראוי להיות עפ"ס שלנו כי לא נמנה בחמשה שהם מלרע וסי' נמסר במקרא גדולה פרשת בהעלתך ותילים ו'. וכן מצאתי כתה מסרות כתובות יד מסכימות לדעת א'. עוד מצאתי מסרה אחרת כ"י זל"ש שְׁבָה וְשֻׁבָה ב' חסר סימן שְׁבָה העיר בשלום וּשְׁבָה אל גדליהו (ירמי' מ') וכן נמסר שם במ"ג ס"ת דתרווייהו מלעיל: (כח) בעברות . בערבות ק' : (ל) הלך יחף . בספרים כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים חסר וא"ו גם לא בא במנין המלאים בנביאים וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הה"א : (לג) והית . לית חסר דחכר חסר יו"ד וחסר ה"א אבל ו ה י ת ה לי לישועה לעיל סימן י' חסר יו"ד ומלא ה"א : (לו) ושלחתם בידם . במקצת ספרים וְשִׁלַּחְתֶּם :

טז (ג) ולה'תם . והלחם ק' והוא חד מן ד' מלין יתיר למ"ד באמצעות תיבותא והשאר בדניאל אחד בסימן ד' ושנים בסימן ה' כמו שנמסר שם במסורת : (ג) הנה יושב . מלא וא"ו שהוא א' מן ח' מלאים בסיפרא וסי' נמסר במ"ג שמואל ב' י"ט : (ה) והנה משם איש יוצא . מלא וא"ו והוא חד מן ט' מלאים ע"פ המסורת וסי' נמסר במסרה רבתא והוא החמור שם ובא המלך דוד קדמאה דפסוק : (ז) בקללו . הלמ"ד רפה : הבליעל . הבי"ת דגושה : (ח) תחתו . תחתיו ק' כמ"ש לעיל בסי' ב' : (י) מה לי ולכם בני צרויה . בספרים כ"י מדוייקים וגם בקצת דפוסים קדמונים חסר וא"ו וחד יהיה א' מן החסרים ע"פ המסורת וסי' נמסר לעיל במ"ג סימן י"ד והיו"ד בלא דגש ועיין לקמן בסימן י"ט : כי יקלל . כה ק' : וכי . כי ק' : (יב) בעוני . בעיני ק' ובמדרש ילמדנו פ' בשלח וכן סורת נמנה אולי יראה ה' בעיני עם י"ח תיקון סופרים כמ"ש בזכריה ב' והיה לו לומר בעינו אלא שכינה הכתוב : תחת קללתו . במקצת ספרים כתוב קללתי ביו"ד וקרי קללתו בוא"ו וכ"כ רד"ק . אכן ברובן כתוב קללתו בוא"ו ואין כאן חילוף בין כתיב לקרי וכן נראה מהמסרה שלא נמנה זה עם הכתובים יו"ד בסוף תיבותא וקרינן וא"ו : (טז) רעה דוד . הרי"ש בצירי העי"ן בסגול בספרים מדוייקים והם שלשה במסורת והאחרים הם ויבא הושי ר ע ה דוד דלעיל סוף סימן ט"ו . וזבוד בן נתן כהן ר ע ה המלך (מלכים א' ד') . ובמכלול דף רמ"א כתוב במשקל פֵּעֶה פ"א הפועל בצירי ועי"ן הפעל בסגול אבל רֵעֶה דוד היה ראוי העי"ן בצירי מפני הסמיכו' אלא שנמסר בספרי' כ' לכן רֵעֶה המלך : (יח) לא אהיה . לו ק' : (כג) כאשר ישאל בדבר . איש ק' ולא כתיב נדרים פ' אין בין המודר ומסורת ריש סדר אלה הדברים ובירושלמי פרק חלק איש ק' ולא כתיב לא יכלו הכתובים לקרותו איש וכן באגדת תלים מזמור ג' איש קרי ולא כתיב שלא היה איש אלא מלאך . ועיין כלי יקר והסר הכתוב איש בפניו כי כן אדם מחוסר מאלהים כענין שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים ולא יקום דברו כדבר אלהים ולא תקום עצתו כעצת אלהים לכן חסר הכתוב מבפנים איש ותלה לו מבחוץ שאם ייטיב מעשיו ותהיה עצתו לשם שמים תקום עצתו כדבר אלהים כך מצאתי בס' קרי ולא כתיב ופירושו ועלתו :

יז (ב) ורפה ידים . אין וא"ו מאריך : (ט) באחת הפחתים . בתי"ו : או באחד . בס"א כ"י כתיב באחת בתי"ו וק' באחד בדל"ת וזה טעות גמור בלי ספק שלא נמסר כן רק על ובאנו אליו באחת המקומות שבסמוך כמ"ש שם וכן נמסר בהדיא במ"ג מלכים א' י"ט : ואמנם יש מחלוקת אחר בין הספרים כי במקצתם כתוב באחת בת' ובמקצתם בד' ויש מי שחשב להביא ראיה שהוא בד' ממה שכתוב בשרשים בשרש קום והקבון ב א ח ד המקומות ונזכר בלשון זכר וקובץ בלשון נקבה וגם זה שבוש לפי שטעות נפל בדפוסי השרשים . אמנם בשרשים כ"י כתוב ונזכר בלשון זכר ונקבה ו א י ז ה מ ק ו ם מנוחתי וכו' ר"ל שמלת זה זכר ומלת מנוחתי נקבה באופן שאין מכאן ראיה אמת הדבר כי בכל ספרי השרשים ישן מהדפוס ובין מכ"י כתוב אחר בדל"ת וכן הוא כבעל הלשון : המקומת . מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה כן הוא ברוב המדוייקים ובמסרה רבתא

רת א במקומות ג׳ כתובים כן וסימן נמסר בשמואל ב׳ י״ג ועיינתי על מקומו ולאנו רק כתיב ג׳ כתיבין כן. ומי יתן בחרם יתרים שנתן מקום לטעות לאחרים וטעה בשאות ובמסורת. אמנם מצאתי מסרה אחת כ״י זה תילה המקומות ג׳ וסימנהון הנה עתה הוא נתנה. וקלני אליו באחת המקומות דנקמן בשמוך. והנגתי אתכם מכל המקומות ע״כ וגם במקרא גדולה ביחזקאל ל״ד כתוב במקומות ונמסר שם ג׳ כתיב כן: (יא) כהרב. שליני ספרי החזק הוא הרפה: (יב) ובאנו אליו באחם. כאחד ק׳ וכ״כ רד״ק ואיש כם בכל המקרא סכתובים אחת כתי״ו וקרי אחד כדלית ותברו קחת רחם א ח ת (מלכים א׳ י״ט) ועיין במלכים ב׳ י״ח: המקומות. חסר וא״ו כתרגם כמ״ש למעלה בסמוך: ולא נותר בו. ליח דקוותיה מלעיל: (יד) אל אבשלום את הרעה. בדפוס ס הקדמים כתוב על אבשלום ובספרים כ״י אל: אל אבשלום. הנ״ל בדפוסים ישנים וספרים כ״י וא״ו ועיין במקרא גדולה: (טז) אל תלן הלילה. כתב ר׳ יונה שהלמ״ד בפתח ואני מצאתיו לשגול בכל הספרים המדוייקים כ״כ האפודי בס׳ י״ד: בערבות המדבר. במקצת ספרים כתיב וק׳ בערבות. ויש ספרים כתיב וק׳ בעברות ובספרים אחרים כתיב בעברות וק׳ בערבות אמנם ממסורת יש להוכיח שאין כאן שום הפרש בין ק׳ לכתיב שבמסרה גדולה במערכת אות הוא״ו נמנו ס״ב נגין דכתיבין מוקדם מאוחר ובתוכם נמנה ע ב ר ו ת ראו אנכי מתמהמה שהוא למעלה בסימן ט״ו ולא נמנה זה ולכן נראה מדי׳ רד״ק שכתב שם פירוש הקרי והכתיב וכאן לא כתב מאומה: (יט) על פני הבאר. חד מן ג׳ דסבירין פי תפני וקריין פני תפני וסימן נמסר בריש משפטי: (כג) אל ביתו אל עירו. במקצת ספרים כ״י ומהדפוס כתוב ו א ל עירו בוא״ו וכן כתב רד״ק יש ספרים ו א ל עירו ובספר מוגה א ל עירו עד כאן: (כה) יתרא הישראלי. ובד״ה א׳ ב׳ אומר י ת ר ה י ש מ ע א ל י ונדרש ביבמות פרק הערל בבבלי ובירושלמי ובמדרש ר ו ת רבתי ושוחר טוב מזמור ט׳:

יח (ג) השלשית ביד יואב. חסר יו״ד קדמאה ומלא יו״ד תניינא כן ו ה ש ל ש י ת ביד אבישי אבל ו ה ש ל ש י ת ביד אתי חסר דחסר וכן מסור עליו וכן משמע במסורת פרשת לך לך וכן מצאתים בספרים מדוייקים כ״י: (ג) כי אם נס. בדפוס ישן ובספרים מדוייקים כ״י חסר וא״ו. לעזיר. לעזור קרי: (ח) נפצות. נפוצת קרי: (יב) ולא. ולו קרי: (יג) בנפשו. בנפשי קרי: (טז) מרדף אחרי ישראל. הדל״ת רפה ובס״א כ״י וגם בדפוס ישן כתוב מ ר ד ף המ״ם בצירי אך בשאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק המ״ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מ ר ד ף אחרי דוד (שמואל א׳ כ״ג) עכ״ל. ועיין מ״ש שם: (יז) לאהל ו. לאהליו קרי: (יח) וילב לו בחייו. חסר יו״ד הרבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פילגשי אביו לפיכך חסר יו״ד שהוא כחשבון עשרה. ולפיכך נתנו בו עשר לוגביאות עשרה נערי יואב כדאיתא במדרש רבה פרשת נשא פ׳ ס׳: (כ) ... על בן המלך. כן ק׳ ולא כתיב והוא חד מן ח׳ מלין דקריין ולא כתבן ואמר יואב כי על האמת מת בן המלך לפי רוע מעשיו כי בקש להמית את אביו וכפר בעיקר ובא בזדון אל פילגשי אביו לכן חסר כן מבפנים ותלה לו מבחוץ כי באמת הומת בן המלך וכן הוא אומר כן בנות צלפחד דוברות. כ״מ: (כב) ולכה אין בשורה. במקצת ספרים מלא וא״ו וכן נכון ע״פ המסורת דמלכים ב׳ ז׳ וכן מצאתי במסורת כ״י ועיין מסרה אחריתי שהביא בעל המסורת כאן: (כט) ויאמר המלך שלום לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ וגו׳. כתוב במסורת ג׳ סבירין השלום ולא מסיימא הי ניהו אחרינו ומסתברא דחדא מינייהו הוא ויאמר כה אמר המלך ש ל ו ם (מלכים ב׳ ט׳) דכתיב גבי יהורם ברוכב שני ומפעים ביה דסבירין השלום כדכתיב לעיל מיניה ברוכב ראשון וכדכתיב נמי בתריה ויאמר השלום יהוא ואידך סבירא לי דאיהו ש ל ם ב ו א ך (שמואל א׳ ט״ז) שהוא דרך שאלה והעד ויאמר שלום שלאחריו ודוגמתו במלכים א׳ ב׳ ותאמר ה ש ל ו ם בואך ויאמר שלום ואע״ג דהאי דשמואל כתיב בסוף פסוקא הא אשכחנא דכותיה במלכים ב׳ ה׳ גבי נעמן ויאמר השלום דהוא נמי בסוף פסוקא וכתיב בתריה ויאמר שלום וגו׳:

יט (ו) הבשת. בספרים מדוייקים חסר וא״ו אבל הובשת נהרות איתן (תילים פ״ד) מלא: (ז) כי לא. לו ק׳ ובמקצת ספרים מלא וא״ו ואל״ף בכתיב: (ח) כי אינך יוצא. חד מן ה׳ פסוקים דלית בהון אם ומטעין בהון וסימן נמסר במ״ג פרשת חיי שרה: (יד) ולטמאה תמרו. חסר אל״ף והוא חד מן ג׳ חסרים אל״ף בלישנא דאמירה: (טו) וים. במקצת ספרי הדפוס היו״ד בצירי אך בכל ספרים כ״י מדוייקים בפתח שהוא מבנין פועל הכבד וכן דעת רד״ק בשרשים. עוד כתב בפירוש ויונתן שתרגם ו א ת פ נ י דומה שהיה קורא אותו בצירי והמסורה מעידה עליו שהוא בפתח היו״ד והמרה כי שנים הם בפתח ו י ט עלינו חסד (עזרא ט) וזה: (טז) ללכת לקראת המלך. במקצת דפוסים קדומים כתוב בהם ל ר ד ת וכן ראיתי בס״א כ״י ישן וכבר חקרתי בנוסחאות ספרדיות הישנות ומצאתי בהן ל ל כ ת וכן ת״י ל מ י ז ל: (יט) בעינ׳ו. בעיניו ק׳: (כ) אשר ילא. ט״ו נקודות בקריאה״ י בתורה וד׳ בנביאים וחד בכתובים *): (כג) מה לי ולכם בני צרויה. בוא״ו ועיין לעיל סימן ט״ז: (לב) בירדן. הירדן ק׳: (מ) ויברכהו. הרי״ש בשוא לבדו כמנהגנו: (מב) ויעברו את המלך: העבירו ק׳ ובס״ס חסר יו״ד בכתיב אחר הבי״ת ובספרים אחרים מלא: (מד) הקלתני. במקצת ספרים כ״י הה״א בחטף סגול:

כ (א) איש לאהליו ישראל. עיין מ״ש במלכים א׳ י״ב ובזכריה סימן ב׳ שזהו אחד מן י״ח תיקון סופרים: (ג) לשמר הבית. במקצת ספרים מלא וא״ו אמנם כפי המסורת שלנו חסר שלא נמנה זה עם ח׳ לשמור מלאים שנמסר סימנם בשמואל ב׳ סימן ט״ו ובמלכים א׳ סימן י״א: (ה) וייחר. ויוחר קרי: (ו) עתה ירע לנו. מלעיל שרשים שרש ירע ועיין הגהת המדקדק שם: (ח) ועל׳ו. ועליו ק׳: (י) ויואב ואבישי. מלא י׳ בכל דפוסים וכ״י ישנים: (יב) מן המסלה. הה״א במאריך וכן חביריו שבענין: (יד) ויקלהו. ויקהלו ק׳: (טו) משחיתם. עיין מ״ש בירמיה סימן ו׳: (כו) הכר°י. הכרתי קרי: (כה) ושיא. ושוא ק׳:

כא (ג) וברכו את נחלת. הרי״ש בשוא לבדו כמנהגנו: וברכו. הכ״ל נמסר עליו ב׳ וחברו שאו ידכם קדש: (ד) ויאמרו לו הגבענים. בדפוס ישן ובכל ספרים כ״י מלעיל הדרגא ביו״ד: אין ל°י. לנו ק׳ ויש בו דרש בבמדבר רבה פ״ח ואגדת שמואל פ׳ כ״ח וירושלמי ס׳ עשרה יוחסין ועיין בפי׳ רש״י ורד״ק וכלי יקר:

(ז) יגתן. יתן ק׳ והוא חד מן מלין דכתיבין נו״ן יתיר ולא קרינן: (ח) ארמני. בריי״ש כרד״ק: (ט) ויפלו שבעתים יחד. כתיב ...ו״ד וקרי בלא יו״ד וכן במסורת והו אחד מן ג׳ דכתבן תיס יתרים יו״ד ובירושלמי פ׳ עשרה יוחסין ובאגדת שמואל דדרשי שבעתם חסר יו״ד זה משובשת היה אפשר לפרש חסר בקריאה דלא קרינן שְׁבְעָתָיִם אבל בבמדבר רבה פ׳ ח׳ איתא בהדיא שבעתם כתיב חסר יו״ד ע״כ. אתמהא. ועיין בבלי פ׳ הערל: והם. והמה ק׳: תחלת. בתחלת ק׳: (יב) יביש גלעד. במקצת ספרים מלא יו״ד וכ״נ ממה שנמסר במ״ע סוף שופטים שאין זה מהחסרים המנויים שם: תל ום. תלאום ק׳: שם. שמה ק׳: הפלשתים. פלשתים ק׳ זהו חד מן ב׳ מלין תניינא נסיב מן קדמאה וחברו וְשׁוּרֵי אֶשְׁבְּלוּ (עזרא ד׳) ואלוסיהון נמסר לעיל בסי׳ ה׳: (טו) ותהי עוד מלחמה לפלשתים. סי׳ ותהי עוד מ ל ח מ ה ב׳ בענין וב׳ בענין ותהי עוד ה מ ל ח מ ה סי׳ הראשון והרביעי מלחמה וב׳ אמצעיים המלחמה: (יד) ויעש כל אשר. (א״ה בקצת דפוסים כתו׳ כ כ ל ובמ״צ משנת רפ״ה כתו׳ כ ל אבל בין וא״ו אחרונה של ו י ע ש ו ובין כ״ף של כל יש שם שוא דומה שמעיקר׳ היה כתו׳ כ כ ל אבל במדוייקים כתו׳ כל וכן ת״י וכן העתיקו המפרשים ובדפוס ויניציאה שנת ו ע ד ת י בפנים כתו׳ כ כ ל ובגיליון ס״א כל והמעיין יבחר): (טו) ויעף דוד. העי״ן פתוחה וכן הוא ו י ע ף דסיסרא כמ״ש בישעיה ו׳ בע״ה: (טז) וישבו. וישבי ק׳: (יח) בילידי הרפה ומשקל. כתב ר׳ אליה המדקדק בס׳ מסורת המסורת מאמר א׳ אמרו רז״ל ה ר פ ה כתיב ע ר פ ה ק׳ אבל לא מצאתי כן בכל הנוסחאות המדוייקות עכ״ל. וגם רד״ק בשמואל א׳ י״ז כתב אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו ע״כ. ואנכי לא ידעתי אנה מצאנו זה המדרש. לבד זה מצאתי בסוטה סוף פרק משוח מלחמה כתיב ערפה וכתיב הרפה ופי׳ שם רש״י כתיב ערפה שם האחת ערפה דרות וכתיב הרפה בשמואל והיא ערפה כדאי׳ לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה ביד בני רות שדבקה בשכינה עכ״ל שמעינן מהכא שאין כאן שום חילוק בין ק׳ לכתיב דתרווייהו כתיבי האי באתריה והאי באתריה ודמיא נמי להא דאמרינן התם כתיב שובך וכתיב שופך חד בשמואל וחד בדברי הימים והא דאמרי׳ בסנהדרין פ׳ חלק חזייה לערפה אימיה וכו׳ והתם נמי א״ל אבישי זיל אשתכח לערפה אמך בקברה הוא לשון המאמר שדורש הרפה כמו ערפה. וכתב רד״ק בשם הריק״ם אביו שתיבת הרפה נכתבת בה״א ובאלף מלשון רפאים וכן תרגם יונתן גברא עכ״ל. פי׳ הדברים שתיבה זו לפעמים נכתבת בה״א לבסוף כמו שכתובים כאן בס׳ שמואל ולפעמים נכתבה באל״ף כמו שכתובי׳ בס׳ ד״ה וכאן בשמואל הם ד׳ בענין ובכל הספרי׳ נכתבי׳ בה״א בסוף ומה שנמסר במסרה קטנה ד׳ ב׳ כתיבין ה׳ וב׳ כתיבין אל׳ף ר״ל ד׳ ל ה ר פ ה בלמ״ד שהם שנים כאן בה״א ושנים בד״ה א׳ כ׳ באל״ף וכן משמע מהמסורת ומרד״ק שם: ויהי אחרי כן ותהי עוד המלחמה בגוב. במקצת ספרים חסר בגוב ספרים מלא וכן ותהי המלחמה ב ג ו ב שבסמוך: (יט) בן יערי ארגים. בכל ספרים כ״י העי״ן בשוא לבדו והרי״ש בצירי לא כמו שנמצא במקצת דפוסים בחטף פתח העי״ן ובחירק הרי״ש ובמסורת הדפוס ריש פ׳ ויקרא באלפ״א ביתא מאותיות קטנות נחשב בתוכם ריש יערי ארגים וכן מצאתי בנוסח כ״י. ונוסחאות אחרים ריש ו א ר ג י ם חורי (ישעיה י״ט) ויש אומרים ריי״ש ת׳ פרמשתא: את גלית הגתי. ובדה״י א׳ כ׳ כתוב ויך אלחנן בן יעור יעיר ק: את לחמי אחי גלית הגתי. וכתב ר׳ יונה בספר הרקמה שצריך לפרש בס׳ שמואל את אחי גלית כאשר נאמר בד״ה ועיין עוד בפי׳ רד״ק בשני המקומות: ועץ חניתו. כן כתוב ועץ בכל הספרים ואין כאן ספרש בין קרי לכתיב כמו שהוא בשמואל א׳ י״ז ויש לי לתמוה על בעל מכלל יופי שכתב במקום הזה ועץ חניתו הוא יד החנית וכתיב חץ כי הוא עשוי כמו חץ ע״כ. והן דברי השרשים בשרש עץ. ולפי שראה כתוב במורה מקום השרשים (שמואל א׳ כ״ח) טעה המכלל יופי על פי אותן הספרים וטעות ספרי׳ היא וצריך להגיה (שמואל א׳ י״ז) ע״ש: (כ) מדין. מדון ק׳: ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו. במקצת ספרים כ״י מדוייקים שניהם מלאים וא״ו ויש ספרים בשניהם חסרים ויש מהם ג״כ א׳ חסר וא׳ מלא ואין לי במה להכריע: (כא) שמעי. שמעה ק׳ בה״א בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן מלין דכתבן יו״ד בסוף תיבותא וקריין ה״א.

סופרים רבים כתבו שירה זו אריח ע״ג אריח ולבינה ע״ג לבינה כשירת האזינו ועשרת בני המן ומלכי כנען וכן עשו גם קצת המדפיסים. וחוץ מכבודם אין דעתי נוחה בהם דבהדיא אתמר בסוף פ״ק דמגילה כל השירות כלן אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מעשרת בני המן ומלכי כנען ולא תקשי לך משירת האזינו שכבר תירץ זה הר״ן ז״ל ע״ש. ובריש פרשת האזינו כתבתי עוד טעם אחר. ומהכלל שאמרו בגמ׳ כל השירות כלן וכו׳ משמע דגם שירת דוד בכלל ואין שום טעם לומר שתהיה כעשרת בני המן ומלכי כנען דבהנהו איכא טעמא שלא תהיה תקומה למפלתן של רשעים. וכן כתב רבינו ישעיה הראשון מטראני ז״ל במגלה שם דשירת וידבר דוד צריכה לכתוב אריח על גבי לבינה והעושים אריח ע״ג אריח ולבינה ע״ג לבינה שלא כדין הם טועים עכ״ל. וכן מצאתי במקצת נוסחי עתיקי שכתבוה אריח ע״ג לבינה. אך לא שמרו הסדרים שכתבו בשירת הים ובשירת דבורה רק עשו שטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצעי ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושנים חלקים באמצען וכן כלם שנים כנגד שלשה וכל שטה החלוקה לשלשה חלקים ראשי השיטין וסופן תיבה אחת בלבד. חולת זה לא שמרו סדר אחר בחלוקת השיטין מיהו חזינן דלמיעבד אריח על

*) לספיק רצון המעיינים ... לדעת איה נמצאים ... הנקודות בתורה כי בעלי המסורה לא נתנו בהם סימן לכן העמדתי אותם על סדר: (א) על יו״ד שניה במלת ו ב י נ י ך (בראשית ט׳ ז׳ ה׳): (ב) על א׳ י׳ ו׳ במלת א ל י ו (שם י״ח ט׳): (ג) על ו״ו שניה במלת ו ב ק ו מ ה (שם י״ט ל״ג): (ד) על מלת וישקהו (שם ל״ג ד׳): (ה) על מלת את (שם ל״ז י״ב): (ו) על מלת ואהרן (במדבר ג׳ ל״ט): (ז) על ה׳ במלת רחקה (שם ט׳ י׳): (ח) על ר׳ במלת אשר (שם כ״א ל׳): (ט) על ו״ו שניה של ו ע ש ר ו ן (שם כ״ט ט״ו): (יו״ד) על שתי מלות ל נ ו ו ל ב נ י נ ו ועל עי״ן של עד עו (דברים כ״ט כ״ח).
ד״ש אהרן פאלאק

פי נבי לבינה קבלה דקמאי היא וליכא למידא מנה . ואחרי ראי הסדרים שאמרתי
בשירת דבורה דומיא לשירת הים גם הלום ראיתי טוב לאחוז בזה וגם מזו אל
אניח ידי . וכדאי הוא נעים זמירות ישראל שכל שירותיו נאמרו ברוח הקודש לסדר
שירותיו כהוגן וכשורה ובאופן נאה ומתקבל ואע״ג דאמרינן במסכת סופרים
דשירת דוד שבשמואל ובתלים לא נתנו חכמים שיעור כמו שנתנו בסי׳ ראשי
שיטין של שירת הים ושירת דבורה . עם כל זה אמרו גם כן אבל לבלר מובהק
מרלפן במספתחות בתח ה וסוף ובחרתי לכתוב פסוק וידבר דוד בשטות מלאות לפי
שאיני בכלל השירה דומיא דאז ישיר משה ופסיק ותשר דבורה ובשלשתן תחילת השירה
בלשון אמירה . ה׳ יזכנו לשיר לפניו שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשנו במהרה
בימינו אמן : טוב ליזהר להרחיב מעט האותיות בשני שטין של פסוק וידבר דוד למען
תהיינה שיטות השירה מרווחות כל צרכן ואם ישים עד עולם בסוף השיטה וירצה
לעשות שבעין שיטין יוכל לכתוב פסוק וידבר דוד בשיטה אחת מלא באותיות קטנות
ואולי זה הוא היותר נכון דומיא דשירת הים . חילופים רבים באו בשירה הזאת ממה
שנאמר בספר תילים ואין ספק שכולן נאמרו ברוח הקודש ולא לחנם נתחלפו . והחכם
אברבנאל מנא בשתי שירות אלו שבעים וארבעה חילופים והשתדל לתת טעם לכולם .
וכן עשה בעל כלי יקר עיין עליה׳ . ואני בחרתי להעיר על הרבה מהן למען ירוץ
הקורא בהן ולא יכשל וזה החלי . ויהי ה׳ משען לי:

כב (א) ומכף שאול . בספר תילים ומיד שאול : (ב) ומפלטי לי . בתהלים ומפלטי והלמ״ד
קלה בשניהם כמ״ש שם : (ג) אלהי צורי . בספר תילים אלי צורי : אחסה בו . במ״ג .
(ד) ומאויבי אושע . בתהלי׳ ומן איבי אושע וזהו אחד מן ז׳ זוגים מן ב׳ ב׳ חילוף חד מן
וחד מיהדין וסימן נמסר במ״ג סוף פרשת שמות ופן ומקמי מן קמי : (ה) כי אפפני משברי מות.
בתהילים אפפוני חבלי מות : נחלי בליעל יבעתני . בתהלים ונחלי בליעל יבעתוני : (ו) חבלי
שאול סבני . בתילי׳ סבבוני : (ז) ואל אלהי אקרא . בתילים ואל אלהי אשוע : וישמע
מהיכלו . בתילים ישמע מהיכלו : ושועתי באזניו . בתילים ושועתי לפניו תבא באזניו :
(ח) ויתגעש . ויתגעש ק׳ ובתהילים כתיב וק׳ ותגעש : מוסדות השמים . בתילים ומוסדי
הרים : (יא) וירא על כנפי רוח . בתילים וידא בדל״ת ויש דרש בשוחר טוב ובמדרש חזית
פסוק לכסתי : (יב) וישת חשך . בתילים ישת חשך : סביבותיו סכות . בתילים סתרו
סביבותיו סכתו : חשרת . בתילים חשכת ונדרש במדרש שוחר טוב ובפ״ק דתענית ואיתא
התם בגמרין אמר ר׳ יוחנן כתיב חשכת וכתיב חשרת שקול כ״ף שדי אריש״ם קרי ביה חכשרת
הכי גרסינן בחי״ת וכן בערוך כלומר קח כ״ף דכתיב בחשכת ואוקמיה בהאי תיבה דכתיב ריש
וקרי חכשרת שנכשרין ומתמתקין בעבים : (יד) ירעם מן שמים. בתילים וירעם בשמים :
(טו) ויהמם . ויהם ק׳ והוא חד מן מלין דכתיבין מ״ם בסוף תיבות׳ ולא קרין וסימנם נמסר
במ״ג מערכת אות מ״ם ובמשלי כ׳ ובתילי׳ כתיבי וק׳ ויהמם : (טז) אפקי ים . בספרי׳
מדוייקים חסר יו״ד בין פ״א לקו״ף ובתילי׳ כתיב אפיקי מים : יגלו . בתילי׳ ויגלו :
מסדות . בספרי׳ מדוייקי׳ ח״ע קדמא׳ : בגערת . בתילי׳ מגערתך : רוח אפו . בתילי׳
רוח אפך : (יח) משנאי . בתילים ומשנאי : (יט) משען לי . בתילים למשען לי :
(כ) כי חפץ בי . ברוב ספרים מדוייקים בשני טעמים והפ״א בגירי : (כא) כצדקתי. בתילים
כצדקי : (כג) משפטו . משפטיו ק׳ ובתהילים כתיב וק׳ משפטיו : אסור ממנה . בתילים
אסיר מני : (כד) לו ואשתמרה . בתילים עמו ואשתמר : (כה) לי כצדקתי . בתילים
לי כצדקי : כברי . בתילים כבר ידי : (כו) עם גבור תמים . בתילים עם גבר תמים :
(כז) תתבר . בתילים תתברר : תתפל . בתילים תתפתל : (כט) נרי ה׳ וה׳ יגיה חשכי.
בתילים נרי ה׳ אלהי יגיה חשכי : (ל) כי בכה . חד מן ג׳ כתיבין ה״א אחר הכ״ף על
פי המסורת ובתהלים כתוב בך ועיין ליקוטי פרשת נשא אגל פסוק כה תברכו ושערי אורה דף
י׳ : באלהי אדלג שור . בתי יש ובאלהי בוא״ו : (לב) כי מי אל . בתילים כי מי אלוה :
מבלעדי . בתהילים זו לתי : (לג) מעוזי . נכתב בוא״ו עם דגש בזי״ן : ויתר תמים. בתילי׳
ויתן תמים : דרכו . דרכי ק׳ ובתילים דרכי ק׳ וכתיב : (לד) משוה רגליו . רגלי ק׳ ובתילים
ק׳ וכתיב רגלי : במתי . במקצת ספרים במותי מלא וא״ו : (לה) ונחת . בתילים ונחתה :
(לו) וענתך . בלא מאריך בנו״ן ובתילים וענותך בקריאת הוא״ו : (לז) צעדי תחתני. בתילים
צעדי תחתי : (לח) ארדפה איבי ואשמידם . בתילים ארדוף אויבי ואשיגם :
ולא אשוב עד כלותם . מלת כלותם ברוב ספרים מדוייקים מלא וא״ו : (לט) ויפלו תחת
רגלי . בתילים יפלו תחת רגלי : (מ) ותזרני . בתילים ותאזרני ונדרש בנדה פ׳ המפלת
קמי תחתני . בתילים קמי תחתי : (מא) תתה לי . בתילים נתתה לי : משנאי ואצמיתם
בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים הוא״ו בקמץ ובתהילים כתוב ומשנאי אצמיתם .
(מב) ישעו . בתילים ישועו : אל ה׳ . בתילים על ה׳ : (מג) ארקם. בדל״ת ובתילים ברי״ש
והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד . חד דל״ת וחד רי״ש וכולם לית דכותא וסי׳ נמסר במסרה
רבתא אות דל״ת : (מד) ותפלטני מריבי עמי . חד מן ג׳ דסבירין עמים . ובתהלים תפלטני
מריבי עם ובמדרש ילמדנו פ׳ פקודי מריבי עם אלו האומות . מריבי עמי אלו ישראל . ובדברים
רבה פרשה א׳ נדרש על אופן אחר : תשמרני . בתילים תשימני : יעבדני . הדל״ת בשלש
נקודות ובמקצת דפו ים יש וא״ו באמצע וטעות הוא : (מה) בני נכר יתכחשו . בתילים בני
נכר יכחשו : לשמוע אזן . בתילים לשמע אזן : (מו) ויחגרו . בתילים ויחרגו : (מז) וירם
אלהי צור ישעי. בתהלי׳ וירום אלוהי ישעי ובספר הזוהר ריש סדר ויהי מקץ ר׳ אלעזר
פתח ואמר חי ה׳ וברוך צורי וירום אלוהי צור ישעי אלוה כתיב בוא״ו וכו׳ . וטעות נפל בדפוס
שם ור״ל וירום אלוהי ישעי דספר תילים וכן במסורת תילים קמ״ג אלוהי ב׳ מלא וסי׳ למדני
לעשות רצונך כי אתה אלוהי . תהלה לדוד ארוממך אלוהי . וחד אלוהי מלא וסימן חי
ה׳ וברוך צורי דספרא : (מח) ומוריד עמים תחתני. בתילים וידבר עמים תחתי :
(מט) ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני . בתלים מפלטי מאיבי אף מן קמי : מאיש חמסים.
בתילים מאיש חמס : (נ) ה׳ בגוים ולשמך אזמר בתלים בגוים ה׳ ולשמך אזמרה : (נא) מגדיל
מגדול ק׳ ובתלים כתיב וק׳ מגדל בחירק ויש בו דרש בשוחר טוב ועיין עוד באבודרה״ם על
ברכת המזון : עד עולם עד בסוף שיטה ועולם בראש שיטה אי נמי עד עולם בסוף השיטה

ושתי המלות נחשבות כמלה אחת משני המקף : סך כל השיטין שבעים חוץ מפסוק ראשון כמ[...]
שירת האזינו :

כג (א) הקם על . טעם בה״א וכן בירמיה סימן ל״ט . הוקם . ג׳ בקריא[...]
מלא . וא׳ חסר וסימן הוקם המשכן . נאם הגבר הקם על . הוקם את דב[...]
יונדב בן רכב . נאם הגבר חסר ומלעיל ע״ש . גם נמנה בסוף מסרה גדולה בס[...]
חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ובספרים כ״י ודפוסים ישנים הקו״ף בלא דגש
(ז) שרוף ישרפו . במדוייקים כ״י ודפוסים קדומים מלא וא״ו : (ח) העצנו . הע[...]
ק׳ : בפעם אחד . אחת ק׳ בתי״ו לשון נקבה והכתיב בדל״ת לשון זכר : (ט) ואחר[...]
ואחריו ק׳ מסורת נחמיה ג׳ וקשה בעיני שלא נמנה זה עם כ״ו מלין דחסרין יו[...]
באמצע תיבותא וקרין שנמסר סימנם במ״ג שבדפוס במערכת אות היו״ד ואו[...]
חפשתי במסורת כ״י הבאה מטוליטולא אשר בספרד ונמסר סימנם כ״ז וזה אחד מה[...]
וכן בנוסח אשכנזי : דדי . דדו ק״ בוא״ו והכתיב ביו״ד : גברים . הגברים ק׳
בתרפס . חזינא ביני ספרי פלוגתא בהאי תיבותא איכא דקרי לה בקמץ חטוף ואי[...]
דקרי לה בקמץ רחב עם מאריך . ואנפא בתרייתא נראה לרד״ק עיקר שכן כתב ב[...]
שהוא מקור מבנין פעל הדגוש כי החי״ת מעמדת בגעיא . ובשרשים אסיף ש[...]
קוראים אותו חטף קמץ ויהיה מקור מן הקל : (יא) ואחריו שמה. בכל ספרים מדוייק[...]
כן כתיב וקרי וכן נראה ממסורת דלעיל . שמה . במקצת דפוסים ראשונים ש מ[...]
באל״ף לבסוף ובכל ספרים מדוייקים כ״י בה״א : מלאה עדשים . ובד״ה הוא מו[...]
מלאה שעורים עיין מ״ש שם : (יב) ויתיצב בתוך החלקה ויצילה . ובדברי הימים
י״א כתוב ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה ויש בו דרש בירושלמי דסנהדרין פרק [...]
גדול עיין יפה מראה שם סימן א׳ ובאגדת שמואל פ׳ כ׳ : (יג) וירדו שלשים . של[...]
קרי : (טו) מבאר . מביר ק׳ והם ג׳ כתיבין באר וקרין בור בטעמא : (טז) במחנ[...]
לשפתים . הפ״א רפה : וישאבו מים מבאר . מבור קרי . ויסך אתם . ובדברי הימי[...]
הוא אומר וינסך עיין ירושלמי דלעיל בסימן ס׳ ואגדת שמואל ומ״ב בד״ה
י״א : (יח) ראש השלשי . השלשה ק׳ : (כ) איש חי׳ . חיל ק׳ ובפרק מי שמתו אמר
אמו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי ומן הכ[...]
דייק . ובס׳ ד״ה כתיב איש חיל וכתב שם רש״י דבשמואל כתיב בן איש חי כי
מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי : המצרי . האצרי ק׳ : הבא[...]
הבור ק׳ : (כא) אשר מראה . איש ק׳ : (כד) אלחנן בן דדו . חסר וא״ו בין ש[...]
הדלתיין בספרים מדוייקים : (כה) שמה החרדי אליקא החרדי . שניהם אות ראש[...]
רי״ש והשניה דל״ת כתרגומו דמן חרוד וכן הם במסרה : (כו) התקועי . ב[...]
ספרים מדוייקים מלא וא״ו : (כז) אביעזר . חדא מלה כתיב : הענתתי . במק[...]
ספרים הנו״ן בשוא נח והתי״ו דגושה ועל הרוב הנו״ן בדגש והתי״ו רפה : (כח) מה[...]
בספרים מדוייקים כ״י הה״א בשוא לבדו : (לא) אבי עלבון. בס״א כ״י העי״ן בש[...]
והבי״ת דגושה ובקצת ספרי העי״ן בפתח והבי״ת דגושה ובשאר ספרים העי״ן בש[...]
והבי״ת רפה : (לג) בן שרר הארדי . רי״ש שניה בחירק ובס״א כ״י האל״ף בח[...]
פתח ובשאר ספרים נתה וכן כתב רד״ק : (לה) חצרו . חצרי ק׳ : פערי הארבי . ב[...]
רד״ק : (לז) נחרי הבארתי . בספרי הדפוס החי״ת בחטף פתח ובכל ספרים
וגם בדפוס ישן בשוא לבד : נשאי . נשאי ק׳ :

כד (ה) הגד . בספרים שלנו הגימ״ל בקמץ . ורד״ק כתב במכלול דף רנ״ב בפ[...]
הגימ״ל ויש ספרים קמץ : (ו) חדשי . בספר אחד כתיבת יד השי״ן בצירי ובספ[...]
אחרים בחירק : ויבאו דנה . בספר אחד כתיבת יד הנו״ן בפתח ובשאר ספ[...]
בקמץ ורד״ק כתב מלעיל והנו״ן רפה : (ט) שמנה במקצת ספרים מדוייקים הש[...]
בגעיא : (י) העבר נא את עון . בוא״ו אחד בלבד ובדברי הימים א׳ כ״א בשני ו[...]
כמו שאכתוב שם : (יא) ויקם דוד בבקר ° ודבר וגו׳ . במקצת ספרים פיסקא באמ[...]
פסוק : (יג) נסך . הנו״ן במאריך והסמך בלא דגש והוא אחד מן ה׳ חברים בלי[...]
וסימן נמסר במקרא גדולה פרשת בחקתי : רדפך . במקרא גדולה יש יו״ד א[...]
הפ״א וטעות הוא : (יד) נפלה נא . עיין מה שאכתוב בדברי הימים א׳ כ״[...]
רחמ׳ו . רחמיו ק׳ : (טז) האורנה . האורנה ק׳ : (יח) ארניה . ארונה ק[...]
(יט) כדבר גד . בכ״ף ובדברי הימים בבי״ת רד״ק : (כב) בעינ׳ו . בעיניו ק[...]

תם שמואל שבח לאל